

تَسْهِيلُ الْهَدَايَةِ

پہنستو شرح دہدایہ

(مع)

المراۃ الصافیہ لتسریح احادیث الہدایہ

الامام النجاشی فی مسائل النجاشی

حاشیۃ الہدایہ

(تالیف)

مولانا پروفتیہ شاہ فیصل

فاضل امداد العلوم

فیصل کتب خانہ

محکمہ جنگی پبلیکیشنز

تسهيل الهدايه

په قندهاري او يوسفزي پښتو کې شرح

هدايه

تاليف: مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس وامداد العلوم

خصوصيات او اضافات

په هدايه کښې ذکر شوي حديث باندې لاندې حاشيه کښې د هغې تخریج

دا حنافو په مینځ کښې په مختلف فیها مسئله کښې د راجح قول تعین

د قندهاري او يوسفزي پښتو کېدون او امتزاج

د هدايه د مشکو لغاتو حل

دهدايه متن ته اعراب ورکول

د مضمون په لحاظ سره د هدايه متن تقسیمول

د هدايه د هرې جملې سره متصل د هغې ترجمه

د هدايه عبارتونو ته د موضوع په لحاظ سره عنوانات ورکول

شرحې ته په عربي ژبه کښې مناسب عنوانات ورکول

د کتاب په اول کښې د فقه په ضروري مباحثو مشتمله جامع مقدمه

ناشر

فيصل کتب خانہ محلہ جنگی پشور موبائل: ۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د حقوقو په باره کښې

د تسهيل الهدايه ټول حقوق د طباعت د مولانا شاه فيصل په نوم د حکومت پاکستان سره رجسټرېډ دی د دې د څه حصې ترجمه يا نقل کول قانوني او شرعي جرم دي او د مجرم خلاف به قانوني کاروائي کولې شي رجسټريشن نمبر بالترتيب د اول جلد نه تر اتم جلد پورې دا دې ۲۲۹۱۴ تا ۲۲۹۱۲۱

د کتاب نوم: تسهيل الهدايه شرح هدايه پښتو

تأليف: مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس وامداد العلوم

د ملاوېدو پټي:

- فصل کتب خانه محله جنگی پېښور ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵
- رشيديه کتب خانه اکوړه خټک ۰۳۳۳۹۱۵۸۴۷۷
- علميه کتب خانه اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- مکتبه رحمانيه کانسي روډ کوټه ۰۳۳۳۷۸۰۶۰۴۹
- مکتبه عثمانيه کانسي روډ کوټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- مکتبه عرفان کانسي روډ کوټه ۰۳۳۳۷۸۲۱۳۱۶
- مکتبه يوسفيه کانسي روډ کوټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- مکتبه طبيه کانسي روډ کوټه ۰۳۲۱۸۰۲۲۶۹۵
- مکتبه حرمين کانسي روډ کوټه ۰۳۲۱۸۰۰۱۹۳۱
- مکتبه علوم اسلاميه کانسي روډ کوټه ۰۳۳۳۷۸۰۹۱۹۵
- راشد کتب خانه چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- مکتبه حقانيه چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- صداقت کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۶۱
- قدرت کتب خانه کابل افغانستان ۰۷۹۹۶۱۹۶۰۳
- عبدالمجيد کتب خانه جلال اباد ۰۷۰۸۱۹۷۷۴۹
- اسلامي کتب خانه خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲۴۷
- مکتبه فاروقيه پېښور ۰۳۰۰۹۰۰۷۵۵۰
- مکتبه رشيديه کوټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- مکتبه کانسي روډ کوټه ۰۳۳۳۷۹۰۷۳۹۸

د قندهارې او يوسفزي پښتو

هغه ټکي کوم چه د يو بل څخه مختلف دي موږ د قوسينو په مينځ کښې قندهارې ټکي ته يوسفزي ټکي ليکلې دي اودغه شان د دې پر عکس البته کوم ټکي چې کثير الاستعمال دي نو په هغې کښې مو يا صرف په قندهارې پښتو بسوالې او اکتفاء کړې ده يا په يوسفزي پښتو مثلاً مونږ او موږ، قسم او ډول وغيره دغه شان کوم ټکي چې مکرر راغلي دي نو په اول ځل مو په څو مقاماتو کښې د دواړو ژبو ټکي ليکلي دي او بيا مو صرف په يوه ژبه اکتفاء کړې ده په دې طريقه يو طالب علم په دې کتاب کښې د يوسفزي او قندهارې دواړو لغاتو پوهه حاصلولې شي کوم چې ده ته په نورو کتابونو کښې هم مدد ورکولې شي

د مزيد تفصيل دپاره په اول جلد

کښې مقدمه ضرور اوځوړئ

د ټولنیزو دندو د پرمختیا په اړه

(١) غريه الزيلعي رحمه الله نقل حديث أشعث بن قيس رضي الله عنه قال خاصم رجل من الخضرين رجلاً ثم يقال له الجفشي إلى النبي صلى الله عليه وآله في أرض له فقال النبي صلى الله عليه وآله للخصمي جئ بشهودك على حقك وإلا حلف لك. فقال أرى أعظم شأنًا من أن يحلف عليها فقال النبي صلى الله عليه وآله إن بينك وبين المسلم ما وراها أعظم من ذلك فانطلق ليحلف فقال رضي الله عنه إن هو حلف كاذبًا ليدخله الله النار فذهب الأشعث فأخبره فقال أصلح بيني وبينه. قال فأصلح بينهما أخرجه الطبراني في معجمه وروى بمعناه عن أبي أمامة رضي الله عنه أخرجه ابن حبان في صحيحه وروى عن ابن مسعود رضي الله عنه في ذلك أخرجه البخاري في الأيمان والنذور باب ١١ ومسلم في الأيمان رقم (٢٢٠).

قسم اوخوړی. الله تعالی به هغه جهنم کې اچوی.

په صحیح ابن حبان کې یوه حدیث داسې دي چې رسول الله ﷺ فرمایلی دی. کوم کس چې په یو شی قسم اوخوړلو، حالانکه دې په دغه قسم کې دروغ ژن وی چې ددې قسم په ذریعې د چا په مال باندې قبضه اوکړی. نو الله تعالی به په ده باندې جنت حرام کړی او دې به جهنم کې وړاو غورخوړی. او د صحیحینو په روایت کې دې چې دې به الله تعالی سره په داسې حالت کې ملاقات اوکړی چې الله تعالی به ورته غصه وی. ﴿وَالْكَافَرَةُ فِيهَا الْآتُوبَةُ وَالْإِسْتِغْفَارُ﴾. اوبه قسم غموس کې د توبې او استغفار نه سوا بل څه نشته. یعنې دا داسې گناه نه ده چې په کفارې سره به معاف شی. بلکه دا داسې لویه گناه ده چې د توبې او استغفار نه سوا په بل څه نه معاف کېږي.

ځاود صحیح بخاری په روایت کې دی چې د الله تعالی سره شرک کول، او د مور یا زارنارمانی کول اوبه دروغه قسم خوړل لوڼې گناهونه دي. نو هر کله چې دا لویه گناه شوه. نو ددې لپاره کفارې کافی نه ده. بلکه توبه به اوباسی. دا دامام مالک او امام احمد په مذهب هم دي. او د اکثر و عالمانو هم دا قول دي.

په یمین غموس کې د عدم کفارې دلیل

وَلَمَّا أَتَاهَا كَبِيرَةٌ عَصِيَّةٌ، وَالْكَفَّارَةُ عِبَادَةٌ تَتَأَدَّى بِالصُّوَرِ، وَتُشْرَطُ فِيهَا النَّيَّةُ فَلَا تَنَاطُ بِهَا، بِخِلَافِ الْمَغْفُودَةِ لِأَنَّهَا مَبَاحَةٌ، وَلَوْ كَانَ فِيهَا ذَلْبٌ قَبُولُهَا مُتَعَلِّقٌ بِاخْتِيَارٍ مُبْتَدَأٍ وَأَمَّا فِي الْقَمُوسِ مُلَازِمٌ فَيَمْتَنِعُ الْإِحْقَاقُ.

هل اللغة:- ① كَبِيرَةٌ لویه گناه، ② تَتَأَدَّى تصادې ادا کېږي ③ نَاطُ بِهَا تعلق پاتې كيدل ④ الْإِحْقَاقُ مولېښتی کول یوځانې کول ⑤ مُلَازِمٌ لازمونکې، ضروري کونکې

ترسره. - اوس موږ دلیل دا دي چې دا گناه کبیره محضه ده. او کفارې عبادت دي چې ادا کېږي په روژې سره، او شرط کولای شې په دې کفارې کې چې نیت نه وي روژې، نو تعلق پاتې نشود کفارې د گناه سره، په خلاف د یمین منعقد، ځکه چې دا د یمین منعقد مباح دي. ځکه چې دا قسم خوړل دي چې په مستقیل کې به دا کار کوم یا به نه کوم، او که په دې کې گناه راځي. نو هغه د قسم نه روستو وی. چې تعلق نې د نوي اختیار سره دي. چې د کوم کار نه نې قسم کړې وی. هغه کار اوکړی. نو گناهگار یرې. دهغې فعل کولونه وړاندې نه گناهگار یرې. او دلته د یمین غموس کې چې گناه د یمین غموس سره متصل د مولېښتی ده. ځکه چې په دروغه قسم خوري. او د یمین غموس د یمین منعقد سره الحاق متنوع د ناجانې ده. ځکه چې په یمین غموس کې د شروع نه د گناه ارتکاب دي. اوبه یمین منعقد کې داوړ نه گناه نشته چې کله حادث شي بیا گناهگار یرې.

شرح:- «وَلَمَّا أَتَاهَا كَبِيرَةٌ عَصِيَّةٌ» د شریعت احکام په درې قسمه دي. ① عبادت محضه چې سبب نې صرف مباح څیزوی. لکه چې یوڅیز اوځلی نویې هغې باندې ملکیت راځي. او ددې ملکیت راتلووچه سبب ددغه څیز قیمت ادا کول دي. ② عقوبه محضه. د صرف سزا ورکول. چې سبب نې صرف د ناجائزه کار ارتکاب وی. لکه قصاص چې سبب نې قتل ناحق دي. ③ کفارات، دا د عبادت او عقوبت دواړه په مینځ کې دي. لکه روژه راواخله. دا د عبادت او عقوبت په مینځ کې شک واقع کونکې ده. ځکه چې روژه د فرضی او نفلی هم وی. اود غیر شرعی کار په ارتکاب سره هم لازمیږي. لکه د قسم ماتول په کفارې کې چې درې روژې نیول شو. ددې تفصیل نه روسته د متن مسئلې ته راشه، یمین غموس چونکه گناه محضه ده. نو دا چې د کوم شی لپاره سبب گرځي. هغه به صرف سزا وی. د عبادت معنی به په کې نه وي. لکه څنگه چې قتل گناه محضه ده. اودا چې د کوم سبب څیز سبب گرځي. هغه سزا ده چې قصاص دي. د عبادت معنی په کې نشته. اوس که موږ یمین غموس د کفارې لپاره سبب او گرځو. نو دا صحیح نه ده. ځکه چې کفارې صرف سزا نه ده. بلکه په دې کې د عبادت معنی پرته ده.

نَاطُ بِهَا النَّيَّةُ، اوبه کفارې کې نیت شرط دي. ځکه چې کفارې عبادت دي. اوبه عبادت کې نیت شرط

وی. نوکه په یمن غموس کي کفار له لازمه شی. نو دا کفار به په طور د سزا وی. او په سزا کي نیت شرط نه وی. حالانکه دلته په کفار کي نیت شرط دي. نو معلومه شوه. چه په یمن غموس کي کفار نشته. په سزا کي د نیت د عدم شرطیت لپاره مثال قصاص دي. قصاص د سزا په طور دي. خو دا نیت شرط نه دي. چه کوم کس قصاص کولې شی. هغه دا نیت او کړی. چه زه د قتل په سزا کې. قصاص کولې شم. بلکه که دده نیت وی او که نه وی په دواړو صورتونو کي به قصاص صحیح وی.

د یمن منعده تعریف

وَالْيَمِينُ مَنْ يَخْلَفُ عَلَى أَمْرِ الْمُتَقَبَّلِ أَنْ يَقَعَهُ وَلَا يَفْعَلَهُ وَإِذَا حُثِّفَ فِي ذَلِكَ مَنَعَهُ الْكُفَّارَةُ (فَقَوْلُهُ تَعَالَى (لَا يَأْخُذُكُمْ اللَّهُ بِاللُّغُوفِ إِنَّمَا أَنْتُمْ بِعَمَلِكُمْ مَعَاقِدُونَ) وَمَا أَكْثَرُ)

هل اللغة: ① لا يواخذ: اخذ يواخذ مواخذة: ينزل ② عقد: قصد كول

ژباړه: - او یمن منعده هغه قسم دي چې اوخوړلې شی په یوکار به مستقبل ډیر اړاوانه زمانه کې کي چې دا کار به کوی او یا به نې نه کوی. او هر کله چې حاث شی ډیر یعنی هغه کار او کړی ډیر لازمی پري کفار، د امله د ارشاد د الله تعالی چه، نه نیسی تاسو الله تعالی په لغو سره په قسمونو تاسو کي ډیر ځلا چې تاسو به خپل گمان کي یوکار کړې وی. او په هغې قسم اوخوړی حالانکه په حقیقت کي مو هغه نه وی کړې ډیر بلکه نیسی مو په هغه کوم چې تاسو مضبوط کړی وی په قسمونو.

تشریح: - «وَالْيَمِينُ مَنْ يَخْلَفُ» د یمن منعده مثال به دا وی. چه یوکس دا قسم اوخوړی. چه زه به فلانی کورته نه داخلیم. بیا هغه بیمار یا بیهوشه شی. او خلگ نې هغه کورته یوسی. نو دې حاث شو. او په ده به کفار له لازمه وی. حاصل دا چې د کومي خبرې قسم نې خوړلې وی. که هغه کار نې او کړلو. برابره ده که په قصد وی او که په هیره یا په زور پرې هغه کار او کړې شی. یا د بیهوشی او یا د لیونتوب په حالت کي هغه کار او کړې. نو دې به حاث شی. او په ده به کفار له لازمه وی.

د یمن لغو تعریف

وَالْيَمِينُ اللَّغْوَانُ يَخْلَفُ عَلَى أَمْرٍ مَضٍ وَهُوَ يَنْظُرُ أَنَّهُ كَمَا قَالَ وَالْأَمْرُ بخلافه فَيَذَرُ الْيَمِينُ نَرْجُو أَنْ لَا يَأْخُذَ اللَّهُ بِهِ صَاحِبًا) وَمَنْ اللَّغْوَانُ يَقُولُ: وَاللَّهِ أَنَّهُ لَزِيدٌ وَهُوَ يَنْتَهِي زَيْدًا وَالْحَمْدُ عَمْرُوًا وَالْأَصْلُ فِيهِ قَوْلُهُ تَعَالَى (لَا يَأْخُذُكُمْ اللَّهُ بِاللُّغُوفِ إِنَّمَا أَنْتُمْ بِعَمَلِكُمْ مَعَاقِدُونَ) الْآيَةُ، إِلَّا أَنَّهُ عَلَيْهِ بِالرَّجَاءِ لِلْإِخْتِلَافِ فِي تَغْيِيرِهِ.

هل اللغة: ① يظن: گمان کوی ② علق: تړل ③ الرجاء: امید

ژباړه: - او یمن لغو دا دي. چه قسم اوخوړی په یوکار تیر شوی باندې اودي. گمان کوی چې دا کار هم هغه شان دي څنگه چې دې وائی. خو کار هغه شان نه وی. نو دا قسم موږ امید کوو چې نه به نسی الله تعالی په دې باندې خوړونکي ددې او د لغو څنی دا دی. چه ووايي دا کس ډیر کوم ته چې اشاره کوی ډیر دې اودې پرې گمان هم د زید کوی. خو هغه عمرو وی. او اصل ډیر دلیل په دې ډیر یمن لغو کې کي قول د الله تعالی دي. چه نه نیسی الله تعالی تاسو په لغو سره په قسمونو تاسو کي بلکه نیسی تاسو د آیت آخره پورې ډیر ووايي ډیر البته ابو الحسین قدوری ډیر د قسم په امید سره مقید کړلو ډیر موږ امید ساتو. چه الله تعالی به نې نه نیسی. حالانکه الله تعالی د عفو وعده کړې ده. د امله دا اختلاف نه په تفسیر ددې کي،

تشریح: - «إِلَّا أَنَّهُ عَلَيْهِ بِالرَّجَاءِ» د یمن لغو په صورتونو کي یو صورت دا هم دي. چه په یوکس قسم اوخوړی. چه والله دا زید دي. حالانکه هغه زید نه وی. ددې دلیل د الله تعالی ارشاد دي (لَا يَأْخُذُكُمْ اللَّهُ بِاللُّغُوفِ إِنَّمَا أَنْتُمْ بِعَمَلِكُمْ مَعَاقِدُونَ) آیت، خو مصنف ډیر په دې قسم باندې د مواخذ نه کولو په اړه کي فرمائی. چه ددې خبرې امید کیدای شی. ځکه چې ددې په تفسیر کي اختلاف دي. ① د حضرت عائشې رضی الله عنها نه د دې په تفسیر کي نقل دی چه د یمن لغو صورت دا دي. چه سړې او وائی. چه ((وَاللَّهِ يَأْبَى وَاللَّهِ)) ډیر حدیث امام بخاری روایت کړې دي. او امام ابو داود ډیر مرفوعاً روایت کړې دي. او امام بیهقی او ابن حبان ډیر هم مرفوع نقل کړې دي.

دې اودار قنطی ښه فرمایلی دی. چه ددې موقف روایت هم صحیح دې. دغه ډول امام شافعی او امام مالک هم روایت کړي دي. ددې معنی دا ده. چه یوکس بل ته اووئیل. نن ته هلته نه ئې تلې. او هغه ورته خواب ورکړې. چه نه والله زه نه يم تلې. اودې په حقیقت کې هم هلته نه وی تلې. نودا یمین لغو شو. یا ورته اووائی. والله اوگوره زه په دې زیر کاغذ باندې لیکل کوم. او هغه زیر کاغذ وی. نودا هم لغو دې. ځکه چې هرکس دا وینی. چه دې په زیر کاغذ باندې لیکل کوی. ⑤ او عبدالرزاق په خپل مصنف کې د حضرت مجاهد علیه نه روایت کړې دي. چه لغو دا ده. چه یوکس په دې خبره قسم اوخوری. اودا پیژنی. چه دا هم داسې دي. حالانکه په حقیقت کې هغه شان نه وی. نودا یمین لغو دې. ⑥ اوسعید بن جبیر علیه فرمایلی دی. چه لغو دا ده. چه یوکس په حرام څیز قسم اوخوری. چه زه داسې نه کوم. ⑦ او حسن بصری او ابراهیم نخعی هم فرمایلی دي. چه یوکس په یوه خبره باندې قسم اوخوری. اوبیا ترې هیرشی. ⑧ او امام سرخسی علیه په اصولو کې فرمایلی دی. چه لغو هغه قسم دي. چه هغه شرعاً اووصفاً د قسم د فائدي نه خالی وی. ځکه چې د قسم فائده دا ده. چه د یو داسې خبر خبرورکړې. چه په هغې کې د دروغو احتمال وی. اوبیا قسم دهغې رښتیاوالې ثابت کړې. اوکه داسې ئې اونکړلو. بلکه په داسې څیز ئې قسم اوخولو. چه په هغې کې د غلطی احتمال نه وی. نو هغه د فائدي نه خالی وی.

په قسم کې د زبردستی او هیري برابري

قَالَ: (وَالْقَاصِدُ فِي التَّحْنِ وَالْمَكْرَهِ وَالنَّاسِ سَوَاءٌ) حَتَّى تَجِبَ الْكُفَّارَةُ لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {ثَلَاثُ جِدْهَنَ جِدًّا وَهَزْرُنَ جِدًّا: الْتِكَا، وَالطَّلَاقُ، وَالْتَحْنُ} (١) وَالْقَاصِدُ رَحْمَةُ اللَّهِ بِخَالِفِنَا فِي ذَلِكَ، وَسَيُتَبَيَّنُ فِي الْإِكْرَاهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَنْ قَعَلَ الْخُلُوفَ عَلَيْهِ مَكْرَهًا أَوْ نَاسِيًا فَيُؤَسِّدُهَا) لِأَنَّ الْفِعْلَ الْحَقِيقِي لَا يَتَعَلَّقُ بِالْإِكْرَاهِ وَهُوَ الْإِكْرَاهُ، وَكَذَا إِذَا فَعَلَهُ وَهُوَ مُعَيَّرٌ عَلَيْهِ أَوْ مَحْنُونٌ لِيَتَقَيَّ الشَّرْطُ حَقِيقَةً، وَلَوْ كَانَتْ الْحِكْمَةُ رَفْعَ الدَّائِبِ فَالْحُكْمُ يَدَارِعُ عَلَى دَلِيلِهِ وَهُوَ الْحَيْثُ لَا عَلَى حَقِيقَةِ الدَّائِبِ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ.

حل القف: ① القاصد قصد کونکې ② المکره صیغه د اسم مفعول چا باندې چې زور اوزبردستی شوې وی ③ الناسی هیرونکې ④ جد حقیقت رښتیا ⑤ هزل توقې، کپ شپ ⑥ معنی علیه په چا چې بې هوښی (بی هوشی) راغلی وی ⑦ مجنون لیونی ⑧ یدار اگر خو لې شی صیغه د اسم مفعول
 ویاوه: ابو الحسن قدوری علیه فرمائی. قصد کونکې په قسم کې اومجبوره شوې او هیرونکې برابر دی ⑨ حکم کې ⑩ تردی چه واجبیږي ⑪ په دې درې وارو صورتونو کې ⑫ کفاره، د امله د ارشاد دینی نه ده. درې شیان (څیزونه) دي. چه قصد خوښې هسې هم قصد دې اوتوقې ئې هم قصد دې. ⑬ نکاح ⑭ طلاق ⑮ اوعتاق، او امام شافعی علیه مخالفت کوی زموږ نه په دې ⑯ مسئله د زبردستی او هیره اودغه ډول د بیهوشی اولیونتب ⑰ کې. اوزده چې موږ به ئې بیان کړو په باب الاکراه کې، انشاء الله اوکه وې کړلو هغه څیزچه قسم ئې پرې خوړلې وی. په زبردستی یا په هیره نودا برابر دی. ځکه چې فعل حقیقی نه نشت کیږي په زبردستی سره ⑱ یعنې د فعل حقیقت موجود شوې دي. که په رضا وی اوکه په زبردستی، لکه څنگه چې گلاس مات کړی. که په زور وی اوکه په رضا گلاس خومات شوکه نه، ⑲ اوه دا ⑳ موجود د فعل ⑳ شرط دي ㉑ حادث کیدو دپاره ㉒ اوه دغه ډول حکم دي چې اوکړې دغه کار ㉓ په قسم ئې ترې خوړلې وی ㉔ اووی دي بیهوشه یا لیونی د امله د واقع کیدو د شرط نه حقیقه ㉕ په حالت داغما ګڼی او که په جنون

(١) قال الزيلعي ههكذا ذكره المصنف وبعض الفقهاء يجعل عوض اليمين العتاق ومنهم صاحب الخلاصة والغزالي في الوسيط
 او كلاهما غريب وإنما الحديث ((التكاح والطلاق والرجعة)) أخرجه أبو داود في الطلاق باب ٩ رقم ٢١٩٤ والترمذي في
 باب ما جاء في الطلاق باب ١٣ رقم ٢٠٣٩.

کې ډېره اوکه چرته وی حکمت ډېره وجود د شرط کې ډېره لري کول د گناه نوحکم ډېره کفار د ډېره به واقع کېږي په دلیل د هغې اودلیل ئې حث دې نه په حقیقت د گناه باندې.

تخریج:- «قال والقاصد في اليمين... الخ» په قصد، هیره اود زور په حالت کې د قسم خوړلو حکم برابرېږي. د رسول الله ددې حدیث د امله چې درې شیان (خیزونه) داسې دی. چه دهغې قصد او هزل دواړه برابرېدی. یعنی نکاح، طلاق او قسم،

﴿وهو الشرط﴾ یعنی د کفار د لزوم لپاره شرط دهغه کار کول دی. د کوم د کولونه چې قسم خوړلې شوې وی. که هغه موجود شی. نو کفار د لازمیږي. دې ته به نشي کتلې. چه ددې فعل د وجود یا عدم وجود سبب زبردستی ده اوکه رضا. یعنی دې ته به نشي کتلې چې دا کار ده په خپله رضا کړي دې اوکه په زور.

﴿ولو كانت الحكمة﴾ یعنی د کفار د لزوم تعلق د شرط د وجود سره دي. ددې سره نه دي چې کوم فعل نه ئې قسم کړي ډېره هغه گناه ده اوکه ثواب دي. بالفرض که یوکس د نیک کار د کولونه قسم او خوړلو. چه دا کار به نه کوم. نو اوس شریعت ده ته ددغه نیک کار د کولو حکم کوی. نو چه دې د شریعت مطابق دغه کار اوکړی. صحیح ده د نیکۍ د نه کولو د محرومیتا نه بچ شو. خو بل اړخ ته چې ئې کوم قسم کړي وو. په هغې کې حاث شو. ځکه چې وجود د شرط راغلو. نو کفار به پرې لازمیږي که زړه ئې ښه وی اوکه بد.

(بَابُ مَا يَكُونُ يَمِينًا وَمَا لَا يَكُونُ يَمِينًا)

ژباړه:- «هذا» باب ډېره هغه الفاظ په بیان کې دي. چم ډېره یمین دي او چه یمین نه دي.

قال: «واليمين بالله تعالى أَوْ بِاسْمِ آخَرٍ: أَسْمَاءُ اللَّهِ تَعَالَى كَالزَّمَنِ وَالرَّحِيمِ أَوْ بِصِفَةٍ مِنْ صِفَاتِهِ الَّتِي يُخَلِّقُ بِهَا عَرْفًا كَعَزَّةِ اللَّهِ وَجَلَالِهِ وَكَثْرَتِهِ» لِأَنَّ الْخَلْفَ بِهَا مُتَعَارَفٌ، وَمَعْنَى الْيَمِينِ: وَهُوَ الْقُوَّةُ حَاصِلَةٌ، لِأَنَّهُ يُعْتَقَدُ تَعْظِيمُ اللَّهِ وَصِفَاتِهِ فَصَلَّمَ ذِكْرَهُ حَامِلًا وَمَانِعًا.

هل اللغة: ① جلاله. ② بالله تعالى لويوالي ③ متعارف. معلومه ④ القوة: مضبوطيا ⑤ هاملا اوچتون کې دلته تري مراد باعث کيدونکې ⑥ مانعا: منع کونکې یعنی قسم خالف د يوکار د کولو نه منع کوي
ژباړه:- «ابو الحسين قدوري» فرمائي. يمين «منعقد» کيږي په «اسم د» الله او په بل نوم باندې دالله تعالې نومونو ځنې. لکه رحمن رحيم اويا په يوصفت سره دده د صفتونو ځنې، هغه صفتونه چې قسم خوړلې شي په هغې باندې په عرف کې لکه عزت دالله جلال دالله کبرياء دالله ځکه چې قسم په دې «الفاظي» متعارف دي. او معنی د يمين چې قوت دي هغه حاصل ده، ځکه چې دې «حالف» اعتقاد کوي د تعظيم دالله اود تعظيم دصفتونو د هغه، نو صلاحيت لري ذکر ددې چې اماده کونکي شي «ډېره کولو د يوکار» اومانع شي. «حالف لره د کولو د يوکار نه»

تخریج:- «واليمين بالله» عام طور داسم اطلاق په لفظ باندې کيږي کوم چې د يو څيز په ذات باندې دلالت کوي. او دالله تعالې اسم ذاتي صرف لفظ دالله دي. ددې نه سوا چې دالله تعالې څومره نومونه دي. هغه واره صفتي نومونه دي. لکه رحمن رحيم وغيره،

«يعرف بها عرفاً» یعنی په داسې صفت باندې قسم منعقد کيږي. چه په عرف کې خلگ په هغې باندې قسم خوري. لکه دالله په عزت وغيره قسم خوړل، ځکه چې په عرف کېږي په دې قسم خوړلې شي. او بله دا چې ديمين معنی چې قوت دي. هغه په دې صفتونو کې موجود دي.

«فصل ذكره حاملاً ومانعاً» یعنی حالف ددې نومونو تعظيم کوي. ددې امله چې د کوم کار د کولو قسم ئې خوړلې وي. هغه کوي. او چه د کوم دنه کولو قسم ئې خوړلې وي. هغه نه کوي. نو په دې صفتونو باندې قسم اماده کونکې اومانع کونکې شو.

زياره - ﴿يا ايها الحسين قدوري﴾ بزرگوارماني. خونه منعقد كيږي ﴿قسم﴾ په وينا دده چې په علم دالله څكه چې ﴿په عرف كي﴾ دا يمين نه دي. او بيله دا چې دا ذكرشي اومراد تري معلوم وي. وييلي شي اي الله ته خپل علم ﴿كوم﴾ چې زمونږ په گناهونو تاته حاصل دي ﴿معلومات ماته او بينه، او كه چرته اوواني. په غضب دالله او په غصه د هغه نو نه گرځي قسم خوږنكي په الله او دغه ډول ﴿چه اوواني. قسم دي وي﴾ په رحمت دالله ، ﴿نوهم قسم خوږنكي نه گرځي. ځكه چې قسم په دي ﴿جملوياندي﴾ نه دي متعارف او بيله دا چې رحمت كله مراد اخستي شي په دي سره اثر ددي ﴿رحمت﴾ او هغه ﴿اثر د رحمت﴾ باران يا جنت دي. او غضب او غصه مراد اخستي شي په دي سره سزا.

ترجمہ:- «الا قوله وعلم الله» پہ کو مو الفاظوچہ بعین منعقد کیہی۔ پہ ہغی کئسہ دوی (دو) شرطونہ دی۔ یودا۔
چہ پہ عرف کی خلگ پہ ہغی صفت باندی قسم خوری۔ دویمہ دا چہ ہغہ اسم دالہ تعالیٰ نہ سوا د بل خہ
احتمال نہ لری۔ کوم الفاظ چہ پہ متن کی ذکرشوی دی۔ یہ دہ خکہ بعین نہ منعقد کیہی۔ چہ پہ عرف کی پہ
دہ قسم نشی خورلہ۔ بلہ دا چہ ددی الفاظونہ دالہ تعالیٰ داسم او صفاتونہ سوا بلہ معنی ہم مراد کیدای
شی۔

(وَمَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ لَمْ يُكُنْ حَالِفًا كَالنَّبِيِّ وَالْحَبِيبِ) لِإِذْ هَلَسَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (مَنْ كَانَ مِنْكُمْ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيُحْلِفَ) (وَكَيْدًا أَدْعَفَ بِالْقُرْآنِ) لِأَنَّهُ غَيْرُ مُتَعَارِفٍ قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَعْنَاهُ أَنْ يَقُولَ وَالنَّبِيَّ وَالْقُرْآنَ، أَمَا لَوْ قَالَ أَتَابِي وَمِنْهَا يَكُونُ تَحْمِيضًا لِأَنَّ التَّابِي وَمِنْهَا كُفْرٌ.

ټاټوبه: اوڅوک چې اوڅوری قسم په غیر الله نونه گرځي قسم خوړونکې لکه په نبی ﷺ اوڅانه کعبه د امله د ټول د نبی ﷺ نه چې څوک په تاسو کې قسم خوړی نو قسم دې خوړی په الله تعالی اویا دې نه خوړی اودغه ډول ﴿حکم﴾ دې چې قسم اوڅوری په قرآن ځکه چې دا ﴿په قرآن قسم﴾ په رواج کې نشته دې. فرمائی ددې معنی دا ده. چه اوواښی. ﴿زما دې په﴾ نبی قسم وی. او ﴿زما دې﴾ په قرآن قسم وی. او که داسې ووايي چې زه بيزاره یم د دې دواړو نه، نوگرځي قسم ځکه چې ددې دواړو نه تبری ﴿بیزاره کیدل﴾ کفر دی.

تشریح :- «قال معناه» صاحب دبدان رحمہ اللہ فرمائیلى دى. چه به نبى او کعبه بآندې قسم ځکه نه کيږي. چه دا غيږدى دالله تعالى نه، البته په قرآن باندې قسم کيږي. ځکه چې قرآن اگر چه دالله تعالى ذات نه دى. خود هغه صفت ضرور دى. نو دصاحب دبدان رحمہ اللہ دقول مطابق په قرآن باندې قسم منعقد کيږي. البته صاحب ددها رحمہ اللہ دفرمانى چه په قرآن باندې د خلگ وقسم کول متعارف نه دى. نو دتعارف دقييد نه دا معلوميږي. چه په کومو علاقوکي په قرآن باندې قسم کول متعارف وي او په رواج کي وي. نو په هغه علاقوکي په قرآن قسم صحيح کيږي. لکه زمونږ صوبه سرحد په علاقوکي چې خلگ په قرآن قسم کوي. اود اخنافويه نيزه دا قول مفتى به دې. چه په قرآن قسم منعقد کيږي.

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الأدب باب ٧٤ رقم ٦١٠٨ ومسلم في الأيمان رقم ٢ وأبو داود في الأيمان والنذور باب ٣٢٤٩ والترمذي في النذور باب ٩ وابن ماجه في الكفارات وباب ٢ رقم ٢٠٩٤

«اما لو قال انا بريء منهما»، يعنى که يو کس قسم او کړلو که ما دا کار او کړلو نوز به د الله اود پيغبر ﷺ نه بيزاره يم. نو دا قسم منقعد کيږي. وجه دا ده، چه د الله تعالى اود هغه د رسول نه بيزاري کفر دې. نو دا داسې شو. بلکه چي دې او وائي که ما دا کار او کړلو. نوزه دې کافر يم. اوس که دې په خپل قول کي رېښتيني وي نو نه گناهگار ږيږي. او که دروغ ژن وي. نو کافر کيږي. او که داسې قسم الفاظ ونيل ځکه قسم دې چه حالف يو کار به کفر پورې معلق کړي. نو ده په اصل کي په خپل ځان باندې دغه کار حرام کړلو. او يو حلال کار حرامول په شريعت کي يمين وي. نو دا هم يمين شو.

د قسم الفاظ

قَالَ (وَالْحَلِيفُ بِحُرُوفِ الْقَسَمِ، وَحُرُوفُ الْقَسَمِ الْوَاوُ أَوْكَتَوْنَهُ وَاللَّامُ وَالْيَاءُ كَتَوْنَهُ وَالشَّاءُ كَتَوْنَهُ تَالَهُ) لِأَنَّ كُلَّ ذَلِكَ مَعْبُودٌ فِي الْأَيْمَانِ وَمَذْكَورٌ فِي الْقُرْآنِ (وَقَدْ يُغَيَّرُ الْحَرْفُ فَيَكُونُ حَالِفًا كَقَوْلِهِ اللَّهُ لَا أَفْعَلُ كَذَا) لِأَنَّ حَذْفَ الْحَرْفِ مِنْ عَادَةِ الْعَرَبِ إِيحَاءٌ، ثُمَّ قِيلَ يُنْصَبُ لِإِتْرَاعِ الْحَرْفِ الْقَاضِصِ، وَقِيلَ يُنْقَضُ فَتَكُونُ الْكُسْرُ دَالَةً عَلَى الْمَحْذُوفِ، وَكَذَا إِذَا قَالَ لِلَّهِ فِي الْمُخْتَارِ لِأَنَّ الْيَاءَ تُبْدَلُ بِهَا، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (أَمْتُمْ لَهُ) أَيَّ أَمْتُمْ بِهِ.

هل اللغة: ① معهود: مقرر شوې معلوم شوې ② يغمو: پټول ③ إيجاز: وجې د اختصار نه ④ ينصب نصب يعنى

زور ورکول
 ټيابه. صاحب د قدوري رحمه الله فرماني. او قسم کول په حروفو د قسم سره قسم وي. بلکه حرف قسم په کي نه وي. نو قسم به نه وي. او حروف قسم او دې. بلکه دده قول چې «والله» او بيا لکه د ده قول چې «بالله» اوتاء لکه د ده قول چې «تالله» ځکه چې دا واره الفاظ په يمين کي معلوم دي. بلکه د قسم الفاظ دي. او ذکر شوی دی په قرآن کي، او که کله حرف قسم پټ وي. بلکه دده قول چې «الله لا افعل کذا» په الله قسم چې زه به فلاني کار نه کوم، ځکه چې حذف کول د حرف د عربو عادت دي. بلکه په خپل کلام کي حذف د حرف قسم کوي. لپاره د اختصار بلکه په کلام کي لنډوالي پيدا شي. بيا ونيلي شوي دي چې «لفظ دالله» به منصوب وي. چه مکسور حرف خارج شي. او ونيلى شوى دى. چه مکسور حرف به پاته پاتې کولې شى. چې سره په محذوف باندې دلالت کوي. اودغه د قسم منقعد کيږي. چې او وائي. «لله» په مختار قول کښي، ځکه چې باندې په بدل کي وي. الله تعالى فرمايلى دى. «(آمتم له)» يعنى «(آمتم به)» د کورنى دلته لام په معنى د بيا دې. نو دغه ډول به په قسم کي هم لام په معنى د بيا وي. اولکه څنگه چې په بيا باندې قسم صحيح کيږي. دغه ډول په لام باندې هم صحيح کيږي. شرح: مسئله آسانه ده.

په «بحق الله» د قسم په انعقاد کي اختلاف

وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِذَا قَالَ وَحَقَّ اللَّهُ فَلَيْسَ بِحَالِفٍ، (وَهُوَ قَوْلُ مُنْجِدِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى وَاحْدِي الرَّايَتَيْنِ عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى وَعَنْهُ رَوَاهُ أَحْمَدُ أَنَّهُ يَكُونُ يَمِينًا لِأَنَّ الْحَقَّ مِنْ صِفَاتِ اللَّهِ تَعَالَى وَهُوَ حَقٌّ نَصْرًا كَقَوْلِهِ تَعَالَى وَالْحَقُّ وَالْحَلِيفُ بِهِ مُتَعَارِفٌ، وَلَهُمَا أَلْفٌ يَرَادُ بِهِ طَاعَةُ اللَّهِ تَعَالَى، إِذَا طَاعَاتُ حَقُّوهُ فَيَكُونُ حَقًّا بِإِذْنِ اللَّهِ، قَالُوا: وَلَوْ قَالَ وَالْحَقُّ يَكُونُ يَمِينًا، وَلَوْ قَالَ حَقًّا لَيَكُونُ يَمِينًا، لِأَنَّ الْحَقَّ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى، وَالْمُنْكَرُ يَرَادُ بِهِ تَحْقِيقُ الْوَعْدِ.

اوفرماني امام ابو حنيفه رحمه الله کله چې ووايي قسم دې وي په حق د الله نه دې قسم خوړونکي نه دې اودا دامام محمد رحمه الله قول دې او يو روايت دې د ابو يوسف رحمه الله نه، اود دوى د ابو يوسف رحمه الله نه بل روايت دا دې، چه دا يمين دې، ځکه چې حق د الله تعالى د صفاتو څخې دې، اودا حقيقت دې. نو دا داسې شولکه چې دې ووايي قسم دې وي په الله چې حق دې، او بيا دې الفاظو باندې قسم بلکه خلگ وکي بلکه متعارف دى. اود د الله تعالى، ځکه چې طاعات د الله دې. اود طرفين رحمه الله دليل دا دې چه اراده کولای شى په حق سره طاعت د الله تعالى، ځکه چې طاعات د الله

(۱) القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمه الله كما في فتح القدير (٣٥٨٠١٤) والهندية (٥٢١٢) وخلاصة (١٢٤١٢) ورد المحتار (٢١٣/٤٠٨) -
 نقلاً عن القول الراجح (٤٠٨/١) -

تعالیٰ حقوق دی. نودا قسم په غیر الله شو. ۱۰ او قسم په غیر الله نه صحیح کیږي. دغه ډول دا هم نه صحیح کیږي ۱۱ عالمانو فرماني دی. اوکه ووايي ((الحق)) نودا یمین دې اوکه ووايي ((حقا)) نودا یمین نه دې، ځکه چې

حق د الله تعالیٰ د نومونو څخه دې. اوحق چې نکره ذکر شي. نودې نه تحقیق د وعدۀ مراد وی.

توضیح:- «و حق الله فليس بحالف» په دې مسئله کې دوي [دوه] مذهبه دي. چه یو کس قسم او کړي. چه زما دې په حق قسم وی. نوبه دې باندې قسم کیږي او که نه، نود طرفینو څخه په نیزدا قسم نه دې. ځکه چې دا لفظ د الله تعالیٰ په صفاتو کې نه دې. اود امام ابو یوسف څخه نه دوي [دوه] روایتونه دي. یو روایت خود طرفینو موافق دي او په بل روایت کې فرماني. چه یمین پرې منعقد کیږي. ځکه چې حق د الله تعالیٰ په صفاتو کې یوصفت دې. او طرفین څخه فرماني. چه کله حق ذکر شي. نودې نه مراد د الله تعالیٰ هغه حقوق وی. کوم چې د الله تعالیٰ د اړخ په بندگانو باندې وی. لکه لمونځ وروژه حج وغیره. اود الله تعالیٰ حقوق د الله تعالیٰ صفات نه دي. ځکه پرې قسم نه کیږي.

«قال ولو قال والعق» یعنی عالمانو د امامانو په مینځ کې چې کوم اختلاف کړې دې. په دې کې ئې تطبیق کړې دې. چه په ((الحق)) سره قسم منعقد کیږي. ځکه چې دا د الله تعالیٰ صفت دې. او په «حقا» باندې یمین نه صحیح کیږي. ځکه چې دا د تاکید لپاره راځي.

«والمشكروا به تحقيق الوعد» ۱۲ چه په کوم کلام کې د حق لفظ استعمال شي. نوبه دې سره د دغه کلام تاکید مراد وی لکه الله تعالیٰ چې په قرآن پاک کې فرماني دی. کله ورته شیطان او وینیل. چه زه به ستا واره بندگان کمره کوم. نواله تعالیٰ ورته او فرمانيل. «فالحق والحق أقول» ۱۳ یعنی ته هم په یقین سره خبره کوي. خوزه هم درته توقي نه کوم. بلکه په یقین سره درته وایم. چه «لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَنْجَيْنَ» ۱۴ نو گوره دلته الله تعالیٰ د حق کلمه د تاکید لپاره استعمال کړې ده.

﴿وَلَوْ قَالَ أَفِيمَا أُنْفِرُ بِاللَّهِ أَوَ خِيفَ أَوْ أُنْفِرُ بِاللَّهِ أَوْ أُنْفِرُ أَوْ أُنْفِرُ بِاللَّهِ فَيُؤْخَذُ﴾ (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) هَذِهِ الْأَفَاطُ مُسْتَعْتَلَةٌ فِي الْحَلْفِ وَهَذِهِ الصِّغَةُ لِلْحَالِ حَقِيقَةً وَاسْتَعْمَلَ لِاسْتِقْبَالِ بَقِيَّةِ جُمْلَةِ خَالِفِي الْحَالِ وَالشَّاهِدَةُ بِهَيْئَةٍ ۱۵ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {قَالَ أَوْ أَشْهَدُ إِلَهُكَ أَلَمْ يَكُنْ اللَّهُ} ۱۶ قَالَ {أَعْبُدُوا إِلَهُكُمْ مِنْ جَنَّةٍ} ۱۷ وَالْحَلْفُ بِاللَّهِ هُوَ الْمَعْبُودُ الْمَشْرُوعُ وَغَيْرُهُ فَخَطَرُهُ نَقَرُهُ إِلَى اللَّهِ. وَهَذَا أَقِيلُ لَا يَحْتَاجُ إِلَى التَّيْسَةِ. وَقِيلَ لَا يَدْخُلُ مِنْهَا إِلَّا خِيَالُ الْعِدَّةِ وَالْيَمِينِ بِغَيْرِ اللَّهِ.

حل القصة: ① جنه ډهال ② اخذوا: دوی نیولی دی صیغه د جمع غائب ③ محضرون: ناروا، ناجائز ④ العدة: وعده ⑤ الشروع: مشروع: مشروع شوې جائز شوې

۱۰ اوکه ووايي چې زه قسم کوم یا ووايي قسم کوم په الله باندې او حلف اوچتوم یا حلف اوچتوم په الله باندې او یا گواهی کوم یا گواهی کوم په الله باندې ۱۱ نوبه دې ټولو صورتونو کې دې قسم کونکې دې. ځکه چې دا الفاظ مستعمل دي په قسم کې، اودا صیغه ۱۲ اوقسم وغیره په ۱۳ زمانه ۱۴ حال کې ۱۵ ډلروانه زمانه ۱۶ کې په قرینه سره، ۱۷ مثلاً چه سین یا سوف ئې په اول کې راشي ۱۸ نو گرځولې به شي دې وائي. چه موږ گواهی کوو چې ته د الله پیغمبر ئې. ۱۹ ددوي ددې وینا نه پس ۲۰ الله تعالیٰ بیا فرماني. دوی تعالیٰ باندې هم دا معلوم او مشروع دې. او په غیر د الله تعالیٰ باندې خپل نفاق ستاسونه پتوي ۲۱ اوقسم کول په الله ته چې قسم په نوم د الله تعالیٰ دې ۲۲ اودې امله ۲۳ چه مطلق قسم به د الله تعالیٰ په نوم قسم کولو ته اړولې شي ۲۴ ونیلي شوي دي چې احتیاج نشته نیت ته، ۲۵ لفظ د اقسام وغیره کې بلکه په ذکر شوو الفاظو کې لفظ هم ذکر کړی. که نیت ئې وی او که نه وی. قسم منعقد شو ۲۶ او ونیلي شوي دي چې نشته مخلص

د نیت نه، د امله د احتمال د وعدې او یو مین په غیر الله باندې.

تشریح: «لأن هذه اللفاظ» یعنی کوم الفاظ چې په متن کې ذکر دي په شریعت او عرف دواړو کې دا په الله تعالی باندې د قسم لپاره استعمالیږي. نو په دې باندې قسم منعقد کیږي. که ده نیت د قسم کړې وي او که نه وي کړې.

«وهذه الصيغة للحال» دا د سوال مقدّر خواب کیدای شي پخه دا چې دا صیغې د «اقسم أو أحلف أو أشهد» د حال او مستقبل دواړو لپاره استعمالیږي. نو چه یوکس او وائی. «اقسم بالله» ددې معنی دا هم کیدای شي. چه زه فی الحال په الله تعالی باندې قسم کوم. اودا احتمال په کې هم شته. چه زه به په مستقبل کې په الله تعالی باندې قسم کوم. نومصنف رحمه الله او فرمائیل. اگر چه دا الفاظ د حال او مستقبل دواړو احتمال لري. خودا صیغه د زمانه حال لپاره حقیقت دي اود استقبال لپاره استعمالیږي. خو چه قرینه موجود وي. او قرینه لفظ د سین یا سوف دي. چه په اول دفعل کې راشی. یعنی چې داسې او وائی. «ما قسم بالله یا سوف أقسم بالله» اودلته قرینه نشته. نود حال لپاره شو.

«والشهادة بعین» لفظ دشهادت هم قسم دي. او په دې باندې دلیل دا دي. چه الله تعالی د نبی صلی الله علیه و آله د رسالت د صداقت په اړه کې د منافقانو قول چې «قَالُوا أَتَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ» ذکر کوي. منافقانود شهادت لفظ د قسم په طور استعمال کړې دي. او بیا الله تعالی هم د دوی د شهادت لفظ باندې د قسم اطلاق کړې دي. او فرمائیلې نې دي. چه «أَتَشْهَدُ وَأَتَمْنَاهُمْ جَنَّةً» یعنی منافقانو خپل قسمونه «خو چه په صیغه د نشهد سره نې کړي» د مسلمانانونه د بچ کیدو لپاره دال جوړ کړې دي. ددې آیت نه معلومه شوه. چه لفظ د شهادت د قسم لپاره استعمالیږي. ګنې الله تعالی به د دوی د «نشهد» لفظ ته د «بعین» نوم ولې ورکولو.

«والحلف بالله هو المشروع» په لفظ داقسم أو أشهد کې د «بالله» لفظ نه وي. نو بیا هم چونکه دا الفاظ په الله تعالی باندې د قسم خوړلو لپاره معلوم او مقرر شوي دي. نو هم د الله تعالی په نوم قسم خوړل به ترې مراد وي. ځکه چې دبل چا په نوم قسم خوړل جائز نه دي. بلکه شرک دي. اومسئله دا ده چه دمسلمان فعل به چې خورمه کیدای شي. په صحیح محمل باندې حمل کولې شي. په غیر الله قسم خوړل به ترې مراد نه وي.

«وقيل لا بد منها» پاتې شوه دا خبره چې صرف په «اقسم یا أحلف یا أشهد» کې په الله تعالی باندې د قسم کولونیت ضروري دي. که بغیر نیت به دا قسم وي. نو په دې کې دوي دوه مذهب دي. یودا چې اړتیا نشته. اوبل دا چې اړتیا ځکه شته. چه په اقسام کې دا احتمال هم موجود دي. چه دا صیغه د حال او استقبال دواړو لپاره استعمالیږي. نو کیدای شي. چه ددې نه وعده کول مراد وي. چه زه قسم کوم چې په مستقبل اواننده کې به زه داسې کوم. اودا احتمال په کې هم شته. چه په غیر الله باندې قسم وي. نوددې دواړو احتمال اولري کاوه لپاره نیت ضروري دي.

﴿وَلَوْ قَالَ بِالْقَائِمِ سَوَّكَندَ مَخْرُومٌ مَّطْلُوقٌ زَمَرٌ لَا يَكُونُ مَحْمِلًا﴾ **قَالَ:** ﴿وَكَيْفَ أَقُولُ لِقَوْلِ الْوَلِيِّ وَاللَّهِ﴾ **إِنَّ عِزَّ اللَّهِ بِقَاءِ اللَّهِ، وَإِزْمُ اللَّهِ مَعْنَاهُ أَفْهَمُ الْكَلِمَةِ عَمْرُوتَيْنِ، وَقِيلَ مَعْنَاهُ وَاللَّهُ وَإِزْمُ مِلَّةِ الْوَلِيِّ وَالْحَيْفُ بِاللَّفْظِ مُتَعَارِفٌ.** ﴿وَكَيْفَ أَقُولُ لِقَوْلِ الْعَبْدِ وَاللَّهِ مَعْنَاهُ﴾ **إِنَّ الْعَبْدَ حَرَمٌ.** **قَالَ اللَّهُ تَعَالَى:** ﴿وَأَقُولُ بِاللَّهِ﴾ **وَالْيَبَاقُ عِبَارَةٌ عَنِ الْعَبْدِ**

هل الكفة: ① عهد الله. وعده د الله ⑦ ميثاق: محكمه او مضبوطه وعده ⑧ اوفوا: امر حاضر صیغه د جمعې ده وفا او کړې

ژباړه: ① او که ووايي په فارسي کې چې سوگند مي خوړم بخدا نو منعقد کیږي دا قسم ځکه چې دا «صیغه» د زمانه حال لپاره ده. ② او په عربي کې ددې ژباړه په احلف بالله،، سره کیږي. او په صیغه د حلف قسم منعقد کیږي ③ او که ووايي سوگند خوړم نو ويلي شي دې چې نه منعقد کیږي قسم ④ ځکه چې لفظ د خوړم بغیر د،، مي،، نه د استقبال لپاره استعمالیږي. نو معنی نې دا شوه. چه په رازوانه زمانه کې

به قسم خورم. اوبنكاره خبره ده. چه به دي قسم نه منعقد كيږي. ۵ او كه ووايي په فارسي كي سوگند خورم بطلان زلم. يعنې زه قسم خورم په طلاق د خپلي ښځې. نونه منعقد كيږي قسم د امله د نشتوالی د رواج نه. ۶ څكه كي په دي الفاظوياندي د قسم خوړلو رواج نشته. اود قسم په باب كي عرف لره اعتبار دي. څكه په دي صيغه باندې قسم نه كيږي. علامه مرغيناني رحمه الله فرماني اودغه ډول **ملاحكم** د قسم منعقد كيدو. دده **مقاله** د وينا دي. چې ۵ ((لعمرا الله)) ۵ او ((ايم الله)) څكه چې عمر د الله بقاء دهغه ده. **ملاوياته** د الله تعالی صفت دي. اوبه صفت باندې قسم كيږي. او **ايم الله** ددي معنی ((د ايم الله)) ده. او **ايم الله** جمع د يمين ده. **ملاويمين** قسم ته وائي. او وييلی شوی دی چې معنی ددي ((والله)) ده. او **ايم الله** صله ده. پشان د واو اوقسم خوړل په **ملاوي** دواړو لفظونو متعارف **ملاوي** دی. **ملاوي** خلک په لعمرا الله اوبه ايم الله باندې قسمونه خوري ۶ اودغه ډول **ملاحكم** منعقد كيږي پدې قول دده **مقاله** چې ((عهده الله)) ۴ اوبه ((ميثاق الله)) باندې. **ملاوي** عهد الله باندې منعقد كيږي. څكه چې عهد يمين دي. الله تعالی فرمايلى دی، پوره كړی وعده د الله تعالی، او ميثاق عبارت دي د عهد نه. **ملاوي** څنگه چې په عهد باندې قسم منعقد كيږي دغه ډول په ميثاق باندې هم.

توحيد: **وايم الله صله كمالواو**، يعنی دا ټوله كلمه د قسم د الفاظو څخه ده. لكه څنگه چې د واو كلمه د قسم لپاره ده. كه يوسړې اوواني. ((والله لا افعل كذا)) نودده قسم كيږي. څكه چې واود قسم ئې په كي راوړلو. دغه ډول كه يوكس ((وايم الله لا افعل كذا)) اوواني. نوهم دده قسم منعقد شو. څكه چې دا كلمه هم د قسم ده.

وَكَذَلِكَ قَالَ عَلَى نَذْرٍ وَأَنْذَرُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَذَرَ نَذْرًا وَلَمْ يَفْعَلْهُ كَفَّارَةٌ عَمَلٍ (۱)

۱. دغه ډول **ملاحكم** دي چې قسم منعقد كيږي. كله چې ووايي په ما باندې نذر دي يا په ما باندې د الله تعالی نذر دي. د امله د ارشاد د نبی ﷺ نه، ، چا چې نذر او كړلويه نذر كاوه سره اوييان ئې نكړلو. نوپه ده باندې كفاره د قسم ده. توحيد: مسئله آسانه ده.

شروط جزاء بحر خول

وَإِنْ قَالَ إِنْ فَعَلْتُ كَذَا أَتُوبُ يَهُودِي أَوْ نَصْرَانِي أَوْ كَافِرِي كُنْتُ يَمِينًا إِلَّا نَجَلْ لَهَا جَعَلَ الشَّرْطُ عَمَلًا عَلَى الْكُفْرِ فَقَدْ اعْتَدَتْ واجب الامتناع، وقد أمكن القول بوجوبه لغیره بيمينه يمينًا كما تقول في تحريم الخلال.

۱. علما: ښه علامه ۵ الامتناع: منع كيدل ۵ امكن: ممكن ده ۵ تحريم: حرامول ۵. او كه داسي ئې اووييل. كه ده **ملاوي** ما **ملاوي** فلاني كار او كړلونودې **ملاوي** زه **ملاوي** به يهودي يا نصراني يا كافر يم. ځكه په دي درې واړو الفاظو كښي ئې يولفظ اووتل. نو دا الفاظ د يمين دي. څكه چې هر كله ده شرط د كفر ښانه او گرځوله. نوده دهغي نه د بچ كيدو د وجوب اعتقاد اولرلو. اودا ددي نه د منع كيدو د وجوب لپاره دا هم ممكن دي چه دا واجب لغيره دي. يعنی چې ده قسم اوگرځولو. **ملاوي** منع كيدل ترې واجب شول. څنگه چې موږ د حلال خيزه حراموالی كي وايو. **ملاوي** دا يمين دي. توحيد: **لانه لما جعل الشرط الخ** كوم الفاظ چې دي قائل اووييل. نوپه ظاهره دا د قسم الفاظ نه دي. خو د دي امله يمين گرځي. چه دلته دوي (دوه) شيان (خيزونه) دي. يوشرط چې دكار كول دي. اودويمه جزاء چې د يهوديت يا نصرانيت يا كفرواوع كيدل دي. نو ده په خپل قول كي شرط يعنی دكار كول دجزاء يعنی يهوديت وغيره لپاره يوه ښانه اوگرځوله. اوبقيني ده چې مسلمان دهرهغه كار نه ځان ژغورل واجب گنړي. په كوم چې

دې کافر کېږي. نوده چې خپل کار کول دکفر لپاره نښانه او ګرځوله. نودې د دغه کار نه ځان ژغورل ضروري ګڼي.

«وقدامن القول بوجوبه» یا داسې اووايه. چه کوم کار ده د کفر نښانه ګرځولې ده. دهغې نه منع کيدل ددې امله ضروري دی. چه دا الفاظ اگر چه د قسم الفاظ نه دي. خو چونکه قسم په دوې اودا قسمه وی. یو قسم داسې وی. چه دهغې دالفاظونه قسم معلوم وی. لکه «والله لا افعل کذا» او بل قسم هغه وی. چه په ظاهره دغه الفاظ د قسم نه وی. خو په هغې کې د قسم معنی پرته وی. ددې دوهم قسم ته قسم لغيره وائی. لکه په زیر بحث صورت کې الفاظ د قسم نه دي. البته معنی د قسم په کې پرده ده. هغه داسې چې په قسم کې مقصد دا وی. چه د کوم څیز نه ئې قسم کړې وی. دهغې نه ځان ژغورل ضروري او ګڼي. او په زیر بحث صورت کې هم چې یوکس داسې اووائی. که ما دا اوکړلو. نوزه دې يهودی یم. دې د دغه کار نه ځان بچ ساتل ضروري ګڼي. ځکه ئې دا الفاظ اوونیل.

«كما تقول في تحريم الحلال» اودا دوهم قسم چې یمین لغيره دي. ددې مثال دیو حلال څیز حرامول دی. چې یوسرې حلال څیز په ځان حرام کړی. نو دا الفاظ د قسم نه دي. خو چونکه په دې کېنې معنی د قسم پرته ده. هغه دا چې لکه څنګه سړي د محلو ف علیه دکولونه هم ځان بچ ساتل ضروري ګڼي. دغه ډول د حرام څیز نه هم ځان ژغورل ضروري ګڼي. ددې امله د حلال څیز حرامول شریعت یمین ګرځولي دي.

وَقَالَ ذَلِكَ لَيْسَ بِعَقْدٍ فَعَلَهُ قَبُولُ الْغَبُوشِ، وَلَا يَكْفُرُ اَعْتِبَارًا بِالْمُسْتَقْبَلِ، وَقِيلَ يَكْفُرُ اِنَّهُ تَعَيَّرَ بِمَعْنَى تَعَارَكَ اِذَا قَالَ هُوَ يَهُودِيٌّ. وَالصَّحِيحُ اَنَّهُ لَا يَكْفُرُ فِيمَا اِنْ كَانَ يَعْلَمُ أَنَّهُ يَمِينٌ، وَإِنْ كَانَ عِنْدَهُ أَنَّهُ يَكْفُرُ بِالْحَيْفِ يَكْفُرُ فِيمَا، اِنَّهُ رَضِيَ بِالْكُفْرِ حَيْثُ أَقْدَمَ عَلَى الْفِعْلِ

حل اللغة: ① تنجيز: فی الحال جاری کول نافذ کول ② رضى: راضی شو. زبانه. اوکه دا الفاظ ځکه ما دا کار اوکړلو. نوزه دې يهودی وغيره يې ځکه داسې کار به اړه کې اوواى. کوم چې ده کړې وی. نو دا یمین غموس دي. ځکه کفار پرې نه لازميږي. بلکه توبه پرې واجب ده. خو په دې باندې نه کافر کېږي. په مستقبل باندې قیاس کولې شی. اوونیلی شوی دی چې په دې صورت کې کافر کېږي. ځکه چې ددې معنی د حال ده. د راروانې زمانې نه ده. لکه څنګه چې اوواى. دې يهودی دي. ځکه کافر کېږي. خو صحیح خبره دا ده. چه په دواړو صورتونو کې نه کافر کېږي. خو په دې شرط چې ده ته دا علم وی. چه دا یمین دي. اوکه دده دا عقیده وی. چه په دې باندې سړي کافر کېږي. ځکه په کفر پورې تعلیق اوکړې. نو په دواړو صورتونو کې کافر کېږي. ځکه ماضی وی اوکه مستقبل وی. ځکه چې دې په کفر باندې راضی شو. ځکه چې دغه فعل ئې اوکړلو. ځکه کوم کول چې ئې دکفر نښانه اوعلامه ګرځولې وه.

توضیح:- «اعتباراً بالمستقبل» یعنې چې یوکار ئې په تیره شوې زما کې کړې وی. اودا قسم اوخوری. که دا کار مې اوکړلو. نوزه به يهودی یم. نو په دې صورت کې دا یمین غموس شو. خو کافر کېږي نه. دده دعدم کفر قیاس موږ په هغه صورت کې کوو. چه په هغې کې دې په راروانه زمانه کې دیوکار نه کولو قسم اوخوری. مثلاً داسې اوواى. که ما فلانې کار اوکړلو. نوزه به کافر یم. او بیا هغه کار اوکړی. نو په دغه صورت کې حاث کېږي. خو کافر کېږي نه. نو دغه ډول دلته هم نه کافر کېږي. اود ماضی دا صورت په مستقبل باندې ځکه قیاس کوو. چه کله په یو څیز کې شرط راځی. نو دهغې جزاء به په مستقبل کې واقع کېږي. نودلته اگر چه ده دغه کار په تیره شوې زمانه کې کړې دي. خو چونکه الفاظ ئې د شرط دی. او شرط تقاضا کوی د واقع کیدو د جزاء په مستقبل کې. نو ددې امله موږ ده باندې د کفر حکم نه لگوو.

«وقيل يفتقر الخ» په زیر بحث صورت کې بعضې عالمانو په دې حالف باندې د کفر حکم لگولې دي. اودلیل دا بیانوی. چه دده دا الفاظ دمعنی په اعتبار سره د فی الحال زمانې سره تعلق ساتی. نو دا قسم فی الحال نافذ شو. او حکم پرې مرتب شو. چه کفر د حالف دي. په مستقبل باندې به نشی قیاس کولې. اوددې لپاره نظیر شته. ګوري نه که یوکس اوواى. چه زه يهودی یم. په څه شرط پورې ئې معلق نکړی. نو دې کافر

کیري. ځکه چې دده الفاظ فی الحال د کفر په معنی دلالت کوي. نودغه ډول په زیر بحث مسئله کې کافر کیري.

په غضب الله اوسخط الله پورې دتعلیق حکم

(وَلَوْ قَالَ إِنْ قُلْتَ كَذَّابًا أَفَعَلَىٰ غَضَبِ اللَّهِ أَوْ سَخَطِ اللَّهِ فَلَيْسَ بِتَعْلِيلٍ) (آلَهُ دَعَاءٌ عَلَىٰ نَفْسِهِ، وَلَا تَعْلَقُ ذَلِكَ بِاللَّهِ ط، وَلَا لَهَ غَيْرُ مُتَعَارَفٍ) (وَكَذَّابًا قَالَ إِنْ قُلْتَ كَذَّابًا أَفَأَنْ أَسَافِي أَوْ شَارِبٍ خَمْرًا أَوْ كَلِّ يَأْتِ) (لَأَنَّ حُرْمَةَ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ تَحْتَمِلُ اللَّسْمَ وَالتَّيْدِيلَ فَلَمْ يَكُنْ فِي مَعْنَى حُرْمَةِ الْأَسْمَاءِ لَيْسَ بِمُتَعَارَفٍ).

حل اللغة: ① سارق: غل، غلا کونکې ② زنا کار ③ شارب: څونکې ④ خمر: شراب
ژباړه: اوکه داسې ئې اوونیل. که ما دا کار اوکړلو. نوبه ما دې دالله تعالی غضب یا غصه وي. نودې قسم خوړونکې نه دې. ځکه چې دا خپل خان ته خیرې کول دي. ⑤ قسم نه دې. ⑥ اودا: شرطونوسره څه تعلق نه ساتي. اوبله دا چې ⑦ قسم دانفاد لپاره عرف هم یو دلیل دي. اوبله دا ⑧ ځلگ وکې. غیر متعارف دي. ⑨ یعنې رواج ئې نشته. څوک په دې الفاظو قسم نه خوري. اوداسې حکم ددې هم دي. که اوواښي. که ما فلاني کار اوکړلو. نوزه دې زنا کار یا غل یا دشرابي. یم. نو ځله دې صورتونو کې قسم خوړونکې نه گرځي. ځکه چې ددې څیزونو حرمت دمنسوخ کیدو اوبدلیدو احتمال لري. نود الله تعالی د نوم د حرمت پشان نشو. ځکه چې دالله تعالی نوم همیشه لپاره واجب الاحترام دي. اوبله دا چې په دې الفاظو قسم خوړل متعارف نه دي. یعنې په ځلگو کې ئې رواج نشته.

توضیح: - تحتل النسخ والتبديل، یعنی زنا وغیره دا شيان (څیزونه) د نسخ اوتبدیلی احتمال لري. مثلاً یوې ښځې سره د نکاح نه وړاندې وطی کول حرام دي. هم دغه وطی د نکاح نه روسته حلاله گرځي. دغه ډول په دارالاسلام کې سود حرام دي. اوبه دارالحرب کې د حربی کافرانو سره ددې معامله کول جائز دي. دلته د حرمت د تبدیلی اومنسوخ کیدو نه دحالاتو اواشخاصو په اعتبار سره توپیر (تبدیلی) مراد ده. دا مطلب نه دي. چه یوڅیز په نص سره حرام وي. اوهغه بیا حلال شي. ځکه چې د وحی سلسله ختمه شوې ده. دکوموڅیزونوچه قطعی حرمت ثابت شوې دي. په هغې کې توپیر (تبدیلی) اونسخ نه راځي.

دکفارو قسمونه

(قُلْ فِي الْكُفَّارَةِ) قَالَ (كُفَّارَةُ الْيَمِينِ عَقْدٌ رَقَبَةٌ يُبْزَى فِيهَا مَا يُبْزَى فِي الظَّهَارِ إِنْ شَاءَ كَسَاءُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ كُلَّ وَاحِدٍ لِّثَابًا مِّمَّا زَادَ، وَأَذَانًا مَّا يُبْزَى فِيهِ الصَّلَاةُ إِنْ شَاءَ أَطْعَمَ عَشْرَةَ مَسَاكِينَ. كَالْإِظْهَارِ فِي كُفَّارَةِ الظَّهَارِ) وَالْأَمْلُ فِيهِ قَوْلُهُ تَعَالَى {كُفَّارَتُهُ أَطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ} الْآيَةِ، وَكَلِمَةُ أُلِّلْتُغَيْرُ فَمَّا كَانَ الْوَاجِبُ أَحَدَ الْأَشْيَاءِ الثَّلَاثَةِ.

حل اللغة: ① کسا واغوندی صیغه د مذکر غائب ② ثوبا کالی ③ اذنا: معمولی ④ اطعم: خوراک دي اوکړی ⑤ التخيير اختيار ورکول

ژباړه: دا فصل د ⑥ قسم دې کفارې په بیان کې دي. صاحب دقدوري څېړنې په دقسم کفارو د غلام آزادول دي. په دې کې هغه څیز کافی کیري. کوم چې په کفارو دظهار کې کافی کیري. یا خودې لوسو مسکینانو ته جامي واغوندوي. هریو مسکین ته دې یوه جوړه جامي ورکړي. یا که د یوې جوړې نه زیاتې پتیرې. اوکه غواړي نو لسو مسکینانو ته دې دوو ورکړي. لکه څنگه چې په کفارو دظهار کې دي. ⑦ ځه لسو مسکینانو ته روټي ورکول دي. د آیت داخره پورې ⑧ ولولې. اوکلمه د،، او،، د اختیار لپاره ده. نو واجب په درې څیزونو کې یوڅیز دي.

توضیح: - «فی الکفارة»، دکفارو لغوی معنی دگناهونو پتونې او گناهونو لره پاکونکې ده. اوبه فقهي اصطلاح کفارو هغه عبادت ته وینلې شي. کوم چې د قسم ماتول په صورت کې په قسم ماتونکې باندې واجبیږي.

«وكلمة او للخير» په ايت كي د ظاهر په كفاره كي په كلمه د ، او ، سره د درې څيزونو اختيار وركې شوې دي. «فَكَفَّارَتُهُ اِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ اَوْسَطِ مَا تَطْبَخُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ خَيْرٌ رِقَبَةٍ» ياخو په لسو مسكينانو ته ډوډي وركوي يا به دوي ته جامې وركوي او يا به يو غلام آزادوي. نو په دې درې واړه څيزونو كي اختيار دي. چه كوم غواړي په هغې سره دې كفاره ادا كړي.

قَالَ اِقْرَأْ لِمَنْ يَدْرِي عَلَى اَعْدِ الْاَشْيَاءِ ثَلَاثَةً صَامَ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ اَوْ قَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: يُخَيِّرُ لِمَنْ يَدْرِي وَكُنَّا قِرَاءَةَ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ فَيَصِيَامُ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ وَيَهِي كَا الْخَيْرِ الْمَشْهُورِ

هل اللغة: ① بقدر: قادر وي ② ايام: جمع د يو ورځ ③ متتابعات: پرله پسې ④ صاحب دقدوري: ډير فرماني. كه په دې درې څيزونو كي په يو څيز هم قادر نه وو. نو ډله دې په ځاني به د درې ورځي به بلا ناغه روژې اونيسي. او امام شافعي رحمه فرماني. ډله چه په بلا ناغه والي او جلا جلا نيولوكي ده ته اختيار دي. ډله چه څنگه نه نيسي جائز دي ځكه چې نص مطلق دي. او ډله به بلا ناغه والي باندې هم زموږ دليل د حضرت ابن مسعود قراءت دي. چه ((فصيام ثلاثة ايام متتابعات)) دي. اودا قراءت د خبر مشهوره پشان دي.

ترويح:- «وقال الشافعي رحمه بخير» امام شافعي فرماني. چه ده ته اختيار دي. كه روژې بلا ناغه نيسي او كه په مينځ كي په كي وقفه كوي. ځكه چې په قرآن پاك كي د مطلق روژو ذكر دې چې ((فصيام ثلاثة ايام)) دي. په دې كي د تتابع ذكر نشته. نو كه په دې باندې موږ د تتابع قيد زياتي كړلو. دا په كتاب الله باندې زيات دې. او په كتاب الله باندې زيات جائز نه دي. «ولنا قراءة ابن مسعود» احناف رحمه چې د تتابع قائل دي. نو په دې باندې دليل د حضرت عبدالله بن مسعود قراءت دي. ځكه چې دهغوی په قراءت كي ((فصيام ثلاثة ايام متتابعات)) دي. اودا قراءت د خبر مشهور پشان دي. او قاعده دا ده. چه د خبر مشهور په وجه په كتاب الله باندې زيات جائز دي.

قَالَ ابُو بَكْرٍ فِي الْكِتَابِ فِي بَيَانِ اَذْنَبِ الْكُفْرَةَ مَرْوِي عَنْ مُحَمَّدٍ وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ وَابِي يُوسُفَ رَحِمَهُمُ اللهُ اَنْ اَذْنَابَ مَا يَسْتُرُ عَامَةً بَدَنِهِ حَتَّى لَا يَبْجُزَ السَّرَاوِيلَ وَهُوَ الْمُجْبِرُ لِأَنْ لَا يَسَهُ يُنَمَّى عُرْيَانًا فِي الْعَرَفِ لَكِنْ مَا لَا يَجُزِيهِ عَنِ الْكُفْرَةِ يَجُزِيهِ عَنِ الظُّلْمِ بِأَعْيُنٍ أَلْفِيَّةٍ

هل اللغة: ① الكسوة: جامي ② يستو: پټوي ③ السراويل: پرتوگ ④ عرياناً: لڅ (برېنه)، لغري ⑤ بيا په قدوري كتاب كي چې د معمولي جامې كوم ذكر شوې دي. دا دامام محمد رحمه نه منقول دي. اود امام ابو يوسف او ابو حنيفه رحمه نه دا نقل دي. چه معمولي جامې هغه دي. چه بدن پټوي. كه صرف پاپكالي وي. نو دا جائز نه دي. او هم د شيخينو رحمه دا قول صحيح دي. ځكه چې په عرف كي هغه كس ته برېنه وائي. چا چې صرف پاپكالي اغوستي وي. خوچه د كوم مال نه جامې اغستل جائز نه وي. نو دهغې نه د ډوډي قيمت وركول معتبر صحيح دي.

ترويح:- «لكن ما لا يجزيه» ددې وضاحت داسې دي. كه يو كس سره مثلاً پنځه سوه روپۍ وي. خو په دغه پنځه سوه روپۍ صرف پنځه جامې كيږي. حالانكه مسكينان لس دي. بل اړخ ته هم دغه پنځه سوه روپۍ دي. چه په دې باندې لس مسكينان مړيږي. نو په دې صورت كي كه دې دغه پنځه جوړي واخلي. چه قيمت ئې د لسو مسكينانو د ډوډي سره برابر دي. نو دا جائز ده. اگر چه په دغه پنځه سوه روپۍ د لسو مسكينانو جامې نه كيږي. البته بيا دا خبره ده. چه دغه پنځه جوړه جامې دې وركوي. نو په دې كي دا نيت شرط دي. چه دا پنځه جوړه جامې زه د طعام په ځاني وركوم. كه نه به دې كي دوي اډوا روايتونه دي. دامام ابو يوسف رحمه په نيزه كي دا نيت كول ضروري دي. كه نيت اونكړي. نو جائز نه دي.

دهنت نه وړاندې د کفارو ورکولو حکم

«إِنَّ فِتْرَةَ الْكُفَّارَةِ عَلَى الْحَنْثِ لَمْ يُخَيَّرْهُ» وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يُخَيَّرُهُ بِالسَّالِ لِأَنَّهُ إِذَا مَا بَعْدَ السَّيِّئِ وَهُوَ الْيَمِينُ فَأَشْبَهَ التَّكْفِيرَ بِمَنْعِ الْيَمِينِ. وَبَنَى الشَّافِعِيُّ الْكُفَّارَةَ عَلَى الْجَنَابَةِ وَلَا جَنَابَةَ مَا هُنَا، وَلَيْسَتْ بِسَبَبٍ لِأَنَّهُ مَا يَمْنَعُ غَيْرَ مُفَضٍّ، بِخِلَافِ الْيَمِينِ لِأَنَّهُ مُفَضٌّ. لَمْ لَا يَسْتَرْدُّ مِنَ الْيَمِينِ لَوْ وَجَّهَ صَدَقَةً.

هل اللغة: ① الحنث د قسم ماتول ② التكفير: کفارو ورکول ③ الجنابة: گناه ④ منفذ: جاری کونکې ⑤ الجرح: زخم ⑥ يسترد واپس اخستل

زېاره - اوکه خالف د حنث کیدونه وړاندې کفارو ورکړله. نوجائز نه ده. او امام شافعي رحمه الله فرماني: چه د مال نه کفارو ورکول جائز دي. «که چه د حنث نه شي وړاندې کړي» ځکه چې ده کفارو د سبب نه روسته ادا کړي. او سبب نه يمين دي. نود حنث نه وړاندې کفارو ورکول هغه کفارې سره مشابه شو. کومه چې د زخم نه روسته ورکړي شي. او زموږ د احنافو دليل دلدي چه د کفارو وجوب د گناه پتولو لپاره ده. «چه کفارو ورکړي. او گناه نه پته شي» اودلته خو گناه نشته. «ځکه چې صرف په يمين منعده خوړلو کي گناه نشته. گناه خوهله وي. چه حنث شي» اوکه يمين خود کفارو سبب نه دي. «ځکه څنگه چې امام شافعي رحمه الله فرماني» ځکه چې يمين خالف د محلول عليه د کاوه نه منع کوي. «چه هغه کار اونکړي. دکوم نه چې نه شي قسم خوړلي وي» او قسم دهغه کار کولو ته اماده کونکې نه دي. دکوم نه چې نه شي قسم خوړلي وي. «چالانکه سبب خود مسبب واقع کيدو ته مفضی وي. يعنی هغه حکم کيږي. چه دکوم سبب موجود شي» په خلاف د زخم ځکه چې زخم هلاکت ته مفضی وي. بيا چې مسکين ته کفارو قيمت ورکړي. هغه تري واپس نشي اخستي. ځکه چې هغه صدقه شوه. اوصدقه نه واپس کيږي.

ترجم: «فأشبه التكفير بعد الجرح» امام شافعي رحمه الله فرماني: که د حنث کیدونه وړاندې کفارو ورکړي. نو دا کفارو ورکول جائز دی اوددې مسئلې قياس دديت په مسئله کوي. مثلاً د زيد دلاسه يوکس په خطا سره زخمی شو. او هغه زخم داسې سخت وو. چه دا دهغه دمرگ سبب جوړيدې شو. اوس که زيد د هغه دمرگ نه وړاندې کفارو ورکړله. اوبيا هغه هم د دغه زخم نه مړ شو. نو ده دغه کفارو ورکول صحيح دی. دغه ډول دلته په يمين کي هم که د حنث نه وړاندې کفارو ورکړي. نوجائز ده.

«بخلاف الجرح» په دې عبارت سره دامام شافعي رحمه الله قياس نه خواب ورکوي. چه د يمين په مسئله باندې د زخم مسئله قياس کول صحيح نه دی. ځکه چې زخم سخت وي. نوهغه د مرگ سبب جوړيدې شي. اويمين د محلول عليه کولو ته مفضی نه دي. بلکه د هغې نه منع کونکې دي. نو يوداسې خيز چه مفضی نه وي په داسې خيز قياس کول. چې مفضی وي قياس مع الفارق دي. اوداسې قياس صحيح نه وي.

«فلم لا يستردمن المسكين» بالفرض که يوکس دحنث نه وړاندې دقسم کفارو ورکړله. نو داحنافو رحمه الله په نيز دغه کفارو ادا نشوه. نواوس مسئله دا ده. چه آيا کوم فقير ته چې نه کفارو ورکړي وي. هغه تري واپس اخستي نشي. نوم مسئله دا ده. چه هغه تري ځکه واپس نشي اخستي. چه هغه صدقه شوه. اوصدقه واپس کول په شريعت کي صحيح نه دی.

په گناه باندې د قسم کولو حکم

«وَمَنْ حَلَفَ عَلَى نَفْسِهِ بِمَثَلٍ أَنْ لَا يَفْعَلَ أَوْ لِيَفْعَلَ فَلَا يَتَّبِعُ أَنْ يَحْنِثَ نَفْسَهُ وَيَكْفُرَ عَنْ تَحْيِيهِ» لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ دَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَأْتِ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ لِمَا كَفَرَ عَنْ تَحْيِيهِ) ()

هل اللغة: ① معصية: گناه ② نفويت فوت کول ③ البر: نيکی ④ يميني: پکار دی مناسب دی

زياره. قدوری فرمائی. کہ یوکس پہ گناہ باندی قسم اوخوری مثلاً دا جی لمونخ به نه کوی. اویا خیل پلاز سره به خبرې نه کوی، یا فلانی به قتلوی. نوپکارده چې خان حانث کړی. اودخپل قسم کفاره ورکړی. ځکه چې د نبی ﷺ ارشاد دي. چا چې په یوڅیز باندې قسم اوخول. اویا نی بل څیز دهغې نه به اولیدلو. نوهغه کار دې اوکړی. کوم چې غوره وی. اویا دې دخپل قسم کفاره ورکړی. اوبله دا چې کومه خبره موږ اوکړه. مږ په ځان دې حانث کړی. او کفاره دې ورکړی. نوپه دې کې د کفاره په ادا کاوه دنقصان تلاقی کېږي. مږ دنقصان نه مراد د قسم ماتول دی. او که ددې خلاف عمل اوکړی. مږ یعنی دغه گناه اوکړی. دکومې دکولوچه نې قسم خوړلې دې. نوپه دې کې دنقصان تلاقی اویوره کول نشته. مږ بلکه دغه خوساسر نقصان دې.

ترجمه: «وَلَا نَفِيمَا قُلْنَا نَقُوتِ الْبِرَّ» یعنی ده ته چې د قسم ماتولو او کفاره ور کاوه حکم کولې شی. نو دا په دې باندې غوره ده. چه په دې کې د قسم په ماتولو کې چې د الله تعالی دنوم کوم هتک شوې دې. د کفاره په ادا کولو سره دهغې تدارک اوتلاقی کولې شی. او که دې د گناه دغه کارونه اوکړی نوپه دې کې دنقصان نه سوا بل څه نشته.

د کافر د قسم او کفاری حکم

(وَإِذَا عَلَفَ الْكَافِرُ ثُمَّ حَنَثَ فِي حَالِ كُفْرِهِ أَوْ بَعْدَ إِسْلَامِهِ فَلَا حَنْثَ عَلَيْهِ) (لَا تَلْعَنُ أَهْلَ الْبَيْتِ لِأَنَّهُمْ لَتَعْدُ بِتَعْظِيمِ اللَّهِ تَعَالَى، وَمَنْ الْكَافِرُ لَا يَكُونُ مَعْظُومًا وَلَا هُوَ أَهْلُ الْكُفْرَةِ لِأَنَّهُمَا عِبَادَةٌ.

زياره. او کله چې کافر قسم اوخوری. اویا هم د کفر په حالت کې حانث شی. یا د اسلام نه روسته حانث شی. مږ یعنی قسم مات کړی. نوپه ده باندې کفاره نشته. ځکه چې مږ قسم خوړلویه وخت کې. دې د یمن اهل نه وو. ځکه چې قسم د الله تعالی د تعظیم لپاره خوړلې شی. او چه کافرو ی نو ده کې د تعظیم صلاحیت نشته. او مږ کفاره پرې هم نه لازمیږي. ځکه چه مږ دې د کفارې اهل نه دي. ځکه چې کفاره عبادت دې. مږ کافر د عبادت اهل نه دي. اول به ترې مطالبه دایمان کولې شی. بیا روستود نور و فروعی احکام مږ.

ترجمه: د زيارې اواضافی قیوداتو نه مطلب واضح دي.

د هلال څیز هرامول و حکم

(وَمَنْ حَرَّمَ عَلَى نَفْسِهِ شَيْئًا مِنْهَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَ مِنْهَا وَعَلَيْهِ أَنْ يَسْتَبَاحَ كُفْرًا وَمِنْ) (وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ: لَا كُفْرًا عَلَيْهِ لِأَنَّهُ تَحْرِيمُ الْحَلَالِ قَلْبُ الْمُشْرُوعِ فَلَا يَتَعَدَّى بِهِ تَعَرُّفٌ مَشْرُوعٌ وَهُوَ الْيَمِينُ. وَلَسْنَا أَنْ اللَّفْظُ يُبَيِّنُ عَنْ الْإِبَاحِ الْحُرْمَةَ، وَفَدَّ امْكُنْ إِحْمَالُهُ يَبْهُوتُ الْحُرْمَةَ لِغَيْرِهِ بِإِبْهَاتٍ مُوجِبَةِ الْيَمِينِ قَبْضًا زَالِيَةً، ثُمَّ إِذَا فَعَلَ مِثْلَ حُرْمَةٍ قَلِيلًا أَوْ كَثِيرًا أَحْبَبْتُ وَجَبَتْ الْكُفْرَةُ وَهُوَ الْمَعْنَى مِنَ الْإِسْتِبَاحَةِ الْمَذْكُورَةِ لِأَنَّ التَّحْرِيمَ إِذَا ثَبَتَ تَنَازُلٌ كُلُّ حُرْمَةٍ مِنْهُ.

هل اللغة: ① حرم. ② حرام کړل ③ استباح: مباح گرځول ④ تحريم: حرامول ⑤ اعمال: عمل ورکول ⑥ يمين: اگاه کوی ⑦ تناول: شاملیږي ⑧ جزء: برخه

زياره. او چا چې په خپل ځان باندې یوڅیز حرام کړل. چه دې نې مالک وو. نوهغه په ده باندې نه هرامیږي. او که مږ هرامولونه روسته نې. هغه مباح کړلو. مږ یعنی استعمال نې کړلو. نوپه ده باندې د قسم کفاره ده. او امام شافعی رحمه فرمائی. چه په ده کفاره نشته. ځکه چې د حلال شی حرامول د شریعت حکم الله کول دی. نوپه دې باندې به داسې تصرف نه منعقد کیږي. کوم چې جائز وی. چه قسم دي. اوزموږ دا حاتفو دليل دا دي. چه ددې لفظ نه حرمت ثابتیږي. اود شریعت د مخالفت نه بغیر په دې عمل کول ممکن دي. چه دغه حلال څیز دیوبل شی د امله حرام کړې شی. اوهغه دیمین په تقاضا باندې عمل کول دي. مږ حرمت دې. نو حرمت به ثابت شی. اویا کوم څیز نې حرام کړې وی. هغه اوکړی که لږ او که ډیر مږ دواړو صورتونو کې. دې حانثیږي. او کفاره واجبیږي. او په کتاب کې چې کوم استباحث ذکر دې دې نه هم دا

مراد دې څکه چې کله تحریم ثابت شی. نو هغه حرمت د څیز هر جزء ته شاملېږي. ځنوک په کم مقدار کې هغه کار او کړې اوکه په ډیر په دواړو صورتونو کې حائشېږي. څه د حلال څیز حرامولو باندې یېمن نه منعقد کېږي. څکه ترېږي: «لأنه لب الموضوع» امام شافعي رحمه الله فرماني. څه د حلال څیز حرامولو باندې یېمن نه منعقد کېږي. څکه چې د شریعت حلال شوي څیز حرامول د شریعت خلاف حکم دی. نو په دې باندې به داسې حکم نه ثابتېږي. څه هغه جائز وي. او هغه جائز حکم د قسم خوړل دی. څکه که داسې اوشی. نو دا خوږه د یو نا جائز کار نه جائز حکم پیدا شی. اودا قلب موضوع ده.

«وقد امكن اعماله» ددې عبارت مفهوم دا دی. څه مونږ دا منو. څه د حلال څیز حرامول د شریعت د اصولونه خلاف کار دي. څکه چې حرامول او حلالول د الله تعالی صفت دي. انسان یو څیز حرامولي او حلالوالي نشي. البته چې موږ د قائل الفاظ ته گورو. نو ددې الفاظو تقاضا دا ده. څه دغه څیز دې حرام شی. څکه چې د یو عاقل بالغ خبره به د لغویت نه بچ شی. نو اوس په دې ځانې کې دوي [دوه] خبرې جمع شوې یو د شریعت حکم چې حلت دي. او بل د قائل د الفاظو حکم چې حرمت دي. نو موږ راولگېدو. داسې یوه طریقه مو اختیار کړه. څه نه سیخ اوسو زی اونه کباب، یعنی چې د شریعت حکم هم بدل نشي. اود قائل قول هم لغو نشي. هغه طریقه دا ده. څه حرمت په دوي [دوه] قسمه دي. یو حرمت لذاته دي او بل حرمت لغیره دي. نو موږ دا منو څه دغه څیز چې قائل حرام کړي دي. دا حرام لذاته دي. خود قسم د امله حرام لغیره هم دي. نو هم یو څیز حرام او حلال دواړه شو. خود ذات اود غیریې اعتبار سره، ددې مثال به داسې وي. څه بیع مباح ده. خو څه کله د جمعي په ورځ د جمعي لپاره اذان اوشی. نو خرڅول اخستل حرام شی. نو گوره هم یو څیز چې بیع ده. مباح لذاته ده. خو حرام لغیره ده. او هغه غیریې جمعي لمانځه ته تلل دی. هم دغه ډول په زیر بحث مسئله کې یو څیز حلال لذاته دي او حرام لغیره شو.

د «كل حل علي حرام» حکم

«وَقَالَ كُلْ حَلَّ عَلَيَّ حَرَامٌ فَوَعَلِيَ الظَّغَامُ وَالْقَرَابُ (الْأَنْ يَتَوَيَّ عَيْرَ ذَلِكَ) وَالْقِيَّاسُ أَنْ يَمْنَنْتَ كَمَا قَرَعْتَ لَكَ بِأَمْرٍ فَعَلَا مِمَّا حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى. هَذَا أَقُولُ زَقَرْتُهُ اللَّهُ تَعَالَى. وَجَهُ الْإِسْتِثْنَاءِ أَنْ الْقَصْدُ دَوْرُ الْإِزْلَاحِ يَحْصُلُ مَعَ اخْتِيَارِ الْعُمُومِ، وَإِذَا سَقَطَ اخْتِيَارُ بِنَعْرِفِ إِلَى الظَّغَامِ وَالْقَرَابِ لِلْعَرَفِ فَإِنَّهُ يُسْقَطُ فِيمَا يَتَنَاوَلُ عَادَةً.

حل القصة: ① ينوي نيت كوي ② باشر گډون كول ③ التنفس: ساه اخستل ④ يتحصل: حاصلېږي ⑤ سقط: اوغوزيدل ⑥ ينصرف: اړولي شي

ژباړه: اوکه يو کس داسې اوواڼي. څه هر حلال څيز به ما باندې حرام دي. ځنوکا څه دا عام لفظ دي په دې کې هر څيز داخل شو. خو بيا هم هر څيز پرې نه حرامېږي. بلکه د دې څخه به دخوراک ځکاک شيان (خيزونه) مراد وي. البته دا ده. که ددې دواړه قسمه خيزونونه علاوه هم ده په نيت کې راوستې وي. ځنوکا څه په کې هم داخل وي. مثلاً دا چې زه به د فلاني کورته نه داخلېږم. نو دا هم يو حلال کار دي. خو که ده نې نيت کړې وي. نو دا به په کې هم گډ وي. دا حکم چې ددې څخه به صرف د خوراک ځکاک شيان (خيزونه) مراد وي. استحسانې حکم دي. اود قياس تقاضا دا ده. څه څنگه دي ددې قول نه فارغ شي. نو دې به حائشېږي. څکه چې ددې قول نه روسته سمدستي ده يو مباح فعل او کړلو څخه ده لپاره جائز وي. چې ساه اخستل يا بل څه «مثلاً قدم اخستل» دي. اودا «څه ددې نه روسته دې څخه به صرف د خوراک ځکاک شيان (خيزونه) مراد وي. خود استحسان وجه دا ده. د قسم اصلي مقصد دهغې پوره کول وي. څه محلفو عليه کارا وني. اوقسم مات نشي. اودا مقصد څه دهغې پوره کول وي. څه محلفو عليه حاصلېږي. که موږ ددې نه عامه معنی واخلو. ځنوکا څه ددې قسم نه ماتيدل دي. په دې صورت کې نه قول عموم ساقط شو. نو ددې څخه به صرف دخوراک ځکاک شيان (خيزونه) مراد وي. د عرف د وجې. څکه په عرف کې داسې لفظ دخوراک ځکاک د خيزونو لپاره استعمالېږي. ځنوکا د قسم په باب کې عرف لره

اَللّٰهُمَّ عَنْهُ وَقَالَ: اِذَا قَالَ اِنْ تَعَلَّتْ كَذَابُكَ اَوْ صَوْرَتُهُ اَوْ صَدَقَهُ مَا لَكَ اَمْلِكُهُ اَجْرًا اَمِنْ ذَلِكَ كَفَارَةً لِّمَنْ وَهُوَ قَوْلٌ مُّحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ

هل اللغة: ① اوفاء تمام پوره کول ② علق ترل زورندول ③ المنجز نافذ کیدونکې ④ رجوع واپس شوې وو ⑤

حجة دليل

ژباړه - اوجا چې مطلق نذراومنلو نوبه ده باندې دهغې پوره کول واجب دی. ځکه چې د نبی ﷺ ارشاد دې چا چې نذراو کړلو او هغه نذرني متعین کړلو. څه په مثلاً په مادې دالله تعالی لپاره یوه روژه وی څه نوبه دې باندې ددغه نذر پوره کول واجب دی. او که په یو شرط پورې نې نذر معلق کړلو. څه مثلاً که زه په امتحان کې پاس شوم. نوبه ما دې یوه ورځ روژه نذروې څه نوچه شرط موجود شی. څه که کوم زموږ په ورکړې مثال کې چې روژه څه نوبه ده باندې ددغه نذر پوره کول واجب شو. ځکه چې حدیث په اطلاق کې دا هم داخل دی. او څه دې امله به هم نذر

معلق پوره کوي. څه د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز نذر معلق د نذر مطلق پشان دې. څه نولکه څنگه چې نذر مطلق په مطلق نذر سره واجبېږي. دغه ډول نذر معلق هم واجبېږي. د نذر مطلق او د نذر معلق د یوشان والی خود امام ابوحنیفه رحمه الله نه یو روایت دی. البته څه د امام ابوحنیفه رحمه الله نه دا هم نقل دی. څه دوی دخپل دې قول نه چې نذر معلق د نذر مطلق پشان دې رجوع کړي ده. او امام اعظم رحمه الله فرمایلي دي. څه یوکس دا اوواڼي. که ما فلانې کار اوکړلو. نوبه ما دې حج یا روژه یا دیوکال روژې یا دهغه څیز صدقه واجب وی. کوم چې زه مالک یم. نوبه دې څه خلورو وړو صورتونو کې څه ده لپاره د قسم کفاره کافی کېږي. څه که د قسم کفاره ورکړي. اودغه شیان (څیزونه) اونکړي نوغاره ئې نیولې نه ده. اودا د امام محمد رحمه الله قول دی. ترجیح - د ژباړې اواضافې قیوداتونه مطلب واضح دي.

وَعَنْ عَنِ الْعِدَّةِ بِالْوَفَاءِ عَامِي أَيْضًا. وَهَذَا إِذَا كَانَ شَرْطًا لَا يُدْكَوْنُهُ لَأَنَّ فِيهِ مَعْنَى الْيَمِينِ وَهُوَ الِئْتِمَاعُ وَهُوَ بَطْءُ نَذَرٍ فَيَنْتَهِرُ كَيْلَ إِلَى الْيَمِينِ شَاءَ بَخْلَافِ مَا إِذَا كَانَ شَرْطًا يُدْكَوْنُهُ كَقَوْلِهِ إِنَّ شَقِيَّ اللَّهُ مَرِيضِي لِأَعْدَائِهِ مَعْنَى الْيَمِينِ فِيهِ وَهَذَا التَّفْصِيلُ هُوَ الصَّحِيحُ.

هل اللغة: ① بيميل: ميلان کوي، رغبت کوي ② يمين: دوي اودو طرفونه ③ شقي: شفا ورکړه صحت ورکړو

ژباړه - اودغه ډول که هغه شی پوره کړي. دکوم چې ئې نذر کړې وي. نوبه دې باندې ئې هم غاړه خلاصېږي. څه که په ذکر شوي مثالونو کې چې د حج اودیوکال روژو اوصدقې نذر کاوه بیان شوې دي څه خو دا حکم څه ده ته ددغه نذر کې کار په کولو اود قسم کفاري ورکولو کې اختیار دې څه په هغه صورت کېنې دې چې دکوم شی نذر دې کړې وي. هغه کول نه غواړي. څه مثلاً که اوواڼي. که ما شراب اوڅکل. نوبه ما دې یوه ورځ روژه نیول نذروې. اودې شراب څښل نه غواړي. خو په دې نذر کې دې خپل خان د شرابو څښلو نه منع کول غواړي څه ځکه چې په دې کې د قسم معنی ده. څه منع ده. څه یعنې لکه څنگه چې په قسم کې مقصود د محلولو علیه نه منع کیدل وي. دغه ډول په دې نذر کې هم د شرط واقع کیدو نه منع کیدل مقصود دی. څه شرط واقع نشي څه د شرابو څښل دی. مثلاً څه اود قاتل کلام څه مثلاً که ما شراب اوڅښل نوبه ما دې یوه ورځ روژه نذر وی. دظاهري الفاظ په اعتبار سره نذر دې نودې امله به ده ته د نذر په پوره کولو اود قسم کفاره په ورکولو کې اختیار وی. څه مثلاً که شراب ئې اوڅکل. نوده ته اختیار دې. که یوه ورځ روژه نیسي. او که دقسم کفاره ورکوي څه نو کوم څیز چې ئې زړه غواړي. څه که نذر پوره کول وی او که دقسم کفاره ورکول وي څه هغه دې اوکړي. په خلاف دهغه صورت کې چې شرط داسې وي. څه دې دهغې واقع کیدل غواړي. مثلاً دقاتل قول که الله تعالی زما مریض ته شفا ورکړله. څه نوبه ما دې مثلاً یوه ورځ روژه نذر وی څه ځکه چې په دې صورت کې د قسم معنی نشته. څه د شرط واقع کیدو نه منع ده. څه بلکه په دې صورت کې خوقاتل دا غواړي چې شرط موجود شی. څه شفا ده. نومشروط به پوره کړم. څه د یوې ورځې روژې نیول دي. اوهم دا تفصیل صحیح دي.

تشریح: د ژباړې اواضافې قیوداتو څخه مطلب واضح دي.

په قسم کې متصل د انشاء الله ویلو حکم

قَالَ (وَمَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ وَقَالَ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَتَصَلَّى بِيَمِينِهِ فَلَا جُنْتَ عَلَيْهِ) (الْقَوْلُ فِي حَلْفِ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ وَقَالَ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ فَقَدْ بَرَّ يَمِينَهُ) (۱) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا يُدْرِكُنِ الْإِصْبَالُ لَمَّةً بِعَدَا الْفَرَاغِ رُجُوعًا وَلَا رُجُوعًا فِي الْيَمِينِ وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ)

ژباړه: - ابو الحسن قندوري رحمه الله فرماني چا چې په څه خيز قسم اوخوړلو اووريسي نې انشاء الله اوونيل نو هلكه دغه كار او كړي. نه حاشيږي. ځكه چې نبي ﷺ فرمايلي دي. چا چې په يو خيز قسم اوخوړلو اووريسي نې انشاء الله اوونيل نو دې په خپل قسم كي بري شو. يعنې په استثناء سره د قصد معنى لغو شوه. قسم نه كيږي. البته دا ضروري ده. چه انشاء الله به ورېسي متصل د وسدستې وي ځكه چې دانشاء الله ونيل په خپل قسم نه رجوع دلاو واپس كيدل دي. او په قسم كي رجوع نه وي. هلكه په قسم كي خو تاكيد وي. نو د انشاء الله ونيل د يمين د ماهيت او تعريف نه خلاف دي ځكه چې په يمين كي د تاكيد معنى پرته ده. او په استثناء كي رجوع ده.

تشریح: - (الا انه لا بد من الاتصال) داتصال شرط لگولوباندې دا اعتراض كيداى شي. چه دا خود نص په مقابلې كي تحليل دي. ځكه چې په نص كي داتصال ذكر نشته. بلكه د مطلق استثناء ذكر دي. كه بالفور وي او كه روستو وي. ددې خواب دا دي. چه نصوص په دې باندې دلالت كوي. چه په استثناء كي اتصال ضروري دي. كه په استثناء كي اتصال ضروري نشي. نو په دې كي د پيرفساد پيدا كيږي. مثلاً يوې ښځې به د زيد سره نكاح كولو ته غاړه اړخوږي وي. او كال روسته به واني. چه انشاء الله يعنې زه ورسره نكاح كاوه ته تياره يم. خو كه دالله تعالى اراده اوشي. اوس ښكاره خبره ده. كه دا سلسله پيل شي. نن به يو عقد اوشي. او سهار به په انشاء الله ونيلو سره هغه باطل شي. دعدم اتصال قول د ابن عباس (رحم) مذهب دي. يوه واقعه شارحينو نقل كړې ده. چه هارون الرشيد بادشاه چونكه عباسي خليفه وو. نو دوى په خپل دور خلافت كي حضرت امام اعظم راغونډتولو. او ورته نې اوونيل. تاسو ولي د استثناء په مسئله كي زما د نيكه حضرت عبدالله بن عباس (رحم) نه مخالفت كوي. دوى ورته او فرمائيل. بادشاه صاحب په دې كي تاسو ته هم نقصان دي. هغه ترې پوښتنه او كړه. هغه څنگه ورته نې او فرمائيل. ستا په خلافت باندې څلگو بيعت كړي وو. او ته نې خپل خليفه منلي وي. كه چرته استثناء كي اتصال معتبر نشي. نو كه نن موږ راپاسو. اودا او واني. چه انشاء الله. نو د ابن عباس (رحم) د قول مطابق به ته د مسلمانانو د خلافت نه معزوله شي. ځكه چې استثناء غير متصله هم دابن عباس (رحم) په نظر معتبره ده. چه دا دليل نې اووړيدو. نو هارون الرشيد ته د امام اعظم د مذهب صحت معلوم شو.

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الدُّخُولِ وَالسُّكْنَى)

ژباړه: - څرنگه باب څرنگه د داخلیدو او اوسیدو په بیان کې دي.

څرنگه د داخلیدو نه قسم خوړل

(وَمَنْ حَلَفَ أَنْ يَدْخُلَ يَتَأَقَّدَ عَلَى الْكَعْبَةِ أَوْ السُّجْدَةِ أَوْ الْيَمِينَةِ أَوْ الْكَيْبَةِ لَمْ يَحْثُ) (لَأَنَّ الْيَمِينَ مَأْعَدٌ لِلْيَمِينَةِ وَهَذِهِ الْيَمِينُ مَأْعَدٌ لِلْيَمِينِ) (وَكَذَا إِذَا دَخَلَ دُخُلًا أَوْ طَلَّهُ طَلًّا) (لَمَّا دَخَرْنَا، وَالطَّلَةُ مَا تَكُونُ عَلَى السُّكْنَى، وَقِيلَ إِذَا كَانَ الدُّخُلُ يَمِينًا)

(۱) غره الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرج أحاديثاً بمعناه منها حديث ابن عمر رضي الله عن النبي ﷺ قال من حلف فاستثنى فإن شاء مضى وإن شاء ترك غير حنث أخرجه أبو داود في الإيمان باب ۹ رقم ۳۲۶۲ والترمذي في النذور والإيمان باب الإستثناء في الإيمان والنسائي في الإيمان والنذور رقم ۳۵۱ وابن ماجه في الكفارات باب عرقم ۲۱۰۵.

لَا أَغْلِقُ الْبَابَ يَتَنِي دَاخِلًا وَهُوَ مُعْتَفٍ يَنْتَلِ إِلَهُ يَأْتِ فِيهِ عَادَةٌ

حل الفسنة: ① البیعة. د یهودیانو عبادت خانه ② الكنسیة. د عیسایانو عبادت خانه ③ البتوتة: شپه تیروول ④ دهلیز: د یوډی، د کور دروازې سره نژدې هغه ځانې کوم باندې چې چټ وی ⑤ ظلة: سیوري ⑥ السكة: کوڅه ⑦ اغلق بند شوي ⑧ مسقف: هغه ځانې چې پورته پرې چټ وی

ژباړه: څوک چې قسم او خوری چې کور ته به نه داخلېږي. ⑨ ددې قسم نه پس ⑩ بیا دې خانه کعبه یا جومات یا کلیسې ⑪ یهودیانو عبادت خانه ⑫ یا گرجې ⑬ د عیسایانو عبادت خانه ⑭ ته داخل شونو ⑮ په دې داخلیدو دې ⑯ نه حاشیېږي ځکه چې کور هغه ځانې ته وائی. چه د شپې تیروولو لپاره جوړ شوي وی. اودا ځایونه ⑰ چه کوم ذکر شول ⑱ د شپې تیروولو لپاره نه دی تیار شوي. اوهم دا حکم ⑲ ته نه حاش کیدو په هغه صورت کي هم دې ⑳ چې ㉑ د کور ㉒ د یوډی یا د کورد دروازې سیوري ㉓ چه ㉔ ته داخل شی. دهغه دلیل د امله کوم چې موږ ذکر کړلو. ㉕ چه دا ځایونه د شپې تیروولو لپاره نه دی. حالانکه کور هغې ځانې ته وائی چه شپه به کي تیرولې شي ㉖ اوږد هغه سیوري ته وائی. کوم چې په کوڅه باندې وی. اوچا دا ونیولی دی. که د یوډی په داسې طریقه وی. که دروازه بنده کړي. نودننه پاتې کیږي. او سربیره پرې چټ وی. نو ㉗ په دې صورت کي که دې د یوډی ته داخل شي ㉘ حاشیېږي. ځکه چې په عامه توگه په داسې د یوډی کي شپه تیرولې شي.

ترجمه: د ژباړې اواضافې قیوداتونه مسئله واضح ده.

چېوتري ته د داخلیدو حکم

وَإِنْ دَخَلَ صُفَّةً خَرَجَ إِلَّا تَأْتِيَنَّ لِلْيَتُوتَةِ فِيهَا فِي بَعْضِ الْأَوْقَاتِ فَصَارَ كَالشَّوِيِّ وَالصَّيْفِيِّ. وَقِيلَ هَذَا إِذَا كَانَتْ الصُّفَّةُ ذَاتَ حَوَائِطٍ أَرْبَعَةٍ، وَكَذَا إِنْ كَانَتْ صِفًّا لَهُمْ. وَقِيلَ الْجَوَابُ مُجَرَّدٌ عَلَى إِطْلَاقِهِ وَهُوَ الصَّحِيحُ.

حل الفسنة: ① صفة چېوتړه، سپر ② الشئوی د ژمی ③ الصیفی: د اوړي ④ حوائط: جمع د حائط دیوال ⑤ الجواب حکم

ژباړه: اوکه چېوتري ته داخل شونو ① په دې صورت کي ② حاشیېږي. ځکه چې په بعضې وختونو کي هم په څپرکي (چېوتړه) کي شپه تیرولې شي. ③ د کورې نه چي زمینداران خلگ هم په څپرکي (چېوتړه) کي شپه تیروي ④ نو دا څپرکي (چېوتړه) د ژمی د چېوتري اود اوړي د چېوتري پشان شو. ⑤ یعنې لکه څنگه چې خلگ ویه ژمی کي چېوتړه جوړه کړې وی. اوپه هغې کي شپه کوي. اودغه ډول ټي د وړی لپاره څپرکي (چېوتړه) جوړه کړې وی. اوپه هغې کي شپه تیروي نوکه دې د ژمی اووړي چېوتړو ته ور داخل شو. حاشیېږي. دغه ډول که دې عامې چېوتري ته ور داخل شو. هم به حاشیېږي ⑥ اوچا ونیولی دی. چه دا حکم ⑦ چې چېوتري ته په داخلیدو حاشیېږي په هغه صورت کي دې. چه ⑧ د چېوتري څلور دیوالونه وی. ⑨ اوکه څلور دیوالونه نه وی. نوییا ورته په داخلیدو نه حاشیېږي ⑩ اود کوفې د خلگو چېوتري هم داسې وی. ⑪ د ژمید امام دوی به په کوفه کي دغه ډول چېوتري لیدلې ⑫ اوچا ونیولی دی. چه ⑬ په دې صورت کي هم ⑭ حکم مطلق وی. نو حاشیېږي ⑮

ترجمه: د ژباړې اواضافې قیوداتود امله مطلب ښکاره دي. البته لکه څنگه چې د صفة ژباړه په چېوتري سره اوشوه نودغه ډول دې ته په پښتو کي څپر هم وائی.

کنہر کورتہ داخلیدو سرہ د قسم احکام

(وَمَنْ حَلَفَ لَا يَدْخُلُ دَارًا أَوْ دَخَلَ دَارًا غَيْرَهُ لَمْ يُعْتَبَرْ، وَلَوْ حَلَفَ لَا يَدْخُلُ هَذِهِ الدَّارَ أَوْ دَخَلَ بَعْدَهَا لَمْ يُعْتَبَرْ وَصَارَتْ مَعْرَاضَ أَخَذَتْ) لَأَنَّ الدَّارَ اسْمٌ لِلْمَعْرَاضِ عِنْدَ الْعَرَبِ وَالْحَجَرِ، يُقَالُ دَارُ غَايِرَةٍ، وَدَارُ غَايِرَةٍ وَكَذَلِكَ لَمْ تُعْتَبَرْ الشُّعَارُ الْعَرَبُ بِذَلِكَ وَالْبَنَاءُ وَصَفٌ فِيهَا غَيْرُ الْوَصْفِ فِي الْحَايِرِ لِقَوْلِهِ فِي الْعُيُوبِ مُعْتَبَرٌ.

حل اللغزة: ① دار: كور ② خوبة: كنڊر ③ صحراء: بيبابان ④ العرصة: ميدان، غولې ⑤ عامرة: اباد ⑥ عامرة: غير اباد ⑦ البناء: عمارت ⑧ انهدمت: نوږيدلې، غورږيدلې

ټولنه- اوڅوک چې قسم اوڅوری چې **﴿مطلق﴾** کور ته به نه داخليږي. او کنډر کورته ور داخل شونه. حاشيږي. اوکه قسم اوڅوری چې دې کورته به نه داخليږي. **﴿يعنی دقسم په وخت کي دهغې کور آبادي موجود وي﴾** اودهغې د نړيدو نه روسته ورته داخل شی چه هموار ډگر ترې جوړ شوې وي نوحاشيږي. ځکه چې د عربواوعجموپه نيزکورميدان اوغولي ته وئيلي شی. **﴿چه شاوخوا ديوال ترې وي. که آباد وي اوکه کنډر. اوبه دې باندې دليل دا دي. چه﴾** دار عامرة **﴿په عين مهمله﴾** هغه کورته وئيلي شی چه آباد وي. اودار عامرة **﴿په عين معجمه﴾** هغه کورته وئيلي شی چه آباد وي. اود عربواشيعارهم په دې باندې گواه دی. **﴿چه چارديواری ترې تاو وي. نو دارآباد اوکنډر دواړو ته وئيلي شی﴾** نوآبادی په کورکي **﴿يوزياتي﴾** صفت دي. **﴿لکه څنگه چې په انسان کي علم يوزياتی صفت دي. که علم په کي وي اوکه نه وي. دواړو ته انسان وئيلي شی﴾** البته دومره ده چې په حاضرکور کي **﴿يعنی چي مخکي موجود وي﴾** د آبادي **﴿صفت لغو اوعث دي.﴾** ځکه چي اشاره ورته کولې شی. نه که ته صفت بيان کړي اوکه نه دغه کوربه خپله متعين دي. **﴿اوبه غائب کورکي﴾** چه اشاره ورته نه وي شوې. دآبادي **﴿صفت معتبر دي.﴾** نو دقسم تعلق به صرف دهغه کورسره وي. چه آبادي په کی وي.

تشریح:- «و قد شهدنا اشهار العرب بذلك» یعنی د عربوا شعار هم په دې گواه دی. چه د یو کور صحن چې چار دیواری نه وي. په هغې باندې د کور اطلاق کیږي. لکه (تلك دار الالف أصبحت حلا) ﴿ بعد ما یحلها فی نشاط﴾

«غیران الوصف فی الحاضر لفظ» په متن کې دوي [دوه] صورتونه ذکر شوي وو. يودا چې مطلق کورته د داخليدو نه قسم اوخوړی. يعنی چې کورنکره وی. معرفه نه وی. او دوهم صورت دا بيان شوي وو. چه دې کورته به نه داخليږي. او بيا اول ئې د اولنی صورت حکم دا بيان کړلو. که کنډر کورته داخل شی. نونه حانثيری. اود دوهم صورت حکم ئې دا بيان کړلو. که دغه کور کنډر شی. او بيا ورته دې داخل شی. نو حانثيری. اوس په دې عبارت کې د دواړو صورتونو په حکم کې د اختلاف وجه بيانوی. چه په اولنی صورت کې نه حانثيری. او په دوهم صورت کې حانثيری. نو ددې عبارت مطلب دا شو. چه يو کس مخکې کورته اشاره اوکړي. چه زما دې قسم وی دې کورته به نه داخليږم. نو په دې صورت کې د آبادی صفت لغوه دي. که په دغه کور کې آبادی وی اوکه نه وی. که دې ورته داخل شو. نو حانثيری به. ځکه چې په اشاره سره کور متعين شو. نو يو څيز ته اشاره اوشی. که دهغې علامات اوصفتونه بيان نشی. هم هغه معلوم وی. او په غائب کور کې چې مخکې نه وی. اوسېي قسم اوخوړی. چه کورته به نه داخليږم. نو په دې صورت کې دغه کور غير متعين اونکره ده. نو په دې صورت کې به صفت معتبر وی. اوصرف هغه کورته به داخليدو حانثيری. چه آبادی به کی وی.

آباد گورته د نړېدونه روسته د داخليدو حکم

وَلَوْ حَلَفَ لَا يَدْخُلُ هَذِهِ الدَّارَ فَرِحْتُ لَمْ يُبَيِّتْ أُخْرَى فَعَدَّ عَلَيَّ مَعْتَدٌ ﴿١٠﴾ لَسَا دُكْنَانُ الْإِسْمَاقِ بَعْدَ الْإِنْهَادِ ﴿١١﴾ وَأَنْ جُعِلَتْ مَسْجِدًا ﴿١٢﴾ وَنَحْنَا مَا أَوْبَسْنَا وَنَبَاتَا أَفَدَّعَلَهُ لَمْ يَحْتَدِ ﴿١٣﴾ إِنَّهُ لَمْ يَتَقِ دَارًا إِلَّا عَتَرَا ضِئْضِئًا أَسْمَرَ عَرَّ عَلَيْهِ وَكَذَلِكَ إِذَا دَخَلَهُ بَعْدَ الْإِنْهَادِ الْحَمَامُ وَأَفْشَاهُ إِنَّهُ لَا يُعُودُ أَسْمَرَ الدَّارِ بِه

هل اللغة: ① خوبت وران شوې نو پرېدلې ② حماما: په کړمو اوبو د لاملو ځاني ③ بستانا: باغ ④ الاعتراض واقع

کیدل ⑤ يعود واپس کیږي
 ډېاره- اوکه یوکس دا قسم اوخوړلو چه دې کورته به نه داخلېږي. ډیرغنی دقسم په وخت کي کور موجود وی. اوددې نه پس ډیر دغه کور او نړیډلو. اوبیا دوباره جوړ شو. ډلرود دوباره جوړیدونه پس ډیر بیا ورته دې داخل شو. نو ډیره دې صورت کي دې ډیر حاشیږي. دهغه دلیل د امله چې موږ بیان کړلو چه د نړیدو نه روسته هم په دې باندې د کور اطلاق کیږي. اوکه ډلرود قسم خوړلونه پس ډیر دې کورنه جعات یا حمام یا باغ یا اطاق جوړه کړي شی. او قسم خوړونکي ورته داخل شی. نو ډیره دې صورت کي ډیر نه حاشیږي. ځکه چې دغه ځاني کوریاتې نشو. ځکه چې په بدل نوم کي بدل شو. ډلرود اووس ورته کور نشی و نیلې. حالانکه چې قسم خوړلې وو. نو کورته د نه داخلیدو قسم نې خوړلې وو. اوهم دغه حکم ډیره دې صورت کي ډیر هم دې چه د حمام وغیره ډیرغنی جعات، باغ اوکوټي د نړیدو نه روسته ورته داخل شی. ځکه چې د کور نوم ترې یوځل زائله شوې دې. نوچه یوځل زائله او ختم شو. ډیر د کور نوم ورته دوباره نشی واپس کیدې. ترویح: د ژباړې اواضافی قیوداتود امله مسئله آسانه ده.

﴿وَأَنْ حَلَفَ لَا يَدْخُلَ هَذَا الْبَيْتَ قَدْ خَلَعَهُ بَعْدَ مَا أَتَاهُ مَوْصَرًا صَرَّاهُ لَمْ يَحْتِثْ﴾ ﴿لَوْ أَنَّ اسْمَ الْبَيْتِ لِأَنَّهُ لَا يَسْتَأْذِنُ فِيهِ، حَتَّى لَوْ يَفِيَتْ الْحِطَّانُ وَسَقَطَ السَّقْفُ يَحْتِثُ لِأَنَّهُ يَسْتَأْذِنُ فِيهِ وَالسَّقْفُ وَصَفِيهِ﴾ ﴿وَكَذَلِكَ إِذَا بَنِيَ بَيْتًا أَخْرَفَهُ عَلَيْهِ لَمْ يَحْتِثْ﴾ ﴿لَأَنَّ الْإِسْلَامَ يَتَّقُ بَعْدَ الْإِغْدَامِ﴾

هل اللغة: ① الحيطان: دیوالونه ② سقط: پریوتی، راغورزیدلې ③ لم یبق: پاته نه وی پاتې
 ډېاره- اوکه قسم نې اوخوړلو چې دې کورته به نه داخلېږي. اود هغې د نړیدو نه روسته چې ډیر ترې جوړ شوې وی ورته داخل شی. نو ډیره دې صورت کي ډیر نه حاشیږي. ځکه چې د کور نوم ترې زائله شوې دې. ډلرود ورته څوک کورنه وائی. حالانکه ده خود کورد داخلیدو نه قسم خوړلې دې. ځکه چې کور خو هغه ځاني ته و نیلې شی. چه شپه په کي کولې شی ډیره اوبه دې کي اوس شپه نشی کولې. ځکه دا ځاني محفوظ نه وی ډیر البته دا ده. که دیوالونه نې پاته وی. اوصرف چت نې غورزیدلې وی. ډلرودې ورته د قسم نه روسته داخل شی. نو ډیر حاشیږي ځکه چې داسې کور کي شپه کولې شی. ډلرود پاته که ته وائی. چه چت پرې نشته. نو ډیر چت خو یوزیاتی صفت دې. ځکه چت پرې وی اوکه نه په دواړو صورتونو کي پرې د کور اطلاق کیږي ډیر اوهم دا حکم دې. ډیره نه حاشیږي ډیر چې ډلرود کور آبادې اونوړوی. او ډیر بل کور پرې جوړ کړی. اوبیا ورته دې داخل شی. نو نه حاشیږي. ځکه چې د نوړولو نه روسته ډلرود اولنی کور ډیر نوم پاته نه پاتې کیږي. ځکه چې نه حاشیږي ډیر. ترویح: د ژباړې اواضافی قیوداتود امله مسئله آسانه ده.

د کور په چت او درېدو باندې دهانت کیدو حکم

﴿قَالَ (وَمَنْ حَلَفَ لَا يَدْخُلَ هَذَا الدَّارَ قَدْ تَوَقَّفَ عَلَى سَطْحِهَا حَيْثُ أَفْتِكَ أَهْلُ الدَّارِ إِلَى سَطْحِ السَّجْدِ. وَقِيلَ فِي عُرْفِهَا يَحْتِثُ وَهِيَ اخْتِارُ الْقَبِيهِ أَبِي الْبَيْتِ. قَالَ (وَكَذَلِكَ إِذَا دَخَلَ وَهِيَ زَاوِيَةٌ وَتَحْتَ أَنْ تَكُونَ عَلَى التَّقْوِيلِ الَّذِي تَقْدَمُ) (وَأَنْ وَقَفَ فِي عِلَاقِ الْبَابِ يَحْتِثُ إِذَا غَلِقَ الْبَابُ كَانَ غَارًا لَمْ يَحْتِثْ)﴾

هل اللغة: ① وقف: ودریدلو ② سطح: چت ③ دهلیز: غولې، صحن ④ طاق: د دروازې چوکاټ ⑤ الاحواز: حفاظت

ډېاره- اوجاچه قسم اوخوړلو چه دې ډیرغنی کورته به نه داخلېږي. ډلرود قسم خوړلونه پس ډیر د هغې په چت باندې ودریدلو. نو حاشیږي. ځکه چې چت د کور حصه ده. ولې ته نه گوري چې د معتكف اعتكاف په نه مانېږي چه دې د جعات چت ته اوخوږی. ځکه چې د جعات چت د جعات برخه ده. که چرته د جعات په نه نود معتكف اعتكاف به پرې ماتیدلې او ډلرود ډیرغنی و نیلې شوی دې. چه زموږ په عرف کي ډیره

چټ ته اوڅیزۍ نومي. نه حاشیې. ابو الحسین قدوري ښه فرماني. اوهم دا حکم په هغه صورت کې هم دې څرغېښي. چې د کور د یوې ته داخل شي. خودا خبره ضروري ده. چه دا حکم په هغه تفصیل باندې شي. کوم چې وړاندې تیر شوې دي. څرغېښي که د کور د دروازې په بندلو هغه د یوې دننه پاتې کېږي او چټ پرې سربیره وي. نو دې به حاشیې. او که دننه برخه نه جوړېږي بلکه هم بهرې نوبیا نه حاشیې. او که د دروازې په چوکاټ کې داسې اودرېږي. که دروازه بنده کړې شي. نو دې بهر پاتې کېږي. ځکه چې دروازه د کور او په کور کې چې څه وي دهغې د ساتنه لپاره وي. نوچه کومه برخه د دروازې نه بهرې هغه په کور کې نه داخلېږي. ځکه په دې صورت کې نه حاشیې.

تخریج: «وقيل في عرفنا لا يحسن» په زیر بحث مسئله کې دعاموا حنافو ښه مسلک دا دي چه دکورته په ختوباندې حاشیې. البته فقیه ابواللیث ښه فرماني. که دکورچټ ته اوڅیزۍ نونه به حاشیې. ځکه چې زموږ د عجمو په عرف کې چټ دکور نه جلا گڼلې شي. د ابواللیث ښه دلیل دا دي که د کور نه چټ او غورځولې شي. نوبیا هم ورته کورواڼي. معلومه شوه. چه چټ د کور لازمی برخه نه ده. نوچه لازمی برخه نشوه. نو جدا حیثیت لري. ددې امله دې ته په ختوباندې نه حاشیې. خوددې نه خواب دا دي چه دعربیه نیز کور هغې ته وائي. چه په هغې کې دکورواړه لوازمات موجود وي. او چټ هم د کور د لوازماتو نه یوڅیز دي.

په کور کې دناسټ کس دا قسم چه «لا أدخل هذه الدار» حکم

قال (ومن حلف لا يدخل هذه الدار وهو فيها لم يحنث بالقعود حتى يخرج لم يدخل) استحياءاً والقياس أن يمتنع أن يدخل الدار له حكم الإتياء وجه الإمتناع أن الدخول لأداء أمر له لأنه انفصال من الخارج إلى الداخل

حل التفت: ١) القعود ناسته ٢) الدوام: هميشه والي ٣) الانفصال: جدا كيدل ٤) الابتداء شروع. اول زياره: صاحب قدوري ښه فرماني. که يو کس قسم اوخوړلو. چه دې کورته به نه داخلېږي. او ډله قسم به وخت کې دې هلته وو. نوبه کيناستوباندې نه حاشیې. ترڅوچه دهغې نه وتلې نه وي. او بيا داخل شوې نه وي. دا د استحسان حکم دي. اودقياس تقاضا دا ده. چه حاشي شې. ځکه چې د دوام لپاره د پيل حکم دي. اود استحسان وجه دا ده چه د داخلیدو لپاره دوام نشته. ځکه چې داخلیدل خود بهرنه دننه تلل دي. ځکه اولته په دې کیفیت سره داخلیدل نه دی موجود شوي. نوځکه نه حاشیې.

تخریج: «لان الدوام له حکم الابتداء» یعنی که په یو فعل باندې دوام او همیشوالي اوکړې شي. نو دهغې حکم د اول نه د پیل پشان دي. گورۍ نه که یوسرې قسم اوخوړي چه دا جامې به نه اغوندی. اوهغه جامې نې اغوستې وي. نو که دې په دغه جامو کېنې پاتې شو. اوهغه نې اونه وپستلې. حاشیې. ځکه چې د دوام لپاره د ابتداء حکم دي. دغه ډول دلته به هم حاشیې.

«لانه انفصال» یعنی د دخول تعریف دا دي. چه دبهرنه دننه داخل شي. او په دې طریقه داخلیدل په لږ وخت کې کېږي. اودوام په هغه صورتونو کې د ابتداء حکم لري. چه هغه په لږ وخت کې نه کېږي. بلکه څه وخت پرې سرې پاتې کیدای شي. لکه چې یو کس قسم اوخوړي. چه په دې کور کې به نه کینم. نو که دې په دغه وخت کې ناست وي. نه حاشیې. البته چې خپله ناسته جاری اوساتي. نوبیا حاشیې. ځکه چې په دې صورت کې دوام د ابتداء پشان حکم لري.

د لاس لپاره د جامو اغوستونه قسم کول

(وَلَوْ حَلَفَ لَا يَلْبِسُ هَذِهِ الثَّوبَ وَهُوَ لَا يَمْلِكُ فِي الْحَالِ لَمْ يَحْنَثْ) وَكَذَا إِذَا حَلَفَ لَا يَرُكِبُ هَذِهِ الدَّابَّةَ وَهُوَ زَاكِمٌ بِهَا فَتَرَكَل مِنْ سَاعَتِهِ لَمْ يَحْنَثْ، وَكَذَا إِذَا حَلَفَ لَا يَسْكُنُ هَذِهِ الدَّارَ وَهُوَ سَاكِنٌ بِهَا فَأَخَذَ فِي الثَّقَلِ مِنْ سَاعَتِهِ. وَقَالَ زُفَرٌ: يَحْنَثُ لَوْ جُودَ الشَّرْطُ وَإِنْ قُلَّ. وَلَكِنَّ أَلِ الْيَمِينِ يُعَقَّدُ لِلرَّقِيبَتَيْنِ مِنْهُ زَمَانٌ تَحْقِيقُهُ (فَإِنْ لَبِثَ عَلَى خَالِهِ سَاعَةً حَنْثٌ) لِأَنَّ هَذِهِ الْأَفْعَالُ هُنَا دَوَامٌ يَحْدُثُ بِأَمْنِهَا هَذَا أَلَا يَرَى أَنَّهُ يُعَذِّبُ لَهَا مَدَّةً يُقَالُ رَكِبْتُ يَوْمًا وَلَبِثْتُ يَوْمًا يَحْلِفُ الدَّخُولُ لِأَنَّهُ لَا يُقَالُ دَخَلْتُ يَوْمًا يَعْنِي الْمَدَّةَ وَالْقَوِيَّةَ وَلَمْ تَوَيَّ الْإِبْتِدَاءَ الْحَالِصَ يُصَدَّقُ لِأَنَّهُ مُتَمَلِّكٌ كَلَامِهِ.

هل اللغة: ① بئس اغوندى ② الثوب كالى ③ يركب: سورېرى ④ ذاب: سپړلى ⑤ نزل: كوز شو ⑥ يسكن: اوسېږي ⑦ النقلة: كړه اوړل ⑧ افاعيل: جمع د فعل كارونه ⑨ هذوت: نوې پيدا كيدل ⑩ المدة: وخت ⑪ التوقيت: وخت مقرر كول

ټاټره - ضرورت دمنځني دا دې ګڼه یوکس قسم اوڅورل. چه دا جامې به نه اغونډي. **حالاتکه** د قسم په وخت کي ګڼه ده هغه جامې اغوستې وي. **لاوس** به ګورۍ ګڼه ده فی الحال دغه جامې اووړستلې. نه حاشیرې. **لاوکه** دومره وخت په کي یسار شو. چه په هغې کي نې جامې ویستلې شوې. نو حاشیرې ګڼه اودغه شان چي په سپرلي سور وي. اودا قسم اوڅوري. چه دې سورلي باندې به نه سورېږي. **لاود** قسم خوړلونه پس ګڼه دې دستي راګوز شي. نه حاشیرې. دغه شان چي دې په یوکورکي اوسېږي. اودا قسم اوڅوري. چه دې کي به نه اوسېږي. اوهم په هغه وخت کي دکورنه منتقل کیدل پیل کړي. نه حاشیرې. اوامام زفر **فرمائي**. چه **په** دې ټولو صورتونو کي ګڼه حاشیرې. **ځکه** چي دحش لپاره د شرط وجود ضروري دي. اوپه دې درې واړه صورتونو کي شرط موجود شوې دې ګڼه **اگرچه** دلې وخت لپاره دې. اوزموږ دلیل دا دي. چه دقسم انعقاد د پوره کاوړه لپاره وي. **چه** قسم پوره کړي او حاش نشي ګڼه نوددې څخه به دومره وخت مستشنا کولې شي. چه په هغې کي د شرط وجود متحقق کیدای شي. نو **که** د قسم خوړلونه پس ګڼه دې هم په خپل حالت پاتې شو. حاشیرې. ځکه چي دا کارونه د دوام تقاضا کوي. هر وخت کي ددې پشان نور کارونه پیدا کېږي. ولې کتلې نشي. چه ددې افعالوسره موډه یادولې شي. وئيلې شي. زه یوه ورځ سور ووم. اواما یوه ورځ جامې اغوستې وې. په خلاف د داخلیدو ځکه چي د مودې او وخت په معنی کي داسې نشي وئيلې. چه زه پوره ورځ داخلیدم. اوکه حالف د خالص ابتداء نیت کړې وي. نو تصدیق به ئې کولې شي. ځکه چي خالصه ابتداء هم دده د کلام احتمال لري.

توضیح:- «ان اليمين تعقد للبر» یعنی یو کس قسم ددې لپاره کوي. چه شرط واقع نشي. اوزه په قسم کې حادث نشم. ددې امله دده دا کونښ وي. چه په قسم کې بری شي. او حادث نشي. اوس په زیر بحث صورتونو کې که موږ حالف ته دومره وخت ور نکړو. چه دې په کې جامې اوباسي. اودغه ډول د سپړلئ نه کوز شي. اود کور نه خپل سامان اوباسي. بلکه دستي په ده باندې د حادث کیدو حکم اولگوو. نویه دې کی یو خود یمین مقصود فوت کیږي. چه د خان د حادث کیدو نه بچ کیدل دی. دویمه دا که چرته موږ د قسم خوړلونه روسته دستي دې حادث کړو. اوده ته مهلت ور نکړو. نویقینی خبره ده. چه دا تکلیف بما لایطاق دي. اودا خبره د شریعت د اصولونه خلاف ده. چه څوک دهغه د وس او توان نه زیات کار باندې مکلف کړي شي.

نشئ ويليې، چه زه پوره يوه ورځ داخلېدم، ځكه چې د دخول لپاره استمراز او دوام نه وى. البته دلته گوره دلته دخول سره د يوما قيد لگولې شوې دي. نو ددې تقديرى سوال نه د خواب لپاره ئې او فرمائيل: چه ((بعضى المدة والوقت)) يعنى په دې كلام كي د يوم نه مراد اصطلاحى ورځ نه ده مراد چې د سهار نه تر ماينامه پورې ده. بلكه ددې نه مطلق وخت او موده مراد ده. «ولو نوى التابذة الخالص»

رکوب اولیس د دوام نقاضا کوی البته که ده دا نیت کړې وی چه اوس خومې جامې اغوستې دی چه دا اوباسم نوبیا به جامې نه اغوندم یا نه دا نیت وی چه اوس خو په سپرلې باندې سوریم چه ددې نه کوز شم چه ((الئس او لا راک)) د دې احتمال لری چه دده مراد وی چه ددې نه روسته به زه جامې نه اغوندم او د روسته به زه په سپرلې نه سورېم نوهر که چې احتمال شته نودده د نیت اعتبار به کولی شی.

د محطوف عليه كورنه پخپله وتلواوډ نوري كوي برېښولو حكم

قَالَ (وَمَنْ حَلَفَ لَا يَسْكُنُ هَذِهِ الدَّارَ حَتَّى يَنْفِيَهُ وَمَتَاعَهُ وَأَهْلِيهَ فَيَسَاءَ وَلَمْ يَرِدْ ذَلِكَ الْجَوْعَ إِلَيْهَا حَتَّى) لِأَنَّهُ يُعَدُّ سَاكِنًا بِهَا بِمَتَاعِهَا أَهْلِيهَ وَمَتَاعِهِ فَيَسَاءَ عَرَفًا، فَإِنَّ السُّوقِيَّ عَامَّةً نَهَى فِي السُّوقِ وَيَقُولُ اسْكُنْ سَكَنًا كَذَا، وَالنِّبْتَ وَالْحَلَّةَ حَتَّى يَرِدَ الدَّارَ، وَلَوْ كَانَ الْيَهُودِيُّ عَلَى الْيَمْعِ لَا يَتَوَقَّفُ الْبُرْعَى نَقْلَ الشَّاعِرِ وَالْأَهْلِ فَيَأْتِي عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ لِأَنَّهُ لَا يُعَدُّ سَاكِنًا فِي الَّذِي التَّقَلُّ عَنْهُ عَرَفًا، بخلاف الأول والقربة بمنزلة اليعفر في الصحيحين من الجواب.

هل اللغة: ① متاع سامان، كره ② الرجوع: واپس كيدل ③ السوق: بازارى سرې ④ نهار: ورځ ⑤ سكه: كوڅه ⑥ المص: ښار ⑦ القرية: كلي ⑧ الجواب: حكم
 زياره: - ابو الحسين قدوري رحمه فرمائي. اوڅوك چې دا قسم اوخوړى چه په دې كوركي به نه اوسېږي. ملاوډدي قسم خوړلو نه پس ⑧ دې پخپله اووتلو. ⑨ دده سامان او اهل و عيال په دغه كور كي موجود وو. او دې دغه كور ته د واپس كيدو اراده هم نه لري. ⑩ نويه دې صورت كي هم ⑪ دې حانث كيږي. ځكه چې دده اهل و عيال او سامان په كښې موجود وي. نويه عرف كي ده ته ددې كور اوسيدونكې شمارلې شي. ملاوډدې لپاره يونظيردا هم دې ⑫ چې د بازارى سرې ټوله ورځ په بازړ كي وي. ⑬ خواهل و عيال او كډه نې په كور كي وي. اوڅوك ترې پوښتنه او كړي. چه ته كوم ځانې كي اوسېږي نو ⑭ هغه وائي. زه په فلانې كوڅه كي اوسېږم. او اطاق اومحله د كورپشان دى. ⑮ يعنى كه داسې قسم اوخوړى چه په دې اطاق كي به نه اوسېږم. يا داسې قسم اوخوړى چه په دې محله كي به نه اوسېږم. نوهم هغه حكم دي. كوم چې د كور دې ⑯ اوكه قسم د ښار په اړه كي وي. ⑰ چه په دې ښار كي به نه اوسېږم. نو دامام ابو يوسف رحمه نه چې كوم روايت نقل شوي دي. دهغې مطابق په قسم كي دحانث كيدو نه بچ كيدل دسامان او اهل و عيال په نقل كولوباندې نه دى موقوف. ⑱ بلكه كه دې ددې ښار نه په خپله لار شي. اوسامان او اهل و عيال نې هم په دغه ښار كي وي. نونه حانثيږي. ⑲ ځكه چې په عرف كي چې دې د كوم ښار نه وتلي وي. دهغې اوسيدونكې نشي شمارلې. ⑳ نوځكه نه حانثيږي. ⑳ په خلاف داوولنى صورت ⑳ چه قسم نې د كور يا محلي په اړه كي خوړلي وي چه په دې كور يا په دې محله كي به نه اوسېږم. او بيا ترې دې په خپله لار شي. خوسامان او اهل و عيال نې په كي موجود وي. نويه دغه صورت كي دې ددغه محلي او كور اوسيدونكې شمارلې شي. نوځكه په قسم كي حانثيږي. ㉑ اود صحيح روايت په بناء دحكم په اعتبار سره كلي د ښارپشان دې. ㉒ كوم حكم چې د ښارو. لكه چې ذكر شو. هم دغه حكم به د كلي هم وي. چه په خپله ترې تلې وي. خوسامان او اهل عيال نې په كي وي. نونه حانثيږي. ㉓ ترېج: - دژباړې او اضافي قيوداتود امله مطلب واضح دې:

په څومره مقدار كره متقل كولو سره استوگنه بدليږي؟

ثُمَّ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَدْرِي مِنْ نَقْلِ كُلِّ الشَّاعِرِ، حَتَّى لَوْ بَقِيَ الْكُفَى قَدْ نَبَتْ بِالْكُلِّ قَبْلَ مَا بَقِيَ شَيْءٌ مِنْهُ، وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ يَعْزِبُ نَقْلَ الْكُلِّ لَأَنَّ نَقْلَ الْكُلِّ قَدْ يَتَعَذَّرُ. وَقَالَ مُنْذَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ: يَعْزِبُ نَقْلَ مَا يَقُومُ بِهِ كَذَا يَتَبَيَّنُ لَنَا مَا وَادَّ ذَلِكَ لَيْسَ مِنَ الْكُفَى. قَالُوا: هَذَا أَحْسَنُ وَأَرْفَقُ بِالنَّاسِ وَيَنْبَغِي أَنْ يُنْقَلُ إِلَى مَزَلٍ أَحْرَبَ لَأَخْبِرَ حَتَّى يَبْزُقَ نَقْلَ إِلَى الْيَكَّةَ أَوْ إِلَى السُّجْدِ قَالُوا لَآيِبٌ، فَلَيْلَهُ فِي الرِّقَاقَاتِ أَنْ مَنْ خَوَّرَ بَعْضَهُمْ مِنْ يَمْعٍ وَقَدْ أَمَرَ بِغَدَاةٍ وَطَلَّ أَخْرَجَتْهُ وَطَلَّهُ الْأَوَّلُ فِي حَقِّ الصَّلَاةِ كَذَا هَذَا. وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ بِالْأَصَابِ

هل اللغة: ① وتد: مېخ ② السكنى: استوگنه ③ ارفق: زياته آسانتيا، نرمى ④ يتعذر: گران وي ⑤ منزل: كور ⑥ السكة: كوڅه ⑦ عيال: بال بچ ⑧ كدازه: په فارسى كښې هغه كور ته وائي چې اهل و عيال او خادمان په كښې اوسېږي

زياره: - ① بيا امام ابو حنيفه رحمه فرمائي. چه دواړه سامان نقل كول په اړه كي ② فرمائي. چه دواړه سامان نقل كول ضروري دى. تردې كه يوميخ هم پاتي شي. نو ③ چه خپل قسم كي به ④ حانثيږي. ځكه چې اوسيدل په ټولو ثابتيږي. ⑤ يعنى په يوځانې كي داوسيدو لپاره دې ټولوڅيزونو ته اړتيا پېښيږي. ⑥ نوچه ترڅو پورې ددې سامان نه

یوڅیز هم پاته وی. اوسیدل به پاته وی. ډاډې به هم ددغه کور اوسیدونکي حسابیږي. ۵) اوامام ابویوسف رحمه الله فرماني چې د زیات سامان اوږل معتبر دی. ځکه چې د واره سامان اوږل گران دی. ۶) ډله دا چې اکثر لږه حکم د کل وی. نوکه اکثر اوزیات سامان ئې منتقل کړې وی. دې به ددغه کور اوسیدونکي نشي شمارلې. ۷) اوامام محمد رحمه الله فرماني چې کوم سامان ته په اوسیدو کې اړتیا وی. هغه معتبر دې. ځکه چې ددې نه زیاتي شيان (خیزونه) د اوسیدو په اړتیا کې نشي شمارلې. عالمانو رحمهم الله فرمانيلی دی چې دا ډلدامام محمد رحمه الله قول ښه دې. او خلگ وټه په کې آسانی ده. ۸) اوکله چې قسم اوخوری چې په دې کور کې به نه اوسېږم. نو ښه دې چې بغیر د تاخیر نه بل کور ته کډه نقل کړي چې په قسم کې د حانت کیدو نه بچ شي. اوکه کوڅې ته منتقل شو. ۹) یعنې سامان ئې کوڅې ته رابهر کړل. یا ئې جمات ته یوړل. نو عالمانو رحمهم الله فرماني دی چې په قسم کې نه بری کیږي. ۱۰) بلکه حاشیې دې ډلعدم برائت دې دې قول دلیل په زیادات کتاب کې دا ذکر دی چې څوک دخپل اهل وعیال سره د ښار نه بهر شي. نوچه ترڅو پورې ئې بل ځانې وطن نه وی گرځولې. نو د لمانځه حق کې دده اولنې وطن پاته وی. ۱۱) یعنې که دغه وطن ته راوایس شو. د کوم نه چې ئې خپل اهل وعیال ویستې دي. نو پوره لمانځه به کوي. قصربه نه کوي. نو لکه څنگه چې د لمانځه په حق کې چې ترڅو ئې بل ځانې وطن نه وی گرځولې. دا وطن نه ختمیږي. ۱۲) دغه ډول د قسم په باب کې هم ډل چې ترڅو ئې بل ښار ته کډه نه وی منتقل کړې دې هم ددې ښار اوسیدونکي شمارلې شي. اوچه هم ددې ښار اوسیدونکي شمارلې شي نوچونکه د قسم خوړلو نه روسته دې هم په دغه ښار کې ایسار شو. نو حانت کیږي.

تړیخ: ((کذذا نیت)) ، ، کذخزا ، ، ته نسبت دي. دا په فارسي کښې هغه کورته وائي چې په هغې کې اهل وعیال اوخادمان وی. پاته متن د ژباړې اواضافې قیوداتو په کومک سره مسئله آسانه ښکاري.

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الْخُرُوجِ وَالْإِقْبَانِ وَالرُّكُوبِ وَغَيْرِ ذَلِكَ)

ژباړه: ډلدا ډل باب د وتلو داخپلډلو او سوړیدو وغیره په اړه کې د قسم په کولو کې دي.

دجمات نه په نه وتلو قسم خوړل

فَمَنْ جَاءَهُمْ أَمْرًا فَخَرَجَهُ مِنْهُ خَيْرٌ لَّأَنَّهُ فَعَلَ الْأَمْرَ مَضْأً إِلَى الْأَمْرِ فَصَارَ كَمَا إِذَا رَكِبَ دَابَّةً فَخَرَجَتْ (وَكُلُّهُ خُرُوجٌ) مَكَرَّمًا لَمْ يَنْتَقِلْ لَمْ يَنْتَقِلْ إِلَيْهِ لَقَدْ مَرَّ الْأَمْرُ (وَكُلُّهُ خُرُوجٌ يَرْضَاهُ الْأَمْرُ لَا يَرْضَاهُ لَا يَنْتَقِلُ) فِي الصَّحِيحِ، لَأَنَّ الْإِنْتِقَالَ بِالْأَمْرِ لَا يَجْعِدُ الرِّضَا

هل اللغة: ۱) حمل په شا اوږل ۲) اخراج اوویستل ۳) ركب سور شو ۴) دابة: څاروي، ځناور، سپرلي ۵) مکرها: په زور، په زبردستی ۶) الرضا ضد د اکراه دې یعنی خوشحاله پرې هم نه وی خو خفه پرې هم نه وی ۷) مجرد صرف

ژباړه: امام محمد رحمه الله فرماني ډله جامع صغیر کې، چا چې دا قسم اوخوړلو چې د جمات څخه به نه اوځي. ډلادقسم خوړلو نه روسته ئې. یوانسان ته حکم اوکړلو چې دې په شا کړي. ډلهوهغه په شا کړلو. ۱) اود جمات نه ئې اوویستلو. ۲) په دې صورت کې دې ډله حاشیې ځکه چې چاته حکم شوې وی. هغه چې کوم کار کوي دهغې نسبت حکم کونکي ته کیږي. ۳) بلکه چې دغه کار حکم کونکي په خپله کړې وی. گوري نه څوک چې بل ته حکم اوکړي چې ته زما لپاره حج اوکړه. او هغه حج اوکړي. نو دهغه چا حج کیږي. چا چې ورته حکم کړې وي. نو دا صورت داسې شو کله چې دې ډلدا قسم اوخوړي چې دجمات څخه به نه اوځم. او بیا ډله به څاروي باندې سور شي. او څاروي دجمات نه بهر شي. ۴) ډله د څاروي د وتلو په صورت کې حاشیې ځکه چې سوړیدل دده فعل دې نو دغه ډول دلته هم چې دې حکم کونکي وی. دې به حاشیې ۵) اوکه دې ډلقسم نېکې څوک ۶) په زور ۷) دجمات نه ۸) او بیا ۹) نو ډله دې صورت کې ۱۰) نه حاشیې ۱۱) ځکه چې ددغه ۱۲) دده ته نه کیږي ځکه چې دده ورته حکم نه دې کړي. اوکه ۱۳) نو کس ۱۴) دا قسم خوړونکي دده په رضا

باندې په شا کړې. چه ده ورته حکم نه وى کړې. هره ما په شا کړه. او هغه د جومات نه بهر کړلو. نو په دې صورت کي دې هغه د صحيح روايت په بناء نه حاشيې. ځکه چې هغه جومات نه په حکم سره ثابتېږي. هره چه قسم خوړونکي ورته حکم کړې وى. چه ما د جومات نه اوباسه. صرف په رضا باندې نه ثابتېږي. هغه ځکه په دې صورت کي نه حاشيېږي. ترېخ:- د ژباړې اواضافي قيوداتونه مطلب بشکاره دي.

د کورنه بغیر د جنازي نه دبل څه لپاره د نه وتلو قسم خوړل

قَالَ (وَلَوْ حَلَفَ لَا يَخْرُجُ مِنْ دَارِهِ إِلَّا إِلَى جَنَازَةٍ أَوْ إِلَى نِسَاءٍ أَوْ إِلَى حَاجَةٍ أُخْرَى لَمْ يَحْتَسِبْ) لِأَنَّ الْمَوْجُودَ خُرُوجَ مُسْتَتَنٍّ، وَالْمُنْصِي بَعْدَ ذَلِكَ لَيْسَ بِخُرُوجٍ. (وَلَوْ حَلَفَ لَا يَخْرُجُ إِلَى مَكَّةَ فَخَرَّجَ يَدَهَا لَمْ يَجْعَلْ حَيْثُ يُوْجَدُ الْخُرُوجُ عَلَى قَسْدٍ مَكَّةَ وَهُوَ الْمَرْطَبُ، إِذَا الْخُرُوجُ هُوَ الْانْفِصَالُ مِنَ الدَّاعِلِ إِلَى الْحَاجَةِ. (وَلَوْ حَلَفَ لَا يَأْتِيهَا لَمْ يَحْتَسِبْ حَتَّى يَدْخُلَهَا) لِأَنَّهُ عِبَارَةٌ عَنْ الْوُصُولِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (فَأَتَيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا) وَلَوْ حَلَفَ لَا يَذْهَبُ إِلَّا إِلَى هَؤُلَاءِ، وَقِيلَ هَؤُلَاءِ الْإِثْنَانِ، وَقِيلَ هَؤُلَاءِ الْخُرُوجُ وَهُوَ الْأَصَرُ لِأَنَّهُ عِبَارَةٌ عَنْ الزَّوَالِ.

هل اللغة: ① المنص: تل ② الانفصال: جدا كيدل ③ الوصول: رسیدل ④ يذهب: ⑤ الاثنيان راتگ ⑥ الزوال: زائله كيدل ختميدل

زېاره:- ابو الحسين قدوري رحمه فرماني. که قسم نې اوخوړلو. چه دخپل کورنه به د جنازي نه سوا د بل څه لپاره نه اوځي. هغه ددې د قسم نه پس هغه د جنازي لپاره اووتل. او بيا دبل حاجت لپاره لاړلو. هغه په دې صورت کي هغه نه حاشيېږي. ځکه چې کوم خروج موجود شوې دي. هغه چه قسم کي هغه دا مستثنى وو. اود خروج نه روسته هغه دبل کار لپاره تلل د کورنه وتل نه دي. هغه ددې امله نه حاشيېږي. او که قسم نې اوخوړلو. چه مکې ته به نه اوځي. هغه ددې قسم خوړلو نه روسته دي. مکې ته د تلويه اراده اووتلو. او هغه وتلو نه پس هغه بيا راوپس شو. هغه په دې صورت کي هغه حاشيېږي. ځکه چې مکې ته د تلويه قصد باندې وتيل موجود شوي دي. او هم دا وتل شرط وو. ځکه چې خروج د دننه ځاني نه بهرته وتلو ته وائي. هغه چه خروج ثابت شو. دې حاشيېږي. او که قسم نې اوخوړلو. چه مکې ته به نه ورځي. نو چه ترخوږي مکې ته داخل شوې نه وى. نه حاشيېږي. ځکه چې مکې ته د داخليدو مطلب هلته رسيدل دي. هغه په دې باندې دليل دا دي. چه هغه الله تعالى فرمايلي دي. [فَأَتَيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا] يعنى فرعون ته هغه اسودواړه موسى اوهارون عليهما السلام ورشي. او زموږ خبره ورته اوکړي. او که قسم نې اوخوړلو چې مکې ته به نه ځي. نو وييلې شوي دي. چه دا د اتيان پشان دي. هغه نوڅه حکم چې د اتيان وو. هم هغه حکم به د هاب وى. يعنى ترخوڅه مکې ته داخل شوي نه وى. نه حاشيېږي. او وييلې شوي دي. چه دا لفظ د خروج پشان دي. هغه نوڅه حکم چې د خروج د لفظ وو. هم هغه حکم به ددې هم وى. يعنى چې مکې اړخ ته اوځي. نو حاشيېږي به هغه او هم دا هغه ويي قول اصح دي. ځکه چې دتلو معنى دخپل ځاني نه د خوزيدو ده.

ترېخ:- [فَأَتَيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا] په دې عبارت کي دحضرت موسى اوهارون عليهما السلام په واقعه باندې استدلال دي. کله چې الله تعالى دوى دواړو ته پيغمبري ورکړله. نودوى ته نې دا حکم اوکړلو. چه فرعون ته ورشي. او په نرمه لهجه کي ورته زما د وحدانيت دعوت ورکړي. نو گوري په دې آيت کي د اتيان ذکر شوې دي. او د اتيان نه مراد دفرعون دربار ته رسيدل دي.

بصري ته دتلو قسم خوړل او ددې حکمونه

(وَأَنْ حَلَفَ لَا يَأْتِيَنَّ الْبَيْتَةَ فَلَمْ يَأْتِهَا حَتَّى مَاتَ حَيْثُ فِي أَخْرَجَ مِنْ أَجْزَاءِ حَيَاتِهِ) لِأَنَّ الْبَيْتَ ذَلِكَ مَرْجُو. (وَلَوْ حَلَفَ لَا يَأْتِيَنَّ غَدَاً) لِأَنَّ اسْطِطَاعَهُ قَدْ عَلِمَ اسْطِطَاعَةَ الصَّحَّةِ دُونَ الْمَوْتِ، وَقَدْ رُفِيَ فِي الْحَاجِمِ الصَّغِيرِ وَقَالَ: إِذَا لَمْ يَحْرُسْ وَلَمْ يَحْتَسِبْ السُّلْطَانُ وَلَمْ يَحْجِزْ أَمْرًا لِقَدَرٍ عَلِمَ إِيَّانِهِ فَلَمْ يَأْتِ بِهِ حَيْثُ، وَأَنْ عَنِ اسْطِطَاعَةِ الْقَضَاءِ دُونََ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى (وَهَذَا الْأَنْ حَقِيقَةُ اسْطِطَاعَةٍ فِي الْقَارِئِ الْفِعْلِ وَتَطْلُقُ اسْمًا عَلَى سَلَامَةِ الْأَلَاتِ وَصَحَّةِ الْأَشْيَاءِ فِي الْمُتَعَارَفِ. فَمَنْذَرُ الْأُطْلَاقِ بِنَهْضِ الْيَدِ وَتَصَرُّفِ يَدَيْهِ لِأَنَّهُ لَوْ حَقِيقَةُ كَلَامِهِ لَمْ يَقِلْ وَتَصَرُّفُ قَضَاءِ أَيْضًا لِأَنَّهُ يَنْبَغِي، وَقِيلَ لَا يَصِحُّ لِأَنَّهُ عِلَافُ الطَّاهِرِ.

حل اللغة: ① البری کیدل ② غذا: صبا ③ یقانون: مولنستی کیری ④ القدرة: طاقت او قدرت

وېاره: اوکه دا قسم نې اوڅوړلو چه بصري ته په ځي. او ترمرگه پورې ورته لانړلو. نوډ خپل ژوند په آخری برخه کي حاشیږي. ځکه چې ددې امید کیدو شو چه د مرگ نه وړاندې دې په خپل قسم وفا اوکړي. ځکه په هغې کي بری شی. ځکه چه کله پرې مرگ راغلو. نوډ امید دغه شمع هم مړه شوه. اوکه دا قسم نې اوڅوړلو. چه ده ته ځیرنی تاته. په سهار درځم. خوپه دې شرط که توان لرم. نوډ دې استطاعت نه استطاعت صحت مراد وی. او ځه امام محمد څه په جامع صغیر کي ددې استطاعت صحت څه تفسیر کړې دې. او فرمایلی نې دې چه ځه قسم خوړلو نه پس ځه دې بیمار نشی. ځکه دهغې د امله ورسره ملاویدې نشی. او بادشاه نې ځه هغه سره د ملاقات نې منع نه کړی. او داسې څه بل عذریدا نشی. چه دې هغه ته په ورتلو قادر نشی. نو ځه دې ټولو صورتونو کي دې حاشیږي. اوکه ده د استطاعت نه قضا ځه قدرت حقیقی مراد وه. نو عندالله دده د قول تصدیق کولې شی. ځکه چې د استطاعت حقیقی معنی هغه قدرت دې. کوم چې د فعل نه وړاندې په سړي کي موجود وی. او په عرف کي د استطاعت معنی د آلاتو اسبابو سلامتیا لپاره استعمالیږي. نو چه استطاعت مطلقاً ذکر شی. د اسبابود سلامتیا معنی به ترې مراد وی. او دیانۀ لومړنی معنی مراد اخستل هم صحیح کیری. ځکه استطاعت قضاء یا قدرت حقیقی دې ځکه چې ده دخپل کلام د حقیقی معنی نیت کړې دې. بیا وئیلی شوی دې. چه ځه نیت ځه قضاء په اعتبار سره هم صحیح کیری. دهغه دلیل په وجه کوم چې موږ بیان کړلو. ځه معنی چې ده حقیقی معنی مراد واخستله. او بعضې عالمانو فرمایلی دې. چه حقیقی معنی ځه قدرت حقیقی دې مراد اخستل صحیح نه دې. ځکه چې دا د ظاهر خلاف خبره ده. ځکه عرف دې. ځکه چې په عرف کي د استطاعت نه هم د اسبابو او وسائلو وجود مراد وی. او قاضی د ظاهر خلاف فیصله نشی کولې.

تشریح: - «فهذا على الاستطاعة دون الحقيقة» استطاعت په دوي (دوه) قسمه دې. ① استطاعت صحت، اودا هغه قدرت ته وائی. چه دکوم کار کولو اوده لری. دهغې کار دکولو اسباب او وسائل موجود وی. اوددې اسبابو او وسائلو په رڼا کي دا امید کیدای شی. چه دغه کار به اوشی. اود شریعت دا حکامو تکلیف په دې استطاعت صحت باندې موقوف دې. یعنی یوکس هله به یو فعل باندې مکلف کولې شی. چه ده ته قدرت صحت یا قدرت ممکنه حاصل وی. او په دې قدرت کي دا شرط دې چه دا به د فعل نه وړاندې حاصل وی. لکه دحج د فرضیت لپاره الله تعالی فرمایلی دی. [مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] یعنی کوم کس چې دحج استطاعت لری. او په حدیث کي ددې تفسیر په توبنی او سپرلی سره شوې دې. چه څوک حج ته د تلو لپاره د سفرد توبنی او سپرلی توان لری ② دوهم استطاعت قضا دې. دې ته قدرت حقیقی هم وائی. دا هغه قدرت دې. چه د یوکار کولو په وخت کي موجود وی. ددې وضاحت دا دې. چه مثلاً یوکس دې. ده ته استطاعت صحت حاصل وی. مثلاً دحج لپاره ورسره زاد اوراحله موجود ده. اودې د حج لپاره روان هم شی. خو چه کله مثلاً احرام ترې. نو په دغه وخت کي پرې داسې مرض چور اوکړي. اوده کي د احرام تړلو توان هم پاتې نشی. نو اوس په دې مثال کي ده ته قدرت صحت حاصل وو. ځکه چې دحج کولو اسباب او وسائل موجود وو. خو قدرت حقیقی ورته حاصل نشو چه عین د کار کولو په وخت کي ورته اړتیا وو. ددې تفصیل نه روسته د زیربحث مسئلې لښیز دا شوه. که حالف دا ووائی. چه زما نیت د استطاعت نه قدرت حقیقی مراد وو. نوډده تصدیق به نشی کولې. بلکه قضاء به دې حاث کیری. اگر چه په حقیقت کي دده هم قدرت حقیقی مراد وو.

بغير اجازه د بغي په وتلو قسم خوړل

وَمَنْ حَلَفَ لَا تُخْرِجُ أَمْرًا إِلَّا بِإِذْنِهِ فَإِنْ حَلَفَ بِغَيْرِ إِذْنِهِ خَرَجَ ثُمَّ خَرَجَ مَرَّةً أُخْرَى بِغَيْرِ إِذْنِهِ جُنَاحٌ وَلَا يُدْمَرُ. الْأَذْنُ فِي كُلِّ خُرُوجٍ إِلَّا فِي الشَّيْءِ خُرُوجٍ مَقْرُونٍ بِالْأَذْنِ، وَمَا وَرَاءَهُ دَاخِلٌ فِي الْحَقْلِ الْعَامِ. وَلَوْ تَوَيَّ الْأَذْنُ مَرَّةً يَصْدُقُ وَيَأْتِيَهُ لَا قَضَاءَ لِأَنَّهُ مُتَمَلِّكٌ

کَلَامِهِ لَكِنَّهُ عِلَالٌ عَالِيَهُ (وَلَوْ قَالَ) (الْآنَ اَنْ لَكَ مَا ذَرْتَ مَا تَرَاهُ وَاحِدَةً لَمْ تَرَ حَتَّى تَمُوتَ بَعْدَ مَا غَابَ اَوْبَهُ لَمْ تَمُوتْ) (الْآنَ) هَذِهِ كَلِمَةٌ غَايَةٌ لَقَوْلِهِسِ الْيَوْمَ بِهِ كَمَا اِذَا قَالَ حَتَّى اَنْ لَكَ.

هل اللغة: ① الآن: اجازت ② الخطر منع شوې، حرام ③ غايه. ④ آخرى ⑤ ينتهى رسيږي، ختميږي ⑥ يصدق تصديق کولې شی

ډېاره: - اوڅوک چې قسم اوڅورې، چه دده (يعني زما) ښځه به د ده د اجازت نه بغير (د کورنۍ) نه وځي. (دې) قسم نه پس (د) ورته يوځل (د) کورنۍ د وتلو (د) اجازت اوکړلو او هغه اووتله. خو بيا دوباره دده د اجازت نه بغير اووتله. (نويه) دې صورت کي (د) حاشيې، (ځکه) چې شرط موجود شو. چه دده د اجازت نه بغير وتل وو. او په دې صورت کي (د) اوده رځل وتلو لپاره اجازت ضروري دې ځکه چې مستثنى هغه وتل دي. چه دهغې سره اجازت وي. او د اجازت نه بغير چه هرڅنگه وتل وي. نو هغه به په ممنوع وتلو کي داخل وي. (يعني) که د اجازت نه بغير ښځه په هر صورت کي اووتله. خاوند به ئې حاشيې. او په ذکر شوي صورت کي (د) که خاوند صرف يوځل د اجازت نيت کړې وي. (چه) صرف يوځل به رانه اجازت غواړي. دهرځل وتلو لپاره د اجازت غوښتنو نيت ئې نه وي کړې. نويه دې صورت کي (د) ديانه به دده تصديق کولې شی. (دې) به نه حاش کيږي (د) خوقضاء به ئې تصديق نشي کولې. (بلکه) قاضي به پرې کفار د يمين واجبوي او ديانه ئې تصديق کولې شی. ځکه چې ده چې دکوم څيز نيت کړې دې. دده په کلام کي ددغه نيت احتمال شته. (چه) ده هم يوځل د اجازت غوښتلونيت کړې وي. (چونکه) دده دا قول د ظاهرته خلاف دې. (يعني) قاضي به دده د نيت اعتبار نه کوي. ځکه چې قاضي د مسئلې په ظاهري صورت باندې حکم لگوي. (انته) دا (چه) خاوند ښځې ته اوواني. ته به د کورنۍ نه اوځي. (مگر) دا چې زه تاته اجازت اوکړم. (نو) د اجازت په صورت کي د کورنۍ وتلې شی. (او) د دې قسم نه پس (د) يوځل اجازت ئې ورته اوکړلو. او دې نه روسته بيا دده د اجازت نه بغير اووتله. (نويه) دې صورت کي (د) حاشيې، ځکه چې دا د کلمه د غايت د نويه دې باندې به قسم ختميږي. لکه په دې صورت کي (چه) قسم ختميږي چې (د) دې ورته اوواني. (نه) به د کورنۍ بهرته نه وځي. (تر دې) چې زه تاته اجازت اوکړم.

تشریح: - «لأن هذه كلمة غاية فينتهي به» دلته دا خبره ياد ساتل پکار دي. چه غايت او عدم غايت په اعتبار سره حروف په دوي (دوه) قسمه دي. يوقسم هغه حروف دي. چه هغه د غايت د انتها او ختميدو لپاره وي. او بل قسم هغه حروف دي. چه هغه نه ختميږي. بلکه په هرځل باندې پرې حکم مرتب کيږي. اوس کوم حروف چې د انتها د غايت لپاره نه وي. لکه کلمه د «کلمه» شوه. مثلاً يوکس ((کلمه دخلت هذه الدار فأنت طالق)) نو اوس په دې صورت کي چې هرځل دخول راځي. طلاق به واقع کيږي. او بل قسم هغه حروف دي. چه هغه د غايت د ختميدو لپاره وي. چه يوځل پرې حکم مرتب شی. بيا بيا پرې حکم نه مرتب کيږي. نويه دغه حروف کي کلمه د «حتي» هم ده. کومه مسئله چې زير بحث ده. په هغې کي کلمه د «حتي» استعمال شوې ده. نو چه يوځل د خاوند په اجازت اووتله. که په دوهم ځل دهغه د اجازت نه بغير هم ووځي. نه حاشيې. ځکه چې په يوځل خروج سره انتها د غايت اوشو.

د ښځې په خروج الدار پورې تعلق کول

(وَلَوْ اَذَاتُ الْمَرْأَةُ الْخُرُوجَ فَقَالَ اِنْ خَرَجْتَ فَأَنْتِ طَالِقٌ فَلَمَّسَتْ لَمْ تَخْرُجْ لَمْ تَمُوتْ) (وَكذلك إِذَا ارَادَ رَجُلٌ فَرَبَّ عَيْدٍ فَقَالَ لَهُ اَخْرَأْ فَرَبَّتَهُ فَعَيْدِي خَرَجَ فَكَرَّكَ لَمْ تَخْرُجِي لَمْ تَمُوتِي عَيْدِي قَوْرٌ وَتَقَرَّدَ اَبُو حَبِيقَةَ رَجَعَ إِلَهُ يَأْطِبُهَا بِهِ وَجْهَهُ اَنْ رَأَى اَلْمَتَكَ لِمَا رَأَى عَنْ يَتْلِكَ الْفَرِيَّةَ وَالْخُرْجَةَ عَرَفَا، وَمَنْبَى الْأَعْمَانِ عَلَيْهِ.

هل اللغة: ① الخروج: وتل ② جلست. کيناسته ③ ترکه: پريښول ئې ④ فور: دستي ⑤ الضربة وهل ډېاره: - او که ښځه (د) کورنۍ د (د) وتلو لپاره اوکړي. خاوند ورته اوواني. که ته اووتلې. نو طلاق به ئې. نو هغه (د) کيناستله. او (د) ناستي نه پس (د) بيا اووتله. (نويه) دې صورت کي (د) نه حاشيې. او هم دغه ډول

مړه کړم دې چې یوسره دخپل غلام د وهلو اراده اوکړی، نویل کس ورته اوواښی. که تا دې اووهل، نوزما غلام دې آزاد وی. دده د وینا نه پس هغه دغه غلام پریښولو. ددې وې نه وهلو چې اوبیا ئې اووهلو. غلام دې آزاد وی. اودې ته یمن فور وئیلی شی. امام ابوحنیفه ددې قسم په استنباط باندې خان له مړونه حاشیې چې اودې ته یمن فور وئیلی شی. اوددې چې هغه دا ده، چه په عرف کې ددې داسې کلام نه شوې دې. یعنې دا دهغوی ایجاد دې چې اوددې چې هغه دا ده، چه په عرف کې ددې داسې کلام نه شوې دې. دمتکلم مقصد ددې غلام د وهلو د وینځه د کور دې وتلونه منع کول دی. اود قسمونو دارومدار په عرف باندې دې.

تفصیل: - وهد تسمی یمن فور، یعنې دیمین دوی [دوه] قسمونه دی. یو یمن علی الفور او بل یمن علی التراخی. یمن علی التراخی هغه معلق قسم دې، چه کله هم شرط موجود شی. نو دې به حاشیې. او دوهم علی الفور هغه دې، که بالفور شرط موجود شی. نو حاشیې. او که بالفور شرط موجود نشی. نو نه حاشیې. لکه په زیر بحث مسئله کې چې کوم قسم دې. نو دا هم یمن بالفور دې، ځکه په دې صورتونو کې هم دحالف مقصود دا دې، چه ښځه فی الحال د کورنه بهرته اونه ځی. اودغه ډول په دوهم صورت کې مقصود دا دې، چه فی الحال د غلام د وهلو منع شی. ددې قسم استنباط امام ابوحنیفه دې کړې دې.

د «اجلس فتقد عندی» حکم

«وَقَالَ لَهُ رَجُلٌ اجْلِسْ فَتَقْدُ عِنْدِي قَالَ إِنْ تَقْدَيْتَ فَعِنْدِي مَرْغَرٌ قَرَّحَرٌ لِي مَرْغَرٌ وَتَقْدِي لِي مَرْغَرٌ (۱) إِنْ كَلَامُهُ خَرَجَ مَرْغَرٌ الْجَوَابُ فَيَنْطَبِقُ عَلَى السَّوَالِ فَيَنْصَرِفُ إِلَى الْفَدَاءِ الْمَذْعُولِيهِ، بِخِلَافِ مَا إِذَا قَالَ إِنْ تَقْدَيْتَ الْيَوْمَ لَأَهْ زَادَ عَلَيَّ حَرْفٍ الْجَوَابُ فَيُجْعَلُ مَبْتَدَأً.

هل اللغة: ① قد نأشته، د صبا خوراک ② منزل کور ③ ينطبق: منطبق کیږی
ژباړه - اوکه ده مړید چې ته یو سړی مړی چې اووئیل، کینه ما سره نأشته اوکړه یعنې د سهار ډوډی اوخوړه اوکړه، نوزید اووئیل، که ما نأشته اوکړه، نوزما غلام دې آزاد وی. ددې قول نه روسته د مجلس نه دې بهر شو. اوخپل کور مړیا بل خانی ته لاړلو. او نأشته ئې اوکړه. نو مړیه دې صورت کې نه حاشیې، ځکه چې دده کلام ((که ما نأشته اوکړه، نوزما غلام دې آزاد وی)) د جواب په موقع باندې صادر شوې دې. یعنې به دې قول کې زید د بکرد خبرې خواب ورکوی، چه زه تاسره اوس نأشته نه کوم چې نوحواب به د سوال مطابق وی. او د دې قول څخه به هغه نأشته مراد وی. دکومې چې ده ته دعوت ورکړې شوې دې په خلاف دهغه صورت که مړید چې داسې اوواښی، که ما نن نأشته اوکړه. مړوز ما غلام دې آزاد وی. اوبیا ددغه مجلس نه بهر شو. کوریا بل خانی ته لاړلو. اوهم په دغه ورځ کې ئې نأشته اوکړه، نو حاشیې، ځکه چې ده ته کوم خواب ورکول پکار وو. په هغې باندې ئې زیادت اوکړلو. یعنې ده ته صرف دا پکار وو، چه وئیلی ئې وی. زه نأشته نه کوم، خوچه ده دهغه په خواب باندې زیادت اوکړلو. نو دا به د بیل نه قسم گرځولې شی. ددې به دهغه دخواب سره څه تخصیص نه وی، ځکه چې ده ټوله ورځ یاده کړې ده، نوبه ټوله ورځ کې دغه مجلس هم راځی. اوددې نه روسته ترمانیامه پورې نور وختونه هم تفصیل: - د ژباړې او اضافې قیوداتونه مطلب ښکاره دې.

«وَمَنْ حَلَفَ لَا يَكُفُّ دَابَّةً إِلَّا أَنْ يَكُفُّ دَابَّةً عِنْدَ مَا دُونَ لَهُ مَذْيُونٌ أَوْ عَمْرٍاءَ مَذْيُونٌ (۲) عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ (۱) أَلَا تَأْتِي إِذَا كَانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ مُسْتَقَرٌّ لَا يَمُوتُ وَإِنْ تَوَيَّ لَأَهْلًا أَمْلَكَ لِلْمَوْتِ فِيهِ عِنْدَهُ، وَإِنْ كَانَ الدَّيْنُ غَيْرَ مُسْتَقَرٍّ أَوْ لَمْ يَكُنْ

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (۳۹۴/۴) ورد المحتار (۹۴/۳) والهندية (۸۱/۲) والبحر الرائق (۳۱۶/۴).

عَلَيْهِ دِينَ لَا يَخْتَصُّ مَالَهُ يَتَوَلَّى إِلَهُ الْيَاكُ فِي الْمَوْتِ لِكُنْهُ يَضَافُ إِلَى الْعَبْدِ عَرَفًا وَكَدًّا أَمَّا عَائِلٌ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (مَنْ بَاعَ عَبْدًا أَوْ مَالًا فَبَوَّلَ بَائِمًا) الْحَدِيثُ (۱) فَتَقْتُلُ الْإِسْطَاقَةَ إِلَى الْمَوْتِ فَلَا يَبْدُ مِنْ التَّيَّةِ.

حل التفة: ① یرکب: سوریری ② مديون: قرضداري ③ مستغرق: راگیر شوې ④ يضاف: نسبت کولې شی ⑤ تختل: خلل واقع کيږي، رکاوټ واقع کيږي

زبادۍ- اوچا ځیزید ځه چې قسم اوخوړلو چه دفلانی ځه بکړي په سپرلي به نه سوریریم. ځه دودې نه پس ځه دهغه د عبد ماذون په سپرلي باندې سور شو. برابره ده که دغه غلام دچا مقروض وی اوکه نه وی. ځه دواړو صورتونو کي ځه دابوحنیفه ځه په نیز حانشیری. ځه خوږه دي شرط چې په قسم کي نی د عبد ماذون په سپرلي د سوریدو نیت نه وی کړي. ځکه چې عبد ماذون اودده په ملکیت کي چې ځه دی هغه واره د مولی ملکیت دی. نوچه د مولی ملکیت شو. نویه هغې سوریدل سبب د حث دې ځه البته که په دغه غلام باندې دین مستغرق دی. ځه ویزید پرې سورشی. نویه دې صورت کي ځه نه حانشیری. اگرچه ده ځیزید په قسم کي ځه دا نیت کړې وی. چه د عبد ماذون په سپرلي باندې به هم سورلی نه کوم ځه ځکه چې دابوحنیفه ځه په نیز په مستغرق فی الدین غلام باندې دمولی ملکیت نشته. ځه نوچه دهغه په ملک کي نه دې. که حالف نی نیت کړې وی اوکه نه وی. نه به حانشیری. یعنی د ده نیت لره ځه اعتبار نشته. البته ځه پور پرې وی ځه مستغرق پور نه وی. او یا پرې هلو پور وی نه، ځه نویه دې دواړو صورتونو کي ځه چې نی ترڅو ځه نیت نه وی کړي. ځه د عبد ماذون په سپرلي به هم نه سوریریم. ځه نویه حانشیری. ځه اوکه نیت نی کړې وی. چه د عبد ماذون په سپرلي به هم نه سوریریم. اوکه نیت نی نه وی کړي. نویه حانشیری. اود دین مستغرق په صورت کي که نی د عبد ماذون د سپرلي نیت کړي چې په دې به هم نه سوریریم. اوکه نیت نی نه وی کړي. په دواړو صورتونو کي نه حانشیری. او ځه نیت نی کړي وی. نو حانشیری. ځکه چې د عبد ماذون په سپرلي باندې د مولی ملکیت شته البته دا ده. چه په عرف کی غلام ته نسبت کولې شی. ځه خلگ وانی. د فلانی د غلام سورلی. او په شریعت کي هم ځه د غلام دخیز مالک مولی دې. گورې چې ځه نبی ځه فرمایلی دی. چا چې غلام خرڅ کړلو. اود هغه مال وی. نو هغه مال به د بائع وی. حدیث تراخه پورې اولولې. ځه گورې په دې حدیث کي هم نبی ځه د مال نسبت مولی ته کړې دې. نومعلومه شوه. چه د عبد ماذون ملکیت د مولی ملکیت دي. نوهرکله چې د عرف په وجه د غلام چې مولی ته کوم نسبت کيږي. په هغې کي خلل واقع شونودې خلل واقع کیدو دا نتیجه راویستله. چه په قسم کي د عبد ماذون په سپرلي باندې د سوریدو ځه نیت ضروري دې. ځه نیت نی نه وی کړي. نویه حانشیری. اوکه نیت نی کړې وی. نو حانشیری.

تشریح:- «ومن حلف الخ» صورت د مسئلې دا دې. چه زید قسم اوخوړی. چه د بکړه سپرلي به نه سوریریم. ددې نه پس د بکړد عبد ماذون په سپرلي باندې سور شو. نو د دې مسئلې څو صورتونه دی. ① که د بکړد عبد ماذون په سپرلي باندې سور شی. که دغه عبد مقروض وی اوکه نه وی. په دواړو صورتونو کي نه حانشیری. خوږه دي شرط چې د عبد ماذون په سپرلي د سوریدو نیت نی نه وی کړي. ② چې د بکړه عبد ماذون باندې پور مستغرق وی. نویه دې صورت کي د عبد ماذون په سپرلي سوریدو باندې نه حانشیری. که په قسم کي نی د ده په سپرلي د سوریدو نیت کړې وی اوکه نه وی کړي. ③ چه عبد ماذون مقروض دی. خو دین مستغرق نه وی. یا پرې هلو پور نه وی. نویه دې صورت کي د عبد ماذون په سپرلي نی د نه سوریدو نیت هم کړې وی. حانشیری به، په دې درې وارو صورتونو کي چې د حث اوعدم حث کوم احکام بیان شول. دا امام ابوحنیفه ځه مسلک دي. او امام ابو یوسف ځه فرمائی. چه په دې ټولو صورتونو کي که د عبد ماذون په

(۱) من حدیث ابن عمر ځه أخرجه البخاری فی البیوع باب ۹۰ ومالك فی البیوع رقم ۹ ومسلم فی البیوع رقم ۷۷ وأبو داود فی البیوع باب ۱۲ رقم ۳۴۳۳ وابن ماجه فی التجارات باب ۳۱ رقم ۲۲۱۱ وأحمد فی المسند (۶/۲)۔

سیرلی د نه سوریدو نیت نی کړې وی اوسور شو پرې نوحانشیری. او امام محمد ښوونځی مانی. چې په ټولو صورتونو کی حانشیری. که نیت نی کړې وی او که نه وی کړې.

(دایه) دایه په لغت کې هغه څیز ته وایي چه په مخکې باندې خوزۍ او دقسم په باب کې چې دایه ذکر شۍ نو ددې نه هر هغه څانور مراد وۍ په کومه باندې چې سورلی کولې شۍ لکه اس خراوقچر، او په کومو چې سورلی نشی کولې لکه غوا گامینه (میخه) وغیره نو په دې باندې نه حاشیری.

«عبدالماڏون» عبدالماڏون ځه غلام نه وائی. ڇه دمولی دای ځه ورته د تجارت کولو اجازت شوې وی. مثلاً زید عبدالماڏون دې. اویه تجارت کي ده لس زره روپۍ پیدا کړې. نویه حقیقت کي دغه لس زره روپۍ هم د مولی دی. ځکه څي عبدالماڏون د مولی د ملکیت نه نه خارجېږي. البته په عرف کي عبدالماڏون د مولی په ملکیت کي نه پاتې کېږي بلکه دې د مکاتب پشان گنړلی شی.

«**دین مستغرق**» دین مستغرق دې ته وائی. چه کوم کس ته د مولى د اړخه د تجارت اجازت شوې وى. او هغه دومره قرضدارې شوې وى. چه دده خو مره قيمت وى. اوڅومره سرمايه ورسره وى. دهغې برابر وى. مثلاً دده قيمت پنځه زره روپۍ دى. اوچه څه ورسره دى هغه د دوو زرو روپو وى. اوپه ده باندې اووه زره روپۍ پور وى. نو دې ته دین مستغرق وائی.

وَقَالَ أَبُو يُسُفَ: فِي الْوُجُوهِ كُلِّهَا: يَحْتَكُ إِذَا تَوَلَّى لِإِخْتِلَالِ الرِّضَاقَةِ وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يَحْتَكُ وَإِنْ لَمْ يَتَوَلَّ لِإِعْتِبَارِ حَقِيقَةِ الْيَلِكِ إِذَا الدُّنَى لَا يَمْنَعُ وَقُوْعُهُ لِلتَّيْدِ عِنْدَهَا.

حل اللغۃ: ① اختلال، خلل راتل، رکاوٹ پیدا کیدل

ټاټوبه - په مذکور مسئله کې امام ابو یوسف رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: چه په ټولو صورتونو کې چې **عبدمازون** په سپرلئ د نه سوریږي، نیت ئې کړی وی. نو حاشیږي. **او** که نیت ئې نه وی کړې. نو نه حاشیږي. او نیت کول ضروری دی. **ځکه** چې **مولی** ته د عبدمازون د سوريږي په نسبت کې خلل واقع شوې دي. **او** دغه خلل عبدمازون ته د تجارت کولو په وجه راغلې دي. نو چه خلل واقع شو. نو د یمین په باب کې به بغیر نیت نه د عبدمازون سوريږي د مولی په سپرلئ کې نه داخلېږي. او چه نه داخلېږي. نو که حالف د عبدمازون په سپرلئ سور شو. نه حاشیږي. **او** امام محمد رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: چه **په ټولو صورتونو کې** حاشیږي. اگر که **عبدمازون** په سپرلئ د سوريږي. **نیت ئې نه وی کړې**. **ځکه** حقیقی ملک لره اعتبار دي. **او** حقیقی ملک د مولی د **ځکه** چې د صاحبینو رضی اللہ عنہم په نیز پور د مولی د ملکیت سره مانع نه دي. **یعنی** په دې کې څه منافات نشته چه په عبدمازون باندې دین مستغرق وی. نو دې د مولی غلام نشی پاتې کیدی. بلکه عبدمازون به مقروض هم وی. او د مولی په ملکیت کې به هم وی. نو هر کله چې د مولی د ملکیت نه نه خارجېږي. نو که حالف د مازون فی التجار په سپرلئ سور شو. دا داسې شوه. لکه چې د مولی په سپرلئ سور شو. او د مولی په سپرلئ سوريږي په صورت کې حاشیږي. نو د عبدمازون په سپرلئ سوريږي باندې به هم حاشیږي. **تقریر:** د ډیاري او اضافي قیوداتو نه مطلب ښکاره دي.

اضافی قیود اتونہ مطلب بنکارہ دی.

(بَابُ التَّحْيِينِ فِي الْأَكْلِ وَالشَّرْبِ)

باب په خوراک ځڼاک باندې قسم خوړلو په بیان کې دې.

قجوري د وني نه د نه خورلو قسم كول

فَأَمَّا (أَنْتُمْ خَلْقَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) مِنْ هَذِهِ النُّخْلَةِ فَعَلَيْكُمْ (خَرْمًا) إِنَّكُمْ أَصَافُ الْعَيْنِ إِلَى مَا لَا يَكُنْ قِيمَتُهُوَ إِلَى مَا عَزَّ وَجِئَهُ وَهُوَ الْجَمْلُ إِنَّهُ سَبَّحَ لَهُ قُضُلُهُمْ فِي رَأْيَتِهِ الْكُفْرُ الْفُزْزَانُ لَا يَنْتَفِعُ بِمُسْلَعَةٍ جَدِيدَةٍ حَتَّى لَا يَنْتَفِعَ بِالنَّبِيِّ وَالْوَلِيِّ وَالذِّينِ الْمُنْتَفِعِ. حل اللغۃ: ١ النخلة خرما ٢ ثم ميوا ٣ النخل سرکه ٤ الدس ٥ فحج ٦ فحج ٧ فحج ٨ فحج ٩ فحج ١٠ فحج ١١ فحج ١٢ فحج ١٣ فحج ١٤ فحج ١٥ فحج ١٦ فحج ١٧ فحج ١٨ فحج ١٩ فحج ٢٠ فحج ٢١ فحج ٢٢ فحج ٢٣ فحج ٢٤ فحج ٢٥ فحج ٢٦ فحج ٢٧ فحج ٢٨ فحج ٢٩ فحج ٣٠ فحج ٣١ فحج ٣٢ فحج ٣٣ فحج ٣٤ فحج ٣٥ فحج ٣٦ فحج ٣٧ فحج ٣٨ فحج ٣٩ فحج ٤٠ فحج ٤١ فحج ٤٢ فحج ٤٣ فحج ٤٤ فحج ٤٥ فحج ٤٦ فحج ٤٧ فحج ٤٨ فحج ٤٩ فحج ٥٠ فحج ٥١ فحج ٥٢ فحج ٥٣ فحج ٥٤ فحج ٥٥ فحج ٥٦ فحج ٥٧ فحج ٥٨ فحج ٥٩ فحج ٦٠ فحج ٦١ فحج ٦٢ فحج ٦٣ فحج ٦٤ فحج ٦٥ فحج ٦٦ فحج ٦٧ فحج ٦٨ فحج ٦٩ فحج ٧٠ فحج ٧١ فحج ٧٢ فحج ٧٣ فحج ٧٤ فحج ٧٥ فحج ٧٦ فحج ٧٧ فحج ٧٨ فحج ٧٩ فحج ٨٠ فحج ٨١ فحج ٨٢ فحج ٨٣ فحج ٨٤ فحج ٨٥ فحج ٨٦ فحج ٨٧ فحج ٨٨ فحج ٨٩ فحج ٩٠ فحج ٩١ فحج ٩٢ فحج ٩٣ فحج ٩٤ فحج ٩٥ فحج ٩٦ فحج ٩٧ فحج ٩٨ فحج ٩٩ فحج ١٠٠ فحج ١٠١ فحج ١٠٢ فحج ١٠٣ فحج ١٠٤ فحج ١٠٥ فحج ١٠٦ فحج ١٠٧ فحج ١٠٨ فحج ١٠٩ فحج ١١٠ فحج ١١١ فحج ١١٢ فحج ١١٣ فحج ١١٤ فحج ١١٥ فحج ١١٦ فحج ١١٧ فحج ١١٨ فحج ١١٩ فحج ١٢٠ فحج ١٢١ فحج ١٢٢ فحج ١٢٣ فحج ١٢٤ فحج ١٢٥ فحج ١٢٦ فحج ١٢٧ فحج ١٢٨ فحج ١٢٩ فحج ١٣٠ فحج ١٣١ فحج ١٣٢ فحج ١٣٣ فحج ١٣٤ فحج ١٣٥ فحج ١٣٦ فحج ١٣٧ فحج ١٣٨ فحج ١٣٩ فحج ١٤٠ فحج ١٤١ فحج ١٤٢ فحج ١٤٣ فحج ١٤٤ فحج ١٤٥ فحج ١٤٦ فحج ١٤٧ فحج ١٤٨ فحج ١٤٩ فحج ١٥٠ فحج ١٥١ فحج ١٥٢ فحج ١٥٣ فحج ١٥٤ فحج ١٥٥ فحج ١٥٦ فحج ١٥٧ فحج ١٥٨ فحج ١٥٩ فحج ١٦٠ فحج ١٦١ فحج ١٦٢ فحج ١٦٣ فحج ١٦٤ فحج ١٦٥ فحج ١٦٦ فحج ١٦٧ فحج ١٦٨ فحج ١٦٩ فحج ١٧٠ فحج ١٧١ فحج ١٧٢ فحج ١٧٣ فحج ١٧٤ فحج ١٧٥ فحج ١٧٦ فحج ١٧٧ فحج ١٧٨ فحج ١٧٩ فحج ١٨٠ فحج ١٨١ فحج ١٨٢ فحج ١٨٣ فحج ١٨٤ فحج ١٨٥ فحج ١٨٦ فحج ١٨٧ فحج ١٨٨ فحج ١٨٩ فحج ١٩٠ فحج ١٩١ فحج ١٩٢ فحج ١٩٣ فحج ١٩٤ فحج ١٩٥ فحج ١٩٦ فحج ١٩٧ فحج ١٩٨ فحج ١٩٩ فحج ٢٠٠ فحج ٢٠١ فحج ٢٠٢ فحج ٢٠٣ فحج ٢٠٤ فحج ٢٠٥ فحج ٢٠٦ فحج ٢٠٧ فحج ٢٠٨ فحج ٢٠٩ فحج ٢١٠ فحج ٢١١ فحج ٢١٢ فحج ٢١٣ فحج ٢١٤ فحج ٢١٥ فحج ٢١٦ فحج ٢١٧ فحج ٢١٨ فحج ٢١٩ فحج ٢٢٠ فحج ٢٢١ فحج ٢٢٢ فحج ٢٢٣ فحج ٢٢٤ فحج ٢٢٥ فحج ٢٢٦ فحج ٢٢٧ فحج ٢٢٨ فحج ٢٢٩ فحج ٢٣٠ فحج ٢٣١ فحج ٢٣٢ فحج ٢٣٣ فحج ٢٣٤ فحج ٢٣٥ فحج ٢٣٦ فحج ٢٣٧ فحج ٢٣٨ فحج ٢٣٩ فحج ٢٤٠ فحج ٢٤١ فحج ٢٤٢ فحج ٢٤٣ فحج ٢٤٤ فحج ٢٤٥ فحج ٢٤٦ فحج ٢٤٧ فحج ٢٤٨ فحج ٢٤٩ فحج ٢٥٠ فحج ٢٥١ فحج ٢٥٢ فحج ٢٥٣ فحج ٢٥٤ فحج ٢٥٥ فحج ٢٥٦ فحج ٢٥٧ فحج ٢٥٨ فحج ٢٥٩ فحج ٢٦٠ فحج ٢٦١ فحج ٢٦٢ فحج ٢٦٣ فحج ٢٦٤ فحج ٢٦٥ فحج ٢٦٦ فحج ٢٦٧ فحج ٢٦٨ فحج ٢٦٩ فحج ٢٧٠ فحج ٢٧١ فحج ٢٧٢ فحج ٢٧٣ فحج ٢٧٤ فحج ٢٧٥ فحج ٢٧٦ فحج ٢٧٧ فحج ٢٧٨ فحج ٢٧٩ فحج ٢٨٠ فحج ٢٨١ فحج ٢٨٢ فحج ٢٨٣ فحج ٢٨٤ فحج ٢٨٥ فحج ٢٨٦ فحج ٢٨٧ فحج ٢٨٨ فحج ٢٨٩ فحج ٢٩٠ فحج ٢٩١ فحج ٢٩٢ فحج ٢٩٣ فحج ٢٩٤ فحج ٢٩٥ فحج ٢٩٦ فحج ٢٩٧ فحج ٢٩٨ فحج ٢٩٩ فحج ٣٠٠ فحج ٣٠١ فحج ٣٠٢ فحج ٣٠٣ فحج ٣٠٤ فحج ٣٠٥ فحج ٣٠٦ فحج ٣٠٧ فحج ٣٠٨ فحج ٣٠٩ فحج ٣١٠ فحج ٣١١ فحج ٣١٢ فحج ٣١٣ فحج ٣١٤ فحج ٣١٥ فحج ٣١٦ فحج ٣١٧ فحج ٣١٨ فحج ٣١٩ فحج ٣٢٠ فحج ٣٢١ فحج ٣٢٢ فحج ٣٢٣ فحج ٣٢٤ فحج ٣٢٥ فحج ٣٢٦ فحج ٣٢٧ فحج ٣٢٨ فحج ٣٢٩ فحج ٣٣٠ فحج ٣٣١ فحج ٣٣٢ فحج ٣٣٣ فحج ٣٣٤ فحج ٣٣٥ فحج ٣٣٦ فحج ٣٣٧ فحج ٣٣٨ فحج ٣٣٩ فحج ٣٤٠ فحج ٣٤١ فحج ٣٤٢ فحج ٣٤٣ فحج ٣٤٤ فحج ٣٤٥ فحج ٣٤٦ فحج ٣٤٧ فحج ٣٤٨ فحج ٣٤٩ فحج ٣٥٠ فحج ٣٥١ فحج ٣٥٢ فحج ٣٥٣ فحج ٣٥٤ فحج ٣٥٥ فحج ٣٥٦ فحج ٣٥٧ فحج ٣٥٨ فحج ٣٥٩ فحج ٣٦٠ فحج ٣٦١ فحج ٣٦٢ فحج ٣٦٣ فحج ٣٦٤ فحج ٣٦٥ فحج ٣٦٦ فحج ٣٦٧ فحج ٣٦٨ فحج ٣٦٩ فحج ٣٧٠ فحج ٣٧١ فحج ٣٧٢ فحج ٣٧٣ فحج ٣٧٤ فحج ٣٧٥ فحج ٣٧٦ فحج ٣٧٧ فحج ٣٧٨ فحج ٣٧٩ فحج ٣٨٠ فحج ٣٨١ فحج ٣٨٢ فحج ٣٨٣ فحج ٣٨٤ فحج ٣٨٥ فحج ٣٨٦ فحج ٣٨٧ فحج ٣٨٨ فحج ٣٨٩ فحج ٣٩٠ فحج ٣٩١ فحج ٣٩٢ فحج ٣٩٣ فحج ٣٩٤ فحج ٣٩٥ فحج ٣٩٦ فحج ٣٩٧ فحج ٣٩٨ فحج ٣٩٩ فحج ٤٠٠ فحج ٤٠١ فحج ٤٠٢ فحج ٤٠٣ فحج ٤٠٤ فحج ٤٠٥ فحج ٤٠٦ فحج ٤٠٧ فحج ٤٠٨ فحج ٤٠٩ فحج ٤١٠ فحج ٤١١ فحج ٤١٢ فحج ٤١٣ فحج ٤١٤ فحج

سړی:-- «**تغلق ما ادا حلق**» دا دیو نقدیری سوال خواب دي. سوال دا دي. چه تاسو کومه قاعده ذکر کړله. چه په یوڅیز قسم اوڅوړې شئ. اوپه هغه کي په دغه وخت کي یو صفت موجود وی. که هغه صفت ترې ژانله شئ. او بیا د قسم شرط موجود شئ. نو نه حائثیږي. حالانکه دا قاعده په دې مسئله کي ماته ده. چه ماشوم سره یا ځوان سره د خبرو کولونه قسم اوڅوړي. اوپه بډه اتوب کي ورسره خبرې اوکړي. نو تاسودا وائې. چه د بډه اتوب په خبرو هم حائثیږي. حالانکه د پیرې په وخت کي د صغراوځوانی صفت موجود نه وی. نو ددې نه خواب ورکوي.

«**فلا تغتر بالداعي داعياً**» یعنئ هرکله چې په شریعت کې په ماشوم باندې د رحم کولو او د مشر د عزت کاوه حکم شوې دي. او دوی سره د خیرو کولونه قسم خوړل د شفقت او عزت سره متضاد خبره ده. نو ددې امله به یمین په دې صفت باندې نه منعقد کیږي. چې د صغراو شیخوخت دي. بلکه د دوی په ذات به منعقد کیږي. که دوی ماشومان وی او که بډاگان. نوچه د صغراو شیخوخت صفت لغو شو. چه کله هم ورسره خبرې او کړې. حاشیږي به.

د کچه او څو قجورو د خوړلو نه د قسم خوړلو احکام

[illegible]

وی (۲) الشراء، اختستل (۳) بصادف، مقابلہ کوی (۴) مذاہب، ہفتہ چوارہ چپی د لکئی، د اړخہ پخہ وی نوره کچه

۱۰- ابو الحسن قنوری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: چاچه قسم اوخوړلو چه کچه قجوري به نه خوری. او د قسم نه روسته نی یا پخې قجوري اوخوړلي نو یا به دي صورت کي یا نه حاشیري. ځکه چې پخې قجوري کچه نه وی. او دوه خوقسم د کچو قجورو نه کړي دي یا اوچاچه قسم اوخوړلو چه پخې قجوري یا کچه قجوري به نه خوری. او یا نی قسم اوخوړلو چه پخې او کچه قجوري به نه خوری. او د قسم نه روسته نی یا مذهب یا دهغه چواره چي دلکي د اړخ نه پخه شوې وی. او باقی کچه وی. نو به دي صورت کي یا نی اوخوړله. نو دامام ابوحنيفه رحمۃ اللہ علیہ په نیز حاشیري. او صاحبين رحمۃ اللہ علیہ فرمائی. چه د رطب په صورت کي نه حاشیري. که دا قسم نی خوړلي وی. چه رطب به نه خوری. او په رطب مذهب باندې به هم نه حاشیري. که دا قسم نی خوړلي وی. چه بسره نه خوری. ځکه چې رطب مذهب ته هم رطب وائی. او بسر مذهب ته هم بسر وائی. نو داسې شو لکه چې په اخستلو باندې قسم اوخوړی. او د کوم بحث چي به په راروانه مسئله کي راشي یا او دامام اعظم رحمۃ اللہ علیہ دليل دا دي. چه رطب مذهب هغې ته وائی. چه دهغه په لکي کي لږ غوندي کچه والي وی. او بسر مذهب ددې په عکس دي. یا یعنی چې دهغه په لکي کي لږ غوندي بوخ والي وی. نوره ټوله کچه وی یا نو دې یا یعنی رطب مذهب او بسر مذهب یا خوړل به لکه د رطب او بسر خوړلو پشان وی. یا ځکه چې قاعده دا ده چه اکثر لره حکم د کل وی. نو رطب مذهب به هم د رطب په حکم کي وی. او بسر مذهب به هم د بسره په حکم کي وی چې لکه څنگه د رطب نه د قسم خوړلو په صورت کي د رطب په خوړلو حاشیري. دغه ډول به د رطب مذهب په خوړلو هم حاشیري. اولکه څنگه چې د بسرنه د قسم کولو په صورت کي د بسره په خوړلو حاشیري. دغه ډول به د بسر مذهب په خوړلو هم حاشیري یا او بل دليل دا دي. چه واره یا که رطب وی او که رطب مذهب او دغه ډول که بسروي او که بسر مذهب یا واره به خوړلو کي مقصود دی. یا یعنی دبل شی د گډون نه بغیر خلگ واره خوری. په خوړلو کي ځانله حیثیت لري. او یا ته صاحبين رحمۃ اللہ علیہ چي په شراء باندې قیاس کوی. نو یا په خلاف د اخستلو. ځکه چې اخستل د ټولو په مقابله کي وی. نو به هغې کي به قلیل د کثیر تابع وی. او ددې مقیس علیه په خواب به د راروان متن په شرح کي ځان پوهه کړي یا تریخ: د ژباړې او اضافي قیوداتو نه مطلب ښکاره دي

د رطب نه اخستلو قسم خوړلو احکام

(وَلَوْ خَلَفَ لَا يَشْتَرِي رُطْبًا فَاشْتَرَى كِبَاسَةً بَسْرَ فِيهَا رُطْبٌ لَا يَحْتَنُ) (أَنَّ الرُّطْبَ أَيْضًا دَفَّ الْجُمْلَةَ وَالْمَغْلُوبُ تَابِعٌ لِرُطْبٍ كَانَتْ الْيَمِينُ) (أَكْلُ الْأَكْلِ يَحْتَنُ) (أَنَّ الْأَكْلَ يَسْأَلُهُ مِثْلًا فَتَحْتَ أَفْكَانَ كُلِّ مِنْهَا مَقْصُودًا وَصَارَ كَمَا إِذَا خَلَفَ لَا يَشْتَرِي شَعِيرًا أَوْ لَا يَأْكُلُهُ فَاشْتَرَى حَبَاتٍ شَعِيرًا أَكَلَهَا يَحْتَنُ فِي الْأَكْلِ دُونَ الرُّطْبِ أَيْضًا فَلَنَا.

هل اللغة: ① کباسة: وگي ② شعیرا: اوريشي ③ حنطة غنم ④ حبات: دانې
ژباړه: - او که قسم نی اوخوړلو چه رطب به نه اخلی. او یا د قسم نه روسته نی یا د کچه قجورو وگي واخستلو. چه په هغې وگي کي رطب هم وی. نو یا به دي صورت کي یا نه حاشیري. ځکه چې اخستل د واره وگي شوی دی. یا واره واره وگي کي رطب کمې او بسر زیاتي دي یا او یا قانون دا دي. چه یا مغلوب څیز د غالب تابع وی. یا رطب د بسر تابع شوي. نو حکم به په بسر باندې مرتب کیږي. په رطب به نه مرتب کیږي. یعنی نه به حاشیري یا او که قسم په خوراک باندې وی. یا چه رطب به نه خوری. او د قجورو وگي ورته پروت وی. او لږې لږې ترې راشو کوی. او خوری نی یا نو یا خوراک په صورت کي یا حاشیري. ځکه چې په خوراک کي په یوې پسې بله خوړلي شی. یا نو د غالب او مغلوب یا د تابع او متبوع سوال په کي نه پیدا کیږي یا او رطب او یابس دواړه مقصود شوي. یا یعنی تابع په کي څه نشته. دواړه مقصود دي یا او ددې حکم داسې شو. چه قسم اوخوړی. چه اوريشي به نه اخلی. او یا اوريشي به نه خوری. او یا ددې نه پس یا غنم واخلي. او به هغې کي د اوريشو دانې وی. او هغه اوخوړی. نو د خوراک په صورت کي حاشیري. یا چه د خوراک نه نی قسم کړي وی یا او د اخستلو په صورت کي نه حاشیري. دهغه دليل د امله کوم چې موږ بیان کړو.

ترویج - «لما قلنا» په دې هغه دلیل ته اشاره کوي چه اخستل خود ټولويه یوځای کيږي. نوکه اوربشي زیاتې وی د بیعې په عقد کي به مقصود اوربشي وی. غنم نه وی. خود خوراک په مسئله کي هره یوه دانه مقصود ده. نوبه اوربشوکي که د غنم دانه اوخوری. هغه به هم مقصود وی. اوحتث به پرې واقع کيږي.

دغوبني نه په قسم کولوکي دکب عدم شمولیت

﴿وَلَوْ خَلَفَ لَوَاعِلُ لَخُمِئَ الْأَعْمَىٰ لَوْلَا أَنَّ الْفَيْسَ أَنْ يَخْتَلَّ إِلَّا لَيَمْسَ لَحْمًا فِي الْقُرْآنِ. وَجَهَ الْإِسْتِحْسَانِ أَنَّ الشَّيْءَ حَيًّا زَيْلًا لَّأَنَّ الْأَعْمَىٰ مُشَوِّهٌ مِنَ الدَّمِ وَلَا دَمَ فِيهِ لَكُنْ فِي الْمَاءِ (وَأَنْ أَكُلَ لَحْمَ خَنْزِيرٍ أَوْ لَحْمَ إِنْسَانٍ يَخْتَلُّ) إِلَّا لَعَمْرُؤُا حَقِيقِي (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) وَالْيَمِينُ قَدْ يَفْقَهُ لِلنَّمْرِ مِنَ الْحَرَامِ (وَكَيْدًا إِذَا أَكَلَ كَيْدًا أَوْ كَرِشًا) إِلَّا لَعَمْرُؤُا حَقِيقَةً فَإِنَّ نَمْرًا مِنْ الدَّمِ وَيُسْتَعْمَلُ اسْتِعْمَالُ الْأَعْمَىٰ وَقِيلَ فِي عُرْفِنَا لَا يَخْتَلُّ إِلَّا لَعَمْرُؤُا﴾

حل القصة: ① لحم غوبني ② السمك: کب ③ منشأ پیدا شوې ده ④ الدم: وينه ⑤ الماء: اوبه ⑥ کېدا: ايته ⑦ نمو: غتيدل

زېلاره - امام محمد رحمته الله عليه فرماني چا چې قسم اوخوړلو چه غوبني به نه خوری. نو ده د کب غوبنيه اوخوړله. هره دې باندې نه حاشيېږي. اوقياس دا وائی. چه حاثث دې شی. ځکه چې په قرآن کي دې دکب غوبني ته غوبنيه ونيلې شوې ده. لله تعالیٰ فرمانيلى دى ﴿وَمِنْ كُلِّ تَاكُلُونَ لَحْمًا طَرِيفًا﴾ او د استحسان وجه دا ده. چه د کب غوبني ته لحم ونيل مجازاً دى. ځکه چې غوبنيه د وينې نه پیدا کيږي. اوبه کب کي وينه نشته. ځکه چې دې په اوبوکي اوسېږي. لله د وينې خيزه اوبوکي ژوندي نشي پاتي کيدې. او که د خنزير يا دانسان غوبنيه ئې اوخوړله. نو حاثث کيږي. ځکه چې دا دکب خنزير او انسان غوبنيه په حقيقت کي غوبنيه ده. البته دومره ده. چه حرامه ده. دکب خنزير غوبنيه د املته او دانسان غوبنيه د کرامت د وجې. او قسم کله د حرامو نه د منع کيدو لپاره خوړلي شی. لله که يوسړې اووائى. چه زما دې قسم وی. زه به شراب نه ځم. او دغه ډول حکم دې دکب حاشيېږي چې ايته اولرې دکب حاشيېږي اوخوری. ځکه چې دا په حقيقت کي غوبنيه ده. ځکه چې دا د وينې نه پیدا کيږي. او دغوبني. او دغوبني پشان ددې استعمال هم دې. دکب خلگ ايته اولرې خوری. او ونيلې شوی دى. چه زموږ په عرف کي دکب ايته اولرې په خوراک نه حاشيېږي. ځکه چې دې ته غوبنيه نشي ونيلې.

ترویج - «لانه يسمى لحماً في القرآن» هر کله چې په قرآن پاک کي د کب غوبني ته لحم ونيلې شوې ده. نو بيا ددې په خوراک باندې ولي نه حاشيېږي. ددې نه خواب دا دې. چه قرآن پاک کي مجازاً د کب غوبني ته غوبنيه ونيلې شوې ده. حالانکه د قسم دارومدار په عرف وی. اوبه عرف کي د کب غوبني ته غوبنيه نشي ونيلې. که يوکس ته او ونيلې شی. چه د بازار نه غوبنيه راوړه. او هغه کب راوړلو. نو ده ته د کب راوړونکې وائی. دغوبني نه. په قرآن پاک کي غرونو ته ميخونه او زمکې ته فرش ونيلې شوې دې. که يوکس قسم اوخوری. چه په ميخ يا فرش باندې به نه کينم. او دې په غريا په مخکه کيناستلو. نوبه دې باندې په اتفاق سره نه حاشيېږي. دغه ډول په زير بحث مسئله کي به هم د کب په غوبنيه نه حاشيېږي.

دوازې د خوړلو او اخستلو نه د قسم خوړلو احکام

﴿وَلَوْ خَلَفَ لَوَاعِلُ لَخُمِئَ الْأَعْمَىٰ لَوْلَا أَنَّ الْفَيْسَ أَنْ يَخْتَلَّ إِلَّا لَيَمْسَ لَحْمًا فِي الْقُرْآنِ. وَجَهَ الْإِسْتِحْسَانِ أَنَّ الشَّيْءَ حَيًّا زَيْلًا لَّأَنَّ الْأَعْمَىٰ مُشَوِّهٌ مِنَ الدَّمِ وَلَا دَمَ فِيهِ لَكُنْ فِي الْمَاءِ (وَأَنْ أَكُلَ لَحْمَ خَنْزِيرٍ أَوْ لَحْمَ إِنْسَانٍ يَخْتَلُّ) إِلَّا لَعَمْرُؤُا حَقِيقِي (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) وَالْيَمِينُ قَدْ يَفْقَهُ لِلنَّمْرِ مِنَ الْحَرَامِ (وَكَيْدًا إِذَا أَكَلَ كَيْدًا أَوْ كَرِشًا) إِلَّا لَعَمْرُؤُا حَقِيقَةً فَإِنَّ نَمْرًا مِنْ الدَّمِ وَيُسْتَعْمَلُ اسْتِعْمَالُ الْأَعْمَىٰ وَقِيلَ فِي عُرْفِنَا لَا يَخْتَلُّ إِلَّا لَعَمْرُؤُا﴾

الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمته الله عليه كذا في فتح القدير (٤٠٠٤) والهندي (٨٤٢) والدر المختار (١٠٠٣) نقلًا عن القول (٤)

توضیح :- داماد ابوحنيفه رضي الله عنه اوصاحبينو رضي الله عنهم په مينځ کي د شا په وازگه کي اختلاف دي. که يوکس د وازگي خور لونه قسم اوخوړی نو داماد ابوحنيفه رضي الله عنه په تيزد د شا د وازگي په خوړلو باندې نه حاشيږي. او دصاحبينو رضي الله عنهم په نيز حاشيږي. خوداماد ابوحنيفه رضي الله عنه قول صحيح دي. په ذخيره کي دي. او دغه ډول امام طحاوي رحمه الله هم فرمايلي دي. چه دا قول داماد محمد شافعي او مالک رضي الله عنه هم دي. چه دشا د وازگي په خوړلو حاشيږي. او که د شا د وازگي نيت ئي کړي وي. نو بيا په اتفاق سره حاشيږي.

(وَمَنْ خَلَفَ لَا يَأْكُلُ مِنْ هَذِهِ الْخِطَّةِ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَتَغَمَّدَهَا بِوَأَكُلَ مِنْ خُزْنِهَا أَوْ يَمُتْ عِنْدَ أَبِي حَبِيبَةَ. وَكَأَنَّ الْإِنْسَانَ كَلَّمَ مِنْ خُزْنِهَا حَيْثُ أَيْضًا) إِنَّهُ مَقْبُورٌ مِنْهُ عَزَاءُ أَبِي حَبِيبَةَ أَنْ لَهُ حَقِيقَةً مُسْتَعْتَلَةً فَأَتَاهَا وَلَقِيَ قَتْلًا وَتَوَكَّلَ فَخُصِمَا وَهِيَ قَابِضَةٌ عَلَى الْمَجَارِ الْمُتَعَارَفِ عَلَى مَا هُوَ الْأَصْلُ عِنْدَهُ. وَلَوْ خُصِمَا حَيْثُ عِنْدَهُمَا هُوَ الصَّحِيرُ لَعُودُوا إِلَى الْمَجَارِ كَمَا إِذَا خَلَفَ لَا يَضَعُ قَدَمَهُ فِي دَارِ لَعْلَانٍ. وَالْيَاكُوشَةُ بِقَوْلِهِ فِي الْخُزْنِ حَيْثُ أَيْضًا.

ټولنه--چاچه قسم اوخوړلو چه ددې غنمونو به خوړاك نه كوي.نه حانثيږي.تردې چې په هغې شخوند او وهی.او كه د غنمو ډوډئ ئې اوخوړله.نودابوحنيفه عليه السلام په نيزنه حانثيږي.اوصاحبين عليه السلام فرماني.كه د غنمو ډوډئ ئې اوخوړله.نوم حانثيږي.څكه چې په عرف كي د اوړو نه ډوډئ مراد وي. **لکه څوك** قسم اوخوړي چه اوړه به نه خورم.نومراد ترې ډوډئ وي.څكه چې اومه اوړه خوڅوك نه خوري **لکه** اودامام ابوحنيفه عليه السلام دليل دا دي.چه د ځانله جلا حقيقت مستعمله ده.څكه چې دا جوړولې شي.ورته ولې شي.اوچولو سره خوړلې شي.او كه په دې ئې شخوند اووهلو.نوداصاحبينو عليه السلام په نيز حانثيږي.هم دا صحيح قول دي.دعموم مجاز د وجې،لكه څنگه چې قسم اوخوړي.چه دفلاني به كوركي به قدم نه ږدي. **لکه** عموم مجاز د امله كه

بِالْعَرَفِ، وَهَذَا الْأَنْتِغِيمُ مُتَعَدِّ قِيَمَتُفٍ إِلَى خَاصٍّ هُوَ مُتَعَارَفٌ وَهُوَ اللَّحْمُ الْمَطْبُوعُ بِالنَّارِ إِلَّا إِذَا تَوَيَّ غَيْرَ ذَلِكَ لِأَنَّهُ فِيهِ تَشْوِيدٌ، وَإِنْ أَكَلْتَ مِنْ مَرْقَةٍ بَعَثَتْ لِمَا فِيهِ مِنْ أَجْزَاءِ اللَّحْمِ لِأَنَّهُ يَتَمَيَّ طَبِيعًا.

دل لطفه: ① الشواء: وریته شوې غوښه ② البانجان: باتینګې ③ الجوز: چقندر ④ بیض: هګۍ ⑤ طبیخ: پخ شوې

خیز: ⑥ مرق: خوروا

زماړه - اوکه قسم ئې اوخولې. چه ورته شوې به نه خوری. نوددې اطلاق به په غوښه کېږي. ⑦ لکه وریته شوې غوښه اوخوری. حاشیې به ⑧ په باتینګرو اوچقندرو به نه حاشیېږي. ⑨ لکه دا دواړه شیان (خیزونه) وریته شوی وی. اودا اوخوری. نه به حاشیېږي. ⑩ ځکه چې کله وریته شوې خیز مطلقاً ذکر شوی. مراد ترې وریته شوې غوښه وی. البته دا ده. که ⑪ په قسم کې ⑫ دهغه خیز نیت اوکړی. چه وریتولې شی. لکه هګۍ وغیره. دحقیقی معنی د وجې ⑬ یعنی د وریته شوی شی حقیقی معنی چې وریتدل به کی وی. به هګۍ وغیره باندې صادقېږي. البته په عرف کې چې وریته شوې شی یاد کړې شی. نو مراد ترې هګۍ نه وی. خوچونکه دده کلام ددې احتمال هم لری. چه ددې نه وریته شوې هګۍ مراد شی. اوچه ده نې نیت هم کړې وی. نودده نیت به معتبر وی اوکه هګۍ اوخوری. حاش به شی ⑭ اوکه قسم اوخوری چې پوخ شوې خیز به نه خوری. نوددې اطلاق به په پخه شوې غوښه کېږي. اودا د استحسان حکم دې. دعرف د اعتبار په وجه ⑮ ځکه چې په عرف کې چې پخ شوې خیز یاد کړې شی. نومراده ترې پخه شوې غوښه وی. اوپه قسم کې خو عرف معتبر دې. اودا غوښه ترې ځکه مراد اخلو. چه د پخ شوې خیز عامه معنی اخستل متعذر دی. ⑯ ځکه چې په دې کې سبزی وغیره هریڅ شوې خیز شاملېږي. نوکه موږ ددې نه هریڅ شوې خیزواخلو. نوپه ده به غوښه اوسبزیان اوبکری متی غرض دا چې هر هغه خیز چه په اور پخ شوې وی. هغه حرام شی. نو دا غریب به څه خوری؟ ددې امله موږ د پخ شوی خیز عامه معنی وانخستله. ⑰ نود دې پخ شوی خیز به خاص متعارف خیز مراد وی. یعنی هغه غوښه چې په ابوکې پخ شوې وی. البته دا چې د ده د پخ شوی خیز نه د قسم کولو په وخت کې دبل څه نیت هم کړې وی. ⑱ نودده نیت به معتبر وی. اودهغه خیز په خوړلو به حاشیېږي. ⑲ ځکه چې په دې کې ⑳ هره حال باندې ㉑ سختی ده. ㉒ نودده تصدیق به کولې شی. که بالفرض ده ته په کینې آسانی وه. نوپه ده دده تصدیق نشو کولې ㉓ اوکه ده د غوښې د خوروا نه اوخوله. نوهم به حاشیېږي. ځکه چې په بنوروا کې د غوښې اجزاء وی. اوبله دا چې خورا ته هم پخ شوې خیزونلې شی.

ترویج - دژباړې اواضافې قیوداتونه مطلب ښکاره دې.

دسره خوړلونه د قسم کولو احکام

وَمَنْ خَلَفَ لَا يَأْكُلُ الرُّغْمَ عَلَيْهِ فَيَمْنُهُ عَلَى مَا يَكْسُ فِي التَّنَائِي وَنِصَافُ الْبَقَرِ وَأَقَالُ يَكْسُ (وَقِيَ الْحَامِيرُ الصَّغِيرَ وَلَوْ خَلَفَ لَا يَأْكُلُ رَأْسُ الْبَقَرِ عَلَى رُغْمِ الْبَقَرِ وَالْقَنْيَ) عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ، وَقَالَ أَبُو يُونُسَ وَحَمْدُ بْنُ حَمْدٍ اللَّهُ عَلَى الْفَنَمِ عَاصِمَةٌ هَذَا الْخِلَافُ عَصِي وَزَمَانُ كَانَ الْعَرَفُ فِي زَمَنِ فِيهِمَا وَقِيَ زَمَنِمَا فِي الْفَنَمِ عَاصِمَةٌ وَقِيَ زَمَانِنَا يَفْتَى عَلَى حَسَبِ الْعَادَةِ كَمَا هُوَ الْمَذْكُورُ فِي الْمُخْتَصَرِ.

دل لطفه: ① یکس: پخولې شی ② التناوی: تنورونه ③ البقر: غوا ④ الفنم: گلې

زماړه - اوچا چې قسم اوخولې. چه زه به سر ⑤ یعنی دسر مغزو وغیره ⑥ نه خوړم. نوده د قسم څخه به هغه سرونه مراد وی کوم چې په تنورونو کې پخېږي. ⑦ لکه د وزه اوگل سرونه شول ⑧ اوپه ښارونو کې خرڅېږي. اوپه جامع صغیر کې دی که قسم اوخوری چه زه به سر نه خوړم. نودا ابوحنیفه ⑨ به نیز ددې قسم اطلاق به د غوا اووزه دواړو به سرونو باندې کېږي. ⑩ لکه د غوا یا د وزه سرې اوخولې. نو حاش کېږي به ⑪ اوامام ابویوسف او محمد ⑫ دفرمانې چه ددې اطلاق به صرف د وزه به سر باندې کېږي. ⑬ ددې څه د سر په خوراک به نه حاشیېږي ⑭ اوددې اختلاف بنید د زمانې اووخت اختلاف دې. لکه چې د ابوحنیفه ⑮ په زمانه کې په عرف کې د سر اختلاف د غوا اووزه دواړو به سر باندې کیدلو. ⑯ ځکه هغوی د سر نه د غوا اووزه سر مراد اخستی

دې ډول اود صاحبینو ښه په زمانه کې صرف د وزه په سر باندې کیدلو. اوزموږ په زمانه کې به د عادت ډول ورنه په بنا (بنیاد) خوی ورکولې شی. په مختصر القدوری کې هم دا خبره ذکر شوې ده. ترڅو د دله د سر سره دوي ادوه قیده لگولې شوی دی. یو دا چې په تنورونو کې پخېږي. دوهم دا چې خرڅېږي. ددې دواړو قیدونو نه دا معلومېږي. چه ددې د خوراک په خلگو کې رواج به وی. ځکه چې پخیدل او خرڅیدل هم د خوراک لپاره وی. نوهم د دغه خنارو سرورنه به ترې مراد وی. اودامام اعظم ښه اوصاحبینو ښه په مینځ کې چې کوم اختلاف دي. د هغې بنا (بنیاد) هم په عرف دي. چه د امام اعظم ښه په زمانه کې به عرف کې د سر اطلاق د غوا او وزه په سر کیدلو. اود صاحبینو ښه په زمانه کې صرف د وزه په سر کیدلو. نو د خپلې خپلې زمانې د عرف په رنډ کې ددوی رائي مختلف شوې.

د میوه خوړلو نه قسم کول

قال (وإن حلف أياكل فاكهة فأكل عنباً أو رماناً أو رطباً أو قثاءً أو خبثاً أو تمرً، وإن أكل ثقفاً أو بطيخاً أو بطيخاً حنث، وهذا اعتدائي حنيفة رحمه الله. وقال أبو يوسف ومحمد: حنث في العنب والرطب والرمان أيضاً) (١) والأصل أن الفاكهة أنوماً تنفكه به قبل الطعم أو بعده. أي يتنعم به زيادة على المعتاد، والرطب والباقس فيه سواء بعد أن يكون التنفكه به معتاداً حتى لا يفتن بالباقس، وهذا المعنى موجود في الثقار وأخواته فيعتن بها وغير موجود في القثاء والخبث لأنهما من البقول ينعا وأكلاً فلا يفتن بها.

هل اللغة: ١) فاکه هغه میوه چې روټی نه روسته د خوند لپاره خوړلې شی ٢) عنب: انگور ٣) رمان: انار ٤) رطب: پخې قجور ٥) قثاء: تره ٦) خیار: بادرنګ ٧) قثاح سبب ٨) بطيخ: خربوزه ٩) ممش: خورمانې ١٠) بقول: ترکاری ١١) رمانه: امام محمد ښه په جامع صغیر کې فرماني. که یوکس قسم او خوړلو چه میوه به نه خوري. نو ده انگور، یا انار، یا پخې قجور یا اکا یا بادرنګ او خوړلو. نو نه حانشیری. او که سیو یا خربوزه یا خورمانې نه او خوړلې. نو حانشیری. دا دامام ابوحنيفه ښه قول دي. او امام ابو یوسف او محمد ښه فرماني. چه د انگورو، تازه قجورو او انار کې هم حانشیری. بلکه وې خوړل ځه اوقاعده په دې کې دا ده. چه فاکه هغه څیز ته ویلې شی. چه د وږه نه وړاندې یا روسته په عام عادتې خوراک باندې زیاتې څه څیزد خوند لپاره او خوري. ځکه کومو څیزونو کې چې دا معنی د تفکې موجود وی. نو په دې کې تازه او اوج دواړه برابر دی. یعنې په دواړو د فاکه اطلاق کېږي. خودا برابري په هغه وخت کې ده. چه ددې څیزونو د تفکې په خلگ وکې معمول وی. یعنې دا شیان (څیزونه) د فاکه په طور خوري. تردې چې په اوج خربوزه باندې نه حانشیری. بلکه چې اوج خربوزه د فاکه په طور څوک نه خوري. اودا معنی ځه د تفکې په سیمو او ددې پشان څیزونو کې موجود ده. نو ددې په خوراک به حانشیری. اودا معنی ځه د تفکې په بادرنګ او تره کې نه ده موجود. ځکه چې دا د خرڅولو او خوړلو په اعتبار سره په سبزيانودې. بلکه ځه څوک بادرنګ یا اکا خرڅوی نو هغه ته سبزي فروش وائی. میوه فروش ورته نه وائی. نو ددې په خوراک به نه حانشیری. ترڅو: د ژباړې اواضافې قیوداتونه مطلب ښکاره دي.

وأما العنب والرطب والرمان فها يقولان إن معنى التفكه موجود فيها فإنها أعز الفواكه والتعمم بها يقولون التعمم فيها، وأبو حنيفة رحمه الله يقول: إن هذه الأشياء مما يتعدى بها وقتها أي يفتن بها فأوجب قصورها في معنى التفكه ولا يستعمل في حاجة اليها وهذا كان اليابس منها من التوابل أو من الأقواب.

هل اللغة: ① العنب: انگور ② الرمان: انار ③ اعز الفواكه به ميوو کښې زياته خوښه ④ التمتع لذت اوخوند حاصلول ⑤ يتغذى خوراک کولې شی ⑥ يتداوى داوئی کولې شی ⑦ قصور: کموالې ⑧ الیاس وج ⑨ توابل مصالحي ⑩ الاقوات هغه څيز چې قوت پرې حاصلولې شی يعنی د خوراک څيزونه
 زياره- اود انگور اوتازه قجورو او انارو په اړه کي صاحبين فرماني. چه به دې کي د تفکه معنی پرده ده. ځکه چې دا ښه ميوې دی. اوپه دې کي د نورو ميوو په نسبت خوند زيات دي. ځکه به ددې په خوراک حاشیې اوامام ابوحنيفه فرماني. چه دا شيان (څيزونه) د داوئی اوغذا په طور استعمالیږي. نو دې استعمال ددې د تفکه په معنی کي نقصان پيدا کړل. ځکه چې فاکهه اصلی غذا نه وی. چه خلک ئې د مړيدو په طور استعمالوی. بلکه دا يواضافی څيز دې چه د خوند اولذت لپاره استعمالیږي. اوچونکه په دې څيزونو کي دغذائيت داوئی صلاحيت موجود دې. ځکه چه دا شيان (څيزونه) د انسانی ژوند اړتيا هم دي. ځکه چې په ژوند کي دده غذا او داوئی ته اړتيا پېښیږي. داسې ضرورت چې ددې نه بغير دې ژوندې هم نشي پاتي کيداې. نوهرکله چې دانگورو سيوو او انار نه داوئی جوړیږي. اود غذا کار ورکوي. نو دا صرف فاکه نه ده. اوهم دا وجه ده. ځکه دا صرف فاکه نه ده. چې په دې کښې کوم وچ وی. هغه د مصالحه اوغذا په طور استعمالیږي. بلکه که يوکس اووانی چه زما هرملوک دې آزاد وی. نوپه دې قول باندي مکاتب نه آزادیږي. اگرچه هغه هم دده ملوک دي. خود مملوکت معنی په کي کمزوري ده. دغه ډول دلته هم اگرچه انگور، قجوري، انار فاکه ده. خود غذائيت اوداوی د امله په کي د تفکه معنی کمزوري شوې ده.
 تریخ:- دزيارې اواضافی قيوداتونه مطلب ښکاره دي.

د ترکاری نه د قسم خوړلو احکام

(وَلَوْ عَلَفَ لَا يَأْكُلُهُمْ كُلُّ شَيْءٍ أَصْطَبَ بِهِ فَبَوَّادُ الشَّوَاءِ لَيْسَ بِأَدَامَ الْبَلْعُ إِذَا مَ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ. وَقَالَ مُحَمَّدٌ: كُلُّ مَا يُؤْكَلُ مِمَّا خُلِصَ عَلَيْهِ فَبَوَّادُ الشَّوَاءِ) ① وَهُوَ وَابَةٌ عَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّ الْإِدَامَ مِنَ الْبَوَّادَةِ وَهِيَ الْمَوَاقِفَةُ وَكُلُّ مَا يُؤْكَلُ مِمَّا خُلِصَ مَوَاقِفُ لَهُ لَكِ الْخَمْرُ الْبَيْضُ وَنَحْوُهُ. وَلَهُمَا أَنَّ الْإِدَامَ مَا يُؤْكَلُ تَبَعًا، وَالْتَبَعِيَّةُ فِي الْإِغْطَا حَقِيقَةٌ يَكُونُ قَابِلًا بِهِ، وَفِي الْأَيْدِ كُلِّ عَلَى الْإِنْفِرَادِ حَكْمًا، وَتَحَامُّ الْمَوَاقِفَةُ فِي الْإِمْتِزَاجِ أَيْضًا، وَالْفَلَّ وَغَيْرُهُ مِنَ الْمَائِقَاتِ لَا يُؤْكَلُ وَخَدَّةٌ بَلْ يُشْرَبُ، وَالْبَلْعُ لَا يُؤْكَلُ بِالْفِرَادِ عَادَةً وَلَا لَكِ يَذُوبُ فَيَكُونُ تَبَعًا، يَخْلَافُ الْخَمْرُ مَا يَضَاهِيهِ لِأَنَّهُ يُؤْكَلُ وَخَدَّةٌ إِلَّا أَنَّ يَتَوَنَّهُ لِمَا فِيهِ مِنَ الشَّدِيدِ، وَالْعَنْبُ وَالْبَقِيعَةُ لَيْسَا بِأَدَامَ هُوَ الصَّحِيحُ.

هل اللغة: ① ادم: ترکاری ② اصطيغ: رنگ کيږي ③ شواء: ورته شوې غوښه ④ ملح: مالګه ⑤ بيض: هګۍ ⑥ الاختلاط: ګډون ⑦ امتزاج: يو بل سره ګډون ⑧ يذوب: ويلى کيږي ⑨ يضاهي: مشابه کيږي ⑩ بطيح: خربوزه
 زياره- امام محمد رحمه الله ځان په جامع صغير کي فرمانيلى دى. که چا قسم اوخوړلو چه زه به د ادم ترکاری سره خوراک نه کوم. نوهرهغه څيزچه ډوئ پرې رنگ کيږي. اوخوړلې شی. بلکه سرکه، تيل، شهد، هغه ادم دي. او ورته شوې غوښه ادم نه دي. ځکه چې دا د ډوئ نه بغير هم خوړلې شی. او مالګه ادم نه دي. ځکه چې دا د ډوئ سره خوړلې شی. دا امام ابوحنيفه او ابو يوسف رحمه الله قول دي. اوامام محمد رحمه الله فرمانيلى دى. هر هغه څيزچه په عامه توګه د ډوئ سره خوړلې شی. هغه ادم دي. ځکه چې د ډوئ نه بغير هم خوړلې شی. اودا د امام ابو يوسف رحمه الله نه هم يو روايت دي. ځکه چې د ادم لفظ د موادمت نه مشتق دي. اودا موافقت ته وائى. اوهرهغه څيزچه د ډوئ سره اوخوړلې شی. نودهې موافق وي. لکه غوښه هګۍ اوددې پشان نور شيان (څيزونه)، ځکه د ډوئ سره خوړلې شی. نو ادم شو. اودشيخينو دليل دا دي. چه ادم هغې ته وائى. چه د ډوئ په تابعدارۍ کي خوړلې شی. اوتبعيت په

① القول الرابع هو هذا قول محمد بن كذا في فتح القدير (٤٠٦٤) ورد المحتار (١٠٤٣) والهندية (٨٨٢) والغنية (٣١٢٢) والبحر (٣٢٥٤) نقلًا عن القول الرابع (٤١٤/١) -

گډون کې حقیقی دي. لکه چې څوک د غوښې په ترکاري کې ډوډۍ ماته کړي. اوماته شوې روښنې خورۍ نودا حقیقی تبعیت شي. اوبه ډوډۍ پورې قائم وي. لکه موږ چې کوم مثال ذکر کړلو. نوهغې کې ترکاري په ډوډۍ پورې قائمه ده. که روښنې وي. خو هغه به هم وي. او که څوک روښنې او خورۍ. نو ترکاري به په خپله ختمه شي. ځکه چې ترکاري خودهغې په اجزاو کې خلط شوې وي. اودا تبعیت په دې کې هم دي. چه دا شيان (خيزونه) خائله نشي خوړلي. نودا حکمي تبعیت شو. اوکامل موافقت په دې کې دي. چه په یوبل کې سره خلط اوگډشي. اوسرکه اونور مانع شيان (خيزونه) خائله نشي خوړلي. بلکه خښلي شي. لاندو ادا م نه دي. اوما لکه په عامه توگه خائله نشي خوړلي. دغه ډول دا (چه په مانع شي کې گډه شي. نو) ويلې کيږي. وتابع وي. لاندو ادا م شو. په خلاف د غوښې او هغه چې ددې مشابه وي. لاندو ادا م نه دي. ځکه چې دا خائله خوړلي شي. لاندو ادا م د خورلونه نې قسم خوړلي وي. اوغوښه او خورۍ. نه حاشيږي. ځکه چې غوښه په ادا م کې شامله نه ده. البته دا که (چه قسم کې) دې د غوښې نیت او کړي. (چه غوښه به هم نه خورم. نوصحيح کيږي) ځکه چې په دې کې په ده باندې سختی راځي. (چه غوښه هم په خان باندې بندوي) اوانگور خړوبه ادا م نه دي. (ځکه چې دا خائله خوړلي شي) هم دا صحيح قول دي. (هغه قول صحيح نه دي. چه په هغې کې د انگورو او خړوبو په ادا مېت کې اختلاف ذکر شوې دي)

تشریح: «اَلَمْ يَأْكُلْ مَعَ الْخِزْوَنَةِ مَوَافِقًا لَهُ» صاحب د نهایه فرمائيلی دی. چه د حکم په اعتبار سره درې قسمه شيان (خيزونه) دي. ① هغه چې په عامه توگه د ډوډۍ نه بغير نشي خوړلي. هغه ادا م دي. لکه سرکه. زيتون. شهد. دا ادا م دي. ② هغه چې د ډوډۍ نه بغير هم خوړلي شي. لکه انگور. پخې قجورې دا په اتفاق سره ادا م نه دي. ③ هغه شيان (خيزونه) دي. چه دهغې په ادا مېت او عدم ادا مېت کې د عالمانو اختلاف دي. لکه هگۍ او غوښه. دامام محمد (عليه السلام) په نيزدا ادا م دي. ځکه چې په عامه توگه دا شيان (خيزونه) خائله نشي خوړلي. اود شيخينو (عليه السلام) په نيزدا ادا م نه دي.

«اِنَّ اَدَامَ مَّا يُوْكَلُ تَعَا» يعنی د شيخينو (عليه السلام) په نيزدا م هغه خيزه وائی. چه ډوډۍ سره خوړلي شي. اود بالتبع خوراک دوي (دوه) صورتونه دي. تبع حقیقی او تبع حکمی. په تبع حقیقی کې د ډوډۍ سره د یوخاني کيدو صورت دا دي. چه ادا م هم د ډوډۍ پورې قائم وي. او تبع حکمی دا ده. چه ادا م د ډوډۍ پورې قائم نه وي. یا کله قائم وي او کله جلا وي.

«وَنَصَامُ التَّبَعِيَةَ فِي الْمَازِجِ» دا دامام محمد (عليه السلام) د قول نه ځواب دي. هغوی چې دا فرمائيلی دي. چه ادا م د مداومت نه مشتق دي. اومداومت موافقت ته وائی. نودهغې نه ځواب کوي. چه موږ هم دا منو. چه ادا م د مداومت نه مشتق دي. خومداومت صرف په دې نه ثابتيږي. چه یوخيزه ډوډۍ سره اوخوړلي شي. نوهغه به ادا م وي. اگر چه خائله هم خوړلي شي. بلکه کامل مداومت به هله ثابتيږي. چه دغه خيزه ډوډۍ سره گډ شي. اود یوخيزه شيان اوگرځي. لکه څنگه چې په سرکه شهدو وغيره کې وي. اوغوښه هگۍ د ډوډۍ نه بغير هم خوړلي شي. نودا ادا م نشو.

دناشته کولونه قسم خوړل

«وَاِذَا حَلَفَ لَا يَتَقَدَّرُ عَلَيْهِ الْقَدَاءُ الْاَكْلُ مِنْ طُلُوعِ النَّجْوَى إِلَى الطُّلُوعِ الْعَاشَاءِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ» (لَنْ مَابَقْدَ لَانَّهُ مَا قَدْ مِّنَ السَّحَرِ وَيُطْلَقُ عَلَى مَا يَقْرَبُ مِنْهُ. ثُمَّ الْقَدَاءُ وَالْعَاشَاءُ مَا يَقْصِدُ بِهِ الْيَمِّ عَادَةً وَيُعْتَبَرُ عَادَةً أَهْلُ كُلِّ بَلَدَةٍ فِي حَقِّهِمْ وَيُسْتَعْرَضُ أَنْ يَكُونَ أَكْثَرُ مِنْ نِصْفِ اللَّيْلِ.

هل اللغة ① القداء صبا ناشته ② سحور بيسشمې ③ الشيع موړوالي

زباړه: اوکله چې قسم اوخوړي چه ((لا اتقدي)) يعنی ناشته به نه کوم. نود ((غدا)) اطلاق په هغه خوراک کيږي. چه د سهار راخو نه روسته تر ماښين پورې وي. او ((عشاء)) هغه خوراک ته وائی. چه د ماښين نه

ترنیمې شپې پورې وی. ځکه چې د زوال نه روسته خوراک ته ((عشاء)) وائی. اوددې امله هېڅه د زوال نه روسته ترنیمې شپې پورې خوراک ته عشاء وائی. په حدیث کې د ماپښین لمونځ ته د عشاء په دوو مونځونو کې یو لمونځ وئیلې شوي دي. اودسحور اطلاق په هغه خوراک باندې کېږي. چه د نیمې شپې نه واخله تر سهار راختمو پورې وی. ځکه چې دا د سحر نه مشتق دي. اودغه ډول هېڅسحور اطلاق په هغه خوراک کېږي. چه دې ته نزدې وی. بیا غذا او عشاء هغه خوراک ته وئیلې شی. چه په هغې باندې په عامه توګه مریدل مقصود وی. هېڅکله د سهار یا ماښام په وخت کېنې شي یوه یا دوې (دوه) نورې اوخوړلې. نودې ته غذا او عشاء نشي وئیلې. اوهربنارد خلګو په حق کې هم د هغوی عادت معتبر دي. هېڅوک به ناشته کې ددوی عادت د غوښې خوراک وي. نودغوښې په خوراک به حائثیږي. اوکه به ناشته کې د دو خوراک ډوډي وي. نوبه ډوډي خوړلویه حائثیږي. البته شرط دا دي. چه دومره خوراک اوکړي. چه نس پرې دینمې نه زیاته مړه شی. هېڅوک د نیمې نه کمه مړه شی. نودې ته غذا یا عشاء نشي وئیلې. اوکه د غذا یا عشاء کاوه نه ئې قسم خوړلې وي. نو نه حائثیږي.

تړیخ: «ولهذا تسمى الظهر» یعنی په حدیث کې د ماپښین لمونځ ته د عشاء په دوو مونځونو کې یو لمونځ وئیلې شوي دي. هغه حدیث د حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت دي. فرمائی: ((صلى بنا رسول الله ﷺ إحدى صلاتي العشاء)) اوددې ((صلاتي)) تفسیر د ماپښین اومازیکر په لمونځ سره شوي دي.

د «إِنْ لَبِثَ أَوْ أَكَلْتَ أَوْ نَبَتَ فَعِدِّي هَر» حکم

﴿وَمَنْ قَالَ إِنْ لَبِثْتُ أَوْ أَكَلْتُ أَوْ نَبَتَ فَعِدِّي حُرٌّ، وَقَالَ عَتَبْتُ شَيْئًا دُونَ شَيْءٍ، وَلَمْ يُدْأَنْ فِي الْقَضَاءِ وَغَيْرِهَا﴾ (لَنْ يَتَّبِعَ أَحَدًا قِصَمَ فِي الْمَقْظُوفِ وَالْقُوبِ وَمَا يَتَّبِعُ بِهِ غَيْرَ مَا كُورَ تَنْصِيصًا وَالْمُقْتَضَى لَا عُمُومَ لَهُ فَلَقْتُ نَيْتَةَ الثَّغْمِ فِيهِ

هل اللغة: ① عتبت: ما قصد كرهى وو ② الثوب: جامه ③ لغت: لغو شو عبت شو
ژباړه: اوکه چا اووئيل. که ما اغوستل اوکړل. يامې خوراک اوکړل. يا مې ځکاک اوکړل. نوزما غلام دي آزاد وي. اوبيا اووائى. چه زما نيت د څه څيزونو وو او د څه څيزونو نه وو. هېڅهرقسم څيزنه اغوستلو اودهرقسم څيزد خوراک نه کولو اودهرقسم څيز ځکاک نه کولونيت مې نه وو. نونه به قضاء دده تصديق کولې شى. اونه ديانه هېڅکله به به قاضى دده د قول تصديق کوي. چه صحيح ده تا چې د کومو څيزونود اغوستلو يا خوړلو يا څښلو نيت کړې وو. دهغې په مباشرت به حائثيږي. اوچه د کومونيت دې نه وو کړې دهغې په مباشرت به نه حائثيږي. اودغه ډول که واقعي ده د څه څيزونود نه اغوستلو يا نه خوړلو يا نه څښلو نيت کړې هم وي. خو په دواړو صورتونو کې به نه قاضى دده د قول تصديق کوي اونه به عندالله ده ته اجازت وي. چه دې څيزونو سره مباشرت اوکړي. غلام آزاد نشي. بلکه غلام به آزادېږي. ځکه چې نيت په هغه څيز کې صحيح کېږي. چه په لفظ کې ذکر وي. هېڅکله چې دا ئې ذکر کړې وي. چه جامې به نه اغوندم. مثلاً اوپه زير بحث مسئله کې خو صرف د اغوستلو، خوړلو اوڅښلو ذکر دي. دملبوس، مطعم او مشروب ذکر نشته. چه ديو تعين په کې اوکړې شى. اوجامې اوهغه چې ددې پشان دي. هېڅکله د خوراک اوځکاک شيان (څيزونه) هېڅکله صريحا ذکر نه دي. هېڅکله دا نشته چه جامې به نه اغوندم. يا طعام به نه خورم، يا دځکاک څيز به نه ځکم. خوکه دا اووئيلې شى. اگرچه په لفظ کې د ملبوس يا مطعم يا مشروب ذکر نشته. خود لېست لفظ په خپله دا تقاضا کوي. چه څه خوږه اغوندى. اود اکل لفظ په خپله دا تقاضا کوي. چه څه خوږه خوړي. اود شرب لفظ په خپله دا تقاضا کوي. چه څه خوږه څکي. خومور وايو. چه هېڅکله په داسې صورت کې هېڅکله لفظ ذکر نه وي. عموم نه وي. هېڅکله چې عموم خو په هغه وخت کې راځي. چه يو څيز عام ذکر شى. مثلاً چې يوسړې اووائى. زما دخپل واره خاندان سره تعلق ختم دي. اوبيا اووائى. چه زما په نيت کې دزيد سره تعلق ختمول مراد نه وو. نودلته که دده د خبرې تصديق کولې شى. نوځکه کولې شى. چه خاندان ذکر دي. اوزيدهم په خاندان کې يوفرد دي. نود خاندان دعموم نه د زيد تخصيص کولې شى. نود تخصيص نيت په هېڅکله زير بحث مسئله کې لغو شو.

تشریح :- درباري اواضافي قيوداتونه مطلب ښکاره دي.

فَلَمَّا أَتَى الْفُلَّ قَالَ إِنَّ لِي لَبِيسًا فَنُتَابَا وَكَانَتْ تَلَبُّسًا لَهُمَا الْمَيَّةُ فِي الْقَضَاءِ غَاصَّةً ۚ

دده تصديق كولى شي

تشریح:- دژباړې او اضافي قيوداتونه مطلب ښکاره دي.

نه دجلې نه دڅكال نه ګولوقسم

قال (ومن خلف الأنبار من دجلة فقرب منها ياءاً لم يثبت) حتى يكره منها كزعمنا أبي خبيزة (١) وقالوا (أنشأ بها ياءاً لم يثبت لأنه متعارف المعلوم) وله أن كلبه من اللبعض وقبضه في الكزعه وهي مشتقة، ولما أنشأ بالكزعه إجماعاً فثبت التعريف المجاز وإن كان متعارفاً. (وإن خلف الأنبار من ماء دجلة فقرب منها ياءاً لم يثبت) لأنه بعد الإعراف يفسر مشرباً إليه وهو القطر فصار كما إذا قرب من ماء ظهر يأخذ من دجلة.

۱) اء لوبني ۷) الكوع به خوله لگولو سره اوبه خڪل ۵) الاغتراف: لپه راغستل
 ۶) ابو الحسين قدوري ۸) فرمائي ۹) چا چي قسم اوخوړلو چه د دجلې خڅه به نه خڅي. بيا ئې ددې نه په
 لوبني کي اوبه اوڅکلې. ۱۰) نوبه دې صورت کي ۱۱) نه حاشيږي. تردې چي ددې نه په خوله اوبه اوڅکي.
 ۱۲) بيا ۱۳) د امام ابو حنيفه ۱۴) په نيز حاشيږي. اوا جينو ۱۵) فرمائيلى دى. کله چي ددې نه په لوبني کي
 اوبه اوڅکي. ۱۶) نوحاشيږي ۱۷) خڅه چي په لوبني کي اوبه څښل متعارف دى. ۱۸) خلگو کي ئې رواج دې ۱۹)
 اوددې لفظ نه لا اشرب من دجله ۲۰) نه هم دا مطلب اخستى شى. اودا امام ابو حنيفه ۲۱) دليل دا دې چه کلمه د
 "من" د تبعيض لپاره ده. اوبه ۲۲) بله دا چي ۲۳) اودا معنى ۲۴) بله خلگو کي ۲۵) مستعمله ده. اودا جمله په خوله
 لگولو سره په اوبو څښلو کي حقيقت دې. ۲۶) خڅه چي داسې وائي چه د دجلې خڅه به اوبه نه څکم. د څښلو د
 آله ذکريه کي نشته ۲۷) هم دا وجه ده. که په خوله ئې ترې اوبه اوڅکلې. نوبه اجماع سره حاشيږي. ۲۸) نوهر کله
 چي په حقيقت عمل ممکن دې ۲۹) مجازته تگ منع شو. اگر چه ۳۰) دجله نه په لوبني کي اوبه څښل متعارف
 دى. ۳۱) اوکه ده داسې اووښل چه زه به د دجلې داوبو نه څاکان نه کوم. اوبيا ئې دهغې اوبه په لوبني کي
 اوڅکلې. نوبه دې صورت کي حاشيږي. ۳۲) خڅه چي په لوبني کي راخستلونه روسته هم هغه د دجلې اوبه
 دى. اوهم دا په کي شرط وو. ۳۳) چه د دجلې اوبه به نه څکم. ۳۴) نو دا داسې شوه. لکه چي دنهر د اوبو نه
 اوڅکي چه هغه نهر دجله نه راوتلې وى. ۳۵) نوبه هغې صورت کي هم حاشيږي. دغه ډول به د لوبني په ذريعه
 اوبو څښلو باندې هم حاشيږي.

(القول الرابع) قول أبي حنيفة عليه السلام كذا في الخانية (١٤٣) والكفاية (٣١١٤) والعناية (٣١١٤) والدر المختار (١٠٨١٣) والبحر الرائق (٣٢٨١٤) والهندية (٩٥١٢) نقلاً عن القول الرابع (٤١٥١١)

ترجیح:- «قال ومن حلف» دلته په مسئله کې دامام ابوحنيفه رحمۃ اللہ علیہ او صاحبينو رحمۃ اللہ علیہم په مینځ کې دا اختلاف بنا (بنیاد) په یوه قاعده کې دا اختلاف وجه ده. قاعده دا ده. چه دامام ابوحنيفه رحمۃ اللہ علیہ په نیزکله چې د یو لفظ دوي [دوه] معانی وی. حقیقی او مجازی، نودوی دلفظ حقیقی معنی ته ترجیح ورکوي. اگرچه په عرف کې مجازی معنی رائج وی. ځکه چې حقیقت وی. نومجازه ته تلل صحیح نه دی. لکه چې یوکس یوې ښځې ته اوونیل چه زه به تاسره واده نه کوم. که واده مې اوکرلو. نوزما غلام دې آزاد وی. بیا دغه کس دې ښځې سره زنا اوکرله. نو غلام نه آزادیږي. ځکه چې قسم نکاح په اړه کې خورلې شوې وو. نویه دې صورت کې نکاح نه کول حقیقی معنی ده. حالانکه په نکاح اوزنا کې اصل مقصود دښځې سره وطی کول وی. اودا مقصود په دواړو صورتونو معنی په نکاح اوزنا دواړو کې موجود دی. نودغه ډول په موجوده صورت کې چې په حقیقی معنی موجود وی. مجازی معنی مراد اخستل جائز نه دی. ځکه چې حقیقی معنی اصل دې. اومجازی معنی فرع ده. اواصل په فرع باندې وړاندې وی. اودصاحبينو رحمۃ اللہ علیہم په نیزکه مجازی معنی متعارف وی. نوهغه به مراد وی. ددې قاعدې په رنډا کې دا مسئله حل کړي.

د کوزې د اوبو څه قسم څول

﴿وَمَنْ قَالَ إِنَّ لَمْ أَهْرَبِ الْمَاءَ الَّذِي فِي هَذِهِ الْكُوزِ فَأَمَرَهُ طَائِفٌ وَكُنِيَ فِي الْكُوزِ مَاءً لَمْ يَنْتَ، فَإِنْ كَانَ فِيهِ مَاءً فَالْمَاءُ قَبْلَ اللَّيْلِ لَمْ يَنْتَ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَنَحْنُ. (۱) وَقَالَ أَبُو يُونُسَ: يَنْتَ فِي ذَلِكَ كَلِمَةٌ، يَعْنِي إِذَا مَضَى الْيَوْمُ وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ إِذَا كَانَ الْيَوْمُ بِاللَّيْلِ تَعَالَى.﴾

هل اللغة: ① الكوز: كوزه ② اهريق: شپه (چپه) کولې شوې ③ الليل: شپه
ژباړه:- اوکه یوکس قسم اوخوړلو. که مانن دا اوبه اونه ځکلي. کومې چې په دې لوټه (کوزه) کې دی. نودده رحمۃ اللہ علیہ یعنې زمانه رحمۃ اللہ علیہ ښځه دې طلاقه وی. اوبه لوټه کې اوبه نه وي. نو نه طلاقېږي. اوکه په هغې کې اوبه وي. اود شپې نه وړاندې واپولې شوې. نو رحمۃ اللہ علیہ نه حاشیږي. اودادامام ابوحنيفه اومحمد رحمۃ اللہ علیہ په نیز، اوامام ابویوسف رحمۃ اللہ علیہ فرماني. چه په دې ټولو صورتونو کې حاشیږي. یعنې چې ورځ تیره شی. اودا اختلاف په دې مسئله کې هم دې. چه په الله تعالی باندې قسم اوخوړي. رحمۃ اللہ علیہ چه په الله قسم په دې لوټه کې چې کومې اوبه دی. هغه به زه نن حکم. اوبه هغې کې اوبه نه وي. یا اوبه په کښي وی. خود شپې راتلو نه وړاندې وړاندې هغه تونې شی. نودطرفينو رحمۃ اللہ علیہ په نیزنه حاشیږي. اودابویوسف رحمۃ اللہ علیہ په نیز حاشیږي. رحمۃ اللہ علیہ
ترجیح:- دژباړې اواضافې فیوداتونه مطلب ښکاره دي.

﴿وَأَصْلُهُ أَنَّ مِنْ شُرُطِ الْعَقْدِ الْيَمِينَ وَيَقَابَهُ تَصَوُّرُ الْيَمِينِ عِنْدَ هَذَا خِلَافًا لِأَبِي يُوسُفَ لِأَنَّ الْيَمِينَ إِذَا تَعَقَّدَ لِلْيَمِينِ فَلَا يَدْرُسُ تَصَوُّرُ الْيَمِينِ لَيْسَ بِإِجَابَةٍ. وَلَهُ أَنَّهُ أَمْكَنُ الْقَوْلُ بِالْعَقْدِ مُوجِبًا لِلْيَمِينِ عَلَى وَجْهِ يَطْرُقُ فِي حَقِّ الْخَلْفِ وَهُوَ الْكِفَارَةُ. فَلَنَا: لَا يَدْرُسُ تَصَوُّرُ الْأَصْلِ لِيَتَعَقَّدَ فِي حَقِّ الْخَلْفِ وَلَهُدَا لَا يَتَعَقَّدُ الْقَبُولُ مُوجِبًا لِلْكَفَارَةِ﴾

هل اللغة: ① البر: قسم نه بری کيدل ② الغموس: د دروغو قسم
ژباړه:- اوددې اختلاف اصل دا دې. چه د يمين دانعقاد او پاته پاتې کيدو لپاره دطرفينو رحمۃ اللہ علیہ په نیز شرط دا دې. چه دهغې نه بری کيدل ممکن وی. رحمۃ اللہ علیہ کوم څيز چه ده قسم خوړلې وی رحمۃ اللہ علیہ اوامام ابویوسف په کې خلاف کوي. رحمۃ اللہ علیہ دطرفينو رحمۃ اللہ علیہ دليل دا دې. چه رحمۃ اللہ علیہ قسم ددې لپاره خوړلې شی. چه هغه پوره کړې شی. ددې امله دا ضروري ده. چه دکوم څيز قسم خوړلې شوې وی. دهغې پوره کول ممکن وی. چه قسم نې پوره شی. اوامام ابو يوسف رحمۃ اللہ علیہ فرماني. چه په دې باب کې صرف دا ضروري دی. چه قسم منعقد شی. په داسې حال کې چې د دغه يمين وجوب په دې طريقه وی. چه د يمين په خليفه کې اثر اوکړي. اوهغه خليفه کفار ده. رحمۃ اللہ علیہ کله چې

① القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمۃ اللہ علیہم كذا في الدرالمختار (١٠٩٣) والهندية (٩٥٢) والبحر (٣٢٩٤) نقلاً عن القول الراجح (٤١٧١).

حالف دخولي نه دقم الفاظ اوويستل نوموړ دغه الفاظ عبث اولغو نه گرځوو. بلکه که دهغي پوره کول ممکن نه وي. نوچه کم از کم دهغي اتردقس په خليفه کي ښکاره شي. چه کفار ده. نويمين منعقد شو. اودهغي د عدم امکان د امله پرې کفار لازمه شوه. اومونږ جمهور احناف عليه السلام وايوچه د اصل عليه السلام منعقد کيدل ضروري دي. عليه السلام خليفه لپاره اصل ضروري وي. داسې اصل چې دهغي واقع کيدل ممکن وي. چه دخليفه په حق کي هم هغه موجود شي. اوهم دا وجه ده. چه يمين غموس په داسې طريقه نه منعقد کيږي چه کفار پرې لازم شي. عليه السلام يعنې په يمين غموس کي دا نشي ونيولې. چه اصلي يمين نه پوره کيږي. نوکفار دې ددې خليفه اوگنډلې شي. ځيکه چې هرکله داصل وجود نشته. نوخليفه به څنگه موجود شي.

ترجمه: «لایمن تصورالاصل» زموږ دجمهورو احنافو عليه السلام په نيزد يمين دانعقاد لپاره دا ضروري ده. چه يمين په داسې شي وي. چه دهغي نه بری کيدل ممکن وي. اوچه بری کيدل اوديمين تکميل ممکن نه وي. نودغه يمين هيو منعقد کيږي نه. نوځکه دحادث کيدو په صورت کي کفار نه لازميږي.

(وَأَنَّكَ أَتَى الْيَمِينَ مُطْلَقًا، فِي الْوَجْهِ الْأَوَّلِ لَا يَحْتَضِرُ عِنْدَهُمَا، وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ يَحْتَضِرُ فِي الْحَالِ، وَفِي الْوَجْهِ الثَّانِي يَحْتَضِرُ فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا) ابايوسف فرق بين المطلق والموقت. ووجه الفرق ان التوقيت للتوسعة فلا يجب الفعل الا في آخر الوقت فلا يَحْتَضِرُ قَبْلَهُ، وَفِي الْمَطْلُقِ يَحْتَضِرُ كَمَا قَدْ وَجَّهَ فِي الْحَالِ وَمَا قَدْ كَانَتْ فِيهِ. وَوجه الفرق ان في المطلق يجب الوجود كما قَدْ وَجَّهَ، فَإِذَا فَاتَ الزَّيْفَاتُ مَا عَقِدَ عَلَيْهِ الْيَمِينُ يَحْتَضِرُ فِي مَحَلِّهِ كَمَا إِذَا فَاتَ الْحَالُ وَالْمَاءُ بَاقٍ، أَمَّا فِي التَّوَقُّفِ فَيَحْتَضِرُ فِي الْجُزْءِ الْأَعْيُومِ مِنَ الْوَقْتِ وَعِنْدَ ذَلِكَ لَمْ يَتَّقِ حُكْمَهُ الزَّيْفَاتُ لِتَعَدُّهُ النَّصْرَ فَلَا يَجِبُ الْوُقُوفُ وَتَبْتَطِلُ الْيَمِينُ كَمَا إِذَا عَقِدَهُ أَيْدَاهُ فِي هَذِهِ الْحَالَةِ.

هل اللغة: ① التوقيت وخت مقرر كول ② التوسعة آسانتيا

ژباړه: اوکه يمين مطلق وي. عليه السلام نن ورځي قيد په کي نه وي. نوپه لومړني وجه کي عليه السلام په پيالي کي اوبه نه وي. دامام ابوحنيفه اوامام محمد عليه السلام په نيزنه حاشيږي. اوامام ابويوسف عليه السلام په نيزفي الحال حاشيږي. اوبه دوهم صورت کي عليه السلام په پيالي کي موجوده اوبه توني کړې شي. اوبيا په کي اوبه واچولې شي او اوبه اوځکي. عليه السلام د ټولو په نيزنه حاشيږي. عليه السلام اولني صورت کي دامام ابويوسف عليه السلام په نيزځکه حاشيږي. امام ابويوسف عليه السلام د مطلق قسم او موقت قسم په مېنځ کي توپير کړې دي. وجه د توپير دا ده. چه توقيت عليه السلام په وخت پورې معين کول. د وسعت تقاضا کوي. نو عليه السلام توقيت په صورت کي عليه السلام به د فعل کاوه هله حاشيږي. چه آخری وخت داخل شي. نو د آخری وخت نه وړاندې به نه حاشيږي. اوبه مطلق يمين کي عليه السلام د وخت ذکر په کي نه وي. عليه السلام په د باندې دخپل قسم پوره کول چې څنگه د قسم د الفاظو نه فارغ شي نوچه د کوم کار کولو قسم نې خوړلې وي چه هغه دستي اوکړي. خوچونکه دي دهغي د کاوه نه عاجز دي. عليه السلام چې پيالي بيخي خالي ده. عليه السلام توفي الحال حاشيږي. او طرفين عليه السلام هم عليه السلام مطلق يمين اوموقت يمين عليه السلام په دواړو صورتونو کي توپير کړې دي. اود توپير وجه دا ده. چه په مطلق قسم کي عليه السلام د وخت قيد په کي نه وي. عليه السلام چه څنگه د قسم د الفاظو نه فارغ شي. نودهغه قسم پوره کول پرې واجب شي. عليه السلام بلکه په ذکرشوي مثال کي پرې د پيالي اوبه څښل واجب شو. نوچه دقس پوره کول دده نه فوت شي. عليه السلام ځکه چې په کوم شي ده قسم خوړلې وي. هغه شي نه وي. يعنې په پيالي کي د اوبه وجود. حالانکه دقس پوره کاوه لپاره خودا بنا (بنیاد) وو ددې وجې. دې په خپل قسم کي حاشيږي. عليه السلام ددې نظير دا دي. لکه چې قسم خوړونکي مړ شي. اوبه پيالي کي اوبه موجود وي. عليه السلام په دې صورت کي هم دغه حالف حاشيږي. يعنې دده په ميراث کي به د قسم کفار وړکولي شي. اوبه يمين موقت کي دقس پوره کول د وخت عليه السلام وخت چې نې ياد کړې وي لکه په ذکرشوي مثال کي چې ورځ ده. عليه السلام په آخری برخه کي پوره کول واجبيږي. عليه السلام دې به د لمر پريوتنه وړاندې وړاندې اوبه څځي. اوبه آخری وخت کي په قسم کي د بری کيدو محل باقي پاتې شو ځکه جي اوس د قسم پوره کيدو تصور هم نشي کيدې. عليه السلام ځکه چې ده خوږه ورځ پورې قسم مفيد کړي.

وو. او ورځ هغه وه چې خارج شو. نوبه قسم کې بری کیدل نه و اجیبېږي. اویمین باطیېږي. اودا مسئله داسې شوه. لکه چې داول نه قسم په دې حالت کې «چې د ورځې آخری جزء وی» اوخوری. «چې زما دې قسم وی. زه به ددې کوزې نه نن اوبه څکه اودغه وخت د ورځ آخری جزء وی. نوبه دغه صورت کې حاشیېږي ځکه چې ده د اوبو څښلو لپاره ورځ مقرر کړې وه. اوچه څنگه ده قسم اوخوړلو. نو ورځ خارج شوه. نوحانث شو. «ان الناقیت للتوسعة» مثلاً چې زید قسم اوخوړلو. زما دې قسم وی. چې زه به نن فلانې کار کوم. نو فی الحال دې نه حاشیېږي. بلکه هله به حاشیېږي. چې ددغه ورځې آخری وخت داخل شی. ځکه چې ده د یوم قید اولگولو. نوبه دې سره په حانث کیدو کې وسعت پیدا شو. چې فی الحال دستی که دې دغه کار اونکړي. نو نه حاشیېږي. اوکه دنن ورځ قید نې په کې نه وو لگولي. نوچه څنگه نې قسم خوړلې وو. اودغه کار نې نه وو کړې. نوحانث کیدلو به.

«کما اذا عقده ابتداء» ددې نه دا معلومه شوه. چې لکه څنگه د یمین دانعقاد لپاره محل شرط اوضروری دي. چې سرې قسم خوری. چې په کوم څیز قسم خوری. هغه محل د بری کیدو وی. نودغه ډول دا هم شرط دې چې دغه محل چې شرط دې روستو پاته هم وی. لکه په دې صورت کې اگرچه د قسم دانعقاد په وخت کې د یمین محل موجود وو. چې ورځ ده. خوچونکه د قسم الفاظو ونیلو نه روسته ورځ ختمه شوه. نومحل پاته پاتې نشو. نوځکه یمین باطل شو. اودې پرې نه حاشیېږي.

د غیر ممکن کاره څولو قسم خوړل

قَالَ (وَمَنْ حَلَفَ لِيَصْعَدَنَّ السَّمَاءَ أَوْ يَقْدِرَنَّ هَذَا الْحَجْرَ ذَهَبًا أَوْ نَعْتِدَنَّ غَيْبَهَا) وَقَالَ زُفَرٌ: لَا نَعْتِدُّ لَأَنَّهُ مُتَعَيِّلٌ عَادَةً فَأَشْبَهَ السَّامِعُ حَقِيقَةً فَلَا يَتَعَيَّلُ. وَلَكِنْ أَنَّ الْبَرَّ مُتَصَوِّرٌ حَقِيقَةً لِأَنَّ الصُّعُودَ إِلَى السَّمَاءِ مُمَكِّنٌ حَقِيقَةً، لِأَنَّهُ لَا تَرْتَبُ أَنْ الْمَلَائِكَةَ يَصْعَدُونَ السَّمَاءَ وَكَذَا تَتَوَلَّى الْحَجْرَ ذَهَبًا بِتَحْوِيلِ اللَّهِ تَعَالَى، وَإِذَا كَانَ مُتَصَوِّرًا يَتَعَيَّلُ الْيَمِينُ مُوجِبًا لِحَلْفِهِ لَمْ يَحْتِمْ بِكُمْ الْحَجْرَ الثَّابِتَ عَادَةً. كَمَا إِذَا سَأَلَ الْحَالِفُ فَإِنَّهُ يَحْتِمْ مِمَّا أَحْتَمَلُ إِعَادَةَ الْحَيَاةِ بِخِلَافِ سَأَلَةِ الْكُوزِ؛ لِأَنَّ مُرَبَّ السَّمَاءِ الَّذِي فِي الْكُوزِ وَقْتُ الْحَلْفِ وَلَا مَاءَ فِيهِ لَا يَتَصَوَّرُ قَلَمٌ يَتَعَيَّلُ.

هه لفظ: ① يصعد پورته ختل ② يقبل بدلوي ③ الحجر: کاني ④ ذهب: سره زر

ژباړه: - ابو الحسين قدوری رحمته الله فرماني. چا چې قسم اوخوړلو. چې دې «چې زه به» آسمان ته څيژم. يا به ددې کاني نه سره زر جوړوي. نودده قسم منعقد شو. اوامام زفر رحمته الله فرماني. چې قسم نې نه منعقد کيږي. ځکه چې په عامه توگه دا کارونه کيدل غير ممکن دي. نو «چې یمین نه منعقد کيږي. اوزموږ لپاره دليل دا دي. چې په «اوه رکله چې دا قسم پوره کول غير ممکن دي. نو» یمین نه منعقد کيږي. اوزموږ لپاره دليل دا دي. چې قسم کې بری کيدل په حقيقت کې متصور دی. ځکه چې آسمان ته حقيقت ختل ممکن دی. ته گوري نه چې فرشتې آسمان ته څيژي. اودغه ډول د کاني نه سره زر هم جوړيږي. چې الله تعالی نې په خپل قدرت سره سره زر کړي. اوهرکله چې ددې تصور کيدای شی. نو یمین منعقد کيږي. اودا یمین «چې منعقدشی. نو» د یمین خليفه «چې کفار ه» هغه به و اجیبېږي. اوبيا چونکه دعادت په اعتبار سره دې د یمین پوره کاو نه عاجز شو. نوحاشیېږي. اودا مسئله داسې شوه. لکه چې یو قسم خوړونکې مړ شي. «اوده دا قسم خوړلې وی. چې دا کار به کوم. اودمرگ نه وړاندې هغه کار اونکړي. نوبه دې صورت کې «چې قسم خوړونکې حاشیېږي. ددې باوجود چې ددې احتمال شته. چې دې دوباره راژوندې شی. په خلاف د کوزې دمسلې ځکه د قسم په وخت کې په لويه کيښي پرتو اوبو باندې قسم خوړلې شوې وو. اوبه هغې کې هډو اوبه نه وې. نو د اوبو څښل نشي متصور کيدې. اوهرکله چې د اوبو څښل نه متصور کيږي. نو یمین هم نه منعقد کيږي.

توضیح: - «بخلاف مسئله الکوز» په دې عبارت سره ددواړو مسئلېو په مینځ کې توپیر ښاني. اوله مسئله دا ده. که آسمان ته د ختلو قسم اوخوری. نوحاشیېږي. اوکه په پیاله کې اوبه نه وی. اودهغې نه د اوبو څښلو قسم اوخوری. نوبه دې صورت کې نه حاشیېږي. ځکه چې آسمان ته د ختلو تصور کيدای شی. اود خالی پیالې نه د اوبو څښلو تصور نشي کيدې. اوهرکله چې دخالی پیالې نه د اوبو څښل متصور نه دی. نوځکه قسم نه منعقد

کیري البته که ځوک دا اعتراض اوکړي چه لکه څنگه الله تعالی په دې قادر دي چه د کانري نه سره زرجور کړي نو دغه ډول به دې هم قادر دې چه په خالی پیالی کي اوبه پیدا کړي. نو یکاردا ده چه د خالی پیالی نه د اوبو څښلو په صورت کي هم حث کیدي. خوددې خواب دا دي چه دده دا قسم خوړل چه زه به ددې پیالی نه اوبه څکم اوبه هغه وخت کي به هغې کي اوبه نه وی. او روستو په کي الله تعالی اوبه پیدا کړي. اودې هغه اوبه اوڅکي نو ددې خواب دا دي چه ده قسم د هغه اوبو څښلو نه کړي وو. کومې چې د قسم په وخت کي به پیالی کي موجود وي او هرکله چي دا معلومه شوه چه په پیالی کي هلو اوبه شته نه، اوددې نه روسته الله تعالی په دغه پیالی کي اوبه پیدا کړي. نو په دې صورت کي دده قسم څکه نه کیري. چه دا نوې اوبه دی. هغه اوبه خو نه دی په کومو چي خالف قسم خوړلي وو.

(بَابُ الْإِيمَانِ فِي الْكَلَامِ)

زباړه - هدايه باب په خبرو کي د قسم په بيان کي دي.
شرح - کلام په لغت کي کلم یعنی زخم ته وائی اود فقهاؤ په اصطلاح کي کلام خبرو اورولو ته وائی. که خپل خان ته خبره اوروی او که بل ته نې اوروی.

قَالَ (وَمَنْ حَلَفَ لَا يَكْتُمُ لَنَا كُنْهَهُ فَوُضِعَتْ يَمِينُهُ إِلَى اللَّهِ تَابَ مِنْ حَيْثُ) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَذَكَرَ كُنْهَهُ وَوَصَلَ إِلَى سَمْعِهِ لِيَكُنَّ لَمْ يَكْتُمُ لَنَا كُنْهَهُ) فَصَارَ كُنْهَهُ إِذَا تَابَ وَأَوْضَعَتْ يَمِينُهُ لِيَكُنَّ لَمْ يَكْتُمُ لَنَا كُنْهَهُ. وَفِي بَعْضِ رِوَايَاتِ الْمُسَوِّدِ أَنَّ يُوْقُظُهُ وَعَلَيْهِ عَائِدَةٌ مَقَامًا يَنْتَهِ إِذَا لَمْ يَنْتَهِ كَانَتْ كُنْهَهُ إِذَا تَابَ أَمِنْ يَمِينِهِ فَوُضِعَتْ لَا يَكْتُمُ صَوْتَهُ.

هل الله ① تائب اوده ② يوقظ بيداروی ③ يمينه بيداریري. خبریري ④ صوت اواز
زباړه - ابو المسيس قدوري يقدومي چي حې قسم اوخوړلو چه فلاني سره به خبرې نه کوي اوبيا ده د هغه فلاني سره خبرې اوکړي او هغه په داسې ځانې کي وي چه هدايه خبرې اوريدې شي. خو دومره وي چه هغه اوده وي هدايه امله دده خبرې واوړي هدايه دې صورت کي هدايه حاشيیري. هدايه دليل دا دي چه هدايه سره خبرې اوکړي اودهغه غوږ ته خبرې اورسيدني خودهغه دخوب د امله دده په خبرو پوهه نشو. نو دا داسې شو چه دې ورته اواز اوکړي او هغه په داسې ځانې کي وي چه دده په خبره دغفلت د امله پوهه نشي. هدايه دغه صورت کي حاشيیري بوداسې به به زير بحث مسئله کي هم حاشيیري هدايه اود مبسوط په بعضې نسخو کي نې د راسد اړولو شرط لکولې دي هدايه هله به حاشيیري چه دا خالف هغه د خوب نه رابيدار کړي. اوزموږ مسامح هم ددې قول فتلېس دی ځکه حې خالف هغه کس ويده (اوده) کس رابيدار نکړلو نو دا داسې شوه لکه چي دې ورته د لوري به اواز اوکړي چه هغه به دومره فاصله کي وي چه دده اواز واوښه ري. هدايه دغه صورت کسې به حاشيیري بودغه شان چي ويده (اوده) وي اودې ورته خبرې اوکړي. هم به نه حاشيیري هدايه
شرح - د رباړي اواصافي فيوداتونه معتدل ښکاره دي

د هرويه هوولونطين په اذن او اجازت پوري

لَا تَحْلِفُ لَكُنْهَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَإِنْ لَمْ يَكْتُمُ لَنَا كُنْهَهُ فَوُضِعَتْ يَمِينُهُ إِلَى اللَّهِ تَابَ مِنْ حَيْثُ (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَذَكَرَ كُنْهَهُ وَوَصَلَ إِلَى سَمْعِهِ لِيَكُنَّ لَمْ يَكْتُمُ لَنَا كُنْهَهُ) فَصَارَ كُنْهَهُ إِذَا تَابَ وَأَوْضَعَتْ يَمِينُهُ لِيَكُنَّ لَمْ يَكْتُمُ لَنَا كُنْهَهُ. وَفِي بَعْضِ رِوَايَاتِ الْمُسَوِّدِ أَنَّ يُوْقُظُهُ وَعَلَيْهِ عَائِدَةٌ مَقَامًا يَنْتَهِ إِذَا لَمْ يَنْتَهِ كَانَتْ كُنْهَهُ إِذَا تَابَ أَمِنْ يَمِينِهِ فَوُضِعَتْ لَا يَكْتُمُ صَوْتَهُ.

هل الله ① الاعلام اعلان ② سماع اوريدل ③ قلب زړه ④ الاذن اجازت
زباړه - او که هدايه قسم اوخوړلو چه بغير اجازت به خبرې نه کوي بيا ده ته اجازت ملاؤ شو. خوده ته دا حث غم نه وو هدايه علم نه وړاندې هدايه ده دهغه سره خبرې اوکړي نو هدايه دې صورت کي هدايه حاشيیري.

ملا د حنث وجه نهې دا ده چې **﴿اِذْنٌ﴾** اذن د اذان نه مشتق دي. او اذان اعلان ته وائي. **﴿وَحَالْفُ اِعْلَانٌ﴾** نه دي اوريدلي. نو دا داسې شوه. لکه چې هېو اجازت شوې نه وي **﴿يَا اِذْنَ﴾** يا اذن په غوږ کي د واقع کيدو نه مشتق دي. **﴿وَجِهٌ﴾** د سړي په غوږ کي اجازت واقع شي. يعنې دا اجازت کلمات واورې **﴿اَوِيهَ﴾** دې دواړو کي هر يو **﴿لِکِهَ﴾** اجازت د اعلان نه عبارت شي. او که په غوږ کي د واقع کيدو نه **﴿اِجَازَتُ﴾** صرف په اوريدو سره متحقق **﴿وَلَا وَاَقَعَ﴾** کېږي. **﴿يَعْنِي اِجَازَتُ﴾** به هلته اجازت وي. چه حالف دغه د اجازت الفاظ واورې. او په زير بحث مسئله کي اگر چه اجازت شوې دي. خو حالف د اجازت الفاظ نه دي اوريدلي. ځکه په خبرو کولو سره دې حانث کېږي **﴿وَاَمَامُ ابُو يُوْسُفَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ﴾** فرماني. چه **﴿يَهْ﴾** زير بحث مسئله کي **﴿يَهْ﴾** نه حانث کېږي. **﴿لَا دُوى دَلِيلُ﴾** دا دي چې **﴿اِذْنٌ﴾** د اطلاق په معنى ده. او دا اطلاق په اعلان سره پوره کېږي. **﴿يَعْنِي اِذْنٌ﴾** د بنديز ختمولو ته وائي. چه وړاندې په يو څيز پابندى لگيدلي وي. او روستو هغه ختمه شي. په دې کي د اسماع او عدم اسماع څه اړتيا نشته. يعنې که ده اوريدلي وي او که نه. خو چه اعلان او اجازت اوکړې شو. نو دده خبري د اجازت نه روسته واقع شوي. او چه د اجازت نه روسته واقع شوې. نو نه حانثېږي **﴿لِکِهَ﴾** د رضا په صورت کي خو مونږ **﴿جُمْهُورُ اَخْنَفَ﴾** وايي چه رضا د زړه عمل دي. او اعلان داسې نه دي. **﴿يَعْنِي دُزْرَهَ﴾** عمل نه دي. نو د دواړو په مينځ کي توپير راغلو. نو د اجازت مسئله د رضا د مسئلې پشان نشوې **﴿لِکِهَ﴾** څنگه چې وړاندې تير شوى دى. **﴿يَعْنِي﴾** چې اذن يا د اعلان نه مشتق دي. او په اعلان کي اورول ضرورى وي. او يا په غوږ کي د غږ کاوه نه مشتق دي. او په زير بحث مسئله کي نه اعلان شته. ځکه چې حالف د اجازت الفاظ نه دي اوريدلي. او نه په غوږ کي غږ کول شته. ځکه چې د حالف په غوږ کي دا اجازت الفاظ نه دي وييلې شوى.

ترجم:- **﴿فَاِذْنٌ لَهُ وَلَمْ يَعْلَمْ بِالْاِذْنِ﴾** يعنې چې زيدا د قسم او خورۍ چه د بگرسره به دهغه د اجازت نه بغير خبرې نه کوم. او هغه اجازت اوکړې. خوده ته دهغه د اجازت پته نه وي. او دې ورسره خبرې اوکړې. نو په دې صورت کي دې حانثېږي. ځکه چې ده ته د اجازت علم نشته. نو دده په حق کي دغه اجازت مفيد نشو. البته په دې باندې دا اعتراض کيدای شي. که يو مولی خپل غلام ته د تجارت کولو اجازت اوکړې. او هغه ته ددې اجازت پته نه وي. نو پکار دا ده. چه د زير بحث مسئلې پشان دغه اجازت د هغه په حق کي مفيد نه وي. او هغه عبد ماذون فى التجارة نه گرځيدلو. حالانکه هلته دغه غلام عبد ماذون گرځي. ددې نه خواب دا دي. چه د عتاق او يمين په مسئله کي توپير دي. ددې امله د يمين مسئله د عتاق په مسئله قياس کول صحيح نه دي. وجوه د توپير دا دي. ① چه غلام د خپل مولی په ملکيت کښي وي. او ماذون فى الکلام **﴿لَا دُچَا﴾** نه چې دکلام اجازت غوښتلې شي **﴿يَهْ﴾** د حالف په ملکيت کي نه وي. ② د عبد ماذون په معامله کي د مولی تعلق د قسم سره نه وي او د ماذون فى الکلام په مسئله کي د ماذون فى الکلام تعلق د يمين سره وي. ③ په عبد ماذون باندې د اجازت نه روسته هم د آقا تصرف پاته وي. او په ماذون فى الکلام باندې د حالف تصرف نه وي.

﴿كَالِرَّضَاءِ﴾ يعنې قسم او خورۍ. چه د بکر سره به د هغه په رضا به خبرې کوي. او بکر په خبرو کولو باندې راضى شي. خو زيدا ته د هغه د رضا پته نه وي او دې ورسره خبرې اوکړې. نو په دې صورت کي زيدا نه حانثېږي. اگر چه ده ته د هغه د رضا علم نشته. نو دغه ډول دلته په زير بحث مسئله کي به هم چې اجازت ملا شى. نو اگر چه ده ته دهغې علم نه وي. خو بيا هم پکار ده چې حانث نشي.

﴿فَلَمَّا رَضِيَ عَنْ اَعْمَالِ الْقَلْبِ﴾ يعنې جمهور اخناف **﴿يَعْنِي﴾** فرماني. چه د اذن مسئله د رضا په مسئله قياس کول صحيح نه دي. ځکه چې رضا د زړه سره تعلق ساتي. او پاتې شو اذن نو اذن او اجازت د ژبې او تکلم سره تعلق ساتي. نو ځکه د اذن د مسئلې د رضا په مسئلې باندې قياس کول صحيح نه شو.

حل اللغة: ① شهر میاشت ② یتاد همیشه کیری ③ التعین: معین کول، مقرر کول

پاره - امام محمد عليه السلام په جامع صغير كې فرماني او كه دا قسم ئې اوڅوړلو چه يومياشت به ورسره
بيري نه كوي نودا مياشت به دقسم خوړلو د وخت نه پيل كيږي. ځكه كه د مياشت نه وه ذكر كړې نودا قسم
هميشه لپاره وو. **١٢٦** چه په واړه عمر كي به ورسره خبرې نه كوي او كه خبرې ئې كړي وي. نوحانث كيدو
او چه د مياشت ذكر په كي او شونوپه دې سره د مياشتې نه سوا نوره موده اووتله. **١٢٧** لكه د يوې مياشتې
علاوه په نورو ورځو كي ورسره خبرې كوي. نوهركله چي د مياشتې نه سوا نورې ورځې ترې
تاراج شوې. **١٢٨** كومه موده چي دده قسم سره متصله ده دده په قسم كي به هم هغه داخله وي. **١٢٩** دود قسم
نو يوونكي حالت په دې دلالت كوي. چه **١٣٠** كومه مياشت كي ده د خبرو كاوه نه قسم خوړلې دى. هغه هم دا
زدي مياشت ده. ځكه چي دې د قسم خوړلو په وخت كي غصه وي. اودا غصه دا حالف په دې باندې تيز
كړي چه دې دهغه سره دخبرو كولونه قسم اوخوړي. ځكه به د قسم مياشت هم د قسم د وخت نه پيل كيږي. دا
مسئله **١٣١** په خلاف دهغه صورت **١٣٢** چي داسې اوواڼي زما دې په الله قسم وي. چه يوه مياشت روژه به
نيسم. **١٣٣** نويه دې صورت كي دقسم نه روسته چې كومه مياشت پيل كيږي. هغه مراد نه ده. ځكه كه ده
مياشت نه وه ذكر كړې نو بيا هم په ده باندې د واړه عمر روژې نيول نه لازميډلې. **١٣٤** ځكه چي په مياشت كي
هغه ورځې هم راځي چه په هغې كي د روژې نيولو نه منع شوې ده. لكه د اخرونو ورځې. **١٣٥** نوچه ده د صوم
ذكر او كړلو په دې سره روژه په دې يوې مياشتې پورې اندازه كول وو. **١٣٦** چه صرف يوه مياشت به روژه
نيسم. **١٣٧** اودا مياشت غير معين ده. **١٣٨** ځكه چي ده په قسم كي د مياشتې تعين اومقرر تيا نه ده كړي. چه
فلاڼي مياشت روژې به نيسم. **١٣٩** نود مياشتې تعين به حالف ته اوسپارلې شى. **١٤٠** اوچه دې د كال په دولسو
مياشتو كي كومه يوه مياشت هم روژه اونيسى صحيح به وي.

د خبرو کولو قسم نه روسته قرآن پال لوستل

﴿إِنْ حَلَفْتَ أَنْ تَعُقِيَ الْقُرْآنَ فِي صَلَاتِهِ لَا تَعْتَشْ. وَإِنْ قُرْآنًا فِي غَيْرِ صَلَاتِهِ حَيْثُ أَعُوذُ هَذَا التَّسْبِيحُ وَاللَّيْلُ وَالنَّجْمُ، فِي الْقَبَاسِ يَحْتَفِظُ فِيهَا وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ لِأَنَّ كَلَامَ خَبِيعَةٍ وَكُنَّا لَهُ فِي الصَّلَاةِ لَا يَسِيءُ بِكَلَامِهِ عُرْفًا وَلَا تَعَرُّعًا، قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: «إِنْ حَلَفْتَ أَنْ تَعُقِيَ الْقُرْآنَ لَا تَعْلَمُ بِهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ» (١) وَقِيلَ فِي عُرْفَتِهَا لَا تَعْتَشُ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ أَيْضًا لِأَنَّهَا لَا يَسِيءُ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ عُرْفًا وَلَا تَعَرُّعًا

حل القصة ① التسبيح الذي يقرأ في الصلاة

حل الف: ① التسبیح د الله پاکی بیانول ② التہلیل لاله الا الله ونیل ③ التکبیر د الله لوئی بیانول لکه الله اکبر ④ متکلم خبری کونکی ⑤ قاری لوستی

اوکس قسم ئېيىرى ئونكى ⑤ قارىلۇستونكى
 اولوستلو ۋاپايە - اوکس قسم ئېيىرىلۇچە خېرى بەنە كۆي ۋاوددې قسم نە روستە ئېيىرى بە لمانخە كى قرآن
 حاشىرى اود تسىح ۋاسىجان الله ۋهليل ۋاله الا الله ۋتکیر ۋالله اكبر ۋهم دا حکم دې ۋکه په
 لمانخە كى ئېيىرى اولوستل نونە حاشىرى اوکس دلمانخە نە سوا په بل خە كى ئېيىرى اولوستلو نوحاشىرى اود

قياس تقاضا دا ده. چه په دواړو صورتونو کي حادث شي. **څخه** چې تکلم دخولي نه الفاظ راويستلو ته وائي. که قرآن وي او که غير قرآن وي. که په لمانځه کي وي او که دلمانځه نه بهيروي. **او** دا قياس دامام شافعي **عليه** قول دي. **څخه** چې دا **قرآن** دغه ډول تسبيح، تهليل او تکبير **تول** په حقيقت کيښي کلام **او** خبري **دي**. اوزموږ لپاره دليل دا دي. چه په لمانځه کي دننه دا شيان (خيزونه) د عرف اوشريعت په رڼا کي کلام نه دي. **په** شريعت کي څوڅکه کلام نه دي. **چې** نبي **عليه** فرماييلي دي. زمونږ په دې لمونځ کي د خلگ ود خبرو څه گټجانش نشته. **چې** خلگ په لمانځه کي خبري کوي. نو که په لمانځه کي دقرآن لوستل کلام وو. پکار دا وه. چه په دې باندې لمونځ ماتيدلو. حالانکه موږ په لمانځه کي قرات لولو. خوڅوک هم دا نه وائي. چه دده قرات خبري دي. او په دې باندې لمونځ ماتيږي. **او** وييلي شوي دي. چه به عرف کي دلمانځه نه سوا په بل څه کي هم د قرآن لوستلو باندې نه حائثيږي. **څخه** چې **چې** سرې قرآن لولي. **فقه** ته خبرې کونکي نه وائي. بلکه قاري يا تسبيح ويونکي ورته وائي. **او** دوهم قول د فقيه ابواليث، شيخ الاسلام اوصدر شهيد **عليه** دي. اوهم په دې باندې فتوي ده. که دلمانځه نه بهر قرآن اولولي. يا تسبيح او وائي. نو دې نه حائثيږي.

تشریح: - د ژباړې او اضافي قيوداتود امله مطلب ښکاره دې.

چاسره ذخیره کولوم کولومی د شی با د ورخی قید لکول

وَلَوْ قَالَ يَوْمَ أَكَلْتُمْ فُلَانًا مَوْتَهُ طَافَ قَبْوَعِي اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ (لَأَنَّهُ اسْمُ الْيَوْمِ إِذَا قُرِنَ بِفَعْلٍ لَا يَمْتَدُّ بِإِذَا بِهِ مَقْلُقٌ
الْوَقْتُ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَنْ يُؤْلَمْهُ تَوَمُّدٌ ذِكْرٌ) وَالْكَلَامُ لَا يَمْتَدُّ (وَأَنَّ عَنِّي النَّهَارَ خَاصَّةً دَيْنٌ فِي الْقَضَاءِ) لِأَنَّهُ سَمِعَ
فِيهِ أَيْضًا (١) وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ لَا يَكْدِينُ فِي الْقَضَاءِ لِأَنَّهُ عَلَا فِي الْمُبْتَاعِ فِي (وَلَوْ قَالَ لَيْلَةً أَكَلْتُمْ فُلَانًا قَبْوَعِي اللَّيْلُ خَاصَّةً
لِأَنَّهُ حَقِيقَةٌ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ كَمَا أَنَّهَا بِرَبِّبَايُضٍ خَاصَّةً، وَمَا جَاءَ اسْتِعْمَالُهُ فِي مَقْلُقِ الْوَقْتِ

١٠ اللفظ: ١١ البيل: شبهه ١٢ النهار: ورځ ١٣ قرن: يوځاني شو ١٤ البياض: سپين والي
 ١٥ واړه: اوکه وې وئيل. په کومه ورځ چې ما دفلانی سره خبرې اوکړې، نو دده (يعني زما) ښځه دې طلاقه
 ی. نو ددې قسم اطلاق به په شپه اورځ (دواړو باندې) کېږي. ځکه چې (قاعدۀ او دده) کله چې د يوم
 (ورځ) د داسې فعل سره مقترن (يوځاني) شی، چه هغه اوږد نه وي. بلکه په لږ وخت کې ختمېږي.
 نو ددغه وخت څخه به مطلق وخت مراد وي. (ددې نظير دا دې، چې) الله تعالی فرمايلى دى. اوچا چې (په)
 ډگر کې، په دغه ورځ (دجنگ) دشمن ته شا کړله. (نو دلته) کې صرف ورځ مراد نه ده، بلکه شپه کې هم
 داخله ده. تردې که يوکس په ډگر جهاد کې د شپې د دشمن نه تېښته اوکړه. نو هغه گناهگار دې، ځکه چې يوم
 د يوداسې فعل سره مقترن شوې دې، چه هغه اوږد او ممتد نه دې، يعنى دشمن ته شا کول او تېښته کول. ځکه
 چې تېښته څه واړه عمر نه وي، بلکه په لږ وخت کې سرې د دشمن نه تېښتېدې شی. او کومه مسئله چې
 زير بحث ده. نو په دې کې د يوم اقتران د کلام او خبرو سره شوې ده. او کلام فعل ممتد (اوږد) نه دې.
 (ددې امله) صرف ورځ مراد نه ده، بلکه شپه په کې هم داخله ده. تردې که د شپې نې دهغه سره خبرې
 اوکړې، نو ښځه به نې طلاقه وي. او که حالف دا اووييل، چه (په) قسم کې، زما صرف ورځ مراد وه. (په)
 په کومه ورځ ما خبرې اوکړې، نو زما ښځه دې طلاقه وي. شپه مې مراد نه وه. (نو قضاء به دده تصديق کولې
 شی. (او) صرف ورځ به ترې مراد وي. ځکه چې دا لفظ (په) دې معنی کې هم مستعمل دې. (په)
 صرف ورځ ترې مراد واخستې شی. او دا امام ابو يوسف (رضي الله عنه) روايت دې، قضاء به دده تصديق نشي کولې.
 (قضاء) به دده خبره نه مني، بلکه که ده ورسره په شپه کې خبرې اوکړې، نو هم حاشيږي. او ښځه پرې
 طاقيرې، ځکه چې دا خبره د عرف نه خلاف ده. (په) سرې ورځ ياده کړې. او شپه دې په کې نه وي

(١) القول الراجح هو هذا قول الطرفين ^{بفتح} كذا في فتح القدير (٤٢٣١٤) ورد المختار (١١٤١٣) والبحر الرائق (٢٣٥١٤) ومجمع الأنهر (٥٧٠١) والهندية (١٠٤١٢) نقلًا عن القول الراجح (٤١٩١) -

داخله ۽ اوکھ دا اووانی په کومه شپه چي ما فلانی سره خبرې اوکړې. ۱. نومزما بنځه دي طلاقه وی. نویبه دې صورت کي ۲. دې اطلاق به صرف په شپه کيږي. ځکه چي دا ۳. دلایل لفظه ۴. په چاغه کي حقیقت دي. لکه څنگه چي نهار د رڼا سره خاص دي. ۵. چه کله نهار ذکرشی. نومراده به ترې ورځ وی ۶. اوددې ۷. معنی لیل ۸. استعمال دمطلق وخت لپاره نه راځي. ۹. د ژباړي اواضافی قیوداتود امله مطلب ښکاره دي.

ڊيوکس به قدم پوري تعليق ۽ طلاق

(وَلَوْ قَالَ إِنْ كُنْتُ فَلَانًا الْأَنْ يَقْدَمُ فَلَانُ أَوْ قَالَ حَتَّى يَقْدَمَ فَلَانُ أَوْ قَالَ الْأَنْ يَقْدَمَ فَلَانُ أَوْ حَتَّى يَقْدَمَ فَلَانُ فَلَانُ فَانْمَازُهُ طَائِفَةٌ قِيلَ كُنْهُ قِيلَ الْقُدُّ وَوَالْأَذُنُ حَذَبْتُ، وَلَوْ كُنْهُ بَعْدَ الْقُدِّ وَوَالْأَذُنُ لَمْ يَحْذَبْ) (لَكِنَّهُ غَايَةُ وَالْهَيْئِ بَاقِيَةٌ قِيلَ الْغَايَةُ وَمُنْتَهَى بَعْدَ غَايَةٍ لَمْ يَحْذَبْ بِالْكَلامِ بَعْدَ انْتِهَاءِ الْهَيْئِ (وَإِنْ مَاتَ فَلَانُ فَسَقَطَتِ الْهَيْئُ) (جَلَدًا لِمَا لَا يَسِيءُ يَوْسُفَ لِأَنَّ الْمُسْتَوْدِعَ عَنْهُ كَلَامًا يَنْتَهِي بِالْأَذُنِ وَالْقُدُّ وَوَلَمْ يَتَّبِعْ بَعْدَ الْمَوْتِ مَتَصَوِّرَ الْوُجُودِ فَسَقَطَتِ الْهَيْئُ. وَعِنْدَهُ النَّصُّو لَيْسَ بِشَرْطٍ، وَعِنْدَ سُلُوطِ الْغَايَةِ تَتَأَيَّدُ الْهَيْئُ.

حل اللغة: ① قدوم راتگ ② منتهية ختمیدونکی ③ سقطت اوغورزیدل

ټولنه - اوکه دې ونييل که ما د فلانې (مزید) سره خبرې اوکړي. البته دا چې فلانې (بکې) د سفر نه راشي. (په کلمه د ان سره) اويا نې اووئيل. (که ما د فلانې (مزید) سره خبرې اوکړي) البته دا چې فلانې (بکې) د سفر نه راشي. (په کلمه دحتی سره) اويا (که ما دفلانې (مزید) سره خبرې اوکړي. البته دا چې فلانې (بکې) اجازت اوکړي. (په کلمه د ان سره) يا فلانې (بکې) اجازت اوکړي. (په کلمه د حتی سره) نودده (يعنی زما) ښځه دې طلاقه وي، نودده ورسره د سفر د راتلو نه اود اجازت نه وړاندې خبرې اوکړې. (په دې دواړو صورتونو کې) حاشيې، ځکه چې دا (د فلانې قدم او اجازت) غايت دې، اوقسم د غايت د واقع کېدو نه وړاندې (په قدم او اجازت دې) پاته وي. اود غايت د واقع کېدو نه روسته (په قدم او اجازت دې) ختمېږي. نود يمين دختميدو نه روسته په خبرو کولو سره نه حاشيې، اوکه دغه فلانې (په د چا په قدم او اذن پورې نې طلاق معلق کړې وو) وفات شي. نو (په دې صورت کې هم) يمين ساقط شو. دامام ابو يوسف (عليه السلام) خلاف ثابت دي. (د دعوی په نيزد فلانې په مرگ باندې هم قسم نه ختمېږي. اود جمهورو احنافو (عليهم السلام) دليل دا دي. چې (د دکوم کلام نه چې منع شوي وه. هغه منعيت د فلانې په قدم او اجازت سره ختميدل. (په خوچه فلانې مړ شو. نو) د مرگ نه روسته د قدم او اجازت د موجود کېدو تصور ختم شو. (ځکه چې دمری نه خود قدم او اجازت فعل نشي څرگنديدي) نو يمين ساقط شو. اودامام ابو يوسف (عليه السلام) په نيزد دې تصور کيدل (په دفلانې قدم يا اجازت واقع شي) څه ضروري نه دي. (نوکه هغه مړ شي په يمين باندې څه توپير نه پريوځي. اوچه څه توپير نه راځي) نوچه غايت ساقط شي. (په قدم او اجازت دې) نو يمين هميشه لپاره پاتې شو. (يعنی دده ښځه طلاقه شوه. اگرچه د بکې په مرگ باندې دهغه د سفر نه راتگ اود هغه د اجازت امکان پاتې نشي)

تشریح :- (لانه غايه واليمين باقية) دلته به مت د کلمه د غايت په اړه بحث وکړي.

د «حق» اوبله کلمه د «لا ان» اودا دواړه کلمات د غایت لپاره استعمال شوی دی. یو کلمه «حق» د غایت لپاره دا آیت دي. [حَقُّ مَقْلُوبٌ الْفَعْلُ] اود «لا ان» د غایت لپاره دا آیت دي [لَا اَنْتَ خَلَقْتَ السَّمَوَاتِ وَالتَّرْتِیْنَ] ښخه دي طلاقه وی. البته دا چې بکرد سفر نه راځی. یا هغه دخبرو کاوه اجازت اوکړی. نواوس د بکردوم

اواځازت په دې مقام کي غايت شو نوکه حالف د زید سره خبرې اوکړې ښځه به طلاقيری. ځکه چې يمين منعقد شوې دې. البته ديمين انتهاء په دې باندې کيری. چه بکړد سفر نه راشی. يا هغه اجازت اوکړې نوډ دقوم اواځازت نه روسته يمين ساقط شو. که حالف د زید سره خبرې اوکړې. نوډده ښځه نه طلاقيری.

د فلانی د غلام يا ښځي يا ملګري سره د خبرو کولو نه قسم کول

(وَمَنْ عَلَفَ لَا يُكَلِّمُ عَبْدَ فَلَانٍ وَلَمْ يَتَّعِدْ بِعَيْنِهِ أَوْ امْرَأَةً فَلَانٍ أَوْ صَدِيقَ فَلَانٍ قَبَاءَ فَلَانٍ عَبْدَهُ وَأَبَانَتْ بَيْنَهُ امْرَأَتُهُ أَوْ عَادَى صَدِيقَهُ فَكَانَ لِمَنْ لَمْ يَتَّعِدْ) (۱) لِأَنَّهُ عَقَدَ يَمِينَهُ عَلَى فِعْلٍ وَاقِعٍ فِي مَحَلِّ مَضَائِفِ إِلَى فَلَانٍ، إِنَّمَا إِضَافَةُ مِلْكٍ أَوْ إِضَافَةُ نِسْبَةٍ وَلَمْ يُوجَدْ فَلَانٌ يَتَّعِدُ،

هل اللغة: ① عادی: دشمنی ئې اوکړه ② عقد: او تړل، او خوړل، وکړل
ژباړه: - او چاچه قسم او خوړلو لپاره د فلانی یو معین غلام سره به خبرې نه کوی. او یا د فلانی ښځې سره به خبرې نه کوی. یاد فلانی دوست سره به خبرې نه کوی. نو ځکه اول صورت کي ځکه هغه خپل غلام خرڅ کړلو. ځکه په دوهم صورت کي ځکه هغه ښځه دهغه نه بانه شوه. ځکه په طلاق باندې دهغه نه جلا شوه. او ځکه په دریم صورت کي ځکه هغه دوست دشمن شوی. ځکه اوډدې درې واړو حالتونو ښودلیدو نه پس ځکه ده ورسره خبرې اوکړې. نو ځکه په درې واړه صورتونو کي ځکه دې نه حاشیېری. ځکه چې ده خپل یمين په داسې فعل باندې منعقد کړې دې. چه هغه فعل په داسې محل کښي واقع کیري. دکوم تعلق چې د فلانی سره دې. ځکه په خپلې خبرې کول داسې کسانو سره متعلق کړي. دچا چې د فلانی کس سره تعلق وي ځکه برابر ده که دغه تعلق د ملکیت وي. ځکه د فلانی غلام ځکه یا د نکاح تعلق وي. ځکه د فلانی ښځه وي ځکه یا د دوستی تعلق وي. ځکه د فلانی دوست وي ځکه اوس چونکه دهغه سره ئې تعلق پاتې نشو. ځکه چې غلام آزاد شو. ښځه بانه شوه. او دوست ئې دشمن شو. نوکه ده ددې کسانو سره خبرې اوکړې ځکه نه حاشیېری.

ترجیح: - د ژباړې او اضافې قیوداتو د امله مطلب ښکاره دي.

قَالَ هَذَا فِي إِضَافَةِ الْمَلِكِ بِالْإِثْقَافِ. وَفِي إِضَافَةِ النِّسْبَةِ عِنْدَ مُنْهَضِ كَالْأَمْرَةِ وَالصَّدِيقِ. قَالَ فِي التَّوَادَاتِ: لِأَنَّ هَذِهِ الْإِضَافَةَ لِلتَّوَادَاتِ لِأَنَّ الْمَرْأَةَ وَالصَّدِيقَ مَقْصُودَانِ بِالْهَجْرَانِ فَلَا يَشْتَرِطُ دَوَامُهَا فَيَتَعَلَّقُ الْحُكْمُ بِعَيْنِهِ كَمَا فِي الْإِشَارَةِ

هل اللغة: ① الصديق: دوست ② الهجران: تعلق پرېښول ③ دوام: همیشوالی
ژباړه: - صاحب د هدايه څرغمانی. چه دا حکم ځکه ددې کسانو سره په خبرو کولو باندې نه حاشیېری. په درې واړو مسئلو کي ځکه د غلام په مسئله کي اتفاقی حکم دي. ځکه د درې واړه احنافو څخه عالمانو به نژدې نه حاشیېری. اود نسبت په صورت کي ځکه دمحلوف علیه د فلانی سره د نکاح یا د دوستی تعلق وي ځکه د امام محمد څخه په نیز حاشیېری. لکه ښځه اودوست شول. ځکه باندې ښځې سره خبرې اوکړې. یا د هغه دوست سره خبرې اوکړې. چه اوس ئې ورسره دوستی ختمه شوې ده. حالانکه نکاح اودوستی همیشه لپاره نه وي ځکه امام محمد څخه په زیادات کتاب کي ځکه ددې حالت کیدو وجه دا بیان کړې ده ځکه چې دا اضافت ځکه ښځې چې د فلانی ښځه یا د فلانی دوست ځکه دپېژندلو لپاره وي. ځکه خلک ئې اوبېژنی چه د کومې ښځې سره د خبرو نه قسم شوې دي. هغه د فلانی ښځه ده. اود کوم کس سره دخبرو کولو نه قسم شوې دي. هغه د فلانی اندېوال دي ځکه د ښځې اودوست سره خبرې نه کول مقصود دی. ځکه مقصود نه دي. چه دې سره خبرې ځکه نه کوم. چه د فلانی ښځه ده. اوده سره خبرې ځکه نه کوم. چه د فلانی دوست دي. یعنی دخبرو نه کاوه وجه د فلانی سره د فلانی نکاح اود دوستی نه ده. بلکه مقصود خود دهغوی د ذات نه نفرت کول دی. نو ځکه ديمين د انعقاد لپاره ځکه دا ځکه نکاح اودوستی ځکه نشی شرط کولی. نوډ ديمين تعلق به ددوی په ذات پورې وي. ځکه تعلق پورې به نه وي. چه د فلانی سره عقد نکاح اودوستی ده ځکه لکه څنگه چې

(۱) القول الرابع هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا في فتح القدير (٤٢٥١٤) ومجمع الأنهر (٥٧٦١١) ورد المعنار (١١٧٩٣) والغاية (٣٢٨١٢) والهندية (٩٨١٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٢٢١١) -

د اشاره په صورت کي دا حکم دي. یعنې چي په اشاره سره اوواڼي. چه دفلانی ددې ښځې سره به خبرې نه کوم. یا د فلانی د دې دوست سره به خبرې نه کوم. نویه دغه صورت کي که ده ورسره خبرې اوکړي. حانث کیږي. اگرچه د خبرو په وخت کي هغه ښځه د فلانی په نکاح کي نه وي. او هغه سرې د فلانی دوست پاتې شوې نه وي.

ترجمه: د ژباړې اواضافې قیوداتونه مطلب ښکاره دي.

وَجْهٌ مَا ذَكَرْنَا هُنَا وَهُوَ آيَةُ الْجَائِمِ الصَّغِيرَةِ أَنْ يَكُونَ غَرَضُهُ هِجْرَانَهُ لِأَجْلِ الْمَصَافِ إِلَيْهِ وَهَذَا الْمُرْعِيْنَةُ فَلَا يَحْتَسِبُ بَعْدَ زَوَالِ الْإِضَافَةِ بِالنَّكاحِ

حل اللغة: ① غرض مقصود ② الإضافة نسبت کول

ژباړه: او کوم روایت چي دلته په دې ډول دي. که د فلانی سره ئې د عقد نکاح یا د دوستي تعلق پاتې نه وي نویه خبرو کولو سره نه حانثیږي. اودا د جامع صغیر روایت هم دي. کیدای شي. چه دده غرض اومقصد دا وي. چه دوی سره خبرې ځکه نه کوم. چه د فلانی سره ئې تعلق دي. یعنې خود ددوی په ذات کي داسې څه نقص نشته. چه دهغې د امله دوی د خبر کاوه قابل نه دي. بلکه دخبرو نه کاوه وجه دا ده. چه د دوی د چا سره تعلق دي. هغه ډیر شیرسرې دي. هسې نه چي ددوی په وجه ماته څه نقصان اوسوي. اوه دا وجه ده. که دې مقصود د محلو ف علیہ ښځې اودوستي تعین نه کوي. که د زید د فلانی ښځې سره به خبرې نه کوم. اود زید دفلانی دوست سره به خبرې نه کوم. بلکه مطلق ښځه اودوست ئې یاد کړي دي. ددې نه معلومه شوه. چه دده مقصود خود ددغه ښځې اودوست نه نفرت نشته. بلکه ددې امله ورسره خبرې نه کوي. چه د زید سره ئې تعلق دي. هرکله چي خبره واضحه شوه. چه دده مقصود د ښځې اودوست د ذات نه نفرت نه دي. بلکه د فلانی سره د تعلق په بناء ترې نفرت کوي. اود خبرو کولو نه ئې قسم خوري. نوچه دغه تعلق د زوجیت اودوستي ختم شي. نود شک په وجه که د خبرو کولو نه حانثیږي. ځکه شک دي چه کیدای شي. دده د خبرونه کولو وجه دا وي. چه د دې ښځې یا ددې کس د فلانی سره دوستي ده.

ترجمه: د ژباړې اواضافې قیوداتونه مطلب ښکاره دي.

د معین غلام ښځې اودوست د خبرو نه قسم کول

وَأَنَّ كَانَتْ يَمِينُهُ عَلَى عَبْدِ بَعِيْنِهِ بَانَ قَالَ عَبْدُ فُلَانٍ هَذَا أَمْرُ امْرَأَةٍ فُلَانٍ بَعِيْنُهُ وَأَصْدِيقُ فُلَانٍ بَعِيْنُهُ لَمْ يَحْتَسِبْ فِي الْعَبْدِ وَحْتَفَ فِي الْمَرْأَةِ وَالصَّدِيقِ، وَهَذَا أَقُولُ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ. (١) وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يَحْتَسِبُ فِي الْعَبْدِ أَيْضًا (٢) وَهُوَ قَوْلُ زُقَيْرٍ (وَأَنَّ كَلَفَ لَا يَدْخُلُ دَارَ فُلَانٍ هَذِهِ قِبَا عَابًا لَمْ يَدْخُلْ قَبْلَهُ عَلَى هَذَا الْإِخْتِلَافِ)

حل اللغة: ① امرأه ښځه ② صديق دوست

ژباړه: او که دده قسم د فلانی د ښځې په معنیږي. او په معنی غلام باندې وو چه داسي اوواڼي. د فلانی د ښځې دا غلام دي. که دده سره به خبرې نه کوم. او یا اوواڼي چي د فلانی دا معینه ښځه ده. که دې سره به خبرې نه کوم. او ژباړا دا اوواڼي. چه که د فلانی دا معین انډیوال دي. که دده سره به خبرې نه کوم. نو که دې درې ورسره خبرې اوکړي. نو نه حانثیږي. که د غلام په صورت کي نه حانثیږي. که دغه غلام د زید ملکیت نه بهر شي. اودې بانه شي یا د محلو ف علیہ د زید سره دوستي ختمه شي. او یا ورسره دې خبرې اوکړي. دا د امام ابوحنیفه

(١) القول الرابع هو قول الشيخين محمد بن كذا في الدر المختار (١١٧٣) والبحر الرائق (٣٣٧٤) والهندية (٩٨٢) وفتح القدير (٤٢٥٤)
(٢) عن القول الرابع (٤٢٣١).

او امام ابویوسف رحمۃ اللہ علیہ قول دي. او امام محمد رحمۃ اللہ علیہ فرمائي. چه د غلام په صورت کي هم حاشيږي اودا دامام زفر رحمۃ اللہ علیہ قول هم دي. او که قسم او خوري. چه د فلاني رحمۃ اللہ علیہ کورچه دا دي دي ته به نه داخليرم. نوهغه رحمۃ اللہ علیہ دغه کورخرځ کړلو. اوبيا ورته دا حالف ورداخل شو. نودا مسئله هم په دي اختلاف باندې ده. رحمۃ اللہ علیہ يعني د شيعينو رحمۃ اللہ علیہ په نيزنه حاشيږي. اودامام محمد اوزفر رحمۃ اللہ علیہ په نيز حاشيږي. رحمۃ اللہ علیہ ترهغه د ژباړي اواضافي قيوداتونه مطلب ښکاره دي.

ترهغه: - د ژباړي اواضافي قيوداتونه مطلب ښکاره دي. **وَجْهٌ قَوْلُ مُحَمَّدٍ وَفَرَّ أَنْ الْإِضَافَةَ لِلتَّعْرِيفِ وَالْإِشَارَةِ أَبْلَغُ مِنْهَا فِيهِ لِكُنْهَا قَاطِعَةً لِلشَّرَكَةِ، بِخِلَافِ الْإِضَافَةِ فَاعْتَبَرَتْ الْإِشَارَةُ وَلُغِيَتْ الْإِضَافَةُ وَصَارَ كَالصَّدِيقِ وَالْمَرْءِ**

هل اللغة: ① طاقعة: ختمونکي، پريکونکي، کټ کونکي ② التعريف پيژندگلو ③ ابلغ زياته بليغه ده
ژباړه: - دامام محمد او امام زفر رحمۃ اللہ علیہ د قول وجه دا ده. چه د غلام يا کور رحمۃ اللہ علیہ نسبت د پيژندگلو لپاره وي. رحمۃ اللہ علیہ څلگو ته معلومه شي. چه دکوم غلام سره چي نې د خبرو کولونه قسم کړي دي. هغه د زيد غلام دي. اوکوم کورته چي د داخليدو نه نې قسم کړي دي. هغه د زيد کور دي. رحمۃ اللہ علیہ او اشاره د اضافت نه زياته بليغه ده. رحمۃ اللہ علیہ د زياته بليغه ځکه ده. چه اشاره د شرکت ختمونکي ده. رحمۃ اللہ علیہ مثلاً که يوکس دا اوواني. چه د زيد د غلام سره به خبري نه کوم. نودا قول د زيد هر غلام ته شامليدې شي. ځکه چي تعين نه دي شوې. چه دهغه د کوم غلام سره به خبري نه کوي. خوچه کله نې دهغه غلام ته اشاره اوکړله چه ددي غلام سره به خبري نه کوم. نوپه دي اشاري سره په دغه محلوف عليه غلام کي دبل غلام شرکت ختم شو. رحمۃ اللہ علیہ په خلاف د اضافت رحمۃ اللہ علیہ ځکه چي په هغې کي دبل غلام شرکت نه ختميږي. بلکه د زيد هر غلام محلوف عليه کيداې شي. هرکله چي اشاره د اضافت نه بليغه ده. نو رحمۃ اللہ علیہ اضافت ختم شو. نود غلام اوکور حکم هم د ښځې اود دوست دحکم پشان شو. رحمۃ اللہ علیہ غلام د زيد د ملکيت نه بهر شو. اودغه ډول په کورباندي د زيد ملکيت ختم شو. اوحالف د محلوف عليه غلام سره خبري اوکړي. يا محلوف عليه کور ته ورداخل شو. نونه حاشيږي.

ترهغه: - د ژباړي اواضافي قيوداتونه مطلب ښکاره دي.

وَلَهُمَا أَنْ الدَّاعِيَ إِلَى الْيَمِينِ مَعْنَى فِي الْمُضَافِ إِلَيْهِ لِأَنَّ هَذِهِ الْأَعْيَانُ لَا تَخْبِرُ وَلَا تَعَادَى لِدَوَائِمِهَا، وَكَذَا الْعَبْدُ لِسُقُوطِ مُؤَلَّفَتِهِ بَلْ لَمَعْنَى فِي مَلَائِكَةٍ فَتَقْبَلُ الْيَمِينُ بِحَالٍ وَبِمَا يَمْلِكُ، بِخِلَافِ مَا إِذَا كَانَتْ الْإِضَافَةُ إِضَافَةً نَسَبَةً كَالصَّدِيقِ وَالْمَرْءِ لِأَنَّهَا تَعَادَى لِدَوَائِمِهِ فَكَانَتْ الْإِضَافَةُ لِلتَّعْرِيفِ وَالْإِشَارَةِ مَعْنَى فِي الْمُضَافِ إِلَيْهِ غَيْرَ ظَاهِرٍ لِعِلْمِ الْمُتَعَلِّقِينَ، بِخِلَافِ مَا تَقَدَّمَ

هل اللغة: ① اعيان: جمع د عين، خيز ② ملائكة: جمع د مالک ده آقا
ژباړه: - اود شيعينو رحمۃ اللہ علیہ دليل دا دي. چه حالف قسم خوړلو ته اماده کوي. رحمۃ اللہ علیہ دود قسم خوړلو دعوت ورکوي. رحمۃ اللہ علیہ نودا به په مضاف اليه رحمۃ اللہ علیہ کي څه صفت وي. رحمۃ اللہ علیہ څه دهغي د امله به دي دهغه د غلام سره د خبرو کولونه اودغه ډول دهغه کورته د داخليدو نه قسم کوي. مثلاً هغه بداخلاقه وي. اودي ويريری. که دده د غلام سره خبري اوکړم. يا دده کورته ورداخل شوم. نودي به په ما باندې څه الزام اولگوي. اودا خبره چي حالف به قسم د څه داسې خيزد امله کوي. چه هغه به په زيد کي وي. نودا رحمۃ اللہ علیہ ځکه ده. چه دا شيان (خيزونه) رحمۃ اللہ علیہ کور وغیره دي. رحمۃ اللہ علیہ د خپل ذات په اعتبار سره داسي نه دي. چه پريښولي (پريخودي) شي. اوبيا ورسره دشمني اوکړي شي. اودغه ډول غلام هم دي. رحمۃ اللہ علیہ دي سره څوک تعلق پريږدي. او نه ورسره څوک دشمني کوي. بلکه دشمني که د غلام درجه ډيره کښته ده. رحمۃ اللہ علیہ څوک د غلام دکمزوري حيثيت سري سره دشمني نه کوي. بلکه دشمني که ورسره کولې شي. نو د څه داسي امله څخه به وي. چه هغه ددوي رحمۃ اللہ علیہ غلام اوکور رحمۃ اللہ علیہ په مالکانو کي وي. نو قسم په هغه حالت پوري مفيد شول. چه په دغه خيزونودده ملکيت قائم وي. رحمۃ اللہ علیہ ويا ته دا خبره چي بيا خويکاردا وه. که ښځې سره د بيونت نه روسته اود انډيوالان سره د دوستي ختميدونه روسته په خبرو کولو سره دي نه حاش کيدو. نو رحمۃ اللہ علیہ په خلاف د انډيوالان اوښځي د صورتونو، ځکه چي د دي خيزونو ذات سره دشمني کولې شي. نواضافت د پيژندگلو لپاره شو. رحمۃ اللہ علیہ څه دا ښځه د زيد ده. اودا دوست د زيد دي. اوهرکله چي اضافت د

پیژندګلو لپاره شو. نوکه ښځه د زید د نکاح نه اوځی. یا د فلانی د زید سره دوستانه ختمه شی. اوبیا ورسره حالف خبرې اوکړی. هم به حاثث کیږی. ځکه چې د زید د ښځې اودوست سره چې د خبرو نه قسم خوړلې شوې وو. هغه هم د هغوی په ذات کې د څه صفت او عیب د امله نه وو. دهغې د زید سره د نسبت څه کار نشته. که زید سره نې د زوجیت او صدیقیت نسبت قائم وی اوکه ختم شوې وی. په دواړو صورتونو کې به دوی سره په خبرو کولو باندې حاثثیږی. اودکوم صفت د امله چې حالف په قسم خوړلویاندې آماده شوې دي. نوهغه صفت په مضاف الیه کې «لږه زید دي» ښکاره نه دي. ځکه چې دهغې صفت تعین نشته. «یعنی دا معلومه نه ده. چه حالف د زید د ښځې او دوست سره د خبرو کاوه نه قسم خوړلې دي. دا پته نشته چه د قسم خوړلو صفت اوعلت په ښځه یا دوست کې دي. اوکه په زید کې دي. بلکه دا خبره راجحه ده. چه دغه صفت اووجه به په ښځه اودوست کښې وی. ځکه چې دواړه اصيل دی. د دوی د ذات سره دشمنی کولې شی. نوکه د زوجیت اودوستی رسته نې ختم شی. اوبیا ورسره حالف خبرې اوکړی. هم به حاثثیږی. په خلاف د وړاندېنې مسئلې. «یعنی په مسئله د غلام کې که دازادی نه روسته د غلام سره خبرې اوکړی. نو نه حاثثیږی. ځکه چې دکوم صفت او امله نه چې حالف د غلام سره د خبرو کولونه قسم خوړلې وو. هغه په زید اومالک کې دي»

ترجم:- «لما ان الداعي الى اليمين معنى في المضاف اليه» د معنی نه مراد هغه صفت او خبره ده. چه دهغې د امله د حالف زړه ددې نه نفرت کوی. چه د مخلوف علیه سره خبرې اوکړی. مثلاً زید یوسړی سره جگړه اوکړه. اودهغه بې عزتی نې اوکړه. اوهغه دا قسم اوخوری. چه زه به د هغه غلام سره خبرې نه کوم. چه زید دې. نوگوره دلته د قسم خوړلو وجه هغه دشمنی ده. کومه چې د حالف اود زید په مینځ کې د جگړې کولویه وجه پیدا شوې ده. اوهم دا جگړه یا ورته صفت اووايه. چه حالف نې د زید دغلام سره د خبرویه نه کولوآماده کړلو.

«والداعي في المضاف اليه» یعنی کله چې د زید د ښځې یا د هغه د دوست سره د خبرو کاوه نه قسم اوکړی. نو دا قسم به د یوصفت اوعیب د امله وی. چه هغه به په دغه ښځه اودوست کې وی. ځکه چې ښځه اودوست دواړه اصيل دی. ددوی د ذات سره دشمنی کولې شی. نو د ښځې اود دوست په مسئله کې چې حالف په قسم باندې آماده شوې دي. هغه د یوداسې صفت اوعیب د امله دي. چه د زید په ښځه اود ده په انډیوالان کې دي. اودا ښکاره نه ده. چه د زید د ښځې یا د دوست سره چې د خبرو نه کولو قسم خوړلې شوې دي. آیا د قسم خوړلو صفت اوعلت په زوجه او دوست کې دي. اوکه په زید کې دي. ددې امله که د زوجیت د ختمیدونه روسته یا د دوستی ختمیدو نه روسته حالف ورسره خبرې اوکړی. نو حاثثیږی به.

د شری د هاوند سره دخبرو کولونه قسم څهول

قَالَ (وَإِنْ حَلَفَ لَا يُكَلِّمُ صَاحِبَ هَذَا الظِّلِّسَانِ قَبَاعَةَ لَمْ يَكُنْهُ حَيْثُ) لِأَنَّ هَذِهِ الْإِسَافَةَ لَا تُحْتَمِلُ إِلَّا التَّعْرِيفَ لِأَنَّ الْإِنْسَانَ لَا يُقَادَرُ بِمَعْنَى فِي الظِّلِّسَانِ قَبَاعَةَ كَمَا إِذَا شَاءَ إِلَيْهِ

هل اللغة: ① ظليسان شري

ژباړه:- «امام محمد عليه السلام په جامع صغير کې فرمائی. که يوکس «لږه زید» قسم اوخوړلو. چه ددې شري خاوند «بکر» سره به خبرې نه کوی. نوهغه دغه شري خرڅه کړه. اوده «لږه هغې» دخوړلو نه پس «لږه زید» ورسره خبرې اوکړې. نودې حاثثیږی. ځکه چې دا اضافت «لږه شري» صرف د پیژندګلو لپاره دي. «لږه زما مراد هغه کس دي. چې شري نې اغوستي ده» ځکه چې انسان د شري د امله دشمنی نه کوی. «لږه د شري د امله بکرسره دشمنی اوکړی. بلکه د شري د خاوند سره دشمنی کوی» نو دا صورت داسې شو. لکه چې ده ورته اشاره کړې وی. «لږه زما دې قسم وی. بکرسره به خبرې نه کوم. اوشري نې په کې هډو ياده کړې نه

وی.نوبه دغه صورت کې که زید دبگرسره خبرې اوکړې، حانشیرې دغه ډول به د شرې په مسئله کې هم حانشیرې.

شرح: د ژباړې اواضافې قیوداتونه مطلب ښکاره دي.

(وَمَنْ حَلَفَ لَا يَكْلُمُ هَذَا الشَّابَّ فَكَلَّمَهُ وَقَدْ صَارَ شَيْخًا حَنِئًا) لِأَنَّ الْحُكْمَ تَعَلَّقَ بِالشَّارِطَةِ إِذَا الصِّقَّةُ فِي الْحَافِرِ لَقَوْا، وَهَذِهِ الصِّقَّةُ لَيْسَتْ بِدَاعِيَةٍ إِلَى التَّيَمُّنِ عَلَى مَا مَرَّ مِنْ قَبْلُ.

حل اللغة: ① الشاب خوان ② شيخ سپين ږيرې (بوډا)، ③ لغو عبث، بې فاندې ډاډه. - او چاچه قسم او خوړلو چه ددې خوان ډېرکې سره به خبرې نه کوي. اوده ورسره په داسې حالت کې خبرې اوکړې چه هغه بوډا شوي وو. نو ډېرې دي صورت کې حانشيرې ځکه چې ډېرې قسم کې د بری کيدو او حانت کيدو حکم د مشاراليه ډېرکې پورې متعلق دي. ډاډپاته پاتې شوي خواني صفت نودخواني صفت په هغه وخت کې مفيد وي چه اشاره نه وي. اودلته خو بکړته اشاره شوې ده. اوصفت ډېرې خواني ده په حاضر کې ډېرې اشاره ورته کولې شي لغو وي. اودا صفت ډېرې خواني د قسم خوړلو باعث نه دي لکه څنگه چې وړاندې تير شو.

تخريج: - د مسئلې وضاحت دا دي چه زید، بکر اړخ ته اشاره اوکړه چه زه به ددې خوان سره خبرې نه کوم. يعنی د خواني په صفت سره ئې ذکر کړلو بيا وخت تيريدلو تردې چې بکړبوډا شو. اوزيد ورسره خبرې اوکړې. نوبه دي صورت کې دي حانشيرې. اودې ځکه حانشيرې چه په قسم کې د بری کيدو او حانت کيدو تعلق د هغه کس سره وي. چاته چې اشاره شوې وي. اوچه کله يوکس ته اشاره اوشي. نوصفت په کې لغووي. مثلاً ته بکړته اشاره اوکړې. او هغه خوان وي. نوکه ته هغه د خواني په صفت موصوف کوي اوکه نه په دواړو صورتونو کې محلو ف عليه بکړشو. دهغه د خواني صفت محلو ف عليه نه دي. ددې امله که په بوډا توب کې ورسره خبرې اوکړې. نوهم حانشيرې.

«وهذه الصفة ليست بداعية» يعنی د خواني صفت څه داسې نه دي چه ددې د امله دي حالف قسم خوړلي وي چه ده سره به خبرې نه کوم. بلکه دخواني صفت خو داسې دي چه دخوان سړي سره خبرې کاوه کې سړي خوشحالي محسوسوي.

د حین او زمان په لفظ سره قسم خوړل

(فَصْلٌ) قَالَ (وَمَنْ حَلَفَ لَا يَكْلُمُ حِينَئِذَا أَوْ زَمَانًا أَوْ حِينَ أَوْ الزَّمَانَ فَبُوعَلَى سِتَّةِ أَهْمٍ) لِأَنَّ الْحِينَ قَدْ يُرَادُ بِهِ الزَّمَانُ الْقَلِيلُ وَقَدْ يُرَادُ بِهِ الزَّمَانُ السَّيِّئُ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ) وَقَدْ يُرَادُ بِهِ سِتَّةُ أَهْمٍ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (تَوَتَّى أَكْثَرُ حِينَ) وَهَذَا هُوَ الْوَسْطُ قَبْلَهُ، إِلَيْهِ،

حل اللغة: ① حین: وخت ② سته: شپږ ③ اشهر: جمع د شهر، میاشت ④ اوبعون: څلویښت ⑤ الدهر: زمانه ⑥

الوسط: منځنی

ډاډه: - ډاډبو الحسين قدوري ډېرکې فرماني. اوچا ډېرکې چې قسم او خوړلو چه دهغه ډېرکې سره به څه وخت يا څه زماني پورې خبرې نه کوي. ډاډالف لام نه بغير حین او زمان ذکر کړي. اویا ډاډاسې اوواني چه بکرسره ډېرې وخت يا زماني پورې خبرې نه کوي. نودا قسم به په شپږو میاشتو باندې حمل کولې شي. ډېرې ددې وخت او زماني څخه به شپږ میاشتې مراد وي. اودا شپږ میاشتې ترې ځکه مراد اخلو چې دحین د لفظ نه کله لږه زمانه مراد وي اوکله څلویښت کاله، ډاډ څلویښتو کالو لپاره دلیل دا دي چه ډېرې الله تعالی فرمایلي دي (هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ) ډاډمفسرینو فرمایلي دي چه دلته د حین نه مراد څلویښت کاله دي ډېرې اوکله د حین د لفظ نه شپږ میاشتې مراد وي. ډاډ شپږو میاشتو لپاره دلیل دا دي چه ډېرې الله تعالی فرمایلي دي. [تَوَتَّى أَكْثَرُ حِينَ يَأْتِي رَجُلًا] ډاډابن عباس د قول مطابق دا شپږ میاشتې دي ډېرې اودا

«شيې مياشتې» منځنۍ موده ده. «لږوچه د حین او زمان په لفظ کې د څه مودې نیت نه وی شوې. نو» دا شیې مياشتې به قسم ته اړولې شی. «او د حین او زمان څخه به شیې مياشتې مراد وی.»
 ترڅو: اگرچه دا مسائل هم ماقبل یعنی د خبرو سره متعلق دی. پکاردا وه چه دا نې هم په وړاندینی فصل کې ذکر کړې وي. خوددې لپاره نې جلا فصل ځکه ذکر کړلو چه وړاندې مسائل داعیان او ذواتو سره متعلق وي او دا مسئل د زمان او وخت سره متعلق دی. او ذوات اصل وی. اوزمان تبع وی. ددې امله نې اصل په تبع باندې مقدم کړلو.

وَهَذَا الْأَمْرُ لَا يُقْصَدُ بِالْمَعْنَى لَوْ جُودَ الْإِمْتِنَاعُ فِيهِ عَادَةً، وَالْمَوْجِدُ لَا يُقْصَدُ غَايَةً إِلَّا لَمْ يَمُزَلْهُ الْأَمْرُ، وَلَوْ سَكَتَ عَنْهُ يَتَأَكَّدُ فَيَنْتَعِلُ مَا ذَكَرْنَا. وَكَذَلِكَ الزَّمَانُ يُسْتَعْمَلُ اسْتِعْمَالُ الْحَرَمِ، يُقَالُ مَا رَأَيْتُكَ مُنْذُ حِينَ وَمُنْذُ زَمَانٍ بِمَعْنَى وَهَذَا إِذَا لَمْ تُكُنْ لَيْتَهُ، أَمَّا إِذَا تَوَيَّ شَيْئًا فَوَعَلَى مَا تَوَيَّ لِأَنَّهُ تَوَيَّ حَقِيقَةً كَلَامِيَّةً

هل اللغة ① السیر کم ② الموبد همیشه لپاره ③ سکت خاموش شو
 زبانه - او دا «لږوچه» په شیېو مياشتو کې حمل کولې شی. ځکه چې «لږوچه» قسم کې د «لږ» وخت لپاره خبرې نه کول مقصود نه وی ځکه چې د «لږ» وخت لپاره خبرو کاوه نه منع کیدل خو په عامه توګه هسې هم وی. «لږوچه» قسم نې خوړلې وی. او که نه نوبیا د قسم فائده څه شوې؟ او «لږوچه» څنګه چې په قسم کې لږه موده خبرې نه کول مقصود نه وی. نودغه شان؟ «لږوچه» زمانې پورې خبرې کول هم اکثر په دې «لږوچه» د حین سره مقصود نه وی، ځکه چې دا «لږوچه» زمانه چې خلویشت کاله دی؟ پشان د همیشه ده. «لږوچه» حین په لفظ سره ډیره زمانه مراد نه وی. بلکه دهغې لپاره په عرف کې د ابد لفظ استعمالیږي. او که «لږوچه» دومره «لږوچه» زمانه «لږوچه» خلویشت کاله دی؟ چوپ شی. نو همیشوالې به ثابت شی. «لږوچه» حالانکه په لفظ د حین سره همیشوالې مراد نه وی. نوددې تفصیل نه؟ هغه موده متعین شوه. کومه چې موږ ذکر کړه. «لږوچه» شیې مياشتې دی. اودغه ډول زمانه «لږوچه» یعنی چې په قسم کې د حین په ځانې زمان استعمال کړې؟ هم د حین. په ځانې استعمالیږي. «لږوچه» محاوره کې «لږوچه» وئیلی شی. ما ته د دومره وخت نه وې لیدلې. «لږوچه» به کې استعمالوی؟ اود دومره زمانې نه مې نه وې لیدلې. «لږوچه» په کې استعمالوی؟ دواړه «لږوچه» حین دی او که زمان دی؟ یوه معنی ورکوي. او دا حکم «لږوچه» کله په قسم کې حین یا زمان استعمال کړی. نو شیې مياشتې به ترې مراد وی. په هغه وخت کې دی. ده «لږوچه» د قسم خوړلو په وخت کې دی. دڅه نیت نه وی کړې او که ده د یوې مودې نیت کړې وی. «لږوچه» شیې مياشتې وی او که ددې کمې یا زیاتې چې دومره موده به ورسره خبرې نه کومې؟ نوده «لږوچه» چې څه نیت کړې وی. په هغې باندې به حمل کولې شی. «لږوچه» هغه به ترې مراد وی. اودده تصدیق به کولې شی. او تصدیق به نې ځکه کولې شی. چه؟ ده د خپل کلام د حقیقی معنی نیت کړې دی. «لږوچه» چې د کلام د حقیقی معنی او کړې شی. نو هم هغه حقیقی معنی به ترې مراد وی. گرځ (ګرد، عرف اوظاهرې نه خلاف وی؟

وَكَيْفَ ذَلِكَ الدَّهْرُ عِنْدَ هَذَا؟ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: الدَّهْرُ لَا أَذْرِي مَا هُوَ، وَهَذَا الْإِخْتِلَافُ فِي التَّنْكِيرِ وَهُوَ الصَّحِيحُ، أَمَّا الْمَعْرُوفُ بِالْأَلْفِ وَاللَّامِ بِرَأْسِهِ الْأَمْرُ عَرَفًا، هَذَا أَمْرٌ لَا يُقْصَدُ اسْتِعْمَالُ الْحَرَمِ وَالزَّمَانِ يُقَالُ مَا رَأَيْتُكَ مُنْذُ حِينَ وَمُنْذُ دَهْرٍ بِمَعْنَى وَأَبُو حَنِيفَةَ تَوَقَّفَ فِي تَقْدِيرِهِ لِأَنَّ اللَّغَاةَ لَا تَذَكِّرُ قِيَّاسًا وَالْعَرَفَ لَمْ يَعْرِفْ اسْتِمْرَارَهُ لِإِخْتِلَافٍ فِي اسْتِعْمَالِ

زبانه - اودغه ډول د صاحبینو په نيزد، الدهر، لفظ هم دی. «لږوچه» کوم احکام چې د حین اوزمان دی. هم هغه شان د د. الدهر، د لفظ هم دی. او امام ابوحنيفه فرماني د. الدهر، ماته پته نشته. چه دا څه دی. «لږوچه» ماته دا پته نشته. چه ددې نه څومره زمانه مراد ده؟ او دا اختلاف «لږوچه» صاحبینو او امام

(١) القول الرابع هو هذا قول الصحابين ^{عليهم السلام} كذا في الدرالمختار (١١٨٣) وشرح عقود ص. ٦٩ والبحر الرائق (٣٩٩/٤) ودرالمختار (١١٨٣) والهندية (١٠٥٢) نقلاً عن القول الرابع (٤٢٤١١) -

ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ په مینځ کي ﷺ په نکره ، دهر ، کي دې . ﷺ چه الف لام پري نه وی داخل اوداسې اووانی وانه لا اکلمه دهر ﷺ اودا قول صحیح دې . او هغه ، دهر ، چي الف لام پري داخل وی . ﷺ اوداسې وی . چه وانه لا اکلمه الدهر ﷺ نوبه عرف کي د دې نه همیشوالي مراد آخستې شی . ﷺ یعنی د همیشه معنی ورکوي . نوکه یوکس داسې اوویل ، وانه لا اکلمه الدهر ، نو مراد به دا وی . چه واره عمر به ورسره خبرې نه کوم او په مختلف فیه مسئله کي یعنی چي ، دهر ، بغیرد الف لام نه وی ﷺ د صاحبینو رضی اللہ عنہم دلیل دا دې . چه ، دهر ، د حین و زمان په معنی کښې استعمالیږي . ﷺ کورئ نه چي د عربویه محاوره کي ﷺ ویلی شی . «ما رایتک من حین» یعنی ماته د دومره مودې نه نه ئې لیدلې . او «ما رایتک منذ دهر» یعنی ماته د دومره مودې نه نه ئې لیدلې . دواړه ﷺ اودهر ﷺ په یوه معنی کي استعمالیږي . او امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ ددې په مقدار کي توقف کړې دې . ﷺ فیصله ئې په کي نه ده کړې . چه د دهر د واره عمر لپاره استعمالیږي . او که نه . اودلیل دا پیش کوي . چه ، دهر ، یولفت دې . او ﷺ لغات په قیاس سره نشي معلومولی . او په عرف کي د دهر استعمال صرف د همیشوالي لپاره نه دې . بلکه ددې په استعمال کي اختلاف دې . ﷺ کله د زمان په معنی کي استعمالیږي . او کله د ابد په معنی کي ﷺ

توضیح :- «وکذلک الدهر عندهما» په وړاندیني مسئله کي چي کوم تفصیل د ، ، حین ، ، او ، زمان ، ، په لفظ کي تیر شو . هم هغه تفصیل د ، دهر ، په کلمه کښي هم دې . یعنی که یوکس «والله لا اکلمه دهر» اوویل . نو د صاحبینو رضی اللہ عنہم په نیز حالف به شپږ میاشتي د محلولو علیه سره خبرې نه کوي . ځکه چي د دوي په نیزد ، حین ، زمان اودهر یو حکم دې . برابره ده که ، دهر ، ، په الف لام سره معرفه وی او که نه وی . ځکه چي د ، دهر ، لفظ د شپږ میاشتو لپاره متصور کیدای شی .

«هو الصحيح» دلته کي د صحت په تصریح سره د بشرین ولید د روایت نه احتراز کوي . کوم چي هغوی د امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ نه نقل کړې دې . چه دامام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ په نیزد ، الدهر ، او ، دهر ، کي څه توپیر نشته . نو ځکه شارح دا وفرمائیل چه هم د توپیر قول صحیح دې . چه په ، الدهر ، او ، دهر ، کي توپیر کوي .

«وقال ابو حنیفه رحمه الله الدهر لا ادري ما هو» او امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائي . که ، دهر ، بغیرد الف لام نه وی . نو د دې نه چي څومره زمانه مراد ده . شپږ میاشتي دی او که ددې نه کم یا زیات په دې باندې زه نه پوهیږم . نودوی په کي توقف کړې دې . البته که ، الدهر ، په الف لام سره معرفه وی . نویبا د ټولویه نیز په عرف کي ددې نه دوام اوهمشوالي مراد دي .

«لهما ان دهرًا يستعمل» صاحبین رضی اللہ عنہم فرمائي . چه لفظ د دهر لکه د حین اود زمان د لفظ پشان استعمالیږي . ددې په حکم کي څه توپیر نشته . هم دا وجه ده . که یوکس «ما رایتک منذ دهر» اوویل . یا ئې «ما رایتک منذ حین» اوویل . نوبه دواړو قولونو کي څه توپیر نشته . نودا دواړه الفاظ د معنی په اعتبار سره یوه معنی ورکوي .

«وابو حنیفه رحمه الله توقف في تقديره» امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائي . چه کله ، دهر ، نکره ذکر کړې شی . نوبه دې صورت کي به چوپوالي اختیارولې شی . دخپل اړخه به څه موده نشي مقرر کولې . ځکه چي نومونه کیخودل اومقدارونه مقرر کول د نقل سره تعلق ساتي . چه په عرف اورواج کي ددې نه څه استعمال وی . هغه به ترې مراد وی . اود دهر لپاره په عرف کي څه موده متعین نه ده . نو ځکه به په دې مسئله کي د امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ په نیز توقف کولې شی .

به ایام او ایام باندي قسم خوړل

﴿وَلَوْ حَلَفَ لَا يَكْلِمُهُ أَيَّامًا قَبُولًا عَلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) سَمِعَ دُكْرَ مَنَكْرَ أَقْبَتْنَا وَلَ أَقْلَ الْجَمْعُ وَهُوَ الثَّلَاثُ. وَلَوْ حَلَفَ لَا يَكْلِمُهُ أَيَّامًا قَبُولًا عَلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، (وَقَالَ) عَلَى أَيَّامِ الْأُسْبُوعِ. وَلَوْ حَلَفَ لَا يَكْلِمُهُ الشُّهُورُ قَبُولًا عَلَى عَشْرَةِ أَشْهُرٍ عِنْدَهُ. وَعِنْدَ هَذَا عَلَى الَّتِي عَرَفْنَا أَنَّ الْأَمْرَ لِلْمَعْهُودِ وَهُوَ مَا ذَكَرْنَا، لِأَنَّهُ يَذْكُرُ عَلَيْهَا. وَلَهُ أَنَّهُ جَمْعٌ مُعَرَّفٌ يَتَعَرَّفُ إِلَى أَقْصَى مَا يَدَّكُرُ يَلْقَظُ الْجَمْعُ وَذَلِكَ عَشْرَةٌ (وَكَذَا الْجَوَابُ عِنْدَهُ فِي الْجَمْعِ وَالْيَتِينَ) وَعِنْدَ هَذَا يَتَعَرَّفُ إِلَى الْعُمُرِ لِأَنَّهُ لَا مَعْهُودَ دُونَهُ

همل القصة: ① ایام جمع د یوم، ورځ ② یتناول شاملیری ③ الاسبوع هفته، اووه ورځې ④ الشهور جمع د شهر، میاشت

⑤ اقصی آخری ⑥ السنین جمع د سن، په معنی د کال ⑦ دون کم

زیاده - اوکه یوکس ډله عربین کي ډله دا قسم اوخوړلو چه ((لا یکلّم ایاماً)) ډله غیرد الف لام نه ډله یعنی څو ورځي به خبرې نه کوي. نو دا به په درې ورځو معمول وی. ډله ددې څخه به درې ورځې مراد وی. درې ورځې به ورسره خبرې نه کوي. اود درې ورځو دلیل دا دې ډله دا ایام اسم جمع ده. او نکره ذکر شوې ده. نو د جمع اقل او کم عدد چي وی هغه به مراد وی. چه درې ورځې دی. اودا که قسم ئې اوخوړلو چه ((لا یکلّمه الایام)) نو دامام ابوحنیفه ډله په نیزیبه دا لفظ په لسو ورځو باندي حمل کولې شی. ډله یعنی لس ورځې به ترې مراد وی. ډله اصحابین ډله فرمائی. چه په یوه هفته به حمل کولې شی. ډله یعنی اووه ورځې به ترې مراد وی. اوکه دا قسم اوخوړی. ((لا یکلّمه الشهور)) ډله الف لام سره ډله نو دامام ابوحنیفه ډله په نیزیبه لسو میاشتو به حمل وی. ډله یعنی لس میاشتې به ترې مراد وی. ډله اصحابینو ډله په نیزیبه په دولسو میاشتو حمل وی. ډله په دواړو مسئلو کي د صاحبینو ډله دلیل دا دې ډله ځکه چي الف لام ډله په الایام او الشهور کي ډله د عهد لپاره دې. ډله یعنی په عرف او خلگو کي د خاص عدد لپاره دې. ډله اودغه عدد هغه دې. کوم چي موږ ذکر کړلو. ډله یعنی په الایام کي یوه هفته ده. او په الشهور کي دولس میاشتې دی. ځکه هم ددې نه تاویری راتاویری. ډله یعنی ورځي اووه په هفته کي یو چکر لگوي. او په هفته کي اووه ورځې دی. نوهم اووه به ترې مراد وی. او میاشتې په کال کبسي یو چکر لگوي. او په کال کي دولس میاشتې وی. نوهم دولس میاشتې به ترې مراد وی. ډله اودامام ابوحنیفه ډله دلیل دا دي. چه دا ډله لفظ د الایام او د الشهور ډله جمع ده. او په الف لام سره معرفه شوې ده. نو د جمعې د لفظ چي زیات نه زیات چي په کوم عدد باندي اطلاق کیږي. هغه به ترې مراد وی. او هغه لس ورځې دی. اودامام ابوحنیفه ډله په نيزدا حکم د، الجمع، به لفظ کي هم دې. اود، السنین، په لفظ کي هم دي. ډله یعنی که دا قسم اوخوړی. چه، لا یکلّمه الجمع یا لا یکلّمه السنین،، یعنی الف لام پرې داخل وی نوهم هغه هومره مقداره به ترې مراد وی. کوم چي په ذهنونو کي وی. یعنی لس جمې اولس کاله به ترې تکرار وی. ډله اود صاحبینو ډله په نیزیبه واره عمرته اړولې شی. ډله واره عمریه ترې مراد وی. چه هغه سره به واره عمر خبرې نه کوي. ځکه چي ددې ډله الجمع او السنین ډله لپاره د واره عمر نه سوا بل معهود نشته. ډله څوکه به ترې واره عمر مراد وی. ډله نه په، الایام، او، الشهور، کي د الایام لپاره د خلگو په عرف کي معهود وو. چه یوه هفته ده. یعنی کله چي د ایام ذکر اوشی. نو خلگ ترې یوه هفته مراد اخلي. اودغه ډول په عرف کي د الشهور پاره معهود شته. چه دولس میاشتې دی. یعنی کله چي د شهور ذکر اوشی. نو خلگ ترې دولس میاشتې مراد اخلي. او په، الجمع، او، السنین، کي معهود عدد نشته. نو ځکه ترې واره عمر مراد اخستې شی.

١) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رضي الله عنه كذا في القنابة (٤٢٩/٤) ورد المحتار (١١٩/٣) ومعجم الأنهر (٥٧٧/١) والهندي (١٠٦/٢) البحر الرائق (٣٤١/٤، ٣٤٠) نقلًا عن القول الرابع (٤٢٥/١).

تبریح: «فینصرف الی اقصی ما یدکر بلفظ الجمع وذلك عشرة» دامام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ ددی خبری لپاره چي دایام تخه به لس ورخي مراد وی. دلیل دا دې. چه په شمارکي د جمع صیغه آخري دکوم خانې زیوري استعمالیری. نوهغه د لس عدد دې. ونیلی شی. «(ثلاثة أيام ... عشرة أيام)» اوچه د لسو نه زیاتی شی. نوبیا «(ایام)» نه استعمالیری. بلکه واحد استعمالیری. یعنی داسې ونیلی شی. «(أحد عشروما ... ثلاثة عشروما)» وغیره. د دې تفصیل ته معلومه شوه. چه کله ایام ذکرشی. نورما به ترې لس ورخي وی.

(وَمَنْ قَالَ لِمَنْ يَدِينُ وَإِنْ عُِدْتُ فَقُلْتُ دِينُهُ لَكُمْ دِينُ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَاقِلُ أَمْ يَقُولُونَ إِذْ جَاءَنَا الْمَلَأْنَا مِنْ آيَاتِهِ لِيُظْهِرَ مَا فِي الْبُطُونِ إِذْ جَاءَهُمْ شَرُّ الْمَصْرِفِينَ إِذْ جَاءَهُمُ الْمَوْءِدُ فَجَاءَهُمُ الْمُجَرَّمُونَ يُخَرِّجُونَ أَهْلَ الْبُيُوتِ إِلَى الْمَقَابِلِ يَتُكَلَّمُونَ مِنْهُنَّ فَلَهُمْ فِي ذَلِكَ عَذَابٌ أَلِيمٌ إِذْ جَاءَ الْكُفْرَاءُ فَاسْتَغْفِرْنَ لَهُنَّ نِسَاءُهُنَّ مِنْ حَيْثُ وَجَعْنَ الْكُفْرَاءَ فَغَفَرَ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ ذَكِيمٌ)

٢١٥- اوڅوګ چې خپل غلام ته اووانی. که تا ډیرې ورځې زما خدمت اوکړلو. نوته به آزاد شي. نو ډیرې ورځې د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزلس ورځې دی. ځکه چې دلسو عدد داسې دي. چه به دې باندې د ایام لفظ صادقېری. **نونیلې شي.** ((عشرة ایام)) اوچه کله یوولسو ته اورسی. نوبیا ایام نشی ونیلې بلکه یوم ونیلې شی. لکه احد عشر یوما)) شو. گوری دلته د یوولسو لپاره لفظ د یوم راغلو. ایام راغلو. **اوصاحین** رحمهم الله فرمانی. چه اووه ورځې دی. اوودې نه چې کومې زیاتې وی. هغه مکرر وی. **ځکه** چې مثلاً دخالی د ورځې نه شمار پیل شی. نو د جمعی پورې اووه ورځې شوې. اوچه اته ورځ راشی. نو د خالی د ورځې تکرار راغلو. **اوونیلې شوی دی.** که قسم په فارسی ژبه کي وی. **مثلاً اووانی.**،،، اگرما روز بسیار خدمت کردی آزادی شدی،،، نو دا به اووه ورځوته گرځولې شی. **او** د ډیرو ورځونه به اووه ورځې مراد وی. **ځکه** چې په فارسی کي ورځ د مفرد په صیغه باندې استعمالېږی. د جمعی په صیغه نه استعمالېږی. **په** یعنی په فارسی کي روز واحد استعمالېږی. اگرچه ددې واحد سره د دوو یا ددو نه زیات عدد هم ذکر وی. لکه کش روز، هفت روز. گوری ئه په هر عدد کي روز واحد استعمالېږی.

زبانہ: - اردو باب د عتق او طلاق یہ بیان کی دی۔

توضیح:- چونکہ پہ ما قبل کی د باب الیمین فی الکلام بیان اوشو. نورپسی د «باب الیمین فی العناق و الطلاق» ذکر کوی. خکہ چي عناق او طلاق هم پہ کلام باندی واقع کیوی.

بہ ولادت پوری ۛ مطلق تعلیق کول

[illegible]

حل اللفظة: ① ميت: مړې ② أمة: وينځه ③ تنقضي: تمام (پوره) کيږي

اوڅوک چې خپلې ښځې ته اووانۍ تا که بچي راوړلو، نوته دې طلاقه نه شي. نو دهغې نه مې بچي پيدا شونو دا طلاقه شوه. او هم دا حکم ډېره هغه صورت کي هم ډې دې که خپلې وينځې ته اووانۍ که تا بچي پيدا کړلو، نو ته آزاده نه شي. نو دهغې نه بچي پيدا شي. نو د بچي په پيدا کيدو باندې هغه آزاده شوه. او دليل ې دا

(١) القول الرابع هو قول أبي حنيفة عليه السلام كذا في البحر (٣٤٠/٤) والدر المختار (١١٩/٣) نقلاً عن القول الرابع (١١٩/٤).

دې چې دا بچي پيدا شوې دې نويه حقيقت کي بچي شو. اوبه عرف کي ورته هم بچي وائي. اوبه شريعت کي هم بچي اولند گنلې شي. ملاهم دا وجه ده چې په شريعت کي دغه مې ماشوم د بچي په حکم گڼې دې چې دې مې ماشوم زېږيدل به دا پنځه عدت تيروي. اوددې ولادت نه روسته چې کومه وينه راځي. هغه به نفاس وي. اودا ماشوم موريه د مولی ام ولد وي. نو شرط چې ولادت دې هغه ثابت شو. ملاوچ هغه ثابت شو. نو طالقيري.

نويج: د زيارې اواضافي قيود اتونه مطلب ښکاره دي.

(وَقَالَ إِذَا وُلِدْتَ وَكَلَدَ أَفْهَوْ حُرٌّ وَلَدْتُ وَلَدًا أَمْتًا أَمْرًا عَرَبًا عَتَقَ الْحَيُّ وَحْدَهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، (١) وَقَالَ: لَا يُعْتَقُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا) لِأَنَّ الشَّرْطَ قَدْ تَحَقَّقَ بِوِلَادَةِ الْمَوْتِ عَلَى مَا يَتَّبِعُ قَتْلَ الْيَمِينِ لِأَنَّ جَزَاءَهُ لَأَنَّ الْمَوْتَ لَيْسَ بِمَعْلٍ لِلْعُرِّيَّةِ وَهِيَ الْجَزَاءُ وَالْأَبَى حَنِيفَةَ أَنَّ
مُطْلَقَ اسْمِ الْوَلَدِ مُقَيَّدَ بِوَصْفِ الْحَيَاةِ لِأَنَّهُ قَصْدُ الْبَيِّنَاتِ الْحُرِّيَّةِ جَزَاءُ وَهِيَ قُوَّةٌ حَكِيمِيَّةٌ تَطْهَرُ فِي دَفْعِ تَسْلُطِ الْغَيْرِ وَلَا تَثْبُتُ فِي الْمَوْتِ فَيَقْتَضِي بِوَصْفِ
الْحَيَاةِ قَصَارَ كَمَا إِذَا قَالَ إِذَا وُلِدْتَ وَكَلَدَ أَمْتًا، بِخِلَافِ جَزَاءِ الطَّلَاقِ وَحُرِّيَّةِ الْأَمْرِ لِأَنَّهُ لَا يَصْلَحُ مُقَيَّدًا

هل اللغة: ① حي ژوندي ② تسلط غلبه ③ هريه آزادي ④ يصلح صلاحيت لري

زباړه - اوکه وينځې ته نې اووئيل که ستا بچي پيدا شو. نو هغه دې آزاد وي. نو هغې مې بچي اوزيرولو. اوبيا نې بې بل ژوندي بچي اوزيرولو. نودامام ابوحنيفه په نيزباندي صرف ژوندي بچي آزاديږي. او صاحبين څو فرماني. چې پدې دواړو کي يوه نه آزاديږي. ځکه چې شرط خو داوولنی بچي په زېږيدل سره موجود شوې دي. نودا قسم د جزاء نه بغير ختم شو. ځکه چې مې ماشوم خويه هيڅ طريقه د آزادي حاصلولو صلاحيت نه لري. حالانکه د قسم په جزاء کي آزادي حاصليدل هم راځي. اودامام ابوحنيفه دليل دا دې. چې مطلق ولد هغه ته وئيلي شي. چې هغه د ژوند په صفت موصوف وي. ځکه چې مولی دهغه د آزادي اراده د شرط د جزاء په طور سر کړې ده. ملايعني بغير د څه تعليق او شرط نه نې بچي نه دې آزاد کړي. بلکه دا نې شرط کړې دې چې بچي پيدا شي. نو هغه به آزاد وي. نوچه ولادت اوشو. نو شرط موجود شو. اوچه شرط موجود شي. نو جزاء به خامخا موجود ږي. او آزادي يو حکمي قوت دې. ملايعني په ظاهره په آزاد سړي کي څه قوت نه ښکاري. چې مثلاً اول يومن بوری اوچتولې شي. اود آزادي نه روسته دوي اوده منه بوری اوچتولې شي. بلکه ده ته حکماً يو قوت او اختيار حاصل دې. گورئ نه غلام په خپل اختيار سره خرڅول اخستل داسې نور تصرفات نشي کولي. او آزاد سړي دا تصرفات کولي شي. چې دبل چا تسلط اوزبردستي په خپل ځان باندې نه برداشت کوي. اودا ازادي په مړي کي نه ثابتېږي. ملاومولی چې د ولد آزادي اعلان کړې دې. نود هغې نه ژوندي ولد مراد دي. ځکه ولد هغه بچي ته وائي. چې د ژوند په صفت موصوف وي. ملاوژوند په کي وي. اوچه ولد مې پيدا شي. نومړي خود آزادي صلاحيت نه لري. ځکه چې آزادي د بل تصرف د ځان نه لرې کولو ته وائي. او مړي ددې قدرت نه لري. چې دبل چا تصرف د ځان نه لرې کړي. نومړي به د ژوند په صفت باندې موصوف گنلې شي. ملاځکه که دا قيد په کي شرط نکړي شي. نو بيا خود مولی قول عبث شو. ځکه که مړي ته آزادي ملا هم شي. نو هغه آزادي قبلولې نشي. نودا مسئله داسې شوه. لکه چې دې ورته اوواني. که تا ژوندي بچي پيدا کړلو. نوته به آزاده نې. په خلاف دهغه مسئلې چې په هغې کي جزاء طلاق اود مور آزادي وي. ځکه چې دغه بچي ملاپه کوم پورې چې نې د طلاق اوعتاق تعليق کړې دې. د ژوند د قيد صلاحيت نه لري. ملاچې هغه دې خامخا ژوندي وي. بلکه که مړ وي. نوهم به طلاق اوعتاق واقع کېږي.

(١) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (٤٣٤/٤) والكفاية (٤٣٤/٤) و رد المحتار (١٢٣٣) والبحر الرائق (٣٤٢/٤) ومثلي الانجر (٥٧٨/١) نقلًا عن القول الرابع (٤٢٧/١) -

ترجیح: «بغلاف الطلاق وحرية الماعة» یعنی چې ښځې ته اوواڼې که تا بچې اوزیرولو نوته به طلاقه ئې ب خپلې وینځې ته اوواڼې که تا بچې اوزیرولو نوته به آزاده ئې ځکه چې هلته که هغه مې بچې اوزیرېدی نوهم ښځه طلاقېږي. او آزاديږي. په دواړو مسئلو کې وجه د توپیر دا ده چې په زیربحث مسئله کې د بچې د آزادي مسئله ده. نوچه د بچې د آزادي مسئله ده. نو ددې څخه به هغه بچې مراد وي. چې د آزادي حاصلولو استعداد او قابلیت په کېنې وي. او هغه ژوندې بچې دي. او په سابقه مسئله کې طلاق په بچې باندې نه واقع کېږي. بلکه دهغه په مور باندې واقع کېږي. دغه ډول عتاق د بچې لپاره نه ثابتېږي. بلکه دهغه د مور لپاره ثابتېږي. نوکه بچې مې پیدا شی او که ژوندې به چا باندې چې حکم واقع کېږي په هغوی کې د حکم قبولولو چې طلاق او عتاق دي. استعداد او صلاحیت شته. نو ځکه هلته طلاق او عتاق واقع کېږي. او په زیربحث مسئله کې د مې بچې په ولادت باندې عتاق نه واقع کېږي.

داوینې غلام اخستلو آزادي

(وَأَذَانًا أُولَ عَائِدَةِ أَشْتَرِيَهُ فَبُيُوتَهُ قَاشْتَرِي عَيْدًا عَتَقَ) لِأَنَّ الْأَوَّلَ اسْمُ فَرْدٍ سَابِقٍ (لَقَدْ أَشْتَرِي عَيْدِي. مَعَا لَمْ أَعْرِضْ لِيَعْتَقْ) (وَأَجِدُ مِنْهُ) لِأَنَّ عَائِدَةَ اسْمُ الْفَرْدِ فِي الْأَوَّلَيْنِ وَالسَّبِقِ فِي الثَّانِي قَالَتْ عَمَّتُ الْأَوَّلَةَ (وَأَنْ قَالَ أُولَ عَائِدَةِ أَشْتَرِيَهُ وَخَدَّاهُ فَبُيُوتَهُ عَتَقَ) (الثَّانِي) لِأَنَّهُ يُرَادُ بِهِ التَّفَرُّدُ فِي حَالَةِ الْخِرَاءِ لِأَنَّ وَخَدَّاهُ لِلْعَالِ لَفَةً وَالثَّانِي سَابِقٌ فِي هَذَا الْوَجْهِ

ژباړه: او که یوکس دا اوونیل چې اولنې هغه غلام چې زه ئې واخلم. هغه دې ازاد وي. او د یو غلام واخستلو. نو هغه به آزاديږي. ځکه چې اولنې هغه کس ته واڼی چې د ټولو نه وړاندې وي. او که ددې اول دوي ادودا غلامان په یو ځای واخستل. او بیا ئې دریم غلام واخستلو. نو په دې درې واړو کې یوه نه آزاديږي. ځکه چې په اولنودو کې یوه د بل نه اولنې نه دي. او دریم هم د ټولو نه وړاندې نه دي. نو یوه کې هم اولنې نشو. او که دا ئې اوونیل چې اولنې هغه غلام چې ئې جلا واخلم. هغه دې ازاد وي. نو په دې درې واړو کې به دریم غلام آزاديږي. ځکه چې په دې لفظ کې په اخستلو کې ځانوالی مراد دي. ځکه چې ځانله والې دلته د اخستلو لپاره دلغت په اعتبار سره حال واقع شوې دي. او دریم غلام په دې صفت کې د ټولو نه اولنې دي.

داوینې غلام د ازادۍ قول

(وَأَنْ قَالَ آخِرُ عَائِدَةِ أَشْتَرِيَهُ فَبُيُوتَهُ قَاشْتَرِي عَيْدًا لَمْ يَعْتَقْ) لِأَنَّ الْآخِرَ اسْمُ فَرْدٍ لَاحِقٍ وَلَا سَابِقَ لَهُ فَلَا يَكُونُ لَهَا أَجَلًا وَلَا أَشْتَرِي عَيْدًا لَمْ يَعْتَقْ (الْآخِرُ) لِأَنَّهُ فَرْدٌ لَاحِقٌ قَالَتْ صَفَّ بِالْآخِرَةِ (وَيَعْتَقُ يَوْمَ اشْتَرَاهُ عِنْدَ أَبِي حَبِيبَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ حَتَّى وَاعْتَبَرُ مِنْ جَمِيعِ الْمَالِ) (وَقَالَ: يَعْتَقُ يَوْمَ مَاتَ) حَتَّى يَعْتَبَرُ مِنَ الثَّلَاثِ لِأَنَّ الْآخِرَةَ لَا تَثْبُتُ إِلَّا بَعْدَ مَرَّةٍ وَآخِرَةٍ وَبَعْدَهُ وَذَلِكَ يَحْتَقُّ بِالْمَوْتِ فَكَانَ الشَّرْطُ مُحَقِّقًا عِنْدَ الْمَوْتِ فَيَقْتَضِرُ عَلَيْهِ. وَلَا يَبِي حَبِيبَةَ أَنْ الْمَوْتَ مَعْرُوفًا فَأَمَّا إِصْطَافُ بِالْآخِرَةِ فَيُنْ وَفِي الْخِرَاءِ وَفِي ثَبُتِ مُسْتَقْبَلًا

هل اللغة: ① سابق: د ټولو نه اول ② لاحق: د مخکني سره یوځای شوې ③ مستند: بل څیز نه نسبت کړې شوې ژباړه: او که دا ئې اوونیل چې آخری غلام کوم چې زه واخلم. هغه دې ازاد وي. او ددې نه روسته ئې غلام واخستلو. او مولی مې شو. نو هغه غلام نه آزاديږي. ځکه چې آخری غلام به هغه وي. چې دهغه نه وړاندې بل غلام هم اخستې شوې وي. او دده نه وړاندې بل غلام نه دي اخستې شوې. ددې امله دي لاحق یعنی آخری نشو. او که د یو یو یعنی اول ئې یو غلام واخستو. او بیا ئې بل. او بیا مې شو. نو دوهم غلام به آزاديږي. ځکه چې دې روستو اخستې شوې غلام دې. نو ځکه په ده کې دا خربت صفت موجود شو. ځکه چې دده د مرگ نه روسته د بل غلام اخستلو احتمال هم ختم شو. او دامام ابوحنيفه په دې نیز د مالک د مرگ نه روسته نه بلکه مالک چې په کومه ورځ غلام واخستلو. هم دهغه ورځې نه دي آزاد شو. ددې نتیجه به دا راوځي چې د مالک د

(١) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (٤٣٦٤) وردالمحتار (١٢٣٣) والبحر الرائق (٣٤٣٤) نقلاً عن القول الرابع (٤٢٨١١).

واړه مل څخه به دې ازادېږي یعنی په کوم وخت کې چې مالک دا غلام اخستې وو. نوبه هغه وخت کې مالک صحیح اوروغ رمت وو. اواکړه هم دهغه صحت په حالت کې د مولی شرط موجود شوې وو. خود مولی په مرگ باندې ددې شرط پوره والي معلوم شو. ددې امله به د ده آزادی د مولی د واړه میراث نه معتبر وي. ځکه دده غومره ولې نه جوړېږي. اوصاحبین فرمائي چې مولی د کومې ورځې نه مړ شي. دهغه ورځې څخه به آزادگنې شي. یعنی دا داسې شوه لکه چې ده هغه دخپل مرگ په وخت کې آزاد کړلو. ددې امله به دهغه د میراث د دریمې برخې نه دې آزاد گنې شي. ځکه چې ددې دریمې برخې مال نه دې ازادېدې شي صحیح ده گنې بیا به دې دواړتانو قرضدارې وي. ځکه چې دده آخری غلام کیدل خوږه په هغه وخت کې ثابتېږي. چه دده نه روسته بل غلام نه وي اخستې شوې. اودا خبره د مولی د مرگ نه روسته په یقین سره معلومه شوه. نو د شرط وجود د هغه د مرگ په وخت کې اوشو. نو آزادی به هم په هغه وخت کې وي. اودامام ابوحنیفه دلیل دا دي چې مرگ دا خبره اوخوږه. چه هم دا آخری غلام دي. خودده آخری کیدل هم د اختلوه وخت کې ثابت شوی دی. اگرچه وخت نه معلوم نه وو. خوږه حقیقت کې هم دې آخری وو. نو د اختلوه وخت څخه به دده اخريت ثابتېږي. اوچه څنگه دې آخری شي. نوهم دهغه وخت څخه به ازادېږي. ترمخ: د ژباړې او اضافي قیوداتو نه مطلب واضح دي.

آخری ښځې ته درې طلاقه ورکول

وَعَلَىٰ هَذَا الْخِلَافِ تَقْبِيْلُ الطَّلَاقِ الثَّلَاثِ بِهِ، وَقَابِلُهُ تَطْلُقُ فِي جَرَيَاتِ الزَّوْجِ وَعَدَمِهِ

حل القعه: ① جویان جاری کیدل ② الارث. میراث

ژباړه: - اوهم دا اختلاف په هغه صورت کې هم دي. چه د آخری کیدوسره نې درې طلاقه مشروط کړې وي. ددې اختلاف په فائده د میراث په اوړلو اونه اوړلو کې ښکاره کېږي. ترمخ: - ددې وضاحت دا دي. چه یوسړې اووانی. هغه آخری ښځه چې زما نکاح ورسره اوشی. هغه دي په دریو طلاقو طلاقه وي. ددې نه روسته د یوې ښځې سره نکاح اوکړی. اوبیا دبلي سره نکاح اوکړی. اودهغې د دریو حیضوتیریدو نه روسته ددې نه روسته د یوې ښځې سره نکاح اوکړی. اوبیا دبلي سره نکاح اوکړی. اودهغې د دریو وي. اودمیراث حقداره به وي. اودامام ابوحنیفه په نیزبه هم د هغه وخت نه مطلقه شوې وي. دکوم وخت نه چې نې ورسره نکاح کړې وي ځکه به د میراث حقداره نه وي.

د اولنې زېږې ورکونکې د آزادي حکم

(وَمَنْ قَالَ كُلَّ عَيْنٍ ثَلَاثَ بِلَادٍ فَلَانَهُ ثَلَاثُ مَنَافِعٍ عَنِ الْأُولَى) (لَا تَبْقَى لَهُ بِلَادٌ إِلَّا تَبْقَى لَهُ بِلَادٌ وَبِقَوْلِهِ) (وَمَنْ قَالَ بِلَادٌ ثَلَاثَ بِلَادٍ فَلَانَهُ ثَلَاثُ مَنَافِعٍ عَنِ الْأُولَى) (وَمَنْ قَالَ بِلَادٌ ثَلَاثَ بِلَادٍ فَلَانَهُ ثَلَاثُ مَنَافِعٍ عَنِ الْأُولَى)

حل القعه: ① متفرقین جلا جلا ② بشرة خرمين ③ الوجه مخ

ژباړه: - اوکه یوکس اووینل چې هر هغه غلام چې ماته د فلانې ښځې نه د بچي پیدا کیدو زېږې راکړی. هغه دې آزاد وي. ددې نه روسته ده ته درې غلامانو جلا جلا زېږې ورکړلو. یعنیديو نه روسته ورته بل زېږې وانی. چې د مخ رنگ بدل کړي. خوږه عرف کې په دې کې دا هم شرط دي. چه هغه خوشخبري وي. یعنی د خوشحالی د امله دهغه د مخ رنگ بدل شي. اودا خبره صرف داوولنې غلام په زېږې ورکولو باندې پوره کېږي. اوکه درې واړو ورته په یو وار زېږې ورکړلو. نودرې واړه ازادېږي. ځکه چې زېږې د درې واړو نه حاصل شو.

هـ «إِنْ اشْتَرَيْتَ فَلَانًا فَصَوِّرْ» حُكْم

(وَقَالَ إِنْ اشْتَرَيْتَ فَلَانًا فَصَوِّرْ حُرْفًا شَرَاهُ يَتَوَى بِهِ كَفَّارَةٌ يَحْيِيهِ لَمْ يَحْيَ) لِأَنَّ الْقَرْطَ قِرَافُ النَّبِيِّ بَعْلَةُ الْغَنِيِّ وَهِيَ الْيَتِيمُ، فَأَمَّا الْيَرَاءُ فَمَنْ رُطِلَ (وَأَنْ اشْتَرَى أَبَاهُ يَتَوَى عَنْ كَفَّارَةٍ يَحْيِيهِ إِذَا عُنِدْنَا) إِخْلَافًا لِقَوْلِهِ وَالشَّافِعِيُّ: لَمَّا أَنْ الْيَرَاءُ رُطِلَ الْغَنِيُّ، فَأَمَّا الْبُعْثَةُ فَهِيَ الْقَرَابَةُ وَهَذَا الْأَنْ الشَّرَاءُ الْيَتِيمَ الْمَلِكُ وَالْإِعْتِقَاقُ إِزَالَتُهُ وَيَبْنِيهَا مُنَاقَاةٌ. وَلَمَّا أَنْ يَرَاءُ الْقَرِيبَ إِعْتِقَاقٌ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «لَنْ يَجْزِيَ وَلَدٌ وَالِدَهُ إِلَّا أَنْ يَهْدَهُ مَمْلُوكًا فَيُشْرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ» (١) جَعَلَ نَفْسَ الشَّرَاءِ إِعْتِقَاقًا لِأَنَّهُ لَا يُشْرَطُ غَيْرُهُ وَمَا يُظَاهِرُ قَوْلُهُ سَقَاةً فَأَرَوَاهُ

حل اللغة: ① قنوان: يوځانې کول ② القرابة: خپلولی ③ ازالة: لرې کول ختمول ④ سقا: هغه باندې نې ځکاک

او کړو ⑤ اروا: هغه نې خړوب کړو
 وپاره. - اوکه ده او وټيل، که ما فلا نې واخستل، نو هغه دي آزاد وي. بيا نې دغه غلام واخستلو، خود قسم کفاره
 ادا کولې نه نيت باندې، نو هغه کفاره نه ادا کيږي. ځکه چې د کفارې ادا کاوه لپاره شرط دا دي، چه د آزادي
 د علت يعنې قسم سره سره دهغي نيت هم وي، او اخستل خو شرط دي. هرهغه څنگه چې هغه واخلي، نو
 آزاديږي، او کفاره په هغه وخت کې جائز کيږي، چه د آزادي علت يعنې چې د قسم سره د کفارې ور کاوه نيت
 هم متصل وي، او دا اتصال دلته گي نشته، بلکه د آزادي د شرط يعنې اخستلو سره متصل دي. نو ځکه به
 کفاره نه ادا کيږي. اوکه يوکس د کفاره ادا کولو په نيت خپل پلار واخستلو، نو زموږ په نيز د کفاره ادا
 کيږي، او په دې کې دامام زفر او امام شافعي عليه السلام اختلاف دي. ددې دواړو دليل دا دي، چه اخستل خو صرف د
 آزادي شرط دي، او دهغي علت قربايت دي، ځکه چې په اخستلو سره خپل ملکيت ثابتول وي. او آزادول د
 خپل ملکيت ختمولو يا لرې کاوه نوم دي. او په دې دواړو خبرو کې منافات دي، ځکه چې اخستل د آزادي
 علت نشي کيدې. او زموږ دليل دا دي، چه دخپل قريب اخستلو مطلب هم آزادي ده، ځکه چې رسول الله
 فرمايلي دي، بچي د پلار هيڅ بدله نشي ادا کولې. ددې سوا چې خپل پلار مملوک او غلام بيا مومي، او هغه
 دخپل مالک نه واخلي، او آزاد شي. امام مسلم اوسنن اربعه ددې حديث روايت کړي دي، په دې حديث کې هم
 اخستل آزادي گرځولې شوې ده، ځکه چې په دې حديث کې بل څه شرط نه دي لگولي شوي، نو ددې نظير د
 عربو دا قول شو، چه ((سقا فارواه)) يعنې هغه باندې نې اوبه اوڅکلې، اوسيراب نې کړلو.

توضيح: - صورت د مسئلې دا دي، که يوکس د يومعين کس په اخستلو باندې او وټيل، چه هغه آزاد دي، بيا دده
 قسم د کفاره په نيت سره هغه کس واخستلو، نو په دې صورت کې د دې حالف کفاره نه ادا کيږي. ځکه چې د
 آزادي علت **هو جه** د قسم سره د نيت اتصال دي، يعنې کله چې هم ده هغه فلا نې واخستلو، نو د اخستلو
 سره به آزاديږي، او کفاره هله جائز کيږي، چه د آزادي علت يعنې د کفاره باليمين نيت متصل وي. او دلته دا
 شرط موجود نه دي، بلکه د عتق شرط د اخستلو سره متصل دي، نو کفاره به نه ادا کيږي، ځکه چې په
 ذکر شوي صورت کې عتق وړانديني قسم دي، او اخستل د عتق شرط دي، نو دلته د اخستلو سره نيت متصل
 شو. نو کفاره نه ادا کيږي، په دې وجه چې د کفاره لپاره دا شرط دي، چه نيت د علت سره متصل وي، نو په
 حقيقت کې د عتق علت د حالف قول دي، چه ((هو حر)) خود تعليق په وخت کې اکر چه دهغي علت نه ښکاره
 کيږي، خود شرط د وجود په وخت کې د عتق حکم سابقه علت اړخ ته منسوب کيږي. نو دا صورت به داسې
 شي، چه علت مقدم وي، نو په دې کې فقهاؤ تصريح کړي ده، چه د قسم خوړلو په وخت کې د حالت لپاره اهليت
 شرط دي، خود شرط د تحقق يعنې ثبوت لپاره دده اهليت شرط نه دي، که يوکس د کفاره يمين په نيت خپل

(١) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه مسلم في العتق رقم ٢٥ وأبو داود في الأدب باب ١٢٠ رقم ٥١٣٧ والترمذي في البر والصله باب ٨ وابن ماجة في الأب باب ١ رقم ٣٦٥٩ وأحمد في المسند ٢/٢٣٠)۔

غلام واخستلو. او آزاد شي کړلو. نو دا حنافوبه نيزه کفار ه ادا کاوه لپاره دا صورت جائز دي. او د امام زفر او امام شافعي عليه السلام په نيزه کفار ه دا ذکر شوي صورت جائز نه دي.

په ذکر شوي صورت کي دا اختلاف لنډيز دا ده. چه په کفار ه کي د کفار ي ادا کاوه لپاره دعتق د علت سره د نيت اتصال د ټولو فقهاؤ په نيز ضروري دي. په ذکر شوي صورت کي امام زفر او امام شافعي عليه السلام قربت ع د پلار اخستل ع د آزادي وجه ع د علت عتق ع او ملکيت ددې شرط گرځولې دي. اوزموي ع د درې واړه امامانو امام مالک، امام محمد او امام ابو حنيفه عليه السلام په نيز ددې صورت حکم ددې په عکس دي. ع يعني ملکيت دعتق علت دي. او قربت ددې شرط دي ع چونکه شريعت د قريب اخستل دهغه آزادي گرځولې ده. نو په داسې صورت کي به خامخا هم ملکيت دعتق علت گرځولې شي. نو د مخالف خپل پلار د کفار ه ادا کولو په نيت سره اخستل به نيت د علت عتق سره متصل کړي. او کفار ه به ادا شي. خو چونکه دواړه حضراتو عليه السلام امام زفر او امام شافعي عليه السلام چونکه قربت علت گرځولې دي. نو ځکه علت د نيت سره متصل نشو. او کفار ه ادا نشوه.

خو زموږ ع د احنافو وغيره عليه السلام دليل د نبی ص ارشاد دي. ع کوم چې د امام بخاري عليه السلام نه علاوه نور وټولو محدثينو روايت کړي دي. او دغه حديث په متن کي هم ذکر شوي دي ع ((عن سهل ابن ابی صالح عن ابيه عن ابی هريرة ع (عن النبي ص) انه قال لن يجزى ولد والده الا ان يجده مملوكا... الخ)) يعني خوښ د خپل پلار بدله نشي پوره کولې. البته دا چې پلار دچا مملوک ع غلام ع بيا مومي. او دې نې واخلې. نو هغه به آزاد شي. ددې حديث د تائيد د امله دا مذهب راجح دي.

لازياتي دا چې زموږ د قول په تائيد کي د عربو مقوله چې ((سقاء فارواه)) دنظريه طور هم موجود ده. د کوم مفهوم او ليدير دا ده. چه کله د اعتاق عطف په ((شراء)) په حرف دفاء سره وي. نو دا د عربو په کلام کي د تراخي بالزمان تقاضا کوي. يعني کله چې ديو فعل عطف په بل فعل باندې د حرف فاء په ذريعه سره وي نو دوهم فعل د اولي فعل سره ثابتيږي. لکه د عربو په کلام کي ددې مثال دا دي. ((ضريره فاجعته)) دغه ډول ((اطعمه فانيه)) دغه ډول ((سقاء فارواه)) په ذکر شوي نظير کي ((سقاء)) فعل دي. او ((ارواه)) هم فعل دي. ددې دواړو فعلونو عطف په حرف فاء سره شوي دي. چه معنی ئې دا ده. اوبه ئې پرې اوځکولې. اوسيراب ئې کړلو. د عربو د کلام د دې نظير ع مثال ع د ذکر شوي مسئلې سره مطابقت داسې دي. ع کوم چې زموږ د احنافو عليه السلام تائيد کوي ع چې لکه څنگه د اوبو خونکي په فعل سره د هلو وېوالی فعل ثابتيږي. دغه ډول د قربت په اخستلو باندې چې کوم فعل مېنی وي. په هغې سره به دعتق فعل ثابتيږي.

خپله ام ولد کفار ه په نيت سره اختل

(وَلَوْ اشْتَرَى أَمْرًا وَلَمْ يَجِزْهُ) وَمَعْنَى هَذِهِ السَّأَلَةُ أَنْ يَقُولَ لِأَمَةٍ قَدْ اسْتَوْلَدَهَا بِالنِّكَاحِ: إِنَّ اشْتَرَيْتَكَ فَأَنْتِ حُرَّةٌ عَنْ كَفَّارَةٍ عَمِّي وَجِبَ بِلَايَتِي إِذَا قَالَتْ لِقَتْنِي أَنْ اشْتَرَيْتَكَ فَأَنْتِ حُرَّةٌ عَنْ كَفَّارَتِي عَمِّي حِينَ يَجِزِي عَنْهَا إِذَا اشْتَرَاهَا لِأَنْ حُرِّيَّتَهَا غَيْرُ حُلِّ الْفَقَةِ ① الاستيلاء. ام ولده تر خيډل ② قنه وينځه ③ تصاف. نسبت کولې شي

ژباړه. او که خپله ام ولد ئې د کفار ه ادا کولو په نيت سره واخستله. نو دا کفار ه صحيح نه ده. ددې مسئلې صورت به دا وي. چه يو کس د بل چا د وينځې سره نکاح اوکړله. اوبيا ئې دهغې نه بچې هم پيدا شي. په دغه وخت کي هغې ته اوواټنې. که چرته ما ته واخستلې. نو ته به د قسم په کفار ه کي آزاده ئې. اوس ئې هغه په يو وخت کي واخستله. نو د شرط د وجود د امله هغه آزاده شوه. خو دا به د قسم په کفار ه کي نه وي آزاده شوې. ځکه چې ددې آزادي خو صرف دهغې د ام ولد جوړيدو په امله سره راغلې ده. نو قسم اړخ ته به ددې اضافت نشي کولې. په خلاف دهغه صورت کي چې يوې پردې وينځې ته ئې اووټيل. يعني چې ده ام ولد نه

وی. که ماته واخستلې. نوته به زما دقسم په کفارہ کښې ازاډه نې. اوبیا نې هغه په څه وخت کي واخستله. نوډ وینا مطابق به دهغه دغه کفارہ ادا شی.

وینځي سره وطني څلولوپوري د آزادۍ تعلیق

(وَمَنْ) (قَالَ) إِنَّ كُنْتُ جَارِيَةً فِي حُرَّةٍ (فَتَشْرِي جَارِيَةً كَانَتْ فِي يَدِهِ عَقْدَتْ لِرَبِّ الْيَمِينِ الْعَقْدَتْ فِي حَقِّهَا يَبْصَادُ قِيَمَتِهَا الْبَيْتُ وَهَذَا الْإِنْ جَارِيَةً مِنْكَ فِي هَذَا الشَّرْطِ فَتَنْتَ كُلَّ جَارِيَةٍ عَلَى الْإِنْ وَأَنْ أَشْرَى جَارِيَةً فَتَشْرَاهَا (فَمَنْ تَقُولُ) خَلَا إِنْ قَرَأَهُ يَقُولُ: الشَّرِي لَا يَصِحُّ إِلَّا فِي الْبَيْتِ فَكَانَ ذِكْرُهُ ذِكْرَ الْبَيْتِ وَصَارَ كَمَا إِذَا قَالَ لِأَجَنِيَّةٍ إِنْ طَلَقْتُكَ تَعْبُدِي حُرِّيَّةً أَوْ تَزَوَّجِي مَذْكَورًا. وَلَكِنَّا إِنْ الْبَيْتَ يَصِيرُ مَذْكَورًا فَهُوَ حُرَّةٌ الشَّرِي وَهُوَ شَرْطٌ قَبْلُ فَقَدْ رَفَعَهُ وَلَا يَبْطُلُ فِي حَقِّ حُرَّةٍ الْجَزَاءُ وَهُوَ الْجَزَاءُ، وَفِي مَسْأَلَةِ الطَّلَاقِ أَيْمَا يَبْطُلُ فِي حَقِّ الشَّرْطِ دُونَ الْجَزَاءِ، حَتَّى كَوْفَالٍ لَهَا إِنْ طَلَقْتُكَ قَالَتْ طَالِقٌ فَلَا تَأْتِي فَتَرْجِعُهَا وَطَلَقَهَا وَاجِدَةً لَا تَطْلُقُ فَلَا تَأْتِي وَتَأْتِي مَسْأَلَتُنَا

هل اللغة: ① تسري به خانلوالی کښې جماع کول ② اجنبیه پردي ښځه ③ زان هغه اسم اشاره ده

زبانه: - اوجا چې اوونیل. که ما وینځي سره تسري اوکړله. یعنې په خانلوالی کي مې ورسره جماع اوکړله. نو هغه دې ازاډه وی. بیا ده د وینځي سره هغه عمل اوکړلو. یعنې جماع نې ورسره اوکړله. نو هغه به ازاډه وی. ځکه چې ددغه وینځي په اړه کي قسم منعقد شو. ځکه چې دا قسم دهغه په ملکیت کي موجود شو. ددې وجه دا ده. چه په دې قسم کي وینځه نکره ده. نو ځکه خالنه خالنه هرې یوې وینځې ته گډ دې. او که ددې وینا نه ورسته نې یوه وینځه واخستله. اویه قبضه کي نې راوستله. جماع نې ورسره اوکړله. نو هغه به د قسم د امله نه ازاډیږي. په دې کي دامام زفر رحمه الله اختلاف دې. هغوی فرماني چه په خپله قبضه کي راوستل په هغه صورت کي صحیح دی. چه دده ملکیت موجود وی. نویه قبضه کي د راوستلو ذکر کولویه ملکیت کي راوستل دی. نو دا خبره داسې شوه. لکه چې پردې ښځې ته اووانی. که ماته ته طلاق درکړلو. نو زما غلام دې ازاډ وی. نویه دې کي د طلاق په ذکر کولوسره په نکاح کي راتگ ضمناً ذکر شو. اوزموږ دلیل دا دی. چه د ملک ذکر کاوه ددې اړتیا په وجه دی. چه دا په قبضه کي راوستل صحیح شی. اولدنه په قبضه کي راوستل شرط دې. نو چه ترکومې پورې اړتیا وی. نو هغه پورې به دملک ذکر کول فرض کولې شی. یعنی د شرط دحد پورې به ملکیت ذکر وی. اود جزاء یعنی آزادی په اړه کي به ملکیت ظاهر نه وی. اود طلاق په مسئله کي هم ملک نکاح صرف دشرط په حق کي ښکاره کیږي. دجزاء په حق کي نه ښکاره کیږي. تردې که یوې پردې ښځې ته نې اوونیل. که ما تاته طلاق درکړلو. نوته دې په درې طلاقو طلاقه نې. اوبیا نې هغې سره نکاح اوکړله. او طلاق نې ورته ورکړلو. نو درې طلاقه نه واقع کیږي. هم دا زموږ د مسئلې نظیر دې.

تشریح: - صورت د مسئلې دا دی. چه یوکس دقسم خوړلویه وخت کي مطلق یوې وینځې ته اوونیل. که ته د نکاح یا د ملکیت په ذریعې زما په قبضه کي راغلي. نوته دې ازاډه نې. بیا هغه وینځه په خپله قبضه کي راوستله. نو هغه به ازاډیږي. په ذکرشوی صورت کي د یمین د انعقاد لپاره چې حالف وینځه په خپله قبضه کي راولی. نو ددې دوي اوده صورتونه دی. ① نکاح ② ملکیت،

د ذکرشوی صورت کښې د متکلم یا حالف د قول نه معلومیږي. چه د وینځي په قبضه کي راتگ د ملکیت په ذریعه وی. ځکه چې ((سربت جاریه فهو حرة)) په دې باندې دلالت کوی. ځکه چې د آزادی شرط دملوکو لپاره وی. قطع نظر ددې نه چې دبل چا وینځه وی. یا حره منکوحه وی. البته دا ده. چه حره منکوحه مطلقه کیدای شی. خود ((فهی حرة)) په زمره کي نشي راتلی. نویه ذکرشوی صورت کي به د وینځي په قبضه کي راوستل د ملکیت په ذریعه وی. که د یمین وقوع د متکلم یا حالف په ملکیت کي اوشی. نویه دې صورت کي یمین منعقد کیږي. اود حریت سبب گرځي. کوم چې د یمین د انعقاد لپاره شرط دی. نو دشرط دوجود په وجه به یمین منعقد شی. یعنی وینځه به ازاډه شی.

چونکه متکلم یا حالف د ((جاریه)) لفظ نکره استعمال کړې ده. نود متکلم یا حالف په ملکیت کي چي کومه وینځه هم راځي په هرې یوې باندې به ځانله ځانله د یمین اطلاق کیږي. ځکه چې په نکره کي عموم وی. کوم چي دخپل مدخول په ټولو افرادو باندې محیط وی. نود نکره عمومیت به په هره وینځه باندې د یمین انعقاد کوی.

اوکه حالف خپلې وینځې ته دقسم خوړلوپه وخت کي وئیلی وو. که ته ما په خپل حرم کي راوستې. نو ته به آزادې نه یو په دې صورت کي به صرف هغه وینځه آزادېږي. کومه چې دې په خپل حرم کښې راولي. خو په دې شرط چې دقسم په وخت کي هغه دده په ملکیت کي وی. گڼی په بل صورت کي به هغه وینځه ددې قسم په وجه نه آزادېږي. ځکه چې دقسم په وخت کي د وینځې په حق کي د ملکیت شرط موجود نه وو. خواصم زفریښت په دې صورت کي اختلاف کوی. دهغوی استدلال دا دی. چه چونکه په ملکیت کي تسری هغه قبضه کي راوستل صحیح دی. نوځکه په حرم کي د راوستلو ذکرپه اصل کي د ملکیت ذکر دې. ددې مثال داسې دې چه یوکس پردې ښځې ته اووئیل. ((ان طلقک فعبدی حر)) که ماتاته طلاق درکړلو. نو زما غلام دې آزاد وی. نو په دې کلام کي د نکاح ذکرپه خپله راغلو.

زموږ دا حانفو ښځه دلیل دا دې چه تسری دصحت لپاره د ملکیت وجود گټلې شی. ځکه چې ملکیت شرط دی. نوځکه به دا د ملکیت مذکور. په قدرت اړتیا محدود وی. او دجزاء صحت به د عتق په حق کي نه ښکاره کیږي. اود طلاق په مسئله کي دشرط په اړه کي ددې اظهار کیږي. او دجزاء په ثبوت کي به نه کیږي. نو اوس به ددې مسئلې نوعیت دا وی. که متکلم یا حالف یوې پردې ښځې ته اووئیل. چه ((ان طلقک فانک طالق ثلاثا)) که ماتاته طلاق درکړلو. نوته به په درې طلاکو طلاقه شي. بیا دغه متکلم یا حالف نکاح اوکړله. او طلاق نه ورکړلو. نو دغه ښځه به مطلقه ثلاثه نه وی. یعنی په هغې به درې طلاقه نه واقع کیږي. ځکه چې د طلاق لپاره نکاح شرط ده. اودلته د متکلم یا حالف الفاظ د نکاح نه وړاندې وو. نو دا ذکر شوې مسئله هم د زیر بحث مسئلې پشان شوه. یعنی امام زفریښت چې په کومه مسئله کي اختلاف کړې دې. اود دلیل په طور چه نه څه پیش کړې دی. نو هغه مسئله زموږ د مسئلې پشان شوه. ددې امله زموږ استدلال راجح شو.

د «خل معلول ای هر» حکم

﴿وَمَنْ قَالَ كُلُّ مَوْلٍ لِي حُرٌّ لِقَوْلِي أَمَاتٌ أَوْلَادُهُ وَمَدْبُورَةٌ وَعَبِيدُهُ﴾ **أَوْ جُودُ الرِّسَالَةِ الْمُنْطَلَقَةِ فِي هَذِهِ إِذَا أَلَيْكَ ثَابِتٌ فِيهِمْ وَقَبْلَهُ وَبِئْسَ مَا يُنْفَعُ مَكَاتِبُهُ إِلَّا أَنْ يَتَوَهَّبَ لِأَنْ أَلَيْكَ غَيْرُ ثَابِتٍ بِأَوْ هَذَا لَا يَمْلِكُ أَكْسَابُهُ وَلَا يَحِلُّ لَهُ وَطْءُ الْمَكَاتِبِ بِخِلَافِ أَمْرِ التَّوَلَّى وَالْمَدْبُورَةِ فَإِذَا خَلَّتِ الرِّسَالَةُ فَلَا بُدَّ مِنَ النَّيَةِ**

هل اللغة: ① امهات جمع دام ده مور ② مدبر هغه غلام چې د مولی د مرگ نه روسته آزادېږي ③ مکاتب: هغه غلام چې د مولی سره نه د څه مقرر قیمت په ادا کولو آزادی ترلې شوې وی زیاده - اوکه یوکس دا اوئیل چه زما هر غلام دې آزاد وی. نو دده دوینا د امله به دده ټولې ام ولد وینځې اودده واره مدبر غلامان او مطلقا هر غلام آزادېږي. ځکه چې دې خلگو اړخ ته پوره نسبت شوې شوې. ځکه چې په دې ټولو ذات اور قبیه دواړو په اعتبار سره ملکیت ثابت دې. خو دده یو غلام چې مکاتب دې هغه به نه اعتبار سره په مکاتب باندې ملکیت ثابت نه دې. ځکه چې مکاتب دده هم آزادېږي. ځکه چې د قبضې په مختار دې. نوځکه دده مولی دده د گټې مالک نه دې. اود مکاتبه وینځې سره د هغې د مولی وطنی کول جائز نه دی. په خلاف د ام ولد او مدبره وینځې. ځکه چې دوی سره هر څه جائز دی په دې وجه مکاتب ته د معلوکیت په نسبت کي کمې موجود دې. نوځکه نیت ضروری او گرځولې شو.

په بشوونې یوې معین یا دوو معینوته طلاق ورغول

(وَمَنْ قَالَ لِنِسْوَةٍ هَذِهِ طَالِقٌ أَوْ هَذِهِ وَهَذِهِ طَالِقَتَا الْأَخِيرَةِ وَهِيَ الْخِيَارُ فِي الْأُولَيْنِ) أَلَا إِنَّ كَلِمَةَ الْأُولَيَاتِ أَحَدُ الْمَذْكُورَيْنِ وَقَدْ أَذْخَلَ بَيْنَ الْأُولَيْنِ ثُمَّ عَطَفَ الثَّالِثَةَ عَلَى الْمَطْلُوقَةِ لِأَنَّ الْعَطْفَ لِلْمُقَارَكَةِ فِي الِشَّيْءِ فَتَقَعُصُ بِمَجْلِهِ فَصَارَ كَمَا إِذَا قَالَ أَحَدًا كُنَّا طَالِقٌ وَهَذِهِ (وَكَذَا إِذَا قَالَ لِعَبِيدِهِ هَذَا أَوْ هَذَا وَهَذَا عَقَى الْأَخِيرَةَ وَهِيَ الْخِيَارُ فِي الْأُولَيْنِ) لَيْسَ بِشَيْءٍ.

حل اللغة: ① نسوة: دا اسم جمع ده بشو ته وائی ② خيار: اختيار

زباړه:- اوکه یوکس خپلو بیبیانوته په نسبت کولوسره اوونیل چه دا بنځه طلاقه ده یا دا ډلزنې او دا ډلخالده) طلاقې دی یعنی درې واړه بیباني ئي مخاطبې کړې اورتې ئي اوونیل چه دا طلاقې دی نوجه کومه ئي په آخره کی یاده کړې ده هغه به طلاقه شی اوبه اولنودوو کی په یوه کی اختیار دې یعنی په هغې دواړو کی چې کومه یوه غواړي هغه دې د طلاق لپاره متعینه کړي ځکه چې کلمه د او، ډلزنې ددې مقصد لپاره استعمالیږي چه د دواړو نه په یوه مذکوره کی حکم ثابت شی اوده هم په اولنودوو کی حرف او، ډلزنې داخل کړې دې اوبیا ده دریمه بی بی په مطلقه بنځه باندې عطف کړل ډلزنې هغه به هم طلاقه شی ځکه چې دعطف واړ دحکمی شرکت لپاره وی نوهغه به په خپل ځانې باندې قائم وی لکه چې ده ونیلی وی په تاسودواړو کی یوه طلاقه ده البته دا یوه هم طلاقه ده دغه ډول که خپلوجلانوته ئي اوونیل چه دا غلام آزاد دې یا دې ډلزد اودې ډلزکې آزاد دې نواړی غلام به خامخا آزادېږي اوبه اولنودوو کی ده ته په دواړو کی دیواختیار دې دیورته بیان شوی دلیل په وجه

تبریح:- په ذکر شوی صورت کی چې کومو دوو بنځو کینې کلمه د او، راوړلې شوې ده نوبه دغه دواړو کی به خاوند ته اختیاروی ځکه چې کلمه د او، اختیار لپاره راځي اودریمه بنځه کومه چې د او، د کلمې نه روسته راځي هغه به طلاقېږي چونکه په دې قول کی د طلاق په واقع کیدو کی درې واړه شریک دی نوکلمه د او په دریمه بی بی د طلاق حکم ثابت کړلو اود حرف او، د امله په پاته دوو کی ورته اختیار دې ډلزچه چاته طلاق ورکوي اودغه ډول که غلامانوته ئي اوونیل نودهغوی هم دا حکم دې ډلزی یعنی حرف یا په اولنودواړو بنځو کی د یوې لپاره دې

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ وَالزَّوْجِ وَغَيْرِ ذَلِكَ)

زباړه:- باب د اخستلو خرڅولو، نکاح کاوه وغیره په اده کی دی

(وَمَنْ حَلَفَ لَا يَبِيعُ أَوْ لَا يَشْتَرِي أَوْ لَا يَزْوَجُ كُلَّ مَنْ قَالَ ذَلِكَ لَمْ يَمْتَنِعْ) لِأَنَّ الْعَقْدَ وَجَدَهُ مِنَ الْعَاقِدِ حَتَّى كَانَتْ الْعُقُوبُ عَلَيْهِ، وَهَذَا الْوَكْلَانِ الْعَاقِدُ هُوَ الْحَالِفُ يَمْتَنِعُ فِي يَمِينِهِ فَلَمْ يَجِدْ مَا هُوَ الشَّرْطُ وَهُوَ الْعَقْدُ مِنَ الْأَمْرِ، وَأَمَّا الثَّابِتُ لَهُ حُكْمُ الْعَقْدِ أَلَا أَنْ يَتَوَيَّ ذَلِكَ لِأَنَّ فِيهِ تَشْدِيدًا أَوْ يَكُونُ الْحَالِفُ دَاسْطًا لَا يَقُولُ الْعَقْدَ بِنَفْسِهِ إِلَّا أَنْ يَمْتَنِعَ نَفْسَهُ عَمَّا يَقْعَدُ

حل اللغة: ① يواجو: په مزدوری به څوک نه نیسی ② ینوی: نیت کوی ③ تشدید: سختوالی ④ سلطان:

غلبه، قدرت ⑤ یتولی: پخپله د کار کول

زباړه:- که یوکس قسم اوخوړلو چه زه به نه اخلم، نه به خرڅوم په کرایه باندې به نه اخلم بیا ئي خپل کارد بل په ذمه کړلو اوهغه دغه کار اوکړلو نونه حاشیږي ځکه چې دا معامله دده وکیل کړې ده نوددې معاملې واړه حقوق به د وکیل په ذمه وی اوهم دا وجه ده که ددې معاملې کونکې په خپله قسم خوړونکې وی نو هغه به حاشیږي ډلزه زیربحث مسئله کی ځکه حاشیږي چې د کومې خبرې شرط لگولې شوې وو هغه موجود نشوه یعنی قسم خوړونکی پخپله څه معامله نه ده کړې بلکه دهغه دارځه خو صرف حکم دې ډلزال چې وکیل ته په اخستلوسره کوم څیز ملاؤ شی اگرچه هغه د قسم خوړونکی ملکیت دې خو هغه د قسم خوړونکی په معاملې سره نه دې ملاؤ شوې نوځکه د وکیل په معامله کاوه حالف نه حاشیږي البته که قسم خوړونکی د قسم کولوبه وخت کی ددې نیت هم کړي وی ډلزه دوکیل په ذریعه به هم دا کارونه نه کوم نوحاشیږي ځکه چې ددې خبرې په منلو ډلزه ما دا نیت کړې وو په قسم خوړونکی باندې سختی

زياتيری. یا قسم خوړونکي داسي حاکم یا صاحب د اختیار وی. چه هغه دا کارونه په خپله نه کوی. نویا هم دده د وکیل په ذریعه په معامله کولو باندې هغه حاثیږی. ځکه چې ده خپل خان د داسې کارونه منع کړي دي. دکومو کول چې دهغه عادت نه وی.

نصوح: د فعل په حقیقي طور فاعل هم هغه وی. څوک چې دفعل مرتکب او کونکې وی. اوس چې وکیل د خرڅولو اخستلو وغیره کارونه او کړل. نوددي کار او واره عمل نسبت وکیل اړخ ته کیږی. نوچه په کومو معاملاتی د کار نسبت وکیل اړخ ته کیږی. په هغه معاملاتی کي به حالف نه حاثیږی. اوچه دکومو معاملاتی نسبت وکیل ته نه کیږی. نویه هغې کي به حالف حاثیږی.

د «لا یتزوج وغیره» قسم خوړل اویا دوکیل په ذریعه دا کارونه کول

(وَمَنْ حَلَفَ لَا يَتَزَوَّجُ وَلَا يَطْلُقُ وَلَا يَتَّقِ فَوَكِّلْ بِذَلِكَ حَيْثُ) (أَنَّ الْوَكِيلَ فِي هَذَا سَفِيرٌ وَمُعَيَّرٌ هَذَا الْبُضْعَةُ إِلَى نَفْسِهِ بَلْ إِلَى الْأَمْرِ، وَحَقُّوقُ الْعَقْدِ تَرْجِعُ إِلَى الْأَمْرِ لَا إِلَيْهِ (وَلَوْ قَالَ عَنِّي أَنْ لَا أَتَّكُمُ بِهِ لَمْ يَدِينْ فِي الْقَضَاءِ خَاصَّةً) وَسُيِّرُ إِلَى الْمُتَعَيِّنِ فِي الْفَرْقِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى

هل اللغة: ① يتزوج واده کوی ② معبر: تعبیر کونکې ③ يضيف: نسبت کوی
ژباړه: اوکه چا دا قسم او خوړلو. چه زه به نکاح نه کوم. یا طلاق به نه ورکوم. یا آزادول به نه کوم. بیا هغه ددې کارونو لپاره څوک وکیل جوړ کړلو. او هغه دا کارونه او کړل. نو حاثیږی. ځکه چې په دې کارونو کي وکیل صرف د یوسفیر حیثیت لری. یعنی ده دبل خبره بیان کړله. نو ځکه هغه د نکاح یا طلاق یا عتاق معاملته خپل خان ته نشی منسوب کولی. اومثلاً دا نشی ونیلي. چه ماتا سره نکاح او کړله. یا ما تاته طلاق در کړلو. بلکه خپل موکل اړخ ته نې منسوب کوی. او وائی. چه مثلاً زما موکل تاسره نکاح او کړله. یا نې آزاد کړي. یا نې درته طلاق در کړلو. اودا معاملات داسي دي. چه د دې حقوق واره دموکل سره تعلق ساتی. اوهم هغه به ددې ذمه دار وی. اوکه د داسي قسمونو خوړونکې او وائی. چه زما مراد صرف دا وو. چه زه به د نکاح یا طلاق یا عتاق په اړه کي په خپله خبره نه کوم. یعنی ده دا غوښتل. چه په وکیل جوړولو سره به دې حاث نشی. نوددیانت په طور دده خبرې صحیح منلې شی. خوقاضی به دده تصدیق نه کوی. ددې توپیر به انشاء الله نزدې موږ بیان کړو.

فانده: یعنی دخرڅولو اخستلو او اجاره کي اوبه نکاح طلاق او عتاق کي چې کوم توپیر دي. ددې تفصیل به روستوراشی.

په «لا يضرب عبده» وغیره قسم خوړلو باندې د حث احکام

(الْوَحْلَفُ لَا يَضْرِبُ عَبْدَهُ وَلَا يَذْبَحُ شَاةً فَأَمْرٌ غَيْرُهُ فَعَلَّ يَحْنُثُ فِي يَمِينِهِ) (أَنَّ الْمَالِكَ لَهُ وَلَا يَهْرَبُ عَبْدٌ وَذَبِيحٌ شَاةٍ فَهَلِكٌ تَرْتِيَتُهُ غَيْرُهُ لَمْ يَفْتَحْهُ رَاجِعَةً إِلَى الْأَمْرِ فَعَلَّ هُوَ مُبَايَرًا إِذَا حَقَّقَ لَهُ تَرْجِعُ إِلَى الْمَأْمُورِ (وَلَوْ قَالَ عَنِّي أَنْ لَا أَتَوَلَّى ذَلِكَ بِنَفْسِي الطَّلَاقُ عَلَيْهِ، وَالْأَمْرُ بِذَلِكَ مِمَّنْ الطَّلَاقُ غَيْرُهُ. وَذَبْحُ الْفَرْقِ لَيْسَ الْأَتَّكُمُ بِلَا مَبْنِي إِلَى وَفْوَرِ قَضَاءٍ، أَمَّا الذَّبْحُ وَالْفَرْقُ فَيُفْعَلُ جِيسَ يُفْرَقُ بِالْأَمْرِ، وَالنِّسْبَةُ إِلَى الْأَمْرِ بِالشَّيْبِ جَزَاءً، فَإِذَا تَوَلَّى الْفِعْلَ بِنَفْسِهِ فَقَدْ تَوَلَّى النَّيْبَةَ يَهْدِي وَيَأْتِي قَضَاءً

هل اللغة: ① يذبح: ذبح کوی ② شاة: کڅه ③ مباشر: ګډون کونکې ④ يتنظم: شاملیږی
ژباړه: اوکه یوکس دا قسم او خوړلو. چه زه به خپل غلام نه وهم. یا به خپله وزه نه ذبح کوم. بیا ده بل چا ته حکم او کړلو. او هغه دا کارونه او کړل. نودې به په خپل قسم کي حاثیږی. ځکه چې مالک ته دخپل غلام دو هلو او دخپلې وزه د ذبح کولو اختیار حاصل دي. نو ځکه دې په خپله ددې دکولو په ځاني بل کس خپل قائم مقام ګرځولې شی. بیا ددې کارونو فائده خو هم مالک ته وی. ځکه به هم هغه ددې کارونو کونکې ګډون کړي. ځکه چې ددې کارونو داسې څه حقوق نشته. چه هغه نائب ته منسوب شی. اوکه قسم خوړونکي

اوونیل. چه دقسم خوړلویه وخت کي زما نیت دا وو. چه دا کارونه به زه په خپله نه کوم. نودقاضي سره به هم دده دخبرې تصدیق کولې شی. په خلاف د ذکرشو مسائلولکه طلاق وغیره، یعنی په طلاق، عتاق اونکاح کي به قاضي دده دخبرې تصدیق نه کوی. په دې کي وجه د توپیر دا ده. چه طلاق خو صرف دخبرې کاوه نوم دې. چه دا څنگه اووانی. نویه بنځه باندې طلاق واقع کیږي. اوددې کارحکم کول په خپله د دې دکولوبشان دي. اوپه کوم لفظ چې نې قسم خوړلې دې. هغه په خپله ونیل اودبل په خوله ونیل دواړو ته گډ دې. بیا که ده په خپله ددې لفظ ونیلونیت کړې وی. نوده په عام کي دخاص نیت اوکړلو. ددې امله به دیانه دده تصدیق کولې شی. خوقاضي به دده تصدیق نه کوی. خووهل اودبېح کول خویومحسوس فعل دې. کوم چې په خپل اصل سره پیژندلې شی. اوموکل اړخ ته نسبت مجازا په دې وجه کیږي. چه هم هغه سبب واقع شوې دې. نوکه قسم خوړونکی په خپله د نه کولونیت کړې وی. نوده دخپل کلام حقیقی معنی مراد اخستې ده. نوڅکه به دیانه د ده تصدیق کولې شی. اوقاضي به هم دده تصدیق کوی.

دخپل بچي نه وهلو قسم خوړل اویا بل ته دوهلو حکم کول

(وَمَنْ حَلَفَ لَا يَغْرِبُ وَلَدَهُ فَأَمَرَ أُنْسًا نَفَرَهُ لَمْ يَحْثُ) اَلْفِي يَمِينِهِ لِأَنَّ مَنَفْعَةَ حَرْبِ الْوَلَدِ عَابِدَةٌ إِلَيْهِ وَهُوَ التَّأْدِبُ وَالتَّنْقِصُ فَلَمْ يَنْسِبْ فَعَلَهُ إِلَى الْأَمْرِ، بِخِلَافِ الْأَمْرِ يَغْرِبُ الْعَبْدُ لِأَنَّ مَنَفْعَةَ الْإِثْمِ بِأَمْرِهِ عَابِدَةٌ إِلَى الْأَمْرِ يُضَافُ الْفِعْلُ إِلَيْهِ
 حل اللغة: ① يضرب: وهي ② ولد: ب: ③ منفعة: فائدة ④ التأديب: ادب وركول ⑤ التنقيص: به سمه لاري روانيدل ⑥ الائتمار: د حکم منل

ژباړه: اوکه یوکس دا قسم اوخوړلو. چه زه به خپل خوښ نه وهم. بیا هغه خپل یوکس ته حکم اوکړلو. او هغه اووهل. نودې په خپل قسم کي نه حاشیږي. ځکه چې دهلك دوهلو نتیجه اوفائده هم هغه ته رسي. یعنی هغه ادب زده کوی. اوپه سمې لارې ته راځي. نوڅکه به دده دنائب فعل حکم کونکی ته نه منسوب کیږي. په خلاف دهغه صورت کي چې دغلام وهلو لپاره جاته حکم اوکړي. نوددغه نائب وهل پخپله ددې حکم کونکی دوهلوپه حکم کي دي. ځکه چې ددې وهلو فائده به دا وی. چه دغه غلام به دخپل مالک خلاف کولونه ویريږي. اودهغه د تابعدارۍ کوښښ به کوی. نوڅکه به د وهلو فعل دهغه مولی اړخ ته منسوب کیږي.

په کپرو خرڅولوپوري دیشي د طلاق تعلیق

(وَمَنْ قَالَ لِفَرَسِهِ إِنَّ بَعْتَ لَكَ هَذَا الْفَرَسَ فَأَمَرَهُ أَنْ يَلْقَى قَدَسَ الْمَحْلُوفِ عَلَيْهِ تَوْبَةً فِي نِيَابِ الْحَايِفِ قَبَاعَهُ وَلَمْ يَعْلَمْ لَمْ يَحْثُ) لِأَنَّ حَرْفَ الْأَمْرِ دَخَلَ عَلَى الْبَيْتِ فَيَقْتَضِي اخْتِصَاصَهُ بِهِ، وَذَلِكَ بِأَنَّهُ يَفْعَلُهُ بِأَمْرِهِ إِذَا الْبَيْتُ تَجَرَّى فِيهِ النِّيَابَةُ وَلَمْ تَوْجَدْ، بِخِلَافِ مَا إِذَا قَالَ إِنَّ بَعْتَ تَوْبَتَكَ حَيْثُ يَحْثُ إِذَا بَاعَ تَوْبَةً مَمْلُوكًا لَهُ، سَوَاءً كَانَ بِأَمْرِهِ أَوْ يَغْيَرُ أَمْرَهُ عَلَيْهِ بِذَلِكَ أَوْ لَمْ يَعْلَمْ، لِأَنَّ حَرْفَ الْأَمْرِ دَخَلَ عَلَى الْعَيْنِ لِأَنَّهُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ فَيَقْتَضِي الْإِخْتِصَاصَ بِهِ، وَذَلِكَ بِأَنَّهُ يَكُونُ مَمْلُوكًا لَهُ، وَيُظَاهِرُ النِّيَابَةَ وَالْبَيْعَةَ وَكُلَّ مَا تَجَرَّى فِيهِ النِّيَابَةُ، بِخِلَافِ الْأَكْلِ وَالشَّرْبِ وَغَرَبِ الْغَلَامِ لِأَنَّهُ لَا يَحْتَمِلُ النِّيَابَةَ فَلَا يَنْتَرِفُ الْحُكْمُ فِيهِ فِي الْوَجْهَيْنِ.

حل اللغة: ① الثوب: جامه ② الصباغة: رنگول ③ الخياطة: درزی توب
 ژباړه: که زید خالده ته اوونیل. که ما ستا لپاره دا کپړه خرڅه کړه. نوزما بنځه دې طلاقه وی. ددې نه روسته خالد دغه کپړه د زیدپه کپړو کي پټه کړه. اوزید هغه ټولې کپړې خرڅې کړي. خو په دغه وخت کي ده ته دا علم نه وو. چه دغه کپړه په دې کپړو کښې موجود ده. نودې نه حاشیږي. ځکه چې ده په اول کي دا ونیولی وو. که ما کپړه ستا لپاره خرڅه کړه. داددې تقاضا کوی. چه دا کپړه خاص کړد خالد لپاره وپلوري. ددې صورت به داوی. چه دخالد په حکم باندې دا کپړه وپلوري. ځکه چې بیع داسې څیز دې. چه په دې کي نیابت چلیږي. یعنې یوکس دبل د اړخه خرڅول کولې شی. خودا خبره نه ده موجوده شوې. نوڅکه چې خالد ورته د دغه کپړې خرڅولو حکم نه دې کړي. په خلاف دهغه صورت کي چې دا اووانی. که ما ستا دا کپړه خرڅه کړه. نوپه دې صورت کي حاشیږي. ځکه چې ده دخالد مملوکه کپړه خرڅه کړه. نوڅکه حاث شو. برابر ده که په خپله دده په حکم سره وی اوکه دده د حکم نه بغیر وی. اوبرابره ده که زید په دې خبره پوهه وی اوکه پوهه

پرې نه وی ځکه چې ده په خپله پوره جمله کې دا ونیلي دي. که ستا کپړه مې خرڅه کړه، ددې نه دا معلومېږي چه کپړه هم د خالد وی په دې طریقه چې کپړه دهغه معلومه وی. ددې بیع په مثال کې چې دلته کوم حکم بیان شوي دي. دا حکم به په هرداسې فعل کې هم وی. په کوم کې چې دیوبه ځانې بل کس هم کار کولې شي. **د** نانې جوړېدې شي **که** لکه د زرگرۍ کار، د گنډلو کار، **د** لاهیه کول، صدقه کول، مکاتب جوړول، د غلام وهل **که** په خلاف د خوراک، ځکاک، اود خپل خوی وهل، ځکه چې په دې کارونو کې یوکار هم داسې نشته. کوم چې په بل باندې اوکړې شي. نوځکه به دې دواړو صورتونو کښې حکم مختلف نه وی. **د** معنی که دا ئې اووئیل که ما ستا وږې اوخوړله یا ستا اوبه مې اوځکلې. یا ستا خوږې مې اووهلو. نوزما غلام دې آزاد وی. که یوکس داسې اوکړي. نو حاشیېږي. ځکه چې دېل دا څه په نیابت سره دا کارونه نشي کولې. نوکه ده په حکم سره ئې اوکړي. یا دده دحکم نه یغیر ئې اوکړي. او برابره ده که په علم سره ئې اوکړي او که په لاعلمۍ کې ئې اوکړي. په هر حال کې به حاشیېږي **که**

د غلام هر څو لوبوړي د آزادۍ تعلیق کول

(وَمَنْ قَالَ هَذَا الْعَبْدُ حُرٌّ أَوْ بَعَثَ بَعْدَهُ عَلَى أَنْ يَخْلُصَ عَقْدُ) لَوْ جُودَ الشَّرْطُ وَهُوَ الْيَمِّمُ وَالْيَمِّمُ فِيهِ قَائِمٌ قَبْلُ الْحُرِّ (وَكَذَلِكَ) لَوْ قَالَ الْمُشْتَرِي إِنْ أَشْرَيْتَهُ فَبُحْرًا شَرَاهُ عَلَى أَنْ يَخْلُصَ عَقْدُ (أَيْضًا) لَأَنَّ الشَّرْطَ قَدْ تَحَقَّقَ وَهُوَ الشَّرْطُ وَالْيَمِّمُ قَائِمٌ فِيهِ، وَهَذَا عَلَى أَصْلِهِمَا ظَاهِرٌ، وَكَذَا عَلَى أَصْلِهِ لَأَنَّ هَذَا الْعَقْدَ بِتَغْلِيظِهِ وَالْمَعْلُومُ أَنَّ الْمُتَعَمِّدَ لَوْ تَعَمَّزَ الْعَقْدَ يَثْبُتُ الْيَمِّمُ سَابِقًا عَلَيْهِ فَكَذَا هَذَا

ژباړه: - او که یوکس دا اووئیل. که ما دا غلام خرڅ کړلو. نو دا دې آزاد وی. بیا ئې دغه غلام په دې شرط باندې خرڅ کړلو. چه ماته به اختیار وی. نو غلام آزاد شو. ځکه چې شرط یعنی خرڅول موجود شو. اوبه غلام کې تراوسه پورې ملکیت موجود دي. نوځکه به جزاء ثابتېږي. **د** لاهیه کول، صدقه کول، دغیر دشرط نه پوره خرڅ کړلو. نوهم به آزادېږي ځکه چې هغه دخرڅولوسره دسټې آزادېږي. ځکه چې غلام اوس دمالک په ملکیت کې پاته نه دي **که** او که یوکس دا اووئیل. که ما دا غلام واخستلو. نو دا دې آزاد وی. بیا ئې دخپل پوره شرط سره هغه غلام واخستلو. یعنی په دې شرط که زما دې خوښ نشو. نو درې ورځو پورې به ئې واپس کوم. نو بیا به هم دا غلام آزادېږي. ځکه چې شرط یعنی اخستل موجود شوی دی. اوبه ده باندې ملکیت هم پاته دي. اوبه ده باندې په موجوده صورت کې دملکیت پاته کیدل خود صاحبینو **په** نیزبیکاره خبره ده. دغه ډول دامام اعظم **په** دمسلك مطابق هم ښکاره ده. ځکه چې دا شرطیه آزادی ده. اوشروطیه آزادی فی الحال دهغه آزادی پشان وی. چه شرط به کې نه وی. **د** لاهیه کول، صدقه کول، اوشروطیه آزادی ده. اوشروطیه آزادی فی الحال دهغه آزادی پشان ئې قبول کړی او خپل اختیار ختم کړی. نو دا به ونیلي شي. چه د آزادی نه وړاندې ملکیت ثابت شو. یعنی ده خپل د خوښې اوناخوښې اختیار ختم کړلو. او اخستل ئې پوره اویا خه کړل. اویا ئې آزاد کړلو. نو دغه ډول به په دې مسئله کې هم وی. یعنی چې دغه غلام د اخستونکي په ملکیت کې راشي. نو آزاد به شي. اویا شرط به ختم شي.

د غلام نه آزادولو پورې د طلاق تعلیق

(وَمَنْ قَالَ إِنْ أَمْرُ الْعَبْدِ هَذَا أَوْ هَذِهِ الْأَمْرُ طَلَّقَ فَأَعْتَقَ) أَوْ بَرَّطَلَّقَ أَمْرًا (لَأَنَّ الشَّرْطَ قَدْ تَحَقَّقَ وَهُوَ عَدَمُ الْيَمِّمِ) لَوْ قَالَ أَبُو يُونُسَ أَنَّهُ لَا تَطْلُقُ إِلَّا لَأَنَّ الْغَرَضَ جَوَابُ تَطْلُقَ عَلَيْهِ، وَلَا غَرَضَ إِذَا وَهَبَ وَهُوَ طَلَّقَ غَيْرَهُ فَيَتَقَبَّلُ بِهِ وَجْهٌ الظَّاهِرُ غَرَضُ الْكَلَامِ قَدْ زَادَ عَلَى حَرْفِ الْجَوَابِ فَيُجْعَلُ مُتْبَعًا، وَقَدْ يَكُونُ غَرَضُهُ إِعْطَاؤُهَا حِينَ اعْتَرَضَتْ عَلَيْهِ فِي أَحْلَةِ الشَّرْطِ وَمَعَ الشَّرْطِ لَا يَصْلَحُ مُتْبَعًا، إِنْ تَوَيَّ غَيْرَهَا يَصْدُقُ دِيَانَةُ لَأَقْضَاءِ لَأَنَّ غَرَضَهُ تَحْقِيقُ الْعَقْدِ

(الفول الرابع هو هذا قول أبو يوسف رحمه الله في فتح القدير (٤٩١٤) ورد المحنار (١٣٥١٣) والبحر الرائق (٣٥١٤) نقلاً عن الفول الرابع (٤٢٩١١).

حل اللغة: ① فوات فوت کيدل ② اوصاء راضی کول ③ غرض مقصد ④ مبتدی شروع کونکې ⑤ ايحاش ويرول ⑥ التردد شک

ژباړه: اوکه يومولی دا اوونيل که ما دا غلام يا وينځه خرڅه نکړله نو زما ښځه دې طلاقه وی که بيا نې دغه وينځه آزاده يا مدبره کړه. نودده ښځه طلاقېږي ځکه چې شرط موجود شو يعنی ددې خرڅول موجود نشو ځکه چې اوس دا دواړه دخرڅولو قابل پاتې نشو اوکه ښځې خپل خاوند ته اوونيل آيا تا زما نه سوا بل چا سره نکاح کړې ده يا زما نه روسته دې بل چا سره نکاح کړې ده. نو خاوند ورته ځواب ورکړلو چه زما کومه ښځه وی. هغه دې په درې طلاقوسره طلاقه وی نو دقاضي په فيصله کې به پوښتنه کونکې ښځې ته هم طلاق وی. اود امام ابو يوسف رحمته الله عليه نه دا هم نقل دی چه پوښتنه کونکې نه صلاحيتې ځکه چې خاوند خودا خبره هم دهغې په ځواب کې کړې ده. نوځکه به د هغې دځواب مطابق دهغې خبره منلې شي اوددې امله هم چې د خاوند په دې وينا کې غرض دخپلې ښځې راضی کول دی. اودا په هغه صورت کې کيږي چه ددې ښځې نه سوا نورې ښځې طلاقې شي. نو دا خبره د نورو ښځوسره مفیده ده اوونې روايت کوم چې ظاهر روايت دې. دهغې وجه دا ده. چه خاوند کلام عام کړې دې يعنی ده په خپل کلام کې چې دخومره ځواب اړتيا وو. دهغې نه زيادت کړې دې. نوځکه به **له دا زياتي** **له** ابتدائي کلام گنړنې شي اود داسې ونيولکله کله دا مقصد هم وی. چه کله ښځې په خاوند باندې په داسې معامله کې اعتراض اوکړنو. کومه چې شريعت دده لپاره حلاله کړې ده. **له يعنی** ديوې نه زياتو ښځو سره نکاح کول **له** نودده د ضلوع په جملې سره ښځه اوويروله. يعنی دده په عام کلام کې ددې خبرې احتمال هم کيدای شي. چه کيدای شي چه خپلې ښځې راضی کولوپه اراده نې کړې وي. اوددې ښځې نه سوا نورې ښځې نې مراد کړې وي. اوددې خبرې هم احتمال شته چه کيدای شي. دې ښځې ته هم غصه شوې وي. اوددې دطلاق اراده نې هم کړې وي په دې کلام کې د شک د امله نه په دې کې دا صلاحيت پاته پاتې نشو. چه کلام خاص کړې شي. اوکه ده دعوه اوکړنه. چه زما مراد ددې ښځې نه علاوه نورې ښځې وي. نوديانه به دده تصديق کولې شي. خوف ضی به د ده تصديق نه کوی. ځکه چې په دې کې دعام نه خلاف ظاهر خاص جوړېږي.

تشریح: - د ژباړې او اضافي قبيراتو نه مطلب واضح دي.

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الْحَجِّ وَالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ)

ژباړه: - دا باب د حج، المونځ، روژې دقسم په اړه کی دي.

(وَمَنْ قَالَ وَقَفْتُ الْكَعْبَةَ أَوْفَى غَيْرِهَا عَلَى النَّشِ إِلَى نَيْبِ اللّٰهِ تَعَالٰی أَوْ إِلَى الْكَعْبَةِ فَعَلَيْهِ جَزَاءُ عُمْرَةٍ مَا جِئَا وَإِنْ شَاءَ رَجَبٍ وَأَهْرَاقَ دَمًا)

حل اللغة: ① المشي تلل ② ماشياً پیدل ③ وگب: سور شو ④ اهراق تويول ⑤ دم وينه
ژباړه: - امام محمد رحمته الله عليه په جامع صغير کې فرمايلي دي. که يوکس په خانه کعبه کې ي په بل ځاني کې وي. که ده اوونيل چه بيت الله يا کعبې شريفې ته په ما باندې پيدل تلل واجب دی. نوپه ده به پيدل يوحج يا يوه عمره واجب وی. اوکه غواړي نوسوريدي هم شي. خو يوه قرباني به هم کوی.

تشریح: - حاصل دا دې. چه کوم کس په ځان باندې بيت الله يا کعبې ته پيدل تلل لازم کړلو. نواگر چه ظاهري جمله خودا ده. چه بيت الله اړخ ته پيدال تلل واجب شي. اگر چه صرف دوي [دوه] څلور ميله وي. خود خلگ ويه عرف کې ددې جملې نه مراد دا وی. چه خانه کعبې ته لاړ شي. حج يا عمره اوکړي. اوس که پيدل تلل وی اوکه به سورلي: په استحسانی دليل سره غوره مذهب دا دې. چه پيدل تلل واجب دی. خو به سپرلي باندې تلل هم جائز دی. البته دي به يوه قرباني هم کوی.

وَقَفِيَ الْقِيَاسُ لَا يَلِزَمُهُ شَيْءٌ إِلَّا أَنَّهُ التَّوَرَمَ مَا لَيْسَ بِقُرْبَى وَاجِبَةٍ وَلَا مَقْصُودَةٍ فِي الْأَصْلِ،

هل اللغة: ① التزام لازم گرځول ② قربة عبادت
 زياره - قياس خدا دې چه په دې نذر سره په ده باندې هيڅ شی واجب نه وي ځکه چې ده په خپل خان باندې داسې څيز واجب کړلو کوم چې په اصل کې واجب ته نږدې يا مقصود بالذات ته دې.
 تريح: - قياس ددې خلاف دې ځکه چې د قياس تقاضا دا ده چه قرباني پرې لازم نه وي ځکه چې پيدل تلل څه عبادت مقصوده يا واجبه نه دي.

ومذهبنما تلو عن علي رضي الله عنه. (١) ولأن الناس تعارفوا إيجاب الحج والعمره بهذا اللفظ قصار كسما إذا قال على زيارة البيت ما يشاء فيلزمه ما يشاء وإن شاء ركب وأراق دمًا، وقد ذكرناه في المناسك

هل اللغة: ① ايجاب واجبول ② المناسك احكام د حج
 زياره - زمور مذهب دحضرت علي ؑ نه منقول دي. اوددې دليل د امله چې د خلگ وپه عرف کې په دې جملې سره دحج يا عمرې وجوب معلوم دي. لکه څنگه چې په دې صورت کې يوکس اووانی چه په ما باندې د بيت الله د زيارت لپاره پيدل تلل واجب دی. نوپه ده باندې پيدل تگ واجبيږي. اوکه غواړي نو په سپرلئ دې لارې شی. خو قرباني به کوی. دا مسئله موږ په کتاب مناسک الحج کې بيان کړې ده.

تريح: - هرکله چې دقياس تقاضا دا ده چې قرباني پرې لازم نه ده نو بيا ولې موږ قياس پريخودو نو موږ قياس د دې امله پريخودو چې دحضرت علي ؑ نه د لزوم قول منقول دي معلومه شوه چې احناف د نص په مقابله کې قياس رد کوی. لکه څنگه چې په دې مسئله کې احنافو د دې ثبوت ورکړو.
 دحضرت علي ؑ د قول تفصيل دا دي چې امام بيهقي ؒ په خپل سند سره دامام شافعي ؒ نه روايت کړې دي. ((حدثنا بن علي بن سعيد بن عروة عن قتادة عن الحسن بن علي)) او عبدالرزاق دخپل استاذ نه ((عن ابراهيم النخعي عن علي)) نه روايت کړې دي. په دې کې دا ذکر دی چه پيدل دې حج ته لارې شی. اوکه عاجز شی. نوپه سپرلئ دې لارې شی. اوسوه هدی دې اوليسړي. ددې دواړو روايتونو راويان واره ثقه روايان دي. خو حضرت حسن او ابراهيم ؒ دحضرت علي ؑ نه اوريدل نه دی کړي. اودا خبره هم زمور لپاره نقصاني نه ده.

بيت الله ته دتلونذرکول

وَلَوْ قَالَ عَلَى الْحَرَمِ أَوْ الدَّهَابِ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ تَعَالَى فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ (١) لَأَنَّ التَّوَامَ الْحَجَّ أَوْ الْعُمْرَةَ بِهَذَا اللَّفْظِ غَيْرُ مُتَعَارَفٍ (وَلَوْ قَالَ عَلَى النَّشِ إِلَى الْحَرَمِ أَوْ إِلَى الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ) وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (٢) وَقَالَ أَبُو يَسْفٍ وَمُحَمَّدٌ فِي قَوْلِهِ عَلَى النَّشِ إِلَى الْحَرَمِ أَوْ عُمَرَةَ (وَلَوْ قَالَ إِلَى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَهُوَ عَلَى هَذَا الْإِخْتِلَافِ) فَهَذَا أَنَّ الْقَوْمَ خَامِلٌ عَلَى الْبَيْتِ، وَكَذَا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ قَصَارٌ ذَكَرَهُ كَذِكْرِهِ، بِخِلَافِ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ لِأَنَّهُمَا مُتَفَصِّلَتَانِ عَنْهُ. وَلَهُ أَنَّ التَّوَامَ إِذَا حُرِّمَ فِي الْعِبَادَةِ غَيْرُ مُتَعَارَفٍ وَلَا يَحْكُمُ إِبْرَاهِيمُ بِأَعْيُنِهِ حَقِيقَةَ اللَّفْظِ مُتَمِّمَةً أَصْلًا

هل اللغة: ① الدهاب: تلل ② الاتصال مولستې كيدل ③ منفصلان تشنيه د منفصل، جدا، بيل ④ امتنع منع شو
 زياره - اوکه ويونکي اوونيل چه بيب الله اړخ ته وتلل يا تل په ما باندې لازم دی. نوپه ده باندې څه نه دی واجب ځکه چې دحج يا عمرې په خان باندې لازمول په داسې کلام سره متعارف نه دی. ځنو دقياس مطابق به حکم پاتې کېږي اوڅه به پرې نه لازمېږي اوکه دا اووانی چه په ما باندې حرم اړخ ته يا صفا مروه ته تلل لازم دی. نوهم په ده باندې څه نه دی واجب. اوصاحبين ؒ فرماني. کله چې ده دا اوونيل چه په ما باندې حرم اړخ ته تلل واجب دی. نوپه ده باندې حج يا عمره واجب شوه. اوکه دا نې اوونيل چه په ما باندې مسجد حرام

(١) أخرجه البيهقي في المعرفة وعبدالرزاق في مصنفه كذا قاله الزيلعي ^ص نصب الرأي (٤٧٣/٣)
 (٢) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة ^ص كذا في الخاتمة (٢٩٢١٢) والدرا المنتنقى (٥٨٤١١) والدرا المختار (١٣٧١٣) نقلًا عن القول راجع (٤٣٠١١).

اړخ ته تلل واجب دی. نو دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزېرې څه واجب نه دی. او د صاحبينو رحمهم الله په نيزېرې حج يا عمره واجب ده. د صاحبينو رحمهم الله دليل دا دی. چه د، حرم، لفظ ئې اوونيل. نو په دې کي خانه کعبه هم گډ ده. ځکه چې دا دواړه د يو بل سره متصل دي. دغه ډول مسجد حرام ونيل هم بيت الله ته گډ دی. نو ځکه د حرم يا مسجد حرام ذکر کول خود د بيت الله د ذکر پشان دی. په خلاف د صفا مروه، ځکه چې دا دواړو د بيت الله نه جلا دي. او دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دی. چه په داسې الفاظو سره د احرام التزام د خلگو په محاوره کي مشهور نه دی. نو ځکه به هم په قياس عمل کولې شي. او د لفظ حقيقي معنى لحاظ کولو سره د احرام واجب کول ممکن نه دی. نو ځکه بيخي مستمع شو.

تړيخ: په مذكوره صورت کي په دې باندې حج يا عمره ځکه نه لازميږي چې دا الفاظ په عرف کي د دې تقاضا نه کوي چې په دې باندې دې حج يا عمره واجب شي ځکه چې د ايجاب په اعتبار سره عبادت په دوي (دوه) قسمه دې يو هغه چې الله تعالى واجب کړې وي لکه فرض لمونځ وغيره او بل هغه چې بنده ئې د نذر او منځني په ذريعه په ځان واجب کړي نو په دې دوهم قسم کي به وجوب هله ثابتيږي چې په متکلم داسې الفاظ استعمال کړي د کوم نه چې په عرف کي نذر او منځته مراد اخستې شي.

په سځني کال حج کولو پورې د غلام د آزادۍ تعلیق

(وَمَنْ قَالَ عَبْدِي حُرًّا لَمْ أَحِبَّ الْعَامَّ وَقَالَ: تَحَبُّتُ وَفِيمَا شَهِدْتُ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَامُّ بِالْكُفَّةِ لَمْ يُعْتَقْ عَبْدُهُ) وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ (۱) وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُعْتَقُ لِأَنَّ هَذَا تَعَاهُدٌ قَامَتْ عَلَيْهِ أُمْرٌ مَعْلُومٌ وَهُوَ التَّضْعِيَةُ، وَمِنْ صَوَرَاتِهِ التَّضْعِيَةُ الْمُتَحَقِّقَةُ وَالْمُطْلَقَةُ. وَلَوْ أَنَّ التَّضْعِيَةَ مِمَّا أَشَى النَّبِيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ التَّضْعِيَةُ لِأَنَّهَا مُطْلَقَةٌ لَمْ يَصَرَّ كَمَا إِذَا شَهِدَ وَاللَّهُ لَمْ يَحِبَّ الْعَامَّ غَايَةَ الْأَمْرِ أَنَّ هَذَا النَّفْيَ مِمَّا يَحْتَاطُ عَلَيْهِ الشَّاهِدُ بِهِ وَلَكِنَّهُ لَا يَحْتَاطُ بِهِ نَفْيٌ وَنَفْيٌ قَبِيحٌ

حل الفقه: ① صحنې: قرباني ئې اوکړه ② انتفاع: نفی کول ③ غايه الامر: آخرې خبره ④ تيسير: لپاره د آسانتيا وپاړه. - اوچا چې اوونيل. که سځنی کال ما حج اونکړلو. نو زما غلام دي آزاد وي. بيا ده دعوه اوکړله. چه ما حج اوکړلو. او دوه گواهانو گواهي ورکړله. چه دې کس په کوفه کي قرباني کړې ده. نو دده غلام به نه آزاديږي. دا قول دامام ابوحنيفه او امام ابو يوسف رحمهم الله دی. خو امام محمد رحمه الله فرمايلي دي. چه دا غلام آزاديږي. دامام ابن الهمام رحمه الله دې قول ته ترجيح ورکړې ده. ځکه چې دا گواهي په داسې قول باندې شوې ده. چه هغه ويونکی ته معلومه ده. يعنی هم په دغه کال په کوفه کي قرباني کول، ورسره دا خبره هم ضروري ده. که حج نه وي شوې. نو شرط به ثابت شي. او دامام ابوحنيفه او ابو يوسف رحمهم الله دليل دا دی. چه دا گواهي په نفی باندې قائمه شوې ده. ځکه چې ددې گواهي مقصود دا دی. چه حج ثابت نشي. خو قرباني ثابتول ئې هم مقصود نه دی. ځکه چې د قرباني کولو په اړه کي چا مطالبه نه ده کړې. نو ځکه دا داسې شوه. لکه چې دوی داسې گواهي ورکړې. چه ده په دې کال کي حج نه دې کړې. لځلانکه په اتفاق سره په نفی باندې گواهي مقبوله وي. زياته نه زياته به دا خبره شي. چه دا نفی داسې ده. چه گواه ئې بنه پيژندې شي. او ددې احاطه کولې شي. خود آسانتيا پيدا کولو په خيال يوه قسم نفی د بل قسم نفی په مينځ کي توپير نه دې پريښولې (پريخوډې) شوې.

تړيخ: په مذكوره صورت کي مثلاً د زيد غلام ځکه نه آزاديږي چې هرکله گواهانو گواهي ورکړه چې زيد په کوفه کي قرباني کړې ده نو دې خبرې ته متضمن ده چې زيد څڅکال حج نه دې کړې ځکه چې حاجی په مني کي قرباني کوي په کوفه کي نه کوي نو هرکله چې دا د حج په نفی باندې ده او په نفی باندې شهادت په اتفاق سره نه قبليږي مثلاً زيد گواهان قائم کړل چې بکر په کوم کور کي اوسيږي دا زما دې اود دې نه روسته بکر گواهان قائم کړل چې دا کور د ده نه دې نو د بکر گواهان نه قبليږي ځکه چې دا په نفی باندې

(۱) القول الرابع هو هذا قول الشيخين رحمهم الله كذا في العناية (٤٥٣/٤) والكفاية (٤٥٤/٤) ورد المختار (١٣٧/٣) ومنحة الخالق (٣٥٦/٤) والبحر الرائق (٣٥٦/٤) نقلًا عن القول الرابع (٤٣١/١).

نیت دې هم دغه ډول په زیر بحث صورت کې هم گواهان په حقیقت کې د حج په نفی باندې ورگړی ود
دوی نیت د به منقول نه وی.

د روژې نه نیولو نذر کول اویا څه وخته پورې روژه نیول

(وَمَنْ خَلَفَ لَا يَصُومُ فَنُذِيَ الصَّوْمُ صَاعَةً ثُمَّ افْطَرَ مِنْ يَوْمِهِ حَيْثُ) (لَوْ جُودَ الشَّرْطُ إِذَا الصَّوْمُ هُوَ الْأَمْسَاكُ عَنْ الْفُطُورِ عَلَى قَصْدِ التَّقَرُّبِ) (وَلَوْ خَلَفَ لَا يَصُومُ يَوْمًا) (وَصَوْمًا لِمَا صَاعَةً ثُمَّ افْطَرَ لَا يَحْتَسِبُ) (لَا تَزِيدُ أَذْيَهُ الصَّوْمُ الشَّامَ الْمُعْتَبَرُ تَرَعًا وَذَلِكَ بِأَنَّهُ إِذَا رَأَى

أَخْبَرُ الْيَوْمَ وَالْيَوْمَ صَرِيحٌ فِي تَقْدِيرِ الْمَدَّةِ بِهِ

هل اللغة ① ساعة لرب وخت ② افطر روژه نه ماته کړه ③ الامساك بنديږ ④ انتهاء ختمول

زېاره - اوکه یوکس دا قسم اوخوړلو چه روژه به نه نیسی بیا هغه د روژې نیت اوکړلو اولې وخت لپاره هم په دغه حالت کې پاتې شو اویا نه هم په دغه ورځ باندې افطار اوکړلو نوحا نث به شی ځکه چې د روژې نیولو شرط موجود شو ځکه چې د روژې معنی ده د خوراک ځکاک اوجماع نه د عبادت په نیت باندې منع کیدل اوکه ده دا قسم اوخوړلو چه زه به یوه ورځ روژه نه نیسم بیاني لږ وخت لپاره روژه اونیوله اویا نه ماته کړه نونه حاشیې ځکه چې ددې لفظ نه هغه ټوله روژه کومه چې شرعاً معتبره ده مراد ده اوداسې روژه کومه چې معتبر وی هغه به په هغه وخت کې وی چه د ورځ داخړه پورې وی اود روژې مقدار بیانولو لپاره د ورځې لفظ صریحی دی.

توضیح - شریعت کې روژه په نیت سره دخوراک ځکاک اود جماع نه د بندیدلو نوم دی ځکه چې په لغت کې د صوم لفظ مطلقاً د امساك په معنی کې ده په دې وجه چې د اسلام نه مخ کې هم دا لفظ د امساك معنی کې استعمالیدلو خو په شریعت کې په دې باندې د نیت اضافه اوکړې شوه چه د نیت په وجه سره د عبادت په طور امساك اود عادت په طور امساك په مینځ کې توپیر اوشی.

اوشرعی صوم ورځ سره خاص ده اود بنځو په حق کې د صوم ادا کول متحقق کیدلو لپاره ددوی د حیض او نفاس نه پاکیدل شرط دی نو د حیض او نفاس په حالت کې د صوم ادا کول خوصحیح نه وی خود نفاس وجوب په وجه سره د پاکیدلو نه روسته به قضاء واجب وی نو هرکله چې د صوم تعریف به دې باندې ثابت نشو نو شرط موجود نشو اوجه شرط موجود نشو نوحا نث شو ځکه پوره ورځ د خوراک ځکاک نه بندیز اوشو.

د مونځ نه کولو قسم کول اویا قیام اورکوع کول

(وَلَوْ خَلَفَ لَا يَصُومُ فَقَامَ قَرَأَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَلَفَ حَيْثُ) (وَأَنْ سَجَدَ مَعَهُ ذَلِكَ ثُمَّ قَطَعَ حَيْثُ) (وَالْقِيَاسُ أَنْ يَحْتَسِبَ بِالْإِفْتِخَارِ اعْتِبَارًا بِالْمَرْوَعِ فِي الصَّوْمِ وَجْهَ الْإِسْتِخَارِ أَنْ الصَّلَاةَ عِبَادَةً عَنْ الْأَرْكَانِ الْمُخْتَلِفَةِ فَقَامَ رَأَى بِمَجِبَعِهَا لَا يَتَمَّى صَلَاةً بِخِلَافِ الصَّوْمِ لَا تَنْهَى كُنْ وَاحِدٌ وَهُوَ الْأَمْسَاكُ وَتَتَكَرَّرُ فِي الْحُزْمَةِ الْقَائِي) (وَلَوْ خَلَفَ لَا يَصُومُ صَلَاةً لَا يَحْتَسِبُ مَا لَمْ يُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ) (لَا تَزِيدُ أَذْيَهُ الصَّلَاةَ الْمُعْتَبَرَةَ تَرَعًا وَأَقْلَبَهَا رَكْعَتَيْنِ لِلشَّيْءِ عَنِ الْبُتِّيَّاءِ) (١)

هل اللغة ① قام مانځه ته ودریدلو ② قطع مونځ نه مات کړو ③ التبرء یورکتیز مونځ

زېاره - اوکه دا قسم نه اوخوړلو چه زه به لمونځ نه کوم بیا نه قیام قراءت اورکوع اوکړله بیا نه لمونځ مات وائی ځکه ځکه د روژې په پیل کولو اویا ماتولو باندې حاشی کیدی دغه ډول د لمونځ په پیل اویا ماتولو باندې هم حاشی ده دا استحسان وجه ده چه د مختلفو ارکانو مجموعه نوم لمونځ دی نو ترڅو پورې حی دهغې واره ارکان نه وی ادا شوی دې ته لمونځ نشی ویلې په خلاف د روژې ځکه چې هغه د یورکن نوم دی یعنی کوم شیان (خیزونه) چې روژه ماتوی دهغې نه منع کیدل اوهم دا خبره د یووخت نه تربل وخته پورې د تعزیر یو پورې مکرر کیدی اوکه دا قسم اوخوړی چه زه به هیڅ لمونځ نه کوم نو ترڅو چه د قعدې سره

(١) تقدم تعريجه في كتاب الصلاة

دوې اوده ركعته لمونځ نه وى كړې. نه حاشيېرى ځكه چې دده د دې جملې نه داسې لمونځ مراد دې كوم چې شرعاً معتبر وى. حالانكه د داسې لمونځ د كم نه كم دوې اوده ركعته وى. ځكه چې صرف د يوركعت كاوه نه په يو حديث كې ممانعت راغلې دې.

توضیح:- «صلاة البتيرام» هغه لمونځ ته وائى چې په يو ركعت باندې مشتمل وى ځكه چې د حضرت ابوسعید خدری ؓ روایت دې. چه رسول الله ﷺ د بتیراء لمونځ نه منع كړې ده. په دې طريقه چې سړې يوركعت لمونځ اوکړى.

بَابُ الْيَمِينِ فِي لُبْسِ الثِّيَابِ وَالْحُلِيِّ وَغَيْرِ ذَلِكَ

ژباړه:- دا باب دجامو كالواوغيره څيزونو اغوستلو په قسم كې دې.

(وَمَنْ قَالَ لِامْرَأَتِهِ: اِنَّ لِبْسِي مِنْ عَزْلِكَ فَبُوهْدَى فَاَشْتَرِي فُطْنًا فَقَرْنَتْهُ وَنَسَجَتْهُ فَلَيْسَ فَبُوهْدَى عِنْدَ ابي حَنِيفَةَ وَقَالَ: لَيْسَ عَلَيْهِ اَنْ يَنْدِي)

حَسَنُ نَزَّلَ مِنْ فُطْنٍ مَلَكُهُ يَوْمَ حَلْفٍ (۱) وَمَعْنَى الْمُدَى التَّصَدُّقُ بِهِنَّ كَمَا لَأَنَّ اسْرِيَا يَهْدِي إِلَيْهَا. هُنَا اَنَّ النَّذْرَ اَمَّا يَصِيرُ فِي الْمَلِكِ اَوْ مَصْأَفًا اِلَى سَبَبِ الْمَلِكِ وَلَمْ يُوْجَدْ اَنَّ النَّسْ وَعَزْلُ الْمَرْأَةِ لَيْسَ مِنْ اَسْيَابِ مَلِكِهِ. وَلَهُ اَنَّ عَزْلَ الْمَرْأَةِ اَدَاءٌ يَكُونُ مِنْ فُطْنِ الزَّوْجِ وَالْمَعْنَا هُوَ الْمَرْأَةُ ذَلِكَ سَبَبٌ لِمَلِكِهِ، وَهَذَا اِيْتِيَتْ اِذَا عَزَلَتْ مِنْ فُطْنٍ مُتْلُوًا لَهُ وَقَدْ اُنْذِرَ اَنَّ الْفُطْنَ لَمْ يَصِرْ مَذْكُورًا.

هل اللغة: ① غزل وريشلي جامې ② قطن: مالوج ③ نسج: وودل

ژباړه:- كه يو كس خپلې ښځې ته اووښل. كه ما ستا وريشلي جامې واغوستې. نو دا دې هديه وى. ددې نه روسته هغه مالوج واخستل. او دې ښځه هغه وريشلي. او جامې ئې ترې جوړې كړې. او د هغه خاوند واغوستې. نو دا د امام ابو حنيفه ؒ په نيز هديه ده. ځكه كه غواړئ. نو ددې جامې قيمت دې د مكې فقيرانو ته د صدقې په طور وركړې. او صاحبين ؓ فرمائى. چه په خاوند باندې هدى كول واجب نه دى. البته چې ښځه هغه مالوج وريشې. چه ددې خاوند د قسم په ورځ دهغې مالك وى. نو بيا به واجب وى. ځكه روستو ئې كوم مالوج اخستې دى. نو دهغې وريشلو ته څه اعتبار نشته. دلته د هدى معنى دا ده. چه دا جامې په مكه كې صدقه كړې. ځكه چې هدى هغه څيز ته وائى. كوم چې مكې ته هديه ليرېلې شى. او د صاحبينو ؓ دليل دا دې. چه نذريه هغه څيز كې صحيح كيږي. كوم چې بالفعل دده په ملكيت كې وى. يا د ملك سبب اړخ ته ددې اضافت شوې وى. ځكه مثلاً كه ما دا غلام واخستلو. نو دا دې آزاد وى. او په دې دواړو خبرو كې يوه هم دلته نه ده موجوده شوې. ځكه چې د سړي اغوستل، او د ښځې وريشل د سړي د ملكيت سبب نه دى. او د امام ابو حنيفه ؒ دليل دا دې. چه عادت هم داسې جارى دې. چه ښځه دخپل خاوند د مالوچونه وريشل كوي. او په قسم خوړلو كې هم د هغه څيز اعتبار كيږي. كوم چې په عادت يا رواج كې وى. او دا د خاوند د ملكيت سبب دې. نو ځكه نذر په وخت كې چې د خاوند دخپل مملوك مالوچو نه ښځه وريشل او كړي. نو خاوند حاشيېرى. ځكه چې دلته په لفظ كې د مالوچو څه ذكر نشته. ځكه د مالوچو په ملكونو كې ښځه دخپل خاوند مملوك مالوچ وريشې. نو په دې علاقو كې به د امام ابو حنيفه ؒ په قول باندې فتوى وركولى شى. او د مصر او سيدونكو كې ښځه هم خپل مملوك مالوچ وريشې. نو ځكه به دلته د صاحبينو ؓ په قول باندې فتوى وركولى شى.

(۱) القول الراجح هو هذا قول صاحبين ؓ كذا فى فتح القدیر (۴/۵۷۴) ورد المختار (۱۴/۱۳) والدر المختار (۱۴/۱۳) والبحر الرائق (۳۶۰/۴) نقلًا عن القول الراجح (۴/۴۱۱) -

وَمَنْ عَتَقَ لَابَنَهُ حُرًّا لَيْسَ عَلَيْهِ فِدَةٌ لَمْ يَحْتَسِبْ لَهُ بِهَذَا عَمَلٌ خَيْرٌ مِنَ الَّذِي كَفَرَ بِهِ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُ لِمَ كَفَرْتُ بِهِ لَوْ كَانَ ابْنِي عَبْدًا لَكُنُّ عَلَيْهِ كَافِرًا كَمَا كُنْتُ بِكَافِرًا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ مَا هَدَى اللَّهُ نَفْسَهُ لَبِئْسَ مَكْرًا جَعَلَتْ لَهُ أَلْفُ مِائَةِ أَلْفٍ عَذَابًا إِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

اوکه چا دا قسم اوخول، چه زه به کالی نه اچوم. بیا ده د سپینوزو انگشتی (گوتمه) و اچوله. نونه وایله:-- ځکه چې داسې گوتې ته نه په عرف کې کالی وایلی شی. اونه په شریعت کې. تردې چې ددې اچول او د مهر لپاره استعمال د سرو لپاره هم جائز دی. اوکه انگشتی (گوتمه) د سرو زرو وی. نو دې حاشیې ځکه چې دا کالی گنرلی شی. او هم ددې امله ددې استعمال د سرو لپاره حلال نه دی.

بعضی مشائخو فرمائی دے، جہ دا اختلاف دخیلی خپلی زمانے پہ اعتبار سرہ وو. اودصاحبینو ^{۱۱}پہ قول بہ فتویٰ ورکولے شی. خکہ چپ زموږ په زمانه کي هم د کالی په طور صرف د غمو اچولو عرف اور وراج دے.

(وَمَنْ خَلَفَ لَا يَتِمُّ عَلَى فِرَاشٍ قَسَامَ عَلَيْهِ وَفَوْقَهُ أَوْ حَرِجَتْ) (أَلَا تَبْهَمُ الْفِرَاشَ قِيَمُهُ نَابِغًا عَلَيْهِ) (وَأَنْ جَعَلَ قُوَّةً وَرَأْسًا قَسَامًا عَلَيْهِ لَا يَحْتَسِبُ) (لَأَنْ يَمُوتَ الشَّيْءُ وَلَا يَكُونُ تَبَهُهُ أَلَمْ يَقْعُدْ الشَّيْءَ عَنْ الْأَوَّلِ) (وَلَوْ خَلَفَ لَا يَتِمُّ عَلَى الْأَرْضِ فَجَلَسَ عَلَى بَسَاطٍ أَوْ حَصِيرٍ لَمْ يَحْتَسِبْ) (أَلَا لَمْ يَتِمَّ جَالُهَا عَلَى الْأَرْضِ، يَجْلُو مَا إِذَا حَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْأَرْضِ لِيَأْسَهُ أَلَا تَبْهَمُ لَهُ فَلَا يَتَبَرَّ حَالًا) (وَأَنْ خَلَفَ لَا يَتِمُّ عَلَى سُرِيرٍ فَجَلَسَ عَلَى سُرِيرٍ قُوَّةً بَسَاطٍ أَوْ حَصِيرٍ حَرِجَتْ) (أَلَا يُعَدُّ جَالُهَا عَلَيْهِ، وَالْجُلُوسُ عَلَى الشَّرِيرِ فِي الْعَادَةِ كَذَلِكَ،

هل اللغة: ① بنام اوده کیری ② فراش فرش ③ قوام نرې خادر ④ بساط: تات ⑤ حصیر: پوزې ⑥ سرو: کټ
 ټاوه- اوکه یوکس قسم اوخوړلو چه په فرش به نه خلم. اویا په داسې فرش باندې پریوتل (خملاستل) چه په
 هغې باندې نرې پټو (خادر) وو. نوډې به حائشېږي. ځکه چې دا پټو (خادر) ددې فرش تابع دي. نوځکه به دې
 هم په دې فرش خملاستونکې گنرلې شي. اوکه په فرش یعنی پټو (خادر) سریر به نې بل پټو (خادر) واچولو. اویا به
 هغې باندې ویده (اوده) شو. نو نه حائشېږي. ځکه چې یوڅیز دبل پشان وی. نو هغه ددغه څیز تابع نه وی. یعنی
 پورتنی پټو (خادر) د لاندینی پټو (خادر) تابع نه دی. نوځکه په لاندینی پټو (خادر) باندې د پریوتلو
 (خملاستلو) نسبت پاته پاتې نشو. بلکه دې په پورتنی پټو (خادر) باندې ویده (اوده) کیدونکې گنرلې
 شي. اوکه دا قسم اوخوړی چه په مخکه به نه کینم. اویا به پټو (خادر) یا تات یا کټ وغیره باندې

کیناستلو. نودې نه حانشیرې. ځکه چې داسې کس ته په مخکه باندې کیناستونکې نشي ونيلې. ددې په خلاف که د قسم خورونکې اود زمکې په مینځ کې دده جامې وي. نودې به په مخکه کیناستونکې وي. ځکه چې دده جامې دده تابع دي. نوځکه دا حائل نشي شمارلې. ځکه ده جامې اووېستی. اوپه مخکه نې واچولې. اوپه هغې باندې کیناستلو. نو اوس نه حانشیرې. ځکه چې دا جامې د پټو (خادر) په حکم کې دي. اوکه یوکس قسم اوخوړلو. چه په دې معین تخت به نه کینم. اوپه نې په هغې باندې بستره پوزکې وغیره واچولو. اوپه هغې باندې کیناستلو. نو حانشیرې. ځکه ددې تخت نه مراد معین تخت دي. الجوهردی ځکه چې په بستره یا پوزکې باندې کیناستونکې هم په تخت باندې کیناستونکې شمارلې شي. ځکه چې په تخت باندې د کیناستو عادت هم داسې جاری دي.

ترتیب:- «قوله لانه تبع للفراش» دا د عدم جنت لپاره دلیل بیانوي ددې حاصل دا دي چې په گدې باندې که نرې پټو (خادر) واچولې شي نو هغه تبعاً گدې شمارلې شي د مستقل پټو (خادر) حیثیت نه نري ځکه چې په عامه توگه په بستره یا گدې باندې نرې پټو (خادر) یا په دې غرض اچولې شي چې هغه بستره یا گدې خیرنه وي نو په پټو (خادر) باندې د هغې خیرنوالې پټ کړي یا د ډیکوریشن او بنائست لپاره په گدې باندې نرې اوبنائسته پټو (خادر) اچولې شي نوهرکله چې دغه پټو (خادر) تبعاً هم د گدې په حکم کې دي په دې حالف حانشیرې البته که د دغه درې سربیره بله درې واچوي نو بیا دي نه حانشیرې ځکه چې هغه دویمه درې مستقل حیثیت لري د لاندیني درې تابع نشي گرځولې.

بجلاف ما إذا جعل فوقه سريراً آخر لانه قبل الأول فقط الميعة عنه.

ژباړه:- په خلاف دهغه صورت چې دي د دغه تخت سربیره بل تخت واچوي. اوپه هغې باندې کیني. ځکه چې دا تخت هم د اولنې تخت پشان دي. نوځکه د اولنې سره ددې څه تعلق نشته.

ترتیب:- په خلاف ددې صورت چې د تخت سربیره نې پوزکې وغیره خوړکړې وي. په هغې باندې دوهم تخت کېږدي. اوپه هغې باندې کیني. یعنې په پورتنی تخت باندې کیناستونکې ورته وائي. اوپه لاندیني تخت باندې کیناستونکې ورته نه وائي. اوکه دا قسم نې اوخوړلو. چه په مخکه به نه گرځم. اوپه چمپلان یا موزه واچوي. یا په ښخو باندې پیني کېږدي. اوپه مخکه اوگرځي. نو حانشیرې. اوکه په فرش باندې لارلو. نونه حانشیرې. اوکه دا اوواني. که زه ستا په جامو یا په بستره باندې ځملاستم. نوزما غلام دي آزاد وي. بیا دي دهغه په کپړه یا بستره باندې ځملاسته. خوڅه بدن نې ترې بهروو. نو اوس که زیات بدن دده په کالی یا پټو (خادر) باندې وو. نو حانشیرې. گنی نه حانشیرې.

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الضَّرْبِ وَالْقَتْلِ وَغَيْرِهِ)

ژباړه:- دا باب د قتل وهلو وغیره په قسم کې دي.

ترتیب:- «باب اليمين في الضرب وغيره.. الخ» دا باب د قتل وهلو وغیره د قسم په بیان کې دي. په دې موقع باندې اصل دا دي. چه په کومه خبره کې ژوندې اومرې دواړه شريک او سره برابر وي. يعنې دهغې په حکم کې د دواړو حال يوشان وي. نو دهغه قسم به په دواړو يعنې ژوند اومرگ باندې واقع کېږي. اوکومه خبره چې صرف د ژوند سره مخصوص وي. لکه درد، خوند او خوشحالي، نو دا قسم به صرف ژوند پورې مخصوص وي. معنی القتل: په غیر فطري او غیر طبعي طريقه د بدن او روح تعلق ختمولو ته قتل وائي برابره خبره ده که هغه ذبح کولو سره وي یا د اندامونو په ټکړې ټکړې کولو سره وي یا په بله څه طريقه سره وي خو چې د هغې په وجه مرگ واقع شي نو دي ته قتل ونيلى شي.

معنی الضرب: د ضرب حقيقي معنی ده يوڅيز بل شي باندې واقع کول بيا د دې مختلف صورتونه دي ددې امله د دې معانی هم مختلف راځي تردې چې د بعضې اهل لغت قول دي چې «ضرب» په ښځه دیرش معانیو باندې راغلې دي.

«إِنْ ضَرَبْتَ فَقَبِدِي هَرَمَ» حکم

اَوَمَنْ قَالَ لَآخِرَاتٍ مَعَيْتِكَ قَعْدِي هَرَمَاتٍ فَقَبِدِي هَرَمَاتِي عَلَى الْحَيَاةِ (۱) لَأَنَّ الْعَرَبَ اسْمَ لِفِعْلِ مُؤَلِمٍ يَتَّصِلُ بِالْبَدَنِ وَالْإِبْلَاحُ بِحَقِّهِ فِي الْمَوْتِ وَمَنْ يَعْدُ فِي الْقَبْرِ نَوْصَةً فِيهِ الْحَيَاةُ فِي قَوْلِ الْعَامَّةِ وَكَذَلِكَ الْكُسُوفُ لِأَنَّهُ يَزِيدُهُ التَّمْلِيكَ عِنْدَ الْإِطْلَاقِ وَمِنْهُ الْكُسُوفُ فِي الْكُفَّارَةِ وَهُوَ مِنَ الْمَوْتِ لَا يَحَقُّ إِلَّا أَنْ يَتَوَيَّ بِهَ السَّيِّئِ وَيَعْلَ الْقَارِيَةَ يَنْصَرِفُ إِلَى النَّبِيسِ (وَكَذَا الْكَلَامُ وَالْإِدْخُولُ) لِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنَ الْكَلَامِ الْإِفْهَامُ الْمَوْتُ يَنْفَاقِيهِ وَالْمَرَادُ مِنَ الدُّخُولِ عَلَيْهِ يَزِيدُهُ وَقَدْ الْمَوْتُ يَزِيدُهُ لَا هُوَ

هل اللغة: ① ایلام: تکلیف ورکول درد رسول ② الکسوة: جامې اغوستول ③ الافهام: بل کس پوهول ④ الستر: پټول ⑤ زیارت: ملاقات

زېږه: که یوکس دا قسم اوخوړلو. که ما ته ووهلې. نو زما غلام دې آزاد وي. نو دا قسم دده د ژوند پورې مخصوص دې. یعنې که هغه نې په ژوند کي اووهلو. نو غلام آزادېږي. او که دهغه د مرګه روسته نې اووهلو. نو نه حاشیږي. ځکه چې قتل کول د داسې درد رسونکی فعل نوم دې. چه تعلق نې د بدن سره دې. حالانکه درد رسول دمړي بدن ته نشی کیدي. او په په قبر کي په مړي باندې عذاب حق دې. نو ددې وجه دا ده. چه دجهنورو اهل اسلام په نیزمړي ته دویاره (مخصوص) ژوند ورکولې شی. بلکه دا خو د آخرت دا حکامو سره تعلق ساتی. او په دنیاوی ژوند باندې ددې قیاس نشی کولې. د ووهلو په اړه کي چې کوم حکم بیان شو. نو دا حکم د جامو وراچولو اوور کاوه هم دې. یعنې ددې حکم تعلق صرف دده د ژوند پورې محدود دې. اودمړو کفن په دې کي ګډ نه دې. ځکه چې کله مطلقاً دا اوواښی. چه زه به زید ته جامې اوکسوت ورکوم. نو ددې نه مراد مالک جوړول دي. او په کفارو د قسم کي د جامو ورکولو حکم هم د دې سره تعلق ساتی. اوسې نه زماو وغیره شی مالک نشی جوړولې. خو که د ونیلویه وخت کي د (کسوت) نه د ویونکی مراد دا وو. چه زه به دده عورت پټوم. نو دجامو حکم د مرګ سره هم متعلق دې. او فقیه ابوالبخیر (بغیر مائیلې دی. چه په فارسي کي د جامو وراچولونه مراد صرف وراچول دی. یعنې مالک جوړول ضروري نه دی. تردې که دده د مرګ نه روسته نې ورته واچوی. نو هم به نه حاشیږي. دغه ډول خبرې کول اوداخلیدل هم د ژوند سره مخصوص دي. ځکه چې د کلام نه مقصود دا وی. چه مخاطب په خپل مقصود او مضمون باندې پوهه کړي. اومرګ ددې مخالف دې. اودداخلیدو نه مراد د هغه ملاقات دې. اود مرګ نه

روسته دهغه سره ملاقات نشی کیدي. بلکه دهغه د قبر زیارت کولې شی.

توضیح: «(فمات)» مات د دې مصدر موت دې چې حیات نې ضد دې ددې معنی مړینه (مړکیدل) دی امام راغب د موت په معنی کي یو تحقیقی بحث کړې دې د «موت»، لفظ په قرآن پاک او د عربو په عرف کي د مختلفو څیزونو سره تعلق لری مثلاً موت حیوانی ⑦ موت انسانی ⑧ موت قلبی ⑨ موت ارضی ⑩ موت علمی ⑪ موت قلبی وغیره ددې تفصیل دا مقام نه دې بس صرف دومره زده کړئ چې موت یو ډیر وسیع مفهوم لری.

«وَكَذَا الْكَلَامُ وَالِدْخُولُ» دغه ډول خبرې کول اوداخلیدل هم د ژوند سره مخصوص دي. یعنې که دا قسم اوخوړی. چه زه به د زید سره خبرې نه کوم. نو دهغه په ژوند کي ورسره په خبرو کولو باندې به حاش کيږي. اودمرګ نه روسته به نه حاش کيږي. تردې که دهغه د مرګه روسته نې ورسره خبرې اوکړې. نو نه حاش کيږي. دغه ډول که دا نې اوونیل. چه زه به زید ته نه ورځم. نو دا حکم به د زید د ژوند پورې مخصوص وی. تردې که دهغه د مرګ نه روسته هغه ته ورغلو. نو نه حاش کيږي.

«لَانِ الْمَقْصُودُ مِنَ الْكَلَامِ الْإِفْهَامُ الْخ» ځکه چې د کلام مقصد خو دا وی. چه مخاطب په خپله خبره باندې پوهه کړي. حالانکه دده مرګ د پوهیدو سره منافي دي. یعنې د مرګ نه روسته پوهول ممکن نه دی. او که دا اوونیلې شی. چه رسول الله د بدرمقتولینو کافرانوته دهغوی نومونه اخستی وو. چه ستاسو رب تاسو سره

د عذاب کومه وعده کړې وه. هغه تاسو رښتینې بیا نه موندله؟ اوکله چې د نبی ﷺ نه صحابه کرامو پوښتنه اوکړه چه یا رسول الله ﷺ دا خو مړی دی نو نبی ﷺ ورته او فرمائیل ستاسو نه ښه اوری ددې نه معلومه شوه چه مړی ستره د پوهولو لپاره خبرې کول هم گټورې دي
ددې نه ځواب دا دي چه د نبی ﷺ خبرې کول دهغوی معجزه وه. اود مړی دا اوریدل به په دنیاوی اوریدو باندې نشی قیاس کولې. ځکه په حدیث کي نبی ﷺ صحابو ته او فرمائیل چه تاسو ددوی نه زیات اوریدونکی نه ئې. یعنی دوی ستاسو نه ښه اوری نوبښه اوریدل په دې اعتبار سره دی چه د آخرت اوریدل د نبی ﷺ د معجزې په طور وو.

غسل ورکولو پورې د آزادۍ تعلیق

(وَلَوْ قَالَ: إِنْ عَسَلْتُكَ فَعُدِّيْ حَقَّ قَسْلُهُ بَعْدَ مَا مَاتَ يَحْتَقُ) (لَأَنَّ الْغُسْلَ هُوَ الرِّسَالَةُ وَمَعْنَاهُ التَّغْيِيرُ وَيَحْتَقُ ذَلِكَ فِي النَّهْيِ)

هل اللغة: ① الاسالة اوبه بهول ② التطهير: پاکول ③ يتحقق: ثابتیږي
ژباړه:- اوکه یوکس بل ته او وئیل که ما تاته غسل درکړلو نو زما غلام دې آزاد وي. اوس که دمرگ نه روسته ئې ورته غسل ورکړلو. نوحانثیږي. ځکه چې دغسل معنی اوبه بیول دی اوددې نه مقصود پاکي حاصلول دی. اودا خبره یعنی پاکول په مړي کي موجودیږي.
تشریح:- په مذکور في المتن صورت کي حث ځکه واقع کیږي چې په غسل کي دوی (دودا) خبرې متسود وي د اوبو بیول او پاکول اودا دواړه خبرې که ژوندی ته غسل ورکړې شی او که مړی ته په دواړو صورتونو کي حاصلیږي نو هرکله چې په غسل کي کومې خبرې مقصود دی په هغې کي مړي او ژوندې برابر دی نو د هغې په حکم کي به هم مړي او ژوندې برابر وي نو لکه څنگه چې په زیر بحث صورت کي د ژوند په حالت کي غسل ور کاوه باندې حانثیږي دغه ډول به د مرگ په حالت کي هم په غسل ور کاوه باندې حانثیږي.

دغلي بڼې نه وهلو قسم کول

(وَمَنْ حَلَفَ لَا يَقْرُبُ امْرَأَتَهُ قَدْ شَعَرًا أَوْ خَنْفًا أَوْ عَصًا حَنْتَ) (لَأَنَّهُ اسْمٌ لِّفِعْلِ مُؤَيَّدٍ وَقَدْ تَحَقَّقَ الْإِبْلَامُ، وَتَوَكَّلَ لَا يَحْتَقُ فِي حَالِ الْمَلَاعِبَةِ) (لَأَنَّهُ يُنَمَّى مِمَّا رَحَ لَا قَرَبًا)

هل اللغة: ① شعور: ويخته ② حنق: مړئ خفه کول ③ عصى: چک اولگلولو ④ مولى: در دوندکي ⑤ الملاعبة: یوبل سره لوبې کول ⑥ مازحة: ځان خوشحالول
ژباړه:- که یوکس دا قسم اوخوړلو چه زه به خپله ښځه نه وهم خودهغې دسر ويخته ئې رانېکل، یا ئې ورله مړئ خفه کړه. یا ئې ورته په غاښ په بدن چک اولگلولو. نوحانثیږي. اگرچه د په لوبو توقو کي وی. ځکه چې وهل داسې فعل نوم دې چه په هغې کي تکلیف رسی. اوبه دې ټولو کارونو کي تکلیف رسیدل موجودشوی دی. اوبعضې مشاڅو ﷺ فرمائیلیدی چه دلوبو توقو په حالت کي به دې کارونونه حانثیږي. ځکه چې په دې حالت کي وهل نه وی. بلکه زړه خوشحالول او توقی وی. ﷻ له لندیز کي ئې هم دې قول ته صحیح وئیلی دی.

تشریح:- ((وتوکيل لا یحتق)) په قبل سره دامام شافعی ﷺ قول ته اشاره ده ځکه چې د هغوی په نیز دې افعالو ته په عادت کي وهل نشی وئیلې نوحالف به نه حانثیږي خو د دې په ځواب کي دا وئیلې شی چې لکه څنگه په الفاظو کي مقصود اصلی معانی وی دغه ډول په افعالو کي مقصود اصلی د هغې اثر وی نو د اثر په حوالې سره په افعالو کي درې شيان (څیزونه) قابل غور دی ① اثر ﷻ فعل د قوع تحقق ② تاثر ﷻ عرف او د عادت په لحاظ سره د خلکو سلوک او رویه ③ تاثر ﷻ چه چې فعل واقع شوي وی د هغې رد عمل معمولی خبرې د ښځې د ناز او ادا تاثر پیدا کوی په تیزه پړک سره یا د غصې په حالت کي غاړه ورخفه کول (مړئ خفه کول) ضرب او وهل شمارلې شی نو په ،، ضرب ،، کي اصل مقصود ضرر او تکلیف رسول دی

اوکله چې تکلیف واقع شی نو حالف به حاشیې نو معلومه شوه چې کوم فعل تکلیف ورکوی هغې څخه به ضرب مراد وی اگرچه هغه په ټوکو کې ولې نه وی.

دفلانی په قتلولو پورې دطلاق تعلیق کول

(وَمَنْ قَالَ: اِنْ لَمْ أَقْتُلْ فَلَانًا فَمَرَأَتُهُ طَالِقٌ فَلَانٌ مَيِّتٌ وَهُوَ عَالِمٌ بِهِ حَيْثُ) (اِنَّهُ عَقْدٌ يَمِينَةٌ عَلَى حَيَاةٍ وَيَمِينَةٌ عَلَى مَوْتٍ) (فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ يَمِينَةٌ عَلَى حَيَاةٍ كَانَتْ فِيهِ وَلَا تُتَصَوَّرُ لَهُ صِيْرَةٌ فَيَأْسُ مَسْأَلَةُ الْكُوزِ عَلَى الْإِغْلَابِ، وَلَيْسَ فِي تِلْكَ الْمَسْأَلَةِ تَفْصِيلُ الْعِلْمِ وَهُوَ الْعَمِيمُ).

زېاره - اوکه یوکس دا قسم اوخوړلو. که فلانی مې قتل نکړلو. نورما ښځه دې طلاقه وی. اوفلانی وفات شوی وی. اگرچه قسم خوړونکې دا پیژني. نوهم به حاشیې. اوور سره به ښې ښځه هم طلاقېږي. ځکه چې ده خپل قسم د مړې په داسې ژوند پورې قائم کړلو. کوم چې الله تعالی په دغه مړې کې پیدا کړی. اوددې تصور هم کېدای شي. چې الله تعالی یوکس د مرګ نه روسته راژوندې کړي. نوځکه ښې دا قسم صحیح دي. نو ځکه به دې دستی حاشیېږي. ځکه چې عملاً اوظاهراً ددې نه عاجزې ښکاره ده. اوکه قسم خوړونکې ته دا معلومه نه وي. چه هغه کس مړ شوی دي. نودې به نه حاشیېږي. ځکه چې ده دخپل قسم ښا (ښیاد) په داسې ژوند باندې کیځودو. چه په هغه کس کې موجودوی. حالانکه هغه په کې موجود نه ده. نوځکه د قسم پوره کېدو تصور هم نشی کېدې. دا مسئله په هغه مسئله باندې قیاس کولې شي. چه په پیالې کې اوبه نه وي. اوقسم اوخوړی. چه دپیالې څخه به اوبه نه ځکی. نو هغه شان به په دې زیر بحث مسئله کې هم اختلاف وي. یعنی دامام ابویوسف رحمه الله په نیزکه دده مرګ ورته معلوم نه وي. نوهم به حاشیېږي. لکه چې څنگه چې د پیالې په مسئله کې تیر شوی دی. خو په دې مسئله کې د پوهې اونه پوهې څه تفصیل نشته. یعنی دامام ابویوسف رحمه الله په نیزا ترچه پیژني. چه په پیالې کې اوبه نشته. بیا به هم حاشیېږي. اودا صحیح قول دي. **ترجمه:** «وَمَنْ قَالَ اِنْ لَمْ أَقْتُلْ... الخ» اوکه یوکس دپل په اړه کې اوویل. که مادي قتل نکړلو. نو زما ښځه دې طلاقه وي. حالانکه هغه کس د وړاندې نه مړ شوی وی. اوقسم خوړونکې ته په خپله هم دا خبره معلومه وي. نودې حاشیېږي. اوښځه طلاقېږي. ځکه چې ده قسم د مړې په داسې ژوند باندې قائم کړلو. کومه چې الله تعالی په دغه مړې کې پیدا کړی. اوددې تصور هم کېدای شي. نوځکه به قسم منعقد وی. او دې به هم په هغه وخت کې حاشیېږي. ځکه چې عاده ددې نه عاجزې ښکاره ده. دا دې معلومه وي. چه په کومه پیالې کې اوبه نه وي. که هغې اړخ ته اشاره اوکړي. ابویوکس دا اوواڼي. چه په دې کې کومې اوبه دی. هغه به زه ځمک. نو دامام ابوحنیفه اوامام محمد رحمه الله په نیزه قسم نه منعقد کېږي. ځکه چې د قسم په وخت کې په هغې کې هډو اوبه شته نه. ځکه چې دهغوی په نیزه دا شرط نه دي. چه د قسم پوره کېدو امکان دې هم وي. لکه څنگه چې د خوراک ځمک په اړه کې وړاندې تیر شو. اودلته دسړي د قتلولو تصور په دې طریقه کېدای شي. چه الله تعالی هغه ژوندې کړی. نودې ښې بیا قتلولې شي. نوځکه قسم منعقد کېږي. خودالله تعالی عادت په دې باندې نه دي جاري ددې امله دعادت په لحاظ سره معلومه شوه. چه دا کس د قتلولونه عاجز دي. حالانکه د قسم په وخت کې ښې دا پیژندل. چه دغه سړي مړ شوي دي. نو حاشیېږي به.

«فیصیر قیاس مسئله الكوز» د کوزې اختلافی صورت دا دي چې په لوټه کې اوبه نه وي او یو سړی قسم اوخوړلو چې په دې لوټه کې کومې اوبه دی هغه به زه ځمک. نو د طرفینو په نیزه دا قسم هډو منعقد شوي نه دي. اود طرفینو رحمه الله په نیزه که په داسې شی قسم اوخوړلې شي کوم چې ناممکن الوقوع وي نو هغه یمین نه منعقد کېږي خو د امام ابویوسف رحمه الله په نیزه د حالف قسم منعقد کېږي ځکه چې هغوی د یمین نه لېاره د هغې ممکن کېدل نه شرط کوي بلکه په کوم شی چې قسم اوخوړی که هغه ممکن الوقوع وي اوکه غیر ممکن الوقوع وي په دواړو صورتونو کې یمین منعقد کېږي نو د کوزې د مسئلې پشان د متن په مسئله

کې هم د خالف لپاره د محلول عليه د وفات په اړه کې علم او عدم علم برابر دی که ده ته علم ونی او که نه وي په دواړو صورتو کې دامام ابو يوسف رحمته الله په نیز یمن منعقد کېږي

(بَابُ الْيَمِينِ فِي تَقَاضِي الدَّرَاهِمِ)

ژباړه - باب په درهمو ادا کولو کې د قسم خوړلو په پېښ کې

توضیح - تقاضی : د تقاضی لفظ په اضافت سره په مختلفو معنیو کې استعمالېږي که ددې اختلف الشی وپه سره وی نو دا د طلب کاوه او حاصلولو معنی ورکوي که دا لفظ د «تقاضی» ثمن او پیسو اړخ ته منسوب شی نو د قیمت وصول په معنی راځي دغه ډول د صله او سیاق په مناسبت سره دا لفظ په مختلفو معنیو کې استعمالېږي.

په زر پور ادا کولو قسم خوړل

(وَمَنْ حَلَفَ لِيُقْضِيََنَّ دَيْنَهُ إِلَى قَرِيبٍ فَيُؤْخَرُ عَنْهُ مَا دُونَ الشَّهْرِ، وَإِنْ قَالَ: إِنْ نَعِدْتُكَ بِأَكْثَرِ مِنَ الشَّيْءِ) لِأَنَّ مَا دُونَهُ يُعَدُّ قَرِيبًا، وَالشَّهْرُ مَا زَادَ عَلَيْهِ يَوْمٌ بَعِيدًا، وَهَذَا يُقَالُ عِنْدَ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ مَا لَيْقِيكَ مِنْهُ نَحْوُ

هل القفة: ① يقضى ادا کوی ② شهر میاشت

ژباړه - ابو الحسين قدوري رحمته الله فرماني. که يو کس قسم اوخوړلو چه زه به زرد هغه پور ادا کړم نو نوډدې څخه به ديوې مياشتې نه کمه موده مراد وي. يعنی که د يوې مياشتې نه په کمه موده کې نې ادا کړلو. نو په قسم کښي بری شو. او که دا قسم نې اوخوړلو چه زه به نې په زياته موده کې ادا کوم. نوډدې نه د يوې مياشتې نه زياته موده مراد ده. ځکه چې کومه زمانه ديوې مياشتې نه کمه وي. هغه په نزدې کې حسابېږي. او کومه موده چې د مياشتې نه زياته وي. هغه په لرې کې حسابېږي. هم دا وجه ده. چه کله چا سره څه موده روسته ملاقات اوشی. نو عربيان وائي. ((ما لقيتك منذ شهر)) يعنی ته د مياشتې راسي نه نې ليدلې يعنی ډير زمانه تيره شوه. توضیح - که د قريب او بعيد په لفظ باندې غور اوکړې شی نو معلومېږي چې قريب د لرې مودې يا د نزدې فاصلې لپاره استعمالېږي او بعيد لفظ د ډيرې مودې اود لرې فاصلې لپاره استعمالېږي. او فاصله او مسافه دواړه الفاظ مترادفين دی نو مسافه په دوي ادوه قسمه شو مسافه زمانې او مسافه مکانې په زير بحث مسئله کې د مسافه اولنې قسم يعنی مسافه زمانې مراد دي. اوس نفس مسئلې ته راشی په متن کې دی چې د قريب لفظ د مياشتې نه د کمې مودې لپاره اود بعيد لفظ د مياشتې نه د زياتې مودې لپاره استعمالېږي اود دې مودې تعين د خلکو عرف او رواج دې چې کله يو کس مثلاً ووايي چې زه کراچی څم اوزر به واپس راځم نو مراد به دا وي چې د يوې مياشتې څخه به وړاندې وړاندې راځم.

په نږدې ورځ د پور ادا کولو قسم خوړل

(وَمَنْ حَلَفَ لِيُقْضِيََنَّ فَلَانًا دَيْنَهُ يَوْمَ فَقَضَاهُ لَمْ يَجِدْ فَلَانٌ يُمْسِيًا زَيْفًا أَوْ تَبَرُّجًا أَوْ مُسْتَقَرًّا لَمْ يَجِدْهُ إِلَّا زَيْفًا) وَالْعَيْبُ لَا يُعَدُّ مِنَ الْجَسَدِ، وَهَذَا أَلَوْ تَجَوَّزَ بِهِ صَارَ مُسْتَوْفًا، فَوُجِدَ نَهْطُ الْيَوْمِ قَبْلُ الْمُسْتَقَرِّ عَصِيمٌ وَلَا يَرْفَعُ بِرَدِّهِ الْيَوْمَ الْحَقِيقِي (وَأَنْ) وَجَدَ هَارِصًا أَوْ سَتَوْفًا عَيْبًا) لِأَنَّهُمَا لَيْسَا مِنْ جَسَدِ الدَّرَاهِمِ حَتَّى لَا يَجُوزَ الْعَوْدُ إِلَيْهَا فِي الْعَرَفِ وَالسَّلَامِ (وَأَنْ) بَاعَهُ بِهَا عَيْبًا وَفِيهِ بَرَقٌ (يَحْيَى) لِأَنَّ قَضَاءَ الدَّيْنِ طَرِيقُهُ الْمَقَاصَةُ وَقَدْ عَمَّقَتْ بِحُجْرَةِ الْبَيْمِ فَكَأَنَّهُ نَهْطُ الْقَبْضِ يَنْتَقِرُ بِهِ (وَأَنْ) وَهَبًا لَهُ يَفِي الدَّيْنِ (لَمْ يَجِدْ) لِمَقَاصَةِ لِأَنَّ الْقَضَاءَ قَعْلَهُ، وَالْهَيْبَةُ إِسْقَاطُ مِنْ صَاحِبِ الدَّيْنِ

هل القفة: ① زيوف هغه درهم دی. کوم چې بيت المال اطاق اوگر خوړی. او رد نې کړی. خو تاجر هلاک اوسوداگر خلگ نې پخپلو معاملاتو کې اخلي. ② او بنهرجه هلاک بنهره هغه درهم دی. کوم چې سوداگر خلگ هم رد کوی. گویا بنهرجه د اطاق نه هم ادنی دی. خو بیا هم درهم دی. ③ او ستوقه هغه درهمو ته وائی. چه په دې کې کوټ غالب او سپین زر مغلوب وي. گویا دا د سره درهم هم نه دی. ④ مستحقه يعنی سکه چې په

هغې باندې یو دریم گڼ د خپل ملکیت دعوه کړې وی. اودا هم دا ثابته کړې. چه دا سکې په حقیقت کې زما دی. ⑤ و صاص، قلعی نه جوړه شوې روپۍ، ⑥ مستوقه، د سین په فتح سره فارسی شې په عربی کې استعمال کړي ده. ستوقه د درې طبقو وال، یعنی د پیتلوسکه په دې باندې د دواړو طرفونو نه سپین زرختلې وی. چونکه دا دواړه یعنی رصاص اوستوقه د سکو د جنس څښ نه دی. نوځکه په بیع صرف اویبغ سلم کې ددې ورکول جائز نه دی.

ژباړه - که یو کس قسم اوخوړلو چه زه به نن د زید پور ادا کوم. اویا هم په هغه ورځ پور ادا کړلو. خوچه زید په لاس کې واخستلې. نو معلومه شوه چه په هغې کې اطاق روپۍ دی. بنهرجه وی. یا دهغې بل یو کس مستحق وی. نو قسم خوړونکې نه حاشیږی. ځکه چې سکه اطاق وی. نو دا یو عیب دی. اود عیب د امله هغه جنس معدوم او ورکیري نه. ددې امله که اخستونکې زید په هغې کې نرمی اوکړې. اود عیب نه سترگې پټې کړې. او هغه قبولې کړې. نو هغه د خپل پور وصول کونکې دې. اودغه ډول د قسم پوره کولو شرط موجود شو. اوبه ادا شوو روپو کې چې د کومو یو بل کس مستحق اوخیږی. نو په هغې باندې د زید قبضه کول صحیح دی. اود قسم خوړونکې قسم پوره کیدو نه وروسته که دغه شیدې (پې) خپل مستحق ته واپس شی. نو په دې باندې د قسم په پوره کیدو کې څه توپیر نه راځي. یعنی قسم به هم پوره وی. او که پور غوښتونکی دا روپۍ رصاص، یا، ستوقه، بیاموندې. نو قسم خوړونکې به حاث وی. ځکه چې دا دواړه د خالصې روپۍ د جنس څښ نه دی. تردې چې د چشم پوشۍ په طور ددې دواړو بیع صرف اویبغ سلم کې اخستل جائز نه دی. او که قسم خوړونکې په پور غوښتونکې دهغه د پور په بدله کې پرې یو غلام خرڅ کړلو. نو بیا هم ده دهغه پور ادا کړلو. او خپل قسم ئې پوره کړلو. ځکه چې د پور ادا کاوه یوه طریقه دا هم ده. چه مقاصه اوشی. یعنی ادل بدل اوشی. اودا خبره په بیع کولو سره ثابت شوې ده. ددې امله د بیعې سره د قبض کولو شرط هم صرف ددې لپاره دی. چه دغه بیع په پوره طور سره ثابت شوی. او که قسم خوړونکې ته دهغه قرضخواه خپله قرضه هبه کړله. نو قسم خوړونکې خپل قسم پوره نکړلو. یعنی نن ورځ ده خپل پور ادا نکړلو. ځکه چې دلته ادل بدل نشته. ځکه چې ادا کول د قرضدارۍ کار دی. اوهبه کول د قرضخواه د اړخه د قرضې ساقط کولو نوم دی.

ترجم: - تعریف بیع الصرف ① ابو الحسین قدوری رحمه الله په کتاب البیوع کې فرمائی. چه بیع صرف هغه بیع ده. چه ددې دواړو عوض د ثمن د جنس څښ وی. ددې درې صورتونه دی. ① سره زر د سرو زرو په عوض ② سپین زر د سپینوزرو په عوض ③ په دې دواړو کې یو بدل په عوض،

معنی السلم لغة وشوعا ④ سلم په لغت کې د یو داسې بیع نوم دی. چه په دې کې ثمن معجل وی. یعنی فوراً ادا کولې شی. بیع سلم د فقهاؤ په اصطلاح کې مؤجل د معجل په عوض اخستلو ته وائی.

دلیر پور نه اخستلو قسم خوړل

(وَمَنْ خَلَفَ لَا يَبْعُ ذَنْبَهُ وَذَمَّ أَذْوَنَ وَذَمَّ فَقَمَضَ بَعْضُهُ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَبْعُضَ جَمِيعُهُ) لِأَنَّ الشَّرْعَ قَبَضَ الْكُلَّ وَلَكِنَّهُ بَوَّضَ التَّفَرُّقَ، الْأَيْزَى أَنَّهُ أَصَابَ الْقَبْضَ إِلَى ذَنْبٍ مَعْرُوفٍ مَعْنَاهُ أَنَّهُ لَمْ يَمُتْ إِلَى كُلِّهِ فَلَا يَمُتُ إِلَّا بِهِ) لِأَنَّ قَبْضَ ذَنْبِهِ لَمْ يَكُنْ غَالِ يَتِمُّهَا الْإِعْطَالُ الْوَزْنُ لَمْ يَمُتْ وَلَيْسَ ذَلِكَ بِطَرِيقٍ) لِأَنَّهُ لَمْ يَتَعَدَّ قَبْضُ الْكُلِّ دَلْعَةً وَاحِدَةً عَادَةً لِمَعْرِفَةِ الْقَدَرِ مِمَّا تَشْتَرِي مِنْهُ

هل اللغة: ① يتشاعل، مشغوله کيدل ② تفريق جدا کول

ژباړه - او که یو کس دا قسم اوخوړلو چه زه به په خپل پور باندې داسې قبضه نه کوم. چه به لږ باندې قبضه اوکړم. اوبه لږ باندې نه، یعنی خپل پور به متفرق اولږ لږ نه وصول کوم. اویا ده لږ پور واخستلو. نونه حاشیږی تردې چې واړه پور داسې په لږه لږه وصول کړې. ځکه چې د حاث کیدو شرط دا دی. چه واړه پور داسې وصول کړی. چه هغه لږ لږ وی. ولې دې ته نشی کتلې. که قسم خوړونکې پور خپل ځان ته منسوب کړی. او پور معرفه کړی. نو ددې حکم به د واړه پور وصولو ته منسوب وی. ددې امله به په هغه وخت کې

حاشیږی چه دا شرط په کي موجود شی. یعنی چې متفرق طور نې وصول کړي. ځکه لاندیز دا شوه چه که په یومجلس او په یوه ناسته کي نې د وصولی په طور پور جلا جلا برخې کړي. نونه حاشیږی او که دواړه پور واړه مقدار نې جلا جلا وصول کړلو. نو حاشیږی ځکه بیا که خپله قبضه نې دوي [دوه] ځله اوتلله او وصول نې کړله او په دواړو ځله تللو کي د دغه کار نه سوا په بل کار کي بوخت نشی. نونه حاشیږی ځکه چې داسې وصول کونکي ته جلا جلا وصول کونکي نه وائی. ځکه چې کله کله واړه پور په یوځل وصول کول ناممکن هم وی. نو ځکه دومره جداوالې به مستثنی وی.

ترجیح: په متن کي ذکر شوې صورت د مثال په رنډا کي داسې زده کړې که د حالف په زید باندې شل زره روپۍ وې او هغه ورته په یومجلس کي اول پنځه زره روپۍ د سلو نوتونه اوشمارل او بیا نې پنځه زره روپۍ د پنځه سوو روپو نوتونه اوشمارل او بیا نې لس زره روپۍ د زرو روپو نوتونه اوشمارل او هم په یومجلس کي نې ورته ورکړې نو دا وصولی په یوځانې وصولی ده متفرقه وصولی نه ده ددې امله به حالف په خپل قسم کي حاث نه وی او که د دوو قسطونو په مینځ کي په موده کي دومره وقفه اوشود چې په عرف او رواج کي هغه متفرق شمارلې او گنلې شی نو په دې صورت کي به حالف حاث وی.

«إِنْ كَانَ لِي إِلَّا مِائَةٌ دَرَهْمٍ فَأَمْرُهُ طَائِقٌ» حکم

«وَمَنْ قَالَ: إِنْ كَانَ لِي إِلَّا مِائَةٌ دَرَهْمٍ فَأَمْرُهُ طَائِقٌ فَلَا يَمْلِكُ إِلَّا تَحْيِيْنٌ وَزَهْمًا لَمْ يَخْتِ» لِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهُ عُرْفَانِي مَا زَادَ عَلَى الْيَأْتِ وَلَا أَنْ اسْتِثْنَاءَ الْيَأْتِ اسْتِثْنَاءُهَا بِحَبِيْبٍ أَجْزَائِهَا [وَكَذَلِكَ لَوْ قَالَ: غَيْرَ مِائَةٍ أَوْ سَوِي مِائَةٍ] لِأَنَّ كُلَّ ذَلِكَ أَدَاءٌ لِاسْتِثْنَاءٍ.

ژباړه: او که یوکس او وئیل که ماسره څه وی. سوا د سلو روپو نه. نو زما پنځه دې طلاقه وی. بیا ده سره صرف پنځوس روپۍ راوختلې. نو دې نه حاشیږی. ځکه چې په عرف کي د داسې کلام نه مقصود دا وی. چې د سلو روپو نه زیاتې نه دی. او ددې امله د سلو روپو په استثناء سره ددې د ټولو اجزاء استثناء اوشوه. یعنی پنځوس هم مستثنی شوې. دغه ډول که دا نې او وئیل که زما په ملکیت کي د دوو سوو روپو یا سوا د سلو روپو نه وی. نو زما پنځه دې طلاقه وی. نویا هم که پنځوس روپۍ ورسره وی. هم دا حکم دي. ځکه چې دا واړه د استثناء حروف دی.

ترجیح: په ذکر شوی صورت کي «الا، غیر، سوی» حروف استثنا ذکر شوی دی د حروف استثنا په اړه کي دا خبره یاده ساته چې مستثنی هر هغه اسم وی چې د «الا یا د اخواتها» نه روسته واقع شوی وی د استثنی حروف څوارلس دی ① دون ② سواء یا سوی ③ وراء ④ نحو ⑤ قبل ⑥ بعد ⑦ فوق ⑧ تحت ⑨ کل ⑩ بعض ⑪ یمین ⑫ شمال ⑬ غیر ⑭ مثل، حرف استثناء چې په کوم ځانې کي استعمالیږی نو هلته چې د کوم حکم نسبت چې د حرف استثنی نه وړاندې شوې وی د هغې حکم اضافت د حرف استثنی نه روسته شی ته نشی کولی د غرنیو په کلام کي حرف استثناء د «الا» نه روسته واقع کیږی او ددې مقصد د وړاندینی نفی او د راروان اثبات وی او په عام عرف کي د متکلم په قول کي د پټ زیات رقم نفی او د قلیل اثبات مقصود وی لکه څنگه چې په ذکر شوی صورت کي د هدایه د متن «نفی ما زاد علی المائۃ» نه معلومیږی

مسائل متفرقه

ژباړه: څو متفرق مسائل

«إِذَا حَلَفَ أَنْ يَقُولَ كَذَا أَوْ كَذَا (أَوْ) لَأَفْعَلَنَّ مُطْلَقًا لَعْنًا إِمْنًا غَيْرَ مُؤَبَّرًا مُؤَبَّرًا نَفْيًا

ژباړه: که یوکس دا قسم اوڅوړلو. چه زه به فلانې کار نه کوم. نو هغه به همیشه لپاره پرېږدی. ځکه چې ده ددغه فعل د نه کولو مطلق نفی او کړله. نو ددغې د عموم د امله به په هره زمانه کي ددې نه بچ اوسی.

توضیح:- په مذکوره صورت کې حالف د مطلق فعل د کاوه نه قسم خوړلې دې ځکه چې قول او فعل د دوو حالتونو نه خالی نه وي یا به مطلق وي او یا به مقید وي د مطلق مطلب دا دې چې د متکلم قول او فعل د هر قسم توقیت او تمکن نه خالی نوچه کوم قول یا فعل ددې نوعیت وي هغې ته مطلق ویلای شې په زیر بحث صورت کې هم حالف د مطلق فعل نه قسم خوړلې دې نو همیشه لپاره به دې دغه کار نه کوی او که وې کړنو نو حاث به وي.

د یوکاره کولو قسم خوړل، او یوځل هغه کول

(وَإِنْ حَلَفَ لَفِعْلٍ كَذَا أَفْعَلَهُ مَرَّةً وَاحِدَةً بَرِّيْهِمْ) (لَأَنْ الْمَلَكُ فَعَلَ وَاحِدًا غَيْرَ عَيْنٍ، إِذَا الْمَقَامُ مَقَامَ الْإِكْبَاتِ فَيَبْرِيْ أَيْ فَعَلَ فَعْلَهُ، وَأَمَّا يَحْتَضِرُ بَوَاقِرَ الْيَاسِ عَنْهُ وَذَلِكَ بِمُتَوَعِّدٍ أَوْ يَقُوْبَ حِلِّ الْفِعْلِ).

هل اللغة: ① الياس ناامیدی ② ملتزم لارمونکې

ژباړه:- او که دا قسم او خوری، چه زه به دا کار خامخا کوم، او دهغې نه روسته دغه کار یوځل او کړی، نو ده خپل قسم پوره کړلو، ځکه چې کوم څیز ده په خپل ځان باندې لازم کړي وو، هغه صرف یوځل بغیر د تعین نه کول وو، ځکه چې دا موقع د اثبات ده کومه چې ددې تقاضا کوی، چه دې یوځل کار به وجود کي راولی، او وې کړی نو ځکه چې کله هم دې یوځل دغه کار او کړی په خپل قسم کي به بری شې، او کله چې ددغه کار د کاوه نه مایوسه شې، نوییا به حاشیږی اودا مایوسی به په هغه وخت کي وی، چه قسم خوړونکې مړ شې، یا چې په کوم محل باندې دا کار کړې، هغه محل پاتې نشی. مثلاً چې دا قسم او خوری، چه په دې پوزی به لمونځ کوم، نوچه کله نې هم په دغه پوزی باندې هر قسم لمونځ او کړلو، که فرض وی او که نفل، نو دا قسم پوره شو، او که به دغه باندې د لمونځ کولونه وړاندې مړ شو، یا پوزی اوسوزیدلو، نو دې به حاث شې.

توضیح:- د دې مثال به داسې وی چې زید قسم او خوړلو چې زه به د خالد په دې موټر کي سفر کوم نو که یو ځل نې هم د هغه په موټر کي سفر او کړو نو دده قسم پوره شوالېته که موټر د څه حادثې شکار شو او د سفر قابل پاتې نشویا حالف مړ شونو په دې صورت کي به حاث وی ځکه چې د کرم فعل د کولو چې ده قسم خوړلو وو د هغې کول ناممکنه شو، او دې د هغې نه عاجز شو، نو ځکه به حاشیږی اود مرگ په صورت کي به دده وارثان دده د اړخه د قسم کفار وړکوی، که حالف وصیت کړی وی نو وجوباً به نې وړکوی او که وصیت نې نه وی کړې نو استجاباً نې وړکولې شې.

د حاکم یوکس ته د نرېسند خبر کولو قسم ورکول

(وَإِذَا اسْتَخْلَفَ الْوَالِي رَجُلًا يُعْلِنُهُ بِكُلِّ دَاعٍ دَخَلَ الْمَلِكُ فَبَدَأَ عَلَى حَالٍ وَلَا يَتِيهِ خَاصَّةً) (لَأَنْ الْمَقْصُودُ مِنْهُ دَعْمُ شَرِّهِ وَأَمْرٌ غَيْرُهُ بِمُؤَيَّدٍ فَلَا يُفِيدُ قَابِدَةً بَعْدَ زَوَالِ سُلْطَانِيَّتِهِ، وَالزَّوَالُ بِالْمَوْتِ وَكَذَا بِالْعَزْلِ إِلَى ظَاهِرِ الزَّوَايَةِ).

هل اللغة: ① زوال ختمیدل ② سلطنته غلبه، تسلط

ژباړه:- که حاکم یوکس ته قسم ورکړلو، چه دې ملک ته څوک شړېسند راشی، یعنی غل، ډاکو، وغیره، نو د هریوه موټر ته خبر را کوي، نو دا قسم به ترهغه وخته پورې پاته وي، تر څو چه دغه حاکم برقرار وي، ځکه چې ددې قسم ورکولو مقصد دا دې، چه دې شړېسند ته سزا ورکړی، اودده د شریا دنورو دشر نه بچ شې، نوچه د دغه حاکم اختیار ختم شې، نوییا د خبر ور کاوه فائده نشته، اودا اختیار به په هغه صورت کي ختمیږی، چه دې مړ شې، یا دې ددغه عهدې نه معزوله کړې شې، نوییا هم په ظاهره هم دا حکم دي.

توضیح:- خالده ته قسم ورکړو چې کله هم ته په چا مفسد او غل ډاکو باندې خبر شوې چې پېښور ښار ته را داخل شونو ته به ماته خبر را کوي نو په دې صورت کي به خالده ترهغه وخته پورې ددې خبر ور کاوه ذمه وار وی تر څو چې زید په دغه عهده باندې کار کوی او که مثلاً دپېښور ښار نه نې بل ښار ته بدل شو یا ریټائر شو نو په خالده باندې بیا دغه ذمه واری پاته پاتې نشوه، یعنی که څوک فساد کونکې پېښور ښار ته داخل شې

او خالد ته د هغه د داخلیدو علم اوشی او بیا هم هغه د پولیس بل مشرافسر ته خبر ور نه کي ښکړي نو دې نه حاشیېږي. ځکه چې د ده نه خو قسم بل مشرافسر اخستی وو. ده خو ترې نه وو اخستی.

زید ته دخپل غلام ورکولو قسم کول اودهغه دهغه انکار کول

(وَمَنْ حَلَفَ أَنْ يَبْعَ عَبْدَهُ فُلَانًا قَوْلَهُ وَلَمْ يَقْبَلْ بَرْنَى يَمِينِهِ) اَلْخِلَافَةُ لِزُرْقَانَةَ يَعْتَبِرُهُ بِالْبَيْعِ لِأَنَّهُ تَمْلِيكَ يَمِينَهُ. وَلَكِنَّهُ عَقْدُ تَبَرُّعٍ قَبْلَهُ بِالْمَتَبَرِّعِ وَهَذَا إِيقَالٌ وَهَبٌ وَلَمْ يَقْبَلْ، وَلَئِنْ الْمَقْصُودُ إِظْهَارُ الْمَخَاحَةِ وَذَلِكَ يَتَوَرَّعُ، أَمَّا الْبَيْعُ فَبَعَا وَضْعًا فَاتَّقَضَى الْفِعْلُ مِنَ الْجَانِبَيْنِ

حل اللغة: ① السماحة: بخشش

ژباړه: - که یوکس قسم اخورلو. چه زه به خپل غلام فلانی ښکړم ته ورکوم. بیا ورته ده هبه کړلو هغه زید قبول نکړلو. نودې قسم خورونکې خپل قسم پوره کړلو. البته امام زفر رحمته الله علیه په دې کې اختلاف کړې دي. ځکه چې هغوی هبه په بیع باندې قیاس کړې ده. ځکه چې هبه هم د بیع پشان د بل کس مالک جوړلو نوم دي. اوزمور دلیل دا دي. چه هبه یوه داسې معامله ده. چه په دې کې د بل سره احسان اوښه سلوک کولې شی. نوځکه به صرف دا احسان کونکې په فعل سره دا پوره کیږي. هم دا وجه ده. چه په عامه توګه دا ونیلي شی. چې زید فلانی ته دا خیزه هبه کړلو. خو هغه قبول نکړلو. یعنی د نه قبولولو باوجود زید ته هبه کونکې وائی. او دوهم دلیل دا دي. چه دداسې هبې نه مقصود د بخشش اظهاروی. اودا اظهار صرف په هبه کاوه باندې پوره کیږي. اوبیخ خواول بدل ځای عوض به په بدل کې د عوض نوم دي. یعنی دواړه فریق د یو بل نه عوض قبول کړي. مثلاً یوکس ثمن ورکړي. اوبل کس مبیع ورکړي. نوځکه د بیع تقاضا دا ده. چه د دواړو طرفونو نه فعل موجود شی. نو هله به هغه پوره کیږي.

تبریع: - یعنی زمور په نیز هبه یو داسې فعل دي چې دا د واهب په فعل سره پوره کیږي که مو هو ب له دغه هبه قبوله کړي او که قبوله نې نکړي. ځکه چې په هبه کې د بل اړخ نه عوض نشته لکه مثلاً زید ، خالد فقیر ته سل روپۍ خیرات ورکړو. نو دده دا سل روپۍ صدقه ده. ځکه چې په صدقه کې هم عوض نه وی. نودغه ډول به په زیر بحث صورت کې هم چې حالف دغه شی هبه کړلو نود ده قسم پوره شو. ځکه د هبې فعل پوره شو. اوحالف قسم هم د هبې خورلې دي.

دگل ریحان نه بویولو قسم کول اویا گلاب یا گل یاسمین بویول

(وَمَنْ حَلَفَ لَا يَتُمَرَّجِحًا قَشْمُورًا أَوْ يَأْسَمِينًا لَا يَجْنُثُ) اَلْأَنَّهُ اسْمٌ لِمَا لَا سَاقَ لَهُ وَلَكِنَّهُ سَاقٌ

حل اللغة: ① يشم: بویوی ② وود: گلاب ③ ساق: چلولې شوې

ژباړه: - او که یوکس قسم اخورلو. چه زه به گل ریحان نه بویوم. اویا ده گلاب یا گل یاسمین بوې کړلو. نودې نه حاشیېږي. ځکه چې ریحان د داسې بوټې یا ونې نوم دي. چه دهغې ساق ښکته نه وی. بلکه د زلی پشان په مخکه خورېږي. حالانکه د گلاب او گل یاسمین خټه (تنه) وی. ځای ساق نه مراد د لو کولو ډنډی ده. په کومو چې شاخونه راخیږي. او په لغت کې ریحان هر خوشبودار بوټی ته وائی. په دې معنی کې گلاب او گل یاسمین هم ګډ دی. اود فقهاؤ په نیز چه د کوم بوټی ډنډه دهغې د پانړو پشان خوشبوداره وی. ځکه هغه ته گل ریحان وائی. او په لویديځ ځای د لغت په کتاب کې هم داسې دی. اهل عراق هم دغه وائی. کوم چې مصنف رحمته الله علیه فرمائیلی دی. د فخر الاسلام اوصدرا الشهد هم دا قول دي. خودفتح القدیر نه دا معلومیږي. چه په دې کې به د عرف اعتبار کولې شی. نوچه په کوم ملک کې کوم شی په گل ریحان سره مشهور وی. دهغې په بویولو به حاشیېږي.

تبریع: - په ذکر شوی صورت کې حالف د گل ریحان د بویولو نه قسم خورلې دي. نو که ده د گل بل قسم بوئی کړلو. دې نه حاشیېږي ځکه چې گل ریحان د گولونو په قسمونو کې یو خاص قسم دي د بل گل په

اذا اختلفوا في مسلك دې په دې کي له غوندې اختلاف معلومېږي. اگرچه په متاخرينو کي اختلاف تذکره نشته. علامه ابن الهمام په فتح القدیر کي او هم د دوی په اتباع کي علامه زين بن نجيم رحمهم الله په البحر الرائق کي او علامه علاؤ الدين سبکی رحمهم الله په درمختار کي ليکلي دي چه زمود په نيز حدود کفارات اوسواتر نه دي بلکه زواجردي.

صاحب هدايه رحمهم الله د کلام نه معلومېږي چه په حدودو کي دوي (اوده) فاندې دي. يودا چې حدود زواجر دي. او بل دا چې سواتر دي. اولنې مقصد اصلی دې او دوهم مقصد ضمنی اوتبعی دې دوي فرمانی ..

والمقصد الأصل من شرعه الإنزجار عما يتضرر به العباد، والظهارة ليست أصلية فيه، بدليل شرعه في حق الكافر .. صاحب دغنايه رحمهم الله فرمانی چه ددې نه معلومېږي چه د حدودو دوي (اوده) مقاصد دي يواصلي او هغه .. الإنزجار عما يتضرر به العباد .. خکه چې ددې مشروعيت عام دې او دوهم مقصد غير اصلی دې. يعنی طهارة عن الذنوب ..

په دې اړه کي د حضرت کشميری رحمهم الله رائي قول فيصل دې هغوی فرمانی چه د حد جاری کولونه روسته دري حالات کيدای شي. د حد جاری کيد نه روسته به يا خو محدود توبه کوي اوب به نه کوي. که توبه اونکړي. نو دوباره به يا ددې گناه نه بچ کيږي او يا نه. که دې توبه اوباسی. نوب خو په اتفاق سره د حد دده لپاره کفاره ده. او که توبه اونه باسی. خود ته عبرت حاصل شوې وي او دوباره د داسې گناه عااده نه کوي. نو بيا هم دا حد کفاره گرځي. او که ده توبه هم نه وي کړې. اود جرائمو د ارتکاب نه هم نه منع کيږي نو د داسې کس لپاره حدود کفاره نه جوړيږي. او که تفصيل گوري نو کشف الباري ايخ ته رجوع اوکړي

د زنا د ثبوت طريقه

قَالَ (الزَّانِيَةُ وَالزَّانِيَةُ وَالْأَقْرَبُونَ) وَالْمَرْءُ إِذَا تَوَلَّى عِنْدَ الْإِمَامِ لَأَنَّ الْبَيِّنَةَ ذَلِيلٌ ظَاهِرٌ وَكَذَا الْأَقْرَبُونَ لَأَنَّ الْبَيِّنَةَ فِيهِمْ وَجْهٌ لَا يَسْتَأْنِفُ يَتَعَلَّقُ بِشَوْبِهِمْ مَعْرَ وَمَعْرَ وَالْوَصُولُ إِلَى الْعِلْمِ الْقَطْعِيِّ مُتَعَدٍّ، فَيُكْتَفَى بِالظَّاهِرِ.

هل اللغة: ① لاسيما: خاص کر ② مفرقة: تکليف اوضرر ③ معرة: شرم ④ يكتفى: بسنه (بسواي) کولي زياره: ابو الحسين قدوري رحمهم الله فرمانی چه د زنا ثبوت په گواهانو سره کيږي. اوبه اقرار کولو سره، اود ثبوت نه مراد داسي ثبوت دي. کوم چې د وخت دامام مخکي وي. خکه چې گواهي يوظاهري دليل دې. اود اقرار هم دا حکم دې. خکه چې په اقرار کي هم رېستيا غالب وي. بيا خاص کر د کوم خيزه ثبوت کي چې نقصان اوشرم وي. او دمسئلي حقيقي علم ته رسيدل ناممکن وي. نو خکه صرف په ظاهرياندي اکتفاء کولي شي. تزيح: د گواهي اود اقرار په دواړو کي د هريو تفصيلي حال مصنف رحمهم الله روستو بيان کړې دې.

د گواهي طريقه هار

قَالَ (فَالْبَيِّنَةُ أَنْ تَكُنْ أَرْبَعَةٌ مِنَ الشُّهُدَاءِ عَلَى رَجُلٍ أَوْ امْرَأَةٍ أَوْ بِلَا نَفْسٍ لِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَاسْتَشْهِدُوا بَيْنَهُمْ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ} وَمَا كَانَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَمْ يَلْمِزْكُمْ أَلَّا تَعْلَمُوا} وَمَا كَانَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَمْ يَلْمِزْكُمْ أَلَّا تَعْلَمُوا} وَلَقَدْ أَمَرَ أَنَّهُ يَبْأَرْبَعَةً يَشْهَدُونَ عَلَى صَدَقٍ مَقَالَتِكَ) وَلَا تَنْفِي فِي الْأَرْبَعَةِ بِحَقِّ مَعْنَى الشُّهُدَاءِ مُنْذَرٌ بِأَلَّا تَعْلَمُوا وَلَا تَعْلَمُوا

هل اللغة: ① قذف: چا باندې د زنا الزام لگول ② الستر: پرده ③ مندوب: مستحب ④ الاشاعة: خورول زياره: ابو الحسين قدوري رحمهم الله فرمانی د گواهي ورکاوه صورت به دا وي چه په گواهانو کي خلور نفر په يوسري اوبنځه باندې د زنا گواهي ورکړي. دالله تعالی ددې فرمان د امله چې ((لاستشهدوا عليهن اربعة منكم)) يعنی په داسي بنځوياندي دخپلو سرو نه خلور گواهان اولتوي. اولالله تعالی دا هم فرمانيلي دي. ((ثم لم ياتوا بأربعة شهداء)) بيا که دغه خلکو خلور گواهان قائم نکړل. نو اور رسول الله ﷺ په هغه سري باندې چا چې په

(۱) غریبه الزیلعی بهذا اللفظ ثم أخرج عدة أحاديث ما هو بمعناه منها حديث أنس بن مالك رضي الله عنه وغزاه إلى أبي يعلى الموصلي رحمهم الله نصب الراية ۴/۴۷۸-

خپله ښځه باندې د زنا تهمت لگولې وو. داسې فرمائيلې وو. ته داسې څلورسړې راوله. څوک چې ستا په خبره باندې گواهي ورکړې اودا هم دليل دې چې دڅلوروسرو په شريط کي د پرده پوشي معنی پرته ده. او پرده اجول يوداسې کار دې چې ددې ترغيث ورکړې شوې دې. اوفحش اودبې حيايې خبرې ته شهرت ورکول ددې پرده پوشي دعمل نه خلاف دې.

توضیح:- روایت دحضرت ابوهریره او ابن عمر ؓ نه نقل دې چې کوم مسلمان دبل مسلمان پرده واخستله. نوالله تعالیٰ به په دنیا او آخرت کي دده پرده واخلي. ترمذی ابوداود اونسانی ددې روایت کړې دي.

د زنا تعقیب کول

وَيُحْجَبُ عَنْهُمَا مَنْزِلُ الْمَرْءِ مَنْزِلُ الْمَرْءِ وَنَزْلُ الْمَرْءِ مَنْزِلُ الْمَرْءِ (لَأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ اِمْتَنَعَ مِنْ عَاضِ الْكِبْيَةِ وَعَنِ الْمَرْيَةِ) وَلَئِنْ اِخْتِطَاطُ فِي ذَلِكَ وَاجِبٌ لَّانَّهُ عَاشَ غَيْرَ الْفِعْلِ فِي الْقَرْعِ عَاشَ اَوَّلُ فِي دَارِ الْغَرْبِ اَوَّلِي الْمُنْقَادِ مِنَ الزَّمَانِ اَوْ كَأَنَّكَ لَهْ شُبُهَةٌ لَا يَغْفُرُهَا هُوَ لَا الشُّهُدَا كُوطَءَ جَارِيَةِ الْاِنْتِ قَسْتَقَمِي فِي ذَلِكَ اِحْتِطَا لِّلِدَرِ

هل اللغة: ① استفسر پوښتنه کول ② العزیه هغه زوانه چې زنا ورسره شوې وي ③ احتیال خپله جوړول
توضیح:- اوکه دغه گواهان په زنا باندې گواهي ورکړې نوبیا به امام دهغوی نه د زنا په اړه کي پوښتنه کوي. چه زنا څه څیز دې. اوپه کومه طریقه کیږي. اوپه کوم محل کي کیږي. اوده زنا په کوم ځاني کي کړې ده. اوکله ئې کړې ده. اوچا سره ئې کړې ده. ځکه چې رسول الله ﷺ د حضرت ماعز بن مالک ؓ نه د زنا کیفیت ، اودکومې ښځې سره چې ئې زنا کړې وه. ددې ټولو خبرو په اړه کي تپوسونه کړي وو. لکه څنگه چې ابوداود ددې روایت کړې دي. په داسې ډول سوالونو کي احتیاط ددې امله واجب دې چې کیدای شي. دې کس په فرج کي دڅه کولو په ځاني څه بل شي مراد اخستې وي. مثلاً نظریازی ، ځمکتل راکتلی ، کوکي ، اخستل ، ئې زنا گنلې وي. یا ده په دارالحرب کي زنا کړې وي. یا په پخوا زمانه کي ئې کړې وي. یا دکومې ښځې سره چې ئې زنا کړې وي. هلته داسې څه شپه وي. چه دهغې د امله حد ساقط کیدای شي. حالانکه هغه په خپله دا نه پیژني. هله په دې باندې حد ساقطیږي. مثلاً چې یوکس دخپل ځوني د وینځې سره وطی اوکړله. هلوپه دې صورت کي حد نه جاری کیږي. لنویز دا چې ددې ټولو خبرو په اړه کي به امام ښه تحقیق اومعلومات اوکړي. کیدای شي. چه په دې طریقه د حد ساقط کیدو څه موقع په لاس راشي.

توضیح:- «فستقضي في ذلك احتياطاً. الخ» نوبته به معلومات حاصل کړي. چه دحدنه جاری کولو څه امکان پاته پاتې نشي. ددې وضاحت دا دې. چه په کوم سړي باندې گواهانود زنا گواهي ورکړې وي. کیدای شي. چه هغوی ته دزنا پوره معنی معلومه نه وي. یوسړی یوه پردې ښځه ښکل کړله. اوبیا ډیر وارخطا د نبي ﷺ په مجلس کي حاضرشو. اوعرض ئې اوکړلو. یارسول الله ﷺ په مایاندي حد جاری کړه. نو رسول الله ﷺ پرې حد جاری نکړلو. او ورته ئې اوفرمائیل. تا موږ سره لمونځ اوکړو. هغه ورته عرض اوکړو. او. نو نبي ﷺ ورته اوفرمائیل لمونځ او اودس واره گناهونه معاف کوي. اوحد ئې پرې جاری نکړلو.

داغه ډول که په دارالحرب کي زنا اوکړي. نوبه هغه باندې حد نه جاری کیږي. دغه ډول که گواهانوپه یوکس باندې د زنا کولو گواهي ورکړله. اودا معلومیدله. چه په زنا باندې کافی موده تیره شوې دې. نوبه دې باندې زنا نه ثابتیږي. ځکه چې گواهانودومره اوږده موده په گواهي کولو کي روستوالي اوکړلو. اودشریعت حاکم ته ئې خبرورنکړلو. نو دا نفر په خپله فاسقان شول. اوددې په وجه دوی دگواهي ورکولو قابل پاتې نشو. یادغه ډول که د یوې ښځې سره داسې حرکت اوکړي. اوهغه دده د خوي منکوحه وي. یا دده مملوکه وي. تردې چې هغه گواه بلکه هغه سړي په خپله په دې باندې د زنا گمان کوي. حالانکه د شریعت په نظر کي

(۱) من حدیث نعیم بن هزال أخرجه أبوداود فی الحدود تب ۷ رقم ۴۲۷۷ وأحد فی المسند (۲۱۷/۵) والحاکم فی المستدرک (۳۶۲/۴) والسائی فی السنن الکبری (۳۰۶/۴) رقم ۷۲۷۴ وایبھی فی السنن الکبری (۵۷/۸)۔

به دي گنبي داسي خه خبره موجود نه ده. چه به هغي باندې حد ساقط شي. نوڅكه دتولو خبرو معلومات كول پكار دي. چه به غلطه طريقه حد جاري نشي.

دگواهانوصفات

﴿وَأَمَّا إِذَا هُمُ اثْنَانِ فَكَانُوا لِشَاقِئِهِمَا قَوْلًا كَالْقَوْلِ الْوَاحِدِ وَإِنْ كَانَ ثَلَاثَةً فَلِكُلِّ هَمَزٍ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا قَوْلٌ كَمَا قَالَ الْوَاحِدُ لِمَنْ كَانَ مَعَهُ وَأَمَّا إِذَا هُمُ أَكْثَرُ فَلِكُلِّ سَائِرٍ مِّنْهُمْ قَوْلٌ وَكَذَلِكَ يَتَّبِعُ اللَّهُ مَا أَلْفَيْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ وَإِنْ كَانَ ثَلَاثَةُ شُهَدَاءَ فَلِكُلِّ سَائِرٍ مِّنْهُمْ قَوْلٌ وَكَذَلِكَ يَتَّبِعُ اللَّهُ مَا أَلْفَيْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ وَإِنْ كَانَ ثَلَاثَةُ شُهَدَاءَ فَلِكُلِّ سَائِرٍ مِّنْهُمْ قَوْلٌ وَكَذَلِكَ يَتَّبِعُ اللَّهُ مَا أَلْفَيْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾

هل الله ① ميل د رانجو سلاسي ② المعكله رجومه ③ السر پټ ④ العلانية سكره ⑤ تهده نهمت لگول ⑥

هيس بندشوي ⑦ الجنایه گناه

زماړه - بيا چي كله دغه واړه گواهان ددې سړي د زنا كيفيت بيان كړي و. وونی چه مور دلامی سړي به داسي حالت كي ليدلې وو. چه هغه خپله شرمگه دفلانی په بڼخي په شرمگه كي د سي وړنه كړي و. لكه څنگه چې په رجومه كي سلی ورداخلولې شي يې به قاضي ددغه گواهان دحل به په دكي معيومات او كړي. نوچه به پته اوپه ښكاره به هر حالت كي ددوي عدالت معلوم شي نوب به قاضي دهغوي په گواهي باندې فيصله او كړي. يعنی د زنا اوحدودو په گواهي كي به قاضي ددوي ظهري عدالت مظهري شك او شبا هت اودهغوي په اسلام باندې اكتفا كړي. چه دحدنه جاري كيدو حينه پيسه شي بهی جی د تبيدو نه بچ شي په خلاف د نورو حقوقوڅكه چې په هغي كي دامام ابوحنيفه په نيرد دغه گواهويه ظهري عدالت باندې اكتفا كولې شي. خو په دې شرط چې دوه فرق په دغه گواهيوڅه خبر شي نه كوي. او دگواهانود پټ او ښكاره عدالت په اړه كي به انشاء الله موږ په كتاب تشهيدات كي بيان او كړو. امام محمد بن حنفري مانيلې دي. چه قاضي به هغه سړي دكوم گواهي چي بيست شوي وي هغه به په بندي خانه (جيلخانه) كي بند كړي. تردې چې دگواهي اصلي حالت معلوم شي څكه جي به دوابندي د جرم مړعنی دعيب لگولې. تهمت موجود دي. اورسول الله هم يو كس د تهمت په وجه په بندي خانه كي جوړې وو. مړواه ابوداود. په خلاف د پور څكه چې په هغي كي چې ترخو عدالت نه وي بكره نوي مفروض به په قيد كي نشي اچولې. اود فرق وجه به انشاء الله تعالى روستو بيان كړې شي. ملاحومصنف نوبير نه دي بيان كړي.

دافرازكولو طريقه كار

﴿وَأَمَّا إِذَا هُمُ أَكْثَرُ فَلِكُلِّ سَائِرٍ مِّنْهُمْ قَوْلٌ وَكَذَلِكَ يَتَّبِعُ اللَّهُ مَا أَلْفَيْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ وَإِنْ كَانَ ثَلَاثَةُ شُهَدَاءَ فَلِكُلِّ سَائِرٍ مِّنْهُمْ قَوْلٌ وَكَذَلِكَ يَتَّبِعُ اللَّهُ مَا أَلْفَيْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ وَإِنْ كَانَ ثَلَاثَةُ شُهَدَاءَ فَلِكُلِّ سَائِرٍ مِّنْهُمْ قَوْلٌ وَكَذَلِكَ يَتَّبِعُ اللَّهُ مَا أَلْفَيْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ﴾

(۱) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه الترمذي في الحدود باب ۲ رقم (۱۴۲۴).

(۲) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه أبو داود في الأقضية باب ۲۹ رقم ۳۶۳۰. والترمذي في الديات باب ۲۰ والنسائي في السرقه باب ۲ رقم ۵۵۳۱. والحاكم في المستدرک ۱۰۲/۴. وأحمد في السند ۲/۵.

(۳) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه البخاري في الحدود باب ۲۲ رقم ۶۸۱۵. ومسلم في الحدود رقم (۱۶).

قَامَ بِالْفِرْقَةِ فَخَالَفَ خِلَافَ مَجْلِسِ الْقَاضِي. وَالْإِخْلَافُ بَأَن يَرُدَّهُ الْقَاضِي كَمَا أَقْرَبَهُ هَبَ حَيْثُ لَا يَرَاهُ لَمْ يَحْضُرْ أَقْبَرُ هُوَ الْمُرُوءِيُّ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، إِنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ طَرَدَ مَا عَزَا فِي كُلِّ مَرَّةٍ حَتَّى تَوَارَى بِمِطَاطِ الْمَدِينَةِ. (۱)

حل القصة: ① اعظاماً لپاره د لوڼي کولو ② طرد شړلي وو ③ توارې پناه شو ④ حيطان: ديوالونه
 زياره- ابو الحسين قدوري رحمته الله عليه پوهنفرماني چه په خپله د اقرار کولو صورت به دا وي. چه عاقل بالغ په خپل خان په څلورو مجلسونو کي د زنا کولو اقرار او کړي. او هر ځل چي اقرار کوي. نو قاضي به هغه رد کوي. په دې مسئله کي د مجرم په اړه کي د عاقل او بالغ شرطونه ددې امله لگولي شوي دي. چه د ماشوم اوليوني اقرار معتبر نه دي. يا دا چې په دوي باندې حد نه واجبېږي. او د څلور ځله اقرار کول زموږ مذهب دي. امام شافعي رحمته الله عليه فرماني. چه صرف يو ځل اقرار کول کافي دي. لکه څنگه چي په نورو حقوقو کي يو ځل اقرار کول کافي وي. او دا ددې امله چي اقرار يوبنکاره کونکي قول دي. او چه باريار اقرار کوي. نو په دې باندې د زيادت اظهار څه فائده نه ملايږي. په خلاف دگو اهانويه شمار کي د زيادت خبره، يعنې چي گواهان زياد وي. نو د زړه اطمینان زياتيږي. او زموږ دليل هغه حديث دي. چه په هغې کي د حضرت ماعز بن مالک رضي الله عنه قصه ذکر ده. چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په هغه باندې د حد په قانمو لويي وروستوالي او کړلو. تردې چي دهغه څلور ځله په څلورو مجلسونو کي اقرار يراېشو. ددې روايت امام بخاري، مسلم، ابوداود او نسائي رحمهم الله وغيره کړې دي. بيا که د څلورو نه په کم مقدار کي هغه اقرار بنکاره کيدلو. په کوم چي حد لازميدلو. نو نبی صلى الله عليه وسلم به د حد په جاري کاوه کي وروستوالي نه کولو. ځکه چي حد به واجب شوي وو. رحمهم الله او چه کله يو ځيز واجب شي. نو په هغې کي تاخير د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د شان سره نه ښائي. اوبله ددې امله چي په دې طريقه کي د پردې اچولو معنی موجود ده. دغه ډول په اقرار کي د مجلس اختلاف هم ضروري دي. ددې دليل هغه حديث دي. د کوم روايت چي موږ وړاندې کړې دي. او ددې امله هم يو مجلس د مختلفو ځيزونو په راجع کولو کي دخل اندازي کوي. او چه مجلس يو وي. نو دا اقرار د يووالي شبه هم پيدا کيږي. او اقرار د اقرار کونکي پورې قائم وي. نو ځکه به دا اقرار کونکي د مجلس اختلاف معتبر وي. خود قاضي د مجلسونو اختلاف څه اعتبار نشته. او د مجلس د مختلف کيدو صورت به دا وي. چه هغه مجرم کله د قاضي په وړاندې اقرار او کړي. نو قاضي به هر ځل يعنې چي کله هم هغه اقرار کوي. قاضي به نې رد کوي. تردې چي هغه لاړ شي. او دوهمره لرې شي. چه قاضي هغه نشي ليدلې. اوبيا به دوباره راشي. او اقرار به او کړي. دامام ابو حنيفه رحمته الله عليه نه هم دا نقل دي. ځکه چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به د حضرت ماعز رضي الله عنه اقرار هر ځل رد کولو. تردې چي هغه به د مدينې د ديوالونو نه پناه شو.

ترجمه: - (لانه طرد ما عزا في كل مرة) ځکه چي رسول الله صلى الله عليه وسلم په هر ځل حضرت ماعز رضي الله عنه واپس کړې وو. تردې چي هغه به د مدينې د ديوالونو نه پناه شو.

د حضرت ماعز رضي الله عنه د واقعه گڼې روايتونه. ① حضرت ماعز رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ورغلو. او عرض نې او کړلو. يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ما زنا کړې ده. نو تاسو ما پاک کړې په دې باندې رسول الله صلى الله عليه وسلم مخ واړلو. نو هغه د بل اړخ نه راغلو. او هم دا عرض نې او کړلو. نبی صلى الله عليه وسلم بيا هم مخ واړلو. بيا هغه د دريم اړخ نه راغلو. او هم دغه عرض نې او کړلو. اوبيا د څلورم اړخ نه راغلو. او دا عرض نې او کړلو. نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته او فرمائيل. چه تا څلور ځله ورته او فرمائيل. کيداي شي. تا ترې صرف يوسه اخستې وي. کيداي شي چي ته ورته ورتړ غاړه وتلې نې. هغه او ونيول. بلکه د بنکاره زنا اقرار نې او کړلو. په دې باندې نبی صلى الله عليه وسلم او فرمائيل. کيداي شي. په تا د دليونوب اثر وي. اوبه يوروايت کي دي. چه نبی صلى الله عليه وسلم دهغه د کور خلگو ته څوک د تحقيق کاوه لپاره اولېږلو. چه آيا تاسو ته ددې کس په عقل کي څه کمزوري او فطور بنکارۍ هغوی او ونيول نه. بيا نبی صلى الله عليه وسلم وويل دا محصن ملواده شوې دي. نو معلومه شوه. چه او هغه واده شوې وو. نو بيا نبی صلى الله عليه وسلم د هغه د رجم کاوه حکم ورکړلو.

(۱) غزبه الزبلي رحمته الله عليه بهذا اللفظ ثم أخرج ما هو بمعناه عن أبي هريرة رضي الله عنه وعزاه إلى ابن حبان نصب الرأية ۴/ ۴۸۹.

① دحضرت ابوهريره څه په روايت کي دي. چه بيا ئې په خپل ځان باندې څلور ځله اقرار او څه ځله ورواړه البخاري ومسلم ② اوهم دا خبره په حديث د حضرت جابر بن عبد الله څه هم ده. څه ورواړه البخاري ومسلم ③ او د حضرت جابر بن سمره څه په روايت کي دي. چه دوي ډوډه ځله ئې اقرار اوکړلو. خو نبی څه دهغه اقرار رد کړلو. او بيا ئې دوي ډوډه ځله اقرار اوکړلو. تردې چې څلور ځله شول. نو بيا نبی څه درجم حکم ورکړلو. څه ځله ورواړه، نسائي، او مسلم ددې روايت کړې دي ④ او دحضرت بریده څه په روايت کي دي. چه څلور ځله اقرار په څلورو ورځو کي دي. ددې روايت امام مسلم کړې دي ⑤ او دحضرت صدیق اکبر څه منقول دي. چه دڅلورم ځل اقرار نه روسته نبی څه دهغه په بندي خانه کي بند کړلو. او دهغه دحال پوښتنه ئې اوکړلو. او ابن ابی شيبه ددې روايت کړې دي.

او دحضرت غامديه څه په قصه کي راغلي دي. چه هغې په خپل ځان باندې څلور ځله د زنا اقرار کړې وو. او هرځل به رسول الله څه هغه رد کولو. بيا هغې عرض اوکړلو. آيا تاسو دا غواړئ. چه ما داسې واپس کړئ. لکه څنگه چې مو ماعزه واپس کړي وو. څه ورواړه مسلم ⑥ او دڅلور ځله اقرار کولونه روسته نبی څه او فرمايل. څه لاره شه. چه کله دا ماشوم پيدا شي. څه نو بيا به راشي څه بيا چې کله ماشوم پيدا شو. نو هغه بيا حاضره شوه. او خبر ئې ورکړلو. څه زما ماشوم پيدا شو څه بيا نبی څه ورته او فرمايل. ته بيا واپس لاره شه. تردې چې دې د پيؤ نه پرېکړې. او بيا چې کله هغې د پيؤ نه هم پرې کړلو. نو بيا حاضره شوه. په داسې حال کي چې دهغې د ماشوم په لاس کي د ډوډي يوه ټکړه وه. کومه چې هغه ماشوم خوړله. په هغه وخت کي ئې دا اووئيل. چه اوس دا ماشوم ډوډي خوړلې شي. نو ځکه زه دده د پيؤ ورکولونه فارغه شوم. ددې نه روسته نبی څه او فرمايل. ددې ماشوم تربيت به څوک اوکړي؟ ددې امله ته دومره ورځي نوره هم ايساره شه. چه دې دخپلو لاسونو او پينو مالک شي. څه يعنې خپل ضرورتونه پخپله پوره کولې شي څه په دې کي يوصحابي عرض اوکړلو. يارسول الله څه دده تربيت به زه کوم. نو بيا نبی څه دهغه ښځې د رجم کاوه حکم ورکړلو. ددغه رجم په مهال کي حضرت خالد بن وليد څه يو غلط لفظ اووئيل. او هغه ئې په کارني باندې اوويستله. دهغې د امله دهغې دسر نه وينه روانه شوه. نو نبی څه دحضرت خالد څه په دې غلط لفظ وئيلو باندې ډير په غصه شو. اووئې وئيل. په الله قسم دې خوداسې توبه اويستله. که دمدينې په اويا کسانو باندې ويش کړې شي. نو دهغوی تولود مغفرت لپاره به کافي شي. څه ورواړه الترمذی وغيره څه

د اقرار پوره کيدونه روسته تحقيق کول

قَالَ (فَإِذَا تَمَّ اِقْرَارُهُ اَرْبَعًا مَرَّاتٍ سَأَلَهُ عَنْ الزَّانَا مَا هُوَ كَيْفَ هُوَ اَيُّ زَنَى وَبَعْنَ زَنَى، فَإِذَا بَيَّنَّ ذَلِكَ لَزَمَهُ اَلْحَدُّ) لِتَمَامِ الْحُجَّةِ، وَمَعْنَى السُّؤَالِ عَنْ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ بَيِّنَةٌ فِي الشَّهَادَةِ، وَكَمْ يَذْكُرُ السُّؤَالُ قِيَمَهُ عَنِ الزَّامَانِ، وَكَذَلِكَ فِي الشَّهَادَةِ لِأَنَّ تَعَادُلَ الْعَهْدَيْنِ يَحْتَمِلُ الشَّهَادَةَ دُونَ اَلْاِقْرَارِ. وَقِيلَ لَوْ سَأَلَهُ جَاءَ لِحُجْوَةِ زَنَى فِي صِبَاةٍ

هل اللغة: ① صبا: ماشوم والي

ژباړه:- امام قدروی څه فرمائي. کله چې مجرم خپل اقرار څلور ځله پوره کړي. نو قاضي به دهغه نه پوښتنه اوکړي. چه زنا څه کار دې. او څنگه کيږي. او ده په کوم ځاني کي زنا کړې ده. او دکومې ښځې سره ئې کړې ده. نو کله چې دې صحيح صحيح خودنه اوکړي. نو بيا به په هغه باندې حد جاري کړې شي. ځکه چې حجت پرې پوره شو. او ددې خيزونود پوښتنه کاوه مطلب موږ دگواهي ورکولو په صورت کي بيان کړي دي. په دې ځاني کي ئې د زمانې په اړه کي د پوښتنه ذکر نه دې کړې. حالانکه د گواهي په صورت کي ئې ذکر کړې دي. ددې وجه دا ده. که د زنا کاوه زياتې ورځې شوې وي. نو په دغه گواهي کي رکاوټ پيدا کيږي. او گواهي ناقابل قبول گرځي. خود اقرار په صورت کي مانع نه ده. او بعضې مشاخو وئيلي دي. که قاضي ترې د زمانې په اړه کي پوښتنه اوکړي. نوهم جائزه ده. کيداې چې ده داسې وخت کي زنا کړې وي. چه بالغ نه وو.

د اقرار نه د رجوع کولو حکم

(قَالَ رَجِمَ الْمُتَرَعِّنُ إِقْرَارَهُ قَبْلَ إِثْمَانِهِ أَذْوَ قَبْلَ رُجُوعِهِ وَخَلِيَ سَبِيلَهُ) وَكَأَنَّ الشَّافِعِيَّ وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ أَبِي لَيْلَى يُعْمَرُ عَلَيْهِ الْإِدْلَاءُ وَجَبَ الْإِدْلَاءُ فَلَا يَنْظُرُ بِرُجُوعِهِ وَالْكَارِهُ كَمَا إِذَا وَجَبَ بِالْإِدْلَاءِ وَصَارَ الْإِقْصَابُ وَحْدَ الْقَدِّ وَكَأَنَّ أَنَّ الرُّجُوعَ مَعْرِضٌ لِلْبُذْنِ كَالْإِقْرَارِ وَلَيْسَ أَذْوَ يَكْبِدُ بِهِ لِيَهْ فَتُحَقِّقُ الشُّبْهَةُ فِي الْإِقْرَارِ بِخِلَافِ مَا فِيهِ عَقْدُ الْعَبْدِ وَهُوَ الْإِقْصَابُ وَحْدَ الْقَدِّ لَا يُوجِدُ مِنْ يَكْبِدُ بِهِ، وَلَا كَذَلِكَ مَا
هُوَ عَالِمٌ عَقْدُ الْمُتَرَعِّنِ

حل اللغة: ① وسط درميان، مينځ ② خلی پر پردی، خوشي کيږي
زياره - اوس که اقرار کونکي کس دخپل اقرار نه رجوع او کړله په ده باندې دحد جاري کولونه وړاندې، يا دحد په مهال کي، نود ده رجوع کول به قبولولې شي. اودې به پريخودي شي. او امام شافعي رحمه الله فرماييلي دي. اودا دابن ابی ليلى رحمه الله قول هم دې. چه قاضي به په ده باندې حد جاري کوي. ځکه چې هم دده په اقرار باندې په ده حد واجب شوي دي. نواوس به دده په انکار کولو او په اوږدلو سره نه ختميږي. لکه څنگه چې د نورو گواهانو په ذريعه زنا ثابته شي. نود زنا کار به انکار سره هغه حد نه ساقطېږي. اودا دزنا حد د قصاص او حد فذ پشان دې. يعنی په دې دواړو کي هم د اقرار کولونه روسته که انکار او کړي. نوحد نه ساقطېږي. او زموږ دليل دا دې. چه د اقرار نه اوږدول يوداسې څيز دې. چه په دې کي د رښتيا ونيلو احتمال هم شته. لکه څنگه چې اقرار کول يو خبر دې. ځکه په هغې کبسي د رښتيا و احتمال هم شته. نوڅنگه چې اقرار وي. اود اقرار نه د رجوع کولو په صورت کي بل څوک داسې نشته چه دې دروغ ژن کړي. يعنی دده خلاف ويونکي او الزام ثابتونکي څوک نشته. نوځکه ده په اقرار کي شبه پيدا شو. ځکه زموږ ته ددې خبرې حکم راکړې شوي دي چه موږ د شبه په صورت کي حد دفع کړو. يعنی جاري نې نکړو. په خلاف د قصاص ځکه چې په هغې کي دبنده حق متعلق وي. او په خلاف د حد قذف ځکه چې په هغې کي هم د بنده حق متعلق وي نوځکه په اوږدو او په انکار کولو سره نه باطلېږي. ځکه چې دهغه دروغ ژن کونکي مدعي موجود وي. اودا حال دداسې حدودو نه دي کوم چې خالص د شرع حق وي. لکه حد زنا وغيره.

دامام لپاره د رجوع د تلقين حکم

(وَسَمِعْتُ الْإِمَامَ أَن يَقُولَ: الْمُتَرَعِّنُ الرُّجُوعَ يَقُولُ لَهُ: لَعَلَّكَ لَمَسْتَ أَوْ قَبَّلْتَ) (يَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لِمَا سَمِعْتُ لَعَلَّكَ لَمَسْتَ أَوْ قَبَّلْتَ) قَالَ فِي الْأَوَّلِ: وَيَتَنَبَّأُ أَنْ يَقُولَ لَهُ الْإِمَامُ: لَعَلَّكَ تَزَوَّجْتَهَا أَوْ وَطَّئْتَهَا بِشُبْهَةٍ، وَهَذَا أَقْرَبُ مِنَ الْأَوَّلِ فِي الْمَعْنَى

حل اللغة: ① يلقن تلقين کول د يوې خبرې بار بار وينا کول ② لمس گوتې اوړل ③ قبله بشکلول
زياره - دقاضي او امام لپاره مستحب دې چه د اقراري مجرم وړاندې داسې خبرې کوي. چه دهغې په وجه هغه دخپل اقرار نه واورې. مثلاً داسي دې ورته اوواڼي. چه تا خوهغې ته صرف لاس وراوړې وو. يا تا خود هغې نه بوسه اخستي وه. او امام محمد رحمه الله په مبسوط کي فرماييلي دي. چه امام لپاره پکار دي. چه ورته اوواڼي. کيداې شي تا ورسره نکاح کړې وي. يا په شبه دې ورسره وطی کړې وي. اودا خبره هم د معنی په اعتبار سره د لومړني خبرې پشان ده.

تخریج: - «وهذا قريب من الاول في المعنى» په مبسوط کي چې دامام محمد رحمه الله کوم قول دي. دا د معنی په اعتبار سره د لومړني خبرې سره نژدې دې. يعنی که د امام په ونيلو اقراري مجرم او اوکړلو. نودده څخه به حد ساقط شي. يادساتي چې داسي زنا چې په هغې باندې حد قانميږي. نودهغې تفصيل دا دې. چه د مکلف سړي حشفه يعنی د عاقل بالغ ناطق د سړي د ذکر پورتنی برخه دهغه په خپل خواهش سره د داسې ښځې په شرمگاه کي وداخل شي کومه چې فی الحال د شهوت قابله وي. يا په تيره شوې زمانه کي وه. ځکه دې.

(۱) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الحاكم في المستدرک ۴/۳۶۱ -

او هغه دده په ملکیت کې نه وى. او هغه د شبه دمحل نه هم خالی وى. او دا فعل په دارالاسلام کې واقع شوې وى. برابره ده که سړې په خپله خان باندې ښځې ته قابو ورکړى. یا ښځه په خپل خان باندې سړى ته قابو ورکړى.

نوکه د پوندڅخه دا حرکت صادر شو. او هغه ددې اقرار هم کوى. نوبیا خویه هغه باندې حد جاری کړې. او هغه نه چې چا لاړخودلې وى. هغه باندې به حد نه جاری کړى. او که هغه گونگاه وى. نوبه هغه باندې به هيڅ حالت کې حد نه جاری کړى. او که سړې پريوتلو (خملاستلو). او ښځې ته نې پوره اختيار ورکړلو. یا ښځې دهغه حشفه په خپل خان کې ورداخل کړلو. نوبه دواړوبه حد جاری کړى. که زناکاردا دعوه اوکړله. چه دا ښځه زما بى بى ده. نودده څخه به حد ساقطېږي. اگر چه هغه دبل چا ښځه وى. او که يوکس ديوې ښځې سره د زنا کولونه روسته هغې سره نکاح اوکړله. یا نې هغه واخستله. نواصح قول دا دي. چه په دې سره حد نه ساقطېږي. ځکه چې د زنا په وخت کې شبه نه وه. ﴿لَا يَحْرَمُ﴾

د حد قائمو لپاره طريقه

فصل في كيفية الحدود وإقامتها: (وَأَذَانُ الْحَدِّ كَانَ الْإِذْنُ مُخْتَارًا مَعَ الْجَارَةِ حَتَّى يَمُوتَ) (وَأَنَّ عَلَيْهِ الْعَلَاءُ وَالْإِلَامُ مَعَ مَا عَزَاؤُهُ أَحْصَى). (١) وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ الْمَعْرُوفِ {وَيُتَابَعُونَ أَحْصَانًا} (٢) وَعَلَى هَذَا إِعْتِزَاءُ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ (٣)

هل اللغة: ① رجم په کاترو ويشتل ② احصان ددې اسم فاعل محصن راځي. هغه سړې چې واده نې کړى وى زياره. فصل د حد کیفیت، او ددې د قائمولويان. ﴿لَا يَحْرَمُ﴾ کله حد واجب شى. اوزناکار محصن داسې کس وى. چه په هغه کې نور څه شرطونه موجود وى. دهغې تفصيل به څو صفحې روسته راشي. انشاء الله. نوحاکم دې په خپله اونور مسلمانان په دومره کاترو دې اولى. چه مړ شى. ځکه چې رسول الله ﷺ حضرت ماعز ؓ رجم کړې وو. په داسې صورت کې چې هغه محصن وو. او په يوم مشهور حديث کې دى. چه ((الزنا بعد الاحصان)) د محصن کيدونه روسته زنا کول. په دې خبره د صحابه کرامو ؓ اجماع پاتې شوې ده.

تاريخ: «لله رجم ماعز» ځکه چې رسول الله ﷺ حضرت ماعز ته رجم ورکړې وو. حضرت ماعز ته د رجم ورکولو په اړه کې په صحيحين اوسننو کې مشهور حديث دي. او يو حديث دا هم دى. چه د يوم مسلمان وينه د درې خبرونه په يوه خبره باندې حلالېږي. ① چه هغه د احصان نه روسته زنا اوکړي. ② چه هغه د الله تعالى د رسول ﷺ سره د جنگ لپاره راوتلې وى. يعنى ډاکې وى. نو هغه به قتل کولې شى. او يا به په سولې کولې شى. يا به د ملک نه ويستلې شى. ③ هغه کس چې په ناحقه نې قتل کړې وى. نو هغه به په قصاص کې قتل کولې شى. او ابو داود ددې روايت کړې دى. او په صحيحينو کې د حضرت عبدالله بن مسعود ؓ روايت مشهور دى.

(١) تقدم تخريجه عن قريب.

(٢) من حديث عثمان ؓ أخرجه الترمذى فى الفتن باب ١ رقم ٢١٥٨ والنسائى فى تحريم دم رقم ٣٧٥٢ وابن ماجه فى الحدود رقم ٢٥١٣ والحاكم فى المستدرک ٣٥٠/٤.

(٣) يعلم هذا من حديث على ؓ أخرجه البخارى فى الحدود باب ٦٥ ومسلم فى القسامه رقم ٢٥ وأبو داود فى الحدود باب ١ رقم ٤٣٥٢ والترمذى فى الدييات باب ١٠ والنسائى فى القسامه باب ٦٥ وابن ماجه فى الحدود باب ١ رقم ٢٥٣٤ وأحمد فى المسند ٣٨٢/١.

د رجم طريقه

قَالَ (وَيُخْرِجُهُ إِلَى أَرْضٍ فَنُصَاءٌ وَيَبْتَغِي الشُّبُودَ بِرُجْمِهِ ثُمَّ الْإِمَامُ ثُمَّ النَّاسُ) كَذَا يُؤَيَّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (۱) وَلَا يُرَى الشَّاهِدَ قَدْ يَجِبُ عَلَى الْأَدَاءِ ثُمَّ يَنْتَظِمُ الْمُسَامَرَةُ فَيُزَجُّهُمْ فَكَانَ فِي بَدْءِهِ اخْتِيَالٌ لِلدَّرَجَةِ. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَجَعَ اللَّهُ: لَا تُقَاتِلُ بِطَائِفَةٍ أَوْ غَنَمَةٍ إِلَّا بِالْجِدِّ. قُلْنَا: كُلُّ أَحَدٍ لَا يَجُوزُ الْجِدُّ قَوْلًا يَنْقُضُ مَهْلِكًا وَالْإِهْلَاكُ غَيْرُ مُسْتَقَيِّقٍ، وَلَا كَذَلِكَ الرُّجْمُ لِأَنَّ الْإِلَافَ

هل القصة: ① فضاء فراخه، کولاو ② يتجاسر: زړه ورتيا کوی ③ يستعظم: لوڼې گڼې ④ المباشرة: ګډون کول ⑤ بدانة: شروع کول ⑥ اهلاى هلاکول

وېاره: - او ابو الحسين قدوري ښه فرماني، چه په کوم کس باندې رجم واجب شی. نوحاکم به هغه کولاو ډگر ته اوباسی. هلته به د ټولونه وړاندې گواهان هغه په گانرو باندې اولی. دهغوی نه روسته امام اود ده نه روسته نور خلک: - حضرت علی څه نه هم داسې روایت نقل دي. اوددې امله هم چې گواهان کله د دروغو گواهی ورکوي. اوددې جرات کوي. خودهغه کس د قتل ذمه وار جوړیدونه ویرېږي. اود گواهی نه رجوع کوي. په دې طریقه چې د گواهانونه د حد پیل اوشی. نودحد ختمولو یوه حیلې هم په لاس راځي. او امام شافعی ښه فرماني باندې قیاس کوي. اوفرماني، چه په رجم کې هم د گواهانونه پیل کول شرط نه دي. یعنی که د ناواده شوې انجلی نه زنا صادره شی. او هغه په کورې باندې وهلې شی. نولکه څنگه چې د وهلو په وخت کې دا شرط نشی لگولې. چه پیل به د گواهانونه کیږي. نودغه ډول د کانرو په ویشتلو کې به هم د گواهانونه د رجم د پیل شرط نشی مقررولي. خومو: احناف وایو. چه هریوکس ته د کورې وهلو چم (چل) نه ورځي. نوځکه ددې شرط اونه لگولې شو ځکه چې بعضې وخت چې څوک په کورې وهلو نه پوهیږي. دهغه په وجه سرې مړ کیدای هم شی. حالانکه د داسې مجرم د قتلولو اجازت نشته. اوچه واده شوې وی. نو هغه په کانرو ویشتل اودهغه ختمول مقصود وی.

دجواه د کانري ویشلونه انکارکول

(فَإِنْ اتَّخَذَ الشُّبُودُ مِنَ الْإِيْتِدَاءِ سَقَطَ الْحَدُّ) (لَا تَلَا دَلَالَةَ الرُّجُوعِ، وَكَذَا إِذَا مَا تَوَلَّوْا وَعَا بَوَافِي ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ لِقَوَاتِ الشَّرْطِ) (وَإِنْ كَانَ غَيْرُ الْبَتِّدِ الْإِمَامُ ثُمَّ النَّاسُ) كَذَا يُؤَيَّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (وَدَمَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقَائِدِيَّةَ بِحَصَاةٍ مِثْلِ الْحِصَّةِ وَكَانَتْ قَدْ اغْتَرَفَتْ بِالزَّيْتِ) (وَيُقْتَلُ وَيُكْفَنُ وَيُصَلَّى عَلَيْهِ) (يَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي مَا عَزِمَ اضْعَاؤُهُ كَمَا تَضَعُونَ يَمُونًا كُمْ) (۳) وَلَا تَلَا تَقِيلَ بِحَقِّ فَلَا يَنْقُضُ الْعَمَلُ كَالْمَقْتُولِ قِصَاصًا" (وَصَلَّى النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى الْقَائِدِيَّةِ بَعْدَ مَا رَجَعَتْ) (۴)

هل القصة: ① حصاة: کوټکانرې ② الحصة: چنړه وېاره: - قدوري ښه فرماني، که گواهانودگانرو په ویشتلود پیل کاوه نه انکاراوکړلو. نودحد ساقط شو. ځکه چې ددې انکار نه دا معلومیږي. چه دوی دخپلې گواهی نه واوریدل. دغه ډول هرحد په دې صورت کې هم ساقطیږي. چې گواه مړ شی. یا غائب شی. نویا هم د ظاهرروایت مطابق حد ساقطیږي. ځکه چې د ویشللو شرط ختم شو. اوکه مجرم په خپله اقراری وی. یعنی هم دهغه د اقرارپه وجه په هغه باندې حد ثابت

(۴) أخرجه البيهقي في سنن الكبرى ٤٨٥/٨ رقم ١٦٩٦٣.

(۱) من حديث أبي بكر ١ أخرجه أبو داود في الحدود باب ٢٤ رقم ٤٤٤٣.

(۲) من حديث أبي بريدة ١ أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه كذا في نصب الرأية ٤٩٤/٣.

وانساني في الجنائز باب ٦٤ رقم ١٨٤٩ واب ماجه في الحدود رقم ٢٣ وأبو داود في الحدود باب ٢٤ رقم ٤٤٤٠ والترمذي في الحدود باب ٧.

(٤٤٣٠) -

پاته وی. نو امان به کورې وهونکو ته د داسې کورو وهلو حکم او کړی. چه په هغې کې غوټه نه وی. او په منځنۍ اندازه سره به ئې وهی. ځکه چې حضرت علی ؑ د کورې وهلو حکم ورکول غوښتل. نو د کورې غوټې ئې لرې کړې. اود منځنۍ انداز سره د وهلو مطلب دا دی. چه نه به ئې دومره سخت وهی. چه زخمی شی. اونه به ئې بیخي نرم وهی. ځکه چې د زخمی کیدو نه روسته دهغه د هلاکت ویره ده. او په معمولی وهلو سره مقصود نه حاصلیږی. ځکه چې ددې سزا مقصد دا دی. چه دې په آنده کې پرهیز کوی.

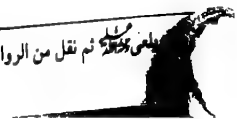
توضیح:- «لأن علی ؑ» په داسې چاره او کوره باندې به ئې نه وهی. چه په هغې کې ښاخونه یا غوټې وی. حضرت علی ؑ به خاص خیال ساتلو. اودا غوټې به ئې لرې کولې. او په زوره د وهلو څخه به ئې منع کوله. دې ځانې کښې چې په کتاب کې د حضرت علی ؑ نه کوم روایت منقول دی. هغه نشی موندې. البته ابن ابی شیبه د حضرت انس ؓ نه روایت کړې دی. چه دا حکم به ورکولې شی. چه د کورې غوټې لرې کړې شی. او بیا دې د دوو کانزو په مینځ کې کیخوډې شی. او هغه غوټې دې هوارې کړې شی. چه نرم شی. اود حضرت حسن ؓ نه پوښتنه اوشو. چه داسې به په کومه زمانه کې کیدل. نو هغوی اوفرمائیل. د حضرت عمر ؓ په زمانه کې، اودغه ډول د رسول الله ﷺ نه مرسل نقل دی. د دې روایت عبد الرزاق او ابن ابی شیبه کړې دي.

د کورو وهلو طریقه

(وَيَنْزَعُ عَنْهُ ثِيَابَهُ) مَعْنَاهُ دُونَ الْوَزَارِ لِأَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَأْمُرُ النَّاسَ بِدَفْنِ الْمُدَوِّهِ (١) وَلَأَنَّ التَّجْرِيدَ الْبَلَدِي فِي إِبْصَالِ الْأَكْمَامِ. وَهَذَا الْحَدِيثُ عَلَى الْقِدْفِ فِي الْعَرَبِ وَفِي نَزْعِ الْوَزَارِ كُتِفَ الْعَوْرَةُ قَبْلَ تَوَقُّفِ (وَيَعْرِقُ الْعَرَبُ عَلَى أَغْصَانِهِ) لِأَنَّ الْجَمْعَ فِي غُضُوفاً جِدْقُ يَفْضِي إِلَى التَّلْقِ وَالْحَدِّ زَاجِرٌ لَا مُتْلِفٌ.

هله لطفه: ① ينزع ويستلي به شی ② الازار: لنگ ③ التجريد: زياتي جامې ويستل ④ الم: درد ⑤ يتوقا: ځان ساتی ⑥ اعضاء: جمع د عضو اندام ⑦ التلف: هلاکت ⑧ زاجر: زورور کونکې ⑨ زواره: اود حد جاری کول په وخت کې به دهغه نه جامې اوويستي شی. ددې نه مطلب دا دی. چه د لنگ يا پابکالي نه سوا به ترې اوويستي شی. ځکه چې حضرت علی ؑ به د حدودو قائمول په وخت کې د جامو ويستلو حکم کولو. اود دې امله هم چې د بدن نه جامې اوويستي شی. نو په وهلو کې به بدن ته تکليف هم زيات وی. اود حد زنا مقصد هم دا دی. چه ده ته پوره زور اوری. البته که دده لنگ هم اوويستي شو. نو دې به بریده شی. او پرده به ئې پاته پاتې نشی. نو ځکه به ددې نه پرهیز کولې شی. اودا وهل به دهغه مختلفو اندامونو ته ورکولې شی. ځکه چې د یوځاني وهلو په وجه دهغه د روح وتلو خطر پیدا کیږی. حالانکه کوم حد چې لگولې شی. نو دهغې مقصد دهغه هلاکول نه وی. بلکه دې په راروانه زمانه کې د همیشه لپاره ویرول وی.

توضیح:- «وينزع عنه ثيابه الخ» اود کورو وهلو نه وړاندې به دده دیدن نه د لنگ نه سوا پاته نورې ټولې جامې اوويستي شی. ځکه چې حضرت علی ؑ به د کورو وهلو په وخت کې د جامو ويستلو حکم کولو. چې دې هغه خوږ شی. البته دې بې پردې کول نه دی پکار. نو ځکه به د لنگ ويستلو حکم نشی ورکولې. اوعبد الرزاق د حضرت علی ؑ نه روایت کړې دی. چه دوی ته یوکس په یو حد کې دوهلو لپاره راوستي شو. نو دوی به هغه باندې په داسې حالت کې حد جاری کړلو. چه دهغه سربیره قطلانی کښل وو. نو ځکه ئې هغه کښلولو. او کورې ئې ورکړلې. دا حدیث په دې محمول دی. چه دغه سړې د حد زنا نه سوا په حد خمر وغيره جرم کې راوستې شوې وو. اود ابن مسعود ؓ نه روایت دی. چه په دې امت کې بریدهلول اولاسونه او پښې تړل او هغارې تمه طوق اچول حلال نه دی. خودا روایت ضعیف دی.

«والحد زاجر لا متلف» چي حد ورکوي. نورصف يوځاني به نه وهی. ځکه چي حد خوصرف د زورني لپاره دي. هلاکو کي نه دي. هلا وهرکله چي دهغه وژل مقصود نه دی. نوچه په کوم صورت کيښي دهغه د هلاکت ويړه وي. نو دهغي دا اختيارولو نه پرهيز کول پکار دی. نوسل کوړې خويه وهلی شی. خويه يوځاني نه بلکه په مختلفو ځايونو به وهلی شی.

سر. مخ او شرمگاه په کور و وهلو معانعت

قَالَ (الرَّأْسُ وَوَجْهُهُ وَفَرْجُهُ) (يَقُولُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلَّذِي أَمَرَ بِغُرْبِ الْحَقِ إِلَى الْوَجْهِ وَالْمَدَاكِدِ) (وَلَا تَقْرَعُ مَقْلُ وَالرَّأْسَ فِيهِمُ الْحَوَاسِ، وَكَذَلِكَ الْوَجْهُ وَهُوَ حَتْمُ الْبَحَاسِ) أَيْضًا فَلَا تَقْرَعُ قَوْلُكَ مَنْ يَمَسُّ بِالْغُرْبِ وَذَلِكَ إِنْ لَمْ يَمَسَّ فَلَا تَقْرَعُ حَتَّى (۱) وَقَالَ ابْنُ يَسْفَرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَغْرِبُ الرَّأْسُ أَيْضًا رَجْعُهُ إِلَيْهِ، وَالْحَقُّ يَغْرِبُ سَوَاطِلَ الْقَوْلِ أَيْ يَكْثُرُ: أَفْرِيءُ الرَّأْسَ قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ أَلَا تَأْتِي؟ قُلْنَا: تَأْتِيهِ أَنْ قَالَ ذَلِكَ فَمَنْ أَيْمَنَ قَتَلَهُ. وَيُقَالُ: إِنَّهُ وَدَّ فِي عَرَبٍ كَانَتْ مِنْ دَعَاةِ الْكُفَرَةِ وَالْإِهْلَاكِ فِيهِ مُسْتَقَرٌّ

حل اللغة: ① راس: سر ② وجه: مخ ③ فرج: شرمگاه ④ محاسن: جمع د محسن هغه ځاني چي ښانسته وي ⑤ دعاة: جمع د داعي ده

ژباړه: - امام قدروي رحمته الله عليه فرماني چې په کور و به واره بدن وهلي شی. سوا د سر، مخ، او شرمگاه نه، ځکه چي رسول الله صلی الله علیه و آله چاته د حد جاري کولو حکم کړې وو. هغه ته نې فرمانيلی وو. چه د ده مخ او شرمگاه د وهلو نه بچ ساته. اود دې امله هم چې د شرمگاه د غزار نه کله سرې مری هم. اوسر د حواس مجموعه ده. دغه ډول مخ هم د ټولو حواسو د جمع کيدو ځاني دي. او مخ دده د خويانوځاني دي. نوبه دې کي څه شک نشته. چه د دې په وهلو سره دده حواس يا د خويانوڅه برخه ضائع شی. حالانکه داسي کول د دغه مجرم د قتلولو په حکم کي دي. ځکه په قائم کولو کي دا جائز نه دی. او امام ابویوسف رحمته الله عليه فرماني. هلا گر چه په اولنی قول کي په سرد وهلو نه منع کړې وه. خو رحمته الله عليه رجوع وکړ. له اودا نې او ونيل. چه په سرباندي دې هم کوړې وهی. ځکه چي حضرت ابوبکر رضی الله عنه فرمانيلی دی. په سرباندي نې وهی. ځکه چي په دې کي شیطان دي. ابن ابی شيبه ددې روايت کړې دي. موږ ددې په خواب کي وايو. چه دا جمله د داسې کس په اړه کي وه. چا چي خلگ کفر ته رابلل. نو دهغه قتلول هم جائز دی. او په خواب کي دا هم ونيلی شوی دی. چه دا نې د خبري کافريه اړه کي فرمانيلی وو. چاچه به خلگ کفر اړخ ته رابلل. هلا وکافرانو په سردانو کي وو. اود داسې کس وهل پکار دی.

په حدودو کي د کور و وهلو طريقه

(وَيَغْرِبُ فِي الْحُدُودِ كُلِّهَا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ غَيْرَ مَمْدُودٍ) (يَقُولُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَغْرِبُ الرَّجُلُ فِي الْحُدُودِ قِيَامًا وَالنِّسَاءُ قُعُودًا، وَلَا تَمَسُّ أَيْمَانَهُ الْحُدُودُ عَلَى النَّسَبِ، وَالْقِيَامُ أَيْمَانُهُ فِيهِ. ثُمَّ قَوْلُهُ: غَيْرَ مَمْدُودٍ، فَقَدْ قِيلَ الْمَدُّ أَنْ يُلْقَى عَلَى الْأَرْضِ وَيَمْدُ كُنَا يُقْعَلُ فِي زَمَانِنَا، وَقِيلَ أَنْ يَمْدُ السَّوْطَ قَبْرُوعَهُ الشَّارِبُ قَوْفَ رَأْسِهِ، وَقِيلَ أَنْ يَمْدَهُ بَعْدَ الْغُرْبِ، وَذَلِكَ كَلَهُ لَا يُقْعَلُ إِلَّا بَعْدَ زِيَادَةِ عَلَى الْمُسْتَقَرِّ

حل اللغة: ① ممدود: لاس ترلې شوي ② التشهير: شهرت ورکول ③ يقلى: غورځولې شی ④ الغارب: وهونکي ژباړه: - او په ټولو حدودو کي به مجرم اودرولې شی. اود لاس ترلو نه بغيره ورته کوړې ورکولې شی. ځکه چي حضرت علي رضی الله عنه فرمانيلی دی. چه حدودو کي به سري اودرولې شی. او ښځې به کينولې شی. او وهلې به شی. عبدالرزاق دا روايت په ضعيف سند سره نقل کړې دي. اود دې امله هم چې د حدودو قائمو لواصلي مقصد په خلگ وکي د داسې واقعاتو اوسزاگانو شهرت کول دي. اود مجرم په اودرولو کي دا مقصد ښه

(۱) غربه الزبلي رحمته الله عليه مرفوعاً ثم نقل موقوفاً على علي رضی الله عنه وعزاه إلى ابن أبي شيبة (۴۹۷/۳)۔

(۲) القول الرابع هو هذا قول الطرفين رحمته الله عليه كذا في الخانية (۴۱۴/۴) وفتح القدير (۱۹۱۵) والدر المختار (۱۶۱۳) والهندية

(۱۴۶۱۲) نقلًا عن القول الرابع (۴۳۵۱)۔

(۲) من رواية القاسم أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه۔

حاصلیږي. بیا ئې د لاس تړلونه بغير جمله اوونيله. نو بعضو ددې صورت دا بیان کړې دې چه په مخکې نهې واچوې. اولاسونه ورله خپاره اوتړلې شې. لکه څنگه چې زموږ په زمانه کې هم داسې کوي. اوبعضو فرمایلي دي. دا حکم دهغه چا په اړه کې دې چه په هغه باندې څه حد جاری کولې شې. بلکه وهونکې به خپله کوره دومره راکاروې چه دخپل سر پورې نهې پورته کوي. اوبعضو د دې معنی دا خودلې ده. چه دده بدن په کوره اووهې نوکوره رابښکې. غرض دا چې په دې خبرو کې به یوه خبره هم نشي کولې. ځکه چې دا ټولې خبرې دده په وهلو زیادت دي. دکوموچه دې مستحق دي.

ترجم:- «وَيُضْرَبُ فِي الْحُدُودِ» چونکه د حدودو مقصد تنبيه اوشهرت ورکول وي. اودا د سرو په ولاړه وهلو سره حاصلیږي.

د زناکار غلام هد

{وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حُرًّا فَكَفَىٰ لَهُ ذَلِكَ سَوَاءً} [لأن النصوص تثبتها] {غَيْرَ أَنَّ الْمَرْأَةَ لَا يَزْنِي عَنْ يَمِينِهَا (إِلَّا الْفَرْوَةُ الْحَشَى) لِأَنَّ فِي تَهْرِيدِهَا كَيْفَ الْفَرْوَةُ وَالْفَرْوَةُ الْحَشَى تَنْتَقِبانَ وَصُولَ الْأَمْرِ إِلَى الْمَضْرُوبِ وَالْمَضْرُوبُ حَاصِلٌ بِذَوْنِهِمَا فَتُزْعَمَانِ (وَتُضْرَبُ جَالِسَةً) لِأَنَّ زَيْنًا وَزَيْنَةً أَسْرَاطُهَا

هل الفقه: ① الرق: غلامی ② منقص: کمونکې ③ الجنایة: گناه ④ توافر: بریماتیا، زیاتوالې ⑤ افحش: زیات قبیح ⑥ التغلیظ: سختوالې ⑦ بنزع: ويستلی شی ⑧ الفرو: پوستین ⑨ الخشو: هغه کالی چې د مالوچونه ډکه شوې وي ⑩ اوزناکار څوک غلام «زنا وينخه» وي. نودا به پنخوس کورې وهلی شی. ځکه چې الله تعالی فرمایلي دي. [فَعَلَيْهِمْ نَصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ] یعنی په وينخو چې دحد کومه سزا لازمه ده. هغه به نیمه وي دهغه سزا په نسبت چې هغه د آزادو وينخو لپاره وي. دا آیت د وينخو په اړه کې نازل شوې دې. اوددې امله هم چې غلامی نعمت نیموي. نوځکه دده سزا هم نیمه پکار ده. ځکه چې قانون دا دې. چه په چا باندې نعمتونه زیات وي. اوددې باوجود هغه نافرمانی کوي. نودده سزا هم زیاته وي. ددې امله د آزاد په سزا کې هم سختی وي. ددې په خلاف غلام صرف پنخوس کورې وهلی شی. دا خبره دې معلومه وي. چې دحد په اړه کې سړې اوبڼخه دواړه سره برابر دي. ځکه چې شرعی حکم د سړې اوبڼخو دواړو لپاره دې. خو په سړې اوبڼخه کې صرف دومره توپیر دې. چه د ښځې جامې به نشي ويستلي سوا پوستین اوداسې کپړې نه چې هغه د مالوچو نه ډکه شوې وي. ځکه چې ښځې نه دجامو په ويستلو کې بې پردگی اوبې حیاني ده. اوچه غټې جامې وي. نودې سره په وهلو تکلیف نه ملاوړی. اوددې جامو نه بغير هم دهغې پرده پاته پاتې کیږي. نوځکه به داسې غټې جامې ددې نه لرې کولې شي. اوبه ښځه به په ناسته حد جاری کولې شي. دحضرت علی علیه السلام د بیان شوي حدیث د وجې. اوددې امله هم چې په داسې کولو کې ددې زیاته پرده ده.

ترجم:- «لَانِ الْجَنَايَةَ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ» په آزادو کسانو باندې دالله تعالی نعمتونه بې شمیره وي. ددې امله ددوی سزا هم سخته وي. اوددې امله د زنا کولو په صورت کې د دوی دسل کوږو وهلو حکم دي. اوغلام د ډیر نعمتونو نه محروم وي. نوځکه د زنا په صورت کې ده ته صرف پنخوس کورې ورکولې شي. «لأنه آزاد کس چې ده ته د څلورو ښځو په نکاح کې د ساتلو اجازت دي. بیا هم زنا اوکړي. نوده ته به سخته سزا ورکولې شي. اوغلام ته صرف ددو ښځو په نکاح کې دساتلو اجازت دي. او هغه هم په دې شرط چې دده مالک ددې اجازت ورکړي. اوبیا هم دې دواړو ته په خپل مینځ کې د ملاویدو اجازت به نه وي. بلکه چې کله وينخه د مولی خدمت اوکړي. اودهغې نه فارغه شي. اوبه هغه وخت کې ورته مالک د آرام کاوه اجازت ورکړي. «لأنه بیا ورسره وطنی کولې شي» ددې خبرود امله د وينخه اوغلام په سزا کې کمی شوې ده. یعنی د آزاد په مقابله

کې دوی د نصف سزا مستحق دی. البته دستګسار په صورت کې چې ددې نصف نه وی نوڅکه په دې مسئله کې واده شوې غلام یا ناواده شوې واره برابر دی. یعنی واره به په کور وېلې شي.

د ښځې د رجم لپاره د ګندي کستل

(قَاتِ حُفْرًا فِي الرَّجْمِ جَانًا) (لَا إِلَهَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ حَقْرًا لِلْقَامِدِيَّةِ إِلَى لُتْدُوْتَهَا) (وَحَقْرًا عَلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لِشَرَاةٍ الْمُتَدَانِيَّةِ) (وَأَنَّ تَرَكَ لَا يَغْفِرُ لَهُ إِلَّا اللَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمْ يَأْمُرْ بِذَلِكَ وَهِيَ مُشْتَوْرَةٌ بِمَا جَاءَ) (وَالْحَقْرَ أَحْسَنُ) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ) (وَالصُّدُورُ لِيَاوِيَتَا) (وَلَا يَغْفِرُ لِلرَّجُلِ) (لَا إِلَهَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَا عَفَرَهُ لِيَاوِيَتَا) (وَلَا أَنْ مَبْنَى الْإِكَامَةِ عَلَى التَّشْبِيرِ فِي الرِّجَالِ، وَالرِّجْلُ وَالْإِمْسَاكُ غَيْرُ مُشْمُوعٍ)

حل الفقه: ① حفرو او کنستې شوه ② ثدوه: سينه ③ الربط: تړل ④ الامساك: ايسارول
وېاړه: فرماني. او که د ښځې سنگسارولو لپاره يوه کنده او کنستې شي نو جائزه ده. يعنې کنده ويستل غوره دی واجب نه دی. ځکه چې رسول الله ﷺ د غامديه ﷺ لپاره دهغې د سينې پورې کنده ويستلې وه. ﷺ واره مسلم ﷺ او حضرت علي ﷺ د شراحه صمدانيه لپاره کنده ويستلې وه. ﷺ واره احمد ﷺ او که امام د زنا کاري ښځې لپاره کنده اونه کنستله. نوڅه نقصان په کې نشته. ځکه چې رسول الله ﷺ ددې حکم نه دي ورکړي. او د ښځې پرده دهغې په خپلو جامو کې پاته ده. البته کنده کستل غوره دی. ځکه چې په داسې کاوه کې د ښځې لپاره پرده زياته ده. او د سينې پورې کنده ويستل دهغه حديث نه ثابت دی. کوم چې موږ د غامديه ﷺ په سلسله کې وړاندې بيان کړلو. البته دسړي لپاره به کنده نشي کنستې. ځکه چې رسول الله ﷺ د حضرت ماعز ﷺ لپاره کنده نه وه کنستلې. او ددې دليل د امله به په سړو باندې حد قائمولو کې شهرت مقصود وی. او دده تړل او ايسارول ثابت نه دی. ﷺ نوڅکه ددې نه بغير رجم ورکول ممکن نه وی. حالانکه په گواهانو سره زنا ثابته شوې وی. نوبيا جائز دی. لکه څنگه چې په عنايه کې دی.
تفريح: «(وَالْغُلُوفُ لِلرَّجُلِ)» اوسړي ته د رجم ورکاوه لپاره به کنده نه کښي. ځکه چې رسول الله ﷺ په حضرت ماعز ﷺ باندې حد قائمولو لپاره کنده نه وه کنستې. ﷺ او حضرت ابوسعید خدری ﷺ فرماني. چه کله رسول الله ﷺ د حضرت ماعز ﷺ د رجم کاوه حکم ورکړلو. نوموړ هغه ته په بقیع کښي رجم ورکړلو په الله قسم موږ هغه په دغه وخت کې نه تړلې وو. اونه مو دهغه لپاره کنده کنستې وه. بلكه هغه ولاړ وو. ﷺ واره مسلم ﷺ
خود حضرت بريده او حضرت ابوزر ﷺ په حديث کې دي. چه دهغه لپاره کنده کنستې شوې وه. خوابن الهام ﷺ د حضرت ابوسعید خدری ﷺ حديث ته ترجیح ورکړې ده. په اعتماد اویقین سره نفی کول دليل دي. ﷺ يعنې د ابوسعید خدری ﷺ په حديث کې د ګندي کستلو نفی راغلی ده. او په يقين سره نفی کول هم دليل دي. او که کنده او کنستې شي. نود تختيدو گنجائش ختمیږي. او دداسې نفر تړل يا په څه طريقه ايسارول ثابت او مشروع نه دی. البته که ددې نه بغير رجم ممکن نه وو. او که زنا د گواهانو په شهادت سره ثابته شوې وی. نوبيا جائز دی. لکه څنگه چې په عنايه کې دی.

(۱) من حديث أبي بكر ﷺ أخرجه أبو داود في الحدود باب ٢٤ رقم ٤٤٤٣.
(۲) من رواية شعبي ﷺ أخرجه أحمد والبيهقي كذا في نصب الراية ٥٠٠/٣.
(۳) قال الزبلي ﷺ هذا ذموم من المصنف ﷺ وتناقض لأنه تقدم في كلامه أنه ﷺ حفر لغامدية وهو في مسلم نصب الراية ٥٠٠/٣.
(۴) من حديث أبي سعيد الخدري ﷺ أخرجه مسلم كذا في نصب الراية ٥٠٠/٣.

د آقا په خپل غلام باندې د حد جاری کولو مسئله

(وَلَا يُعْزِرُ الْعَبْدُ عَنِ الْإِذَاذِ إِلَّا بِذَنْبٍ أَوْ قَوْلِ الْغَائِبِ: لَمْ أَنْ يَفْعَلْهُ لَأَنَّهُ مُطْلَقَةٌ عَلَيْهِ كَالْإِمَامِ بَلْ أَوْ كَمَنْ يَلِيهِ مِنَ النَّصْرَةِ يَهْمُ مَا يَلِيهِ كَالْإِمَامِ مَقْصَرُكَ التَّعْزِيرُ. وَلَكِنْ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (أَنْتُمْ أَلَى الْوَلَاةِ وَذِكْرُهَا أَكْبَرُ) وَلَئِنْ أَخَذْتُ اللَّهَ تَعَالَى لَأَنْ أَمْلِكُ مِنْهَا إِخْلَاءَ الْعَالَمِينَ عَنِ الْفَسَادِ، وَلَهُذا أَيْسَرُ بِأَسْقَاطِ الْعَبْدِ قِسْطُوهُ مِنْ هَوَائِهِ عَنِ الشَّرِّ وَهُوَ الْإِمَامُ أَوْ نَائِبُهُ، بِخِلَافِ التَّعْزِيرِ لَأَنَّهُ عَلَى الْعَبْدِ وَلَهُذا يُعْزَرُ الْعَبْدُ، وَحَقُّ الشَّرِّعِ مَوْضِعُهُ عَنَّهُ.

هذه الحقة: ① إخلاء خالي كول ② يعزر سزا ورکولې شی ③ موضوع: پورته شوي

ژباړه: - اومولی په خپل غلام باندې حد نشي جاری کولی. البته د امام په اجازت سره کولې شی. او امام شافعي ښیږماني چه مولى ته دا حق حاصل دي چه په خپل غلام پخپله حد قائم کړي. ځکه چې ده ته په خپل غلام ولایت مطلقه (اکامله) حاصل دي. لکه څنگه چې امام د وخت ته حاصل وي. بلکه دامام نه هم زیات. ځکه چې مولى ته په خپل غلام کې درخولو اخستلو وغیره تصرفاتو دومره اختیار شته چه هغه هومره امام ته نشته. نوځکه دا حد د تعزیر پشان شو. اودامام مالک او احمد ښیږماني هم دا قول دي. البته دامام حد قانمول افضل دي. اوزمور دلیل دا دي چه رسول الله فرمائيلي دي چه خلورشیان (خیزونه) د امام په اختیار کې دي. اوهغه ته حواله دي. اوپه هغې کې نې حدود هم ذکر کړي دي. (اوپاته درې دا دي. جمعه قانمول، زکاة وصولول. اوحددو قانمول) خودا حدیث راته ملاؤ نشو. البته ابن ابی شیبیه د حسن بصری اوعطاء خراسانی ښیږماني دا قول ذکر کړي دي. اوددې دلیل د امله هم چه حد دالله تعالی یوحق دي. ځکه چې د حدودو قانمولومقصد دا دي چه دنیا د فساد نه پاکه وي. اوهم دا وجه ده. که بنده حد معاف هم کړي. نونه ساقطیږي. نوځکه به هم هغه کس حد قانموی. کوم چې د شریعت دارخه ددې لپاره نائب وي. یعنی امام یا دهغه قائم مقام قاضی وغیره. په خلاف د تعزیر، (د نورو سزاگانو) ځکه چې هغه د بندگانو وچي وي. نوځکه هر مشر خپلو کسانو ته سزا ورکولې شی. حالانکه ماشومانو ته شرعی حد معاف دي.

توضیح: - (ولا یضیم العبد الخ) د احنافو ښیږماني په نیزکه دچا مملوک غلام زنا اوکړي. نودې په خپله په هغه حد نشي قانمولي. بلکه حاکم وخت ته به اختیار وي. البته که حاکم وخت ورته اجازت ورکړي. نومولی پرې پخپله حد قانمولې شی. خودامام شافعي، مالک او احمد ښیږماني قول دي چه مولى پرې پخپله هم حد قانمولې شی. اوهغه ته اختیار دي. البته دامام حد قانمول غوره دی. (دامام مالک، اوشافعي ښیږماني په مختلفو احادیثو سره دخپل مسلک تائید حاصل کړي دي. په هغې کې یودحضرت ابوهریره حدیث دي چه د رسول الله نه د داسې وینځې په اړه کې پوښتنه اوشو چه هغې زنا کړې وي. اوواده شوې هم نه وي. نونبې او فرمائیل. که زنا اوکړي. نوپه کوږو باندې نې اووهی. اوکه بیا زنا اوکړي. نو بیا نې په کوږو باندې اووهی. که بیا هم زنا اوکړي. نوپه کوږو باندې نې اووهی. اوکه بیا هم زنا کوی. نو خرڅه نې کړه. اودخپل ځان نه نې لرې کړه. اگرچه دسرد معمولی ویختوپه عوض کې وگې نه وي. (یعنی چې ډیر معمولی اوحقیر خیزولې نه وي) امام بخاری اومسلم ددې روایت کړي دي.

اوحضرت علی ښیږماني یوخل خطبه ورکوله. اودهغې نه روسته نې اوفرمائیل. ای خلگ وپه خپلو وینځو باندې که واده شوی وي اوکه ناواده شوې وي. (که زنا اوکړي) حد قانموی. اود رسول الله یوې وینځې زنا کړې وه. نو نې ماته اوفرمائیل. چه ته ورته کوږې ورکړه. کله چې زه هغې ته ورنژدي شوم. نوماته معلومه شوه. چه دهغې لږ غوندې ورناندې بچي پیدا شوې دي. اوهغه فی الحال دنفاس په حالت کښي ده. نوماسره ددې خبرې ویره شوه. که زه دې ته کوږې ورکړم. نو کیدای شی چه دا مړه شی. نوځکه زه رواپس شوم. اورسول الله ته مې صورت حال بیان کړلو. نورسول الله اوفرمائیل. کله چې په تاسو کې دچا وینځه

وذكر الزيلعي رحمه الله بعض الروايات وفيها ذكر الجمعة والقي أيضاً، نصب الرأية ٥٠٠/٣ -

قَالَ (وَأَمَّا ابْنُ الرَّجُلِ أَنْ يَكُونَ حُرًّا أَعْلَى أَوْ أَسْفَلَ فَمِنْ أَمْرِ اللَّهِ لَا يَكُونُ أَحَدٌ مِمَّا يَصِفُهَا وَدَخَلَ بِهَا وَهِيَ عَلَى صِفَةِ
 (الْإِحْسَانِ) لَهَا أَفْعَلُ وَالْمَرْءُ كَرْتُظْ لَا أَفْعَلِيهِ الْعُتْبِيَّةُ إِلَّا يَصِيبُ ابْنُ دُونَهَا، وَمَا دُونََهَا فَتُرْتَضَى لَهَا أَمْلُ الْجَنَابَةِ بِوَاسِطَةِ تَكْ أَمْلُ
 الْقِيَمَةِ إِذَا كُفِّرَ أَنْ الْقِيَمَةَ يَنْقُطُ عَنْ تَكْ لَهَا، وَهَذِهِ الْأَشْيَاءُ مِنْ جَلَابِلِ الْقَوْمِ، وَقَدْ شَرَعَ الرَّجُلُ بِإِنَّا عَنْهُ الشَّيْءَ أَعْلَى قِطَابِهِ
 بِخِلَافِ الشَّرَفِ وَالْعِلْمِ، لِأَنَّ الشَّرْعَ مَا دُونَهَا عِشْرًا وَهِيَ تَصِفُ الشَّرْعَ بِالرَّأْيِ مُتَعَدِّدٌ، وَلِأَنَّ الْقِيَمَةَ مُتَكِنَةٌ مِنَ الْتَكْ أَعْلَى الصَّحِيحِ
 وَالْتَكْ أَعْلَى الصَّحِيحِ مُتَكِنٌ مِنَ الْوُطْدِ الْفَلَالِ، وَالْأَصَابَةِ يَشْتَرِ الْفَلَالِ، وَالْإِسْلَامُ مَحْتَجٌّ مِنْ تَكْ أَعْلَى الْمَيْلَةِ وَيُتَكِنُ الْإِسْقَادَ
 الْحُزْمَةُ فَيَكُونُ الْكُلُّ مُزْجَرًا عَنْ الرِّثَا وَالْحَيَاةِ بَعْدَ تَوَفُّو الرِّجُلِ أَعْلَى (1)

هل النكح: ① العقوبة: سزا ② يتفلفظ: سختیبری ③ شمع: مریدل ④ جلائل: جمع د جلیل لونی ⑤ الشرف: عزت ⑥ زجوة: بندونکی ⑦ توفو: تمام پوره، والی. زیاتوالی ⑧ الزواجو: جمع د زاجر، زورونه ورکونکی زماپه. اود رجم لپاره ددې مجرم احصان شرط لگولې شوې دي. په دې کي دا حصان معنی دا ده. چه سرې آزاد، عاقل، بالغ اومسلمان وی. اوهغه دیوې ښځې سره صحیح نکاح کړې وی. اوپه هغې باندې نې دخول هم کړې وی. اود احصان دا صفتونه ددغه دخول په وخت کي په دواړو کي موجود وی. نوپه دې طریقه عاقل اوبالغ خود دحد سزا قائمولو شرطونه دی. ځکه چې په دې دواړو پورې دالله تعالی حکم متعلق نه دي. اویاته شیان (خیزونه) ددې امله شرط دی. چه نعمت پوره کیدو په وجه دده جرم کامل شی. ځکه چې نعمتونه پوره وی. نو د دې باوجود ددې ناشکری کول سخته گناه ده. اودا شیان (خیزونه) هم په لویو نعمتونو کي دی. اوچه دا نعمتونه په یوځاني موجود شوی وی. نو د زنا په وجه رجم واجبیږي. ځکه چې د رجم کاوه حکم ددې نعمتونو یوځاني کیدونه روسته ثابتیږي. ددې نعمتونوپه خلاف دشرافت اوعلم شرطونه نه دی لگولې شوی. ځکه چې په شریعت کي ځله حد زنا په قائمولو کي ددې خیزونو اعتبار کول ثابت نه دی. اوددې په اړه کي څه روایت هم نشته. اوصرف په خپله رائي باندې یوه مسئله ثابتول ناممکن دی. او دوهم دلیل دا دی. چه دآزادی په وجه د صحیح نکاح کولو قدرت ملاویږي. اوددې موقع ملاویږي. اودصحیح نکاح کولونه

^١ القول الراجح هو هذا قول الطرفين عليه السلام كذا في الكفاية (٢٣١٥) والخانية (٤١٠١٤) ورد المختار (١٦٣١٣) والبحر الرائق (١٠١٥) نقلاً عن القول الراجح (٤٣٦١) -

روسته د حلالی وطي قدرت پيدا کيږي. او د دخول نه روسته چې دا جائز کار او کړي. نوارام او اطمینان ورته ملایږي. او د اسلام په وجه د یوې مسلماني ښځې سره د نکاح کولو قدرت ملایږي. او هم ددې اسلام په وجه د زنا د حرمت اعتقاد قوي کيږي. نو دا خبرې په مجموعی طور یو مسلمان د زنا نه په سختی سره منع کوي او د دوی زياتو رکاوټونو او ممانعتونو باوجود دده زنا کول زیاته سخته گناه ده.

وَالشَّافِعِيُّ يُخَالِفُنَا فِي الْخُرَاطِ الْإِسْلَامِ وَكَذَلِكَ أَبُو يُوسُفَ فِي رَوَايَةٍ هُنَا مَا رَوَى " { أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالْإِسْلَامُ مَجْمُوعٌ بَيْنَهُمَا } قَدْ رَوَيْنَا: كَانَ ذَلِكَ بِكُمْ التَّوْرَةَ لَمْ يَكُنْ بِقِيْدِهِ { قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالْإِسْلَامُ مَجْمُوعٌ بَيْنَهُمَا } { وَالْمُعْتَبَرُ فِي الدُّخُولِ إِبْلَاقُ فِي الْقُبُلِ عَلَى وَجْهِ الْقُبُلِ. وَتَرْطِيقَةُ الْأَحْصَانِ فِيهِمَا عِنْدَ الدُّخُولِ. حَتَّى لَوْ دَخَلَ بِالْمَنْكُوحَةِ الْكَافِرَةُ أَوْ الْمُنْكَوَّةُ أَوْ الْجَنُونَةُ أَوْ الْعَبِيَّةُ لَا يَكُونُ مُحْصَنًا، وَكَذَا إِذَا كَانَ الزَّوْجُ مَوْصُوفًا بِأَحَدِي هَذِهِ الصِّفَاتِ وَهِيَ حُرَّةٌ مُتَّبِعَةٌ عَاقِلَةٌ بِالْقَهْرِ، لَأَنَّ النِّعَةَ بِذَلِكَ لَا تَنْتَكِزُ أَمَّا إِذَا عَلِمَ بِتَغَرُّعٍ فِي صِفَةِ الْجَنُونَةِ، وَقَلِمَا يَرُغِبُ فِي الصِّبَةِ لِقَلَّةِ رَغْبَتِهِ فِيهِ وَفِي الْمُنْكَوَّةِ عَذْرَاءٌ عَنِ الْوَلَدِ وَلَا التَّلَافُ مَعَ الْإِغْلَافِ فِي الذَّيْنِ. وَأَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ يُخَالِفُنَا فِي الْكَافِرَةِ، وَأَحْبَبُ عَلَيْنَا مَا ذَكَرْنَاهُ وَقَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ { لَا تُحْصِنُ الْمُسْلِمَةُ الْيَهُودِيَّةَ وَلَا النَّصْرَانِيَّةَ وَلَا الْحَرَّ الْأَمَةَ وَلَا الْحَرَّةَ الْعَبْدَ } (۳)

هذه القصة: ① ابلج داخلول ② ينفر نفرت کوی ③ محبة جماع کول ④ حذرا: دوجې د ویرې نه ⑤ وق: غلامی ⑥ اتلاف: رغبت کول

ژباړه: - خوامام شافعي رحمه الله د محصن په شرطونو کې د مسلمان کیدو په شرط کې زموږ مخالفت کوي. دغه ډول یو روایت دامام ابویوسف رحمه الله نه هم نقل دي. ددې دواړو امامانو دلیل هغه حدیث دي. کوم چې د رسول الله ﷺ نه منقول دي. چې رسول الله ﷺ یو یهودی سړي اویوه یهوده ښځه چې دا دواړه محصن وو. رجم کړي وو. هراوه ابن حبان رحمه الله ددې روایت هم دا خواب ورکوي چه داسې کول خود د دیت د حکم په وجه وو. روستو بیا دا هم منسوخ شو. او ددې منسوخ کیدو دلیل د رسول الله ﷺ دا فرمان دي. چاچه دالله تعالی سره شریک او کړلو. نومشریک محصن نه دي. ددې روایت اسحاق او ابن راهویه رحمه الله کړي دي. په دې مسئله کې توقف کول غوره دي. اوبه دخول کې معتبر دا دی. چه په فرج کې داسې داخل شوې وي. چه په هغې سره غسل فرض کيږي. یعنی حشفه غائبه شوې وي. اوصاحب دقدوري رحمه الله د دخول په وخت کې په دواړو کې د احصان شرط لگولي دي. تردې که مسلمان خاوند په خپلې یهودیه یا نصرانیه ښځې یا مملوکې وینځي یا لیونی: انجلی باندې دخول کړي وي. همدوددې نه روسته دې د بل چا سره زنا او کړي. نو دې محصن نه دي. دغه ډول که په سړي کې په دې خبرو کې یوه خبره وي. یعنی کافریا غلام، یا لیونی یا نابالغه وي. حالانکه ښځه ئې آزادده، مسلمانه، عاقله اوبالغه وي. همدوددې نه روسته دا د بل سړي سره زنا او کړي. نوهم دا محصنه نه ده. ځکه چې په دې څیزونو نعمت پوره کيږي. ځکه چې د لیونی د جماع نه طبیعت نفرت کوي. اود نابالغې چونکه په خپله شهوت نه وي. نوځکه هغې سره د جماع کولوپه وخت کې د خاوند رغبت کوي. اود وینځي سره په نکاح کولو کې یې رغبتی ځکه وي. چه دهغې نه کوم اولاد پیدا کيږي. هغه به هم د بل مملوک وي. اود پلار په حیثیت پرې دده څه اختیار نه وي. اود کافرې سره د رغبت نشتوالی خو ښکاره دي. چه ددینی اختلاف په وجه په خپل مینځ کې مینه نه وي. ددې کافرې ښځې په اړه کې خوامام ابویوسف رحمه الله زموږ سره اختلاف کوي. خود هغوی خلاف زموږ دلیل هم هغه دي. کوم چې موږ وړاندې بیان کړل. او دوهم دلیل دا دي. چې مسلمان سړي خاوند یهودیه یا نصرانیه ښځه محصن نشي جوړولې. دغه ډول آزاد سړي دهغه وینځه

(۱) من ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الحدود باب ۳۷ ومسلم في الحدود رقم ۲۶ ومالك في الحدود رقم ۱ والشافعي في الرسالة فقه ۶۹۲ وأبو داود في الحدود باب ۲۵ رقم ۴۴۶ وابن ماجه في الحدود رقم ۲۵۵۶.

(۲) من حديث ابن عمر ((أخرجه إسحاق بن راهويه رحمه الله في مسنده والدارقطني في سننه ۱۹۹/۳).

(۳) غريب الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرجه برواية كعب بن مالك رحمه الله ما هو بمعناه وعزا إلى مصنف ابن أبي شيبة نصيب الرأي (۵۰).

منكوحه محصن نشی جورولي. او ازاده بنسخه غلام سري محصنه نشی جورولي. هلاذا حديث دنظرنه نه دي تير شوي. او ابن ابي شبيهه دكعب بن مالك رضي الله عنه نه روايت كړې دي. چه دوی ديوي يهوديه سره نكاح كول او غوښتل نورسول الله صلى الله عليه وسلم ورته او فرمائيل. ته ورسره نكاح مه كوه. ځكه چې هغه تا محصن نشی جورولي.

رجم او كورې دواړه نشی جمع كيداي.

قال ولا يجمع في المحصن بين الرجم والجلد لأنه عليه الصلاة والسلام لم يجمعه (١) ولأن الجلد يعري عن المقصود من الرجم لأن زجر غيره يحصل بالرجم أذهو في العقوبة أقصاها وزجره لا يحصل بعد هلاكه

حل اللغة: ① يعري: خالي كيږي ② أقصى: آخری انتهای
 وياړه. - قرمانی. او په محصن کي به د سنگسار سره د کورو دواړه سزاگانې نشی جمع کولې. ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دا دواړه سزاگانې نه دي جمع کړې. او ددې امله هم چې د سنگسار نه روسته د کورو وهلوڅه فائده نشته. ځکه چې نورو ته د تنبيه ورکولو فائده په سنگسار کولو سره حاصلیږي. ځکه چې سخته سزا خو سنگسار کول دي. او خپله زنا کار ته هم د هغه د مرگ نه روسته تنبيه نشی ملاويږي.
 تريح: - «ولا يجمع في المحصن» يعنی په کوم صورت کي چې زنا کار ته رجم ورکولې شي. نو ددې سزا سره به د کورو ورکولو سزا نشی جمع کولې. ځکه چې د رجم سزا ډيره سخته ده. ددې سره د کورو سزا جمع کول څه فائده نه ورکوي. ځکه چې د سزا نه مقصود نور خلک د زنا کاوه نه منع کول دي. او هغه په رجم سره حاصل شو. دامام مالك، شافعي او دامام احمد رضي الله عنهم نه په پوروايت کي دي. چه رجم او کورې به جمع کولې شي. او دليل د حضرت عبادۀ بن صامت رضي الله عنه روايت دي. په کوم کښي چې کورې اود وطن نه بهر ته تر تېل (شړل) جمع شوي دي. او په يوبل روايت کي کورې او رجم جمع شوي دي. احناف رضي الله عنهم فرماني. چه د حضرت عبادۀ بن صامت رضي الله عنه روايت د الله تعالی ددې قول چې [وَالَّذِينَ يَأْتِيهِمْ آيَاتُنَا فَاذْكُرُونَهَا] بيان دي. او د احنافو رضي الله عنهم دليل دا دي. چې د صاحبۀ العيف په اړه کي نبي صلى الله عليه وسلم صرف د رجم حکم ورکړې وو. دغه ډول حضرت ماعز رضي الله عنه ته صرف د رجم ورکولو حکم وو. د کورو نه وو.

د کورو او جلا وطنۍ نه جمع کول

قال (ولا يجمع في البكر بين الجلد والنقي) والشافعي يجمعه بينهما عدا (لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الْبُكَرُ جُلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَامٍ) (٢) ولأن فيه عسرًا بآبِ الزَّانِ لِقَوْلِهِ الْمَعَارِفِ. وَلَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى {فَاُجْلِدُوا} جَعَلَ الْجُلْدَ كُلَّ التَّوْبِعِ رُجُوعًا إِلَى عَرَفِ الْقَاوِمِ إِلَى كَرْبِهِ كُلِّ الْمَلَكُوتِ. وَلَئِنْ فِي التَّغْرِيبِ قَصْرٌ بآبِ الزَّانِ لَا يُعَادِرُ إِلَّا سِتْرًا مِنْ الْعَيْشِ وَقَدْ قُطِعَ مَوَادُّ الْبَقَاءِ، فَكَيْفَ يُكْفَى زَانَا مَكْسَبَةً وَهُوَ مِنْ أَهْلِ وَجْهِ الزَّانِ، وَهِيَ الْجَهَّةُ مَرْجَعُهُ لِقَوْلِ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ تَعَالَى عَنْهُ: كَفَى بِالنَّفْسِ فِتْنَةً، (٣) وَالْحَدِيثُ مَنْسُوكٌ غَطْرُهُ، وَهُوَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الْقُبُوبُ بِالْقُبُوبِ جُلْدُ مِائَةٍ وَرَجْمٌ بِالْحِجَارَةِ} (٤) وَقَدْ عُرِفَ طَرَفُهُ فِي مَرْجُوعِهِ. قَالَ (لَا أَنْ يَرَى الْإِمَامُ فِي ذَلِكَ مَصْلَحَةً لِقَبْرِيَّةٍ عَلَى قَدَرِ مَا يَرَى) وَذَلِكَ تَغْزِيرٌ وَسِيَّاسَةٌ، لِأَنَّهُ قَدْ يُفِيدُ فِي بَعْضِ الْأَحْوَالِ تَكُونُ الرَّأْيُ فِيهِ إِلَى الْإِمَامِ، وَعَلَيْهِ يَحْتَمِلُ النَّفْسُ الْمَرْغُوبُ عَنْ بَعْضِ الصَّحَابَةِ (٥)

(١) كما هو مذكور في حديث العسيف رضي الله عنه وحديث ماعز رضي الله عنه حديث عسيف رضي الله عنه برواية أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه أصحاب الكتب الستة

وأما حديث ماعز رضي الله عنه فقد تقدم مراراً نصب الرأي بغير (٥٠٤/٣).

(١) من حديث عبادۀ بن صامت رضي الله عنه أخرجه مسلم نصب الرأي (٥٠٥/٣).

(٢) أخرجه محمد بن الحسن في الآثار وعبدالله زاق في مصنفه نصب الرأي (٥٠٦/٣).

(٣) هو حديث عبادۀ بن صامت رضي الله عنه السابق.

(٤) من هو مروى عن ابن عمر رضي الله عنهما أن النبي صلى الله عليه وسلم ضرب وغرب، وإن أبابكر رضي الله عنه ضرب وغرب، وإن عمر رضي الله عنه ضرب وغرب أخرجه الترمذی

في الحدود باب (١١).

هل القصة: ① بکر بیغه ② النفس جلاوطنی ③ هسم: بندیدل ④ المعارف: پیژندگلو ⑤ التغریب: د وطن نه شړل ⑥

مکسبه ذریعه د کسب او د گټې
 زیاده - هلاک واده شوې نه وی. برابره ده که سړې وی او که ښځه دوی ته به هم دکور و وهلو او جلاوطنی
 دوی (دوه) سزاګانې نشی ورکولې. او امام شافعی رحمه الله دواړه سزاګانې د حد په طور هم جمع کوی. دهغه حدیث
 د امله چې ناواده شوې هلاک ته به دناواده شوې انجلی سره د زنا په سزا کې سل کورې اویو کال د جلاوطنی
 سزا ورکولې شی. هراوه مسلم رحمه الله اوددې امله چې دښارنه او شړلې شی. نو د زنا دروازه به بنده شی. ځکه چې
 نابنده ځانې ته لار شی. نویه ملاقاتیانو او پیژندگلو خلگ وکي پیره کمی راځی. هلم دا دوستان اویاران
 خوښ په بدې باندې اماده کوی رحمه الله اوزموږ دلیل دالله تعالی دا فرمان دی. اَلْاُنْثَى وَالْاُنْثَى قَاجِلِدُوْا کُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا
 یانته جلد ۱۳ په دې کبې لفظ د ((قَاجِلِدُوْا)) دې. ددې په ذریعه نې صرف کورې وهل پوره سزا بیان کړې ده.
 په دې چې په دې کې دفاع کلمه او کتلې شی. نو دا معلومیږی. چه چا زنا کړې وی. دهغه واجبی او پوره سزا سل
 کورې دی. نو معلومه شوه. چه پوره سزا سل کورې دی. یا دا اوگورې چې کومه سزا نې ذکر کړې ده. نو هم دا
 سل کورې دی. نو که په دې باندې بله سزا زیاته کړې شی. نواصل حکم به بدل شی. اوداسې زیادت ته منسوخ
 کیدل وائی. حالانکه قرآن په داسې حدیث باندې منسوخ کول جائز نه دی رحمه الله اوددې امله هم چې د ښارنه
 بهرکړې شی. نو د زنا دروازه پرانستې کیږی. ځکه چې یو د کور او خاندان څخه به دده حیا ختمه شی. اویا
 چې دې د ښارنه او ویستې شی. نو چه دده دخوراک ځکاک او ضروریات ژوند ختم شی. نویعضې وخت ښځه
 زناکاری دخپل معیشت مستقلة ذریعه جوړه کړی. اودا فعل د زنا په طریقو کې د ټولونه بدترینه طریقه
 ده. ددې امله به حضرت علی رحمه الله قول ته ترجیح ورکولې شی. چه دښارنه ترټل د قتنې خورولو لپاره کافی
 دی. هدا خبره امام محمد رحمه الله په کتاب الآثار کې دې ده رحمه الله اویه کوم حدیث چې امام شافعی رحمه الله استدلال
 کړې دې هغه منسوخ دې. لکه څنگه چې ددې حدیث دا برخه منسوخ ده. چه واده شوې سړې چې واده شوې
 ښځې سره زنا او کړی. نو هغه به کور و باندې د وهلو نه علاوه په کانرو رجم کول هم دی. هدا مطلب حازمی
 اومندری رحمه الله غوره کړې دې رحمه الله اوددې منسوخ کیدو طریقه په خپل ځانې رحمه الله طریقه اختلاف رحمه الله کې ذکر کړې
 شوې ده رحمه الله لنډیز دا چې د ښارنه ترټل د حد په طور سره نه دی. بلکه که امام داسې کول ضروری او گټور. یا
 څه مصلحت به کی ورته ښکاری. نو چه دخومره ورځو لپاره ورته هغه مصلحت ښکاری. دښارنه دې
 او شړی. دامام داسې کول به د حد په طور نه وی. بلکه دتغزیر اوسیاست په طور به وی. ځکه چې په بعضې
 حالاتو کې داسې کول هم گټور وی. ددې امله ددې پوره فیصله دامام په رائي پورې موقوفه شوه. اود بعضې
 صحابه گرام رحمه الله چې دا منقول دی. چه هغوی دښارنه ترټل کړی دی. نو هغه هم ددې تغزیر اوسیاست په معنی
 باندې معمول دی. هدا بن عمر رحمه الله نه نقل دی. چه رسول الله رحمه الله کورې وهلی دی. اودښارنه نې ترټل کړی
 دی. دغه ډول حضرت ابوبکر صدیق رحمه الله هم کورې وهلی دی. اودښارنه نې ترټل کړی دی رواه الترمذی رحمه الله
 تریخ - «قال ولا یجمع فی البکر» یعنی ناواده شوې زناکار به سل کورې وهلی شی. خو یو کال لپاره به دښارنه
 نشی ویستلې. البته که امام په دې کې مصلحت وینی. نویسیاست هغه جلاوطنی کولې شی. دامام شافعی رحمه الله
 په نیز جلاوطنی هم د سزا یوه برخه ده.

دناجوړه بعض زناکاره رجم حکم

(وَأَذَانُ الرَّبِّ وَحْدَهُ الرَّجْمُ) لِأَنَّ الزِّنَافَ مَقْتُفٌ فَلَا يَمْتَنِعُ سَبَبُ التَّمْرِضِ (وَأَنَّ كَانَ حَدَّ الْجِلْدِ لَمْ يَجِدْ حَقَّ)
 (يَتَوَلَّى) كَيْفَ يَنْفِي إِلَى الْمَلَاكِ وَهَذَا الْأَيْقَامُ الْقَطْعُ عِنْدَ شِدَّةِ الْعُرْوَةِ الْوَدِّ

هل القصة: ① اتلاف هلاکول ② بېوا جوړی شی ③ البکر گرمی ④ البکر: یخنی
 زیاده - او که یو داسې ناجوړه زنا او کړه. چه دهغه سزا سنگسار وو. نو هغه به هم سنگسارولې شی. هله دې
 مسئله کې د څلورووړه امامانو اتفاق دې رحمه الله ځکه چې دده هلاکت خو مقصود دی. نو دده بيماري د امله به

دده نه رجم نشی بندولي. اوکه دده سزا کورې وهل وی نودده دصحته پورې به ده ته کورې نشی ورکولې چه ددې کورپو په وهلو سره هلاک نشی. هم ددې امله په سخته یخنۍ یا سخته گرمۍ کې به د غل لاس نشی کېت کولې.

شرح: «واذا زنى المریض» حاصل دا چې په سنگسار کې هلاکت مقصود وی. نوځکه به په حالت د مرض کې هم سنگسارولې شی. البته په کورپو وهلو کې زور نه مقصود وی. نوکه په حالت د مرض کې به کورپو اووهلې شی. نو دا مریض به هلاک شی. حالانکه دده هلاکت مقصود نه دې. بلکه دده منع کول مقصود دی.

د حاملې دده جاری کولو وخت

(وَإِنْ زَكَتَ الْحَامِلُ لَمْ يَحْدَثْ تَعَمَّ حَمَلَهَا) كَيْلَا يُقْدَى إِلَى هَلَاكِ الْوَلَدِ وَهُوَ نَفْسٌ مُحْتَمِلَةٌ (وَإِنْ كَانَ حَدُّهَا الْجِدْلُ لَمْ يَحْدَثْ تَعَمَّ مِنْ نَفْسِهَا) أَيْ تَرْفَعُ يَدَيْهِ بِعَزْمٍ مِنْهُ، لِأَنَّ النَّفَاسَ تَوَعُّضَ مَرَضٍ قَوَّعًا إِلَى زَمَانِ الْوَلَدِ. بِخِلَافِ الرَّجْمِ لِأَنَّ النَّاعِيَةَ لَا خِلَافَ لَهَا فِي الْقَوْلِ وَقَدْ قُضِيَ. وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ يَقُولُ: إِنْ يَسْتَقْبِلُ وَلَدُهَا عَنَّا إِذَا الْمَرْءُ كَانَ أَحَدًا يَقُومُ بِكَرْبَتِهِ (لَوْ أَنَّ فِي النَّاعِيَةِ مِثْلَ الْوَلَدِ عَنِ الْغِيَاغِ، وَقَدْ رُوِيَ) أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لِقَائِي يَدَيْهِ بَعْدَ مَا وَضَعْتَ أَرْجُلِي حَتَّى يَسْتَقْبِلَ وَلَدُكَ (۱) ثُمَّ احْمِلِي ثُمَّ ابْسِ إِلَى أَنْ تَلِدَ إِنْ كَانَ الْحَدُّ ثَابِتًا بِالْبَيِّنَةِ كَيْ لَا تَعْرَبَ، بِخِلَافِ الْإِقْرَارِ، لِأَنَّ الرَّجْمَ عَنْهُ عَامِلٌ فَلَا يُفِيدُ الْقَبْضَ

هل اللغة: ① تضع اوزیرې ② تعالی پاکه شی ③ صیانة حفاظت ④ الغیاع ضائع کیدل ⑤ الحملی حملداره

زنانه ⑥ تهرې او تختی

وېاره: اوکله چې حامله زنا اوکړې. نودهغې دېچې پیدأ کیدو پورې به په هغې باندې حد نشی جاری کولې. چې ددې په وجه دهغې بېچې هلاک نشی. ځکه چې دا بېچې خړیو قابل احترام نفس دې. اوکه ددې حاملې زناکارې سزا د کورپو وهل وی. نویځه ترڅو دنفاس نه پاکه شوي نه وی. دې ته به کورې نشی ورکولې. ځکه چې نفاس یو ډول مرض دې. نوددې د ښه کیدو پورې به انتظار کولې شی. په خلاف د سنگسار کولو. په هغې کې به د نفاس نه دپاکۍ پورې انتظار نشی کولې. ځکه چې روستوالې صرف د بچی د ساتنه لپاره وو. اوهغه پیدا شو. اودامام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت دې. چه په سنگسار کې به ترهغه وخته پورې انتظار کولې شی. چه بچی ددې د تربیت محتاج پاتې نشی. خو په دې شرط چې بل څوک ددې بچی د تربیت ذمه وار نه وی. ځکه چې په دومره روستوالی کې دماشوم ددې خبرې ساتنه دې. چه هغه به ضائع نشی. په حدیث کې ذکر دې. چه رسول الله صلی الله علیه و آله حضرت غامدیه رضی الله عنه ته د حمل ږیرلو نه روسته فرمائیلې وو. چه ته اوس واپس لاړه شه. تردې چې دا ماشوم ستا د تربیت نه لاپرواه شی. لاهم دا قول اصح دې. اوپه دې باندې فتوی ورکول پکار دی. بیا داسې حامله چې دهغې زنا په گواهانوسره ثابته شوې وی. نوهغه به د بچی د زیږیدل پورې په بندی خانه کې بندولې شی. چه هغه اونه تختی. په خلاف دهغه کس چې په خپله نې د زنا اقرار کړې وی. نو د هغه په بندی خانه کې د قید کولوڅه فائده نشته. والله اعلم

شرح: دا خبره دې واضحه وی. چه دکوم مریض دښه کیدو امید وی. نودهغه د کورپو روستو کول د عامو فقهاء دا قول دې. خودامام احمد رحمه الله په نيزه په کې تاخیر نشی کولې. بلکه په ده باندې به د هغه کس پشان حد جاری کولې شی. کوم چې مورزاده (پیدانشی) دومره کمزورې وی. چه د کورپو برداشت نشی کولې. نو د داسې کس لپاره به زمونږ، امام شافعی رحمه الله په نیزد سلو ډکویو جaro جوړه کړې شی. چه هغه ورته په یوخل راگذر کړی. نوهریو ډکې دهغه بدن ته اورسی. په دې کې اصل دحضرت سعیدبن سعد بن عباده رضی الله عنه حدیث دی. په دغه حدیث کې هغوی فرمائیلې دی. چه زمونږ په محله کې یوکس مورزاده (پیدانشی) ډیر زیات

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في رد المحتار (۱۶۳/۳) والكفاية (۳۰/۵) والعناية (۳۰/۵) فلا عن القول الرابع (۴۳۷/۱) -

(۲) غره الزملي رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل ما هو بمعناه عن بريده رضی الله عنه وعزا إلى مسلم نصب الراية (۵۰۸/۴) -

کمزوري وو. او هغه د يوې ښځې سره زنا او کړله. نو حضرت سعد بن عبادہ ؓ نښي څه ته دا واقعہ بيان کړه. نښي څه او فرمائيل په ده باندې حد جاري کړي. خلگ و عرض او کړلو. يا رسول الله څه د پيرزيات کمزوري دي. هغه به وهل برداشت نکړي شي. نو بيا نښي څه او فرمائيل چه دسلو ډکو يوه گيډي راواخلي. او هغه پرې په يوخل اووهي. نو هم هغه شان او کړي شو. ددې روايت احمد، نسائي ابن ماجه او امام شافعي رحمه الله په حسن سند سره کړي دي.

(بَابُ الْوَطْءِ الَّذِي يُوجِبُ الْحَدَّ وَالَّذِي لَا يُوجِبُهُ)

ژباړه:- باب د داسې وطی بيان کومه چې حد واجبوي. او کومه چې حد نه واجبوي.

هد واجوبني وطی

قَالَ (الْوَطْءُ الْمُجِبُّ لِلْحَدِّ هُوَ الزَّانَا) وَأَمَّا فِي عَرَبِ الْقُرَى وَاللِّسَانِ: وَطْءُ الرَّجُلِ الْمَرْأَةَ فِي الْقُبُلِ فِي غَيْرِ الْمَلِكِ، وَشِبْهِ الْمَلِكِ لَا يَنْطَلِقُ مَقْلُوبٌ عَلَى الرِّجَالِ عِنْدَ الْقُرَى عَنْ الْمَلِكِ وَشِبْهِهِ، يَكُونُ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ {ادْعُوا الْحُدُودَ بِالنِّسْبَاتِ} (۱) "لَمْ تُجِبْهُ تَوَعَاتٍ: شِبْهُ فِي الْفِعْلِ وَكُنْهُ شِبْهُ الْاِشْيَاءِ، وَشِبْهُ فِي النَّحْلِ وَكُنْهُ شِبْهُ عُكْمَةٍ. قَالَ الْأَوَّلَى تَحْتَقُّ فِي حَقِّ مَنْ احْتَبَهُ عَلَيْهِ، لِأَنَّهُ مُعْتَابٌ أَنْ يَنْطَلِقَ غَيْرُ الدَّلِيلِ دَلِيلًا وَلَا بُدَّ مِنَ الْقُلُوبِ لِيَسْتَقْبَلَ الْاِشْيَاءَ. وَالثَّانِيَةُ تَحْتَقُّ بِغَيْرِ الدَّلِيلِ الْخَافِي لِلْعُزْمَةِ فِي ذَاتِهِ وَلَا تَتَوَقَّفُ عَلَى ظَنِّ الْجَانِي وَاعْتِقَادِهِ. وَالْحَدُّ يَنْقُطُ بِالتَّوَعُّتِ لِإِطْلَاقِ الْحَدِيثِ. وَالنِّسْبُ يَنْبَغِي فِي الثَّانِيَةِ إِذَا دُعِيَ الرَّجُلُ، وَلَا يَنْبَغِي فِي الْأَوَّلَى فَإِنَّ ادِّعَاءَ لَأَنَّ الْفِعْلَ تَمَحُّصٌ زَائِلٌ الْأَوَّلَى، وَأَمَّا سَقَطَ الْحَدُّ لِأَمْرٍ آجٍ إِلَيْهِ، وَهُوَ الْاِشْيَاءُ الْأَمْرُ عَلَيْهِ وَلَمْ يَحْتَضِرْ فِي الثَّانِيَةِ

هل اللغة: ① اللسان: رتبة ② محظوظ: ناجز ③ التعرّى: خالى والى ④ يتمحض: خالص كبرى

ژباړه:- مصنف رحمه الله فرماني. کومه وطی چې حد واجبوي. هغه زنا ده. او د زنا شرعي اولغوي معنی دا ده. چه سړي د يوې پردې ښځې سره دهغې په فرج کي وطی او کړي. حالانکه هغه ښځه د ملک او شبه ملک نه خالی وي. همد زنا مکمل تعريف ددې نه وړاندې دا ذکر شوې وو. اوس مصنف رحمه الله د تفصيل په غرض د هر يو قيد بيانولووجه او ددې فائده بيانوي. نو فرماني څه ددې امله چې زنا يو ممنوع فعل دي. او ددې پوره حراصوالي به په هغه وخت کي وي. چه د ملک نکاح او ملکه رقبه څرغوي د ښځې توب او وينځې توب د ملکيت څه نه او ددې دواړو ملکونود شبه نه هم خالی وي. ددې خبرې تائيد د رسول الله څه ددې فرمان نه هم کيږي. چه تاسود شهباتويه وجه حدود دفع کوي. بيا شبه په دوي ادويه ډول وي. بويه فعل کي دي ته شبه اشتباه وائي. او دوي به محل کي دي ته شبه حکميه وائي. همدلذا يوکس په يوه ښځه په تکه توره شپه کي دخپلې ښځې گمان او کړلو. او هغې سره نې وطی او کړله. نو دا فعلي شبه ده. او که ښځې ته طلاق يانن ورکړي. او دهغې د عدت په ورځو کي هغې سره وطی او کړي. او دا خيال کوي. چه اوس هم دا زما لپاره حلاله ده. يا پلار دخپل ځوي وينځې سره وطی او کړي. نو دا شبه محليده څه نودا ولنی ډول تحقيق او ثبوت صرف د يوداسې کس په حق کي کيږي. چاته چې په کارونو کي شبه راځي. ځکه چې د شبه پيدا کيدو معنی دا ده. چه داسې خيز دليل او گتري کوم چې دليل نه وي. خود هغې گمان ضرور وي. ددې لپاره چې شبه موجود شي. اود دوهم ډول تحقيق او ثبوت دده د گمان نه بغير هم کيږي. په هغه وخت کي چې په اصل کي دهغې څه دليل موجود وي. چه په هغې سره ددې نفی کيږي. چه ددې خيز حرمت ددې د ذات په اعتبار سره نه دي. همدلکه څنگه چې په حديث کي فرمايلي دي. چه تاسواوستاسو مالونه واره ستاسود پلار دي څه او ددې وجوب د وطی کونکي په گمان او اعتقاد باندې موقوف نه دي. او په دې دواړه قسمه شهباتو باندې هم داچند زنا ساقط پيږي. ځکه چې حديث

(۱) غربه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل بعض الروايات ما يستدل بها لهذا المعنى فمنها رواية علي ؓ أخرجه البيهقي في الخلافيات ورواية ابن عباس ؓ أخرج في مسند أبي حنيفة رحمه الله ورواية عمر بن الخطاب ؓ أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه كذا في نصب الراية ۵/۸۰۳.

مطلقاً ټولو شبهاتو ته گله دي. يعنې هر ډول شبه حد ساقطوي خو په دواړه قسمه شبهاتو کې دا توپير دې چې په دويم ډول شبه کې نسب ثابتېږي چې د نسب دعوه اوکړي. او په اولنۍ ډول کې نه ثابتېږي. اگر چه دعوه د نسب اوکړي ځکه چې دا وطی کول سراسري زنا نه ده. البته په دې باندې حد ددې امله ساقط شو چې ده د داسې خبرې دعوه اوکړله. چې دهغې تعلق هم ددې سره دي. يعنې چې دا اوواڼۍ چې په ما باندې اشتباه راغلې وه. او په دوهم ډول شبه کې صرف د زنا تصور نشته.

ترېږي:-- حاصل دا چې په دې عبارت کښې شي د زنا تعريف کړې دي. چې هر هغه وطی چې په کومه باندې شرعی حد واجبيږي. هغې ته زنا ونيلې شي. او که په دغه وطی کې څه ډول شبه وي. که هغه د ملکیت وي او که د نکاح وي. نو هغه به زنا نه وي. يعنې په هغې باندې به حد نه واجبيږي. او وړاندې د شبه قسمونه بيانوي. او هغه مقامات هم بيانوي. په کومو کې چې شبه فی الفعل ده. او چه په کومو کې شبه فی المحل ده. چه په دې دواړه قسمه شبهاتو باندې حد ساقطېږي. دامام ابو حنيفه رحمه الله په نيزد شبه يودريم ډول هم شته چې هغې ته شبه فی العقد واني. صاحب د هدايه رحمه الله دغه ډول مستقلاً نه دي ذکر کړې.

د دواړه قسمه شبهاتو قسمونه

فُتِنَةُ الْفِعْلِ فِي ثَمَانِيَةِ مَوَاضِعَ: جَارِيَةٍ أَوْ امَةٍ وَذَوْنَهُ، وَالْمُطَلَّقة لَدَا وَهِيَ فِي الْعِدَّةِ، وَبَائِنًا بِالْإِطْلَاقِ عَلَى مَا لِي وَهِيَ فِي الْعِدَّةِ، وَأَمَّا وَلَدٌ أَعْتَقَهَا مَوْلَا لَهَا وَهِيَ فِي الْعِدَّةِ، وَجَارِيَةٍ الْمُؤَلَّكَ فِي حَقِّ الْعَبْدِ، وَالْجَارِيَةُ الْمُؤْتَمَرَةُ فِي حَقِّ الْمُزْنَنِ فِي وَابَةِ كِتَابِ الْحُدُودِ. فَقِي هَذِهِ الْمَوَاضِعَ لِحَدِّهَا عَلَيْهِ إِذَا قَالَ: طَنَنْتُ أَثْمًا غُلِي. وَلَوْ قَالَ عَلِمْتُ أَثْمًا غُلِي حَرَامٌ وَجَبَ الْحَدُّ. وَالشُّبُهَةُ فِي الْمَحَلِّ فِي سِتَّةِ مَوَاضِعَ: جَارِيَةٍ أَيْهِ، وَالْمُطَلَّقةَ طَلَاقًا بَائِنًا بِالْكِتَابَاتِ، وَالْجَارِيَةَ السَّبِيعةَ فِي حَقِّ الْبَائِنِ قَبْلَ التَّسْلِيمِ وَالْمُتَبَوِّةَ فِي حَقِّ الرُّومِ قَبْلَ الْقَبْضِ، وَالشُّرَكَةَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ غَيْرِهِ، وَالْمُؤْتَمَرَةَ فِي حَقِّ الْمُزْنَنِ فِي بَوَابَةِ كِتَابِ الرُّهْنِ. فَقِي هَذِهِ الْمَوَاضِعَ لِتَجِبَ الْحَدُّ وَإِنْ قَالَ عَلِمْتُ أَثْمًا غُلِي حَرَامٌ لَمْ تُرَ الشُّبُهَةُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَنَبُّتُ بِالْعَدِّ وَإِنْ كَانَ مُتَّفَقًا عَلَى تَحْرِيمِهِ وَهُوَ عَالِمٌ بِهِ، وَعِنْدَ الْبَاقِينَ لَا تَنَبُّتُ إِذَا عَلِمَ تَحْرِيمَهُ، وَيُظَاهَرُ ذَلِكَ فِي نِكَاحِ الْحَايِرِ عَلَى مَا بَيَّنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى. إِذَا عَرَفْنَا هَذَا

هل اللغة: ① مواضع جمع د موضع ده ځانې، ② الممهورة: هغه زنانه چې مهر ورکړې شوی دی
 زبانه:-- حاصل دا چې شبه فعلی په اته ځایونو کې پیدا کیږي. ① چه دخپل پلار نیکه د وینځې سره وطی اوکړي. ② چه دخپلې مور او نیا یا نیکه د وینځې سره وطی اوکړي. ③ چه دخپلې ښځې د وینځې سره وطی اوکړي. ④ چه دخپلې ښځې ته د درې طلاقو ورکولو نه روسته هغې سره په عدت کې وطی اوکړي. ⑤ ښځې ته د مال په عوض طلاق بائن ورکړي. او بیا په عدت کې ورسره وطی اوکړي. ⑥ خپله ام ولد آزاده کړي. او په عدت کې هغې سره وطی اوکړي. ⑦ غلام دخپل مولی د وینځې سره وطی اوکړي. ⑧ مرتهن یعنی چا سره چې یو کس خپله وینځه گانه کړې وي. هغه د دغه وینځې سره وطی اوکړي. دا خبره د کتاب الحدود په روایت کې ده. ⑨ او هم دا مختار روایت دي. او د کتاب الرهن په روایت کې مطلقاً حد نشته. نو په دې ته مو واقعو کې که وطی کونکي دا دعوه اوکړله. چه ما دا وطی حلاله گنلې وه. نو په ده به حد نشی جاری کولې. او که دا اوواڼۍ چه ما دا پیژندل چه په ما باندې دا حرامه ده. نو حذب و اجیبېږي. او دمحل شبه مواقع شپږ دي. ① چه دخپل ځوی د وینځې سره وطی اوکړي. ② چه په کنایه سره طلاق بائن ور کاوه نه روسته خپلې ښځې سره وطی اوکړي. ③ چه بالغ خپله وینځه وپلوري. او اخستونکي ته د حواله کاوه نه وړاندې ورسره وطی اوکړي. ④ چه سړي خپله وینځه دخپلې ښځې په مهر کې ورکړې وي. خود ښځې د قبض کولو نه وړاندې هغې سره وطی اوکړي. ⑤ یوه وینځه د دوو کسانو په مینځ کې شریکه وي. او یو ورسره وطی اوکړي. ⑥ هغه مرتهن چې دیوکس سره وینځه گانه کینولې شي. او هغه دغه وینځې سره وطی اوکړله. خودا د کتاب الرهن د روایت مطابق خبره ده. چه په دې مو واقعو کې حد نه واجبیږي. اگر چه دي دا وانی. چه ما دا پیژندل. چه په ما باندې دا وطی حرامه ده. خو بیا دا هم معلومات کول پکار دي. چه دامام ابو حنيفه رحمه الله په نيزد عقد په وجه شبه

ثابتېږي. اگرچه دعالمانيو په نيزه اتفاق سره هغه حرامه وي. او وطني کونکي په خپله هم دا پېژني. چه دا عقد نکاح حرامه ده. ددې فقهاؤ د اختلاف نتيجه به په هغه ښځو کي ښکاره کيږي. چا سره چې دهميشه لپاره نکاح کول حرام وي. انشاء الله ددې تفصيل به روستو راشي. اوس چونکه دا خبره معلومه شوه. چه د شېبه دوي [دوه] قسمونه دي. نوموړي په وړاندې ددې د مسائلو تشرېح کوو.

مطلقه ښانه سره په وطني کولو د حد قائمولو حکم

﴿وَمَنْ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَلَا تَلْمِزُهَا فِي الْعِدَّةِ وَقَالَ: عَلِمْتُ أَنَّهَا عَلَى حَرَامٍ﴾ [أَوْ قَالَ: أَلَيْسَ الْمُهْلِكُ مِنْ كُلِّ وَجْهٍ تَكُونُ الشُّبُهَةُ مُتَضَعَةً وَقَدْ نَطَقَ الْكِتَابُ بِالْإِنْفَاءِ الْحِلِّ وَعَلَى ذَلِكَ الْاجْتِمَاعُ وَلَا يُعْتَذَرُ قَوْلُ الْمُخَالَفِ فِيهِ، لِأَنَّهُ عِلَافٌ لِاخْتِلَافٍ، وَلَوْ قَالَ: طَلَّقْتُ امْرَأَتِي لَيْسَ لِي لَهَا عِدَّةٌ لَأَنَّ الظَّنَّ فِي مَوْجِعِهِ لَا أَنَّ الْمُهْلِكَ قَامَ بِمَنْ حَقَّ النِّسْبُ وَالْحَيْضُ وَالنَّفَقَةُ قَاعْتَبَرَتْ كُلُّهُنَّ فِي اسْتِقْطَاعِ الْحَقِّ، أَمَّا الْوَلِيدُ إِذَا عَقَّبَهَا مَوْلَاهَا وَالْمُخْتَلَعَةُ وَالْمُطَلَّاقَةُ عَلَى مَا لِي مِنْ نَزْوِلَةِ الْمُطَلَّاقَةِ فَلِلْفَلَاءِ لِقُبُوبِ الْحُرْمَةِ بِالْاجْتِمَاعِ وَقِيَامِ بَعْضِ الْأَثَرِ فِي الْعِدَّةِ]

حل اللغة: ① الحبس. قيد کول بندول ② المختلعة. هغه ښځه چې خلع ورسره شوې وي زېاره. - يوکس خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل. اوبيا ئې ورسره هم په عدت کي وطني اوکړله. اودا ئې اووئيل. چه ما دا پېژندل. چه دا په ما حرامه ده. نوپه ده به حد جاري کولې شي. هرېعي که دې محصن وي. سنگسار کولې به شي. گټي سل کورې به وهلې شي. ځکه چې دې سړي لپاره چې دا د ملکيت په وجه دا حلاله وه. هغه ختم شوې دې. نوځکه څه شېبه پاته پاتې نه ده. اوقرآن پاک ددې د حلالوالي په صراحت سره نفی کړې ده. اوټولو عالمانو ښيي چې دې باندې اجماع کړې ده. که يوکس په دې کي اختلاف کوي. نو دهغه دخبري په څه اعتبار نه وي. ځکه چې داسې کولو ته خلاف وئيلي شي. اختلاف ورته نشي وئيلي. اوکه وطني کونکي دا اووئيل چه زما په گمان کي دا زما لپاره حلاله وه. نوپه ده به حد نشي جاري کولې. ځکه چې دده دا گمان په خپله باندې دې. هرېي موقعي نه دې ځکه چې دملکيت نکاح اثر په ده باندې تراوسه پورې پاته دي. مثلاً که دعدت په مهال کي ددې بچي پيدا شي. نوهم دده څخه به دهغه نسب ثابت وي. او دعدت په موده کي دې لپاره دکورنه دوتلوممانعت دې. اوپه خاوند باندې ددې نفقه واجب ده. نوځکه به دحد په ساقط کولو کي دده دوهم اوگمان اعتبار کولې شي. اوکه ام ولد خپل مولي آزاده که. اوبنځي سره ئې خلع اوکړله. يا ئې دمال په بدله کي ښځي ته طلاق ورکړلو. اوبيا ئې د عدت موده کي دې سره وطني اوکړله. نو ددوي حکم به د درې طلاقه ورکونکي سره برابر وي. ځکه چې ددې ښځې حراموالي په اجماع سره ثابت دي. اودعدت په وخت کي دنکاح د بقا څه نښې پاته پاتې کيږي.

تريح: - «ومن طلق امرأته» د زېارې نه مطلب واضح دي.

د طلاق کنائي په عدت کي په وطني کولو د حد جاري کيدو حکم

﴿وَقَالَ لَهَا: أَنْتِ خَلِيَّةٌ أَوْ بَرِيَّةٌ أَوْ أَمْرُكَ بِيَدِكَ فَأَخْتَارْتَ نَفْسَهَا لَمْ يَطْهَرِ فِي الْعِدَّةِ وَقَالَ: عَلِمْتُ أَنَّهَا عَلَى حَرَامٍ لَمْ يَطْهَرِ﴾ [لِاخْتِلَافِ الْمُصَابِرِينَ فِي اللَّهِ عَنْهُمْ فِيهِ، فَبَيْنَ مَذَاهِبِ عَمْرَأَتِهَا طَلْقُهُ رَجْعِيَّةٌ، (وَكَذَلِكَ الْجَوَابُ فِي سَائِرِ الْجَنَائِزِ وَكَذَلِكَ إِذَا تَوَيَّ ثَلَاثًا لِقِيَامِ الْإِخْتِلَافِ مِنْ ذَلِكَ]

زېاره. - اوکه خپلې ښځې ته ئې اووئيل. چه ته خليه ئې. يا ته بريه ئې. يا دا چې ستا اختيار ستا په لاس کي دي. اوپه دې ونيولوسره ښځې خپل خان په اختيار کي واخستلو. نوپه دې ټولو صورتونو کي کنائي طلاق واقع کيږي. خوددې باوجود د دې خاوند دې سره په عدت کي وطني اوکړله. اودا ئې اووئيل. چه ماته دا علم وو. چه دا په ما حرامه ده. نو بيا به هم ده ته حد نشي ورکولې. ځکه چې دصحابه کرامو څه په دې کي اختلاف دي. دحضرت عمر څه په دې مسئله کي دا مسلک دي. چه په کنائياتو باندې طلاق واقع کيږي. او په نورو کنايه

۱) أخرجه عبدالرزاق في مصنفه برواية نعيم عن إبراهيم رضي الله عنه نصب الرأية ۵۰۸/۳ -

طلاقونکي هم دا حکم دي. دغه ډول که په کنايه طلاق کي نې د درې طلاعو نيت کړې وي. «لنوم به حد ساقطېږي» ځکه چې په دې صورت کي هم اختلاف دي. تريح:- «ولو قال لها انت حلیه» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د خوي د وينځي سره وطی کول موجب حد نه ده

(وَلَا حَدَّ عَلَيَّ مَنْ وَطِئَ جَارِيَةً وَلَدِيَّ وَلَدِيَّ وَانْ قَالَ: عَلَيَّتْ أَتَاهَا عَلَيَّ حَرَامٌ) لِأَنَّ الشَّيْءَ حَكْمِيَّةً لِأَنَّهَا نَفَاتٌ عَنْ ذَلِيلٍ وَهُوَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: «أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَيِّكَ» (۱) وَالْأَيُّ قَابِلَةٌ فِي حَقِّ الْحَدِّ. قَالَ (وَبُيِّنَتْ السَّبَبُ مِنْهُ وَعَلَيْهِمْ جَارِيَةً) وَكَذَلِكَ زَنَاهُ (وَأَذَاوُطُ جَارِيَةٍ أَوْ امَةٍ أَوْ نَجْوَةٍ وَكَانَ ظَنُّنْتُ أَنَّهَا عَمِلَ لِي فَلَا حَدَّ عَلَيْهِ وَلَا عَلَيَّ) فَأَذْفُوهُ، وَانْ قَالَ: عَلَيَّتْ أَتَاهَا عَلَيَّ حَرَامٌ حُدٌّ، وَكَذَلِكَ الْعَبْدُ إِذَا وَطِئَ جَارِيَةً مُوَلَّاهُ (لِأَنَّ بَيْنَهُمَا مِلَّةً) فَكَانَ ظَنُّنْتُ أَنَّهَا عَمِلَ لِي وَأَنْتَ حَقِيقَةٌ فَلَا حَدَّ عَلَيْهِ، وَكَذَلِكَ إِذَا قَالَتْ الْجَارِيَةُ: ظَنُّنْتُ أَنَّهُ يَحِلُّ لِي وَالْفِعْلُ لَمْ يَدْرِعْ فِي الظَّاهِرِ لِأَنَّ الْفِعْلَ وَاحِدٌ

حل اللغة: ① جارية. وينځه ② انبساط. بېي تکلفي، نرمي ③ الفعل. غلام

ژباړه:- اوپه هغه کس باندې حد نه جاري کېږي. چا چې دخپل خوي يا نسبي د وينځي سره وطی کړې وي. اگرچه دې دا وائي. چه ماته علم دي. چه دا په ما حرامه ده. ځکه چې دا شبه حکميه ده. ځکه چې د يودليل په وجه دا شبه پيدا شوې ده. هغه دليل د رسول الله ﷺ فرمان دي. چه «أنت ومالك لأبيك» يعنی ته اوستا مال اواسباب ستا د پلار دي. همدې روايت ابن ماجه، طبراني، او ابن حبان په خپل صحيح کي کړې دي اودا حديث حسن صحيح دي. اوکوم حکم چې د پلار وي. هغه دنيکه هم وي. هريغنی د نيکه حکم هم د پلار پشان دي. چه په ده باندې به هم حد نه واچيږي. دا مسئله موږ هره باب نکاح الرقيق کي ذکر کړې ده. اوکه دخپلي پلار يا مور يا ښځې وينځي سره نې وطی اوکړله. اودا اوواني. چه زما دا گمان وو. چه دا به زما لپاره حلاله وي. نوپه باندې به حد نه لازمېږي. اوکوم کس چې په ده باندې د زنا تهمت اولگوي. نوپه هغه باندې به هم حدقذف نشي قاعولي. ځکه چې په حقيقت کي دا وطی حرامه وه. البته صرف د شبه پيدا کيدو په صورت کي به ده ته حدقذف نشي ورکولي. اوکه دا نې اووئيل. چه ما پيژندل چې دا په ما باندې حرامه ده. نو هغې باندې به حد جاري کولې شي. دغه ډول که غلام دخپل مولی د وينځي سره وطی اوکړله. نوهم ددې تفصيل مطابق حکم دي. ځکه ددي خلگ وپه مينځ کي دگتې حاصلولوپه اعتبار سره فراخدلي وي. نوځکه دلته دا احتمال کيدای شي. چه په حقيقت کي ده ته په وطی کولو سره د نفعي حاصلولو گمان شوې وي. ددې امله ددې شبه نوم شبه اشتباه ده. خوچونکه په حقيقت کي دا زنا ده. نوکه يوکس په ده باندې د زنا تهمت اولگوي. نو هغه ته به حدقذف نشي ورکولي. دغه ډول وينځي دا اووئيل. چې زما گمان دا وو. چه دا زما لپاره حلاله ده. حالانکه غلام څه دعوه نه وي کړې. نوپيا هم د ظاهر روايت مطابق په غلام باندې به حد نشي جاري کولي. ځکه چې دا فعل واحد دي. هريغنی دښځې اوسړي کاريغنی زنا يوه ده. نوچه کله د ښځې نه حد ساقط شي. د سړي څخه به هم ساقطېږي.

تريح:- «ولا حد على من وطئ» چونکه حدود په شبه سره ساقطېږي. نوپه ذکرشوي صورتونو کي د پلار، نيکه لپاره دخپل خوي يا نسبي د وينځي سره د وطی کولو په صورت کي شبه د ملکيت شته. ځکه چې په حديث کي دي. «أنت ومالك لأبيك» نوځکه شبه واقع شوه. نوحد به نشي جاري کولې.

د ورور او تره د وينځي سره وطی کولوباندې وجوب حد

(وَإِنْ وَطِئَ جَارِيَةً أُخِيَةً أَوْ عَمَةً وَقَالَ: ظَنُّنْتُ أَنَّهَا عَمِلَ لِي حُدٌّ) لِأَنَّ لَهَا مِلَّةً مِثْلَ مِلَّةِ ابْنِ أَسِيرٍ أَوْ مِثْلَ ابْنِ أَسِيرٍ

حل اللغة: ① جارية. وينځه ② اخ. ورور ③ عم. اكا

ژباړه - که چا دخپل ورور یا اکا د وينځي سره وطی اوکړله. اودا اووانی. چه زما گمان خودا وو. چه دا وينځه زما لپاره حلاله ده. نوبه ده په حد جاری کولې شی. ځکه چې د ورور اوتره په مينځ کي په مال کي فراخدلی نه وی. اوهم دا حکم د نورو محارمو دي. مثلاً ماما اوترور وغيره. سوا دهغه کسانوچه دهغوی سره د ولادت د خپلولي د امله ديوبل د مال نه په نفع اخستلوکي فراخدلی موجود وی. يعنی د دوی په مينځ کي داسې گنجاش وی. چه ديوبل د مال نه فائده اخلی. دغه ډول په دوی کي د شبه گنجاش هم وی. اوماما، ترور، وغيره کي داسې فراخدلی نه وی. نوځکه د شبه گنجاش هم نه وی.

ترجیح :- «وان وطی جاریه اخيه» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

وطی بالنسبه موجب دده نه ده

(وَمَنْ زُفِتَ إِلَيْهِ غَيْرُ امْرَأَتِهِ وَقَالَتْ الْإِسَاءُ: إِنَّمَا زُوِّجْتُكَ قَوْلَهَا لَأَعَدَّ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِ الْمَهْرُ) أَقْبَسَ بِذَلِكَ عَلَى رَضَى اللَّهِ عَنْهُ (۱) وَالْعِدَّةُ وَلَا كُنْهُ غَائِبًا دَلِيلًا وَهُوَ الْإِسَاءُ فِي مَوْضِعِ الْإِسْيَاءِ إِذَا الْإِنْسَانُ لَا يُحْزَنُ بَيْنَ امْرَأَتِهِ وَبَيْنَ غَيْرِهَا فِي أَوَّلِ الْوَهْلَةِ نَصًّا رِكَائِلُ مَغْرُورٍ وَلَا يُحْزَنُ قَائِدُهُ (۲) الْأَفِي بِوَايَةٍ عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ لِأَنَّ الْمَلِكَ مُنْعَدٍ بِحَقِيقَةٍ

هل اللغة: ① وهلة: وقت، زمانه ② اعتماد: اعتماد او کړو ③ المغرور: دهوکه ورکړې شوې

ژباړه - که دنکاح نه روسته د واده په شپه خاوندته دهغه د بنځې په ځانې بله یوه بنځه اولیري. اودا ورته اووینلی شی. چه دا ستا بنځه ده. ددې امله هغه ورسره وطی اوکړي. نوبه ده باندې حدنشی جاری کولې. البته په دغه سړي باندې د بنځې مه لازم دي. يعنی دبنځې چې کوم مهر وی. هغه به ورکوي. حضرت علی ؑ هم د مهرد وجوب حکم کړي وو. هڅوکه شارحینو ښیي ته دا روایت نه وی ملاو شوې. نوبیا هم په دې باندې اجماع ده. اوددې امله پرې هم حد نه جاری کیږي. چه سړی دخپلې بنځې دنا آشناوالی د امله د دې په پېژندنه کوي شبه درې وه. ځکه چې ده دخان لپاره دا خبره دلیل جوړ کړې دي. اوپه دې باندې نې اعتماد اوکړي. چه بنځو ورته اووینل. چه خپلې بنځې ته ورشه. ځکه چې یوسړې په اول ځل په خپله بنځه اوپزدي کي امتیاز نشی کولې. نوځکه دا کس د مغرور پشان دي. هڅو یعنې چې یوه بنځه خپل خان ناواده شوې ښکاره کړي. اوسړې په خپله نکاح باندې اماده کړي. یا دبل چا تختیدلې وينځه وی. اوسړی ته حقیقت معلوم نه وی. نو هغې سره د نکاح نه روسته وطی هم اوکړي. اوروستو ورته معلومه شی. چه دا خو د بل چا وينځه ده. نوبه دغه سړی به حد نشی جاری کولې. نو دغه ډول په موجوده صورت حال کي هم به په سړي باندې حد نشی جاری کولې. اوکه په داسې څوک دزنا تهمت اولگوې. هغه ته به هم حد قذف نشی ورکولې. ددې وطی د حرمت ثابتولود وجې. ځکه چې په حقیقت کي ددې خاوند په دې بنځه باندې ملکیت نشته. هم دا ظاهر روایت دي. خودامام ابویوسف ښیي نه یوروایت دا هم دي. چه په ده باندې تهمت لگونکی ته به حد قذف ورکولې شی.

ترجیح :- «ومن زفت اليه الخ» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

په خپله بستره پر دې بنځې سره وطی کول

(وَمَنْ زُفِتَ إِلَى امْرَأَةٍ عَلَى فِرَاشِهِ قَوْلُهَا أَقْبَسَ بِذَلِكَ عَلَى رَضَى اللَّهِ عَنْهُ (۱) لَا تَنْتَهِي عَنْهُ إِلَّا دَلِيلًا وَهَذَا كَانَتْ دَعَاَهَا فَاجَابَتْهُ أَجَبَةً وَقَالَتْ: أَنَا زُوِّجْتُكَ قَوْلُهَا لِأَنَّ الْإِسَاءَ رِكَائِلُ مَغْرُورٍ وَلَا يُحْزَنُ قَائِدُهُ (۲) الْأَفِي بِوَايَةٍ عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ لِأَنَّ الْمَلِكَ مُنْعَدٍ بِحَقِيقَةٍ

هل اللغة: ① فراش: بستره ② طول: اوږد ③ الصبغة: ملګرتيا ④ التمييز: شناخت

(۱) قال الزليعي رحمه الله قلت غريب جداً -

أقول الرابع هو هذا قول الطرفين جمعاً كذا في فتح القدير (۳۹۱۵) والخانية (۴۰۸۴) ورد المختار (۱۷۰۱۳) والهندية (۱۵۰۱۲) نقلًا عن القول الرابع (۴۹۱۱) -

ژباړه: - اوچا چې په خپله بستره يوه ښځه اوموندله. او هغې سره نې وطی اوکړله. **حالاتکه هغه دده ښځه نه وه** نوبه ده باندې به حد جاري کېږي. ځکه څه زمانې پورې چې دوی یوځای پاتې شوی وی. نوده ته دخپلې ښځې په پېژندلو کي څه اشتباه نه پیدا کېږي. نوځکه دده دگمان قابل قبول دلیل نه دي. نوځکه اشتباه نشوه. ځکه چې کله کله داسې هم کېږي. چه کله کله د ښځې په بستره باندې مور، خور، لور، وغیره دکور خلگ هم راځي. اوویده (اوده) کېږي. دغه ډول که وړند سړي وی. نوهغه هم د هغې سره خبرې اترې کوي. اودخپلې ښځې اوپردی په مینځ کي توپیر کولې شی. البته که وړند ورته آواز اوکړلو. اوبنځې د زوجیت اقرار اوکړلو. **لاچه** زه دې ښځه یم. او هغه د دغه ښځې سره وطی اوکړله. نوییا به په ده باندې حد نشي جاري کولې. ځکه چې خبرورکول اواقرارکول یوقابل قبول دلیل دي. **حالاتکه هغه صرف په وطی کولو باندې** اماده شوه. اویا هغې صرف آواز اوکړلو. اوبه دې باندې وړند وطی اوکړله. نوییا به پرې حد جاري کولې شی. **ترجیح: - (ومن وجد امرأة علی فراشه)** د ژباړې نه مطلب ښکاره دي.

د مهر په سره د نکاح کولو نه روسته وطی کول

(ومن تزوج امرأة لا یحل له نكاحها قوطها الا بحب علیہ الحد عند أبي حنیفة) ولکن یومع عقوبة اذا كان غلبم بدلك. وقال ابو یوسف ومحمد والشافعی: علیہ الحد اذا كان غلبا بدلك، الا انه عند لم یصادف محله قبله کما اذا اضيف اليه الذکر، وهذا لأن محل التمری ما یکون محلا یحکم به، وحکمته الحلی وهو من المعزات. ولأبی حنیفة رحمه الله أن العقد صاف محله لأن محل التمری ما یقبل مقصوده، والألف من بنات آدم قابلة للثقال وهو المقصود، وكان یقیم أن یلقی فی جمیع الأزکان الا أنه نقضه عن إقادة حقيقة الحلی فیوث الشبهة لأن الشبهة ما یثبته الثابت لا نفس الثابت، إلا أنه أنکح جریمه وليس فیها حد مقدر فیعذر

حل القصة: ① تولد: اولاد راوړل، اولاد پیدا کول ② تقاعد: کینی ③ جریمه: جرم، گناه ④ یووت پیدا کوی ژباړه: - اوکه یوکس د داسې ښځې سره نکاح اوکړه. چه هغه په ده باندې همیشه لپاره حرامه وی. یعنی هغې سره نې هیڅ کله نکاح نه صحیح کېږي. اوددې نه روسته دهغې سره وطی هم اوکړي. نودامام ابوحنیفه **رحمه الله** به نیزه په ده باندې حد نشي جاري کولې. البته ده ته به سخته سزا ورکولې شی. خو په دې شرط چې ده قصداً عمداً داسې کړې وی. **ملاسفیان** ثوری اوزفر **رحمهما** هم دا قول دي. **خوامام** ابو یوسف، امام محمد او امام شافعی **رحمهم** **حالاتکه** اوامام مالک، اوامحد او نوروفقهاهو هم **رحمهم** وئيلي دي. چه په ده به حد واجب وی. خو په دې شرط چې ده قصداً عمداً داسې کړې وی. ځکه چې دا نکاح دغیرمحل یعنی چا سره چې نکاح نه صحیح کېږي شوې ده. نو ددې امله لغواوکالعدم ده. لکه څنگه چې یوسړې دبل سړي یا بل هلیک سره نکاح اوکړي. نوهغه هم لغوده. ځکه چې محل دتصرف هم هغه وی. کوم محل چې دمكان محل وی. اودنکاح حکم دا دي. چه دچا سره نکاح شوې وی. هغه دده لپاره حلاله شی. حالاتکه په موجوده مسئله کي چې د کومې ښځې سره نکاح شوې ده. هغه دهغه ښځوځنی ده. چه همیشه لپاره په ده باندې حرامه ده. اودامام ابوحنیفه **رحمه الله** دلیل دا دي. چه نکاح په هغه ځای کي شوې ده. کوم چې ددې ځای دي. ځکه چې محل دتصرف هم هغه وی. کوم چې د مقصود حاصلولوقابل وی. **لاچاچه** دڅه نه مقصود حاصلیدی شی. **حالاتکه** دنکاح اصلی مقصود د نکاح حاصلول دي. نوځکه نکاح په ټولو احوکاموکي منعقد اوموثرگرځول پکار دی. خوشریعت څه خاص خلگ حرام کړي دي. نوچه په نکاح سره د حلالوالی کومه فائده ملاوېږي. نوهغه په دې مسئله کي نشته. ځکه په دې عقدنکاح سره یوه شبه پیدا شوه. اگرچه هغه په خپله ثابت نه ده. خود ثابت شوې مشابه ده. اوچونکه سړي یوه یرلوي جرم کړي دي. او هغه هم داسې جرم چې دهغې حد یا سزا د شریعت دارڅه مقرر شوې هم نه دي. نوځکه به ورته د موقع مناسب سخته سزا ورکولې شی. **لاچاچه** دې مسئله کي دصاحبینو **رحمهم** په قول باندې فتوی ده. په ال لنویز اوجامع الرموز کي نقل دي. چه په متونوکي دصاحبینو **رحمهم** په قول باندې فتوی ده. **المالمضمرات** **رحمهم**

(وَمَنْ) وَلَمْ يَجِدْهُ يَوْمَ ذِي الْقُرْبَىٰ يُغْزَىٰ (الْفَرَقِ يَغْزَى) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) فَكَفَىٰ (وَمَنْ) أَنْتَ أَمْرًا فِي الْمَوْضِعِ الْمَكْرُوهِ أَعْلَى
قَوْلِهِ لَوْ لَمْ يَجِدْهُ يَوْمَ ذِي الْقُرْبَىٰ يُغْزَى (وَمَنْ) وَأَذَى الْجَنَامِ الصَّغِيرِ وَيُؤْذَى الشَّيْءُ، وَكَأَلَا هُوَ كَذَا لَا يَأْفِكُ (وَمَنْ) أَعْدَى قَوْلِي
الْمُتَأَنِّي، وَقَالَ فِي قَوْلِ يَغْزَى بِكُلِّ حَالٍ يَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ "أَقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ" () وَيُرْوَى { }
فَأَجْمَعُوا الْأَعْلَى وَالْأَسْفَلَ { } (٢)

هل اللغة: ① فرج شرمگاه ② السجن: قيدخانه، جيل ③ الاعلى: پورته يعنى فاعل ④ الاسفل: لاندي يعنى مفعول
زياره: -اوکه يوکس د پردی بنخي سره د شرمگاه ⑤ فرج، مقعد ⑥ نه سوا په بل ځاني کي وطي اوکړله. ⑦ مثلاً
دبنخي په ورون نس يابل ځاني پورې نې خپل عضوتناسل اومگل ⑧ نوداسې کس ته به تعزيرى سزا ورکولې
شى ځکه چې داسې حرکت ممنوع دې خودده لپاره بل څه سزا د شريعت دار څه مقرر شوې نه ده. اوکه
يوسې ديوې بنخي په مکروه محل يعنى مقعد کې وطي اوکړله. يا ده د قوم لوط عمل اوکړل. يعنى
ديوخوان هلك يا ماشوم په مقعد کې نې وطي اوکړله. نودامام ابوحنيفه ⑨ په نيزيه ده باندې حدزنا نه
لازميرى. بلکه بله څه سزا به ورته ورکولې شى. امام محمد ⑩ چې توبه اوباسى. او صاحبينو فرمايلى دى. چه دې په
قيدخانه کي واچولې شى. يعنى ترهغه وخته پورې چې توبه اوباسى. او صاحبينو فرمايلى دى. چه د لواطت
عمل د زنا پشان دې. نوبه داسې کونکى به هم حد جاري کولې شى. ⑪ يعنى محضن ته به رجم ورکولې
شى. اوغير محضن ته به کورې ورکولې شى. اودامام شافعي ⑫ په دوو اقوالوکي يوقول هم دا دى. ⑬ اودهغوى
په دوهم قول کي دى. چه لواطت کونکى اوچه چا سره لواطت کولې شى. دواړه به په هرحال کي قتلولې
شى. ځکه چې رسول الله ⑭ فرمايلى دى. چه ددې ⑮ لواطت ⑯ فاعل اومفعول ⑰ چا سره ⑱ چې لواطت کولې
شى ⑲ دواړه قتل کړئ. اوبه يوروايت کي دى. چه پورتنې اولاندينې دواړه په کانرو باندې سنگسار کړئ. ⑳
احمد، ابوداود، ترمذى، ابن ماجه ㉑ ددې روايت کړې دې. او حق دا دى. چه دا حديث حسن دى. ㉒
توضیح: -د ژباړي نه مطلب واضح دي.

١٥ القول الرابع هو هذا قول الإمام أبي حنيفة رحمته الله كذا في مجمع الأنهر (٦٠٣١). وفتح القدير (٤٤١٥) والخانية (٤٠٨١٤) ورد المحتار (١٧١٣) والهندية (١٥٠٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٤٠١١) -

في الحدود باب ١٢ رقم (٢٥٥١) -

(٢) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه ابن ماجه باب من عمل عمل قوم لوط رقم (٢٥٥٢)۔

وَمَنْ أَتَاهُ فِي مَعْنَى الزَّانَا لَمْ يَفْضَأَ الشَّوْبَةَ فِي عَمَلٍ مُفْتَنٍ عَلَى سَبِيلِ الْكُفَالِ عَلَى وَجْهِ مَعْصِيَةٍ حَرَامًا لِقَبُولِ سَلَامٍ
وَأَنَّ لَهُ لَيْسَ بِزَانٍ لِاخْتِلَافِ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فِي مَوْجِبِهِ مِنَ الْإِحْرَاقِ بِالنَّسْرِ وَقَدْ وَجَّهُوا فِي التَّكْنِيسِ مِنْ مَكَانٍ
مُرْتَفِعٍ بِاتِّبَاعِ الْأَخْجَلِ (۱) وَغَيْرِ ذَلِكَ، وَلَا هُوَ فِي مَعْنَى الزَّانَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ إِسَاءَةٌ الْوَلَدِ وَالْإِسَاءَةُ الْأَكْثَرُ، وَكَأَنَّ هُوَ الَّذِي رُوِيَ عَنْ
أَبِي إِدْرِيسٍ أَنَّ الْأَعْيُنَ مِنَ أَحَدِ الْجَانَيْنِ وَالْأَعْيُنَ إِلَى الزَّانَيْنِ الْجَانَيْنِ. وَمَا رَوَاهُ عَنْهُ عَلَى السَّيِّئَةِ أَوْ عَلَى الْمُسْئِلِ الْأَلَاةِ
يَعْرِضُ عَنْهَا لَيْسَ بِزَانٍ

هل اللغة: ① تمنع خالص ② سفح توبول ③ الا هو اق سوزول ④ هدم نورول ⑤ العذار ديوال ⑥ التنكيس

زبانہ۔ دصاحبینو سے دلیل دا دی۔ چہ لواطت ہم د زنا پہ حکم او معنی کی دی۔ خکہ چہ بہ لواطت کی خیل
خواہش نفسانی پہ داسی محل کی پورہ کولی شی۔ دکوم چہ پورہ خواہش وی۔ اوخین دا خواہش بہ پورہ
طریقہ باندی پورہ کوی۔ اومنی پہ بی محلہ خانی کی توبوی۔ نوهرکله چہ د زنا واره افعال دده نہ خرگند
شول۔ نودده سزا ہم د زنا یا ددی پشان کیدل پکار دی۔ اودامام ابوحنیفہ سے دلیل دا دی۔ چہ بہ حقیقت کی
لواطت زنا نہ ده۔ خکہ چہ ددی د سزا پہ ارہ کی پہ خیلہ دصحابہ کرامو سے اختلاف وو۔ چہ داسی کس دی پہ
اور کی اوسوزولی شی۔ یا دی پری دیوال راگذار کر شی۔ یا دی د اوچت چت نہ پر مخی راگذار کر شی۔ او
سربیرہ دی پری کانری اوورولی شی۔ وغیرہ، اودا فعل ہم د زنا پہ معنی کی نہ دی۔ خکہ چہ بہ دی کی بیچی
ضائع کیدل اود نسب مشتبه کیدل نہ لازمی۔ بلکه دا فعل خود زنا پہ مقابلہ کی زیات سپک دی۔ خکہ چہ
دا صرف د یوارخ یعنی د لوطی پہ خواہش سرہ کی۔ اوبل اریخ تہ پہ دی کی خہ خوند نہ وی۔ نویخی بی
خواہشہ وی۔ اویہ زنا کنبی دوارو تہ خوند ملاویری۔ اود دوارو ارخہ خواہش وی۔ اوامام شافعی سے چہ کوم
روایت کر دی۔ دکوم نہ چہ د دوارو دقتل یا رجم کولو سزا ثابتی۔ نودا پہ دی خبرہ محصول دی۔ چہ امام د
مصلحت اوسیاست پہ وجہ داسی کوی۔ یا پہ ہفہ صورت کی چہ لواطت کونکی دا کارجلال گنری۔ اودامام
ابوحنیفہ سے پہ نیزہ ده تہ تعزیر مناسب سزا ورکولی شی۔ لکہ خنگہ چہ مورہ واندی بیان کرلو۔
ہذاخبرہ دی ہیکارہ وی۔ کہ سری دخیل غلام، یا خیل وینخی یا خیل بنخی سرہ اگرچہ بہ نکاح فاسدہ
سرہ دده بنخہ وی۔ پہ مقعد کی لواطت اوکری۔ نویہ اجماع سرہ پہ ده باندی حدنشی جاری کولی۔
ہذا لکافی سے اگرچہ داسی کول دده لپارہ حرام دی۔ پہ زیادات کتاب کی ددی خبری تصریح ده۔ اودخیلی
بنخی سرہ پہ مقعد کی وطی کول پہ اجماع سرہ حرامہ ده۔ اکہ د بنخی نہ سوا د بل چا سرہ لواطت اوکری۔ پہ
ہفہ بہ حد جاری کولی شی۔ اویہ بحر الرائق کی دی۔ چہ دلواطت حرمت د زنا د حرمت نہ ہم سخت دی۔ خکہ
چہ دا حرکت عقلا، شرعا اوطبعاً پہ ہر لحاظ سرہ حرام او دیرگندہ حرکت دی۔ دصحابہ کرامو پہ دی
باندی اجماع ده۔ اوحضرت سعید بن یسار سے روایت کر دی۔ چہ دحضرت ابن عمر سے نہ پوینستہ اوشو۔ چہ
مورہ وینخی واخلو۔ اوهغوی سرہ محیض کوو۔ نودوی پوینستہ اوکرہ۔ چہ محیض خہ شی دی۔ نوعرض نی
اوکرلو۔ هغوی سرہ پہ مقعد کی وطی کوو۔ نوحضرت ابن عمر سے اوفرمائیل۔ آیا مسلمان ہم داسی کوی۔ ہذا رواہ
النسائی سے اوحضرت نافع سے نہ پوینستہ اوشو۔ چہ تاسو د حضرت ابن عمر سے نہ نقل کوی۔ چہ بنخوسرہ پہ
مقعد کی وطی کول جائز دی۔ حضرت نافع سے اوفرمائیل پہ اللہ قسم دی خلگو پہ ما باندی دروغ ونبلی دی۔
ہذا رواہ النسائی سے اوحضرت ابوبکر سے د لواطت پہ فاعل اومفعول بہ دوارو باندی دیوال راغورخولی
وو۔ اوحضرت علی سے پہ تورہ باندی قتل کر وی۔ اویہ اورکینی نی د سوزولوحکم ورکری وو۔ او امام بیہقی
پہ خیل مرسل روایت کی د حضرات صحابہ کرامو ددی دوارو پہ سوزولوباندی اتفاق نقل کر دی۔
تصریح۔ د ژباړې نه مطلب ښکاره دي.

(۱) وردالتعذیب بالنار فی روایۃ محمد بن المنکدر أخرجه البيهقي في شعب الإيمان والرمي من مكان مرتفع منكس والإتياع بالجماعة
في رواية أبي نصر أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه وكذا البيهقي في السنن الكبرى ٤٠٥/٨ رقم ١٧٠٣٠۔

الاقامة في مكة الحليفة وأمر بغيره فقام الداع على من رآه في منكره ولائته تحت يديه، بخلاف أمير الفكر والشرية لآل لم
تفرض اليأس الإقامة.

توضیح: ۱) یعوی خالی کیپری ۲) داوالبغی: د باغیانو ملک ۳) منقطعه ختم شوي
 ۴) زياره: اوکه يوکس دکافروپه داسې ملک کې زنا اوکړه، چا سره چې زموږ جنگ جاري وي، يا ئې د باغيانوپه
 ملک کې زنا اوکړله، بيا هغه دارالاسلام ته يعنی زموږ وطن ته راوتخښلېدلو. او دلته هغه په دار الحرب کې د
 کرې زنا اقرار اوکړلو، نوپه ده به حد نشی جاري کولې، او امام شافعي رحمته الله عليه فرمائی: چه په ده به حد جاري کولې
 شی، ځکه چې ده د مسلمانيدويه وجه په خپل خان باندې د اسلام احکام لازم کړي دي. که دې هرخواه ته هم
 لارې شې، اوزموږ دليل دا حديث دې، چه په دارالحرب کې حدود نشی قانمولې، او بله دا چې د حد نه
 خومقصود دا دې، چه دې پخپله اونور خلک داسې حرکت نه کوي، اوویريږي، خو په دې صورت کې خودامام
 ولايت صرف په خپل ملک دارالاسلام کې وي، دلته هغه حدود وغيره قانمولې شی، خو په دار الکفر او
 دارالحرب کې خودهغه په چا باندې څه اختيار نشته، نوځکه حد واجبول بې فائدي دي، اوچه هلته نه
 دارالاسلام ته راشی، نو بيا هم حد نشی قانمولې، ځکه چې په کوم وخت کې دغه کس دا غلط کارکړې وو، په
 هغه وخت کې دا زنا موجب د حد نشوه گرځيدې، نواوس به هغه څنگه بدله شی، اود دې قابله شی، چه دهغې
 په وجه حد قائم کړې شی، اوکه د جهاد په علاقه کې دمسلمانانوداسې څوک سردار موجود وي، څوک چې حد
 قانمولې شی، لکه بادشاه يا د صوبي حاکم، نوپه دغه لښکر کې که څوک زنا اوکړي، نوپه هغه باندې به هم په
 دغه قيام گاه کې حد قانمولې شی، ځکه چې دا کس د هغه مسلمان حاکم په اختيار کې دې، په خلاف
 دلښکر د سردار يا د يوې خاص علاقې سردار، نوپهغوی پرې حدنشی قانمولې، ځکه چې داسې
 سردارانوته دحد قانمولواجازات اواختيار نه وي، ددې نه ښکاره کيږي، که هغوی ته اجازت ورکړې شوې
 وي، نو بيا به پرې حد جاري کولې شی، اودا خبره دې ښکاره وي، چه مصنف رحمته الله عليه په دې مقام کې کوم حديث
 ذکرکړې دې، هغه چرته معلوم نشو، البته امام شافعي رحمته الله عليه دا قول د زيدبن ثابت رضي الله عنه نه نقل کړې دې، اوحضرت
 عمر رضي الله عنه خپل گورنرانوته ليکلی وو، چه په دارالحرب کې په مسلمان باندې حد مه جاري کوئ، هراوه ابن ابی
 شيبه اوچونکه دا حکم د صحابو رضي الله عنهم په مشوره سره شوې وو، نوځکه دا هم يو جلا حديث شو، بلکه په دې
 باندې اجماع شوې ده، اواجماع په خپله هم يو حجت دې، اواين ابی شيبه هم دغه يوروايت د حضرت
 ابودرداء رضي الله عنه نه هم کړې دې، اودبسرین ارطاة رضي الله عنه حديث دې، چه رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلى دى، چه په جهاد کې به د
 غلوا لاس تشی کت کولې، هراوه ابوداود و الترمذی والنسائی رحمته الله عليهم اوامام ترمذی رحمته الله عليه فرمايلى دى، چه د
 دشمن مخکې دې داسې نشی کولې، دا ددې خيال د امله هم کيدای شی، چې دغه مجرم د دشمنانو سره
 اندېوال نشی.

تشریح:- «ومن زنی فی دار الحرب» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د جبري د ذمې سره يا د ذمې د جبري سره د زنا گولو حکم

(وَأَمَّا دَعَاُ عَرْبٍ دَارًا بِأَسَانٍ فَوَيْسٌ بِلَدِيَّةٍ أَذْنَى دُفِي مَرْثِيَّةُ مُحَمَّدٍ الْبَرِّ وَالْذِيَّةُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، وَلَا يُحَدِّثُ الْعَرَبُ وَالْحَرَمِيَّةُ وَهَذَا قَوْلُ مُصَنِّفِ رِجَالِهِ الْفَرَسِ) الْبَرِّ إِذَا زَكِيَ مَرْثِيَّةً، وَأَمَّا إِذَا زَكِيَ الْعَرَبُ بِلَدِيَّةٍ لَا يُحَدِّثُ عَنْهُ مُصَنِّفُ رِجَالِهِ

په نامه - که يو کس حربي امان واخستل. او دارالاسلام ته داخل شو. او بيا هغه د ذميه بنځي سره زنا اوکړه. يا يو حربه بنځي امان واخستلو. او دارالاسلام ته داخله شوه. او هغې سره يودمی سړی زنا اوکړله. نو دامام ابوحنيفه په نيز به په اولنی صورت کي بنځي ته حد ورکولې شی. البته په حربي سړي به حد نه جاری کيری. او به دوهم صورت کې به په ذمی سړي باندي حد جاری کولې شی. البته په بنځه به حد نشی جاری کولي. او درحبي سړي په اړه گي دامام محمد عليه السلام هم دا قول دي. يعنی کله چې ذمی سړي د حربه بنځي سره زنا اوکړی. نو دامام محمد عليه السلام په نيز به ذمی سړي ته حد ورکولې شی. اوکه حربي سړي د ذميه بنځي سره زنا اوکړه. نو دامام محمد عليه السلام به نيز به دواړو ته حد نشی ورکولې.

وَمَنْ قَتَلَ ابْنَ ابْنِ يُسُفَ رَجَمَهُ اللَّهُ أَوَّلًا (وَقَالَ أَبُو يُسُفَ رَجَمَهُ اللَّهُ: مُحَمَّدُونَ كُنْتُمْ) وَمَنْ قَتَلَ الْأَخَرَ
أَبْنَى يُسُفَ رَجَمَهُ اللَّهُ أَنْ السُّنَّاتِ التَّزَامُ أَغْنَاكُمْ عَنْ مَقَامِهِ فِي دَارِنَا فِي الْمَعَاطَلَاتِ، كَمَا أَنَّ الَّذِي تَزَامَا مَدَّةً عَمْرٍو
وَهَذَا يَجْعَلُ عَدْلَ الْقَدْفِ وَيُقْتَلُ قِصَاصًا، بِخِلَافِ حَدِّ الْحَرْبِ لِأَنَّهُ يُعْتَقَدُ بِإِجْمَاعِهِ.

ژباړه: - دامام ابو يوسف رحمه الله اولنې قول هم دا وو. بيا هغوی ددې قول نه رجوع او کړله. اووې فرمايل. چه دې ټولونه به حد ورکولې شي. ددوی دليل دا دې چه کوم حربي برابر ده که بنځه وی او که سړې وی. کله چې ده امان واخستلو. اودار الاسلام ته داخل شو. نو دده په خپل خان باندې دا لازمه کړه. چه زه ترڅوپورې په دې ملک کې اوسېم. نوزه به ددې ملک په قوانينو او احکامو باندې عمل کوم. لکه څنگه چې ذمی بنځې اوسې د خپل واره ژوند لپاره په خپل خان باندې په خپله دا خبره لازمه کړې ده. هم دا وجه ده. که یو ذمی په چا باندې د زنا تهمت اولگوي. نو هغه ته به حد قذف ورکولې شي. او که دې څوک په ناحقه قتل کړي. نو دې به په قصاص کې قتل کولې شي. نو دغه ډول د زنا کولو په صورت کې به هم په دې باندې حد جاری کولې شي. په خلاف د شرابو څښلو، ځکه چې ذمی خو شراب جائز گڼي.

وَهَذَا أَنَّهُ مَا دَخَلَ لِقَاءَ رَجُلٍ لِحَاجَةٍ كَالْتِقَاءِ رَجُلٍ بِرَجُلٍ أَوْ مَعَهَا فَلَمْ يَبْرُحْ مِنْ أَهْلِ دَارِنَا هَذَا يُمَكِّنُ مِنَ الرُّجُوعِ إِلَى دَارِ الْحَرْبِ وَلَا يُقْتَلُ الْمُسْلِمُ وَلَا الذِّمِّيُّ بِهِ، وَأَمَّا الْقَرَمُ مِنَ الْحُكْمِ مَا يَرْتَبِعُ الْفَحْشَاءَ مَقْصُودُهُ وَهُوَ حَقُّوقُ الْيَبَانِ لِأَنَّهُ لَهَا طَعْمٌ فِي الرِّقَابِ بَلْ تَزَامَا الْإِنْصَافَ وَالْقِصَاصَ وَعَدَّ الْقَدْفِ مِنْ حَقَّقِهِ، أَمَا حَدُّ الْقَتْلِ فَحَقُّ الشَّرْعِ.

هل اللغة: ① تمكن قدرت حاصلېږي ② انصاف: انصاف اخستل

ژباړه: - اودامام ابو حنيفه اوامام محمد رحمهما الله دليل دا دې. چه حربي سړې يا بنځه دلته صرف دخپل اړتيا يا تجارت لپاره راځي. د پيره كيدو په نيت سره نه راځي. نو ځكه دې د دارالاسلام د اوسيدونكو نه نه گرځي. يعنې دې د مسلمانانو يا ذميانو څخه نه دې. ددې امله ده ته هروخت دا اختيار حاصل وي. چه په كوم وخت كې هم غواړي. خپل دارالحرب ته واپس تلې شي. او كه يومسلمان يا ذمی دې قتل كړلو. نو دده په بدله كې به هغه مسلمان يا ذمی نشي قصاص كولي. او ده هم په دومره اندازه زموږ احكام منل په خان باندې لازم كړې دي. په كومو سره چې دده مقصود حاصلېږي. يعنې د بنده حقوق، ځكه كه حربي زموږ نه انصاف او غوښتل. نو ددې امله ئې او غوښتلو چه په انصاف كې ما باندې څه راځي. هغه زما نه واخلي. او قصاص اوحد قذف داسې شيان (خيزونه) دي چه دې سره د بنديگانو حقوق متعلق دي. يعنې دانصاف تقاضا هم دا ده. چه دقاتل نه قصاص واخستې شي. د قتل بدله قتل دې. او د بدترين تهمت لگولو تقاضا هم دا ده. چه ده ته سزا ورکړې شي. نو ځكه به حربي ته دهغه د خپلې ارادې مطابق د قصاص يا حد قذف جاري کولو اختيار ورکولې شي.

وَلْيُعَذِّبَ رَجَمَهُ اللَّهُ وَهُوَ الْقَرَفُ أَنْ الْأَصْلَ فِي بَابِ الزَّانِ أَفْعَلَ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ تَابِعَةٌ لَهُ عَلَى مَا تَذَكَّرُوا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى. فَأَمَّا نِصَافُ الْحَدِّ فِي حَقِّ الْأَصْلِ يُوجِبُ امْتِنَاعَهُ فِي حَقِّ النَّبِيِّ، أَمَّا الْإِمْتِنَاعُ فِي حَقِّ النَّبِيِّ لَا يُوجِبُ الْإِمْتِنَاعُ فِي حَقِّ الْأَصْلِ. نَظِيرُهُ إِذَا زَنَى الْبَالِيَةَ بِنِسْبَةٍ أَوْ غَيْرِهَا وَتَمَكَّنَ الْبَالِيَةَ مِنَ الصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ.

هل اللغة: ① امتناع منع كيدل ② صبي: ماشوم ③ مجنون: ليونی

ژباړه: - دامام محمد رحمه الله دليل دا دې. چه په ذمی سړي او ذمیو بنځه کې توپیر دې. هغه داسې چې د زنا په اړه کې اصل خود سړي فعل دې. هغه په بنځه باندې زور اچوي. او بنځه دهغه تابع شي. او دهغه خبره اومنی. انشاء الله دا بحث به روستو په تفصیل سره اوځودلې شي. نو هرکله چې د اصل یعنی د سړي په اړه کې حد جاری کول منع شو. نو دې نه دا خبره هم لازميږي. چه دده په تابع یعنی بنځه باندې به هم حد جاری کول منع شي. پاته دا خبره چې تابع یعنی ذمیو په حق کې حد مانع دي. نو ددې نه دا نه لازميږي. چه ددې ذمیو د اصل یعنی مرد په حق کې به دې هم مانع وي. ددې نظیر دا دې. که بالغ سړي د وري انجلې يا لیونی سره زنا او کړله. نو په انجلې يا لیونی باندې حد قاتمول منع دي. ددې نه دا نه لازميږي. چه دسړي نه دې هم حد ساقط

كتاب الحدود

په خپل خان بل نه قدرت وركولو، نوپه بنځي پورې حد زنا ددې امله متعلق دي. چه دې د دې بدترين حركت كاوه موقع په لاس وركړله. اگرچه دا قبيح فعل د هغه سړي دي. چاته چې ددې كار كولو نه د لرې اوسيدو حركم شوي وو او چونكه د ماشوم فعل داسې نه وي. هر يعنې دې مكلفه نه دي. نوځكه دده د فعل سره د حد څه تعلق نشته.

تريح:- «قال واذا زنى الصبي او المجنون» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د بادشاه داړخه په زنا باندې د مجبوره كس حكم

قَالَ (وَمَنْ أَكْرَهَهُ السُّلْطَانُ حَتَّى زَنَى فَلَا حُدَّ عَلَيْهِ) أَوْ كَانَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ وَلَا يُحَدُّ وَهُوَ قَوْلُ زُقَرَّانَ الزَّكَّامِينَ الرَّجُلَ لَا يَنْصُرُ إِلَّا بَعْدَ الْإِثْبَارِ الْأَكْثَرِ وَذَلِكَ دَلِيلُ الطَّوَائِفِ. ثُمَّ رَجَعَ عَنْهُ فَقَالَ: لَا حُدَّ عَلَيْهِ لِأَنَّهُ سَبَّهَ الْبَلْعِيَّ فَأَبْرَأَ ظَاهِرًا، وَالْإِثْبَارُ دَلِيلُ مَرَدَّةٍ لِأَنَّهُ قَدْ يَكُونُ غَيْرَ مُقَدَّرٍ لِأَنَّهُ الْإِثْبَارُ قَدْ يَكُونُ ظَنًّا لَا طَوْعًا كَمَا فِي النَّاسِ قَوَائِدُ شَبَّهَ، وَإِنْ أَكْرَهَهُ غَيْرُ السُّلْطَانِ حُدَّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ، وَقَالَ: لَا يُحَدُّ (۱) لِأَنَّهُ أَكْرَاهَهُ عِنْدَهُمَا قَدْ يَكُونُ مِنْ غَيْرِ السُّلْطَانِ، لِأَنَّهُ الْغُلَامُ غَيْرُ الْهَلَالِ وَأَلَّهُ يَسْتَقُ مِنْ غَيْرِهِ. وَلَكِنْ أَنْ الْأَكْرَاهَةَ مِنْ غَيْرِهِ لَا يَكُونُ إِلَّا تَأْوِيلًا لِمَا كُنِيَ مِنَ الْإِسْتِغْنَاءِ بِالسُّلْطَانِ أَوْ بِمَعَاذَةِ السُّلْطَانِ، وَتَحْكُمُهُ دَفْعُهُ بِنَفْسِهِ بِالْإِسْلَامِ، وَالْأَوَّلُ لَا حُدَّ لَهُ فَلَا يَسْقُطُ بِهِ الْحُدُّ، بِخِلَافِ السُّلْطَانِ لِأَنَّهُ لَا يَحْكُمُهُ إِلَّا بِمَعَاذِهِ بِغَيْرِهِ وَلَا الْخُرُوجُ بِالْإِسْلَامِ عَلَيْهِ قَاتِلًا تَرَى

حل القصة: ① انتشار پورته كيدل، لكيدل. ② طواغيتا تابعداري ③ متروك د شكې ④ يدوم، هميشه كيږي ⑤ نادر: كله كله ⑥ الاستعانة مدد غوښتل ⑦ السلاح وسله

ژباړه:- او امام محمد عليه السلام په جامع صغير كي فرمايلي دي. كوم كس چې بادشاه وخت په زنا باندې مجبوره كړلو. او آخر دا چې هغه زنا او كړله. نوپه هغه باندې حد نشته. خو امام ابو حنيفه عليه السلام اول فرمايلي وو. چه په ده باندې هم حد واجب دي. او دامام زفر عليه السلام هم دا قول دي. ځكه چې د سړي د اړخه زنا هله كيږي. چه په هغې كي انتشار دآله عليه السلام تناسل د اندام كلك والي عليه السلام وي. نودده انتشار په دې خبره دلالت كوي. چه ده په خواهش نفساني باندې زنا كړي ده. بيا روستوامام ابو حنيفه عليه السلام ددې قول نه رجوع او كړله. او وي فرمايل. چه په ده باندې حد واجب نه دي. ځكه چې كله سبب په دې كار باندې مجبوره كړلو. كوم چې ښكاره قائم دي. هر يعنې ښكاره خبره ده. چه دده دځان خطر ده. او دده آله چې منشروي. نوچه دا د رضا دليل جوړ كړې شي. په دې كي شك دي. ځكه چې دا كيفيت خوكله د ارادې نه بغير هم راځي. يعنې دطبيعي تقاضا په وجه باندې كيږي. چه دارادې په كي څه كار نه وي. لكه څنگه چې د خوب په حالت كي وي. ددې په وجه شبه پيدا شوه. او اوجود ددې په شبه سره دفع كيږي. او كه د بادشاه نه سوا بل چا مجبوره كړي وو. نو دامام ابو حنيفه عليه السلام په نيز په ده باندې حد جاري كولې شي. اوصاحبينو عليه السلام ددې انكار كړي دي. يعنې په ده باندې به حد نشي جاري كولې. ځكه چې دباؤ او زور كله د بادشاه نه علاوه دبل چا د اړخه هم كيږي. ځكه چې د مجبوري اصلي وجه دځان خطر ده. او دا خطر د بل كس نه هم كيږي. او دامام ابو حنيفه عليه السلام دليل دا دي. چه د بادشاه نه سوا د بل چا داړخه چې كوم زور وي. هغه پاته نه پاتي كيږي. البته كله كله داسي هم كيږي. ځكه چې ده ته ددې خبرې اختيار وي. چه دبادشاه، يا نورو حاكمانو يا مسلمانانو نه كومك او غواړي. يا په خپله وسله اوچته كړي. او ددې مقابله او كړي. او كوم څيز چه اتفاقي وي. دهغې مستقل حكم نه وي. نو دداسي دباؤ د امله به دده نه حد نشي ساقط كيږي. په خلاف ددې د بادشاه نودهغه د دباؤ اعتبار شته. ځكه چې د بادشاه خلاف دعوامو نه كومك نشي غوښتلې. اونه په خپله دبادشاه خلاف وسله راوچتولې شي. نوپه دې طريقه په بادشاه اوغير بادشاه كي توپير ښكاره شو.

تريح:- «قال ومن اكراهه السلطان» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

(۱) القول الرابع هو هذا قول صاحبين عليه السلام كذا في فتح القدير (۵۲۸) والكفاية (۵۲۸) ورد المختار (۱۷۲۳) والدر المختار (۱۷۳۳) نقلًا عن القول الرابع (۴۳۱) -

دېرى دېنځى سره څلور ځله د زنا اقرار او دېنځى دضاح دعوه كول

لَوْ أَنَّ أَقْرَابَهُم مَّاتُوا فِي الْحَيَاةِ فَقَالَتْ هَذِهِ نَفْسُهَا وَقَالَ الرَّجُلُ قَدْ جَاءَ بِي عَلَى مَا كُنْتُ عَلَيْهِ
وَعَلَيْهِ الْمَوْتُ ذَلِكَ لِأَنَّهُ دَعَا فِي التَّكْذِيبِ بِمَنْ يَحْتَمِلُ الْعَذَابَ وَهُوَ يَوْمُهُمَا لَمْ يَكُنْ لَهَا دُونُ شَيْءٍ وَأَذْهَبَ الْمَوْتُ عَلَى مَا كُنْتُ عَلَيْهِ
البضع

هل اللغة: ① تعظيماً عظمت ② خطر شرافت: ③ البضع شرمگاه

ژباړه: - كه يوكس په مختلفو مجلسونو كې څلور ځله ددې اقرار او كړلو چه ما د فلانې دېنځې سره زنا كړې ده. خو هر ځل دغه دېنځې دا دعوه او كړه چه دې سړى ما سره نكاح كړې ده. يا دېنځې په خپله د زنا اقرار او كړلو اوسې او ونييل چه ما ددې سره نكاح كړې ده. نو په دواړو صورتونو كې په سړي باندې ددغه جاري كېږي البته په ده باندې مهړ لازم دې ځكه چې د نكاح په دعوه كې د رښتيا والى احتمال شته. او په دې دواړو كې نكاح كېږي شى. نو په دې وجه يوه شبه پيدا شوه. او هر كله چې د شبه په وجه حد نشي قانمولې. نو دېنځې د شرمگاه د احترام او د هغې د شرافت ښكاره كاوه لپاره به مهړ واجبولې شى.

ترخ: - «ومن اقرا ربع مرات» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

د وينځې سره زنا كول او بيا ئې قتلول

وَمَنْ زَنَى بِمَا يَهْتَكِلُهَا آلُهَا عِدُوُّهَا وَعَلَيْهِ الْقِتْلَةُ (مَعْنَاهُ: قَتَلَهَا بِفِعْلِ الزَّانِ لَا لَهَ جَنَى جُنَاتَيْنِ يَتَوَقَّعُ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حُكْمَهُ) وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ لَا يُحْدِلُ أَنْ تَقْرَعَ فَمَنْ أَلْقَاهُ سَبَّ لِيْلِكَ الْأَمْرُ فَصَارَ كَمَا إِذَا اشْتَرَا مَا بَعْدَ مَا زَنَى بِهَا وَهُوَ عَلَى هَذَا الْإِخْلَافِ، وَأَعْرَضَ سَبَّ الْمَلِكِ قَبْلَ إِقَامَةِ الْحَدِّ يُوجِبُ سَقُوطَهُ، كَمَا إِذَا مَلَكَ الْمُتَوَقِّفُ قَبْلَ الْقَطْعِ. وَمَا لَمْ يَمُوتْ قَتْلُ قَلْدِ يُوْجِبُ الْمَلِكَ لَأَنَّهُ عَمَّا نَدَّ، وَلَوْ كَانَ يُوجِبُهُ قَامَ يُوْجِبُهُ فِي الْعَيْنِ كَمَا فِي هِيَةِ الْمُتَوَقِّفِ لَافِي مَنَاقِبِ الْبُشْرَى لَهَا اسْتَوْفَتْ وَالْمَلِكُ يَقْتُلُ مُتَتَبِعًا لِقَوْلِهِ فِي الْمُتَوَقِّفِ لِكَيْ يَمُوتَ مُدْمُومَةً، وَهَذَا إِخْلَافٌ مَا إِذَا زَنَى بِمَا أَذْهَبَ عَيْنَهَا حَيْثُ نَجَبَ عَلَيْهِ قَتْلُهَا، وَيُسْقَطُ الْحَدُّ لِأَنَّ الْمَلِكَ هُنَا كَيْ تَبَيَّنَتْ فِي الْجَنَّةِ الْعَيْنَا وَهِيَ عَيْنٌ فَأَوْرَثَتْ شُبَّهًا.

هل اللغة: ① يوفو: تمام (پوره) كيږي، كامل كيږي ⑦ اعتراض: راتلل، واقع كيدل ⑧ متافع: فاندې ⑨

معدومة: غير موجود ⑤ الجثة: بدن ⑥ العياع: وړندوالې

ژباړه: - او كه يوكس د وينځې سره زنا او كړله. او بيا ئې هغه قتل كړه. د دې قتل مطلب دا دې چه ددې زنا په وجه هغه مړه شوه. نو دې كس باندې به حد قانمولې شى. او په ده به د دغه وينځې قيمت هم واجب وى. ځكه چې دې كس دوي (دوه) جرمونه او كړل. يو زنا كول او بل قتلول. نو ځكه به په هر يو جرم د هغې حكم مرتب كيږي. او دامام ابو يوسف رحمه الله نه پوروايت دا دې. چه ده ته به حد نشي وركولې. ځكه چې په زنا كار باندې د وينځې د قيمت جرمانه اولگولې شوه. نو په دې وجه دا كس د دغه وينځې مالك شو. نو چكا داسې شوه. لكه چې ده د وينځې سره د زنا كولونه روسته هغه واخستله. خو خپله په دې مسئله كې هم اختلاف دى. امام ابو يوسف رحمه الله فرماني: چه د حد قائميدو نه وړاندې چې د ملكيت سبب موجود شى. نو دا د حد ساقط كيدو سبب گرځي. لكه څنگه چې د يوغل لاس كټ كيدو نه وړاندې هغه په خپله ددغه مال مالك شى. نو دده لاس كټ كيدل ختميږي. او دامام ابو حنيفه او محمد رحمه الله دليل دا دې. چه په ده باندې كوم قيمت لازميږي. هغه د ملكيت راتلو سبب نه دې. بلكه هغه خودده د قتل د فعل جرمانه ده. ځكه چې دا قيمت ددغه وينځې د وينې بدله ده. او كه جرمانه د ملكيت پيدا كيدو سبب هم شى. نو د وينځې ذات د ده په ملكيت راولي. هغه ينى ټوله وينځه دده په ملكيت كې راځي. لكه څنگه چې غل د غلا شوي څيز د لاس كټ كيدو نه وړاندې مالك جوړ شى. نو د هغه د لاس تدارك كيږي. او دامام محمد او امام ابو يوسف رحمه الله دليل دا دې. چه كوم

① القول الراجح هو هذا قول الطرفين ^١ كذا فى فتح القدير (٥٤١٥) والغانية (٤٠٨٢) ورد المختار (١٧٣١٣) والدر المختار (١٧٣١٣) نقلاً عن القول الراجح (٤٤٣١١) -

قيمت کوم چې په ده باندې لازميږي. هغه دده د قتل د فعل جرمانه اوتوان دي. نوځکه دا د ملکیت موجب نه دي. ځکه چې هغه خود وينې عوض دي. اوکه دا تاوان د ملکیت سبب وو. نو د وينې د ذات ملکیت به نې پيدا کړي وو. لکه د غلام چې هېه شي. نوپه دې صورت کي چې څنگه وي. يعنې څنگه چې غل ته هغه مال ورکړي شي. کوم چې هغه غلام کړي وي. نو دغه ډول د وينې ذات دده په ملکیت کي راغلو. او ددې د شرمگاه نه د فاندې اخستلو سبب نه دي. ځکه چې دا فائده خو د وړاندې نه حاصله شوې ده. او د ملک ثبوت استفادې دي. نو هغه فائده کومه چې وړاندې حاصله شوې ده. په هغې کي به ددې ملکیت اثر نه ښکاره کيږي. ځکه چې هغه فائده اوس ختمه شوې ده. او دا حکم دهغه صورت په خلاف دي. چه کله يوکس د بل د وينې سره زنا اوکړله. او دهغې يوه سترگه نې پنده کړه. نوپه ده باندې د وينې قيمت واجبيږي. او دده نه حد ساقطېږي. ځکه چې په دې صورت کي دهغې د يوې پندې سترگې ملکیت پيدا شو. نو چونکه دا د يوې سترگې واله ده. نوځکه په دې کي شبه پيدا شوه. هريعنی په اولنی صورت کي کله چې هغه مړه شوې وي. نو هغه په ملکیت کي د راتلونکې پاتې نشوه. په خلاف د دوهم صورت، ځکه چې په دې کي دهغې ذات يعنی کانې وينه پاته ده.

ترجم:- «ومن زنى بجارية» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

دامام موجب حد عمل ارتکاب کولو حکم

قَالَ وَكُلُّ شَيْءٍ صَنَعَهُ الْإِمَامُ الَّذِي لَيْسَ قُوَّةُ إِمَامِهِ قَلْبًا حَذَّ عَلَيْهِ إِلَّا الْقِصَاصُ فَإِنَّهُ يُعَذِّبُهُ بِالْأَمْوَالِ (إِلَّا أَنْ الْخُدُودَ حَقَّ اللَّهُ تَعَالَى وَأَمَّا مَنُهَا إِلَهًا لَإِي غَيْرِهِ وَلَا يُمْكِنُهُ أَنْ يُعْصِمَ عَلَى نَفْسِهِ لَأَنَّهُ لَا يُفِيدُ، بخلاف حقوق العباد لَأَنَّهُ يُسْتَفِيدُهُ وَلَكِنَّ الْحَقَّ إِنَّمَا يُمْكِنُهُ أَوْ لَا اسْتِغْنَاءَهُ عَنْ نِعْمَةِ السُّلْطَانِ وَالْقِصَاصُ وَالْأَمْوَالُ مِنْهَا. وَأَمَّا حَذُّ الْقُلُوبِ فَأَلَاوَالِ الْعُقُوبِ فِيهِ حَقُّ الشَّرْعِ فَكُنْ حَكْمٌ سَائِرُ الْخُدُودِ الَّتِي هِيَ حَقُّ اللَّهِ تَعَالَى، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ بِالْأَصَوَابِ.

هل اللغة: ① تمكين قدرت وركول ② الاستعانة مدد غوښتل ③ منعة المسلمين ډله د مسلمانانو

ژباړه- اود مسلمانانو داسې امام چې دهغه سربيره بل لوني امام نه وي. که قابل حد عمل اوکړي. نوهم به په ده باندې حدنشی جاری کولې. سوا د قصاص نه، يعنی که په ده باندې د يومسلمان قصاص پاته وي. نو دې به نيولې شي. اوکه په ده باندې د خلکو مال واجب وي. نو ددې لپاره به هم نيولې شي. ددې وجه دا ده. چه حدود صرف دالله تعالی حق دي. البته ددې دجاری کولو او نافذ کولو اختيار امام ته ورکړې شوې دي. بل چاته نه دي. ځکه چې په دنياوي حاکمانو کي دې په ټولو کي لوني دي. او دده لپاره دا ممکن نه دي. ځکه چې کوم بنده حقدار وي. هغه خپل حق حاصلوي. که په دې طريقه وي. چه امام په خپله دغه حقدار ته دحق حاصلولواختيار ورکړي. اوپه هغه کس دمسلمانانو قوت اولښکر نه کومک اوغواړي. اوخپل حق حاصل کړي. اودقصاص اومالونو حاصلول هم دا ډول معاملات دي. يعنی ددې تعلق هم د حقوق الله سره دي. اودحد قذف په صورت کي هم مثلاً چې امام په چا باندې د زنا تهمت اولگوي. نو دا لکه چې څنگه د شريعت حق دي. دغه ډول د بنده حق هم دي. نو دا به کتلی شي. چه په دې دواړو کي به دچا دحق خيال ساتلې شي. عالمانو ددې خواب ورکړې دي. چه په دې کي به د شريعت حق مقدم وي. نو ددې حکم به هم د هغه حدودو پشان وي. د کومو تعلق چې صرف دالله تعالی د حقوقو سره وي.

ترجم:- «قال وكل شيء صنعه امام» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

نونه دي باب سره متعلق يوڅو اهم اوضروړی مسائل بيانولی شي. کوم چې دخپلې خپلې موقعې سره تعلق لري.

① زنا په اقرار سره ثابتېږي. خو په دې شرط چې اقرار ښکاره وي.

② چې د اقرار په وخت کي د نشې په حالت کي نه وي

- ۲) چه په سړې اوښځه کې یوهم بل ته دروغژن نه وائی. یا دده دروغ ښکاره نه وی. په دې طریقې چې د سړې آله تناسل کې شوې وی. یا د ښځې د رتن ناروغی (ناروغی (بیماری)) وی. یعنې د متیازو د ځانې نه پورته ځانې باندې داسې هڅو کې وی. چه دهغې په مینځ کې آله تناسل نشی ورداخلیدی. د کومې ښځې سره چې نه د زنا کاوه اقرار او دعوه کړې وی. یا ددې په عکس چې ښځې دکوم سړي سره د زنا کولو اقرار او دعوه کړې وی. په دې دواړو کې یوهم گونگاه نه وی. ددې احتمال د امله چې کیدای شی. په دې کې داسې خبره پاتې شوی وی. کومه چې د ژبې نه بغیر نشی ښکاره کولې. نو ددې په وجه به حد ساقطیږي. او که دښځې په حالت کې نه د زنا یا دغلا اقرار او کړی. نونه په ده به حد نه جاری کیږي. ځکه چې کیدای شی. ده په دروغه اقرار کړې وی. البته که دگواهانو په وړاندې نه زنا کړې وی. یا نه غلا کړې وی. نو حد به جاری کیږي.
- ۳) که اقراری مجرم دخپل اقرار نه رجوع او کړله. اویا دحدور کولو په وخت کې اوتخیدلو نودا به د دعوه نه رجوع کول گټلې شی. لکه څنگه چې د مرتد کیدو نه انکار کوی.
- ۴) که اول نه دخپل احسان اقرار کړې وی. اویا دهغې نه انکار او کړی. نو انکار صحیح دې
- ۱) دغه ډول هغه حدود چې د حقوق العباد څښ نه وی. بلکه صرف حقوق الله وی. لکه د شرابوحد، دغلاحد، که په دې کې په اقرار سره دجرم ثبوت شوې وی. اویا دې دخپل اقرار نه رجوع او کړي. نوصحیح ده.
- ۲) که دیوکس د سنگساریدو حکم شوی وی. اویا څوک بندی ځانه ته لاړ شی. اودهغه یوه سترگه اویاسی. یا هغه قتل کړی. نویه ده به نه قصاص لازم وی. اونه به دهغه سترگې څه عوض، او که د رجم حکم ملاویدو نه وړاندې نه داسې اوکړلو. نو که ده دا کار په قصد کړې وی. قصاص به ترې اخستی شی. او که په خطا نه کړې وی. نو دیت به واجب وی.
- ۳) که مریض ته کوږې ورکول واجب شوی وی. خود وړاندې نه دهغه صحت د مایوسۍ حالت ته رسیدلې وی. نو دصحت د انتظار نه بغیر به ده ته کوږې ورکولې شی. ﴿والبحر﴾
- ۴) د رجم لپاره چې د احسان کوم شرط دې. ددې لپاره د څو خبرو وجود ضروري دې. چه آزاد وی. چه عاقل وی. چه بالغ وی. چه مسلمان وی.
- ۵) دیوې محصنې ښځې سره نکاح اوکړی. اودخول هم اوکړی. نو اوس که اول نه نکاح فاسده کړې وی. خود دخول نه وړاندې هغه نکاح صحیح کړی. نو هغه نکاح به صحیح شی.
- ۶) چې د وطی په وخت کې په ده اویه ښځه کې د احسان صفت موجود وی.
- ۷) په مرتد کیدو سره دده احسان نه باطلیږي. ﴿لا﴾ احسان پاته پاتې کیدو لپاره نکاح شرط نه ده. نو که واره عمر کې یوځل صحیح نکاح اوکړی. اویا هغې ته طلاق ورکړي. اود تنهائې ژوند تیروي. اودیوې ښځې سره نکاح اوکړی. نویه ده به حد جاری کولې شی.
- ۸) لکه څنگه چې په دې کتاب کې وړاندې معلومه شوې ده. چه په شبه سره حد ساقطیږي. برابره ده که دغه شبه فعلی وی او که حکمی وی. نو د شبه حکمی نه دا هم ده. چه دمکاتب د وینځې سره یوکس وطی اوکړی. یا خپل غلام ته نه د تجارت اجازت ورکړلو. او هغه غلام یوه وینځه واخستله. اودغه وینځې سره د غلام مولی وطی اوکړله. حالانکه په دغه غلام باندې د خلکو دومره پور پورې شوې وو. چه هغه دده سره چې کوم مال وی. اودده د خپل ځان د مجموعی قیمت نه هم زیات وی. یا په مال غنیمت کې د ویش غنیمت نه وړاندې دیوې وینځې سره وطی اوکړی. برابره ده که چرته غنیمت شوې وینځې سره د دارالاسلام ته راوړلونه وړاندې وطی شوی وی او که روسته، یا چې کومه وینځه نه اخستی وی. هغې سره د حیض د پاکیدو نه وړاندې وطی کړې وی. یا نه دخپلې داسې ښځې سره وطی کړې وی. چه هغه د مرتد کیدو په وجه په ده باندې حرامه شوې

وی یا دخیل خاوند بالغ خوی ته دې په خپل خان باندې قدرت ورکړلو یا خاوند دخپلې ښځې مور
«خوانې» سره یا داوونې ښځې د لور «میرنی» لور» سره جماع اوکړي نوپه دې ټولو صورتونو کې اگرچه
وطی حرامه ده. خو بیا هم په شپه فعلی کې د حلالوالی گمان کافی دې. اوکه د گمان دعوه اوکړي نوپه هغې
به باورکولې شی. اگرچه دهغه گمان نه وو. «چې دا ښځې زما لپاره حلاله دی. بلکه دا ورته معلومه وه. چې
دوی زما لپاره حرامې دي» اوس که یوکس گمان دا اوکړه. «چې زما دا گمان وو. چې دا به زما لپاره حلاله
وی» اودوو کسانو گواهی ورکړله چې ده اقرارکړې وو. چې زما گمان نشته. نودغه گواهی به قبوله نه وی.

۳۴) که په ښځه یا سړي کې صرف یو د گمان دعوه اوکړله. نویل باندې به هم حد نشی جاری کولې. «لنهر»

۳۵) موتې وهل حرام دی. او که ښکاره شی. «چې ده موتې وهلې دي» نو حاکم به ورته سزا ورکوی. اوکه په
خپله ښځه یا ښځه باندې خپلې آله تناسل له گوتې وراوړلې. تردې چې انزال نې اوشی. نو دا مکروه دي. اوپه
ده باندې څه سزا نشته. «الجوه»

۳۶) که یوه ښځه نې د کرایه په طور د زنا لپاره مقرر کړله. نو حده به واجب نه وی. خو حقه خبره دا ده. چې حد به
واجب وی. لکه چې یوه ښځه د خدمت لپاره نوکره نیولې شوې وی. اودهغې سره وطی اوکړي. نو حد واجبېږي.
«الفتح» اوکه د یو ښار حاکم یا صوبه دار زنا اوکړله. اود ثبوت نه روسته په هغه باندې حد واجب
شو. نو دیادشاه په حکم به هغه ته حد ورکولې شی.

(بَابُ الشَّهَادَةِ عَلَى الزَّانَا وَالرَّجُوعِ عَلَيْهَا)

ژباړه: باب، د زنا په اړه کې گواهی ورکول او بیا واپس کیدل

(وَإِذَا اتَّخَذَ الشُّبُهَاتُ مِنْكُمْ دِمَاءً لَمْ يَنْتَفِعُوا عَنْ إِقَامَتِهِ بَعْدَ مُرْعَةٍ الْإِمَامِ لَمْ يَقْبَلْ شَهَادَتَهُمْ إِلَّا فِي حَدِّ الْقَذْفِ خَاصَّةً) وَفِي
الْحَائِمِ الصَّغِيرِ: (وَإِذَا اتَّخَذَ عَلَيْهِ الشُّبُهَاتُ بِسَرِقَةٍ أَوْ شَرِبَ خَمْرًا أَوْ زَانَا بَعْدَ حِينَ لَمْ يُؤْخَذْ بِهِ وَفِيمَنْ السَّرِقَةُ)

هل القذف: ① متقدم بخوانی ② سرقة غلا ③ ضمن تاوانی کیږي

ژباړه: ابو الحسن قدوري رحمه فرماني. که دوو گواهانو په چا باندې په تيره شوې زمانه کې دحد جاری کیدو
گواهی ورکړه. حالانکه دهغوی لپاره هروخت امام ته په دې اړه کې پېش کیدو کې اوگواهی ورکولو کې څه
خیزمانع هم نه وو. اونه څه مجبوره وو. مثلاً دامام نه ډیرلږې اوسیدل، یا په څه خاص بیماری کې اخته وو، یا
د لارې ویره وغیره وه. نود دوی گواهی به مقبول نه وی. البته صرف د حد قذف په اړه کې به قبول وی.
«یعنی که یوکس به بل باندې د زنا تهمت اولگولو. اودې دهغې گواه وی. او بیا څه وخت په مقذوف «چې
په چا قذف لگولې شوې وی» دعوه اوکړه. «چې ده په ما باندې د زنا تهمت لگولې دي. او زما بې عزتی
نې کړې ده» اوپه دغه وخت کې دغه گواهانو گواهی ورکړه. نوپه دې صورت کې به ددوی گواهی
قبلیږي ځکه چې ددستی په دوی باندې گواهی ورکول واجب نه وو» اوپه جامع صغیر کې دی. که یوکس په
بل باندې د غلا یا دشرابو خښلو یا د زنا کولو گواهی ډیرې ورځې روسته ورکړه. نوپه داسې گواهی به هغه
نشی نیولې. البته د غلا شوی مال ضامن به ضرور وی. «یعنی هغه گواهی چې د څه عذر نه بغیر روستو
شوې وی. نو هغه به دحد په حق کې نه قبلیږي. البته دغلا شوی مال کوم چې د بنده حق دي. په دې کې به دا
گواهی قبلیږي. البته چې کله په غل باندې دغلا حد جاری نشی. نوپه ده باندې به د غلا شوی مال ضمانت
لازم وی. بیا دا هم معلومیدل پکار دی. چې د روستو والی په مقدراً کې تفصیل دي. په دې طریقې چې د
شرابوپه خښلو کې به تاخیر په هغه وخت کې وی چې دشرابی د خولې نه د شرابو بدبوئی ختمه شوې
وی. اوددې نه روسته گواهانو گواهی ورکړه. اوپه زنا غلا وغیره کې تاخیر دا دي. چې بغیرد عذر نه یوه میاشت
تیره شی. اوددې نه روسته گواهی ورکړي. دا اصح قول دي. اوکه دومره تاخیر نه روستو د زنا گواهی
ورکړي. نود بعضي عالمانو رحمه په نیزه دغه گواهانو ته حد قذف ورکولې شی. اونورو عالمانو فرمایلي

غلطي کيږي خو په ذکر شوي صورت کي به لالچيان خلک د ذاتي دشمني په طور دا خبره دخپلي ذاتي دشمني لپاره استعمالوي. لکه په موجوده وخت کي چې حکمران طبقه د خپلو مخالفينو مغلوبه کاوه لپاره قانوني جريي استعمالوي. ددې نوعيت واره کارونه دده د باطن په فساد باندې دلالت کوي. نو د باطن د فساد په وجه به په شهادت کي تاخير کول معتبر نه وي. بلکه که روسته گواهي ورکوي. هغه به غير مقبول وي. او که د تاخير وچه پرده اچول کيدل وي. بلکه دې دهغه د زنا گواهي ورکوي. نو دهغه پرده او عزت خرابيږي. نو په دې صورت کي رجوع کول په فسق باندې مبني ده. يعنې چې اول ئي شهادت نه وي کړې. او روستوبيا شهادت کولو ته رجوع او کړي. نو دا به دده فسق وي. ځکه چې د چا عيب ښکاره کول گناه ده. نو په شهادت کي د پردې ښکاره کيدو په رجوع کول يعنې د زنا شهادت ورکول يو ډول عيب گنجلې شي. بلکه په يوسلمان پرده اچول دي. او عيب ښکاره کول فسق دي. او د فاسق گواهي غير معتبر وي. نو چه په شهادت کي تاخير او کړي. او بيا روسته شهادت ورکوي. دا په شهادت کي رجوع ده. يعنې شهادت ورکولو ته رجوع ده. چه اول ئي شهادت نه وو کړې. او بيا روستو شهادت کوي. او د گواهي نه رجوع کول فسق دي. نو دې امله د گواهي نه رجوع کول صحيح نه دي. او ادا قات حد. يعنې حد قانوني عمل به باطل شي. ځکه چې د الله تعالي ارشاد دي چه [وَأَقِمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ] يعنې د الله تعالي لپاره گواهي ورکوي. نو په شهادت کي روستوالي د شهادت د قبوليت لپاره مانع دي.

«بِخلاف الإقرار لأنَّ الإنسان لا يُعادي نفسه، لهذا إذا تَوَرَّبَ الخمر والنَّارَ قَبْلَ خَالصِ حَقِّ اللَّهِ تَعَالَى حَتَّى يَصِيرَ الرَّجُوعُ عَنْهَا بَعْدَ الإقرار فَيَكُونُ التَّعَادُ فِيهِ مَانِعًا، وَحَدُّ الْقَذْفِ فِيهِ حَقُّ الْعَبْدِ بِمَا فِيهِ مِنْ دَفْعِ الْعَارِ عَنْهُ، وَهَذَا لَا يَصِيرُ رَجُوعُهُ بَعْدَ الإقرار، وَالْتَّعَادُ عَنْهُ مَانِعٌ فِي حَقِّ الْإِعَادَةِ، وَلَئِنْ الدَّعْوَى فِيهِ شَرْطٌ فَيَحْتَمِلُ تَأْخِيرُهَا عَلَى الْإِعَادَةِ الدَّعْوَى فَلَا يُوْجِبُ تَقْسِيمَهُمْ»

حل القصة: ① يعادى: دشمني کوي ② التَّعَادُ: وړاندې والي ③ تفسيق: فاسق گرځول
زباړه: په خلاف دهغه صورت چې مجرم په خپله دگناه اقرار او کړي. ځکه چې هيڅ کس دخپل ځان دشمن نه وي. نو زنا، شراب ځکل، او غلا کول خالص د الله تعالي حقوق دي. ددې امله چې په دې باندې اقرار او کړي. نو د اقرار نه روسته هم دهغي نه اوړيدل صحيح دي. او په گواهي کي روستوالي د گواهي مقبوليت ختموي. او حد قذف چونکه د بنده حق دي. يعنې د زنا په الزام لگيدو سره به هغه په ټولو خلکو کي دشرم د امله سترگي نشي لگولي. نو ددې تهمت په وجه چې مجرم ځان د حد اولگي. نو د مقدوف شرم به لري شي. هم دا وجه ده. که قاذف په چا باندې د زنا تهمت اولگوي. نو که دهغي اقرار کولونه روسته انکار او کړي. يعنې زيد په عمر باندې د زنا تهمت اولگوي. او ددې اقرار هم او کړي. چه ما پرې د زنا تهمت لگولي دي. خو چه کله ورته بيا حد قذف ملاويږي. او دې دخپل اقرار نه انکار او کړي. چه ما په دروغه اقرار کړې وو. نو هم به دده حد نشي ساقط کيدې. ځکه چې حد قذف د بنده حق دي. او په حقوق العبد چه روستو ورکړي. نو په دې باندې څه توپير نه راځي. ځکه چې د داسې گواهي لپاره خو دا شرط دي. چه په چا باندې الزام لگولي شوي وي. هغه به خپله په دې اړه کي دعوه وکړي وي. بلکه ده په ما باندې د دروغو الزام لگولي دي. مطلب دا چې په حقوق العباد کي د گواهي اړتيا هله پيښيږي. چه مظلوم دعوه او کړي. نو چه چا ته دده مظلوميت معلوم وي. هغه به گواهي ورکړي. اوس چې مظلوم د ظلم نه روسته د خپل مظلوميت دعوه نه وي کړې. نو گواهان خود خپل اړه گواهي نشي ورکولي. البته چې کله مظلوم څه وخت روسته د خپل مظلوميت دعوه او کړي. نو گواهي حاجت پيدا شو. او چه حاجت ورته پيدا شو. نو که څوک گواهي ورکوي. گواهي به ئي قبولې شي. نو په داسې معامله کي به په گواهي کي روستو والي په دې باندې محمول وي. چه تردغه وخته پورې دعوه نه وه کړې شوې. نو که په دې وجه گواهي کي روستوالي راشي. نو ددې نه د گواهانو فسق نه لازميږي

توضیح: - په خلاف د اقرار ځکه چې انسان دخپل ځان دشمن نه وي. نو د اقرار نه روسته چې د زنا کوليا شراب څښلو نه انکار او کړي. نو دا صحيح ده. ځکه چې حد زنا، د شراب او د غلا واره خالص د الله تعالي حقوق دي. نو

داقرار نه روسته د حقوق الله بطلان **غلط کیدل** لازمیري. نو امام شافعي رحمه الله چې په حقوق الله کي تاخير

دشهادت په اقرار باندې قیاس کوي. دا خبره محل د نظرده.

که په دې باندې غور او کړې شي. چه په شهادت کي تاخير راشي. نود شهادت نه د رجوع کابو په مسئله کي خلور خبرې وړاندې راځي. ① تاخير، هره يوه معامله چي په هغې کي روستو والي اوشي. هغې ته تاخير وائي. قطع نظر ددې نه چې دا تاخير د باطن د فساد په وجه راغلې دې. او که د پردې اچولويه وجه. نو په دواړو صورتونو کي **غلط** فساد د باطن وي يا د پردې اچول وي **غلط** داخير نه روسته د گواهي نه رجوع کول صحيح نه

دي. ② دشهادت نه رجوع کول، اود شهادت نه رجوع کول دمجلس قضاء او عدالت سره مخصوص دي. او که

دا رجوع په حقوق الله کي وي. نو په دې سره حقوق الله باطلیږي. او که دا رجوع په حقوق العباد کي وي. نومعتبر به نه وي. که په رجوع کولو سره د مدعي يا مدعي عليه څه خيز ضائع کيږي. نو په گواهانو په

تاوان وي. گڼي نه به وي. ③ اقرار، يعنې ،، او ،، کول، منل، مجرم چي کله يوجرم په خپله اومني. نودې ته اقرار وائي. ځکه چي د جرم د اثبات لپاره دوي (دوه) طريقې دي. يودا چي د گواهانو په شهادت سره جرم ثابت

شي. دوهم دا چي دمجرم په خپله اقرار کولو سره جرم ثابت شي. که د گواهانو په شهادت سره جرم ثابت شي. نو په دې صورت کي په پټه د مجرم دخپل جرم نه انکار موجود دې. کوم چي د گواهانو په شهادت سره

ثابت شوي دې. او په اقرار کي د مجرم په پټه انکار موجود نه دې. نو ځکه چي د گواهانو په ذريعه باندې کوم

جرم ثابت شي. او په خپل اقرار کولو سره کوم جرم ثابت شي. په دې دواړو کي توپير ښکاره دې. نود تاخيري الشهادت نه روسته د داسې جرم د شهادت نه انکار کول به صحيح نه وي. کوم چي د گواهانو په شهادت

سره ثابت شوي وي. ځکه چي روستنې کلام **مرجوع عنه** د اولني کلام سره معارض دې. نو په دې کي د رجوع تعلق د باطن فساد سره دې. يا پرده اچولو سره، نود فساد باطن په صورت کي دغه رجوع کونکي گواه

په خپله گواهي کي متهم شو. اود پرده پوشي په صورت کي به فاسق وي. نو په شهادت کي د متهم کيدو په وجه اود فسق په وجه په دواړو صورتونو کي شهادت ته رجوع کول به قابل قبول نه وي. که دنفس شهادت په

قيوداتو باندې غور او کړې شي. نو معلومه به شي. چه **غلط** تاخير شهادت نه رجوع کولو حيثيت معدوم کيږي. **غلط**

نود تاخير او رجوع په وجود کي به نفس شهادت بې معنی اوبې مطلبه وي. حالانکه د عدالتي فيصلو واره دارومدار په رښتينی شهادت باندې وي. نود تاخير شهادت او رجوع نفس شهادت اهميت پاته نه پاتي

کيږي. دغه ډول که د اقرار په حقيقت باندې نظر او کړې شي. چه په تاخير شهادت او رجوع نفس شهادت باندې څه توپير نه پريوځي. نو ځکه زير بحث مسئله په مسئله د اقرار باندې قیاس کول محل د نظردې.

في الشهادة بخلاف حد السرقة لأن الدعوى ليست بشرط إلحاح لأنه خاص حق الله تعالى على مأمور وأما شرط إلحاح في المال ولأن الحكم يدار على كون الحد حقاً لله تعالى فلا يعتد بوجود التهمة في كل فرد، ولأن الشرقة تقام على الإثم والعدوان على غير من المال فليس على الشاهد إعلامة في الكتمان يصير قايماً أثماً، ثم التقادم كما عمت قبول الشهادة في الإثم والعدوان الرضا بعد القضاء عندنا خلافاً لغير حتى لو هرب بعد ما ضرب بعض الحد ثم أخذ بعد ما تقادم الزمان لا قايماً عليه الحد لأن الرضا من القضاء في باب الحدود.

همل الفقه: ① الاستسرا: پټوالې ② غرة: د هو که ③ اعلام: اعلان ④ الكتمان: پټول ⑤ هرب او تخنيدو ⑥

الامضاء: جاري کول

نوده: په خلاف د حد سرقه، ځکه چي د لاس کټ کاوه لپاره دعوه شرط نه ده. ځکه چي دا خالص د الله تعالی حق دې. دا خبره وړاندې خودې شوې ده. البته چي کوم مال غلا شوي وي. نود هغې د حاصلولو لپاره دعوه شرط ده. اود دې دليل د امله چي حکم جاري کول په دې خبره باندې موقوف دي چه هغه حق خالص د الله تعالی دي. **غلط** يعنې د گواهي نه قبلول په دې وجه چي په دې کي به کينه اودشمني وي. دا صحيح نه ده. ځکه چي دا خبرې کښت دي. کومې چي په يقين سره بل کس نشي معلومولې. ددې امله د حکم دارومدار په دې باندې کيځودې شوې دې. چه هغه صرف د الله تعالی حق وي **غلط** نو په هريوکس کي د تهمت وجود ضروري نه

دې. لکه څنگه چې په سفرکي دمشق د امله نه قصر کول اود څلورو رکعتونو په ځانې دوي اوده رکعت کول دي. حالانکه هرکس د مشقت وجود يوه پټه خبره ده. ددې امله د لمونځ د قصر بنا (بنیاد) د سفر په مسافه باندې کيځوي شوي دي. چه په دومره فاصله کولوباندې په لمونځ کي قصر کول صحيح دي. برابره ده که په دغه سفرکي تکليف وي اوکه نه وي. اوددې دليل په وجه چې غلا خو د مال مالک ته د هوکه ورکولې شي. اودهغه نه پټه باندې اخستي شي. نوپه دې گواه باندې پخپله دا واجب دي. لکه څرګه مالک دعوه نه وي کړې. چې ددې پيژندلونه روسته لکه فلاني دا غلا کړې ده. چې مالک خبر کړي. اوهرکله چې ده خبره پټه کړه. يعنې مالک ته شي اونه خودل. اونه شي دگواهي پيشکش اوکړلو. لکه ته غواړي. زه به گواهي ورکړم. چه فلاني دا غلا کړې ده. نودې فاسق اوګناهگار دي. لکه اواوس ددې فاسق گواهي مقبوله نه ده. اوچه د غلا ورته پټه لگي. نوپه دغه گواه باندې گواهي ورکول ددې امله واجب دي. چه د چا نه غلا شوې ده. هغه ته پخپله دا معلومه نه ده. چه غلا چا کړې ده. اوداسې غل چا ليدلې هم دي که نه؟ اوکه ليدلې شي وي نوچا ليدلې دي. چه روستو بيا هغه گواه جوړ کړي. نوځکه د غلا په ليدونکي باندې دا لازم ده. چه په خپله لار شي. اوگواهي ورکړي. بيا لکه څنگه چې په پيل کي د گواهي روستو والي د گواهي د مقبوليت لپاره مانع دي. دغه ډول د قاضي د فيصلې کاوه نه روسته د حد قائمولو لپاره مانع ده. په خلاف دقول دامام زفر لکه هم ددې امله زموږ په نيزکه مجرم ته څه لږ غوندې حد ورکړي شوي وي. په دې کي هغه اوتختيدلو. اوډيري ورځي روسته بيا اونيولې شو. نوپه ده به پاته حد نشي جاري کولې. ځکه چې د حدودو په اړه کي چې لکه څنگه دقاضي لپاره ضروري ده. چه ددې په اړه کي فيصله واوروي. نودغه ډول دا پرې هم لازم دي. چه دا فيصله نافذ کړي. نوترڅوپورې چې حد پوره نه وي ورکړي شوي. نوترهغه وخته پورې د قاضي حکم اوفيسنه شم نامکمله ده.

ټولې: - چونکه په زنا اوحدسره کي توپير دي. ځکه چې په زنا کي چې مزنيه غاښه وي. نودعوه نشي موجود کيدې. يعنې په زنا کي دعوه شرط نه ده. نوځکه به د تاخير نه روسته حد نه جاري کيږي. لکه څنگه چې د تاخير نه روسته د اقرار پشان حد نه جاري کيږي. که دا شبه اوشي. که مزنيه غاښه وي. نوددې باوجود هم د شبه د دعوه احتمال موجود دي. نوددې شبه تدارک به داسې کيږي. چه په احتمال سره د شبه دوجود حکم لازم نشي. چه په هغې سره حد ساقط شي. بلکه دلته د شبه د وجود وهم موجوديږي. نودلته د شبه وهم ته زيات نه زيات د شبه الشبه درجه ورکولې شي. اودا شبه الشبه د نفس شبه نه کمه درجه لري. کومه چې غير معتبر ده. حالانکه په غلا کي دعوه شرط ده. ددې امله چې د غلا اقرار اوکړي. نوپه رجوع کولوسره حد سرقه لاس کټ کول. ساقطېږي. خودبل لپاره به د مال ضامن وي. نوحد زنا، شراب څښل اوغلا خالص دالله تعالی حقوق دي. په دې باندې د اقرار کولونه روسته رجوع کول صحيح ده. اوچه روستو گواهي ورکوي. نوددې نه مانع دي. اوحد قذف وغيره حقوق العباد دي. د اقرار نه روسته ددې نه رجوع کول صحيح نه دي. اوپه حقوق العباد کي تاخير مانع نه دي. نوځکه به تاخير په عدم دعوه باندې معمول وي. اودحکم دارومدار په داسې حد باندې وي. چه هغه خالص دالله تعالی دحقوق ځني وي. اودباطن فساد داسې يوپټ څيز دي. چه دهغي نه خيريدل ممکن نه دي. نودا فساد باطن په هرکس کښي موجود نه وي. لکه څنگه چې په قصر لمونځ کي دسفر مقدار وي. دمشق وجود. اوعدم وجود ضروري نه وي. نوکوم دليل چې ذکر شو. لکه به سفرکي مشقت يوپټ څيز دي. دې نه ښکاره کيږي. چه د غلا عمل مالک ته د هوکه ورکول اوپه پټه باندې کولې شي. نوپه گواه باندې لازم ده. چه هغه دستي مالک خبر کړي. اوچه هغه خبر ورکول پټ کړل. نودغه گواه به فاسق گنرلې شي. نودفاسق گواهي معتبر نه وي. نولکه څنگه چې په ابتداء کي په تاخير سره دگواهي قبوليت مانع دي. دغه شان چې دقاضي فيصله صادره شي. نودهغي نه روسته به هم د حد قائمولونه مانع وي.

دامام زفر لکه په دې مسئله کي اختلاف دي. زمونږد اخافو لکه په نيز که مجرم څوکوړي اوخوري. او د هغې نه روسته اوتختي. اوډيره موده روسته بيا گرفتار شي. نوپه دي صورت کي لکه امام ابوحنيفه، او نورو

احنافو عليه السلام په نيزه د حد پاته برخه به نشي نافذ کولې. عليه السلام يعنې پاته حد به ساقط شي ځکه چې اقامت د حدودو په معامله کي حدود قائمول هم د حکم خنې دی. يعنې ترخوچه د حد قائمولو عمل نافذ شوې نه وي.

نوترهغه وخته پورې د قاضی د حکم تعمیل نه دې شوې. چه په حدود قديمه اقرار په اړه کي خومذهب دی. ① دامام ابوحنيفه او ابو يوسف عليه السلام لنډيز دکلام دا شوه. چه په حدود قديمه اقرار قبليږي. سوا د شرابود حد نه. ② دامام محمد بن حسن شيباني عليه السلام په نيز گواهي نه قبليږي. اقرار قبليږي. سوا د شرابود حد نه. ③ دامام ابو حنبلو هم دا حکم وی. ④ دابن ابی گواهي نه قبليږي. اقرار په قابل قبول وی. د زنا او سرقه پشان به د شرابو خنبلو هم دا حکم وی. ⑤ دامام شافعي، امام مالک او امام محمد عليه السلام ليلي عليه السلام په نيزه په گواهي اقرار دواړو کي قابل قبول نه وی. ⑥ دامام شافعي، امام مالک او امام محمد عليه السلام په نيزه اقرار او شهادت دواړو کي قابل قبول دي. صاحب د هدايه په متن کي صرف د امام شافعي عليه السلام اختلاف نقل کړي دي.

وَأَخْتَفُوا فِي حَدِّ الْقَتْلِ، وَأَشَارَ فِي الْحَامِيمِ الصَّغِيرِ إِلَى بَيْتِهِ، فَقَالَتْ بَيْتُ حَبِيبٍ، وَكَذَلِكَ أَشَارَ الطَّعَاوِي، وَأَبُو حَنِيفَةَ لَمْ يَقْبَلْ فِي ذَلِكَ قَوْلَهُ إِلَى رَأْيِ الْقَاضِي فِي كُلِّ عَصْرٍ. وَعَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ قَدَّرَهُ بِشَيْءٍ لَأَنَّ مَا كُونَهُ عَاجِلٌ، وَهُوَ رَأْيُهُ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ فِي ذَلِكَ، وَهُوَ الْأَصَحُّ. وَهَذَا إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْقَاضِي وَبَيْتِهِ مَسِيرَةٌ كَثِيرَةٌ، أَمَّا إِذَا كَانَ قَبْلَ مَسِيرَتِهِمْ، لَأَنَّ السَّائِرَ بَعْدَهُمْ عَنْ الْأَسْمَاءِ فَلَا تَتَعَقَّقُ التَّنْبِيهُ. وَالْقَتْلُ دَرَفِي حَدِّ الْقَتْلِ كَذَلِكَ عِنْدَ مُحَمَّدٍ، وَعِنْدَهُمَا يَقْدَرُ زَوَالُ الرَّائِعَةِ عَلَى مَا بَاتِي فِي بَابِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى

هل اللغة: ① فوض سپارلې دې ② مسيره: فاصله ③ الواحه: بونی ④ التقادم: وړاندې والي ⑤ زياره: بيا د تصادم يا روستوالي په اړه کي به خومره موده ډيره زمانه شمارلې شي. نو په دې کي د فقهاو اختلاف دي. امام محمد عليه السلام په جامع صغير کي دې اړخ ته اشاره کړې ده. چه شېر مياشتې دي. لکه څنگه چې د قسم په باب کي تير شو. او امام طحاوي عليه السلام هم دې خبرې ته اشاره کړې ده. او امام ابوحنيفه عليه السلام ددې لپاره د څه مودې تعين نه دې کړې. بلکه ددې فيصله ئې دهرې زمانې د قاضي په رائي پورې پريښولي (پريخودې) ده. او امام محمد عليه السلام په يو روايت کي د يوې مياشتې مودې ته ډيره زمانه ونيلې ده. ځکه چې ددې نه کمې زمانې ته کمه موده ونيلې شي. دامام ابو يوسف او امام ابوحنيفه عليه السلام نه هم دا يو روايت دي. او هم دا قول اصح دي. او دومره مودې ته ډيره زمانه په دې اعتبار سره ونيلې شي. چه د قاضي او گواهانو په منځ کي د يوې مياشتې فاصله نه وي. او که د دومره ورځو لري والي وي. نو ددوی گواهي به دسټي قبلولې شي. ځکه چې د امام نه دومره لرې اوسيدل د گواهي په ادا کولو کي په حقيقت کي پورکاوت دي. يعنې دوی دخپل اړخه دگواهي په ادا کولو کي روستوالي نه دې کړې. نو په دوی باندې د کيښي يا دشمني الزام نشي لگولې. او د شرابو خنبلو په حد کي د ډيرې زمانې په مقدار کي دامام محمد عليه السلام په نيزه مياشت ده. خو دامام ابوحنيفه او ابو يوسف عليه السلام په نيزه د روستوالي زمانه دومره وي. چه دشرابي دخولي نه د شرابو بونی لارې شي. ددې بيان به انشاء الله د شرابو خنبلو په بيان کي راشي. لکه زنا کارد ډيرې زمانې تيريدو نه روسته د خپلي زنا اقرار او کړلو. نوبيا به هم دده اقرار منلې شي. ځکه چې په دې کي د تهمت څه وجه نشته. لکه مصنف عليه السلام چې وړاندې بيان کړی دی.

ترجیح: «واختلفوا في حد القاتل» د ژباړې څخه مطلب واضح دي.

دغائبې بڼې خلاف د زنا گواهي ورکول

إِذَا دُعِيَ مُوَدَّعٌ رَجُلٌ أَهْلُهُ فُلَانَةٌ وَفُلَانَةٌ غَائِبَةٌ فَأَنَّهُ يَرْفُ مِنْ فُلَانٍ وَهُوَ غَائِبٌ لَمْ يُطْعَمْ وَالْفَرْقُ أَنَّ بِالْقَبِيَةِ تَعْدِيمَ الْمَدْعُوِّ وَهِيَ شَرْطُ فِي السَّرِقَةِ دُونَ الزَّانَا، وَالْخُصُورِ يَتَوَهَّمُ دَعْوَى الشُّبُهَةِ وَلَا مَعْتَبَرٌ بِالْمُتَوَهَّمِ

هل اللغة: ① الموهم: هغه څيز چه گمان پرې کولې شي ② يقطع: کټ کوي ③ فُلَانَةٌ: اوکه يو کس دا گواهي ورکړله. چه دې سړی د فلانې بڼې سره عليه السلام کوم چې دښار نه بهر وي ځکه زنا کړې ده. نو دغه کس ته به حد ورکولې شي. او که دا گواهي ورکړې. چه ده د فلانې کس مال غلا کړې دي. حالانکه هغه کس د ښار نه بهر وو. نو دده لاس به نشي کټ کولې. په دې دواړو مسئلو کي توپير دا دي. چه مزنيه غائبه

وی. نویسه دې صورت کي دعوه ته څه اعتبار نشته ځکه دعوه وی او که نه وی. حکم په جباري کيږي. حالانکه د غلا په صورت کي د دعوه اعتبار کول شرط دي. ملاوس د زنا په صورت کي ځکه گواهان حاضر کړي شی نود شبه دعوه کيدای شی. حالانکه ملاشبهه دعوه ځکه صرف وهم دي. اووهم لره څه اعتبار نشته. ملاصرف د وهم د امله به انتظار نشي کولې. بلکه حدزنا به جاري کولې شی. خودغلا گواهي به نشي قبلولې. ځکه چې دا دعوه نه ده شوې. چه غلا شوې ده.

تريخ:- صورت د مسئلې دا دي. چه کله څلورو گواهانو گواهي ورکړه. نویسه سړی به حد جاري کولې شی. خو په دې شرط چې دغه گواهان سړي او ښځه ملازني اوزانيه ځکه ښه پيژني. دلته دي دا اعتراض نشي کولې. که ښځه د نکاح دعوه اوکړي. نو پکار ده چې حد ساقط شی. ځکه چې دا شبه الشبهه ده. او صرف يو وهی خبره ده. او که ددې اعتبار اوکړي شی. نو بيا خو به يو حد هم جاري نشي. بلکه دحد وجود به ختم شی. ځکه چې په گواهي کي هم د رجوع احتمال شته. په اقرار کي هم د رجوع احتمال شته. ددې مسئلې په عکس که دغلا په اړه کي څوک گواهي ورکړي. نو هغه به نشي قبلولې. يعنی حد به پرې نشي جاري کولې. ځکه چې په غلا کي دعوه شرط ده. او په زنا کي دعوه شرط نه ده. نویه دواړو مسئلو کي توپير موجود دي.

د ناپيژندګلو ښځې سره د زنا کولو گواهي ورکول

(وَإِنْ كُتِبَ عَلَيْهِنَّ أَنْ يَمُرَّأَةً لَا يَرْضَوْنَهَا لَمْ يَكُنْ لِإِحْتِمَالِ أَنَّهَا امْرَأَتُهُ أَوْ امْتَهُ بَلْ هُوَ الظَّاهِرُ (وَإِنْ أَقْرَبَ بِلَكَ حُدٍّ) وَلَا تَأْتِيَهُ إِلَّا نَفْسُ عَلَيْهِ أَمْتُهُ أَوْ امْرَأَتُهُ

هل اللغة: ① امه وينسخه ② امرأة ينسخه

ژباړه:- او که گواهانو گواهي ورکړله. چه دې سړی د داسې ښځې سره زنا کړې ده. کومه چې موږ نه پيژنو. نو ده ته به حد نشي ورکولې. ددې احتمال د امله چې کيدای شی. دغه دده خپله ښځه وي. يا دهغه خپله وينځه وي. بلکه هم دا ظاهره ده. او ددې اميد کيدای شی. ځکه چې ديو مسلمان نه دا اميد نشي کيدې. چه دې دحلال کار نه سوا په قصد باندې حرام کار اوکړي. او که دغه کس په خپله ددې اقرار اوکړلو. چه او ما زنا کړې ده. نو بيا به په ده باندې حد قانوني شی. ځکه چې په ده باندې دا خبره پته نشي پاتې کيدې. چه دغه ښځه دده خپله منکوحه يا وينځه ده که نه ده؟

تريخ:- «وان شهدوا انه زني بامرأة» حدود چونکه په شبهه سره ساقطیږي. او دلته هم شبهه بلکه ظاهره دا ده. چه دغه ښځه به دده خپله منکوحه يا وينځه وه. خو که په دې صورت کي هغه کس په خپله د زنا اقرار اوکړي. نو حد به پرې جاري کيږي. ځکه چې اوس شبهه پاتې نشوه. بلکه يقين دي.

د دوو کسانو د زنا بالجبر او دنورو دوو د زنا بالرضا گواهي ورکول

(وَإِنْ كُتِبَ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يُنْفِقَ فَرَأَتْهُ فَطَسَّكَ رَهْبًا وَآخَرَانِ أَتَاهَا طَاعَتُهُ دُرَّةً أَلْحَدَ عَشْرًا جَمِيعًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ) وَهُوَ قَوْلُ زَكَرِيَّا (وَقَالَ: كَيْفَ الرَّجُلُ عَاصَةً) لِإِتِّقَانِهِمَا عَلَى الْمُوجِبِ وَتَعَرُّدَ أَحَدِهِمَا بِوَيَاذَةَ جَنَابِهِ وَهُوَ الْإِكْرَاهُ، بِخِلَافِ جَانِبِهَا، لِأَنَّ وَاعْتِبَارَ طَرَفِ عَقْلِ الْمُوجِبِ فِي عَقِبِهَا وَلَمْ يَنْتُهِ لِإِخْتِلَافِهَا. وَلَهُ أَنْهُ اخْتَلَفَ الْمُشْهُدُ عَلَيْهِ، لِأَنَّ الزَّانِيَ فَعَلَ وَاحِدًا يَقُومُ بِهِمَا، وَلِأَنَّ شَاهِدِي الطَّوَائِفِ صَارَ زَانًا ذَوَيْنِ لَهَا. وَإِنَّمَا يَنْقُطُ الْحُدُّ عَنْتُمَا بِوَيَاذَةَ شَاهِدِي الْإِكْرَاهِ، لِأَنَّ زَانًا مُكْرَهًا يُسَاطَرُ إِخْصَانَهُمَا أَصَارًا عَصَمَيْنِ فِي ذَلِكَ

هل اللغة: ① استكراه جبر کول زبردستی کول ② طاعت تابعداری کړې ده

ژباړه:- که دوو کسانو ددې خبرې گواهي ورکړله. چه دې کس د فلانې سره په زبردستی زنا کړې ده. خونورو دوو کسانو دا گواهي ورکړله. چه هغه ښځې ورسره په رضا باندې زنا کړې ده. نو د امام ابو حنيفه په نيزه د

القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (٢١٥) والخانية (٤٠٩٤) ورد المحتار (١٧٤٣) والهندية (١٥٣٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٥١١).

[illegible]

د زنا په ځای کی د ځواکانو د اختلاف حکم

[illegible]

نقل إلى اتحاد الصور والصور
 ناه. - که دوگواهانویه دې خبره گواهی وکړله. چه دې کس ددې ښځې سره په کوفه کې زنا کړې ده. او نورو دوگواهانویه دې گواهی ورکړله. چه دې سړې ددې ښځې سره په بصره کې زنا کړې ده. **معنی** به یو تاریخ اویه یو وخت کې ئې کړې ده. حالانکه په دواړو ځایونو کښې ډیره فاصله وی. نوپه دې ښځه اوسړې کې به په یوباندې هم حد نه جاری کیږی. ځکه چې فعل د زنا دکوم گواهی چې ورکړې شوې ده. هغه ځانې په بدلیدو سره بدلیری. اویه دواړو ځایونو کې د زنا دگواهی نصاب هم نه پوره کیږی. یعنی په یوځانې کې هم پوره څلور گواهان نه پوره کیږی. اوگواهاتو ته به هم حد قذف نشی لگولی. ځکه چې د شکل اوصورت د یوشان والی په اعتبار سره دا شبه هم موجود ده. چه واقعه دې یوه وی. په دې کې دامام زفر رحمته الله علیه اختلاف دې.

ترجم:- «وان شهد اثنان علی انه زنی» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

د یو کمرې په کوټونو کې د زنا په کواښ کې اختلاف

وَأَنَّ اخْتَلَفُوا فِي بُيُوتٍ وَأَحَدُ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ) **مفناه:** أَنْ يَشْهَدَ كُلُّ الْمُتَنَبِّئِينَ عَلَى الزَّيْنِ فِي زَاوِيَةٍ، وَهَذَا السَّيِّئَانِ وَالْقِيَاسُ أَنْ لَا يَجِبَ الْإِجْمَاعُ لِاخْتِلَافِ الْمَكَانِ حَقِيقَةً، وَجِهَ الْإِسْتِغْنَاءُ أَنَّ التَّوْفِيقَ مُمَكِّنٌ بِأَنْ يَكُونَ ابْتِدَاءُ الْفِعْلِ فِي زَاوِيَةٍ وَالْإِنْشَاءُ فِي زَاوِيَةٍ أُخْرَى بِالإِضْطِرَابِ، أَوْلَى أَنْ الْوَاقِعُ فِي وَسْطِ الْبَيْتِ فَيَحْبِسُهُ مَنْ فِي الْمَقْدَرِ فِي الْمَقْدَرِ وَمَنْ فِي الْمَوْضِعِ فِي الْمَوْضِعِ فَيُشْهَدُ بِحَسَبِ مَا عُنِدَهُ

هل اللغة: ① زاویه کوټ ② الائتهاء: ختمیدل ③ الاضطراب: گډوډ کیدل ④ المقدم: وړاندینی برخه
 ⑤ اوکړه دوو گواهانو ددې دواړو په یوه اطاق کې چې دواړه په یوه اطاق کې دی دغه ډول اختلاف
 اوکړل. نوسری اوبښخی دواړو ته به حد ورکولې شی. ددې مطلب دا دی چې دوو گواهانو په د کمرې په یو
 گوټ کې او نورو دوو گواهانو د کمرې په نورو دوو گوټونو کې د زنا گواهی ورکړله. دا حکم د استحسان په
 طور دی. اوقیاس دا دی چې دوی ته حد رونکې شی. ځکه چې په حقیقت کې په ځانې کې اختلاف
 دې اود استحسان دلیل دا دی چې ددواړو خبرو امکان شته هغه داسې چې ددې کار پیل په یوه برخه کې
 شوې وی. خو بیا روستو دغه امله نه بلې برخې ته اوړیدلې وی. بیا داسې چې واقعہ خود کمرې په شاتنی برخه

کي شوی وی. خوچه څوک د دغه کمرې په وړاندینې برخه کي اوسیدل. هغوی دا خیال او کړلو چه دوی هلرانی اوزانیږه هم په وړاندینې برخه کي دی. او نورو دوو کسانو په شاتنی برخه باندې گمان او کړلو. اوبیا دخپل خپل خیال مطابق دواړو فریقو گواهی ورکړله.

تشریح: «وان اختلفوا فی بیت واحد» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د څلورو گواهانو د زنا په مکان اوزمان کې د اختلاف حکم

(وَأَنْ كُنَّ أَرْبَعَةٌ عَلَى امْرَأَةٍ بِالْغَيْبَةِ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَأَرْبَعَةٌ آتَتْهُنَّ يَمَاعَةً طُلُوعِ الشَّمْسِ، يَدْرِي هُنَّ دُرَّةُ الْحَدِّ عَنْهُنَّ جَمِيعًا) أَمَّا عَنْهَا فَلَا تَقْبَلُ بِكَذِبِ أَحَدِ الْفَرِيقَيْنِ غَيْرَ عَيْنٍ، وَأَمَّا عَنْ الشُّبُوهِ فَلَا حَقَّالَ صَدَقَ كُلُّ فَرِيقٍ

ژباړه: - او که څلورو گواهان په دې خبره گواهی ورکړله چه سړی د فلانې ښځې سره په نخيله کي ملا چې د کوفې سره نژدې دې خانې دې په دې نمرراختوبه وخت کي زنا کړې ده. او نورو څلورو گواهانو په دې گواهی ورکړله چه هم دې سړی ددې ښځې سره په دیرهند مقام کي زنا کړې ده. نو د ټولو څخه به جد لرې کولې شی. په دوی کي به په ښځه اوسې باندې ددې امله حد نشی جاری کولې چه په دې دواړو فریقو کي په هرفریق کي دا احتمال پاتې کیدای شی چه دوی دروغژن وی. دغه ډول د گواهی د دواړو فریقو نه هم حد قذف ختم شو چه په هرفریق کي بغیرد تعین نه دهغوی د رښتیاوالی احتمال موجود دي.

تشریح: «وان شهد أربعة انه زني» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د څلورو گواهانو په باکره باندې د زنا گواهی کول

(وَأَنْ كُنَّ أَرْبَعَةٌ عَلَى امْرَأَةٍ بَانَا وَهِيَ بِكَرْفَرٍ أَلْحَدَ عَنْهَا وَعَنْهَا) لِأَنَّ الزَّانَا لَا يَصْفُقُ مَعَ بَنَاءِ الْبَكَارَةِ، وَتَقْنَى الْمَسْأَلَةَ الْبَسَاءُ تَنْظُرُونَ إِلَيْهَا قَلْبًا لَهَا بِكَرٍّ، وَهَذَا تَهْنُ مَحْضٌ فِي اسْقَاطِ الْحَدِّ وَكَيْسَتْ بِمَحْضَةٍ فِي إِيحَاءِ قَلْبِهَا اسْقَاطِ الْحَدِّ عَنْهَا وَلَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ

حل اللغة: ① البكارة: هغه پرده چې په فرج کښې وی او په جماع کولو سره شلېږي ② اسقاط: ساقطول

ژباړه: - او که څلور کسانو په یوه ښځه د زنا کولو گواهی ورکړله. حالانکه دگواهی په وخت کي هغه باکره وه. نو دښځې، سړی او ټولو گواهانو نه به حد ساقط شی. ځیرعنی حد به ورته نشی ورکولې ځکه چې پرده دبکارت وی. نو زنا نه ثابتېږي. ددې مسئلې تحقیقی صورت به دا وی. چه ښځو ددې ښځې شرمگاهه او کتله او وې وئیل. چه دا اوس هم باکره ده. نو ددې ښځو گواهی د حد په ساقط کولو کي مانع ده. خو په چا باندې دحد په جاری کولو کي دا حجت نشی جوړېدې. ددې امله دښځې اوسړی نه حد ساقط شو. او په گواهانو باندې حد قذف نشی جاری کولې.

تشریح: «وان شهد أربعة على امرأة» حاصل دا چې دښځې نه حد زنا ساقطېږي. چه هغه باکره وی. او ددې دبکارت گواهی څلورو ښځو ورکړې وی. کومه چې د حد ساقط کاوه لپاره کافی ده. او په پاته گواهانو په حد قذف هم نشی جاری کولې. ځکه چې دښځو په گواهی سره حد نه ثابتېږي.

په زنا کي د څلورو ښځو یا محدودین فی القذف د گواهی حکم

(وَأَنْ كُنَّ أَرْبَعَةٌ عَلَى رَجُلٍ بِالزَّانَا وَهَمَّ عُنَانُ أَوْ عَمْدٌ دُونَ فِي قَذْفٍ أَوْ عَمْدٌ عَمْدًا أَوْ عَمْدٌ دُونَ قَذْفٍ فَأَتَمَّ عَمْدٌ دُونَ) وَلَا يَحْتَدُّ الشُّبُوهُ عَلَيْهِ، لِأَنَّهُ لَا يَنْبَغُ بِشَأْنِهِمُ الْمَالَ فَكَيْفَ يَنْبَغُ الْحَدُّ وَهَمَّ لِمُسَاوِينَ أَهْلِ آذَانِ الشَّهَادَةِ، وَالْعَمْدُ لَيْسَ بِأَهْلٍ لِلْقَبْلِ وَالْأَذَانُ فَلَمْ تَقْبَلْ شُبُهَةُ الزَّانَا إِلَّا أَنْ الزَّانَا يَنْبَغُ بِالْأَذَانِ

حل اللغة: ① عمنان: جمع د اعمى، ږوند ② تحمل: اوچتول، زغمل (برداشت کول)

ژباړه: - او که څلورو سړو د یوکس خلاف د زنا گواهی ورکړله. خو هغه وړه پانده وو. یا داسې وو. چه په هغوی باندې د وړاندې نه حد قذف جاری شوې وو. یا په دوی کي یو غلام وو. یا په هغه باندې حد قذف لگولې شوې وی. نو په ټولو گواهانو په حد جاری کولې شی. ځیرعنی دې شرط چې په چا باندې د زنا تهمت لگولې شوې وی. هغه په خپله د حد قذف جاری کیدو دعوه کوی ځوچه په چا باندې تهمت لگولې شوې دي. په هغه به حد نشی جاری کیدې. ځکه چې دا خوداسې ناقص گواهان دی چه د دوی په گواهی باندې مال هم نه

ضرور شو. اوهم ددې «مردم» څلور وگواهانو چه کله په يوکس باندې د زنا گواهي ورکړله. اوبه دوی کي «وان شهيدا علي رجل بالزنا»، څلور وگواهانو چه کله په يوکس باندې د زنا گواهي ورکړله. اوبه دوی کي «وان شهيدا علي رجل بالزنا»، څلور وگواهانو چه کله په يوکس باندې د زنا گواهي ورکړله. اوبه دوی کي «وان شهيدا علي رجل بالزنا».

وَأَنَّ كَيْدَ وَابِدِكَ وَهَمَّ فَسَاقٍ أَوْطَرُ أَهْلِهِمْ فَسَاقٍ لَمْ يَمُودُوا ۖ لِأَنَّ الْقَائِيَّ مِنْ أَهْلِ الْأُدَاوِلِ الْعَمَلِ وَإِنْ كَانَ فِي الْأَدَاوِلِ مَعُصُورٌ لِنَهْيَةِ الْفَسَقِ ۖ وَلَمَّا دَوَّقَ الْقَائِيَّ بِشَهِادَةِ قَائِيْقٍ يَنْتَقِلُ عَنْدَنَا وَيَنْتَقِلُ بِشَهِادَةِ الْبُذَا ۖ وَبِأَعْيَانٍ مَعُصُورٍ فِي الْأَدَاوِلِ لِنَهْيَةِ الْفَسَقِ ۖ يَنْتَقِلُ كَيْفَهُ عَمَّا دَوَّقَ الْقَائِيْقُ الْمُتَقَمَّةَ الْحَذَانَ ۖ وَسَيَأْتِي فِيهِ عِلَافُ الْقَائِيْقِ بِشَاءٍ عَلَى أَصْلِهِ ۖ إِنَّ الْقَائِيْقَ لَيْسَ مِنْ أَهْلِ الشَّهَادَةِ قَبْلَ هَؤُلَاءِ

زیات وی»
ترجیح:- «وان شهدوا بذلك وهم فاسق» چې څلور فاسقان گواهان گواهی ورکړي.نوبه مشهود علیه باندې به حد نشی جاری کولې.ځکه چې د فاسق په گواهی کې نقص دي.اوپه دې فاسقانو باندې هم حد نشی جاری کولې.ځکه چې دگواهی شمار څلور نفر دی.اوهغه پوره دي.یعنی د زنا د فعل د تحقق شبه هم شته.اودعدم زنا احتمال هم شته.نوخکه به دواړه سزاگانې یعنی حد زنا اوحد قذف نشی جاری کولې.

دخول ورونه دكم تعداد به صورت كمي و.....
وان نقص عدد الشهود عن أربعة حدوا أنهم قذفة إلا حصة عند نقصان العدد ومخروم الشهادة عن القذف باعتبارها وإن
شهد أربعة على رجل بالزنا فغرب بشهادتهم لم يجد أحد منهم عبداً أو محدداً فادعى قذف فأنهم يحذرون لأنهم قذفة إذا الشهود ثلاثة
شاهد أربعة على رجل بالزنا فغرب بشهادتهم لم يجد أحد منهم عبداً أو محدداً فادعى قذف فأنهم يحذرون لأنهم قذفة إذا الشهود ثلاثة

تشریح:- «وان شهد اربعة على رجل بالزنا» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د کور په لږکولو زخم راتلو حکم

(وَأَيُّسَ عَلَيْهِمْ وَلَا عَلَى بَيْتِ الْمَالِ أَرْضُ الْقَرْبِ، وَأَنْ رُجِمَ قَدِيتُهُ عَلَى بَيْتِ الْمَالِ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ^(۱))، وَقَالَ: أَرْضُ الْقَرْبِ أَيْضًا عَلَى بَيْتِ الْمَالِ) قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ عَصَمَهُ اللَّهُ: مَعْنَاهُ إِذَا كَانَ جَرَحُهُ، وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ إِذَا سَأَتِ مِنَ الْقَرْبِ، وَعَلَى هَذَا إِذَا رَجِمَ الشُّبُّو لَا يَفْتَمُونَ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُمَا يَفْتَمُونَ. هَذَا أَنَّ الْوَاجِبَ بِشَأْنِهِمْ مَطْلُوقُ الْقَرْبِ، إِذَا اخْتَارَ عَنْ الْجُرْحِ خَارِجًا عَنْ الْوَسْعِ فَيَنْتَظِرُ الْحَارِمَ وَعِنْدَهُ قِيَصُافٌ إِلَى شَهَادَتِهِمْ قِيَصُافُونَ بِالرُّجُوعِ، وَعِنْدَهُمُ الرُّجُوعُ يُجِبُّ عَلَى بَيْتِ الْمَالِ، لِأَنَّهُ يَنْتَقِلُ فِعْلُ الْحَالِ إِلَى الْقَاضِي وَهُوَ عَامِلٌ لِلْمُسْلِمِينَ قَبْلَ الْغَرَامَةِ فِي مَا لَهُمْ قَصَارِكًا أَوْ رَجُومًا الْقَصَاصِ، وَلَا يُبَيِّنُ حَنِيفَةُ أَنَّ الْوَاجِبَ هُوَ الْجِلْدُ وَهُوَ زَبَدٌ مُؤَلِّمٌ غَيْرُ جَارِحٍ وَلَا مُهْلِكٍ، فَلَا يَقْرَأُ جَارِحًا ظَاهِرًا إِلَّا لِيُعْتَى فِي الضَّارِبِ وَهُوَ قَوْلُهُ هَذَا تَعْرِيفًا قَصَرَهُ عَلَيْهِ، لِأَنَّهُ لَا يَجِبُ سَبْعُ مَضْرُوفٍ فِي تَصْحِيحِ كَسْرِ لَا يَحْتَمِلُ النَّاسُ عَنْ الرِّقَامَةِ حَقَاقَةِ الْغَرَامَةِ

هر قصه ۱- بیت ۲- روح زخم ۳- اخراج زخم ۴- الووسع وس، قدرت ۵- الجلا به توره باندې حد

قنصونکې ۱- الغرامة نوان ۲- موله دردونکې ۳- مخافه مصدر دې، ویره
 زبانه- او کومو کسانو ته چې کورې ورکړې شوې وي. اود هغې دوهلو په وجه هغوی زخمیان شوی وي. هغه
 زخمونو تاوان به نه په گواهانو وي. اونه به په بیت المال وي. او که ده ته رجم ورکړې شو. نو د هغه دیت به په بیت
 المال وي. دا تفصیل دامام ابوحنیفه^(۱) د قول مطابق دې. بلکه د رجم ورکولو په صورت کې په دې حکم
 واړه امامان متفق دي. اوصاحبین^(۲) فرماني. چه د کورو ورکولو په صورت کې هم د زخم تاوان به د بیت
 المال نه ادا کولې شي.

توضیح- عبدضعیف^(۳) مصنف^(۴) فرماني. چه د صاحبین^(۵) قول صورت هغه دې. چه په کورو لگیدو
 صرف خوږ شوې نه وي. بلکه زخمی شوې هم وي. دغه ډول که په کورو وهلو باندې هغه مړ شي. نوهم دا
 اختلاف دې. یعنی دامام ابوحنیفه^(۶) په نيزه به چا باندې څه واجب نه وي. اود صاحبینو^(۷) په نيزه به بیت
 المال نه ادا کولې شي. دغه ډول که گواهانود خپلو دعوی نه رجوع اوکړله. یعنی دخپلې گواهي نه واوریدل.
 نو دامام ابوحنیفه^(۸) په نيزه هغوی ضامن نه وي. اود صاحبینو^(۹) په نيزه ضامن وي. یعنی د زخم جرمانه
 به ورکوي. او که هغه مړ شي. نو د هغه دیت به په دې گواهانو وي.

د صاحبینو^(۱۰) د دلیل دا دې. چه ددې گواهانود گواهي د امله خوده ته د کورو ورکاوه حکم شوې دې. که په
 هره طریقه وي. ځکه چې دې د وهلو اود زخمی کیدو نه بچ کیدل ممکن نه وو. نو ځکه دا وهل زخم
 راوستونکی وهلو ته هم گډ دې. نو ځکه به زخمی کیدل یا د زخم نه مړ کیدل واړه به هغه خلکو گواهي ته
 منسوب کولې شي. نوچه د گواهي نه رجوع اوکړي. په دې صورت کې به هغه ضامن وي. او که هغوی د گواهي
 نه واوریدلی نه وو. نو داسې ضمانت به په بیت المال باندې لازم وي. ځکه چې په دغه وخت کې د کورو ور
 کاوه نسبت د قاضی حکم ته کولې شي. او چونکه د قاضی هریو کار د ټولو مسلمانانو کار وي. نوچه په ده کوم
 تاوان راځي. هغه به هم د ټولو مسلمانانو په مال کښي واجب وي. یعنی د بیت المال څخه به ورکول وي. لنه یز
 دا چې د کورو دا حالت هم د رجم اوقصاص پشان دې.

دامام ابوحنیفه^(۱۱) دلیل دا دې. چه ددوی په گواهي سره صرف کورې نسیدل واجب شوې. یعنی دومره وهل
 نې اوخوړل. چه دغه کس ته تکلیف اورسیدل. او په داسې وهلو څوک هم نه هلاکيږي. او په ظاهره دا وهل زخم
 راوستونکې نه دي. ترڅوچه د وهونکو د اړخه څه زیاتې نه وي شوې. یعنی چې دهغه دوهلو طریقه صحیح نه
 وي. نو ځکه ددې وهلو ذمه وار وهونکې وي. او گواهان به ددې ذمه وار نه وي. خو په دغه وهونکي باندې به هم
 ددې تاوان نه لازميږي. هم دا قول صحیح دې. چه د تاوان د ویرې خلگ د وهلو نه انکاری نشي.
 توضیح- «ولیس علیهم ولا علی بیت المال» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة^(۱) كذا في فتح القدير (۶۷۵) والعناية (۶۷۵) والخانية (۴۱۰-۴۱۱) والدر المختار (۱۷۵/۳)
 نقلًا عن القول الرابع (۴۶۱-۴۶۲)

أَنَّ الشَّاهِدَ إِذَا تَنَقَّلَ قَدْ بَلَغَ الرَّجُوعَ، لَأَنَّهُ يَنْقُصُ مَا دُونَهُ مِنْ حُجُوبِ الْحُجَّةِ، وَكَذَا الْقَسَمَةُ وَكَذَا الْقَسَمَةُ الْحُجَّةُ فَيُنْقِصُ مَا يَلْتَمِزُ عَلَيْهِ وَهُوَ الْقَسَمَةُ فِي حَقِّهِ فَلَا يُرِثُ الشَّهْبَةَ، بِخِلَافِ مَا إِذَا قَدَّمَ غَيْرَهُ، لِأَنَّهُ غَيْرُ مُحْصَنٍ فِي حَقِّ غَيْرِهِ لِقِيَامِ الْقَسَمَةِ فِي حَقِّهِ

ژباړه: او که څلور وگواهانوپه یو واده شوی کس باندې د زنا گواهی او کړله، اوددغه په وجه هغه سنگسار شود دغه وخت نه کوم کس هم دخپلې گواهي نه رجوع اوکړي. نوهغه ته به حد قذف ورکولې شي. اوددغه کس د څلورمې برخې دیت به دې ضامن وي. په دې کې د ضمان وجه دا ده. چه څوگواهان په خپله گواهي باندې قانم وي. یعنی درې گواهان، نودهغوی سره دریمه برخه حق پاته دي. نوچه په دغه څلورو کسانوکی یوکس دخپلې گواهي نه رجوع اوکړي. نوڅلورمه برخه حق ختم شو. اوامام شافعی رحمته الله علیه فرمائیلی دی. چه کوم گواه هم دخپلې گواهي نه واپس شي. نوپه هغه به مال نه واجبیږي. بلکه دهغه قتلول به واجب وي. ځکه چې ددوي په نیزاصل هغه وو. کوم چې دقصاص دگواهانوپه سلسله کی وو. که دقصاص نه روسته گواهان خپله گواهي بدله کړي. نودهغوی قتلول به هم ضروري وي. ددې زیات تفصیل به انشاءالله موږ په باب الدیات کی بیان کړو. رحمهم الله مصنف رحمته الله علیه دا وعده نه ده پوره کړې. اودخپلې دعوه نه رجوع کونکی گواه ته حد قذف ورکول دامام ابوحنیفه اوصاحبینو رحمهم الله قول دي. اوامام زفر رحمته الله علیه فرمائیلی دی. چه هغوی ته به هم حد قذف نشي ورکولې. ځکه که دگواهي نه رجوع کونکی کس په ژوندی کس باندې زنا تهمت لگولې وو. نو د هغه د مرګ نه روسته په دغه گواه باندې حد قذف لگول باطلیږي. اوکه دهغه د مرګ نه روسته نې پرې تهمت لگولې وو. نوهغه دقاضی په حکم باندې رجم کړې شوې دي. نوځکه شبه پیدا شوه.

زمونږ دلیل دا دي. چه دگواهي نه د انکار په وجه هغه ټوله گواهي په تهمت سره بدله شوه. ځکه چې په دغه رجوع کولو سره هغه گواهي فسخ شوه. نودې رجوع کولو ته به په مړی باندې تهمت لگول و نیلی شي. اود زنا ثابت کولو کوم حجت چې وو. هغه به ختم شي. اودهغې په حجتیت چې د څه بنا (بنیاد) وو. یعنی هغې پورې متعلق چې دقاضی کومه فیصله وه. هغه به هم ختمه شي. نو اوس هیڅ شبه هم نه پیدا کیږي. ددې په خلاف کي په سنگسار شوی کس باندې یوبل کس تهمت اولگولو. نوهغه ته به حد قذف نشي ورکولې. ځکه چې دغه کس ددې بل کس په حق کي محصن پاتې نشو. ځکه چې دهغې په لحاظ سره خود قاضی حکم صحیح اویاته پاتې شو.

ترجم:- «واما الحد فذهب علمائنا الثلاثة» چې په محصن سړي باندې د زنا الزام اولگوي. اوگواهي ورکړي. او هغه سنگسار شي. نوپه دې کي به مال نشي قبلولې. بلکه هغه به قتل کولې شي. اوزمونږ درې واړه امامان فرمائي. چه دهرگواه څخه به دهغه په پوره دیت کي څلورمه برخه دیت اخستې شي. اوپه هغه به حد قذف هم جاری کولې شي. اوامام زفر رحمته الله علیه فرمائي. چه په ده به حد هم نشي قاتمولې.

د امام زفر رحمته الله علیه دلیل دا دي. چه په گواه باندې به حد قذف په هغه صورت کي لگولې شي. چه هغه به محصن مسلمان باندې دهغه په ژوند کي د زنا تهمت لگولې وي. اوپه موجوده حالت کي چې دچا خلاف گواهي ورکړې شوې وه. هغه سنگسار شوې دي. اوس که دغه گواه دخپلې گواهي نه رجوع کوي. نودده دا گواهي د زنا په تهمت کي نه بدلیږي. ځکه چې په کوم کس باندې الزام لگولې شوي وو. که دا الزام دهغه په ژوند کي په هغه باندې لگولې شوي وو. نودهغه د مرګ په وجه به د دې تهمت لگونکی نه حد قذف ختمولې شو. ځکه چې حد قذف دمیراث پشان منتقل کیږي نه.

اوکه دا تهمت په هغه کس باندې دهغه د مرګ نه روسته د زنا تهمت اوگنډلې شي. نوهغه د قاضی په حکم باندې رجم کړې شوې دي. نوځکه زنا کار ته په زنا کار و نیلو کي څه تهمت نشي کیدي. خوچه هرکله د دغه گواه دگواهي نه په اوږیدو سره دزنا ثبوت نشي کیدي. نوهغه کس په حقیقت کي زنا کار نشو. خو د قاضی د حکم لگولوپه وجه یوه شبه ضرور پیدا شوه. نوپه دې وجه د گواه نه حد قذف ساقط شو.

اومونږ دلیل دا دي. چه قاضی د رجم حکم په هغه وخت کي ورکړې وو. چه په کوم وخت کي هغه ته پوره گواهي ملاؤ شوه. اوهرکله چې یوگواه په کي دخپلې گواهي نه و اوږیدلو. نودهغه په اوږیدو سره دقاضی حکم

هم ختم شو. نوگواه دخپلې وينا مطابق په داسې کس باندې تهمت لگونکې شو. دجا دارځه چې دقاضی د رجم حکم باطل شوې دي. نوځکه څه شبه پاتې نشوه. چه دې گواه په يومحصن چې په هغه کې څه عیب نه وو. د زنا غلط تهمت لگولې وو. البته که گواه نه سوا بل کس په هغه کس «مرجوم» باندې د زنا تهمت ولگولې. نو د قاضی حکم به دهغه «مرجوم» گواه په حق کې پاته پاتې شی. نوځکه به ورته «مرجوم» دي صورت کې «حد قذف نشی لگولې».

درهم نه وړاندې په گواهانو کې د یوهواړ رجوع څول

(قَالَ لَمْ يَزِدْ الشَّاهِدُ عَلَيْهِ حَتَّى رَجَعَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ حَذَّ وَاجِبًا وَسَقَطَ الْحَدُّ عَنْ الشَّاهِدِ عَلَيْهِ) (۱) وَقَالَ مُحَمَّدٌ: حَدُّ الرَّاجِعِ خَاصَّةٌ، لَأَنَّ الشَّاهِدَ تَأَكَّدَتْ بِالْقَضَاءِ فَلَا يَتَغَيَّرُ إِلَّا فِي حَقِّ الرَّاجِعِ، كَمَا إِذَا رَجَعَ بَعْدَ الْإِنْفَاءِ. وَلَقَدْ أُنْزِلَ مِنَ الْقَضَاءِ قَضَاءُ الرَّاجِعِ إِذَا رَجَعَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ قَبْلَ الْقَضَاءِ وَلَهُذا سَقَطَ الْحَدُّ عَنْ الشَّاهِدِ عَلَيْهِ. وَلَوْ رَجَعَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ قَبْلَ الْقَضَاءِ وَاجِبًا. وَقَالَ زُفَرٌ: يَحْدُّ الرَّاجِعُ خَاصَّةً، لِأَنَّهُ لَا يُصَدِّقُ عَلَى غَيْرِهِ. وَلَقَدْ أُنْزِلَ كَلَامُهُ قَدْ فِي الْأَصْلِ وَالْإِنْفَاءُ يَصِيرُ لِمَادَّةِ الْإِتِّصَالِ الْقَضَائِيَّةِ، فَإِذَا لَمْ يَتَّصِلْ بِهِ يَبْقَى قَدْ قَدْ لَمْ يَصِدِّقْ.

ژباړه- اوکه دمکملې گواهي نه روسته هم مجرم ته «دجا» خلاف چې گواهي ورکړې شوې وي په هغه باندې حد جاری نکرې شو. اوپه دې حالت کې په گواهانو کې یو گواه دخپلې دعوه نه واپس شو. نوپه دې ټولو گواهانو به حد قذف لگولې شی. او د مجرم څخه به حد قذف ختم شی. او امام محمد «مخبر مانیلی» دی چه په ټولو گواهانو به بلکه صرف په رجوع کونکي گواه به حد قذف جاری کولې شی. ځکه چې دقاضی په فیصله باندې دهغوی گواهي مضبوطه شوې ده. نوځکه به مکمله گواهي نه فسخ کېږي. بلکه صرف دهغه په حق کې به فسخ کېږي. چاچه اوس رجوع اوکړله. «ملکه څنگه چې په مجرم «المشهد علیه» باندې د حد جاری کېدو نه روسته چې یو گواه دخپلې گواهي نه واپس شی. نو صرف هغه ته به حد قذف ورکولې شی. او دا داسې شوه لکه دقاضی د فیصلې نه وړاندې چې رجوع اوکړي. ددې امله د مشهد علیه نه حد ساقطېږي. اوکه د قاضی د فیصلې نه وړاندې که یو گواه هم رجوع اوکړه. نو دې ټولو گواهانو ته به حد ورکولې شی. او امام زفر «مخبر مانیلی» دی. چه صرف رجوع کونکي ته به حد ورکولې شی. ځکه چې دده د قول تصدیق به په نورو گواهانو باندې حجت نه وی. اوزموږ دلیل دا دي. چه دگواهانو کلام په اصل کې یو تهمت او بهتان دي. خوچه کله ددې نه روسته د قاضی فیصله هم اوشوه. نوهم هغه بهتان په گواهي کې بدل شو. اوپه موجوده صورت کې چې دقاضی حکم ددې گواهي سره نه دي لگیدلي. نو دا گواهي په خپل حالت باندې هم بهتان دي. نوځکه به ټولوته حد ورکولې شی.

تشریح:- «(فان لم يجد المشهد عليه)» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د یوهواړانو نه د یو یا دوو رجوع حکم

(قَالَ كَأَنَّهُمَا أَتَوْهُمَا قَرِيبًا أَوْ بَعِيدًا فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ) لِأَنَّهُ يَبْقَى مِنْ يَتَّقَى بِشَهَادَتِهِ كُلِّ الْحَقِّ وَهُوَ لِمَادَّةِ الْأَتِّصَالِ (قَالَ رَجَعَ أَحَدُهُمَا حَذَّ وَاجِبًا مَّا يَتَّقَى الدَّيْمَةَ) أَمَّا الْقَرَامَةُ فَلِأَنَّهُ يَبْقَى مِنْ يَتَّقَى بِشَهَادَتِهِ ثَلَاثَةَ أَرْبَاعِ الْحَقِّ، وَالْمَعْنَى بِقَاءُ مَنْ يَبْقَى لَا رَجْعَ مِنْ رَجَعٍ عَلَى مَا عُرِفَ.

هه اللغة: ① ارباع: څلورمه برخه ② الغواة: تاوان
ژباړه- اوکه گواهان پنځه وو. اوپه هغوی کې یو کس رجوع اوکړله. نوپه پاته گواهانو باندې هېڅ نه لازمیږي. اوپه حکم کې څه توپیر نه راځي. ځکه چې اوس هم څلور گواهان پوره دي. اوپه دوی باندې دعوه صحیح ده. اوکه ددې نه روسته یو بل کس رجوع اوکړه. نوپه دې دواړو به حد قذف جاری کولې شی. او دا دواړه

(۱) القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا في ملتقى الأبحر (۶۰۸۱) والغاية (۴۱۰۴) ورد المختار (۱۷۶۳) والهندية (۱۵۵۱۲) والبحر الرائق (۲۳۱۵) نقلًا عن القول الراجح (۴۴۷۱)-

به دڅلورمې برخې ديت دمه وار وى. ځكه چې حد خو هم دهغه امله واجبيږي. كومه چې موږ اوس بيان كړه. هرلږمى چې كله په پنځوكي دوو دخپلې گواهي نه رجوع او كړه. نودغه گواهي په تهمت كې بدله شوه. ځكه چې اوس ددوى گواهي ددې قابل پاتې نشوه. چه دقاضى فيصله پرې اوشى. اود څلورمې برخې د ديت به دا دواړه ځكه ضامن وى چه په پاته درې كسانوباندې درې برخې ديت پاته دي. او كوم گواه چې په خپله گواهي باندې پاته وى دهغه د پاته پاتې كيدو اعتبار به كولې شى. اوچه څوك د گواهي نه بهر شو. نودهغه گواهي به نشى شمارلي. لكه څنگه چې په كتاب الشهادات كې ذكر شوى دى.

ترجم:- «فان كانوا خمسة فرجع» د ژباړې نه مطلب واضح دى.

دڅلورگواهونوپه جواهي سڅكاريدل اويا په كې بوعيرقابل الشهادة هتل

(وَأَنَّ كُفْرَ رُبْعَةٍ عَلَى رَجُلٍ بِالزَّانَةِ كَوَافِرٍ قَدْ أَقَامَ الشُّهُدَاءُ عَلَى أَوْعِيدَ قَالِيهِ عَلَى الْمُزَكَّيْنِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ) (۱) لَمَّا أَقَامَ رَجُلًا إِذَا التَّوَعُّدَ عَلَى الشُّهُودِ عَلَيْهِ خَيْرٌ بَارَأَ هَذَا إِذَا قَالُوا تَعْمِدُ عَلَى التَّزَكِّيَةِ مَعَ عِلْمًا بِحَالِهِمْ هَلْ أَتَمَّ التَّوَعُّدَ عَلَى الشُّهُودِ التَّزَكِّيَةِ فِي مَعْنَى عِلَّةِ الْعِلَّةِ فَيُصَافُ الْحُكْمُ لَهَا بِخِلَافِ كُفْرٍ بِالْأَخْصَانِ لِأَنَّهُ مُخَضَّصٌ لِلشَّرْطِ. وَلَا فَرْقَ بَيْنَ مَا إِذَا تَعْمِدُ بِالْقَلْطَةِ الشَّاهِدَةَ أَوْ أَخْبَرُوا. وَهَذَا إِذَا أَخْبَرُوا بِالْحَرَمَةِ وَالْإِسْلَامِ. أَمَّا إِذَا قَالُوا هُمْ عَدُولٌ وَظَهَرُوا عِبِيدَ الْأَيْمُونُونَ. لِأَنَّ الْعَبْدَ قَدْ يَكُونُ عَدْلًا وَلَا ضَمَانَ عَلَى الشُّهُودِ لِأَنَّهُ لَا يَرَفَعُ كَلَامُهُمْ شَهَادَةً. وَلَا يَحْدُوثُ حَدُّ الْقَذْفِ. لِأَنَّهُمْ قَدْ فَوَّضُوا حَبْأً وَقَدْ مَاتَ فَلَا يَوْرَثُ عَنْهُ

هل القصة ① التزكية دجا د عدالت او قابل شهادت گواهي وړكول

ژباړه:- او كه څلورگواهانود چا خلاف د زنا گواهي او كړه. اويا تزيكه كونكو د معلومات كونكي ددغه گواهانود عدالت اود شهادت قابل كيدل اومل. اوددې نه روسته دغه كس سنگسار كړي شو. ددې نه روسته پته اولگيدله چه دغه واړه مجوسيان دغير مسلمې يا غلامان دي. نودامام ابوحنيفه په نيزدده ديت په تزيكه كونكو باندې دې ددې مطلب دا دې چه تزيكه كونكو دخپلې تزيكه نه رجوع او كړه. اوامام ابويوسف او محمد فرماني چه دده ديت به په بيت المال وى. بعضي عالمانو فرمايلي دي چه دا حكم په هغه صورت كي دي. چه مزكين دا اوواني چه موږ د گواهانو حال بيانول. نوقصدا موهغوى عادلان اوخودل. دصاحبينو دليل دا دې چه مزكينوددې گواهانود عدالت تعريف او كړلو. نودا داسي شوه. لكه چې دې مزكينوپه خپله باندې ددغه كس په اړه كي ښه والې بيان كړلو. مثلاً چې دا ئي اوويل. دا كس محض دې دامام ابوحنيفه دليل دا دې چه كله مزكين ددې گواهانود عدالت بيان كړي. نواوس چې هغوى دا كومه تزيكه بيان كړي ده. دا علت علت شو. نوددې د نتيجې حكم به هغه ته منسوب كيږي. په خلاف د گواهانود احصان، ځكه چې احصان خو يو حكم محضه دي. اوصرف د پيژندلويوه نښانه ده. يعنى د حكم نسبت خپل علت اړخ ته كيږي. صرف شرط اړخ ته نه كيږي بيا كه مزكينوپه لفظ دشهادت سره تزيكه كړي وه. يا په لفظ د خبر سره ئي بيان او كړلو. نوپه دې كي څه توپير نشته. هرلږمى كه مزكينودا اوويل چه موږ خبر وركوو. چه دا واړه گواهان، آزاد، مسلمانان، او عادلان دي. بيا داسې اوواني. چه مونږ گواهي وركوو. چه دا واړه گواهان مسلمانان، آزاد، او عادلان دي. نوپه دواړو صورتونوكي څه توپير نشته. بيا ضمان به په هغه صورت كي راځي. چه دغه مزكين ددې كس د آزادى يا مسلمانى خبر هم وركړي. ځكه كه دوى صرف دا وويلي وى. چه دا نفر عادلان گواهان دي. اويا هغوى غلامان اوختل. نودغه مزكين نه ضامن كيږي. ځكه چې غلام هم عادل كيداى شى. اوپه گواهانوباندې ضمان نشته. ځكه چې صرف دهغوى كلام گواهي اوشهادت نه وى. يعنى كله چې د قاضى فيصله باطله شوه. نود دغه گواهانوكواهي هم گواهي پاتې نشوه. بلكه بهتان شو. خودوى ته به

(۱) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في الخانية (٤١٠/٤) وفتح القدير (٢١٥) والعناية (٢٢٥) والدر المختار (١٧٤٣) نقلاً
 القول الرابع (٤٤٩/١) -

حذف ځکه نشي ورکولې چه ده په يو ژوندي کس باندې د زنا تهمت لگولې وو. او هغه اوس مړ شوې دې نوحد قذف دهغه نه په ميراث کي نشي اورلې.

تشریح:- «وان شهد اربعة على رجل بالزنا» کله چې د يو کس په حق کي د سنگسار فيصله اوشي. او حکم نافذ شي. اوروستو گواهان مجوسيان اوختل. نواوس، د هغه کس ديت به په چا وي. چه سنگسار شوې دې. اول صورت دا دې. که مزکينود گواهانود عدالت گواهي ورکړې وه. اوروستو هغوی غلامان اوختل. نو په دې صورت کي په اتفاق سره په چا باندې هم ديت نشته. او که مزکينود څه غلط فهمي په وجه د گواهانود حریت او اسلام گواهي ورکړې وه. نو په دې صورت کي به ديت په بيت المال وي. او کله چې مزکينو په قصد سره دخپل علم خلاف تزکيه بيان کړه. نو په دې صورت کي دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزه مزکينو باندې ديت دې. اود صاحبينو رحمهم الله په نيزه په بيت المال باندې ديت دې.

دامام ابوحنيفه رحمهم الله دليل دا دې. چه د گواهانوشهادت د مزکينود تصديق په وجه قبول کړې شو. اوس چې دغه گواهان مجوسيان يا غلامان اوختل. نو دا به په حقيقت کي د مزکينورجوع گنلې شي. صاحبين رحمهم الله فرماني چه مزکينود گواهانويه نيکي باندې گواهي ورکړې ده. اولکه څنگه چې محصن زناکار سنگسار شي. اود دې نه روسته گواهي ورکونکي دخپلې گواهي نه رجوع اوکړي. نو په دغه صورت کي ديت په بيت المال باندې وي. نودغه ډول به دلته هم وي.

خوامام اعظم رحمهم الله فرماني چه د تزکيه حيثيت د علت العلة په معنی کي دې. اود حکم نسبت لکه څنگه چې علت ته کيږي. نودغه ډول علت العلة ته هم کيږي. په خلاف د زاني صفت احصان. نود احصان حکم شرط دې. علت نه دې. لنډيز دا چې دامام ابوحنيفه رحمهم الله مسلك ددې توپير په بنا (بنیاد) باندې راجع دې.

د قاضي په فيصله د يو کس زاني لره قتلول او بيا د گواه عديت نابيدل

(وَإِذَا هُمُ اثْنَتَانِ عَلَى رَجُلٍ بِالزَّانَا قَامَ الْقَاضِيُ بِرَجْمِهِ فَضْرَبَ رَجُلٌ عَنْقَهُ ثُمَّ وَجَدَ الشُّهُودَ عَيِّدًا، أَعْلَى الْقَاتِلِ الدِّيَّةَ) وَفِي الْقِيَاسِ حُجْبُ الْقَضَا، لِأَنَّهُ قَتَلَ نَفْسًا مَعْصُومَةً بِغَيْرِ حَقٍّ. وَجَهُ الْإِسْتِحْسَانِ أَنَّ الْقَضَاءَ صَحِيحٌ ظَاهِرًا وَقَدْ قَاتَلَ قَاتِلُ شَبَّهٍ، بِخِلَافِ مَا إِذَا قَاتَلَهُ قَبْلَ الْقَضَاءِ، لِأَنَّ الشَّهَادَةَ لَمْ تَصِرْ حُجَّةً بَعْدَ، وَأَنَّهُ ظَنَّهُ مُبَاءً الدِّمَ مُعْتَمِدًا أَعْلَى دَلِيلٍ مُبِينٍ فَضْرَبَ رَجُلًا إِذَا ظَنَّهُ حَرِيًّا عَلَيْهِ عَلَامَتُهُمْ، وَحُجْبُ الدِّيَّةِ فِي مَالِهِ لِأَنَّهُ عَمْدٌ، وَالْعَوَاقِلُ لَا تَعْقِلُ الْعَمْدَ، وَحُجْبُ ذَلِكَ فِي ثَلَاثِ سَبَبِينَ، لِأَنَّهُ وَجِبَ بِنَفْسِ الْقَتْلِ

همل اللقصة: ① عنق: سټ ② مباح الدم: هغه کس چې قتل ئې جائز وي ③ معصومة: غير مستحق د قتل ④ العواقل: جمع د عاقله ده، قبيله

ژباړه:- که څلور کسانود يو کس خلاف د زنا کاوه گواهي ورکړله. او په دې باندې قاضي دهغه درجم حکم ورکړلو بيا يو کس دهغه مشهود عليه څټ اووهلو. بيا په اتفاق سره هغه گواهان غلامان اوختل. نو په دغه قاتل باندې به استحساناً ديت واجب وي. اگر چه قياس دا تقاضا کوي. چه په ده قصاص واجب شي. ځکه چې ده يوبې قصوره کس په ناحقه قتل کړلو. خود استحسان وجه دا ده. چه دهغه دقتل په وخت کي د قاضي حکم صحيح وو. نو ځکه دې خبرې د قصاص په وجوب کي شبه پيدا کړه. په خلاف دهغه صورت چې د قاضي د فيصلې نه وړاندې ئې قتل کړي. نو چونکه شبه نشته. ځکه په ده باندې قصاص لازم دې. ځکه چې تر دغه وخته پورې گواهي قابل حجت نه وه. اود استحسان دوهم دليل دا هم دې. چه قاتل دغه وينه مباحه گنلې وه. ځکه چې د اباحت دليل موجود وو. نو دا مسئله داسې شوه. لکه چې قاتل په دغه کس د حربي گمان کړي وي. او په هغه باندې د حربيانو نښانه هم موجود وه. اودا ديت به هم د قاتل په مال کښي واجبېږي. ځکه چې دا قتل عمد دې. اود خاندان خلک د قتل عمد په صورت کي د قاتل تاوان برداشت کاوه ته تيار نه وي. اودا ديت به په درې کالو کي ادا کول واجب دی. ځکه چې دا ديت دقتل محض په بدله کي واجبېږي.

تشریح:- «وإذا شهد اربعة على رجل بالزنا» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

د غلام په گواهی باندې د رجم شوي مجرم د دیت مسئله

(وَإِنْ رُجِمَ لَمْ يَجِدْ عَيْدًا لَدَيْهِ عَلَى بَيْتِ الْمَالِ) (لَا تَكُنْ لَكُمْ عَيْدٌ) أَمْرٌ أَلَمَّا مَرَّ فَقَالَ فَعَلَهُ إِلَيْهِ، وَلَوْ بَاثِرَةٌ بِنَفْسِهِ عَيْدٌ لَدَيْهِ فِي بَيْتِ الْمَالِ لَمَّا دُكِرْنَا كَذَا هَذَا، بِخِلَافِ مَا إِذَا عَرَبَ عَقْبَهُ، لِأَنَّهُ لَمْ يَأْتِ بِأَمْرَةٍ

هل اللغة: ① امتثل: حكم او منلو ② لم ياتمر: حكم اونه منلو

ژباړه: - او که دغه کس رجم کړې شو، اوبیا معلومه شی، چه ددې مقدمې واره گواهان غلامان وو، په دې کې به د ده دیت په بیت المال باندې وی، ځکه چې دامام د حکم په تابعدارۍ کې ده ته رجم ورکړې شوې وو، نو ځکه د رجم کونکو ټولو خلکو عمل به امام اړخ ته منسوب وی، او که بالفرض امام په یواځې ده ته رجم ورکړې وو، نویقینا چې دده دیت به د بیت المال نه ادا کولو شو، نودغه ډول په دې صورت کې به هم دیت په بیت المال واجب وی، ددې په خلاف که چا دده خټ وهلې وی، نودهغه دا فعل امام ته نه منسوب کیږي، ځکه چې ده د امام د حکم تابعدارۍ نه ده کړې.

ترجم: - «وان رجم لم وجدوا عيدا له» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د یوې خلاف د زنا شهادت ورکول اوقصدا همغوی شرمگاه ته کتل

(وَإِذَا كُفِرَ عَنْ رَجُلٍ بِالزَّانَا، أَوِ اقْتَدَا، أَوْ انْتَهَزَ، فَكُفِرَ عَنْهُ) (لَا تَكُنْ لَكُمْ عَيْدٌ) أَمْرٌ أَلَمَّا مَرَّ فَقَالَ فَعَلَهُ إِلَيْهِ، وَلَوْ بَاثِرَةٌ بِنَفْسِهِ عَيْدٌ لَدَيْهِ فِي بَيْتِ الْمَالِ لَمَّا دُكِرْنَا كَذَا هَذَا، بِخِلَافِ مَا إِذَا عَرَبَ عَقْبَهُ، لِأَنَّهُ لَمْ يَأْتِ بِأَمْرَةٍ

ژباړه: - او که گواهان د یوکس خلاف د زنا گواهی ورکړله، اودا نې او نیل، چه موږ قصدا د دواړو شرمگاه ته هم کتلې دي، نوییا به هم د دوی گواهی قبوله وی، ځکه چې دگواهی ور کاوه لپاره به ضروره هغې ته کتل جائز وی، لکه څنگه چې د ډاکټر اودانترې لپاره ورته کتل جائز دی، ملاخوکه هغوی او نیل، چه موږ قصدا دده شهرت دپاره دوی ته کتل، نوددوی گواهی به نه قبلېږي، ځکه چې دوی فاسقان شول، الفتح.

ترجم: - «واذا شهدوا على رجل بالزنا» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د منکوهې اوبال بې باوجود د زنا کار د احصان نه انکار کول

(وَإِذَا كُفِرَ عَنْ رَجُلٍ بِالزَّانَا، أَوِ اقْتَدَا، أَوْ انْتَهَزَ، فَكُفِرَ عَنْهُ) (لَا تَكُنْ لَكُمْ عَيْدٌ) أَمْرٌ أَلَمَّا مَرَّ فَقَالَ فَعَلَهُ إِلَيْهِ، وَلَوْ بَاثِرَةٌ بِنَفْسِهِ عَيْدٌ لَدَيْهِ فِي بَيْتِ الْمَالِ لَمَّا دُكِرْنَا كَذَا هَذَا، بِخِلَافِ مَا إِذَا عَرَبَ عَقْبَهُ، لِأَنَّهُ لَمْ يَأْتِ بِأَمْرَةٍ

هل اللغة: ① يعقب: روسته ② سائر: ټول

ژباړه: - که څلور وگواهان د یوکس خلاف د زنا گواهی ورکړله، اوهغه کس د احصان نه انکار کولو، حالانکه دهغه ښځه هم وه، اودهغې نه نې یوېچې هم وو، نودغه کس ته به رجم ورکولې شی، ددې جملې مطلب دا شو، چه دې کس په خپل خان کې د احصان د ټولو شرائطو باوجود د دخول نه انکار کولو، نودغه ماشوم د زیږیدل په وجه به دده د خبرې اعتبار نه وی، ځکه چې هرکله دده نه د ماشوم نسب ثابت شوې دي، نو خامخا به ددې نه په دغه ښځه د دخول حکم ثابتېږي، ددې امله که ښځې ته طلاق ورکړی، نود دې نه روسته ده ته درجعت اختیار هم شته، اوبه داسې دلیل سره به دده احصان هم ثابتېږي.

ترجم: - «واذا شهدا أربعة» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د مجرم د احصان نه انکار کول خودده ب چې هم نه وی

(وَإِنْ رُجِمَ لَمْ يَجِدْ عَيْدًا لَدَيْهِ عَلَى بَيْتِ الْمَالِ) (لَا تَكُنْ لَكُمْ عَيْدٌ) أَمْرٌ أَلَمَّا مَرَّ فَقَالَ فَعَلَهُ إِلَيْهِ، وَلَوْ بَاثِرَةٌ بِنَفْسِهِ عَيْدٌ لَدَيْهِ فِي بَيْتِ الْمَالِ لَمَّا دُكِرْنَا كَذَا هَذَا، بِخِلَافِ مَا إِذَا عَرَبَ عَقْبَهُ، لِأَنَّهُ لَمْ يَأْتِ بِأَمْرَةٍ

هل اللغة: ① تنفط: سختیږي ② سبق: وړاندې والې ③ الاحصان: په صفت د واره موصوف کیدل

د مجرم د احصان نه انکار کول خودده ب چې هم نه وی

ټاټوبه:- اوکه ددغه کس بچي موجود نه وو. خوبيا هم يوکس اودووښخود هغه د احسان گواهي ورکړله. نو بيا به هم ده ته رجم ورکولې شي. په دې کي دامام زفر او امام شافعي رحمهما اختلاف دي. په اختلاف کاوه کي خو امام شافعي رحمهما په خپل اصل باندې قائم دي. چه د مالونونه سوا په هيڅ معامله کي به د ښخو گواهي قبول نه وي. او امام زفر رحمهما فرمائي. چه احسان کوم چې شرط دي. دا د علت په معني کي دي. يعنې لکه چې احسان د رجم ورکولو علت دي. ځکه چې دا احسان نه روسته زنا کول ډيره لويه گناه اوسخت جرم دي. نوځکه به د رجم نسبت احسان اړخ ته کيږي. نو دا به د حقيقي علت سره مشابه وي. اولکه څنگه چې د زنا په اړه کي د ښخو گواهي نه قبلېږي. دغه ډول به د احسان په اړه کي د ښخو گواهي نه قبلېږي. اوس مسئله داسې شوه. چه يوې ډيمه سره يو مسلمان غلام زنا اوکړله. نو دوو ميانو گواهي ورکړله. چه دې کس دا غلام د زنا نه وړاندې آزاد کړي دي. نو دا گواهي به نه قبلېږي. ددې بيان شوې امله په بناء باندې. او زموږ دليل دا دي. چه احسان د يوڅوښه صفتونو د مجموعه نوم دي. اودغه مجموعه صفتونه دي د زنا نه منع کوي. نواحسان د علت په معني کي نشو. نو اوس مثال داسې شو. چه دي گواهانو ددې حالت نه علاوه د بل حالت گواهي ورکړي وي. يعنې د زنا د حالت نه علاوه يو سړی اودوو ښخو ددې خبرې گواهي ورکړي وي. چه دې کس د يوې ښخې سره نکاح کړې ده. او په هغې باندې ئې دخول هم کړې دي. اود گواهي قبلېږي. نو دغه ډول به دلته هم گواهي قبلېږي. په خلاف د مسلمان غلام د مسئلې لکه څنگه چې امام زفر رحمهما ذکر کړې دي. ځکه چې هلته به ددې دواړو گواهانو نه آزادي ثابته شي. البته د زنا نه وړاندې آزادي ځکه نه ثابتېږي. چه دغه مسلمان به يا ددې نه انکار کوي. او يا به ددې نقصان برداشت کوي. لهده ته به نقصان دا وي. چه ده ته به په يو آزاد قاذف پوره حد لگولې شي. اود کافر هغه گواهي چې د مسلمان په حق کي وي. که به هغې کي مسلمانان نقصان برداشت کوي. هغه نه قبلېږي. يا چې انکار اوکړي. نو نه ثابتېږي. له اوکه احسان ثابتونکو گواهانو رجوع اوکړله. نو زموږ په نيزه هغه ضامن نه وي. خود مام زفر رحمهما په نيزه به ضامن وي. په حقيقت کي دا اختلاف د اولنۍ اختلاف نتيجه ده.

(بَابُ حِدِّ الشَّرْبِ)

ټاټوبه:- باب دي په بيان د شراب وغيره څښلو په حد کي.

{مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ قَاعًا وَرَمَعًا مَوْجُودَةً أَوْ جَاوَاهِرَ سَكَرَاتٍ فَشَدَّ الشُّبُوحُ عَلَيْهِ بِذَلِكَ فَعَلَيْهِ الْحَدُّ، وَكَذَلِكَ إِذَا أَقْرَبَ مَعَهَا مَوْجُودَةً لِأَنَّ جَنَابَةَ الشَّرْبِ قَدْ ظَهَرَتْ وَلَمْ يَتَّصِفْ بِالْعَهْدِ. وَالْأَصْلُ فِيهِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ قَاعًا جَلَّ دَوِي (دوه)، فَإِنَّ عَادَةً جَلَّ دَوِي (دوه) } (۱).}

هل اللغة: ① ربيع: بوټی ② جنایه: گناه ③ العهد: زمانه ④ اجل دوي (دوه): کورې ورکړی ټاټوبه:- کوم کس چې شراب اوڅکل. له يعنې هغه شراب د کوموچه په قرآن پاک کي ذکر دې له او بيا هغه اونیولې شو. په داسې حال کي چې دهغې بدبوټی تراوسه پوري دهغه د خولې تلله. يا خلک هغه د نشې په حالت کي لاس نيولې راوړلی. او بيا گواهانو دهغه د شرابو څښلو گواهي ورکړله. نو په ده به د شرابو څښلو حد يعنې اتيا کورې جاري کولې شي.

تفريخ:- «ومن شرب الخمر» دغه ډول ده په خپله اقرار اوکړلو. او په خوله کي ئې بدبوټی موجوده وي. نو هم دا حکم دي. ځکه چې دده نه د شرابو څښلو جرم ثابت شوي دي. او په وخت کښې روستوالي هم نه دي شوې. له د شرابو په څښلو کي بيهوشي راتگ شرط نه دي. بکله که يوه قطره هم چا اوڅکله. نو هم به ورته حد ورکولې شي له ددې حد وهلو په اړه کي اصل دا حديث دي. چه نبی ص فرمائيلي دي. څوک چې شراب

(۱) من حديث أبي هريرة رض أخرجه أبو داود في الحدود باب ٣٦ والنسائي في الأثرية باب ٤٢ رقم ٥٢٣٣ وابن ماجه في الحدود باب ١٧ رقم ٢٥٧٢ وأحمد في المسند ٤/٢ (٥٠) _

اوڅکي. نوهغه نه کورې ورکړئ. که بيا شراب اوڅکي. نو بيا ورته کورې ورکړئ. او که په دريم ځل ې بيا شراب اوڅکل. نو بيا ورته کورې ورکړئ. او که په څلورم ځل ې اوڅکي. نو قتل ې کړئ. ددې روايت ابن حبان، حاکم، شافعي، دارومي، ابوداود، نسائي او ابن ماجه کړې دي. په دې کي په څلورم ځل څښلو باندې دقتل حکم په دې باندې محمول دي. چه هغه د شرابو څښلو د حرمت قائل نه وي. يعنې دا حلال گنځي. لکه څنگه چي دابن حبان په روايت کي ددې صراحت راغلي دي. او ددې پشان د معاويه رضي الله عنه نه هم مرفوع روايت منقول دي. ددې روايت احمد او سنن اربعة کړې دي. اود ابوسعيد رضي الله عنه په روايت کي دي. کوم چي ابن حبان او ابن ابي سببه روايت کړې دي. اود ابن عمر رضي الله عنه روايت کوم چي امام ابوداود او نسائي روايت کړې دي. اود حضرت جابر رضي الله عنه په روايت کي ذکر دي. چه يو کس داسي راوستي شو چه هغه په څلورم ځل شراب څکلي وو. نو رسول الله ﷺ هغه باندې حد جاري کړلو. او قتل ې نکړلو. امام نسائي او بزار ددې روايت کړې دي. او هم دا خبره د حضرت قبيصه بن ذويب په روايت کي هم ذکر ده ابوداود.

لنډيز دا چي په علما، سلف او خلف ټولويه دي باندې اتفاق کړې دي. چه په څلورم ځل به څوک نشي قتل کولې. سوا دهغه کس نه څوک چي دا حلال گنځي. نوهغه به د مرتد کيدو په وجه قتل کولې شي بيا دا خبره ياد ساتل پکار دي چه د شرابو څښلو حد به مسلمان ته ورکولې شي. چه عاقل، بالغ وي. او گونگا نه وي. اود اضطرازي حالت نه بغيرهغه په خپله خوښه باندې څښلي وي. اگر چه يوه قطره ې څښلي وي. يا ددې سواد نورو شرابونونه ې څښلي وي. دکومو په حرمت چي د عالمانو اتفاق دي. چه دومره شراب ې څښلي وي. چه په هغې باندې نشه راځي. خو په دې شرط چي هغه د شرابو حرمت پيژني. که د قرآن او حديث په اوريندو سره وي. او يا دا چي هغه په دارالاسلام کي موجود وي. نوهغه ته به حد ورکولې شي. خو په دې شرط چي زيات تاخير به کي نه وي. اود شرابو په څکلو د ناوخته کيدو مطلب دا وو. چه دهغه بدبوڼي ختمه شوې وي. خو لمترجم وائي چه ديوې قطري په راتلو بدبوڼي راتگ گران وي. ددې امله د طلب په وخت کي پيژندې شي. دا خبره به کافي وي.

د يوڼي خنيدونه روسته اقرار کول

إِنَّا أَقْرَبُكَ ذَهَابًا رَأَيْتُمَا لَمْ يَحْدِثْ عِنْدَ أَبِي خَبِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ. وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُحَدِّثُ (١) وَكَذَلِكَ إِذَا أَحْبَبْتُ وَأَعْلَيْهِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ رِيحُهَا وَالسُّكْرُ لَمْ يَحْدِثْ عِنْدَ أَبِي خَبِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ. وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُحَدِّثُ. فَالْتِقَادُ لَمْ يَحْدِثْ قَبُولُ الشَّهَادَةِ بِالِاتِّفَاقِ، غَيْرَ أَنَّهُ مَقْدَرٌ بِالزَّمَانِ عِنْدَ غَاثٍ أَوْ بَعْدَ زَيْتَانٍ، وَهَذَا الْأَمْرُ الْخَاصُّ بِتَقَفِ مَعْضِ الزَّمَانِ وَالرَّائِعَةِ قَدْ تَكُونُ مِنْ غَيْرِهِ، كَمَا قِيلَ: يَقُولُونَ لَيْسَ الْكُفْرُ شَرِّبَتْ مَذَامَةً فَقُلْتُ لَمْ يَلِكْ أَكَلْتُ السُّقْرَ جَلًّا وَعِنْدَهُمَا يَقْدَرُ بِزَوَالِ الرَّائِعَةِ يَقُولُ ابْنُ مَسْعُودٍ: قِيَانٌ وَجَدْتُ لَمْ يَحْدِثْ الْخَمْرُ فَأَجْلَدُوا دَوِي أَدْوَاهُ (٢). وَلَا نَقِيَامَ الْأَثَرِ مِنْ أَقْوَى دَلَالَةٍ عَلَى الْقُرْبِ، وَإِنَّمَا يُصَارُ إِلَى التَّقْدِيرِ بِالزَّمَانِ عِنْدَ تَعَدُّ رَأْيَيْنِ وَالْإِيجَازَيْنِ الْوَأَيَّهِ مُمْكِنٌ لِلْمُسْتَدِلِّ، وَإِنَّمَا تَشْتَبِهَ عَلَى الْجَبَالِ. وَأَمَّا الْإِفْرَاقُ فَالْتِقَادُ لَمْ يَلِكْ عِنْدَ مُحَمَّدٍ كَمَا فِي حَدِّ الزَّيْنِ عَلَى مَا تَرْتَفِرُّهُ. وَعِنْدَهُمَا لَا يُقَامَرُ الْوَدُّ إِلَّا عِنْدَ قِيَامِ الرَّائِعَةِ لِأَنَّ حَدَّ الشُّرْبِ ثَبَتَ بِإِجْمَاعِ الصَّحَابَةِ (٣). وَلَا إِجْمَاعَ إِلَّا بِرَأْيِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَقَدْ شَرَطَ قِيَامَ الرَّائِعَةِ عَلَى مَا رَوَيْنَا.

حل اللغة ① التاخير روستوالي ② مدامة شراب ③ سفرجل مره. سيب

(١) القول الرابع هو هذا قول محمد ﷺ كذا في فتح القدير (٧٨٥) ومجمع (٦١١١) ورد المحنار (١٨٠٣) والخانية (٤١٥٤) نقلًا عن القول الرابع (٤٤٩١).

(٢) غريب الزيلعي رحمته الله بهذا اللفظ ثم نقل أثره رحمته الله وفيه أنه أمر الجلال بالذي شرب الخمر ووجد منه ريح الخمر وعزاه إلى مصنف عبدالرزاق نصب الرأية ٥٣٣/٣.

(٣) نقل الزيلعي رحمته الله قبل هذا عدة روايات و نقل فيها عمر الصحابة رضي الله عنهم أنهم جلدوا من وجد منه ريح الخمر نصب الرأية ٥٣٤/٣.

ښايي. او که د خولې نه د بدبوني ختميدونه روسته دې اقرار او کړي. نو دامام ابوحنيفه او ابو يوسف رحمهما په نيزه هم ده ته حدنشی ورکولې. او دامام محمد رحمه فرماني. چه حذب په پرې جاري کولې شی. دغه ډول که گواهانود خولې د بدبوني ختميدونه روسته دده خلاف گواهی ورکړله. نوهم دامام ابوحنيفه او ابو يوسف رحمهما په نيزه دا حکم دي. او دامام محمد رحمه په نيزه په پرې حد لگولې شی. نو دا معلوميدل پکار دي. چه په ناوخته گيدوباندې په اتفاق سره گواهی نه قبلېږي. خو فرق صرف دومره دي. چه دامام محمد رحمه په نيزه د ناوخته کيدو حد په زنا باندې قياس کول دي. او يوه مياشت ده. ځکه چې د زمانې په تيريدو سره تاخير راځي. او بدبوني خود شرابونه سوا د بل خيزنه هم راتلې شی. لکه شاعرچه ونيلی دي. شعر، خلگ ماته وائی. چه تا ځکلی دي شراب، زه وایم بلکه سيو بوټي دې او دامام ابوحنيفه او ابو يوسف رحمهما په نيزه تاخير اندازه صرف د بوټي تله دي. ځکه چې حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ددې په اړه کي فرمانيلی وو. که تاسود شرابو بدبوني محسوسوي. نو کورې ورته ورکړي. ددې روايت اسحاق، طبرانی، عبدالرزاق او ابو يعلى رحمهم هم ددې پشان کړې دي. اوهم دا مفهوم د صحيحينويه روايت کي هم دي. رحمهم او بله دا چې د شرابواثر يعنی د بدبوني وجود د شرابو څښلو د ټولونه لوټي دليل دي. او په زماني سره به اندازه هله لگيدې شی. چه ددې د اثر نه اندازه کول ممکن وي. او د سيو او شرابو په بوټي کي توپير کول د پيژندونکو لپاره ممکن دي. البته په ناپوه باندې اشتباه راځي. او دا خبره که د شرابو څښلو ټي په خپله اقرار او کړلو. نو په دې کي تاخير دامام محمد رحمه په نيزه نه باطلوي. لکه څنگه چې په حد زنا کي دي. رحمهم ددې وضاحت پورته بيان شوې دي. رحمهم او دامام ابوحنيفه او ابو يوسف رحمهم په نيزه په پرې حد نشي جاري کولې. البته په دې صورت کي چې بدبوني موجود وي. ځکه چې د شرابو په څښلو باندې د حد جاري کولو حکم ثبوت د صحابه کرامو رضي الله عنهم په اجماع سره دي. او اجماع به په هغه وخت کي منعقد وي. چه په هغې کي جليل القدر صحابه کرام رضي الله عنهم مثلاً د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه راتې هم گډ وي. او موږ پورته دا روايت ذکر کړلو چه حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د بدبوي وجود د حد قانمولو لپاره شرط گرځولو.

تر ټيخ: «وقد شرط الواحدة» د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د روايت نه معلومېږي. چه په شرابي باندې د حد جاري کاوه لپاره دهغه د خولې نه د شرابو بدبوني تلل شرط دي. رحمهم دا خبره دې پټه نه وي. چه شيخ ابن الهيثم رحمه د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه د آثارونه د بدبوني په شرطيت کي کلام کړې دي. دهغه روايتونو لنډيز دا ده. چه حضرت ابن مسعود رضي الله عنه د يوکس نه د شرابو بدبوني محسوس کړله. نووې فرمائيل. ته شراب ځکې. او الله تعالی قرآن نه مني. رحمهم يعنی دهغې نافرمانی کوي. رحمهم دا ئې اووئيل. او په هغه باندې ئې حد جاري کړلو. رحمهم رواه البخاري و مسلم رحمهم او په يوبل روايت کي دي. چه يوکس خپل وراره د نشي په حالت کي حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته پيش کړلو. دوی او فرمائيل. تاسودې بوې کړي. خلگ وچه هغه بوې کړلو. نو دهغه نه ئې د شرابو بدبوي بيا محسوس کړه. نو دوی هغه جيلخاني ته اوليرلو. او په بله روځ ئې رابهر کړلو او کورې ئې ورته ورکړي. حالاتکه ددې په سند کي يحيى الجابري دي. او دې مجهول دي. يعنی څه حال ئې معلوم نه دي. امام ترمذي نقل کړی دي. چه د يحيى الجابري نه پوښتنه اوشو. چه ابو حامد څوک دي؟ نو هغه اووئيل. چه يوه چوغکه وه. او والوتله. خلگو ددې نه دا معلومه کړه. چه دهغه څه حال معلوم نه دي. خو په جواهر منيفه کي د حارث په سند سره پورتنې سند ذکر دي. چه سفيان بن عيينه رحمه د يحيى الجابري نه پوښتنه او کړه. چه ابو حامد څوک دي؟ نووې فرمائيل. چه د يمن نه يوبانديچي موږ ته راغلې وو. ددې نه معلومه شوه. چه امام ترمذي چې کوم روايت ذکر کړې دي. چه يوه چوغکه وه او والوته. دا د بدې لپاره نه وه. بلکه د مدح په طور وه. چه دلته يوبزرگ راغلي وو. خوايسار نشو. بلکه ډير زر لارلو. «يقولون لي ښه شربت مدامی» «فقلت لهم لا بل ډکلت السفرجل» «ښه» د «فتح» نه باب سمع او فتح نه د امر صيغه ده. دچا خوله بويول او «مدامی» بضم ميم د انگورو شراب. د شاعر مقصد دا دي. چه خلگ ماته وائی. خوله کهولای کړه. او بوټي کړه. چه ده د انگورو شراب ځکلی دي. که نه، نو ما ورته اووئيل. چه ما هغه شراب نه دی ځکلي. بلکه ما

يوه ميوه خوړلې ده. ملاکومه چې د سيوو پشان ده. په کابل او کشمير کې پيدا کيږي. انوار الحق قاسمي اکتوبر ۱۹۹۴ هـ. ل. يوه بله نسخه کې د «رنگه» په ځاني «رنگ» راغلي دي. مطلب ئې دا نه دي. چې تاد انګورو شراب ځکلی دی. نو ما ورته اوونيل. چې نه بلکه د سيوو پشان يوه ميوه مې خوړلې ده.

دغه معقول عذر د هغې دخولې نه د بونې ختميدل مانع د دنده دي

(فان اعداء اليهودي بمساؤجد منه أو سكران قد هوبوا من مضرالي مضر فيه الأمارة لقطع ذلك قبل أن يتوبوا به حد في
لهم جميعاً) لأن هذا عذر كغير المساقوفي حد الزنا والشاهد لا يقتضي عليه. (وكن سكرين النبيذ حد) (لما روي أن
عمر قمر عذر عن غربي سكرين النبيذ). (١) وستبين الكلام في حد السكر ومقدار حذو المستحق عليه وإن شاء الله
تعالى

هر اتفه - سكرن - شه سړې ① تمسقة فاصله

زماږه - اوکه شرابی کس گواهانوپه داسې حالت کې اونیولو چې دده د خوړلې نه د شرابو بوی تلل. یا په نشه کې وو. بیا خلگ ودا کس ددې ځاني نه بل ښارته بوتلو. چرته چې امام وو. او هلته په تلو تلو کې دده د خوړلې بدبونی ختمه شی. (زیاده نشه ختمه شی) نو د ټولو عالمانوپه اتفاق سره به په ده حد جاری کولې شی. ځکه چې دا تاخیر د عذر د امله دي. لکه څنگه چې د زنا په صورت کې د لارې د لری والی د امله د گواهانوپه گواهی کې تاخیر د هغوی د تهمت سبب نه گرځي. او هغه کس چې د نبیذ څښلو په وجه نشه شی. نویه ده به حد جاری کولې شی. ځکه چې دارقطنی په خپل سنن کې روایت کړې دي. چې حضرت عمر ؓ یو داسې کس باندې حد جاری کړې وو. چې هغه د نبیذ د څښلو په وجه نشه وو. انشاء الله موږ به وړاندې ددې بیان اوکړو چې د نشې حد څه دی. او په څومره مقدار څښلو باندې سړې مستحق د حد گرځي.

توضیح - «فان اخذه الشهوة» صورت د مسنلي دا دي. چې یو کس گواهان په داسې حالت کې اونیسی. چې دده دخولې نه د شرابو بدبونی ځي. یا دې نشه وی. بیا دې د یو ښار نه بل ښارته ددې لپاره بوځي. چې هلته په دغه دوهم ښار کې قاضی موجود وی. نو د مسافه دلری والی د امله د دغه شرابی دخولې نه بدبونی لاره شی. یا نشه ختمه شی. نویه دې صورت کې به د ټولو امامانو ؓ په نیزیه اجماع سره به ده حد جاری کولې شی. ځکه چې د فاصلې لری والی د امله عذر موجود دي. لکه څنگه چې په حد زنا کې که د فاصلې د لری والی د امله په گواهی کې تاخیر راشی. نو گواهان متهم نه گرځي. نو دغه ډول د مسافه لری والی هم دخولې نه د بونې تلل یا د نشې ختمیدل عذر گرځوي. او د حد اقامت برقرار ساتي.

د اقامت حد په اړه کې اصول دا دی. چې هغه تاخیر چې په هغې کې معقول عذروي. نویه دې صورت کې به تاخیر د حد ساقط کاوه موجب نه وی. او د تاخیر د معقول عذر نه مراد، مرض، دلارې ویره، اوږد مسافه، وغیره دی. نو ددې عذرونو نه سوا به بل عذر معقول نه وی. ددې دغه دلیل دا دي. چې پخپله د فقهاؤ اجماع ده. لکه چې د «فی قولهم جميعاً» یعنی د ټولو عالمانوپه قول سره، په متن کې ددې بیان اوشو.

په فتح القدیر کې د «الاصل» لفظ استعمال کړې دي. او د عقبه د شراب څښلو واقعې ئې لیکلې ده. چې څه خلگ و د عقبه په شرابو څښلو گواهی ورکړله. او بیا ئې دې دریم خلیفه حضرت عثمان ذوی النورین ؓ ته د کوفې نه مدینې ته راوستلو په دغه مهال کې د عقبه د خوړلې نه د شرابو بوی ختم شو. (زیان نشه ختمه شوې وه) نویه عقبه باندې حد جاری کړې شو. ځکه چې دلته د مسافه د لری والی معقول عذر موجود دي. نو چې معقول عذر موجود وي. نو د گواهی تاخیر په قابل اعتبار وی. لکه څنگه چې په حد زنا کې د مسافه د لری والی د امله په گواهی کې تاخیر مقبوله ده. نو د شراب څښلو گواهانوپه حق کې به هم د مسافه د لری والی د چې په تاخیر سره ددوی گواهی ادا کول موجب د تهمت نه وی. یعنی په دوی به حد قذف نشی جاری کولې.

ځکه چې د مسافه لرې والې د گواهانو په حق کې معقول عذر دي. کوم چې د شراب څنگلو گواهانو ته تهمت لري کوي. ځکه چې دقابل حد جرم لپاره په گواهي کې تاخير مانع وي. که يوکس نبيذ اوڅښلو. او نشه شو. نو په ده به هم حد جاری کولې شي ځکه چې په سنن دارقطني کې روايت دي. ځکه چې حضرت عمر رضي الله عنه هغه باندې چې حد جاری کړې وو. څوک چې په نبيذ باندې نشه شوې وو. د حضرت ابودرداء او ابوسعيد رضي الله عنه نه روايت دي. چې کله رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يوشی کس راوستی شو. هغه او ويل. د دومره وخت نه زه په منگي کې جوړ شوي شراب نه ځم. او هغه کس عرض او کړ. لویا رسول الله صلي الله عليه وسلم م شراب نه دی ځکلی. بلکه ما د کدو په لوبې کې د قجور او کشمش جيت رضي الله عنه ځکلی دی. رسول صلي الله عليه وسلم ځکه ورکړ. نو هغه اوزورولې شو. په يوسند سره د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه ددې پشن منقول دی ددې نه تېنه شوه. چې نشی راوستونکې څيز هم موجب د حد دي. نبيذ د هر څيزو. د کوم څيز نه چې نبيذ تيارېږي. هغه پخولې شي تردې چې هغه نبيذ نه غوښه پېنگ شي. دهغې څښل جائز دی. مثال طور د نبيذ شرب د قجورو، غنمو، شهدو، جوارو، وريزو، بجره، انګورو وغيره نه نبيذ تيارولې شي.

د شرابو په بوټي يا قنې باندې د حد عدم وجوب

(وَلَا يُجْزَى عَنْهُ السُّكْرَانُ أَثَمَ سَكْرَتِهِ إِذَا كَانَ فِي الْحَالِ الْمَذْمُومِ) (وَلَا يُجْزَى عَنْهُ السُّكْرَانُ أَثَمَ سَكْرَتِهِ إِذَا كَانَ فِي الْحَالِ الْمَذْمُومِ) (وَلَا يُجْزَى عَنْهُ السُّكْرَانُ أَثَمَ سَكْرَتِهِ إِذَا كَانَ فِي الْحَالِ الْمَذْمُومِ)

هل اللغة: ① تقيا خان ساتل ② اگره زبردستی، زور ③ الاضطراب لا چاری، مجبوری ④ طوعات بعد از ⑤ البیع بهنگ ⑥ الرواک: د اسپې شیدې زماړه - او گواهانو یوکس په شرابو څښلو نه وو لیدلې. خود هغه د خولې نه د شرابو بوټي راځي. په هغه د شرابو قنې او کړلو. نو ده ته به حد نشی لگولې. ځکه چې په دې بدبوټي کې احتمال شته. هله چې د شرابو بوټي دې او که د بل څه رضي الله عنه دغه ډول ځکاک هم د څه دباؤ او زورنې د امله کیدای شي نو ځکه به نشی سړی ته حد نشی ورکولې. تردې چې دا معلومه شي. چې دا کس د نبيذ په ځکاک باندې نشه شوي دي. او ده دا په خوشحالي سره ځکلی دی. ځکه چې په مباح څيز نشه راتلو باندې حد نه واجیږي. لکه بهنگ اود اسپې پیوسر نشه شي. دغه ډول هغه کس چې په هغه باندې په زور ځکلي شوې وي نو په هغه باندې هم حد نشی جاری کولې. ځکه چې دا شيان (څيزونه) حد نه واجیوي. تریخ: - «ولا حد علی من وجد منه رائحة الخمر» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د یوهوټي په حالت کې د حد عدم نفاذ

(وَلَا يُجْزَى عَنْهُ السُّكْرَانُ أَثَمَ سَكْرَتِهِ إِذَا كَانَ فِي الْحَالِ الْمَذْمُومِ) (وَلَا يُجْزَى عَنْهُ السُّكْرَانُ أَثَمَ سَكْرَتِهِ إِذَا كَانَ فِي الْحَالِ الْمَذْمُومِ) (وَلَا يُجْزَى عَنْهُ السُّكْرَانُ أَثَمَ سَكْرَتِهِ إِذَا كَانَ فِي الْحَالِ الْمَذْمُومِ)

هل اللغة: ① السكر: نشه ② سوطا: کورې ③ وجود زياتی جامې به ترې ويستلې شي ④ التخفيف: آسانتيا زماړه - بیان نشی ته به په حالت د نشه کې حد نشی ورکولې. تردې چې دده نه نشه لاړه شي. چې بیا لپاره دې اوویرېږي. اوزورونه قبول کړي. اود شرابو اونشې حد د آزاد سړي لپاره اتیا کورې دي. ځکه چې په دې باندې صحابه کرام رضي الله عنه اجماع کړې ده. او کورې به د شرابي بدن مختلفو حصو ته ورکولې شي. لکه په زنا کې چې خودلی شوی دی. اود مشهور روایت مطابق به د کورو وهلو نه وړاندې دده نه جامې اووېستلې شي. خودامام محمد صلي الله عليه وسلم نه په نوادر کې یوروايت دي. چې جامې به ترې نشی ويستلې. چې دا ښکاره شي. چې په دې حد

هل شرابوه کی څه تخفيف شته. ځکه چې ددې په اړه کې په صراحت سره څه يقنی حکم نشته. اود مشهور روايت وجه دا ده. چه مور يو ځل په دې کې تخفيف کړې دې. هله د زنا پشان ورته سل کورې نشي لگولې که نود دوباره تخفيف به څه اعتبار نشي کولی. هلکلام حاصل دا شو. چه د شرابويه څښلو اگر چه نشه نشي. يعنی صرف يو يا دوې [دوه] څاڅکي ئې ځکلی وي. نوبيا هم دې د حد مستحق دې. اود نييزه وغيره نورو څيزونو لپاره د نشي وجود ضروري دې. ددې امله مصنف رحمه الله او فرمائيل. چه د شرابوحد اود نشي راوستونکي څيز حد د آزاد سړي لپاره اتيا کورې دی. اود جامو ويستلو مطلب دا دې. چه د سترېتولونه سرا چې کومې زياتي جامې وي. هغه جامې اوباسی. تريح:- «ولا يحد حتى يزول عنه السكر الخ» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

د غلام لپاره حد

[وَأَنَّ كَانَ عَبْدًا أَوْ غَيْرَهُ سَوَاءً] لِأَنَّ الرُّقَّ مُتَّصِفٌ عَلَى مَا عُرِفَ. [وَمَنْ أَقْرَبَ شَرِبَ الْخَمْرَ وَالسُّكْرَ لِمَنْ جَرَّ لِمَنْ عَدَّ] لِأَنَّهُ غَائِضٌ حَقُّ اللَّهِ تَعَالَى. [وَيُثْبِتُ الشَّرْبُ بِعَهْدَةِ شَاهِدَيْنِ] [وَيُثْبِتُ] [بِالْأَقْرَبِ مَرَّةً وَاحِدَةً] (۱) وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ يُشْرَطُ الْإِقْرَارُ مَرَّتَيْنِ وَهُوَ تَطْلِيلُ الْإِخْلَافِ فِي السَّرِقَةِ وَسَبْيِهَا هُنَا كَإِنْ شَاءَ اللَّهُ

ژباړه:- او که شرابی غلام وي. نودده حد څلويښت کورې دی. ځکه چې غلامی سزا نيموی. او کوم کس چې د شرابو څښلو يا د نشه راوستونکي څيز د څښلو اقرار او کړلو. اوبيا هغه دخپل اقرار نه واوریدلو. نو هغه ته به حد نشي ورکولې. ځکه چې دا خالص دالله تعالی حق دې. او شراب څښل يا د نشه راوستونکي څيز څښل د دوو گواهانو په گواهي سره ثابتیږي. اوبيا صرف په اقرار سره ثابتیږي. او د امام ابو یوسف رحمه الله نه يو روايت دا دې. چه په دوو مجلسونو کې يو يو ځل اقرار کول شرط دې. اودا اختلاف دهغه اختلاف نظير دې. کوم چې د غلام په اقرار کې دې. دا مسئله به انشاء الله موږ د غلام په باب کې بيان کړو. تريح:- «وان كان عبدا فعده الخ» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

د شرابويه حد کې د ښځو گواهي عدم اعتبار

[وَلَا يَقْبَلُ فِيهِ شَهَادَةُ النِّسَاءِ مِمَّا زَجَّلَ] لِأَنَّ فِيهَا شُبُهَةَ الْبَيِّنَاتِ وَتَمَثُّلَ الْخُلَالِ وَالنِّسْيَانِ

هل اللغة: ① الضلال: گمراهی ② النسيان: هيره
ژباړه:- او شرابويه څښلو چې کوم حد جاری کولې شي. نوبه دې اړه کې د سړو سره د ښځو گواهي معتبره نه ده. ځکه چې د ښځو په گواهي کې د بدلیدو رابدیدو شبه وي. اود هيریدو او تهمت امکان وي. تريح:- «ولا يقبل فيه شهادة النساء» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

د دې نښې په حالت کې د حد لږولو حکم

[وَالسُّكْرَانُ الَّذِي يُعَذِّبُ هُوَ الَّذِي لَا يَقْبَلُ مُنْطِقًا لَا قِيلَ وَلَا كَيْفَ وَلَا يَقْبَلُ الرَّجُلُ مِنَ الْمَرْأَةِ] إِذَا قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ [وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ] وَقَالَ: هُوَ الَّذِي يُعَذِّبُ وَيُقْلِبُ كَلَامَهُ [لَأَنَّهُ هُوَ السُّكْرَانُ فِي الْعَرَبِ] وَأَلَيْهِ مَا كُنَّا الْمَسَائِيرَ. وَلَهُ أَنَّهُ يُعَذِّبُ فِي أَصَابِ الْحُدُودِ بِأَقْصَا أَقْصَاءِ الْعَذَابِ. وَهَذَا يَأْتِي السُّكْرَانَ بِقَلْبِ السُّوَدِ عَلَى الْعَقْلِ فَيَسْلُبُهُ الْقَهْرُ بَيِّنَاتٍ شَيْءٌ عَوِشَ، وَمَا دُونَ ذَلِكَ لَا يَغْزِي عَنْ شُبُهَةِ الضَّعْفِ وَالْمَقْتَرِفِ الْقَدْرَ السُّكْرَانِ فِي حَقِّ الْحُرْمَةِ مَا قَالَهُ بِالْإِجْمَاعِ أَخْذًا بِالْإِحْتِيَاظِ وَالنَّاسِ فِي يَحْتَرِظُونَ أَثَرَهُ فِي مَشْيِهِ وَعَوَاكِبِهِ وَأَطْرَافِهِ وَهَذَا أَيْضًا يَنْقُضُ قَوْلَ قُلَامَعْنَى لِأَعْيَابِهِ.

هل اللغة: ① منطق خبرې ② يخطئ: گمډوډ کيږي ③ ذرة: دفع کول، لرې کول ④ القدر: پيسالۍ ⑤ ميشه: تگ ⑥ اطراف اندامونه ⑦ يتفاوت: مختلف کيږي

(۱) القول الرابع هو هذا قول الطرفين رحمهما الله كذا في الخانية (٤١٥٤) ورده المختار (١٨٠٣) والهندية (١٥٩٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٥٠١).

۱۴۹- اونه سړی چې حد ورته لگولې شې. هغه کس دي. څوک چې په خپل مینځ کې په خبرو نه پوهیږي. نه لېږي اونه زیاتې. اود سړی اوښځې په مینځ کې توپیر نشی کولې. مصنف رحمه الله فرماني. چه دا د امام ابوحنيفه رحمه الله قول دي. اوصاحبين رحمهم الله فرماني. چه نشه هغه کس دي. چه بکواس کوي. اودهغه زیاتي خبرې گډې وې. ځکه چې په عرف کې داسې کس ته نشه وائی. اوهم د صاحبينو رحمهم الله قول اړخ ته ډاکټرو مشانځو رحمهم الله دي. **میلان دي.** **اودفتوی ورکاوه لپاره هم دا قول مناسب اوغوره دي ځکه چې امام**

ابوحنيفه رحمه الله دليل ضعیف دي. **د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دي.** چه دحدود په نافذ کولو کې به دهغه سبب اعتبار کولې شې. کوم چې د کاملې مرتبې وي. چه په څه طريقه حدساقط شې. اود نشي انتهاء **اخری حد** دا دي. چه نشه په عقل باندې دومره غالبه شې. چه هغه ته ددو څیزونو په مینځ کې امتیاز کول ختم شې. اوچه ددې نه کمه نشه وي. نودا به د هوش د شبهي نه خالی نه وي **يعني** دې به څه نه څه پوهیږي هم. اود شرايونه سوا په نورو نشه راوستونکي څیزونو کې **چه** په کومه پيالي يا گلاس کې اوبه څکې **نوم** هغه گلاس اوبیالي به حرامه وي. دکومې په څښلو سره چې بکواس اوگډې وې خبرې کوي. درې واروامانودا قهرل داحتیاط د امله غوره کړې دي. خوامام شافعي رحمه الله د نشي په اړه کې داثربنکاره کيدواعتبارکوي. يعنی چه دده د پښولاسونو اودنورحرکتونو نه دده په نشه کې کيدل معلومېږي. حالانکه په دي خبرو کې د خلکو په مینځ کې ډیرلوي توپیر وي. نوددې اعتبارکولوڅه معنی **ضرورت** نشته.

ترېخ:- **«وهذا ينافي فلا معنى للاعتبار»** امام شافعي رحمه الله د نشي په اړه کې داثربنکاره کيدو اعتبارکوي. يعنی چې د نشي اثرده په پښولاسونو اوحرکاتو کې ښکاره کيږي. حالانکه دا خبرې په خلگ وکې مختلفې وي. نوځکه ددې خبرو اعتبارکولوڅه معقوليت نشته. **ځکه** چې يوکس مضبوط وي. دنشه راوستونکې څيزه څښلو باندې هم دهغه په حرکتو کې څه توپیر نه راځي. اوڅوک داسې کمزوري وي. چه د نشي نه بغيرهم هغه ډيکې وهی. اواخوا ديخوا کيږي. اودا خبره دي واضحه وي. چه د شرايونه سوا په نورو نشه راوستونکو څيزونو کې چې ترڅو پورې نشه نه وي راغلي. ترهغه وخته پورې دهغې څښل حرام نه دي. ددې امله که يوکس درې پيالي اوڅښلي اوبيا هم نشه نشو نودا ده لپاره جائزده. اوکه څلورمې پيالي په کې نشه پيدا کړه. نوم دا آخری پيالي دده لپاره حرامه ده. دلته د نشي راتلو نه په اتفاق سره دا مراد ده. چه دده کلام د هزيان **بکواس** اوگډو وډو خبرو وي. خوچه دا گډې وې خبرې دده په کلام کې دنيمو نه زیاتي وي. ځکه که د نيمو خبرو سره برابر وي. نودې په نشه کې مستغرق نه دي. **البحر**

بهنک چرس اوافيون حرام دي. خود شرايو نه ددې حرمت کم دي. اوس که ددې څيزونو په استعمال سره نشه کيږي. نوده ته به حد نشي ورکولې. بلکه تعزيراً به **مناسب** سزا ورکولې شې. **الجوهرة** خوتحقيق دا دي. چه بهنک مباح دي. ځکه چې دا گياه ده. خوددې نه نشه جوړول حرام دي. **النهرعن العنايه** اواوس زه مترجم وایم. چه دا شيان (څيزونه) نشه راوستونکي نه دي. ځکه چې د مسکراونشه راوستونکي څيزونو ماده گرمه وي. حالانکه افيون او چرس یخ دي. بيا هم ددې د حرمت وجه تخديريعنی داندامونو بې حسه کول دي اوچه په حواسو کې کمزوري اوفتور پيدا شې. ددې دليل د سلمه **دا** حديث دي. چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دهرمفترومسکرنه منع کړې ده. اوبه حسن سند سره امام ابوداود رحمه الله ددې روايت کړې دي. اوشامی د شيخ ابن حجر رحمهم الله وغيره نه نقل کړی دي. چه کوم کس د افينو څښلو عادت وي. نوم دهغه لپاره دا حلال نه دي. چه په دې عادت باندې قائم پاتې شې. البته که په يوځل پوره پريخودو کې دهلاکت يا بيماري خطره وي. نوهمه دې په کرار کرار کرار (مزه مزه) کموي. تردې چې دا بيخي پريږدي. که په يومعجون جوړولو کې د افينو برخه د نورو برخو نه کمه وه. نوپيا په کې څه حرج نشته. اوبه دې طريقه ماشومانوته ورکولو کې څه حرج نشته. والله تعالى اعلم.

د نښې سړي د شرايو څښلو اقرار کول

(وَلَا يَحُدُّ السُّكَرَانُ بِأَقْرَابِهِ عَلَيْهِ) لِإِنَّمَا أَهْتَمُّ بِالْكَذِبِ فِي أَقْرَابِهِ فَتَحْتَالُ لِدَرْيَةِ لَأَنَّهُ عَالِمٌ حَقِّ اللَّهِ تَعَالَى بِإِلَافٍ حَدِّ الْقُرْبَى لِأَنَّهُ فِيهِ حَقُّ الْعَبْدِ وَالسُّكَرَانُ فِيهِ كَالصَّامِيِّ عَقُوبَةُ عَلَيْهِ كَمَا فِي سَائِرِ نَعَمَاتِهِ، وَلَوْ أَنَّ تَدَّ السُّكَرَانُ لَا تَبِينُ مِنْهُ أَهْرَاقُهُ لِأَنَّ الْكَافِرِينَ بَابُ الْإِعْتِقَادِ فَلَا يَتَعَقَّقُ مَعَ السُّكْرِ، وَهَذَا قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ وَنَحْوُهُ (۱) وَفِي ظَاهِرِ الرَّوَايَةِ تَكُونُ رَدَّةُ هَلِ الْقَفْعِ: ① الصَّامِيُّ هُغْه كَس چي نشه نه وي بلكه خواص خمسة ئې كار كوي ② عقوبة: سزا

زېاره - كه نشې سړي په خپل ځان د شرايو څښلو اقرار او كړلو. نوډه ته به حد نشي وركولې. ځكه چې ددې په دې اقرار كي د دروغو زيات احتمال دي. نوډه څخه به حد لرې كاوه لپاره څه طريقه لواره وي. ځكه چې دا خالص د الله تعالى حق دې په خلاف د حد قذف ځكه چې په هغې پورې د بنده حق متعلق وي. او په دې كي هغه كس چې په نشه كښي ډوب وي او هغه كس چې خواص ئې كار كوي دواړه برابر دي. ددې لپاره چې نشه سړي خپله پوره سزا بيا مومي. لكه څنگه چې دده نور تصرفات او معاملات لكه طلاق او عتاق وغيره په ده باندې نافذ كيږي. خو كه داسې كس يعني په نشه كي مست كس مرتد شي. نوډه ښځه په ده نه طلاقيږي. ځكه چې داخو يوه اعتقادي معامله ده. نو په نشې سره به ددې تحقق نه راځي. دا قول دامام ابو حنيفه او امام محمد عليه السلام دي. خو په ظاهر روايت كي دې مرتد كيږي. خود ظاهر روايت پريښول او اول قول اخستل غوره دي.

توحيد: «ولا يحد السكران باقراوه»، د ژباړې نه مطلب واضح دي.

باب حد القذف

زېاره - مركب باب ۵، د زنا تهمت لگولو څخه بيان كي مركب دي.

(وَأَذْأَقَ الرَّجُلَ رَجُلًا مُّحَصَّنًا أَوْ امْرَأَةً مُّحَصَّنَةً بِمَرِيْعِ الزَّانَا، وَطَالَبَ الْمُتَّقِذُ بِالْحَدِّ عَدَةَ الْحَاكِمِ ثَمَانِينَ سَوْطًا إِنْ كَانَ حُرًّا، لِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَالَّذِينَ يَمُوتُونَ الْمُحْصَنَاتِ} إِلَى أَنْ قَالَ {فَأَعْلَبُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً} الْآيَةَ، وَالْمُرَادُ الرَّجُلُ بِالزَّانَا بِالْإِجْمَاعِ، وَفِي النَّصِّ إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّهُ هُوَ الشَّارِطُ أَلَيْعَةً مِنَ الشَّهَادَةِ إِذْ هُوَ مُقْتَضٍ بِالزَّانَا، وَيُسْتَرْطُ مُطَابَقَةُ الْمُتَّقِذِ لِأَنَّ فِيهِ حَقَّهُ مِنْ حَيْثُ دَفَعَهُ الْعَارَ وَأَخْصَانِ الْمُتَّقِذِ لِيَأْتَاكَ).

هَلِ الْقَفْعِ: ① العار شرم ② ثمانين اتيا

زېاره - كله چې يوسړي مركب بل محصن سړي مركب يا محصنه ښځه مركب په صريحې زنا باندې داغداره مركب كړي. مركب ددې بكريا زينب زنا كړې ده مركب او مقذوف مركب چا چې تهمت لگولې شوې وي. يعني بكر او زينب په قاذف باندې مركب د حد مركب قانمولي مركب مطالبه او كړي. مركب ده په ما باندې د زنا تهمت لگولې دي. په ده باندې حد قذف قانم كړي مركب كه دغه قاذف مركب آزاد وي. نو قاضي به په ده د اتيا كپړو حد جاري كړي. د الله تعالى ددې قول په دليل سره چې «وَالَّذِينَ يَمُوتُونَ الْمُحْصَنَاتِ» يعني كوم كسان وركړي مركب او په آيت كي د مركب رمي، نه مراد په اجماع سره زنا ده. او په نص كي دې اړخ ته اشاره ده. مركب د مركب رمي نه مراد زنا ده او دا اشاره شرط كول د څلورو گواهانو دي. ځكه چې څلورو گواهان په زنا پورې خاص دي. مركب يعني شريعت كي څلورو گواهان صرف د زنا په باب كي شرط دي. نوډي ته اشاره شوه. چه د رمي نه مراد زنا ده. او شرط كولې شي. مطالبه د مقذوف مركب بكر او زينب چه هغوي په قاذف باندې د حد جاري كولو مطالبه او كړي مركب ځكه چې په دې مركب د حد جاري كولو كي مركب دده مركب مقذوف مركب حق دې په دې حيثيت چې دخان نه

القول الرابع هو هذا قول الطرفين مركب كذا في فتح القدير (۸۸۵) والخاتبة (۴۱۵۴) و رد المحتار (۱۸۱۳) نقلًا عن القول (۴۵۱۱).

ملا متيا لري کول دی. هله چه سهار ورته څوک د زنا کار پيغور ورنکړي ه اود مقدوف هله چه بکراوزينب ده ه احصان ثابتول دی. هله چه خلگ و ته دا ثابته شی. چه بکراوزينب گناهکاران نه دي ه لکه څنگه چې موږ آيت تلاوت کړلو. هله يعنی په کي دمحصنات قيد شته ه تريح :- د ژباړې نه مطلب واضح دي.

قَالَ (وَيَعْرِفُ عَلَى أَعْضَائِهِ) لِمَا مَرَفَى حَدِّ الزَّانَا (وَلَا يَجْرُدُ مِنْ نِيَابِهِ) لِأَنَّهُ سَبَبٌ غَيْرُ مَقْطُوعٍ فَلَا يَتَأَمَّلُ عَلَى الشَّدَةِ بِخِلَافِ حَدِّ الزَّانَا (غَيْرَ أَنَّهُ يَلْزَمُ عَنْهُ الْقَوُورُ وَالشُّقُ) لِأَنَّ ذَلِكَ يَمْنَعُ إِيصَالَ الْأَكْمَرِ بِهِ

حل اللغة: ① اعضاء اندامونه ② وجود خالی کولې شی ③ غیر مقطوع غیر یقینی ④ الشدة سختوالي ⑤ ایصال الام رسول د درد

ژباړه :- ملا ابو الحسین قدوری ه فرمائیل دی. اوجلا جلا به وهلی شی اندامونه د قاذف. هله یس یوځانې به نه وهی. بلکه مختلف ځایونه به وهی. چه د یواندام دضائع کیدو یا د قاذف دهلاکت سبب اونه گرځي ه لکه څنگه چې تیر شوی دی. په بیان د حد زنا کي هله چه جلا جلا اندامونو ته به کورې لگولې شی ه اوجامې به ترې نشی ویستلې. ځکه چې د حد قذف سبب یقینی نه دي. هله ځکه چې کیدای شی. قاذف په خپله خبره کي رښتیا وی. خودې څلورگواهان پیدا نکړي شی. اوبه حد زنا کي ترې جامې ځکه ویستلې شی. چه هلته د څلورگواهان په شهادت سره زنا ثابته شوې ده. یعنی دې خبرې دصدافت لپاره د څلورگواهانو پیش کول گران شرط دي. ممکن ده. چه خبره رښتیا وی. خو څلورگواهان پیدا نشی. اوجه دغه خبره په څلورگواهانو ثابته شی. نوییا خویه کي د شک هډو څه خبره نشته. نویه حد قذف کي د دعوه دصحت امکان شته. اوبه حد زنا کي د دعوه دکذب احتمال نشته ه نو حد قذف به په سختی سره نشی قانمولي. هله چه په حد زنا اوحد قذف کي د کیفیت په اعتبار سره هم توپیر ښکاره شی. اگرچه دعدد په اعتبار سره فرق ښکاره دي ه په خلاف د حد زنا هله ځکه چې په هغې کي ترې جامې ویستلې شی ه البته دومره ده چې د قاذف څخه به پوستن هله یعنی هغه څیزه د وړی نه جوړ شوې وی ه اوحشو نه هله یعنی هغه کالی چې د مالوچونه ډکه شوې وی ه ځکه چې دا شیان (خیزونه) هله بدن وی نو ه بدن ته تکلیف رسول منع کوی. هله حالاتکه دحد جاری کولو مقصد خودا دي. چه محدود ته زور نه اوتکلیف ملاوشی. اود نورو لپاره عبرت شی ه تريح :- د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د غلام حد قذف

(وَأَنَّ كَانَ الْقَافِ عِنْدَ أَهْلِ رُبْعَيْنِ سَوْطًا لِيَكَانَ الرِّقَ وَالْإِحْصَانُ أَنْ يَكُونَ الْمُتَقَدِّفُ حُرًّا عَاقِلًا بَالِغًا مُسْلِمًا عَفِيفًا عَنْ فِعْلِ الزَّانَا) أَمَا الْحَرْثُ فَلَا يَطْلُقُ عَلَيْهِ اسْمُ الْإِحْصَانِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {فَعَلَيْكُمْ نَيْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ} أَيْ الْحَرَّاءُ وَالْعَقْلُ وَالْبُلُوغُ لِأَنَّ الْعَارَ لَا يَلْحَقُ بِالْعَبْدِ وَالْمَجْنُونِ لِعَدَمِ تَحَقُّقِ فِعْلِ الزَّانَا مِنْهُمَا، وَالْإِسْلَامُ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ أَمَرَكَ بِأَلَيْهِ فَلَيْسَ بِمُحْصَنٍ} (وَالْبَقَّةُ لِأَنَّ غَيْرَ الْعَفِيفِ لَا يَلْحَقُهُ الْعَارُ، وَكَذَا الْقَافِ صَادِقٌ فِيهِ.

حل اللغة: ① الرق: غلامی ② عفيف: پاکدامن ③ الحرائر جمع د آزاد ④ صادق: رښتونې ژباړه :- اوکه تهت لگونکي غلام وو. نودهغه دغلامی د امله هغه ته څلوښت کورې ورکولې شی. په دي مقام کي د محصن معنی دا ده. چه هغه آزاد، عاقل، بالغ، مسلمان، اودزنا د کار نه پاک وی. په دي کي د آزادی قيد ځکه دي. چه دي ته د احصان نوم ورکړې شوې دي. الله تعالی فرمائیلی دی. {فَعَلَيْكُمْ نَيْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ} ددي محصنات نه آزادي ښځي مراد دی. اود عقل اوبلوغ قيد په کي ځکه لگولې شوې دي. چه د نابالغ اولیونی نه د زنا د فعل صادريدل نه کيږي. نوهغوی باندي شرميدل هم نه راځي. اود اسلام قيد ددي امله دي. چه رسول الله فرمائیلی دی. چا چې دالله تعالی سره شرک اوکړلو. هغه محصن نه دي.

ترویح: «وان کان القاذف عبدا» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

دېل کس نه نسب نه انکار کول

﴿وَمَنْ نَفَىٰ نَفْسَ غَيْرِهِ فَقَالَ لَسْتُ بِأَبِيكَ فَإِنَّهُ يُحَدِّثُ﴾ هَذَا إِذَا كَانَتْ أُمُّهُ حُرَّةً مُّسْلِمَةً، لِأَنَّهُ فِي الْحَقِيقَةِ قَدْ ذَلَّ لِأُمِّهِ لِأَنَّ النَّسَبَ إِنَّمَا يَنْقُصُ عَنِ الزَّانِي لِأَعْنِ غَيْرِهِ.

ژباړه: اوکه یوکس دېل کس د نسب نفی او کړله. اودا ئې اووئیل چه ته دخپل پلار نه نه ئې. نوډه باندې به حد جاری کولې شی. خودا حکم په هغه صورت کې دې چه په کوم کس تهمت لگولې شوې وی. هغه آزاد او مسلمان وی. ځکه چې دنسب دانکار مطلب دهغه په مور باندې د زنا تهمت لگول دی. ځکه چې دنسب انکار صرف د زناکار نه کیږی. دېل چا نه نه کیږی. ځکه دده مور دېل چا وینځه وه. چا سره د دغه ماشوم پلار نکاح کړې وه. نو دا کس د خپلې مور د مالک غلام دې. نو په دې صورت کې د تهمت لگونکی د خبرې مطلب دا شو چه ته دخپل پلار نه بلکه دخپل مولی ئې. نو ځکه ددې ته د نسب نفی نه لازمیږی. اوکه دا ئې اووئیل چه ته دخپل پلار نه ئې. نوډه ته به حد نشی ورکولې.

ترویح: «ومن نفی نسب غیره» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

د ته دخپل پلار خوڼې نه ئې حکم

﴿وَمَنْ قَالَ لِغَيْرِهِ فِي غَضَبٍ لَسْتُ بِأَبْنٍ فَلَانَ لِأَبِيهِ الَّذِي يُدْعَى لَهُ يُحَدِّثُ، وَلَوْ قَالَ فِي غَيْرِ غَضَبٍ لَا يُحَدِّثُ﴾ لِأَنَّ عِنْدَ الْقَضَاءِ يَرَادُ بِهِ خِيَفَتُهُ سِوَاهُ، وَفِي غَيْرِهِ يَرَادُ بِهِ الْمُنَاطَبَةُ بِنَفْسِ مُشَابَهَتِهِ أَبَاهُ فِي أَهْلِ الْمَرْوَةِ.

هل لطفه: ① المعاتبه ملامتيا ② المروءة: سړيتوب، خوانمردی

ژباړه: اوکه یوکس بل ته دغصې په حالت کې اووئیل چه ته د فلانی خوڼې نه ئې. یعنی کوم پلار ته چې دهغه نسبت کیږی. دهغه نه ئې نفی او کړی. نوډه ته به حد قذف ورکولې شی. اوکه دا خبره ئې د غصې په حالت کې نه وی کړې. نوډه ته به حد نشی ورکولې. ځکه چې دغصې په حالت کې د کنځلونه هم دهغې حقیقی معنی یعنی کنځل مراد وی. او چه غصه نه وی نوډدې ته مراد نفرت اودغصې اظهار وی. لکه چې داسې ئې ورته وئیلی وی. چه ته په خپلو اخلاقو امروت کې د پلار پشان نه ئې.

ترویح: «ومن قال لغيره فی غضب» د ژباړې نه مطلب واضح دي.

ته دخپل نیکه خوڼې نه ئې حکم

﴿وَلَوْ قَالَ لَسْتُ بِأَبْنٍ فَلَانَ بِعَنِّي جَدُّهُ لَمْ يُحَدِّثْ﴾ لِأَنَّهُ صَادِقٌ فِي كَلَامِهِ، وَلَوْ سَبَّهُ إِلَى جَدِّهِ لَا يُحَدِّثُ أَيْضًا لِأَنَّهُ قَدْ نُسِبَ إِلَيْهِ جَمَاعًا.

خپله وينا کي رښتينې دي. اوکه دا ئې اووئیل چه ته دخپل نیکه خوڼې نه ئې. نوډه ته به حد نشی ورکولې. ځکه چې دې په ورکولې. ځکه چې کله نیکه ته مجازا نسبت کولې شی.

ترویح: د ژباړې نه مطلب واضح دي.

﴿وَلَوْ قَالَ لَهُ أَبْنَاءُ الزَّانِيَةِ وَأُمُّهُ مَيِّتَةٌ فَصَحَّ قَوْلُ الْإِنِّ بِحَدِّ الْقَاذِفِ﴾ لِأَنَّهُ قَدْ ذَلَّ فَصَحَّ قَوْلُهُ مَوْطَأًا (وَلَا يَطْلُبُ بِحَدِّ الْقَاذِفِ لَكَيْتٍ لِأَنَّ بَعْدَ الْقَذْفِ نَسْبَهُ وَقَدْ ذَلَّ وَهُوَ الْوَالِدُ وَالْوَلَدُ) لِأَنَّ الْعَارَ يَلْقَى بِهِ لَيْتُكَ ابْنُ الْجَزِيَّةِ فَتَكُونُ الْقَذْفُ مُتَابَعًا وَلَا كَلَامًا.

هل لطفه: ① القذح نقص، ② متناول شامل ③ ميتة مړه

ژباړه: اوکه یوکس بل ته اووئیل. ای د زناکارې بچی، حالانکه دهغه محصنه مور مړه شوې وی. او په دې باندې دهغې خوڼې دده خلاف دعوه او کړله. نو قاذف باندې به حد لگولې شی. ځکه چې ده په یوه محصنه ښځه دهغې د مرگ نه روسته د زنا تهمت اولگولو. ځکه خلاف دهغه صورت کې چې دغه ښځه ژوندی وی. او دتهمت نه روسته مړه شی. نو په دې صورت کې حد ساقطیږی. العنايه او د مړی د اړخه د حد قذف

مطالبه هيڅوک نشي کولې. سوا دهغه کس نه چې دهغه په نسب کې ددې مړې په قذف سره نقص او عار پيدا کيږي. او هغه ددې مړې پلار يا ځوني کيدې شي. يعنې په نسب کې پورته اړخ ته پلار او نيکه وغيره او کښته اړخ ته ځوني او نمسي اود دوی بنسټنی اولاد دی. ځکه چې پلار او ځونې ته ددې مړې د جزيت د تعلق په وجه په دې قذف سره عار او شرم لاحق کيږي. په دې امله صرف په مړې باندې تهمت لگول په حقيقت کې په دې ټولو باندې تهمت لگول دی. هراړخ سره چې نې جزيت وي.

وَعِنْدَ الشَّافِعِيِّ يُثْبِتُ حَقَّ الْمَطَالِبَةِ لِكُلِّ وَارِثٍ لَأَنَّ حَقَّ الْقَذْفِ يُوْرَثُ عِنْدَهُ عَلَى مَا تَبَيَّنَ، وَعِنْدَنَا وَلَايَةُ الْمَطَالِبَةِ لِكُلِّ سَبْعٍ بِطَرَفِ الرَّزْءِ بَلْ لِمَا ذَكَرْنَا، وَهَذَا يُثْبِتُ عِنْدَنَا لِلْمَحْرُومِ عَنِ الْوِثَايَةِ بِالْقَتْلِ، وَيُثْبِتُ لِكُلِّ الْيَتِيمِ كَمَا يُثْبِتُ لِكُلِّ الْإِنِّ (عِلَافًا لِلْمَحْنِيِّ، وَيُثْبِتُ لِكُلِّ الْوَلَدِ حَالَ قِيَامِ الْوَلَدِ عِلَافًا لِقَوْلِهِ

وَيَاوَهُ - دامام شافعي رحمه الله په نيز ددې مطالبې حق دهغه ټولو وارثانو ته حاصل دې. ځکه چې دهغوی په نيز حد قذف هم يو ډول ميراث دې. لکه چې موږ به وړاندې ددې بيان او کړو. اوزموږ په نيز د مطالبې حق د ميراث په وجه نه دې بلکه ددې امله دې. چه د دې الزام پيغور کې دا وارثان هم شريک دي. ددې امله کوم کس چې د ميراث نه محروم وي. مثلاً چې سړې نې قتل کړې وي. نوزموږ په نيزهغه ته هم د حد قذف د مطالبې اختيار حاصل دې. لکه څنگه چې د سړي اولاد مطالبه کولې شي. دغه ډول د لور بچي هلمسي هم د حد قذف مطالبه کولې شي. هراړخه دخپل نيکي په قاذف باندې د حد قذف مطالبه اوکړې په دې مسئله کې د امام محمد رحمه الله اختلاف دې. هريعنی هغوی ددې قائل نه دي. چه د لور بچي د حد قذف د نفاذ مطالبه اوکړې په اوک ځوني موجود وي. نوهم د پلار په موجودگي کې د دغه کس بچو ته د حد قذف د مطالبې حق حاصل دې. هريعنی په زيد باندې يوکس د زنا تهمت اولگولو. اوزيد ژوندې دې. نود زيد خامن که دخپل پلار په قاذف باندې د حد قذف جاري کاوه مطالبه کوي. نوکولې شي په اوبه دې مسئله کې دامام زفر رحمه الله اختلاف دې. هرهغوی فرمائي. که مقذوف په خپله موجود وي. نو دهغه بچو ته د حد قذف د مطالبې اختيار نشته.

شرح: «ولو قال له يا ابن الزانية» د ژباړې نه مطلب واضح دې.

په محصن باندې د زنا تهمت لگولو په صورت کې د ځوني مطالبه دده

إِذَا كَانَ الْمُقْذِفُ مُحْصَنًا لِزَانِيَةِ الْكَافِرِ وَالْمُتَدَانِ أَنْ يُطَالِبَ بِالْحَقِّ (عِلَافًا لِقَوْلِهِمْ يَقُولُ: الْقَذْفُ بَيِّنَةٌ لِمَعْنَى رُجُوعِ الْعَامِلِ إِلَيْهِ، وَلَيْسَ طَرَفُهُ الرِّزْءُ عِنْدَنَا فَصَارَ كَمَا إِذَا كَانَ مُتَدَانًا وَلَا لَهُ صُورَةٌ وَمَعْنَى

هل اللغة: ① يتناول شامل يبري ② العار شرم

وَيَاوَهُ - اوبه کوم کس چې د زنا تهمت لگولې شوې وي. که هغه محصن وي. هريعنی چې آزاد، عاقل، بالغ، مسلمان اوباکدامن وي. اود احصان مطلب دا دې. چه په واره عمر کې په دغه مقذوف چا سره په وطی بالشبه يا په نکاح فاسد سره نه وي کړې. نو دهغه ځوني ته به دحد د مطالبې اختيار وي. اگر چه دغه ځوني کافرياد چا غلام وي. خو په دې کې دامام زفر رحمه الله اختلاف دې. هغوی دا فرمائي. چه دمعني په اعتبار سره دا تهمت دده ځوني ته هم گډه دې. ځکه چې په دې تهمت سره دغه هلك ته هم پيغور کيږي. هراړخه د زنا کار بچي هم اوزموږ هراخوانف هم په نيز دا خبره د ميراث پشان نه ده. هريعنی لکه څنگه چې په ميراث کې مال اوږې شي. دغه ډول حدود په ميراث کې نشي اوږې. نوځکه دا داسې شوه. لکه چې دا خبره ظاهري اوباطني لحاظ سره ده ته گډه شوې ده.

وَلَمَّا لَمْ يَكُنْ عَيْنُهُ بِقَذْفٍ مُحْصَنٍ قِيَامُهُ بِالْحَقِّ، وَهَذَا الْأَنْ إِعْصَانِ فِي الذِّي يَنْسَبُ إِلَى الزَّانِيَةِ وَطَرَفُهُ تَعْيِيرُ أَعْلَى الْكَمَالِ ثُمَّ رُجِعَ هَذَا التَّعْيِيرُ إِلَى الْوَلَدِ، وَالْكَفَرُ لَا يَتَنَافِي أَهْلِيَّةُ الْإِسْتِغْنَاءِ،

① القول الرابع هو قول الشيخين رحمه الله كذا في الخانية (٤١٣/٤) وفتح القدير (٩٤/٥) وردالمحتار (١٨٨٣) والهندية (١٦٥١٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٥٣/١) -

وېاره: - اوزمور **ملاجمهور** و اخاف **ملاجمهور** دليل دا دي. چه تهمت لگونکي په محصن **ملاجمهور** باندې تهمت لگولي دي. نوڅوني به **ملاجمهور** قاذف **ملاجمهور** په حد سره نيوولې شي. **ملاجمهور** په هغه باندې به دحد جاري کولو مطالبه کولې شي **ملاجمهور** اودا **ملاجمهور** ته د قاذف نه د حد اخستلو اختيار **ملاجمهور** څکه ملاويږي. چه کوم کس ته د زنا نسبت شوې دي. **ملاجمهور** زنا کار ورته ويلي شوي دي **ملاجمهور** نوبه هغه کي احصان شرط دي. **ملاجمهور** هغه به محصن وي. نو حد قذف به په قاذف باندې جاري کولې شي. اودا په مقذوف کي احصان څکه شرط دي **ملاجمهور** شرم په کامله طريقه باندې واقع شي. **ملاجمهور** چې مقذوف محصن وي. نو واقعي په ده باندې د زنا تهمت لگول دده لپاره شرم او پيغور دي. اوچه محصن نه وي. يعني دا احصان د شرائطو نه يوشرط په کي نه وي. نو بيا او بيا **ملاجمهور** کله چي د پلار په حق کي کامل شرم ثابت شو **ملاجمهور** نودا شرم اوعارد ده **ملاجمهور** مقذوف **ملاجمهور** خوي ته منتقل کيږي. **ملاجمهور** څرنگه چي خلگ دده پلار ته د زنا کار نوم اخلي. نودغه ډول دده خوي ته هم د زنا کار بڼه باندې خطاب کولې شي. او پاته که امام زفر **ملاجمهور** دا فرمائي. که خوڼي کافروي. نو بيا هغه د حد قذف د مطالبې اختيار مند نه دي. نودا خبره صحيح نه ده. څکه چي **ملاجمهور** کفر د استحقاق سره منافي نه دي. **ملاجمهور** دا ضروري نه ده. چه يوکس دې کافروي. نو دې دخپل پلار دحد قذف مطالبه نشي کولې. څکه چي لکه څنگه مسلمان خوڼي ته پيغور کولې شي. چه اې د زنا کار بڼه ده ډول کافر خوي ته هم پيغور کولې شي. چه اې د زنا کار بڼه ده

خلافا اذا تآكل القذف نفسه لانه لم يوجد التعيير على الكمال لفقيد الإحصان في المنسوب إلى الزنا
 حل اللغة: ① التعيير: پيغور ورکول ② فقد: نشته والي

وېاره: - په خلاف دهغه صورت کي چي تهمت د زنا هم په ده **ملاجمهور** يا کافر **ملاجمهور** باندې اولگوي. **ملاجمهور** ددې غلام يا کافر خوي ته د حد قذف د مطالبې اختيار نشته **ملاجمهور** څکه چي په دې صورت کي پيغور به کامله طريقه نه دي موجود شوي. څکه چي کوم کس ته د زنا نسبت شوې دي. په هغه کي احصان نشته. **ملاجمهور** د احصان په شرائطو کي يوشرط نشته. چه به کافر کي اسلام دي. او به غلام کي حريت دي. نوهر کله چي احصان نشته. نو پيغور به کامله طريقه موجود نشو. اوچه په کامله طريقه موجود نشو. نو په دې قذف کي دا صلاحيت پاتي نشو. چه ددې مطالبه ددې غلام يا کافر خوي ته منتقل شي. اود دوي خامن هم په قاذف باندې د حد قذف د جاري کاوه مطالبه اوکړې شي **ملاجمهور**

غلام په خپل مولې باندې د حد جاري کولو حق نشته

وليس لعبد ان يطالب مولاة بقذف آية الزنا، ولا لاني ان يطالب آية القذف آية الزنا المسلمة لأن التولي لا يعاقب بسبب عبده، وكذلك الأب بسبب ابنه، وهذا لا يقاد الوالد بولي ولا السيد بعبده.

حل اللغة: ① يعاقب: سزا ورکولې شي ② يقاد: قصاص اخستلې شي ③ سيد: سردار، آقا، مالک وېاره: - اوغلام ته دا حق نشته. چه په خپل مولې باندې **ملاجمهور** دحد جاري کولې مطالبه اوکړي. چه دهغه مولې دده په آزاده مور باندې تهمت د زنا لگولې وي. **ملاجمهور** اودا صورت چي خوڼي ئي غلام اومور ئي آزاده وي. داسي کيداي شي. چه اول دواړه ددې مولې په ملکيت کي وو. او بيا مولې ددې غلام مور آزاده کړي. اودې هم دغه ډول غلام وي **ملاجمهور** اونشته **ملاجمهور** د خوي لپاره چي په خپل پلار باندې د حد قذف جاري کولو مطالبه اوکړي. چه دده پلار دده په آزاده مسلمان مور باندې تهمت د زنا لگولې وي. **ملاجمهور** په خپل مولې باندې د حد قذف جاري کولو مطالبه څکه نشي کولې. چه **ملاجمهور** مولې ته دخپل غلام په وجه سزا نشي ورکولې. اودغه ډول پلار ته د خوي په وجه سزا نشي ورکولې. هم دا وجه ده **ملاجمهور** مولې ته د غلام او پلار ته د خوي په وجه سزا نشي ورکولې. که مولې راولگي. او خپل غلام قتل کړي. نودغه په قصاص کي مولې نشي قتلولې. او چي پلار راولگي. خپل خوڼي قتل کړي. نودخوي په قصاص کي پلار نشي قتل کولې.

وَلَوْ كَانَ لَهَا ثَلَاثٌ مِنْ غَيْرِهِ لَهَ أَنْ يُطَالِبَ لِتَحْقِيقِ السَّبَبِ وَالْعِدَامِ الْمَانِعِ
هل اللغة: ① تحقق ثبوت ② انعدام نشتوالي ③ المانع منع كونكي

زبانه- اوکه ددې مورې د دې ④ قاذف خاوند ⑤ نه سوا د بل خاوند نه خوښي وي ⑥ مثلاً دزينب د اولنی خاوند نه زيد خوښي وو. داوولنی خاوند دمرگ نه روسته زينب د بکرسره نکاح اوکړله. او بکر راولگيدلويه زينب ئې د زنا تهمت اولگولونې ⑦ ددې خوښي لپاره ⑧ چه زيد دې ⑨ چې ⑩ په خپل ميرني پلارباندي چې پلندر ورته وائي ⑪ دحد قذف جاري کاوه مطالبه اوکړې. ⑫ داودا د مطالبې اختيار ورته ځکه ورکولې شي ⑬ چه ⑭ د حد جاري کاوه نه ⑮ څه مانع ⑯ نهشته. ⑰ بلکه څنگه چې په اولنو دوو صورتونو کي عديت او باندې جاري کاوه هم نه د عديت مانع شته ځکه چې زيد د دغه قاذف پلندر غلام نه دې اونه د ابيت مانع شته ځکه چې زيد دهغه حقيقي خوښي نه دې بلکه پرکني ئې دې ⑱

په هر بل سره د هدفانمولواستحقاق باطليري

وَمَنْ قَذَفَ غَيْرَهُ قَسَمَاتِ الْبُغْذِ وَفِي بَطْلِ الْحَدِّ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَا يُبْطَلُ (وَأَمَّا بَعْدُ مَا أَتَيْتُمْ بَعْضَ الْحَدِّ بَطْلَ الْبَاقِي) عِنْدَ إِخْلَاقِهِ بِنَاءً عَلَى أَنَّهُ يُورَثُ عِنْدَهُ وَعِنْدَ نَا لِيُورَثُ،

زبانه- اوچا ① مزيد ② چې په بل چا ③ ډکړي ④ باندې د زنا تهمت اولگولو او مقذوف ⑤ ډکړي ⑥ مړ شو. نوحد باطل شو. ⑦ ډيره ژوندي قاذف به حد نشي قانونلي ⑧ او امام شافعي ⑨ ښه فرمائي چې نه ⑩ استحقاق د جاري کولو د حد ⑪ نه باطليري. اوکه ⑫ ډکړي ⑬ ددې نه روسته مړ شو چه بعضي حد پرې جاري شوي وو. ⑭ مثلاً په اتيا کورو کي ورته ديرش کورې ورکړې شوي وي. اوپه دغه مهال کي مړ شو نوپه دې صورت کي هم ⑮ زموږ په نيزپاته ⑯ چه پنخوس کورې دې ⑰ باطل شو. او امام شافعي ⑱ ښه ډيره دې صورت کي هم موږ سره ⑲ اختلاف دې. ⑳ دهغه وي په نيزپه دې صورت کي هم حد نه باطليري. بلکه دهغه د مقذوف دمرگه روسته چې کومې پنخوس کورې پاتې دي. هغه به ورکولې شي ⑳ امام شافعي ㉑ دليل ㉒ دا مسئله په مسئله د ميراث باندې ㉓ بڼه ده. هغه دا چې حد دامام شافعي ㉔ په نيز په ميراث کي ㉕ لواړثانوته ㉖ منتقل کيږي. اوزموږ په نيزپه ميراث کي ㉗ لواړثانوته ㉘ نه منتقل کيږي.

وَأَخْلَافُ أَنْ فِيهِ حَقُّ الشَّرْعِ وَحَقُّ الْعَبْدِ فَإِنَّهُ لَمْ يَدْفَعْ الْعَارَ عَنْ الْمُقْذُوفِ وَهُوَ الَّذِي يُنْقَضُ بِهِ عَلَى الْفُصُولِ: فَمِنْ هَذَا الْوَجْهِ حَقُّ الْعَبْدِ، لَمَّا لَمْ يَدْفَعْ عَارَ زَاوٍ أَوْ غَيْرِهِ، حَقُّهُ وَالْمَقْصُودُ مِنْ شَرْعِ الزَّاجِرِ إِخْلَافُ الْعَالَمِ عَنِ الْقَسَادِ، وَهَذَا أَيْ حَقُّ الشَّرْعِ وَبِغُلِّ ذَلِكَ كَشِدُّ الْأَحْكَامِ، وَإِذَا تَعَارَضَتْ الْجِهَتَانِ،

هل اللغة: ① الزاجر زورنه ورکونکې ② اخلاء خالي کول ③ الجهتان دوي ادوه طرفونه زبانه- ④ اوپاته زموږ او امام شافعي ⑤ په مينځ کي ⑥ په دې کي ⑦ څه اختلاف نشته. چه په دې ⑧ دحد قذف ⑨ کي حق د شريعت اوحق د بنده دي. ⑩ بلکه واره په دې باندې متفق يو. چه په حد قذف کي دوي ادوه حقونه جمع شوي دي. حق الشرع اوحق العبد ⑪ ځکه چې دا حد قذف د مقذوف نه د زنا د شرم لري کاوه لپاره مقرر شوې دي. اوهم دا مقذوف ددې ⑫ مقصد نه ⑬ په خصوصيت سره فائده اخلي. ⑭ ځکه چې په ده باندې د قذف په بدله کي قاذف ته کورې اولگولې شي. نو خلگ وته دده سترگي اوچني شي. اوڅوک ورته زنا کارنشي ⑮ وييلې ⑯ نوددې امله ⑰ دحد قذف ⑱ حق العبد دې. ㉒ دا ددې حد يوحيثيت وي ㉓ اوپا دا چې دا حد قذف د تنبيه اومنع کاوه لپاره مقرر شوې دي. ㉔ ځکه قاذف ته حد اولگي. نوپوخو په دې باندې قاذف ته سزا ملاؤ شوه. چه آئنده لپاره به د چا په سپينه لمنه د زنا داغ نه لگوي. اوپله په معاشره کي به نورو خلگو ته هم عبرت ملاؤ شي. که موږ دا حرکت اوکړلو. نوزموږ به هم دا انجام وي ㉕ او ددې امله دې ته حد نوم ايځوي شوي دي. ㉖ ځکه چې حد معنی نه ده منع کول، اوپه دې باندې هم خلگ د جراتمو د ارتکاب نه منع کيږي ㉗ اود سزا په مقرر کولو کي د شريعت مقصد دا دې. چه معاشره دفساد نه خالي شي. اودا خبره

هرچه معاشره د فساد نه خالي شي ۱۱ ددې خبرې نښانه او علامه ده چه حد قذف حق الشرع دې اوپه دې ټولو باندې د شريعت احكام گواهان دي. ۱۲ يعنې چې حد قذف حق العبد واخلي. نوپه دې باندې هم مسائل مبني دي. اوچه دې ته نظراوگرې چه دا حق الشرع دې. نوپه دې باندې هم مسائل مبني دي ۱۳ اوهركله چې دواړه طرفونه ۱۴ يعنې حق العبد او حق الشرع ۱۵ متعارض شول.

قَالَ شَافِعِي مَالٌ إِلَى تَقْلِيْبِ حَقِّ الْعَبْدِ تَقْدِيْمًا لِحَقِّ الْعَبْدِ بِأَعْتِبَارِ حَاجَتِهِ وَغَضِّ الشَّرْعِ، وَتَحَرُّنًا إِلَى تَقْلِيْبِ حَقِّ الشَّرْعِ لِأَنَّ مَالِ الْعَبْدِ مِنَ الْحَقِّ يَتَوَلَّاهُ مَوْلَاهُ فَيَصِيرُ حَقُّ الْعَبْدِ مَرْعِيًّا بِهِ، وَلَا كَذَلِكَ عَكْسُهُ لِأَنَّهُ لَا وَلَايَةَ لِلْعَبْدِ فِي اسْتِثْقَاءِ حُقُوقِ الشَّرْعِ إِلَّا نِسَابَةً عَنْهُ

حل اللغة: ① تغليب غالب كول ② غناء بې پرواهي ③ مروتا: واوريدو صيغه د جمع متكلم ④ يتولى: ذمه والى اخلى، نگرانى كوي

ژباړه: - نوامام شافعي رحمه الله د بنده حق غالب كاوه ته مانله شو. اود بنده حق څكه غالب دې. چه بنده محتاج دې. او شريعت مستغنى دې. ۱۶ يعنې د بنديگانو حقوقو ته به څكه تقدم حاصل وي. چه دوى محتاج دي. اود مستغنى دې ۱۷ او مونږ ۱۸ احتافو ۱۹ حق الشرع ته په حق العبد باندې غلبه وركوله. ۲۰ اوالله تعالى حق الشرع په حق العبد باندې غالب دې. دا دې ۲۱ چې د بنده كوم حق وي. ۲۲ بنودهغې د حاصلولو دپاره چې دده مولى ۲۳ هرچه الله تعالى دې ۲۴ دهغې متولى اونگران جوړيږي. ۲۵ هلم دا وجه ده. مقتول مړشى. او شريعت دده د قصاص د حق ذمه وار شى. اود قاتل نه د مقتول لپاره قصاص اخلي ۲۶ نود حق العبد لحاظ ساتلې كيږي. اوددې په عكس چې كوم دې ۲۷ يعنې حق الشرع ۲۸ هغه داسې نه دې. څكه چې بنده ته د شريعت د حقوقو حاصلولو ولايت او اختيار حاصل نه دې. مگر صرف دا چې دهغې ۲۹ اخستلو ۳۰ نائب جوړ شى. ۳۱ بلكه گورئ زموږ دا عقیده ده. چه حاكم اعلى الله تعالى دې. اوپه دنيا كي چې كوم اسلامى او شرعى نظام چليږي. نوپه دې كي انسان د الله تعالى نائب او خليفه دې. نو لنډيز دا شوه. چه بنده عاجز نه دي. بلكه كه دې دخپل حق اخستلو ته پاتې شى. نو شريعت د ده د حق اخستلو ذمه وار دې. او حق الشرع كي بنده صرف يو نائب او خليفه دې ۳۲

په پورتني اصل باندې د مسائلو تفريح او استنباط

وَهَذَا هُوَ الْأَصْلُ الْمَشْهُورُ الَّذِي يَخْتَصِمُ عَلَيْهِ الْفُرُوعُ الْمُخْتَلِفُ فِيهَا مِنْهَا الْإِثْرُ، إِذَا الْإِثْرُ يَجْرِي فِي حُقُوقِ الْوَسَائِلِ لَا فِي حُقُوقِ الشَّرْعِ. وَمِنْهَا الْعُقُوبَةُ لَأَنَّهُ لَا يَصِحُّ عَقُوبُ الْمُقْدُوفِ عِنْدَنَا وَيَصِحُّ عِنْدَهُ. وَمِنْهَا أَنَّهُ لَا يَجُوزُ الْإِعْتِيَاضُ عَنْهُ وَتَجْرِي فِيهِ التَّدَاخُلُ وَعِنْدَهُ لَا يَجْرِي. وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ فِي الْعُقُوبَةِ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ أَمِنْ أَعْمَا بِنَامَنْ قَالَ: إِنَّ الْقَالِبَ حَقَّ الْعَبْدِ وَخَرِمَ الْأَخْكَامُ وَالْأَوَّلُ أَظْهَرُ.

حل اللغة: ① يتخرج: مستنبط كيږي ② العفو: معافي ③ الاعتياض: عوض اخستل يا وركول ④ التداخل: يويل كښي داخليدل

ژباړه: - اودا هغه مشهور اصل دې. چه په دې باندې مختلف فيها فروعى مسائل مستنبط كيږي. ① د دې د فروعى مختلف فيها مسائلو ۲ نه ميراث دې. څكه چې ۳ زموږ په نيزم ۴ په حقوق العباد كي ميراث جارى كيږي. اوپه حق الشرع كي نه جارى كيږي. ۵ زموږ موږ په نيز حد قذف كه په بلا لگيدلي وي. د پلار دمرگه روسته خونې دهغې مطالبه نشي كولې. او امام شافعي رحمه الله په حق الشرع كي هم د توارث قاتل دې. نودهغوى په نيز په حدودو كي هم پلار د خوى نه ميراث اوړي شى ۶ او ددې ۷ مختلف فيها فروعى مسائلو ۸ ته معافي ده. څكه چې زموږ په نيز دمقدوف معاف كول نه صحيح كيږي. ۹ بلكه مقذوف قاذف لره معاف كړى. نو زموږ په نيز دده عفو نه صحيح كيږي. څكه چې په دې پورې حق الشرع متعلق دې. سړي خپل حق معاف كولې شى. خود شريعت حق نشى معاف كولې ۱۰ اود امام شافعي رحمه الله په نيز ۱۱ مقذوف قاذف لره معاف كول ۱۲ صحيح كيږي. ۱۳ اوددې ۱۴ مختلف فيها فروعى مسائلو ۱۵ نه دا مسئله ده. چه د حد په بدله

کې غرض اخستل جائز نه دی. **هلچه** مقذوف د قاذف نه څه پيسې وغيره د عوض په طور واخلی. اوحد ورته معاف کړی. ځکه چې په دې کې زموږ په نيز حق الشرع غالب دې. ① اودغه ډول په دې کې تداخل جاری کېږي. **هلچله** که درې نفر په زيد باندې د زنا تهمت اولگوي. نوزموږ په نيزه ټولو ته مجموعی طور اتيا گوي ورکولې شي. اودامام شافعي **رحمه** په نيز **هلچله** کې تداخل **هلچله** نه جاری کېږي. **هلچله** دغوی په نيزه هر يو کس ته اتيا کوي ورکولې شي. اودامام ابو يوسف **رحمه** نه د معافۍ په صورت کې **هلچله** مقذوف قاذف ته معافۍ اوکړې. اودامام شافعي **رحمه** دقوله پشان قول نقل شوې دي. **هلچله** چې دامام ابو يوسف **رحمه** په نيز هم که مقذوف قاذف ته معافۍ اوکړي. نوجائز دې. اوزموږ په احنافو **رحمه** عالمانو کښې څوک داسې هم شته. **هلچله** په زير بحث مسئله دحد قذف کې د امام شافعي **رحمه** د قول پشان **هلچله** حق العبد غالب دې. اوهغوی د مسائلو استنباط په هغه اصل باندې کړې دي. **هلچله** چې د مسايلو کې چې کوم مسلك د امام شافعي **رحمه** دي. هم دغه مسلك د احنافو **رحمه** ددې بعضې عالمانو **رحمه** دي. **هلچله** خراول قول **هلچله** حق الشرع غالب دې. زيات ظاهر دي.

د قذف د اقرارانه د رجوع حکم

(وَمَنْ أَقْرَأَ الْقَذْفَ ثُمَّ رَجَعَ لِمَقْبَلِ رُجُوعِهِ) (أَنْ يَلْتَقِ فِيهِ حَقًّا تَكْذِيبُهُ فِي الرُّجُوعِ، بِخِلَافِ مَا هُوَ عَائِلٌ حَقُّ اللَّهِ لَا لَهْ فِيهِ مَكْذِبٌ لَهُ فِيهِ).

ژباړه. - اوچا **هلچله** چې د قذف اقرار اوکړو. **هلچله** ما په بکر باندې د زنا تهمت لگولې دي. چه ده زنا کړې ده. اوبيا **هلچله** اقرارانه پسې دې رجوع اوکړي. **هلچله** نه ما پرې د زنا تهمت نه دي لگولې. نوبه دې صورت کې به **هلچله** دده رجوع نشی قبولې. ځکه چې د مقذوف **هلچله** په دې **هلچله** د قذف کې حق دي. **هلچله** دغه حق په قاذف باندې د حد قذف جاری کولو مطالبه ده. نوهغه **هلچله** مقذوف به په رجوع کولو کې دده **هلچله** تکذيب کوي. **هلچله** نه بلکه تا ما باندې د زنا تهمت لگولې وو. نوهرکه چې ورپورې د مقذوف حق متعلق دي. د اقرار نه په رجوع کولو سره دهغه حق نه باطلېږي. **هلچله** په خلاف د هغه صورت چې هغه صرف حق الله وي. **هلچله** که زنا شوه. نو که د زنا اقرار اوکړي. اوبيا دهغه نه رجوع اوکړي. نو دده رجوع صحيح کېږي. ځکه چې **هلچله** دې صورت کې د بنديگانو دارخه **هلچله** دده **هلچله** رجوع کونکی قاذف **هلچله** څوک مکذب **هلچله** دروغمن کونکې نه شته. چه **هلچله** قاذف به **هلچله** دې حق الله کې دروغمن کړي. **هلچله** نه تا زنا کړې وه. او اوس دروغ وانې. چه ما زنا نه ده کړې.

عربي ته د نبطی وېلو حکم

(وَمَنْ قَالَ لِعَرَبِيٍّ يَأْتِ بِطَبْلٍ لِمَعْنَى) (لَا تَزِيدُهُ التَّشْبِيهَ فِي الْأَخْلَاقِ أَوْ عَدَمِ الْقَصَاحَةِ، وَكَذَا إِذَا قَالَ لَسْتُ بِعَرَبِيٍّ لِمَا قُلْنَا

ژباړه. - اوچا **هلچله** چې عربي **هلچله** ته اوونيل. اي نبطی **هلچله** عراق په اوسيدونکو کې يوقوم دې. نو ده **هلچله** ته به حد **هلچله** نشی ورکولې. ځکه چې په دې کلام سره په اخلاقو يا عدم قصاحت کې تشبيه اراده کولې شي. **هلچله** دقائل مراد يا دا دي. چه ته په بد اخلاقي کې د نبطيانو پشان نې. يا ته په عدم فصاحت کې د عراق د نبطيانو پشان نې. اودغه ډول حکم دې **هلچله** حد قذف به پرې نشی جاری کولې. کله چې اوواڼی. **هلچله** بکر ته **هلچله** ته عربي نه نې. دهغه وچي نه کومه چې موږ بيان کړه. **هلچله** په دې کلام سره يا دده اراده دا ده. چه ستا اخلاق د عربو پشان نه دي. بلکه د نبطيانو پشان بد اخلاقه نې. يا دا چې ستا کلام د عربو پشان فيصح نه دي. بلکه د عجمو پشان غير فصيح کلام کوي.

د «ابن السماء» وېلو حکم

(وَمَنْ قَالَ لِرَجُلٍ يَأْتِيَنَّ مَاءُ السَّمَاءِ فَلَيْسَ بِقَاضٍ) (لَا تَزِيدُهُ التَّشْبِيهَ فِي الْجُودِ وَالْمَعَادَةِ وَالصَّفَاءِ، لِأَنَّ مَاءَ السَّمَاءِ قَرِيبٌ بِهِ إِصْفَاءٌ وَوَسْطٌ بِهِ

حل اللغة: ① الجود: سخاوت ② السماعه: نرمی، صفائی

ژباړه - اوکه یوکس مزید ښه بل څوک ته اوونیل. ای داسمانی اوبو بچیه! نو څه دې جمله سره ښه دې قاذف نه دې. ځکه چې په دې کلام سره په سخاوت اوصافې کي داسمانی اوبو سره تشبیه ورکول مراد کیدای شی. څه ستا سخاوت د باران د اوبو پشان پریمانه دې. یا ستا حسن اوجمال په ښانست کي د آسمانی اوبو پشان صفا دې. او داسمانی اوبو سره تشبیه ځکه گټورلې شی. چې ښه داسمانی اوبو د صفاتی او پریمانی د امله څوکس ته دې لقب ورکولې شی. «چه یا ابن السماء» ای د آسمان بچیه! ځکه په یو حدیث کي چې د حضرت اسماعیل علیه السلام د مور بی هاجر (رضی الله عنه) په اړه کي راغلی دی. «فهذه امکم یا بنی ماء السماء» یعنی ای د آسمانی اوبو بچواهم دا ستاسو مور ده. رواه البخاری. نو دې نه معلومه شوه. چه دا الفاظ د تعریف لپاره ونيلی شی. د زنا تهمت لگولو لپاره نشي ونيلی ځکه.

ماما توره یا میرني پلارته د یوکس د ایت نیت څو لوبو حکم

﴿وَإِنْ نُسَبِّهِهُ إِلَىٰ عَمِّهِ أَوْ إِلَىٰ أُولَآئِهِ أَوْ إِلَىٰ زَوْجِ أُمِّهِ فَقُلَيْسَ بِغَدَابَةٍ﴾ (۱) لَأَنْ كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْ هَؤُلَاءِ نُسَبُّهُ إِلَىٰ

هل القصة: ① عم ترة: ② خال ماما

ژباړه - اوکه یوکس مزید ښه بل کس څوکس ځپل اکا څو لوبو یا ماما څوکس یا دغه دمور خاوند څوکس ته منسوب کړلو. څه دې د بکر بچیه، یا ای د الف بچیه، یا ای د ب، بچیه یا ای د پ، بچیه څوکس. نو څه دې درې واړه صورتونو کي څوکس دې قاذف نه دې. ځکه چې په دوی څوکس دې وایي کي هر یو څوکس اکا دې اوکه ماما دې اوکه میرني پلار دې ته پلار ونيلی شی.

﴿أَمَّا الْأَوَّلُ فَقَوْلُهُ نُسَبِّهِهُ﴾ (۱) ﴿نُسَبِّهِهُ إِلَىٰ عَمِّهِ أَوْ إِلَىٰ أُولَآئِهِ أَوْ إِلَىٰ زَوْجِ أُمِّهِ﴾ (۲) ﴿فَقُلَيْسَ بِغَدَابَةٍ﴾ (۳) ﴿لَأَنْ كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْ هَؤُلَاءِ نُسَبُّهُ إِلَىٰ عَمِّهِ أَوْ إِلَىٰ أُولَآئِهِ أَوْ إِلَىٰ زَوْجِ أُمِّهِ﴾ (۴) ﴿وَالْقَائِلُ لِلزَّيْلِيِّ﴾ (۵)

ژباړه - هر چه اول څو معنی تر څو دي. نو څه دې ته پلار ځکه ونيلی شی. چې ښه الله تعالی فرمایي دی. ځکه چې د یعقوب علیه السلام خامنو نه حضرت یعقوب علیه السلام پوښتنه او کړه یچو تاسو به زما د مرگه روسته دچا عبادت کوئ. نو هغوی ورته په ځواب کي اوونیل څوکس. موږ به ستا اوستا د پلارانو حضرت ابراهیم علیه السلام او حضرت اسماعیل علیه السلام حضرت اسحاق علیه السلام د معبود عبادت کوو. څه دې آیت کي حضرت اسماعیل علیه السلام ته هم پلار ونيلی شوې دې. حالانکه څوکس حضرت اسماعیل علیه السلام د دوی څو معنی د یعقوب علیه السلام د خامنو څوکس اکا وو. څو معلومه شوه چه په اکا باندې هم د پلار اطلاق کیږي څوکس. او دوهم څوکس ماما ته هم پلار ونيلی شی. څوکس دنی دې قول د امله چې ماما څوکس د مور وروڼه پلار دي. څوکس په دې حدیث کي نیی څوکس ماما ته پلار ونيلی دی. نو معلومه شوه. چه په ماما باندې هم د پلار اطلاق کیږي څوکس. او دریم څوکس میرني پلار دي. نو دې ته هم پلار ونيلی شی څوکس د تربیت د وجې څوکس چې میرني پلار د میرني خوی تربیت کوي. نو خلگ ورته د تربیت په وجه دغه خونې وائی. لنه یز دا چې په دې درې واړو نسبتونو سره حد قذف نه واجبېږي څوکس.

د «زناات فی الجبل» حکم

﴿وَمَنْ قَالَ لِقَبْرِ زَنَاتٍ فِي الْجَبَلِ وَقَالَ عَنِّي صَعْدُ الْجَبَلِ حُدٌّ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ، (۱) وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يُحْدِثُ لَأَنَّ الْمَهْمُوزَ مِنْهُ لِلصَّعْدِ حَقِيقَةٌ قَالَتْ امْرَأَةٌ مِنَ الْعَرَبِ: وَارَأَى إِلَى الْخَزَائِرِ زَنَاتِي الْجَبَلِ وَكَوَّ الْجَبَلُ بِقَرَّةٍ امْرَأَةً﴾ (۲)

هل القصة: ① الجبل - غر، غنی یعنی، قصد کول نیت کول ② صعود په یو څیز باندې ختل ③ مهموز: یعنی ټکی چې د نون نه روسته همزه وی هغې ته وائی ④ ارق: ورڅیزه صیغه د امر ده

(۱) غره الزیلعی څوکس بهذا اللفظ ثم أخرج عن عبدالله بن عمرو څوکس مر فوعاً الخال والد من لا والده له وعزاه إلى فردوس الديلمی نصب الراية ۴/ ۵۴.

(۲) القول الرابع هو هذا قول الشيخين څوکس کذا فی فتح القدير (۱۰۱۵) والخانية (۴۱۲۴) ومجمع الأنهر (۶۱۵۱) و دال المحتار (۳۷۱۳) والهندية (۱۶۲۱۲) نقلًا عن القول الرابع (۴۵۴۱۱).

هل القذف: ① يستدرک: لاندې کولې شی ② الغلط: غلطی
 ژباړه: او کوم یوکس څرګندې چې بل څوک ته اوبونیل، ای زناکاره! نو هغه څوک ته اوبونیل، نه څوک ته زنا
 کار نه یې بلکته ته زنا کارنې څکه چې بله کلمه دعطف ده. په دې سره د غلطۍ لاندې والې کولې شی.
 دا دې چې بلکته ته زنا کارنې څکه چې بله کلمه دعطف ده. په دې سره د غلطۍ لاندې والې کولې شی.
 څرګندې کوم تهمت د زید په کلام کې وو. هم هغه تهمت د بکر په کلام کې هم راغلو. څکه چې کلمه د بل
 دعطف لپاره ده. نو کوم خبر چې په اول کلام کې څرګند کلام د زید وو څرګند یا زانی څرګند نو هم هغه
 خبر د دوهم کس څرګندې کوم په کلام کې مذکور دې. څرګند عطف کې دا قانون دې چې څه حکم د
 معطوف علیه وی. هغه حکم به د معطوف هم وی.

د ځاوند ښځې ته «یا زانیه» وئیل اودهغه د جواب حکم

﴿وَمَنْ قَالَ لِامْرَأَتِهِ يَأْزَنِي فَقَالَتْ لَا لِيْلَ اَلَيْسَ لَكَ حَدٌّ مِّنَ الزَّانِيَةِ وَلَا لِيْكَ اَلَا تَعْلَمُ﴾ ①
 ژباړه: او چا چې خپلې ښځې ته اوبونیل، نو هغه ورته اوبونیل، نه څوک ته زناکاره نه یې بلکته ته
 زنا کارنې څکه چې بله کلمه دعطف ده. په دې سره د غلطۍ لاندې والې کولې شی. اوبونیل لمانځه دوی په مینځ کې.
 نشته چې دا دواړه څرګندې او ځاوند څرګندې کوم لګونکی دی. څرګند واقعده دا ده چې څرګند د ځاوند قذف لمانځه
 واجبوی. څرګند ځاوند په ښځه د زنا تهمت اولګوی. اوبیا دې څلورګواهان قائم نکړی. نود ځاوند اوبونځې په
 مینځ کې به لمانځه کولې شی. د کوم بیان چې په باب اللعان کې تیر شوې دې څرګند اود ښځې قذف حد واجبوی.
 څرګندې چې ښځه په ځاوند د زنا الزام اولګوی. اودا څلورګواهان پیش نکړی. نو په دې به حد قذف جاری
 کولې شی.

﴿فِي الْمُبْدَاةِ بِالْحَدِّ اِبْطَالُ اللَّعَانِ اِنَّ الْمَحْدُوْدَ فِي الْقَذْفِ لَيْسَ بِاَهْلٍ لَّهُ وَلَا اِبْطَالُ فِي عَكْسِهِ اَصْلًا فَيُقْتَلُ لِلزَّوْرِ اِذَا
 اللَّعَانُ فِي مَعْنَى الْحَدِّ﴾

هل القذف: ① البداية: شروع کول ② ابطال: باطلول ③ يحتال: حيله جوړولې شی ④ الدرء: دفع کول، لرې کول
 ژباړه: او چا په حد باندې پیل اوکړی. نو په دې کې د لعان باطلول دی. څرګند چې په حد قذف پیل اوشی.
 نولعان څکه ختمېږي چې څوک په حد قذف کې محدود شی. څرګند پرې جاری شی. نو هغه د لعان لائق
 پاتې نشو. څکه چې د لعان دګواهي لپاره دا شرط دې چې هغه به محدود فی القذف نه وی. او اوس په
 دې صورت کې چې د ښځې په مطالبه باندې ځاوند ته حد قذف ورکړې شی. نو چونکه هغه محدود فی
 القذف شو. اود محدود فی القذف گواهی نه قبلېږي. نو څکه دغه ښځه د لعان کولو قابله پاتې نشو. نو چا
 قابله د شهادت نشو. اود لعان دارومدار خو په شهادت دي. نولعان هم باطل شی. اود دې په عکس کې ابطال
 نشته. څرګندې چې اول لعان اوکړې شی. اوبنځه د ځاوند نه جلا شی. نو د دې نه روسته هم په ښځه باندې حد
 قذف جاری کولې شی. نو که اول لعان اوکړی. نو د لعان نه روسته هم ښځه د حد قذف نه نشي بچ کېدې.
 دا وائي چې کله دوي [دوه] حدود جمع شوي. څرګند دواړه حدود یعنی حد قذف اولعان جاری نشي. او که ته
 حالاتکه دلته خو دوي [دوه] حدود جمع شوي. نو په هغه وخت کې د یوحد لرې کاوه لپاره حيله کولې شی.
 کوو چې لعان هم د حد په معنی کې دې. څکه چې څنګه د حد مشروعیت د زجر او زورنې لپاره دې چې
 خلګ د جرم د ارتکاب نه منع شي. نو دغه ډول لعان هم د زورنې لپاره دې چې څرګند د لعان اوبنځې جلا
 کېدو نه ویرېږي. نو هسې بیسه به په خپله ښځه د زنا تهمت نه لګوی.

د ځاوند په جواب کې «زانیة» حکم

﴿وَمَنْ قَالَ زَنَيْتَ بِكَ فَقَالَتْ لَا لِيْكَ اَلَيْسَ لَكَ حَدٌّ مِّنَ الزَّانِيَةِ وَلَا لِيْكَ اَلَا تَعْلَمُ﴾ ①
 ژباړه: او چا چې خپلې ښځې ته اوبونیل، نو هغه ورته اوبونیل، نه څوک ته زناکاره نه یې بلکته ته
 زنا کارنې څکه چې بله کلمه دعطف ده. په دې سره د غلطۍ لاندې والې کولې شی. اوبونیل لمانځه دوی په مینځ کې.
 نشته چې دا دواړه څرګندې او ځاوند څرګندې کوم لګونکی دی. څرګند واقعده دا ده چې څرګند د ځاوند قذف لمانځه
 واجبوی. څرګند ځاوند په ښځه د زنا تهمت اولګوی. اوبیا دې څلورګواهان قائم نکړی. نود ځاوند اوبونځې په
 مینځ کې به لمانځه کولې شی. د کوم بیان چې په باب اللعان کې تیر شوې دې څرګند اود ښځې قذف حد واجبوی.
 څرګندې چې ښځه په ځاوند د زنا الزام اولګوی. اودا څلورګواهان پیش نکړی. نو په دې به حد قذف جاری
 کولې شی.

هل اللغة: ① الوقوع واقع کیدل ② تصدیق د جا خبره ریشیا کنرل ③ انعدام نشتوالی
 زبانه: اوکه دینخی ④ خپل خاوند ددې قول په خواب کي چې اي زنا کاري ⑤ اوونیل چې م ت سره زن
 کړې ده نو ⑥ په دې صورت کي ⑦ نه ⑧ بنځه اونه په خاوند باندې ⑨ حد شته اونه ⑩ زوجینو په مینځ کي
 ⑪ لعان شته د ⑫ دینخی ⑬ قول مطلب دا دې چه بنځه دا وینا اوکړی خوپه هغه وخت کي چې ددې ته
 وړاندې ورته خاوند دا وینلی وی چه اي زنا کاري ⑭ ⑮ نوبه دې صورت کي حد ځکه نه واجبیږي ⑯ واقع
 شوک په هر یو کي ددې دواړو نه ⑰ مرعنی د زنا په اقرار او انکار کي ⑱ ځکه چې دا احتمال لري دینخی
 مراد د ⑲ خاوند سره د ⑳ نکاح نه وړاندې زنا وی ㉑ چه او ما تاسره د نکاح نه وړاندې زن کړې یوه نوبه
 دې صورت کي چې خاوند په بنځه د زنا تهمت اولگوي او هغه نې اقرار اوکړي په بنځه باندې حد ⑳ ㉒
 واجبیږي او ㉓ دینخی خاوند په مینځ کي ㉔ لعان نه واجبیږي ځکه چې بنځه د خاوند تصدیق کوي ㉕ ځکه
 چې لعان خوپه هغه صورت کي واجبیږي چه خاوند په بنځه د زنا تهمت اولگوي او بنځه انکار کوي او په دې
 صورت کي خو بنځه اقرار کوي انکار نه کوي ㉖ خود خاوند د اړخه د دې د قول ㉗ چې م ت سره زن کړې
 ده تصدیق نه دې موجود شوې ㉘ نوبه هغه باندې حد زن نشی جاري کیدی ځکه چې دهغه د اړخه
 اقرار شته او صرف دینخی په دعوه باندې چې صحیح ده زه زنا کړه یم خوته هم زن کړني چه م ت سره دې
 زنا کړې ده په دې دعوه باندې چې ترڅو خلور گواهان نه وی خاوند باندې حد زن نشی جاري کیدی ㉙

وَيَقُولُ إِنَّمَا زَادَتْنِي مَا كَانَ مَعَكَ بَعْدَ النِّكَاحِ لِأَنِّي مَا كُنْتُ أَحَدًا غَيْرَكَ وَمَا تَزَوَّدْتَنِي مِنْهُ وَأَعَدَّيْهِ مِنْهَا فَبَاءَ مَا قُلْنَا
 إِنْ غُيِّرَ بِحُجْبِ اللَّعَانِ دُونَ الْحَقِّ عَلَى الْمَرْأَةِ لِيُجْزِيَ مِنْهُ وَعَدَّيْهِ مِنْهَا فَبَاءَ مَا قُلْنَا

هل اللغة: ① مکن ممکن قدرت ورکول، قابو ورکول ② الاعتبار لحاظ، حیثیت
 زبانه: اود ㉚ دینخی دا قول چې ما تاسره زنا کړې ده ㉛ دا احتمال هم لري چه ددې ㉜ دینخی ㉝ مراد دا
 وی چه دنکاح نه روسته چې ما تاسره کومه وطی کړې ده ㉞ ځکه دې ته ته زن وائي نوصحیح ده ㉟ کسې ㊱ ما
 خو ㊲ دنکاح نه روسته په خپل ځان باندې ㊳ ستا نه سوا چا ته قدرت نه دې ورکړې ㊴ چه م ت سره زنا
 کړې وی ㊵ اوه م دا معنی مراد وی چه داسې حالت کي ㊶ چه بنځه په خاوند د زن تهمت لگوي نو هغه خپله
 پاکدامنی بیانوي ㊷ او په دې اعتبار سره ㊸ مرعنی ددې دوهم احتمال په اعتبار سره خاوند په بنځه باندې د
 زنا تهمت لگوي او بنځه انکار کوي د بنځه او خاوند په مینځ کي ㊹ لعان واجبیږي او په بنځه باندې حد زن
 نه واجبیږي ㊺ زوجینو په مینځ کي لعان ځکه واجبیږي ځکه ㊻ د خاوند د اړخه قذف موجود شوې دې ㊼ او
 قانون دا دې چه کله د خاوند د اړخه په بنځه باندې د زنا تهمت اولگي او خاوند خلور گواهان پیش نه کي
 (نکړی) اودغه ډول بنځه دهغه د تهمت تصدیق هم نه کوي نوبه دې صورت کي به لعان واجب وی ㊽ او
 ㊾ ددې دوهم احتمال په اعتبار سره یعنی چې ما خوستا نه سوا بل چا ته په خپل ځان قدرت نه دې
 ورکړي اوتا سره مې وطی کړې ده که ته دې ته زنا وائي نوصحیح ده ㊿ دینخی د اړخه په خاوند باندې
 تهمت د زنا نشته نو هغه حکم ثابت شو کوم چې موږ بیان کړلو ㉀ مرعنی دینخی په کلام کي د زنا
 د اقرار او انکار دواړه احتمالات موجود دی نو شک پیدا شو نو شک په وجه به نه لعان واجب وی اونه حد ㉁

دبجی نسب اقرار او یا انکار کول

(وَمَنْ أَقْرَبُ إِلَيْكُمْ نَفْسًا فَإِنَّهُ يُلَاعَنُ) (لَأَنَّ النَّسَبَ لِرِزْمَةٍ يَأْقَرُّهُ وَيَالْتَفِي بَعْدَهُ صَارَ قَاتِلًا لِنَفْسِهِ)
 زبانه: اوچا ㉂ مزید) چې د بجی اقرار اوکړلو ㉃ چه دا بکر ددې زینب نه زما خوښ دې ㉄ او یا نې دهغه نفی
 اوکړله ㉅ چه نه دا خو زما خوښ نه دې ㉆ نو دې ㉇ مزید ㉈ به لعان کوي ㉉ ښودلته دوي ادو: خبرې
 شوي یوه د بجی د نسب ثبوت اودویمه په بنځه باندې د زنا تهمت لگول نو د بجی نسب هم دده نه ثابتیږي
 ㊱ ځکه چې دده د اقرار په وجه ㊲ د بجی ㊳ نسب دده نه ثابت شو ㊴ چه دې اقرار اوکړلو ㊵ اود اقرار نه
 روسته په انکار کاوه سره دې ㊶ مزید ㊷ قاذف او گرځیدلو ㊸ ځکه چې د زینب د بطن نه کوم بجی پیدا شوي

وو. دهغه د انبیت اوځی توب نه ئې انکار اوکړو. اودا انکار مستلزم دی. دې خبرې لره چې دا بېچې تا د بل چا سره زنا کړې ده. او پیدا شوې دې. اودا الفاظ نه دی مگر تهمت د زنا دې. نوهر کله چې زید په خپله ښځه زینب باندې د زنا تهمت اولگولو. نویه داسې صورت کی ځې لعان به کوی.

[وَأَنْ تَقْرَأَ لَهُمْ أَفْوَهِهَ] لِأَنَّهُ لَمَّا أَكْذَبَ نَفْسَهُ بَطَلَ الْإِعَانُ لِأَنَّهُ هَذَا ضَرْوِي صَيَّرَ إِلَيْهِ ضَمُورَةَ التَّكَاذُبِ، وَالْأَصْلُ فِيهِ هَذَا الْقَدْفِ فَإِذَا بَطَلَ التَّكَاذُبُ بَطُلَ الْإِعَانُ.

هل اللغة: ① اکذب دروغن کول ② التکاذب: یویل دروغن کول

ژباړه - اوکه ده ځایید ځې دې بېچې ځېکې نفی اوکړله. ځېچه دا زما ځونې نه دي. خود نفی کولونه پس ځې بیا دده د نسب اقرار اوکړی. ځېچه اودا زما ځونې دي ځې نوده ته به حد قذف ورکولې شی. ځکه چې ده کله دخپل خان تکذیب اوکړو. ځېچه تکذیب دا چې اول ئې د بېچې د انبیت نه انکار کړې وو. اودا انکار مستلزم وو. دې خبرې لره چې ده په زینب باندې د زنا الزام اولگولونیو به دغه صورت کی خولعان وو. خو چې کله ده د ولد د نسب اقرار اوکړلو ځې نولعان باطل شو. ځېچه لعان باطل شو. ځکه چې لعان خو یو داسې حد دی چه ښځه او خاوند دواړه د یویل تکذیب کوی. ځېچه خاوند به ښځه د زنا الزام لگوی. او ښځه خاوند ته دروغن وائی ځې نود اړتیا په وجه لعان ته تګ کولې شی. ځېچه لعان جائز شوې دي ځې گنی اصل څوپه دي باب کی حد قذف دی. ځېچه پکار دا وه. ځېچه څنگه خاوند په ښځه د زنا تهمت لگولې وو. چه هغه ته حد قذف ورکولې شو. خود داسې ځکه نه کیږی. چه دښځې داړ څه دده د قول تکذیب کولې شی. خو چه کله خاوند د بېچې د انبیت اقرار اوکړلو. نو د ښځې او خاوند په مینځ کی چې یویل دروغن گرځول وو. هغه باطل شو. نوهر کله چې تکاذب ځېچه یویل دروغن گرځول ځې باطل شو. نو اصل ته به رجوع کولې شی. ځېچه حد قذف دی. یعنی په خاوند باندې به حد قذف جاری کولې شی.

[وَالْوَلَدُ وَلَدُهُ] هِيَ الْوَجْهَيْنِ لِإِقْرَارِهِ سَابِقًا أَوْ لَاحِقًا، وَالْإِعَانُ يَصِيرُ بِدُونِ قَطْعِ النَّسَبِ كَمَا يَصِيرُ بِدُونِ الْوَلَدِ

هل اللغة: ① سابق وړاندې ② لاحق: موبلستی، روسته ③ قطع: کټ کول

ژباړه - او بېچې په دواړو صورتونو کی دده ځایید ځې ځونې دي. ځکه چې ده ځایید ځې دهغه د نسب په اقرار کړې دي. که اول وی ځېچه اول ئې اقرار کړي وی. او بیا ئې نفی کړي وی ځې اوکه آخر وی. ځېچه اول ئې انکار کړې وی. او بیا ئې اقرار کړي وی. او پاته که څوک دا اووا ئې. چه هر کله د زید نه د ولد نسب ثابت نشو. نویا لعان څه لره پکار دي. نود دې خواب دا دي. ځېچه لعان دنسب نه ختمیدو باوجود هم صحیح کیږی. ځېچه کیدو او لعان په مینځ کی څه منافات نشته. یعنی دا ضروری نه ده. چه لعان به په هغه صورت کی کیږی. چه د قاذف نه نسب ثابت نه وی. بلکه نسب به ئې ثابت هم وی. اولعان به هم صحیح وی. اود دې لپاره نظیر شته. گوری نه ځې لکه څنگه چې د ولد نه بغیر لعان صحیح کیږی. ځېچه چې زید په خپله ښځه باندې د زنا تهمت اولگوی. اگر چه د زینب بېچې نه وی پیدا شوې یا ئې امیدواره نه وی. نویا هم لعان کولې شی. دغه ډول په دې صورت کی هم اگر چه نسب ئې ثابت دي. خو بیا هم لعان کولې شی.

د لعان: «إِنِّي وَلَإِئِذَا» حکم

[وَأَنْ تَقْرَأَ لَهُمْ أَفْوَهِهَ] لِأَنَّهُ لَمَّا أَكْذَبَ نَفْسَهُ بَطَلَ الْإِعَانُ لِأَنَّهُ هَذَا ضَرْوِي صَيَّرَ إِلَيْهِ ضَمُورَةَ التَّكَاذُبِ، وَالْأَصْلُ فِيهِ هَذَا الْقَدْفِ فَإِذَا بَطَلَ التَّكَاذُبُ بَطُلَ الْإِعَانُ.

ژباړه - اوکه ده ځایید ځې اووئیل. ځېچه داماشوم ځې نه زما ځونې دي اونه ستا ځونې دي. نو ځېچه دې صورت کی ځې نه حد شته اونه لعان. ځکه چې ده ځایید ځې د ولادت ځېچه اونه ستا ځونې دي اونه ستا ځونې دي. نو ځېچه دې صورت ماشوم نه زما ځونې دي اونه ستا ځونې دي. بلکه دې باندې دي ځېچه قاذف نه گرځی. ځکه چې دا الفاظ د زنا په تهمت لگولو کی صریحی نه دی. بلکه ددې نه دا معنی هم مراد کیدای شی. چه دا ماشوم په رنگ اوشکل کی نه زما ځونې دي اونه ستا. یا دې په ځونې خصلت کی نه زما ځونې دي اونه ستا. نوهر کله چې د

تهمت الفاظ صریحی نشول. اود زنا نه علاوه د نورو معانیوا احتمال په کي هم وجود وو. نوڅکه په دې الفاظو سره نه لعان واجبیږي. اونه حد ۴

په بال بچه داره ښځه چې ځانونږي معلوم نه وي. د زنا تهمت لگول

إِذَا مَنَّ اللَّهُ عَلَىٰ أُمَّةٍ وَأُولَٰئِكَ يَعْرِفُونَ خُبْرَ آبٍ وَقَدْ فُتِنَتِ الْمَلَائِكَةُ بَوْلًا وَالْوَلَدُ حُرٌّ أَوْ قَدْ قُبِلَ بَعْدَ مَوْتِ الْوَلَدِ فَلَا حَدَّ عَلَيْهِ

ژباړه- اوچا ۴یزید ۴ چې تهمت د زنا اولگولو په یوه ښځه ۴یزنب ۴ باندې اوددې بچی وی. ۴لخوداسې بچی ۴ چې د هغوی پلار نه وی معلوم. اویا په ملاعنه ښځه باندې چې د بچی په اړه کي ۴د ښځې او خاوند په مینځ کي ۴ لعان واقع شوي وی ۴یعنی چې ددې نه وړاندې دغه ښځه ۴خالده ۴ د بکریه نکاح کي وی. اوهغه پرې د زنا تهمت لگولې وی. اودهغې په وجه د دغه دواړو په مینځ کي لعان واقع شوې وی. اوزید راولگي. په دغه خالدي باندې د زنا تهمت اولگوي ۴ اودغه ماشوم ژوندي وی. اویا د بچی دمرگ نه روسته پرې د زنا تهمت اولگوي. ۴یعنی چې دکوم ماشوم په وجه د زید اوخالدي په مینځ کي لعان واقع شوي وی. هغه ماشوم مړشوي وی. اوددې نه روسته په خالدي باندې د زنا تهمت اولگي ۴ نویه قاذف باندې حد نشته.

لِقِيَامِ أَمْرَةِ الزَّانِيَةِ مِمَّا وَهَى وَلَا دَةَ وَلَيْدًا أَبَ لَهُ فَكَانَتْ الْعَقَّةُ نَظَرًا لِلْبَيِّهِ وَهَى شَرْطُ الْإِحْصَانِ

هل العقه: ① الامارة: نبذة، نشانی ② العقه: پاکدامنی ③ الاحسان: د واده کړې سړي صفت دې یعنی چې خوف واده کړې وی هغه ته محصن وائی او دې صفت ته احسان وائی.

ژباړه- ۴په قاذف باندې حد قذف ځکه نه جاري کیږي ۴چې د زنا نښانه موجود ده. اودغه نښانه دا ده. چې بچی شته اویلاړ ئې معلوم نه دي. ۴اوهرکله چې دا صورت حال دي. نو د ښځې ۴ پاکدامنی ختمه شوه. اودا ۴پاکدامنی ۴ د احسان لپاره شرط دي. ۴یعنی په قاذف باندې به هله حد قذف جاري کولې شی چې دې په محصنه ښځه باندې د زنا الزام اولگوي. اویه زیریحت صورت کي چونکه پاکدامنی نشته. نو احسان ثابت نشو. اوچا احسان ثابت نشو. نو د قذف لگولو شرط موجود نشو. چې په محصنه ښځه باندې د زنا الزام لگول دي ۴

وَلَوْ قَذَفَ امْرَأَةً لَأَعَنَّتَ بِغَيْرِ وَلَدٍ فَعَلَيْهِ الْحُدُّ إِلَّا بَعْدَ أَمْرَةِ الزَّانِيَةِ

ژباړه- اوکه په داسې ښځه باندې د زنا الزام اولگوي چې بغیرد بچی نه هغې لعان کړې وی. ۴یعنی په هغې باندې خپل خاوند د زنا تهمت لگولې وی. حالانکه نه دهغې حمل وی. اونه ئې بچی وی. اودهغې په نتیجه کي د دغه ښځې او خاوند په مینځ کي لعان واقع شوې وی. اوس دا کس راولگي. په دغه ښځه ملاعنه ښځه باندې د زنا تهمت اولگوي ۴ نویه دې قاذف باندې حد قذف دي. ځکه چې د زنا څه نښانه نشته. ۴چې دهغې نه دا معلومه شی. چې واقعې دې ښځې زنا کړې ده. اوهرکله چې د زنا څه علامه او نښانه نشته. نو دا ښځه محصنه شوه. اویه محصنه باندې د زنا تهمت لگول موجب د حد قذف دي ۴

د پردې ملک کي وطنی کونکي باندې د زنا تهمت لگولو حکم

قَالَ (وَمَنْ وَطِنٌ وَطَنًا حَرَامًا فِي غَيْرِ مِلْكِهِ لَمْ يَحْدَّ قَاذِفُهُ) لِقَوَاتِ الْعَقَّةِ وَهَى شَرْطُ الْإِحْصَانِ، وَلَئِنْ الْقَاذِفُ صَادِقٌ،

ژباړه- اوڅوک چې وطنی اوکړي. داسې وطنی چې هغه حرامه وی. چې دده په ملک کي نه وي. ۴یعنی نه دده په ملک نکاح کښي وی. اونه ئې په ملک یمین کي وی. اویوکس راولږي. ددې وطنی په وجه به ده باندې د زنا تهمت اولگوي ۴نودده قاذف ته به حد نشی ورکولې. د پاکدامنی د نشتوالی د وجې. ځکه چې عفت د احسان د شرائط ځنی دی. ۴یعنی په زیریحت مسئله کي چونکه مقذوف په غیر ملک کي وطنی کړې ده. اویه غیر ملک کي وطنی کول حرام وی. نو دا زنا شوه. اودې زنا کار شو. نوچه چا به ده باندې د زنا تهمت اولگولو هغه باندې به حد قذف نشی جاري کولې. ځکه چې د قذف لگولو لپاره دا شرط دي. چې مقذوف محصن وی. اویه دې صورت کي دې محصن نه دي. نو حد قذف به هم نشی لگولې. او دوهم دلیل دا دي. چې په قاذف

باندې په هغه صورت كېني حد قذف جاري كولى شي. چه هغه په دغه الزام لگولوكي دروغش ونى. او په دې صورت كې ېې قاذف رښتوني دي. ښو څكه پرې حد قذف نشي جاري كولى ېې.

وَالْأَصْلُ فِيهِ أَنَّ مَنْ وَطِئَ وَطْئًا حَرَامًا لِعَيْنِهِ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْقَذْفُ لِذَلِكَ لِأَنَّ الزَّانَا هُوَ الْوَطْئُ وَالْبُخْرُ مُعْتَبَرٌ فِيهِ، وَإِنْ كَانَ مُحَرَّمًا لِعَيْنِهِ مُدَّةً لَا تَلْزَمُ بَيِّنَاتُهَا

ژباړه - او په دې باب كې اصل ښو قاعده ېې دا ده. چه كوم كس داسې حرامه وطى او كړله. چه هغه حرامه لعينه وي. نو دهغې په قذف باندې حد نه جاري كيږي. ښو څكه چې زنا داسې وطى پرې ددغه هغه په وجه د زنا تهمت اولگوي. نو دغه قاذف ته به حد قذف نشي وركولى ېې ځكه چې زنا داسې وطى ده. چه حرام لعينه ده. ښو څكه چې د كومې وطى حرمت په ذاتي طور موجود وي. د څه عارض د امله حرمت نه وي راغلي ېې او كه ښو څكه هغه حرامه لغيره وي. ښو څكه داصل په اعتبار سره خو دغه وطى جائز وي. خود يو عارض او مانع د امله حرامه گرځيدلې وي لكه په حالت د حيض كې خپلې ښځې سره وطى كول ېې نو ښو څكه په دې صورت كې كه يو كس ددغه حرامه لغيره وطى په وجه په ده د زنا الزام اولگولو. هغه قاذف شونې هغه ته به حد ښو څكه لگولي شي ځكه چې دا ښو طى حرامه لغيره ېې زنا نه ده.

فَالْوَطْئُ فِي غَيْرِ الْمَلِكِ مِنْ كُلِّ وَجْهِ أَوْ مِنْ وَجْهِ حَرَامٍ لِعَيْنِهِ وَكَذَا الْوَطْئُ فِي الْمَلِكِ، وَالْحُرْمَةُ مُؤَبَّدَةٌ، فَإِنْ كَانَتْ الْحُرْمَةُ مُؤَقَّتَةً فَالْحُرْمَةُ لِيُغَيَّرَ.

هل اللغة: ① مؤبدة تانيد كونكي، ② مؤقتة وختي، ديو وخته پوري

ژباړه - نو د داسې ښځې سره وطى كول چې هغه په هراعتبار سره دده ښو څكه په ملك كې نه وي. ښو څكه د زيد په ملك نكاح كې وي. او نه په ملك يمين كې وي ښو څكه او په يواعتبار سره د ده په ملك كې نه وي. ښو څكه چې زيد مسركې وينځې سره وطى او كړي. نو دا وطى اگر چه په يواعتبار سره په خپل ملك كې ده. خو چه د بل شريك برخه په كې ده. نو په دغه اعتبار سره د زيد په ملك كې نه ده. نو ثابتنه شوه. چه دا وطى ،، من وجه،، په غير ملك كې ده. نو ښو څكه په دواړو صورتونو كې كه من كل وجه په غير ملك كې وي. او كه من وجه په غير ملك كې وي ښو څكه دا وطى حرام لعينه ده. او دغه ډول ښو اهم وطى هم حرامه لعينه ده. چه ښو څكه داسې كې او كړي. ښو څكه يا د زيد ښځه وي. يا نې وينځه وي ښو څكه او حرمت موبده موجود وي. ښو څكه داسې ښځې سره وطى او كړي. چه هغه د ده په ملك نكاح كې وي. يا په ملك يمين كې وي. ليكن د هغې او دده په مينځ كې داسې رسته وي. چه د زيد لپاره هغې سره نكاح نه حلالېږي. مثلاً كه زيد د خپلې رضاعي خور سره نكاح او كړله. او بيا ورسره وطى او كړي. نو اگر چه ملك نكاح موجود دي. خودغه ښځه دده لپاره حلاله نه ده. يا دا چې زيد داسې وينځه واخلي. چه هغې سره د زيد پلار وطى كړې وي. نو دلته اگر چه ملك يمين موجود دي. خو حرمت هم موجود دي. ځكه چې د پلار د موطوءه سره وطى كول حرام دي. لنډيز دا شوه چه د حرمت لعينه درې صورتونه دي ① چه وطى من كل وجه په غير ملك كې وي. ② چه وطى من وجه په غير ملك كې وي. ③ چه وطى په ملك نكاح يا ملك يمين كې وي. ليكن حرمت نكاح موجود وي ښو څكه

موطوءة وأبو حنيفة يثبتان تكون الزمة المؤبدة ثابتة بالإجماع، أو بالحديث المشهور لا تكون ثابتة من غير تردد (وَيَسَاءُ أَنْ) مَنْ قَذَفَ وَجْلاً وَطِئَ جَارِيَةً مُشْرَكَةً بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخْرَقَ لَهَا حَدَّ عَلَيْهِ) لِأَنَّهُ إِذَا أُمِرَ الْمَلِكُ مِنْ وَجْهِ

ژباړه - او دامام ابو حنيفه ښو د حرمت مؤبده لپاره دا شرط كوي چه ددې حرمت په اجماع يا حديث مشهور سره ثابت وي. ښو څكه حرمت مؤبده په اجماع يا حديث مشهور سره ثابت نه وي. په دغه صورت كې كه وطى اوشي. نو دغه وطى به حرامه لعينه نه وي. مثلاً په ذكرشوي مثال كې رضاعي خور سره نكاح كول په حرمت مؤبده سره حرامه ده او ددې حرمت ثبوت په حديث مشهور سره شوې دي. او د ثبوت لپاره اجماع يا حديث مشهور ددې امله شرط كړې شو. چه ښو څكه ددې حرمت ثبوت بغير د څه شك نه اوشي. او ددې بيان ښو څكه داسې ملك كې او كړي. چه من وجه د ده په ملك كې نه وي. دا دي ښو څكه څوك په داسې سړي باندې د زنا

تهمت اولگوى. چه هغه يوه مشترکه وينځه وطى کړې وي. چه دده اودبل کس په مينځ کښي په شريکه وي. نو په دې قاذف باندې حد نشته. ځکه چې من وجه پرې دده ملک نشته. **مړود قاذف خبره په يوحثيت سره صحيح شوه. هغه دا چې ده د خپل شريکوال وينځه وطى کړې ده. اگرچه دده خپل ملکيت پرې هم وو.**

په حالت د کفر کې زنا نه باندې د زنا تهمت لږونکى حکم

(وَكُذِّبَ إِذَا قُذِفَ امْرَأَتُ فِي نَفْسِ ابْنَتِهَا) لِيَتَحَقَّقَ الزَّانِمَتُهَا شَرَعًا لَا لِعَدَالِ الْمَلِكِ، وَهَذَا وَجَبَ عَلَيْهَا الْعُدَّ.

ژباړه:-- اودغه ډول **مړ حکم دې** کله چې تهمت د زنا اولگوى په يوه ښځه چې هغې زنا کړې وي. چه جالت د نصرانيت کي **مړ** يوه قاذف به حد قذف نشي جاري کولې **مړ** د امله د تحقق **مړ** واثبوت **مړ** د زنا ددې **مړ** نصرانيه ښځې نه، شرعاً **مړ** يعنى د شريعت په رنرا کي دا زنا ده. اگرچه ددې فعل صدور د کافر نه شوې وي. اوزنا ځکه ده. **چې** ملک **مړ** نکاح اوملک رقيب **مړ** نشته. **مړ** اوددې امله **مړ** چې دا زنا د **مړ** په دې **مړ** نصرانيه ښځې باندې حد **مړ زنا** و. اجبيړي. **مړ** که شرائط د ثبوت زنا برابر وو **مړ**

(وَلَوْ قُذِفَ رَجُلًا أَمَتُهُ وَهِيَ مُجُوسِيَّةٌ أَوْ امْرَأَتُهُ وَهِيَ حَابِضٌ أَوْ مَكَاثِبَةٌ لَهُ فَعَلَيْهِ الْحَدُّ) لِأَنَّ الْحُرْمَةَ مَعَ قِيَامِ الْمَلِكِ وَهِيَ مُؤَقَّتَةٌ لَكِنَّكَ الْحُرْمَةَ لِقَرْنِهِ فَلَمْ تَكُنْ زَنًا. (۱)

ژباړه:-- اوکه **مړ** زید **مړ** تهمت د زنا اولگولو په یوکس باندې. او هغه خپلې وينځې سره وطى کړې وه. او هغه مجوسيه وه. يا نې خپلې ښځې سره وطى کړې وه. او هغه حائضه وه. اوبيا دده مکاتبه وه. **مړ** يوه دې درې وارو صورتونکي **مړ** په ده **مړ** قاذف **مړ** باندې حد **مړ** قذف **مړ** دې. ځکه چې **مړ** په دې درې وارو صورتونکي **مړ** حرمت **مړ** وطى **مړ** سره د قيام د ملک نه دې. **مړ** په اول صورت کي په خپله وينځه باندې ملک رقبې دې. اوبه دوهم صورت کي په خپله ښځه باندې ملک نکاحي دې. اوبه دريم صورت کي ملک رقبې دې. اگرچه فی الحال د کتابت د معاهدې په وجه پرې د مولى کامل تصرف نشته. خود ملک نه بهر هم نه ده. ځکه چې کتابت داسې آزادي ته وائی. چه د تصرف په اعتبار سره ددستى ثابتيږي. يعنى مکاتب به د بيع اوشراء وغيره اختيارمند وي. اود ذات په اعتبار سره دده آزادي په آخره کي ثابتيږي. چه کله بدل کتابت ادا کړي **مړ** اودا حرمت وختي دې. **مړ** ادا نومی اوهميشه لپاره نه دې **مړ** نودا حرمت لغيره شو. **مړ** اوبه حرمت لغيره کي قانون دا دې. که زيد په بکر باندې د داسې وطى په وجه تهمت د زنا اولگولو. چه هغه وطى حرامه لغيره وه. نو په قاذف باندې به حد جاري کولې شی. نو په دې صورتونو کي به هم په قاذف باندې حد قذف جاري کولې شی **مړ** نوزنا نشوه **مړ** ځکه چې حرمت لعينه نه دې **مړ**

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّ وَطْءَ الْمَكَاثِبِ يُقِطُّ الْأَحْصَانَ، وَهُوَ قَوْلُ زُقْرَانَ الْمَلِكِ زَائِلٌ فِي حَقِّ الْوَطْءِ، وَهَذَا يَكْزِمُهُ الْعُقُودُ الْوَطْءِ.

هل اللغة: ① يسقط ساقطوى ② زائل: ختمونکې ③ العقود: مهر

ژباړه:-- اودامام ابويوسف **مړ** نه روايت دې. چه د وطى د مکاتبې ساقط کوى احصان **مړ** يعنى که يوکس د خپلې مکاتبې وينځې سره وطى اوکړله. نو دغه وطى محصن پاتې نشو. **مړ** اودا قول **مړ** چه دې محصن پاتې نشو **مړ** دامام زفر **مړ** هم دې. **مړ** اومحصن ځکه پاتې نشو. چه په مکاتبې باندې **مړ** ملک **مړ** رقبې **مړ** زائله شوې دې. په حق د وطى کي **مړ** يعنى مولى دخپلې مکاتبې وينځې سره وطى نشي کولې. بلکه وطى ورسره حرامه دې **مړ** او د دې امله **مړ** چه په حق د مولى کي حق د وطى زائله شوې دې **مړ** لازميږي په ده **مړ** مولى **مړ** باندې تاوان په وطى کاوه سره **مړ** مولى دخپلې مکاتبې وينځې سره وطى اوکړه. نومولى به دغې مکاتبې ته بطور تاوان څه پيسې ورکوي. اوهرکله چې دا ثابته شوه. چه د کتابت د معاهدې نه روسته د مولى د

(۱) القول الرابع هو هذا قول الطرفين **مړ** كذا فى الخانية (٤١٢٤) وفتح القدير (١٠٦٥) والعناية (١٠٦٥) والدر المختار (١٩٢٣) نقلاً عن القول الرابع (٤٥٥١)ـ

مکاتې وينځي نه حق وطی زائله شوې دي. نو دا زنا شوه. او چه زنا شوه. نو به هغه کس به حد قذف نشي لگولي. چه د مکاتې سره د وطی کاوه په وجه ئې په مولى باندې د زنا تهمت لگولي وي.

وَمَنْ تَقُولُ مِلْكُ الدَّائِي بَاقٍ وَالْحُرْمَةُ لِقَبْرِهِ مُؤَقَّتَةٌ.

زباړه - او مونږ جمهور احناف عليه السلام وايو چه په ذات عليه السلام د مکاتې باندې عليه السلام ملک پاته دي. او حرمت لغيره دي. عليه السلام او لغيره ځکه دي چه دا حرمت وختي دي. ځکه چې دا ممکنه ده. چه دا مکاتبه د بدل کتابت ادا کولونه عاجزه شي. نو واپس به وينځه شي. او هر کله چې دا ثابت شوه. چه د مکاتې وينځې سره وطی کول حرام لغيره ده. نو دده په قاذف به حد قذف جاري کولې شي.

د هغه وينځې سره د وطی کولو قذف لگول چې هغه دواړي رضاعي خور وي

﴿وَلَوْ قَذَفَ رَجُلًا وَطِئَ أُمَّتَهُ وَهِيَ أَخْتُهُ مِنَ الرِّضَاعَةِ لَا يُحَدُّ﴾ (لأنَّ الْحُرْمَةَ مُؤَبَّدَةٌ وَهَذَا هُوَ الصَّحِيحُ)

زباړه - او که په داسې سړي باندې ئې تهمت د زنا اولگولو چه هغه دخپلې وينځې سره وطی کړې وي. او هغه دده رضاعي خور وي. نو عليه السلام په صورت کې به دغه قاذف ته عليه السلام حد نشي ورکولې. ځکه چې حرمت مؤبده دي. يعنې دغه وينځه چې رضاعي خورده. په مولى باندې هميشه لپاره حرامه ده. ځکه چې نبی عليه السلام فرمايلي دي. په رضاع باندې هغه څوک حرام مېږي. کوم چې په نسب حرام وي. اودا قول عليه السلام چه دده په قاذف حد نشي جاري کولې صحيح دي.

د بدل کتابت نه په عاجز کس باندې د زنا تهمت لگولو حکم

﴿وَلَوْ قَذَفَ مُكَاتِبًا مَاتَ وَقَذَرَ قَاءً لَا حَدَّ عَلَيْهِ﴾ (إِنْ كَانَ الشَّهَادَةُ الْخَرِيَّةُ لِيَمَّا كَانَ اخْتِلَافُ الصَّحَابَةِ).

حل التلوه ① الوفاء د بدل ادا کولو په اندازه مال ② ممکن پيدا کيدل

زباړه - او که يوکس د زنا تهمت اولگولويه داسې مکاتب چې مړ شي. اود بدل ادا کاوه په اندازه مال ئې پريښولي (پريخودي). وي. په دغه قاذف باندې حد نشته په حریت کې د شبه د وجود د وجې. يعنې دده په آزادۍ کې شبه پيدا شوه. چه دا پاته يېسې ده پريښولي (پريخودي). دى. آيا دده د مرگ نه روسته دا به په بدل کتابت کې مولى ته ورکولې شي. او که نه د ده د مرگ نه روسته دغه مال دده مولى ته رسي. او ځکه چې صحابو به په دې کې اختلاف کړي دي. چه دغه مکاتب چې د مرگ په وخت کې دومره ترکه پريږدي. چه په هغې باندې دده بدل کتابت ادا کيدای شي. که دې غلام دې اوکه آزاد دي. نو به دې مسئله کې د حضرت على اوعبدالله بن مسعود قول دا دي. چه دې آزاد مړ شو. اود زيد بن ثابت قول دي. چه غلام مړ شو.

په حالت مجوسيت کې دخپلې مور سره نکاح کولو باندې تهمت لگولو حکم

﴿وَلَوْ قَذَفَ مُجْرِيًا تَزَوَّجَ بِأُمِّهِ ثُمَّ أَسْلَمَ مُحَمَّدٌ عَبْدُ أَبِي حَنِيفَةَ. وَقَالَ: لَا حَدَّ عَلَيْهِ﴾

زباړه - او که يوکس تهمت د زنا اولگولويه مجوسى باندې چه په حالت د مجوسيت کې ئې د خپلې مور سره نکاح کړې وه. او بيا ئې اسلام راوړلو. عليه السلام او قاذف دا بيان اوکړي. چه ده دخپلې مور سره زنا کړې ده. نو به دې عليه السلام باندې به دامام ابو حنيفه عليه السلام په نيز حد عليه السلام قذف جاري کولې شي. او صاحبين عليه السلام فرماني. چه په ده عليه السلام قاذف باندې حد نشته.

﴿وَعَدَا بِنَا عَلَى أَنْ تَزَوَّجَ الْمُجْرِيَّ بِالْمَحَارِمِ وَلَهُ حُكْمُ الصَّغِيرَةِ بِأَيِّ تَزَوَّجَ عِدَّةً أَوْ لَا. وَلَمْ يَرْفُ الْبُتْكَارَ﴾.

زباړه - اودا عليه السلام فرمايېش عليه السلام اختلاف په دې اختلاف مېنى دي. چه د مجوسيانو په خپل مينځ کې د محارمو سره نکاح کول دامام ابو حنيفه عليه السلام په نيز صحيح ده. يعنې که مجوسى راولگي. دخپلې محرمې سره يعنې خور يا لور وغيره سره نکاح اوکړي. نو چونکه دهغوى په نيز د محارمو سره نکاح جائز ده. نو دامام ابو حنيفه عليه السلام په نيز دغه نکاح صحيح ده. خلاف ثابت عليه السلام ده چې مسئله کې عليه السلام د صاحبينو عليه السلام ځکه چې دهغوى په نيز لکه څنگه چې د محارمو سره نکاح په مسلمانانو کې ناجائز اوصحيح نه ده. نو دغه ډول به په مجوسيانو کې هم صحيح نه وي. اگر چه دهغوى په عقیده کې دا نکاح جائز وي. اودا مسئله په کتاب

النکاح کي تيره شوې ده. **مړنو** لنډيز دا شوه. چه دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد مجوسى دخپلي مور سره نکاح کول صحيح دى. نوکه يوکس په دغه مجوسى د زنا الزام اولگوى. دې دروغژن دې نوحه قذف به پرې جارى کيږي. اود صاحبينو رحمهم الله په نيز چونکه د مجوسى د خپلي مور سره نکاح صحيح نه ده. نو هغې سره وطنى کول زنا شوه. نو اوس چې يوکس په ده د زنا تهمت اولگولو. هغه ته به حد قذف نشي ورکولى. ځکه چې د شريعت په اصطلاح کي هغه زنا کار دې. او په زنا کار باندې تهمت د زنا موجب د حد قذف نه دې.

د حربي په دارالاسلام کي په مسلمان تهمت د زنا لگول

﴿وَأَذَاعَلِ الْحَرْبِيَّ دَارَئِيَّامَانَ فَقَذَّفَ مُسْلِمًا حُدًّا﴾ [لَأَنَّ فِيهِ حَقَّ الْعَيْدِ وَقَدْ اكْتَرَمَ إِيفَاءَ حُقُوقِ الْعِيَادِ]

هل اللغة: ① التزم لازم کړې دې ② ايفاء: تمام (پوره) کول
ژباړه: - او کله چې حربي **مړه**غه کافر چه دهغوى اومسلمانانوپه مينځ کي فې الحال جنگ پيل وي **مړه** زموږ دارالاسلام ته په امان سره داخل شي. **مړه**چه داسلامى حاکم نه دخپل خان اومال د ساتنه امان واخلې. خوچه کله داخل شي. نوپه دغه مهال کي داسې اوشي. چه **مړه** په مسلمان تهمت د زنا اولگوى. ده ته به حد **مړه**قذف **مړه** ورکولې شي. ځکه چې په دې **مړه**حد قذف **مړه**کي دبنده حق دې. اوده **مړه**به خان باندې د داخلیدواو امان غوښتلو په وخت کي **مړه**دبنده گانود حقوقو پوره کول لازم کړى دى. **مړه**چه زه به په دارالاسلام کي د چا حق نه خورم.

﴿وَلَا تَلْغِي لَكُمْ فِي أَنْ لَيْتُمْ فِي فَيَكُونَ مُلْتَمًا أَنْ لَا تُؤْذِي وَمُوجِبٌ أَذَاهُ الْحُدِّ﴾

هل اللغة: ① طمع: اميد او درلودى ② يؤذى: تکليف رسوى
ژباړه: - او بله دا چې **مړه**دې دارالاسلام ته داخلیدلو. نو **مړه**ده دا اميد ساتلو. چه ده ته به **مړه**به دارالاسلام کي **مړه**تکليف نشي ورکولى. نو دې **مړه**خپله معاهده اودغه ډول خپل خان په امن گنولوسره به خپل خان **مړه**لازمونکې دې. چه تکليف به نه رسوى **مړه**بل چاته **مړه**چې هغه دده د تکليف رسولو سبب شي. **مړه**يعنې دې به بل چاته داسې تکليف نه رسوى. چه دهغې په وجه بيا ده ته سزا ملاوېږي. اوپه دې صورت کي چې ده په مسلمان باندې تهمت د زنا اولگولو. نو بل ته ئې داسې تکليف اورسولو. چه په اسلامى معاشره کي که مسلمان داسې تکليف چاته اورسوى. يعنې د زنا تهمت پرې اولگوى. نوپه هغه حد قذف جارى کولى شي. نو دغه ډول به په ده باندې هم حد جارى کولى شي.

د محدودو فې القذف د گواهي بهت

﴿وَأَمَّا أَحَدُ الْمُسْلِمِينَ فِي قَذْفٍ سَقَطَتْ شَهَادَتُهُ وَأَنْ تَابَ﴾ [وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: تَقْبَلُ إِذَا تَابَ وَهِيَ تُعْرَفُ فِي الشَّهَادَاتِ]

ژباړه: - او کله چې حد ورکړې شي. مسلمان ته په قذف کي **مړه**چه په چا باندې ئې د زنا تهمت لگولى وي. او هغه زنا ثابته نشي. اوده ته دهغې په سزا کي اتيا کورې ورکړې شي **مړه**نودده شهادت ساقط شو. **مړه**يعنې ددې نه روسته به په باب الشهادة کي دده گواهي نشي قبلولې **مړه**اگرچه توبه اوباسى. **مړه**چه بيا به په پاکدامن اوبې گناه کس باندې د زنا تهمت نه لگوم **مړه**اوامام شافعي رحمه الله فرماني. چه شهادت به ئې قبلولې شي. چه توبه اوباسى. اودا مسئله به په باب الشهادت کي اوپيژندې شي. **مړه**هلته به بيا پوره تفصيل انشاء الله بيانولى شي.

ترجم: - اگرچه ددې مسئلې اصل خاني کتاب الشهادت دي. خوشا رحينو رحمهم الله دلته هم مختصراً بيان کړې ده. ځکه ددې بيان کولى شي. مسئله دا ده. که په يوکس باندې حد قذف جارى شي. نو دا کس که توبه اوباسى بيا هم دده شهادت به نشي قبلولې. اوامام شافعي رحمه الله فرماني. چه د توبې نه روسته به ئې شهادت قبلولې شي. د امام شافعي رحمه الله دليل دالله تعالى دا ارشاد دې. چه **﴿وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا﴾** يعنې چې په چا باندې حد قذف جارى شي. تاسو کله هم ددوى گواهي مه قبلوى. اوهم دغه نفر فاسقان دي. خوددې نه روسته الله تعالى فرماني **﴿الَّذِينَ تَابُوا﴾** مگردا چې دوى توبه اوباسى. اوس امام شافعي رحمه الله فرماني. چه دا استثناء د **﴿وَلَا تَقْبَلُوا﴾**

لَهُمْ شَهَادَةُ أَبْدَانٍ^۱ نه ده. يعنې كه توبه اوباسې. نو بيا ئې گواهي قبلوي. اوهم دا آيت داخفافو ^۲ هم مستدل دي. خودوي په بله طريقه په آيت استدلال كوي. فرمائي. چه دا د فسق نه استثناء ده. يعنې كه توبه اوباسې. نو بيا دوي فاسقان نه دي. اود امام شافعي ^۳ داستدلال نه خواب دا دي. چه دلته استثناء د كلام متصل نه ده. چه [وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ] دي. او امام شافعي ^۴ چې دكوم حكم نه استثناء كوي. نوهغه كلام غيرمتصل دي. د كلمه استثناء سره، چه [وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبْدَانًا] دي. نواستثناء د كلام متصل نه غوره ده په نسبت سره هغه استثناء ته. چه هغه د كلام سره متصلا نه وي.

د كافر محدودو في القذف گواهي د كافر ذمي دپاره

[وَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ فُذِّقَ لَكُمْ شَهَادَةُ عَلَى أَهْلِ الدِّمَةِ] [لَأَنَّ لَهُ الشَّهَادَةَ عَلَى جُنْسِهِ قَدْ رَدَّتْ نَجْمَةً لِحَدِّهِ]

حل اللغة: ① ترد واپس كولې شي ② تنمة تمام (پوره)، والې زياره. او كله كافر ته په تهمت لگولو كي حد ور كړې شي. ③ چه په چا ئې د زنا تهمت لگولې وي. اوحديري جاري شي. ④ نودده گواهي په ذميانوباندي جائز نه ده. اگر چه دده لپاره په خپل هم جنس ⑤ يعنې نورو كافرانو ⑥ باندي دگواهي اهليت شته. ⑦ مثلاً كه دا كافر دبل كافر خلاف گواهي ور كړي. نوهغه به قبوله وي. خوچه محدود في القذف وي. نوبه ذميانوبه دده گواهي نه قبليري. بلكه ⑧ د حد قذف دتكميل لپاره به دده گواهي رد كيږي. ⑨ ځكه چې په حد قذف كي دوي [دوه] سزا گانې دي. يواتيا كورې اوبل د شهادت رد كيدل. نوحد قذف به هله پوره په پوره واخستې شي. چه دده شهادت هم نه قبليري ⑩

[إِنِ اسْلَمَ قَبِلَتْ شَهَادَتُهُ عَلَيْهِمْ وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ] [لَأَنَّ هَذِهِ شَهَادَةُ اسْتِفَادََهَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَلَمْ تَدْخُلْ تَحْتَ الرَّدِّ]

حل اللغة: ① استفاد حاصل كړې دي زياره. او كه ده ② كافر ③ اسلام قبول كړلو. ④ نوداسلام قبلولونه پس ⑤ دده گواهي به په ذميانو او مسلمانانو ⑥ لټولې باندي قبليري. ⑦ اود گواهي دا قبليدل دي وجه دي. چه ⑧ دا د شهادت يونوي اهليت ⑨ وسر تيفيكيت ⑩ دي. چه د اسلام نه روسته ده حاصل كړلو. نودا ⑪ يونوي شهادت ⑫ په رد شوې شهادت كي رانغلو. ⑬ بلكه كه داسلام نه روسته دي گواهي ور كوي. نودده شهادت به مقبول وي ⑭

بخلاف العبد إذا أخذ حد القذف ثم أعقبت حيث لا تقبل شهادته لأنه لا شهادة له أصلاً في حال الرق فكان رد شهادته بعد العتق من تمام حدّه.

حل اللغة: ① الرق غلامی ② العتق: آزادی

زياره. ③ په خلاف دغلام ④ يعنې كله چې غلام په چا باندي د زنا تهمت اولگوي. اود زنا شرائط برابر نكړي. نو ⑤ كله چې ده ته حد قذف اولگي. اودهغې نه روسته آزاد شي. نو ⑥ د آزادئ نه روسته هم ⑦ دده شهادت نه قبليري. ⑧ ځكه چې دغلامي په حالت كي مطلقاً په ده كي د گواهي اهليت نه وو. ⑨ نودا د اصيل خلاف دده گواهي قبلیده اونه د غلام دغه ډول نه د مسلمان خلاف اونه د كافر خلاف. اود كافر خو د محدوديت في القذف نه وړاندي په خپلو كافرو باندي د گواهي اهليت وو. نوځكه د اسلام نه روسته هغه ته يونوي اهليت ملا شو ⑩. نو د آزادئ نه روسته به هم د حد دتكميل په غرض دده گواهي نشي قبلولي. ⑪ بلكه وړاندي چې تير شو. چه د قذف دوي [دوه] سزا گانې دي. يو كورې خورل اوبل ناقابل شهادت گرځيدل ⑫

د كافر ذمي دوي خورولو نه روسته اسلام قبولول

[لَأَنَّ مُرَبَّ تَوْطَأِي قَدْ فُذِّقَ لَمْ يَسْلَمْ مُرَبَّ سَابِقِي جَاوَزَتْ شَهَادَتُهُ] [لَأَنَّ رَدَّ الشَّهَادَةِ مُجْمَرٌ لِعَدِّي كَوْنُ صِفَةٍ لَهُ وَالْعُكَا مَبْعَدُ الْإِسْلَامِ بَعْضُ الْحَدِّ فَلَا يَكُونُ رَدُّ الشَّهَادَةِ صِفَةً لَهُ. وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ رَدَّ شَهَادَتَهُ إِذَا أَلْقَى ثَابِرًا لِلْكَفَرِ وَالْأَوَّلُ أَصَحُّ]

حل اللغة: ① سبوط: كورة ② الاقل: كم

زياره - كه اووهلي شو دي. **يعني** كافي. په حد قذف كي. اوبيا. يوې كوپې خوړلو نه روسته نې. اسلام قبول كړلو. اوبيا ورته پاته كوپې وركړې شوې. نودده شهادت به جائز وي. خكه چي دده گواهي رد كول دده دحد پوره والي وو. نو دا. **مردكول** دشهادت. به حد صفت وي. او **مړه** زيور بحث مسئله كي. داسلام نه روسته پوره حد نه دي جاري شوې. **مړلكه** بعضې حد جاري شوې دي. يعني يوه كوپه په كي كمه ده. نورد د شهادت ددي صفت نشي كيدې. **مړلكه** چې رد د شهادت په هغه صورت كي د حد صفت گرځي. چه پوره اتيا كوپې په حالت داسلام كي وركړې شي. او په دي صورت كي پوره اتيا كوپې نه دي وركړې شوې. خكه رد د شهادت ددي صفت نشو. او چه رد د شهادت د حد صفت نشو. نوددغه كافر گواهي به قبليري. چه يوه كوپه ورته په حالت د كفر كي اوياته په حالت داسلام كي وركړې شوې وي. اودامام ابو يوسف رحمه الله نه دا روايت دي. چه دده شهادت به رد كولې شي. **مړاو** دليل دا بيانوي. چه په دي ذكر شوي صورت كي زياتي كوپې په حالت داسلام كي وركړې شوي دي. اوصرف يوه كوپه په حالت د كفر كي. نويه حالت داسلام كي چي زياتي كوپې وركړې شوې. دا داسي شوه. چه ټولې كوپې په حالت د اسلام كي وركړې شوي وي. او چه يو كس نه اتيا كوپې په حالت داسلام كي وركړې شوي وي. نوددغه گواهي نه قبليري. دغه ټول به دده هم نه قبليري. **مړاو** خكه چي كم د زيات تابع وي. خوالني قول. **مړاو** چه دي مردود الشهادت نه گرځي. اصح دي. **مړاو** خكه چه ددي كافر گواهي خكه قبليري. چه يو خوگواهي په هغه صورت كي نه قبليري. چه په قاذف باندې پوره حد جاري شوي وي. او په دي صورت كي په قاذف باندې په حالت داسلام كي پوره حد نه دي جاري شوې. او بيل دليل دا هم دي. چه په كافر باندې حد قذف جاري شي. اوبيا دي مسلمان شي. نود ده شهادت قبليري. نو كوكم كس چي په هغه باندې په حالت د كفر كي بعضې حد جاري شوې دي. او دي بيا مسلمان شي. نودده گواهي خويه په طريق اولي سره قبليري.

د مختلفو جرمونو بزا باندې د حد جاري كول حكم

قَالَ (وَمَنْ زَنَى أَوْ قَذَفَ غَيْرَ مَرَّةٍ فَهُوَ يُؤْتَى لَكَ كَيْلَهُ) أَمَّا الْأَوَّلَانِ فَلِأَنَّ الْمُتَّصِدِينَ: إِمَامَةَ الَّذِينَ خَلَا إِلَهُ تَعَالَى
الْإِنْجَارَ، وَأَخْبَالَ مَوْلَاهُ بِالْأَوَّلِ قَابِمْ فَتَمَكَّنُ شُبُهَةُ قَوَاتِ الْمُتَّصِدِينَ فِي الشَّامِ،

حل الفقه: ① الانزجار: زورنه وركول ② یتمكن پیدا کيږي ③ قوات: فوت کيدل
زياره - صاحب دقدوري رحمه الله فرماني. چا چې د زنا تهمت اولگولو يا نې زنا اوکړله. **مړاو** دي ناواده شوې وي. يا نې خوخله شراب اوڅکل، **مړاو** دا هريو جرم نې خو خوخله اوکړلو. يعني د يونه زيات ځله نې په مسلمان د زنا تهمت اولگولو. اوبيا نې د زنا د اثبات شرائط پوره نکړل. يا نې د يونه زيات ځله زنا اوکړله. يا نې د يونه زيات ځله شراب اوڅکل. او په ده باندې **مړاو** هريو جرم دپاره. حد جاري شو. نودغه حد ددغه ټولو جرمونو لپاره شو. **مړاو** مثلا که دوي **مړاو** ځله نې تهمت لگولي وي. اويوحد وركړې شي. دغه يود دواړو الزامونو لگولو لپاره كافي دي. دغه ټول زنا او شراب څښل هم واخلم. هر چه آخري دوه **مړاو** جرمونه دي. **يعني** زنا او شراب څکل. نو دا دواړه حقوق الله دي. او **مړاو** په حقوق الله كي د حد قائمولو مقصد تنبيه وركول وي. **مړاو** مجرم دده جرم دار تكاب نه منع شي. **مړاو** لپاره داسي حركت نه كوي. اوس چي يو كس دوي **مړاو** ځله شراب اوڅکل. او په ده باندې يوځل حد جاري شي. **يعني** اتيا كوپې اووهلي شوې. دا احتمال شته. چه په اول ځل حد جاري كيدو سره دا مقصود حاصل شوې وي. **يعني** ده **مړاو** لپاره د دي جرم نه كولوقصد كړې وي. نو اوس په دوهم ځل حد جاري كولوكي شبهه د مقصد فوت كيدو ده. **يعني** په حقوق الله كي دحد قائمولو مقصد دا دي. چه مجرم د جرم نه منع شي. او چه ده باندې يوځل حد جاري شو. نوعين ممكن ده. چه په دغه حد جاري كيدو باندې ده توبه ويستې وي. او مقصود حاصل شوې وي. اودوباره په ده باندې هم دغه حد جاري كول عيبت دي. خكه چي مقصود په اول حد سره حاصل شوې دي. نو دوهم ځل حد جاري كولوته څه اړتيا پاتې نشي.

وَهَذَا بِخِلَافِ مَا إِذَا زُنِيَ وَقَدْ ذُفِّقَ وَتَرَقَّ وَفَرِبَ، لِأَنَّ الْمُتَضَوِّدِينَ كُلَّ جُنْسٍ غَيْرِ الْمُتَضَوِّدِينَ الْآخَرَ فَلَا يَتَدَاخَلُ.

ژباړه - اودا مسئله په خلاف دهغه صورت ده. چه **مزد** زنا او کړی. او **قذف** او کړی. او غلا او کړی. او شراب اوڅکی. **مذنبه** په دي صورت کي چې ده مختلف الجنس جرمونه او کړل. يوحد ددي ټولو جرمونو لپاره نه کافي کيږي. بلکه دهر جرم حد به په ده جاري کولې شي **مذنبه** څکه چې په دي کي چې ديو جنس جرم حد قائلو کي کوم مقصود دي. هغه دبل جنس حد جاري کولونه جلا دي. **مذنبه** يعنې په مختلفو جرمونو کي دهر يوحد جاري کولو خپل مقصود وي. مثلاً د حد قذف مقصود دا دي. چه **آنده** لپاره په چا د زنا تهمت نه لگوي. اودهغه په پاکه لمن داغ نه لگوي. دزنا دحد نه مقصود دا دي. چه **آنده** لپاره دي او نور خلگ د زنا کاوه نه منع شي. او د غلا دحد قائلو مقصود دا دي. چه **آنده** لپاره دي د چا مال په ناحقه باندې نه خوري. اود شرابو دحد نه مقصود دا دي. چه د شرابو نه منع شي. نوپه دي هريوحد کي مقاصد جلا جلا دي. نوڅکه به دهم د هريو لپاره جلا جلا ورکولې شي. **مذنبه** اوتداخل به په کي نه وي. **مذنبه** ديو جرم حد د بل جرم لپاره کافي شي. لکه څنگه چې په اولني صورت کي وو. چه د جرم جنس يو وو.

وَأَمَّا الْقَذْفُ فَالْمُغْلَبُ فِيهِ عِنْدَنَا حَقُّ اللَّهِ تَبَيَّنَ مُلْحَقًا بِهِمَا. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنْ اخْتَلَفَ الْمُقْذِفُ أَوَّالُ الْمُقْذُوفِ بِهِ وَهُوَ الزَّانَا يَتَدَاخَلُ، لِأَنَّ الْمُغْلَبَ فِيهِ حَقُّ الْعَبْدِ عِنْدَهُ.

هل القفة: ① ملحق: مولسنتی روسته یوځاني شوي ② المغلب: غالب

ژباړه - اوپه حد قذف کي **مذنبه** دواړه حقوق يعنې حق الله او حق العبد جمع شوي دي. خو **مذنبه** زمونږ **مذنبه** احناف **مذنبه** په نيز حق الله غالب دي. نوحد قذف به دحقوق الله سره ملحق کولې شي. **مذنبه** اوکوم احکام چې دحقوق الله په حدودو کي دي. هغه به په حد قذف کي هم وي. اومن جمله ددغه احکامو نه دا هم دي. که زيد دوي (دوه) خلل د زنا تهمت لگولې وي. نوددغه دواړو خللو لپاره يوحد قذف کافي دي. لکه څنگه چې په حد خمر اوحد زنا کي يوحد کافي کيږي. **مذنبه** اوامام شافعي **مذنبه** فرمايلي دي. که مقذوف **مذنبه** چا چې دزنا تهمت لگيدلې وي. **مذنبه** مختلف وي. **مذنبه** يعنې زيد يوخل په بکرد زنا الزام اولگولو. او بل خل ني په خالد باندې د زنا الزام اولگولو. نوپه دي صورت کي قاذف يودي. اومقذوف دوي (دوه) نفر دي. **مذنبه** اوپا مقذوف به چې زنا ده. **مذنبه** مختلف وي. يعنې په زيد په يوه موقع په خالد باندې د زنا تهمت اولگولو. اوپا په بله موقع ني پرې بيا دوباره د بلې زنا تهمت اولگولو. چه په فلاني موقع دي هم زنا کړي. يوه اوپه فلاني باندې هم يعنې مقذوف يو وي. خوتعدد دقذف راشي. **مذنبه** نو **مذنبه** په دي صورت کي يوحده تداخل نه قبلوي. بلکه دهر مقذوف په بدله کي اودهر خل قذف لگولوپه بدله کي به جلا جلا حد جاري کولې شي. **مذنبه** څکه چې دامام شافعي **مذنبه** په نيز به دي **مذنبه** دحد قذف کي حق العبد دي. **مذنبه** ددي اختلاف پوره تفصيل وړاندې تير شوي دي.

فَصْلُ فِي التَّعْزِيرِ (وَمَنْ قَذَفَ عَبْدًا أَوْ أَمَةً أَوْ كَافِرًا بِلَا عَزْرٍ) لِأَنَّهُ جُنَايَةٌ قَذْفٌ، وَقَدْ اِمْتَنَعَ وَجُوبُ الْحَدِّ لِقَوْلِهِ إِحْصَانٌ فَوَجِبَ التَّعْزِيرُ

هل القفة: ① التعزير: هغه سزا چې د قاضي په اختيار کښي وي او هغه ني مقرر کوي د شريعت د اړخه مقرر نه وي

ژباړه - **مذنبه** فصل **مذنبه** تعزير **مذنبه** بيان کي دي. **مذنبه** يعنې دغه سزا په بيان کي دي. کومه چې د داسي جرم په مقابل کي قاضي او حکومت وخت مقرر کړي. چه ددغه جرم لپاره په شريعت کي سزا نه وي مقرر شوې. اوکه شريعت د يو جرم لپاره سزا مقرر کړي وي. نوپه هغې کي تعزيري سزا نشي ورکولې. **مذنبه** اوچا چې په غلام، يا وينځه يا ام ولده يا کافرياندې د زنا تهمت اولگولونوده ته به تعزير ورکولې شي. څکه چې دا جنايت **مذنبه** نفس **مذنبه** قذف دي. **مذنبه** قطع لحاظ ددي نه چې مقذوف څوک دي. اوچه قذف شونود قذف تقاضا دا ده. چه شرائط پوره وي. په قاذف باندې حد قذف جاري شي. اودحد قذف د جاري والي احصان شرط اوپه احصان کي آزادي اواسلام ضروري دي. څکه موږ وايو. چه **مذنبه** داحصان د شرط فوت کيدو د امله

د د جاري کول ممتنع شو. او مېرمن ته د خپل جرم سزا ورکول پکار دی چې په معاشره کې امن پيدا شي. نو که تعزير واجب شو

مسلمان ته د فاسق، کافر، زني، غل وټلو حکم

وَكَيْدُ الْإِنْفَادِ مُشَبَّهٌ بِقَدْرِ الْإِنْفَادِ قَالَ يَا قَاسِمُ أَوَيْتَا كَيْدَ أَوَيْتَا غَيْبِي أَوَيْتَا سَارِي (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَالْحَقُّ الْغَيْبُ بِهِ، وَلَا مَدْعَى
لِلْقَاسِمِ فِيهِ الْخُذُّ وَوَجَبَ الْقَوِيُّ، (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) يَسْلُغُ بِالْمُغْزِي غَايَتَهُ فِي الْغَيْبِ أَوَّلُ الْأَلَمَةِ مِنْ جُلُوسِ سَامِعٍ بِهِ الْخُذُّ، وَفِي الثَّانِيَةِ:
أَوَيْتَا إِلَى الْإِسَارِ (بِغَايَةِ آخِرَى حُدِّ

د فريا خنزير وئيلو تعزير

حل اللغة: ① همار: خر ② اشرف: معزز، عزتمند ③ العلوی: سید ④ الوحشة: تكلیف

د تعزیر مقدار

وَالْقَوَاعِدُ الْكُتُوبُ السَّعَةِ وَالْأَلْفُ كَلَامَاتُهَا (١) وَقَالَ أَبُو يُونُسَ: يَكُونُ الْقَوَاعِدُ ثَمَّةً وَسَبْعِينَ سَوْكًا وَالْأَصْلُ فِيهِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (مَنْ يَلْمِ هَذَا غَيْرَ فَيُؤْمِنُ الْمُتَعَدِّينَ) (٢)

^١ القول الرابع هو هذا قول الطرفين عليهما السلام كذا في فتح القدير (١١٥٥) والعناية (١١٥٥) ورد المختار (١٩٩٣) والبحر (٤٧٥) نقلاً

عن القول الراجح (٤٥٧/١) -

(٢) من نعمان بن بشير أخرجه البيهقي في السنن الكبرى (٨٥٦٧) رقم ١٧٥٨٤ وفي معرفة السنن والآثار (٦٤٩) -

کتاب الحدود

ډېاره - اود تعزیرات مقدار یو کم څلویښت کورې دی. او کم مقدارنې درې کورې دی. او امام ابو یوسف رحمه الله فرمایلي دي. تعزیر تر پنځه اويا کورو ته رسي. او اصل مذليل په دې مذليل کې د نبي صلى الله عليه وآله ارشاد دي. څوک چې حده اور سیدلو په داسې څیز کې چې حد نه وي. يعني د یو کس نه څه جرم اوشو. خو هغه جرم داسې نه وي چې شریعت پرې حدمقرر کړې وي. خو چه څوک ورته تعزیر ورکوي. نو د جرمونو په حدودو کې د یو جرم حده اورسي. مثلاً اتيا کورې شوي. چه دشرا بوجد دي. نو دا کس د زیاتي کونکو څخه دي.

وَأَذَانُ تَبْلِيغُهُ حَدٌّ أَقَابُ حَنِيفَةٍ وَمُحَمَّدٌ نَظَرٌ إِلَى أَذْنِ الْحَدِّ وَهُوَ حَدُّ الْعَيْدِ فِي الْقَدْفِ فَصَرْفَةُ إِلَيْهِ وَذَلِكَ أَرْبَعُونَ سَوْطًا فَتَقْصَايْنَهُ سَوْطًا.

ډېاره - او هر کله چې د تعزیر سزا حد ته رسول ناجائز شو. نو امام ابو حنیفه او محمد رحمهما الله کم حد ته نظر کړې دي. او هغه په حد قذف کې د غلام حد دي. يعني څه څلویښت کورې دي. نو دوی دا تعزیر دې مذليل د غلام حد قذف ته واړوله. يعني د تعزیر سزا مقابله نې د غلام د حد قذف پورې او کړلې. او هغه څلویښت کورې دي. نو د هغې نه نې یوه کوره کمه کړه. يعني د یو کم څلویښتو کورو قول نې اختیار کړلو. چه په تعزیر سزا کې به د یو کس څلویښتو کورو نه زیاتي کورې نشي ورکولې.

وَأَبُو يُوسُفَ اعْتَبَرَ أَقْلَ الْحَدِّ فِي الْأَحْرَارِ إِذَا الْأَصْلُ هُوَ الْحَرْبَةُ ثَمَرَةً سَوْطًا فِي رِوَايَةٍ عَنْهُ، وَهُوَ قَوْلُ زُفَرٍ وَهُوَ الْقِيَاسُ، وَفِي هَذِهِ الرِّوَايَةِ ثَمَرَةٌ وَهُوَ مَا نَوَّرَ عَنْ عَلِيٍّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فَقُلْتُ:

ډېاره - او امام ابو یوسف رحمه الله کم حد په آزادو سره کمی معتبر کړې دي. يعني د تعزیر سزا مقابله نې د آزادو د حد آخری سزا سره کړې ده. او هغه اتيا کورې دي. او دوی د غلام د حد په ځانې د آزاد حد سره د تعزیر سزا موازنه او مقابله ځکه کړې ده. چه اصل خو يعني انسانیت کې يعني آزادي ده. يعني انسانان الله تعالی آزاد پیدا کړې دي. او غلامی چې راځي. دا خو یو عارضی څیز دي. نو اعتبار به د اصل کولای شي د عارضی نه. نو یوه کوره نې کمه کړې ده. يعني د تعزیر سزا آخری حد نې یو کم اتيا کورې مقرر کړی دی. او دا مذليل د یو کم اتيا کورې قول. يعني د امام زفر رحمهما الله قول هم دي. او دا مذليل قیاس هم دي. يعني ځکه چې یوه کوره کمه شي. په ځای ته باندې عمل راغلو. چه تعزیر سزا د حد سزا ته اونه رسیدلې. او دې روایت يعني د کوم چې په متن کې ذکر دي. پنځه کورې کمی کړې دي. يعني د تعزیر سزا آخری حد پنځه اويا کورې دي. او دا روایت د حضرت علی عليه السلام نه منقول دي. يعني امام بغوی دابن ابی لیلی نه په شرح السنه کې هم دا ذکر کړی دی. نو د هغوی يعني حضرت علی عليه السلام تقلید نې کړې دي.

لَمُقَدَّرَ الْأَذْنِ فِي الْكِتَابِ بِثَلَاثِ جُلْدَاتٍ لِأَنَّ مَا ذُوْنَهَا لَا يَقَعُ بِهِ الزَّجْرُ، وَذَكَرْنَا مَعًا أَنَّ أَذْنًا عَلَى مَا رَوَاهُ الْإِمَامُ مُحَمَّدٌ رِقْدَارٌ مَا يُمْكِنُ أَنَّهُ يَزْجُرُ لَكِنَّهُ يَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ النَّاسِ.

هل اللغة: ① جلدات جمع جلدة ده کوره ② ینزجو زورولي شی صیغه د مجهول ده
ډېاره - بیا نې په کتاب مذليل د لاندې کې د کم تعزیر اندازه په درې کورو باندې کړې ده. ځکه چې ددې نه په کم مقدار باندې يعني دوه يا یوه کورې دي. تنبیه يعني د زور نه. نه واقع کیږي. يعني د مقصود خو په تعزیر کې تنبیه او زور نه وي. نو چه مقصود پرې نه حاصلیږي. هغه به معتبر نه وي. يعني د یو موږ مشاخوا يعني د ماوراء النهر يعني ذکر کړی دی. چه کم مقدار د تعزیر هغه دي. کوم چې د قاضی رای وي. نو چه په څومره مقدار سزا ورکاوه اندې هغه ته دا پته لگي. چه تنبیه ورته ملایږي. هغه مقدار سزا به ورکوي. ځکه چې دا مقدار د تعزیر سزا ده. د خلگ و د اختلاف په وجه مختلف کیږي. يعني ځکه چې بعضي خلگ داسې وي. چه همدو عدالت یا تهانې ته په خپل ژوند کې نه وي تللی. نو د داسې کسانو لپاره معمولی سزا هم ډیر لوڼي څیز دي. او بعضي خلگ داسې وي. چه چیرې او تهانې سره نې روزگاروي. نو د هغوی لپاره یوه او دوی يعني دوه کورې څه شي نه دي.

وَعَنْ أَبِي يُسُفَ أَنَّهُ عَلَى قَدْرِ عَظَمِ الْجُرْمِ مِصْرُهُ، وَعَنْهُ أَنَّ بُقْرَبَ كُلِّ تَوْرَمٍ بَابُهُ: الْبُقْرَبُ الْمَسُّ وَالْقُبْلَةُ مِنْ حَدِّ الزَّانَا، وَالْقَذْفُ بُقْرَبُ الزَّانِ مِنْ حَدِّ الْقَذْفِ.

هل اللعة: ① عظم: غتوالي ② صغر: ورکووالي ③ اللمس: گوئی وراول ④ القبلة: بوسه اخستل، کوکی اخستل وباره. - اودامام ابویوسف رحمته الله نه روایت دی. چه دوی دتعزیری سزا اندازه د جرم د لوئی والی اوورکووالي په مناسبت سره کړې ده. رحمته الله یعنی که جرم لوئی وی. نو تعزیری سزا به سخته وی. اوکه جرم معمولی وی. نو تعزیری سزا به کمه وی. اودامام ابویوسف رحمته الله نه یو روایت دا هم دی. نوهر جرم به خپل جنس ته نزدې کولې شی. نو مسه کول اوکوکی اخستل به حد زنا ته نزدې کولې شی. رحمته الله یعنی که یوکس د پردی ښځې نه کوکی واخستله. یا نې ورته په شهوت سره گوئی وراوړې. نو دې به حد زنا ته نزدې کولې شی. یعنی د سلو کوروو څخه به ورته کمی ورکولې شی. اود زنا نه علاوه دبل څیز تهمت یې. رحمته الله تذف ته نزدې کولې شی. رحمته الله یعنی که تهمت نې لگولې وی. یعنی چا ته نې د زنا کار نه سوا بل څه نوم اخستی وی. لکه فاسق وغیره، نو دا تعزیر به حد قذف ته نزدې کولې شی. یعنی د اتیا کوروو څخه به ورته کمی ورکولې شی.

تعزیری سزا کی د قیدکولو حکم

قَالَ (وَأَنَّ رَأَى الْإِمَامَ أَنَّ يَضْمًا إِلَى الْعَذَابِ فِي التَّعْزِيرِ الْحَبْسُ فَقَالَ) (لَأَنَّهُ صَلَّمَ تَعْزِيرًا وَيَذَرُ الشَّرْعُ فِيهِ مِنَ الْجُمْلَةِ

هل اللعة: ① قسم: یوځانې کړې ② الحبس: قید، بندیز وباره. - ابو الحسن قدوری رحمته الله فرمائی. اوکه امام مناسب گنړی. چه په تعزیری سزا کی د کوروو سره قیدول هم گډ کړی. نو داسې دي. اوکړی. ځکه چې دا رحمته الله بندی خانه کی بندول. رحمته الله دتعزیر صلاحیت لری. رحمته الله یعنی دا هم یو دول تعزیر دی. اویا دا چې د څه حده پورې په شریعت کی قیدول هم ثابت دی.

مَنْ جَازَأَن يَكْتَفِي بِهِ جَازَأَن يَضْمًا إِلَيْهِ، وَهَذَا الْمُرْتَفِعُ فِي التَّعْزِيرِ بِالْثَبْتِ قَبْلَ ثَبُوتِهِ كَمَا مَرَّ فِي الْحَدِّ لَأَنَّهُ مِنَ التَّعْزِيرِ. وباره. تردې چې هرکله صرف د قید سزا ورکول رحمته الله کورې په کی نه وی. جائز ده. نو دا هم جائز دی. چه دا رحمته الله جیل کی د بندولوسرا رحمته الله بلې رحمته الله سره یوځانې کړې. او ددی. امله رحمته الله قیدکول هم تعزیر دی. رحمته الله تعزیر په صورت کی د تهمت ثابتیدو نه وړاندې بندول جائز نه دی. رحمته الله یعنی چې یوکس ته نې داسې نسبت کړې وی. چه په هغې باندې حدنه لازمېږی. خود مقذوف دل آزاری په کی شوې وی. مثلاً فاسق نې ورته وئیلی وی. نو په دې صورت کی د دې تهمت د ثابتولو لپاره دا جائز نه دی. چه امام دا کس په قید کی بند کړی. ځکه چې دا بندول تعزیر دی. او تعزیر په هغه وخت کی جائز کیږی. چه جرم ثابت شی. نو چه جرم لا ثابت شوې نه وی. اودې په قید کی بند کړی. نو دا خود جرم د ثبوت نه وړاندې سزا ورکول دی. اودا خبره د اسلامی اصولو اود انصاف د تقاضا نه خلاف ده. رحمته الله لکه څنگه چې په حد کی رحمته الله قیدکول. جائز دی. رحمته الله یعنی چې په یوکس باندې د زنا الزام اولگي. اود جرم ثابتیدو نه وړاندې هغه په جیل کی بند کړی. نو په هغه جرائمو کی چې موجب د حد وی. د جرم د ثبوت نه وړاندې د مجرم قید کول جائز دی. رحمته الله ځکه چې دا رحمته الله بندول د تعزیر څنی دی.

قَالَ (وَأَشَدُّ الْعَذَابِ التَّعْزِيرَ) (لَأَنَّهُ جَزَى التَّخْفِيفُ فِيهِ مِنْ حَيْثُ الْعَذَابُ فَلَا يَخْفُفُ مِنْ حَيْثُ الْوَصْفُ كَمَا لَا يَخْفُفُ إِلَى قَوَاتِ الْمُقْصُودِ، وَهَذَا الْمُرْتَفِعُ مِنْ حَيْثُ التَّفْرِيقُ عَلَى الْأَعْضَاءِ

هل اللعة: ① تخفيف: آسانتیا ② قوات: فوت کیدل ③ التفريق: جداوالی ④ الأعضاء: جمع د عضوه اندام وباره. - ابو الحسن قدوری رحمته الله فرمائی. چه سخت وهل دتعزیر څنی دی. رحمته الله یعنی په هلوکی به سختی کوی. ځکه چې په دې رحمته الله تعزیر کی یوخل د شمار په اعتبار سره تخفیف راغلې دی. رحمته الله دتعزیر د کوروو شمار به د حد کوروو نه کم وی. او ددې حکم مطابق په تعزیر کی دومره کورې نشی ورکولې. چه د حد کوروو مقدار ته اوری. نو د وصف په اعتبار سره به په کی تخفیف نشی کولې. رحمته الله وصف نه مراد په هلوکی سختی اونرمی کول دی. د مقصود د فوت کیدو سبب اونه گرځی. رحمته الله یعنی د تعزیر مشروعیت مقصودا دی. چه

کتاب الحدود

مجرم د جرم دار تکب نه منع شی. اوس مونږ یو اړخ ته د تعزیرد کورو په شمار کي کمی کړې دي. نوکه بل اړخ ته ددې په وصف کي هم کمی او کړو. چه نرم وهل او کړو. نویه دي سره مجرم ته زور نه اوتکلیف نه ملاویږي اوچه تکلیف ورته نه ملاویږي نو د تعزیرد مشروعیت چې کوم مقصد دي هغه به فوت شی او ښکاره خبره ده چه دا صحیح نه ده. اوددې امله هله د تعزیر مقصود فوت نشي. د مختلفو اندامو په وهلو په کي تخفیف نه دي شوي. یعنې دا حکم نه دي ورکړې شوي. چه مجرم به په یو اندام نشي وهلې بلکه خلایق ته دا جزا شته چه هم یو اندام باندې واړه حد جاری کړي ځکه که دا حکم اوکړې شي چه په جرم نه شي. ددې په نړۍ به یو مجرم نه تکلیف نه ملاویږي نو د تعزیر مقصود به حاصل نشي تر سبب. جرم غیر به نه دي قضی نه خنډ حاصل دي. دي په کي کمی زیاتي کولي شي. خود تعزیر په وصف کي ده نه د سختی اونرمی کولو اختیار شته. بلکه په حد ورکولو کي به سختی کوي.

په هډونا کي د سختی مقدار

قَالَ (لَمْ يَحْدِثْنَا) لِأَنَّهُ ثَابِتٌ بِالْكِتَابِ، وَحَدُّ الشَّرْبِ ثَبَتَ بِقَوْلِ الصَّحَابَةِ، وَلَئِنْ أَكْثَرُ جُنَايَةٍ حَتَّى يُرْفَعَ فِيهِ الرَّجْمُ

ژباړه: ابو الحسن قدوري فرماني بيا. هله د تعزیر نه پس. به حد زنا سخت وي. ځکه چې ددې هله د زنا ثبوت په کتاب الله سره شوي دي. هله دا قول د الله تعالی دي. چه زنا کار سړي او زنا کاره ښځه په دي دواړو کي هریوسل کوي ماوهي. او په باب الحدود کي قاعده دا ده. چه د کومې سزا ثبوت په څومره قوي دلیل سره شوي وي. دهغي په سزا کي به هغه هومره سختوالي هم کولې شي. اود شرابو حد د صحابو په فیصلې هله جمع. سره ثابت شوي دي. اوددې امله هم هله د زنا حد سخت دي. چه هله د زنا لویه گناه ده. تردې چې په دي کي یعنې د زنا په سزا کي. سنگسار هم مقرر شوي دي.

د شرابو خښلو په هډکي سختی

(لَمْ يَحْدِثْنَا) لِأَنَّ سَبَبَهُ مُتَّبَعٌ بِهِ (لَمْ يَحْدِثْنَا) لِأَنَّ سَبَبَهُ مُتَّبَعٌ لِإِخْتِمَالِ كَوْنِهِ صَادِقًا وَلِأَنَّهُ جَرَى فِيهِ التَّغْلِيظُ مِنْ حَيْثُ رَدَّ الشَّهَادَةَ فَلَا يَفْلُظُ مِنْ حَيْثُ الْوَصْفِ.

ژباړه: بيا هله د حد زنا نه پس. به د شرابو خښلو حد سخت وي. ځکه چې ددې حد سبب یعنې شراب خکل. يقيني دي. او بيا هله د شرابو حد نه پس. به حد قذف سخت وي. ځکه چې ددې سبب احتمالي دي. ځکه چې دا احتمال شته. چه قاذف رښتوني وي. هله په دي صورت کي به ده باندې ديانة حد نه واجب کيدو. خو چونکه د شريعت مطابق خلور گواهان ضروري وو. اودهغي نه دي عاجزه شو. ځکه په ده باندې حد قذف جاری کولې شي. او بله ددې وجه هله په مرتبه کي حد قذف د شرابو خښلو د حد نه روستودي. چې په دي حد هله قذف کي يوځل سختوالي راغلې دي. چه رد کول د شهادت دي. یعنې د محدود فی القذف گواهي نه قبلېږي. نو د وصف په اعتبار سره به په کي سختی نشي پيدا کولې. یعنې دا به نشي ونيلي. چه کوري دي ورته هم نرمي ورکړي.

دهد په وجه د مراب واقع کيدو حکم

(وَمَنْ حَدَّ الزَّامَ أَوْ عَزَّاهُ قَسَاتٍ قَدْ مَهَّدَتْ) لِأَنَّهُ فَعَلَ مَا فَعَلَ بِأَمْرِ الْفَرْعِ، وَقَالَ الْمَأْمُورُ لَا يَتَّقِي بِشَرْطِ السَّلَامَةِ كَالْفِصَادِ وَالْبَرَاءِ،

دل القفه: ① هدر بي قيمته، بي ديتنه ② الفصاد: رگ لگونکې ③ البزاع: خصی کونکې
ژباړه: او کوم کس چې امام پرې حد جاری کړي. يا ورته تعزیري سزا ورکړي. او مړ شو. نو دده وينه هدر ده. هله چا باندې نه دي اوقصاص نشته. ځکه چې امام څه کړي دي. د شريعت په حکم سره نه دي کړې دي. یعنې شريعت ورته دا ونيلي دي. چه په مجرمانو باندې حدود جناري کړي. اود مامور فعل یعنې چاته چې ديو کار حکم شوي وي. دهغه فعل. د سلامتيا په قيد سره نشي مقيد کولې. یعنې په مامور باندې دا نشي لازمې. چه دا کار اوکړه. ځکه څه نقصان په کي پيدا شو. نو دده وار به نه شي. لکه څنگه چې په

رک لگونکی اوحصی کونکی باندې تاوان نه وی. یعنې که زید خالده رک وهلو. او هغه ته څه نقصان اورسیدلو. نورید باندې تاوان نشته. دغه ډول که زید یو غاړوې خصی کولو. او هغه ته څه نقصان اورسیدلو نو په یې باندې څه تاوان نشته.

يَعْلَفُ الزَّوْمُ إِذَا عَزَزَ زَوْجَتَهُ لِأَنَّهُ مُطْلَقٌ فِيهِ، وَالْإِطْلَاقَاتُ تَقْتَدِرُ بِشَرْطِ السَّلَامَةِ كَالْمُرُوفِيِّ الطَّرِيقِ

حل اللغة ① المروء تيريدل ② الطريق لاز

زېاره. - ځدا مسئلې به خلاف د خاوند ځاې چې خاوند ښځې ته تعزیري سزا ورکړې. یعنې ته څه نقصان اورسی. نو خاوند باندې به دهغې دیت وی. ځکه چې خاوند ته ښځې ته سزا ورکړې. د سر وړ کړه اجازت شوې دي. لاجرم ورته نه دې شوې. چه ستا په ذمه دا فرض دی. چه ښځې ته به تعزیري سزا ورکړې. یعنې خاوند مازون دې خوماور نه دې. ځکه پرې د نقصان په صورت کې تاوان راځي. اوقاضی مامور دي. ځکه پرې د نقصان په صورت کې تاوان نه راځي. ځکه چې قانون دا دې چې ځه د کومو څیزونو اجازت ورکړې شوې وی. نو په هغه اجازت د سلامتیا په قید مقید دي. یعنې که یوکس ته د یو کار کولو اجازت ملاؤ شی. نو د هغې اجازت مطلب به دا وی. چه دې به په خپل فعل سره چاته نقصان نه ورکوي. او که نقصان ئې ورکړلو. نو بیا به پرې تاوان راځي. لکه په لاره باندې د تیریدو اجازت شته. لږوکه یوکس په لار باندې روان وو. او چاته ئې نقصان اورسولو. نو ده ته به سزا ملاوېږي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: نَجِبُ الذِّبَةِ فِي بَيْتِ الْمَالِ لِأَنَّ الْإِثْلَافَ عَطَافِيهِ، إِذَا تَغَيَّرَ لِيَتَأَدَّبَ غَيْرَ أَنَّهُ نَجِبُ الذِّبَةِ فِي بَيْتِ الْمَالِ لِأَنَّ نَجْمَ عَلَيْهِ يَوْمَ عَلَى عَامَةِ السُّلَيْمِ قَبِيحُونَ الْغُرْمُ فِي مَا لِيَهُمْ فَلَمَّا اسْتَوْفَى حَقَّ اللَّهِ تَعَالَى بِأَمْرِهِ صَارَ كَأَنَّ اللَّهَ أَمَاتَهُ مِنْ غَيْرِ وَاسْطَةَ فَلَا يَجِبُ الْقَضَاءُ...

حل اللغة ① التاديب ادب ورکول ② غرم تاوان

زېاره. - او امام شافعي رحمه الله فرماني دی. لکه قاضي د حد جاری کولو حکم او کړلو. او محدود مې شو. نو په بیت المال کېنې دیت واجبیږي. ځکه چې په حد کې محدود ځه هلاکیدل د حد په جاری کاوه کې د غلطی ده. یعنې چې محدود د حد ورکولو په وجه مې شی. نو معلومه دا شوه. چه دا حد په صحیح طریقې نه وو. ځکه چې په صحیح طریقې باندې حد جاری کول د هلاکت سبب نه گرځي. او په قاضي باندې د دې تاوان ځکه واجبیږي. چه تعزیر مجرم ته د ادب ورکاوه لپاره وی. لایته ده. چه چونکه د محدود مرګ د قاضي د تقصیر د امله واقع شو. نو بیکار دا ده. چه دیت هم د قاضي د ذاتی مال نه پوره کړې شی. نو دیت په بیت المال واجبیږي. لږوکه بیت المال ځکه واجبیږي. چه دده د عمل نفی عامو مسلمانانو ته ملاوېږي. نو تاوان به هم د هغوی په مال کې وی. او موږ «احناف» دا وایو. هرکله چې قاضي د الله تعالی په حکم سره د هغه حق واخستلو. لږو محدود کس مې شی. نو ځه دا داسې شوه. لکه چې الله تعالی په خپله بغیرد څه واسطه نه دغه کس مې کړلو. لږو ځه دا ثابت شوه. چه محدود کس الله تعالی مې کړلو. نو لږو بیت المال باندې ضمان نشته.

کتاب السرقة

زېاره. - ځدا ځه کتاب د غلام په بیان کې دي.

د غلام لغوی او شرعي تعریف

السَّرَقَةُ فِي اللُّغَةِ اخْتِالُ الشَّيْءِ مِنَ الْغَيْرِ عَلَى سَبِيلِ الْخَفِيَّةِ وَالْإِسْتِغَارِ، وَمِنْهُ اسْتِزَاقُ الثَّمَرِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {الَّذِينَ اسْتَرْزَقُوا} وَفِي زَيْدَاتٍ عَلَيْهِ أَوْصَافٌ فِي الشَّرِيعَةِ عَلَى مَا يَأْتِيكَ يَسْأَلُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

حل اللغة ① الخفية: پټوالی ② الاستسار: پټوالی ③ استزاق: غلا کول

زېاره. - د سرقه لغوی معنی ده. د بېل چا نه په پټه او غلام باندې یو څیز اخستل. او په دې معنی کې د الله تعالی

دا قول هم استعمال شوې دي. چه [الْأَمْرُ اسْتَرْقَ النَّعْمَ فَأَتْبَعَهُ شَهَابٌ مَبِينٌ] هرهغه د زمکې نه شيطانان دا توان نه لري. چه آسمان ته اوڅيزی. اود فرشتو خبرو ته غوږ کيږی. اوهغه بيا خپلو کاهنانوته بيان کړی. ځکه چې دوی ددې نه منع شوي دي. البته چې څوک په پټه خبرې اوریدو ته غوږ کيږدی. نوپه هغه پسې يوه ښکاره سکروته شی. دلته هم استرق په خبرې اوریدو لپاره استعمال شوې دي. اوبه شريعت کي په دې لغوی معنی باندې څو نور صفتونه زیات شوي دي. دهغې بیان په انشاء الله تاته راشی. هرهغه سارق ① عاقل وی ② بالغ وی. ③ نصاب یا دنصاب برابر څيز غلا وی ④ دمحفوظ ځانې نه غلا شوی وی ⑤ دبل ملکیت وی ⑥ دبل په ملکیت کي شبه نه وی. ⑦ دا په پټه باندې حاصل شوې وی؟؟ ددې لاندې عبارت ترجمه پاتې ده

وَالْمَنْعُ الْقَوِيُّ مُرَاعَى فِيهَا الْإِنْدَاءُ وَالْإِنْدَاءُ لَا غَيْرَ، كَمَا إِذَا نَقَبَ الْحِدَّ ارْعَى الْإِسْتِغَارَ وَأَخَذَ الْمَالَ مِنَ الْمَالِكِ مُكَابَرَةً عَلَى الْجَهْلِ

حل اللفظ: ① مرعای: خیال ساتلې شوې ② نقب ینقب نقبا: سوري کول ③ مکابرة: زبردستی، زور ④ الجهار: ښکاره ژباړه: اوبه غلا کي د لغوی معنی خیال په اول او آخر دواړو کي ساتلې شوې دي. هرهغه شريعت ورته اعتبار ورکړي دي. وړاندې تیر شو. چه په لغت کي په پټه دبل څيز اخستلو ته سرقه وائی. نو دغلا په شرعی تعريف کي ددې معنی خیال ساتلې شوې دي. تردې که په اول او آخر دواړو کي پټوالي وی. هغې ته هم سرقه وائی. لکه چې یوکس په پټه دجا کورته ورداخل شی. اوبه پټه ترې یوڅيز واخلي. اولارشی. نو دلته په اول کي هم په پټه داخلیدل دي. اوبه آخر کيښي دڅيز غلا کول اوتلل دي. یا صرف په اول کي ساتلې شوې دي په بل څه کي نه دي ساتلې شوې. هرهغه مثال چې په اول کي پټوالي وی اوبه آخر کي نه وی. لکه کله چې دیوال په پټه سوري کړی. اود مالک نه په زبردستی باندې مال واخلي. هرهغه څيز دغه د دیوال سوري کول په پټه دي. نولغوی معنی په کي راغله. اوبه آخر کي په کي پټوالي نشته. نولغوی معنی نشته.

د سرقه قسمونه

وَقَالَ الْكُفِيُّ: أَغْنَى قَطْعُ الظَّرِيقِ مَسَارَقَةَ عَيْنِ الرِّمَالِ لِأَنَّهُ هُوَ الْمُتَصَدِّقُ بِحِفْظِ الظَّرِيقِ بِأَعْوَانِهِ. وَقَالَ الصَّغَرِيُّ: مَسَارَقَةُ عَيْنِ الْمَالِكِ أَوْ مَن يَوْمَ مَقَامِهِ.

حل اللفظ: ① المتصدى: ذمه وار ② اعوان: جمع د عون ده مددگار ژباړه ونویس: هرهغه د سرقه دوي اوده دقسمونه دي. يوه سرقه کيږی اوبله سرقه صغری. اوبه هرهغه کي کيږی کي زما مراد ډاکه ده. په دې کي دلارې شوکول مراد دي. هرهغه ډاکه ده د دامام د سترگو نه غلا ده. هرهغه مالونه د خلکو لوب کيږی. خودې ته دامام د سترگو نه غلا ځکه وئیلی شی. چه دامام په خپلو مددگارانو هرهغه څيز بندې د لارې د ساتنه ذمه وار دي. هرهغه دامام دا ذمه واری ده. چه د لارو حفاظت به کوی. نو چې څوک لاره کي شوکه اوکړی. په حقیقت کي ده دامام نه غلا اوکړلې. اوبه سرقه صغری کي د مالک د سترگو نه غلا ده. یا څوک چې د مالک قائم مقام وی. هرهغه یاد مالک نه غلا اوکړی. اوبه دهغه چا نه غلا اوکړی. چه مالک ورته مال حواله کړې وی. لکه بااعتماده نوکروغیره. هرهغه پز دا چې کوم څيز دحاکم یا دده قائم مقام نه یا د مالک اویا دده د قائم مقام نه پټه باندې واخستې شی. نو هغه دسرقې په حکم کي دي.

په سرقه کي دلاس کټ کولو لپاره د عقل اوبلوغ شرطیت

قَالَ (وَأَمَّا اسْتَرْقَ النَّعْمَ فَأَتْبَعَهُ شَهَابٌ مَبِينٌ) حَرْزٌ لَا شُبْهَةَ فِيهِ وَجَبَ الْقَطْعُ (وَالْأَصْلُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا} الْآيَةَ وَلَا بُدَّ مِنْ اعْتِنَاءِ الْعَقْلِ وَالْبُلُوغِ لِأَنَّ الْجَنَابَةَ لَا تَتَعَقَّقُ دُونَهُمَا وَالْقَطْعُ حَرْزٌ أَلْبَنِيَّةٌ)

حل اللفظ: ① يبلغ رسيږی ② مضروبة تياري شوې ③ هرز: محفوظ ④ القطع: کټ کول ⑤ الجزء: بدله

زبانه و تریج: مصنف یوسف فرمائی، کله چې غلا کړی ① عاقل ② بالغ سړی ③ لس روپۍ یا هغه څیز هغه دهنه قیمت د سیکه لس روپو ته رسی. د دوا لس روپۍ یا چې کوم څیز د لس روپو سره برابر وي ④ د محفوظ ځای نه واخلی. ⑤ د دوا په داسې طریقه باندې غلا او کړی، چې په هغې کې شپه نه وي. د نوچه دا واره واره شرائط په کې وي. واجب شوه په ده «السارِق» باندې پرې کول د لاس له اودلیل په دې «قطع» د ید کې ⑥ د الله قول دې. «وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا» یعنې غل سړي او غله ښځه کټ کړي لاسونه د دې دواړو، د ایت اخره پورې. اونشته مخلص د معتبر والی د عقل اوبلوغ نه ⑦ یعنې په سارق کې عقل اوبلوغ ضروری شرطونه دي ⑧ ځکه چې جنایت نه متحقق کیږي بغیر د دې دواړو نه ⑨ یعنې چې په چا کې عقل نه وي. نوکه دې گناه او کړی. دې مجرم نه دي. او ماشوم غیر مکلف وي. نوکه گناه او کړی. نوهم هغه دده په حق کې گناه نه وي. او پرې کول ⑩ یعنې د لاس کټ کول ⑪ جزاء ده. د گناه ده ⑫ یعنې لاس به هله کټ کیږي. چه جرم ثابت شی. اود لیونی او ماشوم په حق کې غلا جرم نه دي. نو د لاس پرې کول هم جائز نشي ⑬

د لاس کټ کولو لپاره نصاب

وَأَذِیْنِ الثَّقَدِیْرَ بِالسَّالِ الْخَطِیْرِ لِأَنَّ الرِّعَابَ تَقْتَضِی الْعَقْبَ، وَكَذَا أَخَذَهُ لَا یَقْبَلُ فَلَا یَسْتَقْبَلُ رُكْنُهُ وَلَا حِجَّتُهُ الزَّجْرُ لَا تَنْهَاهَا یَقْلِبُ،

حل اللفظ: ① التقدير: اندازه کول ② الخطير: ډیر

زبانه و تریج: اونشته مخلص د اندازه کولو په مال ډیر پورې ③ یعنې کوم شی چې غلا شوی وي. نو دا ضروری ده. چه هغه ډیر او قیمتی وي ④ ځکه چې کم وي رغبتونه په ⑤ غلا کولو د ⑥ معمولی څیز کې. ⑦ چه څیز معمولی وي. نو څوک د هغې د غلا اراده نه کوي ⑧ اودغه ډول د دې اخستل هم پټ نه وي. ⑨ چه څوک نې اخلی. نو هغه په پټه باندې معمولی څیز نه اخلی ⑩ نونه متحقق کیږي رکن د دې غلا ⑪ یعنې په غلا کې خودا رکن دي. چه دا به په پټه وي. نوچه یوکس یو څیز څه لوني نه گنړی. او په ښکاره نې واخلی. نو د غلا او سرقه تعریف پرې صادق نشو. نولاس به نې نشی کټ کولې ⑫ اونه ⑬ متحقق کیږي ⑭ حکمت د زورنې ⑮ ځکه چې زورونه او تنبیه په هغه وخت کې ملایمېږي. چه د هغې واقع کیدل زیات وي. ⑯ او ښکاره خبره ده. چه اکثر غلا د هغه څیز کیږي. چه قیمتی وي ⑰

وَالثَّقَدِیْرُ یَعْتَرِ ذُرَاهِمَ مَدَّیْنًا. وَعِنْدَ الشَّافِعِی الثَّقَدِیْرُ یُرْعَمُ دِیْنًا. وَعِنْدَ الشَّافِعِی الثَّقَدِیْرُ یُرْعَمُ دِیْنًا. لَمَّا أَنَّ الْقَطْعَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا كَانَ إِلَّا فِي مَنَ الْبِیْعَتِ، (١) وَأَقْلَ مَا أَقْبَلَ فِي تَقْدِيرِ ثَلَاثَةِ ذُرَاهِمَ، وَالْأَخْذُ بِالْأَقْلِ الْمُتَقَبَّلِ بِهِ أَوَّلَى، غَيْرَ أَنَّ الشَّافِعِی رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: (٢) كَأَنَّ قِيمَةَ الدِّیْنَارِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلْفِي عَشْرَ ذُرَاهِمًا (٣) وَالثَّلَاثَةُ رُبْعُهَا.

حل اللفظ: ① ثمن: قیمت ② المجن: ډال ③ المتیقن: یقینی

زبانه و تریج: او په لسو روپو پورې ④ غلا شوی مال ⑤ اندازه کول زموږ: د احنافو درم، مذهب دي. ⑥ یوکس د لسو درهمو په اندازه غلا او کړل. نولاس به نې کټ کولې شی ⑦ اود امام شافعی رحمه الله په نیز اندازه کولې به شی په څلورمه برخه د دینار پورې. اود امام مالک رحمه الله په نیز ⑧ اندازه کولې به شی ⑨ درې روپو پورې. د دې دواړو ⑩ امام شافعی او امام مالک درم، دلیل دا دي. چه پرې کول ⑪ د لاس ⑫ د نې په زمانه کې نه وو. مگر په پیسود ډال ⑬ دخرمنې ⑭ ځکه یوکس به د ډال برابر قیمتی څیز پټ کولو. نو د هغه لاس به کټ کولې شو ⑮ او کم هغه قیمت چې دده په اندازه کې نقل شوې دي. درې روپۍ دي. ⑯ یعنې د نې په زمانه

(۱) من حدیث عائشة رضي الله عنها أخرجه البخاری فی الحدود باب ۱۳ رقم ۶۷۹۳ ومسلم فی الحدود رقم ۵ والنسائی فی قطع السارق باب ۱۰

(۲) من حدیث عائشة أخرجه البخاری فی الحدود باب ۳۱. رقم ۳۹۷۶ ومسلم فی الحدود رقم ۵ والنسائی فی قطع السارق باب ۱۰

کتاب السرقة

کي د پهل قيت درې روپۍ وې. ځکه به درې روپۍ د سرقة نصاب گرځولې شي. او په کموباندې عمل کول. ځکه چې د حد سرقة لپاره کم نصاب مقرر کړې شي. يقيني دي. نو دا د حد سرقة لپاره دا نصاب مقرر کول غوره دي. ځکه که موږ د حد سرقة لپاره نصاب زيات مقرر کړو. او عند الله په کم نصاب باندې هم د لاس کت کيدل واجب کيدل. نو په دې صورت کي به د الله تعالی په حکم کي تقصير راغلي وو. او چه نصاب کم مقرر وي. نو د دې خبرې گنجائش به په کي پاتې نشي. چه کيدای شي. د دې نه په کم مقدار څيز کي هم لاس پرې کول وي. او امام شافعي رحمه الله به بله طريقه هم استدلال کوي. هغه دا چې په فرماني وو. قيمت د دينار په زمانه د رسول الله ﷺ کي دولس روپۍ او درې روپۍ د هغې خلورمه برخه شوه.

وَلَمَّا أَتَى الْأَخْذَ بِالْكَفْرِ فِي هَذَا الْبَابِ أُولَى اخْتِيَالٍ لِدَرْجَةِ الْحَدِّ. وَهَذَا الْأَمْرُ فِي الْأَقْلَ شُبْهَةٌ عَنِ الْحَيَاةِ وَهِيَ دَارَةُ الْوَحْدَانِ. وَكَأَنَّ ذَلِكَ بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { لَا تَقْطَعُوا الْأَنْفِ دِيْنَاءَ } أَوْ عَشْرَةَ ذَرَاهِمَ () وَأَسْمَاءُ الدَّرَاهِمِ يَنْتَقِلُ عَلَى الْمَغْرُوبَةِ عَرَفًا لَهَا بِبَيِّنَةٍ لِكَاتِبِ الْمُغْرُوبِ كَمَا قَالَ فِي الْكِتَابِ وَهُوَ طَاهِرُ الزَّوَايَا، وَهُوَ الْأَصَحُّ رِعَايَةً لِكِتَابِ الْحَيَاةِ، مَتَى لَوْ تَمَّ عَشْرَةَ يَزِيدُ قِيَمَتُ الْفَضْلِ مِنْ عَشْرَةِ مَغْرُوبَةٍ لَا تَجِبُ الْقَطْعُ.

هل الفضة: ① احتیال: حيله جوړول ② تبراتوتې

زياده وشرح:- اوزمونې. ځه احنافو. لپاره دليل دا دي. چه عمل کول په اکثر باندې په دي باب محدود وي. کي غوره دي. لپاره د حيلي جوړولو حد لري کولو ته. ځکه چې د حدودو په اړه کي بهتره خبره دا ده. چه حد لري کاوه لپاره څه مانع پيدا کړې شي. او حد قائم نکړې شي. او د حد سرقة نصاب اکثر مقرر کول ځکه غوره دي. چه په کم کي شبه عدم جنایت ده. ځکه چې که موږ د سرقة نصاب درې روپۍ مقرر کړو. نو کيدای شي. چه د الله تعالی په نيز په درې روپۍ باندې د لاس کت کولو حکم نه وي. نو چه درې درهمه نصاب مقرر شي. په دې کي دا شبه پيدا کيږي. چه کيدای شي. د الله تعالی په نيز درې درهمه نصاب د سرقي نه وي. ځه شبه دفع کونکې ده. ځکه چې په کوم محل کي شبه پيدا شي. حد نه قانصيري نودلته به کم نصاب نه مقرر کوي. بلکه زيات نصاب به مقرر کوي. اودا خبره ځه کم نصاب ځکه نه دي مقرر کول چې په دې کي شبه د دفع کولو حد ده. د نبی ﷺ په دي قول سره مويده ده. چه نشته پرې کول مگر په يودينار يا لسو درهمو کي. او اطلاق د درهم په سکه باندې کيږي په عرف کي. ځکه چې مطلق درهم ذکر شي. نومراد ترې هغه سکه مراد وي. کومه چې په عرف او معاشره کي رائج وي. نو دا حديث تاته دا ښائي. چه ځه په حد سرقة کي. د سگي روپۍ شرط ده. لکه څنگه چې په کتاب کيښي ذکر دي. او هم دا ظاهر روايت دي. او هم دا. ځکه چې په دې کي د جنایت دکمال خيال ساتل دي. ځکه چې د سگي لس روپۍ ټي پتي کړې وي. نو دا کامل جنایت دي. او که ځه غلا ټي کړي د سپينو زرو ټکړې چې دهغې قيمت د لسو سکو نه کم وو. نو نه واجبيږي پرې کول د لاس.

وَالْمَغْرُوبُ وَزْنُ سَبْعَةِ مَنَاقِيلَ لِأَنَّهُ هُوَ الْمُتَعَارَفُ فِي عَامَّةِ الْجَلَادِ. وَقَوْلُهُ أَوْ مَا يَكُونُ قِيَمَتُهُ عَشْرَةَ ذَرَاهِمَ إِيَّاهُ إِلَى أَنْ غَيَّرَ الدَّرَاهِمَ تَعْنِي قِيَمَتَهُ بِمَا وَارَدَ كَانَتْ دَهْرًا.

زياده وشرح:- او معتبر ځه سکوکي. وزن د اووه مثقالو دي. ځه د سپينو زرو سکه دارو لسو درهمو وزن د اوو مثقاله سره برابر وي. ځکه چې هم دا په عامو ښارونو کي معتبر دي. او د ابو الحسين قدوري رحمه الله دا وينا چې يا داسي څيز غلا کړي. چې دهغې قيمت لس روپۍ وي. په دې کي اشاره ده که د درهمونه سوا بل څه وي. ځکه چې د روپونه سوا بل څه څيز ټي غلا کړي وي. نو اندازه کولي به شي قيمت دهغې. ځه غلا شوي څيز. د دې د لسو درهم سره. نو که دهغه څيز قيمت لس روپۍ وي. په هغې کي به لاس کت کولې شي. او که د لس روپونه کم وو. نو نه به شي کت کولې. اگر چه هغه څيز کموم چې غلا شوې وي. سره زر وي. ځه ځه

[illegible]

وَالَّذِينَ مِنْ حِزْزٍ لَا شِبْهَةَ فِيهِ لَأَنَّ الشَّهَادَةَ دَارِيَّةٌ، وَسُبُّنُهُ مِنْ بَعْدِ أَنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

هل اللغة: ① دارنة: صيغة د اسم فاعل لرې کونکې، دفع کونکې
 زلمه وشرح: او (د سرقه په حد قائمولوکي) نشته مخلص د ساتنه نه داسې حفاظت چې شبه نه وی په
 هغې کې ځکه چې شبه د حد قائمولو نه منع کونکې ده. (یعنې دا کوم مال چې غلا شوې وی دا ضروري
 ده چې هغه د محفوظ ځانې نه غلا شوې وی. ځکه چې دغیر محفوظ ځانې نه غلا شوي وی. بیا په کې دلاس
 پرې کول نشته. یا داسې څیز غلا کړی. چه په هغې کې شبه وی. نو لاس به نشی کټ کولی. اومونږ به دا
 روستو (فصل فی الحرز) کې بیان کړو. انشاء الله (چې محفوظ مقام څه ته وائی. اوشبه څه ته وائی).

بہ حد سرقہ کی د آزاد او غلام د حکم برابری

فَأَلَّ (وَالْعَبْدُ وَالْغُرْفَى الْقَطْعُ سَوَاءٌ) لِأَنَّ النَّصَّ لَمْ يُقْصَلْ، وَلِأَنَّ التَّصْيِفَ مُتَعَدِّ رَقَبَتَيْكَ أَمْلَ صِيَانَهُ لِأَمْوَالِ النَّاسِ.

حل اللغة: ① تصنيف: نيمول ② صيانة: حفاظت

[illegible]

دغلاقرار کولوباندی دلاس کتب کول

وَرَجَبُ الْقَطْرِ بِأَقْرَبِ مَرَّةٍ وَاحِدَةٍ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَتَحْتِدُ. وَقَالَ أَبُو يُونُسَ: لَا يَقْطُرُ (أَلَا بِالْأَقْرَبِ مَرَّتَيْنِ) وَرَوَى عَنْهُ أَهْلُ مِثْلِهِ

مساده و ستریح :- او واجب دی پریکول دلاس به اقرار کولودده دغل به یوغل. بلکه یوغل هم اقرار اوکړی. چه ماغلا کړې ده. دده لاس به کت کولې شی. اودا دحکم به په نیزدامام ابوحنیفه اومحمد دې. اوفرمانیلی دی امام ابویوسف دې. چه نه به شی کت کولې مگر به اقرار کولوسره دوی دوه خله، اونقل شوی دی ددوی دمام ابو یوسف (رم) نه چې دا دقرار به په دوو مجلسونو مختلفو کي وی. خکه چې دا یوحجت دې د دوو حجتونو څنی دیعنی د حد قائمولو لپاره دوی دوه حجتونه اودلیلونه دی. یوگواهی اوبل اقرار. چه کله دیوکس خلاف گواهان گواهی ورکړی. یا دې به خپله دخپل جرم اقرار اوکړی. نوده باندې حد جاری کولې شی. نودا دقرار به په قیاس کولای شی په بل باندې چې گواهان دی. دیعنی لکه څنگه چې په حد سرقه کي دوی دوه گواهان ضروری دی. دغه ډول به دوی دوه خله اقرار کول هم ضروری وی. هم دغه ډول موږ قیاس کړې دې. په زنا کي دیعنی دحد زنا جاری کاوه لپاره دوی دوه طریقې دی. یودا چې څلور گواهان گواهی ورکړی. اودویمه دا چې زانی په خپله د زنا اقرار اوکړی. نوکه دې اقرار کوی. څلور خله به اقرار کوی. خکه چې لکه څنگه د زنا د ثبوت لپاره څلور گواهان ضروری دی. دغه ډول به څلور خله اقرار کول هم ضروری وی. نودغه ډول به په باب د سرقه کي هم دوی دوه خله اقرار کول ضروری وی.

وَلَمَّا أَنَّ السَّمْعَ قَدْ ظَهَرَ بِالْأَقْرَارِ مَرَّةً فَبُكَتْ فِي بَعْضِ الْقِصَاصِ وَكَانَ الْقَذْفُ وَالْأَعْيَادُ بِالشَّهَادَةِ لِأَنَّ الزَّيَادَةَ تُفِيدُ فِيهَا تَثْلِيلَ تَنْبِيهِ الْكَذِبِ وَلَا تُفِيدُ فِي الْأَقْرَارِ شَيْئًا لِأَنَّهُ لَا تَنْبِيْهَ.

زیاده و ستریح :- اود طرفینو دلیل دا دې. چه غلا یوغل ښکاره شوی ده په اقرار کولوسره دچه غل په خپله د غلا اقرار کړې دې. دپنودوباره اقرار ته څه اړتیا نشته بلکه اکتفاء به کولای شی په دې دپوغل اقرار کولې باندې. لکه څنگه چې په قصاص کي دی. بلکه قاتل یوغل اووانی. چه ما قتل کړې دې. دې به قصاص کولې شی. دده څخه به دوباره اقرار نشی اخستې. اویه حدالقذف کي دچه قاذف یوغل اووانی. چه اوما به ده په دروغه د زنا الزام لگولې دې. نویه ده به حدقذف جاری کولې شی. دوباره به ترې اقرار نشی اخستې. اوصحیح نه دې قیاس کول د اقرار فی السرقة به شهادت باندې دیعنی امام ابویوسف دې. چه په حدالسرقه کي د اقرار قیاس په گواهی باندې کوی. چه لکه څنگه دوی دوه گواهان ضروری دی. دغه ډول به دوی دوه خله اقرار هم ضروری وی. خکه چې زیادت د گواهی فائده ورکوی په شهادت کي چه کم والې د تهمت د دروغو دې. دیعنی چې گواهان زیات وی. نوڅوک دا گمان نه کوی. چه دوی واره به دروغ وانی. اوچه گواه یو وی. نودا گمان کولې شی. چه کیدای شی دا شاهد دروغ وانی. او دتکرار اقرار به اقرار کي څه فائده نه ورکوی د هیڅ څیز. خکه چې دپه مهرباندې د ددروغو تهمت نه وی. بلکه دې خویه خپله په ځان جرم اقرار کوی. نودا قیاس مع الفارق شو. اوقیاس مع الفارق صحیح نه دې.

وَبَابُ الرُّجُوعِ فِي حَقِّ الْحَدِّ لَا يُلْغَى بِالتَّكْرَارِ وَالرُّجُوعُ فِي حَقِّ الْمَالِ لَا يَصِحُّ أَصْلًا لِأَنَّ صَاحِبَ الْمَالِ يَكْذِبُ، وَاشْتِرَاطُ الزَّيَادَةِ فِي الزَّيَادَةِ لِلْقِيَّاسِ قِيَّتُهُ عَلَى مَوْرِدِ التَّرْجُحِ.

حل القصة: ① بنسب بندیری ② التكرار بيا بيا

زیاده و ستریح :- او دروازه د رجوع دحد په اړه کي نه بندیری په تکرار سره دیعنی که څوک څو څوخله په خپل ځان باندې مثلاً د زنا اقرار اوکړی. چه ما زنا کړې ده. اوددې نه روسته بیا دخپل اقرار نه رجوع اوکړی. نودې رجوع کولې شی. دحد نه بچ کیدای شی. نوکه په حد الزنا کي اقرار کونکې څلور خله هم اقرار اوکړی. بیا هم هغه ته د رجوع دروازه پرانستې ده. رجوع کولې شی. اودحد نه بچ کیدای شی. نوکه په باب الزنا کي د اقرار تکرار ضروری گرځولې شوی دی. نوددغه اقرار څه داسې نقصان نشته. چه تلافی نی نشی کولې. بلکه د تکرار نه روسته ترې هم رجوع کولې شی. اوریجوع کول په حق د مال کي دچه غل اقرار اوکړی. چه ما دفلانی نه غلا کړې ده. اوبیا دخپل اقرار نه رجوع کوی. نه هجیح کیږی بیخی. بلکه ده باندې به حد جاری کولې شی. خکه چې صاحب د مال دده تکذیب کوی. دچه ده زمانه غلا کړې ده. اول نی

اقرار او کړلو. او اوس بیا انکار کوی معلومه شوه چې دې دروغژن دي. او شرط کول د زیادت د اقرار. په زنا کې ثابت شوې دې خلاف القیاس. یعنې په زنا کې اگرچه مقریان زنا خلور ځله د زنا اقرار کوی، خو چونکه په بار بار اقرار کولو کې څه نوې فائده نشته بلکه د یو ځل اقرار او خلور ځله اقرار کولو د رجوع په صورت کې یو دي. یعنې که یو ځل د زنا اقرار او کړی، نوهم ترې رجوع کولې شی، او که خلور ځله اقرار او کړی، هم ترې رجوع کولې شی، نو د اقرار د تکرار حکم خلاف القیاس ثابت شوې دي. او دا قاعده ده. چې کوم څیز خلاف القیاس ثابت شی، نوهغه به مختص وی په خپل مورد پورې، نو دلته به هم په زنا کې د تکرار حکم مختص وی په مورد د شرع پورې. هغه صرف په زنا کې به خلور ځله اقرار کولې شی. بل حکم به په دې باندې نشی قیاس کولې. لکه څنگه چې په لمانځه کې په خندای فقهه سره خاندل او په دې باندې اودس ماتیدل خلاف القیاس په عام لمونځ کې ثابت شوی دی، نو د جنازې لمونځ چې یو خاص لمونځ دې هغه به په دې عام لمونځ باندې نشی قیاس کولې، یعنې که څوک د جنازې په لمانځه کې اوځاندي دهغه اودس به نه ماتېږي.

د لاس کت کولو لپاره د گواهانو تعداد

قَالَ (وَيَجِبُ بِشَهَادَةِ شَاهِدَيْنِ) يَتَعَقَّبُ الظُّهُرُ كَمَا فِي سَائِرِ الْحُقُوقِ، وَيَتَّبَعِي أَنْ يَأْتِيَا الْإِمَامَ عَنْ كَيْفِيَّةِ السَّرْقَةِ وَمَاهِيَّتِهَا وَزَمَانِهَا وَتَكُونُ إِذَا لَمْ يَكُنْ مَعَهُ الْإِخْيَاطُ كَمَا مَرَّ فِي الْحُدُودِ، وَتَحْبِسُهُ إِلَى أَنْ يَتَأَلَّ عَنْ الشُّبُوهِ لِلتَّهْمَةِ.

ژباړه وتریخ: - ابو الحسن قدوری رحمه فرمائی، او اوجیسېری رحمه سره قلم په شهادت د دوو گواهانو هغه دوی (دوه) گواهان گواهی ورکړی، چه ده غلا کړې ده. اود شهادت وجوب هغه دینه ښکاره والی لپاره هغه دا خبره په تحقیق سره ثابتې شی، چه ده غلا کړې ده، لکه څنگه چې په ټولو حقوقو کې هغه حقوق الله دی او که حقو العباد هغه گواهی واجب شوې ده. او مناسب دی چې پوښتنه او کړې ددې دواړو گواهانو امام د غلا د طریقې هغه ده په کومه طریقه غلا کړې ده، اود ماهیت دهغه هغه هغه غلا څه ته وائی، اود زمانې دهغه هغه غلا څه نې کله کړې ده، اود هغه د ځانې هغه غلا نې په کوم ځانې کې کړې ده، لپاره د زیات احتیاط لکه څنگه چې تیر شوی د حدودو دفع کولو په بیان کې. یعنې دا احتیاط به ځکه کوی، که چرته په گواهی کې څه نقصان وی، نو حذب ساقط شی، او په شریعت کې به جائزه طریقه د حد ساقط کول مطلوب دی، او قید کوی به دې، یعنې غل په بندی خانه کې، تردې چه پوښتنه او کړې د گواهانو نه د امله د تهمت نه، لکه کیدای شی، چه دې گواهانو به ده غلا تهمت لگولې وی، ده غلا نه وی کړې، نو چه د گواهانو نه تحقیق او کړی، دده حال به معلوم شی، او که بالفرض د گواهانو د گواهی نه روسته ترې دستی لاس کت کړی، نو په دې کې دا احتمال شته، چه دا گواهان دروغژن وی.

د غلا په وارداتو کې د جنرو کسانو شرکت

قَالَ (وَإِذَا اشْتَرَكَ جَمَاعَةٌ فِي سَرْقَةٍ فَأَصَابَ كُلٌّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ عَذْرَاءٌ فَذَاهِمَةٌ قَطْعٌ، وَإِنْ أَصَابَهُ أَقْلٌ لَا يُقْطَعُ) لِأَنَّ السُّوْجَبَ

سَرْقَةُ النَّصَابِ وَتَجِبُ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ مِثْلُهَا فِي تَجْرِزِ كَمَالِ النَّصَابِ فِي حَقِّهِ

ژباړه وتریخ: - ابو الحسن قدوری رحمه فرمائی، او کله چې شریک شی یوه ډله په غلا کې، او اورسیرې هریوکس ته په دوی کې لس روپۍ. یعنې د مال مسروق قیمت اولگولې شی، او هغه قیمت په دغه غلو باندې ویش کړې شی، نو د هریوغل په برخه کې لس روپۍ راځی، خو قطع کولې به شی، د لاس د هریوکس، او که اورسیرې د هریوکس ته په دوی کې کمې د لسو روپو نه، نو به شی کت کولې، د لاس ځکه چې واجبونکې د لاس کت کولې، غلا د نصاب ده. یعنې کوم څیز غلا کړی، هغه لس روپۍ یا ددې برابر وی. او اوجیسېری رحمه د لاس کت کولې، په هریوکس ددوی نه موافق دهغه د جرم، نومعتبر به وی کامل نصاب دده په حق کې، یعنې حذب هله جاری کولې شی، چه د هرکس په برخه کې کامل جرم یعنی د سرقه د نصاب غلا

کتاب السرة

راشی چه لس روپی دی. اوبه دې صورت کي چونکه دهریویه برخه کي دلسو نه کمې روپی راخی. نولاس به نې نشی کټ کولی.

بَابُ مَا يَقْطَعُ فِيهِ وَمَا لَا يَقْطَعُ

ژباړه. باب دژدې په بیان کي دې. چم په کوم مال کي به لاس کټ کولی شی اوبه کوم کي نه دکومو خیزونو په غلا کي چې لاس کټ کول نشته

هل القصة ① تاف حقیر، معمولی ② الخشب لرگې ③ الحشيش گیاه ④ القصب نل ⑤ السمک کپ ⑥ الطير چوگه ⑦ الصيد ښکار ⑧ الزرع هر تال یو ډول بوټي دې چې دوايانو کښې استعمالیږي ⑨ المغرة ملتانی خاوره ⑩ النورة چونه.

ژباړه وتړیخ. او پرې کول دلاس په نشی کولی په هغه خیز کي چې موندی شی حقیر مباح په دارالاسلام کي لکه لرگی او گیاه، اونل دژدورمي، او کب اومارغه اونښکار اوهر تال دژبو ډول بوټي چې خکیمان نې په دوايانو کي هم استعمالوی او ملتانی خاوره اوچونه، دژنوکه یوکس دا شیان (خیزونه) غلا کول په دې کي لاس پرې کول نشته. البته که په دې خام اوکچه مال باندې کاریگری اوکړې شی. اوددې نه په محنت سره بل څه خیز جوړ کړې شی. نوهغه بیا معمولی مال نشی گنرلې بلکه دهغې په غلا به لاس کټ کولی شی. لکه د لرگی نه چې دروازې جوړیږي، فرنیچر ترې جوړیږي داسې ورپسې دا نور شیان (خیزونه) راواخله.

وَالْأَصْلُ فِيهِ حَدِيثٌ {عَائِشَةُ قَالَتْ: كَانَتْ أَلِيَّةٌ لَا تَقْطَعُ عَلَى عَبْدِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الشَّيْءِ النَّافِئِ} (أي: الْحَقِيرِ، وَمَا يُوجَدُ جَنْبَهُ مَبَاحًا، فِي الْأَصْلِ بِصُورَتِهِ غَيْرَ مَرْغُوبٍ فِيهِ حَقِيرٌ تَقِلُ الرِّغْبَاتُ فِيهِ وَالطَّبَاغُ لَا تَقْضُ بِهِ، فَقَلْبًا يُوجَدُ أَخَذَهُ عَلَى كَرَاهٍ مِنَ الْمَالِكِ فَلَا حَاجَةَ إِلَيَّ شَرُّهُ الزَّاجِرُ،

ژباړه وتړیخ. اودلیل په دې کي دژدې خیزونو په غلا کي دلاس پرې کول نشته. د حدیث دحضرت عائشې (رح) دې. دوی فرمایلی دی. وولاس چې څخه به شو کټ کیدای په زمانه د رسول الله کي په شی معمولی کي. یعنی حقیر کي. اودکوم خیز اصل دژ خلگ ت کښې. چې مباح بیا موندی شی. بلکه اوبه او گیاه. اورغبت نشی کولی په هغې کي نوهغه به حقیر وی. اوکم وی رغبتونه او طبیعتونه دژ خلگ وپه هغې کي. که یوکس دا شیان (خیزونه) غلا کړی. نو په نشی ضامن کولی ددې اخستونکې څکه چې ډیر کم داسې کیږي. چه په ناخوښی سره د مالک نه اخستې شی. بلکه اکثر دوی. چه مالک نې بغیر د بخل کولونه خلگو ته ورکوي. نو هر کله چې خلگ ددې په حاصلولو کي رغبت نه کوي. اومالکان نې د ساتنه خیال نه ساتي. نو نشته حاجت د شریعت سزا ته. دژدې څوک دا شیان (خیزونه) واخلي. اوهغه ته سزا ورکړي.

توضیح. ((وما یوجد جنبه مباحاً)) دحقیر شی په غلا کي دلاس پرې کول نشته. او حقیر خیز په هغه وی. چه خلگ هغه معمولی گنري. دهغې د ساتنه څه خیال نه ساتي. اودهغې په استعمال کي بخل نه کوي. نوکه یو خیز داسې وی. نوهغه به حقیر وی. اوبه دې مقام کي چې مصنف دژدې کوم شیان (خیزونه) بیان کړی دی. چه ددې په غلا کي دلاس پرې کول نشته. نو دا هم په دې صورت کي چې خلگ نې حقیر او معمولی گنري. اوکه بالفرض بهیوڅانې کي دا شیان (خیزونه) قیمتی گنرلې شی. او خلگ نې ساتنه کوي. او خلگ وته نې په ورکولو کي بخل کوي. نوکه دا شیان (خیزونه) غلا کړې شی. دلاس پرې کول به په کي وی.

وَلَمَّا أَتَى النَّبِيَّ الْقَطْعُ فِي بَرَقَةٍ مَا ذُوتِ النَّصَابُ وَلَئِنْ أَوْرَثْنَا نَاوُسَ، أَلَا يُرَى أَنَّ النَّصْبَ يُلْقَى عَلَى الْأَبْوَابِ وَالْمَا يُدْخَلُ فِي

الْبَابُ الثَّامِنُ فِي الْأَلْطَمِ حَزَائِي

هل اللغة: ① الحوز: حفاظت ② الخشب: لرگی ③ يلقى غور خولي شی

ژباړه وتریخ:- اوهام دا وجه ده. ④ چه د حقیر او کم څیز په اخستلو کې څوک بخل نه کوي ⑤ نه واچیسې پرې کول ⑥ د لاس ⑦ په غلا دهغه څیز کې چې کم وی ⑧ قیمت دهغي ⑨ د نصاب ⑩ غلا ⑪ نه ⑫ چه لس روپۍ دی. ⑬ اوبله ددې امله ⑭ لاس پرې کول نه واچیسې ⑮ چه ساتنه به دې ⑯ څیزونو ⑰ کې ناقص دې. ⑱ او د حدسرقه جاری کولو په شرطونو کې یو شرط دا دې چه محفوظ مال نه غلا کړې وی. اوبه انتفاء د شرط سره انتفاء د مشروط راځي. نو چه ساتنه نشته. د حد جاری کول به هم نه وی. اوبه دې باندې دلیل چې په دې څیزونو کې ساتنه ناقص دې. دا دې چه ⑲ ددې مشاهده نشي کولې چې لرگی د دروازو سره ⑳ کورنه بهر غورځولې شي. او کور دا ځلولې شي لپاره د آبدای ⑳ چه د کور فرنیچر یا دروازې ترې جوړې کړي ㉑ نه لپاره د ساتنه ㉒ یعنی عام طور لرگی د کور نه بهر پرته وی. او که څوک نه کورته دننه کوي نو دغلته د ساتنه په غرض نه وی. بلکه په کور کې ورته اړتیا وی. لکه دروازې یا فرنیچر ترې جوړوی یا د بل څه څیز د پارې ㉓

وَالْطَّرِيقُ وَالصَّبْرُ وَكَذَا الْفِرْكَ الْعَامَّةُ الَّتِي كَانَتْ فِيهِ وَهَوَ عَلَى تِلْكَ الصِّفَةِ ثَوْبُ الشَّيْبَةِ، وَالْحَدِيدُ يَنْدَرُ بِهَا

ژباړه وتریخ:- اومارغان ㉔ ددوی په غلا باندې ځکه حدنشته چه ㉕ الوځي. ㉖ چه ساتنه کې نه نقص دې ㉗ او بیکار تختی. ㉘ ددوی په ساتنه کې هم کمې دي. او وړاندې تیر شو چه حدسرقه به د مال محفوظ په غلا کې جاری کیږي ㉙ اودغه ډول شرکت عامه هغه چې په دې کې دې ㉚ هغه هم ددې تقاضا کوي چه ددې څیزونو په غلا دې حد جاری نکړې شي. یعنی په عامه توگه خلگ دا شيان (څیزونه) مشترک استعمالوي. بخل په کې نه کوي ㉛ اودا شيان (څیزونه) په دې صفت سره پیدا کوي شبه ㉜ چه دا شيان (څیزونه) مباح الاصل دي. نو هرکله چې شبه پیدا شوه. نوقانون دا دې چه ㉝ حد دفع کولای شي په شبه سره. ㉞ څوک ددې څیزونو په غلا حد نه جاری کیږي. البته که یو څیز مباح الاصل وي. لکه لرگی. اوبه هغې باندې خورای اومحت اوشي. اوبل څیز ترې جوړ شي. نو بیا مباح الاصل پاتې نشو. دهغې په غلا به حد جاری کیږي ㉟

وَيَذْخُلُ فِي الْمَمْلُوكِ الْمَالِيعِ وَالطَّرِيقِ، وَفِي الطَّرِيقِ الدَّجَاجُ وَالْبَطُّ وَالْحَمَامُ لَمَّا ذَكَرْنَا لِإِطْلَاقِ قَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (لَا قَطْعَ فِي الطَّرِيقِ) (١)

هل اللغة: ① المالع: مالکین ② الطري: تازه ③ الدجاج: چرگ ④ البط: بطخ ⑤ الحمام: کوتره

ژباړه وتریخ:- او ㉑ په متن کې چې د کب په غلا باندې د حد نه جاری کیدو خبره ده. نو ㉒ دا ځلې پرې په کب کې مالکین اوتازه ㉓ کب وچ وی او که تازه وی. ددې په غلا حدنه جناری کیږي ㉔ اوبه مارغانو کې ㉕ دا ځلې پرې ㉖ چرگه اوبطخ او کوتره ㉗ څوک د مارغانو صفتونه په دې کې موجود دي. لکه الوتل شو. نو لکه څنگه چې د الوتنو کو مارغانو په غلا حد نه واچیسې. دغه ډول به ددې په غلا باندې هم حد نه واچیسې ㉘ او ㉙ د اطلاق د قول د نبي ㉚ نه چې نشته پرې کول ㉛ د لاس ㉜ په مارغانو کې. ㉝ ددو دلت د طیر لفظ مطلق دې هرې چوڅکه ته ونيلی شي. نو په دې اطلاق کې چرگه، بطخه او کوتره هم راغلې ㉞

وَعَنْ أَبِي يُونُسَ أَنَّهُ يَجِبُ الْقَطْعُ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا الطَّيْرَ وَالْغَرَابَ وَالْيَرْبُوتَ وَهُوَ قَوْلُ النَّبِيِّ، وَالْحَبَّةُ عَلَيْهِمَا أَذْكَرُ.

ژباړه وتریخ:- اودامام ابویوسف ㉑ نه نقل دی. چه واچیسې پرې کول ㉒ د لاس ㉓ په هر یو څیز کې مگر نه واچیسې په خټه او خاوره او غشیانو ㉔ هغه ډیران چې د فصل د ترقي لپاره په پټی کې اچولې شي ㉕ کې. ㉖ څوک چې دا شيان (څیزونه) حقیر گڼلې شي. نو په دې کې پرې کول نشته. اوبه پاته نورو ټولو کې شته ㉗

(١) غره الزيلعي رحمه الله مرفوعاً ثم نقله موقوفاً عن عثمان رحمه الله وعزاه إلى مصنف ابن أبي شيبة وعبدالرزاق نصب الرأية ٥٥٣/٣.

کتاب السرقة

اودا دامام شافعی رحمته قول هم دي. او حجت په ده رحمته امام ابو یوسف رحمته باندې هغه رحمته حديث رحمته دي. کوم چې موږ ذکر کړلو. رحمته په مارغانو کې پرې کول دلاس نشته رحمته

قَالَ: (وَلَا قَطْعَ فِي بَيْتِ عَزَّ إِلَهِ الْفَسَادِ الْكَلْبَيْنِ وَاللَّحْمُ وَالْقَوَاجِيهِ الرُّطْبِيَّةِ) يَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (لَا قَطْعَ فِي ثَمَرِ الْوَلَدِ الْكَلْبِيِّ) وَالْكَرْمِ الْجَمْرِ، وَقِيلَ الْوَدِي.

حل اللغة: ① يتسارع زر راخي ② اللبن شيدي ③ اللحم غوبنه ④ التراب خاوره

زياده و تريح:- ابو الحسين قدوري رحمته فرماني. اونشته پرې کول دلاس رحمته په هغه څه کې چې زر راخي هغې ته فساد رحمته يعنې زر خرابيږي رحمته لکه شيدي او غوبنه اوتازه ميوې. رحمته څکه چې دا شيان (خيزونه) د ذخيره کيدو نه دي. بلکه زر خرابيږي رحمته په وجه د دې قول د نبی رحمته چې نشته پرې کول دلاس رحمته په ميوه کې اوبه کشرکي. او کشرد خرما گوندته وائي. رحمته کوم چې د وازگې پشان وي رحمته او ونيلي شوی دی. چه دخرما وړکي بوټي ته وائي. رحمته دامام محمد رحمته نه دا نقل دی. چه ثمره هغه ميوه ده. چه د قجورويه ونو کې وي. او کشردهغه خرما ونه دي رحمته

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (لَا قَطْعَ فِي الطَّعَامِ) (وَالْمُرَادُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ مَا يَسَارِعُ إِلَيْهِ الْفَسَادُ الْكَلْبِيُّ إِلَى أَكْلِ مِنْهُ وَمَا فِي مَعْنَاهُ الْكَلْبِيُّ الْفَسَادُ الْكَلْبِيُّ لَا يَقْعُ فِي الْبَيْتِ وَالْكَرْمِ الْجَمْرِ)

حل اللغة: ① المهيأ تيار شوي ② الثمر ميوه ③ الحنطة غنم ④ السكر گوره

زياده و تريح:- اوبنې رحمته فرمانيلي دی. نشته کټ کول دلاس رحمته په رحمته غلاد رحمته طعام کې او مراد د طعام نه الله بڼه پوهيږي. هغه خيزدي چې زورورځي هغې ته فساد رحمته يعنې زر خرابيږي رحمته لکه هغه طعام دخوراک لپاره تيار شوې وي. ددې نه رحمته يعنې طعام نه رحمته او هغه چې په معنی ددې کې وي. لکه غوبنه اوميوه. رحمته څکه چې دا هم زر خرابيږي ذخيره کيږي نه. اوبه حديث کې د طعام نه څکه هغه خيز مراد دي. چه زر خرابيږي رحمته څکه چې کټ کولای شي دلاس په غلاد رحمته غنمو او گورې کې په اجماع سره. رحمته حالانکه هغه دخوراک شيان (خيزونه) چې زر خرابيږي. هغه هم طعام دي. نو ددې اجماع ته معلومه شوه. چه دلته په حديث کې د طعام نه هغه طعام مراد دي. چه زر خرابيږي. او غنم او گوره چونکه نه خرابيږي. څکه په حديث کې هغه داخل نشول رحمته

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَقْعُ فِيهَا يَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (لَا قَطْعَ فِي ثَمَرِ الْوَلَدِ الْكَلْبِيِّ أَوْ الْبَيْتِ أَوْ الْكَرْمِ الْجَمْرِ) حل اللغة: ① الجرين درمن

زياده و تريح:- اوامام شافعی رحمته فرماني. چه په دې خيزونو کې رحمته کوم چې وړاندې تير شو رحمته به هم لاس کټ کولای شي. د وجي د قول د نبی رحمته نه چې نشته کټ کول دلاس رحمته په ميوه او کشرکي، خو کله چې نې هغه په درمن کې کيخوډې شي. نو کټ کولای به شي. رحمته دودې حديث د امله کوم شيان (خيزونه) چې وړاندې تير شو. که هغه قابل د ذخيره وي او که نه وي. چه د پټي نه درمن ته يا بل محفوظ ځانې ته منتقل شوی وي. نو د هغې په غلا کې دامام شافعی رحمته به نيز پرې کول نشته رحمته

قُلْنَا: أَخْرَجَهُ عَنْ وَقَافِ الْعَادَةِ، وَالَّذِي يَقُولُهُ الْجَرِينُ فِي عَادَتِهِمْ هُوَ الْبَابُ مِنَ الثَّمَرِ فِيهِ الْقَطْعُ.

(۱) من حديث رافع بن خديج رحمته أخرجه الترمذي في الحدود باب ١٩ والنسائي في قطع السارق باب ١٣ رقم ٤٥٩٥ وابن ماجه في الحدود باب ٢٧ رقم ٢٥٩٣ والدارمي في الحدود باب واحد في المسند ١٤٠/٤ والشافعي في الأم ١٤٨/٦ والبيهقي في شرح السنه ٣١٨/١ والبيهقي في السنن الكبرى ٤٥٧/٨ رقم ١٧٢٠٠ وكذا في معرفة السنن والآثار رقم ٥١٥٤) ومالك في الحدود رقم ٣٢) - (٢) غريبه الزيلعي رحمته بهذا اللفظ ثم أخرج ما هو بمعناه من حديث عبدالله بن عمرو رحمته أن النبي رحمته سئل عن الثمر المعلق فقال من أصاب بعبه من ذي حافة غير متخذ خبئة فلا شئ عليه ومن سرق منه شيأ بعد أن يزويه الجرين فبلغ ثمن المجن فعليه القطع وغزاء رحمته مرسل أبي داود رقم ٢١٥ كذا في نصب الراية ٥٥٥/٣) -

هل الفقه: ① اليابس: وچ

ژباړه وتریخ: - مونږ وایو، چه نبي ﷺ دا ارشاد فرمایلي موافق د عادت د څلگ وې او کومو شيان (خيزونه) چې د څلگ وېه عادت کې درمن کي کيخودې شو. هغه به وچه ميوه وه. اوبه دې د څلگ وېه ميوه او غله کې کي څلگ وېه په نيزه کې پرې گول شته. د څلگ وېه د حديث د احنافو د خلاف مستدل نشي جوړيدې. ځکه چې د څلگ وېه په خپلو درمندونو کې هغه غله او ميوه جمع کوله. کومه چې به وچولې شوه. نونې د هغوی عادت مطابق فيصله واوروله. چه چونکه دا شيان (خيزونه) قابل د ذخيرې دي. ځکه ددې په غلا کي پرې کول دلاس شته.

تره: - اگر چه صاحب د هدايه ﷺ د امام شافعي ﷺ د مستدل نه دا خواب کړې دې. چه نبي ﷺ په درمن کي کيخودې شوې خيزه په غلا کي د لاس کټ کولو حکم کړې دې. نو دا ځکه چې څلگ وېه په درمندونو کې وچ شيان (خيزونه) کيخودل. خو امام الهام ﷺ فرمایلي دي. چه جرین هغه ځاني وي. چرته چې کچه قبوري جمع کولې شي. چه وچې شي. نو ددې تعريف نه دا معلومه شوه. چه د نبي ﷺ په وخت کې چې څلگ وېه درمن جمع کومې شوې قبوري کيخودې. هغه به تازه وي. نو صاحب د هدايه چې کوم تاويل کړې دې. هغه صحيح کي. کومې امله زيات مناسب خواب دا دې. چه د امام شافعي ﷺ مستدل د هغه حديث سره معارض دې. په نشو. ددې امله زيات مناسب خواب دا دې. چه د امام شافعي ﷺ مستدل د هغه حديث سره معارض دې. په کوم کي چې نبي ﷺ فرمایلي دي. ((لا قطع فی ثمر ولا کثره)) نو هر کله چې دواړه احاديث يو بل سره متعارض شونېه دې کي شبه پيدا شوه. او د حدودو په باب کي به هغه حديث قابل ترجيح وي. چه دهغې په وجه حد خميرې.

دوني د ميوې او دېني د فصل په غلا د حد جاري کولو حکم

قَالَ (وَلَا تَقْطَعُ مِنَ الْفَاكِهَةِ عَلَى الشَّجَرِ وَالزَّرْعِ الَّذِي لَمْ يَحْصَنَ) يَعْنِي الْأَرْحَاةَ (وَلَا تَقْطَعُ فِي الْأَشْجَرِ الْمُطَرَّةِ) لِأَنَّ السَّاقَ يَقْطَعُ فِي تَأْوِيلِهَا الرِّاقَةَ، وَلَازِمًا بَعْضُهَا لِبَعْضٍ، وَفِي مَالِيَةٍ بَعْضُهَا لِغِيَاثٍ فَتَقْتَضِي شُبُهَةً عَدَمَ الْمَالِيَةِ.

هل الفقه: ① الشجر: ونه ② يحصن: ريلې شي ③ المطر: نشه کونکي ④ الاواقه: توبلو

ژباړه وتریخ: - فرماني. اونشته پرې کول دلاس کې به د غلا د ميوه کي ميوه کي ميوه وي دا ميوه په ونه باندې. او دهغه فصل د ميوه غلا کي پرې کول دلاس نشته. نه وي ريلې شوې ميوه دې دواړو خيزونو کي دلاس پرې کول نشته. ځکه چې ساتنه نشته. ددې خيزونو دېت او دې خڅه به څوک څوک منع کوي. اونشته پرې کول دلاس کې په شربونو نشه کونکو کي، ځکه چې غل تاويل کوي په اخستلو ددې کي د توبلو، د څلگ وېه غل دا ونيلى شي. چه ما دا خيز د غلا په نيت نه دې اخستې. بلکه د توبلو کولو په نيت مې اخستي دي. نو په دې سره دده په غلا کي شبه پيدا شوه. او حدود په شبه سره دفع کولې شي. اوبله دا چې ددې دا ميوه راوستونکي شيان (خيزونه) د شريعت په نيزه کې مال نه دي. د اود حدود هغه خيزه په غلا کي جاري کولې شي. چه مال وي. اود بعضې د جرمې مشروباتو په اړه کي د مال مانو اختلاف دي. نو ثابتېږي. ميوه دې نشه راوستونکي خيز کي شبه عدم ماليت. د څلگ وېه په ماليت کي نې شبه راغله. نو حد ساقط شو. چه حدود په شک سره دفع کولې شي.

د ستار او مصحف په غلا باندې د حد جاري کيدل

قَالَ (وَلَا فِي الطَّنْبُورِ إِلَّا مِنَ الْمَعَازِفِ) (وَلَا فِي سَرَقَةِ الْمُصْحَفِ) وَإِنْ كَانَ عَلَيْهِ حِلَّةٌ (وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَقْطَعُ لِأَنَّهُ مَالٌ مُتَقَوِّمٌ حَتَّى يَجُوزَ بَيْعُهُ. وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ وَثَلَهُ. وَعَنْهُ أَيْضًا أَنَّهُ يَقْطَعُ إِذَا بُلِغَتْ الْحِلَّةُ نَصَابًا لِأَنَّهُمَا لَيْسَتْ مِنَ الْمُصْحَفِ فَتَقْتَضِي الْفَرَاوَهَا).

هل الفقه: ① الطنبور: ستار د کوم نه چې اواز راويستلې شي ② المعازف: آلات د سرود ③ المصحف: قرآن پاک

ژباړه وتریخ: - فرماني. اونشته کټ کول دلاس په غلا کولو د ستار کي. ځکه چې دا سرود دې. اونشته په غلا کولو د مصحف کي دلاس کټ کول. اگر چه په دې باندې سره زر وي. او امام شافعي ﷺ فرماني. چه د مصحف په غلا کي به لاس کټ کولې شي. ځکه چې مصحف مال متقوم دي. د اود مال متقوم دليل

کتاب السرقة

دا دې څه تردې چې جائز دی څرځول ددې مصحف څه اودامام ابویوسف څه ددې څه قول څه پشان نقل دی. څه د مصحف په غلا کي دلاس پرې کول شته څه اودامام ابویوسف څه نه څه دوهم روایت څه دا هم نقل دی چې کت کولې به شی څه دلاس څه کله چې رسېږي سره زر څه کوم چې په دې باندې دی څه نصاب څه سر څه ته څه چې دا سرزد مصحف نه نه دی. څه بلکه مستقل څیز دې څه نومعبریه وی څانه څه مصحف تابع به نه وی څه

وَوَجْهٌ ظَاهِرٌ أَنَّ الْأَخِيذَاتُ فِي أَخْذِ الْقِرَاءَةِ وَالنَّظَرِ فِيهِ، وَلَا لَهْ لَا مَالِيَّةٌ لَهُ عَلَى اِغْتِيَابِ الْكِتُوبِ وَاحْرَازَةِ أَجْلِهَا لِلْجُلْدِ وَالْأَذْقِ وَالْحِلْيَةِ وَالْأَحْيَاءِ تَوَابِعٌ وَلَا مُعْتَبَرٌ بِالتَّبَعِ، كَمَنْ سَرَقَ أَيْتَةً فِيهَا ثَمَرُ وَفِيهَا أَيْتَةٌ تَرْتَبِعُ عَلَى النَّصَابِ.

حل القصة ① الجلد وقاية ② الحلية كالي، سره زر ③ ايتة لويښي ④ تروبو زياتېږي

ژباړه و تخریج: - اوجه د ظاهر روایت څه د مصحف په غلا کي دلاس پرې کول نشته. دا ده څه ددې څه مصحف څه په اخستلو کي تاویل د قراءت کولې شی. اوبه دې کي دکتلو. څه نوبه دې تاویل سره دغلا په تعریف کي شبه راغله. اوبه شبه سره حد ساقطېږي. نو څکه د مصحف په غلا سره حد نه جاری کیږي. او څه مصحف په غلا باندې حد څکه هم نه جاری کیږي. څه د مصحف مالیت نشته. په اعتبار د مکتوب سره څه معنی د مصحف الفاظ مال نه دي. بلکه دا خود الله تعالی کلام دي. اوجه مال نشو. نو حد به په کي هم نه وي. څکه چې مال نه دي. او که ته دا وائي. څه مصحف خوصرف کلام نه وي. بلکه په هغې کي پاتې وي. نو پکار ده چې ددې پاتې او جلد په وجه د مصحف په غلا باندې حد جاری شی. نوموړ وایو. څه د مصحف حفاظت د کلام د امله کیږي. څه دا د الله تعالی کلام دې څه د توك اویانو او سرو زرو د امله نه کیږي. بلکه دا شیان (څیزونه) څه پاتېږي جلد او سره زر څه توابع دی. څه د مصحف څه اوتابع لره څه اعتبار نه وي. څه ددې مسئلې نظیر دا دي. څه که یوکس لويښي غلا کړي. اوبه هغې کي شراب وي. اوقیمت د لويښي په نصاب باندې زیاتېږي. څه نوبه دې صورت کي هم حد سرقه نه واجبېږي. څکه چې لويښي تابع وي. او اعتبار متبوع لره وي. تابع لره نه وي.

د جمات دروازي غلا کولو حکم

﴿وَلَا تَقْرَفُ فِي أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ﴾ لَعَدِمَ الْأَخْرَازَ لِمَا رَكَبَتْ أَبْوَابُ الدَّارِ بَلْ أُولَى، لِأَنَّهُ يَمُرُّ بِأَبْوَابِ الدَّارِ وَمَا فِيهَا وَلَا يَمُرُّ بِأَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَا فِيهِ حَتَّى لَا يَجِبَ الْقَطْعُ بِرِقَّةٍ مَنَاعِهِ

ژباړه و تخریج: - اونشته پرې کول څه غلا د څه دروازو د مسجد حرام، دنشتوالی د ساتنه نه څه څکه چې جماتونه کولاو وي. خلگ دلمانځه لپاره څی راځي. اوجه ساتنه نشته. حد هم نشته څه نو دا څه جماتونو دروازي څه اوگر خیدلې پشان د دروازو د کور. بلکه دهغې نه هم زیاتې څه غیر محفوظ شوي څه څکه چې د کور په دروازه باندې هغه څه محفوظ کیږي. کوم چې په هغې کي وي. اونه محفوظ کیږي په دروازه د جمات هغه څه چې په جمات کي وي. تردې چې واجب نه دی کت کول دلاس په غلا کولو د څه سامان د جمات.

د سرزوړو مطلب تطریح منډی په غلا دلاس هېت کولو حکم

قَالَ (وَلَا الْمَلِيبُ مِنَ الْأَمْرِ وَلَا النَّظَرُ فِيهِ وَلَا الْإِذَا تَقَارَلَ مِنْ أَعْلَاهَا كَمَا تَقَرَّبُ مِنَ النَّكْرِ، وَلَا فِي الدَّرَاهِمِ الَّتِي عَلَيْهَا الْإِشْقَالُ لِأَنَّهُمَا أَعْدَابُ لَيْسَا دَوْلَةً قَلْبَتْ لِحَبَةِ إِخَاةِ الْكُفْرِ.) ①

① القول الرابع هو هذا قول الطرفين څه کذا في فتح القدير (۱۳۳۵) والعناية (۱۳۳۵) والهندية (۱۷۷۲) والدر المختار (۲۱۷۳) حواله الرابع (۵۴۱۵) نقل عن القول الرابع (۴۵۸۱۱) -

هل اللغة: ① الصليب: د عيسايانو هغه مذهبي نښه کومه چې هغوی په خپلو عبادتخانو سربيره لگولی وی ② الکسر: تاتول ③ التمثال: عکس

نوده منزري ④ د سرو زرو د صليب، شطرنج منزري ⑤ هغه غلا د لاس پرې کول نشته ⑥ ځکه چې تاويل کوي زياره وشرح: د سرو زرو د صليب اخستلو ددې کي ⑦ د ماتولو د امله د منع کولو ⑧ خلگ ⑨ د ممنوع شرعي څوک چې واخلی ده ⑩ هغه اخستلو ددې کي ⑪ د ما د څيز ځکه غلا کړلو ⑫ چه خلگ د يوداسي څيزنه منع کړم ⑬ دوم نه څيزنه. ⑭ هغه غل دا ونيلى شى ⑮ چه دا ما د څيز ځکه غلا کړلو ⑯ چه خلگ د يوداسي څيزنه منع کړم ⑰ دوم نه چې شريعت دوى منع کړې دى ⑱ نويه دې سره شبه اباحت پيدا شوه ځکه چې د ناروا شى ضائع کول مباح دى ⑲ اوپه شبه باندې حد دفع کولې شى ⑳ په خلاف د روپي هغې چې په هغې باندې عکس وي ⑳ هغه کي ⑳ د تصوير نه منع کړې ده ㉑ ځکه چې دغه تصوير ㉒ کوم چې په روپي جوړ شوې وي ㉓ نه دې جوړ شوې لپاره د تصوير نه منع کړې ده ㉔ ځکه چې دغه تصوير ㉕ کوم چې په روپي جوړ شوې وي ㉖ نه دې جوړ شوې لپاره د عبادت ㉗ لپاره دا خود ملک يوه نښانه وي ㉘ نوښه د اباحت د ماتولو په کي پيدا نشوه ㉙ اوچه شبه اباحت په کي پيدا نشوه ㉚ نوپه غل باندې به ئې حد جاري کولې شى.

وَقَدْ اَبَى يُوسُفُ اَنْ يَّكُنَ الْصَلْبُ لَاقِطَةً لِّعَذَابِ الْحَزَنَةِ وَانْ كَانَتْ فِي يَمِيْنِهِ اَقْرَبُ نَظَرٍ لِّكُلِّ مَالِيَةٍ

زياره وشرح: اودامام ابويوسف ښه نه نقل دى ① چه چرته صليب په عبادتگاه کي وي ② نونه به شى کټ کولې ③ هلاس په غلا د دې ④ د امله د نشتوالي د ساتنه نه ⑤ ځکه چې عبادتگاه ته خلگ ځى راځى ⑥ څيزه کي محفوظ نه وي ⑦ اوپه حد سرقه کي دا شرط دي ⑧ چه مسروق څيزه د محفوظ ځاني نه غلا شوې وي ⑨ اوکه په بل کور کي وي ⑩ نوپه کټ کولای شى ⑪ هلاس دغل په غلا کاوه د صليب ⑫ د امله دکمال ماليت ساتنه د امله ⑬ هغه چې دا صليب چې په کور کي دې نوددې ماليت هم پوره دي ⑭ اومحفوظ هم دي ⑮ نوددې په غلا به لاس کټ کولې شى ⑯

د آزاد ماشوم په غلا باندې د دجاري کيدو حکم

وَلَا تَقْطَعُ عَلَى سَارِقِ الصَّبِيِّ الْحَرْزَ اِنْ كَانَ عَلَيْهِ خُلْيٌ (اَلْاَنْ الْحَرْزُ لَيْسَ بِمَالٍ وَمَا عَلَيْهِ مِنَ الْخُلْيِ تَبْرَأُهُ وَلاَ يَتَاَوَلُ فِي اخِيَةِ الصَّبِيِّ اسْكَاتُهُ اَوْ چور اِلَى مُرَضِعَتِهِ.

هل اللغة: ① الحلّي: کالی ② اسکات: چپ کول ③ حمل: اوړل، بوتلل زياره وشرح: اونشته پرې کول په غلا د ماشوم آزاد. ④ اگرچه په هغه کالی اچولې وي ⑤ ځکه چې آزاد انسان مال نه دي. ⑥ اوحد د مال په غلا باندې واجبېږي ⑦ اوکه ته دا وائي ⑧ چه سره زر خومال دي ⑨ نود ماشوم سره خوهغه هم دي ⑩ دهغې په وجه دې پرې دجاري کړې شى ⑪ نوموړ وایو ⑫ چه څه په هغه ماشوم باندې وي ⑬ هغه اچولې وي ⑭ دکالو نه نتابع دی دهغه ماشوم ⑮ اوبله دا چې دې ⑯ تاويل کولی شى په اخستو د ماشوم کي دچوپ کولو دهغه ⑰ هغه غل دا ونيلى شى ⑱ چه دې ماشوم ږل ځکه ما راواخستل ⑲ چه قلاز شى ⑳ نويه دې سره په غلا کي شبه پيدا شوه ㉑ اویا د اورلوده خپلې تى ورکونکې ته ㉒ هغه غل دا ونيلى شى ㉓ چه دا ماشوم ما دې لپاره راواخستلو ㉔ چه شيدې ورکونکې ته ئې بوخم ㉕ او هغه ورته شيدې ورکړې ㉖

وَمَا كَانَ ابُو يُوْسُفَ يَقْطَعُ اِذَا كَانَ عَلَيْهِ خُلْيٌ مُّزْنَابٍ اِلَّا هَبَّ الْقَطْرَةَ بِرَقِيْبِهِ وَخَذَ لَهَا اَمْعَ غَيْرَهَا وَعَلَى هَذَا اِذَا سَقَى اِنَّاءً فَنُفِئَ لِيُوْسُفَ اَوْ لِرَبِّهِ. وَالْخِلَافُ فِي الْعَمِي لَا يَمْنَحُ وَلَا يَتَّكِلُ كَيْ لَا يَكُوْنَ فِي يَدَيْهِ.

هل اللغة: ① اناء: لوبڼې ② فصة: سپين زر ③ نبيذ: د قجورو اوبه ④ يويد: په ښورواه کښې ماته شوې روتی زياره وشرح: اودامام ابويوسف ښه نه نقل دى ⑤ چه کټ کولې به شى ⑥ هلاس دغل ⑦ کله چې وي په ماشوم باندې کالی اووی هغه نصاب ⑧ هغه غل د حد سرقه د نصاب برابر وي ⑨ چه لس درهمه دي ⑩ ځکه چې

کتاب السرقة

واجبېږي پرې کول ډډلاس ځه په غلا کولو د کالو چې ځانله وي. نودغه ډول به ډډکټ کولې شي ځه چې وي دېل شي سره اوهم دغه ډول ډډلا خلاف دې په مينځ د طرفينو اوامام ابو يوسف ځه کي ځه کله چې غلا کړي لوبڼې د سپينو زرو اوپه هغې کي نبيذ يا تريد وي. ځه يعني د طرفينو ځه په نيزلاس نشي کټ کولې او دامام ابو يوسف ځه په نيزکه لوبڼې د سرقه نصاب ته رسي. نودلاس پرې کول په کي واجب دي ځه اودا اختلاف په هغه ماشوم کي دي. چه تلې نشي او خبرې نشي کولې. ځکه دې په خپل ذاتي اختيار کي نه وي. ځه اوکه ماشوم تلې شي او خبرې کولې شي. نودهغه په غلا باندې په اتفاق سره لاس نشي کټ کولې ځه

دلوي يا ماشوم غلام په غلا باندې دلاس کټ کولو حکم

(وَلَا يَقْطَعُ فِي سَرِقَةِ الْعَبْدِ الْكَبِيرِ) (أَنَّهُ غَضِبَ أَوْ خَدَا) (وَيَقْطَعُ فِي سَرِقَةِ الْعَبْدِ الصَّغِيرِ) (لِأَنَّهُ غَضِبَ بِحَدِّهَا) (إِلَّا إِذَا كَانَ يَبْغِزُ عَنْ نَفْسِهِ) (لَأَنَّهُ هُوَ الْيَأْسُ سَوَاءٌ فِي أَغْيَا وَيَدِي). (۱)

هل اللغة: ① خداع د هوکه ② يعبر تعبير کولې شي

زياده وتريح: - اونسته کټ کول ډډلاس ځه په غلا د غلام لوبڼې کي، ځکه چې دا غصب يا د هوکه ده. ځه غلا نه ده. غلا ځکه نه ده. د غلا په تعريف کي د يوڅيز په پټه باندې اخستل دي. اودلته لوبڼې غلام په پټه نه دي اخستي شوې بلکه په زبردستي اغوا کړي شوې دي. نوچه زبردستي شوه. دا غصب شو. يا دا چې په زبردستي اوزور باندې ئې نه وي بوتلې. بلکه په څه بهانه باندې ئې دخپل ځاني بوتلې وي. نودا د هوکه شوه. اودغصب يا د هوکه سزا لاس پرې کول نه دي ځه اوکټ کولې به شي ډډلاس ځه په غلا د غلام ماشوم کي. د امله د واقع کيدو دغلا نه د خپل تعريف سره ځه يعني دغلا چې څه تعريف دي. هغه د ماشوم غلام په غلا کولو کي موجود دي ځه البته دا که دا غلام دخپل نفس نه تعبير کولې شي. ځه خپل نوم خودلې شي. نوپيا به دغل لاس نشي کټ کولې ځه ځکه چې دې ځه يعني داسي ماشوم چې خپل نوم خودلې شي ځه اوبالغ برابر دي. په معتبروالي دخپل لاس کي ځه يعني که بالغ وي اوکه نابالغه خو خبرې کولې شي. نودا دواړه دخپل ځان په اختيار کي برابر دي. يعني خپل ښه بد پيژني. اوچه څه کړي هغه کولای شي دېل محتاج نه وي ځه

وَكُلَّ أَبُو يُوْسُفَ: لَا يَقْطَعُ وَإِنْ كَانَ صَغِيرًا لَا يَقْطَعُ وَلَا يَتَّكِلُ عَلَيْهِ إِلَّا أَنَّهُ أَدَمَى مِنْ وَجْهِ مَالٍ مِنْ وَجْهِ،

زياده وتريح: - اوامام ابو يوسف ځه فرماني چه نه به شي کټ کولې ډډلاس دغل په غلا دغلام کي ځه اگرچه وي ځه دغه مسروقه غلام ځه ماشوم، چه نه پوهيږي اونه خبرې کولې شي. د امله داستحسان نه، ځه ځکه چې په دې ماشوم غلام کي دوي (دوه) حيثيتونه جمع شوي دي ځه دې بنيادم دې په يو حيثيت سره. او مال دې په يو حيثيت سره، ځه ډهوه کله چې دده په ماليت اوعدم ماليت کي اشتراك راغلو. نوپه دې سره دده په ماليت کي شېبه پيدا شوه. اوپه شېبه سره حد ساقطېږي. نودماشوم غلام چې نه پوهيږي. او خبرې نشي کولې دده په غلا سره حدنه جاري کيږي ځه

وَلَهُ الْمَالُ مُطْلَقٌ لِكُونِهِ مُتَنَفِعًا بِأَوْعُضٍ أَنْ يَبْغِزَ مُتَنَفِعًا بِهِ إِلَّا أَنَّهُ انْفَرَأَ لِيَوْمَ مَقْتَلِ الْأَدِيمَةِ.

هل اللغة: ① متنفعا به: هغه څيزچه فائده ترې اخستې شي ② يعرض نزدې دي

زياده وتريح: - اودطرفينو ځه دليل دا دي. چه دا ځه ماشوم غلام چې نه پوهيږي ځه مال دې مطلقاً ځکه چې نفع اخستي شي دده نه، ځه دالي الحال. يعني داسې کارونه پرې کولې شي. کوم چې ماشومان کوي. لکه د دوکان نه څه معمولي شي راوړل ځه اويان نزدې دي چې اوگرڅي داسې چې فائده به اخستي شي دده نه ځه يعني چې غټ شي. نودکور اودبهرکار روزگار او خدمت به کولې شي. دغه ډول که مولې ئې خرڅوي. نو خرڅولې ئې شي ځه البته دا ده. چه يوځاني شوې ده. ده سره معنی د ادميت. ځه نوچه د انسان نوم ورته اخستي شي. په دې

(۱) القول الرابع هو هذا قول الطرفين ځه كذا في فتح القدير (۱۳۴۱۵) وردالمحتار (۲۱۸۱۳) والهندية (۱۷۷۱۲) والبحر الرائق (۵۴۱۵) نقلًا عن القول الرابع (۴۶۰۱۱).

سره دده په ماليت کي څه توپير نه راځي. اوچه په ماليت کي نې توپير نه راځي. نودده په غلا به حدجاری کولي شي.

د دفتر رجسترو او فائلونو غلا هولو باندې د حدجاری هولو مهم

(وَلَا تَقْرَبُوا مَالَهُمْ إِلَّا بِغَيْرِ غِلٍّ) (الْأُولَى ذَكَرُوا الْحَسْبَ) (لَأَنْ مَالَهُمْ لَا يَصُدُّ الْأَغْنَى كَمَا الْمَقْصُودُ هُوَ الْكَوَادِرُ).

هل اللغة: ① الدفاتر: جمع د دفتر، رجستري ② كواغد: جمع د كاغد ده

زياده وڅيړئ. - اونشته كت كول دلاس په غلا كولو ③ د دفتر رجسترو «فائلونو» ټولو كي، څكه چې مقصود هغه څه وي. چه په هغې كېنې «ليكلي شوي» وي. او هغه «څكه چې په كي ليكلي شوي وي نو هغه» مال نه وي. البته دلاس پرې كول شته ④ په رجسترو حساب كي. څكه چې په دغه رجسترو كي څه ليكلي وي. په اخستلو كي هغه مقصود نه وي. نومقصد «هغه» كاغذونه شول. ⑤ په كوم كي چې ليكل شوي وي. نوكه دهغې قيمت د سرقه نصاب ته رسي. په هغې كي دلاس پرې كول وي. اوكه نه رسي. نوپه هغې كي به دلاس پرې كول نه وي ⑥

توضیح: دلته دا پېژندل پكاردی. چه دخپل معيار په اعتبار سره فائلونه او كاغذونه په پنځه قسمه دي. ① چه شرعي مواد په كي وي. لكه قرآن پاك تفاسير، احاديثو كتابونه وغيره چونكه ددې كتابونو په كتلو سره د انسان د عقيدې او عمل اصلاح كيږي. نود فاندې په لحاظ سره دا د قرآن پاك پشان شو. نولكه څنگه چې دقرآن پاك په غلا كي حدنشته. دغه ډول ددې په غلا كي هم حدنشته. دغه ډول مذهبي كيستو او سي ډي گانو هم دا حكم دي. څكه چې په دې كي مقصود دغه كيستې نه وي. بلكه كوم موضوعات چې په هغې كي وي. هغه مقصود وي. او هغه مال نه دي. نوڅكه دهغې غلا موجب دحد نه دي. ② دوهم ډول غير اسلامي ناولې تيريجري ډانجستې كوم چې په غير اسلامي بلكه په غير مهذب اوبې حيائي په موادو باندې مشتمل وي. نو ددې په غلا كي هم لاس پرې كول نشته. څكه چې دا شيان (خيزونه) د منكراتو د خورولو ذرايع دي. نوددې ضائع كول د نهې عن المنكر په زمره كي راځي. نوڅكه موجب د حد سرقه نه دي. ③ هغه عدالتي يا دفتري رجستري چې په هغې كي مقدمات يا د آمدن او خرج تفصيل وي. يا د زمكې او كورونو د مالكانو نومونه موجود وي. نو داسې قيمتي دستاويزاتو او كاغذاتو غلا موجب دحد ده. دغه ډول كه يوفائل داسې وي. چه په هغې كي ديوكس د راز خبرې وي. يا ديوملك اهم ملكي رازونه وي. نو ددغه فائلونو په غلا باندې هم حد واجبېږي. دغه ډول په عامو محكمو كي چې كوم ريكارډ وي. دهغې غلا هم موجب د حد ده. البته داسې فائلونه يا كاغذونه چې ردې وي. يعنې بيكاره شوي وي. لكه په بينك كي داخل شوې بلونه. يا په يونيورسټوي بورډونو كي د تيرو كلونو زړې پرچې نو چونكه په دې څيزونو كي مقصود هم كاغذ وي. لكه نس صبا چې په لارو كوڅو كي نفر گرځي. اوږدې كاغذونه راغونډوي. او هغه بيا په كباړي باندې خرڅوي. او كباړي نې بيا په كارخانه باندې خرڅه وي. او كارخانه ترې بيا اخباري كاغذ وغيره جوړوي. نو داسې شيان (خيزونه) چونكه مال دي. څكه چې باقاعده په معاشره كي ډير خلك داسې دي. چه دهغوي دا كاروبار دي. چه رد كاغذونه اخلي. اوبيا نې په لويو كارخانه دارو باندې خرڅوي. نو ددې كاغذونو قيمت كه حد سرقه ته رسي. په دې كي به پرې كول وي.

د سې اومنزې د غلا حكم

قَالَ (وَلَا فِي سَرَقَةِ كَلْبٍ وَلَا قُرْبَى) (لَأَنْ مِنْ جِلْسِهَا يُوجَدُ مَبَاءُ الْأَصْلِ عَزِيزٌ مُرْعُوبٌ فِيهِ) (وَلَأَنَّ الْإِخْتِلَافَ بَيْنَ الْعُلَمَاءِ ظَاهِرٌ فِي مَالِيَةِ الْكَلْبِ فَأَوْرَثَ شِبْهَهُ).

هل اللغة: ① کلب: سپې ② فهد: زمرې

زياده وتړيخ: صاحب د قدوري ښوونکي فرماني. نشته پرې کول ډډلاس څه په غلا د سپې کي اود زمرې کي، ځکه چې د جنس د دې دواړو نه موندلې شي مباح الاصل، اورغبت نشي کولې په ډډا حاصلولود څه هغې کي، ځکه کوم څيز په مباح الاصل وي. دهغې په غلا کي حد نشته ځکه اوبله داچه اختلاف ښکاره دې په مينځ د عالمانو کي په ماليت د سپې کي. ډهغه دا چې امام شافعي ښوونکي فرماني. که سپې ښکاري وي او کوڅه ډې وي. نو دا مال نه دي. اود دې اخيستل او خرڅول جائزه دي. او امام ابو حنيفه ښوونکي فرماني. چه سپې مال متقوم دي په اصل کي دا اختلاف په دې قاعده باندې مېني دي. چه څوک سپې نجس العين گنري. هغه نه مال نه گنري. او چه څوک نه نجس العين نه گنري. نو هغه نه مال گنري ځکه نو دې اختلاف پيدا کړه. شبه ډېره ماليت د سپې کي اودا خبره معلومه شوي ده. چه حد په شبه سره دفع کيږي ځکه

تړيخ: دا مسئله بيان شوه. چه کوم څيز مباح الاصل وي. نو دهغې په غلا کي پرې کول نشته. اوس مباح الاصل څه ته وائي. نو په مباح الاصل کي پنځه خبرې دي. ① چه هغه څيز د خلکو په نظر کي مرغوب او خوښ نه وي. ② چې هغه څيز سپک او حقير گنلې شي. ځکه چې فائده په کي نه وي ③ چې دهغې چاته په ور کاوه کي يخل نشي کولې ④ که څوک هغه واخلې. نو مالک پرې بد نه گنري. ⑤ چې غير محفوظ وي. يعنې چې يو څيز دخپل معمولي والي د امله دهغې ساتنه نشي کولې. کله چې په دې پنځه څيزونو کي يو څيز هم په يو څيز کي موجود شو. نو هغه مباح الاصل دي.

د سرود آلاتو غلا کولو حکم

(وَلَا تَقْلَبْ فِي دُفٍّ وَلَا طَبْلٍ وَلَا يَرْيَطٍ وَلَا يَزْمَانٍ) ① اِنَّ عِنْدَهُمَا لَقِيَمَةٌ مَّا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ اَعْدَلُ مَا يَأْتِي الْكُسْرَى فِيهَا.

هل اللغة: ① د ف: طبل ② طبل: ډول ③ مزمار: باجه ④ الكسر: ماتول

زياده وتړيخ: او نشته کټ کول ډډلاس څه په طبل، ډول باجه او آلاتود سرود کي، ځکه چې په نيزه صاحبينو ښوونکي نشته قيمت د دې څيزي عند الشرع دا مال متقوم نه دي ځکه اوبه نيزه امام ابو حنيفه ښوونکي په اخستلود دې کي تاويل کولای شي د ماتولو. ځه يعنې پټونکي دا ونيلى شي. چه دا شيان (څيزونه) ما د ماتولو په غرض اخستي دي. نو دا دهنې عن المنکر په زمره کي راغلو. ځکه پرې حد نشته. يعنې د دې څيزونو په غلا باندې په اتفاق سره لاس نشي کټ کولې. البته په وجه عدم قطع کي اختلاف دي. صاحبين دا شيان (څيزونه) مال نه گنري. ځکه پرې قطع نه واجبي. او ابو حنيفه ښوونکي د دې امله د قطع قائل نه دي. چه دا غل د دې په غلا کولو کي دا ونيلى شي. چه ما د ماتولو لپاره دا غلا کول. نو په دې سره شبه پيدا شوه. او شبه دافع د حد دې څه

د قيمتي لرگي په غلا کي د لاس کټ کول

(وَيُقَطَّعُ فِي السَّاحِرِ وَالْقَتَا وَالْأَبْنُسِ وَالصَّنْدَلِ) ① اَلَا تَعْلَمُ اَمْوَالُ حُرَّةٍ لِكُونِهَا غَرِيزَةً عِنْدَ النَّاسِ وَلَا تَوْجَدُ بِصُورَتِهَا مَبَاحَةً فِي دَارِ الْإِسْلَامِ.

هل اللغة: ① الساج: دا يو ډول د سور رنگ لرگې دي ② ابنوس: يو قيمتي د تور رنگ سخت لرگې ③ الصندل: هغه لرگې چې په نيزه کي لگولې شي

زياده وتړيخ: او کټ کولې به شي ډډلاس په غلا د څه ساج څيزو قيمتي د سور رنگ سخت لرگې څه او ابنوس څيزو قيمتي د تور رنگ سخت لرگې څه او صندل څه هغه لرگې چې په نيزه کي لگولې شي څه ځکه چې

① القول الرابع هو هذا قول الصحابين ښوونکي کذا في رد المحتار (۲۱۷/۳) والبحر الرائق (۵۵۱۵) والهندية (۱۷۷/۲) نقلًا عن القول الرابع (۱۶۰۱۴).

د مالونه دى محفوظ. ديعنى خلك ددي ساتنه كوي. او ساتنه ئې څكه كوي چې ده دا قيمتي دى. په نيزد خلك و، اونى موندې په اصلى صورت كي مباح په دارالاسلام كي. دتوهركله چې دا شيان (خيزونه) مال دي. محفوظ دي. مرغوب دي. مباح الاصل نه دي. نوددي په غلا كولوكي به لاس كټ كولې شى لكه څنگه كه په بل څيز كي دا صفات وي. نودهغې په غلا كولوكي چې لاس كټ كولې شى ده

د قيمتي ځايرو په غلا كي د لاس كټ ځول

قال (ويفضل في النصوص الغنم والياقوت والزبرجد) الاثمان اعز الاموال والفضة والاوحد مباحة الاصل بصورتها في دار الاسلام غير مرغوب فيها فصار كمال الذهب والفضة.

هل اللغة: ① النصوص: جمع د فص غمې ② الغنم: شين ③ الذهب: سړه زر ④ الفضة: سپين زر زياده و ترويج: - او كله چې جوړ كړي شي د لركي نه لوبنى يا دروازې نوكت كولې به شى دلاس په شى غم، يا قوتو زبرجدو كي، څكه چې دا قيمتي او مرغوب مالونه دي. اونه موجود يې مباح الاصل په دارالاسلام كي او غير مرغوب هم نه دي. دتوهركله چې قيمتي، مرغوب، غير مباح الاصل دي. نو اوگرځيدل پشان د سرو زرو او سپينو زرو، دلاود سرو او سپينو زرو په غلا كي پرې كول دلاس شته. نوددي په غلا كي به هم پرې كول دلاس وي ده

د لركي نه جوړ شوي په قيمتي څيز كي د لاس كټ كولوكه

قال (والاخذ من الخشب اواني وابوابا قطع فيها) الاكاه بالصنعة الحق بالاموال النفيسة، الا ترى انها عترة

هل اللغة: ① الخشب: لركي ② اواني: لوبنى ③ ابواب: جمع د باب، دروازه ④ النفيسة: ښه قيمتي زياده و ترويج: - او كله چې جوړ كړي شي د لركي نه لوبنى يا دروازې نوكت كولې به شى دلاس په غلا ددي ده كي، څكه چې دا لركي په كار يگري سړه ملحق شو د اموال مرغوبو سړه، دتوكله څنگه چې د اموال مرغوبو په غلا كي لاس كټ كولې شى. نودغه ډول به ددي په كټ كولوكي هم لاس كټ كولې شى. اوددي د قيمتي والى دليل دا دي. چې ده ته گوري نه چې ددي ساتنه كولې شى.

بلا في الحصى لان الصنعة فيه لم تغلب على الخش حتى يستطفي غير الحوز، وفي الغنم البغدادية قالوا يجب القطع في رقيقها بلغة الصنعة على الاصل

هل اللغة: ① الحصى: پوزكي ② يبسط: خورولې شى ③ الصنعة: كار يگري، استاذي، دلاس كار زياده و ترويج: - په خلاف د پوزي ديعنى كه د ميزرو نه پوزې جوړ شى. اوهغه غلا كړې شى. نوبه هغې كي دلاس پرې كول نشته ده څكه چې كار يگري په دي كي نه ده غالبه په جنس ديعنى په هغه ميزرو دكومو نه چې پوزې جوړ شوي وي. يعنى د ميزرونه چې پوزې جوړ شى. په دي باندې مال نفيس نه گرځي. اود عدم نفاست او قيمتي توب دليل ئې دا دي. تردې چې خورولې شى په غير محفوظ ځاني كي دتوكله ميزري د پوزي جوړولونه روسته قيمتي گرځيده. نو خلك وبه په غير محفوظ ځاني كي نه اچول ده اوبه بغدادي پوزي كي عالمانو دتوكله شى دي. چه واجب دي پرې كول دلاس په غلا ددي كي، د امله دغلبې د كار يگري نه به دي باندې ديعنى په بغدادي پوزي باندې خوراي ډيره شوې وي. تردې چې د خوراي قيمت د ميزرو د قيمت نه زيات وي ده

الما يجب القطع في غير المركب، والمما يجب اذا كان خفيفا لا ينقل على الواجد جور لان الثقل منه لا يرغب في رقيقه

هل اللغة: ① المركب: جوړ شوي ② خفيف: سپك ③ ينقل: درنيرې زياده و ترويج: - اوواجب يې پرې كول دلاس په غير مركبه دروازه كي. دچه په ديوال كي لگيدلي نه وي. نو كه په ديوال كي لگيدلي وي. اوهغه څوك دديوال نه اوباسي. په هغې كي دلاس پرې كول نشته. څكه چې خلك د لگيدلي دروازي په غلا كي رغبت نه كوي ده اوواجب يې دپرې كول دلاس په غلا د دروازه كي ده

کتاب السرقة

چې وی سیکه په یوګس باندې دهغې اوړل گران نه وی. ځکه چې د دروند څیز په غلا کې رغبت نشی کولی. بلکه خلک سبک څیز خوښوی چه په اوړو کې آسان وی.

په خیانتگر لوټوونکي تختونکي باندې د هدنه جاري ښودل

{(وَلَا ظَلَمَ عَلَى غَايِبٍ وَلَا غَائِبَةٍ) الْيُوسُفِيُّ الْخَزِيْزَةُ (وَلَا مُتَّيِّبٌ وَلَا مُتَّيِّبٌ)}

دل القف: ① خانه خیانتگره ② الحوز: حفاظت ③ منتهب: لوټ کونکې ④ مختلس: تختونکې زیاده وتړیج: - اونشته پرې کول ددلاس په خیانتگرسې او خیانتگرې ښځې هڅه چا ورسره یوڅیز امانت کېږدې وی. او هغه ترې پټ کړې ده. د امله د نقصان په ساتنه کې، هڅه چې کله مالک خپل څیز داسې بې اعتماد سړي یا ښځې سره امانت کېږدو. چه په هغه باندې اعتماد نه وو پکار. نوده پخپله خپل مال غیر محفوظ او ګرځولې ده. اونه په لوټ کونکې هڅه دچا کوریا د دکان ته ور داخل شې. اوبه زور یوڅیز راواخلې. اولار شې. نوبه ده هم دلاس پرې کول نشته ده. اونه په تختونکې هڅه دچا دلاسه یوڅیز او تختوی. لکه څنګه چې نن سهار په بازارونو کې داسې کېږي.

{(لَا يُجَاهِرُ بِغَلْبِهِ، كَيْفَ وَقَدْ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَلَا ظَلَمَ فِي مُتَّيِّبٍ وَلَا مُتَّيِّبٍ وَلَا غَايِبٍ) (١)}

زیاده وتړیج: - ځکه چې دې هڅې هرواحد د لوټ کونکې او تختونکې نه ده ښکاره والې کونکې دې په خپل فعل هڅې لوټ کونکې او تختونکې څه په پټه مال نه اخلې. بلکه په ښکاره باندې دبل نه مال اخلې. نوبه دې کې د غلا معنی راغله. ځکه چې غلا خو په پټه د چا نه مال اخستل دی. نوهر کله چې پرې د غلا تعریف نه صادقیږي. پرې کول دلاس به په کې هم نه وی. ځکه چې قطع صرف په غلا کې راغلې ده. په خیانت نهې او اخلاس کې نه ده راغلې. څنګه به داسې اوشې هڅې ددوی لاس به ګټه کړې شي. حالانکه ښې فرمایلي دي. نشته پرې کول ددلاس په تختونکې، اونه په لوټ کونکې اونه په خیانتگر هڅو ددو ووجه نه په دې کسانو باندې حدسرقه نشی جاري کولی. یو خوددوی په فعل باندې د غلا تعریف نه صادقیږي. نو دا غلا نشوه. اوبله دا چې صریحی حدیث موجود دې چه په دوی باندې حدسرقه نشته ده.

د کفن کڅ په لاس کې کولو کې اختلاف

{(وَلَا ظَلَمَ عَلَى النَّبَاشِ) وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَكَثِيرٍ. (١) وَقَالَ أَبُو يُونُسَ وَالشَّافِعِيُّ: عَلَيْهِ الظَّمُّ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ (مَنْ نَشَ ظَلَمْنَا؟) (٢) وَلَا لَهَ مَالٌ مُتَقَوِّرٌ مُزْرَزٌ يُفْطَرُ فِيهِ.

دل القف: ① نباش کفن جوړ

زیاده وتړیج: - اونشته پرې کول ددلاس په کفن کڅ باندې. هڅه دمرې نه کفن اوباسې ده. اودا دحکم چې په ده دلاس پرې کول نشته ده. په نيزدا امام ابوحنيفه او محمد دې اوفرمایلي دي امام ابویوسف او شافعی هڅه چې په ده باندې دلاس پرې کول شته. د امله د وينا د ښې نه چې چا قبر پرانسته اودمرې کفن نې پټ کړلو. نو موږ به نې لاس کېت کوو. هڅو یو خودا دلیل نقلی شو. او بل دلیل عقلی دا چه کفن مال متقوم دې محفوظ دې په داسې ساتنه سره چې ددې سره مناسب دې. هڅې د کفن لپاره قبر یو محفوظ ځای دې ځکه چې کفن هم په قبر کې پکار راځي. د قبر نه بهر څوک په ژوندونی کفن نه

(١) من حدیث جابر. أخرجه أبو داود في الحدود باب ١٤ رقم ٤٣٩١ مقطعاً والترمذی في الحدود باب ١٨ والنسائی في قطع السارق باب ١٣ رقم ٤٦٢٦ وابن ماجه في الحدود باب ٢٦ رقم ٢٥٩١ والدارمی في الحدود باب ٨.

(٢) القول الرابع هو هذا قول الطرفین. کذا في رد المحتار (٢١٩١٣) والهندية (١٧٨١٢) وفتح القدير (١٣٨١٥) والكفاية (١٣٨١٥) والبحر الرائق (٥٥١٥) نقلًا عن القول الرابع (٤٦٢١١).

(٣) من حدیث براء بن عازب. أخرجه البيهقي في كتاب معرفة السنن والآثار كذا قال الزيلعي. نصب الرأية (٥٦١/٣).

اجرى ١٠ نوكت كولي به شى ١١ لاس ١٢ دكفن په غلا كي ، ١٣ خكه چي دمحمفوظ خانې نه مال متقوم په پټه باندې غلا شوې دي. اوسرته وائي هم دې ته چه د محفوظ خانې نه مال متقوم په پټه باندې غلا شى نوپه دې باندې تعريف دسرقة صادق شو. نوچه خه حكم د سرقة وى. هغه به د نبش هم وى ١٤

وَمَا أَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { لَا أَقْطَعُ عَلَى الْمُخْتَفِي } () وَهُوَ النَّبَاشُ بِلِقَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ، لِأَنَّ الشَّيْءَ مُمْكِنٌ فِي الْمَلِكِ لِأَنَّهُ لَا يَمْلِكُ الْمَلِكُ حَقِيقَةً وَلَا يَلْزُمُ الْإِتْقَادَ بِحَاجَةِ الْمَيِّتِ ، وَقَدْ مُمْكِنَ الْخَلْلُ فِي الْمَقْصُودِ وَهُوَ الْإِنْجَارُ لِأَنَّ الْجَنَائِيَّةَ فِي تَقْبِهَا تَأْوِيرُهُ الْوُجُودِ

حل اللفظ: ١٠ المختفى: په پټه غلا كونكې ١١ نادرة الوجود: كمه پيښودونكې ١٢ الخلل: ركابو٢

٢٣ باده وتړيخ: - اود طرفينو ٢٤ دليل د نبي ٢٥ ارشاد دې چه نشته كټ كول ٢٦ لاس ٢٧ په مختفى باندې، اومختفى كفن كخ ته وائي په لغت د اهل مدينه كي ، ٢٨ اخونقلي دليل شو اوبل عقلی دليل دا دي. ٢٩ اوشبه پيدا شوې ده په ملك كي ، خكه چي نشته ملك د مړي لپاره په حقيقت كي ٣٠ خكه چي ده كي د ملكيت اهليت پاتي نه دي. ٣١ اونشته ملك د وارث دپاره، د امله د وړاندې والي د حق د مړي ٣٢ خكه چي كله خوك مړ شى. ناول به دهغه په مال كي دهغه دكفن انتظام كولي شى. چه دكفن نه زياتي شى. بيا به هغه په وارثانوويش كولي شى. نواوس په دې صورت كي نه وارث دكفن مالك دي. اونه مړي. نوپه ملكيت كي شبه راغله. يعنى دا داسې شوه. لكه چي غيرمملوك شى اخستې شوى وي. اوچه غيرمملوك وى. هغه مباح وى. اودمباح خيزه غلا باندې پرې كول نشته. نودغه ډول به په نبش كي هم پرې كول نه وي. ٣٣ اوبقينا واقع شولخلل په مقصود كي اومقصود تنبيه ده. ٣٤ چه په سارق باندې حدجاري شى. نوسارق اوخلگ به دغلا نه منع شى. اولدته په تنبيه كي ددې امله خلل واقع دي. ٣٥ دا جنايت د كفن كخي دخپل ذات په اعتبارسره ٣٦ بركم پيښېږي. ٣٧ يعنى كه په نباش باندې حدقايم نكړې شى. نوهم خلگ د مړي نه كفن ويستلونه خان ساتي. اونفرت ترې كوي. نوغيرد تنبيه نه دلته تنبيه موجود ده. خكه به دنباش لاس نشي كټ كولي ٣٨

وَمَا زَاوَاةٌ غَيْرُ مَرْفُوعٍ أَوْ هُوَ مَحْمُولٌ عَلَى النَّبَاشَةِ،

٢٩ باده وتړيخ: - ٣٠ بياته پاتي شوخواب د مستدل دامام ابويوسف ٣١ چي د نبي ٣٢ ارشاد ئې نقل كړې دي. چه په چا كفن غلا كړلو. موږ به ئې لاس كټ كوو. نوهغي نه خواب دا دي. ٣٣ هغه حديث چي روايت ئې كړې دي. امام ابويوسف ٣٤ مرفوع نه دي. ٣٥ اوموږ چي دنباش په اړه كي كوم حديث ذكر كړې دي. چه په مختفى باندې پرې كول نشته. هغه مرفوع دي. نوغيرمرفوع حديث د مرفوع په مقابله كي حجت نشي جوړيدي. يا دا چي هغه حديث محمول دي په سياست باندې ٣٦ يعنى اگرچه دنباش اصلي حكم دا دي. چه دده لاس كټ نكړې شى. البته كه امام اوحكرمان دخه مقصد لپاره د نباش لاس كټ كړى. لكه په يوه علاقه كي كفن جوړ زيات شوى وي. نود هغوى د عبرت لپاره كه امام دنباش لاس كټ كړى. دا جائز دي. نودنبي ٣٧ دغه حكم چي موږ به د نباش لاس كټ كړو. په دې سياست باندې محمول دي ٣٨

لَا يَنْ كَانِ الْقَبْرِ نَيْتٌ مُّقْفِلٌ فَبُهِ عَلَى الْخِلَافِ فِي الصَّحِيحِ لَنَا وَكَذَا إِذَا نَزَقَ مِنْ تَأْوِيلٍ فِي الْقَائِلَةِ فِيهِ النَّبِيُّ لَنَا بَيِّنَةٌ.

حل اللفظ: ١٠ مقفل: جرنده شوې ١١ قابو٢ صندوق

٢٣ باده وتړيخ: - اوكه چرته وى قبر په اطاق كي چي قلف (تاله) وى. ٢٤ قلف (تاله) ورته لگيدلې وى. او محفوظ وى ٢٥ نودا مسئله په خلاف ده. دصحيح قول مطابق ٢٦ يعنى كوم اختلاف چي د طرفينو امام ابويوسف ٢٧ به مينځ كي دهغه نباش په اړه كي دي. چه دعام قبرد مړي نه كفن اوباسى. نوهم دغه اختلاف په هغه قبر كي

(١) غره الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرج من أثر ابن عباس رضي الله عنهما قال ليس على النباش قطع وعزاء إلى ابن أبي شعبة نصب الرأية (٥٣٢/٣)

كتاب السرقة

هم ڏي. ڇي هغه به اطاق کي محفوظ وي. د امله دهغه دلائلو کوم ڇي مونږ د جانيينو دارخه ۽ بيان کړل اودغه ډول حکم ډي که غلا اوکړي ۽ ډکځن ۽ د صندوق نه، ۽ ډچه صندوق وي. به قافله کي، اوپه دغه صندوق کي مړي وي. ۽ معنی دطرفينو څخه به نيزه نياش باندې لاس پرې کول نشته. اودامام ابويوسف اوامام شافعي څخه به نيزې دلاس پرې کول شته. د امله دهغه دلائلو کوم ڇي مونږ د جانيينو دارخه ۽ بيان کړل.

دیتہ الحال نہ پہ فلا فولودلاس فٹ فولودم

(وَلَا يُلْقِمُ السَّاقِبَ مِنْ تَحْتِ الْمَالِ) الْإِلَهَ مَالَ الْعَامَّةِ وَهُوَ مُنْبَعُهُ قَالَ (وَلَا مِنْ مَالٍ لِلسَّاقِبِ فَيَوْمِكُمْ كَيْفَ؟) إِنَّمَا لَنَا

زبانہ و تفریح :- اوڻه به شي ڪٽ کولي ۽ ڀلاس ڏي ۽ غل ۽ ٻنڙ به غلا کولوسر ۽ ڊ بيت المال نه، ڇڪه ڇي دا مال د عوامو ڏي. اوڏي ۽ ڀڙ ۽ ڏدو نه ۽ ٻڙ ۽ ڏي. ۽ ٻنڙ به ملڪ کي شيبه پيدا شوه. اوڀه شيبه باندې حد ساقط ڪيري. نودده نه حد ساقط شوه. اونشته ۽ ڀلاس ڪٽ کول ۽ ٻه غلا دهغه مال ڇي ٻه هڻي کي د غل برخه وي. د امله دهغه دليل نه ڇي موڙ بيان ڪرلو. ۽ ٻڙ ڇي ٻه ڏي مال مسروق ڪي د ڏي غل برخه ده نوبه ملڪ کي شيبه پيدا شوه. اوڀه شيبه باندې حد ساقط ڪيري. نودده نه حد ساقط شوه.

د دائن دمدبون نه دخپل پور په مقدار غلا غولوياندي دلاس هېت کولو حکم

حل القصة: (١) التاجيل به نتيه (٢) استيفاء حاصل

حل اللغه: (۱) التاجيل به نته (۲) استيفاء حاصل دل

زاید و نزیه :- اود چا «زید» چې په بل چا «بکر» باندې څه روپی «قرض» وی. نوغلا کړلې دائن «زید» د مدیون «بکر» نه په برابري دهغې «خپل قرض» مثلاً زر روپی د زید په بکر پور وو. او زید دا «غلا» د بکر نه زر روپی غلا کړې. نو په دې کت کولې «لاس د سارق چې د ائین دې» ځکه چې بکر نه فی الحال زر روپی واخلي. نوهم دغه زر روپی دده حق دې. او که روستو شي ورله ورکوي. نوهم د زید حق دې په مخ کې اخستود زید په حق کې څه کمې نه راځي. او په روستو اخستو د زید په حق کې څه زیاتې نه راغلا. دده لاس دې کت کړې شي. ځکه چې نیت وړکول «چې مدیون د ائین ته یوه نیت وړکړي» د روستوالی د مطالبې لپاره دې «چې د ائین رانه د پور مطالبه روسته او کړي. دا مطلب نه دې. چې وخت پرې تیر شي. نو د پور په پيسو کې به څه کمی راشي»

وَكَذَٰلِكَ إِذَا سَأَلَكَ عَنْ آيَاتِنَا فَاذْكُرْ بِهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

داساره و نعيم - او دغه ډول حكم دې (يعنې دلاس پري كول دانن باندې نشته چه د مدیون نه روپي كېت
كړي) زياني حق خپل نه (مثلا د زيد پرې زر روپي پور وو او ده د بكر نه يو نیم زر روپي كېت كړي)
خكه جی دې (يعنې دانن) په اندازه د حق خپل گرځي شريك په هغې كې (چه زر روپي دی او پراندي
تيرشو چه يو كس دخپل شريكوال نه غلا او كړي نوبه ملك كې د شېبه راتلو په وجه دهغه لاس نشم كېت
كولې)

دەمدیون نه دسامان به علا یاندي دلاس ههت ههول

د مېدون نه د سامان په علا ياندي د لاس هې څول

(اَوَان سَرَق مِثْلُهُ قَوْلًا طَبْعًا) لِأَنَّهُ لَيْسَ لَهُ وَلَا يَتَّصِلُ بِهِ إِلَّا بِمَقَامِ التَّارِخِ

عَلَاوَهُ وَتَرْجُحُ - اَوْ كِه عَلَانِي كِر لَو دُو دِه نِه مَعْرِضِي دَانِي د مَدِي نِه غَلَاك اِهْمِي

ن سَارِي كِه خَكِه جَوَافِي

سازمان حکم جی نشده دده «مذاکر» لپاره ولایت د حاصلولو «دخپل حق» ددی سامان نه مگر

په بيعي سره چې رضامندی وی د دواړو طرفونو نه **مړيعنی** دانن د مديون د سامان نه خپل حق نشی وصول کولی البته په دې صورت کې ورله د مديون د سامان نه خپل حق حاصلول جائز دی. چه مديون پرې دغه سامان خرڅ کړی. او په خرڅولو باندې هغه راضی وی. او دلته نه خرڅول شته اونه د مديون د اړخه رضا شته نودا دانن غل شو. او دغل سزا لاس پرې کول وی.

وَعَنْ أَبِي يُونُسَ أَنَّهُ لَا يَقْطَعُ (۱) لِأَنَّ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ عِنْدَ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ قَسَامِينَ حَقِّهِ أَوْ هُنَا يَحِقُّهُ.

زلمه و تفریح:- اود امام ابو یوسف **رحمته** نه نقل دی. چه نه به شی کت کولی **مړلاس** د سارق چې دانن وی **خکه** چې ددې دانن لپاره جائزه چې واخلی ترې سامان په نيزد بعضي عالمانو **مړلاس** لپاره د وصولو د حق خپل یا د گانډه کولو **مړيعنی** د بعضي عالمانو په نيزد جائز دی. چه دانن د مديون نه دخپل پور په بدله کې سامان قبضه کړی. یا سامان خپل خان سره گانډه کيږي. او هغه ته اوواښی. چه دا سامان ستا امانت دی. چه کله دې ماته خپل پور واپس را کړلو. نودا سامان به درته درکړم. او اختلاف د عالمانو دا شبه پیدا کوی. او جود په شبهاتو باندې ساقط کيږي. نو **خکه** به ددې دانن لاس چې د مديون سامان شي غلا کړې دې نشی کت کولی.

قُلْنَا: هَذَا قَوْلٌ لَا يَسْتَعِيدُ إِلَى دَلِيلٍ ظَاهِرٍ فَلَا يَعْتَبَرُ بِدُونِ الْإِصَالِ الدَّعْوَى بِهِ، حَتَّى تَوَادَعَ ذَلِكَ دُرْعَتَهُ الْحَذْلُ لِأَنَّهُ قُلْنَا فِي مَوْضِعِ الْخِلَافِ،

زلمه و تفریح:- صاحب د هدايه دامام ابو یوسف **رحمته** دا اختلاف غیر معتبر گرځوی. **خکه** چې دې په اخلافو فقهاؤ کې د صاحب الترجیح نه دې. او صاحب ترجیح هغه ته وائی. چه کله په مذهب کې مختلف اقوال نقل شوی وی. نو دې په هغې کې ديوپه اړه کې اوواښی. دا صحیح دې یا اصح دې وغيره الفاظو سره دهغې تائید اوکړی. نو فرمائی **مور** **مړعام** احناف **مړابو**. چه دا قول **مړچه** دانن لره په خپل پور کې د مديون سامان غلا کول یا گانډه کول جائز دی. اډانه او تکیه نې نشته **خه** دلیل ظاهري ته، نو معتبر به نه وی بغیرد یوځانې کیدود دعوه نه ددې پورې **مړيعنی** ددې قول لپاره **خه** دلیل نشته. نو چه ترڅو ددې دعوه لپاره چې په دې دانن سارق باندې حد نشته. **خه** دلیل نه وی. نودا دعوه به غیر معتبره وی. اود دانن سارق لاس به کت کيږي. تردې که غل دعوه اوکړله په دلیل سره **مړيعنی** غل دا اووښل. چه ما دا سامان **خکه** غلا کړې دې. چه زما په ده باندې پور دې. په هغه پور کې ترې ما دا مال وصول کړل. یا ما دا مال دکانه په اراده باندې دده نه غلا کړې دې. چه کله زما پور را کړی. نو زه به ورته خپل سامان واپس ورکړم. نو په دې صورت کې **مړلرې** کولی به شی دده نه حد **خکه** چې دا دده غلا کول گمان دې په ځانې د خلاف کې **مړيعنی** غل دخپلې غلا دجواز لپاره دا دلیل پیدا کړلو. چه چونکه زما په ده باندې پور دې. زما لپاره جائز دی. چه په بغی کې ترې سامان واخلم. یا زما لپاره جائز دی. چه ترڅونې ماته خپل پور نه وی را کړې. نو ما سره به دده مال گانډه پروت وی. نودا دده د اړخه یو اجتهاد دې. خو اجتهاد نه دې بلکه گمان دې. **خکه** چې دا اجتهاد لپاره **خوڅه** دلیل وی. او دده د قول لپاره دلیل نشته. بهر صورت چونکه په دې کې یو ډول اختلاف پیدا شو. نو دې اختلاف شبه پیدا کړله. او چه شبه پیدا شوه. نو حد ساقط شو.

وَلَوْ كَانَ حَقُّهُ دَرَاهِمَ مَسْرُوقٍ مِنْهُ دَرَاهِمٌ يَرْقُبُ لِأَنَّهُ لَيْسَ لَهُ حَقُّ الْأَخْذِ، وَقِيلَ: لَا يَحِقُّ لَهُ أَنْ يَتَوَدَّعَ حَقُّهُ وَاحِدًا زَلَمَهُ وَتَفَرُّعٌ:- اوکه وی حق دده **مړدانن** چې زید دې **مړدرهم** اوده **مړزید** **مړلرې** غلا کړې دهغه **مړلرې** نه دینارونه. نو وښلې شوی دی. چه کت کولی به شی **مړلاس** د سارق دانن **مړخکه** چې نه ده حاصل ده ته حق داخستلو **مړد** دینارونو **مړاووښلې** شوی دی. چه نه به شی کت کولی **مړلاس** د سارق دانن **مړخکه** چې نقد

(۱) القول الرابع هو قول أبي يوسف **رحمته** كذا في بحر الرائق (۵۶۱۵) ورد المحتار (۲۲۰۱۳) والدر المختار (۲۲۰۱۳) وتبيين (۲۱۸۱۳) نقلًا عن القول الرابع (۴۶۳۱)۔

کتاب السرقة

جنس دې يو ټکه درهم وي او که دینارونه، دواړه ثمن دي. خرڅول او اخستل پرې کيږي. او د کرنسي په طور استعمالیږي. نودا دوهم قول معتبر شو. ځکه چې په دې مسئله د دواړو او د نانیروکي اختلاف پیدا شو. او اختلاف حد ساقط کوي. نوددې دائن سارق نه په دې صورت کي حد ساقط شو.

په غلا شوي مال باندې د لاس کټ کیدل او دوباره دهغه مال غلا کول

وَمَنْ سَرَقَ عَيْنًا قَطِيعَةً فَبَاغَرَهَا ثُمَّ عَادَ فَبَاغَرَهَا وَهِيَ بِحَالِهَا لَمْ يَنْقُطْ وَالْقِيَاسُ أَنْ يُقْطَعَ وَهُوَ رَوَاهُ عَنْ أَبِي يُسُفَ وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ

ژباړه وتریخ: - او چا چې غلا کړلو. عین مال ډله‌غه مال چې یو ځل غلا کړې شی. اوبیا مالک ته واپس شی. نو کټ کړي لاس ډله‌غل. په هغې کې، او واپس نې کړه ډله‌غه مسروق مال خپل مالک ته بیا واپس شو. ډله‌غل او غلا نې کړه هغه څیز ډله‌کوم کي چې نې په اول ځل لاس کټ شوې وو. او هغه مال هم په هغه حالت وو. ډله‌څنگه چې وړاندې وو. نونه به شی کټ کولې ډله‌لاس ددې غل دوباره ډله‌اوقیاس دا وائی چه کټ دې کړې شی. ډله‌دوباره بل لاس دده ډله‌اودا ډله‌دوهم لاس کټ کولې. روایت دې د امام ابویوسف څخه نه، اودا قول دامام شافعی څخه دي.

(بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَإِنْ عَادَ قُطِعَ) (۱) مِنْ غَيْرِ قِصَلٍ، وَلَئِنْ الثَّانِيَةَ مَتَّكَ امْلَكَ الْأَوَّلَى بَلْ أَقْبَمَ يَقْدِرُ الزَّاجِرُ

حل الفقه: ① متکامله: تمام (پوره)، کامله ② اقبیح زیات قبیح ③ الزواجر: جمع د زاجر، منع کونکې، زورونه وړکونکې

ژباړه وتریخ: - د امله د قول د نبی څخه نه چې ډله‌غل په اړه کي ځکه واپس شو ډله‌غل غلا کولو ته اودوباره نې غلا او کړله. نولاس نې کټ کړی. بغیرد څه تفصیل نه ډله‌یعنی په دې حدیث کي مطلقاً دا ذکر دي. که یوکس یو ځل غلا او کړله. او حد پرې جاری شو. اوبیا نې دوباره غلا او کړله. نونې ډله‌مطلقاً دهغه د لاس کټ کولو حکم کړي دي. دا تفصیل نې نه دي کړې. که هغه مسروقه مال ورسره په خپل زور حالت وي. نوبیا نې لاس مه کټ کوی. ددې نه معلومه شوه چه په دوهم ځل غلا کولو کي به نې بل لاس کټ کولې شی. دا خو نقلی دلیل وو. او عقلی دلیل دا دي. ځکه اوبه دوهم ځل غلا کول کامل جنایت دي پشان د اولنی ځل بلکه زیات قبیح دي ډله‌اولنی ځل غلا کولونه ځکه چې وړاندې سزا تیره شوې ده. ډله‌یعنی یو ځل نې سزا اوخوړله. اوبیا هم دهغه څیز غلا کوي. چه لاس نې په کي کټ شوې دي.

وَصَارَ كَمَا إِذَا بَاغَعَ الْمَالِكُ مِنَ السَّارِقِ لَمْ يَشْرَأْ مِنْهُ لَمْ يَكُنْ الشَّرِيعَةُ

ژباړه وتریخ: - اودا داسي شوه لکه چې خرڅ کړي مالک په غل باندې ډله‌یعنی بکر د زید نه څه څیز غلا کړي. او زید دغه څیز په غل باندې خرڅ کړلې. اوبیا نې واخلی ډله‌اولنی مالک ډله‌دده ډله‌غل نه، اوبیا واقع شی غلا ډله‌یعنی بکریا دغه څیز د زید نه غلا کړي. کوم چې نې ترې یو ځل غلا کړي وو. اوبو ځل نې ترې په پیسواخستې وو. اودا په دریم ځل نې ترې بیا غلا کړلو. نوبه دې صورت کي به لاس کټ کولې شی. نودغه ډول په زیریعت مسئله کي هې پکار ده. چه په دوباره غلا باندې د غل دوهم لاس کټ کړې شی.

وَلَكِنْ الْقَطْعُ أَوْجَبُ سَوْطِ عَهْمَةِ النَّحْلِ عَلَى مَا يُعْرِفُ مِنْ بَعْدِ أَنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، وَإِلَّا رُدَّ إِلَى الْمَالِكِ إِنْ عَادَتْ حَقِيقَةُ الْعَهْمَةِ يَبْقَى شِبْهُ السَّوْطِ نَظَرًا إِلَى إِتِّحَادِ الْمَالِكِ وَالنَّحْلِ، وَقِيَامُ الْوَجِبِ وَهُوَ الْقَطْعُ فِيهِ،

ژباړه وتریخ: - اوزموږ دلیل دا دي. چه کټ کولو ډله‌لاس ځکه پیدا کړه دا خبره چې ساقط نې کړلو عصمت دمحل ډله‌یعنی کوم مال چې غلا شو. نودغه مال هغه شان محترم پاته پاتې نشو څنگه چې د غلا نه وړاندې وو. لکه چې اوبه پیژندې شی روستو انشاء الله تعالی اوبه واپس کولوسره مالک ته ډله‌یعنی دکوم مال په

وجه چې د سارق لاس كې شي. او هغه مال بيا خپل مالك ته واپس شي. اگر چه راگر خيدلو حقيقت د عصمت (يعني هغه مال چې څنگه وړاندي معصوم او محترم وو. نو چه دغلا نه روسته بيا مالك ته راوړسې. نو بيا په حقيقت كې هغه شان معصوم او محترم شو. څنگه چې دغلا نه وړاندي وو. البته دومره ده چې پاته پاتې ده شبه د زائله كيدو. لږ احترام او عصمت د مال مسروقه، يعنى اگر چه په ظاهره باندې دغه مال چې د مالك لاس ته راغلو. نو بيا محفوظ شو. ليكن دا يوه شبه پاته ده. چه كيداې شي. دغه مال اوس هغه شان معصوم او محترم نه وي. څنگه چې د غلا نه وړاندي وو. او ددې شېبې د پاته پاتېدو كيدو گمان ځكه كولى شي. چه كتلې شي اتحاد د ملك ته (يعني هم دا مال مسروقه اول هم ددې مالك په ملك كې وو. او اوس هم دده په ملك كې دې. او كتل كولى شي اتحاد د محل ته، ځكه چې دا مال مسروقه چې وړاندي د كوم كور نه غلا شوې وو. هم هغه ځانې ته واپس راغلو. او كتل كولى شي قيام د موجب ته كوم چې پرې كول دلاس دى. په دغه مال مسروقه كې (يعني ددې مال عين دغلا په وجه چې دلاس كې كيدو كوم حكم صادر شوې وو. نو د هغه حكم نتيجه چې كې شوې لاس دې. اوس هم پاته دې. هر كله چې دا درې واړه خبرې موجود دى. نو دا شبه پيدا كيږي. چه اوس دغه مال هغه شان معصوم او محترم پاتې نه وي. څنگه چې وړاندي وو. او چه دا شبه پيدا شوه. نو په دوهم ځل غلا كولو كې حد ساقط شو.

بِإِلَافٍ مَا ذُكِرَ أَنَّ الْمَلِكَ قَدْ اخْتَلَفَ بِاخْتِلَافٍ سَبِيهِ، وَأَنَّ تَكَرَّرَ الْجَنَائِيَّةَ مِنْهُ تَأْدِيرُ تَعْلِيلِهِ مَشَقَّةَ الزَّاجِرِ فَتُعْرَى الرِّقَامَةُ عَنْ التَّنْصُدِ وَهُوَ تَقْلِيلُ الْجَنَائِيَّةِ،

زياده و تريح:- په خلاف د هغه صورت كوم چې امام ابو يوسف (رحمه الله) ذكر كړې دې. (چه غل د مالك نه يو څيز غلا كړې. او بيا مالك هغه څيز په غل باندې خرڅ كړې. او بيا غل دغه څيز د دوباره د مالك نه غلا كړې. نو په دغه صورت كې به دوباره غلا باندې دغل دوهم لاس كې كولى شي. ځكه چې ملك مختلف شوې دې (چه هغه صورت كې چې په اختلاف د سبب سره (يعني د بيع په صورت كې صحيح ده په دوباره غلا باندې دوهم لاس كې كولى شي. خو په هغه صورت اودې زير بحث مسئله كې توپير دې. ځكه چې د بيع په صورت كې چې په كوم سبب باندې ملكيت راغلې دې. نو هغه جلا جلا بيع او اخستل دي. او په زير بحث مسئله كې د ملك سبب هم يودې. چه سابقه مالكانه قبضه ده. يعنى مالك ته كه غلا شوې څيز واپس شوې دې. نو هم په هغه ملك باندې ورته واپس شوې دې. كوم چې دغلا نه وړاندي دده په دغه مسروقه مال باندې وو. او د بيع په صورت كې خو هغه د بيع په نوى عقد باندې مال مسروقه دوباره حاصل كړې دې. نو په دواړو مسئلو كې توپير دې. دا په هغې باندې قياس كول صحيح نه دى. اوزموږ دليل دا هم دې. چې تكرر د جنائت (چه غلا ده) د سارق نه نه كيږي. د امله د برداشت كولو دده (سارق) مشقت د زاجر (چه حد دې يعنى سړې چې په يو جرم كې يو ځل سزا او خورې. نو دوباره دغه جرم نه كوى. ځكه چې ده د اولنې جرم مشقت او سزا خوړلې وي) نو خالي شو اقامت د حد دخپل مقصود نه او هغه (مقصود نې) كمول د جنائت دى. (يعنى كله كله داسې كيږي. چه سړې يو ځل په جرم كې سزا او خورې. او دوباره بيا هغه جرم او كړې. نو قانون دا دې. چه كومه خبره كله كله پيښيږي. نو د هغې لپاره حد د بندولو لپاره حد ذريعه د انسداد نشي گرځولى. ځكه چې حد يوسخته سزا ده. دا په هغه جرمونو كې مشروع شوې دې. د كومو د واقع كيدو امكانات چې زيات وي. او په معاشره كې ترې فساد زيات خوريږي.

وَصَارَ كَمَا إِذَا قُذِفَ التَّحْدُوفُ فِي قَدْفِ الْمُقْدُوفِ الْأَوَّلِ.

د باريه و تريح:- نو دا صورت (چه زير بحث مسئله ده) داسې شوه. كله چې د زنا تهمت اولگوى هغه كس چې د زنا تهمت نې لگولى وي په اول مقدوف باندې (يعنى زيد راولگيدلو په بكر نې د زنا تهمت اولگولو. اود زنا د ثبوت شرائط نې پوره نكړل. نو د هغې د امله زيد ته كوپې وركړې شوې. څه موده روسته بيا

زید راولگیدلو هم په هغه بکرې دویاره د زنا تهمت اولگولو. اویا ئې د زنا د ثبوت شرائط پوره نکرې شو. نو په دې صورت کي دویاره دې زید باندې حد قذف نشی لگولې.

قَالَ (فَإِنْ تَغَيَّرْتَ عَنْ حَالِهَا مِثْلَ أَنْ يَكُونَ غَزْلًا فَسَرَفَهُ وَطَعْمَهُ فَرَدَّهُ لِمَرْسِيَةٍ فَعَادَ فَسَرَفَهُ طَعْمَهُ) لِأَنَّ الْعَيْنَ قَدْ تَبَدَّلَتْ
حل اللفظ: ① غزل، غیر گندلی شوی ② نسیج: اولد. شیء.

وَلَهَذَا يَمْلِكُ الْغَايِبُ بِهِ، وَهَذَا هُوَ عَلَامَةُ التَّبْدِيلِ فِي كُلِّ فَعْلٍ،

وَأَذَانُكَ لَتَنْتَفِثَ الْفُتَيْهَةَ النَّاشِئَةَ مِنَ الْحِمَادِ الْمَحَلِّ، وَالْقَطْمَ فِيهِ قَوْحَبُ الْقَطْمِ ثَانِيًا، وَالْأَلَةُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ.

فَصَلِّ فِي الْحِزْوِ الْأَخْضَرِ مِنْهُ

ژباړه - **مقدمه** فصل دې **مقدمه** بیان په د محفوظ ځانې اودهغې نه داخستلو **مقدمه** بیان کې په تشریح - هرزه دباب کرم یکرم نه وی. نو محفوظ ځانې بچ کیدل، او پناهگاهه معنی ورکوي. او په فقهی اصطلاح کې هرزه هغه ځانې ته وائی. کوم چې خاص کرد ساتنه په غرض باندې تیار شوې وی. اودغه خاص ځانې ته د اجازت نه بغیر داخیلید منع وی. لکه کور، کمره، صندوق، دوکان، خیمه خزانه وغیره.

دمجوريلار، اولاد اونزدي رسته دارونه دغلا كولوهشم

(وَمَنْ سَرَقَ مِنْ آبَوَيْهِ أَوْ وَلَدَيْهِ رَجِمَ فَخْرِمِنْهُ لَمْ يُقْطَعْ) لَقَدْ أَكَلُ وَهُوَ الْوَلَدُ لِلْيُسُوفِيِّ السَّالِ فِي الدُّخُولِ فِي الْحِزْبِ

هل اللغة ① البسوطه: فراخی،

ژباړه وتړيخ:-- اوڅوک چې غلا اوکړی دخپل موريلارنه، يا دخپل اولاد نه، يادرسته دارنه چې حرام وی په ده ژباړه، ځيری نكاح نهي ورسره نه کيږي. نونه به شی کت کولې لاس، په اول صورت کي ځيری چې باندې، ځيری نكاح نهي ورسره نه کيږي. يا والدین دا اولاد نه غلا اوکړي. نولاس نشی کت کولې. دامله د فراخ دلی: نه اولاد د والدینونه غلا اوکړي. دوی بغیر دخفگان نه دیویل مال اخلي. اوپه دې باندې خفه کيږي نه. ځکه چې د والدینود په مال کي ځيری دوی بغیرد شفت موجود وی. او اولاد ته دخپلو والدینومال خپل مال ټنکاری. اود امله د داخلیدو اړخه د اولاد لپاره شفت موجود وی. او اولاد ته دخپلو والدینومال خپل مال ټنکاری. اود امله د داخلیدو نه په محفوظ خانې کي ځيری په کوم خانې کي چې مال پروت وی. اگرچه فی نفسه هغه محفوظ خانې وی. خود والدینو اود اولاد په حق کي غیرمحفوظ وی. ځکه چې هغوی دغه خانې ته داخلیدي راداخلیږي. نویه حد سره کي چې کوم شرط دي. چه غلا به د محفوظ خانې نه شوې وی. هغه شرط مفقودشو. اوپه انتفاء د شرط سره انتفاء د مشروط راځي.

وَالثَّانِي لِلْمَعْنَى الثَّانِي، وَلِهَذَا أَهَاءُ الشَّرْعِ النَّظَرُ إِلَى مَوَاضِعِ الزَّيْنَةِ الظَّاهِرَةِ مِنْهَا، بِخِلَافِ الصِّدِّيقَيْنِ لِأَنَّهُ عَادَاةً بِالرَّقَةِ.

هل اللغة ① الصديقين: جمع د صديق دوست ته وائی

ژباړه وتړيخ:-- اوپه دوهم صورت کي ځيری که سړي دمحرم نه څه خيزغلا کړي. نوهم پرې لاس پرې کول نشته. د دويمې امله ځيری چونکه د محرم په حق کي دخانې ساتنه نشته. ځکه چې مثلاً په يوکور کي خورواو وررو اوسيدی. نویه کوم خانې کي چې مال پروت وی. هغه اگرچه فی نفسه محفوظ خانې دي. خود محرم په حق کي غیرمحفوظ دي. نوهم هغه خبره شوه. چه د حدسرقه جاری کولوشرط چې د ساتنه دخانې دي. هغه فوت شو. نومشروط چې حدجاری کول دی هغه به هم فوت شی. هم ددي وجي ځيری محرم دي. خپلوانوپه حق کي مال غیرمحفوظ دي. مباح کړي دی شريعت نظرکول ځيری محرم دپاره. خايونود زينت ته چې ظاهري وی په اندامونو کي ځيری د محرم لپاره دا جائز دی. چه دخپلې محرم خور يا لور وغيره ظاهري چې کوم اندامونه د زينت دي. لکه لاسونه، مخ اوقدمونه دي ته گوري. په خلاف د دوستانو ځيری که يودوست دبل دوست نه غلا اوکړي. نودهغه دوست لاس به کت کولې شی. ځکه چې دا دوست ورسره دشمنی کوي په غلا کولوسره ځيری اگرچه دوستان وی. خوچه کله يودوست ته پته اولگي. چه دي بل دوست زما نه غلا کړي ده. نو دغه دوستي په دشمنی بدلیدي. اوپه اول صورت کي یعنی د والدینواو اولاد په مينځ کي اودغه ډول د محرم خپلويه مينځ کي چې کوم تعلق دي. هغه په غلا باندې په دشمنی نه بدلیدي. بلکه که دغلا عمل واقع شی. بيا هم دهغوی همدردیاني د یویل سره وی.

وَالثَّانِي خِلَافَ الثَّانِي رَحِمَهُ اللَّهُ لِأَنَّهُ أَعْلَاهُ بِالْقَرَابَةِ الْبَيْدَةِ، وَقَدْ بَيَّنَّا فِي الْعَتَاقِ

ژباړه وتړيخ:-- اوپه دوهم صورت کي ځيری محرم دخپل محرم نه غلا اوکړي. خلاف ثابت دي دامام شافعي ځيری ځيری چې دهغوی په نيزنه دي صورت کي به لاس کت کولې شی. ځکه چې امام شافعي ځيری ملحق کړي دي تعلق د محرميت د رسته درائی لرې پورې ځيری هغوی دا فرمائی. چه د مال په حق کي محرمين خپلوان د لرې رسته دارانپشان دي. نولکه څنگه چې د لرې رسته دارو نه په غلا کولوسره لاس کت کولې شی. دغه ډول به د محرمينو نه په غلا کولوسره هم لاس کت کولې شی. اويقيناً موږ بيان کړي دي دا اختلاف په کتاب العتاق کي،

دمحرم دکورنه د بل چا مال غلا کول اوددي په عکس

(وَلَوْ سَرَقَ مِنْ يَدَيْ رَجُلٍ فَخْرِمِنْهُ مَتَاعٌ غَيْرُ يَدَيْهِ أَنْ لَا يُقْطَعُ، وَلَوْ سَرَقَ مَالَهُ مِنْ يَدَيْ غَيْرِهِ يُقْطَعُ) غَيْبُ الرَّجُلِ وَعَدَمُهُ

کتاب السرقة

زياده وتړيخ:-- اوکه غلاني کړلو د کور د محرم نه سامان د بل چا، هېڅه غیر محرم وي، نو بیکارده چې لاس ئې کټ نشي. او که غلاني کړلو مال د محرم د بل چا هېڅه غیر محرم د کور نه، نولاس به ئې کټ کولې شي. د امله د معتبر والي د ساتنه او عدم ساتنه نه یعنی په دې دواړو مسئلو کې به د حرز او خاني ساتنه ته کتلې شي. او په دې باندې به فیصله کولې شي. نو په اول صورت کې اگر چه مال د بل چا دې، خو غلا شوې د غیر محفوظ خاني نه دې، ځکه په کې د لاس پرې کول نشته. او په دوهم صورت کې اگر چه مال دخپل محرم دې، خود محفوظ خاني نه غلا شوې دې، نو ځکه په کې د لاس پرې کول شته.

د رضاعي مور نه د غلا کولو حکم

اَوَانِ يَرْقُ مِنْ اَيِّهِ مِنَ الرِّضَاعَةِ قُطْعًا وَعَنْ اَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى اَنَّهُ لَا يُقْطَعُ لَانَّهُ يَدْخُلُ عَلَيْهَا مِنْ غَيْرِ اسْتِئْذَانٍ وَجُزْئِهِ، بِخِلَافِ الْأَخْبِ مِنَ الرِّضَاعِ لِأَنَّهُ لَا يُعَدُّ مِنْ هَذَا التَّعْنِي فِيهَا عَادَةً.

حل الکفة: ① حشمة رکاوټ، مانع، ویره

زياده وتړيخ:-- او که غلا او کړي د رضاعي مور نه، نو کټ کولې به شي هېڅه لاس د غلې، و دامام ابو يوسف به نه نقل دي. چه نه به شي کټ کولې هېڅه دده، ځکه چې دې رضاعي خوي، داخليږي په هغې باندې بغيرد استيدان هېڅه جازات غوښتي نه، او بغير د څه رکاوټ نه د نودغه مال د رضاعي خوي په حق کې محفوظ پاتې نشو. او چه مال د محرز نشو، نو حد ساقط شي. په خلاف د رضاعي خور د امله د نشتوالي ددې معنی په عادت کې، هېڅه معنی که د رضاعي خور نه غلا او کړي، نو د غل لاس به کټ کولې شي، ځکه چې دې دهغې رضاعي خور کور ته بغير اجازته او بغير رکاوټه نه داخليږي، نو د رضاعي ورور په حق کې د رضاعي خور مال د محرز او محفوظ شو. او د محرز مال په غلا باندې جاري کيږي، نو دده لاس به کټ کولې شي.

اجارة وجه الظاهر أنه لا قرابة والمحرمة بينهما لا تعتبر كما إذا ثبت بالزنا والتفصيل عن الكفة،

حل الکفة: ① التفصيل بنکلول

زياده وتړيخ:-- وجه د ظاهر روایت هېڅه لاس به کټ کولې شي، دا ده، چه نشته خپلولي په مينځ ددې دواړو کې هېڅه رضاعي مور او خوني، کې، هېڅه که صرف حرمت نکاح شته، خو هېڅه حرمت نکاح بغيرد رسته دارئ نه محترم نه وي. هېڅه معنی د رضاعي مور او خوي په مينځ کې داسې فراخدلی او چشم پوشي نه وي، ځکه چې د نسبې مور او خوي په مينځ کې وي، نو حد نه ساقطېږي. او ددې لپاره نظير چه حرمت نکاح وي، او احترام نه وي، لکه څنگه چې ثابت شي حرمت په زنا سره هېڅه زيد د زينب سره نکاح او کړي، نو د زينب مور په زيد باندې حرامه شوه، خودې حرمت د زيد په زړه کې د زينب د مور لپاره د مورولي احترام پيدا نکړلو، یعنی څنگه چې خوني د مور قدر کوي، دغه ډول د مزنيه د مور قدر او احترام نه کوي، او هېڅه څنگه چې ثابتېږي حرمت، په بنکلولو سره په شهوت باندې هېڅه چې زيد زينب په شهوت سره ښکل کړي، نو د زينب مور په زيد باندې حرامه شوه، خودا د زيد په زړه کې د زينب د مور لپاره د مورولي احترام نه پيدا کوي.

وأقرب من ذلك الأخ من الرضاعة، وهذا لأن الرضاعة قلما يشتر فلا يسهل محرمه عن موقف الشهمة بخلاف النسب.

او دې رضاعي مور ته نه نژدې رضاعي خور ده، هېڅه معنی که رضاعي ورور د رضاعي خور نه څه څيز غلا کړي، نو په رضاعي ورور سارق باندې د لاس پرې کول شته، او دا حکم هېڅه کټ پرې شته، ځکه دې چه رضاعت ډير کم په خلگ وکي مشهور کيږي، نو نه وي فراخدلی هېڅه ډون په مينځ د رضاعي ورور او خور، کې د امله د خان ساتلود تهمت نه هېڅه معنی که رضاعي ورور د رضاعي خور سره ډير ګډون کوي، نو خلگ پرې غلط ګمانونه کوي، ځکه چې عامو خلگ و ته ددوی د رضاعي رشتې څه پته نه وي، نو ځکه دوی د زيات اختلاط او ګډون نه خان ساتي، او چه ګډون او اختلاط نه وي، د رضاعي ورور په حق کې د رضاعي خور مال د محرز او محفوظ شو، او چه په حد السرقة کې د محفوظ مال په غلا باندې حد جاري کولې شي، نو په دې رضاعي ورور به حد جاري کولې شي، په خلاف د نسب هېڅه معنی که نسبې ورور د نسبې خور نه غلا

خلورم توك

کړي. نو په سارق به حدنشی جاری کولې. ځکه چې د دوی په مینځ کې گډون او احتلاط زیات وی. ځکه چې خلکو ته د دوی د اخوت د رشتې پته وی. نو د غلط گمانی ویره هم نه وی. نو د نسبی ورور په حق کې د نسبی خور مال غیر محفوظ شو. او چه غیر محفوظ شو. نو که نسبی ورور د خور نه غلا او کړي. په ده د لاس پرې کول نشته.

د بشي خاوند یا د غلام د مولی نه د غلا حکم

(وَأَمَّا سَرَقَ أَحَدَ الزَّوْجَيْنِ مِنَ الْآخَرِ أَوِ الْعَبْدَ مِنْ سَيِّدِهِ أَوْ مِنْ أَمْرَأَةٍ مِنْ سَيِّدَتِهِ لَمْ يَنْقُطْ) (وَأُجُودُ الرَّذْنِ بِالْإِدْخَالِ عَادَةً)

ژباړه و تشریح: - او کله چې غلا او کړي احد الزوجین د بل نه یعنې یا ښځه د خاوند نه غلا او کړي. یا خاوند د ښځې نه غلا او کړي. او غلام د مولی نه غلا او کړي. او یا د ښځې د خپل مولی نه غلا او کړي. او یا غلام د غلا او کړي. د خپل مولی نه او یا ښځه د غلا او کړي. د خاوند څخه د ښځې دې او کړي. او یا غلام د غلا او کړي. د خپل مولی نه او یا ښځه د غلا او کړي. د امله د موجود والی د اجازت نه په داخلیدو کې ټولو صورتونو کې به شی کټ کولې. لاس د سارق. د امله د موجود والی د اجازت نه په داخلیدو کې عام طور یعنې په عامه توگه دا وی. چه دا نفر بغیرد اجازت نه دیوېل کورته ور داخلېږي. نو د دوی په حق کې مال محفوظ نشو. اولاس پرې کول خود مال محفوظ په غلا کې وی.

(وَأَمَّا سَرَقَ أَحَدَ الزَّوْجَيْنِ مِنْ جِزِّ الْآخَرِ عَاصَةً لَا يَنْقُطُ فِيهِ فَكَذَلِكَ عِنْدَنَا)

ژباړه و تشریح: - او که غلا او کړل یو په ښځې خاوند کې د بل د محفوظ او خاص خانې نه چې اوسېږي دا دواړه په هغې کې، نو هم دغه ډول حکم دې زموږ په نیز یعنې په سارق باندې د لاس پرې کول نشته.

(خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ لِيُسَوِّطَهُ بَيْنَهُمَا فِي الْأُمُوالِ عَادَةً وَدَلَالَةً وَهُوَ ظَاهِرُ الْخِلَافِ فِي الشَّهَادَةِ).

ژباړه و تشریح: - خلاف ثابت دې د امام شافعی رحمه الله د هغوی په نیز په دې صورت کې په سارق باندې حد شته. د امله د فراخ دلی نه د دې دواړو په مینځ کې په مالونو کې د عاده په وجه اود دلالت په وجه، د دلالت نه مراد دا دې چه د ښځې خاوند په خپل مینځ کې تعلقات په دې دلالت کوي. چه دوی که دیوېل شی استعمال کړي. نو څوک پرې بدنه گنري. نو په دې صورت کې هم د سارق لاس گت کول نشته. اگر چه دې صورت کې د محفوظ خانې غلا شوې ده. که دې ته گوري نو پکار ده چې د سارق لاس کټ کړي شی. خودلته د بلې امله حدنه جاری کیږي. هغه دا چې په عامه توگه د ښځې او خاوند په مال کې یوېل ته زړه فراخه وی. بخل نه کوي. که خاوند د ښځې مال خرچ کړي او که ښځه د خاوند، نو په دې سره په ملک کې شبه پیدا شوه. او په شبه سره حد ساقط کیږي. نو په دې سارق باندې به حدنشی جاری کولې. او دا اختلاف ښځې په مسئله کې په نیز نظیرد اختلاف دې په مسئله د گواهی کې، یعنې که احد الزوجین د بل لپاره گواهی ورکړي. نو زموږ په نیز دا گواهی نه قبلېږي. او د امام شافعی رحمه الله په نیز په یو روایت کې دا گواهی قبلېږي. نو دغه ډول دلته هم زموږ په نیزد زوجینو په مینځ کې د کمال موانست په وجه که احد الزوجین د بل نه غلا او کړي. لاس به نه شي کټ کولې.

د مولی د خپل مکاتب نه د غلا حکم

(وَأَمَّا سَرَقَ الْمَوْلَى مِنْ مَكَاتِبِهِ لَمْ يَنْقُطْ) (لَأَنَّ لَهُ فِي أَكْسَابِهِ عَقًّا)

ژباړه و تشریح: - او که غلا او کړل مولی د مکاتب خپل نه نو نه به شی کټ کولې. لاس د مولی ځکه چې د مولی لپاره برخه ده په گټه د مکاتب کې، ښځې دې سره په ملکیت کې شبه پیدا شوه. او په شبه باندې حد ساقط کیږي.

د فوځی د بیت المال نه د غلا حکم

کتاب السرقة

(وَكَذَلِكَ السَّارِقُ مِنَ الْمُغْنَمِ) لِأَنَّهُ لَهُ فِيهِ تَجَسُّبٌ، وَهُوَ مَا لُوقِيَ عَلَى رِجْلَيْهِ لَمْ يَلْقَ عَلَيْهِ عِقَابٌ (۱) دُرَّةُ وَتَهْلِيلُهَا.

حل القصة: ① المغنم مال غنیمت (۲) دره: لپاره د لرې کولو
 زیاده وشریح: - اودغه ډول د «لرې» حکم دي. چه غلا اوکړی د بیت المال نه، «لرې» دهغه لاس به نشی کت کولې. ځکه چې دده په مال غنیمت کي برخه ده. «لرې» ملکیت کي شپه پیدا شوه. اوپه شپه باندې حدساقط کیږي. اودا حکم منقول دي د حضرت علی (ع) نه په دفع کولو حد کي «لرې» حضرت علی نه د حد ساقط کولو قول نقل دي. اوپه علت بیانولو کي «لرې» حضرت علی (ع) د حد ساقط کاوه لپاره هم دا علت بیان کړې دي. چه په دي مال غنیمت کي د سارق هم برخه ده د حضرت علی (ع) نه ددي روایت تفصیل دا دي. چه دوی ته یوه جهاد کي یو فوخی راوستي شو. چه هغه د مال غنیمت نه داوسیې ته پئی یعنی خول پټ کړې وو. نو حضرت علی (ع) او فرمائیل په دي مال غنیمت کي دده هم څه برخه ده. ددي نه روسته ئې دهغه لاس کټ نکړلې.

دهفاظت قسمونه

وَقَالَ (وَالْحُرُّ عَلَى نَوَافِلِ حُرِّهِمْ فِيهِ كَالْبُيُوتِ وَالْأُيُوتِ وَحُرُّهَا خَافِضٌ) قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ: الْحُرُّ لَا يَذِمُّهُ لِأَنَّهُ لَا يَسْتَعِينُ إِلَّا بِمَا يَصِفُّ دُونَهُ،

حل القصة: ① الاستسار: پتوالی

زیاده وشریح: - ابو الحسین قدوری (رحمته الله) فرمائی. او ساتنه په دوي [دوه] قسمه دي. یو ساتنه دڅه معنی د امله وی. چه هغه معنی موجود وی. په دغه څیز کي، لکه کوټي، کورونه، «صندخ»، «الماري» وغيره. اوبل ساتنه دي په محافظ سره، «لرې» هغه څیز کي داسې څه معنی نه وی. چه محفوظ وی. بلکه دهغه د ساتنه لپاره محافظ مقرر کړي شوي وی. وایی بنده ضعیف «لرې» صاحب ددهایدې حفاظت چې دي نشته مخلص «لرې» غلاتا بټولودپاره. د دي نه، «لرې» چې دغلا په تعریف کي په پټه د یو څیز اخستل رکن دي. او «لرې» پتوالی نه متحقق کیږي بغیرد ساتنه نه، «لرې» یو څیز محفوظ وی. نوغل د هغه دغلا لپاره دپتوالی طریق اختیاروی. اوچه یو څیز ښکاره او غیر محفوظ وی. دهغه د غلا لپاره د کښت تدبیرونه نشی کولې.

لَمْ يَكُنْ يَكُونُ بِالْمَكَانِ وَهُوَ الْمَكَانُ الْمَعْدُومُ لِأَنَّ الْمَعْدُومَ كَالْبُيُوتِ وَالْأُيُوتِ وَالْحَاوِي، وَكَذَلِكَ الْخَافِضُ كُنَّ جُلَسَ فِي الطَّرِيقِ أَوْ فِي الْمَسْجِدِ وَعِنْدَهُ مَتَاعُهُ فَبُهِتَ حُرُّهُ،

حل القصة: ① الإمتعة: جمع د متاع، سامان (۲) الدور: جمع د دار، کور، (۳) الحانوت: دوکان

زیاده وشریح: - بیا دا ساتنه کله په مکان سره وی. اودا هغه ځاني وی چې تیار شوي وی لپاره د ساتنه د سامان، لکه کوټي، کورونه، صندخ، دوکان «لرې» او «لرې» کله وی په محافظ سره «لرې» هغه چې په کوم ځاني کي وی. محفوظ نه وی. بلکه دمحافظ اوڅوکیدار په ذریعه محفوظ گرځیدلي وی. لکه څوک چې کښینی په لار کي یا په جمات کي اوده سره د ده سامان وی. نودغه سامان محفوظ وی په ده باندې.

وَقَدْ قَطَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَرَقٍ دَرَاهِمَ صَلَوَاتٍ مِنْ تَمَتُّاتٍ أَوْ هَوَاطِمٍ فِي الْمَسْجِدِ (۱)

زیاده وشریح: - اویقینا کټ کړې وو رسول الله (ص) لاس دهغه چا چې غلا کړې ئې وو پټو (خادر) د صفوان (ع) کوم چې دده د سر دلاندې وو. اودې ویده (اوده) وو په جمات کي، «لرې» چې جمات اگرچه غیر محفوظ ځاني

(۱) أخرجه عبدالرزاق في مصنفه والدارقطني في المزيّن والمختلف كذا قاله الزيلعي رحمه الله تعالى نصب الرأية ۵۶۳/۳ -
 (۲) من حديث صفوان بن أمية (ع) أخرجه أبو داود في الحدود باب ۱۵ رقم ۴۳۹۴ والنسائي في قطع السارق باب ۵ رقم ۵۳۲ وابن ماجه في الحدود باب ۲۸ رقم ۲۵۹۵ والدارمي في الحدود باب ۳ والحاكم في المستدرک ۳۸۰/۴ ومالك في الحدود رقم ۲۷ -

خلورم توك

ڏي ليڪن ٻه صفون ۾ باندڙي دده ڀتو (خادر) محفوظ گر خيدلي وو نو کوم کس جي هغه ڀتو (خادر) آخستي ڏي ليڪن ٻه صفون ۾ باندڙي دده ڀتو (خادر) محفوظ گر خيدلي وو نو کوم کس جي هغه ڀتو (خادر) آخستي

[illegible]

بہ محفوظ خائی و محافظہ اعتبار حکم

وَقِيلَ الْمَعْرُوفُ بِالْمَكَانِ لَا يَتَعَدَّى الْإِحْرَازُ إِلَى مَا فَظَ هُوَ الْمَجْمُوعُ لِأَنَّهُ مُعْرَضٌ بِهِ وَهُوَ الْبَيْتُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ بَابٌ وَكَانَ هُوَ مُتَوَسِّطاً
مَنْ يَنْقُطُ السَّاقِ مِنْهُ، لِأَنَّ الْبِنَاءَ لِقَصْدِ الْإِحْرَازِ أَلَّا يَكُنَّ الْقَطْعَةُ إِلَّا بِالْإِخْرَاجِ مِنْهُ لِقِيَادِ بِهِ وَبِهِ ثَبَتُهُ.

[illegible]

(بِغْلَافِ الْمُحَرَّزِ) الْحَافِظُ حَيْثُ يَجِبُ الْقَطْعُ فِيهِ، كَمَا أَخَذَ زَوْالُ يَدِ الْمَالِكِ مَجْرَدَ الْأَخْذِ فَتَمَّ السَّرِقَةُ

ټوله وتریخ: په خلاف دهغه څیز چه محفوظ وی په محافظ سره، و اجیبی پری کول د لاس په دې کی چه څنگه ئی غل په لاس کی واخلی. (یعنی چی یو څیز باندې محافظ مقرر وی. اوغل هغه غلا کړی نو دغل لاس به کټ کولې شی. اگرچه لا وړې نې نه وی) ځکه ختمیږی قیضه د مالک (دهغه څیز نه) صرف په اختلاس سره (چه څنگه ئی غل واخلی. نو د مالک د لاس نه اووتل) نو پوره شوه غلا (کورئ نه که چرته په یو ځانې کی یوکس ویده (اوده) وی. او هغه سره یو څیز وی. غل هغه شی راواخلی. په دې کی پری مالک راویځ شی. اوس دا دواړه په جگړه شی. غل وائی. چه دا شی زما دې. او مالک وائی. چه دا شی زما دې. نو دریم گړې سړې په دې کی توپیر نشی کولی. چه دا څیز دچا دې. او که ددې په ځانې یوغل دچا کورته ورداخل شی. اوپه کور کی د غلا په مهال کی هغه اونویې شی. او هغه دا جگړه پیل کړی. چه دا شی زما دې. نو هر سړی به دا وائی. چه دې دروغئ دی. ځکه هر که دا جی وی. څیز به هم دهغه وی.

[illegible]

حل اللغة: ① مستقيظ: ويخسري ② نائم: اوده ③ تضييع: ضائع كول

هل اللغة: ① مستقيظ: ويخ سرې ② ناټم: اوډه ③ تضيع ضائع كول
 ټولنه وتړيخ: اونشته توپير په دې كې چې وي محافظ ويخ ١ اوډه (اوډه)، او ٢ ټبر ابره ډډه، كه وي سامان
 دده لاندې يا دده سره نژدې، هم دا قول صحيح دي. ٣ اوډدې قول دليل دا دي چې شمارلې شي ويده
 (اوډه) سرې دخپل سامان سره محافظ په عادت كې ٤ څرغني چې يو سرې خپل سامان سره اوډه وي نوهم

کتاب السرقة

خلگ ده ته محافظ وی. څکه چې کس دغه څیز غلا کوی. نو دهغه په زړه کې دا ویره وی. چه هسې نه دا کس راباندې راویځ شي. هم دا وجه ده. ډله ویده (اوده) سړې محافظ شمارلې شي. نه ضمان کېږي امانت دار سړې اوبه خواست سره غوښتونکې سړې په داسې صورت کې، څکه چې دې نه دې ضائع کونکې دهغه څیز یعنی چې زید د بکر سره یو څیز امانت کېځي. یو بکر د زید نه یو څیز په استعاره او خواست سره واخست، اودهغه شی سره بکر نزدې ویده (اوده) شو. اوغل راغلو. دغه څیزنې غلا کړلو. نو په امین (اوده) وو ورسره. په خلاف دهغه څه چې غوره کړې نې دې په فتاوو کې، ډله یعنی په متونو کې هم دا خبره ده. چه په ویده (اوده) اماندار او مستعار باندې ضمان نشته. البته په فتاوو کې ددې خلاف قول راغلي دي. لکه په فتاوی ظهیریه کې دی. یو امین امانت سره نزدې په ولاړه ویده (اوده) شو. اوغل امانت غلا کړلو. نو په ده ضمان نشته. او که دې په ډده ویده (اوده) شوې وی. نو بیا پرې ضمان شته. بهر صورت په متونو کېنې ذکر شوې قول د زیر بحث مسئلې لپاره موند دي.

د محفوظ مقام یا محافظ نه د غلا په کولو د لاس کت کولو حکم

قَالَ (وَمَنْ سَرَقَ شَيْئًا مِنْ حِرْزِ آوَيْنَ غَيْرِ حِرْزِ وَصَاحِبِهِ عِنْدَهُ يَنْقُطُ قُطْرُ) (لَا تَسْرِقُ مَا لَآخِزًا بِأَحَدٍ الْحِرْزَيْنِ) صاحب د قدوری ډله فرماني. چا چې غلا کړلو یو شی د محفوظ ځانې نه یا د غیر محفوظ نه، او مالک د شی موجود وود هغې مال سره، چه ساتنه نې کولو دهغه نې نوکت کولې به شی ډله دسارک څکه چې ده غلا کړلو مال چې محفوظ وو په یو د دوو طریقو د حفاظت، ډله یعنی په اول صورت کې مال په محفوظ مکان کې وو. اوده غلا کړلو. اوبه دوهم صورت کې د مال سره محافظ موجود وو. اوده غلا کړلو د غلا تعریف پرې صادق شو. چه محفوظ شی غلا کول دي. نو دې غل شو. او دغل سزا لاس پرې کول وی.

د حمام نه د غلا په کولو د لاس کت کولو حکم

قَالَ (وَلَا تَقْطَعُ عَلَى مَنْ سَرَقَ مَا لَمْ يَنْتَهِ حِرْزًا مِنْ بَيْتٍ أَوْ مِنْ بَيْتِ الْبَنَاتِ فِي الدُّخُولِ) (وَلَا تَقْطَعُ عَلَى مَنْ سَرَقَ مَا لَمْ يَنْتَهِ حِرْزًا مِنْ بَيْتٍ أَوْ مِنْ بَيْتِ الْبَنَاتِ فِي الدُّخُولِ) (وَلَا تَقْطَعُ عَلَى مَنْ سَرَقَ مَا لَمْ يَنْتَهِ حِرْزًا مِنْ بَيْتٍ أَوْ مِنْ بَيْتِ الْبَنَاتِ فِي الدُّخُولِ) (وَلَا تَقْطَعُ عَلَى مَنْ سَرَقَ مَا لَمْ يَنْتَهِ حِرْزًا مِنْ بَيْتٍ أَوْ مِنْ بَيْتِ الْبَنَاتِ فِي الدُّخُولِ) (وَلَا تَقْطَعُ عَلَى مَنْ سَرَقَ مَا لَمْ يَنْتَهِ حِرْزًا مِنْ بَيْتٍ أَوْ مِنْ بَيْتِ الْبَنَاتِ فِي الدُّخُولِ)

ژباړه و تریخ: - اونشته پرې کول ډله لاس څکه په هغه چا چې غلا کې مال د حمام نه، اویا د داسې کورنه چې اجازت شوې وی خلگ و ته په داخلیدو کې هغې ته، د امله د موجود والی د اجازت نه په عادت کې ډله یعنی بعضی داسې کورنه وی. چه عامو خلگو ته هغې ته د ورداخلیدو اجازت وی. لکه د پښتنو په کلو کې حجره راواخلی. د امله د وجود د اجازت نه عاده یا حقیقه په داخلیدو کې ډله یعنی حمام ته د داخلیدو اجازت د خلگو په عادت کې جاری دي. نوعادت په دې باندې قرینه ده. چه اجازت شته، او کور ته د داخلیدو لپاره حقیقی اجازت ضروری دي. چه دا ونیلي شوی وی. که څوک دې کور ته داخلېږي. اجازت ورته شته. نو نقصان راغلو په ساتنه ډله مال کې، ډله وچه په ساتنه کې نقصان راغلو. نو دې نه په غلا کولو سره د لاس پرې کول نه و اجبېږي. څکه چې حد السرقة په هغه وخت کې جاری کېږي. چه د محفوظ ځانې نه شی غلا شوي وی.

وَيَنْقُطُ فِي ذَلِكَ حَوَانِيتُ الْعَجَا وَالْحَاكَاثِ، إِلَّا إِذَا سَرَقَ مِنْهَا لَيْلًا نَبِيْتُ لِإِحْرَازِ الْأَمْوَالِ، وَإِلَّا الْأَذْنَ يَنْقُصُ بِالنَّهَارِ

هل اللغة: ① حوانيت جمع د حانوت: دوکان ② خانات مسافر خانې

ژباړه و تریخ: - اوداخلېږي په دې حکم کې دوکانونه د تجارت، ډله لکه په بازارونو کې چې کوم لوڼې لوڼې دوکانونه وی. خلگ ورته دننه د داخلېږي. اوسوداګانې په کې کوي. اومسافر خانې، ډله یعنی که د تجارتی دوکانونو نه یا د مسافر خانو نه څوک غلا اوکړی. دهغه لاس به نشي کت کولي. څکه چې ساتنه ناقص دي.

البته كله چې غلا اوشی ددې «تجارتی دوکانونو» نه د شېبې «نویا» به د غل لاس کې کولې شي ځکه چې دا دوکانونه د مالونو د ساتنه لپاره جوړ شوي دي. او اجازت د داخلیدو خاص دي په ورځ پورې. «مړینی» د شېبې دغه دوکانوته د داخلیدو اجازت نشته. نو ساتنه ناقص نه شو. او چه ساتنه ناقص نه شو نو په غلا کولویه دلاس پرې کول واجبېږي.

په جمات کې د موجود مالک نه په غلا کولو د لاس کې کولو حکم

(وَمَنْ سَرَقَ مِنَ الْمَسْجِدِ مَتَاعًا وَصَاحِبَهُ عِنْدَهُ فُطِمَ) لِأَنَّهُ مُخَرَّجٌ بِالْحَافِظِ لِأَنَّ الْمَسْجِدَ مَائِنٌ لِإِحْرَازِ الْأَمْوَالِ فَلَمْ يَكُنِ الْمَالَ مُخَرَّجًا بِالْمَكَانِ.

زیاده وتړیچ: - اوڅوک چې پټ کړي د جمات نه سامان او مالک دهغې موجود وي دهغې سره، کټ کولې به شي «دلاس» د سارق ځکه چې دا سامان محفوظ دي په محافظ سره، «اگرچه» د ځاني په اعتبار سره داسامان محفوظ نه دي ځکه چې جمات نه دي جوړ شوي لپاره د ساتنه د مالونو «د خلگ» نومال نشو محفوظ په اعتبار د مکان سره، «بلکه» جمات د عبادت لپاره جوړ شوي دي او خلگ ورته ځي راځي.

ملافي الحار و البیت الذي اذن للناس في دخوله حيث لا يقطم لأنه يئى للإحراز فكان المكان جزاء فلا يقطع الإحراز بالحافظ (۱)

زیاده وتړیچ: - په خلاف د حمام او کور هغه چې اجازت شوې وي خلگ ورته د داخلیدو هغې ته، نونشی کټ کولې «دلاس» دغل ځکه چې دا «کور» او حمام د خپل اصل په اعتبار سره جوړ شوي دي لپاره د ساتنه «د مال» او سامان «نوشو» مکان محفوظ نونشته اعتبار ساتنه لره په محافظ باندې «مړینی» که په حمام یا داسې کور کې چې خلگ ورته هغې ته د داخلیدو اجازت شوې وي.

تړیچ: - د مکان او محافظ په ذریعه په ساتنه کې توپیر دي. په جمات کې د محافظ وجود معتبر دي. او په حمام کې د حرز بغيره اعتبار نشته. ځکه چې حمام او هغه کور کوم کې چې عامو خلگو ته د داخلیدو اجازت شوې وي. دا د ساتنه لپاره جوړ شوي وي. نو په دې کې د محافظ وجود او عدم وجود دواړه سره برابر دي. او د جمات جوړول د ساتنه لپاره نه وي. نو لکه د صحراء او میدان پشان په جمات کې هم د محافظ وجود معتبر دي. نو که یوکس د صاحب مال په موجودگي کې د سامان غلا او کړله. نو دهغه لاس به نشي کټ کولې. او که په جمات کې نې د مالک په وجود کې مال پټ کړلو. نو دده لاس به کټ کولې شي.

د میلمه د کور به نه په غلا کولو د لاس کې کولو حکم

(وَلَا تُقَطَّمُ عَلَى الضَّيْفِ إِذَا سَرَقَ مِنْ أَصْغَارِهِ) لِأَنَّ الْبَيْتَ كَمَنْ يَحْفَظُ لِكُونِهِ مَأْذُونًا فِي دُخُولِهِ، لِأَنَّهُ مَخْرُجٌ أَهْلُ الدَّارِ لِيَكُونَ فِعْلُهُ حَيَاةً لَا سَرَقَةً.

زیاده وتړیچ: - اونشته پرې کول «دلاس» په میلمه باندې، كله چې دې غلا او کړي دهغه چا نه چې میلمه کړې وي هغه دي. ځکه چې کور محفوظ پاتې نشو په حق د ده «میلمه» کې، ځکه چې ده ته کورته د داخلیدو اجازت شوې دي. «او په حد» سره کې د مال ساتنه ضروري ځکه اوبله دا چې دې پشان د کور به دي. «ځکه» چې دې هم په کور کې دننه دي. نو دده دا کار خیانت شو غلا نشوه. «او په خیانت» کې دلاس پرې کول نشته.

(۱) القول الرابع هو هذا قول الصاحبين رحمهما الله لكن في الهنديه عن ابي حنيفه رواية ان سرق من تحت رجل في الحمام فقطع كما لو سرق من المسجد متاعا وصاحبه عنده الخ راجع للتفصيل القول الرابع ... كذا في فتح القدير (١٤٥٥) والكفاية (١٤٧٥) والهندي (١٧٩٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٤٥١) -

خلورم ټول

ژباړه وتریږي: اودامام ابویوسف رحمته الله علیه نه روایت دي. که راویستلو دننه کس لاس خپل او ورنې کړلو بهرکس ته، نو پرې کول هللا داسې دی هللا په داخل باندې، اوکه ورننه کړلو بهرکس لاس خپل او ورنې خستلو د لاس د داخل نه، نو په دواړو باندې هللا که داخل دي اوکه خارج هللا پرې کول هللا داسې دی. اودا هللا اختلافی هللا مسئله بنا ده په هغه مسئله چې رابیه شی روسته انشاء الله تعالی،

إِنْ أُلْقِيَ الطَّرِيقُ وَخَرَجَ فَأُخِذَ فُتِيلُهُ أَوْ قَالَ قُورِيْمَةُ اللَّهِ لَا يُلْقِيهِ لِأَنَّ الْإِلْقَاءَ غَيْرُ مَوْجِبٍ لِلْقَطْعِ كَمَا لَوْ غَوَّرَ وَكَلَّمَ نَحْلًا وَكَذَلِكَ الْأَخْذُ مِنَ السِّكَّةِ كَمَا لَوْ أَخَذَ غَيْرُهُ.

هل اللغة: ① الإلقاء: غورخول ② السكة: کوڅه
ژباړه وتریږي: اوکه وي غورخول مال په لار کې هللا یعنې داخل کس د کورنه مال په لاره کې او غورخول هللا اوبیا روسته راوبهرشواو راواڼې اخستلو. نوکت کولې به شی هللا ددې اوفرمانی امام زفر رحمته الله علیه نه به شی هللا کولې هللا څکه چې غورخول هللا مال هللا نه دي واجبونکې د کت کولو هللا داسې یعنې چې یوغل مال او غورخوی. نوپه دې باندې دده لاس نشی کت کولې هللا دا صورت داسې شو. لکه چې رابهرشی. او ورنې نخلی. هللا یعنې چې غل د کورنه بهرلارې ته سامان راوغورخوی. اوبیا په خپله رابهرشی. خو هغه مال وانخلی. دغه ډول لار شی. نوپه دې صورت کې د لاس پرې کول نشته. نودغه ډول به په زیریحت مسئله کې هم داسې شي. نوپه دې صورت کې د لارې نه هللا یعنې په لار کې مال پروت وي. او غل نه دي د لارې نه راواخلی. اوپت نه وي. نوپه دې صورت کې هم دامام زفر رحمته الله علیه په نیزد لاس پرې کول نشته. یا چې نې یوسی دغل نه سوا بل څوک هللا یعنې غل نه دي د کورنه بهرته راوغورخوی. او بل کس نه دي د لارې نه یوسی. نوپه دې صورت کې د داخل غل لاس پرې کول نشته په اتفاق سره هللا

لَكَ أَنْ الرُّمَى حَيْثُ يَفْقَدُهَا السَّارِقُ يَقْعُدُ الْقُرْبُومَ مِنَ الْمَتَاعِ، أَوْ لَيْتَقَرَّرَ لِقَتَالِ صَاحِبِ الدَّارِ أَوْ لِفِرَادٍ لَمْ تَقْرَضْ عَلَيْهِ يَدٌ مُعْتَبَرَةٌ فَاعْتَبَرِ الْكُلَّ فِعْلًا وَاحِدًا، فَإِذَا خَرَجَ وَكَلَّمَ نَحْلًا أَخَذَهُ قَبْضُهُمْ لَا سَاقَ.

هل اللغة: ① الرمي: ويشتل ② يعتاد: عادت دی ③ الفراء: تیخته ④ مضاع: ضائع کونکې
ژباړه وتریږي: اوزموږ دلیل دا دي. چه راوغورخول هللا مال د کورنه بهرلارې ته هللا یوه حيله اوچل دي. چه بلد دی پرې غل څلگ، څکه چې گران ورته وتل سره د سامانه، اویا ددې لپاره هللا سامان لارې ته راوغورخوی هللا چې فارغ شی جگړې ته د مالک د کور سره هللا یعنې کله غل سامان د کورنه بهرلارې ته راوغورخوی. که د کور مالک پرې رابیدار شی. چه هغه سره جگړه کولې شی. او خان ترې بچ کولې شی هللا اونه ده راغلي په دې مال باندې قبضه معتبره. هللا یعنې داسې نه ده. چه ده لارې ته راوغورخولو. او بل کس دغه مال د لارې نه اوچت کړلو. بلکه هم دا غل رابهر شوې دي. او هغه مال نه وې دي هللا نو حساب شو واره کارونه یوکار هللا غلا، یعنې که د کورنه بهرته د مال راوغورخول دی. اوبیا پخپله راوتل دی. اودا مال په خپله قبضه کې راوستل دی. نو دا واره یو فعل حسابیږي. چه غلا ده. یعنې ددې ټولو کارونو مجموعه یوه غلا شوه هللا اوهرکله چې رابهرنې کړی. او ورنې نخلی. نو دا کس هللا مال هللا ضائع کونکې شو. غل نشو. هللا دامام ابویوسف رحمته الله علیه د مقیس علیه نه خواب وو. هغوی په قیاس کې دا صورت پیش کړې وو. چه په زیریحت مسئله کې داسې پرې کول داسې نشته. لکه څنگه چې نه دي د کورنه رابهر کړی. او بل دي نه وې وانخلی. نو داسې پرې کول نشته. نودغه ډول په زیریحت مسئله کې هم، نومصنف رحمته الله علیه دهغې نه خواب کوی. چه دغه مقیس علیه کې دغه کس غل نه دي بلکه د مال ضائع کونکې دي. څکه چې د مالک د قبضې نه نه هم رابهر کړلو. اوبه خپله بڼه نه هم رانه ورتل هللا

دبارشوی خریه شړلو د غلا کولو حکم

أَقَالَ (وَكَذَلِكَ إِنْ حَمَلَ عَلَى جِوَاءٍ وَأَخْرَجَهُ) لِأَنَّ سَيَرَةَ مَتَأَى إِلَيْهِ لِيَقْفَهُ.

کتاب السرقة

زبانده وتبریح:- ابو الحسین قدوری رحمته فرمائی. اودغه ډول که بار کړی سامان په خرباندي، اووې شړی او راویاسی. رحمته نوم به دده لاس کټ کولې شی رحمته ځکه چې ددې رحمته مزل مضاف دې ددې شړونکي ته، رحمته یعنی که دغه کس دا خرشړلې نه وو. نو سامان به په هغه باندې په کورکي دننه پروت وو. اوچه دننه وو. نو دمالک په قبضه کې وو. نو دغلا تعریف پرې نه صادق کیدلو. خوهرکله چې ده اوشرل، او سامان بهرته اووتل. نو دا هم ددې شړونکې فعل شونوځکه به دده لاس کټ کولې شی رحمته

دبوی ډلې په شریکه دغلا کولو حکم

﴿وَإِذَا دَخَلَ الْحَرَجُ جَمَاعَةً قَتَلُوا بِعَظْمِهِمُ الْأَخْذَ قَطْعًا جَمِيعًا﴾ قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ: هَذَا السَّخَنَاءُ وَالْقِيَّاسُ أَنْ يَقْطَعَ الْحَاوِلُ وَحْدَهُ وَهُوَ قَوْلُ زُفَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: لِأَنَّ الْإِخْرَاجَ وَحْدَهُ مِمَّنْ قُتِلَتْ السَّرِقَةُ بِهِ.

زبانده وتبریح:- اوکله چې داخل شی محفوظ ځاني ته یوه ډله نویعضې په دوی کې راخستل اوکړی رحمته سامان رحمته نو کټ کولای شی رحمته لاسونه رحمته د ټولو، وائی بنده کمزورې رحمته صاحب دهدایه رحمته دا رحمته حکم رحمته استحسان دې. اوقیاس دا دې. چه کټ دي کړې شی رحمته لاس رحمته د راوړونکي صرف اودا رحمته قیاس رحمته قول د امام زفر رحمته دي. رحمته هغوی په نزیبه صرف دحامل لاس کټ کولې شی. اودلیل د قیاس دا دې. چه رحمته راویستل رحمته دمال رحمته موجود شوی دی دده رحمته حامل رحمته نه، نویوره شوه غلا په ده رحمته حامل رحمته باندې،

وَلَمَّا أَنَّ الْإِخْرَاجَ مِنَ الْكُلِّ مَعْنَى لِلْمَعَاوَنَةِ كَمَا فِي السَّرِقَةِ الْكُبْرَى، وَهَذَا لِأَنَّ الْمُتَعَاذِفَ يَنْتَهِي أَنْ يَمْسِكَ الْبَعْضُ الْمَتَاعَ وَيَتَشَكَّرُ الْبَاقُونَ لِلدَّقِيقِ، فَلَمَّا امْتَنَعَ الْقَطْعَ لِأَيِّ إِلَى سَبَبِ الْحَدِّ.

حل اللغه: ① المعاونة: بویل سره کومک کول ② يتشكر: خپاره واره کيږی

زبانده وتبریح:- اوموږ دلیل دا دې. چه راویستل موجود شوې دی د ټولو نه په اعتبارد معنی سره رحمته یعنې اگرچه په حقیقت کې دسامان راویستونکې یوډي. دغلا په دې کارکي ورسره دا نورهم شریک دی. نومعنی ورسره دوی هم غله شول رحمته د امله د امداد کولو رحمته نوروددې حامل سره په کار دغلا کې رحمته لکه څنگه چې سرقه کيږی کي وی رحمته سرقه کيږی نه شوکه مراد ده. چه په لاره خو نفر راجمع شوی وی. اویه هغوی کي واره نفر یوکس اودروی. او هغه سره څه وی. صرف یوکس ترې هغه واخلي. نو دا واره غله شول. ددې ټولولاسونه به کټ کولې شی. اگرچه مال ترې صرف یوکس اخستی وی رحمته اودا حکم ځکه دې. چه عادت په دې جاری دې دغلو په مینځ کي رحمته واره نفر سامان نه بهر کوی بلکې رحمته راواخلي بعضې نفر سامان رحمته کورنه رحمته اوخپاره واره شی پاته نفر لپاره د دفع کولو رحمته اودخان دحفاظت رحمته نوکه چرته منع کړې شی پري کول رحمته لاسونود نورو غلودحامل نه سوا رحمته نومفرضی به شی دا خبره بنديدو باب د حد لره رحمته یعنې که په جمع باندې ډیر نفر غلا اوکړی. اوموږ صرف دهغه کس لاس کټ کوو. چا چې سامان رابهر کړې وی. نویه دې کي نه دحد جاری کولو دروازه بنده شی. او خلگ به جرمونه کوی. اوچه ټولوته سزا ملا شوی. نوییا به واره دغلا نه منع شی رحمته

کورته بغیر د داخلیدونه غلا کولو باندې دحد حکم

قَالَ (وَمَنْ نَقَبَ الْبَيْتَ وَأَدْخَلَ بَدَنَهُ فِيهِ وَأَخَذَ شَيْئًا مِمَّا يَقْتَضِي) وَعَنْ أَبِي يُسُفٍ فِي الْأَمْلَاءِ أَنَّهُ يَقْتَضِي لَأَنَّهُ أَخْرَجَ الْمَالَ مِنَ الْحِرْزِ وَهُوَ الْمَقْصُودُ فَلَا يَشْتَرُطُ الدُّخُولُ فِيهِ، كَمَا إِذَا دَخَلَ بَدَنُهُ فِي صُدُوقِ الضَّيْفِ فَأَخْرَجَ الْغَطْرَفِي.

حل اللغه: ① الصيرفي: صراف ② الغطريفي: اشرفی

زبانده وتبریح:- اواجبه کنډراوکړلو دکور، اوداخل نې کړلو لاس خپل په هغې کي، اورواښي اخستل څه څیز، نو نه به شی کټ کولې لاس، رحمته دغل رحمته اودامام ابویوسف رحمته نه داملاء په روایت کي دی. چه کټ کولې به شی رحمته لاس دده رحمته ځکه چې ده راویستی دي مال دمحفوظ ځاني نه، اودمال راویستل مقصود دې. رحمته یعنې دغل مقصددا وی. چه سامان په خپله قبضه کي راولی. اودا مقصود حاصل شو. اگرچه کورته د ور داخلیدو نه بغیروی رحمته نونشی شرط کولې دخول دې رحمته ته رحمته ځکه چې د داخلیدو نه بغیر مقصود حل کيږی رحمته

خلورم توك

اوراگر خيدلو دا لکه خنگه چې **مصراف** داخل کړي لاس خپل په صندوق **مصرف** کي او راويسی اشرفي **مصرف** په دي صورت کي دده لاس کټ کولې شي دغه ډول به په زير بحث مسئله کي هم دده لاس کټ کولې شي

د متقدمينو **مصرف** په اصطلاح کي امالي هغه علمي افاداتو ته وائي چه استاد څه بي نوي اوښتو گران **مصرف** د امام ابو يوسف **مصرف** دا مالي په نوم باندې هم يو کتاب په درې ټوکونو کي موجود دې په دي کي هغه ليکي د امام ابو يوسف **مصرف** بيان کړي دي او شاگردانو ي راجمع کړي دي دلته دده بيه په هم هغه روايات دي کوم چې امام ابو يوسف **مصرف** د دغه امالي حواله ورکړي شوي ده.

مَنْ كَتَبَ دَامَ ابِي يُوسُفَ **مصرف** د دغه امالي حواله ورکړي شوي ده.
مَنْ كَتَبَ دَامَ ابِي يُوسُفَ **مصرف د دغه امالي حواله ورکړي شوي ده.**

المُعْتَادُ د اوزمونې **مصرف** د جمهور و اخلاف **مصرف** دليل دا دې چه بي عزتي د محفوظ خاني شرط کولای شي په دې کي کمال **مصرف** پوره داخليدل واقع شوي وي او د پوره داخليدو شرط لگول **مصرف** لپاره دخن ستلو د شبه دعديت نه **مصرف** يعنې دا پوره دخوځه شرط کړې شو چه دا شبه په کي پاتې نشي چه بغيره داخليدو نه د سامان راويستل غلا ده او که نه ده او چونکه شبه حد ساقط کوي ځکه مو په سرقه کي حوز نه داخليدل شرط او گرځول **مصرف** او کمال **مصرف** د سرقه راځي **مصرف** په دخوځه سره، **مصرف** محفوظ خاني ته ور داخل شي او غلا اوکړي **مصرف** او ممکن دې اعتبار د داخليدو ځکه چې **مصرف** د غلا کولو د پاره **مصرف** داخليدل عادي خيز دې **مصرف** خاني کنه چې هم څوک د محفوظ خاني نه څه خيز راوياسي نو هغې ته ور داخليري نو حوز ته ور داخليدل غير ممکن نه دي بلکه ممکن دي نو چه ممکن دي په حد سرقه کي نې شرط کول هم صحيح شي

بِإِذَا فِي الْمَنْعَةِ فِيهِ إِذَا خَالَ الْيَدُ دُونَ الدُّخُولِ، وَبِإِذَا فِي مَا تَقَدَّمَ مِنْ حَمْلِ الْبُغْيِ الشَّاعِرُ لِأَنَّ ذَلِكَ هُوَ الْمُعْتَادُ.

بازده وتړيخ:- اوبه خلاف د گله **مصرف** يعنې هغه صندوق چې دوکانداران په کي په دوکان کي پيسي پږي يعنې پاته که امام ابو يوسف **مصرف** گله ته د داخليدو په مسئله قياس کړې دې که يوکس گله کي لاس ورنننه کړلو او پيسي نې راويستلې نودده لاس کټ کولې شي نودهغې نه خواب دا دې **مصرف** ممکن دې په گله کي داخلول د لاس نه په خپله داخليدل **مصرف** يعنې که گله کي لاس ور داخل کړي او پيسي کټ کړي نو بيه هغې باندې ځکه لاس کټ کولې شي چه گله ته سړې ورننوتې نشي بلکه هم د لاس په ذريعه ترې پيسي راخلي نو گله ته ور داخليدل ناممکن شو او کور ته ور داخليدل ممکن نودا ناممکن په ممکن باندې قياس کول قياس مع الفارق شو کوم چې صحيح نه دې **مصرف** اوبه خلاف دهغه مسئلې چې وړاندې تيره شوه چه راويستل د بعضي کسانو **مصرف** لره نو بيه هغې کي که کوم نفر نه وي ور داخل شوي بيا هم د هغوی لاس کټ کولې شي ځکه چې دغه **مصرف** داخليدل د څه غلو او د څه غلو بهر ودریدل **مصرف** عادت دې **مصرف** داسي څوک نشي ونيولې چه گوره په دغه مسئله کي چې کوم نفر کور ته ور داخل شوې نه وي نوهم دهغوی لاسونه کټ کولې شي دغه ډول دې په زير بحث مسئله کي هم چې کور ته ور داخل شوې نه وي خو غلا نې کړې وي دده لاس دې کټ کړې شي ځکه چې فرق تاته واضح او ښکاره شو چه د غلو عادت هم په دې جاري دې نو که موږ بهرني نفر د لاس کټ کولو نه مستثنی کړو په دې کي د حد د نفاذ ضائع کيدل دي

د کټ کټ په تيلي غلا کولو د لاس کټ کولو حکم

قَالَ (وَأَنَّ طَرَفَةَ خَارِجَةَ مِنَ الْكُمِّ لَمْ يَقْطَعْ، وَأَنَّ أَذْعَلَ يَدَهُ فِي الْكُمِّ يَقْطَعُ) لِأَنَّ فِي الْوَجْهِ الْأَوَّلِ الرِّبَاطَيْنِ خَارِجَيْنِ، فَبِالْطَّرَفِ يَحْتَقُ الْأَخْذُ مِنَ الظَّاهِرِ فَلَا يُوْجَدُ هُنَاكَ الْحِزْوُ، وَفِي الثَّانِي الرِّبَاطَيْنِ دَاخِلَيْنِ، فَبِالْطَّرَفِ يَحْتَقُ الْأَخْذُ مِنَ الْخَرِيفِ هُوَ الْكُمُّ، هَلْ الْفَتْحُ ① صوره همياني (بتهوه) ② الكم لستونې ③ الرباط تړل ④ هتک بې حرمتي ⑤ طر کټ کړه

صورتونو کې روښې محفوظ وي. په هغې کې به لاس کټ کولې شي. اوچه په کومو کې چې روښې غیر محفوظ وي. نو په هغې کې به نشي کټ کولې. نومشابه شوه ځلدا تيلي ځه د اوبسانود بار سره، ځريعی په اوبسانوچه کوم بار پروت وي. اودوی په سفر روان وي. منزل کوی. نو په دې کې مقصود منزل وي. دبار ساتنه نه وي. ددې امله اکثر مالک په یوځانې کې وي. او اوبن چې بار پرې سربیره پورت وي. هغه ترې ډیرلري وي. نو که غل دغه بار غلا کړلو. د هغه لاس به نشي کټ کولې. اگرچه مالک ورسره وي. ځکه چې دغه بار غیر محفوظ دي. او دغیر محفوظ څیز په غلاباندې حدنه واجبیږي. نو دغه ډول په زیر بحث مسئله کې هم مالک لره ځه اعتبار نشته. بلکه تيلي او په هغې کې د پرتو روښو حالت ته به کتلي شي. که محفوظ وي اوغلا شوی وي. په سارق باندې پرې کول شته. او که غیر محفوظ وي. نو پرې کول نشته.

داوبسانودقطارنه داوبن یا سامان په ددهجاري کولو حکم

(وَأَنْ سَرَقَ مِنْ الْقِطَارِ رَيْعِيًّا أَوْ جَلَا لَمْ يَقْطَعْ) لِأَنَّهُ لَيْسَ بِمَحْرُومٍ مَقْصُودًا فَيَتِمُّ كُنْ شَبَهُ الْعَدَمِ،

حل اللغة: ① القطار: د اوبسانو قطارچه يو بل پسې اوبسان روان وي ② ريعي: اوبن ټپله و تړيخ: او که غلا نه کړلو د قطارنه اوبن يا بار ځريعی په قطار کې ډیر اوبسان روان وو. او غل ترې یواوېن يا د یواوېن سربیره چې کوم بار وو هغه غلا کړل ځه نو په شې کټ کولې ځلاس د غل ځه ځکه چې دا قطار نه دې محفوظ په اعتبار د مقصود سره. نو پیدا شوه شبه عدم حفاظت، ځريعی کيدای شي. چه دا اوبن يا په ده باندې چې کوم بار وي. محفوظ نه وي. نو ددې شبه د امله چې په حرز کې شبه راغله. لاس نشي کټ کولې

وَهَذَا أَنَّ السَّارِقَ وَالْقَائِدَ وَالزَّامِكِ يَقْصِدُونَ قَطْعَ الْمَسَاقَةِ وَثَقُلَ الْأَمْتَعَةُ دُونَ الْحِفْظِ. حَتَّى لَوْ كَانَ مَعَ الْأَمْثَالِ مِنْ تَتَبُعٍ لِيَحْفَظَ قَالُوا يَقْطَعُ

حل اللغة: ① السائق شړونکې ② القائد: راښکونکې ③ امته: جمع د متاع ده سامان ④ احوال جمع د حمل بار ټپله و تړيخ: اودا شبه عدم ساتنه ځکه پیدا کيږي. چه شړونکې ځچه په قطار کې اوبسان شړي ځه او راښکونکې ځچه د اوبسانو نه وړاندې روان وي ځه او سور ځچه په اوبن باندې سور وي ځه دوی قصد او کوی د خلاصولو د مسافت، اونقل کول د سامان نه د ساتنه ځريعی په قطار کې چې ډیر اوبسان روان وي. نو د قافلو واله مقصود د اوبسانو اودهغې د سامان ساتنه نه وي. بلکه ددوی مقصود هغه ځانې ته رسيدل وي. چرته چې دوی روان شوی وي. نو دا اوبان او په دې بار شوې سامان محفوظ نه شو. نو ځکه ددې نه په غلا سره لاس نه کټ کيږي ځه او که د بارونو سره ځوک روان وي ورپسې لپاره د ساتنه ځريعی د اوبسانو په قطار کې ځوک ددې لپاره مقرر شوې وي. چه اوبسانو او په دې باندې چې کوم سامان باردې. دهغې ساتنه کوی. نو په دې صورت کې دا اوبسان او سامان په محافظ سره محفوظ شو. اوچه محفوظ شو. نو ځه عالمانو فرمايلي دي. چه کټ کولې به شي ځلاس ددې په غلا کې ځه

بار په سوري کولو دهغې نه دغلا په کولو د لاس کټ کولو حکم

(وَأَنْ شَقَّ الْحِمْلَ وَأَعْدَمَهُ قَطَعَ) لِأَنَّ الْوَالِقَ فِي مِثْلِ هَذَا جَرَزَ لَأَنَّهُ يَقْصِدُ بِيُضْعِ الْأَمْتَعَةِ فِيهِ صَيَانَهَا كَالْكُرْفِ فَوَجَدَ الْأَعْدَمَ مِنَ الْجَزْزِ يَقْطَعُ

حل اللغة: ① شق: څيري کړو ② جوالق: د اوبسانو بارونه ③ صيانة: حفاظت ټپله و تړيخ: او که سورې نه کړلو بار، او وائي خستل دهغې نه ځه سامان ځه نو کټ کولې به شي ځلاس ځکه چې بارونه په داسې صورت کې، محفوظ وي. ځکه چې قصد کولای شي په کيخودلو د سامان په دې کې، ساتنه ددې ځريعی په بارونو کې چې کوم سامان کيخودې شي. نو د ساتنه لپاره وي. لکه په موجوده وخت کې چې سوداگر ديو ښار نه بل ښار ته د بيلتې په ذريعه مالونه ليکي. نو هغه هم په بوجونو کې بندوی. اوليږي ټي. ځکه چې دغه بوجونه دهغې لپاره ساتنه گڼي ځه پشان د لستونې ځريعی لکه څنگه

کتاب السرقة

چې تیلی په لستونړی کې پرته وی. نودا لستونړی دهغې لپاره ساتنه وی. تردې که څوک دغه تیلی غلا کړی. لاس نې کت کولې شی. نو په زیر بحث مسئله کې موجود شو اخستل د داسامان په د محفوظ ځانې نه، نوکت کولې به شی. ځکه چې د محفوظ ځانې نه یو څیز غلاشی. دغل لاس کت کولې شی.

باریه غلا کولو د لاس کت کولو حکم

﴿وَإِنْ سَرَقَ جُلُوفًا فِيهِ مَتَاعٌ وَصَاحِبُهُ يُحْفَظُهُ أَوْ تَابِعَهُ عَلَيْهِ فُطِمَ﴾ وَمَغْنَاةُ إِنْ كَانَ الْجُلُوفُ فِي مَوْضِعٍ هُوَ كَيْفَ يَمُرُّ بِالطَّرِيقِ وَتَعْرِفُهُ حَتَّى يَكُونَ عَمْرًا بِصَاحِبِهِ لِكُونِهِ مُتَرَصِّدًا لِلْخَطِيئَةِ

هل اللغة: ① مترصد تیار، مستعد

ژباړه وتریخ: -- اوکه پټ نې کرل بارونه چې په هغې کې سامان وو. او مالک دهغې دهغه بارونو ساتنه کولو، او یا ویده (اوده) وو په هغې باندې، نوکت کولې به شی. ځکه لاس دهغه ددې مطلب دا دې چې بارونه په داسې ځانې کې وی. چې هغه محفوظ نه وی. لکه لار اوددې پشان بل ځانې، نوگرځی محفوظ په مالک خپل سره، ځکه چې دې تیار دې ساتنه دهغې دپاره.

﴿وَهَذَا لِأَنَّ الْمُعْتَصِرَ هُوَ الْحَفَظُ الْمَعْتَادُ وَالْجُلُوفُ عِنْدَهُ وَالنُّومُ عَلَيْهِ يَحْدُ حِفْظًا عَادَةً وَكَذَا النَّوْمُ يَقْرُبُ مِنْهُ عَلَى مَا اخْتَرْنَا مِنْ قَوْلِ وَذَكَرْنِي بَعْضُ النَّاسِ وَصَاحِبُهُ تَابِعَهُ عَلَيْهِ أَوْ حَيْثُ يَكُونُ حَافِظًا لَهُ، وَهَذَا لِأَنَّ كَيْدَ مَا قَدْ مَنَاهُ مِنَ الْقَوْلِ الْمُخْتَارِ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالْغُيُوبِ﴾

ژباړه وتریخ: -- اودا څیز ځکه محفوظ گنرلې شی. چې معتبر هغه ساتنه دې. چې په عادت کې وی. یعنې په دې صورت کې د محفوظ څیز غلا شوې ده. البته ساتنه نې د مکان په اعتبار سره نه دې. بلکه د محافظ په ذریعه دې. نوچه نکه د محفوظ ځانې نه غلا شوې ده. ځکه به لاس کت کولې شی. اوچه دې پرې سربیره ناست وی. یا پرې خوب کوی. نودا شمارلې شی ساتنه په عادت کې، اودغه ډول خوب نزدې د سامان سره د محافظت په دې. لکه څنگه چې موږ دا خبره غوره کړې ده. وړاندې یعنې ددې بیان وړاندې شوې دې. چې دسامان سره نزدې ویده (اوده) وی. نودغه سامان په دې اوده باندې محفوظ گنرلې شی. او په بعضې نسخو دقدوری کې ذکر شوی دی. چې وی مالک دهغې دسامان په ویده (اوده) په دې دسامان په دپاسه، او یا وی محافظ د هغې د نوددې نسخې نه دا معلومه شوه. چې ویده (اوده) سرې هم محافظ گنرلې شی. اودا نسخه مؤکد کوی هغه چې موږ وړاندې بیان کړل دمختار قول نه یعنې موږ وړاندې دې خبرې ته ترجیح ورکړه. چې ویده (اوده) سرې محافظ گنرلې شی. نوددې دویمې نسخې په عبارت سره زموږ د خبرې تائید کېږي. چې په محافظ باندې ساتنه کول معتبر دې. اوچه معتبر دې. نوددې په غلا به لاس کت کولې شی.

دغل دلاس کت کولو حکم

﴿قُلْ فِي كَيْفِيَّةِ الْقَطْعِ وَالْيَايَةِ قَالٌ﴾ (وَقَطْعُهُمْ مِنَ السَّارِقِ مِنَ الرَّيْبِ وَتَحْسُمُ) فَالْقَطْعُ لِمَا تَلَوْنَا مِنْ قَبْلُ، وَالْيَايَةُ بِقِرَاءَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

هل اللغة: ① يحسم داغ ورکولې شی ② يقطع کت کولې شی ③ الزند: جوړ

ژباړه وتریخ: -- دداسې فصل په طریقه دکت کولو دلاس کې او په اثبات ددې دکت کولې کې دي. مصنف دغفرمانی. اوکت به کړې شی راسته لاس د غل ترجوه پورې، یعنې د مړوند دجوړه پورې. اوداغ به ورکولې شی. ددغه کت شوی ځانې تمه نوکت دلاس په ثابت دی دهغه دلیل نه کوم چې موږ تلاوت کړې دې وړاندې یعنې آیت چې ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا أَوْ بَنِي لَاس ثُبُوت كَيْرِي﴾ دقراءت دحضرت عبدالله بن مسعود په ځکه چې دهغوی په قراءت کې داسې دی. چې ﴿فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾

وَمِنْ الزُّنْدِلَاتِ الْإِسْمَ تَقْتَضِيهِ، وَهَذَا التَّفْعِيلُ: أَغْنَى الرُّسْمُ مُتَقَيَّنٌ بِهِ، كَيْفَ وَقَدْ صَحَّ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَمَرَ بِقَطْعِ يَدِ السَّارِقِ مِنَ الزُّنْدِيلِ، (١)

هل اللغة: ① يتناول شاملبری ② الابط: تخیخک ③ الرسغ: مروند
 زیاده وشریح: - اودجورنه پری کول خکه دی چه د، ید، لفظ شاملبری ترترخه پوری ④ یعنی د یداطلاقی د گوتو د سرنه واخله ترترخه پوری کبری ⑤ اودا جوړ یعنی مروند په یقین سره شامل دې په ⑥ تعریف د لاس ⑦ کی ، ⑧ ونودا حیاط لپاره به په دې باندې عمل کولې شی چه چونکه دومره اندازې ته هم لاس ونیلی شی نوزموړ به دا کوښښ وی. جدهم قائم شی. اوسارق ته زیات نقصان هم اونه رسی. دا خو عقلی دلیل وو. اونقلی دلیل دا دې: چه ⑨ اوبه صحت سره ثابت شوی دی. چه نبی ⑩ حکم کړې وو. دکت کولود لاس دغل د مروند نه،

وَالْحَسْمُ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {فَأَقْطَعُوهُ وَأَخِيمُوهُ} (٢) "وَلَا تَهْ لَوْلَمْ تُحْسَمُ نَفْسِي إِلَى التَّلْفِ وَالْخَدِّ وَالْجِرَامُ تِلْكَ"

هل اللغة: ① التلف: هلاکت
 زیاده وشریح: - اوداغ ورکول هم شته. د امله د ارشاد د نبی ② نه، ③ په اړه دغل کی ④ کت نې کړې ⑤ لاس ⑥ اوداغ ورته ورکړې. ⑦ اوداغود داغ ورکاوه نقلی دلیل شو. اوعقلی دلیل دا دې: چه ⑧ اوکه چرته داغ ورنکړې شی. ⑨ ونودې څخه به وینه روانه وی. اوچه وینه تري روانه وی ⑩ نو مفضی به شی ⑪ اودا پری کول دلاس ⑫ هلاکت د غل نه، ⑬ یعنی غل به هلاک شی ⑭ اوحد تنبیه وړکونکې دې. ⑮ چه مجرم ته په جیل جرم تنبیه ورکړې ⑯ هلاکونکې نه دې. ⑰ چه مجرم هلاک کړې ⑱

خو خوښه دغلا کوونکی کس حکم

إِلَّا إِنْ سَرَقَ ثَانِيًا قُطِعَتْ رِجْلُهُ الْيُسْرَى، فَإِنْ سَرَقَ ثَالِثًا قُطِعَتْ رِجْلُهُ الْيُسْرَى وَخُلِدَ فِي السِّجْنِ حَتَّى يَتُوبَ (٣) وَهَذَا السِّجْنَانُ وَنُحْزَرُ أَيْضًا، ذِكْرُهُ الْخَاتَمُ بِرَحْمَةِ اللَّهِ.

هل اللغة: ① السجن: جیل ② وجل: پښه
 زیاده وشریح: - که غلا نې اوکړله دوباره کت به کړې شی پښه گسه دده، که غلا نې اوکړله په دریم ځل، نه به شی کت کولې ③ دده هېڅ اندام ④ اوهمیشه لپاره به واچولی شی په قید کی، تردې چه توبه اوباسی. اودا حکم ⑤ چه په دریم ځل به پری کول نه وی. بلکه همیشه لپاره به په جیل کی اچولې شی ⑥ داستحسان دې. ⑦ ځکه چې قیاس دا وائی. په دریم ځل دې هم پری کول اوکړې شی. ځکه سبب دحد جاری کولوموجود شوي دې. چه غلا ده. نومسبب چې دلاس پری کول دی. هغه به هم جاری کولې شی ⑧ اونعزیری سزا به ورته ور کولای شی هم دغه ډول ذکر کړی دی مشانخو ⑨

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: فِي الثَّالِيَةِ قُطِعَتْ يَدُ الْيُسْرَى، وَفِي الرَّابِعَةِ قُطِعَتْ رِجْلُهُ الْيُسْرَى يَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ سَرَقَ فَأَقْطَعُوهُ، فَإِنْ عَادَ فَأَقْطَعُوهُ، فَإِنْ عَادَ فَأَقْطَعُوهُ} (٤) وَيُرْوَى مُقْتَصَرًا (٥) كَمَا هُوَ مَذْهُبُهُ، وَلَئِنْ الثَّالِيَةَ وَمِثْلَ الْأُولَى فِي كُنْزِنَا حَيَاةً بَلْ قَوْلَهَا قَتْلُكَ أَدْعَى إِلَى شُرْعَةِ الْحَدِّ.

زیاده وشریح: - اوفرمانی امام شافعی ① چې ② په اول ځل به راسته لاس اوبه دوهم ځل چه لاس اوبه په دریم ځل کی به کت کولای شی گسه پښه د ده، اوبه ③ خلورم ځل کت کولې به شی بښې پښه دده، ④ اودامام شافعی ⑤ دا قول ⑥ د نبی ⑦ د ارشاد د امله دې. چا چې غلا اوکړله. نو پری کول اوکړې. که واپس

(١) من عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده ⑧ أخرجه الدارقطني في سننه ٢٠٤/٣ -

(٢) من حديث أبي هريرة ⑧ أخرجه الحاكم في المستدرک ٣٨١/٤ -

(٣) من حديث جابر ⑧ أخرجه أبو داود في الحدود باب ٢١ رقم ٤٤٠١ -

(٤) من حديث عصمة بن مالك أخرجه الدارقطني في سننه ١٣٧/٣ والطبرانی معجمه عزاه إلى الهيثمي في مجمع الزوائد ٢٧٥/٤ -

کتاب السرقة

شو. داود بپاره نې غلا او کړله. نو پرې کول او کړئ. که واپس شو. هلاکول دریم ځل نې بیا غلا او کړه. نو کټ کړئ. او روایت شوې دې اودا حدیث نقل شوې هغه شان په تفصیل سره څنگه چې دامام شافعی رحمه الله مذهب دی. هره معنی حضرت جابر رحمه الله په روایت کي هم داسې دی. چه څلور ځله په غلا کولو کي دغل دواړه لاسونه اودواړه پښې کټ کړي شوي وي. دا خودامام شافعی رحمه الله نقلی دلیل وو. او عقلی دلیل نې دا دی. چه په دریم ځل غلا پشان د لومړني غلا ده. په گناه کي، بلکه دهغي نه زیاته ده. څخه چې سزا نې اوڅو پرله. اودهغي باوجود دې د غلا نه منع نشو. نو دې د زیاتې سزا مستحق دي. نو دا هره دریم ځل غلا کول. زیات دعوت ورکوي مشروعت د حد ته هره معنی چې په دریم ځل غلا او کړي. نودده دا عمل دي تقاضا کوي چه په ده حکم شرعی یعنی حد جاری شي.

وَلَمَّا قُوتَ عَلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِيهِ: إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى أَنْ لَا دَعَا لَهُ يَدَايَا كُلِّ يَمَانٍ وَمَنْ يَمَانٍ يَمَانٍ عَلَى

زباده وشرح:- اوزمور لپاره قول حضرت علي رحمه الله دي. په داسې غل کي، هره چه په اولني ځل نې دغل راسته لاس کټ کړلو. اوبه دوهم ځل نې گسه پښه کټ کړله. اوجه په دریم ځل ورته راوستي شو. وي فرمائيل. ماله دالله تعالی نه حیا راځي. چه زه دده یولاس هم پرې نږدم. چه دې پرې خوراک کوي. او استنجا پرې کوي اوبه پښه ورله هم پرې نږدم چه دې پرې تلل کوي. اوبه دې مسئله کي خبرې اوکړې دوی حضرت علي رحمه الله سره نور صاحبونو نوقائل کړل هغوی په دې دلیل سره هره چه دې بل لاس اوبله پښه هم پرې کړم. نو دې به په څه خپل ضروریات پوره کوي؟ نوبه دې باندې ورسره هغوی متفق شول. نوبه دې اجماع منعقد شوه. هره چه دغل څخه به په دریم ځل لاس یا پښه نشي کټ کولي. بلکه په جیل کي به اچولي شي.

وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَعْنَى لِمَا فِيهِ مِنْ تَقْوِيَةِ جِلْسِ التَّعَذُّبِ وَالْحَذَرِ، وَلَا إِلَهَ تَأْوِيلُ الْوُجُودِ وَالْزُّجْرَةِ يَقْلِبُ وَقُوَّةَ

زباده وشرح:- اوبله دا چې دا هلاک دواړو پښو اودواړو لاسونو کټ کول. هلاکول دی معنی، هره معنی اگر چه په ظاهره ژوندي دي. لیکن داسې بیکاره دي. چه په مرو حساب دي. څخه چې په دې فوت کیدل د جنس منفعت دی. هره معنی په انسان کي چې کوم اندامونه دوي اوده دوي اوده دی. که یوه کي ضائع شي. نوبل دهغي کار ورکوي. اودې ترې فائده اخلي. لکه دوي اوده سترگې دي. اودوي اوده غوږونه دي. دغه ډول دوي اوده لاسونه اودوي اوده پښې دي. نو که یو لاس یا یوه پښه کټ کړي شي. نو بیا هم جنس منفعت نه فوت کیږي. بلکه دې په بل لاس اوبه پښه باندې د نیولو اوتگ کار کولي شي. خو چه کله دواړه لاسونه یا دواړه پښې کټ کړي شي. نو جنس منفعت چې نیول اوتلل دی. هغه فوت کیږي. نو دا یو ډول معنوی هلاکت شو. اوحده تنبیه ورکول دی. هلاکول نه دی. یعنی حد د وژلونوم نه دي. بلکه په دې باندې مجرم ته تنبیه ورکولې شي. اوبل دلیل دا دي. چه داسې واقعه هره چه د یوسې یولاس او یوه پښه په غلا کي کټ شوې وي. اوبیا هم دې غلا کوي. کله کله پښیږي. او زورنه په هغه کار کي وي. چه زیات پښیږي. څخه چې زیات پښیږي. نود خلک ود منع کاوه لپاره پرې الله تعالی د حد سزا مقرر کړې ده. چه خلک ترې منع شي. اوبه داسې واقعه کي چې دوي اوده ځله پرې حد سرقه جاری شوې وي. مجرم په خپله د غلا نه منع کیږي.

بِحَالِ الْيَقَاصِ لِأَنَّ حَقَّ الْعَدْلِ يُسْتَوْفَى مَا أَنْكَرَ جَبْرًا مَلِكًا. وَالْحَدُّ يَطْعَنُ فِيهِ الطَّعَاوِي رَحِمَهُ اللَّهُ أَوْ تَقِيلُهُ عَلَى النَّبَاةِ

هل اللغة: ① طعن عيب بيان کړې دي ② الجبر تمام (پوره) کول
زباده وشرح:- په خلاف دقصاص، څخه چې قصاص دبنده حق دي نو پوره به اخستي شي څومره چې ممکن

(۱) أخرجه محمد بن الحسن في كتاب الآثار والدارقطني في سننه ۱۸۰/۳ (رق ۲۸۸) -
نقله الزيلعي رحمه الله بالتفصيل وعزا إلى التفتيح نصب الراية ۵۷۳ -

وی لپاره د پوره کولو د نقصان د حق العبد یعنې که زید د بکر لاس کټ کړلو. نو قصاصاً به دده لاس هم کټ کيږي. که بیا یې د بکر لاس کټ کړلو. نو قصاصاً به دده دوهم لاس هم کټ کيږي. دغه ډول که دچا یوه پښه نې ماته کړه. نو قصاصاً به دده پښه هم کټ کولې شی. او که دهغه یا دبل چا پښه نې ماته کړه. نو قصاصاً به دده بله پښه هم کټ کولې شی. تردې چې بې لاسو او بې پښو پاتې شی. نویه دې صورت کې اگرچه جنس منفعت فوت کيږي. خو بیا هم دده لاسونه او پښې کټ کولې شی. ځکه چې قصاص حق العبد دی. نوچه څومره پورې ممکنه وی. بنده ته به خپل حق پوره کولې شی. او بیه زیر بحث مسئله کې حق الشرع دی. ددې امله به جنس منفعت نشي فوت کولې. او حدیث ماکوم چې دامام شافعی رحمه الله مستدل دي. کلام کړې دې په هغې کې امام طحاوی رحمه الله مانیلې نې دی موږ ددې آثارو چې د سارق د دواړو لاسونو او دواړو پښو د پرې کول حکم په کې شوې دې. لټون او تنبع او کرله. خوددې لپاره موڅه اصل بیا نه موندل کذا فی البنايه، نو دا دهغې نه یو ځواب شو. هغه حدیث قابل استدلال نه دی. ځکه چې ضعیف دی. او دوهم ځواب دا دی چې رحمه الله یا موږ حمل کوو دغه حدیث په سیاست باندې رحمه الله نیی. سیاست د دغه غل دواړه لاسونه او دواړه پښې کټ کړې وې. او سیاست امام ته ددې اجازت زموږ په نیزهم شته.

غل چې په پښو لاسو کې شل یا کټ وی نو دده د حد حکم

﴿وَأَذَانُ السَّارِقِ أَشْلُ الْقَبْلِ الْيُسْرَى أَوْ أَفْطَرَهُ أَوْ مَقْطُوعَ الرَّجْلِ الْيُمْنَى لَمْ يَقْطَعْ﴾ لِأَنَّ فِيهِ تَقْوِيتَ جُلُسِ الْمَنْفَعَةِ بَطْشًا أَوْ مَقْطَعًا. إِذَا كَانَ ثَلَاثُ أَصْبُعٍ أَوْ أَفْطَرَهُ أَوْ مَقْطُوعَ الرَّجْلِ الْيُمْنَى شَلَا لَمَّا قُلْنَا

هل اللغة: ① بطش: چور کل، سوک وړ کول ② شلي: تلل ③ تقويت: فوت کول
ژباړه و تشریح: -- او کله چې وی غل چې چپه لاس نې شل وی. او پرې کړې شوي وی. پښه نې، نو رحمه الله په دې صورتونو کې به رحمه الله نشي کټ کولې. لاس یا پښه دده رحمه الله ځکه چې په دې کې فوت کيدل د جنس منفعت د نیولو او تنبع دی. یعنې بیخي دې د نیولو او د تللو نه محرومه کيږي. او دا د جنس منفعت فوت کيدل دی. او وړاندې تیر شوی دی. چه د جنس منفعت فوت معنی هلاکت دی. نو دا جائزه شو رحمه الله اودغه ډول حکم دې رحمه الله یعنې پښه یا لاس به نې نشي کټ کولې. کله چې وی پښه گسه دده شله، د هغې دلیل د امله کوم چې موږ بیان کړلو. رحمه الله په دې کې د جنس منفعت فوت کيدل دی. او دا جائزه نه دی.

﴿وَكَذَا إِذَا كَانَ ثَلَاثُ أَصْبُعٍ أَوْ أَفْطَرَهُ أَوْ مَقْطُوعَ الرَّجْلِ الْيُسْرَى مِنْهَا يَوْمِي الْيُمْنَى﴾ لِأَنَّ قِيَامَ الْبَطْشِ بِالْأَيْمَانِ

هل اللغة: ① ايهامة: قټه گوته ② اصبعان: تشنيه د اصبع، گوته ③ قوام: دارومدار
ژباړه و تشریح: -- اودغه ډول حکم دې کله چې وی خمچه (قچه) گوته د چپه لاس کټ شوي وی. یا شله یا دوي اوده) گوته ددې نه سوا د قټې نه، رحمه الله یعنې یا خمچه (قچه) گوته کټ شوي یا شله وی. خمچه (قچه) گوته خو کټ یا شله نه وی. البته نور دوي اوده) گوته کټ یا شلي وی. ځکه چې دارومدار د نیولو رحمه الله په خمچه (قچه) گوته وی. رحمه الله نوچه خمچه (قچه) گوته نه وی. دا حکماً داسې شوه. چه دده چپه لاس نشته. او دواړه لاس په نشتوالی کې وړاندې تیر شو. که موږ بل لاس کټ کوو. نو فوت کول د جنس منفعت دی. کوم چې جائزه نه دی.

﴿لِأَنَّ ثَلَاثَ أَصْبُعٍ وَاحِدٌ يَوْمِي الْيُمْنَى وَمَقْطُوعَةُ أَوْ شَلَا قُطْعَةً﴾ لِأَنَّ قَوَاتِ الْوَاحِدِ وَلَا يُوجِبُ شَلَا قُطْعَةً هَذَا فِي الْبَطْشِ

ژباړه و تشریح: -- که چرته وه یوه گوته سوا د خمچه (قچه) نه شله رحمه الله نو په دې صورت کې رحمه الله کټ کولې به شي. لاس رحمه الله ځکه چې نشتوالی دیوې گوته نه واقع کول خلل ظاهري په نیولو کې رحمه الله نو دا حکماً د لاس پرې کول نشو. لکه څنګه چې په وړاندې صورت کې موږ بیان کړی وو. اوچه حکماً د لاس پرې کول نشو. نو دبل لاس پرې کول تفويت د جنس منفعت نشو. اوچه تفويت د جنس منفعت نشو. نو جائزه پرې کول دبل لاس رحمه الله

﴿لِأَنَّ ثَلَاثَ أَصْبُعٍ وَاحِدٌ يَوْمِي الْيُمْنَى وَمَقْطُوعَةُ أَوْ شَلَا قُطْعَةً﴾ لِأَنَّ قَوَاتِ الْوَاحِدِ وَلَا يُوجِبُ شَلَا قُطْعَةً هَذَا فِي الْبَطْشِ

کتاب السرقة

زېاده وتریخ:- په خلاف د فوت کیدو دوو گوتو څیرینی چې دغل د قتبې گوتې نه سوا نورې دوي [دوه] گوتې دلاس کې وې. څرنگه په دې صورت کې به بل لاس نشي کېت کولې ځکه چې دوي [دوه] گوتې په شان د قتبې گوتې دي. په نقصان د نیول کي څیرینی لکه څنگه چې څمچه (قچه) گوتنه نه وې. نوسرې نیول نشي کولې. دغه شان چې د یولاس دوي [دوه] گوتې نه وې. نوهم څه نیولې نشي. نودوي [دوه] گوتې پشان د قتبې گوتې شوې. اوپه څمچه (قچه) گوتنه کې پرې کول نشته. نودغه ډول به دوو گوتو د نشتوالی په صورت کې هم پرې کول نه وې.

د یولاس په ځانې دبل لاس په کېت کولو دجلاد په اړه کې حکم

قَالَ (وَإِذَا قَالَ الْحَاكِمُ لِلْعَدَا أَفْطَرِ عَيْنٍ هَذَا فِي سَرَقَةٍ سَرَقَهَا قَطْعُ يَسَارَةٍ عَمْدًا وَخَطَأُ فَلَاشٍ عَلَيْهِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى (۱) وَقَالَ لَاشٌ عَلَيْهِ فِي الْخَطَا يُضْمَنُ فِي الْعَيْنِ) وَقَالَ زُفَرٌ رَحِمَهُ اللَّهُ يُضْمَنُ فِي الْخَطَا أَيْضًا وَهُوَ الْقِيَاسُ،

زېاده وتریخ:- ابو الحسین قدوری څیرینی فرماني. کله چې وایي حاکم جلا د ته کېت کره راسته لاس ددې کس په غلا کې چې کرې نې ده. نو هغه کېت کرې چې لاس دهغه، په قصد یا په خطا نو نشته څه څیز په هغه باندې. په نیزد امام ابوحنیفه څیرینی اوصاحبین څیرینی فرماني نشته څه څیز په ده باندې په خطا کې اوضامن کېږي به څه لاس ددیت څه په قصد کې څه په هغه قصداً عمداً دهغه چې لاس کېت کرې څه او فرماني امام زفر څیرینی ضامن کېږي به په خطا کې هم څیرینی په غلطۍ سره نې د بنی لاس په ځانې چېت کېت کړلو. نوهم به دده نه تاوان اخستې شي څه اودا څه خطا په صورت کې پرې ضامن راوستل څه قیاس دي.

وَالْعَدَا بِالْخَطَا هُوَ الْخَطَا فِي الْاجْتِيَاءِ، وَأَمَّا الْخَطَا فِي مَعْرِفَةِ الْيَمِينِ وَالْيَسَارِ لَا يُجْعَلُ عُقُوبًا وَقِيلَ يُجْعَلُ عُقُوبًا أَيْضًا.

هل اللغة: ① اليمين بنى لاس ② اليسار: كس لاس

زېاده وتریخ:- او مراد په خطا سره اجتهادى خطاى ده. څیرینی چې جلا د وانی. دده چې لاس پرې کول واجب دی. نو چې لاس کېت کرې. حالانکه واجب د بنی لاس پرې کول وې څه هرچه خطا په پیژندگولو د بنی اود چې لاس کې څه غل دا وانی. چه زه راسته لاس کېت کوم. خو کله چې پرې کول کوي. نوپه غلطۍ سره د بنی لاس په ځانې چې لاس کېت کرې څه نونشی گرځولې دا عمل عفو څرنگه په دې صورت کې به په ده باندې ضامن وې څه اوونیلې شوى دى چې گرځولې به شى عذر څرنگه په دې صورت کې څه هم. څرنگه عذراوگرځولې شى. ضامن به پرې واجب نه وې څه.

لَهُ أَنَّهُ قَطْعُ يَدٍ مَعْصُومَةٍ وَالْخَطَا فِي حَقِّ الْعِبَادِ غَيْرُ مَوْضُوعٍ قِيَمَتًا.

زېاده وتریخ:- دامام زفر څیرینی دلیل دا دي. چه ده کېت کرې دې لاس معصوم څیرینی شرعاً دده لاس پرې کول واجب نه وو. نوگويا چې دغه لاس بې گناه شو څه او خطا په حق د بندگانو کې نه وې معاف څرنگه نه که یوکس په خطا باندې د بل کس مال هلاک کړل. نو دې به ضامن وې څه نوضامن کېږي به د لاس د تاوان څرنگه دې صورت کې هم څه.

قُلْنَا إِنَّهُ أَفْطَرُ فِي اجْتِيَاءِهِ، اذْكَرَ فِي الدَّمَنِ تَعْيِينَ الْيَمِينِ، وَالْخَطَا فِي الْاجْتِيَاءِ مَوْضُوعٌ.

زېاده وتریخ:- مونږدا وایو چه دې خطا شو په اجتهاد خپل کې، څه موجب دحد نې چې لاس گنډلو. اودده د دې غلطۍ گنجائش هم شته ځکه چې نشته به نص څرنگه معین کول د بنی لاس څرنگه په نص کې خو مطلقاً دا ذکر دی. چه ﴿فَأَقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ او يد بنی او چه دواړو لاسونو ته نیلې شي څه اوخطا په

(۱) القول الرابع هو قول الإمام كذا في الدر المنقذ (۶۳۳/۱) وفتح القدير (۱۵۷/۵) ورد المختار (۲۲۷/۳) والهندية (۱۸۳/۲) والبحر النقي (۶۲/۵) نقل عن القول الرابع (۴۶۹/۱).

﴿یعنی معاف دہو﴾

وَمَا أَتَاهُ قَطْمٌ طَرَفًا مَعْصُومًا بِغَيْرِ حَقٍّ وَلَا تَأْوِيلَ لِأَنَّهُ تَعَمَّدَ الْعِلْمَ فَلَا يَغْنَى وَإِنْ كَانَ فِي الْمُعْتَبَرَاتِ،

وَلَمْ أَكُنْ مِنْ مَنعُومٍ
 وَبِزَامَةٍ وَتَرْجَمَةٍ - او ۱۰ خپله مدعا باندې که په قصد باندې د ښې په ځانې چپه لاس کې کړي. نونشان پرې
 شته ۱۱ د صاحبینو د دلیل دا دې چه ده ۱۲ جلا ده ۱۳ کې کړلو یو اندام معصوم بغیر دغه حق نه، ۱۴ یعنې په
 شریعت کې ددې لاس پرې کول نه وو او ده کې کړلو. نو دا یو معصوم لاس په ناحقه باندې کې کړلو. یعنې
 داسې نه وه چې ده دېل جا لاس چپه لاس کې کړي وو. او دهغې په مقابله کې دده چپه لاس کې کړې شو ۱۵
 او بغیر دغه تاویل نه ۱۶ یعنې چې جلا دا تاویل او کړې چه قرآن پاک کې د مطلق لاس کې کاوه حکم راغلي
 دي. ښی اود چپه تعین په کې نشته. نو د قرآن پاک د اطلاق په وجه په دواړو لاسونو کې دهر یو دېت کاوه
 دې ښی اود چپه تعین په کې نشته. خو د ظلم ۱۷ ظلم ځکه دي. چه حاکم ورته یو لاس یاد کړې دي. اودې
 اختیار شته ۱۸ ځکه چې ده قصد کړې دې د ظلم ۱۹ نونشی معاف کولې. بلکه په جلا به تاوان راځي ۲۰ اگر چه په
 بل لاس کې کوی. او په قصد داسې کوی ۲۱ نونشی معاف کولې. بلکه په جلا به تاوان راځي ۲۰ اگر چه په
 دې مسئله کې د اجتهاد گنجاش شته.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 جَلَدٌ ۱۱ جَلَدٌ ۱۲ جَلَدٌ ۱۳ جَلَدٌ ۱۴ جَلَدٌ ۱۵ جَلَدٌ ۱۶ جَلَدٌ ۱۷ جَلَدٌ ۱۸ جَلَدٌ ۱۹ جَلَدٌ ۲۰ جَلَدٌ ۲۱

وَمَا كَانَ يَنْبَغِي أَنْ يَجِبَ الْقِصَاصُ إِلَّا أَنَّهُ امْتَنَعَ لِلْعُقُوبَةِ، وَأَلَيْسَ حَقِيقَةً رَحْمَةُ اللَّهِ أَنَّهُ أَتَى وَأَخْلَفَ مِنْ جَلِيهِ مَا وَخَّعَ مِنْهُ فَلَا يَعْدَا

ټولګا
ژباړه وتریځ:- او مناسب خدا وو چه واجب شوې وې په ده «جلاد» باندې قصاص راود جلا د چپه لاس هم کټ کړې شوي وې خو قصاص ممتنع شود. امله د شبه نه «چه دا شبه کیدای شی چه په غلا کې که د بنی لاس په ځانې د چپه لاس پرې کول هم جائز وی نو ددې شبه د امله د جلاد نه حد ساقط شو.
او دامام ابوحنیفه د دلیل دا دی چه ده هلاک کړلو «چپه لاس» اوپرې نې خودلو دجنس دهغې لاس نه هغه چې بهتر دي دهغې نه «یعنی جلاد د بنی لاس په ځانې چې اکثر کارونه هم په بنی لاس کیږي هغه پریښولو او چپه لاس نې کټ کړلو. نو ده د سارق سره ښه او کړلو بد نه، ځکه چې د بنی لاس په ځانې چې واړه کارونه پرې کیږي. چپه لاس کټ کړلو چه ډیر کارونه پرې سرې نشی کولی لکه دخط لیکل وغیره شوه نو دا «چپه لاس کټ کول» نشی شمارلې هلاکول.

شَمْسٌ نَوْدَا هَدَّيْچِه لَاسِ كِتْ كَوَلَه نَسِي سَمَارَكِي هَدَنُون،
گَمَن كَمَدَعَلِي غَبَرِه بِييم مَالِه بِيغَل قَبْتِه نُهَدَجِم، وَعَلَى هَذَا لَوْ قَطَعْتَ غَيْرَ الْخَدَاوَا لَا يَفِيضُ أَنْبَا هُوَ الْمَجِيءُ.

[illegible]

لاس به هم کت کولی شی. اوکه په خطا ئې کت کړې وی. نو د لاس دیت به پرې وی.

وَلَوْ أُخْرِجَ السَّاقُ سَازَةً وَقَالَ هَذِهِ يَمِينُ لَا يَمْنَنُ بِالْإِنْقَافِ لِأَنَّهُ قَطَعَهُ بَأَمْرِهِ. ثُمَّ قَالَ الْعَقِيدُ عِنْدَهُ عَلَيْهِ سَعَمَانُ الْمَالِ لِأَنَّهُ لَمْ يَمْنَعْ حَذًا. وَفِي الْقَطْعِ كَذِبٌ عَلَى هَذِهِ الطَّرِيقَةِ. وَعَلَى طَرِيقَةِ الْإِجْمَاعِ لَا يَمْنَنُ.

هغه څوک چې د لاس د دیت په لاس کې کت کړي، نو د لاس د دیت به پرې وي. او که په خطا کې کت کړي، نو د لاس د دیت به پرې وي. او که په خطا کې کت کړي، نو د لاس د دیت به پرې وي.

چپه لاس کت کړلو، نو نه ضامن کیری (جلاد) په اتفاق سره، ځکه چې جلا د پرې کول کړی دی په حکم (جلاد وشریح:- او که راوړې اندې کړو غل چې لاس خپل او وې ونیول، چې دا راسته لاس دې زما، (جلاد دهغه

کتاب السرقة

دهغه، بيا په صورت د قصد کي ډله جلا ده په قصد باندې دسارق چپه لاس کټ کړي وي ډله په ده يعنې غل باندې تاوان دمال دي. ډله مالک ته به خپل مال مسروق وړکوي ځکه چې دا ډله پري کول د چپه لاس نه دي واقع شوې حد ډله ډله حد واقع نشو په سارق باندې به د مال تاوان واجب وي. ځکه چې د سارق نه خود مالک لپاره دمال تاوان په هغه صورت کي ساقط کيدلو چې په هغه باندې حد جاري شوې وو. او اوس په دې صورت کي خود غل لاس پري کول حد نه دي ډله او په صورت د خطا کي ډله يعنې چې جلا ده په غلطي کي د بنی په ځاني چپه لاس کټ کړي ډله هم دغه ډول حکم دي. ډله يعنې په سارق باندې تاوان واجب دي چې مالک ته به د مسروق مال قيمت وړکوي ډله په دې طريقه باندې ډله د چپه لاس پري کول حد نه وي واقع شوي ډله او په طريقه د اجتهاد کي ډله جلا په اجتهاد کي دهوکه شوې وي. او د چپه لاس د کټ کولو د جواز قائل وي ډله به نه ضامن کيږي. ډله لکه دغه د چپه لاس پري کول به د بنی لاس د کټ کولو په ځاني حساب شي ډله

دلاس کټ کولو په وخت کي دمسروق منه حاضرول

﴿وَلَا يَلْزَمُ السَّارِقُ إِلَّا أَنْ يَجْعَلَ الْمَسْرُوقَ مِنْهُ قَيْطَالِبَ بِالسَّرِقَةِ﴾ لِأَنَّ الْخُصُومَةَ تَشْرَطُ لظُهُورِهَا، وَلَا تَفْرُقُ بَيْنَ الشَّهَادَةِ وَالْإِقْرَارِ عِنْدَنَا زِيَادَةً وَتَضَرُّعًا. - اونه به شي کټ کولې لاس مگر په داسې حالت کي چې حاضر وي هغه کس چې غلا ترې شوې وي. نوهغه ډله مسروق منه ډله به مطالبه اوکړي دغلا ډله ده زما نه غلا کړي ده ځکه چې خصوصت ډله يعنې د خپل غلا شوي څيز مطالبه کول ډله شرط دي. لپاره دښکاره کولو دغلا، ډله يعنې غلا به هله ښکاره کيږي چې مسروق منه دخپل غلا شوي څيز مطالبه اوکړي. اوکه بالفرض دچا نه چې غلا شوې وي. هغه نه وي حاضر شوې. او هغه دعوه نه وي کړي. نو په دې کي دا احتمال شته چې مسروق منه خپل مال مباح کړي وي. يا نې سارق ته بخلی وي. نو ددې امله دهغه وجود او مطالبه ضروري ده ډله اونشته توپير په مينځ د شهادت او اقرار کي زموږ په نيز ډله يعنې که دغل غلا دگواهان په گواهي ثابته شوې وي. اوکه غل په خپله دغلا اقرار کړي وي په دواړو صورتونو کښي به لاس هله کټ کولې شي چې مسروق منه حاضر شي ډله

غَلَاً لِلشَّافِعِيِّ فِي الْإِقْرَارِ، لِأَنَّ الْحَيَاةَ عَلَى مَالِ الْغَيْرِ لَا تَطْهَرُ إِلَّا بِخُصُومَتِهِ،

زِيَادَةً وَتَضَرُّعًا. - خلاف ثابت دي دامام شافعي ډله د اقرار په صورت کي ډله يعنې چې غل دخپلې غلا اقرار کړي وي. نو بيا دامام شافعي ډله په نيز دلاس کټ کولو په وخت کي دمسروق منه حاضر ضروري نه ده. او دا خبره چې په شهادت او اقرار کي توپير نشته. ځکه ده ډله چې جرم ډله غلا ده په مال دغير کي نه ښکاره کيږي. مگر په خصوصت دهغه سره ډله يعنې که خالد د زيد نه د غلا کولو اقرار کړي وي. خوييا هم په دې اقرار سره محالته ثابتيږي. چې دې غل دي. او دده لاس به کټ کولې شي. ځکه چې کيدای شي. هغه دده تکذيب لور کړي. چې نه زما نه غلا نه ده کړي. نو ددې تکذيب د احتمال په وجه په ثبوت د غلا کي شبه پيدا شوه. او په شبه سره حد ساقطیږي ډله

وَكُنَّا إِذَا غَابَ عِنْدَ الْقَطْعِ عِنْدَنَا، لِأَنَّ الْإِسْتِثْنَاءَ مِنَ الْقَضَاءِ فِي بَابِ الْحُدُودِ

زِيَادَةً وَتَضَرُّعًا. - او دغه ډول حکم دي ډله دغل لاس به نشي کټ کولې ډله کله چې غائب وي ډله مسروق منه ډله په وخت د کټ کولو کي په نيز زموږ ځکه چې د حد قانمول دقاضي په فرائضو کي ده. په باب د حدودو کي ډله يعنې دحد قانمولو لپاره د قاضي حکم ضروري دي چې قاضي حکم اوکړي نو هله به حد جاري کولې شي. او دقاضي د حکم لپاره دمسروق منه حاضر ضروري ده. چې مسروق منه حاضر نه وي. نو قاضي حکم نشي کولې. ځکه چې په دې کي دا احتمال شته چې کيدای شي مسروق منه سارق ته دغه مال بخلې وي نو په دې کي شبه د ملکيت راغله. او په حدودو کي شبه مانع د حد ده. نو ځکه چې مسروق منه موجود نه وي. حد به نشي جاري کولې ډله

[illegible]

هل اللغة: ① المستعير: به عاریه سره غوستونکې ② المستاجر: به مزدورئ سره نیونکې ③ المستبضع: رنگساز ④

سوء نحر
زياده وشيخ- اوپه دې خلاف باندې مستعير ډله دچا نه ئې په درخواست سره لږ وخت لپاره يوخيژ غوستې
وي. او دده نه غلا شي ډله او مستاجر ډله چانه په کرايه سره يو خيژواخلي. او هغه دده نه غلا شي. لکه
دکراکړي سامان شو ډله او مضارب ډله چا ورته څه رويي ورکړي وي چه په دې باندې کارکود پيسه به زما
وي. او عمل به ستا وي. او هغه مال د مضارب نه غلا شي ډله ډيرغني دچا نه چې ئې رويي اخستې وي اوپه
خپل کاروبارکي ئې اچولې وي. اوچه څه گټه کيږي. هغه ټوله د رويو مالک ته ورکوي. او هغه سره احسان
کوي ډله او قبض گونکي په غرض د اخستو ډيرغني مشري چې دبايع نه مبيع واخلي به هغې باندې قبضه
اوکړي. خولا پيسې ئې نه وي ورکړي. اوپه دغه مهال کي دغه مبيعه غلا شي ډله او مرتهن ډيرغني زيدپه
بکر باندې پيسې دي. او دهغې په بدله کي ترې څه سامان ايسارکړي. چه کله ماته زما پيسې واپس کړي. تاته
به خپل سامان واپس کړم. او دغه ډول دزید نه غلا شي. لنډيز دا چې ډله دا حکم دهرهغه چا دي. چه دغه
يدحافظه وي. بغیر دمالک نه، ډيرغني هرهغه څوک چې غلا شوي خيژ د هغه نه وي. بلکه صرف د هغه په ساتنه
او قبضه کړ، وي. او د هغه نه غلا شي. نو هغه ته دغل دلاش کټ کولو د مطالبې حق حاصل دي ډله

مطالبة وتُطعمُ مضمومة المالك في السَّوْقَةِ مِنْ هَؤُلَاءِ الْأَنْ رَاهِينَ اَلْمَا يُطْعَمُ مَضْمُونِيهِ عَالَ قِيَامِ الزَّهْنِ يَشْدُقُ قَسَاءَ الَّذِينَ لِأَنَّ
لَا حَقَّ لَهَا فِي الْمَطْلُوبَةِ الْعَيْنِ بِذَوِيهِ.

بیاړه و تړیخ :- اوکت کولې به شی په جگره د (مطالبه) د مالک د (یعنی لکه څنگه چې دې کسانو ته د مطالبې حق شته. دغه ډول څوک چې د دغه مال مسروق مالکان وی. هغوی ته هم دا حق حاصل دي. چه د سارق د لاس کټ کولو مطالبه او وکړي. البته (په) راهن کي یو شرط شته. یعنی راهن ته د لاس کټ کاوه د مطالبې حق شته. نو فرماني (په) راهن چې دده په مطالبه به لاس کټ کولای شی په حال د قیام د مړهونې روسته دا دا کولود پور نه (یعنی) راهن ته په هغه صورت کی د لاس کټ کولود مطالبې حق شته. چه راهن مړتهن ته خپل پور واپس کړې وی. او مړتهن ورته لاخپل سامان نه وی واپس کړې. او په دې کي ترې غلا اوشی. ځکه چې نشته د ده لپاره حق د مطالبې د عین (یعنی د مړهونې) بغیر ددې (یعنی بغیر د

پور واپس کولونه او که راهن مرتهن ته دهغه پور نه وی واپس کړي. او په دغه مهال کي د مرتهن نه مال مروه نه غلا شو. نوراهن ته دغل دلاس کټ کولو حق نه دي حاصل.

وَالْقَاضِي بِنَاءً عَلَى أَصْلِهِ أَنْ لَا خُصُومَةَ لَهَا فِي الْإِسْتِزَادِ عِنْدَهُ.

حل القصة: ① الاسترداد واپس اخستل

زياده وتړيخ:- او امام شافعي رحمه الله بڼه كړه دا مسئله په خپل اصل باندې ديعني دامام شافعي رحمه الله په نيزا صل اوقانون دا دي چې نه نشته حق د خصومت ددي خلگو د مستودع، غاصب، مستعير، مستاجر، مضارب، مستبضع، اوقابض على سوم الشراء په واپس اخستلو کي د مسروقه مال په نيزد دوی دامام شافعي رحمه الله يعنی دامام شافعي رحمه الله په نيزدا خلگ ددي حقدار نه دی. چه کوم مال ددوی نه غلا شوې دي دغل نه دهغي د واپس کولو مطالبه اوکړي.

وَذَرُّهُنَّ: وَلَا لِيَا الْخُصُومَةِ فِي حَقِّ الْإِسْتِزَادِ صَوْرَةُ الْخِفْظِ فَلَا تَطْهَرُ فِي حَقِّ الْقَطْعِ لِأَنَّ فِيهِ تَقْوِيَتَ الصِّيَانَةِ.

حل القصة: ① تقويت فوت کول ② خصومه جگړه ③ الصيانة حفاظت

زياده وتړيخ:- او امام زفر رحمه الله فرماني. چه دي خلگو ته دا حق حاصل دي. چه د غل نه د مال مسروقه د واپس کولو مطالبه اوکړي. خودومره ده. چې نه حق د خصومت د واپس کولو د مسروقه مال د سارق نه ثابت شوې دي د اړتيا د ساتنه دپاره ديعني ددي کسانو په مال مسروقه باندې حقيقي ملک نشته. البته د ساتنه ملک نه پرې شته. هغه دا چي دا نفر به ددغه مال مسروقه ساتنه کوي. چه خپل اصلي مالک ته نه واپس کړي. او چي چرته مونږ ته دا اوواني چه ددي کسانونه څوک دغه څيز غلا کړي. اوده ته دا حق نه وي حاصل. چه د سارق نه دهغي مسروقه مال دواپس کاوه مطالبه اوکړي. نوه سرې به راځي. اود مستودع وغيره څخه به امانت وغيره غلا کوي. ځکه چي د دوی د اړخه به په هغي د واپس کولو ويره نه وي. نونه به ثابتېږي حق ولايت په حق د کټ کولو دلاس کي، ځکه چي په دي کي فوت کيدل د ساتنه ددي مختلف ډول مالونو دي. دادي کسانوته د لاس کټ کولو حق ځکه نه ورکوي. چه د سارق نه د مال واپس اخستلو اختيار دوی ته ددي لپاره ورکړي شوې دي. چه دوی د سارق نه مال مسروقه واپس واخلي. نو خپلو مالکانوته به نه واپس کړي. او که بالفرض موږ دي کسانوته د لاس کټ کولو اختيار هم ورکړو. نو چه د سارق لاس کټ کړي شي بيا دهغه نه د مال مسروقه مطالبه نشي کولي. نو دلاس کټ کولو اختيار ورکولو کي چونکه هغه مال محفوظ نه پاتي کيږي. دکوم مال چي به خپلو مالکانوته واپس کول وي ددي امله موږ دوی ته دلاس کټ کاوه اختيار نه ورکوي.

وَلَمَّا انْصَرَفَ السَّرِقَةُ مُوجِبَةً لِلْقَطْعِ فِي نَفْسِهَا، وَقَدْ ظَهَرَتْ عِنْدَ الْقَاضِي بِمُجِبَّةٍ مُرَجَّحَةٍ وَهِيَ كَهَادَةِ رَجُلَيْنِ عَقِيبَ خُصُومَةٍ مُعْتَبَرَةٍ مُطْلَقًا إِذَا الْإِغْتِيَارَ لِحَاجَتِهِمَا إِلَى الْإِسْتِزَادِ فَيَسْتَوْفِي الْقَطْعَ.

زياده وتړيخ:- اوزموږ لپاره دليل دا دي چه غلا واجبونکي د کټ کولوده په اعتبار دخپل ذات ديعني قطع نظرددي نه چي مسروقه مال دجا نه غلا شوې دي. بلکه موږ به صرف دي ته گورو. چه غلا ثابته شوې ده. نو دي په سزا کي د لاس پرې کول واجبيږي. او په يقين سره ثابته شوې ده غلا په نيز د قاضي په حجت شرعي سره، اوحجت شرعي گواهي ده د دوو سرو، روسته د خصومت معتبره نه دادي دوی خصومت ځکه معتبر دي. که د اصلي مالک نه څوک غلا اوکړي. نوهغه ته د خصومت اودعوه حق حاصل دي. چه قاضي ته مقدمه وړاندې کړي. چه دي فلا ني زما نه دا څيز غلا کړي دي. اودا حق ورته ځکه حاصل دي. چه په دغه مال باندې دده کومه قبضه وه. هغه دغلا په وجه ختمه شوه. چه دغه قبضه بيا ده ته حاصله شي. ځکه چي ده ته قبضه حاصله وي. نو دي ددغه مقبوضه شي نه خپل مقاصد پوره کولي شي. نو اصلي مالک ته چي دکوم علت د امله د خصومت حق حاصل دي هغه علت په دي کسانو کي هم شته. ځکه چي مستاجراومستعير چه داصلي مالک نه دغه څيز اخستل ددي لپاره چي دوی ترې څه وخته پورې فائده واخلي. نو چه هغه ترې غل

حل اللغة: ① احياء: ژوندې كول ② الاستيفاء: تمام (پوره) حاصلول

[illegible]

وَلَا مُعْتَبَرٌ بِشِبْهِهِ مَوْهُومَةُ الْإِعْرَاضِ كَمَا إِذَا حَقَّرَ الْمَالِكُ وَعَابَ الْمُؤْتَمِنُ فَإِنَّهُ يَقْطَعُ عُصْمَتِهِ فِي ظَاهِرِ الْإِثْبَاتِ وَإِنْ كَانَتْ شِبْهَةً
الْأُذُنُ فِي دُخُولِ الْحَرْزِ قَائِمَةً

ژباړه وتریځ:-- اوښته اعتبار هغه شېبه ته چې گمان ئې کیدای شی د واقع کیدو ډډا په اصل کې د یو تقدیری سوال ځواب دی. د سوال تقدیر دا دی. پکار دا وه چې ترڅو پورې مالک نه وو حاضر شوې. نو دغل لاس دې شو کټ کولې. ځکه چې دا احتمال په کې شته چې کیدای شی. مالک د سارق لپاره د مال اقرار او کړی. چه دا مال مسروقه نه دې. بلکه ما دې سارق ته صدقه کړې یا هبه کړې وو. نویه دې باندې حد ساقطېږي. لکه وړاندې چې هم دا مسئله ذکر شوې ده. چه ترڅو مالک نه وی حاضر، لاس به نشی کټ کولې. نودلته دغه تقدیری سوال نه ځواب کوی. چه نشته اعتبار هغه شېبه ته چې گمان ئې کیدای شی د واقع کیدو. اوځکه ورله اعتبار نشته. چه اعتبار هغه شېبه ته وی. دکومې دوجود چې فی الحال گمان کیدای شی. پاته کومه شېبه چې په مستقبل کې دهغې د وجود گمان کیدای شی. هغې لږه څه اعتبار نشته. اودلته چې په تقدیری سوال کې دکومې شېبه د واقع کیدو احتمال شوې دې. دا د مستقبل سره تعلق ساتی. نومعتبر نشوې. لکه څنگه چې کله حاضر وی. ډلوخت د لاس کټ کاوه کې. مالک او غائب وی هغه کس چې امین گرځولې شوې وی. یعنې دلته د امین عدم وجود ته څه اعتبار نشته. په ظاهر روایت کې یعنې په ظاهر روایت کې هم دا حکم دې. که امین حاضر نه وی. نوهم به لاس کټ کولې شی. البته محمد بن سماعه د امام محمد رحمه الله نه دا روایت هم کړې دې. چه مالک ته ددې اختیار نشته. چه د امین په عدم حضور کې لاس کټ کړی. اگر چه وی شېبه د داخلیدو محفوظ ځانی ته ثابتې. ډډې باوجود چه دلته هم ددې شېبه گمان کیدای شی. چه امین

حاضر کړې شی. او هغه دې سارق ته د محفوظ ځاني داخلیدو اجازت کړې وی. نو که اجازت نې کړې وی. د سارق نه لاس نشی کټ کولې. خوددې باوجود دې شبه ته موږ څه اعتبار نه ورکوو. نودغه ډول به په زیر بحث مسئله کې هم د مالک عدم حضور ته څه اعتبار نه وی.

د اول مقطوع البدنه مسروقه مال بل کس غلا کول

(وَأَنْ قَطَعَ سَارِقٌ سَرَقَةً مِنْهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَا لِرَبِّ السَّرَقَةِ أَنْ يَنْقُطَ السَّارِقُ الْفَاسِقُ) الْأَنَّ الْمَالُ غَيْرُ مُتَقَوِّمٍ فِي حَقِّ السَّارِقِ حَتَّى لَا يَجِبَ عَلَيْهِ الْعَمَّانُ بِالْهَلَاكِ فَلَمْ تَلْقَ مَوْجِبَةً فِي نَفْسِهِ، وَلَا الْأَوَّلِ وَلَا يَكُونُ فِي الْأَوَّلِ وَالْجَائِزَةِ إِلَّا

حل اللغة: ① متقوم کوم څیز چه قابل د قیمت وی

ژباړه وتریخ:- او که کټ کړې شی لاس دغل ټزید په یوه غلا کې، اویا غلا کړې شی ددغه مال مسروقه دده ټزید نه، نو نشته دده ټزید اود نه د مالک د مسروقه مال دپاره، چې لاس کټ کړی د دوهم غل، ددوهم چې خالد دې څکه چې دا مال غیر متقوم دې په حق د غل کې ټزید اود غیر متقوم دلیل نې دا دې چې نه لازمیږی په ده ټزید باندې ضمان، په هلاک ددې د مسروقه مال، یعنی که زید دغه مال مسروقه هلاک کړی. نو مسروق منه دده نه ددغه مال مسروقه تاوان نشی اخستی. نو منعقد نه شوه دا غلا موجه (دحد) په اعتبار د ذات خپل سره. یعنی په دې مال مسروقه کې د لاس کټ کیدو نه روسته دا صلاحیت پاتې نشو. چه د دې په غلا دوباره حد واجب شی. اود اولنی غل لپاره ټزید دې اختیار دخصوصیت شته د رد کاوه په یو روایت کې، دد مال مسروقه د سارق ثانی نه. یعنی زید چې سارق اول دې. که دده نه خالد غلا او کړه. نوددې غلا په وجه زید سارق اول د خالد سارق ثانی د لاس کټ کولو مطالبه نشی کولې. البته د دغه مال مسروقه چې اوس د سارق ثانی خالد په لاس کې دې. دهغې د واپس کولو مطالبه کولې شی. د امله د حاجت دده ټزید دې مال مسروقه تمه څکه چې واپس کول ددې مال مسروقه خپل مالک تمه واجب دی په ده ټزید باندې.

(وَلَوْ تَرَكَ الثَّانِي قَبْلَ أَنْ يَنْقُطَ الْأَوَّلُ أَوْ بَعْدَ مَادَّةِ الْحَدِّ شَبَّهَ بِقَطْعِ مَعْصُومَةٍ الْأَوَّلِ) الْأَنَّ سَقُوطَ التَّقَوُّمِ ضَرُورَةٌ لِقَطْعِهِ وَلَمْ يَجِدْ قَصَارِكًا لِقَاصِبِ

ژباړه وتریخ:- او که غلا کړلو دوهم غل د مال مسروقه د زید نه وړاندې ددې نه چې لاس کټ کړې شی د اولنی ټزید اویا روسته ددې نه چې لرې کړې شوې وی حد د زید نه په شبه سره، نو کټ کولې به شی د لاس د سارق ثانی چې خالد دې په جگړه د مطالبه د اول غل ټزید دې څکه چې ساقط کیدل د تقوم خو د اړتیا د کټ کاوه د امله راغلی وو. او پرې کول راغلو. یعنی موږ په اولنی صورت کې دا اووئیل چه هرکله په سارق اول باندې حد قائم شی. نوددې نه روسته دغه مال متقوم پاتې نشو. یعنی په هغې کې دا صلاحیت پاتې نشو. چه ددې مال په سره کولو سره دې د دوهم غل لاس هم کټ شی. لیکن اوس په دې صورت کې چې د اول سارق نه حد د شبه په وجه ساقط شو. مثلاً سارق اول مال مسروقه د داسې ځاني نه غلا کړې وو. چه هغه غیر محفوظ وو. نویه دې شبه دهغه نه حد ساقط شو. خو سارق ثانی خالد راولگیدلو. هم دغه مال نې د زید نه غلا کړلو. نویه دې صورت کې دا مال متقوم دې. څکه چې ددې په وجه حد نه دې نافذ شوې. اوجه مال متقوم شو. نو سارق اول زید ته دا حق حاصل دې. چه د سارق ثانی خالد د لاس کټ کولو مطالبه او کړی. نودا شویشان دغصب. یعنی که بکړد ماجدنه یو څیز په زور باندې قبضه کړلو. او غل راولگیدلو. دغه مال مغصوبه نې غلا کړلو. نویه دې صورت کې بکړ غاصب ته دا حق حاصل دې. چه د غل د لاس کټ کاوه مطالبه او کړی.

غل قاضی ته دینش کیدونه وړاندې مال مسروقه واپس کول

بَعْدَ الْمَرَافَعَةِ.

هل اللقعة: ① الارتفاع پورته كول ② المرافعة قاضی ته جگړه اوړل

زبانه وتړيخ:- اوجاچه غلا اوکړله په غلا کولوسره، او واپس نه کړلو مال مسروق مالک ته وړاندې د پيش کيدو د مقدمه نه قاضی ته، له معنی قاضی ته لا مقدمه نه وه تلې. چه غل خپل مالک ته غلا شوې مال واپس کړلې نو نه به شی کټ کولې لاس د سارق مالک او دامام ابویوسف په روايت دي چه له په دي صورت کې به هم کټ کولې شی. د امله د قیاس نه په هغه صورت چې واپس کړی ورته مال روسته د پيش کيدونه قاضی ته یعنی دامام ابویوسف په نيزلکه څنگه چې قاضی ته مقدمه پيش شی. او دهغې نه روسته غل مالک ته مال واپس کړی. نو چندان ساقطېری. دغه ډول په دي صورت کې هم نه ساقطېری.

وَجِبَ الْمَظَاهِيرُ أَنَّ الْخُصُومَةَ لَمْ تَطْهَرِ السَّرِقَةَ، لِأَنَّ الْبَيْتَةَ إِذَا جُعِلَتْ حُجَّةً فَهِيَ قَطْعُ الْمَنَازَعَةِ وَقَدْ انْقَطَعَتِ الْخُصُومَةُ،

هل اللقعة: ① قطع ختمول ② المنازعة جگړه

زبانه وتړيخ:- وجه د ظاهر روایت له چه د مقدمه پيش کيدونه وړاندې د مال په واپس کولو کې پرې کول نشته دا ده. چه خصومت له مالک له شرط دي لپاره د ښکاره کيدو د غلا له معنی غلا به هله ثابتېری. چه مسروق منه په سارق باندې په عدالت کې د غلا دعوه اوکړی. او غلا نه ثابتېری صرف په دعوه باندې تر څو چه گواهان قائم شوی نه وی ځکه چې گواهان حجت ضروريه دي د ختمولو د جگړې دپاره له معنی گواهان صرف ددې لپاره حجت گرځولې شوې دي. چه ددوی په گواهي سره به جگړه ختمه شی. یعنی د مدعی په حق کې به فیصله اوشی. او ختمه شوه جگړه له څو چه جگړه ختمه شوه. نو دعوي کاوه ته اړتیا پاتې نشو. او چه دعوه ته اړتیا پاتې نشو. نو گواهانو ته هم اړتیا پاتې نشو. نو چه نه جگړه شته، نه دعوه شته، نه گواهان شته، نو پرې کول د لاس څنگه راشی.

بَعْدَ مَا بَعْدَ الْمَرَافَعَةِ لِأَنَّهَا الْخُصُومَةُ لَمْ تَطْهَرِ السَّرِقَةَ، لِأَنَّ الْبَيْتَةَ إِذَا جُعِلَتْ حُجَّةً فَهِيَ قَطْعُ الْمَنَازَعَةِ وَقَدْ انْقَطَعَتِ الْخُصُومَةُ،

زبانه وتړيخ:- په خلاف دهغه صورت له چه وی واپس کول د مال مسروق مالک ته روسته د مقدمه پيش کاوه نه مالک او دامام ابویوسف په زیر بحث مسئله په دغه صورت باندې قیاس کوی. نو دا قیاس صحیح نه دي. ځکه چې رسی خصومت خپل آخری حد ته، د وجې د حاصلیدو د مقصود نه، له معنی کله چې مسروق منه مقدمه قاضی ته پيش کړی. نو ددې مقدمې د درج کاوه مقصد دا وی. چه مسروق منه ته خپل مال واپس کړی شی. او چه سارق ورته خپل مال واپس کړلو. نو د مقدمه درج کولو مقصود پوره شو. یعنی کوم کار چه به د مقدمې د ټولې کاروانی کيدو نه روسته کيدلو چه مسروق منه ته د خپل مال واپس کول دی. نو هغه مقصود د مقدمې په منځ کې پوره شو. بهر صورت د لاس کټ کاوه لپاره ثبوت د سرقه شرط وو. او ثبوت د سرقه راتلو په جگړه اودعوه باندې، چه مسروق منه د قاضی په عدالت کې جگړه اودعوه اوکړی. نو بس چې دعوه درج شوه. نو د لاس کټ کاوه شرط موجود شو. چه جگړه اودعوه درج کول دي. او ددې جگړې لپاره آخره پورې پاته پاتې کيدل ضروري نه دی. بلکه که د دعوه درج کولونه روسته جگړه ختمه هم شی. نو چونکه د لاس کټ کاوه شرط موجود شوې دي. چه دعوه اوجگړه ده. او په وجود د شرط سره وجود د مشروط راخی. نو ځکه به په دي صورت کې لاس کټ کولې شی. او خصومت تقدیراً پاته پاتې شو. له تقدیراً پاته پاتې کيدو مطلب دا دي. چه دغه خصومت کوم چې مسروق منه د سارق نه دخپل حق اخستلو لپاره کړې وو. اگر چه مالک ته د مال واپس کولونه روسته دغه جگړه ختمه شوه. خو چونکه یوځل دا مقدمه درج شوې ضرور ده. او چه مقدمه درج شی. نو بیا به دوي [دوه] خبرې وی. یا به لاس پرې کول وی که غلا ثابتې شی. او یا به بری کيدل وی که غلا ثابتې نشی. او په دي صورت کې چې سارق مال مسروق منه ته واپس کړلو. نو غلا ثابتې شوه. او چه غلا ثابتې شوه. نو د غلا چې لاس پرې کول دي هغه به هم نافذ کېږی.

کتاب السرقة

تشریح:- اوبه زیر بحث مسئله کې د طرفینو عنه نقلی دلیل د صفوان عنه حدیث دی. هغه دا چې صفوان بن امیه عنه په مکه کې خبر شو. چه چا هجرت اونکړلو. نوهغه تباہ او برباد شو. ددې امله دوی د هجرت په اراده مدينې منورې ته روان شو. چه دلته راغلو. نو په جمات کې ویده (اوده) شو. اودسرلاندې ئې پتو (خادر) کيخودلو. په دې کې یوغل راغلو. اوهغه پتو (خادر) ئې غلا کولو. په دې کې پرې حضرت صفوان عنه راویځ شو. اوهغه غل ئې لاس نیولې نې عنه ته بوتلو. نې عنه دهغه دلّاس کټ کولو. حکم اوکړلو. صفوان عنه عرض اوکړلو. زما دا عرض نه وو. چه دده لاس دې کټ شی. زه دا پتو (خادر) ده ته صدقه ورکوم. نې عنه ورته اوفرمانیل. اوس په دې کې څه نه کېږي. تابه ماته د راوستو نه وړاندې دې معاف کړي وو. گوري ددې حدیث نه دا ثابتېږي. که مسروق منه غل ته د مقدمه درج کاوه نه وړاندې مال مسروقه هېه کړي. یا اوبخی یا نې په بله طریقه مالک جوړ کړي. نود سارق نه حد ساقطېږي. اوچه مقدمه یوخل قاضی ته پیش شی. نودهغې نه روسته که مالک د هېه یا بله ذریعه باندې سارق د دغه مال مسروقه مالک جوړ کړي. نودهغه نه حدسرقه نه ساقطېږي.

د قاضی د فیصلې نه روسته دغل په مال مسروقه باندې ملک راتل

(وَإِذَا قُضِيَ عَلَى رَجُلٍ بِالْقَطْعِ فِي سَرِقَةٍ قُوِّمَتْ لَهُ لَمْ يُقْطَعْ) مَعْنَاهُ إِذَا سُلِمَتْ إِلَيْهِ (وَكَذَلِكَ إِذَا عَاهَا الْمَالِكُ إِنَاءً)

ژباړه وتړیخ:- اوکله چې حکم اوکړي قاضی په یوسړي باندې دلّاس کټ کاوه په غلا کې عنه دغه کس غلا کړي وی. اوغلا پرې ثابته شی عنه نو اوبخېلی شی ده عنه سارق عنه ته عنه مال مسروقه عنه نه به شی کټ کولې عنه دلّاس ددې سارق عنه معنی ددې دا ده. چه کله ئې اوسپاری ده ته عنه یعنی دغل پرې صحیح قبضه راشي عنه اودغه ډول حکم دې عنه دغه لاس به ئې نشي کټ کولې عنه کله چې خرڅ کړي مالک په ده عنه سارق عنه باندې.

وَقَالَ زُفَرُ الشَّافِعِيُّ: يَقْطَعُ، وَهُوَ رَوَايَةٌ عَنْ أَبِي يُوسُفَ، لِأَنَّ السَّرِقَةَ قَدْ تَحْتَمَلُ الْوَقْفَ وَأَوْظَرُوا، وَإِنَّ هَذَا الْعَارِضَ لَمْ يَتَيَّنَّ قِيَامُ الْمَالِكِ وَقَدْ تَحْتَمَلُ السَّرِقَةَ فَلَا شُبْهَةَ.

ژباړه وتړیخ:- اوفرمانی امام زفراو شافعی عنه چې کټ کولې به شی عنه دلّاس د سارق عنه اودا یو روایت دامام ابویوسف عنه نه هم دی. عنه دغه لاس به ئې کټ کولې شی. اوددې لاس کټ کاوه دلیل دا دې عنه چه سرقه پوره شوې ده. دخپل انعقاد په وجه عنه یعنی دده دې فعل ته سرقه اوغلا ونیلي شی عنه اوظهر په وجه عنه یعنی کله چې ددې غلا مقدمه درج شوه. اوقاضی پرې فیصله اوکړله. نودا غلا ثابته شوه عنه اوبه دې عارض سره عنه دغه د قاضی د فیصلې نه روسته په مال مسروقه باندې د سارق ملکیت راشي عنه نه ثابتېږي قیام د ملک په وخت د غلا کې عنه یعنی د قاضی د فیصلې نه روستو په مال مسروقه باندې ملک راتگ د سرقه په وخت کې ملک نشي شمارلې عنه نودا شبه نشوه. عنه حد به پرې ساقط شی عنه

وَلَمَّا أَنْ أَمْسَاءَ مِنَ الْقَضَاءِ فِي هَذَا الْبَابِ لَوْ قُومَ الْإِسْتِغْنَاءُ عَنْهُ بِالْإِسْتِغْنَاءِ، إِذَا الْقَضَاءُ لِلْأَطْبَارِ وَالْقَطْعُ حَقُّ اللَّهِ تَعَالَى وَهُوَ ظَاهِرٌ عَنْهُ، وَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ يَشْتَرِطُ قِيَامُ الْعَصْمَةِ عِنْدَ الْإِسْتِغْنَاءِ وَصَارَ كَمَا إِذَا مَلَكَهَا مِنْهُ قَبْلَ الْقَضَاءِ.

حل اللغة: ⑩ الأمضاء د حد جاری کول ⑪ الاستغناء بې پرواه کیدل

ژباړه وتړیخ:- اوزمونې عنه جمهورواو احنافوړم، لپاره دلیل دا دی. چه دحد جاری کول د قاضی د فیصلې پوره والي دې په دې باب عنه محدودوي عنه کي، ځکه چې واقع کېږي بې پرواهي د دې قضاء نه په حد اخستلو سره. عنه یعنی قاضی چې دا اوواڼي. چه ما د رجم یا د لاس کټ کاوه یا د کوړو ورکاوه حکم ورکړلو. نولکه څنگه چې دا الفاظ فیصله ده. دغه ډول ددې الفاظو مطابق عمل کول اوحد جاری کول هم د قاضی فیصله ده. بالفرض که قاضی فیصله واوروي. خو په هغې باندې عمل اونشی. نود قاضی فیصله نافذه نشود عنه ځکه چې فیصله عنه د قاضی عنه لپاره د ښکاره کاوه ده عنه دغه خلکو ته ښکاره شی. چه فلانی غلاکړې وه. اودهغې سزا ورته دلّاس کټ کولوپه صورت کې ملاؤ شوه عنه اوددې عنه قاضی د فیصلې اورولو نه پس عنه دلّاس پرې کول دالله تعالی حق دی. اودا عنه حق دالله تعالی عنه ښکاره کېږي په وخت د لاس کټ کولوکي، اوهرکله

چې داسې شوه. یعنې دا چې دلاس پرې کول دقاضي د فیصلې پوره والې دې که کټ والې چې دقاضي فیصله یې فائده یې شوه نو شرط کولې به شی قیام دخصوصت په وخت د حد جاری اونشی. نودقاضي لکه څنگه چې د فیصلې په ابتداء کې خصوصت شرط دې. دغه ډول دا هم شرط دې چې دا کولوکې یعنې لکه څنگه چې د فیصلې په اول کې وی. خوکه خصوصت د فیصلې په اول کې وی. ځکه چې دلاس کټ کولو مطالبه کوی. او بیا کله چې دلاس کټ کولو وخت راشی. دهغه د اړخه مطالبه نه وی. ځکه چې دلاس ترې هغه مال مسروقه یا اخستی وی. یا ورته مالک هغه مال مسروقه بخلې وی. نودحد جاری کولو شرط سارق ترې هغه مال مسروقه دې. اودا قاعده ده. چې کوم خیزد قضاء لپاره شرط وی. هغه خیزه به هغه وخت کې مفقود شو. چې خصوصت دې. اودا قاعده ده. چې کوم خیزد قضاء لپاره شرط وی. هغه خیزه به هغه وخت کې هم شرط وی. چې کله په دغه قضاء باندې عمل کولې شی. اودحد جاری کولې شی. خوچونکه په موجوده صورت کې د حد جاری کولو په وخت کې خصوصت نشته. ځکه چې مالک سارق ته مال مسروقه هیڅه کړې دې. یا نې پرې خرڅ کړې دې. نودا داسې شوه. لکه چې مالک شوې نې وی سارق وړاندې د قضاء نه. اودا مسئله وړاندې تیره شوې ده. چې مقدمه قاضي ته پیش شوې نه وی. سارق په څه طریقه باندې د مال مسروقه مالک جوړ شی. نوپه ده باندې د لاس پرې کول نشته. نودغه ډول دلته په زیربخت مسئله کې به هم په سارق باندې دلاس پرې کول نه وی. دهغه تقریرد امله کوم چې موږ بیان کړلې.

دلاس کټ کولونه وړاندې دمال مسروقه دنصاب نه قیمت کمیدل

قَالَ (وَكَلَّا إِذَا تَقَطَّصَتْ قِيَمَتُهَا مِنَ النَّصَابِ) يَعْنِي قَبْلَ الْإِسْتِيفَاءِ بِعَدِ الْقَضَاءِ.

ژباړه وتړخ:- ابو الحسین قدوری رحمه الله فرمائی. اودغه ډول دالحکم دې. یعنې لاس به نشی کټ کولې. کله چې کم شی قیمت د مال مسروقه دنصاب نه یعنې دلاس کټ کولونه وړاندې اود قضاء نه پس. مثلاً مال مسروقه د لسو روپو وو. اوچونکه لس روپې نصاب ته رسی. نودقاضي د سارق دلاس کټ کولو حکم اوکړلو. لا دده لاس کټ شوې نه وو. چې په بازار کې دهغه مال مسروقه قیمت اته روپې شو. نوپه دې صورت کې به دغل لاس نشی کټ کولې. اودامام محمد رحمه الله نه روایت دې. چې کټ کولې به شی. دلاس د سارق په دې صورت کې هیڅه اودا دلاس کټ کولې. قول دامام زفر اوامام شافعی رحمه الله هم دې. د امله د قیاس نه په نقصان باندې په ذات دمال مسروقه کې. یعنې دا مسئله ده. د مال مسروقه په ذات کې کمې راشی. اوهغه دنصاب نه کم شی. نوپه دغه صورت کې به هم لاس کټ کولې شی. مثلاً یوکس د لسو درهمو غلا اوکړه. اودقاضي دده دلاس کټ کولو حکم اوکړلو. لا لاس نې کټ شوې نه وو. چې په هغه لسو درهمو کې یوه روپې ورکه شوه. نودلته د مال مسروقه ذات د نصاب نه کم شو. خوددې باوجود به دغل لاس کټ کولې شی. نودغه ډول به په زیربخت مسئله کې هم د سارق لاس کټ کولې شی.

وَعَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ يَقَطُّعُ وَهُوَ قَوْلُ زُفَرٍ وَالشَّافِعِيِّ اِغْتِيَابًا بِالنَّقْصَانِ فِي الْعَيْنِ. وَلَكِنْ أَلَّا كَمَالَ النَّصَابِ لَنَا كَانَتْ تَرْكًا يَشْرَطُ قِيَامُهُ عِنْدَ الْمُضَاءِ لِمَا ذَكَرْنَا.

ژباړه وتړخ:- اوزمور دلیل دا دې. چې کمال دنصاب هرکله چې شرط وو. هډه وخت د قضاء دقاضي کې. یعنې قاضي به هله دلاس کټ کولو فیصله کوی. چې مال مسروقه دسرقه نصاب ته رسی. که نه رسی. نو بیا دلاس کټ کولو حکم نشی کولې. نودغه شان چې شرط کولای شی قیام ددې نصاب په وخت د پوره کولو دحد یعنې دلاس کټ کولو په وخت کې هم دا شرط دي. چې مال مسروقه به نصاب ته رسی. اوچه نه رسی. نولاس به نشی کټ کولې. د امله دهغه تفصیل نه چې موږ ذکر کړلو. یعنې دحد جاری کول د قاضي د فیصلې یوه برخه ده. اودقاضي ذمه واری ده.

بِعِلَالِ النَّقْصَانِ فِي الْعَيْنِ لِأَنَّهُ مَقْهُونٌ عَلَيْهِ كَمَلُ النَّصَابِ عَيْنًا وَدَيْشًا، كَمَا إِذَا اسْتَبَدَّ كَلَهُ، أَمَا نَقْصَانُ الْبُغْرِ فَفَقِيرٌ مَقْهُونٌ قَافَرًا.

كتاب السرقة

[illegible]

دسارق د مال مسروقہ د ملکیت دعویہ قبول

(وَإِذَا ادَّعَى السَّارِقُ أَنْ الْعَيْنَ السَّرُوقَةُ بِلَيْكُمُ سَقَطَ الْقَطْعُ عَنْهُ وَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ يَنْتَه) مُعْتَقَاتُ بَعْدَ مَا كُفِّرُوا الشَّاهِدَانِ بِالْبَرْقَةِ

دده نه اگرچه دې قائم نه کی (نکړی) گواهان څخه دعوه باندې مطلب ددې دا دې. څخه سارق د عین مسروقه د ملکیت دعوه اوکړی. روسته ددې نه چې گواهی کړې وی دوو گواهانویه غلا باندې څخه ده غلا کړې ده. اودې سارق دعین مسروقه د ملکیت دعوه کړی.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَا يَنْقُطُ مُجَرَّدُ الدَّعْوَى لِأَنَّهُ لَا يَنْجِزُ عَنْهُ سَائِرُ فَيُؤَدِّي إِلَى سَبِّ بَابِ الْحَدِّ.

ژباړه وېش: - او امام شافعي ښه فرماني. چه نه ساقط کيږي. دللاس پرې کول دغل نه. صرف په دعوه کاوه سره، ځکه چې عاجزه دې ددې دعوه نه هېڅ يوغل. بلکه هريوغل دا دعوه کولې شي. چه دا عين مسروقه زما دې. نو مفضی کيږي دا حکم بندولو دروازي د حد لره. يعنی هرغل به د عين مسروقه د ملکيت دعوه کوي. او د هغه څخه به حد ساقطیږي. نو د حدود قانمولو دروازه به بنده شي.

وَلَمَّا أَتَى الشَّهْبَةَ دَارَهُ وَتَصَفَّقَ بِمَجْرَدِ الدَّعْوَى لِلْإِحْتِمَالِ، وَلَا مُعْتَبَرٍ بِمَا قَالَ بِدَلِيلِ مِصْنَةِ الرُّجُوعِ بَعْدَ الْإِقْرَارِ

ڏياريه توضيح:- اوزمور دليل دا دي چه شبه لري کونکي د حد ده او اثابتي پي شبه صرف په دعوه کولو سره د امله د احتمال نه لږه کيداي شي دا سارق رښتيا وائي دا عين مسروقه هم دده خپل ملکيت وي. او په شبه باندې حد ساقط پي نو په دي صورت کي به هم حد ساقط وي او نشته اعتبار هغه دليل ته کوم چي امام شافعي څخه منلي دي په دليل د صحت د رجوع کولونه روسته د اقرار نه بلکي يعني که غل د غلا اقرار کولونه روسته هم واپس شي. اودا او وائي چه ما غلا نه ده کړي. نو دده نه حد ساقط پي. حالانکه هيڅ يوغل د اقرار نه روسته دانکار کولونه عاجز نه دي. نو لکه څنگه چې د اقرار په صورت کي موره د اقرار کونکي د رجوع د امله

حدساقط کوو. ددې باوجود چې هراقرار کونکي د اقرار نه روسته رجوع کولې شی. نودغه ډول په زیر بحث مسئله کې به هم که سارق د عین مسروقه د ملکیت دعوه اوکړي. نودده څخه به حد ساقط کولې شی. ددې باوجود چې هر سړي د عین مسروقه د ملکیت دعوه کولې شی. خودا خبره یادساتل پکار دی چه صاحب ددهایه چې په متن کې امام شافعی رحمه الله ددې قول نسبت کړې دي. نودا د هغوی نه یو روایت دي. دهغوی صحیح قول دامام ابوحنیفه رحمه الله پشان دي. بلکه دامام احمد رحمه الله قول هم داحنافو رحمهم الله موافق دي. **په سارقینو کې دیوبه مال مسروقه باندې د ملک دعوه**

﴿إِذَا أقرَّ غُلَامٌ بِسَرِقَةٍ لَمْ يَمْلِكْ أَنْ يَقُولَ أَنَّهُ مُسْرِقٌ فَإِنْ أقرَّ بِسَرِقَةٍ لَمْ يَمْلِكْ أَنْ يَقُولَ أَنَّهُ مُسْرِقٌ﴾
﴿لَا يَمْلِكُ أَنْ يَقُولَ أَنَّهُ مُسْرِقٌ﴾

ژباړه وتریخ:- اوکله اقرار اوکړی دوي (دوه) نفر د یوې غلا، اوبیا وایي یوبه دواړو کې چې دا مال مسروقه زما مال دي. نود دواړولاس به نشي کت کولې. ځکه چې رجوع هل دخپل اقرار نه عمل کونکي ده د رجوع کونکي په حق کې هل لرغنی کوم مفرجه دخپل اقرار نه رجوع اوکړه. نودغه نه حدساقط شوې اوپیدا کونکي د شبه دي په حق د بل کې هل مفرجه دخپل اقرار نه رجوع نه وی کړې. ځکه چې غلا ثابته شوې ده په اقرار ددې دواړو په شریکه هل منولکه څنگه چې په اول کې د دواړو په اقرار غلا ثابته شوې ده. دغه ډول به په آخر کې هم د دواړو اقرار برقرار وی. لکه څنگه چې دا مسئله وړاندې تیره شوه. چه کوم خیز اثبات د سرقه لپاره شرط وی. نودا هم ضروري ده. چه هغه خیز به دحد قانمولوپه وخت کې ثابت وی. نوهرکله چې په آخره کې د دواړو اقرار پاته پاتې نشو. نوپه کوم خیزچه د سرقه د اثبات بنا (بنیاد) وه. هغه ختم شو. چه هغه ختم شو. نوحد به هم ختمیږي.

په سارقینو کې دیوبه غائب کیدونه روسته دناهندیو گواهی ورکول

﴿إِنْ أقرَّ غُلَامٌ بِسَرِقَةٍ لَمْ يَمْلِكْ أَنْ يَقُولَ أَنَّهُ مُسْرِقٌ فَإِنْ أقرَّ بِسَرِقَةٍ لَمْ يَمْلِكْ أَنْ يَقُولَ أَنَّهُ مُسْرِقٌ﴾
﴿لَا يَمْلِكُ أَنْ يَقُولَ أَنَّهُ مُسْرِقٌ﴾

ژباړه وتریخ:- که غلا اوکړله دوو کسانو، هل زید او بکر هل اوبیا غائب شویو هل زید هل په دواړو کې اوبیا گواهی ورکړله دوو گواهانو د غلا دواړو هل مفرجه زید او بکر دي. نوکت کولې به شی لاس د دویم هل مفرجه بکر دي. په قول دامام ابوحنیفه رحمه الله روستنی کې هل لرغنی دامام ابوحنیفه رحمه الله نه دوي (دوه) روایتونه دي. اولسې روایت دا وو. چه حاضر نه به لاس نشي کت کولې. خوبیا ئې ددې نه رجوع اوکړله. اوددې قائل شو. چه دحاضر نه به لاس کت کولې شی. او دا هل پرې کول د لاس دحاض هل قول دصاحبینو رحمهم الله دي. او وو امام ابوحنیفه رحمه الله چې فرمانیل به ئې اول چې نه به شی کت کولې لاس د حاضر، هل اوددې وجه به ئې دا بیانولې. ځکه حاضر شی هل غائب هل. نو کیدای شی چې هغه دعوه اوکړي د شبه هل لرغنی داسې دعوه اوکړي چه په دې سره د حاضرچه بکر دي دده په غلا کې شک پیدا کیږي. لکه څنگه چې په وړاندیني صورت کې تیر شو. که دوو کسانو د غلا اقرار اوکړلو. اوبیا یو رجوع اوکړله. نودبل لاس به نشي کت کولې. ځکه چې دیود اقرار نه په رجوع کولو سره شبه پیدا شوه. اوشبه سره حد ساقطیږي. نو هغه شان په زیر بحث صورت کې هم کیدای شی. چه غائب بکر حاضر شی. او هغه داسې څه خبره اوکړي. چه دهغې په وجه د غلا په ثبوت کې شبه پیدا شی. لکه دا اووا ئې چه مور د خیز دغیر محفوظ ځانې نه غلا کړې دي. یا دا چې دا شی زما ملکیت دي. وغیره.

﴿وَجَوَّاهُ الْآخَرَانِ الْعَيْنَةُ مَتَمَّ ثَبُوتُ السَّرِقَةِ عَلَى الْغَائِبِ قَبْلَهُ مَعْدُومًا وَالْمَعْدُومُ لَا يُؤْثِرُ الشُّبْهَةَ وَلَا مَعْتَبَرٌ بِتَوَهُّمِهِ حَدُوثُ الشُّبْهِ عَلَى مَا مَرَّ﴾

ژباړه وتریخ:- اووجه د بل قول دامام ابوحنیفه رحمه الله هل مفرجه دحاضر نه به لاس کت کولې شی. چه غیر موجودگی منع کوی ثبوت دغلا په غائب باندې نیوایتي شوه هغه غائب معدوم هل لرغنی کوم کس چې غائب وی. نوپه هغه باندې دهغه په غیر موجودگي کې دغلا اثبات نشي کولې. یعنی هغه غل نشي گرځولې. ترڅوچه هغه

کتاب السرقة

حاضر شوې نه وی. ځکه چې په دې کي داسې ډیر احتمالات دي. چه دهغې په وجه یا هغه غل نه وی. یا دا چې غل وی. خو داسې څه شبه موجود وی. چه دهغې د امله په غل باندې حدنشی جاری کولې. نوهر کله چې په هغه باندې د غلا ثبوت نشته. نو دا داسې شوه. چه هډو هغه غل نه دي. نو ددې گواهانو گواهی. نوهر کله چې په کي معتبر شوه. او دده لاس به کټ کولې شی. اوهر کله چې غائب معدوم شو. نو ځکه معدوم نه پیدا کوی شبه څرغنی شبه خوپه هغه وخت کي راځی. چه د گواهانوپه گواهی سره په دواړو غلو باندې غلا ثابته شوې وی. او بیا په کي یو غایب شی. او دلته خوپه غائب باندې دهغه په عدم وجود کي هډو غلا ثابته شوې ده. نو شبه به د کومې راشی ځکه. او نشته اعتبار گمان د پیدا کیدو د شبه لره. لکه څنگه چې وړاندې تیر شو څرغنی که څوک دا اووانی چه کیدای شی. دغه غائب حاضر شی. او په هغه باندې نشی. یا ثابته شی خوداسې چې موجب دحد نه وی. نو دغه گمان لره څه اعتبار نشته. ځکه چې دهغه گمان به لحاظ ساتلې شی. کوم چې فی الحال موجود وی. او دا گمان چې کیدای شی. په هغه غائب باندې غلا ثابته نشی. داسې گمان دې چې د مستقبل سره تعلق ساتی ځکه.

د عبد مجبور یا ماذون د عین متعین یا مستهلك د غلا په کولو اقرار کول

(وَأَذْأَقَ الْعَبْدُ الْمُجْبُورَ عَلَيْهِ سِرْقَةَ عَتَرَةِ زَاهِرٍ يَتِيمًا فَإِنَّهُ يَنْقُطُ وَتُرَدُّ السَّرِقَةُ إِلَى السَّرَّاقِ مِنْهُ) (وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ).

ژباړه وتریخ: - او کله چې اقرار او کړی عبد مجبور ځان په هغه غلام چې مالک د تجارت کولونه منع کړي وی. چه ته به تجارت نه کوي ځکه په غلا د لسو روپو معینو څرچه معلومي وی. نو که دلسونه کمی وی. یا غیر معین وی. بیا به لاس پرې کول نه وي ځکه ① نو دده لاس به کټ کولې شی. او واپس کولې به شی مال مسروقه مسروق منه ځکه مالک ځکه ته. او دا ځکه ځکه په نیز د امام ابو حنیفه څرچه دي.

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ يَنْقُطُ وَالْعَتَرَةُ لِلْمَوْلَى وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يَنْقُطُ وَالْعَتَرَةُ لِلْمَوْلَى وَهُوَ قَوْلُ زُفَرٍ وَمَعْنَاهُ إِذَا كَذَّبَهُ الْمَوْلَى

ژباړه وتریخ: - ① او فرمائی دی امام ابو یوسف څرچه چې کټ کولې به شی ځکه لاس د عبد مجبور ځکه اولس روپي د مالک دی. ② او فرمائی امام محمد څرچه به شی کټ کولې ځکه لاس د عبد مجبور ځکه اولس روپي د مالک دی. او دا قول د امام زفر څرچه دي. او مطلب ددې ځرچه په عبد باندې د لاس پرې کول نشته. او مال هم د مولی دې. په هغه صورت کي ځکه کله چې تکذیب او کړی دده ځکه عبد مجبور ځکه مولی ځکه هغه او وانی. دا زما غلام دروغ وانی. ده غلا نه ده کړې. بلکه دا مال زما دی ځکه.

تریخ: - کله چې عبد د سرقه اقرار او کړی. نو دې به خالی نه وی یا به عبد ماذون فی التجارة وی یا غیر ماذون، او بیا به په دې دواړو صورتونو کي هر یو صورت خالی نه وی. یا به نې اقرار کړې وی په داسې څیزچه هغه به معلوم او موجود وی. یا به هلاک شوې وی. بیا په دې کي هم هر یو په دوو صورتونو دي: یا به مولی د غلام تکذیب کوی او بیا به نې تصدیق کوی. نو واره صورتونه دا شول. ① که مولی نې تصدیق کوی. چې او دغه غلا کړې ده. نو په ټولو صورتونو کي به دغل لاس کټ کولې شی. ځکه چې دکت کولو مقتضی شته. چه غلا ده. او مانع نشته. ځرچه د مولی تکذیب دې ځکه ② او که مولی دده تکذیب کوی. چه ده غلا نه ده کړې. او دې ماذون له وی. نو د درې واړو امانونو په نيزه په دې صورت کي دده لاس کټ کولې شی. برابره ده که اقرار نې په داسې مال کړې وی. چه موجود وی. او که په داسې مال چې هلاک شوې وی. نو که مال موجود وی. هغه به مسروق منه ته ورکولې شی. ③ او که مجبور وی. نو که په مال مستهلك باندې اقرار او کړی. د درې واړه امانونو په نيزه نې لاس کټ کولې شی. ④ او که اقرار په داسې مال او کړی. چه هغه دده په لاس کي موجود

(١) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (١٦٨٥) والدر المنقذ (٦٣٤١١) والعناية (١٦٦٥) ورد المعيار (١٣) والهندي (١٨٤١٢) نقل عن القول الرابع (٤٦٨١١) -

وی نوامام ابوحنیفه فرمائی: چه دده لاس به کت کولی شی. اومسروق منه ته به خپل مال واپس کولی شی. اوامام ابویوسف فرمائی: چه دده لاس به کت کولی شی. اوامال به د مولی وی. اوامام محمد بن زفر فرمائی: چه د ده لاس به نشی کت کولی. اوامال به د مولی وی.

اَلَا تُؤَاقِرُ سِقَةَ مَالٍ مُسْتَهْلِكٍ قَطَعْتَ يَدَهُ وَلَوْ كَانَ الْعَبْدُ مَا قَوْلُكَ يَقْطَعُ فِي الْوَجْهِ (۱) وَكَأَنَّ زَكَرِيَّا لَيَقْطَعُ فِي الْوَجْهِ كَلِمًا

ژباړه وتریخ: - اوکه اقرارنې او کړلو به مال مستهلك څخه په اختیاری یا غیر اختیاری وجه باندې هلاک شوي وی او د عبد محجور سره په قبضه کې نه وي څه نوکت کولی به شی لاس د ده، اوکه وی غلام عبد ماذون څخه مولى ورته د تجارت اجازت کړي وي څه نوکت به شی څه لاس دده په دواړو صورتونو کې څه یعنې که دغه مال معین موجود وي. اوکه هلاک شوي وي څه اوامام زفر فرمائی: چه کت کولی به شی په ټولو صورتونو کې څه که عبد محجور وی اوکه ماذون، دغه ډول که مال مسروقه معین موجود وي اوکه مستهلك څه

لِأَنَّ الْأَصْلَ عَنْهُ أَنَّ اقْرَارَ الْعَبْدِ عَلَى نَفْسِهِ بِالْحَدِّ وَالْإِقْصَاصِ لَا يَصِيرُ إِلَّا لَهُ نَفْسُهُ وَإِلَّا عَمَّا وَكُلَّ ذَلِكَ مَالُ النَّوَلَى،

وَالْاِقْرَارُ عَلَى الْعَبْدِ غَيْرُ مَقْبُولٍ

ژباړه وتریخ: - ځکه چې اصل په نیزدده څه امام زفر فرم، دا دي چه اقرار د غلام څخه محجور څه په خپل نفس باندې په حدودو اوقصاص کې نه صحیح کیږي. ځکه چې دا څه اقرار دده څه واقع کیږي په نفس دده څه په صورت د قتل کې چې دیوکس د قتل اقرار اوکړي. نودده نفس به دهغه په بدله کې قتلولې شی څه اوبه اندام دده څه غلام څه کې. څه مثلا دا اووانی. ما د فلانی سترگه ویستې ده. یا ما د فلانی نه غلا کړي ده. نویه دواړو صورتونو کې بالترتیب دده سترگه اولاس کت کولی شی څه اودا واره څه دده نفس دي اوکه اندام څه مال دمولی دي. څه داقانون دي. څه اقرار به بل باندې غیر مقبول وي څه یعنې نه صحیح کیږي. تردې که غلام دا اقرار اوکړي. چه زه د فلانی غلام یم. یعنی دخپل مولی نه سوا بل کس اوبنانی. نودده دا اقرار به نشی قبولې. ځکه چې دا په غیر باندې اقرار دي. چه دده مولا دي څه

لِأَنَّ النَّاسَ أَوْ كَمَا أَخَذَ بِالْقَمَّانِ وَالْمَالِ لِيَصِحَّ اقْرَارُهُ بِلِغَتِهِ مُسَلَّطًا عَلَيْهِ مِنْ جَبْتِهِ. وَالْمَحْجُورُ عَلَيْهِ لَا يَصِيرُ اقْرَارُهُ بِالْمَالِ أَيْضًا.

ژباړه وتریخ: - البته دومره ده. چه عبد ماذون څخه د تجارت اجازت ورته شوې وي څه دده مواخذه به کولای شی په ضمان څه که دمال مستهلك د غلا اقرار اوکړي. نویه دي صورت کې به په ده باندې تاوان وي څه اومال کې څه که دده په قبضه کې یوڅیز موجود دي. اودې د هغې د غلا اقرار اوکړي. نودغه څیز به مالک ته واپس کولی شی څه د امله دصحت د اقرار دده نه په مال باندې، ځکه چې دې څه عبد ماذون څه مقرر شوې دي په تصرف فی څه مال د اړخه د مولی نه، څه یعنې مولی ورته په مال کې د تصرف واک اختیار ورکړي دي. نویه دغه واک اختیار کې په ځان باندې دبل د مال اقرار کول هم کېدای څه

وَمَنْ ثَوَّلَ يَصِيرُ اقْرَارُهُ مِنْ حَيْثُ إِلَهُ أَدَمِي ثُمَّ يَتَعَدَّى إِلَى الْمَالِيَّةِ قَبِيرٍ مِنْ حَيْثُ إِلَهُ مَالٍ،

هَلْ الْكَلْفَةُ: ① يَتَعَدَّى تَجَاوَزُ اوکړي

ژباړه وتریخ: - اومونې څخه احناف فرم، وایو چه صحیح کیږي اقرار دده څه عبد محجور څه په دې حیثیت چې دې انسان دي. څه په دې حیثیت چې دې مال دي. اوهرکله چې دا خبره ثابته شوه. چه دده اقرار به دې حیثیت سره صحیح دي. چه دې بنیاد دې څه نویا متعدی کیږي مالیت ته. په دې حیثیت چې دې مال دي. نو متعدی کیږي دا حکم مالیت ته، نو صحیح کیږي څه اقرار دده به دې حیثیت څه دې مال دي. څه یعنې په عبد محجور کې دوي ډوډه حیثیتونه دي. یو د آدمیت اوبل د مالیت. نوموړ اول دده د آدمیت حیثیت ته اوکتل. نودا مو اووئیل. چې دده اقرار به خپل ځان باندې صحیح کیږي. لکه څنگه چې د یوازاد

سړی اقرار په خپل ځان باندې صحیح کیږي. مثلاً چې ما قتل کړې دي. نو دې به په دغه اقرار باندې قتلولي شي. نو دغه ډول به د آدمیت په حیثیت ددې عبد مجبور اقرار هم صحیح کیږي. او هر کله چې د آدمیت په حیثیت دده اقرار صحیح شو. نو ددې صحت په ضمن کې یوه بله خبره هم حاصله شوه. هغه دا چې په دې حیثیت باندې هم دده اقرار صحیح شو. چه دې مال دي. ددې مثال به زه داسې ورکړم. چه زید د بکر د نسب اقرار او کړي. چه دې زما ځونې دي. نو دلته یوڅو د زید اود بکر په مینځ کې یوڅو د نسب اثبات او شو. او ددې په ضمن کې یوه بله مسئله هم راغله. هغه دا چې دې بکر ته به هغه واره حقوق حاصل وي. کوم چې یوڅو ته ضمن او تبعیت کې راغلې دي. دغه ډول په زیر بحث مسئله کې د عبد مجبور په خپل ځان باندې اقرار د مال په حیثیت سره اراده نه دي راغلې. بلکه ددې په ضمن کې راغلې دي. چه هر کله به حیثیت د یو انسان دده په خپل ځان باندې اقرار صحیح دي. نو دغه ډول که په دې انسان کې صفت د مالیت وي. هم به اقرار معتبر وي.

وَلَا تَلْزَمُهُ فِي هَذَا الْأَقْرَارِ لِمَا يَشْتَمِلُ عَلَيْهِ مِنْ الْأَضْرَارِ، وَمِنْهُ مَقْبُولٌ عَلَى الْغَيْرِ.

ژباړه و تفریح:- اوبله ددې وجه هله د عبد مجبور په خپل ځان باندې اقرار صحیح کیږي. چې نشته تهمت هله عبد مجبور باندې. په دې اقرار کې، ځکه چې دا اقرار راولي په ده باندې ضرر نه مني چې عبد په خپل ځان باندې د غلا اقرار او کړي. نو په دې کې خویه خپله دده تاوان او نقصان دي. چه لاس به ئې کټ کولې شي. او پشان د داسې اقرار چه مقرر ته په کې پخپله ضرر او نقصان وي. مقبول وي په بل باندې. بلکه چې کله په آسمان کې ورپېځ وي. او یوکس دا گواهی ورکړي. چه ما د رمضان میاشت لیدلې ده. نو امام به دده شهادت قبولی. ځکه چې په دې شهادت کې په دې شاهد باندې څه تهمت نشته. چه دې به دروغ وائي. ځکه چې په شهادت کې ده ته په خپله تکلیف رسي. چه روژه نیول به پرې فرض کیږي. نو هر کله چې ده ته په خپله په دې شهادت باندې تکلیف رسي. نو که بل ته اورسی. نو څه خبره نه ده. نور نفر دي هم د روژې مشقت برداشت کړي. دغه ډول په زیر بحث مسئله کې هر کله چې غلام ته په خپله تکلیف رسي. چه لاس ترې کټ کولې شي. نو که مولي ته نقصان اورسی. چه دهغه مالیت چې د عبد په صورت کې موجود دي. هغه ختمیږي. ختم دي شي.

لِيُعْتَدِيَ فِي الْحُجُورِ عَلَيْهِ أَنْ أَقْرَأَ بِالْمَالِ بَاطِلًا، وَهَذَا لَا يَصِحُّ مِنْهُ إِلَّا قَرَأَ بِالْقَبْضِ قَبِيضًا مَالِ الْمَوْلَى، وَلَا تَقْطَعُ عَلَى الْعَبْدِ فِي سَرَقَةِ مَالِ الْمَوْلَى.

ژباړه و تفریح:- دامام محمد په مجبور علیه غلام کې هله لاس به ئې نشي کټ کولې. اولس روپی به د مولي وي. دلیل دا دي. چه مجبور علیه هله د تجارت ازجات ورته نه وي. چې اقرار دده باطل دي. په مال سره مني که عبد مجبور د بل چا لپاره په ځان باندې د مال اقرار او کړي. چه د فلانی په ما باندې دومره روپی پور دي. یا داسې بل څه د ملکیت سبب یاد کړي. نو دا وصیت باطل دي. او ددې امله هله د عبد مجبور اقرار باطل دي. نه صحیح کیږي اقرار هله عبد مجبور. په غصب باندې مني چې عبد مجبور دا اقرار او کړي. چه دا زما په قبضه کې چې څه دي. دا ما د فلانی ته په زور اخستی وو. نو دا اقرار نه صحیح کیږي. نو هر کله چې د مال په اړه کې د عبد مجبور اقرار صحیح نشي. پاته پاتې شو مال د مولي مني کوم مال چې عبد مجبور غلا کړي وو. هغه د ده مالک شي. او نشته پرې کول د لاس په غلام باندې په غلا د مال د مولي کې. هله غلام اقرار د غلا په داسې مال کې کړي دي. چه هغه دده مال نه دي. اود غریبه مال کې د غلا اقرار کول صحیح نه وي. یعنی بکر سره په لاس کې یو شي دي. او بکر او وائي. چه فلانی خیز ما غلا کړې دي. نو په دې اقرار سره به دده لاس نشي کټ کولې. ځکه چې مال د بل چا دي. فائده ځونې دغه مقر ته نه ملاوېږي.

يُؤْتِيهِ أَنْ الْمَالُ أَصْلُ فِيهَا وَالْقَطْعُ ثَابِتٌ حَتَّى تَكْمَلَ الْفُصُومَةُ فِيهِ يَدُونَ الْقَطْعَ وَيُثَبِّتُ السَّالَ دُونَهُ، وَفِي عَكْسِهِ لَا تَكْمَلُ وَلَا يَثْبُتُ، وَلَا يَأْخُذُ بِأَصْلِ بَطَلٍ فِي النَّجْمِ،

ژباړه وېترېج:- موند کوی دا (قول دامام محمد (م)) دا خبره چې مال اصل دې په دې (باب د سرقة) کې او پرې کول تابع دی. تردې چې اوریدې شی خصوصت په دې (مال کې) بغیرد کټ کاوه نه (مثلا چې مسروق منه او وائی. زه د مال مطالبه کوم. ماته دې خپل مال را کړې شی. د لاس کټ کاوه مطالبه نه کوم چه د سارق لاس دې کټ کړې شی. نو دده دا خصوصت اودا دعوه به معتبر وی. او په دې به کار وائی کولې شی) او ثابتېږي مال بغیرد لاس کټ کاوه نه بلکه چې دوی (دوه) نغد دیوکس خلاف د غلا گواهی ورکړې چه ده غلا کړې ده. یا غل په خپله د غلا اقرار او کړی. او بیا په گواهانو کې یوې دواړه گواهان دخپل شهادت نه رجوع او کړی. دغه مقر دخپل اقرار نه رجوع او کړی. نو په دې صورت کې به په ده بندي د مال مسروقه ضمان وی چه هغه به مالک اومقر له ته ورکوی. اولاس به نشي کټ کولې) او په عکس ددې صورت کې (چه دا او وائی. زه د لاس کټ کاوه مطالبه کوم. چه ددې غل لاس دې کټ کړې شی. د مال مسروقه مطالبه نه کوم) نه به شی اوریدلې (خصوصت اودعوه دده) اونه به ثابتېږي پرې کول (لاس بغیرد مال نه. ځکه چې دده په دعوه کې د اصل مطالبه نشته. چه مال دې. اود تابع مطالبه ده. چه قطع ده. حالانکه اعتبار اصل لږه وی تابع لږه نه وی. ددې نه معلومه شوه. چه په باب د سرقة کښې اصل مال دې د لاس پرې کول نه دی) نو هرکله چې باطل شو خصوصت (اودعوه) په هغه څه کې چې اصل وو (یعنی مال) نو بې طلیږي به په تابع کې (چه د لاس پرې کول دی.

يُؤْتِيهِ الْبُذُونُ لِأَنَّ إِقْرَارَهُ بِالْمَالِ الَّذِي فِي يَدَيْهِ صِيغَةٌ قِصَرٌ فِي حَقِّ الْقَطْعِ تَبَعًا

ژباړه وېترېج:- په خلاف د عبدمازون (یعنی که عبدمازون په خپل خان باندې د غلا اقرار او کړی. نو دغه لاس به کټ کولې شی) ځکه چې ده اقرار او کړلو په مال هغه مال چې په لاس دده کې دې. نو صحیح کیږي به په حق د کټ کولو (د لاس کې) تبعاً (یعنی هرکله چې د عبدمازون په مال باندې اقرار کول صحیح شو. چه دې او وائی. ما دا مال د فلانی نه غلا کړې دې. نو دغه مال به د فلانی مقر له وی. نو لکه څنگه چې دده اقرار د مال په اړه کې صحیح شو. چه مال اصل دې. نو دغه ډول به د لاس کټ کولو په حق کې هم صحیح شی. ځکه چې د لاس پرې کول په باب د سرقة کې تابع دې. نو د عبدمازون لاس به کټ کولې شی. ځکه چې دده اقرار په اصل باندې چې مال دې صحیح شو. نو په تبع چې د لاس پرې کول دی. به په طریقه اولی سره صحیح وی.

وَأَمَّا يُؤْتِيهِ أَنْ أَقْرَبَ مِنْهُ: بِالْقَطْعِ وَهُوَ عَلَى نَفْسِهِ قِصَرٌ عَلَى مَا ذَكَرْنَا. وَالْمَالُ وَهُوَ عَلَى الْوَلِيِّ قِلَابٌ فِي حَقِّهِ، وَالْقَطْعُ يُسَاقُ بِدُونِهِ، كَمَا إِذَا قَالَ: أَلْقَرْتُ الْوَلَّيَّ الَّذِي فِي يَدَيْهِ زَيْدٌ سَرَقَهُ مِنْ عَرَفٍ، يَزِيدُ يَقُولُ: يَقْطَعُ يَدَ الْوَلِيِّ، كَمَا أَنَّ الْإِصْطِقَ فِي تَعْيِينِ الثَّوْبِ حَتَّى لَا يُخَذَّ مِنْ زَيْدٍ.

ژباړه وېترېج:- اودامام ابویوسف (رحمه الله) دلیل دا دي. چه ده (عبد) اقرار کړې دې د دوو څیزونو (په کټ کولو) (د لاس) اودا (کټ کول) په نفس دده (غلام) باندې واقع کیږي. نو دا به صحیح شی. بیا. په هغه چې موږ ذکر کړلو (چه د کټ کولو په حق کې دده اقرار صحیح کیږي. اودویم) په مال باندې (په اقرار کړې دې) اودا (اقرار) (بالمال) په مولى باندې واقع کیږي. نو نه صحیح کیږي (دا اقرار) په حق دده (مولى کښې) په دې (مال) کې. او پرې کول واجبېږي بغیرد دې (مال) نه. بلکه کله چې او وائی. آزاد سړی کالی هغه چې په لاس د زید کې ده. غلا کړې وه ما د بکر نه، اوزید وائی چې دا زما کالی ده. نو کټ کولې به شی په دې (اقرار) باندې (لاس) (دغه اقرار کونکى، اگر چه (غلام) تصدیق نشي کولې په تعین دکالی کې هم دا وجه ده. چه نشي اخستې دغه کالی (چه مفر غلام پرې دعوه کړې ده) د زید نه، (یعنی که زید دا او وویل. چه دبکر په لاس کې کومه کالی ده. دا ما غلا کړې ده. اوزید وائی. چه دا زما کالی

ده. نوپه دې صورت کې به د مقرلاس کټ کولې شی. اگر چه دکالی په تعیین کې د غلام تصدیق نشی کولې چه هم هغه کالی به مقرغلا کړي وی. دکومې دغلا چې هغه اقرار کړې وی. نوکه دې ته اوکتلې شی چه د جامې په تعیین کې د مقر تصدیق نشی کولې. اولاس به نې کټ کولې شی. خوددې باوجود

أولای خنیفة أن الإقرار بالقلم قد صر منه لما یشتا قیصره بالمال بناءً علیه

تبدیه و تشریح: - اودامام ابوحنیفه رحمته الله لپاره دلیل دې چه اقرار به **لاحق د** کټ کولو کې صحیح کیږی دده **لا غلام** د هغې امله چې موږ بیان کړلو **یعنی** د ادمیت په حیثیت سره که غلام په خپل خان باندې د غلا کاوه اقرار او کړی. نودده اقرار به صحیح گنولې شی. اوددې اقرار به وجه به د ده لاس کټ کولې شی. نوهرکله چې د کټ کولو به حق کې دغلام اقرار صحیح کیږی. **نوصحیح کیږی به** **لا اقرار د** په حق د مال کې د امله د بناء نه په دې **کټ کولې** باندې **یعنی** په باب د سرقه کې دامام ابوحنیفه رحمته الله په نیز پرې کول اصل دې. اومال تابع دې. نوهرکله چې داصل چې پرې کول دی. په اړه کې د غلام اقرار صحیح دې. نودغه ډول به د تابع چې مال دې په حق کې هم دده اقرار صحیح وی.

لأن الإقرار بالقلم حالة البقاء والمال فی حالة البقاء تأثیر للقلم حتی تسقط عصمة المال باعتماداً و یتوقف القلم بقدر استیلاک

تبدیه و تشریح: - ځکه چې اقرار ملاقات کوی د حالت د بقاء سره **یعنی** اقرار به هله صحیح کیږی. چه مقربه موجود او پاته وی. او که مقربه موجود نه وی. نویبیا به اقرار نه صحیح کیږی. اومال په حالت د بقاء کې تابع پرې کول اصل دې. اوبه دې باندې دلیل دا دې چه کله د غل لاس کټ کړې شی. نودغه مال چې وړاندې محفوظ وو اومتقوم وو. غیر متقوم اوگر خیدلو. تردې دغه مال چې یوخل پرې د سارق لاس کټ شوې وی. دوباره نې سارق غلا کړی. نودوباره به دهغه لاس نشی کټ کولې. نوهرکله چې د قطع په وجه مال متقوم او غیر متقوم په نورو الفاظو کې معصوم او غیر معصوم گرځی. نومعلومه شوه. چه په دې باب کې قطع اصل دې. اومال تابع دې. او کټ کولې به شی لاس روسته دهلاکت د مال نه **لاود** قطع په اصلیت باندې دوهم دلیل دا دې. که سارق غلا او کړی. اوبه ده باندې د قطع حکم جاری شی. اوددې نه روسته مال مسروق، هلاک شی. نوهم به لاس کټ کولې شی. نوکه چرته مال اصل وو. اوقطع تبع وه. نوپکاردا وه. چه د مال دهلاکت نه روسته قطع هم ساقط شوې وه. ځکه چې اصل هلاک شی. نو د تبع حکم خپه هغې مرتب وی. د تبع حکم هم ختمیږی. خودلته داسې نه ده. نومعلومه شوه چه قطع اصل اومال تبع دې.

یخلاف مسألة الخزان القطر المأتمن بالسرقه من المودع. أما لا یجب بدوقة القبی مال المولی فالترک

تبدیه و تشریح: - په خلاف د مسئله د آزاد **لا** دامام ابو یوسف رحمته الله دهغه مسئلې نه خواب دې. کومه چې هغوی د خپلې مدعا تائید لپاره د نظریه شکل پیش کړې وه. که یوازاد سړی دا اوونیل چه د زید په لاس کې کومه کالی ده. دا ما غلا کړې وه. اوزیدوانی چه نه دا زما خپله کپړه ده. نوپه دې صورت کې به ددې مقرلاس کټ کولې شی. اودغه کپړه به د بکړنه نشی اخستی. نومصنف رحمته الله دهغې نه خواب کوي. چه د آزاد مسئله د غلام د مسئلې نظیر نشی جوړیدی. ځکه چې کټ کول **لا** لاس. واجبیږی. په غلا کولو سره د امانت دار نه **له**د امکان ده. چه آزاد سړی دکوم کس نه غلا کړې وی. جامه دهغه نه وه. بلکه د دغه زیدوه. د چا په لاس کې چې دې اقرار کونکی لیدلې وه. خو هغه د زید سره امانت کیخوډې وه. اودې اقرار کونکی دهغه نه غلا کړې وی اودا مسئله ده. که د امانتدار نه غلا اوشی. نوهم به د غل لاس کټ کولې شی. حالانکه نه واجبیږی پرې کول **لا** لاس. په غلا کولو سره د مولی نه نودواړه صورتونه جلا شو. **له** یو ډیل نظیر نشی جوړیدی. ځکه چې آزاد په مسئله کې د امانتدار نه په غلا کولو سره د لاس پرې کول واجبیږی او د غلام په

مسئله کی د مولی نه په غلا کولو سره لاس پرې کول نه واجبیږي.

مَسْئَلَةُ الْمَوْلَى يَقْطَعُ فِي الْفُصُولِ كَمَا يَزَالُ الْمَانِعُ.

ژباړه وتریږي:-- اوکه تصدیق نهې اوکړی مولی (یعنی مولی ورسره هم دا اومنی چه او دا څیز ده غلا کړې دي) نولاس به نهې کټ کولای شی په صورتونو ټولو کې (یعنی که عبد ماډون وی اوکه غیر ماډون وی. دغه ډول که مال مسروقه هلاک شوې وی اوکه پاته وي) د امله د ختمیدو د مانع (د قطع اود وجود د مقتضی د قطع چه اقرار دي. یعنی په دې صورتونو کې لاس ځکه کټ کولې شی چه اقرار موجود شوې دي. اود غلا اقرار کول موجب د قطع دي. اومانع هم ختم شو. ځکه د غلام اقرار به هله غیر معتبر وو. چه مولی نهې تکذیب کولو. ځکه چې دهغه حق ورپورې متعلق وو. اوچه هغه نهې تصدیق کوی. نومانع هم نشته. نوچه موجب د قطع وی. اومانع نه وی. قطع به لازماً راځي).

د لاس کټ کولونه روسته د مال مسروقه مال ته دواړې کولو احکام

قَالَ (وَإِذَا قُطِعَ السَّارِقُ وَالْعَيْنُ قَابِلَةً فِي يَدَيْهِ وَدَّتْ عَلَى صَاحِبِهِ) لِيَقَامَا عَلَى مَلِكِهِ (وَأَنْ كَانَتْ مُسْتَهْلَكَةً لَمْ يَفْضَحْ) هَذَا الْإِغْلَاقُ يَفْتَحُ الْهَلَكَ وَالْإِسْتِهْلَاقَ وَهُوَ بِأَيِّ يَوْسُفَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ وَهُوَ الشَّهِيرُ وَدَوَّى الْحَسَنُ عَنْهُ أَلَمْ يَفْضَحْ بِالْإِسْتِهْلَاقِ.

هل اللغة: ① الهلاك: به خپله د يو څيز هلاکیدل ② الاستهلاك: د بل څيز هلاکول متعدی صيغه ده

ژباړه وتریږي:-- اوکله چې کټ کړې شی لاس دسارق، او عين (مسروقه) موجود وی په لاس دده (سارق) کې. نو واپس کولې به شی صاحب خپل ته (مسروق منه) د امله د پاته پاتې کیدو ددې (مال مسروق) په ملک دهغه (مسروق منه) کې، اوکه وی (مال مسروق) هلاک شوې نه به شی تاوانی کولې (سارق چې مسروقه منه ترې د مال مسروقه تاوان واخلي) اودا اطلاق (د ابو الحسن قدوری چې وان کانت چې مسروقه منه ترې د مال مسروقه تاوان واخلي) اودا اطلاق (د ابو الحسن قدوری چې وان کانت هالکې) شاملېږي هلاک (چې مال مسروقه په خپله هلاک شوې وی. لکه څه څه ځناوړوی. او مرشي) او استهلاك ته (چې سارق هلاک کړې وی. لکه مال مسروقه گډ وی. او دې نهې مرکزي) اودا (چې ابرې په حکم د هلاک او استهلاك کې) روایت د ابویوسف (دې د امام ابو حنیفه (نه، اوهم دا روایت مشهور دي. چې د هلاک او استهلاك په مینځ کې څه توپیر نشته) او روایت کړې دي امام محمد (د ابو حنیفه (نه چې داغل ضامن کیږي په صورت د استهلاك کې (یعنی چې مال مسروقه په خپله نه وی هلاک شوې. بلکه سارق هلاک کړې وی. نو په سارق باندې به د مال مسروقه تاوان وی. هغه به مسروق منه ته ورکوي).

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَفْضَحُ فِيهِمَا لِأَنَّهُمَا حَقَّانَ قَدْ اخْتَلَفَ سَبَابُهُمَا فَلَا يَمْتَنِعَانِ قَالَ الْقَطَمِيُّ حَقَّ الشَّرْعُ وَسَبَبُهُ تَرْكُ الْإِنْبَاءِ عَمَّا نَمَى عَنْهُ. وَالْعَمَّانُ حَقَّ الْعَيْنِ وَسَبَبُهُ اخْتِلَافُ الْمَالِ فَصَارَ كَمَا اسْتِهْلَاقُ صَبِيحٍ مَمْلُوكٍ فِي الْحَرِّ وَأَوْ رَبِّ تَحْرِيمًا لَوْ كَانَتْ لِيَدِي.

ژباړه وتریږي:-- او فرمائیلي دي امام شافعي (چې ضامن کیږي (سارق) په دواړو کې (که صورت د هلاک دي اوکه د استهلاك. او دلیل دا بیانوی چې) دا دواړه (قطع اوضمان) دوي (دود) حقونه دي چه مختلف دي سببونه ددې نونه به منع کیږي یوحق په بل باندې، (یعنی که لاس گټ شی. ددې امله ضامن نه ساقطېږي. اوکه په سارق باندې ضامن راشی. نوددې امله به پرې کول نه ساقطېږي. اود سبب د اختلاف بیان دا دي چې) پرې کول (د لاس) حق دشرع دي. اوسبب ددې (قطع) نه منع کیدل دهغه څه نه چې دی منع شوی ده دهغې نه (چې غلا ده) اوضمان حق د بنده دي، اوسبب ددې (ضمان) اخستل د مال دی. (چې سارق د یو بنده مال په ناجائزه واخستل. او هغه ضامن شو. نو دې به نهې تاوان مني) نوشو (حکم ددې صورت څنگه چې ذکر شوی) پشان د هلاکاو د ښکار مملوک په حرم کې، (یعنی څوک چې په حرم کې دچا مملوک ښکار قتل کړی. نو په هغه باندې یودهغه ښکار تاوان دي. چه مالک ته به نهې ورکوي. او بل پرې دم جنایت دي. ځکه چې د حرم توهین نهې اوکړلای) او یا (چې دا مسئله زیر بحث) پشان د څښلو د شرابو چې

مملوك وى د ذمى **هله** نيز د احنافو **مذاهب** يعنى د احنافو د مسلك دى. كه يوكس د ذمى شراب هلاک كړلو. نوبه هغه باندې د شرابو تاوان شته چه د شرابو قيمت به ذمى ته ور كړى **هله**

وَلَيْسَ أَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (لَا غَيْرَ عَلَى السَّارِقِ بَعْدَ مَا قُطِعَتْ يَمِينُهُ) (۱) وَلَا أَنْ وَجوب العَمَانِ يُنَافِي الْقَطْعَ لِأَنَّهُ يَمْلِكُ

بِأَدَاءِ الْعَمَانِ مُسْتِنِدًا إِلَى وَثْقِ الْأَعْيُنِ، فَتَبَيَّنَ أَنَّهُ وَرَدَ عَلَى مِلْكِهِ فَيَنْتَفِي الْقَطْعُ لِلشُّبْهِ وَمَا يُؤَدِّي إِلَى التَّغَايُرِ فَيُؤَلِّقُ
 دېله و شريح :- اوز مونږ **هله** احنافو **هله** لپاره دليل د نبى **ﷺ** ارشاد دى. چه نشته تاوان به غل باندې روسته ددې نه چې كټ كړې شى راسته لاس دده، **هله** د دليل نقلى شو. او دليل عقلى دا دى **هله** او بله دا چې وجوب تاوان **هله** به سارق باندې **هله** منافى دې د كټ كولو **هله** لاس سره، ځكه چې دا سارق مالك جوړېږي د مال مسروقه په ادا كاوه د تاوان نسبت به كولاى شى ددې **هله** ملكيت **هله** وخت د اخستلو **هله** و غلا كولو **هله** ته، يعنى چې مال مسروقه هلاك شى. او سارق دهغې تاوان ور كړي. نو دې د مال مسروقه مالك شو. خود دې ملكيت نسبت به هغه وخت ته كيږي. په كوم وخت كي چې ده دغه مال مسروقه غلا كړې و **هله** نوښكاره شوه. چه دا واقع شوې ده په ملكيت دده كي، **هله** يعنى داسې به گنډلې شى. چه دا مال مسروقه د سارق په ملكيت كي دغلا په وخت كي راغلې و **هله** نونفى به شى پرې كول **هله** لاس **هله** د امله د شېبه نه **هله** يعنى دا كړلو **هله** او كوم خيز چه سبب وى د نفى كاوه ددې **هله** قطع **هله** نوهغه به **هله** خپله **هله** منتفى وى. **هله** يعنى په باب د سرقة كي كه يوشى داسې وى. كه هغه موږ لازم كړو. نو دهغې په وجه د لاس پرې كول ساقطېږي. نوهغه خيز به په خپله ساقط الاعتبار وى. دا نه چې هغه دې لازم كړې شى. او دهغې په وجه دې حد ساقط كړې شى **هله**

وَلَا تَحِلُّ لَابْنِي مَعْصُومًا حَقًّا لِعَبْنِي، إِذْ لَوْ تَقِي لَكَانَ مَبَاحًا فِي نَفْسِهِ فَيَنْتَفِي الْقَطْعُ لِلشُّبْهِ قِيَاسًا حَقًّا لِذَلِكَ
 گاليتي ولا ضمان فيه

او بله ددې امله **هله** سارق تاوان نشته چې دې مال مسروقه هلاك كړى **هله** چې محل **هله** چه مال مسروقه دې نه پاتې كيږي محترم، **هله** د قطع نه په داسې حال كي **هله** چې دا حق د عبدشې ځكه كه چيرته دا پاتې شى معصوم د امله د حق العبد نه نووو به **هله** مال **هله** مباح فى نفسه **هله** وړاندې د قطع نه. ځكه چې دا قاعده ده. كوم خيز چه دبنده دحق د امله حرام شوې وى. هغه دخپل اصل په اعتبار سره دتحریم نه وړاندې مباح وى. ځكه چې اصل په ټولو خيزونو كي اباحت دى. الله تعالى فرمايلى دى «هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَنَافِيَ الْأَرْضِ جَمِيعًا» نو مال مسروقه دبنده دحق راټلونه وړاندې مباح وو. نو منتفى كيږي به پرې كول د لاس د امله د شېبه **هله** اباحت نه، چه دې سارق داصل په اعتبار سره يو مباح خيز غلا كړې دى. اگر چه د بنده د ملكيت راټلونه روسته هغه محترم او گرځيدلو. خو په اول كي خو مباح وو، نو ددې امله به دغه مال مسروقه كي ددې شېبه پيدا شوه. او په شېبه باندې حد ساقطېږي **هله** نوگرځي حرام د امله دحق الشرع، پشان د مرداري، **هله** يعنى لكه څنگه چې د مرداري نه خوږل حق الشرع ده. نو دغه ډول دلته هم د بل چا مال سرقة كول د حق الشرع په وجه حرام دى. چه شريعت دا حكم كړې دى. چه دچا مال به نه غلا كوي **هله** او په حق الشرع كي ضمان نه وى. **هله** مثلا كه يوكس مراده اوخوږه. نو دا حق الشرع دى. به ده باندې ضمان او تاوان نشته. نو دغه ډول دلته چې سارق كوم مال غلا كړې اودهغې په بدله كي د سارق لاس كټ كړې شى. او د قطع نه روسته سارق سره هغه

(۱) غربه الزيلعي **رحمه الله** بهذا اللفظ ثم أخرج ما هو بمعناه من حديث عبد الرحمن بن عوف **رضي الله عنه** أن رسول الله **ﷺ** قال لا يفرم صاحب السرقة إذا أقيم عليه الحد أخرج به النسائي فى قطع السارق رقم ٤٩٨٤ كذا فى نصب الراية ٥٧٧/٣ -

خلورم نون

مال هلاک شی: په ده باندې به ضمان نه وی. ځکه چې ددې څیز معصومیت د حق الشرع د امله وو. اوبه حق الشرع کی ضمان نه وی.

الآن البعثة لا يظن سقوطها في حق الإستهلاك لأنه يغل أغر غير السرقة ولا غدره في حق، وكذا الشبهة تعتبر في مال هو الشبهة دون غلوه.

باید ودریغ: هدا راروان خواب د سوال مقدر دې. تقدیر د سوال دا دې چه کله عصمت الله تعالی ته منتقل شو. اوما مال مسروقه د مردارې پشان شو. نو پکار دا ده. چه د استهلاك په صورت کي په سارق باندې ضمان نه واجب کیدلو. حالانکه امام محمد رحمه الله د امام ابو حنیفه رحمه الله نه نقل کړی دی. چه د استهلاك په صورت کي به په سارق باندې ضمان وی. نو ددې تقدیری سوال خواب ورکوی او فرماني رحمه الله البته دومره ده. چه عصمت نه ښکاره کیری په ساقط کیدو ددې رحمه الله په حق د استهلاك کي. رحمته الله چې سارق مال مسروقه هلاک کړی نو په هغه باندې ضمان راځي. ځکه چې دا رحمته الله استهلاك فعل دې بل سوا د سرقة نه رحمته الله یعنی په سارق باندې چې د استهلاك په صورت کي ضمان راځي. نو د سرقة په وجه نه راځي بلکه دا خود سرقة نه علاوه یو بل جرم دې. چه ده د غیر څیز هلاک کړل. او نشته اړتیا په حق د بل فعل کي اوجه شان شبه رحمته الله چه دا مباح فی نفسه وی. هم معتبره وی په هغه څیز کي چې هغه سبب رحمته الله کت کولای وی. رحمته الله په دې صورت کي غلا ده. په بل څه کي به رحمته الله معتبر نه وی. رحمته الله حد به پرې نه ساقطیږي لکه په زیر بحث مسئله کي چې استهلاك دې یعنی جرم کي چې استهلاك دې. لنډیز دا چې د مال مسروقه عصمت چې زائله شوې دې. د لاس کت کاوه د اړتیا د وجې، یعنی چې لاس کت شی. نو د لاس په کت کولو باندې مال معصوم پاتې نشو. بلکه عصمت شي زائله شو. تردې که دغه مال مسروقه بیا خلا کړی. نو په دوهم ځل به دهغې په غلا د سارق لاس نشی کت کولای. ځکه چې هغه غیر محترم پاتې شوی دې. او دا قعد ده. چه کوم څیز اړتیا په وجه ثابت شی. هغه به د اړتیا پورې محدود وی. بل څیز ته به هغه حکم نه متعدی کیری. نو دلته په زیر بحث مسئله کي د قطع نه روسته مال غیر معصوم دې. په سارق ضمان نه راځي. خو چه کله سارق به خپله مال هلاک کړی. نو په دې صورت کي چونکه د ضمان لپاره استهلاك یو جدا سبب موجود شو. ځکه به د استهلاك په صورت کي ضمان واجب وی.

أوجه المشهور أن الإستهلاك المحمى المقصود فاعتبر الشبهة فيه، وكذا لا يظن سقوط البعثة في حق الضمان لأنه من غدره أو غلوه يظن في حق الهلاك لا يفتاء إلى الكلفة.

هل اللغة: الانتفاء: نفى كول ① المعاملة: يوشان والي

باید ودریغ: او وجه دمشهور روایت رحمته الله د استهلاك په صورت کي هم په سارق باندې تاوان نشته. لکه څنگه چې د هلاک په صورت کي نشته. دا ده. چه استهلاك پوره کول د مقصود دی. رحمته الله یعنی سارق چې یو شی غلا کوی. ددې لپاره ئې غلا کوی. چه زه دا په خپله فائده راولم. نو غل چې مال مسروقه هلاک کړی. دا څه جلا جرم نه دې. بلکه هم د سرقة جرم اتمام ته اور سیدلو. نو هر کله چې جدا فعل نشو. بلکه هم د سرقة تکمیل شو. نو معتبره به وی شبه په دې استهلاك کي رحمته الله که د استهلاك په صورت کي د اباحت شبه راشی. نو چونکه استهلاك څه جلا جرم نه دې. بلکه د مقصد په اعتبار سره د سرقة تکمیل دې. او سرقة سبب د کت کولو د لاس دې. نو په استهلاك کي شبه راتگ په ثبوت سرقة کي شبه راتگ دی. او دغه ډول ښکاره کیری سقوط د عصمت په حق د ضمان کي رحمته الله په صورت د استهلاك کي رحمته الله ځکه چې دا رحمته الله سقوط د عصمت رحمته الله من جمله د ضروریاتو ددې رحمته الله په صورت د استهلاك کي، د امله د نشتوالی د مماثلت نه رحمته الله مینځ د مال مسروقه اوضمان کي، ځکه چې ضمان مال معصوم دې لپاره د حق العبد په دواړو صورتونو کي هلاک او استهلاك کي. او مال مسروق د حق العبد په وجه صرف په صورت د استهلاك کي معصوم دې. نو هر کله چې مماثلت نشته. نو ضمان هم منتفی شو.

به خبر و غلا گانوكي دلاس كت كولو هكتم

قَالَ (وَمَنْ نَزَقَ نَرَقَاتٍ نَقِطَةً فِي إِحْدَاهَا قَوْلًا يَجْعَلُهَا لَا يَغْنَمُ شَيْئًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ) وَمَا لَا يَغْنَمُ كَلِمًا إِلَّا (الَّتِي قِيلَتْ لَهَا) وَمَعْنَى الْمَسْأَلَةِ إِذَا حَقَّرَ أَحَدُهُمْ فَإِنَّ حَقْرَ وَاجِبًا وَقِيلَتْ يَدُ الْمُصْغَرِ لَا يَغْنَمُ شَيْئًا إِلَّا تَشَاقُّ فِي النَّرَقَاتِ كَلِمًا.

زبادنه وشرح:- اوچا چې اوکړې غلاګانې نوکت کړې شو دلاس دهغه په یوه غلا کې ددغو نه، نودغه پرې کول د لاس واقع کېږي د ټولو دپاره، دغه اتفاق دامامانو منځ، ځکه چې قطع تداخل قبلوی په اجماع سره اونه ضامن کېږي د هیڅ خیزیه نیز دامام ابوحنیفه د افرمانی صاحبین د چې ضامن کېږي په ټولو غلاګانو کې دیعنی سارق به نورو مالکانوته تاوان ورکوي مګر په هغه دسرقة کې چې ضامن کېږي په وی دلاس دسارق په هغې کې، اومطلب د مسئلې دا دې چې کله حاضری دغه وخت دکت کولو کې یو په دوی دمسروق منځه کې، دوهغه دعوه د سرقة اوکړي چې ده زمانه غلا کړې ده نوکه چرته حاضر وی واړه دمسروق منځه اوکت کړي شو دلاس د سارق د امله د خصوصت د مقدمه درج کولو ددوی نه، دیعنی دغه ټول مالکانو په سارق باندې دغلا دعوه کړي سوې نو نه ضامن کېږي دسارق د هیڅ خیزیه اتفاق سره په ټولو دغلاګانې کې.

هَذَا أَنِ الْحَاضِرِ لَيْسَ بِضَامِنٍ عَنِ الْغَائِبِ، وَلَا يُدْرِي مِنَ الْخُصُومَةِ لِنَظَرِ السَّرِقَةِ فَلَمْ تَنْظَرِ السَّرِقَةُ مِنَ الْغَائِبِينَ فَلَمْ تَنْظَرِ الْقَطْعُ مَا تَبَيَّنَتْ أَمْوَالُهُمْ مَقْصُومَةً.

هل اللغة: ① الخصومة جكره ② معصومة محفوظ

زبادنه وشرح:- د دواړو دصاحبینو د لپاره دلیل دا دې چې حاضر نه دې نائب د غائب نه دغه د حاضر خصوصت د غائبونو نه اګر خو ځکه چې مسئله دا ده چې مسئله دا ده چې مالك به دسرقة خلاف دقاضی په عدالت کې دعوه کړي دیعنی داثبات د سرقة لپاره دا ضروری ده چې مالك به دسرقة خلاف دقاضی په عدالت کې دعوه کړي وی چې غلاګانته شی اوپه زیربحث مسئله کې دغائبینو مالکانو د اړخه دعوه نشته نوته ښکاره کېږي سرقة دغائبینو د اړخه ځکه چې هغوی دعوه نه ده کړې اوچې دهغوی د اړخه د سرقة ثبوت نشته نوواقع نشو پرې کول دهغې سرقة لپاره دیعنی د غائبینو د سرقة په سزا کې دغل لاس کت نشو اوهرکله چې د هغوی د مالونو په سزا کې قطع واقع نشو نوپاته پاتی شو مالونه دهغوی معصوم ځکه چې دغه مالونو په سزا کې قطع نه ده واقع شوي نو لندیز دا چې دا لاس پرې کول صرف د هغه سرقة لپاره شو کومه چې د مسروق منه په دعوه او خصوصت سره ثابته شوي ده.

وَلَهُ أَنْ الْوَاجِبَ بِالْكُلِّ قَطْعًا وَاجِدًا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى لِأَنَّهُ مَتَى أَخَذَ عَلَى التَّوَادُّعِ وَالْخُصُومَةِ ثُمَّ يَلْطَمُ عِنْدَ الْقَاضِي، فَإِذَا اسْتَوْفَى قَالَ اسْتَوْفَى كُلُّ الْوَاجِبِ إِلَّا يَرَى نَفْعَهُ إِلَى الْكُلِّ لَمْ يَنْفَعِ الْكُلَّ.

زبادنه وشرح:- اودامام ابوحنیفه ددلیل دا دې چې واجب په ټولو غلاګانو پرې کول دی یوخل، دیعنی که سارق یوه غلا کړې وی اوکه شل غلاګانې نې کړې وی د ټولویه بدله کې به صرف یو لاس کت کېږي دالله تعالی د حق دپاره دیعنی لاس پرې کول حق الله اوحق الشرع دی اود ټولو سرقانو لپاره یوخل لاس پرې کول ځکه کافی کېږي چې بڼا، د حدودو په تداخل دې دیعنی که د یو جنس دیر جرمونه وی نو د هغې ټولو لپاره چې یوخل حد قائم شی د نورو لپاره هم دغه حد حسابیږي مثلاً یوکس لس خله شراب اوځکل اوپه لسم ځل ورته اتیا کورې ملا شوي نو دا اتیا د لس واړو لپاره کافی دی او خصوصت شرط د ښکاره کېدو دې په حضور دقاضی دیعنی د سرقة د اثبات لپاره د قاضی په عدالت کې د مسروق منه دعوه

(القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (١٧٢٥) ورد المحتار (٢٣١/٣) والهندية (١٨٥/٢) نفلًا عن القول (٤٧١/١).

اوصومت شرط ده. اوبه مجموعی طور دقاضی په عدالت کی خصومت شوې دي. مثلاً ده لس غلاګانې کړې دي. اوصومت شرط د ښکاره کیدو دي په حضور دقاضی کی. یعنې د سرقه د اثبات لپاره دقاضی په عدالت کی خصومت اودعوه کول شرط دی. اوچه مجموعی سرقاتوته نظر اوکړي. نو دا شرط هم موجود شوې دي. مثلاً زید د لسو کسانو نه غلاګانې کړې وې. اوبه دغه لسوکی یومسروق منه دعوه اوکړله. نو گویا چې د دي یو په ضمن کی د ټولو مسروق منهم د اړخه خصومت موجود شو. ځکه چې دا یو مسروق منه هم د دغه پاته نهه مسروق منهم نه یوکس دي. هرچه وجوب دلاس کټ کول دي. نو هغه په جنایت سره یعنې دلاس کټ کولو سبب جنایت دي. چه غلا ده. نوهرکله چې پوره شو. دلاس پري کول یوخل دي. یعنې دلاس کټ کولو سبب جنایت ده. یعنې دا یوخل لاس پري کول داسې شو. لکه چې د نو دلاس پري کول دټولو واجباتو لپاره شو. یعنې دا یوخل لاس پري کول داسې شو. لکه چې د ټولو سرقاتو په سزا کی ورته لاس کټ کړي شو. ته گوري نه. دلاي مخاطبه چې رسیری فائده ددي دلاس کټ کولو. چه غل ته سزا ورکول دي. ټولو ته نواقع کیږي به. دلاس کټ کول. د ټولو سرقاتو په سزا کی، یعنې دا یوخل لاس کټ کیدل د ټولو سرقاتو لپاره یوه سزا اوتنبیه شوه.

وَعَلَىٰ هَذَا الْخِلَافِ إِذَا كَانَتْ النُّصُبُ كُنْهَا لِوَاحِدٍ فَاصْرَفِي الْبَعْضِ، وَاللَّهُ تَعَالَىٰ أَعْلَمُ.

حل اللغة: ① نصب جمع د نصيبه برخه

ژباړه وتړيخ: - اوبه دي خلاف دپاندي په مينځ د ابوحنيفه اوصاحبينو پيشانيان دا مسئله ده. کله چې وي حصې ټولې. یعنې اموال مسروقه چې وي. هغه واره ديوکس وي. نو هغه دمسروق منه. مخصوصه ددعوه اوکړي په بعضې کی. مثلاً زید د بکر نه یوخل دوي [دوه] سوه درهمه، دوباره یوه ټوله سره زر، اودريم خل دري ټولې سپين زر غلا کړل. او بکر دقاضی په عدالت کی صرف د یوڅيز دعوه اوکړي. چه زید زمانه دوي [دوه] سوه روپۍ کښت کړي دي. نو په دي مسئله کی هم دامام ابوحنيفه صرف دوي [دوه] سوه درهمو په سزا کی به دده لاس کټ کړي شي. اود پاته دوو مسروقو به سارق باندي ضمان نه وي. اوصاحبين فرمائي. چه دپاته دوو څيزونو په سارق باندي ضمان اوتاوان وي.

(بَابُ مَا يُجْزِئُ السَّارِقَ فِي السَّرْقَةِ)

ژباړه: - دده باب دثابت دي. په هغه څه کی دي. چه پیدا کیږي غل ته په غلاکي.

(وَمَنْ مَرَّقَ ثَوْبًا فَتَقَهَ فِي الدَّارِ يَصْفَقُ ثَمَّ أُخْرَجَ وَهُوَ سَائِي عَشْرَةَ دَرَاهِمَ قَطْرًا) (١) وَعَنْ أَبِي يُونُسَ أَنَّهُ لَا يَقْطَعُ لِأَنَّ لَهُ يَبِيحُ سَبَبُ الْمَلِكِ وَهُوَ الْخَرْقُ الْقَاضِي فَإِنَّهُ يُوجِبُ الْقِيَمَةَ وَتَحْمِلُ الْمُضْمُونِ وَصَارَ كَالْمُتَقَرِّ إِذَا تَرَكَ مَبِيعًا فِيهِ عِيَاذًا لِلْبَائِعِ

حل اللغة: ① شق وي شلول ② الخرق: خير بوالې ③ الفاخش: زيات

ژباړه وتړيخ: - اوچاچه غلا کړله کپړه، نو څيرې نې کړه په کور کی په مينځ، اوبيا نې راوويستله. اووه دغه دڅيرې شوې. برابره د لسو روپو سره، یعنې دکت کولو نه روسته هم دهغې قيمت لس روپۍ ووه. کټ کولې به شي. دلاس دده. اود نيز دامام ابويوسف نه روايت دي. چه نه به شي کټ کولې. دلاس د دي سارق ځکه چې د ده دسارق لپاره په دي دکپړه مسروقه. کي سبب د ملک دي. او هغه دسبب د ملک څيرې والي ډير دي. اودا دڅيرې والي. واجبيوي قيمت ددغه مال مسروقه په سارق باندي. اومالک کيږي نې دسارق په ضمان سره. یعنې هرکله چې سارق په دغه مسروقه کپړه کي ډير تصرف اوکړلو. نو دغه کالی داسې پاتې نشوه. چه مالک ته نې واپس کړي ځکه چې دهغه نه په جوړ حالت کي غلا شوې وه. او اوس دوي [دوه] ټکړې ده. نو په دي سارق باندي به د دغه جامې تاوان لازميږي. چه دهغې

(١) القول الرابع هو هذا قول الطرفين في كذا في فتح القدير (١٧٣٥) ورد المختار (٢٣١٢) والهندية (١٨٥١) والبحر الرائق (٦٦٥) نقل عن القول الرابع (٤٧٢١) -

کتاب السرقة

خه قیمت وی. هغه به مالک ته ورکوي. اوددغه قیمت په ادا کولوبه دا سارق د مسروقه مالک جوړ شي. نوهرکله چې دې نې مالک شو. نوپه مال مسروقه باندې د مسروق منه په ملکیت کې شبه راغله. اوپه شبه باندې حدساقطیږي. ځکه به دده لاس نشی کټ کولې. او اوگر خیدلو دا صورت پشان د اخستونکي کله چې دې مشتری. غلا کړی. داسې. مبیعه چې اختیاروی په هغې کې د بائع لپاره. یعنې چې زید بکرنه او وانی. دا کپړه ما په تاباندې خرڅه کړه. خوماته به درې ورځې اختیاروی. که غواړم. نو تاته به نې درکړم. او که غواړم. نو نه به نې درکړم. په دې مهال کې مشتری دغه مبیعه پته کړله. نوپه دې سرقه باندې د مشتری لاس نشی کټ کولې. ځکه چې دلته د ملکیت سبب موجود دي. دغه ډول به په زیربحث مسئله کې هم لاس نشی کټ کولې. ځکه چې د ملکیت سبب موجود دي. چه مسروق منه ته د کپړې قیمت دتاوان په طور ادا کول دي.

وَقَالَ الْأَعْدُوهُمُ سَبَّاحُ الْمَلِكِ لَا إِلَهَ إِلَّا الْمَلِكُ، وَالْمَلِكُ يَكُونُ مُرَوَّعًا إِذَا الْمَلِكُ كَرِهَ لَا يَكُونُ الْهَذَا لَنْ يَكُنْ مَلِكًا وَاجِبًا

ژباړه و تشریح: - اودطرفینو لپاره دا دلیل دي. چه اخستل داسې چې په هغې کې غبن فاحش وی. مقرر شوې دي چې دا سبب شی د تاوان. یعنې چې زید بکرنه خه څیزواخستل. اوپه هغې کې نې غبن فاحش راوستلو. نوپه غبن فاحش راتلوسره په زید باندې تاوان لازمیږي. نه د ملک. یعنې غبن فاحش راوستل د ملکیت سبب نه دي. بلکه د تاوان سبب دي. که د ملکیت سبب وي. نویا که به د یوکس د بل کس سره یو څیز خوښ نه وو. هغه به نې ترې اخستل، اوپه هغې کې به نې غبن فاحش راوستلو. اوورته به نې و نیل. چه دا شی زما شو. تاته به زه تاوان درکړم. حالانکه داسې نه ده. او که ته وانی. چه ملکیت پرې ولی نه راځي. نوموړ. وایو. چه. ملک ثابتیږي. په دغه مال ماخوذه یا مسروقه باندې. دسارق لپاره د امله د اړتیا نه چې ادا کول د تاوان دی. مسروق منه ته. یعنې صحیح ده چې په مال مسروقه باندې د سارق ملکیت راغلو. خوددې امله نه چې غبن فاحش نې په کې راوستلو. بلکه ددې امله چې تاوان نې ورته ورکړلو. اودا دتاوان ادا کولونه روسته په مسروقه باندې موږ د سارق ملکیت ثابت کړلو. چه جمع نه دي. دوې اډوه بدل په یو ملک کې. - چه ملک د سارق دي. یعنې که کپړې هم د مسروق منه ته واپس کړي. او تاوان ورته هم ورکړي. نو دا به د مسروق منه په قبضه کې دوی اډوه شیان (څیزونه) راشي. بدل چې ضمان دي. اومبدل منه چې کپړې دي. اودا ناجائز ده. اوپه مثل ددې. یعنې د داسې اخستلوچه سبب ضمان وی. نه پیدا کوی شبه. ځکه چې دا غبن فاحش راوستل دملیکت لپاره نه دي مقرر شوي.

كَتَبَ الْأَخِي، وَكَمَا إِذَا تَرَكَ الْبَائِمَ مَعِيًا بَاعَهُ،

ژباړه و تشریح: - لکه څنگه چې صرف اخستل. سبب د ملک نه دي. چه غبن فاحش په کې نه وي راغلي. نو دا شبه معتبر نشوه. اوچه شبه معتبر نشوه. نولاس به کټ کولې شي. اولکه څنگه چې غلا کړی بائع عیب داره مبیعه چې خرڅه کړې نې وي. یعنې که زید په بکرباندې یو څیز خرڅ کړلو. خو په هغې کې عیب وو. او هغه عیب نې ورته نه وو خودلې. اود خرڅولو نه روسته زید د بکرنه هم هغه مبيع غلا کړله. نوپه دې غلا کې به د زید بائع لاس کټ کولې شي. اگر چه دا شبه موجود ده. که مشتری په عیب باندې خبر شوي وو. کیدای شي. چه ده ته نې واپس کړي وو. نولکه څنگه چې دې شبه ته خه اعتبار نشته. دغه ډول په زیربحث مسئله کې د ملکیت شبه ته هم خه اعتبار نشته. لکه څنگه اعتبار چه ورته امام ابو یوسف. ورکوي.

يُجْلَى مَا ذَكَرْنَا لِأَنَّ الْبَائِمَ مَوْضِعٌ لِإِذَا الْعِلْكَ، وَهَذَا الْخِلَافُ فِي إِذَا اخْتَارَ تَقْصِيرَ النَّقْصَانِ وَأَخَذَ الْقَوْبَ، فَإِنْ اخْتَارَ تَقْصِيرَ الْعِيَّةِ وَتَرَكَ الْقَوْبَ عَلَيْهِ لَا يَقْطَعُ بِالْإِنْتِاقِ، لِأَنَّهُ مَلِكُهُ مُسْتَعِدٌّ إِلَى وَقْتُ اخْتِيارِ قَصَارِ كَمَا إِذَا مَلِكُهُ بِالْحَالَةِ فَأَوْرَثَ شَيْبَةً

حل القصة: ① موضوع: مقرر شوې ده ② تضمین: تاوانی کول

ژباړه و تشریح: - په خلاف دهغه صورت چې ذکر کړې دي امام ابو یوسف. هغه امام ابو یوسف. د مقیس

عليه نه خواب کوي. کومه چې په دې قول سره ذکر شوي چې «(و صار كالْمَشْتَرَى إِذَا سُرِقَ مَعْبُورٌ فِيهِ خِيَارٌ لِلْبَائِعِ)» عبارت دې څخه چې بيع وضع شوي ده لپاره د پیدا کولو د ملک ډلاره زیر بحث مسئله کي خولمکت دغین فاحش په وجه د تاوان ادا کولويه وجه راغلي دي. نو ددې قیاس په هغې باندې صحیح نه دي ځکه اود اختلاف ډلاره په مینځ د طرفینو او امام ابویوسف (م) په هغه صورت کي دي چې غوره کړي ډلاره مشري ډلاره تاوان اخستل د نقصان او اخستل د جامې ډلاره یعنی چې مسروق منه دا او وانی چې دا کپړه دي په مینځ دوي اوده کړي ده په دې سره ددې قیمت کم شوي دي. د قیمت د کمیدو تاوان به را کوي او خپله کالی به را کوي او که ده ډلاره مسروق منه ډلاره غوره کړلو ضامن کول په قیمت سره او بریښول د جامې ډلاره یعنی چې سارق ته نه او و نیل بس ماته د جامې قیمت را کړه او جامې ستا شوي نوبه دي صورت کي ډلاره نه به شي کت کولي ډلاره د سارق ډلاره په اتفاق سره ځکه سارق مالک شو د مال مسروقه اضافت کولای شي ددې ملکیت وخت د اخستلو ډلاره غلا کولو ته ډلاره یعنی دا داسې شوه لکه چې مالک شوي نه وي دي ډلاره سارق ډلاره په بخلو سره ډلاره چې غل غلا او کړي او مسروق منه ورته دغه شي اوځي نوبه هغه صورت کي دا سارق په هبه سره د مال مسروقه مالک شي او پیدا نې کړه شبه ډلاره ملکیت کي چې د غلا کولويه وخت کښي دا د سارق په ملک کي وو او که نه او په شبه سره حد ساقطیږي. نو دده لاس به نشي کت کولي ډلاره

وَمَا كَانَ لَهُ إِذَا كَانَ النِّقْصَانُ فَاحِشًا، إِنْ كَانَ يَبْرَأُ بِقَطْعِهِ بِالْإِلْفَاقِ لِإِعْدَامِ سَبَبِ الْبَلَاءِ أَلَيْسَ لَهُ اخْتِيَارٌ فَلْيَمْنِ كُلِّ الْيَمِينِ

ژباړه و تریج:- اود او اړه ډلاره اختلاف سره دواړه تفصیل نه ډلاره په هغه وخت کي دي چې وی نقصان ډلاره په مال مسروقه کي ډلاره فاحش ډلاره فاحش هغې ته وانی چې په هغې باندې د څیز بعضي برخه ضاع شي لکه لس گزه کپړه وی او یو گزه په کي اوسوزي یا بعضي منفعت فوت شي لکه اووه گزه کپړه وی او یو گزه ترې ضاع شي نو د اووه نه د سړي جامې کیږي او د شپږو نه نه کیږي نوبه دي صورت کي بعضي منفعت فوت شو ډلاره او که چرته وی معمولی نوکت کولي به شي ډلاره په اتفاق سره ډلاره مینځ د درې واړه امامانو کي ډلاره د امله د نشتوالی د سبب د ملکیت ډلاره سارق ځکه چې نشته د مسروق منه لپاره اختیار د ضامن کاوه ډلاره سارق لږ ډلاره د واړه قیمت ډلاره یعنی په وړاندېني صورت چې غین فاحش وی نو امام ابویوسف ډلاره ددې امله د عدم قطع قائل وو چې مسروق منه ته دا اختیار وو چې هغه د مال مسروقه په خاني دهغې قیمت د سارق نه واخلي او مالک ته په تاوان ورکولو سره سارق د مال مسروقه مالک جوړیدو خو په دي صورت کي چې غین یسړوي داسې نه ده ځکه چې نشته ده ډلاره مسروق منه ته اختیار د ضامن کولو ډلاره سارق لږ ډلاره د واړه قیمت ډلاره مال مسروقه بلکه مسروق منه به په سارق هغه هومره تاوان راولی دڅومره نقصان چې په مال مسروقه کي راغلي وي ډلاره

د مسروقه وزه (جیلې) ذبح کولونه روسته د قطع حکم

إِنْ كَانَ سَرَقٌ شَاقًّا قَدْ خَرَّبَهَا ثُمَّ أَخْرَجَهَا لَمْ يَقْطَعْ لِأَنَّ السَّرِقَةَ كُنَتْ عَلَى الْخَيْرِ وَلَا قَطْعُ فِيهِ

ژباړه و تریج:- او که ده غلا کړل و زه او ذبح نې کړه هغه ډلاره بیا نې راویستله ډلاره کورنې نه نه به شي کت کولي ډلاره د ډلاره ځکه چې غلا تمامه شوه په غوښه باندې، ډلاره اندې تیر شوي دي چې د داسې څیز په غلا کولو کي د لاس پرې کول نشته چې هغه ذخیره کیدای نشي لکه سبزی وغیره او غوښه هم نشي ذخیره کیدې ډلاره نو نشته د لاس پرې کول په دې ډلاره غوښه کي

د سرو یا سپینو زړ غلا کولونه روسته دهغې نه روپې یا اضرافې جوړول

وَمَنْ سَرَقَ ذَهَبًا أَوْ فِضَّةً حَبِيبَ فِيهِ الْقَطْعُ قَصَعَهُ ذَرَاهِمًا أَوْ دَانِيَةً قَطْعَ فِيهِ وَتَرَكَ الذَّرَاهِمَ وَالْدَانِيَةَ إِلَى الْمُسْتَوْفِ مِنْهُ

وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (۱) وَقَالَ: لَا سَبِيلَ لِمَسْرُوقٍ مِنْهُ عَظْمًا وَأَصْلُهُ فِي الْعَصَبِ فَهَذَا صُنْعُهُ مُتَقَوِّمَةٌ عِنْدَهُمَا عِلَالًا لَهُ.

هل اللغة: ① صنعة کاریگری ② متقومة: هغه څیز چې د قیمت قابل وی

زبادیه وتریخ:-- اوچاچه غلا کړل سره زریا سپین زر، ددومره سره زر اوسپین زر، چې واجبیدلو په هغې کې پرې کول ددلاس په نوجوړې کړې ده دهغې دسپینو زور په نه روپۍ یا ددسرو زرونه اشرفي، نوکې کولې به شی په دې ددروپو او اشرفو کې لاس دده او واپس کولې به شی روپۍ ددسپینو زور او اشرفي ددسرو زور په مسروق منه ته، اودا دحکم د امام ابوحنیفه په نيزدې او صاحبین ددفرمانۍ چه نشته د مسروق منه لپاره څه حق په دې دواړو ددروپو او اشرفو باندې، اواصل ددې دمسئلي په کتاب الغصب کې دې. ددیعنی دا اختلاف د کتاب الغصب سره تعلق ساتی. اودا دلته مسئله په هغې مسئله باندې متفرع ده. وجه دا اختلاف دا ده. چه دا ددسپینو زور نه روپۍ اود سرو زره اشرفي جوړول کاریگری ده قیمت لری په نیز د صاحبینو ددیعنی د صاحبینو په نیز ددې زرگرۍ د مزدورۍ قیمت شته. نوچه هغه په کی خپله کاریگری اوکړله. نو اوس دغه سره زر اوسپین زر په خپل حالت پاتې نشو. بلکه دهغې په قیمت کې زیادت راغلو. نوکه دا سره اوسپین زر د روپو او اشرفو په شکل کې مسروق منه ته واپس کړې شی. په دې کې د مسروق منه گټه اودسارق تاوان دې خلاف ثابت دې دامام ابوحنیفه ددیعنی دهغوی په نیز د زرگرۍ کار څه قیمت نه لری. ځکه به ورته دغه سره او سپین زر د روپو او اشرفو په شکل کې واپس کړی.

لَمْ يَجُوبِ الْحَدَّ لِأَنَّهُ كِلَ عَلَى قَوْلِهِ لِأَنَّهُ لَمْ يَمْلِكْهُ، وَقِيلَ عَلَى قَوْلِهِمَا لَا يَجُوبُ لِأَنَّهُ مَلِكُهُ قَبْلَ الْقَطْعِ، وَقِيلَ يَجُوبُ لِأَنَّهُ صَارَ بِالصَّنْعَةِ شَيْئًا آخَرَ فَلَمْ يَمْلِكْ عَيْنُهُ

زبادیه وتریخ:-- بیا وجوب دحد ددسارق باندې په دې صورت کې څه گران نه دی په قول دامام ابوحنیفه کې، ددیعنی که امام ابوحنیفه دا فرمائی. چه د غل لاس به کټ کولې شی. نوپه دې کې څه اشکال ځکه نشته. چه غل نه مالک کیږی د دې دمال مسروقه. بلکه هغه به مسروق منه ته ورکوی. نوهرکله چې مالک نه شو. نوپه د ملکیت ختمه شوه. اوچه شبهه ختمه شوه. نوچده قائمولی شی. اوونیلی شوی دی. چه دصاحبینو د قول مطابق به نه واجبیږی. ددپرې کول دلاس د سارق ځکه چې دې دسارق مالک شو د دې دمال مسروقه وړاندې د کټ کیدو ددلاس نه، نودا داسې شوه. لکه چې دې د غلا په وخت کې د مال مسروقه مالک وو. نوپه دې کې شبهه د ملکیت پیدا شوه. ځکه په کی د صاحبینو د قول مطابق دلاس پرې کول نشته. اوونیلی شوی دی. چه واجبیږی. ددپرې کول دلاس دصاحبینو د قول مطابق هېڅ ځکه چې دغه دمال مسروقه په کاریگری سره اوگرځیدلو یویل څیز ددیعنی دهغه سرو اوسپینو زرونه بل څیز جوړ شو. نومالک نشو. دسارق د ذات د مال مسروقه ددچه سره اوسپین زر وو. بلکه د دراهم او اشرفو مالک شو. نوپه د ملکیت پیدا نشوه. ځکه چې شبهه خویه په هغه وخت کې راتله. چه د عین مال مسروقه مالک جوړ شوې وو. حالانکه په زیر بحث صورت کې دهغې په ذات کې توپیر راغلې ده. نوملکیت په روپو او اشرفو د سرو زرو اوسپینو زرو ملکیت نشی شمارلې.

د مسروقه جاموړتاب کولونه روسته د قطع حکم

﴿إِذَا نَمَرَقَ قَوْلًا فَصَبَّغَهُ أَحْمَرًا لَمْ يَحْدِثْ مِنَ الْقُتْبِ وَلَمْ يَغْمَرْ قِيَمَةَ الْقُتْبِ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ. (۱)﴾

(۱) القول الرابع هو هذا قول الإمام رحمه الله كذا في فتح القدير (۱۷۵/۵) وكثر (۱۸۲/۲) وشرح الوقاية (۱۹۲/۲) نقلًا عن القول الرابع (۴۷۳/۱) -

(۲) القول الرابع هو هذا قول الشيخين رحمه الله كذا في فتح القدير (۱۷۶/۵) ورد المختار (۲۳۲/۱۳) والبحر الرائق (۶۶/۵) نقلًا عن القول الرابع (۴۷۴/۱) -

اهم سور ۷

هل اللغة: ① صبغه رنگ نې کړو ② اهر سور ③ لودو غلا کولونه پس سور رنگ نې ورکړلو هغې ته، نوکت کولی به زیاده وتریخ: - که غلا نې کړله کالی ④ لاس د سارق ⑤ اونه به شی اخستی دده نه جامه، اونه به شی ضامن کولی د قیمت د جامې، اودا شی ⑥ په نيز دامام ابوحنيفه ⑦ اوامام ابو یوسف ⑧ دي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُؤْخَذُ مِنْهُ الْقُوبُ وَيَقَطُّ مَا زَادَ الصَّبْرُ فِيهِ (اعْتِبَارًا بِالْقُصْبِ، وَالْجَائِعِ يَنْتَهَا كَوْنُ الْقُوبِ أَصْلًا قَائِمًا وَكَوْنُ الصَّبْرِ قَائِمًا).

زیاده وتریخ: - اوفر مائیلی دی امام محمد ⑨ چې اخستی به شی دده نه جامه، اوور کولی به شی ⑩ سارق صابغ تېمه ⑪ هغه قیمت چې زیات کړې دي رنگ وړ کاوه په هغې کې، د امله د قیاس نه په ⑫ مسئله ده غصب باندې، ⑭ زیدد بکرته یوه جامعه غصب کړه، اوبیا نې هغې ته رنگ ورکړلو، نوزیدبه دغه رنگ شوې کالی بکرته وایس کوی، اود رنگ په وجه چې په هغې کې کوم زیادت راغلې وی، دهغې قیمت به د بکرته اخلی ⑮ او علت کالی په مینخ د دواړو مسئلو ⑯ دسرقه او غصب ⑰ کې دا دي، چه کالی اصل ده، اووجود لری، اورنگ تابع دي. ⑱ مستقل وجود نه لری ⑲.

وَلَمَّا نَالِ الصَّبْرَ قَائِمَ صُورَةً وَمَعْنَى: حَتَّى تَوَارَدَ اخْذُهُ مَضْبُوعًا يَقَعْنَ مَا زَادَ الصَّبْرُ فِيهِ، وَحَقَّ الْمَالِكُ فِي الْقُوبِ قَائِمَ صُورَةً لَا مَعْنَى: الْأَتْرَى أَنَّهُ غَيْرُ مَقْهُونٍ عَلَى السَّارِقِ بِالْهَلَاكِ قَرِيبًا جَانِبَ السَّارِقِ.

زیاده وتریخ: - اوشیخینو ⑳ لپاره دلیل دا دي، چه رنگ قائم دي صوره ㉑ هلاک چې ښکاره په نظر ښکاری، چه دغه کالی سره ده ㉒ اومعنی ㉓ د قیمت په اعتبار سره ㉔ تردې که اراده اولری ㉕ مالک ㉖ داخستلود دي دغه کالی په داسې حال کې چې وی ㉗ رنگ شوي، نوضامن کیږي به دهغه قیمت چې زیاتې کړې وی رنگ ㉘ جامې په داسې حال کې چې وی ㉙ مالک د سارق نه خپله کالی اخلی، نوییشکه اخستی شی، لیکن د رنگ په وجه چې په هغې کېشي ㉚ معنی که مالک د سارق نه خپله کالی اخلی، نوییشکه اخستی شی، لیکن د رنگ په وجه چې دهغې په قیمت کې کوم زیادت راغلې دي، دهغې تاوان به ورته ورکوی ㉛ اوحق د مالک قائم دي په کالی کې صوره ㉜ معنی په ظاهره ښکاره چې کالی موجود ده ㉝ نه معنی ㉞ معنی د مالک حق په کالی کېشي معنی نشته، اوبه دي باندې دلیل چې په کالی باندې معنی د مالک حق نشته، دا دي، چه ㉟ نه گورې نه چې د کالی نه تاوانی کیږي په سارق باندې په هلاکت یا په استهلاك. ㊱ معنی که کالی د سارق په لاس کې به خپله ضائع شی، یا نې سارق ضائع کړی، مثلاً وی سوزوی، نویه دي دواړو صورتونو کې سارق باندې د دغه جامې تاوان نشته، ددي نه دا معلومه شوه، چه د مالک حق په کالی باندې صرف صوره دي معنی نشته، ځکه که چرته معنی وي، نویکاردا ده، چې سارق د هلاک یا استهلاك په صورت کې د مالک لپاره ضامن کیږي، لکه څنگه چې مالک د سارق لپاره د رنگ په وجه د زیاتې شوې قیمت ضامن کیږي، نوهر کله چې دسارق حق صوره اومعنی قائم دي، اود مالک حق صرف صوره قائم دي معنی نه دي قائم ㊲ نوموړ راجع کړلو اړخ د سارق ㊳ لودا مو اوونیل چه د سارق لاس به کت کولی شی، اودده څخه به کپړه نشی اخستی، چه مسروقه منه ته ورکړې شی، اودغه ډول مسروق منه ته به د هغې تاوان هم نه ورکوي، ځکه چې د سارق حق د کپړې په رنگ کولو کې مال متقوم دي، ځکه چې دده د کاریگری په وجه دهغې په قیمت کې زیادت راغلو، اودغه کپړه د مسروق منه په حق کې مال متقوم پاتې نه دي، ځکه چې کله د سرقه په وجه د سارق لاس کت کړې شی، نومال مسروقه متقوم نه پاتې کیږي، هم دا وجه ده، که مال مسروقه د سارق سره هلاک شی، نومسروق منه ته به څه تاوان نه ورکوي ㊴.

بِحِلْفِ الْقُصْبِ، لِأَنَّ حَقَّ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا قَائِمٌ صُورَةً وَمَعْنَى: فَاسْتَوَيَانِ هَذَا الْوَجْهُ قَرِيبًا جَانِبَ الْمَالِكِ بِمَا ذَكَرْنَا

زیاده وتریخ: - په خلاف د غصب ㊵ مسئله قیاس صحیح نه دي ㊶ ځکه چې حق دهریو ㊷ که مفسوب منه دي او که غاصب باندې د سرقه د مسئله قیاس صحیح نه دي ㊸ ځکه چې حق دواړو حق صوره قائم دي، اود غاصب لپاره دي ㊹ قائم دي صوره اومعنی، ㊺ لدا خبره خوښکاره ده، چه د دواړو حق صوره قائم دي، اود غاصب لپاره

معنی حق په هغه طریقه ثابتیږي. څنگه چې موږ د سرقه په مسئله کې د سارق لپاره ثابت کړې وو. البته د مغضوب منه لپاره د معنی حق اثبات په دې طریقه دي. که مال مغضوبه د غاصب سره هلاک شي. نو غاصب به مغضوب منه ته دهغې د قیمت ضامن وي. اودهغې تاوان به ورکوي. نو دواړه د غاصب او مغضوب مننه برابر شو. په دې اعتبار سره د هره دواړو ته صوره او معنی حق حاصل دي. نوموړې راجع کړلو اړخ د مالک له باب د غصب کې معنی مغضوب منه به د غاصب نه کالی واخلې. اود رنگ په وجه چې د هغې په قیمت کې څه زیاتې راغلې دي. دهغې قیمت به غاصب ته واپس کړي. اوداسې به نشي کولې. چې غاصب د رنگ د امله د مغضوبه کېږي مالک شي. اومغضوب منه ته د هغې تاوان ورکړي. د هغې امله نه کومه چې موږ ذکر کړله. د هره کالی اصل دي چې قائمه ده. اورنگ تابع دي. نو ترجیح به اصل ته وی تبع ته به نه وي. یعنی په دغه کېر کې دوې (دوه) شیان (خیزونه) دي. یو د کېرې ذات دي. چه اصل او په وجود کې بل خیز ته محتاج نه دي. اودا کېر د مغضوب منه ده. او بل خیز په کېر رنگ دي. کوم چې تابع دي. او په وجود کې کېرې ته محتاج دي. که کېر نه وي نو رنگ به هم نه وي. اورنگ د غاصب دي. نوموړې مغضوب منه ته به غاصب باندې ترجیح ورکړله.

مسروقه کېرې ته د تور رتب ورکولو نه روسته د قطع حکم

(وَإِنْ صَبَّغَهُ سَوَادٌ أَحَدُ مَنَّهُ فِي الْمَذْهَبَيْنِ) إِيَّانِي عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَنَحْنُ، وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَجَعَهُ اللَّهُ هَذَا الْأَوَّلُ سَوَادًا لَّنِ السَّوَادُ يَزِيدُ عِنْدَهُ كَالْحُمْرَةِ، وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَزِيدُ أَيْضًا كَالْحُمْرَةِ وَلَكِنَّهُ لَا يَقْطَعُ حَقَّ الْمَالِكِ، وَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ السَّوَادُ نَقْصَانٌ فَلَا يُوجِبُ الْقِطَاعَ حَقَّ الْمَالِكِ.

هل السنة: ١٠ اسود تور ٥ السواد: تور والي ٥ الحمرة: سور والي ٥ انقطاع: ختمول

ژباړه و تشریح: او که رنگ ئې ورته ورکړلو تور، نواخستې به شي د جامې ده د سارق نه په دواړو مذهبنو کې معنی دامام ابوحنيفه او محمد په نيز اودامام يوسف په نيز، دا صورت او اولنې د هره سور رنگ ئې ورکړې وي. برابر دی. ځکه چې تور والي زیادت دي د هره قیمت د مصوغه کې د ده دامام ابویوسف (ر) په نيز پشان د سور والي. د نولکه څنگه حکم چې د سور رنگ وو. هم هغه حکم به د تور رنگ وي. اودامام محمد په نيز هم زیادت دي د هره قیمت د کېر کې خودموږه ده چې دا د تور رنگ نه ختموی حق د مالک د نود سارق څخه به کېر مسروقه واخستې شي. او مالک ته به ورکړې شي. او په نيز دامام ابوحنيفه د ادا تور رنگ عیب دي د هره کالی باندې نو واجبوی ختمول د حق د مالک له معنی امام ابوحنيفه هم دا فرماني. چه چونکه په تور رنگ سره دا کېر نقصانی او عیب داره شوه. نود مالک حق ترې نه ختمیږي. بلکه مالک ته به واپس کولې شي.

ضروری تشریح: - محققینو عالمانو فرمانيلی دي. چه ددې اختلاف بنا (بنیاد) عرف دي. یعنی امام ابوحنيفه او صاحبینو دخپلې خپلې زمانې حالت ته کتلې وو. اودهغې مطابق ئې فیصله کړې وه. ځکه چې د امام ابوحنيفه په زمانه کې د بنو امیه حکومت وو. او هغوی به سور رنگ ته اهمیت ورکولو. اوتور رنگ به یو ډول عیب گنلې شو. خودصاحبینو په زمانه کې د عباسیانو حکومت وو. دهغوی په زمانه کې به تور رنگ ته د عزت په نظر سره کتلې شو. نو دا اختلاف د زمانې او عرف په اعتبار سره دي. بنیادی اختلاف نه دي. لکه زموږ ملک او وطن کې د بنحو لپاره سره جامې د عزت گنلې شي. دغه ډول تورې جامې هم بعضې زنانه اچوي. اود سړې او تورې جامې سړې بد گننې. نو که د زنانو جامې سارق غلا کړي. اوهغې ته سور یا تور رنگ ورکړي. نو په دې سره به ددغه جامو قیمت زیاتېږي. او که د نارینو جامې غلا کړي. اوهغې ته سور یا تور رنگ ورکړي. نو دا به نقصان او عیب گنلې شي.

القول الرابع هو هذا قول الطرفين في هذا كذا في فتح القدير (١٧٦٥) ورد المحتار (٢٣٢١٣) والهندية (١٨٦٢) لكن قال ابن الهمام اختلاف عصر زمان فان الناس كانوا يلبسون السواد زمنه ويلبسونه في زمنهما (الخ) نقلًا عن القول الرابع (٤٧٥١)

(بَابُ قَطْعِ الطَّرِيقِ):

دایم باب هڅه بیان په د شوکولو د لاره کی دی.

تشریح:- د قطع الطريق ته سرقه کبری هم ونیلی شی او کبری ورته څکه ونیلی شی چه ددی ضرر عامو مسلمانانو ته گډ دی څکه چې دهغوی امن خاورو سره خاورې کړی او بله دا چې ددی سزا هم سخته ده لاسونه او پښې نې کټ کولې شی او په سرقه صغری کی صرف لاس کټ کولې شی او د قطع الطريق لپاره خوشرطونه دی ① چې ډاکوانوته دومره قوت او غلبه حاصله وی چه په لاره تلونکی نفر د هغوی مقابله نشی کولې برابر خبره ده چې دغه خلگ و ته دا غلبه په وسله سره حاصله وی یا په بل څه سره ② چې د شوکه مقام د بهار نه لرې وی په شرح طحاوی کی دی چه د سفر د مسافه په اندازه باندې وی ③ چه شوکه په دارالاسلام کی وی ④ چه دومره مال نې لوټ کړي وی چه هغه نصاب د سرقه ته رسی د امام شافعی او احمد رحمهما هم دا مذهب دی او امام مالک رحمهما فرمائی چه د سرقه نصاب ته رسیدل شرط نه دی ⑤ دا چې واړه ډاکوان د خلگو نه پردی وی تردی که په ډاکوانو کی دیوکس د دغه خلگو سره د محرمیت رشته وی نوییا به د قطع الطريق سزا نشی ورکولې ⑥ چې ډاکوان د توبه ویتلو نه وړاندې گرفتارشی څکه که د توبه ویتلو نه روسته گرفتارشی نویه دوی باندې به حد د قطع الطريق نه وی.

د ډاکو تعریف

قَالَ (وَأَذَاخِرَ جَمَاعَةٍ مُتَتَعِينَ أَوْ أَجِدَ يُقْدِرُ عَلَى الْإِمْتِنَاعِ فَقَصَدُوا قَطْعَ الطَّرِيقِ فَأَجِدُوا قَبْلَ أَنْ يَأْخُذُوا مَا لَا يُقْتَلُونَ أَنَسًا حَبِشَهُمَا الرَّمَامُ حَتَّى يُقْدُوا تَوْبَةً)

حل الفقه: ① متتعين: جمع د ممتنع: منع کونکي ② الحبس: بندول ③ يحدثوا: نوې کړی زياتره وتړيخ:- ابو الحسين قدوري رحمهما فرمائی کله چې اوڅی د ډاکو بعدادرې دامام نه په يوه ډله هڅه په دغه ډله کی مسلمان وی او که ذمی که آزاد وی او که غلام رحمهم چې منع کونکي هڅی کوم کسان چې دوی سره مقابلې کاوه لپاره کول غواړی چه دهغوی مقابله کولې شی رحمهم یا یوکس وی او قادر وی په منع کولو هڅی په یواځې ورته دومره غلبه حاصله وی چه د خلگو مقابله کولې شی لکه دې مسلح وی او خلگ خالی لاس وی رحمهم نو اراده او کړی دوی د شو کاوه دلارې هڅی چې د خلگ ونه هغه څه واخلي چه هغوی سره وی او دوی اونیولی شول وړاندې ددی نه چې مال واخلي او یا قتل کړی یوکس هڅی چې نه ئې د خلگو نه مال اخستې وی او نه ئې په هغوی کی څوک قتل کړې وی رحمهم نو گرفتار به کړی دوی لره امام تردې چې اوباسی توبه.

د ډاکوانو د جرم مختلف صورتونه

وَأَنْ أَخَذُوا مَا لَمْ يُقْلَمُوا عَلَيْهِمْ أَوْ ذَاتِي وَالْمَا خُوذُوا أَقْسَمَ عَلَى جَمَاعَتِهِمْ أَصَابَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ عَشْرَةُ دَرَاهِمٍ فَصَاعِدًا أَوْ تَابَتِ لَهُمْ قِيَمَةُ ذَلِكَ قَطْعَ الرَّمَامِ أَيْنَ يَجْعَلُوا رَجُلَهُمْ مِنْ خِلَافٍ

زياتره وتړيخ:- ① اوواخلي دوی مال د مسلمان ياد ذمی اوچه اخستې شوې مال هڅی کوم مال چې دوی اوشوکی رحمهم کله ویش کړې شی په ډله ددوی د ډاکوانو رحمهم نورسی هریوته په دوی کی لس درهم یا زیاتې او یا هغه شی وی چې رسیږی قیمت دهغې دې رحمهم لسو رویوته یعنی د سرقه نصاب ته رحمهم نو کټ به کړی امام لاسونه ددوی او پښې ددوی ادل بدل هڅی راسته لاس اوگسه پښه دا یو حالت شو چه دوی صرف مال لوټ کړی رحمهم

إِنْ قَتَلُوا وَلَمْ يَأْخُذُوا مَالًا قَتَلْتُمْ أَرْبَاعًا وَأَوْ أَضَلَّ فِيهِ قَوْلُهُ تَعَالَى { أَلَمْ جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ } الْآيَةُ وَالْمُرَادُ مِنْهُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ التَّوْزِيمَ عَلَى الْأَحْوَالِ وَهِيَ أَرْبَعَةٌ: هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الْمَذْكُورَةُ وَالرَّابِعَةُ نَذَرُهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَأَنَّ الْجَنَائِيَّاتِ تَتَفَاوَتْ عَلَى الْأَحْوَالِ قَالُوا لَيْقَ تَقْلُطُ الْحُكْمَ بِتَقْلُطِهَا.

هل اللغة: ① التوزيع: ويش ② تفاوت: مختلف كيرى ③ تغلط: سختيرى ④ لا تقي: لو ني

زباد وشرح: ② دوهم صورت دا دې ۴ اوکه دوی قتل اوکړی. او واخلی مال، نو قتل به کړی دوی لره امام خدا ⑤ لریعی د دوی دا قتل به د قطع الطريق د سزا په طور نه وی. بلکه د قصاص په طور به وی. ځکه چې دوی مسلمان قتل کړي دي. نيوکس به د بل کس په مقابل کې قتل کولې شي ۴ او دليل به دې کې قول د الله تعالى دې. «{ أَلَمْ جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ }» الایه ⑤ لریعی سزا دهغه کسانوچه جگړه کوی الله سره یعنی دهغه دوستانو مسلمانانو سره، او دهغه پیغمبر سره، ① چه قتل کړې شي. ⑤ اویا په سولې کړې شي. ⑤ اویا کت کړې شي لاسونه او پښې ددوی ادل بدل ⑤ اویا اوشرلی شي د زمکې نه ۴ او مراد دې ⑤ خلور قسمه سزاگانو ۴ الله ښه پوهیږي. ویش دي په حالاتو، ⑤ دا کوانو ۴ کوم چې خلور دی. ⑤ لریعی په آیت کې خلور قسمه سزاگانې ذکر دی. هره یوه سزا د جرم د غتوالی او ورکوتې والی په مناسبت سره ده ۴ درې خودا کوم چې ذکر شول. ⑤ چه د شوکولونه وړاندې گرفتار شي. نو تر توبې ویستلو پورې په جیل کې بند دي. ⑤ چه مال نې اخستې وی. نو د لاسونو او پښې ادل بدل پرې کول دي. ⑤ چه مال نې نه وی اخستې. او قتل نې کړې وی. نو په قصاص کې د دوی قتل دی ۴ او خلورم حالت ⑤ دا کوانو ۴ موږ به نې ذکر کوو. انشاء الله تعالى. ⑤ لریعی چې مال هم واخلی. او قتل هم اوکړی ۴ او ⑤ خلور ډول سزاگانې ځکه پکار دی. چې ۴ جرمونه مختلف کیري په اعتبار د حالاتو سره، نو دلوني جرم سزا به سخته وی.

أَمَّا الْحَبْسُ فِي الْأُولَى فَلِأَنَّ التَّرَادُّ بِالنَّفْسِ الْمَذْكُورِ لِأَنَّهُ نَفْسٌ عَنْ وَجْهِ الْأَرْضِ بِدَفْعِهِ عَنْ أَهْلِهَا، وَتُعَزَّرُونَ أَيْضًا لِمَا تَقَرَّرَ مِنْ تَنْكِرِ الرِّعَايَةِ.

هل اللغة: ① العباسة: ګډون ② الاخافة: ویرول متعدی صیغه ده

زباد وشرح: - هر چه قیدول دی په اولنی صورت کې ⑤ چه د ډاکې کولونه وړاندې گرفتار کړې شي. نو به دې باندې صرف په بندی خانه کې د اچولو سزا مقرر شوې ده ۴ ځکه چې هم دا ⑤ چه جیل کې اچول ۴ مراد دی په ، نفی، ، سره چې ذکرده په آیت کې ، ، یعنی او ینفوا من الارض ، ، کې. یعنی په آیت کې چې الله تعالى فرمائیلې دی. چه او ینفوا من الارض نودلته د نفی نه مراد قیدول دی ۴ ځکه چې دا تر تل دی د مخ د زمکې چې لري شي شر ددوی دا وسیدونکو ددې نه ⑤ لریعی ددوی لپاره د قید سزا ځکه مقرر شوه. چه دوی د خلګ وامن تباہ کړې وو. چه په مخکې کې د ګرځیدو را ګرځیدنه بندشې. نو امن به پیدا شي ۴ او تعزیری سزا به ورته ورکړې شي. هم ⑤ لریعی صرف دا به نه وی. چه په جیل کې نې واچوی. بلکه امام اوقاضی چې څه مناسب گنړي. هغه د قید نه سوا هغه سزا دي ورته هم ورکړې ۴ د امله د مباشرت ددوی نه ناروا کار سره چې ویږول دی. ⑤ لریعی دوی یوه ناروا کار سره مخکې شوی دی. چه خلګ نې ویږولی دی. او دهغوی امن ته نې نقصان رسولې دي. نو تعزیری سزا به ورته هم ورکړې شي ۴

وَبَشَرْتُ الْقُدْرَةَ عَلَى الْإِمْتِنَاعِ، لِأَنَّ الْحَارِبَةَ لَا تَتَحَقَّقُ إِلَّا بِالْمَنَعَةِ. وَالْحَالَةُ الثَّانِيَةُ كَمَا يَبَيَّنُهَا آيَاتُهَا.

هل اللغة: ① الامتناع: منع کول ② المعاربة: جگړه ③ المنعة: جماعت، ډله

زباد وشرح: - او شرط کړې نې دې قدرت د مقابلې ⑤ لریعی په ډاکوانو کې دا شرط دي. چه داسې ډاکوانو وی. چه جاسره مخکې کیري. دهغوی مقابلې کولې شي ۴ ځکه چې جنگ نه ⑤ چه مینځ د ډاکوانو او خلګ وکړي ۴ نه متحقق کیري. مګر به توان سره ⑤ لریعی په قران پاک کې الله تعالى فرمائیلې دی. چه کوم نفر الله ښه ښه د دوستانو او پیغمبر سره محاربه یعنی جنگ کوی. ددې نه دا معلومه شوه. چه قطاع الطريق به هغه نفر

خلورم توك

[illegible]

د پاكه شوي مال ترطونه

وَقَدْ ظَنَّنَا بَعْدَ مَا لَنَا مِنْهُ قُوَّةٌ وَهَدًى أَنْ قَدْ قَطَعْنَا الطَّرِيقَ إِلَى الْمُسْتَأْمَنِ لَا يَجِبُ الْقَطْعُ

[illegible]

وَيَرْطُ كَمَا لِي النَّصَابِ فِي حَقِّ كُلِّ وَاحِدٍ كَيْ لَا يُسْتَبَاحَ لَهُ إِلَّا بِتَأْوِيلِهِ مَا لَهُ خَطَرٌ،

حل اللفظة: ① يستباح: مباح گنرل ② طرف: اندام ③ خطر: عظمت، قیمت

هل اللغة: ① يستباح: مباح كقول: ② حرق: اندام ③ حرق: حرق
 ويزاده وتريح: - اوشروط كړې دي ډېر ابو الحسين قدوري «م» کمال د نصاب په حق د هريوکس ډيرغنی وړاندې
 ددې بيان اوشو. چه په ډاگه کي به هله د جاري کولې شی. چه کوم مال ډاکو اوناخستی وی. که هغه په هغوی
 باندې ویش کړې شی. چه دیوکس په برخه کي دومره مال راځي. چه د سرقه نصاب ته رسی. او که نه
 رسی. نو بیا به د قطع الطريق حدنشی جاری کولې. نوددې وجه دا دې. ډېر لپاره چې مباح نشي اندام دده
 ډيرغنی چې د قاطع الطريق لاس او پیني پرې کول مباح اونه گرځي. مگر په اخستلودده ډاکو. هغه
 مال چې قیمتی وی. ډاود قیمتی مال ادنی مقدار د شریعت په رڼا کي لس روپۍ دی. لکه وړاندې چې
 تفصیل تیر شوي دي.

وَالْمَرَادُ قَطْعُ الْيَدِ الْيُمْنَى وَالرَّجُلِ الْيُسْرَى كَمَا لَا يُؤَدَّى إِلَى تَقْوِيَةِ جَنْسِ الْمَنْفَعَةِ.

حل اللفظة: ① تفويت: فوت كول، ختمول

زبانه و تشریح: او مراد د ﷻ الله تعالی ددې قول نه چې ﴿أَوْ تَقَطَّعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ﴾ پرې کول د بنی لاس اود گسې پښې دی. ﷻ او د عالمانو په مینځ کې په دې حکم کې څه اختلاف نشته. او بله دا چې دا جنایت د خپل سنگینۍ د امله د دوو غلاگانو پشان او گرځیدل، او په دوو غلاگانو کې هم دا حکم دې. که په اول خل غلا او کړۍ پښې لاس به نې کټ کولې شی که دوباره او کړۍ نو گسسه پښه به نې کټ کولې شی. او که څوک دا اووانۍ چه ډا که د دوو غلاگانو پشان ده. نو پکار ده چې نصاب د سرقه په کې شل روپۍ وې. دهرې یوې غلا لپاره به لس لس روپۍ وې. نوموړ ځواب ورکوو. چه په ډا که کې سختوالې د ډاکانو د فعل په اعتبار سره دې. ځکه چې دا د الله تعالی اود هغه د رسول سره جنګ دې. د مالیات په اعتبار سره نه دې. تردې که لس درهمۍ اوشکړۍ. نو هم به د قطع الطریق سزا ورکولې شی. او دا د بنی لاس او گسې پښې د کټ کولو حکم ځکه ورکړې شوې دې. چې اونه گرځی دا پرې کول فوت کیدل جنس منفعت لره، ﷻ یعنې داسې

مواونکړلو. چه د دواړو لاسونو يا د دواړو پښو کټ کولو حکم موکړې وې. ځکه چې په هغې کې جنس منفعت فوت کېږي. يعنې که دواړه لاسونه کټ کړې شي. نو د نيولو صلاحيت به ختم شي. او که دواړه پښې کټ کړې شي. نو د تللو صلاحيت به ختم شي. او دا د جنس منفعت فوت کيدل دي. کوم چې جائز نه دي. ددې امله مو د يولاس اود يوې پښې کټ کولو حکم اوکړلو چه فوت د نيولو اود فوت د تللو پاته پاتې وې. ځکه چې په يولاس باندې هم نيول کولې شي. او په يوه پښه باندې هم تلل کيدای شي.

وَالْحَالَةُ الثَّالِيَةُ كَمَا يَنْبَغُهَا إِيَّاهُ لَمَّا قُلْنَا أَنَّهَا (وَيُقْتَلُونَ حَذًّا، حَتَّى لَوْ عَفَا الْأَوْسَاءُ عَنْهُمْ لَا يُلْتَفَتَ إِلَيْهِمْ عَفْوُهُمْ) لِأَنَّهُ حَقُّ الشَّرْعِ.

حل اللغة: ① يلتفت كتلې شي ② العفو: معافى كول

زياده وتريح:- اودريم حالت ملا د اكونو څه هغه شان دي. کوم چې موږ بيان کړلو. یعنې که مال ئې نه وي اخستي، او قتل ئې کړې وي. نو دوی به قصاصاً قتل کولی شي. او دا قتلول کولې شي. د امله دهغه آيت نه چې موږ تلاوت کړې دي. «أَوْ قُتِلُوا» يعنې يا دې دوی قتل کړې شي. او قتلولي به شي دوی ملا دريم صورت کې څه د حد په وجه، تردې که معافى اوکړله په اولياؤ د مقتول کي دوی ملا اكونو څه نه، نه به شي کتلې معافى د دوی ته ملا بلکه حديه پرې جارى کولې شي. ځکه چې دا ملا د دوی قتلولول څه حق د شرع دي. ملاويه حق الله کي د بنده معافى معتبر نه ده. تردې چې پيغمبر ﷺ هم د چا نه حدنشى ساقط کولې. او په دې خبره باندې د ټولو عالمانو اتفاق دي.

د قتل او مال لوټ کولو اجتماعي سزا

(وَالرَّابِعَةُ) (إِذَا قُتِلَ وَأُخِذَ الْمَالُ فَأَلْصَقَ بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ قَطْعُ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ وَقُتِلَ وَصَلِبُهُمْ) وَإِنْ شَاءَ قَطْعُهُمْ وَإِنْ شَاءَ صَلِبُهُمْ. ①

حل اللغة: ① صلب: په سولۍ کړلو

زياده وتريح:- اود خلورم ملاصورت دا دي څه کله چې قتل کړي ملا اكون خلگو لره څه او واخلې مال ملا دهغوی څه نوامام ته اختيار دي. ملايه يو ددرې کارونو کي څه ① که خوښه ئې وي. نو کټ دي کړي لاسونه ددوی او پښې ددوی ادل بدل اوقتل دي کړي دوی يا دې په سولۍ کړي ملا يو ډول سزا شوې څه ② او که خوښه ئې شي. نو قتل دي کړي دوی ملاغير د کټ کولو د لاسونو او پښو نه، دا دويمه ډول سزا شوې څه ③ او که او غواړي. نو په سولۍ دي کړي دوی، ملا د شيعينو اود امام احمد ﷺ قول دي څه.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُقْتَلُ وَيُصَلَّبُ وَلَا يُقَطَّعُ لِأَنَّهُ جُنَابَةٌ وَاحِدَةٌ فَلَا يُوجِبُ حَدَّيْنِ، وَلَئِنْ مَادُونِ النَّفْسَ يَدْخُلُ فِي النَّفْسِ فِي بَابِ الْحَدِّ كَحَدِّ السَّرِقَةِ وَالزَّوْجَرِ.

زياده وتريح:- اوفر مائيلي دي. امام محمد ﷺ چه قتل کولی به شي يا به په سولۍ کولی شي. او کټ کولې به نشي ملا او پښې څه ځکه چې دا ملا اکې څه گناه ده يوه نونه به واجبوي دوی (دوه) حدونه ملا چه حد سرقه او قصاص دي. ځکه چې جرم يووي. نوحد به هم يو وي. او بل دليل دا دي، چې څه کم د نفس نه داخليږي په نفس کي په باب د حدودو کي، یعنې چې په کس باندې دوی (دوه) حدونه لازم شوي وي. يود نفس دقتل وي. او بل دقتل نه کمه سزا وي. نو وره سزا په غټ سزا کي شاملولې شي. او وره سزا مستقله نشي اخستي څه لکه حد د سرقه او رجم ملا کي چې تداخل راځي. مثلاً په زيد باندې دغلا په وجه د لاس پرې کول واجب شوي دي. او د زنا په وجه ئې سنگسار واجب شوې دي. نو په دې صورت کي به صرف سنگسار ورکولې شي. دا نه

چې اول به نې لاس كې كړې شى. اوبيا به سنگسار كولى شى. بلكه دلاس كې كولوسزا په رجم كې داخله شوې.

وَهَذَا أَنْ هَذِهِ عُقُوبَةُ وَاحِدَةٍ تَقْلَطُ لِنَقْلِ سَبَبِهَا، وَهُوَ تَقْوِيَةُ الْأَمْنِ عَلَى النَّهْيِ بِالْقَتْلِ وَأَخْذِ الْمَالِ، وَهَذَا إِنْ كَانَ قَطْعُ الْيَدِ وَالزَّجْلُ مَقَافِي الْكَفَرِيِّ حَدًّا وَاحِدًا

هل اللغة: ① عقوبة سزا ② تغلظت: سخته شوې ده ③ التنهى منع كول
ژباړه و تريح: - اود شينينو دليل دا دې. چه دا يوه گناه ده. ځكه چې مجموعى دې ته ډاكه وئيلى شى. اگرچه قتل اومال لوټ كول دواړه په كې جمع شوى وى. البته دومره ده چې دا سزا سخته ده. د امله د سختوالى د سبب ددې نه ځكه ډاكه ده اودا ځكه فوت كول د امن دى په اعتبار د انجام چه قتل كول اود مال لوټ كول دى. اوددې امله ځكه دا يوه گناه ده وى پرې كول دلاس اود پښې په يوځاى په ډاكه كې، حد يو، اگرچه دى دا دواړه سزاگانى په سرقه صغرى كې دوى اودوا حدونه ځيرعى دلاس پرې كول د يو ځل غلا حد دى. اوبينه پرې كول د دواړه غلا دې اوتداخل راځى په حدودو كې نه په يو حد كې، اودولته دلاس پرې كول او قتل دواړه يوحد دى. نو بيا خود قاضى لپاره دا جائز نه ده چه په يوحد كې څه قائم كړي. اوڅه پرې كول او قتل كول دواړه يوحد دى. خو ترتيب په كې لازم نه دى. چه اول به لاس كې كول شى. اوبيا به قتل پرېږدى. نوموړ و ايو. چه دا يوحد دى. خو ترتيب په كې لازم نه دى. نو بيا دواړه پرې كول په خپله ختم شو. ځكه چې د كولاى شى. نوچه ترتيب لازم نشو. اوده په قتل پيل او كړله. نو دلاس پرې كول په خپله ختم شو. ځكه چې د مرگ نه روسته د لاس په كې كولوكي څه فائده نشته. لكه څنگه چې په حد قذف كې چاته كورې وركولې شى. اودكور وركولو په مينځ كې هغه مړ شى. نو بيا ته چې كومې كورې پاتې وى. هغه ساقطې شوې. ځكه چې د مرگ نه روسته كور وركولو كې څه فائده نشته.

وَأَنَّ كَانَا فِي الصُّغَرَى حَدَّيْنِ، وَالْتِدَاخُلُ فِي الْحُدُودِ لَا فِي حَدِّ وَاحِدٍ. ثُمَّ ذَكَرَ كَيْفَ الْكِتَابُ التَّحْيِيْرَيْنِ الصَّلْبِ وَتَرْكِهُ، وَهُوَ ظَاهِرُ الزَّوَايَةِ.

هل اللغة: ① التخيير: اختيار وركول ② الصلب: په سولئ كول
ژباړه و تريح: - بيا ذكر كړې دې ابو الحسين قدورى څه په كتاب كې اختيار ځامام ته په مينځ د سولئ كاوه او پرېښولو كې، ځيرعى امام ته نې دا اختيار وركړې دې. كه قتل اوسولئ كول دواړه كوى. او كه صرف په قتل اكتفا كوى اودا ځكه اختيار ځامام ظاهر روايت دى. اود امام ابويوسف څه نه دا روايت دى. چه قاضى به نه پرېږدى په سولئ كول ځكه چې دا په سولئ كولوياندې نص وارد شوې دى. ځكه الله تعالى فرمائيلى دى. چه «اوصلبوا» يعنى يا دې په سولئ كړى شى. اومقصود ځامام سولئ كولوكي ځامام شهرت دى. ځكه د ځامام سزا په خلك وكي مشهوره شى. چې عبرت واخلي په دې ځامام سزا سربيره سوا دده ځامام الطريق نه.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ لَا يَكْفِي لَأَنَّهُ مِنْ حُرُصٍ عَلَيْهِ، وَالنَّفْسُ حُرُصٌ عَلَيْهِ لِيَقْتُلَ بِرَأْسِهِ عِدُوًّا. وَفِي تَقْوِيَةِ الْأَمْنِ عَلَى النَّهْيِ بِالْقَتْلِ وَالْمَالِ لِقَوْلِهِ بِالصَّلْبِ يُقْتَلُ بِهِ.

هل اللغة: ① التشهير: شهرت وركول ② يعتبر: عبرت حاصل كړى
ژباړه و تريح: - اوموړ و ايو. اصلى شهرت پيدا كېږي په قتل سره، ځكه ځامام قتل كړې شى. نو په خلك وكي د هغه خبره مشهوره شى. چه فلانى ځامام قتل كړې شى. اومبالغه ده په سولئ كولوكي. نو اختيار به وركولې شى ځامام ته په دې سولئ كولوكي كې، ځكه چې اعتبار اصل لره وى. مبالغه لره نه وى. لكه په غسل كې په خوله اوبزه كې اوبه اچول فرض دى. اود مبالغه لپاره په كې غې غړې هم راغلې دې. نو كه يوكس صرف خوله اوبزه وينځى. او غې غړې اونكړى. هم صحيح ده. ځكه چې مبالغه اصل حكم نه وى. بلكه د اصل حكم په ادا كولوكي كوښښ وى.

د هجاري کولو طريقه

ثُمَّ قَالَ (وَيُصَلِّ حَيًّا وَيَنْعَمُ بَطْنُهُ بِرُجْعِ إِلَى أَنْ يَمُوتَ) وَمِثْلُهُ عَنِ الْكَرْخِيِّ. وَعَنْ الطَّحَاوِيِّ أَنَّهُ يَقْتُلُ ثُمَّ يُصَلِّ تَوْبَةً سَاعَةً الْمِثْلَةَ. وَجَهُ الْأَوَّلِ وَهُوَ الْأَصَحُّ أَنَّ الصَّلَاةَ عَلَى هَذَا الْوَجْهِ أَبْلَغُ فِي الرَّذِّ وَهُوَ الْمَقْصُودُ بِهِ.

حل اللغة: ① بیع: خبرې کولې شی ② بطن: خپته ③ توبه: لپاره د ځان ساتلو ④ الردع: زورنه زیاده وتړیخ: بیا فرمائی ⑤ ابو الحسین قدوری ⑥ اویه سولې به کړې شی. ⑦ لا اکو: په ژوندونی، او خبرې به کړې شی نس دده په نیزه باندې تردې چې ⑧ نه دغه حالت کې ⑨ مړشی. اودغه ډول نقل دی دامام کرخي ⑩ نه څنگه چې ابو الحسین قدوری ⑪ ذکر کړې دی او نقل شوی دی دامام طحاوی ⑫ نه چې دې ⑬ لا اکو: به قتلولې شی. او ⑭ قتل نه پس ⑮ بیا به په سولې کولې شی. لپاره د ځان ساتلو د مثله نه څخه چې د نس خبرې کول مثله ده. اویه شریعت کې د مثله نه منع شوې ده ⑯ وجه د اولنی روایت ⑰ چه په سولې کولې به شی. اویه نس کې به په نیزه وهلې شی ⑱ اودا ⑲ لا ولنی روایت ⑳ اصح دې دا ده چه سولې کول په دې طریقې په دې کې زیاته مبالغه ده په حیثیت د زجر ⑳ او زورنې ㉑ او هم دا ㉒ جزاوتنسیبه ㉓ مقصود ده په دې ㉔ حد سره.

په سولې د پریخودو موده

قَالَ (وَلَا يُصَلِّ أَكْثَرُ مِنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ) لِأَنَّهُ يَتَغَيَّرُ بَعْدَهَا قِيَادُ النَّاسِ بِهِ. وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ يَتَزَكَّى عَلَى خَشْيَةِ حَتَّى يَنْقَطِعَ قِسْطُ لِيَتَغَيَّرَ بِهِ غَيْرُهُ. فَلَمَّا: حَصَلَ الْإِغْتِبَارُ زَيْدًا ذَكَرْنَا لَهُ وَالنِّهَايَةَ غَيْرَ مَطْلُوبَةٍ.

حل اللغة: ① تغیر: بدلیری ② یتادی: ضرر رسیږی ③ خشبة: لرگې ④ النهایة: آخری حد ته رسیدل زیاده وتړیخ: فرمائی ⑤ ابو الحسین قدوری ⑥ «م» اونه شی پرینبولې (پریخودې) په سولې زیات د درې ورځونه، ځکه چې دې ⑦ مړې ⑧ متغیر کیږی روسته ددې نه، نو ⑨ داسې پرینبولې (پریخودې) شی ⑩ تکلیف به رسی خلک وته به ده ⑪ یعنی دده په بدبونی ⑫ اودامام ابویوسف ⑬ نه روایت دې چه پرینبولې (پریخودې) به شی ⑭ لا ش: په لرگې ⑮ لا سولې ⑯ باندې، تردې چې اورزیږی. بعضې برخه دده، چه عبرت واخلی دده نه نور خلک، موږ ⑰ جمهورا خائف ⑱ وایو چه حاصلیری عبرت په هغه څه چې مونږ بیان کړلو. ⑲ چه درې ورځې دی ⑳ او آخری حد ته رسیدل مقصود نه دې. ㉑ یعنی په حد قائلولو کې صرف تنبیہ او زورنه مقصود ده. هغه په درې ورځوسره حاصلیری ㉒.

د ډاکو د قتل صورت کې د قطع حکم

قَالَ (وَأَذَا قُتِلَ الْقَاطِعُ فَلَا ضَمَانَ عَلَيْهِ فِي مَالِ أَخِيهِ) إِنْ غُتِبَ رَأً بِالنَّارِ قِصَّةُ الصَّغِيرِ وَقَدْ يَنْتَهِأ

فرمائی. اوکله چې قتل کړې شی ډاکو، نونشته تاوان ① لا مال ② په ده ③ لا مقتول ④ ډاکو ⑤ باندې، په هغه مال کې چې اخستی نې وی. د امله د قیاس کولونه په سرقة صغری باندې، اویقینا موږ بیان کړې ده. دا مسئله ⑥ یعنی وړاندې په سرقة صغری کې دا مسئله تیره شوې ده. که د سارق لاس کېت کړې شی. نوکه څه چې هغه اخستې وی. که هغه ضائع شوې وی. نوپه سارق باندې د هغې تاوان نشته. چه دهغې تاوان به مسروق منه ته ورکوی. نودغه ډول په سرقة کبری هم ⑦.

په ډاکو او نوكي دېوکس په قتل د قصاص هده حکم

(وَإِنْ بَلَغَ الْقَتْلُ أَخِيَهُمْ أَجْرِي الْحَدِّ عَلَيْهِمْ بِأَجْمَعِهِمْ) لِأَنَّهُ جَزَاءُ الْحَايَةِ، وَهِيَ تَحْتَقُّ بِأَنْ يَكُونَ الْبُغْضُ رَدًّا لِلْبُغْضِ حَتَّى إِذَا لُتْ أَقْدَامُهُمْ الْحَايَةُ وَالْشَّرْطُ الْقَتْلُ مِنْ وَاحِدٍ مِنْهُمْ وَقَدْ تَحَقَّقَ

حل اللغة: ① اجمعهم: په ټولو باندې ② المحاربة: جنگ کول ③ انحازوا: واپس کیږی

خلودم توك

بماه وتخرج: که او کړلو قتل یوکس په دوی ملاکوانو کې کي، نو جاري کولې به شی حد په هغوی ټولو باندې، ځکه چې دا ملاکوانو کې جزاء د ډاکی ده. اودا ډاکه کیږي په داسې طریقه چې وی بعضې مددگار د نورو، ملاکوانو ډاکه اکثره یواځې نه کیږي، بلکه ډیر نفر راجمع شوی وی. اودوی د یوبل سره کومک کوي. مثلا یوکس خلگ وته د اودریدو اشاره اوکړی. دوهم کس پرې وسله کیږدي. اود دریم کس تري مال اخلي. او څلورم کس نې جمع کوي. او پنځم کس ددوی څوکي کوي. داسې ورپسې ځمکه تردې که زائله شی قدمونه د دوی ملاومغلوبه شی. نو واپس کیږي دوی ته ملاکوانو کې که دوی مغلوبه شی. نیبیا واره په خپلوکي یوځانې کیږي. اودیوبل لپاره د دفاع او ساتنه سبب جوړیږي. او شرط کړې شوې دې ملاکوانو ټولو دقتلودپارې د قتل د یو دوی ملاکوانو کې نه، ملاکوانو چې په ډاکوانو کې یوهم قاتل وی. نو واره به قتل کولی شی. او ثابت شوې دې هغه ملاکوانو یوه دوی کي قاتل دې. نو ځکه به واره قتلولی شی.

په ډاکه کې دقتل اعتبار دي نه د اله قتل

قَالَ (وَالْقَتْلُ إِنْ كَانَ بَعْضًا أَوْ جَمْعًا أَوْ سِيفًا أَوْ سَوْءًا) (لَا تَقْتُلُ قَطْعًا لِلطَّرِيقِ بِقَطْعِ الْمَارَةِ

هل اللغة: ① عصا: کوتی ② حجر: کانې ③ سيف: توره ④ المارة: تلونکي
بماه وتخرج: فرماني ملابو الحسين قدوري (رحم) او قتل که وی په همسا، اویا په کانې اویا په توره، نودا واره صورتونه برابر دي. ملاکوانو ډاکه اودا قتل په هرڅه کړې وی. هغې ته به نشي کتلې، بلکه قتل ته به کتلې شی. که قتل واقع شوی وی. نویه ټولو صورتونو کې به دوی قتل کولی شی. ځکه چې دا حد دې قصاص نه دي. چه د قتل د اله اعتبار په کې کولی شی. بلکه په دې کې به غیر قاتل هم قتل کولی شی. ځکه چې دا واقع شوې ده ډاکه چې لوټ کړي ئي دی د لارې تیریدونکي ملاکوانو کې که قتل په هرڅه شوې وی. خدوی به قتل کولی شی. ځکه چې د دوی دا قتل حد د ډاکی دي. اودا که موجوده شوې ده.

چه ډاکو صرف جارح وي. قاتل یا اخذ مال نه وي

(وَأَنْ لَمْ يَقْتُلِ الْقَاطِعُ وَلَمْ يَأْخُذْ مَالًا وَكَانَ جَرَمَ أَقْصَى مِنْهُ فِي آفِيَةِ الْقِصَاصِ، وَأَخَذَ الْأَرْضَ مِنْهُ فِي آفِيَةِ الْأَرْضِ وَذَلِكَ إِنْ لَمْ يَأْخُذْ) (لَا تَقْتُلُ أَحَدًا فِي هَذِهِ الْجَنَايَةِ فَظَهَرَ حَقُّ الْعُقُوبَةِ وَهُوَ أَكْثَرُ مَا فِي تَقْوِيَةِ الْوَلِيِّ

هل اللغة: ① جرح: زخم شوې ② الارش: دیت ③ الجنایة: گناه ④ يستوفى: تمام (پوره) اخلي
بماه وتخرج: اوکه قتل اونکړلو ډاکوا و ئي نخستل مال، اوزخمی ئي کړلو، ملاکوانو په کوم کسانوچه دوی ډاکه غورځولې وی. نه په هغوی کې څوک قتل شوی وی. اونه دوی مال لوټ کړې وی. البته بعضې نفر په کې زخمیان شوي وی. نو قصاص به اخستې شی دده ملاکوانو کې نه په هغه ملاکوانو کې چې په هغې کې قصاص وی. بلکه چې سارق حشفه کټ کړې وی. نویه دې کې قصاص دي. ځکه چې لکه څنگه ډاکو حشفه کټ کړې ده. دغه ډول هغه هم دده حشفه کټ کولې شی. یعنی مماثلت په کې راتلې شی. اومالی جرمانه به اخستې شی په هغه څه کې چې په هغې کې مالي جرمانه وي. بلکه که ژبه ئي کټ کړې وی. نویه دې کې به قصاص نشي اخستې، بلکه جرمانه به وي. اودا ملاکوانو ډاکه جرمانه اخستل به حواله وي خپلوانو ملاکوانو ته، ځکه چې نشته حد په دې جنایت کې، ملاکوانو حق د شرع دي. نو ثابت به شی حق د عبد ملاکوانو نفس اومال کې. اوهغه ملاکوانو حق هغه دي. کوم چې موږ ذکر کړل. ملاکوانو په کوم څیز کې چې قصاص اخستې شی. په هغې کې به قصاص واخلې. اوچه په کوم کې جرمانه اخستې شی. په هغې کې به جرمانه واخلې. نو واره ئي خلی ولی ملاکوانو ته.

د مال اختلواوزخمی کولوو حکم

(وَأَنْ أَخْذَ مَالًا لَمْ يَجْرِمَ قَطْعًا يَدَهُ وَرَجُلُهُ وَيَطْلُبُ الْجَرَاحَاتِ) (لَا تَقْتُلُ لِمَا وَجَبَ الْحَدُّ حَقًّا لِلَّهِ سَقَطَتْ عَنْهُمُ النَّفْسُ حَقًّا لِلْعُقُوبَةِ كَمَا سَقَطَتْ عَنْهُمُ الْمَالُ

زياده و تريح: - اوکه و انې خستل مال ډول او بيا نې زخمی کړلو. ډولوکس په خلگ وکي ډول نوکت کولې به شي لاس او بښه دده ډول بدل ډول او باطل شول زخونه ځکه چې حد او جرمانه زموږ په نيزه جمع کيږي ځکه چې هرکله واجب شو حد لپاره د حق د الله تعالی نوساقت شو عصمت د نفس د امله د حق د عېد لپاره ډوليعنی چونکه ډاکو د بل کس مال لوټ کړې وو. نوهغه حق د بنده حق وو. د هغې په سزا کي د ډاکو لاس کټ شو. نو دغه لاس معصوم او محترم پاتې شو. بلکه غير معصوم شو ځکه لکه څنگه چې ساقطيری عصمت د مال. ډوليعنی که يو څيز يو ځل غلا شو. او په هغې باندې د سارق لاس کټ شو. او سارق دوباره دغه څيز غلا کړلو. نو د هغه لاس به نشي کټ کولې. ځکه چې د دغه مال په بدله کي يو ځل لاس کټ شوي دي نوهغه غير معصوم شو.

د توبه وېستلو نه روسته د ډاکو جرعاتي

﴿وَإِنْ أَحَدُكُمْ مَاتَ وَمَدَّ يَدَهُ إِلَى بَعْضِكُمْ فَأَتَى بِيَدِهِ مَالَهُ فَإِذَا قُتِلَ مِنْهُ مَالٌ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِيرَاثٌ﴾ (النساء: ٢٠) ﴿لَا يَجْزِيكَ الْكَافَّةُ وَالْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾ (النساء: ٢١) ﴿وَالَّذِينَ يَبْتِغُوا الْكِبْرِيَاءَ مِنَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ (النساء: ٢٢)

زياده و تريح: - اوکه گرفتار کړې شو ډاکو ډول روسته ددې نه چې توبه نې ويستي وه. او دده قتل کړی وی په قصد سره. نو که غواړی خپلوان ډول مقتول ډول دې کړي دې ډول قاتل تائب لري ډول او که غواړي نوميافي دي او کړي ده ته، ځکه چې حد ډول قطع الطريق ډول په دې جنايت کي نشي قانمولې روسته د توبې نه. د امله د استثناء مذکور نه په نص کي ډوليعنی قرآن پاک کي الله تعالی څلور قسمه سزاگانې ذکر کړي دي. خو په آخر کي فرماني: ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْرَأُوا عَلَيْهِمْ﴾، يعنی مگر دا چې ډاکو توبه اوباسي وړاندې ددې نه چې تاسو غالب شئ په دوی باندې، گوري دلته د توبه په وجه د حد قطع الطريق ساقط کيدو حکم دي.

﴿وَلَا تَتُوبَةُ الْمُشْرِكِ عَلَى رِذَالٍ مَالٍ وَلَا قِطْعَةٍ فِي مِثْلِهِ﴾ (النساء: ٢٣) ﴿فَلْيَرْحَقْ الْعَبْدُ فِي نَفْسِهِ وَالْمَالِ حَتَّى يَسْتَوْفِيَ الْوَلَى الْقِصَاصَ أَوْ يَفْعُوَ وَيَحِبَّ الْفُتْمَانُ إِذَا هَلَكَ فِي بَيْدٍ أَوْ اسْتَهْلَكَ﴾ (النساء: ٢٤)

زياده و تريح: - او ددې امله هم ډول تائب باندې حد قطع الطريق نشته ډول چې توبه موقوف ده په واپس کولو د مال ډوليعنی توبه هله صحيح کيږي. چه د جاحق وی. هغه ته خپل حق ورکړي ډول اونه وی دلاس پرې کول په مثل ددې صورت کي ډوليعنی کله چې ډاکو توبه اوباسي او کوم مال چې نې اخستي وی. هغه خپل مالک ته واپس کړي. توبه دې کي حد نه جاري کيږي. ځکه چې دکوم څيز په وجه په ده حد قانمولې شو. هغه ده خپل مالک ته واپس کړلو. نو بیکاره شوق د بنده په نفس اومال ډول وړي کي، نواخلي به ولی ډول مقتول ډول قصاص ډول ډاکو ځکه چې ده يونفس معصوم قتل کړې دي. او د نفس معصوم په قتل کي قصاص شته ډول او يا به عفو کوي. ډوليانود مقتول ډول او يا به واجبيري ضمان ډول ډاکو ځکه چې هلاک شئ ډول مال لوټ شوي ډول په دې صورت کي، او يا نې ډول ډاکو ځکه هلاک کړي.

په ډاکو اوتوبې د غير مختلف يا محرم وجود

﴿وَإِنْ كَانَ مِنَ الْكُفَّارِ أَوْ الْفَاسِقِ أَوْ ذِي عِلَّةٍ فَلْيَأْخُذْ بِالْعُقُوبِ﴾ (النساء: ٢٥) ﴿وَالَّذِينَ يَتَّبِعُوا عِلَّةَ الْفَاسِقِ إِلَى الْكُفَّارِ أَوْ إِلَى الْفَاسِقِ فَهُمْ عَدُوٌّ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ (النساء: ٢٦) ﴿وَالَّذِينَ يَتَّبِعُوا عِلَّةَ الْفَاسِقِ إِلَى الْكُفَّارِ أَوْ إِلَى الْفَاسِقِ فَهُمْ عَدُوٌّ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ (النساء: ٢٧)

زياده و تريح: - اوکه وی په ډاکو اوتوبې ماشوم يا ليو نې يا محرم دهغه چا لپاره چې شوکولې نې وی څوک، ډوليعنی په ډاکو اوتوبې څوک داسې وی. چه څوک لوټ شوي وی دهغه محرم وی. لکه پلار، خو نې وغيره نوساقتيری حد د نورو نه، نو ذکر شوي په ماشوم اوليو نې کي قول دامام ابو حنيفه اوزفر ډول دي. او امام

وی مال (لېوټ شوې) مشترک په مینځ د هغه کسانوچه مال ئې لېوټ شوې وی. (مثلاً د درې نفر په یوڅیز کې شریک دی. او ډاکوانو ددوی دغه مشترک شی لېوټ کړلو. خو بیا بښکاره شوه. چه په ډاکوانو کې یوکس د دغه درې کسانو محرم دې. لکه پلار ئې وو. نو په دغه ډاکو باندې دخپل محرم په مال کې د حمله واجبیږي. نو هر کله چې د دغه یو ډاکونه دخپل محرم د برخې په برابر حد نه واجبیږي. نو ددې د امله په ملکیت کې شېه پیدا شوه. او د دغه شېه په وجه د نور ډاکوانونه هم حد نه واجبیږي. ځکه چې کوم څیز لېوټ کړې شوې دې. هغه یو دې. نوچه دیوپه حق کې دهغه په برخه کې د محرمیت په وجه حد واجب نشو. نو د نورو ډاکوانو نه هم حد ساقط شو. او دوهم صورت دا دې. که مال ماخوذه مشترک نه وی. بلکه په مثال کې چې موږ کوم درې نفر ذکر کړی دی. د یوځانله شی وی. نو که ډاکوانو د محرم مال اخستې وی. نو هم پرې حد نه واجبیږي. او که د محرم مال ئې نه وی اخستې. بلکه د غیر محرم مال ئې اخستې وی. چه په هغې ورسره محرم شریک نه وی. نو په دې صورت کې به ډاکوانونه حد ورکولی شی. ځکه چې شېه د شرکت په کې نسته.

ژباړه وتریږي: ځواکمن قول دا دی، چه دا حکم ښه عدم وجود حد ښه مطلق دی. ښه خپل اطلاق به جاری کیږي. یعنی دوی ته به په هرحال کي حد نشي ورکولې ځکه چې جنایت ښه ځکه ښه یو دی. ځکه چې دټولې قافلې مال په حق د ډاکه کي یو دی. ځکه چې دا واره مال په یو ساتنه سره محفوظ دی. چه قافله د ښه لکه څنگه چې موږ وړاندې ذکر کړی دی. ښه په یوه شوکه او ډاکه کي که مختلف وارا دات اوشی. هغه واره دې یوې ډاکه ته راجع کیږي. خلک وائی. په فلانی شوکه کي دومره مال لوټ شوې وو. اگر چه دغه لوټ شوې مال د مختلفو کسانو وی. نومع د وجوب حد په حق د بعضو کي ښه محرم دی. ښه وجوب منع دوجوب حد په حد نورو کي ښه یعنی هرکله چې د ډاکه جنایت یو دی. نوکوم مال چې اخستې شوې دې. که په هغې کي دمحرم برخه وی. اودهغه د وجه دهغه په برخه کي حد نه واجیږي. نو ددې امله د هغه په نورو ډاکوانو باندې هم حد نه واجیږي. ځکه چې مال مقطوعه په یوه ډاکه کي لوټ شوې دی. نو داسې نشي کیدې چه جنایت دې یووی. اودچا په حق کي دی موجب حد نه وی اودچا په حق کي دی وی.

زياده وتوضيح :- همدا رازوان عبارت په اصل کي د يوسوال مقدر خواب دې سوال دا دې چه د مستامن مال لوټ کول حد نه واجبوی چه په قابله کي نه وي بلکه خانه وي لکه څنگه چي د محرم کس مال لوټ کول حد نه واجبوی نوپه دې مسئله کي خومستامن او محرم دواړه برابر شو چه ددوی دمال په لوټ کولو حد نه واجبيري خوييا چي دا شوکه په قافله کي اوشي يعني په قافله کي د مستامن اود محرم مال لوټ شی نو د محرم وجود په ډاکو انوياندي حد نه واجبوی اود مستامن وجود لږه څه اعتبار نشته بلکه که په قافله کي مستامن موجود هم وي په ډاکو انوياندي حد واجبيري ددې څه وجه ده چه په انفرادي صورت کي د محرم اود مستامن حکم يوشان دې اوپه قافله کي دمحرم وجود مانع د حد دې اود مستامن وجود مانع د حد نه دې؟ نو مصنف رحمه الله ددې توپير بيان کوی او فرماني چې په خلاف د هغه صورت چي وي په دوی مقطوع عليهم کي مستامن ځکه چي منع کيدل او دوجوب حدي په ډاکو انوياندي په حق دده د مستامن کي د امله د نقصان نه په عصمت همدا مال دده کي ، ځکه چي د مستامن مال هميشه لپاره محفوظ نه وي بلکه د څومره ورځو لپاره چي ده امن غوستي وي اودارالاسلام ته داخل شوې وي نو هغه وخته پوري به دده مال محفوظ وي اود نورو مسلمانانويا دميانونمال په دارالاسلام کي هميشه لپاره محفوظ دې نو ځکه ددوی د مال په ساتنه کي نقصان نشته اودا نقصان خاص دې په مستامن پورې ، نو صرف ده په حق کي به په ډاکو انو حدنه واجبيري يعني که ډاکو ان صرف دده مال لوټ کړي نوپه هغوی به حدنه واجبيري داسې ده چه دده په وجه به د قافلي د نورو خلک ومالونه هم غير محفوظ گرځي اود هغوی به لوټ به هم په

ډاکوانوحد نه واجبیری ځه هرچه په دې صورت ځه محرم ځه کښې امتناع ځه واجب حد چې دمحرم د امله په ټولو ډاکوانوحد نه واجبیری ځه نودا وجه د نقصان نه ده په ساتنه کي ، ځه یعنی دمحرم په حق کي خاڼې محفوظ نه وی. ددې امله که د سړي نه ورور غلا اوکړی نوپه ورور باندې حد سرقه نه واجبیری ځکه چې دده په حق کي حرز او ساتنه نشته. اوبه سرقه کي د حد جاری کاوه لپاره حرز شرط دې نودغه ډول که په قافله کي محرم وی نودمحرم مال د ډاکو په حق کي غیر محفوظ شو ځه اوقافله ټوله یوحرز ځه حفاظت ځه دې ځه ټولچه محرم وی نودمحرم په حق کي غیر محفوظه شوه. نوپه قافله کي چې نورکوم نفر دی. دهغوی په حق کي هم قافله دمحرم په حق کي هم قافله د قافلې د خلگو لپاره حرز او ساتنه دې ځه غیر محفوظه شوه ځکه چې هم قافله د قافلې د خلگو لپاره حرز او ساتنه دې ځه

د حد ساقط کیدو په صورت کي د قصاص حکم

(وَأَذَانُ الْقَتْلِ سَارَ الْقَتْلُ إِلَى الْأُولِيَاءِ) لَظُهُو حَقُّ الْعَبْدِ عَلَى مَا ذَكَرْنَا (فَإِنْ شَاءُوا قَتَلُوا وَإِنْ شَاءُوا عَفَوْا)

ژباړه وتریخ :- اوکله چې ځه ځه وجه باندې ځه حد ساقط شی. ځه ډاکوانو نه ځه نوگرځي حق د قصاص اولیاو ځه دمقتول تم ځه د امله دښکاره کیدود حق العبد نه، لکه څنگه چې مور ذکرکړی دی. ځه دې کي اشاره ده دې عبارت ته ((ولا قطع فی مثله فظهر حق العبد فی النفس والمال حتی يستوفی الولی القصاص ځه ځه نوکه غواړی ځه اولیاو دمقتول ځه قتل دې کړی ځه قاتل ځه اوکه غواړی نو معافی دې اوکړی. ځه قاتل ته دالله دپاره ځه

د قافلې د خلعو په خپل منځ کي د بوبل شوکه کول

(وَأَذَانُ قَطْعِ الطَّرِيقِ عَلَى الْبَعْضِ أَمْحِبُّ الْحَدَّ) لِأَنَّ الْحُرَّ وَاحِدَ نَصْرَتِ الْقَائِلَةِ كَمَا وَاحِدَةٌ

ژباړه وتریخ :- اوکه لوټ کړی د بوبی قافلې بعضې خلگ بعضې نورو لره، نونه واجبیری حد ځه قطع الطريق په چور کونکو ځه ځکه چې حرز ځه حفاظت چې قافله ده ځه یو دې. نوشوه ځه ټوله قافله ځه پشان د یو کور، ځه ځه په یو کور کي یوکس د بل نه غلا اوکړی. نوپه هغه حد سرقه نه واجبیری. دغه ډول دلته هم چې چا شوکول کړی دی. په هغوی حد قطع الطريق نه واجبیری ځه

په ښار یا د ښار سره نژدې دور ځي یا دښې شوکه کول

(وَمَنْ قَطَعَ الطَّرِيقَ لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فِي الْبُحْرَانِ أَوْ بَيْنَ الْكُوفَةِ وَالْحِيرَةِ فَلَيْسَ بِقَاطِعِ الطَّرِيقِ) اسْتِثْنَاءًا. وَفِي الْقِيَاسِ يَكُونُ قَاطِعِ الطَّرِيقِ وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ لَوْجُودُهُ حَقِيقَةً.

ژباړه وتریخ :- اوڅوک چې ډاکه اوکړی دښې یا د ورځې په ښار کي یا ځه ډاکه اوکړی ځه په مینځ دکوفه او حیره کي، ځه او حیره هغه ځاڼي دې چې نعمان بن منذر په کي اوسیدلو. اودا دکوفې اولنې کور وو ځه چې د کوفې نه دیومیل په فاصله کي پروت وو ځه نونه دي دا کس ډاکود امله د استحسان نه، اوبه قیاس کي کیږی دې ډاکو، ځه یعنی دې استحسانا ډاکو نه دې. اوبه قیاس کي ورته ډاکو ونیسی شی ځه اودا ځه ځه دې ډاکو دې قول دامام شافعی ځه دې. د امله د وجود د ډاکه په حقیقت کي، ځه یعنی په حقیقت کي شوکه واقع شوي ده. ځکه چې مال لوټ شوي دې ځه اودامام ابو یوسف ځه نه روایت دې. ځه واجبیری حد ځه قاطع الطريق ځه کله چې شوی وی ځه شوکه ځه بهر د ښار نه، اگرچه نژدې وی ورسره، ځه یعنی اگرچه د ښار سره نژدې وی ځه ځه چې نشی راتلې ده ته مددگار،

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ حَبِيبُ الْحَدِّ إِذَا كَانَ خَارِجَ الْبُحْرَانِ كَانَ يَقْرَأُ: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا يَلْحَقُهُ الْقَوْتُ) وَعَنْهُ إِنْ قَاتَلُوا نَهَارًا أَوْ لَيْلًا بِدُونِ الْقَتْلِ قَطَعَ الطَّرِيقَ لِأَنَّ السَّلَاحَ لَا يَكُونُ وَالْقَوْتُ يَطْلُبُ بِاللَّيْلِ،

حل اللغة: ① غوث: امداد کونکې ② بيطم: روستو رارسیرې ③ السلاح: وسله ④ بلبث وخت تیروی

(١) القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمه الله كذا في فتح القدير (١٨٥٥) ورد المحتار (٢٣٥١٣) وتبيين الحقائق (٢٤٠١٥) والبحر الرائق (٦٧٥) نقلاً عن القول الرابع (٤٧٩١) -

کتاب السرقة

ژباړه وتریخ: - اودامام ابویوسف رحمۃ اللہ علیہ نه روایت دي. که دوی قتل اوکړل د ورځې مړیه ښاري په وسله سره، اویا د شپې په دې مړوسله سره، اویا په لرگي سره، نودوی ډاکوان دی. ځکه چې وسله وخت نه اخلی. بلکه چې چا سره وسله وی. نویه ان فن کی خلگ لوټ کوی. اوتختی مړه اومدادی رارسی روسته په شپه کی، مړیعی که د شپې څوک چاته آواز هم اوکړی. نو خلگ څه وخت روسته رارسی مړه نوثابتیږي شوکه په دې مړیعی چې د وسله په زور باندې شوکه کوی. نوکه ورځ وی اوکه شپه، که په ښاري وی اوکه بهر په ټول صورتونو کی دوی ډاکوان دی. اود ډاکوانو حده پرې جاری کولې شی مړه

وَمَنْ نَقَلَ: إِنَّ قَطْعَ الطَّرِيقِ بِقَطْعِ الْمَرْءِ وَلَا يَتَحَقَّقُ ذَلِكَ فِي الْبَعْرِ وَفَرْقٍ مِنْهُ، لِأَنَّ الظَّاهِرَ لِحُقُوقِ الْقَوَاتِ، إِلَّا أَنَّهُمْ يُؤْعَدُّونَ بِرَدِّ الْمَالِ أَيْضًا لِلْحَقِّ إِلَى الْمُسْتَحِقِّ، وَيُؤَدَّبُونَ وَيُجَسَّدُونَ لِأَرْكَانِهِمْ الْجَنَائِيَّةِ، وَلَوْ قَتَلُوا قَاتِلَ الْأَمْرِ فِيهِ إِلَى الْأَمْرِ لَمْ يَكُنْ يَتَأَمَّرُ

ژباړه وتریخ: - اوموږ وایو. چه شوکه متحقق کیږي په لوټ کولود تیریدونکو، مړه کوم نفر په لاره باندې تیريږي. اوڅوک په هغوی باندې راپاسی. اولوټ نی کړي. نودې ته شوکه اوډاکه وائی مړه اونه متحقق کیږي مړه لږا تعريف د شوکه په ښاري، اوبه نزدې ځانې کی دې ته، ځکه چې ظاهره دا ده. مړه دوی چاته دمدد لپاره چغه اووهی. نی مړه رارسیري مددگار مړه ته په ښاري. نوحد دقطع الطريق پرې نه جاری کیږي. خو داسې به هم نشی پریښولې (پریخودی) مړه البته دومره ده. چه دوی مړه ډاکوان مړه به گرفتارولی شی. مړه په ښاریا ښارسره نزدې داسي اوکړي مړه لپاره د ورکولو دحق خپل مستحق ته مړیعی چې دچا نه نی مال اخستی وی. چه هغوی ته خپل مال واپس کړې شی مړه اودوې ته به سزا ورکولې شی. اوقیدکولی به شی. ځکه چې دوی ارتکاب د گناه کړې ده. اوکه قتل نی کړې وی. مړه داسي شوکه کی چې هغه په ښاریا دښارسره نزدې شوي وی مړه نو اختیار په دې مړه صورت مړه کی اولیاؤ مړه مقتول مړه ته دي. مړه غواړی قصاص دې ترې واخلی. اوکه غواړی. نومعاف دې کړي مړه د امله دهغه څه نه چې موږ بیان کړل. مړیعی چې حدقطع الطريق پرې جاری نشو. نوحق د بنده په کی ښکاره شو. اود دوی وینه غیر محفوظه اونه گرځیدله. اود معصومه وینی په توبولو کی قصاص وی. نودوی نه هم که اولیاؤ د مقتول او غواړی. قصاص اخستی شی مړه دمری په خفه کولود قتل کولو احکام

(وَمَنْ خَنَقَ رَجُلًا حَتَّى قَتَلَهُ فَلَا ذِيَّةَ عَلَيْهِ عَاقِبَتُهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ) وَهُوَ مَسْأَلَةُ الْقَتْلِ بِالْمَثْقَلِ، وَسَتَبَيَّنُ فِي بَابِ الذِّيَّاتِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى

هل اللغة: ① خنق مري خفه كول، په مري زور كول ② المثقل دوند څيز

ژباړه وتریخ: - اوڅوک چې مري خفه کړی دبل تردې چې قتل نی کړي نودیت به عاقله دده مړه حانق مړه باندې دي. په نیز دامام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ اودا مسئله د قتل ده په وزنی څیز باندې مړیعی جی یوکس راولگی. بل کس په درون څیز باندې قتل کړی. لکه غټه گټه شو مړه اوزرده چې موږ به نی بیان کړو مړه احکام مړه په باب د دیات کبسی، انشاء الله تعالی.

(إِنَّ خَنَقَ فِي الْبَعْرِ غَيْرُ مَرَّةٍ قَتْلٍ بِهِ) لِأَنَّهُ صَارَ سَاعِيًا فِي الْأَرْضِ بِالْفَسَادِ فَيَدْفَعُ مَرَّةً بِالْقَتْلِ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ. وَإِنْ خَنَقَ فِي الْبَعْرِ غَيْرُ مَرَّةٍ قَتْلٌ بِهِ لِأَنَّهُ صَارَ سَاعِيًا فِي الْأَرْضِ بِالْفَسَادِ فَيَدْفَعُ مَرَّةً بِالْقَتْلِ وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ بِالْأَوْبَابِ

ژباړه وتریخ: - اوکه مري نی خفه کړه مړه خلگ و مړه په ښاري څو څوکرته، نوقتلولې به شی مړه حانق مړه په دې مړه فعل مړه باندې، ځکه چې دې اوگرځیدلو په مخکه کی فساد کونکي، نولري کولې به شی شردده په قتل سره مړه دې قتل کړې شی. نو خلگ به دده د شر نه محفوظ شی مړه اوالله تعالی ښه پوهیږي.

(کتاب السیر)

ژباړه: - همدلته کتاب د جهاد په بیان کې دی.

السیر مجتهدیه وهی الطریقه فی الامور، وفی الشرع مختص بسیر النبی علیه الصلاه والسلام فی معاصیه.

ژباړه وشریح: - السیر جمع د، سیره، ده. اودا طریقې ته وائی په کارونو کې، همدغی کارونه چې په کومه طریقې باندې کولی شی. هغې ته، السیره وائی. او په شریعت کې خاص دې په طریقې دنیې پورې په غزواتو خپلو کې، همدغی نبي ﷺ چې په کومه طریقې جهاد کړې دې. هغه طریقې ته سیره وائی.

د جهاد حکم

قال (الجهاد فرض على الكفاية إذا قام به فريق من الناس سقط عن الباقيين) أما الفرضية فلقوله تعالى (ماقتلوا المشركين) ولقوله عليه الصلاه والسلام (الجهاد ما مضى إلى يوم القيامة) (١) وأراد به فرضاً بائياً،

ژباړه وشریح: - ابو الحسنین قدوري رحمه فرمائی: جهاد همدغه عامو حالاتو کې فرض کفایه دې. کله چې اودریږي په دې باندې یوه ډله د خلک ونه، نوساقطیږي د نورو نه همدغی جهاد فرض کفایه دې. ځکه چې د فرض کفایه تعریف دا دې. چه په مسلمانانو کې یوه ډله هغه کوی نود ټولو غاړه لنډیز وی. او که څوک نې هم نه کوی. نوواړه به گناهکاروی. لکه دجنایې لمونځ راواخله. په متن کې دوی دوه خبرې دی. یوه دا چې جهاد فرض دې. او بله دا چې علی الکفایه دې. نود لومړنی خبرې تفصیل دا دې. هرچه فرضیت دجهاد دې. دینودالله تعالی د دې ارشاد د امله چې «وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً» جنګیږی مشرکانو سره تاسو واړه لکه څنگه چې جنګیږی دوی تاسو سره ټول، همدواصل په کتاب الله سره د جهاد فرضیت ثابت دې. او احادیث هم ددې تائید کوی. نوځکه فرمائی: اود قول د نبي ﷺ نه دجهاد فرضیت ثابت دې. چې جهاد به جاری وی ترقیامت پورې او همدغی دحدیث مطلب دا دې. چه نبي ﷺ اراده کړې ده په دې ارشاد سره چې جهاد به فرض وی چې پاته به وی. همدمکې نه دهجرت پشان به ددې فرضیت دڅه وخته پورې نه وی.

وَقَوْلُهُ عَلَى الْكُفَايَةِ، لِأَنَّهُ مَا فَرَضَ لِعَيْنِهِ إِذْ هُوَ فَاسِدٌ فِي نَفْسِهِ، وَأَمَّا فَرَضٌ لِإِعْزَازِ دِينِ اللَّهِ وَدَفْعِ الشَّرِّ عَنِ الْوِلْدَانِ، فَإِذَا حَصَلَ الْقَصْدُ بِالْبَعْضِ سَقَطَ عَنِ الْبَاقِينَ كَصَلَاةِ الْحَنَازِلَةِ وَذَلِكَ

ژباړه وشریح: - اودا دجهاد فرض علی الکفایه دې. همدکه مری ته غسل ورکول او په هغه جنازه کول وغیره چې فرض علی الکفایه دې. اودا فرض کفایه ځکه دې. چې دا نه دي فرض شوې په اعتبار دخپل ذات سره همدغی دجهاد په ذات کې داسې څه معنی نشته. چه هغه مطلوب وی. لکه لمونځ راواخله. لمونځ یو داسې عمل دې. چه د اول نه ترآخړه پورې دالله تعالی بندگی ده. ددې په ذات کې داسې څه شی نشته. چه خلک وته په کې نقصان وی. اوجهاد دلماتخه پشان نه دې. ځکه چې دا دجهاد فساد پیدا کول دی په اعتبار دخپل ذات سره. همدکه چې دا خودالله تعالی بندگانوته عذاب ورکول دی. اوبشارونه تباه کول دی. اوفرض شوې دې. د اعزاز د دین دالله تعالی دپاره، او لرې کاوه د شر همدکافرانو د بندگانو دمسلمانانو نه. همدغی جهادته که په ظاهره نظر کوې. نودا قتل وغارت دې. لیکن ددې مقصد دیراوجت دې. چه دالله تعالی د دین ترقی او د ظالمانو دشر نه ساتنه دې. نوکله چې حاصلیږي مقصود په بعضی کسانو، ساقطیږي همدفرضیت ددې د نور دمسلمانانو نه. لکه لمونځ دجنایې همدچه فرض کفایه دې. که بعضی مسلمانان نې اوکړی. دټولو غاړه خلاصیږي. اوځواب ورکول د سلام همدچه څنگه فرض کفایه دې. که یوکس په ډیرو خلک وباندې سلام واچوی. او په دغه ډله کې یوکس دسلام ځواب ورکړی. دټولو غاړه لنډیز شوه.

(١) من حدیث انس ﷺ أخرجه أبو داود فی الجهاد باب ٣٣ رقم ٢٥٣٢.

د جهاد پریڅودو وکناه

(فَإِنْ لَمْ يَنْفَرِ بِهِ أَحَدٌ فَلْيُجَاهِدْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا يَنْفَرُ بِهِ أَحَدٌ) (لَا أَنْ الْوُجُوبُ عَلَى الْكُلِّ، وَلَئِنْ فِي اشْتِقَالِ الْكُلِّ بِهِ قَطْعُ مَادَّةِ الْجِهَادِ مِنَ الْكِرَامِ وَالْيَلَارِ فَتَجِبَ عَلَى الْكِفَايَةِ .
 حل القصة: ① الكراع أسونه

ژباړه و تشریح:- او که اهتمام او نکر لود دې جهاد په هېڅ کس پرته مسلمانانو کې نو گناه کار ښیږي واره خلگ په پریڅودو د دې جهاد چه فرض کفایه دې خلک چې وجوب په ټول خلگ و دې. د ژوبه ترک د واجب گناه لازمیږي. او دوهم دلیل د دې فرض کفایه لپاره دا بیانوی او خلک چې بوخت کیدو د ټولو خلگ په دې جهاد کې ختمیدل د سامان د جهاد دې. لکه اسونه، او وسله شوه، د ژوبه ترک چې سامان او آلات د جهاد ختم شی. نولازمی خبره ده. چه جهاد به په څه کیږي؟ د دې امله ضروری ده. چه څه مسلمان په جهاد کې بوخت وی. او څه نفر په هغه کارونو کې بوخت وی. چه د جهاد لپاره د اسبابو او ذرایعو حیثیت لري. لکه په موجوده وخت کې سائنسي علوم، اقتصادي علوم وغیره شول. هرکله چې د جهاد اسبابو او آلاتو پیدا کول هم ضروری دی. او بعضې خلگ و په دې کې بوخت کیدل ضروری دی. نو نتیجه دا راووتله. چه و اجیبیږي جهاد په کفایه، یعنې چې بعضې مسلمانان په کې بوخت وی. نو د نورو غاړه لنډیز شوه.

د عام اعلان په وخت کې د جهاد حکم

(إِلَّا أَنْ يَكُونَ التَّغْيِرُ عَامًا) (فَيُجَاهِدُ بِمَنْزِلِ قُرُوشِ الْأَعْيَانِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى {الْفُرُوقَ أَهْأَقًا وَقِتْلًا} آيَةً.
 حل القصة: ① التغير اعلان ② الاعيان جمع د عين ، فرض عين ③ خفاف: جمع د خفيف ، سپک ④ ثقال: جمع د ثقیل، دروند.

ژباړه و تشریح:- مگر دا چې وی اعلان عام یعنې جهاد فرض علی کفایه دې. مگر دا که د کافرانو شریه بعضې مسلمانانو باندې نه دفع کیږي. مثلاً هغوی په مسلمانانو چور او کړي. او په بعضې مسلمانانو کې دهغوی د مقابلې قوت نه وی. او حاکم عامو مسلمانانو ته اعلان او کړي. چه هر سړي دې په جهاد کې برخه واخلي. نویه دغه وخت کې جهاد فرض عین گرځي. د الله تعالی د دې ارشاد د وجې. په داسې حالت کې جهاد فرض عین گرځي. او ځی سپک او درانه د الله تعالی په لار کې په هر حالت کې که سوار او پیډل، خوانان او بوداگان، ټپ او څاربه، جوړ او ناجوړه، اوزگار او نا اوزگار، ناواده شوي او واده شوې، شتمن او فقیران او که څوک اعتراض او کړي چه آیت عام دې پکار ده چې په هر حالت کې جهاد فرض عین وي. نو عقلی ځواب دا دې. چه په دې صورت کې دیر حرج دې. او حرج په دین کې نشته، دوهم دا چې د نبی عمل د قرآن پاک تفسیر دې. نبی به جهاد ته تشریف اوړل، او دیر صحابه کرام به په مدینه کې پاتې کیدل. که فرض عین وي. نویا به ولي څه صحابه به په مدینه کې پاتې کیدل.

وَقَالَ فِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ: الْجِهَادُ وَاجِبٌ إِلَّا أَنْ السَّلَاحُ فِي سَبْعَةِ حَتَّى يُخَارِبَهُ، فَأَوَّلُ هَذَا الْكَلَامِ إِشَارَةٌ إِلَى الْوُجُوبِ عَلَى الْكِفَايَةِ وَأَمَّا إِلَى التَّغْيِرِ الْعَامِ، وَهَذَا إِلَّا أَنْ النُّصْرَةَ عِنْدَ ذَلِكَ لَا تَعْمَلُ إِلَّا بِأَقَامَةِ الْكُلِّ فَيَقْتَضِ عَلَى الْكُلِّ
 ژباړه و تشریح:- او فرمایلی دی جهاد واجب الا ان السلح في سبع حتى يخاربه، فأول هذا الكلام إشارة إلى الوجوب مسلمانان په فراخی کې دی. تردې چې حاجت پریوخی دوی ته، په عام اعلان کې یعنی په دوی کې د بعضو لپاره جائز دی. چه جهاد پریږدی چه کوم نفر په جهاد کې شریک وی. او په هغوی باندې مقصود حاصلیږي. نو اول د دې کلام په ((الجهاد واجب الا ان السليين في سعة)) اشاره ده وجوب علی کفایه ته، څکه چې په دې کې اول د وجوب جهاد بیان کوی. او بیا په جهاد کې د عدم شرکت اجازت ورکوی نو معلومه شوه چه جهاد فرض کفایه دې. څکه که چیرته فرض عین وي. نویا به هېڅ چا ته د پریڅودو اجازت

نه وو. او آخر ددې ډګلام دامام محمد ښه کي ډګلام اشاره ده عامو وتلو ډیرغنی په «حق یحتاج الیه» سره دې ته اشاره ده چه جهاد دعام اعلان په وخت کي فرض عین دي. ځکه چې که عام اعلان اوشی نویا دوی لپاره د جهاد پریښول جائز نه دی. اودا ډګلوب د جهاد په ټولوباندې ددې وجي دي چه مقصود ډګلبه جهاد چي د دشمن د شردفع کول یا داسلام ترقی ده ډګلبه په دغه وخت کي ډګلبه عام اعلان دجهاد اوشی نه حاصلیری په کولو دبعضو ډګلمسلمانانو نوهرکله چي دعام اعلان په وخت کي دجهاد مقصود په بعضي کسانو نه حاصلیری نو فرض کیږی جهاد په ټولو باندې ډګلردي که ددغه ځاني په مسلمانانوکي د دشمن دمقابله توان نه وی. نوورسره چي نورکوم نژدي مسلمانان دي په هغوی باندې جهاد فرض عین گرځی. اوهم دغه ډول سلسله راواخله. تردې که د دنیا ټولومسلمانانوته حاجت پېښ شی نوپه ټولوباندې جهاد فرض عین گرځی. په موجوده حالاتوکي چي امریکه په افغانستان اودغه نه روسته ده په عراق باندې جهاد فرض عین گرځی. اوپه دې باندې ئې قبضه اوکړله. ددې اهمه وجه دا ده چه په افغانستان باندې د حملې کولوپه چور اوکړله. امریکه د مقابلې صلاحیت نه وو. ددې امله په نژدي مسلمانانو یعنی د رخت کي په طالبانو کي د امریکه د مقابلې صلاحیت نه وو. ددې امله په نژدي مسلمانانو یعنی د پاکستان، بهارت، اوایران په حکمرانانوباندې د امریکه خلاف د جهاد اعلان کول اولهته فوځونه لیگل فرض عین وو. لیکن ددې فرض پوره کولوپه ځاني پاکستان امریکه ته اډی ورکړې. نونتیجه ئې دا شوه چه افغانستان غلام شو. دغه ډول د عراق حالت هم په دې قیاس کړې.

اقدامی جهاد حکم

(وَقَالَ الْكُفَّارُ وَاجِبٌ) وَأَنْ لَمْ يَدْعُوا لِلْعُمُومَاتِ

ژباړه وشو: - او جنګ کول د کافرانوسره واجب دي اگرچه هغوی چور نه وی کړي په موږ باندې ډیرغنی کله چې کافران د اسلام قبلولو اودجزیه ورکولونه انکار اوکړی. نوددې نه روسته دوی سره جهاد کول واجب دی. اگر چي ددې دواړوخیرونو نه منلونه روسته هغوی په مسلمانانو چورنه وی کړي ډګلبه د امله د عموماتونه ډیرغنی د جهاد په فرضیت چي کوم آیاتونه اواحادیث راغلی دی. لکه الله تعالی قول چي جنګیږی کافرانوسره ټول، دغه ډول نښی ډګل فرمائیلی دی. جهاد به ترقیامته پورې جاری وی. اوددې بیان په کي نشته چه هله په تاسو جهاد د لازمیری. چه کافران په تاسو چور اوکړی. نو ددې نصوصودعموم د امله اقدامی جهاد هم جائز دی.

په چاچه جهاد فرض نه دي

(وَلَا يَجِبُ الْجِهَادُ عَلَى صَبِيٍّ) وَلَا أَرْنِ الْعِيَا مِظَنَّةَ الْمَرْحَمَةِ (وَلَا عَيْنٍ وَلَا امْرَأَةً) (التَّقْدِيرُ مُحَمَّدٌ الْمَوْلَى وَالزَّوْجُ) وَلَا اَعْمَى وَلَا اَقْتَرًا (لَعَجَزَهُمْ)

هل اللغة: ① الصبا ماشومتوب ② مظنة: ځاني د گمان ③ المرحمة نرمی، شفقت ④ اعمى: پوند ⑤ مقعد شل ⑥ قطع لاس کټ شوي

ژباړه وشو: - اونه واجبیږی ډګلبه جهاد ډګلبه ماشوم باندې ځکه چي ماشومتوب ځاني د شفقت دي. ډیرغنی پکار ده چي ماشوم باندې آسانتیا اوشفقت اوکړي شی. اوکه موږ په ده جهاد واجب کړو. نو جهاد چونکه گران کار دي. نودې په مشقت کي اخته کیږی. اوشفقت د مشقت تقاضا نه کوی. اوپله دا چي ماشوم مرفوع القلم دي ډګلبه اونه ډګلبیږی ډګلبه غلام اوپه ښځه د امله د تقدم دحق د مولی اود خاوند ډیرغنی په عامو حالاتو کي په غلام دخپل مولی اوپه ښځه باندې د خپل خاوندحق مقدم دي. البته که دجهاد لپاره عام اعلان اوشی نویا به د مولی اود خاوند اجازت نه بغیر جهاد ته ځي ډګلبه اونه ډګلبیږی ډګلبه روند اوپه شل اوچه بڼه ئې کټ شوي وی. د امله دعجز ددوی نه ډیرغنی په جهاد کي شرکت ددې لپاره وی. چه ددشمن مقابلې اوکړی یا د مجاهدینومدد اوکړی. اودا نغری خپله د نورو خدمت محتاج دی. نودوی به په خپله څه جهاد اوکړی.

دشمن د حملې په صورت کښې د جهاد حکم

قُرْآنَ مَجْمَعُ الْعُدُوِّ عَلَى بَلَدٍ وَجَبَ عَلَى جَمِيعِ النَّاسِ الدَّفْعُ عَنْهُ الرِّفْقُ بِالْمَرْءِ يُقْبِرُ أَذُنَ نَوْحًا وَالْعَبْدُ يُغَيِّرُ أَذُنَ الْمُؤْمِنِ (لَا تَهْـمُ صَارَ قَرْصُ عَيْنٍ، وَبِمَلِكِ الْيَمِينِ وَرَفِ التَّكَايُرَ لَا يُظْهِرُ فِى حَقِّ مُرُوضِ الْأَعْيَانِ كَمَا فِى الصَّلَاةِ وَالصُّوْبِ)

حل اللغة: ① هجم چور ② العدو دشمن ③ بلد ښار

ژباړه و تشریح: - که چور او کړلېه دشمن څرا ناڅاپه چور شي او کړلېه په یو ښار د مسلمانانو په باندې واجب شوه په ټولو خلکو باندې، دفاع کول د ملاتړ او مقابلې کول او دشمن نوم په اوڅي به ښځه بغیر د اجازت د خاوند نه او غلام بغیر د اجازت د مولی نه، ملاتړ و دلیل دا دی چې په اوگر خپلو جهاد فرض عین، او ملک یمین په غلام او ښځه کې د اور قیت د نکاح په ښځه کې نه ښکاره کیږي په مقابلې د فرض عین څیزونو کې. یعنې چې کله د مولی او د خاوند حق مقابلې د فرض عین سره راشي، نو فرض عین به مقدم وي د دوی په حقوقو باندې. اول به فرض عین ادا کولې لکه په لمونځ او روژه کې یعنې که مولی یا خاوند ښځه د فرضی لمونځ یا روژې نه منع کوي. نو دوی به په دې کې دهغوی تابع داری نه کوي. ځکه چې د مخلوق تابع داری به په شی کې نه کوي. چه د خالق په کې نافرمانی وي.

بِخِلَافِ مَا قَبْلَ الْغِيَرِ الْأَنْ يَغْيِرَهَا مَقْنَعًا فَلَا ضَرُورَةَ إِلَى إِبْطَالِ حَقِّ الْمُؤْمِنِ وَالزَّوْجِ

حل اللغة: ① مقنع اطمینان ورکونکې

ژباړه و تشریح: - په خلاف د عام اعلان نه وړاندې یعنې چې د جهاد لپاره عام اعلان نه وي شوي. نو په هغه صورت کې د غلام لپاره د مولی نه او د ښځې لپاره د خاوند نه اجازت غوښتل ضروري دی ځکه چې بغیر دې دواړو د غلام او ښځې نه گذاره کیږي د دشمن د مقابلې. نو د عام اعلان نه وړاندې چونکه غلام او ښځې نه څه اړتیا به وي نو نشته اړتیا باطل کولو حق د مولی او د خاوند نه د بغیر د ضرورت په.

د جهاد لپاره د خلقونه د چنده اختلاص حکم

(وَيُكْرَهُ الْجَعْلُ مَادَّةً لِلْمُسْلِمِينَ قُرْآنَ) (لَا تَكُنْ شَيْئَةً الْأَجْرُ، وَلَا عَمْرُودَةً إِلَيْهِ الْأَنْ مَالَ نَيْبِ الْمَالِ مَعْدِلُ تَوَابِ الْمُسْلِمِينَ. قَالَ) (إِنَّمَا الْمَرْئِيكُنْ فَلَا تَأْسَ بِأَنْ يَقْوَى بَعْضُهُمْ بَعْضًا) (لَأَنْ فِيهِ دَعَاءُ الْقَرَى الْأَعْلَى بِالْحَقِّ الْأَذْنَى،

حل اللغة: ① الجعل: چنده ② فن: په مال غنیمت کښې مال فی ③ نواب: جمع د نائبه مصیبت، حادثه ④ الاعلى: سخت، زیات ⑤ الادنى: معمولی

ژباړه و تشریح: - او مکروه دی اخستل د چنده د امام لپاره د خلگ ونه تر څو چه وي د مسلمانانو لپاره په بیت المال کې مال فی یعنې هغه مال چې د کافرانو سره د جنگ نه بغیر حاصل شوي وي. لکه جزیه، او خراج شو. نو چونکه بیت المال د خلگ د حاجتو نو پوره کاوه لپاره وي. نو چه په بیت المال کې پیسې وي په دې باندې د مجاهدینو ضروریات پوره کیدای شي. او که موږ په داسې صورت کې چې په بیت المال کې د مسلمانانو پیسې وي. او امام د مجاهدینو لپاره د خلگ ونه چنده اخلي. نو د مشابه کیږي د اجرت سره، یعنې ظاهر صورت نه داسې ښکاری چه مجاهد جهاد ته ځي. او امام ورته د خپلو ضروریاتو پوره کاوه لپاره څه ورکړي. نو دا یو ډول اجرت شو. او په طاعتو باندې بغیر د ضرورت په اجرت اخستل جائز نه دی. او بله دا چې په بیت المال تیار شوي دې لپاره دلري کولو د مصیبتونو د خلگ و، نو هر کله چې نه وي په بیت المال کې څه څیز نو نشته څه باک چې مضبوط کړي شي بعضي د مسلمانان په بعضي یعنې د مجاهدینو لپاره د غیر مجاهدینو نه چنده راغونډه کړي لپاره دلري کولو ضرر اعلى چه د کافرانو د شردغ کول دی په ملحق کولو د ضرر ادنى. یعنې دلته دوي ادوا ضررونه دي. یو ضرر دا چې د کافرانو غلبه په مسلمانانو راشي. نو اسلامی حکومت به ختم شي. مسلمانان به گرفتار شي. او بل ضرر دا دی چې د خلگ ونه د مجاهدینو لپاره چنده واخستې شي. نو اگر چه په دې کې دغه مسلمانانو ته ضرر دي. چه د دوی نه

محبوب مال اخستی شی. لیکن دا ضرردهغه ضرر په مقابله کي معمولی دې کله چې کفوان په مسلمانانو غلبه او کړی. نو ددې لوني ضرر لري کاوه لپاره به دچنده دا ضرر برداشت کولی شی؟

يُؤَيِّدُ { أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَخَذَ دُرُوعًا مِنْ صُفْوَانٍ (١) وَعَرَضَ فِيهَا اللُّعْنَةَ كَمَا كَانَ يُعْزَى الْأَعْزَبَ عَنْ ذِي الْعَبِيلَةِ، (٢) الْفَاحِشِ قَرَسَ الْقَاعِدِ. (٣) }

١) د فروع جمع د درغ، زغرہ ٢) الاعزب ناواده شوې ٣) ذی الحلیله واده شوې ٤) الشاخص هغه کس چې هلک لاس ته ٥) القاعد: هغه څوک چې جهاد ته نه وی تلې جهاد ته ځي ٦) القاعد: هغه څوک چې جهاد ته نه وی تلې

٢٤٦
٢٤٧
٢٤٨
٢٤٩
٢٥٠
٢٥١
٢٥٢
٢٥٣
٢٥٤
٢٥٥
٢٥٦
٢٥٧
٢٥٨
٢٥٩
٢٦٠
٢٦١
٢٦٢
٢٦٣
٢٦٤
٢٦٥
٢٦٦
٢٦٧
٢٦٨
٢٦٩
٢٧٠
٢٧١
٢٧٢
٢٧٣
٢٧٤
٢٧٥
٢٧٦
٢٧٧
٢٧٨
٢٧٩
٢٨٠
٢٨١
٢٨٢
٢٨٣
٢٨٤
٢٨٥
٢٨٦
٢٨٧
٢٨٨
٢٨٩
٢٩٠
٢٩١
٢٩٢
٢٩٣
٢٩٤
٢٩٥
٢٩٦
٢٩٧
٢٩٨
٢٩٩
٣٠٠
٣٠١
٣٠٢
٣٠٣
٣٠٤
٣٠٥
٣٠٦
٣٠٧
٣٠٨
٣٠٩
٣١٠
٣١١
٣١٢
٣١٣
٣١٤
٣١٥
٣١٦
٣١٧
٣١٨
٣١٩
٣٢٠
٣٢١
٣٢٢
٣٢٣
٣٢٤
٣٢٥
٣٢٦
٣٢٧
٣٢٨
٣٢٩
٣٣٠
٣٣١
٣٣٢
٣٣٣
٣٣٤
٣٣٥
٣٣٦
٣٣٧
٣٣٨
٣٣٩
٣٤٠
٣٤١
٣٤٢
٣٤٣
٣٤٤
٣٤٥
٣٤٦
٣٤٧
٣٤٨
٣٤٩
٣٥٠
٣٥١
٣٥٢
٣٥٣
٣٥٤
٣٥٥
٣٥٦
٣٥٧
٣٥٨
٣٥٩
٣٦٠
٣٦١
٣٦٢
٣٦٣
٣٦٤
٣٦٥
٣٦٦
٣٦٧
٣٦٨
٣٦٩
٣٧٠
٣٧١
٣٧٢
٣٧٣
٣٧٤
٣٧٥
٣٧٦
٣٧٧
٣٧٨
٣٧٩
٣٨٠
٣٨١
٣٨٢
٣٨٣
٣٨٤
٣٨٥
٣٨٦
٣٨٧
٣٨٨
٣٨٩
٣٩٠
٣٩١
٣٩٢
٣٩٣
٣٩٤
٣٩٥
٣٩٦
٣٩٧
٣٩٨
٣٩٩
٤٠٠
٤٠١
٤٠٢
٤٠٣
٤٠٤
٤٠٥
٤٠٦
٤٠٧
٤٠٨
٤٠٩
٤١٠
٤١١
٤١٢
٤١٣
٤١٤
٤١٥
٤١٦
٤١٧
٤١٨
٤١٩
٤٢٠
٤٢١
٤٢٢
٤٢٣
٤٢٤
٤٢٥
٤٢٦
٤٢٧
٤٢٨
٤٢٩
٤٣٠
٤٣١
٤٣٢
٤٣٣
٤٣٤
٤٣٥
٤٣٦
٤٣٧
٤٣٨
٤٣٩
٤٤٠
٤٤١
٤٤٢
٤٤٣
٤٤٤
٤٤٥
٤٤٦
٤٤٧
٤٤٨
٤٤٩
٤٥٠
٤٥١
٤٥٢
٤٥٣
٤٥٤
٤٥٥
٤٥٦
٤٥٧
٤٥٨
٤٥٩
٤٦٠
٤٦١
٤٦٢
٤٦٣
٤٦٤
٤٦٥
٤٦٦
٤٦٧
٤٦٨
٤٦٩
٤٧٠
٤٧١
٤٧٢
٤٧٣
٤٧٤
٤٧٥
٤٧٦
٤٧٧
٤٧٨
٤٧٩
٤٨٠
٤٨١
٤٨٢
٤٨٣
٤٨٤
٤٨٥
٤٨٦
٤٨٧
٤٨٨
٤٨٩
٤٩٠
٤٩١
٤٩٢
٤٩٣
٤٩٤
٤٩٥
٤٩٦
٤٩٧
٤٩٨
٤٩٩
٥٠٠
٥٠١
٥٠٢
٥٠٣
٥٠٤
٥٠٥
٥٠٦
٥٠٧
٥٠٨
٥٠٩
٥١٠
٥١١
٥١٢
٥١٣
٥١٤
٥١٥
٥١٦
٥١٧
٥١٨
٥١٩
٥٢٠
٥٢١
٥٢٢
٥٢٣
٥٢٤
٥٢٥
٥٢٦
٥٢٧
٥٢٨
٥٢٩
٥٣٠
٥٣١
٥٣٢
٥٣٣
٥٣٤
٥٣٥
٥٣٦
٥٣٧
٥٣٨
٥٣٩
٥٤٠
٥٤١
٥٤٢
٥٤٣
٥٤٤
٥٤٥
٥٤٦
٥٤٧
٥٤٨
٥٤٩
٥٥٠
٥٥١
٥٥٢
٥٥٣
٥٥٤
٥٥٥
٥٥٦
٥٥٧
٥٥٨
٥٥٩
٥٦٠
٥٦١
٥٦٢
٥٦٣
٥٦٤
٥٦٥
٥٦٦
٥٦٧
٥٦٨
٥٦٩
٥٧٠
٥٧١
٥٧٢
٥٧٣
٥٧٤
٥٧٥
٥٧٦
٥٧٧
٥٧٨
٥٧٩
٥٨٠
٥٨١
٥٨٢
٥٨٣
٥٨٤
٥٨٥
٥٨٦
٥٨٧
٥٨٨
٥٨٩
٥٩٠
٥٩١
٥٩٢
٥٩٣
٥٩٤
٥٩٥
٥٩٦
٥٩٧
٥٩٨
٥٩٩
٦٠٠
٦٠١
٦٠٢
٦٠٣
٦٠٤
٦٠٥
٦٠٦
٦٠٧
٦٠٨
٦٠٩
٦١٠
٦١١
٦١٢
٦١٣
٦١٤
٦١٥
٦١٦
٦١٧
٦١٨
٦١٩
٦٢٠
٦٢١
٦٢٢
٦٢٣
٦٢٤
٦٢٥
٦٢٦
٦٢٧
٦٢٨
٦٢٩
٦٣٠
٦٣١
٦٣٢
٦٣٣
٦٣٤
٦٣٥
٦٣٦
٦٣٧
٦٣٨
٦٣٩
٦٤٠
٦٤١
٦٤٢
٦٤٣
٦٤٤
٦٤٥
٦٤٦
٦٤٧
٦٤٨
٦٤٩
٦٥٠
٦٥١
٦٥٢
٦٥٣
٦٥٤
٦٥٥
٦٥٦
٦٥٧
٦٥٨
٦٥٩
٦٦٠
٦٦١
٦٦٢
٦٦٣
٦٦٤
٦٦٥
٦٦٦
٦٦٧
٦٦٨
٦٦٩
٦٧٠
٦٧١
٦٧٢
٦٧٣
٦٧٤
٦٧٥
٦٧٦
٦٧٧
٦٧٨
٦٧٩
٦٨٠
٦٨١
٦٨٢
٦٨٣
٦٨٤
٦٨٥
٦٨٦
٦٨٧
٦٨٨
٦٨٩
٦٩٠
٦٩١
٦٩٢
٦٩٣
٦٩٤
٦٩٥
٦٩٦
٦٩٧
٦٩٨
٦٩٩
٧٠٠
٧٠١
٧٠٢
٧٠٣
٧٠٤
٧٠٥
٧٠٦
٧٠٧
٧٠٨
٧٠٩
٧١٠
٧١١
٧١٢
٧١٣
٧١٤
٧١٥
٧١٦
٧١٧
٧١٨
٧١٩
٧٢٠
٧٢١
٧٢٢
٧٢٣
٧٢٤
٧٢٥
٧٢٦
٧٢٧
٧٢٨
٧٢٩
٧٣٠
٧٣١
٧٣٢
٧٣٣
٧٣٤
٧٣٥
٧٣٦
٧٣٧
٧٣٨
٧٣٩
٧٤٠
٧٤١
٧٤٢
٧٤٣
٧٤٤
٧٤٥
٧٤٦
٧٤٧
٧٤٨
٧٤٩
٧٥٠
٧٥١
٧٥٢
٧٥٣
٧٥٤
٧٥٥
٧٥٦
٧٥٧

(بَابُ كَيْفِيَّةِ الْقِتَالِ)

۱. **تلاوه و ترویج:** - ملائکه چي فارغ شومصنف عليه السلام د بيان د فرضيت د جهاد اود شرطونو د دې نه، نو اوس پيل کړ، په سان د طريقه ددې کي نو فرمائي: **جهاد** باب **ملائي** په بيان **ملا** د طريقې د جهاد کي

وَأَذْخَلَ الْمُسْلِمُونَ دَارَ الْحَرْبِ فَحَاصُوا وَمِنْهُ أَوْحَشُوا دَعْوَهُمْ إِلَى (الْإِسْلَامِ) لِمَا وَدَّى ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنْتَ
الَّذِي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَا قَاتَلَ قَوْمًا حَتَّى دَعَاَهُمْ إِلَى (الْإِسْلَامِ)" (١)

حل اللفه: ① حاصروا: گيراؤ واچو ② مدينة: ڀنار ③ حصن: قلعه

زیاده وتوجیه: کله چې داخل شئ مسلمانان دارالحرب ددکارفرانوملک ته، اومحاصره کړې (گیرکړې) یونباریا قلعه، (یعنی هر هغه ځانې چې دهغې مینځ ته بغیراجازت ورتلل نشی کیدې نودټولونه اوله رابلی به دوی اسلام ته (چېه تاسو اسلام قبول کړئ) د دې امله چې فرمانبلی دی حضرت ابن عباس (ر) چې نښی (هېڅ یوقوم سره جهاد نه دې کړې. تردې چې راولبل به نې دوی اسلام ته (چېه تاسو ایمان راوړئ)

فَأَلَّ (فَإِنْ أَجَابُوا كَقَوَاعِنِ قَتَالِهِمْ) بِحُصُولِ الْمَقْصُودِ، وَقَدْ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {أَمِرتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ} (١) الْحَدِيثُ.

ترجمہ: کہ دوی قبول کرلو دعوت اسلام نی قبول کرلو، نومنع به شی، مسلمانان یا منع به کپی مسلمانان خانوہ خیل، د جنگ ددوی نه، یعنی دوی سر به جنگ نه کوی، د امله د حاصلیدو د

(١) من حديث أمية بن صفوان عن أبيه أمية أخيه أبي داود في السبع باب ٨٨ رقم ٣٥٥٢ وأحمد في المسند (٤٠١٣) والنسائي في

السنن الكبرى (٣٤١٠) رقم (٥٧٧٩) والحاكم في المستدرک (٤٧١٢)۔

(٢) من أثر أبي مجلز رحمته الله أخرجه ابن أبي شيبة رحمته الله في مصنفه (٢٧٨١٣) -

[illegible]

(٤) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه البخاري في الجهاد باب ١٠٢ ومسلم في الجهاد رقم (١) وأبو داود في الجهاد باب (٩٢) وأحمد في المسند (٣١١٢)

مقصود د جهاد چه کوم مقصد دې. هغه په دارالکفر کې د الله تعالی د دین غلبه ده. نو چې دوی ایمان راوړل. هغه مقصود بغیر د قتال نه حاصل شو. نو قتال ته څه حاجت پاتې نشو. او دوی سره به د جنگ کولونه ځکه منع کېږي. یقیناً فرمانیې دی نبي ﷺ ماته حکم شوې دې چې جنگ پر ځلگو سره تر دې چې دوی او وانی. نشته لاتق د عبادت سوا د الله نه حدیث تر آخره پوري اولوله، یعنې او چاچه لاله الله او و نیل. نو ده محفوظ کړل زما نه مال خپل اونس خپل مگر په حق د شریعت سره، یعنې که دې یو مسلمان قتل کړي. یا زنا او کړي. نو بیا به دده وینه محفوظ نه وي. او دده حساب په الله تعالی دې. نو که په ظاهره نې کلمه ونیلي وي. او په باطن کې کافر وي. زه به ظاهر ته گورم. د نفاق حساب به ورسره الله تعالی د قیامت په ورځ کوي.

د جزیه مطالبه کول

(وَإِنْ اِثْمَنُوا دَعَوْهُمْ إِلَىٰ آدَاءِ الْجَزِيَّةِ) بیه امر رسول الله ﷺ وَالسَّلَامَ أَمْوَاءَ الْحَيَوِيَّةِ، (۱) وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَا يَتَّقِي بِهِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ مَا نَلَقَىٰ بِهِ الذُّمُّ، وَهَذَا فِي حَقِّ مَنْ تَقَبَّلَ مِنْهُ الْجَزِيَّةَ،

هل اللغة: ① الامراء جمع د امير، مشر، ② هبوش: جمع د جيش، لښکر، ③ نطق: چه گویا دې ژباړه وتریخ: - او که منع شو. کافران یعنې دایمان راوړلونه نې انکار او کولو. روایه بلې دوی د کافران ادا کاوه د جزیه ته په دې د دعوت ورکولو باندې حکم کولو رسول الله ﷺ د لښکرو امیرانو ته. چه اول به تاسو دوی ته دایمان دعوت ورکوئ. خو که دایمان راوړلونه انکار او کړي. نو دا به ورته وانی. چه جزیه قبوله کړي. یعنې تاسو به موږ ته ټیکس را کوئ. او دهغې په بدله کې به اسلامی حکومت تاسو ته د جان اومال امن درکوي. او بله دا د جزیه په هغو څیزونو کې چې ختمیږي په دې باندې جنگ لکه څنگه چې گویا دې په دې باندې نص قرآنی. چه قول د الله تعالی دې «قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ» اودا د جزیه مطالبه کول. په حق دهغه چا کې دې. چه قبلولې شی دهغوئ نه جزیه، بلکه یهود او نصاری وغیره.

ترجیه: - نبي ﷺ چې به لښکرو ته کوم وصیت کولو. نو دهغې تفصیل د حضرت بریده په حدیث کې ذکر دې. د حضرت بریده نه روایت دې. چه رسول الله ﷺ به کله په یولښکر یا په سریه باندې، ځوک امیر مقرر کولو، نو هغه ته به نې په خصوصیت سره او نورو مسلمانانو ته په عموم سره دهغوئ د ځیگرې لپاره وصیت کولو چه د الله تعالی نه ویرېږي. او بیا نې ورته او فرمانیل. کله چې د الله تعالی په نوم باندې د الله تعالی په لاره کې جهاد کوي. جنگ کوي. هغه کسانو سره چې کفر کوي په الله تعالی باندې، جهاد کوي. خو ظلم مه کوي. او د هوهکه مکوي. اومثله مکوي. اوماشوم مه قتلوي. او کله چې ته د خپلو مشرکانو دشمنانو سره ملاز شې. نو دوی ته د درې خبرو دعوت ورکوه. نو چه کومه یوه خبره دوی قبوله کړي. نو دهغې قبولول ورسره منه. او د دوی نه منع شه. هغه درې خبرې ترتیب وار دا دي ① دوی اسلام ته راوبله. که دوی اسلام قبول کړي. نو د دوی اسلام قبول کړه. او بیا ورته دعوت ورکړه. چه د خپل وطن نه د مهاجرینو وطن. لاندې راشي. او د دې خبر ورته ورکړه. که دوی هجرت او کړله. نو د دوی لپاره به هغه حقوق وي. کوم چې د مهاجرینو لپاره دی. او په دوی باندې به هغه پابندې وي. کومې چې په مهاجرینو باندې دي. که دوی د هجرت کولونه انکار او کړلو. نو دوی ته خبر ورکړه. چه دوی د باندېچیانو مسلمانانو پشان دي. په دوی باندې به د الله تعالی حکم هغه شان جاری کېږي. څنگه چې په مسلمانانو باندې جاری کېږي. او د دوی لپاره به په مال غنیمت اومال فنی کې څه برخه نه وي. البته دا چې دوی د مسلمانانو په ملگرتیا کې جهاد او کړي. که دوی د دې نه

(۱) من حدیث بریده. أخرجه مسلم فی الجهاد رقم ۲ وأبو داود فی الجهاد باب ۸۲ رقم ۲۶۱۲ والترمذی فی السیر باب ۴۷ وابن ماجه فی الجهاد باب ۳۸ رقم ۲۸۵۸ والنسائی فی السنن الکبری (۱۷۲۵) رقم ۸۵۸۶ والدارمی فی السیر باب ۸ وأحمد فی المسند (۳۵۸۱۵).

انکار او کړلو. نودوئى نه د جزیه غوښته او کړې. که دوى دې ته غاړه ځيخودله. نودوئى سره د جنگ کاوه نه منع شى. او که دوى د جزیه ورکولونه انکار او کړلو. نو د الله تعالى نه مدد غواړه. اودوى سره جنگ کړه. الحديث

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى { تَقَاتِلُوهُمْ وَأَنْتُمْ لَكُمْ غُرْبَاءُ } وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ الْإِسْلَامَ مِنَ الْعَرَبِ لِأَقْبَادِهِ فَبِمَا نَفَعْنَا إِلَى قَبُولِ الْخُرُوجِ لَا يَكُنْ مِنْهُمْ إِلَّا الْمُسْلِمُونَ

عبدۃ جمع د عابد، عبادت کونکې ۲) الاوثان جمع د وثن، بت

طالفة ۱) عبدة جمع د عابد، عبادت کونکې ۲) الاوثان جمع د وثن، بت. ژباړه وتریخ: - او هغه څوک چې نشي قبلولي جزیه د هغوى نه لکه مرتدين اوعبادتکونکي د بتانوبه جزیره العرب کي ځکه چې نه مگر اسلام، یعنې که د جزیره العرب مشرکان جزیه قبلولوته غاړه ردې. نوهم به دوى ته د قبلوبی د دوى نه ورکولي. ځکه چې ددوى نه جزیه قبلول جائز نه دی. او دلیل پرې دا دی ځکه الله تعالى جزیه قبلولود عوت نشي ورکولي. ځکه چې اسلام قبول کړی. دلته الله تعالى داسې اونه فرمائیل چې فرمائیلې دی. تاسو جنگیږئ دوى سره تردې چې اسلام قبول کړی. اود دى سره د جهاد جواز ختم شو. اگرچه په باطن کي دوى ((اویومنا)) ځکه چې په ظاهره د اسلام قبول کړی. نودوى سره د جهاد جواز ختم شو. اگرچه په باطن کي دوى کافران وى. په دې آیت کي د مشرکانوبه اړه کي الله تعالى صرف دوى (دوه) شيان (خیزونه) ذکر کړي دی. چې یا به ایمان راوړی. او یا به ورسره جنگ کوئ. دغه ډول نبی ځکه په مرض الوفات کي دا حکم کړي وو. چې مشرکان د جزیره العرب نه اوباسي. گورې په دې حدیث کي هم نبی ځکه صرف د ويستلو ذکر کړې دي. دا ئې نه دی فرمائیلې. البته دا که تاسوته جزیه درکړی. نوخیر دې بیا ئې مه اوباسي ځکه

جزیه ورکولونه تیاریدل

إِذَا نَزَلَ بِكُمْ مِمَّا لَمْ يَلْمِزِينَ، وَعَلَيْكُمْ مَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ، لَقَوْلِ عَلَى رَضَى اللَّهُ عَنْهُ: أَمَّا بَذْلُ الْجَزْيَةِ لَكُمْ وَمَاؤُهُمْ كَيْفَ مَا بَنَوا وَمَاؤُهُمْ كَمَاؤُهُمْ

طالفة ۱) بذل، ورکول ۲) دم، وینه

ژباړه وتریخ: - که دوى قبوله کړې دا ځیزیه مسلمانانوته، یعنې په ورکولوباندې راضی شى. اگرچه ورکړې ئې نه وى ځکه نودوى لپاره به هغه ځحق ځوی. وى. کوم چې د مسلمانانو لپاره وى. اسلامى حکومت به د دوى د مال او جان ساتنه کوی ځکه اوبه دوى باندې به وى هغه ذمه وارى وى. کومه چې په مسلمانانو وى. ځکه دحاکم اطاعت کول وغیره. اودوى ته به په جزیه ورکولود مال او جان ساتنه ملایوېږي ځکه د قول د علی ځکه د امله د هغوى فرمائیلې دي ځکه یقیناً دوى ځکافران ځ ورکوی جزیه دې لپاره چې شى چې وینې ددوى ځیزه ساتنه کي ځ پشان د وینو زموږ اوشى مالونه د دوى پشان د مالونو زموږ ځنو لکه څنگه چې د مسلمان دمال او جان ساتنه د اسلامى حکومت ذمه وارى ده. دغه ډول به د هغه کافرانود جان اومال ساتنه هم داسلامى حکومت ذمه وارى وى. څوک چې جزیه ورکوی ځکه

وَأَمَّا بَذْلُ الْجَزْيَةِ لَكُمْ وَمَاؤُهُمْ كَيْفَ مَا بَنَوا وَمَاؤُهُمْ كَمَاؤُهُمْ

طالفة وتریخ: - اومراد په (بذل) سره ځیزه کتاب القدوری کي چې ((فزان بډلوها)) قبلول دی. یعنې که دوى جزیه ورکول قبول کړي ځکه اودغه ډول مراد د اعطاء نه کومه چې ذکر ده په اړه ددې ځجزیه ځ کي په قرآن پاک کي، یعنې د الله تعالى په دې قول کي چې (حق يعطوا الجزية) نوپه دې کي د اعطاء نه مراد قبلول دی. الله تعالى ښه پوهیږي.

(۱) غریبه الزیلعی رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل رواية أبي الجنوب الأسدي قال قال علي بن أبي طالب ځ من كانت له ذمتنا فدمه كدمننا ودينه كديننا، وعزاه إلى دارقطني (نصب الراية ۵۸۷/۳) -

د دعوت اسلام نه وړاندې د جهاد کولو مجامعت

(وَلَا يُؤْمِنُ أَنْ يُقَاتِلَ مَنْ لَمْ يَبْلُغِ الدَّعْوَةَ إِلَى الْإِسْلَامِ (أَنْ يَدْعُوهُ) لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ أَمْرَاءِ الْأَجْنَادِ (فَادْعُهُمْ إِلَى سُبْحَانَةِ اللَّهِ) (۱))

حل القصة: ① امرأه جمع د امیر، مشر ② الاجناد جمع د جند، لښکر

ژباړه وتریخ: - اوجانز نه دی چې جنگ او کړې شی دهغه چا سره چې نه وی رسیدلې هغه ته دعوت د اسلام لپاره چې ورته د اسلام دعوت نه وی ورکړي. مگر دا چې راوې بلی دي د اسلام ته، د امله د وينا د نبي ﷺ نه په وصيت کولو کښي د لښکرو اميرانو ته د دعوت کله چې به نبي ﷺ د جهاد لپاره لښکر ليرل. نو دهغوی امير ته به نې د احکم کولو چېم دوی د کافرانو راوبله، گواهی ددې خبرې ته چې نشته لائق دعبدات سوا دالله تعالی د دعوت ورکړه. دا خونقلی دلیل شو او بل عقلی دا هم دي چېم

وَلَا يُؤْمِنُ بِالْغُفْوَةِ الْغُفْوَةِ عَلَى الَّذِينَ لَا عَلَى سَلْبِ الْأَمْوَالِ وَسَبِي الدَّرَارِيِّ فَلَقَلَّيْهِمْ جَبِيئُونَ فَتَكْفِي مُؤْنَةُ الْقِتَالِ

حل القصة: ① سلب اخستل ② سبي بندي کول ③ الدراوی ماشومان ④ تکفي کافی کيږي ⑤ مؤنة مشقت

ژباړه وتریخ: - په دعوت ورکولو سره به دوی پوښه شی چې موږ د مسلمانانو دوی د کافرانو سره د دین لپاره جنگ کوو د دوی د مالونو اخستلو لپاره ورسره نه کوو. د جهاد ددوی څخه به ددوی مالونه اخلو اود قبيد کولو د اهل و عيال ددوی د پاره د دعوت زموږ مسلمانانو د جهاد مقصد د نورو قومونو پشان د مال اود دولت لوب کول اود دښمن غلام جوړول نه دی. بلکه موږ صرف دالله تعالی د دین د غلبه لپاره جهاد کوو. نو دوی به ددې نه متاثره شی چې دا خلک د مال دولت لالچیان نه دي نو کيدای چې دوی قبول کړي د دعوت د اسلام نوموږ به خلاص شود مشقت دجنگ نه ځکه چې د کوم مقصد لپاره موږ جهاد کولو هغه مقصد د جهاد نه بغير حاصل شو

وَأَوْفَاءُ لِمَنْ قَبْلُ الدَّعْوَةِ إِفْرَ لَيْشِي (۲) وَلَا غَرَامَةَ يَدْعُرُ الْعَاصِمِ هُوَ الَّذِينَ أَوَّلُ خَزَائِنًا وَأَفْصَا كَقَتْلِ الْيَتَامَى وَالْيَتَامَى

حل القصة: ① غرامة تاوان ② العاصم بچ کونکي ③ الاغواز حفاظت ④ اليتامان زوانه ⑤ اليتامان صبي، ماشومان

ژباړه وتریخ: - اوکه دوی ورسره جنگ او کړلو وړاندې د دعوت نه د جهاد لاهغوی ته نې د اسلام دعوت نه وو ورکړي او چور نې پرې اوکړه، نو گناهگار دي. د جهاد چور کونکي مسلمان د امله د نهی نه د جهاد نبي ﷺ دهغه کسانو سره جنگ کولو نه منع فرمايلي ده چې د اسلام دعوت نه وی رسیدلې اوکه په دغه جنگ کې دا چور کونکي مسلمانان بعضي کافران مړه کړي یا دهغوی مالونو ته نقصان اورسوي، نو به دوی تاوان په دوی باندې ځکه موجب د عصمت د اود ساتنه څخه نشته او هغه د موجب د عصمت اود حفاظت د دین د اسلام یا دارالاسلام دي. د دعوت په دغه مسلمانانو باندې په زیر بحث مسئله کې د کافرانو د مالونو تاوان دغه ډول که هغوی قتل کړي دهغوی دیت نه و اجيږي ځکه چې د کوم خیزد امله د هغوی جان او مال محفوظ گرځيدل. هغه اسلام پ دا چې د دمی په حیثیت په دارالاسلام کې وخت تیروي اودا دواړه شيان (خیزونه) په دوی کې نشته ځکه که ددوی مال اوجان ته نقصان اورسيږي. دهغې به څه تاوان نه وي نو اوگرځيدل د دوی قتل پشان د قتل د ښځواو ماشومانو د دعوت په جهاد کې دهغه ښځو او ماشومانو قتل ناجائز دي کوم چې په جنگ کې برخه نه اخلی خو که چرته د مسلمانانو د لاسه په جنگ

(۱) تقدم ترجمه فی حدیث بربر (۱)۔

(۲) من حدیث فروه بن مسیب: أخرجه أحمد فی مسنده قال أنیت رسول الله ﷺ فقلت یا رسول الله ﷺ أفأقتل بمقبل قومی مدیرهم قال ﷺ هم فلما ولیت دعائی فقال لا تغافلهم حتی تدعوم إلى الإسلام (نصب الرأیة (۵۸۱۳)۔

خلودم توك
کي ښځې يا ماشومان قتل شو. نويه دې مسلمانانود هغوی ديت نشته. نودغه ډول دلته هم په مسلمانانود
دیت يا د تاوان په صورت کي څه ضمان نشته.

د دوباره دعوت ورکولو استحباب

﴿وَلَا تَجِبُ ذَلِكَ لِأَنَّهُ صَمٌّ﴾ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَعَارَ عَلَى نَبِيِّ
النُّصُلِ وَهُوَ غَائِبٌ} { } (وَعَهْدًا إِلَى أَسَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ يُغِيرَ عَلَى ابْنِي صَبَاحًا لَمْ يَحْزَقْ) { } (وَالْقَارَةُ لَا تَكُونُ
بِدَعْوَةٍ).

هل اللغة: ① انذار ویرول ② اغار ناخپه چور ③ یحرق سوزولې شی ④ صباها په وخت د صبا کښې
خه لفظه: - انذار ویرول دی چې دعوت ورکړی هغه چاته چې رسیدلې وی ورته دعوت د دین اسلام
ژباړه وتریږي. - اومستحب دی چې دعوت ورکړی هغه چاته چې رسیدلې وی ورته دعوت د دین اسلام
ژباړه د مبالغه کولو په ویرولو کې، یعنې چې دوی ته دوباره اووئیلې شی چه تاوایمان راوړئ. ګڼی بیا به
ستا د مال اوجان خبر نه وی. اواجب نه دی دا د دوباره دعوت ورکول ځکه چې په صحت سره ثابته
شوی ده چه نبی ﷺ ناخپه چور کړي وه په بنی مصطلق هغه د بنوخراغه یوه قبيله وه په داسې حال کي
چې هغوی غافله وو. اودغه ډول اسامه بن زید هغه ته نې حکم کړې وو. چه ناخپه چور اوکړي په فلسطین
کي هغه په ابنا مقام باندې په وخت د صبا، اوبیا پرې هور اولگوي. او ناخپه چور نه وی هغه د دعوت
نه، د ددې دواړو احیثونه معلومه شوه چه چاته د اسلام دعوت رسیدلې وی. اوبه هغه باندې د دوباره
دعوت ورکاوه نه وړاندې. چور اوکړي. دا جائز ده. البته که په دوباره دعوت ورکولو کي په غالب گمان سره دا
ویره وی. چه دوی به خپل خان برابر کړي. اومقابله ته به ځان تیار کړي. نو بیا دوباره دعوت ورکول جائزه
دی.

د اسلام اوجزیه ورکولونه د انکار صورت

﴿قَالَ﴾ {قَاتِ ابْنًا ذِيكَ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ عَلَيْهِمْ وَحَا رَبُّهُمْ} {قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي حَدِيثِ سَلَمَانَ بْنِ بَرْدَةَ} {قَاتِ ابْنًا ذِيكَ
لَا تُغِيرُ عَلَى إِغْطَاءِ الْحِزْبَةِ} (١)

هل اللغة: ① استعانة: مدد غوښتنه

ژباړه وتریږي: - هغه ابو الحسن قدوری هغه فرماني. که دوی د کافرانو د انکار او کولو د جزیه ورکولونه
نومدد به اوغواړي د مسلمانان د الله تعالی په دوی د کافرانو باندې، اوجنگ به اوکړي دوی
د کافرو سره، د امله د وینا د نبی ﷺ نه په حدیث د سلیمان بن بریده هغه کوم چې وړاندې په شرح کي
تیر شو په هغې کي دا هم دی. که دوی د کافرانو د انکار او کولو ددې ایمان راوړلو سره، نور اوبله
دوی ورکولو د جزیه ته هغه ایمان نه راوړي نو جزیه را کړي.

إِلَى أَنْ قَالَ: فَإِنْ أَبَوْا فَاسْتَعِزَّ بِاللَّهِ عَلَيْهِمْ وَقَاتِلْهُمْ وَلَا تَعَالَى هُوَ الشَّيْءُ وَلَا تَبْذُرُوا فِيهِمُ الْغَدَاةَ وَفِيهِمُ الْغَدَاةُ فِي الْأُمُورِ.

هل اللغة: ① المذمور: هلاکونکې ② يستعان: مدد غوښتنې شی

ژباړه وتریږي: - تردې چې هغه دغه حدیث کي نبی ﷺ فرمایلی دی. که دوی د کافرانو د انکار او کړي
ددې د جزیه ورکولو نه، نومدد غواړي د الله تعالی نه په دوی باندې، اوجنگیږي دوی سره، اوددې د امله هم
د الله تعالی نه کوم غوښتل پکار دی. یا ددې. امله هم پرې چور کول پکار دی چې الله تعالی مددگار دی

(۱) من حدیث ابن عون هغه أخرجه البخاری فی الجهاد باب ۱۰۲ ومسلم فی الإيمان رقم (۳۳)۔

(۲) من حدیث أسامة بن زيد رضي الله عنهما قال: كان عهد إليه، فقال: أغر على ابني صباحاً وحرقت أخرجه أبو داود في الجهاد رقم ۲۶۱۶ وابن ماجه في الجهاد رقم ۲۸۴۳۔

(۳) تقدم تخریجه فی حدیث بریده هغه۔

دخپلو دوستانو، او هلاکونکې دخپلو دشمنانودې. نوځکه به کومک غوښتې شی. په الله تعالی سره په ټولو کارونو کې،

د مجنوبي لکولو حکم

قَالَ (وَصَبَّوْا عَلَيْهِمُ الْمَجَانِيقَ) كَمَا نَصَبَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى الْقَلَابِ (۱) (وَحَرَّقُوهُمْ) لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ حَرَّقَ الْبُيُوتَةَ. (۲)

هل القفة: ① نصب او درول، ② مجانيق، جمع ده هغه لويه لينده چې غټ کاني په کښې ويشتلې شی ③ البيوتۍ دا د يو ځانې نوم دې

او اوبه لگوي په دوی ④ کافرانو ⑤ باندې ⑥ دمقابلې په غرض ⑦ مجنوبه، ⑧ دا يوه غټه لينده ده. چه په دې کې غټ کاني کيځودې شی. اوبيا پرې په دشمن باندې گزار کولې شی. په پخواني زمانه کې به ددې نه د قلعه گانو ماتولو کار اخستې شو. اوبه موجوده زمانه کې د تويواو ميزانلونه دا کار اخستې شی. ددې امله د منجنیق استعمال ترک شوې دې ⑨ لکه څنگه چې لگولې وې رسول الله ⑩ په اهل طائف باندې ⑪ په غزوه حنين کې ⑫ او اوبه سوزوي دوی ⑬ يعنې د دشمن علاقې ⑭ ځکه چې نبی ⑮ سوزولې وو مقام بويره ⑯ دهغه دا چې نبی ⑰ د يهودواو بنونو نصيرود قجوروونې سوزولې وې. او کټ کړې وې. خوددې نه دا نه معلومېږي. چه د کافرانو سوزول هم جائز دی. ځکه چې په بل حديث کې ددې نه منع راغلې ده. چه په اورباندې به صرف هغه ذات عذاب ورکوي. چه مالک او خالق د اور دې ⑱

داو بويرې ټولو ونوکټ کولو او ټوپو خرابولو حکم

قَالَ (وَأَرْسَلُوا عَلَيْهِمُ السَّاعَةَ فَطَفُوا الشَّيَاطِينَ أَهْلَهُمْ فَانْدَوْنَهُمْ) لِأَنَّ فِي تَعْيِيرِ ذَلِكَ الْخَاقِ الْكِبْتَ وَالْفَيْظَ يَهْمُ وَكَسْرُهُ فَشَوْكُهُمْ وَتَقْرِيقُ تَعْيِيرِهِمْ فَيَكُونُ مَطْرُوعًا

هل القفة: ① ارسال ليرول ② اشجار جمع د شجر، وونه ③ زرع: فصل ④ الكبت: ذلت ⑤ الفَيْظ غصه ⑥ كسر ختمول، ماتول ⑦ شَوْكَة رعب ديدنه ⑧ جمع ډله

زبانده و تريح: ⑨ ابو الحسين قدوري ⑩ فرماني او راخوشي به کړي په دوی ⑪ کافرانو ⑫ باندې اوبه، او کټ به کړي ونې ددوی او خراب به کړي فصلونه د دوی ځکه چې په دې ټولو ⑬ کارونو ⑭ کې ددوی ⑮ کافرانو ⑯ ذلت، ددوی غصه کول، او د دوی توان ختمول، ددوی د ډلې منتشر کول دی. ⑰ اگرچه في نفسه دا کارونه جائزه دي. ليکن ددې په کولو کې مقصود دا دې. چه کافران دې ته اوگوري نودهغوی حوصله به کمزوري شی. او هم دا شيان (خيزونه) به دهغوی د شکست اوماتی سبب او گرځي ⑱ نوکيږي ⑲ کول دي کارونو ⑳ جائز.

د مسلمان په وجه په کافرانو دکاږ وچذارونه نهي بندولي

أَوَّلًا بَأْسٌ بِرُفَيْهِ، وَإِنْ كَانَ فِيهِمْ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ فَإِنْ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتُكْفِرْ عَنْهُمْ ذُنُوبَهُمْ إِنْ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَقَتْلُ الْأَشْيَاءِ وَالْأَنْجَارِ قَرَارٌ خَاصٌّ،

زبانده و تريح: ① اونشته څه باک په کاترو ويشتلود دوی ② کافرانو ③ کې اگرچه وی په دوی کې مسلمان قيدي يا ④ مسلمان ⑤ سوداگرو. ⑥ اوددوی هغه مسلمان د ډال په طور دخپل لښکرو باندې کړي. که دوی په موږ گذار کوي. نو دا خپل مسلمان ورور به اولي. بلکه که داسې وي. نو هم به مسلمانان په کافرانو دکاږ وچذارونه کوي ⑦ ځکه چې په ويشتلو کې ⑧ مقصد ⑨ لري کول د ضرر عام دې. د ډلې د مسلمانانو نه ⑩ يعنې مسلمانان

(۱) من حديث ثورين يزيد ① أخرجه الترمذي في الإستهذان وأخرجه ابوداود في الراصيل برواية مكحول (نصب الرأية ۵۸۹۱۳) -

(۲) من حديث ابن عمر ② أخرجه البخاري في المغازي باب ۱۴ وسلم في الجهاد رقم ۲۹ وأبوداود في الجهاد باب ۸۳ رقم ۲۶۱۵ مذي في السير باب ۴ وابن ماجه في الجهاد باب ۳۱ رقم ۲۸۴۴ وأحمد في المسند (۱۲۳۲) -

کتاب السیر

زبدۀ وتړخ: - اوهغه څخه زخم یا قتل چې اوسوی شي دوی ډډه مسلمانانو لښکر هغوی ماشومانو او قیدیانو ته نه نونشته دیت په دوی ډډه مسلمانانو په لښکر په صورت د یواندام ضائع کیدو کي مثلاً په دغه ویشتلو کي په بندی ماشومانو او قیدیانو کي د یوکس پښه یا لاس یا بل اندام ضائع شي. نو د مسلمانانو په لښکر د هغې دیت نشته. حالانکه په عامو حالاتو کي که یو مسلمان د بل مسلمان لاس یا سترګه وغیره ضائع کړل نو په ده باندې دیت واجبیږي. اونه کفار، ډډه قتل خطاء یعنی که په دغه ماشومانو او قیدیانو کي څوک د مسلمانانو په ویشتلو او چور باندې قتل شي. نو په دې مسلمانانو د هغې قتل په بدله کي د قتل خطاء کفار نشته. چه دوی [دوه] میاشتي بلا ناغه روژې اوهغه مقتول خاندان ته دیت ورکول دي. او عدم وجوب دیت او کفار د دلیل دا بیانونی څکه چې جهاد فرض دي. او ډډه قاعده داده. چه ډډه تاوانونه نه لازمیږي په فرائضو کښي، څکه چې فرض ماموریه دي. او په کولو نې ثواب ملاویږي. اوسبب د تاوان اوضمان خو سراسر نافرمانی وی. چه منع ترې شوي وی. او په کولو نې عذاب ملاویږي. اود ماموریه او منهي عنه په مینځ کي ښکاره توپیر دي.

بجای حالۃ المغممة لانه لا یجتمتع حاکمة العثماني لیا فیهم من احیاء نفیه. اما الجهاد فیمنی علی اطلاق النفیس فیمتم جدار العثماني

هل اللغة: ① المغممة هغه اولوګه چې هلاکت ته نژدې وي ② الاتلاف هلاکول ③ الحفر: ویره

زبدۀ وتړخ: - په خلاف د حالت د مخصمه څسختې لورې. دا په اصل کي د یو تقدیري سوال ځواب دي. سوال دا دي. چه د جهاد د اړتیا د امله که په زیر بحث صورت کي مسلمان قتل شي یا دهغه یواندام ضائع شي. نو پکار ده چې په دغه مجاهدینو مسلمانانو باندې د هغه مسلمانانو دیت واجب شي. کوم مسلمانان چې کافرانو ډال جوړ کړي وو. او دې مسلمانانو هغوی قتل کړل. او که څوک دا وائي. چه په مجاهدینو د متقولینو مسلمانانو دیت واجب نشي. څکه چې دوی خود جهاد د اړتیا د امله هغه ډال شوي مسلمانان قتل کړي دي. نو پکار دا ده. چه په دوی دیت او تاوان رانشي. خوداسې نه ده. اگر چه د جهاد د اړتیا د امله دا چور شوې ده. خو بیا هم په مسلمانانو باندې ضمان لازمېږي. د دې لپاره مثال هم شته. هغه دا چې یوسړې سخت وړې دي. چه د ویرې لورې د امله هلاکېږي. نو دې په دغه وخت کي د بل مال بغیر د هغه د اجازت خورلې شي. او بیا به ورته دهغې تاوان ورکوي. نو لکه څنگه چې د هلاکت د ضرورت ده لپاره د بل مال خورل جائز شولیکن د دې باوجود به ورته دهغه څیز تاوان ورکوي. کوم چې نې خورلې دي. نو دغه ډول دلته چې د جهاد د ضرورت دوی ته د دغه مسلمانانو ویشتل چې کافرانو د ډال په طور استعمالول جائز شوې وو د زخم یا قتل په صورت کي په دوی باندې دیت او کفار د قتل خطاء لازمیږي. نو د دې ځواب ورکوي. په خلاف د حالت مخصمه، څکه چې نه منع کیږي څوکس په حالت د مخصمه کي دبل مال خورولو نه. د امله د ویرې د تاوان نه څچه په ما باندې به تاوان راشي. بلکه هغه په هر قیمت ځان بچ کول غواړي. چه زه بچ شم. نو چه کوم څیز او خورم. دهغې تاوان به ورکړم. اود شریعت مطابق هم په ده باندې د غیر مال خورل او ځان د هلاکت نه بچ کول واجب دي. څکه چې په دې څخه خورل کي ژوندي کول د خپل نفس دي. ډډه مخصمه په حالت کي چې دي د بل چا مال او خورې. اوضمان به نې ورکړي. هر چه جهاد دي، نو د دې بنا (بنیاد) په هلاکولو د نفس ډډه کافران دي. ډډه چې په بچ کولو د نفس ډډه نوم منع کیږي به ډډه مجاهدین په کافرانو باندې د حملې راباندې راشي. حالانکه په جهاد کي خود دشمن مقابلې کول پکار دي. اود مقابلې لپاره د حملې کولو اړتیا وي. او چه مجاهدین د ضمان د ویرې د حملې نه ویرېږي. نو څه به چور او کړي. او چه چور نه کوي. نو څه به فتح حاصله کړي.

خان سره دار الحرب ته د زنانو اومصاحفو بوتلل او اوایل

قَالَ (وَلَا يَأْسَ بِإِخْرَاجِ الْمَصَاحِفِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِذَا كَانُوا عَظِيمًا يُؤْمِنُ عَلَيْهِ) أَنَّ الْعَالِيَةَ هِيَ السَّلَامَةُ الْعَالِيَةُ

کال تحقیق
ژباړه وتړیخ: - ملا ابو الحسین قدوری رحمه الله فرمائی: اونشته باک په بوتلود زنانو: ملا دار حرب ته اوبه اوږدو ده مصاحفو سره د مسلمانانوچه وی لښکر ملا مسلمانانوچه لونی چې ملا غالب گمان ده امن وی دهغی ملا دواپس راتلو او د غالب قید موخکه کیخودلو چه ملا غالبه لونه لښکر کی ملا سلامتی وی ملا چه دا لونی لښکر چونکه د خپل تعداد او اسبابو به وجه طاقتور دی نو غالب گمان هم دا وی چه دوی ته به فتح حاصلیږی ملا او غالب پشان د متحقق وی ملا یعنی کوم خیر چه په غالب گمان سره حاصل وی دا حکما داسی ده لکه چه په حقیقت کی حاصل وی لکه که د یوکس دا غالب گمان وی چه په دغه خانې کی به اوبه وی او دې د اوبولتون اونکری اوبه تیمم باندې لمونځ اوکری دده تیمم نه صحیح کیږی اگر چه دا احتمال شته چه هلته کی اوبه نه وی خو چونکه غالب گمان داسی دی لکه چه موجود وی ددې امله دده تیمم نه صحیح کیږی دغه ډول په زیر بحث مسئله کی هم چې غالب گمان ددوی غلبه وی نو ددې نه دا هم معلوم یری چه دوی به واپس شی ملا

(وَكُنْزُ الْإِخْرَاجِ ذَلِكَ فِي سَرِيَّةٍ لَا يُؤْمِنُ عَلَيْهَا) (لَأَنَّ فِيهِ تَعْرِضَهُنَّ عَلَى النَّبِيِّ وَالْفَضِيحَةِ وَتَعْرِضُ الْمَصَاحِفَ عَلَى الْأَنْتِفَافِ فَإِنَّهُمْ يَسْتَحْفُونَ بِهَا مَعَايِظَ لِلْمُسْلِمِينَ، وَهُوَ التَّوْبِيلُ الصَّحِيحُ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا تُكَاْفِرُوا بِالْإِغْرَابِ فِي أَرْضِ الْعُدُوِّ})

صل الفحشة: ① تعريض: پيش کول، وړاندې کول ② الضياع: ضائع کول ③ الفضيحة: رسوائی ④ الاستخاف: سپکوالی، بې حرمتی ⑤ مغايظة: غضب، غصه

ژباړه وتړیخ: - اومکروه دی بوتلل ددې ملا بنخوا اومصاحفو ملا په هغه سره ملا وړکوئی لښکر کی چې ملا غالب گمان ده امن نه وی په هغې باندې ملا بلکه دکم والی د امله دا ویره موجود وی چه کیدای شی مشکلاتو سره مخکی شی ملا خکه چه په دې ملا صورت کی چې غالب گمان دامن نه وی بلکه دخطري پيش کیدووی ملا ورمخکی کول ددوی ملا بنخوا ملا دی ضائع کیدو ته اورسوائی ته ملا چه مسلمانان دکافرو مقابله کوی او خدای دې نه کی (نکری) دوی ته شکست ملاؤ شی نو کومې زنانه چې نې خان سره بوتلی وی هغوی به دکافرو به قبضه کی راشی دهغوی عصمت او عزت به محفوظ پاتې نشی او دا لویه رسوائی ده ملا اومخکی کول د مصاحفو دی بې عزتی ته ملا یعنی کوم قرآن شریفونه چې نې وړی وی هغه به ورک شی یا به نې دشمن بې حرمتی اوکری ملا خکه چې کافران سپکوالی کوی ددې ملا مصاحفو ملا لپاره دغصه کولود مسلمانانو اوهم دا تاویل دې صحیح د قول د نبی ملا لپاره چې سفرمه کوی د قرآن سره زمکې دشمن ته، ملا یعنی دا منع چې راغلې ده په هغه صورت کی چې دقرآن پاک د ضائع کیدو خطره وی اوکه غالب گمان دا وی چه په دغه خانې کی به مسلمانانو ته کامیابی ملایږی نو بیا د بنخوبه بوتلواود مصاحفو وړولو کی خه کراحت نشته ملا

وَلَوْ عَلَّ مُسْلِمًا أَنَّهُمْ بِمَآئِنَ لَا يَأْسَ بِأَنْ يُجِبَلَ مَعَهُ الْمُصْحَفُ إِذَا كَانُوا أَقْوَمًا يُؤْمِنُونَ بِالْقَبْلِ لِأَنَّ الطَّاهِرَ عَدِمَ الْقُرْآنَ

(۱) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الجهاد باب ۱۲۹ رقم ۲۹۹۰ ومسلم في الإمامة رقم ۹۲ وأبو داود في الجهاد باب ۸۱ رقم ۹۲ وأبو داود في الجهاد باب ۸۱ رقم ۲۶۱۰ وابن ماجه في الجهاد باب ۴۵ رقم ۲۸۷۹ ومالك في الجهاد رقم ۷ وأحمد في المسند (۶۱) والنسائي في السنن الكبرى (۲۳۱۵) ورقم (۸۰۶۰) -

زياده و تريح :- او کله چې داخل شى مسلمان ددوى وطن ته په امان سره تلک په موجوده وخت کي چې مسلمانان دکافرانو ملک ته ويزه اخلى اوځي نو نشته باک چې واخلی ځان سره مصحف، دغه ډول حکم د نورو ديني کتابونو هم دې. لکه تفسير حديث فقه چې وى دغه کافران داسې خلگ چې وفا کوى د وعدې د معنی چې مسلمان سره ئې دامن لوږ کړې وى چه تاته به دلته څه نقصان نه رسى. او هغوى دلوږ خلاف ورزى نه کوى. نو بيا د دغه کافرو ملک ته د قرأ پاک وړل جائز دى ځکه چې ظاهر عدم تعرض دې. دغه کله سړې يو ملک ته په ويزه باندې داخل شى. نو غالب گمان هم دا وى. چه هغوى به ده ته څه نه وائی. او که داسې خلگ وى. چه د وعدې پابند نه وى. نو بيا دداسې کسانو ملک ته ځان سره قرآن شريف اوړل جائز نه دى.

وَالْعَبَاءُ مَغْرَجٌ فِي الْعُسْكَرِ الْعَظِيمِ لِإِقَامَةِ عَمَلٍ يَلْقَى بِهِ كَالطَّيْرِ وَالسَّيِّ وَالْمَدَاوِةُ وَالْمَدَاوِةُ فِي الْبُيُوتِ أَذْفَرُ لِلْفِتْنَةِ وَلَا يَأْتِيَنَّ الْقِتَالَ لِأَنَّهُ يُسْتَدَلُّ بِهِ عَلَى ضَعْفِ الْمُسْلِمِينَ الْأَعْدَاءُ ضَعُفَةٌ.

حل القصة ① المعائن جمع د عبوزة سپين سړې (بوډى) ② الطليخ پخول ③ السقي خړوبول ④ المداواة دوائى کول، علاج کول ⑤ الشواب جمع د شابة، خوانه

زياده و تريح :- او بوډنگانې به ووځي ددار الحرب ته په لښکرلوئ کي، دکولود هغه کار لپاره چې مناسب وى دحالت ددوى سره، لکه ددخوارک شيان (خيزونه) پخول، او د مجاهدينو ته اوبه ورکول، او د زخميانو دوائى کول، هر چه خوانانې دى. نو حصاريدل ددوى د مزيتات بهتر دى. په کورونو کي دگرچه لوني لښکروى لپاره د لرې کولود فتنه، ځکه چې ددوى په وتلو کي دا فتنه ده. کيداي شى. څوک ئې عزت لوټ کړى. دغه ډول د مجاهدينو لپاره هم د فتنه سبب جوړيدې شى. ځکه چې زنانه د شيطان جالونه دى. او که بالفرض دا بوډى گمانې په اسلامى لښکر کي اوځي. نو به مباشرت به نه کوى جنگ سره د معنی ښځې به جنگ نه کوى ځکه چې استدلال کولای شى په دې باندې دغه ښځې دکافرانو سره جنگيږي. په کمزورى د مسلمانانو د معنی کافران به دا وائی. چه مسلمانان دومره کمزورى دى. چه خپلې ښځې زموږ دمقابل لپاره راوباسي. مگر په وخت د اړتيا کي د دوى جنگ کوى. نو څه باک به کي نشته. بلکه پکار ده چه اړتيا پيښ شى. او د مسلمانانو د شکست ويره شى. نو ښځو لپاره دگر جنگ ته وتل ضرورى دى ځکه چې کيداي شى. د دوى په وجه مسلمانانو ته خيراورسى. اود شکست او غلامۍ د ذلت نه بچ شى.

وَلَا يُسْتَعْتَبُ إِعْرَاجُهُنَّ لِلْمَبَاضَعَةِ وَالْحِدْمَةِ فَإِنَّ كَالْأَلْبَدِ مَغْرَجِينَ فَيُأْتِيَنَّ أَوَّلُ الْغَزَائِ

حل القصة ① المباشرة جماع کول ② الاماء جمع د امه وښځه ③ العرائر جمع د حرة، اصيله ښځه زياده و تريح :- اومستحب نه دى ويستل دجهاد کي ددوى ښځو لپاره د جماع کولو دغه خپل خاوندان ورسره په وخت د اشتها، جماع کوى اود خدمت لپاره دغه دخپلو خاوندانو او محرو خدمت کوى که چرته نه وى مخلص ددوى بوتلو ته سخت اړتيا وى. ځکه چې خدمت لپاره څوک نه وى. نو بوځى دې وښځې ته آزادي د ښځې اگر که بوډنگانې وى.

د خاوند او مولى نه د اجازت غوښتلو حکم

وَلَا تُقَاتِلُ الْمَرْأَةَ إِلَّا بِإِذْنِ نَجِّهَا وَلَا الْعَبْدَ إِلَّا بِإِذْنِ سَيِّدِهِ (لَا أَنْ يَحْجُمَ الْعَدُوَّ عَلَى بَيْدٍ لِلْمُغْرَبَةِ)

حل القصة ① بهجم ناځاپى چور ② بلد ښار

زياده و تريح :- او جهاد به نه کوى ښځه مگر په اجازت د خاوند خپل، اونه دجهاد کوى غلام مگر په اجازت د مولى خپل. دهغه امله نه کومه چې موږ بيان کړه. دغه په حقوق الله باندې حقوق العباد مقدم دى. البته دا چې چور او کړى دشمن په وطن زموږ دغه وخت کي د خاوند او مولى د اجازت نه بغیر هم د ښځې او غلام لپاره په جهاد کي شرکت کول جائز بلکه ضرورى دى. د امله د اړتيا نه.

دهوکه، خیانت او منله ممانعت

وَيَنْبَغِي لِلْمُسْلِمِينَ أَنْ لَا يَقْدِرُوا وَلَا يَقُولُوا وَلَا يَفْعَلُوا وَلَا يَمْتَلِكُوا الْقَوْلَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (لَا تَقُولُوا وَلَا تَقْدِرُوا وَلَا تَفْعَلُوا وَلَا تَمْتَلِكُوا) (۱) وَالْقَوْلُ: الشَّرْقَةُ مِنَ الْمَقْطُوعِ، وَالْقَدْرُ: الْحَيَاةُ وَتَقْضُ الْعَهْدُ،

هه لفظه: ① القدر دهوکه کول ② المثلة انساني اندامونه کت کول
ژباړه و تخریج: - او مناسب دی ③ یعنې حرام دی ④ د مسلمانانو لپاره چې نه کوی دهوکه اونه ⑤ ډېبه کوی ⑥ خیانت ⑦ ډېبه مال غنیمت کي ⑧ اونه ⑨ ډېبه کوی ⑩ مثله ⑪ څخه چې دا کارونه د مسلمان د شان سره نه بیاني او بل دلیل دا بیانوی ⑫ د امله د وینا د نبی ﷺ چې تاسو به ⑬ مال غنیمت کي ⑭ خیانت مکوئ او دهوکه مه کوئ ⑮ د دشمن سره ⑯ او مثله مکوئ ⑰ د دشمنانو په لاشونو ⑱ او غولول غلاته وائی د مال غنیمت نه ⑲ راوړنډې د ویش نه ⑳ او غدر خیانت او دوعدي ماتولو ته وائی.

وَالْمَثَلَةُ الْمَوْتَةُ فِي قِصَةِ الْعَرَبِيِّينَ (۲) مَسْئُوعَةٌ بِالنِّهْيِ الْمُتَأَخِّرِ هُوَ الْمَقْضِيُّ

ژباړه و تخریج: - ① دا پورتنې عبارت په اصل کي د یو تقدیری سوال ځواب دي. سوال دا دي. چه تاسو څنگه مثله ته ناجائز وائی. حالانکه په احادیثو کي د عربینو قصه راغلې ده. چه په هغې کي نبی ﷺ حکم کړې وو چه ددوی لاسونه او پښې کت کړئ. اوسترگي ترې اوباسئ. او په حره مقام کي ئې داسې پرېږدئ چې روحونه ترې اوځي نو ځواب ورکوی چې ② او مثله هغه چې نقل شوې ده په قصه د عربینو کي، منسوخ ده په نهی متاخره باندې هم دا خبره نقل شوې ده. ③ یعنې د عربینو قصې نه اگرچه د مثله جواز معلومېږي. لیکن روسته نبی ﷺ د مثله نه منع فرمائیلې ده. لکه د حضرت عمران بن حصین ④ نه روایت دي. فرمائی د عربینو د واقع نه روسته چې کله به هم نبی ﷺ خطبه ورکوله. نو په خصوصیت سره به ئې موب ته د صدقه کولو ترغیب راکولو. او د مثله څخه به ئې منع کولو. ددې حدیث نه د مثله نسخ معلومه شوه.

تخریج: - عربین د ((عربینه)) تصغیر دي د ((عربته)). او عربن عرفات سره نژدي د یوځو نوم دي. دغه اړخ ته ئې نسبت شوې دي. نودې خلگو ته عربین وائی. واقعہ دا وه. چه عربنه خلگ مديني منورې ته راغلل. او په اسلام مشرف شول. لیکن په هغوی باندې د مديني منورې آب هوا موافق راغله. او د هغوی خيټي او پرسيدي نو نبی ﷺ هغوی ته حکم او کړلو. چه د صدقي د اوبانو بولي او شيدې څکي. دغه خلگ و هم داسې او کړلو نو صحت ياب شول. بيا دوی مرتد شو. او څرونکې ئې قتل کړلو. او اوبان نه ځان سره اوشل. نبی ﷺ ورپسې د صحابه کرامو ⑤ يوه ډله اوليرله. او هغوی ئې په لار کي اونيول. بيا ئې د هغوی لاسونه او پښې کت کړلې. او د هغوی په سترگو کي ئې گرم سيخونه اومنډل. او په گرمه شگه باندې ئې هغوی ځملول. تردې چې دا واړه مړه شول.

د جهاد نه معذوره، خلکو په جهاد کي دنه قتلولو حکم

وَلَا يَقْتُلُوا الْمَرْأَةَ وَلَا صَبِيًّا وَلَا شَيْعًا قَانِيًّا وَلَا مُقَدَّرًا وَلَا أَعْمَى (۱) الْأَنَّ الْبَيْتَ لِلْقَتْلِ عِنْدَ مَا هُوَ الْحَرَابُ وَلَا يَتَّقُوا مِنْهُمْ، وَلَقَدْ أَلَيْقَتْ لَأَبْسُ الشَّقَى وَالْمَقْطُوعُ الْيَمْنَى وَالْمَقْطُوعُ يَذُوهُ رَجُلَهُ مِنْ خِلَافٍ.

هه لفظه: ① شيخ فانی هغه سپين ږيري (بوډا) چې ډير کمزورې وي ② يابس وج ③ الشق طرف ④ مقطوع کت کړې شوي
ژباړه و تخریج: - اونه به قتلوی ⑤ مسلمانان ډېه جنگ کي ⑥ ښځه اونه ماشوم اونه شيخ فانی ⑦ ډېره ډير بوډا شوې او کمزورې شوې وي ⑧ اونه شل اونه روند، ځکه چې مباح گرځونکې دقتل هغه جنگ دي. ⑨ ډېره کوم

(۱) کذا فی حدیث بریده ① تقدم تخریجه -

(۲) من حدیث انس ② أخرجه البخاری فی الحدود باب ۱۵ ومسلم فی القیامة رقم ۹ وأبو داود فی الحدود باب ۳ والترمذی فی الطهارة باب ۵۵ والنسائی باب ۷ وابن ماجه فی الحدود باب ۲۰ وأحمد فی المسند (۱۶۳۳) -

کتاب السیر

نفر د مسلمانانو سره مقابله کوي. صرف هغه به په جهاد کې قتلولي شي. اونه متحقق کيږي د دوی نه دا چې جنګي او ددې امله څوک جنګ نشي کولی هغه به نشي قتلولي. نشي قتلولي هغه کس چې يو اړخ نه وچ شوې وي. بلکه فالج وهلې وي او په راسته لاس نهې کټ شوې وي. او هغه کس چې راسته لاس اوګسه پښه نهې کټ شوې وي. دل بدل.

وَالشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ بِحَالَتَيْهِ الْقَانِي وَالْمُقْعِدِ وَالْأَعْمَى لِأَنَّ النَّبِيَّ عِنْدَهُ الْكُفْرُ وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ مَا بَيْنَهُمَا وَتَرْجِيحُ: - او امام شافعي رحمه الله مخالفت کوي زموږ سره په شېخ فاني، شل اوړوند کې، ځکه چې مباح ګرځونکي د قتل د کافرانو په نيزدده د امام شافعي رحمه الله کفر دې. ځکه عجز د قتل نه. او دا نفر کافران دی. د دې امله ددوی قتل کول جائز دي او حجت په دوی د امام شافعي رحمه الله باندې هغه دليل دي. کوم چې موږ بيان کړلو. ځکه دا نفر د جنګ کولونه عاجز دی. حالانکه د کافرانو قتل ددې وجه مباح ګرځولې شوې دي. چه دوی د مسلمانانو مقابله کوي. او دغه مقابله په دوی کې نشته. ځکه به دوی قتلولي هم نشي.

وَقَدْ صَحَّ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَهَى عَنْ قَتْلِ الْغِيَّيَّانِ وَالْذَّرَايِ (۱) "وَجِئَ رَأْيُ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةً مَقْتُولَةً قَالَتْ: مَا كَانَتْ هَذِهِ تَحْتَائِلَ فِيمَ قُتِلَتْ؟" (۲)

ژباړه و تړيخ: - او په صحت سره ثابته شوې ده. چه چې نبی ﷺ منع کړې ده د قتلولو د ماشومانو او ښځو نه، د لاروې نعلی دليل دا هم دې. او په کوم وخت کې چې اوليدله رسول الله ﷺ يوه ښځه قتل شوې نو دې فرمايل. افسوس، نه وه دا چې جنګ نهې کولی شونوولي قتل شوې ده؟

قَالَ الْآنَ يَكُونُ أَحَدُ هَؤُلَاءِ مِمَّنْ لَهُ رَأْيٌ فِي الْحَرْبِ لِأَنَّهُ كَانَ صَاحِبَ رَأْيٍ

هل اللغة: ① ملکه بادشه ② تعدی خوريږي

ژباړه و تړيخ: - د ابو الحسن قنډوري رحمه الله فرماني. مګر دا چې وی یوکس په دې مذکورینو کې چې دهغه رائي د تجربې په وې په جنګ کې، د لارو دخپلې او تجربه په بنا (بنیاد) خپلو کافرو ته داسې تجویزونه اومشورې ورکوي. چه هغوی ته پرې فائده رسي. یا ښځه بادشه وی د لارو د قتل کول جائز دي. د امله د رسیدو د ضرر ددې بندګانو ته. ځچونکه په کافر لښکر کې ددې عزت وي. او دا چې څه حکم کوي. نو کافر ددې حکم منی. نو هغوی به مسلمانانو ته تکلیف رسولو کې او ددوی په قتلولو کې کوښښ کوي. نو چه دا قتل کړې شي. په دې سره به دهغوی حوصلې کښته شي. او مسلمانانو ته به فتح نصیب شي.

وَلَكِنْ يَقْتُلُ مَنْ قَاتَلَ مِنْ هَؤُلَاءِ دَفْعًا لِنَفْسِهِ وَلِأَنَّهُ كَانَ صَاحِبَ رَأْيٍ

ژباړه و تړيخ: - او دغه ډول قتلولي به شي هغه څوک چې جنګيږي ددې کسانو نه د معذورينو نه په ملګرتيا د کافرانو کې د مسلمانانو سره لپاره د لرې کاوه د شر ددوی اوبله دا چې جنګ مباح کونکي د قتل دي په حقيقت کې، د معنی وړاندې تیر شوي وو. چه د کافرانو قتل اباحت د دې امله دي. چه ددوی د شر نه مسلمانان محفوظ پاتې شي. اوس چې دا معذورین نفر په جنګ کې برخه واخلي. نو د کوم څیز د امله چې د

(۱) قال الزيلعي رحمه الله قلت غريب بهذا اللفظ وأخرج الجماعة إلا ابن ماجه (أى البخارى فى الجهاد باب ١٤٧ ومسلم فى الجهاد رقم ٢٥ وأبو داود فى الجهاد باب ١١١ رقم ٢٦٦٨ والترمذى فى السير باب ١٩ والدارمى فى السير باب ٢٤ ومالك فى الجهاد رقم ٩ وأحمد فى المسند (٢٢١٢) والنسائى فى السنن الكبرى (١٨٥٥) رقم ٨٦١٨) -

(٢) من حديث رباح بن الربيع الصيفي رحمه الله قال كنعان مع رسول الله ﷺ فى غزوة فرأى الناس مجتمعين على شئ فبعث رجلاً فقال: أنظر على ما اجتمع هؤلاء؟ فجاء فقال: امرأة قتيل فقال: ما كانت هذه لتقاتل أخرجه أبو داود فى الجهاد باب ١١١ رقم ٢٦٦٩ ومالك فى المستدرک (١٢١٢) وأحمد فى المسند (٤٨٨٣) -

خلورم توك

کافر قتل هم جانزوی هم

۲۰۰۰ **د ډگر جهاد کي د لیونی د قتل ممانعت**

كتاب المصحح

(یفیک: د لیونتوب نه صحیح کیږي

به پلارباندې په چور کې د وړاندې والي ممانعت

بِالْإِنْفَاقِ فَبُنَايَظُهُ الْإِطْلَاقُ فِي إِنْفَاقِهِ

هل اللغة: ① الاحياء: ثوندي كول ② الافناء: فنا كول

۱۰- محاربه و حور کولو کښې په پلار خپل د مشرکانو نه

مسلمان او کافر یوں کہ یہ جملہ کی مفہمی تبدیل

لَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝

۱) الاقتحام: گدھون کول، مباشرت کول، ۲) العاثم: گناہ

زېاده وتریخ: - که وي موندلودي ﴿يعني خوي پلار په ډگر جنگ کي بيا موندلو﴾ نومع کيږي به ﴿خونې دحمنې کونونه﴾ په ده ﴿پلار﴾ باندې، تردې چې قتل کړي هغه ﴿پلار لره﴾ بل څوک، ﴿يعني که پلار د خونې سره مقابل کول غواړي، او خونې قتلول غواړي، نو هم به خونې دا کونښ کوي، چه په څه طريقه باندې په خپله خپل پلار قتل نکړي، بلکه مقابل ورسره کوي، مثلاً دهغه د اس پښې کت کړي، چه هغه راوغورځيږي، تردې چې بل مسلمان ته داموقع په لاس ورکړي، چه هغه دده پلار قتل کړي﴾ ځکه چې مقصود ﴿چه د کافر پلار د مسلمانانو نه ضرر لرې کول دي﴾ حاصلېږي په بل باندې بغير د اخليدو دده نه په گناه کي، ﴿يعني دا کيداي شي، چې بل مسلمان دده پلار قتل کړي، اوزوي دپلار قتلولو د گناه نه بچ شي﴾

وَإِنْ قُصِدَ الْأَبُ قَتْلُهُ بِعَيْتٍ لَا يُحْكِنُهُ دَفْعُهُ إِلَّا بِقَتْلِهِ لَا بَأْسَ بِهِ، إِنْ مَقْصُودُهُ الدَّفْعُ،

زېاده وتریخ: - او که قصد اوکړلو، پلار دقتل دده ﴿خونې﴾ په داسې شان چې ممکن نه وه ده ﴿خونې لره﴾ لرې کول دهغه مگر په قتل سره نونشته باک په دې کي ﴿يعني که کافر پلار د مسلمان خونې دقتل کاوه قصد کړې وو، او خونې ډير کونښ اوکړلو، چه پلار دده دلاسه قتل نشي، خو بيا هم دې مجبوره شو، او هغه نې قتل کړلو، نو په دې کي په قاتل خونې باندې څه گناه نشته﴾

الْأَتْرَى أَنَّهُ لَوْ شَرَّ الْأَبُ الْمُسْلِمَ سَبَقَهُ عَلَى إِيْتِهِ وَلَا يَحْكِنُهُ دَفْعُهُ إِلَّا بِقَتْلِهِ يَقْتُلُهُ لِمَا يَنْفَعُ أَهْلَ الْأَوَّلَى، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ.

هل اللغة: ① شهوار او يستله ② سيف توره

زېاده وتریخ: - آيا ته نه گوري ﴿لې مخاطبه﴾ که چيرته راوایسي پلار مسلمان خپله توره په خپل خونې باندې او ممکن نه وي دده ﴿خونې﴾ لپاره لرې کول دده ﴿خپل پلار، چه دهغه نه ځان بچ کړي﴾ مگر په قتلولو دهغه ﴿خپل پلار﴾ سره، نو قتلوي به شي. ﴿يعني خونې اوس مجبوره دي، چه دخپل ځان د ساتنه لپاره خپل پلار قتل کړي﴾ نو دا ﴿چه په ډگر جنگ کي داسې صورت پېښ شي، چه کافر پلار د مسلمان خونې دقتل قصد کړې وي، او مسلمان خونې ته دپلار قتل کولونه دخلاصې بله لار په نظر نه ورځي، نو مسلمان خونې ته کافر پلار دقتل اجازت ملاویدل﴾ په طريق اولی سره جائزه ده، ځکه چې مذکوره صورت کي د مسلمان پلار قتل جائز دی، نو د کافر پلار قتلول خويه خامخا جائز وي.

(بَابُ الْمَوَادَعَةِ وَمَنْ يَجُوزُ أَمَانَةُ)

مرداځه باب مژبات ديگ په بيان ځه د مصالحت او دهغه چا چې جائز ديگ امان ورکول دهغه،

کافر سره د صلح کولو جواز

إِذَا رَأَى الْأَمَانُ أَنْ يُصَالِمَ أَهْلَ الْغَرْبِ أَوْ قَرِيبًا مِنْهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ مَصْلَحَةً لِلْمُسْلِمِينَ فَلَا بَأْسَ بِهِ، يَقُولُهُ تَعَالَى (وَإِنْ جَاءُوا لِيُخَالِفُوا جُنُودَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ)

هل اللغة: ① الاحاج دهه کول، غاړه کي خودل

زېاده وتریخ: - او کله چې اووینی ﴿مناسب او گنډي﴾ امام چې صلح اوکړي د حرييانو ﴿کافرانو﴾ سره يا يوې ډلې سره په دوی کي، اووي په دې ﴿صلح﴾ کي مصلحت ځيږي، لپاره د مسلمانانو نونشته څه باک په دې ﴿صلح﴾ کي، د امله دويما د الله تعالی نه، او که دوی ﴿کافران﴾ تېټ ﴿يعني اماده﴾ شي، صلح ته، نو دې پېغمبر ځي، ته هم د مسلمانانو د مصلحت دپاره ځاړه غاړه کيږده دوی ته د مصلحت ورسره اوکړه، او ځکه ته ددې نه ويرېږي، چه هسي نه دوی د هوکه اوکړي، او په صلح او اعتماد کي راته نقصان اورسوي، نو ددې پرواه مکوه، بلکه ځه بهروسه اوکړه ځه راروانو حالاتو کي ځه په الله تعالی باندې.

ژباړه وتړيخ: او کله چې مصالحت او کړې **ﷺ** دوی سره دڅه موده دپاره، بیا اووینی ماتول د صلحې زیات بهتر **ﷺ** مسلمانانو لپاره یعنی د صلحې په ماتولو کې د مسلمانانو زیات خیر وې **ﷺ** نوصلح به ماته کړې دوی سره **ﷺ** یعنی هغوی ته به خبر ورکړې. چه زموږ اوستاسوپه مینځ کې چې کومه صلح شوې وه هغه ختمه شوه. اوس تاسو هم آزاد ئې اوموږ هم اوصلح ماتول جائز دی **ﷺ** ځکه چې نبی **ﷺ** ماته کړې وه صلح هغه چې وه په مینځ د ده **ﷺ** اوبه مینځ د اهل مکه کې، **ﷺ** دلسو کالو دپاره، وړاندې ددغه موده نه **ﷺ** وتړيخ: دصلح حدیبې په شرطونو کې یو شرط دا هم وو. چه دکومې قبیلې سره د مشرکانو معاهده وی. مسلمانان به د دهغوی سره جنگ نه کوی. او نه به دهغوی خلاف چا سره کومک کوی. او د کومو قبیلو سره چې د مسلمانانو معاهده وی مشرکان به د هغوی سره جنگ نه کوی. او نه به د هغوی خلاف چا سره کومک کوی. دصلح حدیبې نه روسته قبیله بنو خزاعه د مسلمانانو او قبیله بنو بکر دقریشو اندیوالان شو. د د دواړو قبیلو کس د پخوا نه د شمني را روانه وه. د د دوی بنو بکر په بنو خزاعه باندې چور اوکړه. قریشو د وعدې خلاف ورزی اوکړه او بنو بکر سره امداد اوکړو. د بنو خزاعه مشر عمرو بن سالم مدینې منورې ته لاړلو. او نبی کریم صلی الله علیه وسلم ئې د قریشو د خلاف ورزی نه خبر کړو. چه قریشو تاسو سره معاهده کړې وه. چه موږ به دهغه چا خلاف د هغوی د دشمن سره کومک نه کوو. دچا سره چې ستاسو معاهده وی. او اوس بنوبکر په مونږ چور اوکړه. اومشرکانو ورسره کومک اوکړلو. او تاسو سره چې ئې کومه معاهده کړې وه. دهغې خلاف ورزی ئې اوکړه. نبی کریم صلی الله علیه وسلم قریشو ته خبر او لیځلو چې د بنو خزاعه د قتل شوو کسانو دیت **ﷺ** ورکړې. یا د بنو بکر د معاهدې نه لاس واخلي. او که داسې نه کوئ. نو بیا د صلح حدیبې ماتولو اعلان اوکړې. قریشو د صلح حدیبې د ماتولو اعلان اوکړو. بیا روستو په خپلو کړو پنیسمانه شو. ا ه د معاهدې نوې کول ئې اوغوښتل. خو نبی علیه السلام ترې انکار اوکړو. نبی کریم صلی الله علیه وسلم په لسم د رمضان المبارک سنه ۸ هـ **ﷺ** جنوري ۶۳۰ عیسوی **ﷺ** په ورځ د چهار شنبې **ﷺ** لس زره اسلامی لښکرخان سره روان کړلو. او مکې اړخ ته روان شو. او الله تعالی ورته په مکه فتح ورکړله.

وَلَا تِلْكَ الْمُصْلِحَةُ لَكُمَا تِلْكَ كَانَتِ الْبَيْدُ جَاهِدًا أَوْ لِقَاءَ الْعَبْدِ تَرَكَ الْجَاهِدَ وَصُورَةً وَمَعْنَى وَلَا يُدْمِنُ الْبَيْدُ عَمْرًا عَنِ الْقَدْرِ وَقَدْ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (فِي الْمُبَوِّدِ وَقَالَ غَزْدَرُ) ()

هل القصة: ① التحريز: خان سائل ② العذر: د هوکه

ژباړه وتړيخ: او بيله دا چې **ﷺ** دصلح جواز خوپه هغه وخت کې وو. چه په صلح کې د مسلمانانو فائده وه. مثلاً دصلحې د معاهدې باوجود د کافرو نه دعهد شکنۍ ويره وه. نو په دې صورت کې مصلحت په دې کې دې. چه صلح ماته شی. نوځکه فرمائی. خوچه **ﷺ** مصلحت **ﷺ** مسلمانانې **ﷺ** کله بدل شو. نو **ﷺ** په دې صورت کې **ﷺ** ماتول **ﷺ** دمعاهدې د صلحې **ﷺ** جهاد دې. **ﷺ** د کافرانو شر دفع کول دې **ﷺ** اوبوره کول د وعدې **ﷺ** بويل ته به تعرض نه کوو **ﷺ** پريښول دجهاد دې. **ﷺ** وصوره **ﷺ** وصوره پريښول خوښکاره خبره ده. چه دوی به ورسره دمعاهدې د امله جهاد نشی کولې **ﷺ** اومعنی **ﷺ** پريښول دجهاد دې. ځکه چې دجهاد کوم مقصود دې. چه د کافرو دشرنه ساتنه دې. دهغې ويره به وی. اوچه کله دصلحې معاهده ماته شی. نو دهغوی دشرنه به دخان ساتلو تدبيرونه کوی **ﷺ** نونشته مخلص د ماتولو د **ﷺ** دمعاهدې دصلحې، یعنی مسلمانان به دا اعلان اوکړې. چې زمونږ اوستاسوپه مینځ کې کومه معاهده دصلحې وه. هغه ختمه شوه. تاسو زموږ نه خان محفوظ مه گنځئ. اوموږ به ستاسونه خان محفوظ نه گنځئ **ﷺ** لپاره دخان ساتلو ددهوکه نه، **ﷺ** ځکه که د صلحې معاهده شوې وی. او هغوی ته دمعاهدې د ماتولو اعلان نه وی شوې. اوبه هغوی چور اوکړې شی. نو دا به دهوکه اوغدر وی **ﷺ** اويقیناً فرمایلی دی. رسول الله **ﷺ** چې په وعدې پوره کولوبه وفا وی. **ﷺ** یعنی چې کومه وعده

وَلَا يَذُنُ مِنْ أَغْيَابٍ مَدَّةً يَسْتَلِفُ فِيهَا عَذْرُ النَّبِيِّ إِلَى جَمِيعِهِمْ، وَكَتَبْتُ فِي ذَلِكَ بَعْضَ مَدَّةٍ يُمْكِنُ مَلِكُهُمْ نَعْدَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ مِنْ الْقَادَةِ الْغَدَاةِ إِلَى أَطْرَافِ مَلِكِهِ، وَأَنْ يَذُنُكَ يُلْقِي الْقَدْرُ.

[illegible]

دومره موده نه وی تیره بلکه د معاهدې د ماتولو په روسته پدې سلسله پورې تړلی دی. ترڅو د معاهدې په دې مقام کې د اسلامي تاريخ نه يوه واقعه د عبرت لپاره نقل کوم. کومه چې مفتی تقی عثمانی تشریح: په دې مقام کې د اسلامي تاريخ نه يوه واقعه د عبرت لپاره نقل کوم. کومه چې مفتی تقی عثمانی مدظلله په خپل کتاب «تقریر ترمذی» کې نقل کړې ده. حضرت سلیم بن عامر رضی الله عنه فرماني چې د حضرت امیر معاویہ رضی الله عنه اود اهل روم په مینځ کې د جنگ بندې یوه معاهده وه. حضرت امیر معاویہ په هغه وخت کې دشام گورنر وو یا خلیفه وو. د اهل روم سره به دهغه جنگونه کیدل. یو ځل د یوې مدي پورې د جنگ بندې معاهده اوشوه. حضرت امیر معاویہ رضی الله عنه دیر سیاستدان سړي وو. د جنگ بندې په مهال کې ئې د جنگ تیاري کولو. اوچه کله د معاهدې د ختمیدو وخت بالکل رانږدې شو. نو په هغه وخت کې هغه سوچ اوکړلو. چه د معاهدې د مودې په مهال کې خو چور نشو کولې. خود اهل روم په ملک کې د داخلیدو څه ممانعت خو نشته. ددې وجه هغوی د جنگ بندې د مودې ختمیدو نه وړاندې خپل فوځونه واخستل. او د هغوی په ملک کې داخل شو. او د تگ په مهال کې ئې جنگ نه کولو. اودا سوچ ئې اوکړلو. چه اهل روم خو به په دې خیال وی. چه کله د جنگ بندې موده ختمه شی. نو ددې نه روسته به لښکر دهغه ځانې نه ځي. نوهلته به رسیدو. رسیدو کې به ډیر وخت لگی. نوهغوی به په غفلت کې وی. او موږ به چور اوکو. چه څنگه د معاهدې موده ختمه شی. اود دغه ورځ لمر پریوځي. نو ددې به چور کوو. نو حضرت امیر معاویہ دهغوی په ملک کې روان وو. تردې چې کله د معاهدې موده ختمه شوه. چونکه هغه خلگ په غفلت کې وو. نوڅکه ده دهغوی ډیرې علاقې فتح کړې. فتح ئې کوله اوپه وړاندې روان وو. څه گوري چې یو سړې په یوه دابه یا په اس باندې سور دې. او هغه دا وائی. «الله اکبر وفاء لا غدر» یعنی دمومن شان وفاداری ده. غداري نه ده. هغه سړې چې نژدې راغلو. نومعلومه شوه. چه هغه حضرت عمر بن عبسه رضی الله عنه دې. حضرت امیر معاویہ رضی الله عنه ترې پوښتنه اوکړه. څه خبره ده؟ یعنی موږ کومه غداری کړې ده؟ حضرت عمر بن عبسه رضی الله عنه اوفرمائیل ما د نبی علیه السلام نه اوریدلی دی. چه فرمائیل ئې دی. کله چې د یو قوم د بل قوم سره معاهده وی. نوهغه دې نه پرانیزی اونه دې تړی. یعنی په دغه معاهده کې دې څه تصرف نه کوی. اود دغه معاهدې خلاف دې څه کار نه کوی. تردې چې دهغې موده ختمه شی. یا دا چې هغوی اړخ ته معاهده په برابرې سره پیش کړې شی. یعنی دا اعلان اوکړې. چه موږ دا معاهده ختمه وو. او موږ ددې معاهدې پابند نه یو. چه تر څو پورې دا کار اونیکی. نو تر هغه وخته پورې به د دغه معاهدې خلاف څه تصرف کول جائز نه وی. او چونکه تاسو د معاهدې د مودې په مهال کې د هغوی ملک ته ور داخل

شوي وی نوڅکه ستا دا عمل د شریعت مطابق نه دي راوی فرماني. چه حضرت امير معاويه رضي الله عنه چې کله دا واوريدل نو فوج ني واپس کړلو. لږ سوچ خواو کړي. چه يو لښکر په ښار پسې ښار اوپه کلي پسې کلي قبضه کوي په وړاندې روان وي او د فتح په نشه کې مست وي او کاميابي ورته حاصلېږي. هم په دغه حالت کې يو سړي د روستونه راځي او د نبي عليه السلام دا حديث بيانوي په دغه وخت کې به د يوفاني څه حالت وي نن د دې تصور کول چې يوفاني په دومره خبره باندې خپل واره پروگرام ختم کړي او خپله ټوله منصوبه پرېودي دا د ايشار اعلي ترينه مرته ده چه د نبي عليه السلام دا حديث واورې نو مفتوحه علاقه دشمن ته واپس کړي کېدای شي د دنيا په تاريخ کې ددې څه مثال نه وي. که زما پشان څوک وو نو په زرگونو ويولونه به ني کړي وو چه روزه موږ د معاهدې د موډي په مهال کې جوړ نه ده کړې بلکه د يو عام شهرې په حېثيت دهغوی په ملک کې داخل شوي يو ليکن حضرت امير معاويه رضي الله عنه چې کله د نبي عليه السلام دا اړشاد واوريدلو نو تاويل ني او نکرېلو بلکه سر ني ټيټ کړلو او فوج ني واپس واخستلو روان شو چه دا وه چه د هغوی جنګ دملک اومال حاصلولو لپاره نه وو بلکه دالله تعالی د راضي کاوه لپاره وو ځکه چې کله ورته شک پيدا شو چه زموږ دا عمل معلومه نه ده چه دالله تعالی د رضا مطابق دي که نه دي اهله کې ني جهاد او جنګ پرېسولې پرېځو دي دي

د هغه وړانګه د همدارې صورت

﴿وَلَا يُوَدُّ الْحَسَنُ فَدَوَىٰ﴾ **مخبر ماني** که بيل او کره هغوی **«کافران»** په خيانت **«لاود وعدي**

چاښدي ني او کړلې» نو چکېږي به دوی سره او اعلان د ماتولود معاهدې دصلح به نه کوي دوی ته **«چه رموږ اوساسو په مېنځ کې ستاسود غداري د امله دصلحي معاهده ماته شوې»** کله چې وي دا **«د معاهدې ماتول»** به اتفاق دهغوی سره ځکه چې **«د اتفاق په صورت کې»** دوی او گرځيدل ماتونکي د معاهدې مو شته حاجت ماتولود معاهدې نه **«چه مسلمانان ورته د معاهدې ختمولو اعلان او کړي ځکه چې هغوی به خپله د معاهدې جبال او په ساتل»**

﴿وَلَا يُوَدُّ الْحَسَنُ فَدَوَىٰ﴾ **مخبر ماني** که بيل او کره هغوی **«کافران»** په خيانت **«لاود وعدي**

چاښدي ني او کړلې» نو چکېږي به دوی سره او اعلان د ماتولود معاهدې دصلح به نه کوي دوی ته **«چه رموږ اوساسو په مېنځ کې ستاسود غداري د امله دصلحي معاهده ماته شوې»** کله چې وي دا **«د معاهدې ماتول»** به اتفاق دهغوی سره ځکه چې **«د اتفاق په صورت کې»** دوی او گرځيدل ماتونکي د معاهدې مو شته حاجت ماتولود معاهدې نه **«چه مسلمانان ورته د معاهدې ختمولو اعلان او کړي ځکه چې هغوی به خپله د معاهدې جبال او په ساتل»**

﴿وَلَا يُوَدُّ الْحَسَنُ فَدَوَىٰ﴾ **مخبر ماني** که بيل او کره هغوی **«کافران»** په خيانت **«لاود وعدي**

سره غرض د عهد کړې دي. او په متن کې د معنی هم دا مطلب دي. چه د بادشاه د اجازت نسبت دوی ته کیری نود دي معنی دا شوه. چه واره پرې راضی دی.

د مال په عوض صلح کول

وَإِذَا رَأَى الْأَمَانَةَ مَوْأَدَةً أَهْلَ الْعَرْشِ وَأَنْ يَأْخُذَ عَلَى ذَلِكَ مَا لَا يَلْبَسُ بِهِ (لَا تَمْلِكُ أَمْوَازُ الْمُؤَدَّعَةِ بِغَيْرِ الْمَالِ فَكَيْدًا بِالْمَالِ) زنده و سرح - او کله چې اووینی امام د معنی مناسب او گټورې د مصالحت د حربیانو سره اوچه واخلی چې په دې د مصالحت حجت په باندې مال د دهغوئ نه په نوشتنه پاک په دې کې، د معنی که کافران مسلمانانوته ورنه مو د صلح او کړی او دومره روپی به درکړو. او امام ته په دې کې د مسلمانانو فائده ښکاری نود صلحی به عوض د دهغوئ نه څه اخستل جائز دی. ځکه چې هر کله جائز دي مصالحت د حربیانو سره په بغیر د مال به یو دغه ډول به د جائز وی په مال سره د معنی.

لَكِنْ هَذَا إِذَا كَانَ بِالْمُسْلِمِينَ حَاجَةً أَمَّا إِذَا لَمْ تَكُنْ لَا يَجُوزُ لَنَا تَيْتَانِ قِيلَ،

زنده و سرح - خودا حکم د صلح په عوض کې د مال اخستلو جوان په هغه صورت کې دي. چه وی د مسلمانانو اړتیا د مال نه وی د اړتیا مال نه په نوجائز نه دي د مصالحت په مال باندې د هغه مله حی موږ بیان کړې ده وړاندې، د معنی چې دا صورة او معنی د جهاد پریښودل دی، کوم چې جائز نه دی.

وَأَمَّا عَوْدُ الْمَالِ بَعْدَ مَصَارِفِ الْحَرْبِ، هَذَا إِذَا لَمْ يَكُنْ لَوَاقِحِهِمْ بَلْ أَوْسُلُوا سَوَلًا لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْحَرْبِ،

د لفظ ① الساحة میدان، علاقه

زنده و سرح - او اخستی شوې مال د معنی د صلح په عوض کې چې د حربیانو کوم مال واخستی شي هغه به خرج کولای شي په مداتود جزیه کې، د معنی د کافرونه چې جزیه اخستی شي. او هغه جزیه په کومو کارونو کې خرج کول جائز دی. دغه ډول به دا مال هم په هغه کارونو کې خرج کول جائز وی. خودا حکم د معنی د دوی نه اخستی شوې مال به د جزیه په مصارفو کې خرج کولای شي. په هغه صورت کې دي. چه نه وی ورغلي د مسلمانان په دهغوئ علاقې ته، بلکه د الیېلې وی هغوی یو قاصد د مسلمانانوته، چه تاسو به موږ باندې جوړ مکوی بلکه موږ سره صلح او کړی. تاسو به مال درکړو. ځکه چې دا د مال په داسې صورت کې په معنی د جزیه کې دي. ځکه چې جزیه کې هم د جزیه په ورکولو دوی د مسلمانانو د حملې نه بچ کیری. او په دې صورت کې هم د مال ورکاوه په وجه دوی د مسلمانانو د حملې نه بچ کیری. نوچه کوم مصارف د جزیه وی هغه به د مال صلح وی.

أَمَّا إِذَا خَافَ الْخَيْشَ بَعْدَ مَا أَخَذَ وَالْمَالِ فَبِوَعْدِهِمْ يَحْتَسِبُ وَيَقِيمُ الْبَاقِي بَيْنَهُمْ لَأَنَّهُ مَأْخُودٌ بِالْقَهْرِ مَعْنَى

د لفظ ① الخيش لښکر ② القهر زیردستی، زور

زنده و سرح - او هغه صورت چې احاطه کړی وی د اسلامي لښکر په دوی د معنی دوی نه راکیر کړی. ویب واخلی دوی د مسلمانان د حربیانو نه مال د معنی چې مسلمانان په حربیانو چور او کړی. د معنی راکیر کړی او بیا هغوی د مال په عوض د صلح درخواست او کړی. نو په دې صورت کې چې کوم مال د معنی نه واخستی شي هغه به غنیمت وی. خمس به ورکوی په هغې کې د معنی خمس به ترې اوباسي. د معنی به غنیمت په غنیمت وی. په مینځ د دوی د اسلامي لښکر کې، ځکه چې دا اخستی شوې دي په زور سره معنی د معنی اگر چه په ظاهره خودا ښکاری. چه دا مال هغوی په خپله رضا سره اخستی لښکر که په حقیقت نظر واخلو چې شی نو دا هغوی چې صلحی ته غاړه کیخودلې ده. نود مجبور دی د معنی نه کیخودې ده که صلح نه کوو. اولر مال نه ورکوو. نو د مال اوجان نه هم خلاصیږو. نومعنی دا سی شوه لکه چې دوی نه په زور سره دا مال اخستی شوې وی. او کوم مال چې په زور سره واخستی

شی. هغه غنیمت وی. نودددې مصارف به هم د مال غنیمت وی.

د مرتدیانو سره د صلح کولو حکم

(وَأَمَّا الْمُتَرَدُّونَ فَيُؤَادِعُهُمُ الْإِمَامُ حَتَّى يَنْظُرَ فِي أَمْرِهِمْ) لِأَنَّ الْإِسْلَامَ مَرْجُومُهُمْ فَجَزَاءُ خَيْرٍ قِتَالُهُمْ فَتَحَافِي إِسْلَامَهُمْ وَلَا تَأْخُذُ عَلَيْهِمْ مَا لَا إِلَهَ إِلَّا يَوْمُ أَخْذِ الْجَزَاءِ مِنْهُمْ لَيْسَ يُكْتَبُ عَلَيْهِمْ

ژباړه وتریخ: - او هر چه مرتدیان دی. نومصالحات دې کوی دوی سره امام د مسلمانانو په ترډې چې دې سوچ او کړې په کار خپل کي هڅه دا مصالحت کاوه ورسره پیکاردې که نه هڅه ځکه چې د اسلام د قبولولو امید کیدای شي ددوی نه د مال و لې به نشي ځکه چې دوی څه وخت د اسلام په دائره کي تیر کړي دي. د اسلام د حقانیت او صداقت دلائل به ورته ښکاره شوی وی. دا بیله خبره ده. چه دڅه شېبه د امله یا وختی حالت د امله دوی د اسلام نه اوریډلی وی. نودمهلت ورکولو صورت به دا وی. چه د مسلمانانو امام به ورته اوواښی. تاسو توبه اوباسی. نویه تاسو چور نه کوو. او که ستاسو د اسلام په حقانیت کي څه شکوک او شبهات وی. د هغې ازاله به موږ اوکړو. نو جازدې روستو والي د جنگ دوی سره، د امله د آمیدنه په ایمان ددوی کي، هڅه یعنی که دا امید کیدای شي. که دوی ته موږ مهلت ورکړو. اودوی د کومو شبهاتو د امله کفر ته اوریډلی دی. هغه شبهات به نې لري کړو. نودوی سره په جنگ کولو کي تاخیر جازدې. اونه به اخلی امام د دوی نه په دې هڅه مصالحت باندې مال، ځکه چې جازنه ده اخستل دجزیه د دوی نه دهغه امله چې موږ به نې بیان کړو هڅه په باب الجزیه کي انشاء الله.

د مرتدیانو نه د مال اخستل

(وَأَنؤُاْخُذُواْ لِمُتَرَدِّدَةٍ إِلاَّ هَـ مَالٌ غَيْرُ مَعْصُومٍ وَلَوْ حَاصِرَ الْعَدُوْاْ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَطَلَبُواْ التَّوَادُّعَ عَلَیْ مَالٍ يَدْفَعُهُ الْمُسْلِمُونَ) الْإِمَامُ يَنْقُلُهُ

او که چیرته واخلې د مال د مرتدیانو نه د مسلمانانو امام هڅه نونه به نې واپس کوی ځکه چې دا مال غیر معصوم دی. هڅه غیر معصوم حقیقت دا دې چه کله د معصوم اضافت مال ته اوشی. نوددې نه مراد د مال قیمتی کیدل وی. او مال په هغه وخت کي قیمتی وی. کله چې دا دچا په ملکیت کي وی. او کوم مال چې دچا په ملکیت کي نه وی. یا په څه وجه دهغې نه ملکیت زانله شوې وی. نو هغې ته مال غیر معصوم وائی. چونکه مرتد اسلام پریښولي «پریخودی» دې. نو د ارتداد په وجه د مال نه دده ملکیت زانله شو. نودمرتد مال غیر معصوم شو. او مال غیر معصوم په اخستلو کي چاته واپس کول نه وی. او که چیرته محاصره اوکړی دشمن د مسلمانانو نه هڅه او مسلمانان راگیر کړي. او مطالبه اوکړی دحاربین د مسلمانانو نه هڅه د مصالحت په مال باندې، هڅه تاسو سره صلح کوو. او محاصره مو پرېږدو. خو په دې شرط چې موږ ته به مال را کوی. چې ور نې کړی مسلمانان هغوی دحاربینو ته، نه به کوی امام هڅه کار.

يَسْأَلُهُمْ مِنْ أَغْطَاءِ الدِّيْنِ وَالْحَقِ الْمُدْلُوْا بِهَا فِي الْإِسْلَامِ إِذَا خَافَ الْهَلَكَ، لِأَنَّ دَفْعَ الْهَلَكَ وَاجِبٌ بِأَيِّ طَرِيقٍ يُمْكِنُ

هل اللغة: ① الاغطاء: مولېستی کیدل، ② العدة: ذلت، رسواښی ③ الاعطاء: ورکول

ژباړه وتریخ: - ځکه چې په دې کي ورکول دذیت دی. او هڅه مولېستی کیدل د ذلت د رسواښی دی. په مسلمانانو پورې. هڅه دا د مسلمانانو لپاره رسواښی او ذلت دی. چه دوی مرتدیانو ته مال ورکړی. مگردا چې ویرېږي امام هڅه د هلاکت د مسلمانانو، که صلح ورسره په مال باندې نه کوی. نودوی هلاکېږي. نویه داسې صورت کي ورله په مال باندې مصالحت جازدې. ځکه چې لري کول د هلاکت واجب دی چې په هره طریقه ممکن وی. هڅه وس په دې صورت کي په مال باندې د صلح کولو نه بغیر ددوی هلاکت نه دفع کېږي. ځکه به مال ورکوی.

به حربیانو کافرانوباندي د وسله خرڅولو ممانعت

أَلَا تَتَذَكَّرُ أَنَّ نَيْمَ السِّلَاحِ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَلَا يَجُوزُ لَهُمْ (۱) لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَهَى عَنْ نَيْمِ السِّلَاحِ مِنْ أَهْلِ الْغَرْبِ وَتَحْلِيهِ الْبَيْتِ (۲) وَلَا تَفْقَهُمْ عَلَى قِتَالِ الْمُسْلِمِينَ قَبْلَهُمْ مِنْ ذَلِكَ وَكَذَلِكَ الْكِرَاءُ لِيَأْتِيَا، وَكَذَلِكَ الْحَدِيدُ لِأَنَّهُ أَهْلُ السِّلَاحِ،

هل اللغة: ① التجهيز: تياري كول، اوړل ② التقوية: مضبوطول ③ الكراء: اوسپنه
 هله شرح: - اومناسب نه دی. هره یونی حرام دی چې خرڅه کړې شی وسله په حربی کافرانوباندي، اونه به زیاده وتریخ: - اومناسب نه دی. هره یونی مسلمانان سوداگر دې په حربی کافرانوسله نه خرڅوي ځکه چې شی ورپې نه کولای شي ده. دخرڅولود وسلې نه په حربی کافرانوباندي، اودا ورپه هغوی ته، اوبله دا چې په دې کې نې منع کړې ده. دخرڅولود د هغوی دې په جنگ دمسلمانانو، نوددې امله به منع کولای شي د دې دخرڅولو او ورپه، او مضبوطول د هغوی دې په جنگ دمسلمانانو، نوددې امله به منع کولای شي د دې په مسلمانانوباندي د هغوی غالب کول دغه ډول اسونه دی. دهغه امله چې موږ بیان کړه. هره یونی په دې کې په مسلمانانوباندي د هغوی غالب کول دی اودغه ډول اوسپنه ده هره یونی دا به هم په کافرانونشی خرڅولې اونه به هلته اوړلې شی ځکه چې دا اوسپنه اصل د وسله دی. هره یونی نه وسله جوړیږي.

وَكَذَلِكَ الْمَرْادُ: لِأَنَّهَا عَلَى قَرَبِ النَّفْثِ أَوِ الْإِعْصَاءِ لِكُلِّ أَحَدٍ أَحَدًا غَلِيظًا، وَهَذَا هُوَ الْفَيْسُ فِي الظُّلُمِ وَالْقُتُبِ، إِلَّا تَأَعَّرَفْنَا بِالْأَنْفِ (قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَمْرٌ مِمَّا أَنْ يَخْرِجَ أَهْلَ مَكَّةَ وَهُوَ حَرْبٌ عَلَيْهِ) (۳)

هل اللغة: ① يميمو: غله ليری

ژباړه وتریخ: - اودغه ډول حکم دې روسته د مصالحت نه هره یونی چې صلح ورسره شوې وی نوددې نه روسته به هم ورباندي وسله نشی خرڅولې ځکه چې دا صلح نزدې ده ماتیدو ته نوددې امله چې په حربی کافرانوباندي څه اعتماد هم نه دې پکار. څه دوی دجنگ نه کولای وي وعده باندي قائم پاتي شی که نه. اوبله دا چې دا هم کیدای شي. مسلمانان په صلح ماتولو کې مصالحت اووینی. اوصلح ماته کړي. نوپه دواړو صورتونو کې دوی دحرب کافرانو پشان شو. نوځکه ځنګه چې په حربی کافرانو وسله خرڅول ناروا دی. دغه ډول په دې مصالحتونوباندي یا دا چې په خپله موده به ختمه شی. هره یونی دصلحې موډې تیریدونه روسته بیا هغوی حربیان کافران شو. اوپه حربی کافرانوباندي وسله خرڅول ناجائز دی. نوپه دوی هم ناجائز شو. نوددې به شی غالب په موږ باندي، هره یونی دشمن ته دخپله لاسه د غلبې موقع نه دی ورکول پکار. اودا هره ورکولې قیاس دې دخوراک اوڅکاک په څیزونو کې، هره یونی دقیاس تقاضا دا ده. څه حربی کافرانوباندي دې دخوراک څکاک شیان (څیزونه) هم خرڅ نکړي شي. ځکه چې په دې باندي هم هغوی ته تقویت ملاوړیږي. البته دا چې موږ دا دخرڅولې پیژندلی دی په نص سره، هره یونی په نص حدیثي کې حربی کافرانوته دغله ورکولو اجازت موجود دی. ځکه موږ دا قیاس پریښولي (پریخودې) دي. او هغه نص دا دی چې هره یونی حکم کړې وو، شامه ته غله اولیرې اهل مکه و، ته، حالانکه هغوی جنگ کونکی وو هغه هره یونی سره، نوددې امله موږ په طعام اوشراب کې قیاس پریخودو.

تشریح: - په متن کې دحضرت شامه بن آثال په حدیث باندي استدلال شوې دی. ددې مختصر وضاحت دا دی چې شامه بن آثال دخپلې قبیلې یونامورسردار وو. اودنې دقتل اراده نه کړې وه. په یوه موقع باندي مسلمانانوته په لاس راغلو. او هغوی نې ته راویستلو. نې دجومات په ستن پورې د ترلو حکم او کړلو په

(۱) قال الزیلعی (رح) غریب بهذا اللفظ روی البیهقي فی سننه والبرزافی مسنده والطبرانی فی معجمه من حدیث ... عمران بن

حصین أن رسول الله (ص) نهی عن بيع السلاح فی الفتنة (نصب الرأية ۵۹۹۱۳).

(۲) قال الزیلعی قلت رواه البیهقي فی دلائل النبوة فی آخربا حدیث الإفک من طریق ابن إسحاق حدثني سعيد المقبري عن أبي هريرة (فذكر قصة إسلام شامة بلفظ الصحيحين) (نصب الرأية ۶۰۰۱۳).

كتاب السير

اول ورځ چي کله ده په جومات کي د مسلمانانو معمولات حسن معاشرت اوليدل. نوددې نه وروسته ورته نبي ﷺ او فرمايل. ثمامه ستا څه خيال دې. چه موږ به تاسره څه کوو؟ دوې ورته عرض او کړلو. که د خلاصولو په بدله کي مال غواړي. چه څومره غواړي نو هغه هومره به درته درکړم. او که بغير د څه عوض دې زه آزاد کړم. يوزه احسان هيرونکې نه يم. په دويمه ورځ بيا د نبي ﷺ دغه سوال او دده دغه ځواب وو. په دريمه ورځ بيا هم دغه سوال او ځواب وو. نو نبي ﷺ حکم او کړلو. چه دې آزاد کړي. کله چې دې آزاد کړې شو. نو د جومات نه بهرته لاړ. نو غسل ئې او کړلو. او د نبي ﷺ په خدمت کي حاضر شو. ايمان ئې راوړلو. او بيا خپلې قبيلې ته واپس شو. د مکې مشرکان چي دده دايمان نه خبر شو. نو په دې پيښي ئې خبرې پيل کړې. چه اوو بيريدلو. او دخپل پلارنيکه دين ئې پرېښو. بې دينه شو. دوې ورته ځواب اوليږلو. چه ما غلط دين پرېښولي (پريخوډې) دې. او صحيح دين چي د محمد ﷺ دين دې. هغه مې قبول کړې دې. او ورسره ئې دا قسم هم اوخوړلو. چه ترڅو پورې ماته نبي ﷺ اجازت نه وي کړې. نو د يمامه څخه به دغله يوه دانه هم تاسوته ملاؤ نشي. ددې نه وروسته اهل مکه په خپلو خبرو پريښيमानه شول. او په هغوی باندې سختې پيل شوې. ځکه چې مکې ته به د يمامه نه غله تله. آخر دا چې هغوی مجبوره شو. او نبي ﷺ ته ئې د خپلولي واسطه ورکړه. چه ته ثمامه ته د غلې رالېږلو حکم او کړه. ددې نه وروسته نبي ﷺ ثمامه ته دا اجازت او کړلو. چه ته په اهل مکه باندې غله خرڅو. حالانکه اهل مکه حربي کافران وو. (تفسير ابن هشام)

پہ مسلمانانوکے دیوکس کافرتہ امان ورکول

(فَعَل) (إِذَا أَمَرَ رَجُلٌ حُرًّا أَوْ أَمْرًا كَافِرًا أَوْ جَمَاعَةً أَوْ أَهْلَ بَيْتٍ أَوْ مَدِينَةً أَمَّا نَحْنُ فَلَمْ يَكُنْ) (لِأَعْدِمِ: السَّيْلِينَ) (فَتَأْتُهُمْ) (وَالْأَصْلُ فِيهِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ) (السَّيْلُونَ: تَنَاقُصًا) (أَيَّ أَهْلَ بَيْتِهِمْ أَوْ أَهْلَ مَدِينَتِهِمْ) (أَيَّ أَهْلَ بَيْتِهِمْ أَوْ أَهْلَ مَدِينَتِهِمْ)

حل اللغة: ① تتكافئ بـج كولې شی ② الادنى معمولی، کمزوری

ژباړه وئړئ: کله چې امان ورکړې سړې آزاد، یا بنځه آزاده ☞ امان ورکړې ☞ یو کافره ته، یا یوې ډلې ډکافرانو ته ☞ او اوسیدونکو د قلعي ته ☞ امان ورکړې ☞ یا اسیدونکو د ښارته ☞ امان ورکړې ☞ توصیخ دې امان ورکول د دوی، او جازنه دی دهیڅ یوکس د مسلمانانو دپاره، جنگ کول دهغوئ سره، ☞ اگرچه کوم کس امان ورکړې وی. هغه شل یا روند یا گوډ وی ☞ او اصل ☞ دلیل ☞ په ☞ صحت ☞ دې ☞ امان ☞ کې قول دښی ☞ دې ☞ چه مسلمانان برابر دی. وینې ددوی، ☞ په قصاص اودیت کې. په توانگر او فقیر دغه ډول په معزز او غیر معزز کې توپیر نشته. که شریف قاتل وی. نو د غیر شریف مقتول په بدله کې به قصاص کولې شی ☞ او کونښ به گوی د ذمه وړای ددوی دپاره، ادنی په دوی کې، یعنی کم مقدار چه یوکس دې، ☞ دغه ته به مسلمانانو کې یوکس یوه ذمه واری واخستله. نو اړه مسلمانان به دهغه ذمه واری پوره کولو کونښ کوی. نو ددې حدیث مطابق که آزاد سړی یا ښځې کوم حربي ته امان رکړلو. په نورو مسلمانانو دده د امان ورکولو احترام واجب دي. چه دغه کافره به څه نه وائي ☞

وَلَأَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْيَقَالِ فَيَسْأَلُونَهُ إِذْ هُمْ فِي الْأَمَانِ مِنْهُ لِيُقَاتِيَ حَتَّى يُمَارَ تَعْدَى إِلَى غَيْرِهِ،

ٻڌايو ويو ته: «او ڏيڏي قياسي دليل د امله چي ديو به ڏمه واري د تولوڏمه واري جو پيري چم» دا ځان وركونكي چي آزاد سړي او آوازه ښځه ده» جنك كونكي «مجاهدين» دي. نوهغوي «حرييان» به ويريري دده ځان وركونكي» نه، «چم ښځه اوسړي دي او ځكه به ترې ويريري» چم» دا ځان وركونكي» د توان خاوند دي. «نو هركله چي دي جنك كوي» كافران ترې ويريري» په ده كي قوت او توان شته نو ددي ټولو صفتونو به تقاضا» متحقق كيږي امان دده ځان وركونكي» د امله د ملاقات ددي

(۱) من حدیث علی بن ابی طالب ؑ أخرجه البخاری فی المغازی باب ۰ ومسلم فی الجهاد رقم ۵۹ وأبو داود فی الجهاد باب ۱۱۴ وأحمد فی المسند (۲۴۶۱۲)

خلوړم ټول

هغه امان نه خپل محل سره لرغنی چې وریدونکې کافر دي بیا متعدی کیږي هغه امان د دې امان ورکونکي نه نورو مسلمانانو ته، لرغنی چې دده په امان کې شونود نورو مسلمانانو په امان کې هم راغلو. اود امان متعدی کېدو مثال دا دی. چه په رمضان مبارک کې د رمضان میاشت د یوکس په رویت سره ثابته شی. په ده باندې روژه فرض شی. او بیا دا لزوم دده نه نورو مسلمانانو ته متعدی شی. په هغوی باندې هم روژه نیول فرض شی.

وَلَا تَسْبِيْهُ لَا يَجُزُّ اَوْ هُوَ الْاِيْمَانُ، وَكَذَلِكَ الْاَمَانُ لَا يَجُزُّ اَقْبَتَكَ اَمَلٌ كَوْلَايَةِ الْاِنْسَانِ.

ترجمه و تشریح: - اوبله ددې دې. امله ددې امان ورکونکي امان صحیح دي چې سبب د دې امان نه تقسیمېږي. کوم چې ایمان دي. لرغنی امان ورکونکي ته چې دا سر تیغ کیږي ملاو شوي دي. که دې چاته امان ورکړي. نو دده امان به معتبر وي. دا دایمان په وجه دې چې دې ایماندار دي. او ایمان برخې حصې نشي کېدې. چه د امان ورکونکي دایمان په وجه دې ورته دهغې په اندازه امان ملاو شی. او کومو نورو مسلمانانو چه ورته امان نه وي ورکړي. دهغوی د برخو په حساب دې ورته امان ملاو نشي. اودغه ډول امان هم نه تقسیمېږي. د نورو هرکله چې د بعضې کسانو نه ورته امان ملاو شو. اوس به په دوو خبرو کې یوه خبره کیږي. یا خو به ددغه بعضو کسانو امان هم باطل او ګرځولې شی. او یا به د بعضو کسانو امان پوره کړي شی. او ټولویه حق کې به امان تسلیم کړي شی. اوداسې خو کېدای نشي. چه کومو بعضو کسانو امان ورکړي دي. دهغوی امان هم باطل شی. ځکه چې امان تحقق راغلي. ځکه نې تحقق راغلي. چه د امان ورکولو کوم شرطونه دي. هغه په دغه بعضو کسانو کې موجود دي. چاچه امان ورکړي دي. نو د امان سبب موجود شو. چه سبب موجود شو. مسبب به خامخا موجود پېږي. نو کامل به وي هغه امان دهر یوکس ځکه چې سبب د امان چې ایمان دي. هغه دده په حق کې کامل دي. نولکه څنگه چې سبب د امان دهر یو مسلمان په حق کې کامل دي. چه دده ایمان برخې حصې نشي کېدې. دغه شان چې ددغه ایمان په وجه کوم امان ملاوېږي. هغه به هم کامل وي. اودده په امان ورکولو به ورته پوره امان ملاوېږي. دا نه چې دده د حصې په برابرې به ورته امان ملاوېږي. اود نورو مسلمانانو د برخو برابر به ورته امان نه ملاوېږي. پشان د ولایت دنکاح لرغنی لکه څنگه چې د انجلی څه ولیان په درجه د ولایت کې برابر وي. مثلاً واره رونه وي. اوبه دوی کې یو ورو چا سره دخپلې خور نکاح اوکړي. نو دا نکاح د ټولویه حق کې صحیح ده. ځکه چې سبب د ولایت چې خپلولی ده. هغه ویش نه قبلوی. نو دغه ډول به ولایت دنکاح هم ویش نه قبلوی. چه کوم ورر ورله نکاح کړي ده. دهغه د ولایت په اندازه دا نکاح صحیح شی. اود نورو د ولایت په اندازه صحیح نه وي. بلکه دیوه انکاح سره به د ټولود اړخه نکاح صحیح وي. نو دغه ډول په زیر بحث مسئله کې دیوه امان ورکولو سره به د ټولود اړخه امان وي.

په امان کې د مسلمانانو نقصان په صورت کې امان ماتول

قَالَ (اَلَا اَنْ يَكُوْنَ فِيْ ذٰلِكَ مَقْسَدَةٌ. فَيُبْدِلُ الْاِيْمَانَ) كَمَا اِذَا اَمِنَ الْاِمَامُ مِنْ فِتْنَةٍ ثُمَّ رَأَى الْمَصْلَحَةَ فِي التَّيْنِ وَقَدْ بَيَّنَّاهُ.

ژباړه و تشریح: - هغه ابو الحسین قدوري چې فرماني. مگر دا چې وی په دې امان ورکولو دیو مسلمان کې نقصان د مسلمانانو نوماته به کړی وعده د امان هغوی سره، د اعلان به ورته اوکړي. چه زموږ فلا نې مسلمان چې تاسو ته امان درکړې وو. هغه امان موږ ماتوو. اود دې امان ماتولو مثال دا دی. دې لکه څنگه چې امان ورکړي امام د مسلمانانو حریانو ته په خپله اوبیا او وینی مصلحت د مسلمانانو په ماتولو د امان کې، د نود امان ورکولو معاهده به ماتوي. د مسلمانانو نه د ضرر لرې کاوه په غرض. او یقیناً موږ بیان کړې ده دا خبره، د باب الموادعة په اول کې د دې قول ((و ان صالحهم مدة ثم رأى نقض الصلح أنفع إليهم)) په بیان کې.

وَلَوْ خَاصَرُ الْاِمَامُ مَجُتَمِعًا وَاَمِنَ وَاجِدٌ مِنَ الْجَيْشِ وَفِيهِ مَقْسَدَةٌ يُبْدِلُ الْاِمَامُ لِمَا بَيَّنَّاهُ، وَيُؤَدِّيهِ الْاِمَامُ لِمَا بَيَّنَّاهُ عَلَى رَأْيِهِ،

هل الثقة: ① حصن قلعه ② الجيش لشکر ③ يودب ادب ورکوي

ژباړه و تخریج: - اوکه محاصره کړلوا امام ډډ مسلمانانو ډډ یوه قلعه اومان ورکړلو یوکس دلشکر نه ډډغه دقلعه خلکو ته ډډ اووی په دې ډډ امان ورکولو ډډ کي نقصان ډډ مسلمانانو ډډ نومات به کړی امام ډډ معاهده ډډ امان، دهغه امله چې موږ بیان کړه. ډډ په دې قول ((وان صالحهم مدة ثم رأی نقص الصلح انفع اليهم)) په بیان کي ډډ اوتادیبی سزا به ورکړی ده ډډغه فوخی ډډ ته، د امله د وړاندې والی دده نه ډډه رانې دامام یعنی امام ددغه قلعه دمحاصره کاوه لپاره څومره منصوبه بندی کړې وه. مسلمانان ئې په مشقت کي اچولی وو. اودا یومسلمان فوخی راولگیدلو. دامیر په دغه کوششونو ئې د اوبو اچولو ارتکاب اوکړو. اوبه دومره لوټي اقدام کي ئې د خپل امیر نه مشوره قدرته هم وانخستله ډډ

يُؤلاف ما اذا كان فيه نظر لانه ربما تقوت المصلحة بالثأير فكان مقدورا

ژباړه و تخریج: - په خلاف دهغه صورت کي چې وی په دې ډډ امان ورکولود یوفوخی ډډ کي، مصلحت، ډډه په صورت کي دیوفوخی امان ورکول جائز دی. اوامام به دده دغه امان نافذ کوی ځکه چې کله کله فوت کسیري ډډ موقع ډډ مصلحت په تاخیر ډډ وروستوالی ډډ سره، او وی به دې ډډ فوخی ډډ معذور ډډه امن ورکولو کي یعنی بعضې وخت کي داسې اوشی. چه په امان ورکولو کي فائده وی. خوکه په دغه امان ورکاوه کي روستوالی اوشی. نو د امان ورکاوه موقع دلاس نه اوخی. مثلاً دې مسلمان فوخی ته په څه واسطه دا خبره راوړسی. چه د قلعي خلک ایمان راوړلو ته تیار دی. خو چونکه هغوی په قلعه کي دننه دی. دهغوی دا خبره مسلمانانوته نشی رارسیدلې. بل اړخ ته د مسلمانانو فوخیانو امیر دا حکم اوکړی. چه لږ وخت روسته به په قلعه چور کوو. اوس په داسې صورت کي که دغه مسلمان فوخی خپل امیر ته د هغوی د ایمان راوړو خبره رسول غواړی. اودوی دحقیقت حال نه خبروی. نو کیدای شی. دده د خبروولو نه وړاندې اسلامی فوخی په قلعه چور اوکړی. نو دهغوی دایمان راوړلو موقع به ضائع شی ډډ

د ذمی امان ورکول

﴿وَلَا يُؤْذَى اَمَانٌ ذِمِّي﴾ (لَا تَمْتُمْ بِهِمْ، وَكَذَلِكَ الْوَلَايَةُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ).

ژباړه و تخریج: - اونه دی جائز امان ورکول ډډ حریبانوته ډډ د ذمی ډډ ځکه چې دې ډډ ذمی ډډ متهم دې په دوی ډډ حریبانو ډډ باندې ډډ چوکه ذمی هم کافر دې نودده په امان ورکولوبه ده باندې دا تهمت لگیدې شی. چه دا امان دې دخپل مذهبی تعصب په امله ورکوی دغه ډول ډډه وجه د ذمی د امان عدم جواز دا ده. چه ډډ نشته ولایت دده ډډ ذمی ډډ په مسلمانانو باندې ډډ ځکه چې الله تعالی فرمائیږی دی ((وَلَسْتُ بِمُسْلِمٍ اَللّٰهُ يَلْكُفِرُنَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَيِّئًا)) اود ذمی دامان ورکولود امله په نورو مسلمانانو باندې دده د امان احترام لازموم هم ولایت دې. کوم چې جائزه دې ډډ

د لیدی اوسودا امان ورهول

قَالَ ﴿وَلَا يُؤْذَى اَمَانٌ ذِمِّي﴾ (لَا تَمْتُمْ بِهِمْ، وَكَذَلِكَ الْوَلَايَةُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ).

ژباړه و تخریج: - ډډ ابو الحسین قدوری ډډ فرمائی. اونه ډډ جائز امان ورکول ډډ د قیدی ډډه د حریبانو په قید کي وی ډډ اونه د سوداگر چه داخل شوي وی په هغوی باندې ډډ یعنی دهغوی ډډ تبار ته د تجارت دپاره. یعنی که مسلمان قیدی یا سوداگر حریبانوته امان ورکړی. نوددوی دامان ورکولود امله په مسلمانانو باندې د هغوی دامان احترام ضروری نه دې ځکه چې دا دواړه ډډه مسلمان قیدی دې اوکه سوداگر دې ډډ مغلوب دی په لاسونو د هغوی کي، نونه ویرسې ډډ حریبان ډډ ددوی ډډ قیدی اوسوداگر ډډ نه، اوامان خاص دې په محل د ویرې پورې. ډډ یعنی کوم کس چې ددې اهلیت لری. چه دې حریبانوته امان ورکړی. اوبه نورو مسلمانانودده د امان احترام لازم وی. نو دهغې په شرطونو کي یو شرط دا هم دې. چه دغه امان ورکونکې

خلودم نوک

داسی وی چه کافران دهغه نه ویریری. اوبه زیر بحث صورت کي قیدی اوسوداگر دواړه مغلوب دی. کافران د دري نه نه ویریری. نوڅکه ددوی امان ورکول معتبر نشي.

وَأَمَّا فِيهِ قِيَرَى الْأَمَانِ عَنْ الْمَصْلَحَةِ، وَلَئِنْ كُنَّا أَشَدَّ الْأَمْرِ عَلَيْهِمْ يَجُودُونَ أَيْدِيًا وَأَتَا جَرَاهُ كُنْصُورُونَ بِأَمَانٍ غَلَا
بِقِيَرَى كِتَابُ الْقِيَرِ.

اشتمد سخت شو (۵) اسیر قیدی

خل اللغة: ① يعرى خالى کيږي ② اشتمد سخت شو (۵) اسیر قیدی
زبده وتړيخ: - دلاويل عقلی دليل دا بيانوی. اوڅکه چې دا دواړه قیدی اوسوداگر مجبورولي شي په دې امان ورکولې باندې هره حرييانې مجبوره کړي. چه تاسو موږ ته امان را کړي. گنی تاسو قتل کوو. نو خالی کيږي امان د مصلحت د مسلمانانونه، او کله چې په امان ورکولو کي د مسلمانانو خبر نه وي. نو که يو کس امان ورکړي هم وي. امام به دهغه امان ماتوي. نو به دې صورت کي چونکه ددوی امان ورکول هم د مسلمانانو د خبر نه خالی دي. ځکه به نشي قبلولې. او بله دا چې کله سخته راځي په هغوی ورکول هم د مسلمانانو د خبر نه خالی دي. اوباسوداگر، هريغنی قیدی به نې خان سره په خپل جيل کي ساتلې. هرييانو باندې، نوموړی به قیدی، اوباسوداگر، هريغنی قیدی به نې خان سره په خپل جيل کي ساتلې وي. او سوداگر به نې په خپل وطن کي ايسار کړي وي. چه کله پرې سخته راځي. نو دهغوی په ذريعه به خان لپاره امان اخلي. نو خلاصیږي به د مسلمانانو د گرفت نه. په امان دهغه قیدی اوسوداگر سره، دواړه کله چې داسلسله روانه شي. نو به به کولايږي موږ ته دروازه د فتحې دواکاميابي.

وَمِنْ أَسْرَفِي ذَا الْحَرْبِ وَلَمْ يَجْزِ لَنَا لَا يَصِيرُ أَمَانُهُ لِيَأْتِنَا

زبده وتړيخ: - او چاچه ايمان راوړلو په دار الحرب کي او هجرت نې نه وي کړې مونږ ته هريغنی زموږ وطن ته. نو نه صحيح کيږي امان دده هره حرييانو ته امان ورکړي. دهغه امله کومه چې موږ بيان کړه. هريغنی دا چې دغه مومن دهغوی د حکم لاندې دي. هغوی نې په امان ورکولو مجبوره کولې شي. بله دا چې دهغوی دغه مومن نه ويره هم نه کيږي. ځکه هغه په دار الحرب کي کمزوري دي. دلاويل دليل دا دي چه سوداگر او د کافرو په لاس کي قیدی ته د مسلمانانو مجاهدینو د اندروني حالاتو په نه لگي. چه هغوی په کوم حالت کي دي. نو کيدای شي. دې امان ورکړي. او هغه امان ورکول د مسلمانانو په حق کي نقصان وي. ددې امله د هغه کس امان معتبر نه دي. چه هغه د مسلمانانو د حالاتو نه خبر نه وي.

د عبد مجبور د امان مسئله

وَأَمَّا الْقَبْدُ الْحَبْرُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ الْأَمَانُ بِأَذْنِ لَهْ مَوْلَاهُ فِي الْقِتَالِ. (۱) وَكَأَلْ مُحَمَّدٌ بَصِيرَةً وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَبُو يُونُسَ مَعَهُ فِي رِوَايَةٍ، وَمَعَ أَبِي حَنِيفَةَ فِي رِوَايَةٍ

زبده وتړيخ: - اونه دې جائز امان ورکول د عبد مجبور هره دې د تجارت کولونه منع شوې وي. په نيز د امان ابو حنيفه البته دا چې اجازت کړي وي ده ته مولی دده په جنگ کولو کي، هره ته به جهاد کي شرکت کولې شي. او فرماني امام محمد هره صحيح کيږي امان ورکول د عبد مجبور اودا قول د امام شافعي هم دي. او امام ابو يوسف دده د محمد سره دې په يو روايت کي، او د امام ابو حنيفه سره دې په يو روايت کي.

بِقَبْدِ قَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { أَمَانُ الْقَبْدِ أَمَانٌ } رَوَاهُ أَبُو مُوسَى الشَّعْرِيُّ، (۲) وَلَا لَهْ مُؤَيِّنٌ مُنْقِطِعٌ لِحَبِيرَةِ أَمَانِهِ أَفْهَامًا

(۱) القول الرابع هو هذا قول الإمام كذا في فتح القدير (۲۱۴/۵) والعناية (۲۱۴/۵) والخانية (۴۶۱/۴) ورد المختار (۲۵۰/۱۳) نقلًا عن القول الرابع (۴۸۰/۱).

(۲) قال الزيلعي رحمه الله غريب وري عبد الرزاق في مصنفه... عن ضيل بن يزيد الرقاشي قال شهدت قرية من قرى فارس يقال لها شاهرنا فحاصرناها شهرًا حتى إذا كنا ذات يوم وطعننا أن نصحبهم أنصرفنا عنهم عند المغيل فتخلف عبدمننا، فاستأنوه فكتب إليهم

هل القفة: ① الماذون هغه کس چې اجازت ورته شوې وي

زياده وتړيخ: -- دامام محمد ﷺ دليل قول دني ﷺ دي. چه امان د غلام امان دي. ﷻ يعنې که مسلمان غلام چاته امان ورکړي. نويه نورو مسلمانانو دده د امان احترام لازم دي. او دده امان صحيح دي. ﷻ ابو موسی اشعري ﷺ ددې ﷻ حديث ﷻ روايت کړې دي. او بل ددې امله ﷻ د غلام امان صحيح دي. چه دي ﷻ د غلام ﷻ مومن دي اوصاحب دقوت دي. ﷻ او د امان د اهليت په شرطونو کي ايمان او قوت هم شرط دي ﷻ نوصحيح کيږي امان دده د امله د قياس نه په عبد ماذون باندې. ﷻ بلکه څنگه چې د عبد ماذون چې مولى ورته د دجهاد کولو اجازت کړې وي. او هغه چاته امان ورکړي. نو د هغه امان صحيح دي. دغه ډول به د عبد مجبور امان هم صحيح وي ﷻ او د امله د قياس نه په امان مؤيد باندې ﷻ يعنې که يو غلام حربى کافرت په دې امان ورکړي. چه هغه به په اسلامى ملک کي اوسيږي. او جزیه به ورکوي. نو د غلام دا امان ورکول صحيح دي. او دغه حربى کافر د غلام په امان ورکولو سره څه گړخى. نو دغه ډول په زير بحث مسئله کي هم د غلام امان ورکول صحيح دي ﷻ نو ايمان ﷻ بشرط دې لپاره د امان، په دې کي هغه قيد ته اشاره ده. چه «لأنه مؤمن» يعنې د عبد مجبور امان صحيح کيږي. ځکه چې دې مومن دي. او دا ايمان د امان لپاره شرط دي ﷻ ځکه چې

فَالْإِيمَانُ يَكُونُهُ عَزَمُ الْعِبَادَةِ، وَالْهَيَاةُ عِبَادَةً، وَالْإِيمَانُ لَا يَحْتَقِقُ إِلَّا فِي الْحَقِوفِ بِهِ، وَالْقَائِدُ أَعَزُّ مِنَ الدِّينِ. وَأَقَامَةُ الْمَسْلُوحِ فِي حَقِّ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ، إِذَا الْكَافَرُ فِي مِثْلِ هَذِهِ الْحَالَةِ،

هل القفة: ① الالة: زانله کول، لري کول ② الاعزاز: عزت ورکول

زياده وتړيخ: -- دا ﷻ ايمان ﷻ شرط دي لپاره د عبادت او جهاد عبادت دي. ﷻ نو ايمان به د جهاد لپاره هم شرط وي ﷻ او قوت ﷻ هم شرط د امان دي. په دې کي هغه قول ته اشاره ده. چه «ممتنع» يعنې د عبد مجبور امان ځکه صحيح کيږي. چه دې ممتنع دي. يعنې هغه څوک به امان ورکولې شي. چه دې صاحب دقوت وي ﷻ د امله د تحقق دا زاله د ويرې په دې ﷻ قوت سره يعنې چې صاحب قوت کس کافرت امان ورکړي. نو د هغه ويره په دې قوت سره ختميږي. چه اوس به راته څوک ځکه څه نشي ونيلي. چه فلاني راته امان را کړې دي. او که څوک راته تکليف اورسوي. هغه به مي پوښتنه کوي ﷻ او تاثير ﷻ يعنې علت مشترکه په قياس کولود عبد مجبور په عبد ماذون في القتال کي ﷻ عزت د دين دي، ﷻ د دين عزت په دې وجه دي. چه غير مذهب به ددې نه متاثره شي. چه گوره اسلام څومره د قدر او عزت مذهب دي. چه يو غلام ته هم دا حق حاصل دي. چه دې کافرت امان ورکړي ﷻ او قانمول د مصلحت دي په حق د جماعت د مسلمانانو کي ﷻ يعنې عبد مجبور چه چاته امان ورکوي. نويه هغي کي به د مسلمانانو مصلحت او خيروي ﷻ ځکه کلام ﷻ مؤمن ﷻ په شان د داسې حالت کي دي. ﷻ يعنې موږ چې عبد مجبور ته اهليت د امان ورکوو. نويه هغه صورت کي چې ده داسې چاته امان ورکړې وي. چه هغه ته امان ورکول د مسلمانانو لپاره سبب دخير او فائدي وي. او که بالفرض د عبد مجبور امان داسې کس ته وي. چه به هغي کي د مسلمانانو فائده نه وي. نو بيا دغه امان صحيح نه دي ﷻ

وَأَمَّا تِلْكَ الْمَسَائِدُ لِمَا فِيهِ مِنْ تَعْطِيلٍ مَتَأَيِّمِ الْمَوْلَى وَلَا تَعْطِيلٍ فِي مُجَرَّدِ الْقَوْلِ.

هل القفة: ① المسابقة مقابله کول ② تعطيل بې کاره کول ③ مجرد: صرف

زياده وتړيخ: -- ﷻ دلته يو تقديري سوال کيدای شي. هغه دا چې امان به دهغه چا معتبر وي. چه هغه جهاد کولې شي. او عبد مجبور جهاد نشي کولې. ځکه چې مالک د جهاد کولونه منع کړې دي. نو هر کله چې جهاد نشي

في سهم أماناً ثم رمى به إليهم فلما رجعا إليهم خرجوا في ثيابهم ووضعوا أسلحتهم فقلنا ما شأنكم؟ فقالوا: لا ندرى عبدكم من حرم وقد خرجنا بأمان فكتبنا إلى عمر ﷺ فكتب عمر ﷺ إن العبد المسلم من المسلمين وأمانه أمانهم رواه ابن أبي شبة في مصنفه وزاد أجاز عمر ﷺ أمانه (نصب الرأية ٦٠٣هـ)

خُلوْرُم تھوْک

څلورم ټوک

کولې، نو دده امان دي هم صحيح نه وي. نو ددغه تقدیري سوال ته ځواب کوي چې په اونه دي مالګه
عبد مجبور ده؟ جهاد یعنې دمولى دا اجازت نه بغیر عبد مجبور جهاد نشی کولی، ځکه چې په دي
جهاد کولی یې بیکاره کېدل دی د منافعو دمولى، یعنې چې غلام جهاد ته ځى نوبه ده پوري د
مولی حقوق متعلق دی. لکه خدمت وغیره شو. نوبه جهاد کی شرکت کولو سره دغه منافع ضائع کېږي او
عبد مجبوره دا اختیار نشته. چه دي دمولى منافع ضائع کړي. اوپه زیر بحث مسئله کی چې صرف امان
وړکول دی. نو امان ورکول په قول سره کیږي. اونشته ضائع کېدل د منافعو دمولى، صرف په وینا «چه
عبد مجبور خبری ته امان ورکړی، یعنی امان ورکول څه د جهاد پشان گران کارنه دي چه سړي به کی بوخت
وی. او د مولى خدمت ورسره نشی کولی، بلکه دا خو صرف په خولي باندي دا وینا ده. چه ماتاته امان
درکولو نور کهله چې په امان کی د مولى د منافعو فوت کېدل نشته. نو دده امان صحیح شوى.

أَمَانُهُ أَوْ تَعْلَامُ لَا يَلْزَقُ الْأَمَانَ حَتَّىٰ

وَأَمَّا حَبِيبَةُ أُمِّهِ فَلَا يَصِحُّ أَمَانُهُ لِأَنَّهُمْ لَا يَدْعَوْنَ أَمَانَهُ فَلَمْ يَلَقِ الْأَمَانَ مُحَلَّةً،

حل اللغة: ① يلاق ملاويرى

١) يلاق ملاويږي
زاده وتړخ... اودامام ابو حنيفه د دليل دا دي چه دي عبدالعبد کري شوي دي د جنگ کولونه خکه
چې مولی منع کړي دي نونه صحيح کيږي امان ورکول دده، خکه چې دوی حرييان نه ويريږي دده
عبدالمحجور نه، خکه چې هغوی ته دا پته ده چه دي زموږ سره جنگ نشي کولي خکه چې مولی
منع کړي دي نوملاقات اونکرلو امان دمحل خپل سره ملاومحل دهغي ويږه ده يعنې دامان لپاره دا
شرط دي چه څوک امن ورکوي هغه داسې وي چه حربی دهغه نه ويريږي او په زير بحث مسئله کي کافران دده
نه ځکه نه ويريږي چه مولی دي دههاد کولونه منع کړي دي نوځکه دده امان نه صحيح کيږي

لَوْلَا الْمَأْمُونُونَ لَفِي الْفَقَالِ لِأَنَّ الْخَوْفَ فِيهِ مُعَقِّقٌ، وَلَا تَكُنْ إِلَّا أَدْنَىٰ حَيْكَةِ الْمَسَاقِفَةِ لِأَنَّكَ تَصْرَفُ فِي حَقِّ الْمَوْلَىٰ عَلَىٰ وَجْهِ لَا يُعْرِى عَنْ أَحْتِمَالِ الصَّبْرِ فِي حَقِّهِ،

هل اللغة: ① يعمرى: خالى كبرى

۱۱) بغري، خالي ڪيڙي
 زبده وٽيخ:- ٻه خلاف دهغه غلام ڇي اجازت ورته شوڀ وي د جهاد ڪولو، ۽ ادا امام محمد ﷺ دقياس نه
 خواب ورکوي. ڇه د عبد مجبور عن القتال قياس په عبد ماذون في القتال باندې صحيح نه دي. ځکه عبد
 ماذون ته دقتال اجازت شته. ځکه ڇي ويړه دده نه متحقق ده. ۽ ځکه ڇي دې په جهاد کي شرکت کولي
 شي نو حرييان تري ويږيږي. ڇه په مور به چور اوکړي. اودا خيز په عبد مجبور کي نشته. نو دا قياس مع الفارق
 شو. کوم ڇي جائز نه دې. ۽ اوبله دا ڇي دې ۽ عبد مجبور ۽ مالک نه دي د جهاد ۽ ڇه د کافرانوسره
 او جنگيږي. ځکه ڇي دا ۽ جهاد کي شرکت کول ۽ تصرف دې په حق د مولي کي، په داسي طريقه ڇي
 خالي نه دې د حمل کولو ضرر نه په حق د مولي کي ۽ يعني عبد مجبور په جهاد گڼي د شرکت اختيار نه
 لري. ځکه ڇي دده شرکت د مولي د ضرر نه خالي نه دې. ځکه ڇي دې دهغه د منع کولو باوجود په جهاد کي
 شرکت اوکړي. نو يوخوده دهغه نافرمانی اوکړل. بله دا ڇي په جهاد کي شرکت کولو سره د مولي بعضي
 حقوق کي خلل راځي. لکه دهغه خدمت شو.

وَأَلْكَانُ تَوَلَّى قَتْلَ الْفِئَةِ ۚ فِيهِ مَا أَكْرَهْتُمْ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ فِيهَا أَخْلَافٌ ۚ وَلَئِن لَّا رَأَيْتُمُ الْقِتَالَ ۖ

حل اللغة: ① الاستغنام: غنيمت

١٠- استقامت، غنیمت

زبانه و فخری: ملاوکه ته دا اووايه چه امان ورکول خو جهاد نه دي. اوپه دې کې خود مولیٰ حقوقو په ادا کولو کې خلل نه واقع کیږي. نود هغې خواب ورکوي. او امان ورکول یو ډول قاتال دی. ملاخکه چې په قاتال کې مقصود د حریبانود شر دفع کول دی. اودا مقصود په امان ورکولو سره هم حاصلیږي. نو امان ورکول د مقصود په اعتبار سره یو ډول قاتال شو. اوپه دې ملاقاتل کې هغه څه دی. کوم چې موږ ذکر کړل. ملاشاره

ده دي «من أنه تصرف في حق البول على وجه لا يعرى عن احتمال الضرر في حقه» قول ته به به خكه چي دي به عبد مجبور به كله كله خطاء كيږي به امان ورکولو كي به بلکه دا به عبد مجبور خطاء كيږي دي به خكه چي هرکله ده ته د مولي د اړخه د جهاد کولو اجازت نه وي. نو دي به د جهاد په کارونونه پوهيږي. او هرکله چي د جهاد د کارونونه واقف نه وي. نوعين ممکن ده. چه دي امان ورکړي. او هغه امان د شکست سبب او گرځي به او په دي امان ورکولو ده به كي بنديدل د دروازي د غنيمت دي. به يعني کيږي شي. چه دي امان ورکړي. او دده د امان د امله مسلمانانوته شکست ملاؤ شي. نو کوم غنيمت چي به مسلمانانوته د فتح په صورت كي ملاويدل. د هغي دروازه به بنده شي. اودا خبره د مولي او مسلمانانوتولو لپاره د نقصان ده. ددي امله عبد مجبور امان ورکاوه اهل نه دي به په خلاف د عبد ماذون به يعني عبد مجبوريه عبد ماذون باندې قياس کول صحيح نه دي. لکه څنگه چي امام محمد به قياس کړي دي به خكه چي مالک راضي دي په دي به جهاد کولو د غلام خپل چي دي په جهاد كي شرکت او کړي به او غلطي نادره ده. به يعني د عبد ماذون في القتال نه غلطي کله کله كيږي به د امله د گډون دده قتل سره به يعني دا عبد ماذون في القتال چونکه د وړاندې نه د جنگ په کولو باندې پوهيږي. خكه چي مولي ورته اجازت د قتل ورکړي وي. نو خامخا به ئي څه نه څه د جنگ طريقه زده کړي وي. نوکه دي امان ورکوي. هغه امان به د مسلمانانويه حق كي سبب دخيروي به

وَيُخْلَفُ الْوَيْلِيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَنْ الْأَسْلَافِ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الدَّاعِي إِلَى اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُقَابِلَ بِالْجَنَّةِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَنْهُ وَأَسْقَاطُ الْقَرْصِ نَقْمًا لِقَرْصَا.

ترساده و تشرح :- او په خلاف د امان به مزید، به د امان د امام محمد به د قياس نه خواب دي به خكه چي دا به کافرت په خپل ملک كي امان ورکول به قائم مقام دي د اسلام به يعني کافر چه ذمي شي. نو گويا چي ده د ذميت يو ډول اسلام دي په دي اعتبار چه دي په اسلامي معاشره كي اوسيږي. نو د اسلامي تعليماتو او اصولونه به متاثره شي. او او اسلام به راوړي به. نو دا به څه غلام کافرت په خپل وطن كي امان ورکړي به په منزله د دعوت دي. هغه به کافر به ته به خكه چي دي ئي اسلام ماحول ته راوستل. نو کيږي دي د مسلمانانو د عملي ژوند نه متاثره شي. او ايمان راوړي. نو دده اسلام د مسلمانانو لپاره فائده ده. خكه که هغه غلام امان ورکړي. نو مقبول دي به او بله دا چي دا امان به په مقابل د جزیه كي دي. به يعني عبد کافرت امان ورکوي. خو کافرت ورته دا وائي. چه زه به اسلامي حکومت ته جزیه ورکوم. او جزیه اخستل د مسلمانانويه حق كي دي به او بله دا چي دا امان ورکول به فرض دي. په وخت د طلب کولو د کافرانو د دي امان به کله چي کافران د مسلمانانويه په خپل ملک كي د ذميت په طور د استوگني درخواست او کړي. نو هغوی ته امان ورکول به مسلمانانوفر فرض دي به او اسقاط گول د فرض نفع ده به لپاره د مسلمانانو، خكه چي غاړه ئي خلاصيږي. خكه چي که عبد کافرت د ذميت په طور امان ورکړي. هغه مقبول دي به نو دواړه صورتونه جلا جلا شو. به يعني امام محمد به چي د عبد مجبور قياس په امان مؤيد باندې کړي دي. دا قياس صحيح نه دي به

د ماشوم امان ورکول

وَأَوَامِرَ النَّبِيِّ وَهُوَ لَا يَقُولُ إِلَّا بِمَنْزِلَةِ الْكَبِيرِ وَأَنَّ كَانَ يَقُولُ وَهُوَ مُجْبُورٌ عَنِ الْقِتَالِ لِقَوْلِهِ الْخِلَافُ، وَأَنَّ كَانَ مَا دُونَ ذَلِكَ فِي الْقِتَالِ فَلَا ضَرَرَ لَهُ بِمَنْزِلَةِ الْبَاقِ.

ترساده و تشرح :- اوکه امان ورکړلو ماشوم به کافرانوته به اودي نه پوهيدلو. به به والي او بيد والي د امان به نونه صحيح كيږي به امان ورکول دده به اوکه پوهيدلو، خو و دي بند شوې د جنگ نه به يعني عمري دومره کم، چه امير ورته د جهاد کولو اجازت نه ورکوي به نو دا مسئله په خلاف ده. به يعني د امام ابو حنيفه به په نيز دده امان صحيح نه دي. خكه چي نابالغه ماشوم د امان ورکول په اعتبار سره په اهل امان كي نه

حسابیږي، ځکه چې د امان وړ ګاوه لپاره دا لازمی ده، چه د مسلمانانو د پټو حالاتونه خبر وی. اود سوچ او فکر صلاحیت لری. اوبه نابالغه ماشوم کي دا صفات نه وی. او امام محمد عليه السلام اونورو امامانو په نيزدده امان وړ صحیح دي، ځکه چې د امان اهلیت د ایمان په اهلیت باندې مبنی دي. او کوم نابالغه ماشوم چې د اسلام په بڼه اوید باندې پوهیږي، هغه د اهل ایمان په زمره کي راځي. نولکه څنگه چې بالغ مسلمان ته د امان وړ ګاوه حق حاصل دي، دغه ډول به دغه نابالغه ماشوم ته هم حاصل وی. او که وی چې اجازت ورته شوې وی، د جهاد لپاره چې پوهیږي هم. اوبه جهاد کي ورته د شرکت اجازت هم شوې وی. نو اصح قول دا دي، چه صحیح کیری امان ده.

(بَابُ الْغَنَائِمِ وَفَتْحِهَا)

تره: غنایم جمع د غنیمه ده. غنیمت په لغت کي هغه مال ته وائی، چه بغیر د مشقت نه حاصل شوې وی. اوبه فقهی اصطلاح کي مال غنیمت داسي مال ته وائی، چه کوم چې مسلمان مجاهدینود تورې اولاس په زور د کافرانو نه حاصل کړې وی. اوفی هغه مال دي، چه د صلح په ذریعه بغیر د جنگ نه مسلمانانو ته حاصل شوې وي.

(إِذَا فَتَحَ الْأَمَانُ بِلَدٍ أَعْتَوَتْهُ) (أَيْ قَبْرًا) (قَبْرًا) (وَأَنْ شَاءَ قَتَلَهُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ) كَمَا أَفْعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (جَنَدًا)

هل اللغة: ① العنوة: بغیر د جنگ نه فتح

ژباړه وتریږي: - او کله چې فتح کړی امام عليه السلام د مسلمانانو عليه السلام یو ښار په توان سره یعنی په زور لپاره چې جنگ اوشی. اوبه جنگ کي کافر مغلوبه شی. او مسلمانانو ته فتح نصیب شی. نو دې عليه السلام ته اختیار دي، که خوښه شي، نو ویش دي کړی دغه ښار په مینځ د مجاهدینو عليه السلام مسلمانانو کي، لکه څنگه چې کړی وو رسول الله عليه السلام په جنگ خیبر کي،

تره: - د خیبر د فتح نه روسته رسول الله عليه السلام خیبر په اتلسو حصو کي ویش کړې وو. اوبه هره یوه برخه کي یې د سلوسو برخه داخله کړې وه. که د اسلامی لښکر فوځیان اړتیا مند وی. نو بهتره هم داده، چه دغه ښار په هغوی کي ویش کړی.

یاداستی: کله چې مسلمان حکمران د کافرو په علاقه چور او کړی. او هغه قبضه کړی. نو په داسې صورت کي حاصل شوي مال په درې قسمه وی. ① سازو سامان، نو دې ډول څخه به اول پنځمه برخه اوباسی. اوباته څلور حصی به په هغه مجاهدینو ویش کړي. چاچه په دغه جهاد کي برخه اخستې وی. اوبه دغه مال کي مسلمان حکمران ته د تصرف اختیار نشته. چې د خمس او مجاهدینو نه سوا په بل مصرف کي یې ولگوي.

② زمکې، اود مفتوحه علاقې زمکې په ویش کي به د فقه حنفی مذهب مطابق اول ددې نه خمس اوباسی. اوباته زمکې به د اسلامی لښکر په شریکو مجاهدینو ویش کړی. او که د اهل ذمه کیدو شرط موجود شی. نو په دې صورت کي به دغه مفتوحه زمکې د سابقه مالکانو په ملکیت کي پریښولې (پریخودې) شی. اوبه دغه زمکې به خراج مقرر کړې شی. اوبه دغه کسانو په جزیه مقرر کړې شی. ③ قیدیان، اود قیدیانو په اړه کي امام ته درې قسمه اختیار دي. ① سړی دي قتل کړی. او ماشوم او ښځې دي قیدیانې کړې. ② د اسلامی حکومت حکمران ته دا اختیار هم حاصل دي. چه کافران قیدیان غلام جوړ کړی. په دې صورت کي به پنځه برخه غلام ترې جلا کړی. اوباته غلامان به په اسلامی غازیانو باندې ویش کړی. ځکه چې دوی هم د مال

(۱) من حدیث زیدین أسلم أن عمر عليه السلام قال والذي نفسي بيده لو أن أترک آخر الناس بيانا ليس لهم شئ ما فتحت دلي قرية إلا فسفها كما قسم رسول الله عليه السلام خير ولكن أترکها لهم خزائن يقتسمونها أخرجه البخاری فی المغازی باب (۲۸) -

غنیمت په معنی کې دۍ. نوددوی ویش به هم د مال غنیمت پشان وی. البته په غلامانو جوړولو کې دا شرط شته. چه قیدیان عرب نه وی. اویا مرتد نه وی. ځکه چې دوی نه غلامان نشی جوړولې. بلکه دوی به قتل کولې شی. اویا به ترغیب ورکولې شی. چه اسلام دوباره قبول کړی. (۲) که اسلامی حکمران غواړی نودوی دې بغیرد څه عوض نه دا حسان په طور پریردی.

د مفتوحه علاقې زمکې دخپل مالکانو په قبضه کې پریښودل

(وَإِنْ شَاءَ أَهْلُهَا عَلَيْهِمْ وَإِلَيْهِ أَرْجَاهُمْ) (۱) كَذَلِكَ فَعَلَ مُرَرِّضِي اللَّهِ عَنْهُ بِسَادِ الْعِرَاقِ عُمُ الْفَتْحِ مِنَ الصَّحَابَةِ وَلَمْ يُعْطَ مِنْ خَالْقِهِ، (۲) وَفِي كُلِّ مِنْ ذَلِكَ قُدْوَةٌ فَيُتَّبَعُ.

هل الفقه: ① يتخير اختيار ورکولې شی (۲) السواد: کلی

ژباړه: - اوکه اوغواړی مالک ځان ته نوبر قرار دې اوساتی مالکان دهغې په هغه مال باندې، اومقرر دې کړی په هغوی باندې جزیه، یعنې هغه ټیکس چې دوی به نې مسلمان حاکم ته ورکوی. اودهغې په بدله کې به اسلامی حکومت ددوی د جان اومال ساتنه کوی. اودهغوی په زمکوباندې خراج یعنې دکافر دزمکو په پیداوار کې به اسلامی حکومت څه برخه اخلي دې ته خراج وائی. دغه ډول کړی وو حضرت عمر ؓ دعراق د کلو په زمکو، په موافقت د صحابو ؓ اوتعریف نه وو بیان شوي دهغه چا چې مخالفت نې کړې وو ددوی حضرت عمر ؓ چې حضرت بلال اوسلمان فارسی ؓ و. اویه دې ټولوکې دغه زمکې په مسلمانانو غازیانو باندې تقسیمول وی. اوکه دهغې دمالکانو په قبضه کې پریښول وی. اودهغې په بدله کې په هغوی خراج مقرر کول وی. اقتداء ده په نې پسي اویه حضرت عمر ؓ پسي دغه ډول په هغه صحابو پسي چاچه د حضرت عمر ؓ سره موافقت کړې و. نواختیار به حاصل وی د امام ته په دې دواړو کارونوکې.

تشریح: - دعربودعلاقو فتح کولونه روسته د عراق فتح دټولو نه لویه فتح وه. کله چې عراق فتح شو. نو حضرت عمر ؓ د عراق دکلود زمکو د ویش په اړه کې د صحابه کرامو ؓ سره مشوره اوکړله. چه دې زمکو سره څه اوکړو. ① حضرت علی ؓ اوفرمائیل. دعراق دکلوزمکې دې نشی ویش کولې. بلکه دا دې دټولو مسلمانانو یوه مشترکه سرمایه پریښولې (پریخودې) شی. ② حضرت معاذ ؓ اوفرمائیل. که د عراق دکلو مخکه ویش کړې شی. نوداسې به مسلمانانوته ډیره لویه مخکه په لاس راشی. خو هسې نه چې روسته دا مخکه د یوکس په ملکیت کی راشی. اود روسته راتلونکی مسلمانانو لپاره څه لاره پاتې نشی. ③ حضرت بلال ؓ اوسلمان فارسی ؓ اوفرمائیل. چه دخیبرد ویش پشان دې دا زمکې هم په مجاهدینو ویش کړې شی. دکافی بحث نه روسته دا فیصله اوشوه. چه دعراق زمکې دې هم دخپل مالکانو په قبضه کې پریښولې (پریخودې) شی. اوددوی په نفسونودې جزیه مقرر کړې شی. اویه زمکو خراج، نوټولو صحابه کرام ؓ په دې فیصله باندې اتفاق اوکړل. البته حضرت بلال اوسلمان فارسی رضی الله عنهما نه په اول کې اختلاف کړې وو. خو امام محمد ؓ په سیرکیر کې ذکر کړی دی. چه حضرت بلال اوسلمان فارسی ؓ دخپلې رائې نه رجوع کړې وه.

د مفتوحه خلکو اوزمکو په اړه کې افضل کردار

وَقِيلَ الْأَوَّلَىٰ هُوَ الْأَوَّلُ عِنْدَ حَاجَةِ الْغَائِمِينَ، وَالثَّانِي عِنْدَ حَاجَةِ الْحَاجَةِ لِيَكُونَ عِدَّةً فِي الزَّمَانِ الثَّانِي، وَهَذَا فِي الْعُقُودِ

هل الفقه: ① العقار مخکه

ژباړه وتړخ: - اوونیلی شوی دی. چه افضل لومړنی طریقه ده. په وخت د حاجت د غنیمت اوړونکو، یعنې که

کړي. نو دا جائز دی. حالانکه په قتل کولو کې مجاهدینو ته څه نه ملاوېږي. بلکه ددوی حق باطلیږي. ځکه که قتل نه کړي. نو مجاهدینو باندې به د غلامانو په حیثیت ویش کړې شی. خو چه هر کله امام په قتل کولو سره د مجاهدینو د حق باطلولو مجاز دي. نو دغه ډول به د دې هم واکدار وي. چه په هغوی باندې احسان او کړي. او بغير عوضه نه معاف کړي. او حجت په ده د امام شافعي رحمه الله باندې هغه اجماع ده. کومه چې موږ نقل کړه. یعنې د عراق د کلود زمکوبه اړه کې د حضرت عمر رضي الله عنه د صحابو رضي الله عنهم سره مشوره کول او بیا د هغوی زمکې د خپلو مالکانو په قبضه کې پریځودل.

وَلَا تَنْظُرُوا إِلَيْهِمْ كَالْأَكْرَامِ الْعَامِلَةِ لِلْمُسْلِمِينَ الْعَالِيَةِ بِوُجُوهِ الزَّاعَةِ وَالْمُؤْنِ مُرْتَفِعَةٍ مِمَّا أَنَّهُ يَحْظَى بِهِ الَّذِينَ يَكُونُونَ مِنْ بَعْدُ،

هل اللغة: ① الاكروة: زمينداران ② المؤن: مشقت ③ يحظى: فائده اخلى زياده وفتح: - او بله دا چې په دې کې څه دمقبوضه علاقو زمکې د خپلو مالکانو په قبضه کې پریځوي (پریځودې) شي. مصلحت دې د لپاره د مسلمانانو ځکه چې دوی د کافران به وي. پشان د زميندارانو لپاره د مسلمانانو، پوهیږي په طریقو د کرکړونده، او مشقت د کرکړونده به پورته وي. د امام او مسلمانانو نه یعنې دغه مقبوعه زمکې د خپلو مالکانو په قبضه کې پریځوي (پریځودې) شي. نو په دې کې د مسلمانانو فائده ده. ځکه چې دهرې علاقه د زمکې خپل خپل خصوصیات وي. او د هغې په کرکړونده باندې هم د هغه ځانې خلگ ښه پوهیږي. نو مسلمانانو ته به دا فکر نه وي. چې دا زمکې به څنگه کړو، او دې به په څه طریق پیدوار حاصلو. بله دا هم که چیرته مسلمانان د دغه زمکوبه کرکړونده کې بوخت شي. نو ددوی څخه به چهار پاتې شي. او دا خبره د مسلمانانو په حق کې نقصانی ده. د دې باوجود چې ددې د زمکې څخه به فائده اخلي هغه نفر د مسلمانان څخه چې راځي ورسته د دوی نه، یعنې دغه مقبوضه چې د خپلو مالکانو په قبضه کې پریځوي (پریځودې) شي. ددې دا مطلب نه دي. چه دا د مسلمانانو د لاس نه اووتله. ځکه چې کله هم حکومت ته د عوامو د فائدي لپاره د څه زمکې اړتیا پېښ شي. نو حکومت ته دا اختیار وي. چه دغه مخکه د هغه کس نه واخلې. او هغه ته د هغې معاوضه او بده ورکړي. نو دغه ډول دا زمکې چې فی الحال د خپلو مالکانو په قبضه کې پریځوي (پریځودې) شوي. که راروانو مسلمانانو ته اړتیا پیدا شي نو ددې نه فائده اخستې شي.

وَالْخَرَاجُ فَإِنْ قُلَّ حَالَ فَقَدْ جَلَّ مَا لَدَيْهِ وَابِهِ، وَإِنْ مَنَ عَلَيْهِمْ بِالْزَّعَابِ وَالْأَرَامِ يَذْفَعُ إِلَيْهِمْ مِنَ الْمَنَقُولَاتِ بِقَدَرِ مَا يَتَيَّمَانَهُ الْعَقْلُ لِيُؤْتِيَهُمْ عَنْ عَدْلِ الْكَوَاكِبَةِ.

هل اللغة: ① يتيما: برابرولي شي، تيارولي شي زياده وفتح: - او خراج د كوم چې د دغه مقبوضه زمكونه اخستې شي. اگر چه كم دي في الحال خوزيات به شي په مستقبل كي، د امله د هميشوالي نه، د امام شافعي رحمه الله د استدلال نه خواب دي. كوم چې هغوی په دې الفاظو ((والخراج غير معادل لقتته)) كي بيان كړې وي. حاصل د خواب دا دي. چه په ظاهره كه خراج ته اوكتلې شي. نويقيني خبره ده. چه د زمكې په اعتبار سره خراج د پير كم دي. خوروسته به دا خراج رورو زياتيږي. او بله دا چې هميشه لپاره به اخستې شي. نو كوم خيز چه لږ وي. خو هميشه وي. د هغه خيز نه غوره دي. كوم چې ډيرو. خو وختي وي. ددې امله دا خبره صحيح نشوه. چه خراج كم دي. او كه د امام احسان او كړو په هغوی باندې په څونو سره. یعنې دغه جنگي قيديان نه آزاد كړل. او قتل نه كړل. نو ورکوي به هغوی ته منقول شيان (خيزونه) په هغه اندازه چې آسانوي هغوی ته كار. یعنې كله چې امام مقبوضه زمکې د خپلو مالکانو په ملکیت کې پریږدي. نو یواځې دا نه چې صرف زمکې ورته پریږدي. او د هغوی کوم نور منقول مالونه دي. چه مسلمانان نه خان سره اړې شي. هغه ترې واړه واخلې. او په مجاهدینو پېښ کړي. ځکه چې د زمکې کړولو لپاره د نورو اسبابو او وساتلو اړتیا هم وي. اوس که امام دوی ته صرف زمکې

د احسان په طور قیدیان دارالمرب ته واپس کول

﴿وَلَا يَجُودُونَ بِدَعْوِهِمْ إِلَى ذَا الْحَرْبِ﴾ لَأَن فِيهِ تَقْوِيَّتُهُمْ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَإِن أَسْلَمُوا لَا يَغْنَاهُمْ لِإِدْعَاءِ الشَّرِيدِ بِهِ، وَكَأَن يَسْتَرْكَبُهُمْ

حل اللغه: ① الاندفاع دفع كول، لري كول ② التوفير: تمام (پوره) اخستل

زېاده وتریږي: - اونه دی جانز چې واپس کړی **﴿مام﴾** دوی دارالحرب ته ځکه چې په دې **﴿واپس کولو﴾** کې مضبوط ددوی **﴿حربیانو﴾** دی په مسلمانانو باندې، که دوی اسلام قبول کړلو نو نه به قتل کوی دوی د امله دلرې کیدو د شر **﴿ددوی﴾** بغیرددې **﴿قتل﴾** نه، اوجانزدی ده **﴿مام﴾** لپاره چې غلامان جوړ کړی دوی لپاره د پوره کولود فاندې **﴿دمسلمانانو﴾** پس د منعقد کیدو د سبب د ملکیت نه، **﴿چې په حالت د کفر کې ددوی گرفتاری ده﴾** یعنی کله چې حربیان په حالت دکفر کې بنديان شی نوپه دوی باندې د مسلمانانو ملکیت راتلې شی **﴿په خلاف اسلام قبولوددوی وړاندې د گرفتاری نه﴾** ځکه چې نه منعقد کیږي **﴿د گرفتاری ددوی﴾** سبب روسته **﴿داسلام قبولونم﴾**

د قیدیانو پر بدلہ کی دفعہ اختتام

(وَلَا يَخَافُ بِالْأَسَازِيِّ عِنْدَ أَبِي حَبِيقَةَ) (١) وَقَالَ: يُقَادِي بِهِمُ اسَازِيُّ الْمُسْلِمِينَ) وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ لِأَنَّهُ فِيهِ تَحْلِيلٌ مِنَ السَّلَامَةِ وَهُوَ
أَوَّلُهُ مِنْ قَتْلِ الْكَافِرِ وَالْإِنْتِفَاعِ بِهِ.

حل اللغة: ① یفادی فدیہ ورکوی ② الاستغفار فائده اخستل

ژباړه وشره: - اوفدیه به نه اخلی په عوض د قیدیانو د کافرانو نه چې قید ورکړی اود خلاصو په بدله کې ترې قیمت واخلي. په نیز د امام ابوحنیفه د افرمائی صاحبین په فدی به اخلی ددوی د قیدیانو قیدیان مسلمانان، اودا د جواز د مسلمانانو قیدیانو په فدی به کی اخستل. قول د امام شافعی دې ځکه چې په دې عمل کې خلاصول د مسلمان دی. د کفارو د قبضه نه اودا د خلاصول د مسلمان زيات غوره دی دقتل د کافرنه، اود فاندی اخستلو نه ده د کافراندي.

وَلَمْ أَنْ فِيهِ مَعْرُوفَةً لِكُفْرِهِ إِلَّا أَنَّهُ يَتَوَدَّعُ دُرّاً عَلَيْنَا، وَدَقِيقَةً حَرْبِهِ غَيْرَ مِنْ اسْتِغْثَاذِ الْأَسِيرِ السَّلِيمِ، إِلَّا أَنَّهُ إِذَا بَقِيَ فِي أَيْدِي جُرْكَانٍ لَيْطَاءٍ
فِي حَقِّهِ غَيْرَ مُصَافٍ إِلَيْنَا،

حل اللغة: ① المعونة مدد كول ② الاعانة مدد كول

ژباړه وښيي: - اود امام ابو حنيفه عليه السلام لپاره دليل دا دي، چه په دې مؤرخو د كافرانو كي چې خپل دارالحرب ته واپس شي له كومك كول دي كفر سره، ځكه چې دې به واپس كيږي لپاره د جنگ موږ سره يعنې چې دوي دخپل كافرانو سره انديوالان شي. نود هغوي قوت او توان به پرې زيات شي. او بيا به دمسلمانانو مقابلې لپاره د كافرانو سره يوځاني شي له اودفع كول د شرد جنگ ددوي غوره دي د خلاصولو د قيدي مسلمان نه له هغه د كافرانو د قيد نه خلاص كړي شي له ځكه چې دې مسلمان قيدي پاتې شي په لاسونود هغوي د كافرانو كي نودا امتحان دې له الله تعالى د اړخه له په حق دهغه كي، چه نسبت نې نه كيږي موږ يعنې ددې امتحان نسبت موږ ته نه كيږي، چه مسلمانانو په امتحان كي اچولي دي. بلكه خلك دا واني چه الله تعالى په امتحان كي اچولي دي له اوامداد كول په واپس كولو د قيدي دهغوي ددې نسبت كولاى شي موږ ته يعنې كه موږ دهغوي قيدي هغوي ته واپس كړو. او په دې باندې هغوي ته قوت ملاؤ

(١) القول الرابع هو هذا قول الإمام عليه السلام كذا في الدر المنثور (٦٤٩١١) ورد المختار (٢٥١١٣) والهندي (٢٠٦١٢) وفتح القدير (٢٠٠٥) ورد المختار (٢٥١١٣) لكن رجح العلامة ابن الهمام عليه السلام قول صاحبين عليهم السلام قال المفتي غلام قادر مدظله العالی ترجح ابن الهمام عليه السلام ألين بهذا الزمان إلخ وإن كنت تريد التفصيل فارجع إلى القول الرابع (٤٨١١١) -

خلورم توك

أَمَّا الْمَغَادَاةُ بِمِثَالِ (أ)
حَاجَةً اسْتَدْرَاجًا سَارِي بَدْرِي، (ب)

حل اللقمة: ① المفاداة فديه ور كول

[illegible]

بِه قِيد يَانُودِ اِسَان كُولُو هَكَم

قَالَ يَقُولُ (مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعْضِ

وله (توضیح: ملا ابو الحسین قدوری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: اوجائز نہ دے احسان گول پہ دوی یعنی کافرانو قیدیانو
الاسازی یومریدلو. ()

۱) وجدیم تاسو مومي ۲) الاسر بندول، فيدي كول ۳) الاسر محمي ۴) كول

(١) من حديث عمر رضي الله عنه أخرجه مسلم في الجهاد رقم (٥٨) -
(٢) قال الزيلعي رحمته الله في الأئمة في كتاب المغازي بإسناده عن سعد بن المسيب رضي الله عنه قال قال من رسول الله ﷺ من الأسرى يوم بدر أربأ

(٢) قال الزبلي رحمه الله روى الواقدي في كتاب المغازي بإسناده عن سعيد بن المسيب رحمه الله قال من رسول الله من الأسرى يوم بد رأيا
عزاً عمرو بن عبد الله بن عمير الجمحي وكان شاعراً (الخ)

زیاده و تشریح:- اوزمور دپاره دلایل^۱ قول دالله تعالی دې. چه «فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ» اوبله دا چې دې^۲ یعنی دا قیدی^۳ په قید کولو او مغلوبه کولو سره ثابت شوې دې حق د غلام جوړولو په ده کی،^۴ یعنی کله چې دې په جنگی قید کی راوستې شو. نو دا جائز ده. چه ده نه غلام جوړ کړې شی. او دده د غلامی نه مسلمانان فائده واخلی^۵ نو جائز نه دې ساقط کول ددې^۶ للاحق چې غلام جوړول دی د قیدی^۷ بغیر د فائده اوبدلی نه^۸ بلکه پکار ده چې ددې قیدی په سر مسلمانانو ته^۹ فائده اورسی. او دده په بدله کی ورته^{۱۰} خه مال ملاؤ^{۱۱} شی^{۱۲} او هغه حدیث چې روایت نهې کړې دې امام شافعی^{۱۳} لچه^{۱۴} نهې^{۱۵} په جنگ بدر کی په بعضی قیدیانو باندې احسان کړې وو. او بغیرد عوض نه^{۱۶} هغوی پریخودی وو^{۱۷} نو هغه منسوخ دې په هغه آیت کوم چې موږ تلاوت کړلو. لچه^{۱۸} مشرکان قتل کړې په کوم خانې کی چې نهې بیا مومی^{۱۹} ځکه چې دا آیت چې «فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ» د سورة براءت دې. او سورة براءت په ټولو کی^{۲۰} آخرنې سورت دې چې په لسم کال د هجرت نازل شوې وو. او جنگ بدر په دویمه هجری کی شوې وو. نو معلومه شوه. چه آیت د حدیث لپاره ناسخ شو^{۲۱}

د دشمن څاروی دارالاسلام ته راوستونه د عجز صورت

﴿وَإِذَا رَأَوْا إِلَاسًا لِّلْعَدُوِّ مَوْشًى فَلَمْ يَغْزُوا عَلَيْهِمْ وَكَانُوا عَلَيْهِمْ يَوْمَئِذٍ كَالْآلِئَاتِ الْمَقْنُونِ﴾ (النساء: ۹۱) ﴿وَلَا يَرْكَبُهَا وَالْإِلَاسُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾ (عن عَنِ ذُبَيْبِ الشَّامِيِّ وَالْإِلَاسُ كَلَّةٌ). (۱)

حل اللغة: ① العود واپس کیدل ② موش: جمع د ماشیه څاروی ③ الذبح: حلالول ④ الحق: سوزول ⑤ العجز: زخمی کول

زیاده و تشریح:- او کله ه اراده او کړی امام د واپس کیدو د دارالاسلام ته^۱ اوده سره څاروی وی^۲ بلکه گډې وزه وغیر^۳ او قادر نه وی په نقل کولو^۴ یعنی بوتلو^۵ د هغی دارالاسلام ته، نو ذبح دې کړی او او دې سوزوی^۶ نه^۷ ذبح کولونه^۸ اوزخمی کوی دې نه^۹ لچه^{۱۰} پښې لاس یا نور اندامونه ترې کټ کړی^{۱۱} اونه دې پریردی داسې. او فرمائی امام شافعی^{۱۲} پرې دې ردی دغه ډول^{۱۳} بغیرد ذبح کولونه^{۱۴} ځکه چې نهې^{۱۵} منع کړې ده د ذبح کولود وزه چیلې نه مگر خوراک دپاره^{۱۶} لچه^{۱۷} وزه به دخوراک نه بغیرد بل مقصد لپاره نشی ذبح کولی. نو د دې حدیث نه هم معلومه شوه. چه په زیر بحث صورت کی ددې څاروو ذبح کول جائز نه دی^{۱۸}

﴿وَلَا أَنْ ذُبَيْبُ الْحَوَارِثِ يَوْمَئِذٍ ضَعِيفٌ وَلَا غَرَضٌ أَصْحَابُ كَسْرِ شَوْكَةِ الْأَعْدَاءِ﴾ (النساء: ۹۱) ﴿وَلَا يَرْكَبُهَا وَالْإِلَاسُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾ (عن عَنِ ذُبَيْبِ الشَّامِيِّ وَالْإِلَاسُ كَلَّةٌ). (۱)

حل اللغة: ① كسر: ماتول، کمزورې کول ② شوكه: رعب، قوت، شان ③ تخريب: نورول ④ البنيان: آبادي زياده و تشریح:- اوزمور دپاره دليل دا دې. چه ذبح دحيوان جائز ده د غرض صحيح دپاره، اونشته غرض^۱ او مقصد^۲ زيات صحيح د ماتولود توان د دشمن^۳ ځکه چې موږ دا څاروی ذبح کړو. نو په دې باندې د دشمن مادی قوت کمزورې شو. او چه مادی قوت کمزورې شی. دا د فوخی قوت د کمزورې مقدمه ده^۴ بیا به سوزولې شی^۵ ددغه څاروی روسته د ذبح کولونه^۶ په اور سره، دې لپاره چې ختمه شی فائده ددې دکافرانو نه^۷ او د هغوی د فائده^۸ اخستو قابل پاتې نشی^۹ او دا^{۱۰} سوزول^{۱۱} او اگر ځیدل پشان نړولو دکورونو^{۱۲} یعنی دکافرانو کورنه نورول جائز دي. ځکه چې په دې کی هغوی ته مادی نقصان رسی^{۱۳}

(۱) قال الزيلعي قلت غريب وروي ابن أبي شيبه في مصنفه عن يحيى بن سعيد قال حدثت أن أبا بكر^۱ بعث جبرشاً إلى الشام فخرج يتبع يزيد بن أبي سفيان فقال إني أوصيك بعشر لا تقتلن صبياً ولا امرأة ولا كبيراً هرمأ ولا تقطعن شجراً مثراً ولا تعفرن شاة بقرة إلا لما كلة الحديث أخرجه مالك في الجهاد يا بالهني عن قتل النساء والولدان في الفز رقم ۱۰۰) -

بجلاف التعريق قبل الذبح لانه منهي عنه (١) وبجلاف العقول لانه مثله وتحرق الأسلحة أيضا وما لا يعترق منها يدفن في موضع لا يعلم عليه الكفار باطلا لا للمنفعة عليهم

بطلان عليه التعريق سوزول (٢) العقر زخمی کول (٣) موضع خانې (٤) ابطال باطلول، ختمول

هل السنة: (١) التعريق سوزول نه وړاندې د ذبح نه، هر یغنی د ذبح نه روسته شې سوزول جائز دی. او که ذبح زیاده وتریخ: په خلاف د سوزولو نه وړاندې د ذبح نه، هر یغنی د ذبح نه روسته شې سوزول نه وي. او په ژوندون کې سوزوی. نو دا جائزه ده. ځکه چې منع شوې ده ددې سوزولې نه ځکه شوې نه وي. او په راغلي دي. په اور باندې به د اور د مالک نه یعنی د الله تعالی نه سوا بل څوک سزا نه په حدیث مبارک کې چې راغلي دي. په اور باندې به د اور د مالک نه ځکه چې دا مثله ده. ځکه د مثله وړ کوي. او په خلاف د زخمی کولو هر یغنی د څارو زخمی کول جائزه دي. ځکه چې دا مثله ده. ځکه د مثله نه دي منع کړي. او سوزولې به شی وسله هم ځکه چې څاروی د ذبح کولونه روسته سوزولې نه دي منع کړي. او هغه وسله چې نه سوزی ددې نه، بنځولې به شی په داسې خانې کې چې خبرنشی دهغې نه شی. او هغه وسله چې نه سوزی ددې نه، بنځولې به شی په داسې خانې کې چې خبرنشی دهغې نه کافران، لپاره د ختمولود فائده نشی اخستلې. او قوت به نې پرې نه زیاتېږي.

د مال غنیمت د ویش وخت

إِذَا قُتِلَ غَنِيمَةٌ فِي دَارِ الْحَرْبِ حَسَى يُجْرَبُ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ (١) وَأَسْأَلَ الشَّافِعِيُّ: لَا يَأْسَ بِذَلِكَ. وَأَمَّا أَنْ يَمْلِكَ لِلْغَنِيمَةِ لَا يَكُنْ قَبْلَ الْإِحْزَابِ دَارَ الْإِسْلَامِ عِنْدَنَا، وَعِنْدَ أَهْلِ بَيْتِنَا عَلَى هَذَا الْأَصْلِ عِدَّةٌ مِنَ الْمَسَائِلِ فُكِّرْنَا فِي كِفَايَةِ الْمُنْتَهَى (٢)

زیاده وتریخ: - اونه به تقسموی غنیمت په در الحرب کې تردې چې راوې باسی. او دهغې نه. دار الاسلام ته، ځکه د محفوظ شې او فرما نیلې دي امام شافعي رحمه الله نشته باک په دې کې ځکه په دار الحرب کې د مال غنیمت ویش اوشې او اصل ددې اختلاف ده. دا دې چې ملک د غانمین لپاره نه ثابتېږي وړاندې د ساتنه نه په دار الاسلام کې، په نیز مونی هر یغنی زموږ په نیز د مجاهدینو ملکیت په غنیمت باندې هله راځي. چې غنیمت دار الاسلام ته راوړلې شي. او محفوظ شي. او بیا کیري په دې اصل باندې څو مسائل کوم چې مونږ ذکر کړي دي په کفایة المنتهی کتاب کې، هر یغنی دهغې مسائلونه دا دي. (١) په مجاهدینو کې یوکس په گرفتارو ښځو کې یوه وینځه وطی کړي. نو ددغه وطی نه دهغې بچې پیدا شي. او دا مجاهد واطی دهغه د نسب دعوی او کړي. چې دا زما بچې دي. نو دا امام شافعي رحمه الله په نیز نې نسب ثابتېږي. او دغه وینځه دده ام ولده شوه. او زموږ په نیز چونکه وطی په دار الحرب کې شوې وه. په هغه وخت کې پرې دده ملک نه وو. نو نسب نې دده نه نه ثابتېږي. بلکه په دده به د زنا کول په وجه عقر یعنی تاوان وي، بلکه وینځه او دهغې بچې او کوم تاوان چې په دده باندې واجب شوې وي. هغه به په مجاهدینو باندې تقسیمولې شي. (٢) که په دار الحرب کې د مال غنیمت نه یو مجاهد څه خیز خرڅ کړي. نو دغه بیع زموږ په نیز نه صحیح کیري. او دا امام شافعي رحمه الله په نیز صحیح کیري. (٣) دغه ډول که په غازیانو کې څوک په دار الحرب کې مړ شي. نو دده نه به په مال غنیمت کې میراث نشي وړې او دا امام شافعي رحمه الله په نیز په ترې په مال غنیمت کې میراث اوړې شي.

أَنَّ سَبَبَ الْمِلِكِ الْإِسْلَامُ إِذَا قُتِلَ عَلَى مَالٍ مِمَّا فِي السُّبُورِ، وَلَا مَعْنَى لِلْإِسْلَامِ سَبَبُ الْإِبْرَاءِ وَقَدْ تَحَقَّقَ:

(١) فيه أحاديث نقلها الزيلعي رحمه الله منها حديث أبي هريرة رضي الله عنه قال بعثنا رسول الله ﷺ فقال إن وجدتم فلاناً وفلاناً فأحرقوهما بالنار فلما خرجنا دعانا رسول الله ﷺ فقال إن وجدتم فلاناً وفلاناً فاقتلوهما ولا تحرقوهما فإنه لا يعذب بها إلا الله أخرجه البخاري في الجهاد باب ١٠٧ والترمذي في السير باب ٢٠ والدارمي في السير باب ٢٣ وأحمد في المسند (٣٠٧١٢).

(٢) فيه أحاديث نقلها الزيلعي رحمه الله منها حديث أبي هريرة رضي الله عنه قال بعثنا رسول الله ﷺ فقال إن وجدتم فلاناً وفلاناً فأحرقوهما بالنار فلما خرجنا دعانا رسول الله ﷺ فقال إن وجدتم فلاناً وفلاناً فاقتلوهما ولا تحرقوهما فإنه لا يعذب بها إلا الله أخرجه البخاري في الجهاد باب ١٠٧ والترمذي في السير باب ٢٠ والدارمي في السير باب ٢٣ وأحمد في المسند (٣٠٧١٢).

هل لطفه: ① الاستيلاء غلبه ② الصبوة جمع د صيد بنکار

زياده وتريح:- دده امام شافعي رحمه الله لپاره دليل دا دي. چه سبب د ملك غلبه ده كله چې راشي رحمه الله غلبه په مال مباح باندې، يعنې چې يومياح مال وي. او هغه د چا په قبضه كي راشي. نو دې په هغې باندې غالب شو. او هغه خيز دده ملكيت او گړ خيدلو. لكه څنگه چې په بنكارو نو كي وي. يعنې بنكار د چا ملكيت نه وي. خو چه د بنكاري قبضه پرې راشي. نو دې دهغې مالك او گړ خي. او نيسته معني د غلبې. په مال غنيمت كي. سوا د اثبات د يد. يعنې قبضي نه چې په مال غنيمت باندې قبضه راشي. نو دده پرې غلبه راغله. او چه غلبه پرې راغله. نو دې ني مالك شو. اگر چه په دار الحرب كي وي. او يقناً موجود شوې دي. اثبات ديد په مال غنيمت باندې. نو چه اثبات ديد شوې دي. نو ملكيت هم ثابت شو.

وَلَمَّا أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ (عَنْ يَمِيمِ الْقِنِيعَةِ فِي دَارِ الْحَرْبِ) { (١) } وَالْخِلَافُ ثَابِتٌ فِيهِ، وَالْقِسْمَةُ بَيْنَهُمْ مَعْنَى قَدْ خُلِ غَنِمَتُهُ،

زياده وتريح:- اوزمون رحمه الله د احنافو رحمه الله لپاره دليل دا دي. چه نبی ﷺ منع كړې ده د بيع د مال غنيمت نه، په دار الحرب كي. يعنې په دار الحرب كي به مجاهدين اخستل او خرڅول نه كوي. او خلاف په مېنځ زموږ او امام شافعي رحمه الله ثابت دي په دې بيع كي، يعنې زموږ په نيز په دار الحرب كي د مال غنيمت خرڅول جائزه دي او د امام شافعي رحمه الله په نيز جائز دي. نو څوك چې بيع حرامه گړ خوي. هغه به ویش د مال غنيمت هم حرام گړ خوي. او ویش بيع ده معني نو داخليږي په تعريف د بيع كي، ویش معني څكه بيع ده. چه د بيع نه روسته مشتري ته مبيع جلا شي. دغه ډول د ویش نه روسته ویش شوې برخه د نورو حصو نه جلا كيږي. نو داخليږي. تقسيم لاندې د دې نهی، نه نهی لكه څنگه چې د غنيمت بيع په دار الحرب كي جائز نه ده. دغه ډول د ویش هم جائز نه دي.

وَلَمَّا الْإِسْتِئْذَانُ ثَابِتٌ الْإِدَاءُ الْحَافِظَةُ وَالنَّاقِلَةُ وَالثَّانِي مُعَدِّمٌ لِقُدْرَتِهِمْ عَلَى الْإِسْتِئْذَانِ وَوُجُودُهُ ظَاهِرٌ.

هل لطفه: ① الاستنقاذ قدرت

اوبله دا يعنې په دار الحرب كي د ویش عدم جواز لپاره بل دليل دادې. چه غلبه په مال باندې راضي په اثبات د قبضي محفوظې او نقل كونكي سره، يعنې په يو څيز باندې غلبه او قبضه هله راځي. چه هغه به داسې لاس كي راشي. چه محفوظ وي. او هغه نې ساتنه كولې شي. او هغه د يو ځاني نه بل ځاني ته په خپل اختيار سره نقل كولې شي. او په دار الحرب كي چې كوم مال وي. نو په هغې كي دوهم شي. په نقل كول دي. معدوم دي د امله د قدرت د دوي. په دار الحرب كي د كافرانو لپاره بنكاره دي. يعنې چې مجاهدينو سره مال غنيمت وي. او دوي لاهه دار الحرب كي وي. د دې خبرې زيات امكان دي. چه كافران بغير د څه سخت مزاحمت او مقابلې نه دغه مال د مسلمانانو نه واپس واخلي. څكه چې هم د هغوی وطن وي لارې كوڅې ورته معلومې وي. نو د دې امله په دار الحرب كي د مال غنيمت ویش جائز نه دي.

ثم قيل: مؤيد الخلفاء تركب الأمصار على القنعة إذا قسم الإمام لأعني اختياره، لأن حكم الملك لا يثبت بدونه.

زياده وتريح:- بيا ونيلى شوى دي چې ځاني د اختلاف د احنافو او امام شافعي رحمه الله په مېنځ كي. په ترتب د احكامو كي دي. په ویش باندې يعنې په دې ویش باندې چې كوم احكام مرتب كيږي. چه د ویش نه روسته د مال غنيمت خرڅول يا چاته هبه كول يا. په ميراث كي ډول، خوږل د وينځې وطى وغيره تصرفات په كي د احنافو په نيز نشي كولې. او د امام شافعي رحمه الله په نيز كولې شي. نو دا اختلاف په هغه صورت كي دي. چې ویش كړې وي امام بغير د اجتهاد نه. او كه اجتهاد او كوينش نې كړې وي. او دهغې نه روسته نې په دار الحرب كي ویش كړې وي. نو بيا د ویش په جواز كي اختلاف نشته. په دار الحرب كي ویش

خلورم تھوک

ڏلورم ٽوڪ ڳري وي. نويسا د ويش په جواز کي اختلاف نشته. بلکه دا حانفويه نيزهم په دغه ويش باندې ملکيت ثابتېږي. ځکه چې ددې ملکيت نه بغيرد ملک احکام نه ثابتېږي. ځه خرخول خوړل وطی کول هبه کول وغيره تصرفات دي.

کراهه نيزه عند محمد قائم قال على قول أبي حنيفة وأبي يوسف لا يجوز العتمة في دار الحرب.

ثابتی دی
کول وغیرہ تصرفات دی
کراہۃ تزییر عند محمد قائمہ قال علی قول ابي حنیفۃ وابی یوسف لا تجوز الفیۃ فی دار الحرب.
وکیل الکراہۃ، وہی گراہۃ تزییر کی ہے۔ اختلاف پہ کراہت کی دی۔ یعنی داخانویہ تزییرہ دار الحرب کی ویش
وکیل الکراہۃ، وہی گراہۃ تزییر کی ہے۔ اختلاف پہ کراہت کی دی۔ یعنی داخانویہ تزییرہ دار الحرب کی ویش

[illegible]

وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ الْأَقْصَلِ أَنَّ يَحْيَى بْنَ إِسْمَاعِيلَ قَالَ لَمَّا دَخَلَ الْمَدِينَةَ وَوَجَّهَ الْكَرَاهَةَ أَنْ دَلِيلُ الْبُطْلَانِ رَاجِعُهُ، إِذْ أَلَّهَ تَقَاعَدَ عَنْ سَلْبِ الْحِزَابِ فَلَا تَقَاعَدُ
عَنْ إِزَاكِ الْكَرَاهَةِ. (سلب: ختمول) (پ) ابوات: پیدا کول

[illegible]

دہمعاون اومقاتل پہ اسحق غنیمت کی برابری

دِمَاعُونَ أَوْ مَقَاتِلَ بِهٖ اسْحَاقُ غَنِيْمَتٌ كُفًى بِرَأْسِهِ
(وَالَّذِينَ آمَنُوا وَالْمُقَاتِلِينَ فِي الْعُسْكَرِ سَوَاءٌ) لَا تَتَوَاتَرُ فِي السَّبَبِ وَهُوَ الْمُجَازَّةُ وَالْمُؤَدُّ الْوَقْعَةَ عَلَى مَا عُرِفَ، وَكَذَلِكَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ
يُفَرِّقُ أَوْ غَيْرَ ذَلِكَ كَمَا -

هل اللغة: ① الردء: كوميك كول ② العسكر: لشكر ③ المجاوزة: تيريدل

ڪتاب السیر

زبانہ وتصریح:- ملا ابو الحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: مددگار اور جنگ کونکي دواړه برابر دي په لښکرکي، هلته څومره برخه چې مقاتل ته ملاوېږي. هغه هومره به معاون ته هم ملاوېږي. د امله د برابري ددوی نه په سبب د استحقاق غنیمت رحمۃ اللہ علیہ کي، اودا د سبب استحقاق رحمۃ اللہ علیہ تیریدل دی د اسلامي سرحدنه، داخافویه نیز، بس چې د اسلامي سرحدنه تیر شي. نو دفتح په صورت کي دې مستحق غنیمت دي. اویا حاضریدل دی په واقعہ د جنگ ته، په نیز د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ د جنگ سره مباشرة شرط نه دي. اودا دواړه شيان (خیزونه) که د اسلامي سرحدنه تیریدل وي، او که جنگ ته حاضریدل وي. موجود شوی دی. او وجود د سبب سره مسبب واقع کیږي. نو ددوی معاون هم مستحق د غنیمت دي. لکه څنگه چې پیژندې شوی دی. هلته بیان دا اختلاف کي. اودغه ډول د برابرې دمقاتل سره په استحقاق د مال غنیمت کي. هغه څوک چې جنگ نه وي کړې د امله د مرض اویا د بل عذر نه، دهغه امله کومه چې موږ بیان کړه. هغه استحقاق د غنیمت د سرحدنه په تیریدو یا جنگ ته په حاضریدو سره راځي. اودا دواړه موجود شوی دي.

دارالاسلام ته د واپس کېدونه وړاندې دلنکر سره یوځاني کېدل

﴿وَأَذِ الْأَعْمَى الْمَدِينَةَ فِي دَارِ الْحَرْبِ قَبْلَ أَنْ يَخْرُجُوا إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ مَكَرًا وَمُفَرِّبًا﴾ ۱۰ ﴿لَا يَأْتِي بِغَيْرِ الْإِسْلَامِ﴾ ۱۱

هل اللغة: ① المدد مددگار ② الانقضاء ختمیدل

زبانہ وتصریح:- او کله چې یوځاني شی دوی د مجاهدینو رحمۃ اللہ علیہ سره مددگار په دار الحرب کي وړاندې دي نه چه دوی را راولي وی غنیمت دارالاسلام ته نو شریکيږي به دغه مددگار د لښکر سره رحمۃ اللہ علیہ په دې غنیمت کي رحمۃ اللہ علیہ خلاف ثابت دي. هلته دې مسئله کي په استحقاق د غنیمت کي رحمۃ اللہ علیہ د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ روسته د ختمیدو د جنگ نه، رحمۃ اللہ علیہ د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نیز که جنگ ته حاضر شوې ته وی. نو اگر چه غنیمت نه دارالاسلام ته نه وی را راولي. اود دې نه وړاندې ورسره مددگاران یوځاني شي. په مال غنیمت کي ددوی برخه نه کیږي. اودا د اختلاف رحمۃ اللہ علیہ بناء دي په هغه څه چې موږ بیان کړې دي د اصل نه. هغه د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نیز د استحقاق غنیمت لپاره جنگ ته حاضریدل شرط دي اوزموږ په نیز د اسلامي سرحدنه تیریدل شرط دي. نو په زیر بحث مسئله کي زموږ په نیز د مددگاران څکه مستحق د غنیمت دي. چه دوی د اسلامي سرحدنه تیر شوي دي. اود امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نیز څکه مستحق د غنیمت نه دي. چه د جنگ په موقع دوی نه ووحاضر شوي.

﴿وَأَمَّا يَنْقُطُ حَقُّ الْمَظْذَرِّ عِنْدَ الْإِسْلَامِ أَوْ يَنْقُطُ حَقُّ الْمَظْذَرِّ عِنْدَ الْإِسْلَامِ﴾ ۱۲ ﴿لَا يَأْتِي بِغَيْرِ الْإِسْلَامِ﴾ ۱۳

زبانہ وتصریح:- اویقینا ختمیږي حق د شرکت په نیز زموږ رحمۃ اللہ علیہ یعنی کوم کسان چې دمدد لپاره د لښکر سره د جنگ نه روسته یوځاني شي. نو د دوی حق د مال غنیمت نه په درې طریقو ختمیږي. که په دغه دریو کي یوه هم موجود شي. نو دوی مستحق د شرکت نه دي. او که په دې کي یوه هم نه وي. نو بیا مستحق د غنیمت دي. غنیمت په محفوظ کاوه سره، هلته دارالاسلام کي رحمۃ اللہ علیہ یا په ویش د امام سره په دار الحرب کي، اویا په خرڅولو د غنیمت په دار الحرب کي، څکه چې په هره یوه طریقه دې د لښکر سره رحمۃ اللہ علیہ نه، پوره کیږي ملک د مجاهدینو په غنیمت رحمۃ اللہ علیہ نو ختمیږي حق د شرکت رحمۃ اللہ علیہ مال غنیمت کي رحمۃ اللہ علیہ دمددگارانو، هلاک په زیر بحث مسئله کي په دغه دریو کي یوه هم نه ده موجود شوې. نو څکه مستحق د غنیمت دي.

دلنکر د یازادانو لپاره د مال غنیمت حکم

﴿وَلَا عَلَى الْأَعْمَى سَبْعُ مِائَاتٍ﴾ ۱۴ ﴿وَلَا عَلَى الْفَقِيرِ مِائَةٌ﴾ ۱۵ ﴿وَلَا عَلَى الْفَقِيرِ مِائَةٌ﴾ ۱۶

وَالسَّلَامُ {الْغَيْبَةُ لَيْسَ بِمَعْدِ الْوَفْقَةِ} (١) وَلَا لَئِنَّ وَجَدَ الْجِهَادَ مَعْنَى
الْحَسَنِ قَدُورِي عَلَيْهِ السَّلَامُ فَرَمَانِي.

[illegible]

بِكَارِيدَلُو اودا خبره دكارو پاره د ويري سبب وړي چې

وَلَمَّا لَمْ تَوْجَدْ الْمَجَازَّةَ عَلَى قَصْدِ الْقِتَالِ فَأَعْدَمَ السَّبَبَ الظَّاهِرَ يُقْتَضَى السَّبَبُ الْحَقِيقِيُّ وَهُوَ الْقِتَالُ

وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَوَجُّدُ الْمَجَاوِزَةِ عَلَى نَفْسٍ مُتَّصِلَةٍ بِمَنْزِلَةِ الْمَلَكِ الْمَكِينِ
 براه و توجیه :- اوزمود لپاره دلیل دا دې چه نه دې موجود شوې تیریدل ؟ داسلامی سرحد نه په قصد د
 جنگ ؟ یعنی دا سوداگر چه داسلامی لښکر سره داسلامی سرحد نه تیریدل. نو ددوی اراده د جهاد نه وه. بلکه
 د تجارت وه. چه مونږ به په مجاهدینو باندې ددوی د اړتیا شیان (خیزونه) خرڅوو. نو معدوم شو سبب
 ظاهری ؟ استحقاق غنیمت، یعنی داستحقاق غنیمت لپاره سبب دا وو چه دوی دجهاد په اراده د اسلامی
 سرحد نه راوړیدلې وی. او داسې نه ده شوې. نو داستحقاق غنیمت سبب موجود نشو. اوس هرکله چې
 داستحقاق غنیمت ظاهری سبب نشته. نو ؟ اعتبار به کولای شی دسبب حقیقی، چه جنگ دې. ؟ یعنی چې
 استحقاق غنیمت ظاهری سبب موجود نه شو. نو اوس به ظاهری سبب ته گورو. چه جنگ دې. که هغه موجود
 شوې وی. نو استحقاق د غنیمت به وی. او که نه وی. نو استحقاق غنیمت به نه وی. او په زیر بحث مسئله کې
 حقیقی سبب چې جهاد دې. ددې مجاهدینو نه نه دې موجود شوې. نو ځکه به دوی مستحق دمال غنیمت نه
 وی ؟

ثُمَّ لِيُذْخِرَ الْإِسْطِثْقَ عَلَى حَبِيبِهِ يَا سَائِرَ أَهْلِ الْعَيْدِ الْقِيَالِ، وَمَا زَاوَاهُ مَوْلَى عَلَى كَمَرِ رُحَى اللَّهِ عَنْهُ أَنْ تَأْتِيَهُ أَنْ يَشُدَّهَا
عَلَى قَمِيهِ الْقِيَالِ.

نوراهی استحقاق مال غنیمت مناسب دحال دده (مجاهد) که په سپړلئ وی او که پیدل وی په وخت دجنگ کی ، (ژنوکو په سپړلئ وی په مال غنیمت کی به ورته د راکب برخه ملاویری. او که پیدل وی، نود راجل برخه به ورته ملاویری) او امام شافعی (رحمه الله) چې کوم حدیث روایت کړې دې. (چې مال غنیمت دهغه چا لپاره دې. چې جنگ ته حاضر شی) نودغه روایت موقوف دې په حضرت عمر (رضی الله عنه) حدیث نه دې (او یا تاویل ددې حدیث دا دې. چې حاضر شوي وی جنگ ته په قصد د جهاد، (لاوېه زیربخت مسئله کی بازاری کس دجهاد لپاره نه دی حاضر شوي، بلکه د خپل تجارت دپاره، نومستحق د مال غنیمت نشي)

(١) قال الزيلعي رحمته الله قلت غريب مرفوعاً وهو موقوف على عمر رضي الله عنه كما قال المصنف رواه ابن أبي شيبة في مصنفه ... عن طارق بن شهاب أن أهل البصرة غزوا نهاوند، فأمدهم أهل الكوفة وعليهم عمار بن ياسر فطهروا فأراد أهل البصرة أن لا يقسموا لأهل الكوفة فقال رجل من بني تميم أيها العبد الأذع تريد أن تشاركنا في غنائمنا ؟ وكانت أذنه جدعت مع رسول الله ﷺ فقال خير أذني سببت ثم كتب إلى عمر رضي الله عنه فكتب عمر رضي الله عنه إن الغنمة لمن شهد الواقعة (نصب الراية ٦٢٠١٣)۔

حل اللغة: ① الحمولة. سيرلئ ② الارتجاع تقسيمول

وَالْحَمْدُ فِي مَذَابِ الْإِسْلَامِ إِذَا وَجَدَ فِي الْمَغْنَمِ حُمُوكَ تَحْمِيلُ الْقَنَائِمِ عَلَيْهَا إِنَّ الْحُمُوكَ وَالْمَغْنَمَ مَأْمُورٌ
وَكَذَا إِذَا كَانَ فِي يَدِ الْعَالِ فَعُلْ حُمُوكَ لِأَهْلِ مَالِ الْمُتْلِينَ،

ٻيڙاهه وٺڻ لاءِ - اولنديز ٻڌ ڪلام ۾ ٻه ڏي ۾ مقام ۾ ڪي، دا، ده، ڇهه امام ٻه مال غنيمت کي ڦاروي ٻيا موموي. نوباريه ڪري غنيمتونه ٻه هفتي باندئي، ڇڪه ڇي سپرلي اوڇهه ڇي ٻه هفتي بارڪولي شئي. ٻيڙاهه ڊغاڙيانو لپاره ڊي. ڇهه ڪلهه دارالاسلام ته اوري. نوهه ٻه ڏي ٻه ٽي تقسيموي. نوڪه زره ٽي ٻه وي اوڪه ٻه، د دارالحرب ڇهه ٻه ٽي دارالاسلام ته نقل ڪوي. اوڏهه ۾ حڪم ڏي. ڪه وي ٻه بيت المال کي زياتي سپرلي. ٻه امام المسلمين به د بيت المال نه هغه سپرلي راوغواي. اوڏا مال غنيمت به بار ڪولاي شئي ٻه هفتي سورلو باندئي. ڇڪه ڇي دا ۾ بيت المال سورلي. مال د مسلمانانو ڏي.

وَلَوْ كَانَ لِلْعَامِينَ أَوْ لِبَعْضِهِمْ لَا يُخْبِرُهُمْ فِي رِوَايَةِ السَّيْرِ الصَّغِيرِ لِأَنَّهُ أَيْدَاءُ جَارَةٍ

اوکه وی «سپرلی ملکیت» د «سپرلی» غازيانو يا د بعضو «غازيانو» نوزووبه نه کوي «امام» په دوی باندې په روايت د سيرصغير کي ، «څکه چې دبل دمال نه فائده اخستل دهغه د رضا نه بغير جائزه نه دي. نوپه دې صورت کي که امام دغه غازيان چاسره چې سپرلي وي. د مال غنيمت په اوړلو باندې مجبوره کړي. څکه چې دا ابتداء اجاره ده. «لا ابتداء» دچا نه په زور سره په کرايه خيز اخستل جائزه نه دي. البته که ابتداء اجاره نه وي. نوپيا دمالک د رضا نه بغير هم دهغه نه په کرايه سره خيز اخستي شي. مثلاً يوکس دبل نه ديوې هفتې لپاره هتکړئ (بېړئ) په کرايه واخستله. اوپوه هفته د سمندر په مينځ کښې پوره شوه. نو اوس کرايه داردمالک د رضا نه بغير دغه هتکړئ (بېړئ) خان سره دومره وخت ايسارولي شي. چه دسمندر د مينځ نه غاړې ته اوځي. په دې مثال کي چونکه اجاره ابتداء نه ده. څکه دمالک د رضا نه بغير هم اجاره کولې

وَصَارَ كَمَا إِذَا انْقَضَتْ دَائِبَتُهُ فِي مَقَارِفِهِ وَنَمَّ رَفِيقُهُ فَضْلَ حَمُولَةٍ، وَيُخَيَّرُ هُمْ فِي رِوَايَةِ الْيَسِيرِ الْكَبِيرِ لِأَنَّهُ دَلَّمُ الْعَمَلِ الْعَامِ بِتَحْيِيلِ قَدَحِ غَضَبٍ

حل اللغة: ① مفازة بيا بان، صحراء ② رفيق ملكري ③ الاجبار مجبوره كول

خلوړم ټوک

ژباړه وښخ: - اودا د صورت په داسې شو چه مړه شی سپړلی دده د یو کس په څنګل کې، اودده د انډیوالان سره زیاتې سپړلې وې. د نوښت په دې باندې نشي مجبوره کولې چه په کرایه ترې دغه سورلی واخلي. اوپه خپله یا خپل سامان پرې بار کړی. نولکه څنګه چې د څنګل په صورت کې نشي مجبوره کولې. دغه ډول د جهاد په صورت کې هم نشي مجبوره کولې. او مجبوره کوی به دوی د غازیان په اور لود مال غنیمت دارالاسلام ته بطور امانت په روایت د سیر کبیر کې، ځکه چې دا د اور لود د غنیمت دارالاسلام ته لري کول د ضرر عام دی. په بار کولو د ضرر خاص، د یعنی مال غنیمت د ټولو غازیانو حق دی که په دار الحرب کې دا پرېښولې (پریځودې) شی. نو د ضائع کیدو خطره نې ده. نو د دې عام ضرر لري کاوه لپاره که غازیان د مال غنیمت په اور لویاندې مجبوره کړې شی. نو دا څه ناجائز خبره نه ده.

دویم نه وړاندې د مال غنیمت د خرڅولو ممانعت

وَلَا يَجُوزُ لِلْفَتَا بِرَقْلِ الْغَنِيمَةِ فِي دَارِ الْحَرْبِ (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِيهِ خِلَافُ الشَّافِعِيِّ، وَقَدْ بَيَّنَّا الْأَصْلَ) ژباړه وښخ: - اوجائزه دې خرڅول د مال غنیمت وړاندې د ویش نه په دار الحرب کې، ځکه نه وی ملک وړاندې د ویش نه، د اور لود ملک نه وړاندې بیع باطله ده. او په دې د عدم جواز د بیع په خلاف دامام شافعی دې. او موږ بیان کړې دې اصل د اختلاف چې زموږ په نیز مال غنیمت ترڅو پورې په دارالاسلام کې محفوظ شوې نه وی. نو ملک نه ثابتېږي. اودامام شافعی دې په نیز ثابتېږي.

وَمَنْ مَاتَ مِنْ الْقَائِمِينَ فِي دَارِ الْحَرْبِ فَلَا حَقَّ لَهُ فِي الْغَنِيمَةِ، وَمَنْ مَاتَ مِنْهُمْ تَعَدَّ إِخْرَاجُهَا إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ قَسْبًا لِيُرْتَبِعَ (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَمْلِكُ قَبْلَ الْإِخْرَاجِ، وَإِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ).

ژباړه وښخ: - اوڅوک چې مړ شو په دار الحرب کې د غازیانو نه، نو نشته حق دده لپاره په مال غنیمت کې، ځکه چې په دارالاسلام کې د محفوظ کیدو نه وړاندې په مال غنیمت باندې ملکیت نه راځي. او څوک چې مړ شو د دوی د غازیانو نه روسته د راویستلو د دې د مال غنیمت د دار الکفر نه په دارالاسلام ته، نو حصه ده لپاره د وارثانو دده. ځکه چې کله مال غنیمت درالاسلام ته راوړسیدل. نو په دې باندې د غازیانو ملکیت راغلو. او د ملکیت راتلونو روسته که سړي مړ شي. نو دده ملکیت خپل وارثان په میراث کې اوړي. ځکه چې میراث جاری کیږي په ملکیت خپل، اونه راځي ملکیت وړاندې د ساتنه نه په دارالاسلام کې. بلکه ملکیت چې راځي. نو د دې په دارالاسلام کې د حفاظت نه پس.

وَسَأَلَ الشَّافِعِيُّ: مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ تَعَدَّ اسْتِغْرَارُ الْهَرَمَةِ بَيُوتَ نَسَبِيَّةٍ لِقَبَائِلِ الْإِسْلَامِ فِيهِ عِنْدَهُ وَقَدْ بَيَّنَّا هَلْ لِقَبَائِلِ: ① اسْتِغْرَارُ ثَابِتٌ ② الْهَرَمَةُ: شَكْسَتْ، مَاتَ، نَاكَامِي

ژباړه وښخ: - او فرماني امام شافعی د څوک چې مړ شو. دوی د غازیانو په کې، پس د مکمل کیدو د شکست د کافرانو، نو میراث په اوړي شی دده برخه د امله د قیام د ملک نه په دغه مال غنیمت کې دده دامام شافعی په نیز، او یقیناً موږ د دې د اصل په بیان کړې دي.

په دار الحرب کې د ګیاه او خوراک د خپرونو استعمال

قَالَ (وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَغْلِفَ الْعَسْكَرُ فِي دَارِ الْحَرْبِ وَيَأْكُلُوا مَا يَدْرِي [دوه] مِنَ الطَّعَامِ) قَالَ زَيْدُ اللَّهِ عَنْهُ: أُرْسِلَ وَلَمْ يَفْقِدْهُ بِالْحَاجَةِ، وَقَدْ شَرَطَهَا فِي رِوَايَةٍ وَلَمْ يَشَرْطَهَا فِي أُخْرَى.

هل اللغة: ① علف ګیاه

ژباړه وښخ: - د ابو الحسن قدوري دې فرماني. او نشته باک په دې چې ګیاه ورکړي د اسلامي لښکر په دار الحرب کې. د خپلو خاورو ته. او خوراک او کړي دغه څه نه چې مومي نې دوی د اسلامي لښکر په د خوراک د خپرونو نه، وائی بنده ضعیف د صاحب د هدایم په مطلق ذکر کړې دي ابو الحسن قدوري د څوک دا حکم، او مقید کړې نې نه دې په حاجت سره، د یعنی ابو الحسن قدوري دې مطلقاً دا ذکر کړي.

دی. چه د غازيانو لپاره د مال غنيمت د گياہ او د خوراک شيان (خيزونه) استعمالول جائز دی. او د حاجت قيد نې په کيښي نه دي لگولي. که حاجت ورته وي. نو استعمالولې نې شي. او که حاجت نې نه وي. نو نشي. او يقيناً شرط کړې نې دې دا (حاجت) په يو روايت (د سیر صغير) کي، اونه دې شرط کړې (په روايت د سیر کي) کي،

وَجْهَ الْأَوَّلَى أَنَّهُ مُشْتَرَكٌ بَيْنَ الْقَائِمِينَ فَلَا يَحْتَاجُ إِلَى الْإِيجَابِ بِهَذَا الْإِيجَابِ كَمَا فِي الثِّيَابِ وَالذَّوَابِ.

هل اللغة: ① الانتفاع فائدة اخستل ② الثياب جمع د ثوب، جامه ③ الدواب جمع د دابة: خاروي زياده وتشرح: - وجه د اول روايت (په حاجت نې په کي شرط کړې دې) دا ده. چه دا (گياہ او د خوراک شيان (خيزونه) مشترک دی په مينځ د غازيانو کي، نو نه به وي مباح فائده اخستل دې نه مگر د اړتيا په وجه، لکه څنگه چې په جامو او سورلو کي دی. (يعنی د مال غنيمت نه د جامو او سورلو استعمال بغيرد حاجت نه مباح نه دي)

وَجْهَ الْأُخْرَى قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ {فِي طَعَامٍ غَيْرِ بَرٍّ كَلَامًا وَاعْلَمُوا وَلَا تَحْمِلُوا} (١)

زياده وتشرح: - او وجه د دوهم روايت (په گياہ او خوراک د خيزونو استعمال جائز دي) قول د نبی دې په طعام د خيبر کي، دا (تجوري وغيره) خوري، او د دې نه گياہ ورکوي (خپلو خاروونو) اومه نې اوړي بل خاني ته،

(يعنی دلته ستاسو لپاره د دې خوراک جائز دي. بل خاني ته نې اوړل جائز نه دی)

وَلَا تَحْمِلُوا عَلَى ذَلِيلٍ الْحَاجَّةَ وَكَوْنُهُ فِي ذَا الْحَرْبِ، لِأَنَّ الْقَارِي لَا يَسْتَجِيبُ قَوْلَ نَفْسِهِ وَعَلَفَ ظَهْرُ مَدَامُافِيهَا وَالْبَيْتَةُ مُنْقَطِعَةٌ، بَقِيَ عَلَى أَصْلِ الرِّبَاةِ لِلْحَاجَّةِ

هل اللغة: ① يستمع: ملگري کيږي، يو خاني کيږي ② الميرة: د خوراک خيزونه زياده وتشرح: - او بله دا چې حکم (د اباحت او عدم اباحت) لگولي شي په دليل د حاجت باندې، او دا دليل د حاجت کيدل د دې (گياہ او طعام) په دار الحرب کي، (يعنی گياہ او د خوراک خيزونو ته په دار الحرب کي اړتيا وي) ځکه چې غازي سره نه وي خوراک د خپل خان او گياہ د خپلي سورلي، په هغه موده کي، چه وي قيام دده په دې (دار الحرب) کي، او طعام جلا شوي دي ددوي نه (يعنی په دار الحرب کي دوي سره د خپل خوراک انتظام نه وي. ځکه چې غازيان خان سره گياہ او د خوراک شيان (خيزونه) نشي اوړي. نو پاته پاتي شو اصل اباحت. د امله د حاجت نه، (په د خوراک خيزونو او گياہ ته اړتيا دي. نو لنډيز دا چې د غازيانو لپاره خپلو خارو ته د مال غنيمت نه گياہ ورکول او په خپله د خوراک شيان (خيزونه) خوړل جائز دي)

يُحْلَلُ الْبَيْتُ لِأَنَّهُ يُسْتَجِيبُ قَائِدَهُ دَلِيلَ الْحَاجَّةِ، وَقَدْ نَسِيَ إِلَيْهِ الْحَاجَّةَ فَتَغَيَّرَ حَقِيقَتُهَا فَتَسْتَجِيبُ لِمَا رَدَّ فِي الْمَغْنَمِ إِذَا اسْتَقْنَى عَنْهُ،

زياده وتشرح: - په خلاف د وسله، (يعنی د غازيانو لپاره په دار الحرب کي د مال غنيمت وسله استعمال جائز نه دي) ځکه چې دې (غازي) خان سره ساتی وسله (کله چې دې د دار الاسلام نه د جهاد په نيت روانيږي. نو خان سره وسله اوړي) نو ختم شو دليل د حاجت (وسله ته) او کله کله پيښيږي حاجت دې (وسله ته، مثلاً توره نې ماته شي. يا تري ورکه شي) نو معتبره وي حقيقت ددې (يعنی حقيقت د حاجت نه دليل د حاجت يعني کله چې د غازي نه په دار الحرب کي وسله بې درکه شي. يا ماته شي. نو ده ته د وسله اړتيا وي. ځکه چې هروخت د کافرو داڅه د حملې خطر موجود وي. نو په دې صورت کي وسلې ته په حقيقت کي اړتيا دي. نو حقيقي اړتيا پيښ شو. استعمال نې هم جائز نشي. نو استعمال به نې کړي (يعنی د

بیت المال و سله به په دار الحرب استعمالوی. بیا به نې واپس کړی مال غنیمت ته کله چې بې پرواه شی ددی موسلم نه لږجه یا دار الاسلام ته راواپس شی. یا ورته په لاره کې په بله څه طریقه و سله ملاؤ شی.

[illegible]

١) السلاح و سله ٢) الخبز روتى ٣) السمن غورى ٤) الزيت تيل
طريقة :- اؤاروى پشان د وسله دى . يعنى لکه خنگه د بيت المال د وسله استعمال بغير ضرورته جائزه دې . دغه ډول د بيت المال د څاروى استعمال هم جائزه دي او طعام مکوم چې په متن کي ذکر دي چه طعام خوړول اجازت ورته شته ، نو دا به وي لکه ډوئ ، غوښه ، اوهغه چې استعمال يې په دې مکونکي کي ، لکه غوري او تيل .

د مال غنیمت نه د تیلو استعمال جواز

فَأَلَّا (وَيَسْتَعْمِلُوا الْعُطْبَى) وَفِي بَعْضِ النُّسخِ: الْقَلِيبُ، وَيَذْهَبُونَ بِالذَّهْنِ وَيُوقِوْهُ بِالذَّائِبَةِ) لِمَاسِ الْحَاجَةِ إِلَى جَمِيعِ ذَلِكَ

دل التفة: ① العطب: لرگی ② العطب: خوشبوئی ③ الدهن: تیل ④ الوفاق: غورول
 زیادہ وترج: ⑤ ابو الحسن قدوری ⑥ بیکہ: فرمائی، او ⑦ مجاہدین: استعمالولی شی لرگی اویہ بعضی
 نسخو کی د خوشبوئی ذکر دے. ⑧ یعنی مجاہدین د مال غنیمت خوشبوئی استعمالولی شی ⑨ غورول
 کولای شی بہ غورول باندی، اوخورلی شی پرې خاروی ⑩ یعنی دھغوی سوئی چي د زیاتوگر خیدوبہ وجہ
 کمزوری شوې وی. نویہ غورولو سرہ مضبوط شی ⑪ د املہ د حاجت نہ دې ټولو ⑫ خیزونہ: تہ، ⑬ یعنی
 د خوراک شيان (خیزونہ)، گیاه، تیل، غوری، لرگی ⑭

دویش نه وړاندې دیت المال دهر ډول وسله استعمال اجازت

(وَقَالُوا لِمَا يَمْجِدُونَهُ مِنَ الْإِسْلَامِ، كُلِّ ذَلِكَ بِلَا قِيَمَةٍ) وَأَمَّا بَيْنَهُ إِذَا اخْتَارَ إِلَهُ بَأْسًا لَمْ يَكُنْ لَهُ سُلَاحٌ وَكَذَلِكَ يَنْشَأُ

ئۇسلە وئىزىڭ :- اوجىڭك بە كۆي **﴿غەزىيان﴾** پە ھەغە خە چې مومى ئې د وسلە نە ھوقىسمە بغيردوئىش نە، اود **﴿ابو الحسين قەدورى﴾** ددې قول تاويل دا دې. چە كەلە محتاج شى دې **﴿دببىت المال وسلە تە﴾** پە داسې شان چې نە وى دە سرە وسلە اويقنىاً مود بىيان كړې **﴿اشارە دە﴾** ((بغلاف السلاح لأنه يستصحبه إلى آخره)) قول تە

دوسله څرخولو او جمع كولو حكم

وَلَا يَزِيدُ أَنْ يَبْعُوهُمْ فِي ذَلِكَ شَيْئًا وَلَا يَقُولُوا لَهُ: إِنَّ الْبَيْعَ يَرْتَّبُ عَلَى الْمَلِكِ وَلَا يَمْلِكُ عَلَى مَا قَدْ مَنَّا، وَأَمَّا هُوَ بِأَعْيُنِهِ وَصَارَ كَالْبَّيْعِ لَهُ الطَّعَامُ،

نوله وتریج :- اوجائز نه دی چې دوی **غازیان** څخه کړې ددې **څیزونو** نه کوم چې ذکر شو په دې قول
 یر چې **(من العلف للذواب و أخذ الطعام للأكل و الغبط للإستعمال و ادهان السلاح للقتال)** نه څه شی ، اونه به ذخیره
 کوی دا **شیان** (څیزونه) کوم چې اوس اجمالاً ذکر شول څکه چې خرڅول مرتب کیږی په ملک باندې
 څرجه په یوڅیز یاندي د وړاندي نه ملک ثابت وی . نوهغه شی خرڅولی شی څه اونشته ملک څرجه مال غنیمت
 باندې څکه څنگه چې موږ وړاندي بیان او کړلو څرجه په دارالاسلام کې د ساتنه نه وړاندي په مال غنیمت
 باندې ملکیت نه راځی څه او یقیناً دا نفع اخستل ددې څیزونو نه څه اباحت دې څه امله د اړتیا د استعمال
 نه څه او اوگر څیدل پشان د مباح له الطعام څرجه مثلاً زید بکر ته اوواټی . زما د اړخه تا لپاره ددې طعام
 خوراک مباح دې . نو په دې اباحت سره بکر لره دا نه دی جائز چې هغه طعام خرڅ کړی څه دغه شان د ذکر
 شوو څیزونو استعمال د غازیانو لپاره مباح دی څه څرځول وړله جائز نه دی څه

وَأَنذَرْتَهُمْ يَوْمَئِذٍ نَّارَهُمْ سَاءَ لِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

حل اللغة: ① تمول: ذخیر کول ② الذهب: سره زر ③ الفضة: سپین زر ④ العروض: سامان

ژباړه وتریخ: - اودا قول د ابو الحسین قدوری رحمته الله علیه چې ((ولا یتمولونه)) په دې کې اشاره ده دې خبرې ته چې دوی د غازیان عليهم السلام به نه خرڅوی دا مال غنیمت عليهم السلام په مقابل د سرو او سپینو زرو او سامان تجارت کې عليهم السلام مال غنیمت ورکړې اودا شیان (څیزونه) واخلی. اودا خبره چې د اشیان (څیزونه) به په سرو او سپینو زرو او سامان تجارت نه خرڅوی ددې لفظ تمول نه معلومېږي. ځکه چې تمول مالدارۍ ته وائی. او مالداره کېږي سرې هله چې دې د سرو، سپینو او سامان تجارت مالک وی عليهم السلام ځکه چې نشته اړتیا دې عليهم السلام سرو، سپینو زرو او سامان تجارت عليهم السلام ته عليهم السلام څنگه ضرورت چې د خوراک ځواک څیزونو سره تړلې شوې دي. یعنې که سرې ته خوراک ځواک نه ملاوېږي. نو دا د ده د هلاکت سبب گرځي. نو هر کله چې سرو او سپینو زرو او سامان تجارت ته د خوراک د څیزونو پشان اړتیا نشته. نو دا شیان (څیزونه) به سرو او سپینو زرو او سامان تجارت خرڅول جائز نه دي. احقر شاه فیصل وائی. چه د یتمولونه لفظ نه دا مترشحه کېږي. که په غازیانو باندې داسې سخت وخت راشي. چې د خوراک ځواک ذخیره ورسره ختمه شي. نو که په دغه وخت کې دوی مال غنیمت خرڅ کړي. یا په مال غنیمت باندې د خوراک ځواک شیان (څیزونه) واخلی. نو دا به جائز وی. ځکه چې لکه څنگه د اړتیا په وجه د دوی لپاره د مال غنیمت نه د خوراک شیان (څیزونه) خوړل او استعمالول جائز وو. نو دغه ډول د سخت اړتیا په وخت کې که د مال غنیمت په بدله کې دوی ته طعام ملاوېږي. نو دا به هم جائز وی. والله اعلم عليهم السلام

قَالَ بَاعَهُ أَحَدُهُمْ رَدَّ النَّاسُ إِلَى الْغَنِيمَةِ، لِأَنَّهُ بَدَّلَ غَيْرَ مَا كَانَتْ لِلْجَمَاعَةِ. وَأَمَّا الْقِيَابُ وَالنَّاعَةُ فَيَكْرَهُانِ لِبُعَاثِهَا بَابِلَ الْغَنِيمَةِ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ لِلاِشْتِرَاكِ،

ژباړه وتریخ: - که خرڅ کړل عليهم السلام د مال غنیمت عليهم السلام یوکس په دوی د غازیانو عليهم السلام کې، نو واپس به کړي عليهم السلام یعنې جمع به کړي عليهم السلام پیسې دهغې عليهم السلام مال غنیمت ته، ځکه چې دا مال غنیمت بدل د هغه څیز دی. چه وو لپاره د دې عليهم السلام مسلمانانو چه غازیان دي. نو چه دچا څیز وو. هغوی ته به واپس کولې شي عليهم السلام او هر چه جامې او سامان عليهم السلام د مال غنیمت عليهم السلام دي. نو مکره ده نفع اخستل ددې نه، وړاندې د ویش نه، ځکه چې د ویش نه وړاندې په دې باندې ملکیت نه راځي. او چه په دارالاسلام کې ویش اوشی. نو هله پرې ملکیت راځي. نو د غیر مملوک څیز خرڅول جائز نشو. ددې امله به هغه قیمت مال غنیمت کې جمع کولې شي. ځکه چې مبدل منه د مال غنیمت وو. نو بدل به هم په هغې کې جمع کولې شي عليهم السلام بغیر د حاجت نه. عليهم السلام دې څیزونو ته حاجت وی عليهم السلام د امله د اشتراک نه عليهم السلام چه واره غازیان په مال غنیمت کې شریک دي. اود مال مشترکه په خرڅولو کې د شریکینو رضا شرط ده عليهم السلام

لِأَنَّهُ يَتَعَيَّرُ لِأَمْرٍ مِّنْهُمْ فِي ذِي الْحَرْبِ إِذَا اخْتَارُوا إِلَى الْقِيَابِ وَالذَّوَابِ وَالنَّاعِ، لِأَنَّ الْحَرَمَ مُسْتَبَاحٌ لِلْغَنِيمَةِ وَقَالَ الْكَتْمُوهُ أُولَىٰ،

ژباړه وتریخ: - مگردا چې ویش او کړې امام په مینځ ددوی د غازیانو کې عليهم السلام په دارالحرب کې کله چې محتاج وی د غازیان عليهم السلام جامو او څارو او سامان ته، عليهم السلام نو په دغه وخت کې د غازیانو لپاره د جامو او د سامان نه فائده اخستل مباح دي. یعنې په عامو حالاتو کې به په دارالحرب کې ویش نه کوي. البته که د غازیانو ورته حاجت وی. نو بیا ویش جائز دي. او چه ویش اوشی. نو بیا د جامو نه فائده اخستل جائز دي عليهم السلام ځکه چې حرام څیز مباح گرځي په وخت د اړتیا کې، نو مکره خو به په طریق اولی سره عليهم السلام مباح گرځي. ځکه چې مکره د حرام نه په درجه کې کم دی عليهم السلام

وَمَعْلُومٌ أَنَّ حَقَّ النَّبِيِّ مَحْمُودٌ، وَمَعْلُومٌ هَؤُلَاءِ مُتَّفِقٌ بِهَا أَكْثَرُ أُولَىٰ بِالرَّعَايَةِ.

حل اللغة: ① المدد: مددگاران ② متفق: یقیني ③ الوعایه: خیال ساتل. لحاظ کول

خلودم توك

وله وشرح: اودا ویش جائز دې. هدا د تقدیری سوال خواب دې سوال دا دې. چه په دارالحرب کي ویش څنگه جائز کیدای شی. حالانکه دا احتمال شته چه داسلامی لښکرد کومک لپاره د دارالاسلام نه نور فوخیان راشی. اودا مسئله تیره شوې ده. چه په مال غنیمت کي دهغوی برخه هم شته. نوچه په دارالحرب کي ویش اوشی. په دې کي دهغه راتلونکی فوخیانو حق وهلی کیږی. اودا جائز نه ده. نودهغې نه خواب کوی چې څکه چې حق د مددگارانو فوخیانو احتمال دې. بلکه صرف یو احتمال دې. اوحاجت ددوی غازیانو یقینی دوی د کومک لپاره به نور فوخیان راخی. بلکه صرف یو احتمال دې. اوحاجت ددوی غازیانو یقینی دې نوزیات لائق دې د لحاظ ساتلو. هریعنی کله چې احتمال اویقینی حاجت یوخانې شی. نود یقینی حاجت پوره کول زیات لائق دی.

وَلَا تَرْفِقْ فِي الْحَقِّ لِأَنَّهُ إِذَا اُخْتَارَ وَاحِدٌ بَعَا لَ الْإِثْقَاءِ فِي الْقُلُوبِ، وَإِنْ اُخْتَارَ الْكُلُّ بَقِيَ فِي الْقُلُوبِ،

وله وشرح: اونه دې ذکر کړې. امام محمد په کتاب السیر کي ویش په وسله کي، هریعنی دانې نه دی ذکر کړې. که غازیان وسله ته محتاج شی. نوپه دارالحرب کي د وسله ویش جائز دې که نه. خونشته توپیر په حقیقت کي هریعنی حقیقت دا دې. چه د وسلې، جامو، سامان اوخارووبه ویش کولوکي څه توپیر نشته. بلکه څکه چې محتاج شی یوکس استعمال ددې ته. نومباح دی ده لپاره فائده اخستل ددې څیزونو. نه په دواړو فصلونو کي هریعنی که وسله وی اوکه جامې سامان وی. اوکه محتاج شو واره غازیانو نو ویش به کوی. امام په مینځ دغازیانو کي په دواړو فصلونو کي که وسله ته محتاج شوی وی اوکه جاموته، د دواړو ویش جائز دې.

إِلَّا مَا إِذَا اُخْتُارَ إِلَى الشَّيْءِ حَيْثُ لَا يَقْتَضِيهِ لَأَنَّهُ الْحَاجَةُ إِلَيْهِ مِنْ قُضُولِ الْخَوَابِرِ.

هل اللغة: ① فيقول زياتي ② السبي: قيدي كول

وله وشرح: په خلاف دهغه صورت کي چې محتاج شی دوی غازیانو قیدیانوته هریعنی که غازیان په دارالحرب کي قیدیانوته محتاج شو. لکه دهغوی خدمت ته، یا په هغوی کي ښځې وی. او دهغوی سره جتماع کولوته محتاج شونو. نه به تقسیموی. امام دغه قیدیان په غازیانو څکه چې حاجت دوی قیدیانوته په زیاتي حاجتونو کي حسابیږی. هریعنی قیدیانوته احتیاج داسې نه دې. چه ددې په وجه سړي په هلاکت یا خطر کي واقع کیږی. لکه څنگه حاجت چې د خوراک څیزونو او جامو ته وی. نودې ته حاجت اباحت دویش نه پیدا کوی. چه په دارالحرب کي دې ویش جائز شی.

په دارالحرب کي د کافر اسلام قبولول

فَأَلَّ (مَنْ أَسْلَمَ مِنْهُمْ) مَقَاتُفِي دَاوَالْحَرْبِ (أَخْرَجَ يَأْسُلَاوِيَهُ نَفْسَهُ) لِأَنَّ الْإِسْلَامَ يَتَأْتِي إِثْدَاءً لِمُتَقَاتِقِ

وله وشرح: دابو الحسین قدوری هریعنی یو فرماني. اوڅوک چې مسلمان شود دوی غازیانو نه، مقتدې ددې اسلام قبولولودا دې. چه اسلام قبول کړی. په دارالحرب کي، ده محفوظ کړلو په اسلام خپل سره نفس خپل، هریعنی داسلام قبولونه روسته مسلمانان دې نشی قتلولی. اونه نې قید کولې شی. څکه چې اسلام منافي دې په ابتداء د غلام جوړلوسره هریعنی چې یوکس مسلمان وی. نودې غلام نشی جوړیدې. څکه چې داسلام اوغلامی په مینځ کي منافات دې، نوچه اسلام وی. رقیبت به نه راخی. البته دا منافات د رقیبت په ابتدائی حالت کي دې. که ابتدائی حالت نه وی. نوییا منافات نشته. لکه یوکافر په قید کي راوستي شی. اودې په غازیانو کي دیوکس په برخه کي راشی. نودې کافر غلام دې. که دغلامی نه روسته ده اسلام قبول کړلو نوییا به هم غلام وی. څکه چې دلته دغلامی په اول کي اسلام نه دې راغلې. بلکه دهغې نه روسته راغلې. اوبه دې کي منافات نشته.

(وَأُولَٰئِكَ الضَّالَّةُ الْيَهُودُ) (لَا تَقْرَبُوا مَالَ يَهُودٍ) (وَكُلَّ مَالٍ يَهُودٍ هَرَبٌ)

ژباړه و تريح :- ملاوده محفوظ كړل په اسلام راوړلوسره د اولاد خپل ماشومان، ځكه چې هغوى هم مسلمانان دي. په اسلام دده سره تبعاً ديعنى هر كله چې په دار الحرب كې كافرمسلمان شو. نودده په اسلام سره دده نفس او مال ته ساتنه ملاؤ شو. اودغه ډول دده ماشومانو بچوته هم ساتنه ملاؤ شو ځكه چې هغوى په دين كې دده تابع دي. چه دې په كوم دين وي. په هغه دين به نې اولاد هم وي. لكه نبى ﷺ چې فرمائيلې دي. هر ماشوم په فطرة اسلامي پيدا كيږي. خودده موريلار دده نه يا يهودي يا نصراني يا مجوسى جوړ كړي. چه څنگه ماحول كې پاتې شي. هم په هغه رنگ كې رنگ شي. اوهر هغه مال دې په خپل اسلام راوړلو سره محفوظ كړل كوم چې دده په لاس دقبضه او ملكيت كې وي.

(يَقُولُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ أَسْلَمَ عَلَى مَالٍ فَهُوَ لَهُ}) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سَبَّحْتَ يَدَهُ الْحَقِيقَةَ إِلَيْهِ يَدُ الظَّاهِرِينَ عَلَيْهِ)

ژباړه و تريح :- د امله د قول د نبى ﷺ نه چا چې اسلام قبول كړلو په مال سره ديعنى د اسلام په وخت كې دغه په ملكيت كې څه مال وو. نو هغه دده دې ملكيت كې باقى دي. ددغه مال نه په اسلام راوړلو سره دده ملكيت نه زائله كيږي. لكه څنگه چې په اسلام راوړلوسره دده دخپلې مشركې ښځې ملك نكاحي زائله كيږي. او بله دا ديعنى په اسلام راوړلوسره دده د مال محفوظ كيږي د بل دليل دا دي. چه وړاندې شوې دي يد حقيقى دده د نومسلم دي د مال باندې د لاس د غلبه كونكو د غازيانو نه، په دې د مال باندې، دى په دغه مال باندې د نومسلم قبضه په هغه وخت كې راغلې وه. چه لا پرې د غازيانو غلبه نه وه راغلې. نو داسلام راوړلونه روسته به دغه مال هم دهغه په ملكيت كې پاته وي. ځكه چې د غازيانو نه وړاندې دغه خيزدده په ملكيت كې موجود وو. اود غازيانو غلبه خو پرې روسته راغلې ده. خودې غلبې دغه مال دخپل مالك د ملكيت نه اونه ويستل. ځكه چې دغلبې نه وړاندې هغه په خپل اسلام سره خپل مال محفوظ كړې وو.

(أَوْدِيَّةً فِي يَدِ مُسْلِمٍ أَوْ ذِمِّي) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي يَدِ صَبِيحَةٍ مُتَحَرِّمَةٍ وَيَدَهُ كَيْدِيَّةٍ)

ژباړه و تريح :- اويا امانت وي ددې په (يده) باندې عطف دي. يعنى ده په اسلام راوړلو سره دخپل هغه مال ساتنه او كړلو. كوم چې دده په قبضه كې دي. اودغه ډول دهغه مال ساتنه نې او كړلو. كوم چې دده امانت پروت وي. په لاس د مسلمان يا ذمى كې، ځكه چې دا د امانت په صحيح لاس كې دي. دد مسلمان اودمى لاس دي. يعنى كه يو كس دمسلمان يا ذمى سره څه خيز امانت كيږي. نودغه امانت به محفوظ وي. ځكه چې حكومت د مسلمان اود ذمى د مال اوجان د ساتنه ذمه وار دي. نو كه دوى ځان سره دچا خيز امانت كيږي. په هغې باندې به ددوى امانت قبضه صحيح وي. او ددې د محترم كې دي. ديعنى دمسلمان سره نې امانت كيږي. اودمسلمان قبضه عندالشرع محترمه ده. اوحربى قبضه عندالشرع محترم نه ده. او قبضه دده ددې يعنى هرواحد كه مسلمان وي او كه ذمى. پشان دقبضه دده د امانت كيږي. دده ددې كوم كس سره چې امانت كيږي شوي دي. هغه ددغه امانت په ساتنه كې د امانت كيږونكى نائب دي. او كوم حكم چې دمنوب وي. په وخت دعدم منوب كې هغه حكم د نائب وي.

د غلبې نه روسته د دار الحرب د زمكي حكم

(فَإِنْ ظَهَرَ نَاحِيَةٌ دَارِ الْحَرْبِ فَقَارَ فِيْ) (وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: هُوَ لَهُ إِلَّا فِي يَدِ فَصَارَ كَالْمَنْقُولِ).
 حل اللغة: ① المقار مخكه

ژباړه و تريح :- دابو الحسين قدورى دفرمانې. كه موږ غالب شو په دار الحرب باندې، دد هغه مو

قبضه کړلې. نوموځکه د هغه «نومسلم» مال فی دې. ځکه چې ددغه نومسلم سره مقابله نه ده شوې. ځکه چې هغه دخپل اسلام د امله مسلمانانوسره جنگ نه دې کړې. یعنې کله چې په دارالحرب باندې مسلمانان قبضه اوکړې. نو د دارالحرب د مسلمان مال منقول خومحفوظ شو. البته کوم مال چې غیر منقول وی. لکه مخکه، نوهغه محفوظ نه دې. بلکه هغه به داخنافو ښخه په نیزمال فی وی. اوفرمانی شافعی ښخه چې دغه «مخکه» یعنې مال غیر منقول ښخه دده «نومسلم» لپاره دې. ځکه چې هغه «مخکه» دغه په قبضه کې ده. نو د مال منقول پشان شو. یعنې ځنګه چې د مال منقول نه د نومسلم حربی ملکیت نه ختمیږي. دغه ډول د غیر منقول نه هم نه ختمیږي.

وَلَمَّا أَتَى الْعَقَّارَ رَفَى يَدَ أَهْلِ الدَّارِ وَسُلَّطَ أَمَّا إِذَا هُمُ مِنْ مُلْكِهِ دَارَ الْحَرْبِ فَلَمْ يَكُنْ فِي يَدِهِ حَقِيقَةً، وَقِيلَ هَذَا قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ الْآخَرِ.

هل اللغة: ① سلطان غلبه، قبضه

ژباړه وتړيخ:-- اوزمونې «داخنافو» ښخه لپاره دلیل دا دې. چه مخکه په قبضه د ملک د خلګ وکې وی. او دهغې د بادشاه په قبضه کې وی. اودا «هېسې زمکې اوباغونه» هم من جمله دارالحرب نه دې. یعنې په دارالحرب کې حسابیږي. نو توشه «مخکه» د نومسلم په قبضه دده کې حقیقه «بلکه» په دارالحرب کې شوه. نو چه څه حکم د دارالحرب د زمکووې. هغه به ددې نومسلم د زمکې هم وی. یعنې دا به د نومسلم په ملکیت کې پاته نه وی. او وئیلی شوی دی چې دا قول «چه» د نومسلم مخکه به مال فی وی. دامام ابوحنیفه او ابویوسف ښخه آخرې قول دې.

وَقِيلَ قَوْلُ مُحَمَّدٍ وَهُوَ قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ الْأَوَّلِ هُوَ كَقَوْلِهِ مِنْ الْأَمْوَالِ بِنَاءٌ عَلَى أَنَّ الْيَدَ حَقِيقَةٌ لَا تَثْبُتُ عَلَى الْعَقَّارِ عِنْدَهُمَا، وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ تَثْبُتُ

ژباړه وتړيخ:-- اوبه قول دامام محمد ښخه کې اودا «قول دامام محمد» ښخه قول اول د امام ابویوسف ښخه هم دې. یعنې په مخکه باندې د نومسلم عدم ملکیت دشیخینو مذهب دې. اودامام محمد ښخه قول دا دې. چه دنومسلم په خپله مخکه قبضه برقرار پاتې کیږي. اودامام ابویوسف ښخه اولنې قول هم دامام محمد ښخه دقول پشان وو. چه دنومسلم په خپله مخکه ملکیت پاته پاتې کیږي. خوبیا روسته د امام ابوحنیفه ښخه سره اندیوال شو. چه دنومسلم په خپله مخکه ملکیت پاته نه پاتې کیږي. امام محمد ښخه وائی چې دا «مال غیر منقول» پشان د نورو «منقول مالونو» دې. په دې بنا (بنیاد) چې قبضه په حقیقت کې نه ثابتیږي په مخکه باندې په نیزد شیخینو ښخه اوبه نیز دامام محمد ښخه ثابتیږي. یعنې په زیر بحث مسئله کې چې د شیخینو ښخه په نیز د نومسلم مخکه مال فی دې. اودامام محمد ښخه په نیزد نومسلم ملک دې. ددې مسئلې بنا (بنیاد) دا اصولی اختلاف دې. چه دشیخینو ښخه په نیز په مال غیر منقول باندې حقیقی قبضه نه راځي. اودامام محمد ښخه په نیز حقیقی قبضه راځي.

د نومسلم ښخه مال فی دې

(وَنُوحِثُهُ فَيُؤْمَرُ) لَا تَهَاجِرْ أَوْ رَحْبَةً لَا تَتَّبِعْهُ فِي الْإِسْلَامِ (وَكَذَا أَهْلُ الْقَائِمِ) خَلَّافُ الْإِسْلَامِ فَيُؤْمَرُ أَنَّهُ مُسْلِمٌ تَبَعًا كَالْمُتَفَعِّلِ.

ژباړه وتړيخ:-- اوښخه دده «نومسلم» مال فی دې. ځکه چې دا کافره حربیه ده. تابع نه ده دده په اسلام کې، بلکه ځنګه چې ددې بال بچ دده تابع وی په اسلام کې. اودغه ډول حمل ددې «مال فی» دې. خلاف ثابت دې «په» حمل کې. دامام شافعی ښخه هغوی فرمائی. چه دې «حمل» مسلمان دې په تابعداري «پلار» کې، لکه ځنګه چې په ولد منفصل کې دې. یعنې امام شافعی ښخه فرمائی. چه حمل دمسلمان پلار تابع دې. مال فی نه دې. لکه ځنګه چې کوم ماشومان اولاد چې پیدا شوی وی هغه د پلار تابع دی. اودمال فی په حکم کې نه دی. دغه ډول حمل هم.

وَلَمَّا آتَتْهُ خُزْنًا فَبُذِيَ عَلَيْهَا الْوَيْلُ فَتَوَلَّى ظَهْرَهَا وَقَالَ لِسُورَةِ الْبَقَرَةِ مَلَكُوتُهَا فَيَنْقُضُهَا لَهَا وَغُلَامِي

هل اللغة: ① جزء حصه ② الوق غلامی

زبانه و تشریح: -- او موزو لپاره دلیل دا دې چه دې «حمل» جزء ددې «حربیه کافره» دې نودې به غلام وی په غلامی د هغې سره، «یعنی دا حمل چونکه د مور په رحم کی دې دده جلا حیثیت نه دې بلکه د مور د بدن یو جزء دې نولکه څنگه چې مور وینځه ده دغه ډول به ددې دا جزء چې حمل دې به هم ملوک وی اوچه ملوک شو. نو مال فی به حسابیږي» او «پاته امام شافعی ښیي که دا وائی چه دا حمل دپلار د تبعیت د امله مسلمان دې. نودې ملوک نشی کیدی. نودهغې نه ځواب دا دې چه» مسلمان محل دملوکیت دې په تابعداری د بل کی، «یعنی دا صحیح ده چه داصل په اعتبار سره مسلمان غلام او ملوک نشی جوړیدی. خو بالتبع ملوک جوړیدی شی لکه گوری کله چې مسلمان د بل چا د وینځې سره نکاح اوکړی. نودهغې نه چې کوم ماشوم پیدا شی. نو د مور د تبعیت د امله هغه ملوک وی. او د پلار د اسلام د امله هغه مسلمان وی. نو گوره په دې ځانې کی مسلمان ملوک جوړ شو. په تبعیت د مور کی، نودغه ډول په زیربجی مسئله کی هم»

بِخلاف المتفصل لأنه حر لا تبعه أب الحزبية عند ذلك (وأولاده الكبار وفيه) لأنهم كفار حريون ولا تبوية

زبانه و تشریح: -- په خلاف د منفصل «لدا دامام شافعی ښیي» د قیاس نه ځواب دې. هغوی دا فرمائیل چه کوم اولاد پیدا شوی وی. نو هغه د پلار د تبعیت د امله مال فی نه دی. نودغه ډول به حمل هم دپلار د تبعیت د امله مال فی نه وی. نو هغه قیاس نه ځواب ورکوی. چه په خلاف د پیدا شوی اولاد» ځکه چې دغه منفصل «مستقل حیثیت لری او» آزاد دې. د امله د نشتوالی د جزئیت نه په دغه وخت د زیریدل کی «یعنی کله چې دې د مور نه پیدا شو. نو اوس د مور سره د جزئیت تعلق ختم شو. گوری نه چې د مور په مرگ سره دې نه مری. او دده په مرگ سره مور نه مری. نو معلومه شوه. هغه د رحم د زمانې جزئیت پاته پاتې نه دې» او دده «نومسلم» بالغ اولاد مال فی دې. ځکه چې دوی کافران حریان دی. او «دپلار» تابع نه دی. «د دې امله دپلار د اسلام په وجه په دوی د اسلام حکم نشی لگولی»

(ومن قائل من عبدي وفيه) لأنه لما أمر على مولاه فحرره من يده فصارتها أم ولد

هل اللغة: ① التمرد سرکشی کول

زبانه و تشریح: -- او هغه چاچه جنګ اوکړلو «د مسلمانانو غازیانو سره» په غلامانو دده «نومسلم» کی، نو هغه مال فی دې ځکه چې ده هرکله سرکشی اوکړله په خپل مولی باندې، «او د هغه مقابله ته راوتل، یا نې دهغه مخالفت اوکړلو» نو اووتل دلاس دده نه، نو اوگر خیدلو «دغه غلام» تابع د اوسیدونکو دملک خپل «چه دار الکفر دې او هغوی کافران قابل د استرقاق دی. نودې به هم قابل د استرقاق وی»

د نومسلم دهرې شافرسره د پروت امانت حکم

(وما كان من ماله في يده حري في يده) غصباً كان أو ذباً لأن يده ليست بمعترضة

زبانه و تشریح: -- او هغه چې وی د مال دده «نومسلم» نه په لاس د حری «کافر» کی، نو هغه مال فی دې. «په غازیانو به تقسیمولی شی» که غصب وی او که امانت وی. «یعنی حری د دې نومسلم نه په زور اخستی وی او که ده ورسره بطور امانت کیخو دې وی. په دواړو صورتونو کی مال فی دې» ځکه چې لاس «قبضه» دده «حری» نه دې محترم «لکه د مسلمان لاس او قبضه چې محترمه ده. نو هرکله چې محترم نه دې. نوددې نو مسلم مال معصوم پاتې نشو. او د جنګ نه روسته ملک په مال معصوم باندې پاتې کیږی. لکه څنگه چې وړاندې تیر شو. که د نومسلم مال دیو مسلمان یا ذمی سره امانت پروت وی. نودهغې نه مسلم ملک نه ژانله کیږی. ځکه چې د مسلمان اذمی قبضه محترمه ده»

د نوم مسلم د مسلمان يا ذمی سره د مال مقصوبه هضم

﴿وَمَا كَانَ غَضَابِي يَوْمَئِذٍ مُّسْلِمًا أَوْ ذِي فَرْقٍ وَغَدَا لِي حَنِيفَةً﴾ (۱) وَكَأَلْ قَوْمًا: لَا يَكُونُ قَبِيلاً) قَالَ الْعَدُوُّ الضَّعِيفُ رَحِمَهُ اللَّهُ: كَذَا ذِكْرُ الْإِخْتِلَافِ فِي التَّيْسِ الْكَبِيرِ وَذَكَرُوا فِي تَرْجُومَةِ الْحَامِ وَالصَّغِيرِ قَوْلَ أَبِي يُوسُفَ وَمَنْ هُمَا؟

ژباړه وشرح:-- او هغه چې وی «مال» مقصوبه په لاس «قبضه» د مسلمان يا ذمی کی، یعنې چې مسلمان يا ذمی د نوم مسلم نه غصب کړې وی، نو هغه «مال» فی دې په نیز دامام ابوحنیفه او فرماني امام محمد نه دې «مال» فی، وائی بنده ضعیف «صاحب دهادیه» دغه ډول ذکر کړې دې امام محمد اختلاف په سیر کبیر «نوم کتاب خپل» کی، او ذکر کړې دې «شارحینرد جامع صغیر» په شرح د جامع صغیر کی، قول د امام ابو یوسف «د قول د امام محمد سره».

هَذَا الْمَالَ ثَابِتٌ لِلنَّفْسِ، وَقَدْ صَارَتْ مَقْصُومَةً بِإِسْلَامِهِ فَيَتَبَعُ مَالَهُ فِيهَا.

ژباړه وشرح:-- «د شرح جامع صغیرد روایت په بنا چه د صاحبینو «مذهب یوشی نو» د صاحبینو «لپاره دلیل دا دې چه مال تابع د نفس دې او اوگر خیدلو نفس مقصوم په اسلام سره «څخه چې اسلام خپل منونکی ته د مال اوجان ساتنه ورکوی» نوتابع به شی ورسره مال په دې «مقصومیت» کی، «نولکه څنگه چې نفس مقصوم دې نو دغه ډول به مال هم مقصوم وی نو که غصب وی هم به ترې د نوم مسلم ملک نه زاتله کبیر» بلکه دده په ملکیت کبسی به برقرار وی نو چه دده مملوک شو مال فی نفس».

وَلَهُ الْمَالَ مِمَّا تَمْلِكُ بِالْإِسْلَامِ وَالنَّفْسُ لَمْ تَمْلِكْ مَقْصُومَةً بِالْإِسْلَامِ، لِأَنَّهُ لَيْسَتْ بِمَقْصُومَةٍ

هل اللغة: ① الاستيلاء: غلبه كول ② مقصومة: محفوظ ③ متقومة: هغه خيز چې د قيمت لائق وی
ژباړه وشرح:-- او دامام ابوحنیفه «دلیل دا دې چه دا «مال مقصوبه په لاس د مسلم يا ذمی کی» مال مباح دې «څخه چې مال مقصوم نه دې او کوم مال چې غیر مقصوم وی نو هغه مباح وی او په استیلاء او غلبې سره په هغې باندې ملکیت راخی نو د غازیانو لپاره مال فی شو» او نفس نه گرخی مقصوم په اسلام دده «نوم مسلم» سره، «دا د صاحبینو «د دلیل نه خواب دې» هغوی دا فرمانيلی وو چه «ان المال تابع للنفس وقد صارت مقصومة بالإسلام فیتبعه ماله فیها» نو امام ابوحنیفه «ورته خواب ورکوی چه موږ دا نه منو چه نفس په اسلام راوړلوسره مقصوم او گر خیدلو بیا نی دې» ته نه گوري چې دا «نفس» نه دې «مال» متقوم، «څخه چې عصمت متقومه نه ثابتیږی» مگر په دارالاسلام کی، او ده خویه دارالحرب کی اسلام قبول کړې دې، نو ددې امله دده نفس مقصوم متقوم نه دې او په دې باندې دلیل چې په دارالحرب کی په اسلام راوړلوسره نفس متقومه نه گرخی دا دې که مسلمان دا نومسلم په دارالحرب کی په قصد یا په خطا قتل کړی نو په مسلمان باندې د قصده په صورت کی قصاص او د خطا په صورت کی دیت نه واجبیږی البته دومره ده چې داسې هم نه ده چه په دارالحرب کی د نومسلم نفس بیخی غیر مقصوم دې او غیر متقوم دې».

لَا أَنَّهُ حَرَمَ التَّعَرُّضَ فِي الْأَصْلِ لِكُونِهِ مَكْنًى وَإِنَّمَا حَرَمَ التَّعَرُّضَ بِمَا رُضِيَ فَرَضَهُ وَقَدْ اذْهَبَ بِالْإِسْلَامِ

ژباړه وشرح:-- البته دومره ده «دا په اصل کی د یو تقدیری سوال خواب دې سوال دا دې که چیرته د نومسلم نفس غیر مقصوم وو نو یکا ردا ده چه دده نفس ته تعرض کول جائز وو لکه څنگه چې د حربی نفس ته تعرض کول او په هغه باندې چور کول جائز دی نو ددې نه خواب کوی او د نومسلم او کافر حربی نفس په مقصومیت کی توپیر بیانونی» چې دې «نومسلم» حرام دې تعرض کول «نفس دده تم» په نفس الامر کی، د امله

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (۲۳۳۱۵) ورا المحتار (۲۵۵۱۳) والهندية (۲۱۲۱۲) نقلًا عن القول الرابع (۴۸۳۱۱) -

د کیدو دده د نوم مسلمان یا د مطلق انسان د مکلف د لویه احکامو د شریعت او څکه مکلف دي چې انسان د دې لپاره پیدا شوې دي چه د الله تعالی احکامات پوره کړي. او د الله تعالی دا احکاماتو پوره کاوه لپاره د بقاء او ژوند اړتیا دي. او د یوکس د بقاء او ژوند لپاره دا ضروری ده چه ده ته عصمت او ساتنه حاصل وي. او تعرض کول ورته حرام وي. اوبه کوم صورت کي چې دده نفس ته تعرض کول جائز دي. نو دهغې بیان کوي د اوباحت د تعرض د نفس د کافرته یعنی په حربی کافر باندې چې چور کول مباح گرځولې شوه دده لپاره د دفع کولو د شر دده د لاری کافر او هغه د شمس د دفع شویو اسلام قبلو لوسره، د لاری یعنی د کافر نفس ته تعرض کول څکه مباح دي. چه مسلمانانوته دده د شر خطر وه. او هر کله چې په اسلام راوړلوسره دده د شر خطر ختمه شوه. نوته تعرض کول هم ختم شو.

بِخِلَافِ الْمَالِ، إِنَّهُ خُلِقَ غُرَّةً لِلْمُضَيَّانِ فَكَانَ حَقًّا لِلْمُتَمَلِّكِ وَلَيْسَتْ فِي يَدِهِ حُكْمًا قَلَّمَ تَثْبِيتُ الْوَعْدَةِ.

حل الفقه: ① الامتياز: خرج کول

ژباړه وتړيخ: - اوبه خلاف د مال د لاری یعنی مال معصوم نه دي څکه چې دا پیدا شوې دي لپاره د خرج کولو لویه ډول ډول (قسم قسم) مصارفو کي نو شو د دا مال محل لپاره د ملکیت دي. د لاری په مال مفصوبه باندې د مسلمان او د دمی ملکیت راځي. څکه چې دا مال چونکه په دار الحرب کي دي. نو مباح دي. اوبه مال مباح چې د چا استیلاء او غلبه راشي. دهغه شی اونه دي په لاس د ده د نوم مسلمان کي حکما د ملکیت د غاصب په لاس کي دي. یعنی د نوم مسلمان مال کوم چې مسلمان یا دمی غصب کړې دي. لکه څنگه چې دا په ظاهره د نوم مسلمان په لاس اوقبضه کي نه دي. دغه ډول د حکم په اعتبار سره هم دده په لاس کي نه دي. د حکم په اعتبار سره د کیدو مطلب دا دي. چه ظاهراً دده په قبضه کي نه وي. خوده ته د هغې د اخستلو اختیار حاصل وي. لکه یوکس په بینک کي پیسې جمع کړي. نو اگر چه دغه پیسې دده په قبضه کي نه دي. لیکن حکماً دده پیسې دي. څکه چې دې ئې ترې واپس اخستې شي. نو ثابت نشو عصمت د نوم مسلمان د مال، څکه چې په دار الحرب کي مال غیر معصوم وي. نو په هغې باندې د غاصب ملکیت ثابت شو. او دا داسې شوه. لکه چې هغه په یومباح څیز باندې قبضه کړې ده. ددې امله په دغه مال د نوم مسلمان ملکیت پاته پاتې نشي.

د دار الحرب نه په وتلو سره د مال غنیمت جائز الاستعمال څیزونه هرام بحر حیدل

(وَإِذَا غَرِبَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ دَارِ الْحَرْبِ لَمْ يَحْزَنْ يَغْلِقُوا مِنْ الْقَنِيَةِ وَلَا يَأْكُلُوا مِنْهَا) (لَنْ تَعْمُرَهُ قَدْ أَتَقَعَتْ، وَالْإِنْبَاحُ بِأَغْيَابِهَا،

ژباړه وتړيخ: - او کله چې اوځی مسلمانان د دار الحرب نه نونه دي جائز چې گیاه ورکړي د خپلو خارووته د مال غنیمت نه، او لږه دي جائز چې خوراک او کړي دهغې نه څکه چې اړتیا ختم شو اوبه د دار الحرب کي د دې څیزونو د خوراک اوباحت ددې د ضرورت په وجه وو.

وَلَا نَالِ الْعَقْدَ قَدْ تَأْكَدَ حَتَّى يَوْرَثَ نَيْبِيَهُ وَلَا ذَلِكَ قَبْلَ الْإِخْرَاجِ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ

ژباړه وتړيخ: - اورد دي دليل په وجه هم چې په مال غنیمت کښي د مسلمانانو حق نور هم مضبوط شوې دي (او د دې مضبوطیا دليل دا دي چه تردې چې (که په دې غاښمنو کښي څوک وفات شو نو) میراث به اوړي (وارث د دغه مړي چې غاښمن دي) د حصی دده (مړي چې غاښمن دي) اونه دي (دا حکم د میراث اوړو) وړاندې د ویستلو د مال غنیمت د دار الحرب نه، دار اسلام ته (تردې که دغه غاښمن په دار الحرب کښي وفات شوي وي نو دده وارثانو د ده میراث نشو اوړلي)

(وَمَنْ قَتَلَ مَعَ عِلَقٍ أَوْ عَقَا مَرَدَّةً إِلَى الْقَنِيَةِ) عَقَا إِذَا لَمْ تَقْسَمْ وَعَنِ الشَّافِعِيِّ مِثْلَ قَوْلِنَا. وَعَنْهُ أَنَّهُ لَا يَرُدُّ أَغْيَابًا بِالْمَلِكَةِ مِنْ

په: - اوهه څوک چې زیاتی شي د هغه سره څه گیاه یا د خوراک څیز نو هغه به واپس کوي مال

غنیمت ته یعنی په دارالحرب کې د مال غنیمت نه د خوراک څه خیزاخیستی وی. او دارالاسلام ته داخل شول او ویش د مال غنیمت نه وی شوي. نو که په هغه خوراک کې ده سره څه پاته وی. هغه به په مال غنیمت کې جمع کوي. او دامام شافعی رحمه الله نه رحمهم الله روایت رحمهم الله پشان د قول زموږ دې. او ددوی نه رحمهم الله روایت دا دی. چې دا رحمهم الله پاتې شوي طعام او گیاه رحمهم الله به نه واپس کوي. مال غنیمت ته رحمهم الله د امله د قیاس نه په غل باندې رحمهم الله چې یو کس دامام د اجازت نه بغیر دارالحرب ته لاړ شی. او هلته د چا نه څه شی پټ کړي. او بیا دارالاسلام ته راشي. نو دغه شی دده نه نشي اخستی. چه په بیت المال کې جمع کړي شی. بلکه دغه شی هم د هغه ملکیت دی. نو دغه ډول په زیر بحث مسئله کښې هم بېج شوي مال به مال غنیمت ته نه واپس کوي رحمهم الله.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهَا لَعْنَةٌ لَّكُمُ الْعَذَابُ (۱) المتلصص غلا کونکي (۲) الا حراز: محفوظ کول

هغه لفظ: (۱) المتلصص غلا کونکي (۲) الا حراز: محفوظ کول
 وژانده وتریخ: - او زموږ لپاره دلیل دا دی. چه اختصاص رحمهم الله یعنی په دارالحرب کې چې د مال غنیمت نه یو څیز دیوکس لپاره خاص شوي وی. او هغه ترې فائده اخستی شو رحمهم الله نو هغه د اړتیا د حاجت د امله وو. رحمهم الله څیز دیوکس لپاره ته حاجت وو. ځکه ددغه کس لپاره په خصوصیت سره د هغې نه فائده اخستل جائز وو. رحمهم الله یعنی هغه شی ته حاجت وو. ځکه ددغه کس لپاره په خصوصیت سره د هغې نه فائده اخستل جائز وو. رحمهم الله او بیا ختم شو اړتیا رحمهم الله ځکه چې اوس خو دارالاسلام ته واپس شو. دا خپل وطن دې سړي په کې خپل ضروریات د مال غنیمت نه بغیر هم پوره کولی شی رحمهم الله په خلاف د متلصص رحمهم الله یعنی دامام شافعی رحمه الله په متلصص باندې قیاس کول صحیح نه دی. وجه ئې دا ده. چه په مقیس او مقیس علیه کې توپیر دی رحمهم الله ځکه چې هغه حقدار وود هغې مسروقه شی وړاندې د ساتنه نه رحمهم الله په دارالاسلام سر رحمهم الله یعنی په گوم وخت کې چې دی متلصص په دارالحرب کې غلا او کړه. نو په دغه مسروقه شی باندې د هغه قبضه راغله. او دې ددغه شی مالک شو. ځکه چې په دارالحرب کې چې د حربی کافر نه یو شی غلا کړي شی. او غلا ترې یو داسې مسلمان او کړي چه نه امیرد جهاد لپاره لیرې شي. وی. اونه ده په خپله د مال غنیمت په نیت باندې د هغه نه اخستی وی. نو دغه مال غنیمت نه دی. نو چه مال غنیمت نشو. دهغه ملکیت پرې ثابت شو. او کوم کس چې د اړتیا په وجه په دارالحرب کې د خوراک ځواک شی اخستی وی. هغه د اړتیا په وجه په دارالحرب کې د هغې مالک جوړ شوي وو. نو چه کله دارالاسلام ته راغلو. نو هغه اړتیا ختم شو. او چه اړتیا ختم شو. نو ملکیت هم ختم شو. ځکه چې ((الضرورة تقدر بقدر الضرورة)) نو د مال غنیمت د مسئلې قیاس په متلصص باندې قیاس مع الفارق شو. او دا صحیح نه دی رحمهم الله.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهَا لَعْنَةٌ لَّكُمُ الْعَذَابُ (۱) اغنیاء: جمع د غنی ده توانگر (۲) محابو: جمع د محتاج، ضرورت مند (۳) اللقطة: هغه څیز چه د لارې نه راوچت کړي شوی وی

هغه لفظ: (۱) اغنیاء: جمع د غنی ده توانگر (۲) محابو: جمع د محتاج، ضرورت مند (۳) اللقطة: هغه څیز چه د لارې نه راوچت کړي شوی وی
 وژانده وتریخ: - اویس دوش نه دې صدقه کړې دغه رحمهم الله پاتې شوي خوراک او گیاه رحمهم الله که وی رحمهم الله دغه غازیان رحمهم الله شتمن، او فائده دې اخلي دهغې نه که وی محتاجان، رحمهم الله یعنی کله چې دارالاسلام ته داخل شی. او ویش د غنیمت اوشی. اویس ددې نه دوی چې خپل سامان او گوري. نو په هغې کې بعضې دغه څیزونه راپیدا شی. کوم چې دوی په دارالحرب کې د اړتیا په موقع اخستی وو. نو که توانگر وی. هغه دې صدقه کړي. او که غریبان وی. نو په خپل استعمال کې دې راوړي. ځکه چې دوی په خپله د صدقه مصرف دی رحمهم الله ځکه چې دغه مال رحمهم الله اخستی شوي په دارالحرب کې اویا ته بېج شوي روسته دوش نه روسته دارالاسلام کې رحمهم الله او گرځیدلو به حکم د لفظه کې، رحمهم الله یعنی هغه څیز چه په لار کې پروت وی. او څوک ئې راوچت کړي. یعنی لکه څنگه چې د تهمیر او اعلان نه روسته که ملتقط د لفظه مستحق وی. په خپله ترې فائده اخلي. او که مستحق نه وی. بلکه مالدار وی. نو په ده باندې د لفظه صدقه کول واجب دی. دغه ډول زیر بحث مسئله هم ده رحمهم الله د امله د تعذر د

واپس کاهه نه خپلو مالکانوته، څخه چې هغوی خپاره واره شوی دی. اوبله دا چې په دې لږ غوندي څیز کې د ټولو غازیانو حصه ده. نو دا به چاچاته ورکولې شي.

وَأَنَّ كَانُوا الظُّعْمَاءَ بَعْدَ الْإِعْرَازِ قَدْ قُضِيَ إِلَيْهِمْ الْقَنْطَرَانُ كَانَ لَمْ يَسْمُوا وَأَنَّ قِيَمَتَ الْقَنْيَمَةِ قَالَ الْفَقِيهُ يَتَصَدَّقُ بِقَنْيَمَةٍ وَالْفَقِيرُ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِقِيَامِ الْقَنْيَمَةِ مَقَامَ الْأَصْلِ فَأَعَدَّ حُكْمَهُ.

ژباړه وشرېح: او که وی دوی چې فائده نې اخستې وی دهغې څخه خوراک څیز نه، پس د محفوظ کیدونه څخه دارالاسلام کې داخلیدوسره نو واپس کوی به قیمت دهغې څخه استعمال شوی څیز مال غنیمت ته که ویش نه وی شوي. مثلاً یو سیر غله وه. هغه ئې خوړلې وه. نو د یو غلې چې څه قیمت کې هغه به مال غنیمت کې جمع کړې او که ویش شوي وی مال غنیمت، نو مالدار دې دهغې په قیمت صدقه اوکړي. څه او قیمت به ئې څکه صدقه کوی. چه دغه څیز د غازیانو حق وو. خو چونکه مال غنیمت ویش شوې دې او اوس دغه لږ څیز ټولو غازیانو ته نشی رسیدې. نو دهغې قیمت دې صدقه کړې او فقیر چه دې نشته څه څیز به هغه باندې، د امله د قیام د قیمت نه په ځانې د اصل څخه د تعلیل دې ددې لپاره چې کله اصل شي خوړلې شوې وی. نو قیمت ورکول ئې ولې پکار دی. نو مصنف څخه دهغې وجه بیانوی. چه دلته یواصل څیز دي. کومه غله ده. اوبل دهغې قائم مقام دي. چه قیمت دي. نو چه اصل یعنی غله نشته. نو قیمت دهغې قائم مقام شوې او وائې اخستلو حکم د اصل، ځکه د قیمت صدقه کول داسې شو. لکه چې هغه څیز ئې صدقه کړل.

د ویش طریقه

(فصل في كيفية القسمة) قَالَ (وَيَقْسِمُ الْأَمَامُ الْقَنْيَمَةَ بِطَرِيقٍ مُّشْتَبِهٍ) يَقُولُهُ تَعَالَى (فَأَن لَّيْلَهُمْ) اسْتَثْنَى الْقَنْيَمَةَ (وَالْأَرْبَعَةُ الْأَمْحَاسِ بَيْنَ الْقَانِمِينَ) (لَأَنَّهُ عَلَيْهِ الْعِلَافُ وَالسَّلَامُ قَسَمَهَا بَيْنَ الْقَانِمِينَ) ()

ژباړه وشرېح: فصل دې په بیان د طریقي د تقسیم څخه مال غنیمت څخه فرمائی څخه ابو الحسن قدوري څخه او ویش به کړی امام مال غنیمت، نو اوبه باسی څخه ټولونه اول څخه پنځمه برخه د هغې، مال غنیمت نه، د امله د قول د الله تعالی نه، څخه به شې چې کوم څیز تاسو غنیمت کړې نو د الله تعالی لپاره ده پنځمه برخه د هغې اودهغه د رسول دپاره. استثناء کړې ده الله تعالی د پنځمه حصې، څخه پنځمه برخه ترې لاره شي. پاته پاتې شوې څلور حصې او ویش به کړی څخه څلور حصې به منځ د غازیانو کې، څکه چې نې ویش کړې وو مال غنیمت څخه دې څلور حصې به منځ د غازیانو کې،

د فارس او راجل د حصو تفصیل

(فَرَسٌ لِّقَارِسٍ مِّمَّنَّانٍ وَلِلرَّاجِلِ مِثْلُهُ) عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى () (وَقَالَ: لِلْقَارِسِ ثَلَاثَةٌ أَوْ ثَمَنِيٌّ) وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى، لِأَبِي إِسْحَاقَ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَسْهَمَ لِلْقَارِسِ ثَلَاثَةً أَوْ ثَمَنِيًّا وَلِلرَّاجِلِ مِثْلًا) ()

حل اللغة: ① سهم حصه ② فارس: د اس سور

ژباړه وشرېح: بیا لپاره د فارس څخه په جهاد کې ئې دخپل اس سره برخه اخستې وی او لپاره د راجل څخه صرف دې په جهاد کې شریک شوې وی یوه برخه ده په نیزدا امام ابو حنیفه څخه او فرمائی صاحبین څخه چې د

(۱) من حدیث ابن عباس رضی الله تعالی عنهما مجمع الزوائد للهيثمی (۳۴۰۱۵) -
(۲) القول الراجع هو هذا قول أبي حنيفة رضي الله عنه كذا في الخانية (۴۶۳۱۴) ورد المحتار (۲۵۶۱۳) والبحر الرائق (۸۸۱۵) نقلًا عن القول الراجع (۴۸۴۱۱) -

(۳) من حدیث ابن عمر رضی الله عنهما أخرجه البخاری فی الجهاد باب ۵۱ ومسلم فی الجهاد رقم ۵۷ وأبو داود فی الجهاد باب ۱۴۳ رقم ۲۷۳۳ والترمذی فی السیر باب ۶ وابن ماجه فی الجهاد رقم ۲۸۵۴ وأحمد فی المسند (۲۲) -

فارس لپاره درې برخې دي. اودا د درې حصو قول دامام شافعی دي. د یونفلی دلیل دي. دهغې بیان دا دي. د امله دهغه حدیث نه چې روایت نه کړې دي ابن عمر رضي الله عنهما مقرر کړې وې لپاره د فارس درې حصې، او لپاره د راجل یوه حصه،

وَلَا يُنْفِقُ إِلَّا عَلَى ثَلَاثَةِ أَشْخَاءَ الرَّجُلِ: لِأَهْلِهِ وَلِكُلِّ وَاقٍ وَثَقَاتٍ، وَالرَّجُلِ لِلثَّقَاتِ لَا غَيْرَ.

ولأن الإنفاق إلا على الثلاثة أمثال الرجل: أهله ولكل واق وثقات، والرجل للثقات لا غير.

هل اللغة: ١) الكو واپس كيدل ٢) الف: منده وهل ٣) الثبات: ثابت قدم پاتې كيدل
زياده وتريح: د اوبل عقلی دلیل دا بيانوي اوڅكه چې استحقاق د غنيمت راځي په كفایت باندې،
د جهاد ضرورياتو كفایت او کړې او كفایت د ده د فارس په درې برخه د راجل دي. د غنيمت
د جهاد په جهاد کې ورکوي. نو فارس دهغې په درې برخې قرباني ورکوي. يوه درې چنده د
راجل چې څومره قرباني په جهاد کې ورکوي. نو فارس دهغې په درې برخې قرباني ورکوي. يوه درې چنده د
كفایت تفصيل دا دي څكه چې د فارس عمل کوي لپاره د واپس كيدو، اوموندي او ثابت پاتې
كيدو. د غنيمت د درې کارونه کولې شي. مجاهد پرې د دار الحرب نه دار الاسلام ته واپس راتلي شي. په
دشمن پسې منډه هم وهلې شي. او په ډگر جنگ کې داس سربيره د سپرلي په حالت کې مقابلې کولې شي. نو دا
دري کارونه شو. څكه د درې حصو حقدار دي.

وَأَمَّا أَبُو حَنِيفَةَ فَيُطْلِقُ لِبَارِهِ دَلِيلَ هُفَّةٍ حَدِيثٍ دِي. چه روایت نه کړې دي. ابن عباس رضي الله عنهما چې
وَأَمَّا أَبُو حَنِيفَةَ فَيُطْلِقُ لِبَارِهِ دَلِيلَ هُفَّةٍ حَدِيثٍ دِي. چه روایت نه کړې دي. ابن عباس رضي الله عنهما چې

زياده وتريح: د اودامام ابوحنيفه لپاره دليل هغه حدیث دي. چه روایت نه کړې دي. ابن عباس رضي الله عنهما چې
نبي و ورکړې وې فارس ته دوي دوه حصې، او راجل ته يوه حصه، د نوددي حدیث نه دا معلومه شوه. چه
د فارس دوي دوه برخې کېږي. اود وړاندیني حدیث نه معلومه شوې وه. چه د فارس درې برخې
کېږي. خودواړه فعلی حدیثونه دي. یعنی د نبي د فعلی احادیث متعارض شي. نو بیا قاعده دا ده. چه
دوه فعلونه د نبي دوه وکله چې د نبي دوي دوه فعلی احادیث متعارض شي. نو بیا قاعده دا ده. چه
قولي حدیث ته رجوع کولې شي. نوچه قولي حدیث د کوم مؤيد وي. په هغه حدیث عمل کولې شي. نو اوس په
دې مقام کې هم دغه قاعده باندې عمل کولې شي. او هغه داسې چې رجوع به کولې قول د نبي دوه برخه د
نبي قول د کوم عمل مؤيد دي. او يقيناً فرمائيلي دي نبي د فارس لپاره دوي دوه حصې دي اود
راجل لپاره يوه برخه ده.

كَيفَ وَقَدْ رَوَى عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا { أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَسَمَ لِلْقَارِئِ ثَمَنَيْنِ } (١) وَإِذَا
تَعَارَضَتْ رِوَايَاتُهُ رَجَعَ إِلَى غَيْرِهِ،

دساده وتريح: اوڅنگه به شي داسې. د غنيمت صاحبينو چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما په روایت باندې
استدلال کړې دي. نو دغه استدلال به څنگه صحيح شي. حالاتکه يقيناً روایت کړې شوې دي دابن عمر رضي الله عنهما
نه چې نبي مقرر کړې وې د فارس لپاره دوي دوه برخې اود راجل لپاره يوه حصه، د اود اصول حدیث دا
قانون دي. چه کله د يو راوی دوي دوه روايتونه متعارض شي. نو د بل راوی حدیث ته به گورو. چه هغه
د کوم مؤيد وي. په هغې به عمل کولې شي. نو دغه ډول په دې مقام کې هم کله چې متعارض شول دواړه
روایتونه دده دابن عمر رضي الله عنهما نو ترجيح به ورکولې شي. روایت د بل صاحب ته،

(١) قال الزيلعي قلت غريب من حديث ابن عباس رضي الله عنهما وفي الباب أحاديث منها حديث مجمع بن جارية... وفيه فأعطى
الفارس سهمين وأعطى الرجل سهماً أخرجه أبو داود في الجهاد باب ١٤٣ رقم ٢٧٣٦.

(٢) قال الزيلعي قلت غريب جداً وأخطأ من عزاه لابن أبي شيبه وسأنتي لفظه في الحديث الذي بعد هذا (نصب الرأية ٦٣٢١٣).

(٣) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه ابن أبي شيبه في مصنفه والدارقطني في سننه (١٠٦٤) رقم ١٩.

خلورم توك
کله سترې شی نوم محتاجیوی غازی سوریدو ته په بل ځای باندې، ښودواړه اسونه پکار راغلل. ددې
امله به ده ته دوي [دوه] برخې ملاویریږي.

وَقَالُوا إِنَّا الْبَرَاءُونَ أُوَيْسَ قَادَرْتَنَ فَلَمْ يُسْمَرْ سَوْلَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا لِفَرَسٍ وَاحِدٍ (١)
زاده وشرح: - او طرفینو لپاره دلیل دا دی، چه براء بن اوس بوتلی وو دوي [دوه] اسونه [جهادتمه] نورخه نه
ورکړې ده ته رسول الله مگردیواس ښودولې نې ده ته دوي [دوه] برخې ورکړې وې. یوه دده خپله اویوه دده
د دواسونږي.

إِنَّ الْقِتَالَ لَا يُعْتَقُ بِفَرَسَيْنِ دَفْعَةً وَاحِدَةً فَلَا يَكُونُ السَّبَبُ الظَّاهِرُ مُغْنِيًا إِلَى الْقِتَالِ عَلَيْهِمَا قَيْسُمُ لَوَاحِدٍ، وَهَذَا الْأَيْسَمُ
ظَاهِرُ الْقِتَالِ،

زاده وشرح: - او بل ځای د دلیل دا دی، چه ځنگ نه کیږي مگر په یواس باندې په یو وخت کې، ځیرنی
په یو وخت کې یوکس غازی په دوو اسونو سورلی نشی کولې. بلکه په اوس به سورلی کوي ځکه نوته دې سبب
ظاهري ښودلستحقاق غنیمت چې د اسلامی سرحد نه تیریدل دي ځکه مفضی ځنگ کولوته په دواړو
ځایونو باندې، ځیرلکه دې ځه ځنگ کوي په یواس کوي ځکه نوحصه به مقرر کولای شی دیواس
دپاره، او ددې امله ځچه په د دواسونو باندې په یو وخت کې ځنگ نشی کیږي، اودا چې نه دې سبب ظاهري
مفضی قتال ته په دواړو باندې ځچه برخه نشی مقرر کولای د درې اسونو دپاره، ځیرلکه ددریم اس د وجود
اوعدم وجود څه اعتبار نشته. هم ددې علت د امله ځه یوکس سره درې اسونه وې. نوهم دې په یو وخت په
درې اسونو باندې قتال نشی کولې. نولکه څنگه چې د استحقاق غنیمت په باب کې د دریم اس وجود اوعدم
وجود برابر دی. دغه ډول د دوهم اس وجود اوعدم وجود برابر شو.

وَمَا لَوْ أُعْطِيَ عَلَى التَّنْفِيلِ كَمَا أُعْطِيَ سَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ سَمْعَيْنِ وَهُوَ رَاجِلٌ (٢)

هل اللغة: ١) التنفيل: زياتی کول، انعام ورکول
زاده وشرح: - او کوم روايت چې امام ابویوسف ښودلې کړې دي. ځچه نبي ښيربن عمر بن محسن څه ته دوو
اسونو حصی ورکړې وې ځکه نوهغه محمول دي په انعام ورکولو باندې ځیرنی نبي ابن محسن ته د دوو
اسونو حصی داستحقاق په طور نه وې ورکړې، بلکه دانعام په طور نې ورکړې وې. نوبه هغې باندې استدلال
صحيح نشو. اوبطور انعام ورکول دامام لپاره جائز دی ځکه لکه څنگه چې ورکړې وې ځیرنی ځکه سلمه بن اکوع
ته دوي [دوه] برخې ځیرنه مال غنیمت کې ځکه حالانکه هغه راجل وو. ځیرا دوي [دوه] برخې نې دانعام په
طور ځکه ورکړې وې چه هغوی به د فارس پشان منډه وهلم.

دعجمی او عربی اسونوپه استحقاق غنیمت کې برابرې

وَالْبَرَاءُونَ وَالْعَاقُ سَوَاءٌ إِنْ أَرْهَبَ مَضَى إِلَى جُنُبِ الْقِتْلِ فِي الْكِتَابِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {وَمِنْ رِبَاطِ الْقِتْلِ
بِطَرَفَيْنِ} يَعْنِي الْوَعْدُ وَكَهْمَا وَاسْمُ الْقِتْلِ يُتَطَلَّقُ عَلَى الْبَرَاءِينَ وَالْجَرَاءِ وَالْهَجِينِ وَالْعُقُوفِ أَطْلَاقًا وَاحِدًا،

هل اللغة: ١) البراءين: جمع د براء عجمی اس ٢) العتاق: عربی اس ٣) الرباط: تيار ساتل، تړل ٤) الارهاب: ويرول
النجين: اس ٥) الهجين: هغه اس چې صرف مورنې عربی وی ٦) العقوف: هغه اس چې صرف پلار نې عربی
وی.

زاده وشرح: - عجمی اوخالص عربی اسونه برابر دي ځکه استحقاق دغنیمت کې ځکه چې ويرول
ځیرلشمن ځکه منسوب دی جنس اسونوته په کتاب ځیران پاک ځکه کې، قال الله تعالى فرمانيلی دی. ځیرا

(١) من حديث قال الزيلعي رحمه الله قلت غريب بل جاء عنه عكسه (نصب الراية ٤٣٥١٣) -
(٢) من حديث سلمة بن الأكوع څه اخرجه مسلم في الجهاد رقم ١٣٢ واحد في المسند (٣٥١٤) -

کتاب السیر

تیارئ کوی د کافرانو د مقابلې لپاره څومره چې مو وس کيږي د قوت حاصلونه، اود تیارئ د اسونونه، چې ویروئ په هغې د قوت او اسونو د دشمنان د الله تعالی اود دشمنان خپل، د پښه دې آیت کی د الله تعالی دشمن د مقابلې لپاره د جنگی اسبابو او وسائو د تیارئ حکم کړې دې. او په دغه جنگی سازوسان کی ئې اسونه یاد کړی دی. او مقصد ددې تیارئ ئې دا خودلې دې. چه په دې باندې تاسو کافران ویروئ. نو په آیت کی د «خیل» ذکر دې، او په اسم د «خیل» منطق کيږي د پښه ددې اطلاق کيږي. په عجمی او عربی اسونو، او په هجین د پښه صرف مورثی عربی وی. او مقرف د پښه صرف پلار ئې عربی وی، ټولې باندې، په یوځل، د پښه دخیل اطلاق په ټولو کيږي.

وَلَا تُرَى الْعَرَبُ اِنْ كَانَ فِي الظَّلَبِ وَالْهَرَبِ اَقْوَى قَالَ يَزِيدُونَ اَصْبَحُوا لَكِنَّ عَظَمًا نَفْسِ كَلِّ وَاحِدٍ مِنْهَا مُنْتَفَعَةٌ مَعْتَبَرَةً لِّاَسْرَائِلَ

حل اللغة: ① الظلب: دشمن رالاندې کول ② الهرب: منډه ③ الين نرم ④ عطف: واپس کيدل ⑤ وشریح: د پاره د برابرئ بل دليل ئې دا دې. چه په عربی اسونه اگر چه د دشمن په رالاندې کولو کی یا واپس راتلو کی تکره دی. نو عجمی اسونه د پښه د تکلیف باندې صبر کولو او په راتاویدو کی زیات تکره دی. نو په هریو ډول کی د عربی دی او که عجمی د فائده ده معتبره، نو دواړه د پښه د استحقاق د مال غنیمت کی برابر شول.

دار الحرب ته راجل اویا فارس هر خیدل اود دې په عکس

وَمَنْ دَخَلَ دَارَ الْحَرْبِ فَارْسًا فَقَدْ قَرَسَهُ الْقُرْسَانُ وَمَنْ دَخَلَ رَجُلًا فَاشْتَرَى قُرْسًا اسْتَقَى سَهْمًا رَجُلٍ وَجَوَابُ الشَّافِعِيِّ عَلَى عَكْسِهِ فِي الْقَمَلَيْنِ وَهَكَذَا اَنَوَى ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ ابْنِ حَنِيفَةَ فِي الْقَمَلِ الثَّانِي اَلَيْسَ يَصِفُ سَهْمًا الْقُرْسَانِ. وَالْحَاصِلُ اَنَّ الْمُعْتَبَرَيْنِ نَحْوَ حَالَةِ الْمَجَاوِزَةِ وَعِنْدَهُ حَالَةُ الْقِيَامَةِ وَالْحَرْبِ

ژباړه وشریح: -- اوڅوک چې داخل شودار الحرب ته په اس سور، د دود د خول نه پس د نوهلاک شو اس د ده، نو مستحق دې دا د فارس د حصود فارسيانو د پښه چې نور د اسونو خاوندانوته څه برخه ملاوېږي. هغه به ده ته هم ملاوېږي. اوڅوک چې داخل شو د دار الحرب ته پيدل، نو وائي اخستلو د پښه دار الحرب کی اس مستحق کيږي. په مال غنیمت کی د حصص د راجل د پښه صرف يوه برخه به ورته ملاوېږي. اوڅواب دامام شافعي د پښه په عکس دې د حکم دې. په دواړو صورتونو کی، د پښه د فارس عند الدخول لپاره يوه برخه ده. اود مشتری بعد الدخول لپاره دوي (دوه) برخې دی. اودغه ډول روايت کړې دې ابن المبارک د امام ابو حنيفه د پښه نه، په دوهم صورت کی، د پښه چې دار الحرب ته پيدل شوي وي. اوبيا ئې هلته اس اخستې وي. او په جهاد کی ئې شرکت کړې وي. نو دده لپاره د فارس پشان دوي (دوه) برخې دی. او حاصل دا دې. چه معتبر زموږ په نيز حالت د تيريدو دې د اسلامي سرحد نه او په نيز دغه د امام شافعي د پښه معتبر حالت د پيل کيدو د جنگ دې.

لَهُ اَنَّ السَّبَبَ هُوَ الْقَبْرُ وَالْقَتَالُ فَيُعْتَبَرُ حَالُ الْقَبْرِ عِنْدَهُ وَالْمَجَاوِزَةُ وَبَيِّنَةُ اِلَى السَّبَبِ كَالْحُجُومِ مِنَ الْبَيْتِ،

ژباړه وشریح: -- دامام شافعي د پښه لپاره دليل دا دې. چه سبب د استحقاق غنیمت د پښه غلبه ده. د دشمن د اوجنگ دي. د پښه کوم کس په دشمن غالب شی. او په جنگ کی شريک شی. هغه د مال غنیمت مستحق دې. او تيريدل د اسلامي سرحد نه د پښه د سبب د استحقاق غنیمت چې په جنگ کی شرکت دې. لکه وتل د کور نه د پښه چې يو کس د کور نه اخی. نو د ده د کور نه وتل په جنگ کی د شرکت د پښه ده. خود دې باوجود دده د کور نه د وتلو حالت ته نشي کتلې. که دې د کور نه پيدل وتلې وي او که په اس اصل اعتبار په هغه حالت ته وي. په کوم حالت کی چې ده په جنگ کی شرکت کړې وي. نو دغه ډول په زير بحث مسئله کی به اعتبار د اسلامي سرحد نه تيريدو ته نه وي. او که څوک دا او وائي. چه جنگ خويو پته خبره ده. ددې پته لگول چې چا په جنگ کی شرکت کړې دې او چانه دې کړې، دغه ډول څوک پيدل دې اوڅوک په اس دې. ځکه چې په دگر جنگ کی هر سرې په خپل کار کی مستغرق وي. دې دنورو سار نه نشي کولي. نو که موږ

په جنگ کې شرکت کول د استحقاق غنیمت لپاره سبب او گرځو نو دا به گرانه شی. د دې امله مو د اسلامی سرحد نه تیریدل د استحقاق غنیمت لپاره سبب او گرځولو. نو امام شافعی رحمه الله و فرمائی: چه دا خبره موږ نه منو. څه فرمائی؟

بَلِّغِ الْأَنْكَارَ بِالْقِتَالِ بَدَلٌ عَلَى الْإِيمَانِ وَالْوُفُوفِ عَلَيْهِ، وَلَوْ تَعَدَّ رَأْسُكَ تَهْلِكُ بِشُؤْرِ الْوُفُوعَةِ، لِأَنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى الْقِتَالِ.

هذه الترجمة: ① الووفوف: واقف کیدل ② تعمس: گران دي

زاده وضوح: او تعلیق دا حکامو د استحقاق غنیمت وغیرې په جنگ پورې دلالت کوي. چه خبریدل ممکن دی ددې د جنگ نه، یعنی موږ دا خبره نه منو. چه جنگ یو پټ امر دی. ددې نه خبریدل نشي کیدی. ځکه چې چیرته جنگ پټه خبره وه. او ددې نه خبریدل نشو کیدی. نوییا پکار دا وه. چه په جنگ باندې احکام نه مرتب کیدی. حالانکه موږ گورو. چه د جهاد احکام هم په جنگ کې په شرکت کولو باندې مرتب کیږي. لکه ماثرم. پنځه یا غلام چې په قتال کې برخه واخلی. نو دوی ته به په دې شرکت باندې لږ غوندې شي ورکولې شي. نو گوري دې کسانو ته دخوراک دا شي ځکه ورکولې شي. چه د جهاد د احکامو ترتب په قتال کې په شرکت سره کیږي. او حکم چې په کوم څیز باندې مرتب کیږي. هغه مجهول نه وي. بلکه په هغې باندې واقفیت راتلې شي. دا دامام شافعی رحمه الله د اړخه منعی خواب شو. چه دا نه منو، چه په قتال باندې واقفیت نشي راتلې. او که چیرته معتدريا گران شي د واقفیت او خبریدل د حال د غازی نه په عین موقع د جنگ کې. چه دې راجل وو که فارس، دغه ډول دې شریک وو که غائب، دا دامام شافعی رحمه الله د اړخه تسلیمی خواب دي. یعنی که دا اومو. چه د قتال نه واقفیت نشي راتلې. نو د متعلق کیږي د وقوف په حالت د جنگ په په گواهي پورې د یعنی گواهان به گواهي ورکړي. چه دا غازی راجل وو که فارس. نو د گواهانو گواهي قائم مقام دوقوف شوه. په حالت د جنگ باندې ځکه چې دوی د یعنی گواهان د نزدې دی حالت د جنگ ته د نسبت سره تیریدو ته د اسلامی سرحد نه، یعنی چې مونږ د غازی د فارس او راجل اعتبار د اسلامی سرحد نه تیریدو په وخت کې. کوو. نو د جنگ نه هغه حالت د مجاوزت لري دي. ځکه چې د اسلامی سرحد نه لږ تیریدو. د هغې نه روسته هم پټه نه لگی. څه به پنیسې اوڅه نه، جنگ به کله کیږي او کله نه. په جنگ کې به څوک شریک کیږي او څوک نه وغیره. دا و اړه احتمالات په کې شته. نو چه مونږ د اسلامی سرحد نه تیریدلو باندې دارومدار د استحقاق غنیمت گرځوو. د هغې په نسبت دا بهتره ده. چه په حالت د جنگ کې کوم نفر شریک وي. د هغوی گواهي دارومدار د استحقاق غنیمت او گرځو. چه د حالت جنگ گواهان گواهي ورکړي. چه دا غازی فارس وو. هغه ته به د فارس برخه ملایوېږي. او چه هغوی گواهي ورکړي. چه دې راجل وونود راجل برخه به ورته ملایوېږي.

وَأَنَّ الشَّأْنَ أَهْوَأُ نَفْسًا قِتَالًا لِأَنَّهُ يُلْحِقُهُمُ الْخَوْفُ بِهَا وَالْحَالُ بَعْدَهَا عَالَةُ الدَّوَامِ وَلَا مُعْتَرِجًا.

ترجمه وضوح: اوزموږ لپاره دلیل دا دي. چه تیریدل د اسلامی سرحد نه نفس ددې د یعنی صرف دا تیریدل د جنگ دي. ځکه چې راځي په هغوی د حریبانو باندې ویره په دې د تیریدو د اسلامی سرحد نه یعنی د سرحد نه تیریدل اگر چه حقیقی قتال نه دي. لیکن سبب داو ذریعه د قتال ده. او کله کله سبب هم قائم مقام د مسبب گرځي. بادشاه د ښار جوړولو حکم او کړي. گلکاران ښار جوړ کړي. او بیا خلگ دا وائي. چه بادشاه ښار جوړ کړلو حالانکه بادشاه په خپله نه وي جوړ کړي. خو چونکه بادشاه د ښار جوړولو سبب و. ځکه هغه ته مجازا د ښار جوړولو نسبت کیږي. دغه ډول په زیر بحث مسئله کې تیریدل اگر چه په حقیقت شریک نه دي. خو چونکه دا تیریدل ذریعه او سبب د قتال دي. ځکه ورته قتال وئیلې شي. او چه قتال اعتبار ترتب د احکامو د جهاد به په تیریدو باندې کیږي. او حالت روسته د دې نه حالت د دوام دي. نو نسته لپاره د هغې د حالت دوام اوممكن نه دي ترتب د احکامو په حالت د دوام باندې ځکه چې د فارس لپاره دا ممکن نه ده. چې همیشه لپاره دې په اس سور وي. او توره وهی. بلکه ده سره انسانی ضروریات هم

زنده و تریح - اودغه ډول حکم دي، یعنې برخه ئې نه ساقطېږي که کله چې خرڅ کړي هلاس به حالت د فتل کي، په نیزد بعضې عالمانو خواص قول دا دي. چه دا برخه ساقطېږي. ځکه چې بیع دلالت کوي چې دده مقصد تجارت وو په دې هلاس کې، صرف ده ته دگرانوالی انتظار وو. لهجه جنګ پیل شي. نو داس غنیمت به زیات شي. بیا به ئې خرڅ کړي.

دچاچه په مال غنیمت هم برخه نشته

وَلَا يَنْهَى لِمَنْ لَوْكَ وَلَا امْرَأًا وَلَا صَبِيًّا وَلَا ذِيَّ عِلْمٍ يَرْضَعُ عَنْ عِلْمِ حَسْبِ مَا يَرَى الرَّامِيَ (۱) لَمَّا نَوَى (۲) اَللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ
كَانَ لَا يَنْهَى لِلنِّسَاءِ وَالْجَنَابَاتِ وَالْعَبْدِ وَكَانَ يَرْضَعُ عَنْهُ (۳)

هـ لفظه ① الرضخ لږه برخه

زنده و تریح - اونه به شی ورکولې له مال غنیمت کي حصه ه غلام ته، اونه ښځې ته اونه ماشوم ته، اونه نسو ته، اونه ذمی ته، بلکه معمولی خیزبه ورکولای شی دوی ته. الرضخ په ډیرمال کي معمولی غونډې ورکونونه وانې ه په هغه مناسب چې گنری ئې امام ه ورکول دهغي ه د امله دهغه حدیث نه چې روایت شوي دي چې نې ه نه ورکوله برخه زنانو او ماشومانو او غلامانو ته، له مال غنیمت کي ه بلکه وو چې ورکول به ئې لږ غونډې برخه دوی ته، ه دودې حدیث نه معلومه شوه. چه ددوی په مال غنیمت کي دغمو غازیانو پشان برخه نشته.

وَمَا اسْتَعَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ عَلَى الْيَهُودِ لَمْ يَطْعَمُوا شَيْئًا مِنْ الْعَقِيَّةِ: (۱) يَقْنِي اَللّٰهُ عَنْهُمْ لَمْ يَرَوْا الْيَهُادَ عِبَادَةً
وَالَّذِي لَيْسَ مِنْ اَهْلِ الْوِسَادَةِ وَالْعَصِي وَالْمَرَاكَا عَاجِزَاب عَنْهُ وَلِذَا لَمْ يَطْعَمُوا قَرْصَةً،

زنده و تریح - اوکله چې امداد او غوښتلونې ه ديهودو په مقابله د يهودونو ورکړې ئې نه وو هغوی ته څه شی د غنیمت نه يعنی نې ه نه وه مقرر کړې برخه ه مال غنیمت کي دغازیانو پشان ه ددوی لپاره ه لکه څنگه چې امام بیهقي په کتاب معرفة السنن والآثار کي دحضرت ابن عباس رضی په روایت سره نقل کړي دي چه امداد او غوښتلونې ه په يهودو د قينقاع نو هغوی ته ئې لږ غونډې شی ورکړلو. اوحصه ئې ورله مقرر نکر نه، اوبله دا چې جهاد عبادت دي. اودمی نه وی اهل د عبادت، ه ځکه چې د عبادت د صحت لپاره ایمن شرط دي. اوبه دوی کي ایمان نه وي ه اوبخه او ماشوم عاجز دی ددې ه قتال ه نه، اوددې امله لهجه دوی دخپل ضعف د امله دقتال او جنګ توان نه لري ه نه دي مولنستی شوي په دوی ه دودارو ه پوري فرضیت د جهاد، یعنې په عامو حالاتو کي په ښځه او ماشوم باندې جهاد نه دي فرض شوي ه

وَلَعَدَلًا لِمَنْ كُنَّ الْمَوْلَى وَلَمْ يَنْفَعَهُ، إِلَّا اَنَّهُ يَرْضَعُ عَنْهُ تَحْرِيقًا عَلَى الْقَتَالِ مَعَ اَطْبَارِ الْحِطَا وَرَافِئِهِ

هـ لفظه ① الرضخ لږه برخه ② تعريض تیزول ③ الانحطاط ښکته کول

زنده و تریح - او غلام چې دې موقع نه ورکوي ده ته مولى ه د جهاد کولې ه اودده ه مولى لپاره جائز دی په غمو حالاتو کي ه منع کول دده ه غلام د شرکت نه په جهاد کي البته دا چې دشمن چور او کړی. او عام خلان اوشی نوبیا د مولى د اجازت اړتیا نشته ځکه چې په دغه وخت کي دا فرض عین گړخی. اومولى خپل غلام د فرض عین نه نشي منع کولې. نوبه مال غنیمت کي ددوی برخه نشته ه مگردومره ده چې رضخ لږ غونډې خیزبه ورکولای شی دوی ته لپاره د تیزولو ه دودې ه په جهاد باندې لهجه په جهاد کي په شوق سره شرکت کوي ه سره د ښکاره کولو د کښته والی د مرتبي ددوی یعنې دغمو غازیانو پراېره دوی ته څه څه شی ورکولې چه دا خبره ښکاره شی چه ددوی مرتبه دغمو غازیانو نه کمه ده ه

وَالْمَكَاتِبُ بِمَنْزِلَةِ الْعَبْدِ لِقِيَامِ الزَّوْقِ وَتَوَهُُّ غَيْرِهِ فَمَنْعُهُ الْمَوْلَى عَنْ الْخُدُوعِ إِلَى الْقِتَالِ

ژباړه وتریخ: - اومکاتب پشان دغلام دي. لهلولکه څنگه چې دغلام په مال غنیمت کې برخه نشته. دغه ډول به دمکاتب هم نه وي. د امله دقيام د رقيت نه لهپه مکاتب کې، يعنی اگرچه ده خپل مولى سره د بدل کتابت په ادا کولو د آزادۍ عهد کړې دي. خوفی الحال ده ته آزاد نشی ونيلى. بلکه آزادۍ به ورته هله حاصلېږي. چه بدل کتابت ادا کړي. اود امله د گمان دعجز دده لهپه مکاتب نه نه لهپه معنی دا احتمال هم شته. چه مکاتب د بدل کتابت د ادا کولونه عاجز شی. نویږته به غلام اوگرځي. اوچه کله غلام شی. نویږه دغه وخت کې له منع کولای شی مولى لهپه مکاتب لږه. د وتلو نه جهاد ته، لهپه کومې امله چې غلام په مال غنیمت کې د برخي حقدار نه وو. هم دهغه وجي به دا مکاتب هم حقدار نه وي.

لَمَّا الْعَبْدُ لِمَا يَرْضَاهُ إِذَا قَاتَلَ لَمْ يَدْخُلْ بِحُذْمَةِ الْمَوْلَى قَسَارَ كَالنَّاسِ، وَالْمَرْأَةُ يَرْضَاهَا إِذَا كَانَتْ تُدَاوِي الْجُرْحَى، وَتُكْوِمُ عَلَى الْمَرْضَى لَأَنْهَا عَاجِزَةٌ عَنْ حَقِيقَةِ الْقِتَالِ قِيَامَ هَذَا التَّوَهُُّ مِنَ الْإِعَانَةِ مَقَامَ الْقِتَالِ، بِخِلَافِ الْعَبْدِ، لِأَنَّهُ قَادِرٌ عَلَى حَقِيقَةِ الْقِتَالِ.

هل اللغة: ① الجرحى: زخمیان ② تدأوى: دواى کولای شی

ژباړه وتریخ: - بیا غلام چې دي، بیشکه ده ته به لږ غوندې شی ور کولای شی لهپه مال غنیمت کې خو. په دې شرط چې جنگ اوکړی ځکه چې دي داخل شوي دي لهپه لښکر دمسلمانانو کې دالحرب ته. لپاره د خدمت دمولى خپل لهپه دده مولى هم په غازیانو کې وو. نودهغه دخدمت لپاره دي په اسلامى لښکر کې گه شوي وو. نوشو دي پشان د سوداگرچه داخل شوي وي لهپه لښکر دغازیانو ته لپاره د تجارت لهپه اوښخي ته به لږ غوندې خپز لهپه مال غنیمت کې. ورکولې شی. خو. په دې شرط چې دي علاج کړې وي د زخمیانو لهپه مثلاً دهغوى په زخمونوې پټی لگولې وي. اوخیال نی ساتلې وي د مریضانو لهپه په غازیانو کې څوک بیماران شی. دهغوى خدمت نی کړې وي ځکه دا لهپه ځکه ده حقیقی قتال نه لهپه ښخي ته چې د مال غنیمت نه لږ غوندې څه ورکولې شی. نود غلام پشان دده لپاره دا شرط نه دي. چې دي به په جنگ کې برخه اخستی وي. ځکه دا په ډگر جنگ کې دکافروسره د توري وهلو نه عاجزه ده. نو قائلوي به شی دا ډول امداد لهپه د زخمیانو علاج اود مریضانو خدمت لهپه په ځانې د جنگ لهپه معنی دده په حق کې دا کارونه داسې دی. لکه په ډگر جهاد کې کافرانوسره مقابله کول. او هرکله چې دا په منزله د قتال شو. نودا مستحقه د رخص شوه. په خلاف د غلام لهپه هغه د رخص مستحق هله جوړېږي. چې په قتال کې برخه واخلې. ځکه چې هغه قادردې په حقیقی قتال باندې لهپه دکافروسره په ډگر جنگ کې مقابله کول دي.

وَالَّذِي لِمَا يَرْضَاهُ إِذَا قَاتَلَ أَوْ قَاتَلَ عَلَى الطَّرِيقِ، وَلَمْ يَقَاتِلْ لِأَنَّهُ فِيهِ مَنَفَعَةٌ لِلْمُسْلِمِينَ، لِأَنَّهُ يُدَاعِلُ الْمَرْضَى الدَّلَالَةَ إِذَا كَانَتْ فِيهِ مَنَفَعَةٌ عَظِيمَةٌ.

ژباړه وتریخ: - اودمى بیشکه رضخه ور کولای شی ده ته به دې شرط چې جنگ اوکړی لهپه دغازیانو به مرسته کښي. او یاخونده اوکړی د لارې لهپه کومه چې دارالحرب اود دشمن ځانې ته ورغلي وي. او حال دا وی چې ده جنگ نه وی کړې لهپه دده دمسلمانانو به مرسته کې قتال نه وی کړې. البته مسلمانانو ته نی لارخودلې وی اودې د رخص مستحق دي. په دې شرط چې وی په دې لهپه قتال یا دلالت علی الطريق کې فائده د مسلمانانو، البته دومره ده چې زیادت به کولی شی لهپه برخه دغازیانو باندې. په برخه دده لهپه معنی کې په خودلود لاره باندې، چه وی په دې لهپه دلالت علی الطريق کې فائده لږه لهپه معنی که دده په لاره خودله کښي مسلمانانو ته ډیره زیاته فائده وی. نوده ته چې کومه برخه ورکوی. هغه د مسلمانانو غازیانو د برخي نه هم زیاته وي.

وَلَا يُلَاقِيهِ السَّهْمُ إِذَا قَاتَلَ، لِأَنَّهُ جَاهِدٌ، وَالْأَوَّلُ لَيْسَ مِنْ عَمَلِهِ وَلَا يُتَوَيَّ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْمُسْلِمِينَ حُكْمُ الْجِهَادِ.

ښاده وښیځ:- اونه به شی رسولې برخه ددې ذمی (محصى) د غازیانو ته کله چې ده قتل کړې وی (او دلالت علی الطريق نه وی کړې. یعنی د دلالت علی الطريق په صورت کې که مسلمانانو ته فائده وی. نو ده ته د مسلمانانو د برخې نه زیاته برخه ورکولې شی. او که ده دلالت علی الطريق نه وی کړې. بلکه صرف قتل نه کړې وی. نو په دې صورت کې چې ده ته څه برخه ورکوی. هغه به د غازیانو د حصې نه کمه وی. او د قتل په صورت کې به دده برخه د غازیانو د برخې نه کمه وی. ځکه چې دا (قتال) جهاد دی. (و جهاد عبادت صورت کې به دده د عبادت اهل نه دي. نو ځکه به د ذمی برخه د غازی برخې ته نشی رسولې. چه بیا به د دواړو په دې او ذمی د عبادت اهل نه دي. حالانکه د غازی قتل جهاد دی. او د ذمی قتل جهاد نه دی. او اول (یعنی دلالت حصوي برابری راشی. حالانکه د غازی قتل جهاد دی. یعنی د جهاد، یعنی دلالت علی الطريق جهاد نه دی. نو د عامو اعمالو پشان علی الطريق) نه دې عمل ددې (جهاد، یعنی دلالت علی الطريق جهاد نه دی. نو د عامو اعمالو پشان شو. ایمان ورله شرط نشو. او چه ایمان ورله شرط نشو. نو ده ته که په دلالت علی الطريق باندې د غازیانو د برخې نه زیاته ورکړې شی. نو په دې کې په هغوی باندې زیادت رانغلو. ځکه چې د هغوی استحقاق د غنیمت په بدله کې دی. کومه چې ده د مسلمانانو لپاره او کړله. نو هر کله چې حیثیت جلا جلا شو. نو د غازیانو په برخه باندې زیادت رانغلو. او برابری به نشی کولې په مینځ دده (ذمی) او مسلمان کې په حکم (یعنی شریعت) د جهاد کې، (یعنی کله چې ذمی صرف قتل کړې وی. نو د ذمی او غازی برخه به نشی برابری. بلکه د ذمی برخه به د غازی د برخې نه کمه وی.)

د خمس تقسیم

(وَأَمَّا الْخُمْسُ فَيَقْسَمُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَشْهُمٍ: سَهْمٌ لِلتَّامِي وَنَهْمٌ لِلْمَسَاكِينِ وَنَهْمٌ لِابْنِ السَّبِيلِ يَدْخُلُ فَقْرُ ذَوِي الْقُرْبَى فِيهِمْ وَيَقْدَمُونَ، وَلَا يَدْخُلُ إِلَى أَغْنِيَاءِهِمْ)

ښاده وښیځ:- او هر چه خمس دی. (یعنی کله چې د مال غنیمت نه پنځمه برخه جلا کړې شی. او پاته څلور برخې په غازیانو ویش شی. نو د دغه خمس ویش بیا په دې طریقې دی (تقسیمولې به شی په درې برخو باندې، یوه برخه د یتیمانو دپاره، او بله برخه د مسکینانو دپاره، او دریمه برخه د ابن سبیل دپاره، (او که ته وائي. چه په آیت کې د خمس مصارف په دې طریقې سره ذکر شوی دی. چه د الله تعالی او د هغه د رسول لپاره او د خپلوانو د نبی لپاره او یتیمانو او مسکینانو او ابن السبیل دپاره، نو دلته د خمس په مصارفو کې خود نبی د خپلوانو ذکر هم شته. او تاسو احناف وائي. چه مصارف د خمس درې دي. نو ددې نه خواب کوی. چه اوداخلیږی فقیران د خپلوانو (د رسول الله) په دوې (یعنی درې صنف) کې (یعنی ذوی القربى څه مستقل مصرف نه دي. بلکه که په ذوی القربى کې څوک یتیم یا مسکین یا ابن السبیل وی. نو هغه به هم د خمس مصرف وی. او که ته دا وائي. چه بیا د ذوی القربى د ذکر کولو مقصد څه شو. ځکه چې یوکس فقیر یا یتیم یا مسکین وی. نو که هغه ذوی القربى نه وی. نو هم د خمس مصرف دی. نو ددې ذکر کولو فائده بیانوی. هغه دا اگر چې دا صفات په غیر ذوی القربى کې وی. نو هغوی هم د خمس مصرف دي. لیکن کله چې په مصارف کې ذوی القربى او غیر ذوی القربى دواړه ډول خلک جمع شی. نو بیا به مسئله دا وی. او وړاندې کولې به شی (د خپلوان د رسول الله) په پاته درې قسمونو باندې چې غیر ذوی القربى وی. اونه به شی ورکولې مالدارانو ته په دوې (د خپلوانو د رسول الله) کې. (د دغه ډول بله وجه هم صاحب علامه عینی بیان کړې ده. کیدای شی. چا دا گمان کړې وو. چه په سیدانو باندې صدقه اوزکاة حرام دي. او خمس هم د زکاة پشان یو څیز دی. نو دا به پرې هم حرام وی. نو ددې گمان لرې کاوه لپاره الله تعالی دا وویل. دغه ډول یتیمان هم په ((فقراهم)) کې داخل دي. خود دوی ذکر نه دي. نو ددې گمان لرې کاوه لپاره او کړلو. چه خمس د مال غنیمت برخه ده. او د مال غنیمت مستحقین صرف غازیان وی. او یتیمان خود جهاد اهل نه وی. نو ددوی به په خمس کې برخه هم نه وی.)

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: هُمُ الْغَنِيُّ يَتَوَي فِيهِ غَنِيْمَةٌ فَقِيْرُهُمْ،

زیاده وتړخ: - افرماني امام شافعي رحمته الله ددوی رحمته الله د خپلوانو د رسول الله رحمته الله دپاره رحمته الله پنځمه برخه د خمس ده. رحمته الله یعنې یوځل د مال غنیمت نه دا پنځمه برخه بېله شوې ده. اویا به د دوباره دا خمس په پنځو حصو باندې تقسیمولې شي. نو په دغه پنځو کې به څلور حصې د عامو مسلمانانو په فقیرانو یتیمانو او ابن السبیل باندې تقسیمولې شي. او یو خمس به د نبی رحمته الله د خپلوانو لپاره خاص وي. رحمته الله برابر به وی په دې رحمته الله پنځمه برخه د خمس رحمته الله کې، مالدار ددوی رحمته الله د اهل قرابت رسول رحمته الله او فقیر، رحمته الله یعنې په خمس الخمس کې د فقیرانو تخصیص نشته، بلکه د نبی رحمته الله مالدارانو خپلوانو ته هم ورکولې شي رحمته الله.

وَيَقْتَصِرُ عَلَى الْغَنِيِّ مِنَ الْغَنِيِّ وَالْفَقِيرِ، وَكَفَوْنُ لَيْسَ هَؤُلَاءِ مِنَ الْغَنِيِّ وَكَفَوْنُ لَيْسَ هَؤُلَاءِ مِنَ الْغَنِيِّ (وَلَيْزِي الْغَنِيِّ) مِنْ غَيْرِ نَصْبٍ بَيْنَ الْغَنِيِّ وَالْفَقِيرِ.

زیاده وتړخ: - او تقسیمولې به شي رحمته الله دا خمس رحمته الله په مینځ ددوی رحمته الله د درې صنفونو رحمته الله کې، لپاره د نارینه پشان د حصې د دوو زنانو دې. رحمته الله یعنې دوو زنانو ته چې څومره برخه ملاویرې، هغه هومره به یونارینه ته ملاویرې رحمته الله او وی به رحمته الله خپلوانو د نبی رحمته الله دغه حصې د بنوهاشمو او بنو مطلب دپاره، نه لپاره د سوا ددوی نه رحمته الله یعنې د نبی رحمته الله په خپلوان کې به صرف بنوهاشم او بنی مطلب ته ملاویرې. او په دوی کې فقیر او غنی برابر دي. د امله د قول د الله تعالی نه، رحمته الله یوه شي هغه څه چې تاسو یې غنیمت کړئ. نو د الله تعالی لپاره پنځمه برخه ده دهغې، اود پیغمبر د الله دپاره رحمته الله اود خپلوانو لپاره رحمته الله یعنې د نبی رحمته الله د خپلوانو لپاره به په دغه خمس کښې برخه وي. بغیر د تفصیل نه په مینځ د توانگر او غریب کې، رحمته الله یعنې الله تعالی مطلق ذوالقربی ذکر کړی دی. د فقیر قید یې نه په کې نه دې لگولې. نو دې اطلاق نه دا معلومېږي. چه د نبی رحمته الله خپلوانو کښې به مالدار هم په خمس کې د حصې مستحق وي رحمته الله.

وَلَكَانَ الْخُلَفَاءُ الْأَرْبَعَةُ الرَّائِدِينَ قَسْمَةً عَلَى ثَلَاثَةِ أَهْمِهِمْ عَلَى تَحْوِيلِ قَسْمَةٍ وَكَفَوْنُ يَهْمُ قَدْوَةٍ.

حل الفقه ① القدوة اقتداء

زیاده وتړخ: - اوزموني رحمته الله د احنافې لپاره دلیل دا دي. چه څلورووړه خلفاء راشدینو رحمته الله د حضرت ابوبکر، عمر، عثمان او علی رحمته الله ویش کړې دې دا رحمته الله خمس رحمته الله په درې حصو باندې، په هغه طریقه چې موږ بیان کړې. رحمته الله اشاره ده دې قول ته ((فیقسم علی ثلاثة اقسام)) تر آخره پورې. د حضرت ابن عباس رحمته الله نه روایت دي. چه خمس به د رسول الله رحمته الله په زمانه کې په پنځو برخو تقسیمولې شو. یوه برخه د الله دپاره رحمته الله یعنې د الله تعالی برخه به د مسلمانانو د خپګرې په کارونو کې خرچ کولې شوه. لکه جمات جوړول، پل جوړول وغیره رحمته الله او بله برخه د رسول الله رحمته الله دپاره، او بله برخه د نبی رحمته الله د خپلوانو دپاره، او بله برخه د یتیمانو دپاره، او بله برخه د مسکینو دپاره، او بله برخه د ابن السبیل دپاره، بیا ویش کول حضرت ابوبکر، عمر، عثمان او علی رحمته الله په درې برخو باندې، یوه برخه د یتیمانو دپاره، بله د مسکینانو دپاره، اودریمه د ابن السبیل لپاره ددې روایت ابویوسف به روایت شوې دي رحمته الله او کافی دی دوی د اقتداء کولو دپاره، رحمته الله یعنې خلفاء راشدینو یسې موږ احناف اقتداء کوو اوددوی د اقتداء په صحت کې څه خبره نشته رحمته الله.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (يَا مَعْزَرِي هَؤُلَاءِ اللَّهُ تَعَالَى كَرَّمَ لَكُمْ عَالَةَ النَّاسِ وَأَوْسَعَهُمْ عَوَظَكُمْ مِنْهَا يَغْنِي الْغَنِيَّ) (وَالْمَوْضُ أَمَّا يَنْتَبِثُ فِي حَقِّ مَنْ يَنْتَبِثُ فِي حَقِّهِ الْمَوْضُ وَهُمْ الْفُقَرَاءُ).

(۱) من حدیث ابن عباس أخرجه أبو یوسف عن أبي صالح عن ابن عباس (نصب الرأية ۶۴۱/۳)۔

(۲) من حدیث مطعم بن جبیر أخرجه أبو داود فی الخراج والإمارة والفتی باب ۲۰ رقم ۲۹۸۰ والسنانی فی الفتی باب ۱ وابن ماجه فی ابواب ۴۶ رقم ۲۸۸۱۔

حل اللغة: ① غسالة: د غسل د مستعملو ابو خيرې ② اوساخ جمع د وسخ خيرې، گندگي زياته وتړيخ: او فرمايلي دي نبي ﷺ اي ټوليه د بنوهاشمو الله تعالى ناخوښه کړې دي ستاسو لپاره مستعمل اوبه د خلگ واو خيرې د دوي ﷺ خلگ وي معني د خلگ و دگناهونو خيرې د کومو نه چې هغوي د زکاة اوصدقاتو ورکولويه ذريعه ځان پاکوي. تاسو لپاره ناخوښه کړې دي ﷺ اوبه بدله کي نې درکړې دې تاسوته ﷺ مال غنيمت کي ﷺ پنځمه حصه، اوعوض ثابتېږي په حق دهغه چا کي چې ثابت شوې وي په حق دهغه کي معوض ﷺ يعنې دا قاعده ده. چه کله يوکس ته عوض ورکولای شي. نو د کوم خيزعوض چې ورکولې شي چه معوض عنه دي. دې به دهغې حقداروي. مثلاً يوکس دې په بل چا باندې نې دوي (دوه) زره روپۍ دي. او هغه ورته د دوو زرو روپو په ځاني کي کتاب ورکوي. نو په دې مثال کي کتاب عوض شو. او دوي (دوه) زره روپۍ معوض عنه شوې خوددې کتاب مستحق دې څکه گرځي. چه د معوض عنه حقدار دې. چه دوي (دوه) زره روپۍ دي. اوس دلته په حديث کي چې نبي ﷺ بنوهاشموته دا فرماني چه تاسره الله تعالى د زکاة په عوض کي خمس درکړلو. نوموړ به معوض عنه چې زکاة دې ته گورو. چه دهغې مستحق څوک دي. چه اوموکتل نو هغه فقيران وو. نو دلته چې عوض ملاويږي. هغه به هم صرف فقيرانوته ملاويږي. څکه چې استحقاق د زکاة خود فقريه صفت سره راځي. او چه د فقر صفت په بنوهاشم کي نه وي. بلکه توانگرو وي. نو دې مستحق د خمس نشي جوړيدې ﷺ او هغوي ﷺ يعنې څوک چې د زکاة مستحق وي ﷺ فقيران وو. ﷺ بلکه څنگه چې په زکاة کي د معوض عنه مصرف فقير دې توانگر نه دې. دغه ډول به په عوض کي چې نه دي. مصرف فقير بنې هاشم وي مالدار به نه وي ﷺ

وَالنَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَغْطَاهُمُ النُّفْرَةَ الْأَثَرَى أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَّلَ فَقَالَ: {إِنَّهُمْ لَكُنْ يَزَالُوا مَعِيَ هَكَذَا فِي الْحَيَاةِ وَالْإِسْلَامِ، وَشَيْكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ} () دَلَّ عَلَى أَنَّ الْمُرَادَ مِنَ النُّفْرَةِ قُرْبُ الْقَرَابَةِ.

حل اللغة: ① شبک يوبل کښې ورداخل کړو ② القربة خپلولی زياته وتړيخ: اوبنې ﷺ دوي ﷺ بنومطلب ته ﷺ ورکړې وو ﷺ خمس د مال غنيمت کي ﷺ د امله د نصرت ددوي ﷺ دا په اصل کي د يوتقديري سوال ځواب دې. چه دنبي ﷺ د بنو هاشم خپلولی خو منلې شوې ده. څکه چې دنبي ﷺ اصل نسب د عبدمناف نه پيل کيږي. دهغه څلور څامن وو. هاشم، مطلب، نوفل او عبدشمس، اوبنې ﷺ د حضرت هاشم په اولاد کي وو. څکه چې د نبي ﷺ سلسله نسب دا ده. محمد ﷺ بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم، نو بنوهاشم دنبي ﷺ د نيکه اولاد وو. نو اوس که بنو هاشم ته په خمس کي برخه ملاو شي. نو څکه چې بنوهاشم د نبي ﷺ د نيکه اولاد دي. خو بنومطلب ته ولې ملاويږي. څکه چې لکه څنگه رسته داري د بنومطلب د نبي ﷺ سره ده، دغه ډول ورسره د بنوعبد الشمس، اوبنوفل هم ده. نو ددې تقديري سوال ځواب کوي. چه بنومطلب ته په خمس کي برخه ملاويږي. د قرابت د امله نه ملاويږي. څکه چې په قرابت کي خو ورسره بنوعبد الشمس اوبنوفل هم شريک دي. بلکه دوي ته د نبي ﷺ سره په دين اسلام کي د کومک کولو په صله او بدله کي د خمس نه برخه ملاويږي. چه دوي د نبي ﷺ سره کومک کړې وو. د دوي د نصرت تفصيل دا دي. هرکله چې الله تعالى په بنوهاشم کي نبي ﷺ پيغمبر جوړ کړلو. نو قريشو ورسره حسد پيل کړلو. اوبه خپلو کي نې معاهده او کرله. چه بنوهاشم به يا موره د قتل لپاره محمد ﷺ را کوي. اوبيا به ورسره هر ډول تعلقات پرېږدو. کله چې بنوهاشم ته دوي دا مطالبه بيان کړه. نو هغوي د دې مطالبې منلو نه انکار او کړلو. او درې کاله نې په شعب ابي طالب کي د نبي ﷺ په ملگرتيا کي تير کړل. ياد ساتي چې په دغه موده کي بنومطلب هم د بنوهاشمو سره وو. نو چونکه بنومطلب په سخت وخت کي د نبي ﷺ سره امداد کړې

(۱) غزبه الزيلعي رحمه الله ثم ذكر حديث ابن عباس رضي الله عنهما وفيه لا يحل لكم أهل البيت من صدقات شي ولا غسالة الأيدي إن لكم في خمس الخمس لما يفتيكم أو يفتيكم أخرجه الهيثمي في مجمع الزوائد (٩١٣) وغزاه الطبراني في الكبير)۔

وو. ځکه ورته الله تعالیٰ دا بدله ورکړله. چه په خمس کښې ئې ددوی برخه مقرر کړه. ددې خبرې تائیدد راروان حدیث د شان وړود نه کیږی. حضرت سعید بن مسیب رضی الله عنه نه روایت دی. چه نبی صلی الله علیه و آله د خیریه ورځ مال غنیمت ویش کړل. اوددې سره ئې خمس هم په بنو هاشم او بنو مطلب باندې ویش کړلو. نو په دې اړه کې ورسره حضرت عثمان بن عفان او جبرین مطعم رضی الله عنه خبرې او کړلې. او عرض ئې او کړلو. یا رسول الله صلی الله علیه و آله مونږ د بنو هاشم د عظمت او بزرګۍ نه انکار نه کوو. ځکه چې تاسو په بنو هاشم کې پیدا شوی ئې. البته دا چې موږ بنو نوفل او بنو عبد الشمس په خپلوئ کې تاسوته نزدې یو. ځکه چې لکه څنګه بنو مطلب د هاشم د ورو مطلب اولاد دی. نودغه ډول مونږ بنو نوفل هم د هاشم د ورو نوفل او عبد الشمس اولاد یو. خوددې باوجود چې موږ تاسوته په خپلوئ کې نزدې یو څه وجه ده چه تاسو بنو مطلب ته په مال خمس کې برخه ورکړله. اوموږ مو محروم کړو. نوښی په دغه موقع دا حدیث او فرمائیل. کوم چې مصنف رضی الله عنه بیانوی چه ولې ته نه ګوري چې نبی صلی الله علیه و آله بنو مطلب ته په خمس کې علت بیانوی، او فرماني. دوی بنو مطلب همیشه لپاره زما سره ملګری دی. تردې چې په جاهلیت او په اسلام کې، په جاهلیت کې خپلوئ ته اشاره ده. ځکه چې د بنو مطلب نیکه مطلب د هاشم وروړ وو. او په اسلام کې ملګرتیا ته اشاره ده. ځکه چې په شعب ابی طالب کې د نبی صلی الله علیه و آله سره درې کاله تیروول دی اونبې په یو بل کې ورکړې ګوتې خپلې نودا حدیث دلالت کوي. چه مراد د نص نه په دوی القریبې ذکر په کې دی نزدیکیته په اعتبار د نصرت سره دی. نه په اعتبار د خپلوئ سره یعنې په آیت کې د ددوی القریبې نه نسبې خپلوئ مراد نه ده. بلکه د کومک اونصرت په اعتبار سره نزدیکیته مراد دی. چه چا نبی صلی الله علیه و آله سره کومک کړې وی. نو هغوی په خمس کې د برخې حقدار دي. نوپه دې تشریح سره بنو مطلب د خمس مصرف شو. او بنو عبد الشمس او بنو نوفل مصرف نشو. احر شاه فیصل چې په دې مقام کې په کومه طریقه عبارت لګولي دي په دې باندې د کتاب متن بالکل حل کیږی. او هیڅ اشکال په کښې نه پاتې کیږی. ددې خبرې وزن به هله معلوم شی. چه کله د مختلفو شروحاتو ورق ګردانی او کړې شی.

په خمس کښې د الله او د رسول صلی الله علیه و آله د مطلب مطلب

قَالَ (قَامَا ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى فِي الْخُطْبِ قَائِلًا لِقَائِيَا الْكَلَامِ تَبَرُّكَ يَا نَبِيَّهِ، وَتَعَمُّدُ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سَقَطَ بِمَوْتِهِ

هل اللغة: ① تېوک: برکت حاصلول، خیر حاصلول ② افتتاح شروع کول

ژباړه وتړیخ: - مصنف رضی الله عنه فرماني. هر چه ذکر د الله تعالیٰ په آیت د خمس کې دی. په خمس کې د الله تعالیٰ لپاره برخه ده. حالانکه الله تعالیٰ د خلکو د مال دولت نه غنی او لاپرواه دي. خو بیا هم د الله تعالیٰ د نوم ذکر چې په دې آیت کې شوې دي، نودا ذکر د نوم د الله چې «وَأَعْلَمُوا أَنَّ مَا عَمِلْتُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنْ كَانَ لِلَّهِ مُسَهُةٌ وَلِكُلِّ سَمُولٍ» لپاره د شروع د کلام دي. چه تبرک حاصل شی په نوم د الله تعالیٰ یعنې په آیت کښې د الله تعالیٰ د نوم ذکر صرف د تبرک لپاره راغلي دي. دا نه چې الله تعالیٰ د غنیمت په خمس کې والعیاذ بالله مستقل مصرف دي اوحصه د نبی صلی الله علیه و آله ساقط شوې ده په وفات د دوی نبی صلی الله علیه و آله

كَسَا سَقَطَ الْمَعْنَى (لَا إِلَهَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كَانَ سَبْعُهُ رِسَالَتِهِ وَلَا رَسُولٌ بَعْدَهُ وَالْمَعْنَى شَيْءٌ كَانَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِصُطْبِهِ لِنَفْسِهِ مِنَ الْقِيَمَةِ وَقَدْ دُرِيَ أَوْ سَقَطَ أَوْ جَارِيَةً.

هل اللغة: ① بصطفي: غوره کوی ② الدرع: زغره ③ سيف: توره

ژباړه وتړیخ: - لکه څنګه چې ساقط شوې ده صفی ځکه چې نبی صلی الله علیه و آله مستحق وو د دې مصفي دخپلې بیغمبري په وجه، اونشته بیغمبر روسته دده نبی صلی الله علیه و آله نه په خوک او صفی هغه شی وو. چه منتخب کړه. په نبی صلی الله علیه و آله دخپل خان لپاره د مال غنیمت نه لکه زغره، توره او وینځه په لکه څنګه چې د نبی صلی الله علیه و آله په وفات باندې صفی ختم شو. نودغه ډول په مال غنیمت کې د نبی صلی الله علیه و آله برخه هم ختمه شوه.

په اصحيت کي اختلاف دې هغه هغه دي، چه روايت شوې دې، چه حضرت عمر ؓ ورکړې وه فقيرانو ته مال خمس نه، په دوی د ذوالقربیٰ ؓ کي، بلکه امام ابو داود چې په خپل سنن کي د حضرت جبير بن مطعم ؓ نه دا روايت کړې دې، چه نبی ﷺ په خمس کي بنو عبد الشمس او بنو نوفل ته برخه نه ورکوله. او حضرت ابوبکر ؓ به د نبی ﷺ پشان ویش کولو. البته دا چې دوی به ذوالقربیٰ ته ورکولو، بلکه څنگه چې به نبی ﷺ ورکولو او حضرت عمر ؓ اودغه ډول د دوی نه روسته چې کوم خليفه گان وو. هغوی به ذوالقربیٰ ته ورکولو. اجماع د صحابو ؓ منعقد شوي وه. په ساقط کيدو د حصي د غنيانو د ذوالقربیٰ کي په اوهر چه فقيران د دوی د ذوالقربیٰ وو. نو داخليری په قسمونو دريوي. د مصارنود خمس نه چې يتيمان فقيران او ابن السبيل دي. البته دلته ذهن ته دا سوال راځي. چه هرکله د ذوالقربیٰ شتمن د خمس مستحق نه دي. نو فقيران هسې هم په ((فقراهم)) کي داخل دي. نو په قرآن کي د دوی ذکر ته څه اړتيا وو. د دې نه ځواب دا دي. کيدای شي چا دا گمان کړې وو چه په سيدانوباندي صدقه اوزکاة حرام دي. او خمس هم د زکاة پشان يو خيزدي. نو دا به پرې هم حرام وي. نو د دې گمان لرې کاوه لپاره الله تعالیٰ دا او فرمائيل. دغه ډول يتيمان هم په ((فقراهم)) کي داخل دي. خود د دوی ذکر نه دې گمان لرې کاوه لپاره او کړلو. چه خمس د مال غنيمت برخه ده. او د مال غنيمت مستحقين صرف غازيان وي. او يتيمان خود جهاد اهل نه وي. نو د دوی به په خمس کي برخه نه وي.

دامام د اجازت نه بغيره دار الحرب نه څه اخستل

(وَإِذَا دَخَلَ الْوَجَدُ الْإِنْسَانَ دَارَ الْحَرْبِ مُعَيَّرِينَ فَقَرَأَ أَنْ الْإِمَامَ فَأَخَذَ وَاشْتَأَى خَمْسًا) (لَأَنَّ الْغَنِيمَةَ هِيَ الْمَأْخُذُ قَبْرًا وَعَلَيْهَا لَا أُخِيلُ سِوًا وَبَرَقَةً، وَالْخُمْسُ وَظِيفَتُهَا،

هل اللغة: ① الاختلاس تختول

ژباړه وتړيخ: - اوکله چې داخل شي يوکس يا دوي [دوه] نفر دار الحرب ته لوټ کونکي د هغه هلته د خلگ ومالونه لوټ کړي. بغيره د اجازت دامام نه، اودوی- واخستل څه خيز، د خلگ ونه په غلا يا په زبردستي. نو خمس به نه ورکوي. ځکه چې خمس په مال غنيمت کي وي. اودا مال غنيمت نه دې ځکه چې مال غنيمت هغه وي چه اخستي شوي وي په زور سره، اویا په غلبه سره د هغه غازيان د حربيانو په مال باندې غلبه اوکړي. نه تختولو او غلا، او خمس وظيفه د دې مال غنيمت ده.

(وَلَوْ دَخَلَ الْوَجَدُ الْإِنْسَانَ دَارَ الْإِمَامِ فَقَرَأَ الْإِمَامُ فَأَخَذَ وَاشْتَأَى خَمْسًا) (لَأَنَّ الْغَنِيمَةَ هِيَ الْمَأْخُذُ قَبْرًا وَعَلَيْهَا لَا أُخِيلُ سِوًا وَبَرَقَةً، وَالْخُمْسُ وَظِيفَتُهَا،

هل اللغة: ① المنعة مددگار، ډله، حمايتيان

ژباړه وتړيخ: - اوکه داخل شي يوکس يا دوي [دوه] نفر په اجازت دامام سره دار الحرب ته، نو په دې کي دوي [دوه] روايتونه دي. د يو روايت په بناء په کي خمس شته اود بل په بناء په کي خمس نشته. او مشهور روايت دا دي. چه دې به خمس ورکوي د هغه مال کي چې لوټ کړې نې وي. ځکه چې کله اجازت ورکړلوه ته امام نويقينا ده لازم کړلو. د هغه خپل خان باندې کومک دهغوی د هغه هغوی سره به کومک کوي. په نور لښکر لږلو سره، بلکه تاسوته اړتيا پيښ شو. نوزه به دريسې نور نفر درليږم. نو اوگر خيسدل دامام د دوی دپاره پشان د قوت د دوی دپاره، د دوه دوهم روايت کوم چې غير مشهور دي. هغه دا دي. چه خمس به نه ورکوي دا روايت د براهکي دي. امام نطفی په اجناس کتاب کي ذکر کړې دي.

په دار الحرب کي د طاقتوري آلي په لوټ کي د خمس حکم

(إِنْ دَخَلَتْ جَمَاعَةٌ مَأْمَنَةً فَأَخَذَ وَاشْتَأَى خَمْسًا) (وَأَنْ لَمْ يَأْذَنْ لَهَا الْإِمَامُ) (لَأَنَّ مَأْخُذَ قَبْرًا وَعَلَيْهَا فَكَانَ غَنِيمَةً،

دی ځکه اوکله وی بغیر ددی نه ځکه دا اوواڼی چاچه د کافرانو بادشاه قتل کړلو. نو د هغه لوربه ورته ورکوم ځکه البته دومره ده چه نه دی مناسب دامام لپاره چې انعام ورکړی واره اخستی شوې شيان (خيزونه) ځکه مال غنیمت کې یوکس یا یوې ډلې تم ځکه چې په دې کې باطلول د حق د ټولو دې ځکه چې په دغه مال غنیمت کې د نورو غازیانو حصه هم ده ځکه که وې کړلو دا کار سره سره ځکه بطور انعام واره مال غنیمت ورکړی نو جائز ده ځکه چې د تصرف حق حاصل دې ده دامام ځکه ته اوکله کله وی مصلحت په دې کې ځکه واره مال غنیمت یو خاص کس یا سرب ته ورکړی

په دارالاسلام کې د غنیمت د محفوظ کیدو نه روسته تنقیل

﴿وَلَا تَقْبَلْ بَعْدَ اخْرَاجِ الْقَيْمَةِ بَدَاوَاتُ السَّلاَمِ لِأَنَّ حَقَّ الْغَنَيمَةِ تَأْكُذُ فِيهِ بِالْاِخْرَاجِ﴾

ژباړه وتریخ: او دا انعام په طور به نشی ورکولې ځکه یوکس یا یوې ډلې ته څه شی د مال غنیمت نه ځکه روسته د محفوظ کیدو د غنیمت نه په دارالاسلام کې ځکه چې حق د غیر ځکه نور غازیان دی ځکه متحقق شو په دې (غنیمت) کې ،

تنقیل به د خمس نه نه وی

﴿قَالَ﴾ (الْأَمِينُ الْحُسَيْنُ) (لَأَنَّهُ لَا حَقَّ لِلْعَامِمِينَ فِي الْخَيْسِ)

ژباړه وتریخ: ځکه ابو الحسن قدوری ځکه فرمائی. دامام د تنقیل اعلان کولې شی ځکه مگر نشی کولې د خمس نه ځکه چې نشته حق د غازیانو لپاره په خمس دامال غنیمت کې ، ځکه دا خود هغه درې مصارفو لپاره دې کوم چې وړاندې تیر شول ځکه

د اعلان نه بغیر د قاتل د مقتول سامان په استحقاق کې اختلاف

﴿وَأَذَانُ يَحْتَلِ السُّبُلَ لِلْقَاتِلِ قَبْلُ مِنْ جُمْلَةِ الْغَنِيمَةِ وَالْقَاتِلُ غَيْرُهُ فِي ذَلِكَ سَوَاءٌ﴾ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: السُّبُلُ لِلْقَاتِلِ إِذَا كَانَ مِنْ أَهْلِ أَنْ يُسْمَرَ لَهُ وَقَدْ قُتِلَ مُقْبِلًا

ژباړه وتریخ: اوکله چې اونه گړخوی دامام سامان دامقتول لپاره د قاتل دامودا اعلان اونکړی چه چا کوم کافر قتل کړلو نو د هغه سامان به د مال غنیمت نه سوا د هغه د قاتل وی ځکه نو هغه دامامان د مقتول حربی کافر به وی د مال غنیمت څنی، او قاتل اوسوا د قاتل نه په دغه دامامان کې برابر دی. ځکه نه چې قاتل ته به د مقتول سامان کې څه زیاتی ملایری ځکه او فرمائی امام شافعی ځکه چې سامان دامقتول حربی لپاره د قاتل دامدغه دې خو به دې شرط چې وی اهل ددې چې برخه مقرر کړې شی ده لپاره ځکه مال غنیمت کبسي، یعنی که په مال غنیمت کې د حصی اخستو قابل وی. نو دغه چې کوم کافر قتل کړی وی دې د هغه د سامان مستحق دې ځکه او بل دا د شرط ځکه چې ده د قاتل هغه د حربی کافر ځکه قتل کړی وی په داسې حال کې چې د هغه د کافر مخ وی. ځکه نه وی. یعنی هغه دې قاتل مسلمان سره جنګ کولو ته تیار وی ځکه

﴿قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ (مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَبْعَةٌ)﴾ (۱) وَالظَّاهِرُ أَنَّهُ نَصَبُ شَرْعًا لَأَنَّهُ بَعَثَهُ لَهُ، وَلِأَنَّ الْقَاتِلَ مُقْبِلًا أَكْثَرُ غَنَاءٍ يُقْبَضُ مِنْ سَبْعَةِ أَهْلِ الْإِثْمَانِ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَهُ غَيْرُهُ.

هل اللغة: ① قبل وړاندې کیدونکې ② نصب مقرر شوې دې ③ التفاوت فرق کول

ژباړه وتریخ: د امله د قول د نبی ځکه، چا چې قتل کړلو یوکس د حربی کافرانو نه ځکه نوده د قاتل لپاره سامان د هغه دامقتول دې اوظاهر دې د حدیث ځکه دا دې چه نبی ځکه مقرر کړې دې شریعت دامویه

(۱) من حدیث ابی قتاده ځکه أخرجه البخاری فی الخمس باب ۱۸ و مسلم فی الجهاد رقم ۴۲ وأبو داود فی الجهاد باب ۱۳۶ رقم ۲۷۱۷ الترمذی فی السیر باب ۱۳ وابن ماجه فی الجهاد باب ۴۲ و مالک فی الجهاد رقم ۱۸ وأحمد فی المسند (۳۰۶۵)۔

قاعده نه بيان کړې ده. چه د قاتل به د حربي مقتول د سامان مستحق وي. اودې ته قاعده وايي ځکه چې قاعده نه بيان کړې دی د نبی ﷺ لپاره ددې شرعي قواعدو او قوانینو بيانولو او ﷺ دا شرط مو اول کولر. چه راېدل شوی وی او مسلمان هغه وژلی وی. ځکه چې مسلمان قاتل قاتل کونکي دي ځکه دمخ کونکي د کافر مخ وی. او مسلمانانو قتلولو لپاره تيار وو. نو شو دامسلمان زيات فائده وروکونکي دامسلمانانو ته، د کافر چه د مسلمانانو قتلولو لپاره تيار وو. هغه به په مسلمانانو کې څوک قتل کړي وو. نو خاص کولې به شي ځکه که ده دغه کافرنه وو قتل کړي. هغه به په سامان د هغه د حربي کافر چه ده قتل کړي وي. يعنې دهغه سامان به صرف ده ته ﷺ مسلمان قاتل په سامان د هغه د حربي کافر چه ده قتل کړي وي. او بل د غازی په کي د هغه جهاد ملاويږي. لپاره د توپير راوستلو په مينځ دده د مسلمان قاتل او بل د غازی په کي د هغه جهاد کړي وي. خو څوک نه قتل کړي نه وي.

وَلَمَّا أَتَاهُ ثَمُودُ بِقَوْمٍ قَبِيحٍ قَبِيحُونَ غَنِمَهُمْ فَمَقْتُلُوا الْغَنَائِمَ كَمَا تَقْلَقُ بِهِ النَّفْسُ. وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ لِمَنْ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ لَكَ مِنْ سَلْبِ قَتِيلِكَ إِلَّا مَا طَابَتْ بِهِ نَفْسُ {إِمَامِك} ()

هل اللغة: ① الجيش البسر ② سلب: د مقتول سامان ③ طابت: خوشحاله وو
ژباړه و تشریح: - اوزموږ لپاره دليل دا دي. چه دا د سامان د مقتول کافر په اخستې شوې دې په قوت د لښکر سره، د ځکه که چيرته دې يواځې وي. نو هغه کافر نه نشو قتل کولې. ده ته چې دهغه په قتل کولو قدرت ملاؤ شو. نو د خپلو ملگرو په ډاډ سره ملاؤ شوې دې نوو به د سامان د مقتول غنيمت، د هغه مال غنيمت شو. نو تقسيمولې به شي په شان د ويش د مال غنيمت، لکه څنگه چې گويا دې په دې د خبره باندې نص، د هغه قول د الله تعالی دی. وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ مَكْرُورٍ په دې آيت کي ددې ذکر نشته. چه قاتل ته به د مقتول سامان په هرحالت کي ملاويږي. که امام ورله د انعام اعلان کړي وي او که نه. اوزمانيلى دی نبی ﷺ حبيب بن ابی سلمه ته د علامه عيني رحمه نقل کړې دی. چه صحيح نوم حبيب بن مسلمه دې نه نشته ستا لپاره د سامان د مقتول ستا نه مگر هغه چې راضی وي په هغې باندې نفس دامام ستا د يعنې که امام تاته ستا د مقتول سامان درکوي. نو تيك ده. او که هغه نه درکوي. نو د هغې د استحقاق دعوی نشي کولې.

وَأَمَّا مَا يَحْتَمِلُ نَصْبُ الشَّرِّ وَمَحْتَمِلُ التَّنْفِيلِ فَتَمْلِكُ عَلَى الثَّانِي لِمَا رَوَيْنَاهُ.

ژباړه و تشریح: - د پراتې شو دامام شافعي رحمه نقلی دليل، دهغې نه خواب ورکوي. او هغه د حديث په روايت نه کړې دي. دامام شافعي رحمه چې من قتل قتيلاً فله سلبه احتمال لري چې وي مقرر کول د شريعت د ځکه چې امام شافعي رحمه فرماني. چه دا د نبی ﷺ لپاره يوه شرعي قاعده او ضابطه ده. او احتمال لري د انعام د هغه کوم کس يو کافر قتل کړي. نو دامام په طور به هغه ته ددغه مقتول سامان ورکولې شي. نو حمل کوو نه موږ په دويمه معنی باندې د هغه بطور انعام د قاتل استحقاق دې. دهغه حديث د امله کوم چې موږ روايت کړلو. د يعنې حديث د حبيب بن سلمه، ځکه چې په هغې کي په صراحت سره موجود دی. چه ته دخپل مقتول د سامان مستحق نه شي. خو چه امام پرې راضی وي.

وَزَادَهُ الْإِنْفَاءُ لَا يُغْنِي عَنْهُ جُلُوسُ وَاحِدٍ كَمَا ذَكَرْنَاهُ.

ژباړه و تشریح: - دامام شافعي رحمه د عقلی دليل نه خواب ورکوي. اوزيادت د فائدي معتبر نه وي په يو جنس کي، لکه څنگه چې مونږ ذکر کړی دی. د هغه په کي اشاره ده هغه بيان ته، کوم چې نه په ((باب كيفية

(۱) قال الزيلعي رحمه هكذا وقع في الهداية، حبيب بن أبي سلمة رحمه وصوابه حبيب بن مسلمة رحمه والحديث رواه الطبراني في معجمه الكبير (نصب الرأية ۶۴۸۳) -

القصة) کي په ((لأن الكوافر من جنس واحد)) تردې قول پورې ((تعدراً اعتبار مقدار الزيادة)) ځکه چې بعضې یوغازی دومره بهادر وی. چه هغه د سلومجاهدینو هومره کار کوي. خو د دې باوجود هغه ته صرف خپله برخه ملاوېږي. د سلوغازیانو حصه ورته نه ملاوېږي. ځکه چې دده مړانه هرڅه د یو جنس سره تعلق ساتي. دغه ډول په زیر بحث مسئله کي هم اگر چه دې مسلمان چې کافر قتل کړلو لویه کارنامه ئې اوکړله. لیکن دده د جنگ ټوله بهادری چې راواخلې. نود یو جنس سره تعلق ساتي. ددې امله دامام د اجازت او اعلان نه بغیر دې د خپل مقتول د سامان مستحق نشي جوړېدې.

د مقتول د سامان بیان

(وَالسَّلْبُ مَا عَلَى الْمَقْتُولِ مِنْ ثِيَابٍ وَسِلَاحٍ وَمَرْكَبٍ، وَكَذَا مَا كَانَ عَلَى مَرْكَبِهِ مِنَ الثَّيَابِ وَالْأَلَكَةِ، وَكَذَا مَا مَنَعَهُ عَلَى الدَّائِيَةِ مِنْ مَالِهِ فِي حَقِّبَتِهِ أَوْ عَلَى وَسْطِهِ وَمَا عَدَا ذَلِكَ فَلَيْسَ بِسَلْبٍ)

حل القصة: ① ثياب جامې ② سلاح وسله ③ مركب سوری ④ السرج جمع د سراج ⑤ الحقیقه بسته، همیانې (بتیوه)

ژباړه و تفریح: - اوسامان هغه دې. چه وی په مقتول باندې دجامه دهغه اود وسلې دهغه اود سپرلې د هغه نه، څرغنی دا شیان (څیزونه) په سلب کي اوسامان کي گډ دي. اودغه ډول هغه څا سامان چې وی په سپرلې څاوس وغیره دده د مقتول د زین اوآله ددې د سپرلې لکه واکه، گډي وغیره نه، اودغه ډول د سلب هغه څه ته هم شاملېږي. چې وی ده څاغازی سره په سپرلې باندې د ده مال په تیلی کي، یا دده په شا وی څا لکه همیانې اوهغه چې وی سوا ددې څا څیزونو نه، څا کوم چې ذکر شول نو هغه نه دي، سلب، څا سامان د مقتول.

وَمَا كَانَ مَعَ غُلَامِهِ عَلَى دَائِيَةِ آخَرِي فَلَيْسَ بِسَلْبٍ، ثُمَّ حُكِمَ التَّنْفِيلُ قَطْعُ حَقِّ الْبَاقِيْنَ، فَأَمَّا الْمَلِكُ فَأَتَمَّتْ يَتَبُّتُ بَعْدَ الْإِحْرَازِ بِدَاوَالِ الْإِسْلَامِ لِمَا مَرَّ مِنْ قَبْلُ،

ژباړه و تفریح: - اوهغه چې وی سره د غلام دده په بله سپرلې باندې، نونه دې څا هغه سلب، بیا حکم د تنفیل څرغنی د قاتل لپاره د انعام اعلان کولو. ختم کړلو حق د نورو څاغازیانو د هغه مال نه، کوم چې امام ده ته په انعام کي ورکړي وی. اود هغوی په کي ځکه برخه ختمه شوه. چه په مال غنیمت باندې د غازیانو ملکیت ثابتېږي روسته د محفوظ کولو نه په دارالاسلام کي څرغنی: غازیان هله د مال غنیمت مستحق گرځي. چه دوی غنیمت دارالاسلام ته راوړي. نودا محفوظ شو. اوچه محفوظ شو. نوددوی برخه شوه. اوکوم څیز چه امام یوکس ته دهغه د ښه کارکردگي وجه په دارالحرب کي ورکړي وی. نود هغې نه د غازیانو حق ختم شو. ځکه چې په هغې باندې ددوی ملکیت نشته. دهغې تفصیل د امله کوم چې موږ وړاندې بیان کړلو څا اشاره ده په باب الغنائم کي، لأن الاستيلاء إثبات اليد الحافظة والنافلة والثالية منعدمة) قول ته.

د انجلی د واحد لپاره اعلان

حَتَّى تَقَالَ لِلْإِسْلَامِ مَنْ أَصَابَ جَارِيَةً فَبِئْسَ مَا مَسَّهَا اسْتَبْرَأَهَا الْمَرْحَلُ لَهُ وَطَوَّعَهَا، وَكَذَا الْأَيَّامُ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ (١)

ژباړه و تفریح: - تردې څا راروانه مسئله به دې باندې تفریع ده. چه په یو څیز باندې ملکیت هله راځي. چه دارالاسلام ته په منتقل کیدو سره محفوظ شی. نو هله به پرې ملکیت ثابتېږي. که وایي امام څوک چې اورسیدلو څرغنی حاصله ئې کړه. یوه وینځه نوهغه څا وینځه دهغه څا واحد ده، نو اورسیدو هغې څا وینځه ته یو مسلمان او برات د رحم ئې اوکړلو د هغې څرغنی د حیض وینه ئې بنده شی. اوهغه غازي ته

(١) القول الرابع هو هذا قول الشيخين رحمهما الله في الغانية (٤٦٣٤) وفتح القدير (٢٥٣١٥) ورد المحتار (٢٤٤٣) نقلاً عن القول الرابع (٨٦١١) -

معلومه شی چې ددې په رحم کې څه نشته نو جازنه دی ده هلاکېده لپاره وطی کول دهغې هلوښخه په دار الحرب کې او دغه ډول هڅه دی جائزې څرخول دهغې، اودا حکم هلاکېده حلت وطی اوبېه په نيزد

امام ابوحنيفه او ابو يوسف څخه دي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَهُ أَنْ يَطْهَرَهَا وَيَبْعَهَا، لِأَنَّ التَّنْفِيلَ يَثْبُتُ بِهِ الْمَلِكُ عِنْدَهُ كَمَا يَثْبُتُ بِالْقِسْمَةِ فِي دَارِ الْحَرْبِ وَالْإِخْلَافِ مِنَ الْحَرْبِ، وَجَوَّبَ الْقَضَايَا بِالْإِخْلَافِ قَدْ قِيلَ عَلَى هَذَا الْإِخْلَافِ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

حل اللغة: ① الاتلاف هلاکول

زياده وشرح:- اوفر مائيلي دی امام محمد څخه نو جازنه دی ده هلاکېده لپاره چې وطی کړي دا هلوښخه او وپلوري دا هلوښخه او څرخه نې کړي ځکه چې تنفيل هڅه امام چاته څه خيرېه انعام کښي ورکړي ثابتېږي په دې هلوښخه باندې ملک هڅه دار الحرب کې په نيزدده امام محمد څخه يعنی که امام په دار الحرب کې د مال غنيمت ویش اوکړي نو دچا په برخه کې چې کوم شی راشي په هغې باندې دهغه ملکيت ثابتېږي او په اخستلو سره د حربې نه هڅه دار الحرب کې يعنی که يوغازی په دار الحرب کې د حربې کافر نه يوڅيز په پيسو واخستلو نو په هغې باندې ددغه مشتری ملکيت ثابتېږي اگرچه په دار الحرب کې وي او وچوب د ضمان په هلاکولو سره وئيلي شوی دی چې په دې اختلاف بناء دي يعنی د متفيل په کوم شی په دار الحرب کې قبضه راشي او بل يوکس دغه څيز هلاک کړي نو په هغه باندې د تاوان په وجوب کې هم دا اختلاف دي يعنی د شيعينو څخه په نيزه متفيل باندې ضمان نشته ځکه چې د متفيل ملکيت پرې په دار الحرب کې نه دي راغلي اود امام محمد څخه په نيزه متفيل باندې ضمان شته ځکه چې په دغه څيز باندې د تنفيل نه روسته په دار الحرب کې د متفيل ملکيت راغلي دي

(بَابُ اسْتِيلَاءِ الْكُفَّارِ)

زياده وشرح:- هڅه باب هڅه بيان ده غلبه د کافرانو هڅه ده

د کافرانو په هغه مالونو ملکيت راتلې کوم چې هغوی د اهل کتابونه قبضه کړي وي

وَإِذَا غَلَبَ الْكُفَّارُ عَلَى الرُّومِ فَسَبَّوهُمْ وَأَخَذُوا أَمْوَالَهُمْ مَلَكُومًا (لِأَنَّ الْإِسْتِيلَاءَ قَدْ تَحَقَّقَ فِي مَالِ مُبَارٍ وَهُوَ السَّبُّ عَلَى مَا نَبَّهَتْهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى) (فَإِنْ غَلَبْنَا عَلَى الْكُفَّارِ حَلَّ لَنَا مَا نَحْبِذُ مِنْ ذَلِكَ) (غَتِيَارَ ابْنِ أَبِي أُمْلَاكِ).

زياده وشرح:- اوکله چې غالب شی تاتاريان د کافرانو په روميانو عيسايانو باندې، او هغوی هروميان قيديان کړي او واخلې مالونه دهغوی ځکه چې غلبه يقينا متحقق شوي ده په مال مباح باندې او هم دا استيلاء په مال مباح باندې سبب دي هلاکېده راتلو په هغې باندې لکه چې موږ به نې بيان کړو هڅه دې قول سره چې «وَإِذَا غَلَبُوا عَلَ أُمُومًا» که غلبه اوکړه موږ د مسلمانانو په ترکيانو د کافرانو د نوحال دی زموږ د مسلمانانو لپاره هغه څه چې موموني موږ ددغه نه هلاکېده چې ترکيانو کافرانو د روميانو عيسايانو نه اخستی وي هڅه د امله د قياس نه په ټولو مالونو ددوی د ترکيانو کافرانو، يعنی لکه څنگه چې موږ د ترکيانو په خپلو مالونو باندې غلبه اوکړو نو دهغې مالکان جوړېږو دغه ډول به دهغه مالونو هم مالکان جوړېږو کوم چې هغوی د روميانو عيسايانو نه اخستی وي يعنی زموږ لپاره دواړه برابر دي اوکله چې غلبه اوکړي د کافرانو په مالونو هڅه او فرماني امام شافعي څخه نه مالکان کيږي زموږ په خپل ملک کې نو مالکان جوړېږي دهغې د مالونو هڅه او فرماني امام شافعي څخه چې ځکه د کافرانو ددې د مالونو زموږ چې خپل ملک کې نې محفوظ کړي او دليل دا بيانوي ځکه چې ځکه چې غلبه هڅه مالونو د مسلمانانو د کافرانو دپاره هڅه حرامه ده په اول کې يعنی په دارالاسلام کې ورسره وي لاندې دار الکفرته نه وي منتقل کړي او په آخر کې هڅه کله نې دار الکفرته يوسي او حرام فعل هڅه اگرچه په حيثيت سره حرام وي صلاحيت نه لري چې شی سبب د ملک ځکه چې کوم شی په هر لحاظ

سره حرام وی. هغه زموږ په نیز هم سبب د ملکیت نه جوړیږي. لکه څنگه چې مسلمان شراب واخلي نو دې دهغې مالک نه جوړیږي. لکه څنگه چې معلومه شوي ده د قاعدې د خصم د امام شافعي څخه نه راوهغه قاعده د امام شافعي څخه په نیز دا ده. چه د مشروعت نه روسته چې نهی راشی. نویه هغه منهی عنه باندې ملکیت نه ثابتیږي. او زموږ د احنافو څخه لپاره دلیل دا دي. چه غلبه د کافرانو څخه راغلې ده په مال مباح باندې څخه چې غلبه دې ته وائی. چه په یو څیز باندې په داسې طریقه قدرت راشی. چه فی الحال ترې هم فائده اخستې شی. او د روسته لپاره نه څخه کولې هم شی. اویه داسې طریقه باندې قدرت هله راخی. چه هغه شی په خپل ملک او کور کې محفوظ کړی. او چه کله کافران د مسلمانانو په مال غلبه اوکړي. او خپل ملک ته نه یوسی. نو د مسلمان د حق د امله چې دغه مال ته کوم عصمت ملاؤ شوې وو. هغه زائله شو. او مباح او ګرځیدلو. او داسې شو. لکه چې کافریه ښکار باندې غالب شی. نو د هغه په هغې باندې ملکیت راخی. ځکه چې ښکار مباح دي. نو دغه ډول د مسلمانانو مالونه هم مباح او ګرځیدل. او چه مباح شول. نو دهغوی غلبه پرې صحیح شوه. نو منعقد کیږي به. غلبه په مال مباح باندې. سبب د ملک د لپاره د لرې کولو د حاجت د مکلف څخه یعنې که په مال مباح باندې د غلبې راتلو نه روسته هم هغه معصوم نشی بلکه مباح وی. نویا خو به دغه قابض دهغې فائده نشی اخستې بلکه که څوک نهی ترې واخلي. نو د هغه ملکیت به پرې ثابتیږي. حالانکه یو مباح شی چې څوک حاصلوی. نو د ملکیت لپاره نهی حاصلوی. پشان د غلبې زموږ په مالونو دهغوی څخه لکه څنگه چې موږ دهغوی په مالونو قبضه اوکړو. نو موږ دهغې مالکان جوړیږو. دغه شان چې هغوی زموږ په مالونو قبضه اوکړي. هغوی به نهی هم مالکان جوړیږي.

وَهَذَا لِأَنَّ الْعُقْمَةَ تَثْبُتُ عَلَى مَنْفَاعَةِ الدَّلِيلِ فَهُوَ تَمَكُّنُ الْمَالِكِ مِنَ الْإِنْتِفَاعِ، فَإِذَا زَالَتْ الْمَكْنَةُ عَادَ مَبَاحًا كَمَا كَانَ.

هل اللغة: ① الانتفاع نفع حاصل ② المكنة قدرت، قوت

ژباړه وتریږي: - اودا څه په مباح مال باندې غلبه راغلې ده. ځکه چې عصمت څخه مال کې ثابتیږي په منافعه د دلیل سره، یعنې اصل او دلیل خدا دي. چه وړه شیان (خیزونه) مباح دي. ځکه چې الله تعالی فرمایلی دی «وَالَّذِينَ خَلَقُوا لَكُمْ مِمَّا فِي الْأَرْضِ خِيفَةً» دا آیت ددې تقاضا کوي. چه دیوکس هیڅ مال دي معصوم نه وی. خو بیا هم مونږ په ملک راوستوسره عصمت ثابتوو. د امله د اړتیا نه، چه قدرت ملاویدل دی مالک ته د فائده اخستلو، یعنې که موږ دغه څیز غیر معصوم پریږدو. چه په هغې کې هرچاته د تصرف او استعمال اجازت وی نویه دې صورت کې دهغې نه فائده اخستل غیر ممکن دي. ځکه چې څیز به یو وی. او هرکس ته به دهغې نه د فائده اخستلو اختیار وی. نویه یو وخت کې به د یو څیز نه کوم کوم کس فائده اخلي. بس ددې اړتیا د امله موږ په ملکیت راوستوسره مباح څیز معصوم او ګرځولو. او کله چې قدرت زائله شو. د فائده اخستلو، یعنې په زیریخت مسئله کې مال د مسلمانانو د لاس نه اووتل. نو بیرته مباح او ګرځیدلو لکه څنگه چې وړاندې وو.

عَنْ إِبْنِ الْقَيِّمِ: لَا يَحْتَاقُ الْأَمْرُ إِذَا بَالَغَ الْإِثْمَ عَارَافَةً عَنِ الْإِفْتِدَارِ عَلَى الْعَمَلِ حَالًا وَمَالًا.

ژباړه وتریږي: - څه به مباح مال باندې چې دچا قبضه راشی. هغه دهغه مال مالک وی. اودې دهغې څیز نه پوره فائده اخستې شی. البته دومره ده. څه په زیریخت مسئله کې به د کافرانو غلبه په هغه صورت کې حاصل وی. چه دوی دغه مال خپل ملک ته یوسی. ځکه چې غلبه نه حاصلیږي مګر محفوظ کیدو سره په ملک سره، یعنې چې کافران د مسلمانانو مالونه خپل ملک ته یوسی. هم دا وجه ده. که دوی دغه مال د دارالاسلام نه لا ویستی نه وی. چه مسلمانان پرې بیا قبضه اوکړي. نو هغه مال به خپل مالکانوته واپس کیږي. ځکه چې دا غلبه عبارت دي د واک او اختیار حاصلیدو نه په محل یعنې څیز باندې فی الحال څه هغه څیز استعمال کې راوستې شی. او ورسته څه مستقبل کې چې څخه کولې نهی

شی او کوم مال چې دوی د مسلمانانونه اخستې وی. لیکن هم په دارالاسلام کې وی. ددې نه اگرچه فی الحال دوی فائده اخستې شی. لیکن ذخیره کولې نې نشی. ځکه کیدای شی. چه مسلمانان بیا په کافرانو باندې غالب شی. او هغه مال ترې واپس ترلاسه کړي.

وَالْمَحْظُورُ لِغَيْرِهِ إِذَا صَلَّاهُ سَبَّابُ لِكَرَامَةِ تَعَوُّفِ الْمَلِكِ وَهُوَ الثَّوَابُ الْأَجَلُ فَمَا ظَنُّكَ بِالْمَلِكِ الْعَاجِلِ ؟

هل اللغة: ① المحظور ناروا، حرام ② كرامة عزت ③ تفوق پورته کیری

زبدۀ وتړیخ: ملا راوان عبارت د امام شافعی د قول نه ځواب دې دهغوی قول دا وو چه کوم څیز حرام وی. هغه سبب د ملک نشی جوړیدي. نو د مسلمان په مال باندې د کافر قبضه کول حرام دی. ځکه دا سبب د ملکیت نشی جوړیدي. نو دهغې ځواب ورکوی. او فرماني. او حرام لغیره. لږه لعینه. کله چې صلاحیت لری چې سبب شی د عزت نو پیدا کوی ملک، لږه یو زیږیست مسئله کی که موږ دا اومنو. چه په حرامه طریقۀ ملکیت نه ثابتیږی. خو حرمت په دوی ادوه قسمه دې. یو حرام لعینه وی. او بل حرام لغیره وی. نو تا سوچه کومه قاعده ذکر کوئ. چه حرام سبب د ملکیت نه جوړیږی. ددې نه حرام لعینه دې. او پاته پاتې شو حرام لغیره یعنی چې یو څیز دخپل ذات په اعتبار سره حرام نه وی. بلکه مباح وی. البته په دې کې چې حرمت راغلې د یو خارجی شی د امله وی. چه کله هغه خارجی څیز لري شی. نو بیا مباح گرځی. او په زیږیست مسئله کې هم حرمت لغیره دې. البته حرمت چې په کې راغلې دې. نو د مالک حق وریږی متعلق دې. ځکه راغلې دې. او عزت لږه دغه عمل نې صلاحیت لری. ثواب د آخرت دې. لږه په آخرت کې پري ورته ثواب ملاوړی. لکه یوکس په مقصوبه مخکۀ کی لمونځ کوی. نو په دغه مخکۀ کی لمونځ حرام دې. خو دا حرمت د غیرد امله دې. چه غضب دې. خود دې باوجود چې دې په کې لمونځ او کړی. نو په دې لمانځه باندې د ده نه د لمانځه د فرضیت ذمه واری ساقطه شوه. نو هرکله چې په یو عمل باندې په آخرت کې عظیم الشان ثوابونه ملاوړی. حالانکه د آخرت کامیابی او نعمتونه د دنیا په مقابله کې ډیر بهتر او غوره دی. نو ځه دې گمان ستا په ملک دنیاوی سره. لږه په حرام سبب سره به ملک ثابت نشی. بلکه که یو څیز په حرامه طریقۀ باندې حاصل کړي شی. هم په هغې ملکیت راځی. لکه د جمعې په ورځ چې د اذان نه روسته کومه بیع اوشی. هغه حرامه ده. لیکن په مبيع باندې د مشتری اوبه ثمن باندې د باع ملکیت ثابتیږی.

د مسلمانانو د وپاره په خپل مال باندې غلبه

﴿فَإِنْ ظَهَرَ عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ تَوَجَدَ مَا لَمْ يَكُنْ قَبْلَ الْقِسْمَةِ فَبِئْسَ مَا يَغْتَرِشُ ۖ وَإِنْ وَجَدَ مَا بَعْدَ الْقِسْمَةِ أَخَذَهَا بِالْقِيَمَةِ إِنْ أَحْبَبَ﴾

زبدۀ وتړیخ: که غالب شوی په دغه مال باندې د کوم چې د مسلمانانونه کافرانو قبضه کړې وو. مسلمانان، او اوموندلو هغه مال خپلوزې مالکانو، وړاندې د ویش د مال غنیمت. نه، نو دغه مال ددوی د خپلو سابقه مالکانو لپاره دې بغیرد څه څیز نه. بلکه دوی ته به مفت ملاوړی. ددې په عوض کې به قیمت وغیره نه ورکوی. او که وې موندلو هغه مال لږه ددوی نه کافرانو اخستې وو. روسته د ویش د مال غنیمت. نه. د دوی دغه مال د یوغازی په برخه کې راغلې وو. نواخلی به نې په قیمت سره که غواړی. یعنې که دا غواړی. چه زما سابقه مملوک څیز دې. زه دا غواړم. چه زما لاس ته راشی. ځکه چې ما سره نې وخت تیر شوې دې. نوچه د کوم غازی په برخه کې هغه راغلې وی. هغه ته به نې قیمت ورکړی. او هغه څیز به ترې ترلاسه کړي.

﴿لَقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِيهِ﴾ إِنْ وَجَدَ تَبْلُ الْقِسْمَةِ فَبِئْسَ مَا يَغْتَرِشُ ۖ وَإِنْ وَجَدَ تَبْلُ الْقِسْمَةِ فَبِئْسَ مَا يَغْتَرِشُ ۖ

زیاده وتبریح - هکیمت به ورکوی ده د امله د قول د نبی نه په دې هکیمت کې مچ په یو صحابی نه نی فرم نیلی وی که تا او مندلوهغه هکیمت کوم چې ستا نه کافرانو قبضه کړې دې وړاندې د ویش هکیمت نه، نو هغه ستا دې بغیرد څه عوض نه، او که اودې موندلوهغه روسته د ویش هکیمت نه، نو هغه ستا لپاره په قیمت دي. مچ په دې برخه کې رسیدلې وی. هغه ته به نی قیمت ورکوي.

وَإِنْ الْمَالُ الْقَدِيمُ كَانَ لَكَ عَلَى الْأَخِي نَقْضًا، فَإِنْ فِي الْأَخِي بَعْدَ الْقِسْمَةِ فَهَذَا مَالُ أَخِي وَنِصْبُهُ
بِأَنَّهُ يَنْبَغِي لَكَ الْخَاصُّ فَتَأْخُذُ بِالْقِسْمَةِ، يَنْتَقِلُ النَّظَرُ مِنَ الْخَاصِّ إِلَى الْغَائِبِ،

زیاده وتبریح - او بله دا هکیمت کوم غازی په برخه کې چې دده سابقه مملوک خیز رسیدلې وی. هغه ته به نی قیمت ورکوي. ځکه چې مالک پخوانی زائله شوي دي ملک دهغه هکیمت نه، نو هغه ته د ویش هکیمت نه، ځکه چې کافرانو ترې په زور باندې هغه خیزا خستې وې. نووی به ده لپاره حق د اخستلو هکیمت نه، لپاره د خیکرې دده هکیمت نه، البته دومره ده چې په اخستلو کې هکیمت نه، د غازی نه اوسابقه مالک ته حواله کاوه. چه وی دا کار هکیمت نه، روسته د ویش نه ضرر دې هغه غازی ته چې اخستې شی دهغه نه هکیمت نه، د کوم غازی په برخه کې چې دغه شې رسیدلې وی. که بغیر د قیمت نه دغه شې دهغه نه واخلې نو به دې کي دغه غازی ته نقصان دې په زائله کیدود ملک خاص د هغه هکیمت نه، ویش کې چې کله دغه خیز دده اوسیدلو نو که بغیر قیمت ترې دغه خیز واخلې به دې کي دغه غازی ته نقصان دې. ځکه چې نورو غازیانو ته خپله برخه پوره پوره ملاؤ شوې ده. او چه د ده نه دغه مال بغیرد څه عوض نه خپل سابقه مالک واخلې. نو اخلې به نی هکیمت نه، د غازی نه، چه په پیسو باندې، چه برابر شی شفقت د دواړو طرفونو نه هکیمت غازی دې او که سابقه مالک دي. او که ته دا وانې. چه لکه څنگه د غازیانو د نقصان د امله د ویش نه روسته دې سابقه مالک ته خپل شې بغیر د عوض نه ورکول جائز نه دی. نو دغه ډول که ویش نه وړاندې ورته ورکړي نو هم د عامو غازیانو په برخه کې کمی راځي. نو دهغې خواب ورکوي. او فرمائي.

وَالشَّرِكَةُ قَبْلَ الْقِسْمَةِ عَامَّةٌ قَبْلَ الْقِسْمَةِ فَتَأْخُذُ بِقِيمَتِهِ.

زیاده وتبریح - او شرکت هکیمت نه، د غازیانو په مال غنیمت کې وړاندې د ویش نه عام دي. نو کم به وی ضرر هکیمت نه، سابقه مالک ته خپل مال بغیر د قیمت نه ورکړي شی. او هر کله چې داسې ده که واخلې به هغه هکیمت نه، مملوک خیزد مال غنیمت نه، بغیر د قیمت نه.

په دار الحرب کې د مخترې نه دخپل مال اخستلو حکم

وَإِنْ دَخَلَ دَارَ الْحَرْبِ تَاجِرٌ قَاسَمَتْهُ ذَلِكَ وَأَخْرَجَهُ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ، فَمَالُهُ الْأَوَّلُ بِالْخِيَارِ، إِنْ شَاءَ أَخَذَهُ بِالْأَمْرِ الَّذِي اشْتَرَاهُ بِهِ، وَإِنْ شَاءَ تَرَكَهُ،

زیاده وتبریح - او که داخل شو دار الحرب ته هکیمت سوداگر، او وانی اخستلو هغه هکیمت کوم چې د مسلمانانو نه کافرانو اخستې وې. او راو نی وړلودار الاسلام ته، نو اولنی مالک ته اختیار دي. که خوښه نی وی نو وادي اخلې هغه هکیمت مملوک خیز خپل هکیمت نه، په هغه قیمت چې اخستې وی هکیمت سوداگر هکیمت نه، باندې، او که غواړي پرې دیگدی. هکیمت سابقه مالک ته بغیر قیمت نه د سوداگر نه دخپل سابقه مملوک خیز اجازت نشي ورکولې.

لَا تَنْتَقِلُ بِالْأَخِي قَبْلَ أَنْ تَرَى أَنَّهُ قَدْ دَفَعَ الْعَوَضَ عَمَّا بَلَّيْتَهُ، فَكَانَ اغْتِدَالُ النَّظَرِ فِي الْقِسْمَةِ،

هل اللغة ① ينصير تكليف رسيري ② معانا بي عوضه

زیاده وتبریح - ځکه چې ده هکیمت سوداگر ته ضرر رسي په اخستلو سره مفت هکیمت چې سوداگر په دار الحرب کې په پیسو اخستې وی او دلته نه ترې سابقه مالک مفت واخلې. نو به دې کبسي سوداگر ته نقصان دې ځکه به داسې شې کولې وې ته گوري نه چې ده هکیمت سوداگر وکړي دې عوض هکیمت ثمن دي هکیمت په مقابل

دهغه شی کښي. ډلهه سابقه دده ملک ووهه نودې برابرې دشفقت په هغه صورت کي چې موږ اوونیل ډلهه سوداگریه څومره قیمت په دارالحرب کي اخستې وی. او هغه ته په څومره باندې پریوتې وی. هغه قیمت دې ورته ورکړی. او خپل سابقه مملوک څیز دې ترې واخلي.

وَلَا تُشْرِكُوا بِالْعِزِّ بِأَعْدَائِهِمُ الْعَرَضُ، وَلَوْ هُوَ بِسُلْمٍ بِأَعْدَائِهِمُ إِلَّا لَهُ تَبَتُّ لَهُ مَلِكٌ عَاصٍ لِلْإِبَالَةِ،

ژباړه وشيخ:- او که وائي خستل په مقابلې د سامان کي، ډلهه په دارالحرب کي ده حربی کافرنه خپل څه شی ورکړلو. او دهغه نه ئې هغه شی واخستلو. کوم چې هغه دمسلمان نه قبضه کړې ووهه او که هغوی ډلهه پريانی ووهه هبه کړلو هغه څیز مسلمان ته، ډلهه کوم چې ئې دمسلمانانونه اخستې ووهه نواخلي به ئې ډلهه سابقه مالک به په قیمت د هغې سره ډلهه یعنی دغه موهوبه څیزچه د څومره قیمت وی. سابقه مالک به ورته هغه قیمت ورکړی. او دغه څیز به ترې واخلي ځکه چې ثابت شوې دې ده ډلهه موهوب له ډلهه نه ملک ډلهه دغه موهوبه باندې داسې ملک چه ډلهه خاص ډلهه په ده پورې دبل چا ورسره برخه نشته. نونه به ختمیږي ډلهه ملکیت د موهوب له ډلهه مگر په قیمت سره ډلهه سابقه مالک ورته دهغه څیز قیمت ورکړی. نو هغه به قیمت واخلي. او څیز به سابقه مالک ته پاتې شی.

وَلَوْ كَانَ مَغْنُومًا وَهُوَ مُثْلُ بَأْعْدَهُ قَبْلَ الْقِيَمَةِ وَلَا بِأَعْدَائِهِمْ، لَأَنَّ الْأَعْدَاءَ بِالْفَيْلِ غَيْرُ مُعَيَّدٍ، وَكَذَا إِذَا كَانَ مَوْهُوبًا بِأَعْدَائِهِمْ يَأْتِيَانِ..

حل اللغة: ① مغنوم: کوم څیز چه په غنیمت کښي ملاو شوې وی

ژباړه وشيخ:- او که وی مال غنیمت ډلهه یعنی کوم څیز چه دیو مسلمان نه حربی کافرانو اخستې وی. او مسلمانان بیا په هغوی باندې غالب شی. او کوم مال غنیمت ورته حاصل شی. نویه هغې کي هغه څیز هم وی. کوم چې ددې مسلمان نه حربی کافرانو قبضه کړې ووهه او وی ډلهه مال ډلهه مثلی ډلهه سر دزر سپین زر وغیره ډلهه نواخلي به ئې ډلهه سابقه مالک ډلهه وړاندې د ویش نه اونه به ئې اخلي روسته د ویش نه، ځکه چې اخستل په مثل سره مفید نه دی ډلهه سابقه مالک دپاره، مثلاً دده نه لس تولې سره زر اخستې شوی وو. او هغه لس تولې سره زر په مال غنیمت کي بیاد مسلمانانولاس ته راغلو. او ویش اوشو. نودویش نه روسته به دا سابقه مالک هغه غازی ته چې دچا په برخه کي هغه سره زر رسیدلې وی. هغه هومره لس تولې سره زر ورکوی. څومره چې دې د غازی نه اخلي. اونیکاره خبره ده. چه به دې کي سابقه مالک ته څه فائده نشته. ځکه چې لس تولې سره به اخلي. اولس تولې سره به ورکړی. او دغه ډول ډلهه حکم دمثلی څیز دې ډلهه چې وی ډلهه مثلی ډلهه هبه شوې ډلهه یوکس ته ډلهه نونه به ئې اخلي ډلهه سابقه مالک، ځکه چې څه فائده په کي نشته. دهغه وجي کوم چې موږ بیان کړه. ډلهه کوم څیز ترې واخلي. هم هغه شان څیز به موهوب له ته ورکوی.

وَكَذَا إِذَا كَانَ مُشْتَرَى بِعَقْدٍ قَدَرًا وَوَصَفًا

ژباړه وشيخ:- اودغه ډول حکم دې چې وی ډلهه سوداگریه اخستونکې ډلهه هغه څیز چه دمسلمانانونه کافرانو قبضه کړې وی. مثل سره په اعتبار د وصف او مقدار سره ډلهه یعنی که زید سوداگریه دارالحرب کي د کافرانو ته مثلاً یوتان کپړه واخستله. اودا هغه کپړه وی. چه هغوی دمسلمانانونه قبضه کړې وه. او دهغې په عوض کي ورته ده بل پلنډه (تان) کپړه ورکړه، چه په وصف یعنی ښه والی کي هم هغه شان وه. څنگه چې ورته هغوی کوم پلنډه (تان) ورکوی. اویه مقدار کي هم هغه هومره وه. څومره چې ورته هغوی ورکړې وه. مثلاً یوتان د خامتا کپړه ئې دهغوی نه واخستله. چه سل گزه وه. او هغوی ته ئې هم یوتان د خامتا کپړه ورکړه. چه سل گزه وه. نو اوس په دې صورت کي هم چې دا سوداگر د یوتان د خامتا کپړه دارالاسلام ته یوسی. نو که دغه سابقه مالک دده نه ددې پلنډه مطالبه کوی. نو هغه به ورته د خامتا بل پلنډه ورکوی. چه سل گزه وی. نویه دې کي څه فائده نشته. ځکه چې دیو اړخ نه هم یوتان د خامتا کپړه ده. اودبل اړخ نه هم یوتان د خامتا کپړه

ده البته دا ده که په وصف کي توپیر وو. مثلاً ده ورته یوتان ململ ورکړې وی. اودهغوی نه ئې یوتان خامتا اخستې وی اودخامتا قیمت زیات وی. یا په قدرکي توپیر وی. مثلاً ده ورته سل گزه پلنډه ورکړې وی. اودهغوی نه ئې پنځه سربیره سل گزه اخستې وی. نویه دې صورت کي که سابقه مالک مشتری نه دغه خیزاخلي اوچه په خومره باندې هغه مشتری اخستې وی. هغه ورته ورکوی. نوداجائز ده. مثلاً په ذکرشوی مثالونوکي که سابقه مالک مشتری ته د خامتا یوتان ورکړی. یا ورته دخامتا لس سربیره سل گزه پلنډه ورکړی. اودهغه نه سل گزه پلنډه واخلي. نودا جائزده.

دکافردمسلمان په غلام قبضه او یا د مسلمان دغه اخستل

قَالَ: (فَإِنْ أَسْرَا عَبْدًا فَأَشْرَاهُ رَجُلٌ وَآخَرُهُ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ فَقَبَضَتْ عَلَيْهِ وَأَعْدَتْ لَهُ الْقَبْضَ الْوَلِيُّ يَأْخُذُهُ بِالْثَمَنِ الَّذِي أَخَذَ بِهِ مِنَ الْعَدُوِّ) أَمَّا الْأَعْدَاءُ بِالْثَمَنِ فَلَيْسَ قُلْنَا

هل اللغة: ① قبضت د سترگې راوتل ② اوش دیت ③ الثمن قیمت ④ العدو دشمن

زیاده وتړیخ:- فرمانی. د امام محمد رحمه الله په جامع صغیرکي د دوی د کافرانو قید کړلو یو غلام، د مسلمان نو واخستلو دغه د غلام یوکس د مسلمانانو او راني وستلو دارالاسلام ته نو اویستلې شوه سترگه دده د غلام او واخستلو ده د مشتری دیت ددې د سترگې. اویا ددې غلام اولنې مالک ددې غلام د اخستلو مطالبه اوکړله. چه دا غلام خو زما دي. کافرانو په زور باندې اخستې وو. نو اولنې مالک به اخلي دا د غلام په قیمت هغه چې ده د مشتری اخستې وی په هغه د قیمت د دشمن نه اوهرچه اخستل ددې غلام دی په قیمت باندې د درجل مشتری نه. دهغه امله چې مور بیان کړه. د یعنی که بغیر قیمت نه ترې واخلي. په دې کي هغه ته نقصان دې او شریعت چاته نقصان نه ورکوی.

(وَلَا يَأْخُذُ الْأَرْشَ) لِأَنَّ الْبَيْتَ فِيهِ صَبِيحٌ، فَلَوْ أَخَذَهُ أَعْدَى يَحْيَاهُ وَهُوَ لَا يُفِيدُ وَلَا يُعْطَى شَيْءٌ مِنَ الثَّمَنِ، لِأَنَّ الْأَوْصَافَ لَا يَبْأَلُهَا شَيْءٌ مِنَ الثَّمَنِ،

هل اللغة: ① يحط كموى

زیاده وتړیخ:- اونه به اخلي د اولنې مالک دیت د سترگې کوم چې رجل مشتری د هغه کس نه اخستې دې. چاچه دده د غلام سترگه ویستې وي. ځکه چې ملک د مشتری په ده د غلام کي صحیح دې. د ځکه چې ده قیمت ورکړې دي. او غلام ئې اخستې دي. اوچه سړي په خپل ملک کي کوم تصرف کوی کولې شی. او پاته دا خبره چې ددې غلام سترگه وتلې ده. نو سترگه صفت دکمال دې. په دې باندې په غلام کي یو کمالی صفت پیدا کیږي. اوددې په وجه به قیمت کي کمې نه راځي. ځکه چې په مقابله کي نه وی ددې د اوصافو په څه خیز د قیمت وغیره.

اضافه تړیخ:- دلته یواعتراض کیدای شی. هغه دا چې د اوصافو په مقابله کي ثمن په هغه وخت کي نه وی. چه هغه مقصود نه وی گرځیدلې. اوکله چې مقصود اوگرځی. نویا د وصف په مقابله کي ثمن وی. ددې وضاحت ددې مثال نه کیږي. چه یوکس په یولاکته روپی یوکور واخستل. اوپه هغې کي ئې یوه اطاق اونوروله اوددې نه روسته بانه گاونډی په ده باندې شفعه اوکړه. اوپه شفغ کي دغه کورد هغه اورسیدلو. نوده چې په کي کومه اطاق نړولې ده. دهغې تاوان به شفیع ته ورکوی. نوگوره دلته گوته یو وصف دې. خوددې په مقابله کي ثمن ورکولې شی. نودغه ډول پکار ده. چه په زیربحث مسئله کي وصف مقصود گرځیدلې دې. نوددې تقاضا دا ده. چه اولنې مالک د مشتری نه د هغه قیمت مطالبه کولې شی. کوم چې دغه مشتری د متلف نه اخستې دی. نوددې نه خواب دا دې. چه وصف کله مقصود اوگرځی. نوددې په مقابله کي ثمن وغیره وی. خودا په هغه صورت کي چې په دغه شی باندې ملک فاسد وی. یا په ملکیت کي شبه وی. اوپه اعتراض کي چې معترض د شفعی کوم صورت ذکرکړې دې. نویه دې کي د مشتری ملکیت په دغه کور باندې راغلې وو. خودغه ملکیت فاسد وو. هم د فساد په وجه خو دغه کور شفیع ته پاتې کیږي. نو ثابته شوه.

چې په صحیح ملک کې د وصف په مقابلې کې ثمن وغیره نه وی او موږ چې په کومه مسئله کې یو نو دلته د مشري ملکیت صحیح دی. فاسد نه دی.

مُتَشَرِّفٌ إِلَى الشَّفْعَةِ لَمَّا تَوَلَّى إِلَى الشَّفْعَةِ صَارَ الْمُشْتَرِي فِي يَدِ الْمُشْتَرِي بِمَنْزِلَةِ الْمُتَشَرِّفِ بِمَنْزِلَةِ الشَّاهِدِ، وَالْأَوْصَافُ تَقْتَضِيهِ كَمَا فِي الْقَصَبِ، أَمَّا هَٰذَا فَلِلْمَلِكِ صَحِيحٌ وَقَاطَرًا.

حل المسئلة ① الصفقة عقد

زیاده وتړیخ: په خلاف د شفعه د معنی په مسئله د شفعه کې، یعنی د شفعه په باب کې د وصف په مقابلې کې ثمن وی. ځکه چې عقد د معنی په بیع کې د ایجاب او قبول نه روسته د تاکید لپاره یو بل ته لاس راپریځودل. هر کله او گرځیدل شفیع ته، د معنی په مخکې څار کورباندې چې د بائع او مشتری په مینځ کې چې د زمکې یا کور کوم عقد شوی دی. دا داسې شوه. لکه چې دغه عقد بائع او شفیع کړې وو. ځکه چې مخکې یا کور شفیع ته ملا شوی. نو او گرځیدلو مشتری د معنی مخکې یا کور په لاس د مشتری کې پشان د مشتری دلا خستې شوی ځین په شرا فاسده سره د معنی دا داسې شوه. چې مشتری کومه اشتراء کړې ده. هغه صحیح نه وه. بلکه فاسده وه. او په فاسده اشتراء باندې ملکیت نه ثابتېږي. او د اوصافو ضمان وی په دې د فاسده اشتراء کې ځکه چې فاسده اشتراء کې د مبيعې وایس کول واجب وی. او که په مبيع کې ترې څه نقصان راغلی وی. مشتری به بائع ته دهغې تاوان ورکوي. لکه څنگه چې په غصب کې وی. ځکه زید د عمر نه یو شی غصب کړلو. ناول خو به زید مغضوب منه ته عین مغضوبه ورکوي. او که بالفرض هغه نه وی. یا په هغې کې چې څه نقص راوستې وی. نو د هغې قیمت به ورکوي. ځکه چې په مغضوبه باندې د غاصب ملکیت صحیح نه دی. او هر چه دلته د زید زیر بحث مسئله کې چې مسئله د عید ده. نو د معنی په ملک صحیح دی لپاره د مشتری، نو دواړه صورتونه د معنی صورت د غلام د اخستلو او صورت د شفعی د یو بل نه مختلف شو. د زید زیر بحث مسئله د شفعی په مسئله قیاس کول صحیح نشي.

وَإِنْ أَمَرُوا عَبْدًا أَنْ يَشْتَرِيَ رَجُلًا بِأَلْفٍ دِرْهَمٍ فَأَتَاهُ قَاتِرَةٌ فَأَتَاهُ قَاتِرَةٌ وَأَدْخَلُوهُ دَارَ الْحَرْبِ فَاشْتَرَى رَجُلًا بِأَلْفٍ دِرْهَمٍ

زیاده وتړیخ: او که دوی د حریانو قید کړلو یو غلام د مسلمان چې مالک نی خالده وو. نو واخستل یوسې د زید هغه د قیدی غلام د حریانو په زر روپۍ باندې د دواړو اسلام ته یې راوستلو. نو هغوی د حریانو قید کړلو هغه د غلام په دوهم ځل، او د داخل کې کړلو د الحرب ته، نو واخستل هغه د غلام یو بل کس بیکر په زر روپۍ باندې.

فَلَيْسَ لِلثَّانِي الْأَوَّلُ أَنْ يَأْخُذَهُ مِنَ الثَّانِي بِالْقَيْنِ) لِأَنَّ الْأَمْرَ وَدَعْلَى مِلْكِهِ) وَلِلْمُشْتَرِي الْأَوَّلِ أَنْ يَأْخُذَهُ مِنَ الثَّانِي بِالْقَيْنِ) لِأَنَّ الْأَمْرَ وَدَعْلَى مِلْكِهِ

زیاده وتړیخ: نو نه دی جائز د اولنی مالک لپاره د معنی خالده دې چې واخلې دغه غلام د دوهم مالک ته د معنی زیددې په پیسو سره د معنی چې هغه ته زر روپۍ ورکړې. او غلام ترې واخلې. او دلیل دا بیانوي ځکه چې د معنی دوهم ځل قید نه دی راغلی په ملک دده د خالده بلکه دلته خو د زید په ملکیت باندې قید راغلی دی. او د زید نه غلام بوتلې شوې دی. او جائز دی د مشتری اول لپاره د معنی زیددې چې واخلې د مشتری دوهم نه د معنی بیکر په قیمت باندې د او د اخستو د جواز دلیل دا دی ځکه چې قید راغلی دی په ملکیت دده د مشتری ثانی چې بیکر دی.

لَوْ يَأْخُذُهُ الْمَالِكُ الْقَدِيمُ بِالْقَيْنِ إِنْ شَاءَ) لِأَنَّهُ قَامَ عَلَيْهِ بِالْقَيْنِ قِيَاخُذُهُ بِهَا،

زیاده وتړیخ: او بیا به نی واخلې مالک پخوانې د معنی خالده دې په دوی دواړه زر روپۍ باندې د مشتری اول نه چې زید دې که خوښه نی وی. ځکه چې دا د غلام پریوتې دې ده د مشتری اول ته چې

زید دې په دوو قیمتونو باندې هڅوڅهغه زر روپۍ وې. چه دې مشتری اول حریبانو ته ورکړې وې او بل هغه زر روپۍ دی کومې چې ده مشتری ثانی ته چې خالد دې ده ته ورکړې دې نو اخلی به نې هڅوڅهغه مالک قدیمه په دې دواړو قیمتونو هڅوڅهغه دوی ادوا زره روپۍ دی.

وَكَذَا إِذَا كَانَ الْمَأْسُورُ مِنَ الثَّانِي غَايِبًا لَيْسَ لِلْأَوَّلِ أَنْ يَأْخُذَهُ أَغْنِيَا زَائِلًا حَفَرِيه

حل اللغة: ① المأسور قیدی شوي

زیاده وتړیخ:- اودغه ډول حکم دې کله چې وی هغه ماسور منه ثانی هڅوڅهغه کس چې په دوهم ځل دده نه غلام قید شوي وی. کوم چې په ذکر شوي مثال کي زید دې هڅوڅهغه غائب نو نه دی جائز د پخواني هڅوڅهغه لپاره چې په ذکر شوي مثال کي خالد وې چې واخلی دې هڅوڅهغه دا غلام هڅوڅهغه د امله د قیاس نه په حالت د حضور دده هڅوڅهغه ماسور منه ثانی چې زید دې یعنی لکه څنگه چې په هغه حالت کي د اولنی مالک لپاره چې خالد دې د مشتری ثانی نه چې بکړدې د غلام اخستل جائز نه وو. چه مشتری اول موجود وو. چه زید دې نودغه ډول په دې صورت کي هم د اولنی مالک لپاره د مشتری ثانی نه د غلام اخستل جائز نه دی. چه مشتری ثانی غائب وی.

حریبان د غلبه په صورت کي زموږ د کومو ښانو مالکان نشي جوړېدي ؟

﴿وَلَا تَمْلِكُ عَلَيْكَ أَهْلُ الْحَرْبِ بِالْقَلْبِ مَدِيرِينَ وَأَمَهَاتُ الْأَوْلَادِ وَمُكَاتِبِينَ وَأَحْرَارًا وَتَمْلِكُ عَلَيْهِمْ جَمِيعَ ذَلِكَ﴾

زیاده وتړیخ:- اونه مالکان کیري حریبان زموږ هڅوڅهغه دا ملکیت راشي ددوی هڅوڅهغه په غلبې کولو هڅوڅهغه په مسلمانانو غالب شوي هڅوڅهغه دمدير،وامهات الاولاد او مکاتبانو او اصیلو زموږ هڅوڅهغه یعنی که حریبان په مسلمانانو غالب شي. او دوی آزاد مسلمانان یا اصیلی ښځې یا د مسلمانانو مدبر یا ام ولده اونیوله.نودا نفر د حریبانو مملوک نه جوړېږي هڅوڅهغه اوموږ مالکان کیرود هغوی نه ددې ټولو هڅوڅهغه یعنی که مسلمانان په حریبانو غلبه اوکړي. اودا کوم کسان چې ذکر شول دوی د مسلمانانو په قید کي راشي. نومسلمانان د دوی مالکان جوړېږي هڅوڅهغه اوموږ مالکان کیرود هغوی نه ددې ټولو هڅوڅهغه یعنی که مسلمانان په حریبانو غلبه اوکړي او دا کوم کسان چې ذکر شول. دوی د مسلمانانو په قید کي راشي. نومسلمانان د دوی مالکان جوړېږي. او دوی په زموږ غلبه اوکړي. اوموږ قیدیان کړي. نودوی زموږ مالکان نه جوړېږي هڅوڅهغه

لِأَنَّ السَّبَبَ إِنَّمَا يَقْدِرُ الْمَلِكُ فِي حَقِّهِ، وَالْمَحَلُّ الْمَالُ الْمُبَاهَرُ، وَالْحَرُّ مَعْصُومٌ مِنْ تَقْبِيهِ،

زیاده وتړیخ:- ځکه چې سبب هڅوڅهغه ملکیت چې غلبه ده هڅوڅهغه پیدا کوی ملک په محل خپل کي هڅوڅهغه چې په کوم شي باندې غلبه راشي. نوبه دغه شي باندې د غالب راتلونکی ملکیت په هغه صورت کي ثابتېږي. چه هغه مغلوب شي قابل د ملکیت وي هڅوڅهغه اومحل هڅوڅهغه ملکیت هڅوڅهغه مال مباح دي. او آزاد کس معصوم وي. په اعتبار دخپل نفس سره هڅوڅهغه د آزاد کس وینه محترمه ده. په ده باندې د چا ملکیت نشي راتلې. نوکه حریبان آزاد مسلمانان قید کړي. هغوی ددوی مالکان نشي جوړېدي هڅوڅهغه

وَكَذَا مَنْ يَبْأُوهُ لِأَنَّهُ تَثَبَّتَ الْحَرِيَّةُ فِيهِ مِنْ وَجْهِ،

زیاده وتړیخ:- اودغه ډول هڅوڅهغه حریبان مالکان نشي جوړېدي هڅوڅهغه دهغه چا چې سوا دی ددوی هڅوڅهغه آزادو کسانو هڅوڅهغه نه وی هڅوڅهغه کوم چې په متن کي ذکر دی. چه امهات الاولاد اومدیرین دي هڅوڅهغه ځکه چې ثابتېږي حریت په دې هڅوڅهغه کي په یوه وجه هڅوڅهغه هغه وجه دا ده. چه د مالک د مرگ نه روسته مدبر آزادېږي. د بدل کتابت ادا کاوه نه روسته اوهم د دې امله چې دوی من وجه آزاد دی. د مالک لپاره د دوی خرڅول جائز نه دی. او وړاندې تیر شو. چه استیلاء سبب د ملکیت دي. خو په هغه صورت کي ثابتېږي. چه هغه مغلوب شي قابل د ملکیت وي هڅوڅهغه اومحل هڅوڅهغه ملکیت هڅوڅهغه مال مباح دي. او آزاد کس معصوم وي په اعتبار دخپل نفس سره هڅوڅهغه د آزاد کس وینه محترمه ده. په ده باندې د چا ملکیت نشي راتلې. نوکه حریبان آزاد مسلمانان قید

کړې. هغوی ددوی مالکان نشي جوړیدي.

وګډامن سواه لکه تثبيت الحریة فيه من وجه

ژباړه وتریخ: - اودغه ډول «حریبان مالکان نشي جوړیدي» دهغه چا چې سوا دی ددوی «ژادوکسان» نه «یعنی کوم چې په متن کې ذکر دی. چه امهات الاولاد، اومدبرین دي» ځکه چې ثابتیې حریت په دې «کسانو» کې، په یوه وجه «او هغه وجه دا ده. چه د مالک د مرګ نه روسته مدبر آزادېږي. د بدل کتابت ادا کاوه نه روسته مکاتب آزادېږي. اوهم دا وجه ده. چه دوی من وجه آزاد دي. چه د مالک لپاره ددوی څرخول جائز نه دی. او وړاندې تیر شو. چه استیلاء سبب د ملکیت دي. خو په هغه شی چې هغه مباح وی. اودا نفر چونکه من وجه آزاد دی. اوازاد کس محل د ملکیت نه دي. ځکه که کافران زموږ مدبرین امهات الاولاد مکانین قید کړي. نو هغوی ملکیت پرې نه راځي. نو مطلب د عدم مملوکیت دا شو. که جرته دا نفر حراسانو د مسلمانانو نه بوتلې وی. او بیا الله تعالی مسلمانانو ته په حریبانو غلبه ورکړله. اودغه مکانین او امهات الاولاد او مدبرین دوباره د مسلمانانو په قبضه کې راغلل. نو د مال غنیمت د ویش نه وړاندې به دوی خپلو مالکانو ته ورکولې شي. اود دې نه روسته به د نور مال غنیمت ویش کولې شي.

يُغْلِبُ رِقَابَهُمْ لِأَنَّ الشَّرَّ اسْقَطَ عَنْهُمْ جَزَاءَهُ عَلَى جَنَابَتِهِمْ جَعَلَهُمْ أَرْقَاءَ وَلَا جَنَابَةَ مِنْ هَؤُلَاءِ.

هل اللغة: ① وقاب جمع د رقبه سټ ② عصمة حفاظت ③ ارقاء جمع د رقيق غلام

ژباړه وتریخ: - په خلاف د ختونود هغوی «حریبانو. یعنی حریبان معصوم الدم نه دي. او ددوی نفسونه قابل د رقیق دی» ځکه شریعت «اسلامی» ساقط کړې دي عصمت ددوی «حربی کافرانو هم دا وجه ده. چه شریعت ددوی د نفسونو عصمت ختم کړې دي. دحربی کافر قتل جائز او مباح دي. اودا ددوی عصمت چې نې ختم کړې دي» لپاره د سزا په ګناه ددوی «چه کفر نې کړې دي. نو د کفر ګناه دومره عظمه ګناه وه. چه ددوی عصمت نې ختم کړل» او وې څرخول «یعنی شریعت او څرخول حریبان» غلامان. «یعنی دوی قابل د رقیق شو. دا ددې لپاره چې دوی ته په دنیا کې هم د خپل کفر او انکار سزا ملاؤ شي. چه عصمت نې په عدم عصمت کې بدل شي» اونشته جنایت ددې خلګ وداړخه «چه زموږ مدبران امهات الاولاد دي»

د مسلمان نه د غلام تبدیل اود کافرانو په هغه قبضه کول

(وَأَذَانُ عَبْدٍ لِسُلَيْمٍ فَذَكَرَ أَنَّ هُمُ فَأَخَذُوهُ ثُمَّ تَمَلَّكُوهُ عِنْدَ أَبِي خَيْفَةَ، وَقَالَ يَمْلِكُونَهُ) لِأَنَّ الْعَصْمَةَ لِحَقِّ الْمَالِكِ لِقِيَاؤِهِ وَقَدْ زَالَتْ، وَهَذَا الْوَأَخَذُوهُ مِنْ دَارِ الْإِسْلَامِ مَلَكُوهُ.

ژباړه وتریخ: - اوکله چې اوختی مسلمان غلام د مسلمان اوداخل شي هغوی ته «حریبانو ملک ته» هغوی نې اونیسی. نو «په دې نیولویاندي کافران ددغه غلام» نه مالکان کیږي. په نیز د امام ابوحنیفه «او فرمائي صاحبین» مالکان کیږي. ځکه چې عصمت «یعنی غلام چې د غیرد مملوکیت نه محفوظ وي» د حق د مالک د امله وو، ځکه چې دهغه قبضه پرې قائمه وه. اویقیناً زانله شوه «د مالک قبضه په تخنیدو سره دار الکفر ته» اوددې وجې «چه د مالک قبضه ترې ختمه شوې ده» که نیسی ده لره کافران په دار الاسلام کې «او دار الکفر ته نې بوځي» نو مالکان کیږي نې. «نولکه څنگه چې په دغه صورت کې پرې د کافرانو ملک راځي. دغه ډول به په زیریحت مسئله کې هم راځي»

وَلَهُ أَنَّهُ ظَهَرَ يَدُهُ عَلَى نَفْسِهِ بِالْخُرُوجِ مِنْ دَارِ الْإِسْلَامِ لِأَنَّ سَقُوطَ اغْتِيَابِهِ لِحَقِّ يَدِ الْمَوْلَى عَلَيْهِ تَمَكُّنًا لَهُ مِنَ الْاِئْتِصَارِ وَقَدْ زَالَتْ يَدُ الْمَوْلَى فَظَهَرَ يَدُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَصَارَ مَعْصُومًا بِنَفْسِهِ فَلَمْ يَتَّقِ حِيلًا لِيَمْلِكْ،

ژباړه وتریخ: - اود ده «امام ابوحنیفه (رحم)» دلیل دا دي چې دې «غلام» ښکاره شوې ده قبضه دده په خپل ځان باندې په وتلو سره زموږ د وطن «دار الاسلام» نه، «ننوج دې د دار الاسلام نه بهر شو. په ده باندې د مالک قبضه هم ختمه شوه» ځکه چې اعتبار ددې «قبضه د مالک په غلام باندې په دار الاسلام کې» شته، د امله د ثابتوالي د قبضې د مولى په ده «غلام» باندې لپاره د قدرت ورکولو ده «مولى»

نه د فاندې اخستلو د غلام نه، یعنې په دارالاسلام کې چې موږ په غلام باندې د مولی د قبضې قائل یو. ددې لپاره چې غلام موجود وی، نومولی به ترې فائده اخلي. په خپل کار به یې راوړي. اویقیناً ختمه شوه قبضه د مولی له څخه چې کله غلام د دارالاسلام نه دارالکفر ته اوختیدلو. نو د مولی قبضه ختمه شوه. اوس دې دهغه نه فائده او خدمت نشی اخستې. ځکه چې هغه موجود نه دی. نو دهرکله چې د مولی قبضه دده نه ختمه شوه، نو اوس دې څه بې روح یا بې عقله څیز خونه دي. چه په خپل ځان کې به یې هم واک اختیار نه وی. نو ښکاره شوه قبضه دده په خپل ځان باندې او اوگر څیدلو معصوم په اعتبار د خپل نفس سره، له څخه چې دده نفس محترم دي د ده نه د فاندې اخستلو په غرض دده ساتنه نشی کولې. نو په ده باندې ملکیت هم نشی راتلې. ځکه چې ملکیت خویه هغه څیز باندې راځي. چه هغه سړی ځان سره محفوظ کړې وی. او په وخت د اړتیا ترې فائده اخلي. نو یاتې نشو محل لپاره د ملکیت، له دېل چا بلکه دې اوس په خپله د خپل ځان مالک شی.

يَعْلَمُ الْمَوْلَى أَنَّهُ يَدَّ الْمَوْلَى بِأَقْبَةِ عَلَيْهِ لِقَاءِ مَوْلَى الْأَقْبَةِ طُورِيَّةً.

ژباړه وتریج: په خلاف دهغه غلام له تختیدلې چې ګرځی راګرځی له دارالاسلام کې او وتلې ترې نه وی نو دده نه د مولی قبضه نه ژانله کیږي. ځکه چې قبضه د مولی پاته ده په ده له غلام باندې، د امله د فیم د قبضه د اهل دار (یعنې مسلمانانو په غلام باندې یعنې مولی چې غلام لټون پیل کړی. او دغه ډول د اسلامی حکومت نه د غلام په لټون کې کومک طلب کړی. نو دده ته غلام په لاس راتلې شی. نو منع شو ښکاره کیدل د قبضې دده له غلام په خپل ځان باندې یعنې په دې صورت کې غلام د خپل ځان مالک نه دی.

وَأَمَّا يَنْتَقِطُ الْمَالُ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ فَأَخَذَهُ الْمَالُ الْقَدِيمُ بِغَيْرِ شَيْءٍ مَوْهُوبًا كَانَ أَوْ مُشْتَرًى أَوْ مَغْنُومًا قَبْلَ الْقِيَمَةِ

ژباړه وتریج: او هرکله چې ثابت نشو ملک لپاره ددوی د کافرانو په نيز د امام ابوحنيفه په نواخلي به ده له غلام لره مالک قدیم بغير د څه شی نه، یعنې که دغه تختیدلې غلام د کافرانو نه چا حاصل کړلو او دوباره یې دارالاسلام ته راوړلی. نو د هغې چې کوم سابقه مالک وو. هغه ددې غلام حقدار دي. دا غلام دهغه حق کیږي. دا غلام به اخلي. او دده په عوض کې به هغه جاته څه نه ورکوي. چاچه دې د کافرانو نه حاصل کړې وی. او دارالاسلام ته یې راوستې وی. برابر ه خبره ده. هیه شوې وی. ددې راوستونکي ته. او که اخستې شوې وی. یعنې دغه راوستونکي کس د کافرانو نه په قیمت باندې اخستې وی. او که غنیمت شوې وی. یعنې په مال غنیمت کې غازیانو راوستې وی. وړاندې د ویش نه. له نوبه دي درې واړه صورتونو کې به سابقه مالک دغه غلام اخلي. او ددې په عوض کې به ماخوډ منه ته څه نه ورکوي.

وَبَعْدَ الْقِيَمَةِ يَدَّ يَدِي عَوْضَهُ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ الْأَنَّهُ لَا يُمْكِنُ إِعَادَةُ الْقِيَمَةِ لِتَفَرُّقِ الْقَائِمِينَ وَتَعَدُّ رَأْيًا عَمَّا وَلَيْسَ لَهُ عَلَى الْمَالِ كَيْفَ جَعَلَ الْأَقْبَى عَامِلَ نَفْسِهِ إِذْ فِي رَغْبَةٍ أَنَّهُ يَمْلِكُهُ.

ژباړه وتریج: اویس د ویش له مال غنیمت نه. ورکوي په عوض دده له غلام نه د بیت المال نه. یعنې که په مال غنیمت کې دغه غلام راوستې شو. او ویش اوشی. دیوغازی په برخه کې دغه غلام راغلل. نو په دې صورت کې به سابقه مالک ته ددغه غلام قیمت ورکولې شی. او دغه قیمت به د بیت المال نه ورکولې شی. ځکه چې نه دې ممکن وایس کول د ویش له برخه وړاندینې ویش ختم کړې شی. او دوباره په غازیانو باندې مال غنیمت ویش کړې شی. د امله د جلا کیدو د غنیمت اخستونکو. یعنې د مال غنیمت د ویش نه روسته غازیان خپاره واره شوي وی. او د امله د ګرانوالی د دوباره جمع کیدو ددوی. د هرکله چې ددوی دوباره راجمع کیدل ګران دی. نو سابقه مالک ته به د بیت المال نه دهغه د غلام عوض ورکړې شی. او غلام به دهغه چا په برخه کې برقرار یاتې کړې شی. دچا په برخه کې چې رسیدلې وی. او نشته دده له غازی، یا سوداګریا موهوب له چې د دارالحرب نه یې دغه تختیدلې غلام راوستې وی. لپاره به مالک باندې خرچه د تختیدلې غلام یعنې دا غازی سوداګر او موهوب له ددې غلام مالک ته دا نشی و نیلې. چه د دارالحرب

نه دارالاسلام ته په دې راوستلو کي زما خومره خرجه شوې ده. هغه به ماته را کړې ځکه چې دې لاهرواحد د سوداگر، غازي اومشتري نه. عمل کونکې دې د خپل خان لپاره یعنې دد چې په دارالحرب کي دا غلام حاصلولو. په هغه وخت کي دده دا نیت نه وو. چه دا به زه حاصل کړم. او خپل مالک ته به نې واپس کړې ځکه چې دده په گمان کي وه چه دې مالک شوددې لاهورکله چې دده د دارالحرب نه دارالاسلام ته راوستل دخپل خان لپاره وو. د مالک لپاره نه وو. نود مالک څخه به د راوستلو په هغه باندې د خوراک وغیره خرجه نه اخلې.

د مسلمانانو څاروي د حريانو په قبضه کي د راتلو حکم

﴿وَإِنْ نَدَبْنَا لَهُمْ فَأَخَذُوا مَلَكَوَةً﴾ لِيَحْقُقَ الْإِسْلَامَ أَذَلَّيْدَ لِعَجْبَاءِ لِقَظَرِ عِنْدَ الْخُرُوجِ مِنْ دَارِنَا، بِخِلَافِ الْغَنِيِّ عَلَى مَا ذَكَرْنَا. ﴿وَإِنْ اشْتَرَاهُ رَجُلٌ وَأَخَذَهُ دَارَ الْإِسْلَامِ فَصَاحِبُهُ يَأْخُذُهُ بِالْهَمَنِ. إِنْ شَاءَ﴾ لِمَا بَيَّنَّا

ژباړه و تشریح:- او که اوختيدلو اوښ د مسلمانانو هغوی د حريانو ته، او هغوی اونيولوهغه، د اوښ نه نومالکان کيږي د حريانو د هغې د اوښ د امله د ثابت کيدو د غلبه نه. چه د حريانو په دغه څاروي باندې غلبه او قبضه راغله. اوداسې نشو ونيلې. چه دغه اوښ هرکله د دارالاسلام نه بهر شو. نود خپل مالک قبضه پرې ختمه شوه. او دخپل واک اختيار مالک شو. لکه څنگه چې مور په غلام کي ونيلې وي ځکه چې نشته اختيار ددې بې زبانه ځناورو لپاره چې نيکاره شي ددغه اختيار په وخت د وتلو ددې څاروي نه زموږ د دارالاسلام نه یعنې په څاروي کي دا صلاحيت او اهليت نشته. چه دې دخپل خان مالک جوړ شي. په خلاف د غلام یعنې که غلام او تختی. اود کافرانو په قبضه کښې شي. بڼه، په هغې چې مونږ ذکر کړل. ددې عبارت کي، ،آنه ظهورت يده عل نفسه بالخروج من دارنا، ، او که واخستلو دا د اوښ وغیره یوسي ددې دارالحرب کي د حريانو نه. اوداخل نې کړلو دارالاسلام ته نو دسابقه مالک ددې د اوښ به اخلی دا د اوښ په قيمت سره که خوښه نې شي. دهغې امله چې موږ بيان کړله، ،أن المشتري يتضرر بالأخذ مجاناً، سره.

د غلام ځان سره سامان نختول

﴿إِنْ أَبَى عَبْدُ اللَّهِ مَوْلَاهُ مَعَهُ يَفْرَسُ وَمَتَاعٌ فَأَخَذَ الْمُسْكُونُ ذَلِكَ كُفْلَهُ وَاشْتَرَى رَجُلٌ ذَلِكَ كُفْلَهُ، وَأَخْرَجَهُ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ﴾ إِنْ الْمَوْلَى يَأْخُذُ الْعَبْدَ بِغَيْرِ شَيْءٍ وَالْفَرَسَ وَالْمَتَاعَ بِالْهَمَنِ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (١)

حل الفقه: ١ المتاع سامان

ژباړه و تشریح:- او که اوختيدلو دوی د حريانو ته غلام د مسلمان اوښي اوبوښي تلوخان سره اس اوسامان اوواخستل مشرکانودغه هرڅه د غلام، اس اوسامان او بيا د واخستل یوسي دغه هرڅه د مشرکانو نه. اوراؤ نې ړل دارالاسلام ته مولي ددغه غلام تختيدلې به اخلی غلام بغير دغه څيز نه بلكه په سابقه ملك سره دې د هغه غلام مالک دې. او هغه څه چې هغه سره وي چه اس اوسامان دې هغه به اخلی په قيمت باندې اودا حکم په نيز د امام ابو حنيفه ددې. ځکه چې دامام ابو حنيفه په نيز د غازي لپاره په مال باندې ملکيت ثابتيږي په غلام نه ثابتيږي.

﴿وَقَالَ: يَأْخُذُ الْعَبْدُ وَمَا مَعَهُ بِالْهَمَنِ﴾ إِنْ شَاءَ اعْتِبَارَ الْحَالَةَ الْإِجْمَاعِ بِحَالَةِ الْإِفْرَادِ وَقَدْ بَيَّنَّا الْحُكْمَ فِي كُلِّ قَوْلٍ

ژباړه و تشریح:- اوفرمائي صاحبين د اخلی به غلام او هغه چې ده د غلام سره وي په قيمت باندې چه کوم قيمت مشتري مشرکانو ته ورکړي وي. هغه قيمت به مالک ده ته ورکوي. که خوښه نې وي د امله د قياس د حالت د اجتماع نه په حالت د انفراد باندې یعنې دا صورت اجتماعي چې دده نه غلام تختيدلې

(١) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كما في رد المحتار (٦٦٩٣) والبحر الرائق (٩٨١٥) نقلاً عن القول الرابع (٤٨٨١)-

دې. او خان سره ئې اس اوسامان هم اوړې دې په دې صورت کي به غلام مولی ته واپس کولې شی. اوهغه به مشري ته څه نه ورکوي. دا صورت په هغه صورت باندې قیاس کولې شی. چه کله د مولی نه صرف غلام تخیډلې وي. او خان سره ئې څه نه وي اوړې. نولکه څنگه چې په هغه صورت کي غلام مالک ته واپس کولې شی اودهغه نه مشري د قیمت مطالبه نشی کولې دغه ډول به په دې صورت کي هم^۱ اویقینا موږ بیان کړې دې حکم به هریو فرد کي^۲ په دې قول سره چه، واذا غلبوا على أموالنا والعياذ بالله وأحزوها بدارهم ملکوها،.

دکافره دارالاسلام کي دمسلمان نه دغلام افتراء ګول

(وَإِذَا دَخَلَ الْحَرَبِيُّ دَارَ نَابِئَاتٍ وَاشْتَرَى عَبْدًا مُسْلِمًا وَأَدْخَلَهُ دَارَ الْحَرْبِ عَتَقَ عَبْدًا أَمِي خَبِيئَةً، (وَقَالَ: لَا يَتَّقِي) إِلَّا أَنْ الْإِزَاءَةَ كَانَتْ مُتَعَتَّةً بِطَرِيقٍ مُعَيَّنٍ وَهُوَ الْبَيْعُ وَقَدْ انْقَطَعَتْ وَلَايَةُ الْحَبْرِ عَلَيْهِ فَيُبَيِّدُ عَبْدًا).

هل الفقه ① ولاية تسلط، اختيار ② الاجبار، مجبوره كول

زياده وتوزيع - اوکله چې داخل شی حربي کافرزموږ وطن ته په امان سره^۱ چه چا مسلمان ورته امان ورکړې وي^۲ او واخلی غلام مسلمان اوداخل شي کړي دارالحرب ته نوآزاديږي^۳ ددغه غلام^۴ په نيزدامام ابوحنيفه^۵ اوفرمانی صاحبين^۶ نه آزاديږي. دامام مالک احمد اوشافعي^۷ هم ددې قائلين دي. اوددوي په نيزه نه آزاديږي وجه بيانوي^۸ ځکه چې ختمول^۹ دمسلمان غلام^{۱۰} واجب وو په يوه خاصه طريقه باندې چې بيع ده. ديعنی کله چې په دارالاسلام کي مستامن حربي کافر يومسلمان غلام واخستل نوپه اسلامي حکومت دا واجب وه. چه ددغه حربي مستامن نه ئې خلاص کړي. اود خلاصولو طريقه ئې دا وه. چه هغه ئې د غلام په خرڅولوياندي مجبوره کړې وو. ځکه چې الله تعالی د کافرانو لپاره په مسلمانانو څه غلبه نه ده جائز کړې. اوپه دې صورت کي چې مسلمان غلام دحربي کافر په ملک کي راشی دکافريه مسلمان باندې غلبه راغله. ځکه دده خلاصول واجب وو. خوهر کله چې دي دارالاسلام نه دارالحرب ته لاړلوي^{۱۱} يقيناً ختم شو اختيار د مجبوره کولو دده ديعنی^{۱۲} واسطه اسلامي حکومت دغه حربي مستامن کافر د غلام په خرڅولو نشی مجبوره کولې. ځکه چې ددوي د ماتحتی نه بهرشي^{۱۳} نوپاته پاتي شو^{۱۴} ددغه مسلمان غلام^{۱۵} په لاس د کافر کي غلام،^{۱۶} ځکه چې دا کافر ددغه مسلمان غلام په دارالاسلام کي مالک شو. اوپه دارالحرب کي ئې خان سره محفوظ کړلې^{۱۷}

وَأَمَّا خَبِيئَةً أَنْ تَخْلِيَنَّ مِنَ السُّلْطَانِ ذَلِكَ الْكَافِرَ وَاجِبٌ، فَبَقَاءُ السُّلْطَانِ وَهُوَ تَمَانٍ الدَّارَيْنِ. مَقَامُ الْعِلَّةِ وَهُوَ الْإِعْتِقَاقُ تَخْلِيصًا لَهُ.

هل الفقه ① التخليص خلاصول ② تباین اختلاف ③ الاعتناق اذادول

زياده وتوزيع - اودامام ابوحنيفه^۱ دليل^۲ لهجه په دارالحرب کي هم مسلمان دکافر دغلامی نه آزاديږي^۳ دا دې چه خلاصول د مسلمان د کافر ددقبضي^۴ نه^۵ واجب دی. په مسلمانانو الله تعالی فرمائيلی دی. الله تعالی د کافرانو لپاره په مسلمانانوياندي هيڅ لاره نه ده گرځولې^۶ نو قانمولي به شی شرط چې اختلاف د دارينو دې په مقام د علت چې آزادول دي. ديعنی کله چې حربي مستامن کافردارالاسلام ته داخل شو نو دده نفس اومال محترم اوگرځيدل. ددې امله په دارالاسلام کي به نه دې قتلولې شی. اونه به دده نه مال اخستې شی. تردې چې دا غلام چې ده د مسلمان نه اخستې دې. دې به ددغه غلام په خرڅول مجبوره کولې شی اوقيمت به ورکولې شی. خوچه کله دې د ارالاسلام نه بهر شو. دارالحرب ته لاړلو. نو دده دمال اوجان حرمت هم ختم شو. ځکه چې کوم امان ده ته ملاؤ شوې وو. هغه د دارالاسلام نه په وتلو سره ختم شو. اوهرکله چې دده مال غير محترم اوغير معصوم شو. نوغلام به آزاديږي^۷ لپاره د خلاصولو دده دمسلمان

(^۱) القول الرابع هو هذا قول الإمام ^{عليه السلام} كذا في ملتقى الأبحر (٦٦٣١١) وفتح القدير (٢٤١٥) ورد المختار (٢٤٩٣) والبحر الرائق (٥٩٨) والهندية (٢٣١٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٨٩١١) -

غلام او هر کله چې دې دارالحرب ته داخل شو، نو مسلمان قاضی ددې نه عاجزه شو، چه دغه کافر دمسلمان غلام په خرڅولو باندې مجبور کړي. ځکه چې د اسلامی قاضی قضا په دارالحرب کې نشی نافذ کیدي. نوپه غلام په خرڅولو دده د مال عصمت زاتله شو، چه دارالحرب ته داخلیدل دی. هغه به د اعتقاد د علت قائم مقام کوم څیز چه دده د هر صورت کې د کافر د ملکیت نه د مسلمان غلام خلاصول ضروری دی. په اوگرځولې شی، یعنی په هرصورت کې د قاضی په فیصله باندې کیدای شو. خو په موجوده صورت کې چونکه دقاضی دارالاسلام کې دا خلاصول د قاضی په فیصله باندې کیدای شو. نوپه کوم څیز چه دمستامن حربی کافر مال اوجان غیر معصوم گرځیدلې فیصله په دارالحرب کې نافذه نه وی. نوپه کوم څیز چه دمستامن حربی کافر مال اوجان غیر معصوم گرځیدلې فیصله په دارالحرب ته داخلیدل دی. دغه داخلیدل به د قاضی د آزادولو قائم مقام او گرځولې شی. اوداسې کول دي، چه دارالحرب هم نه ده. ددې لپاره نظیر شته.

کَتَابُ مَقَامِ تَفْرِيقِ ثَلَاثِ حَيْضٍ مَقَامِ التَّفْرِيقِ فِيمَا إِذَا اسْلَمَ أَحَدُ الزَّوْجَيْنِ فِي دَارِ الْحَرْبِ.

ژباړه وتړيخ: - لکه څنگه چې قانمولې شی تیریدل د دریو حیضو قائم مقام د جدوالی په مینځ د زوجینو کې په هغه صورت کې چې اسلام اوړی یو په ښځه خاوند کې په دارالحرب کې، یعنې که په دارالاسلام کې احد الزوجین اسلام راوړی. نو قاضی به د دوی دواړو په مینځ کې د جدوالی فیصله کړی. خو که په دارالحرب کې احد الزوجین اسلام راوړی. نو چونکه هلته د مسلمان قاضی فیصله نشی نافذ کیدي. ځانکه ددواړو په مینځ کې جدائی راوستل ضروری دی. نوپه دارالحرب کې د زوجینو په مینځ کې د جدائی راوستلو لپاره به درې حیضه مقرر کولې شی. چه د ښځې درې حیضه تیرشی. نو دواړو په مینځ کې ښځې پخپله تفریق واقع شو. او دا درې حیضه د تفریق لپاره ځکه مقرر کړي شوی دی. چه په طلاق رجعی کې هم درې حیضه تیریدل د تفریق سبب دي. یعنی که زید خپلې ښځې ته یو طلاق ورکړلو. اوپه هغې باندې درې حیضه تیرشول. او ده ورسره نزدیگت اونکړلو. نو دواړه د یوبل نه جلا شو. نکاح ماته شوه. دغه ډول دلته هم درې حیضه تیریدل د تفریق سبب او گرځولې شو. نو لکه څنگه چې په مقیس علیه کې د درې حیضو تیریدل قائم مقام د قاضی د فیصلې دی. دغه ډول په زیر بحث مسئله کې هم د مستامن حربی د عصمت ختمیدل قائم مقام دقاضی د فیصلې دی. او مسلمان غلام به د حربی کافر د غلامی نه آزادېږی

د حربی کافر غلام مسلمانیدل

(وَإِذَا اسْلَمَ عَبْدٌ لِحَرْبٍ ثُمَّ عَزَمَ الْإِنْتِهَا أَوْ ظَهَرَ عَلَى الدَّارِ قُبُورَهُ، وَكَذَلِكَ إِذَا عَزَمَ عَبْدٌ هَهُنَا، عَنكَ الْمُشْلِينَ فِيمَا أَحْرَأَ لِمَا يُؤَيُّ (أَنْ عَيْدَ امْرِئٍ عَيْدَ النَّبِيِّ اسْلَمُوا وَخَرَجُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتْلَى بِمَنْفَعَةٍ قَالَ: هُمْ عَتَقَاءُ اللَّهِ) (۱)

ژباړه وتړيخ: - او کله چې اسلام قبول کړي غلام د حربی کافر اوبیا راشی موږ دمسلمانانو په تړاو غلبه راشی دمسلمانانو په دارالحرب باندې راوړي هم هلته په دارالحرب کې وی. نو دې آزاد دي. او دغه ډول حکم دې کله چې راشی غلامان د هغوی د حربی کافرانو لښکر د مسلمانانو ته نوهغوی به آزاد وی. ددې امله چې روایت شوې دي چې څه غلامان دغلامانو د طائف ددخلفو مسلمانان شول. او راغلل رسول الله ته نو ښی فیصله اوکړله دآزادۍ د هغوی. او وې فرمائیل چې دوی آزاد شوی د الله تعالی دی. یعنې الله تعالی دوی ته داسلام توفیق ورکړلو. او ددې اسلام په وچه دوی ته حریت او آزادی ملاؤ شوه.

وَأَنَّ أَحْرَزَ نَفْسُهُ بِالْحَرْبِ الْإِنْتِهَا أَوْ لَوْلَا أَوْ لَا يَلْتَصِقُ بِمَنْفَعَةِ الْمُشْلِينَ، إِذَا ظَهَرَ عَلَى الدَّارِ.

له القه: ① مراغم: پریخودونکې ② الالتحاق: یوځانې کیدل ③ منفعة: جماعت، ډله

ژباړه وتړيخ: - اوپله دا چې ده یعنې دحربى غلام چې دمسلمانانو لښکر ته راوتختی، محفوظ کړلو خان خپل په راتلو سره موږ ته په پریخود سره مولی خپل یعنې هرکله چې ده خپل مولی پریښول او اسلامی

(۱) من حدیث ابن عباس (رضی الله عنه) أخرجه أحمد في مسنده وابن أبي شيبة في مصنفه والطبرانی في معجمه (نصب الرأية ۶۵۶۳) -

لښکر ته ټي خان راوړولو. نومحفوظ شو. **اويا** **محفوظ** نې کرلو خان خپل **په** یوځاني کیدو باندې لښکر د مسلمانانو سره، کله چې غالب شی **مسلمانان** **په** دارالحرب باندې **یعنی** یا ورته ساتنده لومړنۍ امله ملاؤ شو. چه خپل مولی نې پریځودل. اويا ددې چې د مسلمانانو په لښکر کې گډ شی.

وَأَعْيَا زَيْدٌ أَوَّلَىٰ مِنْ اغْتِيَارِ بْنِ النَّسِيلِ بْنِ الْأَنْهَاءِ سُبْقَ لِيُوْتَا عَلَىٰ نَفْسِهِ، فَالْحَاجَةُ فِي حَقِّهِ إِلَىٰ زِيَادَةَ تَوْكِيدٍ وَفِي حَقِّهِ إِلَىٰ الْبَابِ الْبَيْدِ بَيْنَهُمَا كَمَا كَانَ أَوَّلَىٰ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

زیاده وتریخ. - او معتبر کول قبضه دده **غلام** غوره ده د معتبر کاوه د قبضې د مسلمانانو نه **یعنی** چې موږ دغه نومسلم غلام دخپل خان واکدار جوړ کړو. او دده په خپل خان باندې قبضه اومنو دا غوره ده په نسبت سره دې ته چې په ده باندې د مسلمانانو قبضه معتبره کړو. او دې د مسلمانانو غازیانو په غلامۍ کې راشي **خکه** چې دا **قبضه** د غلام **وراندې** ده په اعتبار د ثبوت سره په خپل خان باندې **یعنی** مسلمان غلام چې کله د کافرنه راوتختیدلو. نو ده ته په خپل خان باندې قبضه او غلبه حاصله شوه. او حاجت په حق دده **غلام** کې زیات مضبوطولو ته دې اویه حق ددوی **مسلمانان** کې **یعنی** د مسلمانانو په حق کې حاجت **ثابتولو** د قبضې ته دې داو له نه نوشو **معتبر** کول قبضې د غلام لږه غوره **ثابتولو** د لاس قبضې د مسلمانانو نه **ددې** وضاحت دا دې هرکله چې دا مسلمان غلام د حربې مولی نه راوتختیدلو. نو ده ته په خپل خان باندې قدرت او غلبه او قبضه حاصله شو. او دې د خپل خان مالک شو. البته دا چې دا غلام دې خبرې ته محتاج وو. چه ده ته کومه غلبه په خپله حاصله شوې ده. دا مضبوطه شی. او بیرته غلام جوړ نشی. نو دې حاجت پوره کاوه لپاره دې د مسلمانانو لښکر سره ملاؤ شونو دا داسې شوه لکه چې دې دارالاسلام ته داخل شو. او د غلامۍ زنجیر نې اوشلو. او مسلمانان غازیان دې ته محتاج وو. چه دهغوی ددې غلام مالکان جوړ شی. او دې ورته په مال غنیمت کې ملاؤ شی. خو چونکه د دې غلام قبضه په خپل خان باندې دهغه وخت نه راغلي وه. چه دې لا د مسلمانانو لښکر سره ملاؤ شوې هم نه وو. او د مسلمانانو غلبه په ده باندې هله راغله چه هغه ددوی لښکر سره یوځاني شونو. او د غازیانو په دې غلام باندې غلبه راتگ د هغه **غلام** په خپل خان باندې د غلبې راتلو نه روسته ده. **خکه** به د غلام قبضه په خپل خان باندې معتبر گڼلې شی. او د غازیانو غلبه به په ده باندې غیر معتبر گڼلې شی. لنډیز دا چې دا غلام به آزادېږي. او غازیان به د مال غنیمت په حیثیت دده نشی مالکان کیدي.

(بَابُ الْمُسْتَأْمَنِ)

زیاده وتریخ. - **باب** **په** بیان **د** مستامن **کې** دې. **مستامن** هغه مسلمان ته وائی چه دارالحرب ته په امان سره داخل شی. دغه ډول په هغه کافر باندې هم ددې اطلاق کیږي چه دارالاسلام ته په امان سره داخل شی. بیا په دې باب کښي نې د مسلمان مستامن احکام د حربې مستامن د احکامو نه وړاندې ذکر کړي دي. د امله د شرافت د مسلمان نه.

وَأَذْخَلَ السِّلْمُ دَارَ الْوَيْدِ فَأَمَّا لَيْلٌ لَهُ أَنْ يَتَّعِزَّ بِشَيْءٍ مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَلَا مِنْ دِمَائِهِمْ وَأَلَا هُفْوً أَنْ لَا يَتَّعِزَّ هُمْ بِالِاسْتِئْثَانِ، فَالْتَّعِزُّ بَعْدَ ذَلِكَ يَكُونُ عَذْرًا وَالْعَذْرُ حَرَامٌ.

هل اللغة ① يتعزز ويراندې شی. ② الاستئمان طلب د امن کول ③ الغر: دهوکه

زیاده وتریخ. - او کله چې داخل شی مسلمان په داسې حال کې چې وی دې سوداگر نو حلال نه دی ده **مستامن** لپاره چې تعرض او کړې څه شی ته د مالونو دهغوی نه اونه د نفسونو دهغوی نه، نقصان او رسوۍ **خکه** چې ده **مسلمان** مستامن **د** ذمه واری ورکړې ده هغوی **دارالحرب** کافران **ته** چې څه نقصان به نه رسوی هغوی ته، **خکه** چې هغوی چې ده ته خپل ملک ته د

داخلید و اجازت ورکړې دي. نو په دې شرط چې دې به دهغوی مالونو او نفسونو ته څه نقصان نه رسوي، که په موجوده وخت کې چې د یو ملک نه بل ملک ته ځي، نو ویزه اویا سپورټ ورکوي. د امله د امان طلبولو نه، یعنې هغوی ورته په دې شرط باندې خپل ملک په امن سره د اوسیدو اجازت ورکړې دي چې دې به دهغوی مالونو او نفسونو ته تعرض نه کوي. او مسلمان به د معاهدې پابندی کوي. نو تعرض کول به مالونو او نفسونو کې، حرامه ده. بلکه د حضرت عمر په روایت کې چې راغلی دی چې رسول الله اودهوکه دده لپاره به د قیامت په ورځ یو بیرغ او لگلولې شي. اودا به ونیلي شي چې دا د غلاني فرمایلي دي. ددهوکه باز لپاره به د قیامت په ورځ یو بیرغ او لگلولې شي. اودا به ونیلي شي چې دا د غلاني دهوکه ده.

﴿إِلَّا أَغْنَاهُمْ مِنْكُمْ فَاغْنَاهُمْ أَهْلَهُمْ أَوْ حَسَبَهُمْ أَوْ قَعْلَ غَيْرِهِمْ يَعْلِمُ إِلَهُكَ وَلَمْ تَنْفَعَهُمُ الْآلِهَةُ هُمُ الَّذِينَ تَقْتُلُونَ﴾

ژباړه و تشریح: مگر کله چې دهوکه او کړې دوی مسلمانانو سره بادشه د هغوی اودهوکه نه دي دا دې چې واخلې د کافرانو بادشاه مالونو ته ددوی مسلمانانو سوداګرو اویا قیدیان کې دوی اوب اوکړې د کارونه بل څوک په علم د بادشاه سره چې بادشاه ته علم وي چې دې کسانو د مسلمانانو سوداګرو مالونو ته تعرض کړې دي یا نه هغوی بنديان کې دي. اومنه نه کې (نکړې) یعنې د بادشاه نه سوا په اهل حرب کې بل څوک مسلمان مستامن سره داسې اوکړې نو په دغه وخت کې که زموږ مسلمانان سوداګر دهغوی مالونه واخلې نو دا دهوکه نه ده. ځکه چې دوی د کافرانو هغه نفر دی چې ماته نه کړه معاهده د امان ورکولو یعنې کافرانو څو مسلمانانو ته خپل ملک ته د داخلیدو اجازت ورکړې وو. اودا نه ورته ونیلي وو چې ستاسو د مال اوجان ساتنه به موږ کړو. خوچې کله هغوی د مسلمانانو په مالونو قبضه اوکړه یا نه دوی بنديان کړل. نو اوس هغوی دهوکه باز شول.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا فِي مَتَاعِكُم مَّن تَتَّبِعُوا أَنَّهُ تَتَّبِعُوا مَتَاعًا﴾

ژباړه و تشریح: په خلاف د قیدې یعنې که د کافرانو په قید کې یو مسلمان قیدی وي نو د هغه لپاره د کافر مال اوجان ته تعرض کول جائز دي. ځکه چې دې قیدې مستامن نه دي. دده سره د کافرانو مال اوجان ته د تعرض نه کاوه معاهده نه ده شوې. نو مباح دي. مسلمان قیدې لپاره تعرض کول د نقصان رسول مال اوجان د کافرانو ته. اگرچې هغوی د کافرانو خلاص کړې وي دې مسلمان قیدې په رضا سره دده لپاره د هغوی مال اوجان ته تعرض کول او نقصان رسول مباح دي ځکه چې دده هغوی سره څه معاهده نه ده کړې.

﴿فَإِنْ عَدَّ بَعْضُ أَهْلِ الشَّامِ (فَاعْدَ شَيْئًا وَخَرَجَ بِهِ) (مَلِكُهُ مَلِكًا فَخَطَرُوا) لَوْ رَدَّ إِلَيْهِ عَلَى مَالٍ مِّمَّا، إِلَّا أَنَّهُ خَصَلَ بِسَبَبِ الْعَدْوِ وَأَوْجَبَ ذَلِكَ حَيْثُ أَقْبَى (فَيُؤْمَرُ بِالنَّصْرِ) (بِهِ) وَهَذَا لِأَنَّ الْخَطَرَ لِقِيَرَةِ الْعَيْدَةِ السَّبَبِ عَلَى مَا يَنْبَغُ.﴾

ژباړه و تشریح: او که ده دهوکه اوکړه هغوی د کافرانو سره، مصنف فرماني. زما مقصد سوداګر دي. یعنې چې مسلمان سوداګر چې د مستامن په حیثیت د کافرانو ملک ته داخل شوي وو. اوانه اخستل څه څیز به ناهائزه طریقه د هغوی نه. او راوي ويستل هغه د دار الحرب نه. نو مالک شود هغې په ملک حرام سره. یعنې دا سوداګر ددغه څیز مالک شو. خودا ملکیت نه په حرامه طریقه راغلي دي. او ملکیت نه پرې راځي. د امله د راتلو د غلبې نه په مال مباح باندې. ځکه چې د کافرانو مال مباح دي. نو دې دهغې مالک جوړېږي. البته دومره ده چې دغه مال حاصل شوې دي په سبب د دهوکه سره. ځکه چې ده خو ورسره دا معاهده کړې وه. چې زه به ستاسو په ملک کې ستاسو مال اوجان ته تعرض نه کوم. نو پیدا کړله دي دهوکه مرداري په دغه مال ماخوذه کې. ددغه قاعده دا ده چې سري په یوه ناجائزه طریقه د یو څیز مالک شي. نو هغه څیز دده لپاره حرام وي. او په دې باندې دهغې صدقه کول واجب وي. نو حکم به کولای شي دې سوداګر ته. د صدقه کاوه دهغې څیز کوم چې نه په ناجائزه طریقه د

دارالحرب ته راوړي دې ځکه چې حرمت لغيره نه منع کوي انعقاد د سبب بناء په هغه تفصيل چې موږ بيان کړې دې ځکه وړاندې په اول د استيلاء الکفار په دې قول سره چې المحظور لغيره اذا صلح سبباً لکرامه تفوق الملك... (په اخره)

په دارالحرب کې پور معامله کول او بيا دارالاسلام ته راتلې

(وَإِذَا دَخَلَ الْمُسْلِمُ دَارَ الْحَرْبِ بِأَمَانٍ فَأَذَانُهُ حَرْبِيٌّ أَوْ أَذَانٌ مُّوَحَّدِيٌّ أَوْ غَضَبٌ أَحَدُهُمَا صَاحِبُهُ لَمْ يَحْرَمِ الْبَيْتُ وَأَسْتَأْمَنَ الْحَرْبِيُّ لِمَا يَنْقُضُ لِوَاجِبٍ مِنْهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ يَشْرِي)

تباره و تشریح: - او کله چې داخل شی مسلمان دارالحرب ته په امان سره او پور معامله او کړې ده د مسلمان سره حربي ځکه چې د کافر يعنی هغه په مسلمان باندې څه شی پور خرڅ کړي او بيا پور ورکړي دې د مسلمان په حربي باندې څه څيز او بيا غصب کړي په دواړو د مسلمان او حربي کي يو د خپل انډيوالان نه د يعنی مسلمان د حربي نه څه شی په زور واخلی يا حربي د مسلمان نه څه شی په زور واخلی او راشی يوکس د حربي مسلمان يا کافر مونږ د يعنی دارالاسلام ته او امان او غواړي حربي ځکه چې دې دارالاسلام ته داخل شی نو فيصله به نشي کولې لپاره د يوکس ددې دواړو نه دده په خصم باندې په څه څيز د يعنی په دارالاسلام کي نه د قرضخواه لپاره فيصله کولې شي او نه د مغصوب منه دپاره

أَمَّا الْإِدَانَةُ فَلِأَنَّ الْقَضَاءَ يُعْقِدُ الْوِلَايَةَ وَالْوَلايَةُ وَفَتْ الْإِدَانَةُ أَصْلًا وَفَتْ الْقَضَاءُ عَلَى الْمُتَأَمِّنِ، لِأَنَّهُمَا التَّزَمَ حُكْمُ الْإِسْلَامِ وَمَا مَضَى مِنْ أَلْفَائِهِ وَأَمَّا التَّزَمُ ذَلِكَ فِي الْمُسْتَقْبَلِ.

حل الفقه: ① الادانة: د پور معامله ② يعتمد: اعتماد کوي

تباره و تشریح: - هرچه د پور معامله ده. د نويې دې کي قاضي د دانن لپاره فيصله نشي کولې ځکه چې قضاء د قاضي اعتماد کوي په ولايت باندې د يعنی قاضي د هغه معاملې مقدمې فيصله کولې شي چه په کوم وخت کي دغه معامله کېږي په هغه وخت کي دغه معامله د قاضي په تصرف او ولايت کي وي او نشته ولايت د قاضي په وخت د پور معامله کولوکي بيخي د يعنی په کوم وخت کي چې دوی د پور معامله کوله نو په هغه وخت کي په دوی باندې د مسلمان قاضي ولايت نه وو ځکه چې د مسلمانانو په دارالحرب کي په حربي کافرانو باندې ولايت نه وي او نشته ولايت د قاضي په وخت د فيصلې کاوه کي په مستامن حربي کافر باندې ځکه چې ده د مستامن حربي نه ده لازم کړې د خپل خان باندې فيصله د اسلام په هغه معاملاتو کي چې تيرې شوې وي د افعالودده نه د دارالحرب کي بلکه ده د حربي مستامن لازم کړي دی دا د فيصله د مسلمان قاضي په راروانه زمانه کي د يعنی اگرچه کله مستامن حربي درالاسلام ته راشي نو ده په خپل خان باندې د دغه اسلامي ملک فيصله منل په خان باندې لازمه کړه. ليکن په هغه معاملاتو کي چې هم په دارالاسلام کي راپېښېږي او دده چې د مسلمان سره په دارالحرب کي د پور کومه معامله شوې ده هغه د تيرې زمانې سره تعلق ساتي حربي مستامن په خان باندې ددې التزام نه دې کړي چه زما کوم تير شوی معاملات دی په هغې کي به هم زه ستاسو فيصله منم. نو هرکله چې د قاضي ولايت رانغلو. نو دده فيصله به هم معتبر نه وي

وَأَمَّا الْقَضَاءُ فَلِأَنَّهُ صَارَ لِمَلِكٍ الْبَلَدِ الَّذِي غَضِبَ عَلَيْهِ وَأَسْتَوْلَى عَلَيْهِ لِيَصَادَقَهُ مَا لَا غَيْرَ مَغْصُومٍ عَلَى مَا يَبْنَاهُ.

حل الفقه: ① المصادفة: مقابله ② استولى: استيلاء: ته دې غلبه کول

تباره و تشریح: - او هرچه غصب دې د يعنی چې په دارالحرب کي مسلمان يا حربي دخپل انډيوالان نه يوشی کړې وي او بيا دوی درالاسلام ته داخل شي نو په دې کي هم مسلمان قاضي ددوی په مينځ کي فيصله

نشی کولی څخه چې دا مال مغصوب څخه او گرځیدلوملک دهغه چا لپاره چې غصب کړې نې وی او نشی کولی په هغې باندې د امله د حاصلولو دده څخه غصب څخه نه مال چې معصوم نه دی. څخه چې قبضه نې کړې په هغې باندې دې چه په دې کي یوکس دبل په مال قبضه او کړې نودې نې مالک جوړېږی ده دارالحرب د قهر او غلبې ځانې دې چه په دې کي یوکس دبل په مال قبضه او کړې نودې نې مالک جوړېږی ده ته به د واپس کولو حکم نشی کولی. څخه چې یوځل پرې دده ملکیت ثابت شوی دې څخه لکه څنگه چې موږ بیان کړی دی. څخه ، ، أن الإستیلاء ورد علی مال مباح. داخو د کافریه غصب باندې د ملکیت بیان دې اود مسلمان په غصب باندې د ملکیت ثابتیدو بیان نې په دې عبارت سره کړې دې چه ، ، إذا دخل واحد أو إثنان مغیرین بغیر اذن الإمام فأخذوا شیاً فإنهم یملکونه

وَكَذَلِكَ لَوْ كُنَّا أَكْثَرَهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ لَمُتَّعْجَا مُسْتَأْمِنِينَ لَمَّا قُلْنَا

زبانه وتړیخ: - اودغه ډول حکم دې څخه فیصله به نشی کولی څخه که چرته وی څډا دواړه کسان څخه حریبان او کړې نې وی دا معامله څخه یعنې په دارالحرب کي یوکس بل باندې یوڅیز څرخ کړې وی یا یوکس د بل نه څه څیز غصب کړې وی او راشی څډا دارالحرب نه دارالاسلام ته په داسې حال کي چې امان نې اخستی وی. څخه اسلامي عدالت کي خپله د دارالحرب معامله پیش کړی. نودا فیصله به نشی کولی څخه دهغه امله چې موږ بیان کړې ده څخه أن القضاء یعتد الولاية إلى آخره

په حالت داسلام کښي څډا دارالاسلام ته داخلیدل

(وَكَذَلِكَ لَوْ كُنَّا أَكْثَرَهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ لَمُتَّعْجَا مُسْتَأْمِنِينَ لَمَّا قُلْنَا)

اوکه راشی څډا دارالحرب ته دواړه څخه حریبان څخه په داسې حال کي چې مسلمانان وی. څخه یعنې په دارالحرب کي کافران وی. خو بیا مسلمانان شی. اودارالاسلام ته داخل شی. اوصاحب د حق د قاضی په عدالت کي دخپل حق غوښتلو مطالبه او کړې څخه نویضله به او کړې څخه قاضی څخه په پور سره په مینځ ددوی څډا دواړه کي څخه یعنې چې په چا باندې پور وی. هغه ته به اووایی چه دائن ته خپل پور ورکړې څخه اوفیصله به نه کوی څخه قاضی په مینځ ددې دواړو کي څخه په غصب څخه څخه کي څخه یا مال مغصوبه د غاصب په ملکیت کي پریردی. او یا هغه ته حکم او کړی. چه ته مغصوب منه ته دا مال مغصوبه واپس کړې څخه

أَمَّا الْمَدَائِنُ فَلَمَّا قُبِلَتْهَا وَقَعَتْ حَبِيبَةُ لَوْ قُبِلَتْهَا بِالْمَدَائِنِ، وَالْوَلَايَةُ لِمَنْ قَبِلَ حَالَةَ الْقَضَاءِ لِمَنْ قَبِلَ حَالَةَ الْأَحْكَامِ بِالْإِسْلَامِ

زبانه وتړیخ: - هر چه معامله د پور ده. څخه نویه دې کي به قاضی فیصله کوی. اودان ته به د مدیون نه خپل حق ورکوی څخه څخه چې دا څخه عقد څخه پور واقع شوی دې صحیح څخه څخه ورته صحیح وایی څخه چې واقع شوی دې په رضا سره د دواړو طرفونو نه څخه یعنې د دائن اومدیون په مینځ کي په خوشحالی سره او رضا سره عقد بیع شوی دې. څخه جبر او زور په کي نه وو څخه اوولایت څخه دقاضی په دارالسلام کي څخه ثابت دې په حالت د فیصلې کاوه کي څخه اوولایت د قاضی ثابت دې څخه څخه چې لازم کړی دی دې دواړو څخه نومسلمو څخه احکام څخه دشریعت څخه په اسلام قبلولوسره څخه څخه چې داسلام راوړلو مطلب دا دې چه دې به دالله تعالی حکمونو منلو ته تیار وی. نوهرکله چې دوی په خپلو ځانونو باندې د اسلامی احکامو منل لازم کړی دی. نوقاضی ته په دوی باندې د ولایت حق حاصل شو. اوچه د ولایت حق ورته حاصل شو. نوددوی په مینځ کي فیصله هم کولی شی. اوفیصله به نې دا وی چه صاحب حق ته به دهغه حق ورکړی. چه پور دې څخه

وَأَمَّا الْقَضَاءُ فَلَمَّا قُبِلَتْهَا لَمْ يَكُنْ فِيهَا حَبِيبَةٌ وَلَا حَبِيبَةٌ فِي مِلْكِ الْمُغْرِبِ حَتَّى يُؤْمَرَ بِالرَّدِّ

حل اللغة: ① حبث: حراموالي ② الرد: واپس کول
زبانه وتړیخ: - اوهر چه غصب دې څخه یعنې په دې دوو نوې مسلمانانو کي که یوکس په دارالحرب کي دبل کس نه غصب کړې وو. اوپه دواړه مسلمان شول. اودارالاسلام ته داخل شول. اومغصوب منه دقاضی په عدالت کي مقدمه درج کړه. چه ده زما نه په دارالحرب کي فلانې شی غصب کړې دې. نوقاضی به ددوی په مینځ کي

فیصله نه کوي. دهغه امله چې موږ بیان کړې ده. څه چې... فلانته صار ملکاً للذي غصبه واستولى عليه لبعادته ماراً غیر معصوم عبارت دې چې دې څغاصب څه مالک شو. اوشته څه قباحت په مالک کیدو د مال د حربی چې حکم اوشی غاصب ته په واپس کولو څه مال مغصوبه مغصوب منه ته. بلکه ده لپاره د حربی مال مباح دې.

د مسلمان مستامن په دار الحرب کې غصب کول

(وَإِذَا دَخَلَ الْمُسْلِمُ دَارَ الْحَرْبِ بِأَمَانٍ فَقَعَبَ حَرْبِيًّا ثُمَّ خَرَجَ مُسْلِمِينَ أَمِيرٌ بِرِدِّ الْقَصَبِ وَلَمْ يَقْضَ عَلَيْهِ)

ژباړه وتریخ: - او کله چې داخل شئ مسلمان دار الحرب ته په امان سره او غصب کړی څخه خیزدې حربی کافر نه اوب دواړه څمسلمان مستامن غاصب او حربی مغصوب منه څه بهر شئ څه در الحرب نه اوداخل شئ دارالاسلام ته څه په داسې حال کې چې مسلمانان وی. نوحکم به اوکړی څقاضی څه په واپس کولو مال مغصوبه څمغصوب منه ته څه اوفیصله به نه کوي په دې څمال مغصوبه څباندې څدغاصب دپاره څه

(أَمَّا عَدْوُ الْقَضَاءِ فَلَيْسَ بَيْنَهُمَا مَلَكَةٌ، وَأَمَّا الْأَمْرُ بِالرَّدِّ وَمَرَادُهُ الْقَتْلُ بِهِ فَلَا يَكُنْ قَدْ أُلْهِكَ بِمَا يَقَارُهُ مِنَ الْمُحَرِّمِ وَهُوَ قَتْلُ الْعَبْدِ)

ژباړه وتریخ: - هرچه فیصله نه کول دي. نودهغه امله کومه چې موږ بیان کړه. څه دې څغاصب څمالک شو ددې څمال مغصوبه څکه چې په دار الحرب کې د حربی مال مباح وی. څه دچا پرې قبضه راشي څه اهرچه حکم کول څغاصب ته څه واپس کولو څمال مغصوبه مغصوب منه ته څه اومراد دده څامام محمد څد امر نه څفتوی ورکول دي په دې څواپس کولو یعنی مفتی به غاصب ته فتوی ورکړی. څه ته مال مغصوب مغصوب منه ته ورکړه. او قاضی به غاصب باندې جبر نشی کولی. څکه موږ بیان اوکړلو. څه غاصب په دار الحرب کې د حربی مال غصب کړې دي. اوبه دار الحرب کې د حربی مال غیر معصوم اومباح وی. نودغاصب ملکیت پرې راتلې شئ. اود واپس کاوه فتوی به ورکوی څکه چې فاسد شوي دي ملکیت څدغاصب په مال مغصوبه باندې څکه چې یوځانې شوي دي دې څملکیت پورې څحرام فعل چې ماتول د معاهدې دی. څیعنی غاصب ته به د مال مغصوبه واپس کولو حکم څکه ورکولې شئ. څه دې په ناجاړه طریقه دهغه مال مالک جوړ شوي دي. اوعدم جواز ئې دا دي. څه ده معاهده ماته کړې ده. او دې تقاضا دا ده. څه اصل مغصوب منه ته دهغه مال واپس کړې شئ.

په دار الحرب کې دیو مسلمان بل مسلمان قتلول

(وَإِذَا دَخَلَ مُسْلِمَانِ دَارَ الْحَرْبِ بِأَمَانٍ فَقَتَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ عَدُوًّا وَخَطَا فَعَلَى الْقَاتِلِ الذِّمَّةُ فِي مَا لَيْدُ عَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ فِي الْخَطَا) أَمَّا الْكَفَّارَةُ فَلَا يُلَاقِي الْكِتَابَ،

ژباړه وتریخ: - او کله چې داخل شئ دوي (دوه) مسلمانان دار الحرب ته په امان سره او قتل کړي يود دوی نه اندیوال خپل په قصد سره یا په خطا سره نوبه قاتل باندې دیت دې په مال دده څقاتل کې څدده عاقله به ورسره د دیت په ورکولو کې شریکه نه وی. اوبه ده څقاتل څباندې کفار ده په قتل خطا کې څاوبه قتل عمد کې کفار نهشته څهرچه وجوب د کفار دې. نود امله د اطلاق د کتاب څالله نه څچه الله تعالی فرماینلی دي. (وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَا فَتَعْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ) په دې کې مطلقاً د کفار ذکر دې. دا په کې نشته چې قتل په دار الحرب کې شوي وی اوکه په دارالاسلام کې. نوددې آیت مطابق به یومومن غلام آزادوی.

(وَأَمَّا الذِّمَّةُ فَلَا تُلَاقِي الْعَصْمَةَ الثَّابِتَةَ بِالْإِسْلَامِ وَلَا تَنْظِلُ بِعَارِضِ الدُّخُولِ بِالْأَمَانِ)

ژباړه وتریخ: - څدقتل عمد په صورت کې به قصاص نشی اخستې بلکه دیت به ورکوي. نوددې وجه دا بیانوي څاهرچه څوجوب د دیت دې نو څدا څکه واجب دې. څچه هغه عصمت چې ثابت شوي دي څمقتول ته څه په اوسیدو سره په دارالاسلام کې نه باطلیږي په عارضی راتلو د داخلیدو څدار الحرب ته څه

په امان سره ډیرینی په دارالاسلام کي چي مسلمان ته د مال او جان کوم ساتنه حاصل وو. هغه په دې باندې نه باطلیږي. چه دې د دارالاسلام نه بهرشي. اودار الکفرته داخل شي. بلکه دده وینه به معصومه وی. اوددې وینې بدل یعنی دیت به لازم وی.

وَأَمَّا الْأَجْبَاقُ الْقَصَاصُ، لِأَنَّهُ لَا يُمْكِنُ اسْتِغْفَاؤُهُ إِلَّا بِمَعْفَاةٍ، وَلَا مَنَعَهُ دُونَ الْإِمَامِ وَمَوْجَعَةِ الْمُسْلِمِينَ، وَلَمْ يَجِدْ ذَلِكَ فِي دَارِ الْحَرْبِ،

ژباړه و ترحيم:- ملاوکه ته دا وائي. چه هرکله د دارالاسلام نه په وتلو سره او دار الکفرته په داخلیدو سره دده جان غیر معصوم نه گرځي. نویيا خوږکار دا وه. چه دقتل عمد په صورت کي دده قاتل په قصاص کي قتل کولې شو. حالانکه داسې نه ده. نودهغې نه خواب کوي. اویقینا نه واجبیږي قصاص ځکه چې نه دی ممکن اخستل دقصاص مگر په قوت سره اوقوت بغیر د مسلمان. امام اومسلمانانو نه نشي راتلې. اونه موجودیږي دا قوت او غلبه په دارالحرب کي

وَأَمَّا نَجَبُ النَّبِيِّ فِي مَالِهِ فِي الْعَدُوِّ، لِأَنَّ الْعَوَاقِلَ لَا تَقُولُ الْعُدُوِّ، وَفِي الْخَطَايَا لِأَنَّهُ لَا قُدْرَةَ هُمْ عَلَى الصِّيَانَةِ مَعَ تَبَائِنِ الدَّارَيْنِ وَالْوَجُوبُ عَلَيْهِمْ عَلَى اغْتِيَابِ تَرْكِهَا

هل اللغة: ① العواقل: جمع د عاقله، قبيله خاندان ② الصيانة: حفاظت ③ تباین: اختلاف

ژباړه و ترحيم:- اویقینا واجبیږي دیت په مال دده قاتل کي په صورت د قتل عمد کي ځکه چې عاقلې د خاندان نه نه ورکوي دیت په صورت دقتل عمد کي بلکه په صورت د قتل خطا کي په عاقله باندې دیت واجبیږي. خو په دې صورت کي په هغوی باندې په قتل خطا کي هم دیت نه واجبیږي. ځکه چې قتل خطا کي حقیقت دا دې. چه نشته قدرت د دوی دده د خاندان د ساتلو دده قاتل د ارتکاب د قتل نه. د امله د اختلاف د دارینو نه، او وجوب د دیت راځي په دوی د عاقله باندې په اعتبارد پریخودو ددې د ساتنه یعنی په عاقله باندې دقتل خطا په صورت کي دیت ځکه واجبیږي چه هغوی باندې دا واجب دی. چه دې ډیرینی دخپل خاندان دا کس داسې آزاد پرې تېږدی. چه څه نه خوښه وی. هغه کوي. بلکه دوی به په هغه نظر ساتي. اوهغه به د گناه او قتل ارتکاب ته نه پریږدي. نوهرکله چې ده قتل اوکړلو. اگرچه په خطا سره وی. په عاقله باندې دیت ځکه واجب دې. چه دوی په خپل فرض کي چې د خپل خاندان ددې کس په ساتنه کي ئې بي ضوری اوکړه. ځکه که چیرته ددوی بي غوری نه وه. نودده څه به قتل نه وو شوې. اوس په زیر بحث مسئله کي د عاقله د اړخه ددې قاتل نگرانی نشته. ځکه چې دې خو په دارالحرب کي دې. هغوی دا کس په دارالحرب کي د قتل نه نشي منع کولې. نوددې امله په عاقله باندې دیت نشته.

په دارالحرب کي د مسلمان قیدی قتلول

وَأَمَّا كَانَا لِيَسِيرِينَ، فَقَتَلَ أَحَدَهُمَا صَاحِبَهُ أَوْ قَتَلَ مُسْلِمًا تَاجِرًا سِيرًا، فَلَا شَيْءَ عَلَى الْقَاتِلِ إِلَّا الْكَفَّارَةُ فِي الْخَطَايَا خِيفَةً،

ژباړه و ترحيم:- اوکه وی دده دواړه مسلمانان په دارالحرب کي قیدیان ډیر لاسونود حریبانو کي نو قتل کړلو یوکس خپل انډیوالان ډیرینی یوقیدی مسلمان بل قیدی مسلمان قتل کړلو. اویا قتل کړلو مسلمان ډیرینی دارالحرب کي سوداگر قیدی نو نشته څه شي په قاتل باندې ډیرینی دیت اوقصاص پري نشته. مگر کفار ه ډیري شته. په نیز دامام ابوحنیفه باندې،

وَقَالَ: (فِي الْأَسِيرِينَ الذِّي فِي الْخَطَايَا وَالْعَدُوِّ) لِأَنَّ الْعِمَّةَ لَا تَبْطُلُ بِعَارِضٍ الْأَمْرَ كَمَا لَا تَبْطُلُ بِعَارِضٍ الْإِسْتِثْنَاءُ عَلَى مَا بَيَّنَّا،

ژباړه و ترحيم:- اوفر مایلی دی صاحبینو ډیر په دوو مسلمانانو کي قیدیانو کي ډیر یوقیدی بل قیدی قتل

(١) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (٢٧٠١٥) ورد المحتار (٢٧٢١٣) والهندية (٢٣٣١٢) نقلًا عن القول الرابع (٤٩١١١)-

کړې دیت دې ډله قاتل ځه په قتل خطا او قتل عمد کي څکه چې عصمت ډډنفس دمسلمان کوم چې ده ته په دارالاسلام کي حاصل وو ځه نه باطلیری په راتلو د قید سره ډله دې د حربیانوسره قیدی شو. یعنی په دارالاسلام کي ددې مسلمان جان او مال محفوظ وو. نوهرکله چې حربیانودې قیدی کړلو. نودودی په قید کولوسره دده د جان او مال عصمت ختم نه شو. اودې مباح الدم اونه گرځیدلو. بلکه اوس هم دده نفس محترم دې. که څوک دې قتل کړې. هغه ته به د قتل سزا ملاوېږي ځه لکه څنگه چې نه زائله کیږي ځه عصمت د مسلمان ځه په امان غوښتلوسره ځه یعنی لکه څنگه چې یومسلمان د دارالاسلام نه دارالحرب ته لار شی. نوپه دې تلوسره دده د جان او مال هغه ساتنه اومعصومیت نه ختمیږي. کوم چې ده ته په دارالاسلام کي حاصل وو. بلکه که دې په دارالحرب کي څوک قتل کړې. هغه ته به سزا ورکولې شی ځه لکه څنگه چې مونږدې بین اوکړلو. ډله دې قول سره... لان العصمة الثابتة بالأحرار یدارالاسلام لا تبطل بعرض الدخول بالأمان، نودغه ډول په قید سره هم د مسلمان عصمت اواحترام نه ختمیږي. بلکه دې اوس هم قابل احترام اومعصوم الدم والمال دي ځه

وَأَمَّا أَهْلُ الْقِصَاصِ فَعَلَيْهِمُ الْمَنَّةُ وَالْجَبَالِيَّةُ فِي مَا لَهُمْ لَنَا قُلْنَا.

ژباړه وتړيخ:- اودمنع والې دقصاص ډله دمسلمان قیدی قاتل څخه به قصاص نشي اخستي ځه د امله د نشتوالی د غلبه نه ځه یعنی دقصاص اخستلو لپاره دقوت او توان اړتیا دې. چه قاضی کله د قصاص فیصله اوکړي. اوهغه نافذه شی اویه دارالحرب کي دمسلمان قاضی ولایت نشته. نوڅکه قصاص نشي اخستي ځه اواجیبیږي دیت ډله قاتل باندې ځه په مال دده ځه قاتل ځه کومه چې موږ بیان کړه ډله دې قول سره... لان العواقل لا تعقل العبد... ځه

وَأُولَئِكَ خِيفَةُ أَنْ بِالْأَنْصَارِ تَبَعًا لَهُمُ الصَّيُورُ بِهِ مَقْبُورًا فِي أَيْدِيهِمْ، وَلَهُذَا يُصَيَّرُ مَقِيمًا يَأْتِيهِمْ وَمَسَافِرًا إِسْفَرًا هُمْ قَبِيضٌ بِهِ الْأَحْزَارُ أَصْلًا

هه القه: ① مَقْبُورٌ مغلوب ② الْأَحْزَارُ حفاظت

ژباړه وتړيخ:- اودامام ابوحنيفه ډله ددليل ډله په قاتل باندې د كفاره نه سوا بل څه نشته دا دې چې په قید سره اوگرځیدلو دې ډله مسلمان قیدی ځه تابع د هغوی ډله حربیانو ځه څکه چې دې گرځیدلې دې مغلوب په لاسونو دهغوی ډله حربیانو ځه کي ځه نود دې مغلوبیت اومقهوریت په وجه دې دهغوی تابع شی. اوددې امله ډله دې دحربیانو تابع گرځیدلې دې ځه گرځی مقیم په اقامت دهغوی ډله حربیانو ځه سره او ځه گرځی ځه مسافر په سفر دهغوی ډله حربیانو ځه سره ځه نوکه هغوی د سفر نیت کړې وی. په ده به دمسافر احکام لازمېږي. اوکه هغوی د اقامت نیت کړې وی. په ده به د اقامت احکام لازمېږي ځه نوباطیری به په دې ځه قید ځه سره ساتنه ځه کوم چې حاصل ووده ته په دارالاسلام کي ځه بیخی ځه وهرکله چې دده مال اوجان معصوم پاتې نشو. نودده په قاتل باندې به څه نه وی ځه

وَصَارَ كَالْمُسْلِمِ الَّذِي لَمْ يَطْأِ أَرْضَ الْإِسْلَامِ وَعَظُمَ الْخَطَا بِالْكَفَّارَةِ، لِأَنَّهُ لَا كَفَّارَةَ فِي الْعَبْدِ عِنْدَنَا.

ژباړه وتړيخ:- او اوگرځیدلو دې ډله مسلمان قیدی ځه پشان دهغه مسلمان چې هجرت نې نه وی کړې مونږته ځه دارالحرب نه نوکه داسې مسلمان چې په دارالحرب کي وی. او هجرت پرې فرض وی. خودې ده فريضه ترک کړې وی. اودې څوک قتل کړي. نودده په قاتل باندې څه نه اواجیبیږي. نودغه ډول په زیربحث مسئله کي هم د مسلمان قیدی په قاتل باندې څه نه اواجیبیږي ځه اوخاص نې کړې قتل خطا په كفاره پورې ځه یعنی ابو الحسین قدوری ځه دا اوفرمانیل چه دامام ابوحنيفه ډله په نیزیه قاتل باندې په قتل خطا کي صرف كفاره لازم ده ځه ځکه چې نشته كفاره په قتل عمد کي زموږ ځه احنافو ځه په نیز باندې.

دهري لپاره په دارالاسلام کې دامان غوښتلوموده

فصل: قال: (وَإِذَا دَخَلَ الْحَرَبِيُّ الْمَمْلَكَةَ الْمَكُونَةَ أَنْ يُقِيمَ فِي دَارِائِهِ وَيَقُولَ لَهُ الْإِمَامُ: إِنَّ أَقْبَتَ تَحْمِلُ السَّيِّئَةَ رَضَفْتَ عَلَيْكَ الْحِزْبَةَ)

ژباړه وښيي: -- هدايه فصل هره بيان د مستامن حربي داحكامو کي دې هې ابو الحسين قدوري ښه فرماني او کله چې راشي حربي زموږ ملک ته په داسې حال کي چې ده امن غوښتي وي نو قدرت به نشي ورکولې هلمستامن هې ته چې ډيره شي په ملک زموږ کي هره دارالاسلام دې هې يو کال هېلکه ديوکال څخه به کمه موده تېروي هې ووايي به امام ده هره مستامن هې ته که ته ډيره شوې پوره يوکال هره دارالاسلام کي هې نومقرر کوم به زه په تا باندې جزیه

وَالْأَمْلُ أَنْ الْحَرَبِيُّ لَا يُمْكِنُ مِنْ إِقَامَةِ دَائِمَةٍ فِي دَارِئِهِ إِلَّا بِالْإِسْتِزَاقِ وَالْحِزْبَةِ، لِأَنَّهُ يُصِيرُ عَيْنًا لَهُمْ وَعَوَالًا عَلَيْهِمْ فَتَقْلُبُ الْمَضَرَّةَ بِالْمُسْلِمِينَ،

هل القصة: ① الاستزاق: غلام جوړول ② عون: مدد ③ المضرة: ضرر، تکليف

ژباړه وښيي: -- او اصل هره دې باب کي هې دا دې چې قدرت به نشي ورکولې چې ستوگنه اختيار کړي په ملک زموږ کي مگر په حالت د غلامۍ کي يا د جزیه کي هره په ده باندې به جزیه مقرر وي او دا ده ته په دارالاسلام کي ديوکال ستوگنه اجازت چې نشي ورکولې هې ځکه چې دې هره مستامن هې څرکي جاسوس دهغوي هرحريانو هې لپاره هره زموږ د ملک د رازونو په خپلو حريانو ته خبر ورکوي هې اومدد ورکونکي په موږ باندې هره عيني د مسلمانانو خلاف به خپلو حريانو سره کوم کوي مثلاً چې فلاني خانې باندې چور اوکړي او دا کار داسې اوکړي وغيره هې نورسيري ضرر هې ديوکال په اقامت سره هې مسلمانانو ته

وَيُمْكِنُ مِنَ الْإِقَامَةِ الدَّائِمَةِ، لِأَنَّ فِي مَعْنَاهَا قَطْعَ الْمِيرَةِ وَالْجَلْبَ وَسَدَّ بَابِ الْخِيَارَةِ، فَتَصِلُ أَيْتُهُمَا بِسَيِّئَةِ الْإِمَامِ مَذْمُومَةً فِيهَا الْحِزْبَةُ تَكُونُ الْإِقَامَةُ لِمَصْلَحَةِ الْحِزْبَةِ،

هل القصة: ① الميرة: د خوراک څيزونه راوړل ② الجلب: د څارو راويستل

ژباړه وښيي: -- او قدرت به ور کولای شي د استوگنې کمه هې ديوکال نه هې ځکه چې په منع کولو دې هراقامت يسيره هې کي هره موږ حريانو ته هېو دا اجازت نه ورکوي چه دوی دې زموږ ملک ته داخل شي هې ختميدل د راوړلو دخوراک د څيزونو هره ميره د طعام راوړلو ته وائي لکه غنم اوربشي وغيره هې اود څاروو دې هې جلب د څاروو راوستلو ته وائي لکه اوبښان غويان وغيره هې اوبنديدل د دروازې د تجارت دی هره معنی که موږ دوی ته دارالاسلام ته د داخلیدو اجازت ورنکړو نو ډیر داسې د خوراک شيان (څيزونه) دی چه هغه په دارالاسلام کي نه پيدا کيږي بلکه د حريانو د ملک نه راوړلې شي دغه ډول ډیر څاروي داسې وي چه په دارالاسلام کي نه پيدا کيږي اوداسې سامان تجارت وي چه هغه په دارالاسلام کي نه پيدا کيږي لکه په موجوده وخت کي مصنوعي شيان (څيزونه) راواخلي فریج، اترکنيښن، کمپيوټروغيره، تقريباً دا واره د يورپی ملکونو نه راځي او په اسلامي ملکونو کي څرڅيږي هې نوموړ فرق اوکړ لويه مينځ ددې دواړو کي هره اقامت دائمه او اقامت يسيره دې هې په يوکال سره ځکه چې دا هې يوکال هې داسې موده ده چه واجيږي به دې کي جزیه هې کله چې کافريه اسلامي ملک کي يوکاله پوري اقامت کوي نو دې مستامن شو جزیه به ورکوي هې نوشوه استوگنه هره حربي کافريه دارالاسلام کي يوکال يا د دې نه زيات هې د مصلحت د جزیه لپاره هره مسلمانانو ته به کي دا فائده اوشي چه ده څخه به جزیه اخلي هې

لَمَّا نَ دَجَمَ بَعْدَ مَقَالَةِ الْإِمَامِ قَبْلَ تَحْمِيلِ السَّيِّئَةِ إِلَى وَطَنِهِ فَلَا سَبِيلَ عَلَيْهِ، وَإِذَا مَكَتَ سَنَةً فَبُذِيَ، لِأَنَّهُ لَمَّا أَقَامَ سَنَةً بَعْدَ تَقْدِيمِ الْإِمَامِ إِلَيْهِ صَارَ مَقْتُولًا الْحِزْبَةُ فَيُصِيرُ دَائِمًا،

ژباړه وښيي: -- بيا که دې واپس شو روسته د وينا د امام نه هره امام ورته دا اووايي که ته يوکاله پوري دلته په دارالاسلام کي ايسار شوي نو تاباندې به جزیه مقرر وکړي وړاندې د پوره کيدو د يوکال نه هره لا يوکال

پوره شوې نه وو. اوډي واپس شي ځېل وطن ته نونشته څه لار په ده ډلجری کافر ځې باندې. ډلجری امام دې د واپس کیدو نه نشي منع کولې ځې اوکله چې استوگنه اختیار کړې ډلجری دارالاسلام کې ځې یو کال نودې ډلجری شو. ځکه چې هرکله ده استوگنه اوکر له یو کال ډلجری دارالاسلام کې ځې روسته د وینا د امام نه ده ته ډلجری تا یو کال تیر کړلو. نوبه تا به جزیه مقرر کومې ځې اوگر خیدلودې لازمونکی ډلجری خپل خان باندې ځې د جزیه، نرگرځی ډلجری ځکه چې ډلجری هم هغه چاته وائی چه مسلمان نه وی. خو په دارالاسلام کې اوسېږی. او اسلامی حکومت ته جزیه ورکوی ځې

د ډلجری څرځیدونه روسته دهری مستامن حکم

وَلَمَّا مَرَّ بِأَنْ يُّقَاتِلَ فِي ذَلِكَ مَا دُونَ السَّنَةِ كَالشُّرِّ وَالْفَتْرَيْنِ (وَإِذَا أَمَّا بِإِعْدِ مَعَالِيَةِ الْأَمَامِ بِصِيْرَةٍ) لَمَّا قُلْنَا (لَمَّا لَبِثْنَاكَ أَنْ يُّجْعَلَ إِلَى دَاوِلِ الْحَرْبِ) (لَنْ عَقْدَ الدِّيمَةِ لَا يَنْقُصُ) كَيْفَ وَأَنْ فِيهِ قِطْعَةُ الْجَزِيَّةِ وَجَعَلَ وَلِيًّا وَحَرَّأَعْلَيْنَا وَفِيهِ مَضَرَّةٌ بِالنَّسْلِيِّينَ.

هل الفقه ① يوقت وخت مقرر کوی ② مضرة ضرر، نقصان

زباده و سريح - اوجانژدی لپاره دامام چې مقرر کړی وخت کم د یو کال نه لکه یوه میاشت، دوي (دوه) میشتی اوکته چې تیري کړې ډلجری کافریه دارالاسلام کې ځې دغه ډلجریه یا دوي (دوه) میاشتي ځې روسته د وینا د امام نه ډلجری هغه ورته ویلی وی. چه د یو یا دوو میاشتونه که زیات پاتې شوي تاباندې به جزیه مقرر کومې ځې نوگرځی دې ډلجری کافر ځې ډلجری دهغه امله نه کومه چې موږ بیان کړه ډلجری لاهه لاهه اقامه سته بعد تقدم الإمام الیه صار ملتزما) بیا ډلجری روسته د ډلجری څرځیدونه ځې به دې نشي پریښولې (پریخودې) چې واپس شي دار الحرب ته ځکه چې معاهده د ذمیت نشي ماتیدې ځنگه به ماته شي حالاتکه په دې کې خنیدل د جزیه دی او اوبه گرځی اولاد دده جنگ کونکی زموږ سره اوبه دې کې ډلجری جزیه ختمه شي اودده اولاد د مسلمانو خلاف جنگ کونکی شي ځې نقصان دې دمسلمانانو.

دخراجی زمکې په اختلوسره ډلجری څرځیدل

(فَإِنْ دَخَلَ الْحَرْبِي دَارَ نَابِئَانِ وَاشْتَرَى أَرْضَ خَرَّاجٍ فَإِذَا أَوْضَعَ عَلَيْهَا الْخَرَاجَ قَبُولُ ذِي) (لَنْ خَرَّاجَ الْأَرْضِ بِمَنْزِلَةِ خَرَّاجِ الْأَرْضِ) فَإِذَا التَّوَمَةُ صَارَ مُلْتَزِمًا النَّقْمِ فِي دَارِنَا،

زباده و سريح - که داخل شو حربی ډلجری ځې وطن ډلجری ځې ته په امان سره اووانې اخستله مخکه خراجی نوهرکله چې مقرر شي په ده ډلجری کافر ځې باندې خراج ډلجریه زمکې مشترک ځې نودې ډلجری ځې ډلجری شو. ځکه چې خراج دزمکې پشان دخراج د سر ډلجری جزیه ځې دې ډلجری په حربی کفربندې جزیه مقرر شي هغه ډلجری گرځی دغه شان چې دده په مخکه باندې خراج مقرر شي. نوهم به دې ډلجری گرځی ځې نوهرکله ده ډلجری ځې لازم کړلو ډلجری خان باندې ځې دا ډلجری خراج د خراجی زمکې ځې اوگر خیدلودی التزام کونکی د اوسیدویه وطن زموږ کښي ډلجری یو حربی کافریه دارالاسلام کې د اوسیدو التزام اوکړی او جزیه ورکوی نو هغه ډلجری وی دغه شان چې دې د زمکې خراج ورکوی نودې ډلجری شو ځې

أَمَّا بِمَجْدِ الرَّاءِ لَا بِصِيْرَةٍ دِيمًا، لِأَنَّهُ قَدْ شَرَّاهَا لِلْيَمَانَةِ، وَإِذَا التَّوَمَةُ خَرَّاجَ الْأَرْضِ قَبْعُ ذَلِكَ تَلْزُمُهُ الْجَزِيَّةُ لِسَنَةِ مُتَقَبِّلَةٍ، لِأَنَّهُ يَصِيْرُ دِيمًا بِمُزْمَرِ الْخَرَاجِ مُتَقَبِّلًا مِنَ الْمُدَّةِ مِنْ وَقْتِ وَجُوبِهِ.

زباده و سريح - هر چه صرف اخستل ډلجری خراجی زمکې دې ځې نو نه گرځی دې ډلجری مشتری ځې ډلجری دې اخستلوسره ځکه چې کله دې اخلی دا ډلجری مخکه ځې لپاره د تجارت ډلجری صرف په اخستلوسره موږ دې ډلجری نشوگرځولې ځې اوهرکله چې لازم شي په ده ډلجری مستامن ځې باندې خراج د ډلجری ځې زمکې نوبس ددې نه لازمیږي په ده باندې جزیه دکال راروان لپاره ځکه چې دې گرځی ډلجری په لازمولود خراج ځې خپل خان باندې ځې نومعنبره به وی موده دوخت د وجوب د خراج نه ډلجری کله چې په ده باندې د زمکې خراج مقرر شي. دهغه وخت ځکه به دې ډلجری شمارلې شي. اودده جزیه به مقرر کولې شي ځې

وَقَوْلُهُ فِي الْكِتَابِ لَمَّا أَوْجِبَ عَلَيْهِ الْخَرَاجُ لَمْ يَوْزِ تَعْيِيرُ بَشَرِطِ الْوُضْعِ لَمْ يَحْرُمْ عَلَيْهِ أَنْ يَكْرَهُ عَمَلَهُ فَلَا قَوْلَ غَنَةٍ.

هل اللغة: ① تصريح وضاحت ② الوضع مقرر كول ③ يتخرج مستنبط كبرى ④ الجمة بخواص، تول به تول
 زباده وتبریح: اودا قول دده هلايو الحسين قدوری هلايو پ کتاب کي چې ، فلذا وضع عليه الخراج لم يردم...
 تصریح ده په په شرط د مقرر کولو هلايو خراج یعنی د صاحب قدوری ددی عبارت نه دا ښکاره ثابته ده. چه د
 ذمی گرځیدو لپاره په مخکې باندې دخراج مقرر کول شرط دی. نوراو بستلی شی په دې هلايو شرط د مقرر
 کاوه د خراج هلايو باندې احکام ویر، بلکه من جمله ددغه احکامو او مسائلونه کړه چې ددی اصل نه
 مستنبط کېږي دا دی. چه حربی به دار الحرب ته د واپس تلونه منع کوي شی او که دده خنیه شی ب چ
 ضائع کړلو. نوبه هغه باندې به ددی ضمان واجبیږي. او که یو مسلمان دې په خف سره قتل کړي نوبه هغه
 باندې به دیت واجبیږي. او که دې د مسلمان قاتل شویا د مسلمان دلاسه مقتول شو. نو ددی په مینځ کي به
 د قصاص قانون جاری کولې شی. دغه ډول څومره احکام چې د ذمیانوسره تعلق ساتي. هغه به په دده باندې
 جاری کېږي. نو غفلت دې نشی کولې ددی هلايو شرط د مقرر کولو نه ځکه چې په دې باندې ډیر مسائل مېنی
 دي.

د حربی هلايو بنخي په دارالاسلام کي ذمه سره نکاح کول او ددی عکس

(وَإِذَا دَخَلَ حَرْبِي بِأَمَانٍ فَتَزَوَّجْتُ ذِيئًا صَارَتْ ذِيئَةً) (لَأَنَّهُمَا التَّزْوِجُ التَّامُّ لَا يُغَيِّرُ الذِّمَّةَ)

زباده وتبریح: او کله چې داخله شی ذمیه کافره هلايو دارالاسلام ته هلايو په امان سره او اوده او کړي ذمی سره
 نوگرځي دا هلايو ذمیه ځکه چې دې لازم کړلو هلايو خپل خان باندې هلايو اوسیدل هلايو دارالاسلام کي هلايو
 د امله د تابع کیدو د خاوند هلايو یعنی دا د خاوند تابع شوه. او خاوند نې په دارالاسلام کي مستقل طور
 استوگنه اختیار کړې ده. د کومې په وجه چې هغه ذمی گرځیدلې دي. نودا به هم د هغه په تابعداري کي د هغه
 سره په دارالاسلام کي اوسېږي. نولکه څنگه چې هغه ذمی گرځیدلې دي. دغه ډول به دا هم ذمیه گرځي.

(وَإِذَا دَخَلَ حَرْبِي بِأَمَانٍ فَتَزَوَّجْتُ ذِيئَةً لَمْ يَصِرْ ذِيئًا) (لَأَنَّهُ مُحْكَمٌ أَنَّهُ أَنْ يُطْلَقَ أَقْبَرُ إِلَى بَلَدِهِ فَلَمْ يَكُنْ مُتَزَوِّجًا لِلْعَامَّةِ)

زباده وتبریح: او کله چې داخل شی حربی هلايو دارالاسلام ته هلايو په امان سره نو اوده او کړي د ذمیه سره هلايو
 دارالاسلام کي هلايو نه گرځي هلايو دغه حربی کافره ذمی ځکه چې ممکن ده ده هلايو حربی هلايو لره چې طلاق
 ورکړي دې هلايو ذمیه هلايو ته او واپس شی خپل وطن ته هلايو دار الحرب دې هلايو نونه شو دې التزام کونکې د
 استوگنه هلايو دارالاسلام کي اوچه ده په خان باندې په دارالاسلام کي ستوگنه لازم کړې نه ده. ذمی نه
 گرځي.

(وَلَوْ أَنَّ حَرْبِي دَخَلَ دَارَنَا بِأَمَانٍ لَمْ عَادَ إِلَى دَارِ الْحَرْبِ وَتَرَكَ ذِيئَةً عِنْدَ مُسْلِمٍ أَوْ ذِيئًا أَوْ ذِيئًا فِي ذِمَّتِهِ فَقَدْ صَارَ ذِمَّةً مَبَاحًا بِالْعَوْدِ) (لَأَنَّهُ يُطْلَقُ أَمَانٌ) (وَمَا فِي دَارِ الْإِسْلَامِ مِنْ مَالِهِ عَلَى خَطَرٍ، فَإِنْ أَمِيرًا أَوْ ظَهَرَ عَلَى الدَّارِ فَقَتِلَ سَقَطَتْ ذِيئَتُهُ وَصَارَتْ الْوَدِيَّةَ فَيُنَا)

زباده وتبریح: او که چرته حربی هلايو کافره داخل شو ملک زموږ ته هلايو دارالاسلام دې هلايو په امان سره اوبیا
 واپس شو دار الحرب ته او پرې نې خودل امانت د یو مسلمان سره اوبیا ذمی سره اوبیا پور په ذمه ددوی
 هلايو یعنی ذمی یا مسلمان باندې نې پور پاتې شی هلايو نواوگرځیده وینه دده هلايو حربی هلايو مباح په واپس کیدو
 سره هلايو دار الحرب ته. نو که مسلمان ددې حربی قاتل شو په هغه باندې څه نشته ځکه چې ده
 هلايو بطل کړلو امان خپل هلايو واپس کیدو سره دار الحرب ته هلايو او هغه چې وی په دارالاسلام کي
 دمال دده نه هلايو امانت یا د پور په صورت کي هلايو په خطر کي دي. نو که قیدی کړې شو دې هلايو حربی واپس
 تلونکي خپل وطن ته هلايو اوبیا غلبه او کړې شوه په دار الحرب باندې. اودی قتل کړې شو. نو ساقط شول قرضونه
 دده هلايو دائن د هغه کسانو نه په چا باندې چې نې قرضونه وړ هلايو او اوگرځیدلو امانت مال فی هلايو

غنیمت

أَمَّا الْوَيْدَةُ فَلَأَنَّهُ فِي يَدِهِ تَقْدِيرُ الْأَنْ يَدُ الْوَيْدَةِ كَيْدٌ وَفَيْدٌ تَبَعًا لِنَفْسِهِ

ژباړه وتریخ: هرچه امانت دې (ویدو مال فی) ځکه او گرځیدلو (جهه) دا په لاس دده (حربی مستودع) کې دې تقدیراً (یعنی په ظاهره اگرچه د مسلمان مودع په لاس کې دې، لیکن تقدیراً دا د حربی په لاس کې دې) ځکه چې قبضه د مودع پشان د مستودع ده. نوگرځی دغه امانت مال فی په تبعیت د نفس دده کې (یعنی که بالفرض دا حربی مستودع گرفتار شوی وو. نو دې به مال غنیمت وی. او موږ دا خبره بیان کړه. چه د مسلمان په لاس کې وی. هغه مسلمانان قبضه کړی. هغه به هم مال غنیمت وی. او موږ دا خبره بیان کړه. چه د مسلمان مودع په لاس کې کوم خیز امانت دې. هغه تقدیراً د حربی په لاس کې دې. د دې وضاحت داسې کیدای شی. چه بالفرض دا امانت د مسلمان وی. نو ددې زکاة په دغه مسلمان مستودع باندې فرض دې. اگرچه امانت د مودع په لاس کې وی. البته دلته یو اعتراض کیدای شی. هغه دا چې کله حربی په دارالاسلام کې ایسان راوړی. او دده په دارالحرب کې د یو مسلمان سره امانت وی. او بیا مسلمانان په دارالحرب باندې غالب شی. نو په دې صورت کې به دغه امانت مال غنیمت وی. نو ددې نه ثابت شوه. چه د مودع قبضه د مستودع د قبضه پشان نه ده. ځکه که چرته د مودع قبضه د مستودع د قبضه پشان وه. نو پکار ده چې دغه امانت مال غنیمت نه وو. بلکه د دغه حربی نومسلم امانت وو. او دده ته ملاؤ شوي وو. خو ددې نه خواب ورکړې شوي دي. چه قبضه د مودع پشان د مستودع ده. خو دا په هغه صورت کې چې د امانت کیدو په وخت کې دواړه مستودع او مودع معصوم المال وی. او کوم صورت چې معترض بیان کړي دې. نو په هغه صورت کې مال معصوم نه دی. ځکه چې دارالحرب کې دا امانت کیځو دې شوي دي. او دارالحرب معصوم نه دي.

وَأَمَّا الدَّيْنُ فَلَأَنَّ اثْبَاتَ الْيَدِ عَلَيْهِ بِوَاسِطَةِ الْمُطَالَبَةِ وَقَدْ سَقَطَتْ، وَيَدُ مَنْ عَلَيْهِ أَسْبَقُ إِلَيْهِ مِنْ يَدِ الْعَامَّةِ فَيَقْضَى بِهِ

ژباړه وتریخ: او هرچه پور دې (دو پور د دانن په مرګ سره ساقطېږي) ځکه چې اثبات د قبضې په دې (فرض) باندې راځی په واسطه د مطالبې (چه دانن د مدیون نه دخپل پور مطالبه کوي) او یقیناً ساقطه شوې ده دا (مطالبه ځکه چې دانن مړ شوي دي. نوچه مطالب نشته. پور ساقط شو) او قبضه دهغه چا چې ده په دې (فرض) باندې (چه مدیون دي) وړاندې ده د قبضې د عامو غایانو نه (یعنی کوم پور چې د حربی کافر په مسلمان باندې پاتې شوي دي. نو په دغه پور باندې چونکه د دغه مدیون قبضه وړاندې نه راغلي ده. په دې کې به ورسره نور مسلمانان شریک نه وی. بلکه) خاص به وی دغه دین دده (مدیون) پورې. (نور خلګ دده نه دا مطالبه نشی کولې. چه په تا باندې د فلانی حربی پور وو. او هغه خومې شو. دهغه پور مال غنیمت دې. په هغې کې زموږ هم برخه کیږي. هرکله چې د دې خبرې وضاحت اوشی).

دهربي د قتل په صورت کې دده د پور او امانت حکم

وَأَنَّ قَتْلَ مَنْ يُظَاهَرُ عَلَى الدَّيْنِ إِذَا قَالَ يَوْمَ الْوَيْدَةِ لَوْ كُنْتُ إِذَا مَاتَ، لَأَنَّ نَفْسَهُ لَمْ تَمُتْ مَعْنُومَةً فَكَذَلِكَ مَالُهُ، وَهَذَا لِأَنَّ حُكْمَ الْأَمَانِ بَاقٍ فِي مَالِهِ فَيَرُدُّ عَلَيْهِ أَوْ عَلَى وَرَثَتِهِ مِنْ بَعْدِهِ.

ژباړه وتریخ: او که قتل کړې شوي (دوا حربی چې زموږ ملک ته په امان سره داخل شوي وو. او بیا دارالحرب ته تلې وی) او غلبه نه وی راغلي په دارالحرب باندې (مسلمانان) نو پور او امانت به وی د وارثانو د هغه (حربی) لپاره او دغه ډول حکم دې (یعنی پور امانت به د حربی د وارثانو وی) کله چې مړ شی (حربی مستامن چې واپس دارالحرب ته تلې وی. او امانت یا پور ئې په دارالاسلام کې د مسلمان سره وی) ځکه چې نفس دده (حربی) نه دی مال غنیمت (ځکه چې دې په خپل مرګ مړ شوي دي) نو دغه دده مال (نه وی) مال دده (مال غنیمت) اودا خبره (چه دده مال غنیمت نه دی) ځکه چې حکم (پاته دې په مال دده (حربی) کې (یعنی دا حربی یوځل دارالاسلام ته په امان سره داخل شوي

وونودده جان اومال ته ساتنه حاصل وو. خو چي كله دي د دارالاسلام نه دارالحرب ته واپس شو. نودده دجان ساتنه ختم شو. خو كرم مال چي دده د پور يا امانت په صورت كي په دارالاسلام كي د مسلمان سره پروت دي. هغه معصوم او محترم دي. په هغي باندې دده تقديري قبضه قائمه ده. نو واپس كولي به شي ده. دحربي ده ته ددده په ژوند كي ده اويادده وارثانوته دده نه روسته ده. يعنې دده د مرگ نه پس ده.

چه مسلمانان ئي بغیر جنگه حاصل كړي دهغي حكم

قَالَ: (وَمَا أُوجِفُ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ مِنْ أَمْوَالِ أَهْلِ الْحَرْبِ بِغَيْرِ قِتَالٍ يُعْرِفُ فِي مَصَائِرِ الْمُسْلِمِينَ كَمَا يُعْرِفُ الْغَرَامُ) قَالُوا: هُوَ مِثْلُ الْأَرْضِ الَّتِي أَجْلَوْا أَهْلَهَا عَنْهَا وَالْجَزِيَّةُ وَالْخُمْسُ فِي ذَلِكَ. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: فِيهِمَا الْخُمْسُ اِغْتِيَابًا بِالْغَنِيمَةِ. خَلَّ اللُّغَةُ: ① اَوْجَفَ: بِه رَعِبَ سَرِهَ حَاصِلُ كَرُو ② اَجْلَوْا: د اَجْلَاءِ نَه دې شَرَل

ژباړه و تشرېح: ابو الحسين قدوري فرمائي. او هغه چي حاصل كړي مسلمان په رعب او وويلو سره هغه د مالونو د حربيانو نه بغیرد جنگ نه ده. يعنې مسلمانان بغیرد جنگ نه صرف په رعب او وويلو سره د حربيانو نه دهغي مالونه واخلي. نو خرچ كولي به شي. مصالحو د مسلمانانو كي د ملكه پلونه جوړول، لاري جوړول شفاخانې جوړول وغيره شول. لكه څنگه چې خرچ كولاى شي مال خراج. له به مصالحو د مسلمانانو باندې وي. ويلى دي د مشرانو خوزمونې ده. دا ده. يعنې. ما اوجف المسلمون عليه. پشان دهغه زمكو دي چې شړلې ئې وي د هغي نه مالكان دهغي او پشان ده. د جزیه ده. د نو كرم مصارف چې ددغه زمكو او جزیه دي. ما اوجف المسلمون عليه. به هم په هغي كي خرچ كولي شي. اونشته خمس په دي د ما اوجف عليه المسلمون كي، او فرمائي امام شافعي دده په دي كي خمس دي. قياس كوي په مال غنیمت باندې د ملكه څنگه چې په مال غنیمت كي خمس دي. نودغه ډول په، ما اوجف عليه المسلمون. كي هم خمس دي. ځكه چې دا هم د مال غنیمت يو ډول دي.

وَلَكِنَّا مَارِي "إِنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَعْدَا الْحَرْبَةَ" وَكَذَا أَعْرَوْمَعْدَا، وَوَضِعُ فِي بَيْتِ الْمَالِ وَلَمْ تَحْسُ (١) وَلَا تَمَالُ مَا تُؤَدِّيهِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ غَيْرِ قِتَالٍ،

ژباړه و تشرېح: اوزمونې د احنافو د پاره ده. هغه حديث دليل دي. چه روايت شوې دي چې نبی ﷺ اخستې وه جزیه او دغه ډول حضرت عمر ؓ او معاذ ؓ او كيخودلې ئې وه په بيت المال كي او خمس ئې نه وو اخستي دهغي نه اوبل عقلی دليل دادې. چه دا ده. ما اوجف عليه المسلمون. داسي مال دي چې اخستې شوې دي په توان د مسلمانانو سره بغیرد جنگ نه د ملكه د كافرانو نه په رعب سره اخستې شوې دي.

بِخِلَافِ الْغَنِيمَةِ، لِأَنَّهُ مَبْلُوكٌ بِمِثْرَةِ الْقَائِمِينَ وَبِقُوَّةِ الْمُسْلِمِينَ فَاسْتَحَقَّ الْخُمْسَ بِمَعْنَى وَأَسْعَفَهُ الْقَائِمُونَ بِمَعْنَى وَفِي هَذَا السَّبَبِ وَاجِدٌ، وَهُوَ مَا ذَكَرْنَاهُ فَلَا مَعْنَى لِإِجَابِ الْخُمْسِ.

ژباړه و تشرېح: په خلاف د غنیمت نه ده. په دي عبارت سره د امام شافعي د قياس نه خواب كوي. ځكه چې دا ده مال غنیمت ده. مملوك گرځيدلې دي په گډون د غازيانو او قوت د مسلمانانو ده. يعنې مال غنیمت په ددو سببونو مملوك گرځيدلې دي. يو د غازيانو په جهاد كي شركت كول او دوهم د مسلمانانو قوت. كه دا نه وو. نو مال غنیمت نشو حاصليدې. نو هر كله چې سبب د استحقاق غنیمت مختلف شو. نو استحقاق غنیمت به هم مختلف وي. يعنې په. ما اوجف عليه المسلمون. كي صرف د مسلمانانو په توان سره مال حاصل شوې دي. او په مال غنیمت كي هم غازيان په جنگ كي شريك شوي دي. او هم د مسلمانانو توان كار كړې دي. نو مستحق شو غازيان په (ما اوجف عليه المسلمون) كي د يوسبب په وجه ده. چه رعب دي. او مستحق او گرځيدل غازيان د بل سبب په وجه ده. چه په جنگ كي شركت كول دي. او په دي ده. ما اوجف عليه المسلمون. كي سبب يو

(١) قال الزيلعي رحمه الله أخرجه أبو داود في كتاب الخراج عن ابن عدي بن عدي الكندي (نصب الرأية، ٦٥٩/٣).

تبعیت د پلار نه ځکه چې دوی د خپل پلار د اختیار لاندې وو په کوم وخت کې چې هغه ایمان راوړلو څکه چې وطن یو دې. **«لَا وَبِهِ هَفْهَ وَخَتِ كِي اخْتَلَفَ د دَارِينو نه وو موجود شوي چه موږ ددوی تبعیت ختم کړو»**

«وَمَا كَانَ مِنْ مَالٍ أَوْ دَعَا مُسْلِمًا أَوْ ذِيًّا قَوْلَهُ» **«لَا إِلَهَ فِي بَيْتِ مُحَمَّدٍ وَبِذَلِكَ قَوْلُهُ»** **«وَمَا يَوْمِي ذَلِكَ فِي»**

زیاده و تشریح:- او هغه چې وی کوم مال چې امانت نې کیخوډې وی د مسلمان سره یا د ذمی سره نوهغه **«لَا مَال»** دده **«لَا مَال»** لپاره دې. ځکه چې هغه **«لَا مَال»** په قبضه محترمه کې دې **«لَا مَال»** د مسلمان او ذمی قبضه ده **«لَا مَال»** او قبضه دهغه **«لَا مَال»** او ذمی **«لَا مَال»** پشان د قبضې دده **«لَا مَال»** ده. او هغه چې وی سوا ددې نه **«لَا مَال»** یعنی ښځه او بالغ اولاد او هغه مال چې د حربی په قبضه کې وی **«لَا مَال»** نوهغه واره به مال فی وی.

«أَمَّا الْمَرْأَةُ وَالْوَلَدُ الْكَبِيرُ فَلَيْسَ أَهْلًا. وَأَمَّا الْمَالُ الَّذِي فِي بَيْتِ الْحَرْبِ، فَلَا إِلَهَ لَهُ بِغَيْرِ مَعْصُومٍ» **«لَا إِلَهَ لَهُ بِيَدِ الْحَرْبِ لَيْسَتْ يَدُ الْمُحَرَّمَةِ»**

زیاده و تشریح:- هر چه ښځه ده. او دده بالغ اولاد دې. نو دهغه امله **«لَا مَال»** وی **«لَا مَال»** کومه چې موږ یې بیان کړه. **«لَا مَال»** لاهم حربیون کېان او مال هغه چې وی په لاس د حربی کې **«لَا مَال»** نوهغه مال فی دې ځکه چې نه دې گرځیدلې معصوم **«لَا مَال»** بلکه مباح دې ځکه چې قبضه د حربی نه ده محترمه **«لَا مَال»** نوچه محترمه نشوه. او مسلمانانو ددې نو مسلم مال د حربی نه واخستلو په هغې باندې د مسلمانانو قبضه صحیح شوه.

په دار الحرب کې د مسلمان د لاسه د نو مسلم قتل

«إِذَا دَاخَلَ الْحَرْبُ قَتَلَ مُسْلِمًا عَدُوًّا أَوْ عَطَاؤًا وَكَذَلِكَ مُسْلِمُونَ هُنَاكَ فَلَاشَ عَلَيْهِ إِلَّا الْكَفَّارَةُ فِي الْقَتْلِ»

زیاده و تشریح:- او کله چې مسلمان شی حربی په دار الحرب کې او قتل کړي ده لره مسلمان په قصد یا په خطا او دده **«لَا مَال»** مقتول مسلمان **«لَا مَال»** وراثان وی. هلته **«لَا مَال»** دار الحرب کې **«لَا مَال»** نو نشته څه څیز به ده **«لَا مَال»** قاتل مسلمان **«لَا مَال»** باندې مگر صرف کفار په قتل خطا کې.

«وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَجِبُ الذِّمَّةُ فِي الْقَتْلِ وَالْقِصَاصُ فِي الْعَنْدِ، لِأَنَّهُ أَرَأَى دَمًا مَعْصُومًا (يُجُودُ الْعَاصِمُ هُوَ الْإِسْلَامُ) لِيَكُونَ مُسْتَحِقًّا لِلْكَفَّارَةِ»

هل اللغة: ① الأراق: توبول ② العاصم: حفاظت کونکې

زیاده و تشریح:- او فرمائی امام شافعی **«لَا مَال»** واجبېری **«لَا مَال»** قاتل باندې دیت په قتل خطا کې اوقصاص په قتل عمد کې ځکه چې ده **«لَا مَال»** مسلمان قاتل **«لَا مَال»** توتی کړي ده وینه معصومه **«لَا مَال»** یو مسلمان **«لَا مَال»** د امله د وجود د عاصم نه چې اسلام دې ځکه چې دا **«لَا مَال»** راښکونکې دې د عزت **«لَا مَال»** یعنی په اسلام سره مسلمان معزز او معصوم الدم گرځی. اود ابدی سعادت مستحق گرځی. او څوک چې معصوم الدم قتل کړی نوکه په خطا وی. په دې کې دیت او کفار ده. او که په قصد وی. نو په دې کې قصاص دې. لکه څنگه چې په دارالاسلام کې د مسلمان د لاسه مسلمان قتل شی. نو دا حکم دې.

«وَهَذَا، لِأَنَّ الْوَعْدَةَ أَصْلُهَا الْوَعْدَةُ، بِحُصُولِ أَصْلِ الزَّحْرِ بِهَا وَهِيَ ثَابِتَةٌ إِنْجَامًا، وَالْعُقُومَةُ كَسَالٌ فِيهِ لِكَسَالِ الْإِمْتِنَاعِ بِهِ لِيَكُونَ مُسْتَحِقًّا لَهَا»

هل اللغة: ① الوعده: گناهگارونکې ② العقومة: عصمت مقومه

زیاده و تشریح:- اودا **«لَا مَال»** یعنی وجوب د دیت په قتل خطا کې او وجوب د قصاص په قتل عمد کې ځکه چې چې عصمت **«لَا مَال»** مسلمان **«لَا مَال»** اصل ددې **«لَا مَال»** عصمت **«لَا مَال»** گناهگارونکې دې **«لَا مَال»** د امله د حاصلیدو د حقیقی تبیه نه په دې **«لَا مَال»** عصمت **«لَا مَال»** سره **«لَا مَال»** یعنی مسلمان ته عصمت حاصل دې. او چه یوکس د معصوم الدم وینه توبوي. دا د گناه ارتکاب دې. نوچه هغه ته دا معلومه وی. چه دا کس معصوم الدم دې. او دده په قتل زه گناهگار یم. نو دا عصمت دهغه لپاره یوه تبیه شوه. چه هغه به د قتل گناه نه کوی **«لَا مَال»** اودا **«لَا مَال»** ثابت دې **«لَا مَال»** دار الحرب په مقتول مسلمان کې **«لَا مَال»** په اجماع سره **«لَا مَال»** یعنی د عالمانو په دې باندې اجماع ده. چه په دار الحرب کې چې کوم مسلمان اوسېږي. هغه معصوم الدم دې. او دده په قتل به سړې گناهگار یري **«لَا مَال»** اولزوم

ددیت کمال دې په دې عصمت کي د امله د پوره منع کیدو نه په دې ددیت ورکولو سره ددیت د دارالحرب مسلمان هسې هم معصوم الدم دې دده قتل گناه ده. نومسلمان به ترې خان ساتي. خوچه یوکس ته دا پته هم اولگی چه دده په قتل زه صرف گناهکار یرم نه. بلکه دیت راباندې هم لازمیری. نودې به خامادهغه د قتل نه خان ساتي. نوشو ددیت لږوم ددیت یو وصف په دې کي چه عصمت موثمه دې. یعنی په اصل کي د مسلمان د ویني معصومیت مسلمان دهغه د قتل نه منع کوی. خوچه دده په قتل سره دیت هم لازمیری. نود دیت دا لږوم د قتل نه منع کیدو لپاره کمال شو. اویواضافی صفت شو. نود دې وصف چه لږوم د دیت دې ته تعلق به دهغه څه سره وی. چه دهغې سره د اصل ددیت عصمت موثمه ته تعلق وی. ددود مسلمان عصمت د اسلام په وجه راغلی دې. نو دیت به هم د مقتول د اسلام په وجه واجبیروی. نوکه په قصد سره نې قتل کړې وی. نوگناه او قصاص دواړه به لازم وی. اوکه په خطا سره نې قتل کړې وی. نود اسلام په وجه به دیت لازمیری. دا تقریر د امام شافعی رحمه الله وړاندې

وَلَمَّا قُتِلَ تَعَالَى ﴿فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُمْ أَنْتُمْ﴾ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ﴿أَلَا بِهَذَا تَتَذَكَّرُونَ﴾

زبداره وشرح:- اوزمونې دداحنافي لپاره دليل قول دالله تعالى دې ﴿فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُمْ أَنْتُمْ﴾. امام ابوحنيفه رحمه الله په دې آيت کي تاويل کوی. اودا دهغه کسانوپورې خاص کوی چاچه په دارالحرب کي اسلام راوړې وی. اودارالاسلام ته نې هجرت نه وی کړې. اودا تاويل د بعضي مفسرينونه منقول هم دې. نوجوه داستدلال په دې آيت سره دا شوه. چه الله تعالى د مطلق مومن اودهغه مومن دقتل په حکم کي توپير کړې دې. چه هغه د مسلمانانود دشمن د قوم ځنی وی. نود مطلق مؤمن د قتل په حکم کي نې دکفاره اودیت دواړو بيان کړې دې. په دې قول سره چې ﴿وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُمْ أَنْتُمْ﴾ قَدِيَّةٌ مُسْلِمَةٌ إِلَى أَهْلِهَا وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ. اود دارالحرب د مومن دقتل حکم سره نې صرف دیت ذکرکړې دې. چه ﴿فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُمْ أَنْتُمْ﴾ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ. ذکرخولي دې دالله تعالى آزادول ددومين غلام په پوره موجب دجزاء اود پوره جزاء قيد چې مور لکوي. د امله د رجوع کولونه کلمه د ، ، فاء، ، ته دجزاء کلمه لپاره د جزاء راځي. نومعنی دا شوه. چه څوک مسلمان په خطا سره قتل کړی. نودهغه جزاء ده. چه مومن غلام آزاد کړی. اویا دا دد امله د رجوع کولونه دې ته چې آزادول د غلام په کامل ذکرکړې د جزاء د قتل د مومن په خطا سره، نونفی شو. دجزاء د قتل خطا کي سوا ددې د آزادولود غلام نه ددیعنی په دې آيت باندې داستدلال یوه طریقه خو هغه وه. چه کلمه د فاء لپاره د جزاء ده. او الله تعالى دقتل خطا په جزاء کي تحریر د رقبه ذکرکړې دې. نومعلومه شوه. چه دقتل خطا کامله جزاء صرف تحریر د رقبه دې. اوبه دې آيت باندې په بله طریقه هم استدلال کولې شی. هغه دا چې دلته الله تعالى د قتل خطا په جزاء کي تحریر د رقبه ذکرکړې دې. دبل څه ذکرکړي نه دې کړې. نومعلومه شوه. که چرته د قتل خطا په صورت کي په قاتل باندې بل څه واجب کیدلو. نوالله تعالى به دهغې ذکرهم کړې وو. ځکه چې شارع د اړتیا په وخت کي یوحکم نیمکړې نه پرېږدی. خوچه د تحریر رقبه سره د بل څیز ذکر نشته. نو معلومه شوه. چه دقتل خطا جزاء صرف اوصرف تحریر د رقبه دې.

وَلَأَنَّ الْعُقُومَةَ الْمُؤْمِنَةَ بِالْأَدَمِيَّةِ لِأَنَّ الْأَدَمِيَّ خُلِقَ مُتَحَيِّلاً أَعْبَاءَ التَّكْلِيفِ، وَالْعُقُومَةُ بِهَا جُرْمَةٌ الْقَرَضِ، وَالْأَمْوَالُ تَابِعَةٌ لَهَا

هل اللغة: ① متحمل برداشت کونکې ② اعباء: مشقت

زبداره وشرح:- اوبله دا چې عصمت گناهکار کونکې دقتال لره دې په آدمیت سره ددیعنی قاتل چې د مقتول په قتل باندې گناهکاریږي. نوددې گناهکاریدو وجه دا ده. چه ده نفس معصوم قتل کړلو. نوگویا چې عصمت د نفس د گناه سبب شو. که چرته نفس معصوم نه وو. نوددې په قتل به گناه نه لازمیدله. خواوس دلته

دا سوچ پکار دي چې دا عصمت د څه امله راغلي دي. دکوم په وجه چې د نفس معصوم قتل گناه گرځيدلي ده. نو صاحب د هدايه فرمائي چې دا عصمت د آدميت په وجه دي. يعنې انسان ځکه معصوم الدم دي چې بنيادم دي ځکه چې بنيادم «لفطرتي طور» پيدا شوي دي برداشت کونکي د پيښې د تکليف «يعنې بنيادم د شرعي احکام مکلف دي» اودا کول ددي «احکام» راځي په حرمت د تعرض سره «يعنې دالله تعالی حکمونه دانسان په ذريعه باندې ادا کيږي. اوس که انسان هم د عاموحيواناتو پشان مباح الدم اوگرځولي شي. اودده وينه معصومه او محترمه نشي. نو بيا به دانسان قتل هم جائز شي. اودې به غير معصوم الدم شي. اوچې انسان غير معصوم الدم شي. نو دالله تعالی حکمونه نه ادا کيږي. ددي امله انسان ته تعرض کول اودده قتل مطلقاً حرام اوگرځولي شو. البته کافرچونکه کفر اختيار کړلو. نو الله تعالی دده په حق کې د تعرض حرمت باطل کړلو. اوکافر نې غير معصوم الدم اوگرځولو. خوچې دې مسلمان شو. نو بې معصوم الدم اوگرځيدلو» او «دديت» مالونه تابع دي ددي «لامدريت» لپاره «دغه آدميت چې دهغي د امله دده وينه معصومه گرځيدلي ده. اوددي وينې په تويولو گناه لازميږي. که مالونه مو د آدميت تابع نه وي گرځولي. نو بيا خو مالونه مباح دي. معصوم او محفوظ نه دي. بلکه دا چې معصوم اوگرځولي شول. نو صرف ددي امله چې انسان ددي نه فائده واخلي. اوپه خپل حاجت کې نې راوړي. نو معلومه شوه. چې مالونه د آدميت تابع دي»

وَأَمَّا الْعُقُومَةُ فَالْأَصْلُ فِيهَا الْأَمْوَالُ، لِأَنَّ النَّفْسَ مَقْدُونٌ بِمَوَالٍ الْقَابِطَةِ وَذَلِكَ فِي الْأَمْوَالِ دُونَ النَّفْسِ، لِأَنَّ مِنْ شَرْطِهِ الْقَبْلُ، وَهُوَ فِي الْمَالِ دُونَ النَّفْسِ فَكَانَتْ النَّفْسُ ثَابِتَةً،

حل اللغة: ① التماثل: ديويل پشان کيدل.

زياده وتړيخ:- هرچه عصمت «مقوم» دي. «ددمقومه نه مراد دا دي چې دبل څيز قائم مقام گرځيدې شي» نو اصل په دې «عصمت مقومه» کې، مالونه دي. «يعنې اصلي په قيام مقام جوړيدو کې مالونه دي» اومالونه ځکه چې تقويم «يعنې چې يوڅيز دبل څيز قائم مقام جوړيږي. نو دا قائم مقام جوړيدل» خبردارې ورکوي په پوره کيدو د نقصان باندې «يعنې چې په کوم څيز کې نقصان راغلي وي. اوڅيز دهغي قائم جوړ شي. نو دغه قائم مقام څيز ددغه بل څيز کمې او نقصان پوره کړلو» اودا «قائم مقام جوړيدل کيدای شي» په مالونو کې نه په نفسونو کې ځکه چې د شرط ددي «قائم مقام جوړيدو ځنې يعنې چې يوڅيز دبل قائم مقام جوړيږي. په دې کې شرط» تماثل دي «چې قائم مقام د اصل سره مماثل وي. اودهغي پشان وي» اودا «تماثل» په مال کې وي «يعنې مال ديويل پشان کيدای شي» نه په نفس کې، «نوهرکله چې تماثل په مالونو کې راتلې شي. په نفسونو کې نشي» نشو نفسونه تابع «د مالونو په باب کې» ضروري تړيخ:- کوم څيز چې فوت شي دهغي کمې چې په بل څيز پوره کولې شي. نو په دې اصل او قائم مقام کې مماثلت ضروري او شرط دي. چې يودبل پشان وي. اوس دامماثلت په يا په صوره او معنی دواړو کې وي. اويا به صرف په معنی کې وي په صورت کې به نه وي. ځکه چې مالونه په دوي «دوه» قسمه دي. يو مثليات دي. او بل ذوات القيم، اوپه جنایاتو کې، په مثلياتو کې مثلي وي. اوپه ذوات القيم کې قيمی وي. نوپه مثلياتو کې مماثلت صوره او معنی دواړه وي. اوپه ذوات القيم کې صرف معنی وي صوره نه وي. نو دا دوي «دوه» قسمه مماثلت صرف په مالونو کې شته. په نفسونو کې نشته.

لَمَّا لِعُقُومَةِ الْعُقُومَةِ فِي الْأَمْوَالِ بِالْإِعْزَازِ وَالذَّاءِ، لِأَنَّ الْعِزَّةَ بِالْمَنْعَةِ فَكَذَلِكَ فِي النَّفْسِ، لِأَنَّ الْمَنْعَ اسْتِغْنَاءً مِّنْهُ الْكَفَرَةُ، لِأَنَّ الْوَجِبَ إِطْلَاقًا.

زياده وتړيخ:- بيا عصمت مقومه په مالونو کې راځي په ساتنه سره په کور کې «چې دارالاسلام دي. او ساتنه په دارالاسلام کې راځي» ځکه چې غلبه چې حاصلېږي نوپه قوت سره «اوهرکله چې عصمت مقومه په مالونو کې په قوت سره راځي» نو دغه ډول به په نفسونو کې هم وي. «يعنې دغه ډول به عصمت مقومه په

نفسونکي هم په قوت سره راځي، ځکه نفوس د مالونو تابع دی. نوڅه حکم چې د متبوع وی. هغه به د تابع هم وی. البته دومره ده چې شریعت ساقط کړي د اعتبار د قوت دکفر، ددې امله چې دې «مربعی» شریعت واجب کړې ځنډول ددې «مقوت» د کفر، اوهرکله چې د کفر قوت موجود نشي. نو واجب نشو ساتنه او چې ساتنه موجود نشو. نو عصمت مقومه موجود نشو. اوچه عصمت مقومه موجود نشو. نو دیت نه واچیری.

وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي دَارِئِهِمْ حُكْمًا لِقَصْدِهِمْ وَإِنَّا لَنَبْأُكُلِ الْبَنِيَّاتِ.

ژباړه وتریځ: - او مرتد او مستامن په وطن زموږ کې «چې» دارالاسلام دې «د هغوی» «لاریانی» د وطن ځنی دې حکماً «چې» په حقیقت کې په دغه وخت کې په دارالاسلام کې وی. ځکه چې قصد ددوی د تلو دې «دارالحرب» نه یعنی مرتد او مستامن که په ظاهره په دارالاسلام کې اوسېږي. خو بیا هم دې حکماً په دارالحرب کې دې. یعنی په ده باندې به هغه احکام جاری کیږي. کوم چې په دارالحرب کې په ده جاری کیږي. او دوی ځکه حکماً د دارالحرب اوسیدونکی گنرلي شي. چه د دوی په دارالاسلام کې د همیشه اوسیدو نیت نه وي. بلکه دارالحرب ته د تلو اراده او قصد لري.

په دارالاسلام کې لا وارته مسلمان قتلول

وَمَنْ قَتَلَ مُسْلِمًا خَطَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَتَلَ حَرْبًا دَخَلَ الْبَنِيَّاتِ فَأَسْلَمَ فَإِلَيْهِ عَلَى عَاقِلَتِهِ لِلْإِمَامِ وَعَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ إِلَّا أَنَّهُ قَتَلَ نَفْسًا مَعْصُومَةً خَطَا فَتَعْتَبِرْ بِسَائِرِ النَّفْسِ الْمَعْصُومَةِ، وَمَعْنَى قَوْلِهِ لِلْإِمَامِ أَرَأَيْتَ حَقَّ الْأَخِي لَهُ، لِأَنَّهُ لَا وَارَ ثَهُ

ژباړه وتریځ: - او چا چې قتل کړو په خطا سره «داسې» مسلمان چې نه وي ولی دهغه اویا نهې قتل کړلو حربی «کافر» چه داخل شوې وو زموږ وطن نه په امان سره او اسلام قبول کړي. نو دیت په عاقله دده «قاتل» لپاره دامام «مربعی» د قاتل دعاقله نه امام ته د دیت اخستلو حق حاصل دې. اوبه ده «قاتل» باندې کفار ده «چې» آزادول د مومن غلام دی. او دیت او کفار دواړه پرې واجب دی. ځکه چې ده قتل کړو نفس معصوم الدم په خطا سره نوقیاس کولې به شي «حکم دده» په ټولو نفوسو معصوم باندې اومعنی د قول د ده «لابو الحسین قدوری» چه،، للرمام،، چې حق د اخستلو ده «لامام» ته حاصل دې. «چې» د قاتل د عاقله نه د دیت مطالبه اوکړي ځکه چې نشته وارث دده «مقتول» په دارالاسلام کې.

وَأَن كَانَ عَمْدًا فَإِن شَاءَ الْإِمَامُ قَتَلَهُ، وَإِن شَاءَ أَخَذَ الدِّيَةَ، لِأَنَّ النَّفْسَ مَعْصُومَةً، وَالْقَتْلَ عَمْدًا، وَالْوَلِيَّ مَعْلُومٌ وَهُوَ الْعَامَّةُ أَوِ السُّلْطَانُ. قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {السُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ} ()

ژباړه وتریځ: - او که وی «قتل» په قصد سره، نو که خوښه وي دامام قتل دې کړی دې «قاتل» او که خوښه نه وي نو واديخلي دیت ځکه چې نفس «د مسلمان» معصوم دې. او قتل عمد دي. او ولی «د مقتول» معلوم دې. چه عام مسلمانان دي. یا بادشاه دي. «او کله چې په یو قتل کې دا شرطونه جمع وي. نو به هغې کې قصاص یا دیت وي. او بادشاه ته ځکه ولی د مقتول وایو. چه» فرمانیلي دی نبي ﷺ بادشاه ولی د هغه چا دې. چه دهغه ولی نه وي «مربعی» کوم حقوق چې یو ولی ته حاصل وي. د ولی د نشتوالی په صورت کې هغه حقوق بادشاه ته حاصل وي.

وَأَمَّا مَنْ شَاءَ أَخَذَ الدِّيَةَ مَعْتَابًا بِطَرِيقِ الصَّلَامِ، لِأَنَّ مَوْجِبَ الْعَدْوِ الْقَوْدُ عَيْنًا، وَهَذَا الْأَنْ الدِّيَةُ الْقَفْرُ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ مِنَ الْقَوْدِ فَلَمَّا كَانَ لَهُ وَلَاءٌ الصَّلَامِ عَلَى الْمَالِ (وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَقْتُلَ) لِأَنَّ الْحَقَّ لِلْعَامَّةِ وَلَا يَتَنَظَّرُ نَظَرُهُ وَلَيْسَ مِنَ النَّظَرِ إِشْطَاظٌ عَظِيمٌ مِنْ غَيْرِ عَوِيضٍ

هل القفة: ① القود دیت ② اسقاط ساقطول

() تقدم تحريجه في أوائل النكاح.

گافران په خپل کفر باندې قائم پاتې کیدل غواړی. اودهغې په بدله کې په خپل خان باندې جزیه منی. اودا حکم ددې په عربیانو باندې د خراج نه مقرر کول. ځکه چې مقرر کول د خراج د جزیه مخکې د عربی د شرط ددې د مقرر کولو نه دا خبره ده. چه پاته پریردی اوسیدونکی دهغې دملک په کوم باندې چې مسلمانانو قبضه کړې وی. په کفر باندې لکه څنگه چې د عراق په زمکو کې دی.

وَمُخْرِجِينَ قَتَمَ السَّوَادَ وَصَمَ الْخَرَاجَ عَلَيْهِمْ مَعْفَرِينَ الصَّحَابَةَ وَصَمَ عَلَى مَعْرِجِينَ الْقَتْمَ غُرُوبُ الْعَاصِ، وَكَذَلِكَ أَجْمَعَتْ الصَّحَابَةُ عَلَى وَصْمِ الْخَرَاجِ عَلَى الشَّامِ.

زیاده وتړیخ:- او حضرت عمر کله چې فتح کړل کلی د عراق نومقرر نې کړلو خراج په هغې دزمکو باندې په موجودگی د صحابه کرامو کې کي دژوند اجماع سکوتی شوه. اود عراق د فتح علمبردار حضرت سعد بن ابی وقاص و. اومقرر کړې وو دخراج په مصریانو ددې ددغوی په زمکو کله چې فتح کړلو دې د مصر لره حضرت عمرو بن العاص و. دژوند بل دلیل شو. اودغه ډول اجماع کړي وه صحابه کرامو په مقرر کولو د خراج په شام ددې په زمکو د شام.

د عراق د کلوو زمکو حکم

قَالَ: (وَأَرْضُ السَّوَادِ مَمْلُوكَةٌ لِأَهْلِهَا بِمَوَازِينِهِمْ هَذَا وَصَمَّ قَتَمَ فِيهَا) لِأَنَّ الْإِمَامَ أَدَامَ قَتَمَ أَرْضًا عَنْوَةً وَقَهْرًا لَأَن يَغْرَاهُهَا عَلَيْهِمْ وَصَمَّ عَلَيْهَا وَعَلَى رُؤَسَائِهِمُ الْخَرَاجَ فَتَقِلُّ الْأَرْضُ مَمْلُوكَةً لِأَهْلِهَا وَقَدْ قَدْ مَتَأَمَّنَ مِنْ قَبْلِ.

حل اللغة: ① عنوة بغير د جنگ نه د یو ځانې فتح کول

زیاده وتړیخ:- فرماني دابو الحسین قدوری ددې اومخکې د عراق د کلوو مملوکه ده دهغې د اوسیدونکو جائز دی دهغوی داهل عراق په لپاره خرڅول دهغې اوتصرف کول دهغوی په هغې دزمکو کې کي ځکه چې امام کله فتح کړي یوه مخکې په قوت او غلبه سره نوجانزدي ده داسام په لپاره چې پاته پاتې کړي دملکیت اوقبضه. د مالکانو دهغې دزمکو په هغې دملک کې. اومقرر کړي په هغې دزمکو کې. اوبه سر ونودهغوی خراج ددې په زمکو باندې خراج او په نفسونو نې جزیه مقرر کړي. نو ددې مقرر کولو د خراج نه په زمکو دهغوی په پاته پاتې کړي زمکې مملوکې د مالکانو دهغې ددې په هغوی دخپلو زمکو خراج ورکوي. نودغه زمکې به هم دهغوی په ملکیت کې پاته وی. اویقینا موږ بیان کړې ده دژدا مسئله وړاندې.

د عسری زمکې پیژندلو

قَالَ: (وَكُلُّ أَرْضٍ أَسْلَمَ أَهْلُهَا أَوْ قُتِلَتْ عَنْوَةً وَقُتِمَتْ بَيْنَ الْغَنَائِمِ فِيهَا أَرْضٌ عَشْرٌ) لِأَنَّ الْحَاجَةَ إِلَى اتِّدَاءِ التَّوْطِيلِ عَلَى الْمُسْلِمِ الْعَشْرَ أَلْفَ يَوْمٍ لِيَأْتِيَهُ مِنْ مَعْنَى الْوِبَادَةِ، وَكَذَلِكَ هُوَ غَلَبَ حَيْثُ يَتَعَلَّقُ بِتَقْيِيسِ الْحَاجِجِ.

حل اللغة: ① التوظيف: مقرر کول ② اعف: زیات آسان.

زیاده وتړیخ:- فرماني دابو الحسین قدوری ددې اوهره یوه مخکې چې اسلام قبول کړي اوسیدونکې دهغې اويا فتح شی په زور سره اوویش شی په مینځ د غازیانو کې نوهغه مخکې عسری ده. ځکه چې حاجت ددې د مسلمان پورې ځکه چې په دې د عسری کې معنی د عبادت ده. ددې د مسلمان نه چې دهغه معنی د عبادت ده ددې معنی مسلمان په عسری ویکس نه دي. لکه څنگه چې جزیه ده. بلکه په دې د عسری کې کوی. اودغه ډول دا د عسری آسان دي. دخراج نه ځکه چې متعلق دي په نفس پیداوار سره ددې چې څه پیدا شی. دهغې عسریه ورکوي. اوبه خراج کي دا مسئله نشته. بلکه که خارجی زمکې څه فصل پیدا کړي وی او که نه وی په ډوارو صورتونو کې به خراج ورکوي.

په زور سره د فتح شوي زمکې حکم

(وَكُلُّ أَرْضٍ فُتِحَتْ عَنْوَةً لِّأَهْلِهَا عَلَيْهِمْ أَرْضٌ خَرَّاجٌ) (وَكَذَا إِذَا سَاحَرْتُمْ إِلَى الْبَيْتِ إِلَى التَّوْحِيدِ عَلَى الْكَافِرِ وَالْخَرَّاجِ الْبَيْتِ بِهِ، وَمَكَّةَ مُصْرَمَةً مِنْ هَذَا، لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَحَهَا عَنْوَةً وَتَرَكَهَا لِأَهْلِهَا، وَلَمْ يُوَلِّهَا الْخَرَّاجَ) (۱)

ژباړه وتریخ:- اوهره یوه مخکې چې فتح شی په توان سره هره مسلمان په زور باندې په هغې قبضه اوکړې او پاته پاتې کړې ملا ما په مالکان دهغې زمکې په هغې باندې نوهغه مخکې خراجی دده او دغه ډول له حکم دې کله چې صلح اوکړې ملا ما د حربیانو سره نود هغوی زمکې به خراجی وی ځکه چې حاجت پېښ شوې دې دا ډول نه مقرر کولو ته په کافریاندي له معنی چونکه دغه مخکې دا ډول نه خراجی گرځیدلې ده نوکه روسته د کافر نه د مسلمان قبضې اوملکیت ته لاره شی هم به خراجی وی او خراج زیات لائق دې دده ملا کافر پورې اومه خاص کړې شوې دې ددې ملا عید په ځکه چې رسول الله فتح کړې وه دا ملا په زور سره او پرینولې (پریخودې) نې وه خپلو مالکونو ته اونه نې وو مقرر کړې خراج ملا هغوی باندې نوددې قاعده مطابق بیا خویکاردا ده چه د مکې مخکې هم خراجی وه خوداسې نه ده ځکه چې ددې قاعدې نه هغه مستثنی ده

(وَقُلِ الْيَاقِیْمُ الصَّغِيرُ كُلُّ أَرْضٍ فُتِحَتْ عَنْوَةً قَوْلُ الْيَاقِیْمِ الْأَنْهَارُ فِي أَرْضٍ خَرَّاجٌ، وَمَا لَمْ يَمِلِ الْيَاقِیْمُ الْأَنْهَارُ وَأَسْخَرَهُ مِنْهَا عَيْنٌ فِي أَرْضٍ عَنِ الْأَنْهَارِ الْمُتَعَلِّقُ بِالْأَرْضِ الشَّامِيَّةِ، وَمَا وَفَّاهَا عَيْنًا فَيُعْتَبَرُ الشَّقَى بِمَاءِ الْعُقَرَاءِ وَالْخَرَّاجِ) (۲)

حل اللغة: ① النامية هغه مخکې چې په هغې کښې څیزونه راټوکېږي ② السقي خړوبول
ژباړه وتریخ:- اوبه جامع صغیر کي دی. هره یوه مخکې چې فتح شی په زور باندې او اورسیدی هغې ته اوبه د نهرونو له معنی د نهر په اوبه باندې خړوب شوې نوهغه مخکې خراجی دی او هغه مخکې چې نه وی رسیدلې ورته اوبه د نهرونو او راویستی شوې وی د هغې نه چینه څرنا ځاه او د هغه چینه یا کوهې په اوبه خړوبولې شی نوهغه عشری مخکې ده. ملا د دلیل نې دا بیان کړې دې ځکه چې عشر دې تعلق د زمکې نامیه سره دي. له معنی کومه مخکې چې دهغې پید اوار وی نو په هغې کي عشر واجبیږي او پید اواردې حاصلیږي په اوبو ددې مخکې سره، نو اعتبار به خړوبلو ته وی په اوبو د عشر په اوبو د خراج سره له معنی که په عشری اوبو خړوب شوې وی نوهغه به عشری وی او که په خراجی اوبه خړوب شوې وی نو خراجی به وی

غیر آباده مخکې آبادول

قَالَ: (مَنْ أَحْبَبَ أَرْضًا مَا أَتَاهَا عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ مُعْتَبَرَةً مِنْهَا) (لَنْ يَكُنْ كَانَتْ مِنْ خَرَّاجٍ) (وَمَنْ أَحْبَبَ بِقَرْبِهِ) (۳)
(خَرَّاجِيَّةً) (وَأَنْ كَانَتْ مِنْ خَرَّاجٍ الْعُشْرُ فِي عَشْرَةٍ)

حل اللغة: ① حيز نزدي، قریبه
ژباړه وتریخ:- فرماني ملا ابو الحسین قدوری په اوجا چې ژوندی کړه له معنی آباده نې کړې مخکې سره له معنی شاره چې دچا ملکیت نه وی. اونه په دغه حالت کي څه فائده اخستی شی، او ده په کي څه فصل او کرل او دکر کړونده قابله نې کړې نوهغه په نیز د امام ابو یوسف په قیاس کولې شی په هغه مخکې چې

(۱) قال الزیلعی رحمه الله فيه أحاديث إستدل بها العلماء على أن مكة فتحت عنوة ثم روى رواية أبي هريرة رضي الله عنه وعزاه إلى مسلم (نصب الراية ۶۶۳-۶۶۴)

(۲) القول الراجح هو هذا قول أبي يوسف رحمه الله كذا في الدر المنثور (۶۷۱-۶۷۲) وفتح القدير (۷۸۱۵) ورد المحتار (۷۸۴۱۳) والهندية (۲۳۷۲) نقلًا عن القول الراجح (۴۹۱۱-۴۹۱۲)

نزدې وی دې څراغی زمکې سره ټوکه وی نزدې دمخکه څراغی سره معنی ددې څراغی چې نزدې وی دې نوهغه به څراغی وی اوکه وی نزدې د عشری مخکه سره، نوهغه به عشری وی.

ضروری تړنګ: د ارض موات تعریف په بنسټو کې ارض موات شاره زمکې ته وائی. دې ته په عربی کې څراغی څراغی خالصه هم وائی. ① د ظاهر روایت مطابق ارض موات هغه زمکې ته وائی چې هغه دچا ملکیت نه وی. اونه دچا مخصوص حق وی. او قابل د منفعت هم نه وی. ② دامام ابویوسف څخه په نیزارض موات هغه زمکې ته وائی چې آبادی نه نږدې نه وی. ③ دامام ابویوسف څخه په نیزارض موات هغه زمکې ته وائی چې هغه د آبادی نه دومره لرې وی چې په اوچت آواز سره هم هغې ته آواز نه رسی. په ظاهر روایت کې چې امام طحاوی او امام ابویوسف څخه کوم شرطونه کیځودې دی. هغه شرط نه دی. د ظاهر روایت مطابق کومه مخکه چې د سمندر او دریاب په وچیدو باندې خالی شی. هغه هم د ارض موات په حکم کښې ده. قطع نظر ددې نه چې دغه مخکه آبادی سره نزدې ده اوکه لرې. د ظاهر روایت په بناء څنگل هم د ارض موات په حکم کې راځی صاحب د بدائع الصنائع فرمایلی دی. چې صحیح قول ظاهر الروایت دی.

④ روایاتو او احادیثو په نړا کې شاره مخکه په درې قسمه ده. ① چې همیشه لپاره د کرکونده قابل نه وی. ② شاره مخکه، یعنی هغه مخکه چې قابل د کرکونده وی. خودخه امله نه په کې خلګ کرونده نه کوی. لکه داسې مخکه چې آبادی ترې ختم شوې وی. اودغه ډول شاره پرته وی. څوک ئې آبادونکې نه وی. یا داسې مخکه چې دهغې آبادولوته د پیرمخت او خرچه اړتیا وی. ځکه ئې څوک آبادولوته غاړه نګدی. لکه زموږ په سرحد کې د کرک ضلع مخکه شوه. ③ خالصه مخکه په مفتوحه علاقو کې په هغه ټولوزمکوباندې د خالصه اطلاق کیږی. کوم چې داسلامی حکومت لپاره خاص شوې وی.

داسې زمکې په شپږ قسمه دی. ① دکومې زمکې مالک چې په جنگ کې قتل شوې وی ② دکومو زمکو مالکان چې تختیدلی وی. ③ کومې زمکې چې د بادشاه د اخراجاتود پوره کاوه لپاره خاص شوي وی. ④ هغه زمکې چې د شاهی خاندان او افسران جاګیروې ⑤ هغه مخکه چې په هغې کې جهیلونه او بندونه وی. نوهغه هم په خالصه مخکه کې راځی. ⑥ هغه زمکې چې دیوڅوکسانو په قبضه کې وی. اودهغوی پرې خپل عیش عشرت کوی. اود اسلامی حکومت د غلبه نه روسته دهغې څوک مالک یا آبادونکې نه وی. نوډا هم د خالصه مخکه په زمره کې راځی.

(وَالْبُيُوتُ عِنْدَهُ عَشْرَةُ اَنْجَامٍ الصَّابِغَةِ) اَلَا اَنْ عَزَّ الشَّيْءُ يُغْضِلُ لَهُ حُكْمُهُ، كَفَيْتُ الدَّارَ يُغْضِلُ لَهُ حُكْمُ الدَّارِ حَتَّى يَجُودَ لِصَاحِبِهَا الْاِثْنَاءُ بِه. وَكَذَا لَا يَجُودُ اَعْدَا قُرْبٍ مِنْ الْعَامِرِ،

هل اللغة: ① فناء الدار: د کور میدان، ② العامر: آبادی

زیاده وتړنګ: اوبصره په نیزدده څراغی ابویوسف څخه ټوله عشری ده. په اجماع د صحابو څخه چې نزدې وی یو شی ته، نور کولای شی هغې ته حکم دهغې څراغی نوچونکه د بصره سره عشری زمکې نزدې دی. بصره به هم عشری وی. لکه څنگه چې دکورمخې ته ډګر ته هم دهغې څراغی حکم ورکولای شی. څراغی ډګر د کورځاوند په ملکیت کې داخل نه وی. تردې چې جائز ده د مالک دهغې څراغی لپاره فائده اخستل دهغې څراغی نه، اودغه ډول جائز نه دی. اخستل څراغی دهغه زمکې نه چې نزدې وی آبادی ته څراغی نه وی. اودکومه مخکه چې په آبادی کې گیره وی. په هغې باندې عشریا

وَكُنَّ الْبُيُوتُ فِي الْبُيُوتِ اَنْ تَكُونَ خَرَجِيَّةً، اَلَا اَنْهَا مِنْ خَرَجِ اَرْضِ الْغَزَا، اَلَا اَنْ الْعَصَابَةَ وَطُفُوَا عَلَيَّ الْعَشْرَةَ فَاَنْتَ الْبُيُوتُ لِحَاظِهَا

هل اللغة: ① وطفوا مقرر کېږي وو

زبانه و تفریح :- او ووقیاس په ځمکه ډمکه بصره کي چې وې خراجی څکه چې دا نزدې دده د خراجی زمکې سره ملاو وړاندې تیر شو. چه کومه مخکه خراجی سره نزدې وې. هغه به خراجی وې. اوچه کومه عشری ته نزدې وې. هغه به عشری وې. خوصحابه کرامو ډمکه مقرر کړې وو په دې ځمکه د بصرې باندې عشر، نو موږ پریښولو قیاس د امله د اجماع دهغوی ځمکابو ډمکه نه ځمکه چې اجماع په درجه اومرتبه کي د قیاس نه اوچت دلیل دې.

د صغری زمکې اطلاق په نوموړو ځایو؟

وَقَالَ مُحَمَّدٌ إِنَّ أَخْيَاهَا بَنُو عَصْرَةَ أَوْ بَنِي اسْفَرَجَةَ أَوْ بَنِي أَوَّامَةَ وَبَنِي أَوَّلَ الْفَرَاتِ أَوَّلَ الْفَرَاتِ الْعِظَامِ إِلَى لَا يَخْلُكُهَا عَدْنٌ عَصْرَةَ
وَبَنِي أَوَّلَ الْفَرَاتِ الْعِظَامِ إِلَى لَا يَخْلُكُهَا عَدْنٌ عَصْرَةَ

هل اللغة: ① بنو: کوهې ② حفر: کنده، ③ العظام: جمع د عظيم، لوني زبانه و تفریح :- او فرمانيلى دى. امام محمد بن ډمکه جامع صغیر کي ډمکه که ژوندنې کړه دا ډمکه په ډمکه کوهې ډمکه چې کنستې نې وې ډمکه دغه ښاره مخکه یا دې ته نزدې مخکه کي یعنې د دغه کوهې نه ورته اوبه ورکوي ډمکه اویا په چینې ډمکه اوبو سره چې راوېستې نې وې ډمکه چینه په کنستلو سره ډمکه اویا په اوبو د دجله یا دریانې فرات ډمکه دهغې نه ورته لختې یا ورکوتې نهر راوېاسې ډمکه اویا ډمکه سیراب کړې ډمکه په هغه لوني نهر ونياندي چې مالک نې نه وې څوک، نو دغه زمکې عشری دى. ډمکه دې کي به عشر وې ډمکه اودغه ډول ډمکه دى. یعنې عشری مخکه ډمکه که سیراب کړې نې وې دا ډمکه ډمکه په اوبو د آسمان ډمکه باران ډمکه سره، ډمکه لملمه مخکه وې. چه په کوهې یا تیوب ویل یا نهر باندې نه خړوبیږي. بلکه د باران په انتظار وې. نو هغه هم عشری مخکه دې.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ إِنَّ أَخْيَاهَا بَنُو عَصْرَةَ أَوْ بَنِي اسْفَرَجَةَ أَوْ بَنِي أَوَّامَةَ وَبَنِي أَوَّلَ الْفَرَاتِ الْعِظَامِ إِلَى لَا يَخْلُكُهَا عَدْنٌ عَصْرَةَ
هَوَ السَّبَبُ لِلْمَاءِ

هل اللغة: ① الاحتقار: کنسل، کنده کول ② النماء: لونیډل

زبانه و تفریح :- اوکه ژوندنې کړه ډمکه یعنې آبادې نې کړې ډمکه دا ډمکه مخکه په اوبو د نهر ووهو چې کنستې وې عجمیانو لکه نهر د بادشاه یا نهر د یزدجر نودا ډمکه ډول زمکې خراجی دى. دهغه امله چې موږ ذکر کړه. چه اعتبار به ډمکه اوبو لره وې ډمکه کومو چې دغه مخکه خړوب شوې وې. که هغه اوبه د عشری زمکې وې. نودا مخکه به عشری وې. اوکه د خراجی زمکې وې. نودا مخکه به خراجی وې. اودا اوبه د عشری او خراجی لپاره مدارگر خو ډمکه څکه چې دا ډمکه سبب دې لپاره د لونیډو ډمکه فصلونو چې کوم فصل ته اوبه ورکوي شى. نو هغه نه وده نه کوي.

وَلَا تَكُنْ لَكُمْ فِي تَطْيِيقِ الْخَرَاجِ إِتِيَادٌ عَلَى التَّسْلِيمِ كَمَا قَبِلْتُمْ فِي ذَلِكَ الْمَاءِ الْأَنْ شَاءَ الْخَرَاجِ دَلَالَةُ الْإِذَا.

زبانه و تفریح :- اوبله ډمکه دا چې ممکن نه دې مقرر کول د خراج د اول نه په مسلمان باندې په زور سره ډمکه که خراجی مخکه د مسلمان په قبضه کي په څه سبب باندې راشي. نو چونکه په دې صورت کي په دغه مخکه باندې خراج د وړاندې نه مقرر شوې دى. نو مسلمان به نې خراج ورکوي ډمکه نومعتبر کولې به شى په دې ډمکه خړولود عشری او خراجی کي ډمکه اوبه ډمکه په کومو اوبو دغه مخکه خړوب شوې وې. هغه عشری وې. نو د دغه زمکې د پیداوار څخه به عشر اخستې شى. اوکه هغه خراجی اوبه وې. نو د دغه زمکې د پیداوار څخه به خراج اخستې شى. اگر چه د مسلمان په لاس کي وې څکه چې خړوبول په اوبو ډمکه خراجی ډمکه دلالت التزامى دى. ډمکه هرکله چې ده د خراجی اوبو په مخکه باندې خپله مخکه خړوب کړه. نودا ددې خبري دلیل دى. چه دې د خراج په ورکولو باندې راضى دې.

دخراج مقرر کولو معیار

قَالَ: (وَالْخُرَاجُ الَّذِي وَضَعَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَهْلُ السَّوَادِ مِنْ كُلِّ جَرِيبٍ يَلْقَاهُ الْمَاءُ فَفِيهَا شَيْءٌ وَهُوَ الصَّاعُ وَدُرْهُمٌ وَمِنْ جَرِيبِ الرُّطْبَةِ ثَمَنَةُ دَرَاهِمٍ مِنَ الْجَرِيبِ الْكُزْمِ الْمُثْمِلِ وَالْثَمِيلِ عَشْرَةُ دَرَاهِمٍ)

حل الفقه: ① الجريب هغه مخکه چې اوږدوالې نې د کسري بادشاه د گز په حساب سره شپيته گزه وو. اود کسري بادشاه گز اووه موتي وو. حالانکه گزونه شپې موتي وو ② الوطبة: ددې اطلاق په تره، خبروزه، بادرنګي باتينګر وغيره باندې کيږي ③ الکوم: انگور ④ النخيل: قجوري ژباړه وتریخ: فرماني ⑤ ابو الحسين قدوري ⑥ اوخراج هغه چې مقرر کړې وو حضرت عمر ⑦ نووو ⑧ هډه عراقيانو باندې ⑨ په هريو جريب ⑩ يعنې هغه مخکه چې اوږدوالې نې د کسري بادشاه د گز په حساب سره شپيته گزه وو. اود کسري بادشاه گز اووه موتي وو. حالانکه گزونه شپې موتي وو ⑪ باندې چې رسيدلي به ورته اوبه ⑫ نو د هغې په پيداوار کي ⑬ هاشمي قفيز وو. او هغه ⑭ هاشمي قفيز ⑮ يوصاع او يودرم وو. اوبه جريب د رطبه کي ⑯ رطبه د راء په فتح سره جمع د رطاب ده. ددې اطلاق په تره، خبروزه، بادرنګي باتينګر وغيره باندې کيږي ⑰ پنځمه درهمه دي. اوبه جريب د انگور باندې چې مولبنتی وی ⑱ يعنې چې د يويل سريره وي. او مخکه پرې ټوله ډکه وي. خالي ځانې په کي نه وي ⑲ او قجوري مولبنتی باندې لس درهمه دي.

ضروري توریخ: په قفيز کي يوصاع غله وي. کومه چې تقريباً درې نيم سيره وي. او يوسير شپاړس چیتاکي وي. اوبه موجوده زمانه کي د کلوگرام رواج دي. نو د چیتاکو په حساب سره يو کلوگرام اتلس چیتاکي وي. دا خبره ياده ساتي: چه د حضرت عمر ① په زمانه کي د يوقفيز قيمت درې روپۍ وو. اولس درهم د اووه مثقالو برابر وو. اود يودرم وزن د درې ماشو او يوې رتې برابر وي. اود يومتقال وزن څلور ماشې او څلور رتې وي. اود يوصاع وزن د مثقال په حساب سره دوي ② دوه سوه اويا ټوله دي. اود درهم په حساب سره دوي ③ دوه سوه درې اويا ټوله دي. ④ اشراف الهدايه شرح هدايه از مولانا محمد ابوبکر قاسمي ⑤

وَهَذَا هُوَ الْمَنْقُولُ عَنْ عُمَرَ، فَإِنَّهُ بَعَثَ عُمَانُ بْنُ حَنْظَلٍ حَتَّى يَحْمِلَ سَوَادَ الْعِرَاقِ، وَجَعَلَ حَذِيقَةً مِثْلَ قَاعٍ عَلَيْهِ، فَمَسَحَ قِلْمَهُ ثَلَاثِينَ أَلْفَ أَلْفٍ جَرِيبٍ وَوَضَعَ عَلَى ذَلِكَ مَا قُلْنَا، وَكَانَ ذَلِكَ بِمَحْضٍ مِنَ الصَّحَابَةِ مِنْ غَيْرِ نَكِيرٍ فَكَانَ إِجْمَاعًا مِنْهُمْ

حل الفقه: ① مشرف نگران

ژباړه وتریخ: اودا ② مقدار ③ نقل شوي دي د حضرت عمر ④ نه ځکه چې دوی ⑤ حضرت عمر ⑥ ليرېلې وو حضرت عثمان بن حنيف ⑦ دد عراقی زمکو د پيمانش دپاره ⑧ تردې چې هغه پيمانش اوکړلو د عراقی زمکو، او گرځولې نې وو حضرت حذيفه ⑨ نگران په ده ⑩ عثمان بن حنيف ⑪ باندې ⑫ لهرکله چې پيمانش کړل. نو ⑬ اورسیده ⑭ ددغه عراقی مخکه ⑮ درې کروړه او شپيته لکهه جريو ته او مقررې کړلو ⑯ اخراج ⑰ په دغه مخکه باندې هغه شان څنگه چې موږ بيان اوکړلو. اوو دا ⑱ مقررکول د خراج د حضرت عمر ⑲ په موجودګۍ د صحابه کرامو ⑳ کي بغير څه انکار نه ⑪ يعنې هغوی پرې انکار اونکړلې نو شو ⑫ دد عمل د حضرت عمر ⑬ اوسکوت د صحابو ⑭ اجماع د دوی ⑮ صاحبو ⑯ د اړخه ⑰ په دي مقدار باندې ⑱

وَلَا بُشْكُ الْمُتَّفَاوَتَةُ مِنَ الْكُزْمِ أَهْلُ السَّوَادِ وَالْزَّادُ أَكْثَرُهَا مِثْلُ الرُّطْبِ يَنْتَهِي، وَالْوَطِيقَةُ تَنْتَفِذَاتُهَا أَجْمَلُ الْوَاجِبِ الْكُزْمُ أَغْلَاها وَفِي الزَّوْرَةِ أَذْكَاهَا وَفِي الرُّطْبَةِ أَوْسَطُهَا.

حل الفقه: ① مون مشقت ② متفاوتة: مختلف ③ الرطاب: جمع د رطبه په باتينګي، تره، خبروزه باندې نې اطلاق

① کذا فی کتاب الأموال لأبي عبيد القاسم بن سلام (نصب الرأية، ۶۵۱۳هـ)

کېږي. **وضوح**:- اوبله دا چې مشقت کې توپیر وی. **هغه** څه کې زیات مشقت وی او په څه کې کم؟ نو د انګورو زیاده **وضوح**:- اوبله دې ټولو نه مشقت کم وی. **هغه** یعنې چې یوځل نې زلیلی راوځي. نوییا ډیرې مودې پورې هغه وی. او په باغ کې د ټولو نه مشقت کم وی. **هغه** اود غلله په پټو کې مشقت زیات وی. **هغه** چې د هر فصل لپاره به یوې کوبې او پخپله هر کال مېوه کوي. **هغه** اود غلله په وخته وخته او په ورکوبې. **هغه** اوبه رطاب **هغه** بلکه باتینګر، تره وغیره بیا به په کې تخم اچوي. اویا به ورته وخته په وخته او په ورکوبې. **هغه** چې په دې کې هر کال تخم کرلو ته اړتیا نه وی بلکه ډیرو کلونو شوې. **هغه** کې مشقت منځنۍ وی. **هغه** څکه چې په دې کې هر کال تخم کرلو ته اړتیا نه وی بلکه ډیرو کلونو پورې پاته وی. نو د غلله نه په کې مشقت کم شو. اود انګورو پشان نې زلیلی همیشه لپاره نه وی بلکه څه وخته روسته ختمېږي. نو د انګورو نه نې مشقت زیات شو. نو هر کله چې ددې په مشقت اوددې په اخراجاتو کې توپیر دې. نو دغه ډول به ددې په خراج کې هم توپیر وی. **هغه** نو ګرځولې به شی خراج په انګورو کې د ټولونه زیات، اوبه غلله کې د ټولونه کم اوبه رطاب کې منځنۍ **هغه** یعنې د زیات او کم دواړو په مینځ کې وی.

په پټې اوباغ کې د خراج مقرر هو لوطریف

قَالَ: (وَمَا سَوَى ذَلِكَ مِنْ الْأَصْنَافِ كَالزُّعْفَرَانِ وَالْبُسْتَانِ وَغَيْرِهِ بَوْعُهُ عَلَيْهَا بِحَسَبِ الطَّائِفَةِ) لِأَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَوَظُّفٌ غَرٌّ وَكَأَنَّ غَيْرَ الطَّائِفَةِ فِي ذَلِكَ فَتَقْتَرِبُهَا فِيهَا لَا تَوَظُّفٌ فِيهِ.

زیاده **وضوح**:- **هغه** ابو الحسین قدوری **هغه** فرمائی. اوهغه چې وی سوا ددې قسمونو نه، **هغه** د انګورو، غله او رطابو زمکې اوباغونه دي. **هغه** لکه د زعفرانو په مخکه او باغونو وغیره کې، مقرر کولې به شی په دې باندې **هغه** خراج **هغه** په اندازه د توان **هغه** مخکه **هغه** څکه چې نشته په دې **هغه** خیزونو کې مقرر کول د حضرت عمر **هغه** نه **هغه** هغه د زعفرانو وغیره په باغونو کې څومره خراج مقرر کړې دي. البته دومره ده چې یقیناً معتبر کړې دې حضرت عمر **هغه** په دغه خیزونو کې **هغه** چې وړاندې تیر شو **هغه** توان **هغه** حالت یعنې په پیدوار کې د کمې او زیاتې گټې په اندازه باندې حضرت عمر **هغه** خراج مقرر کړې دي. چه په چا کې گټه زیاته وی. او مشقت کم وو. په هغې باندې نې زیات خراج مقرر کړې دي. اوجې په چا کې مشقت زیات او گټه کمه وی نو په هغې باندې نې کم خراج مقرر کړې دي. نو دغه اصول به په نورو خیزونو کې هم مدنظر ساتلې شی. **هغه** نو مقرر کولې به شی په دې خیزونو باندې **هغه** زعفران وغیره دي. **هغه** په اندازه د توان **هغه** زمکې او باغونو، یعنې په کومو باغونو او زمکو کې چې د تیرو شوو خیزونو نه علاوه نور شيان (خیزونه) کېږي. لکه زعفران شو. نو په هغې کې به د زمکې او پیدوار حالت ته کتلې شی. **هغه** څکه چې نشته په دې خیزونو کې **هغه** زعفران وغیره دي. **هغه** مقرر کول د حضرت عمر **هغه** اویقیناً معتبر کړې دي حضرت عمر **هغه** حالت د زمکې په دې **هغه** انګورو، غله او رطابو **هغه** کې نو معتبر کوو به نې موږ په هغه څه کې چې نه وی مقرر کول په هغې کې **هغه** حضرت عمر **هغه** د طرفه لکه په زعفران کې.

قَالَ: (وَمَا يَهَيءُ الطَّائِفَةُ أَنْ يَكُنَّ الْوَاجِبُ نِصْفُ الْقَابِلِ لَا يُؤَادُّ عَلَيْهِ، لِأَنَّ التَّصْيِيفَ عَيْنُ الْإِنْصَافِ لِيَا كَانَ لَنَا أَنْ نَقِيمَ الْكُلَّ بَيْنَ الْقَائِمِينَ).

حل اللغة: ① التصفيف: نيم کول ② القائمين: جمع د غانم، غنيمت حاصلونکي

زیاده **وضوح**:- فرمایلی دی مشان خو **هغه** اوزیات توان دا دي. چه اورسی خراج نیم پیدوار ته **هغه** مثلاً د لسو زرو روپو پیدوار شوې دي. اوبه هغې باندې پنځه زره روپې مقرر کړې. زیادت به نشي کولې په دې نیم باندې، څکه چې نیم پیدوار **هغه** خراج **هغه** مقرر کول عین انصاف دي. څکه چې هر کله موږ **هغه** مسلمانانو **هغه** لپاره جائز وه چه ویش کړې مو وي ټوله مخکه په غازیانو باندې **هغه** نوکه موږ ددې په مالکانو د پیدوار نیمه برخه مقرر کړو. په دې کې څه ظلم نشته. څکه چې نیمه برخه خو ورته بیا هم پاتې شوې.

وَالْبُسْتَانُ كُلُّ أَرْضٍ يَتَوَطَّأُهَا حَاطٌ وَفِيهَا نَخِيلٌ مُتَفَرِّقَةٌ وَأَشْجَارُهَا نَخْلٌ وَفِي دِيَارِهَا وَطَقُوا مِنْ الدَّرَاهِمِ فِي الْأَرْضِ كُلِّهَا

بَابُ الْخَرَجِ مِنْ زَكَاةِ الْفُقَرَاءِ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ كَانَ.

زاده و تریج :- اوباع هر هغه مخکه ده. چه شاو خوا دهغه دیوال وی. اوبه هغه کی قبورې وی بیله بیله او نورې زې وی. او زموږ په علاقه کی هڅه فرغانه ده. مقرر کړی دی هڅا کسانو. روپی په زمکو ټولو کی هڅی. پیداور په خانی ترې روپی اخلی. اوبری خودې نی دی دغه ډول هڅه خپل حالت باندې هڅه ځکه چې مقرر کول دخراج واجب دی چې وی په اندازه د توان باندې چې د هر څیز نه وی. هڅه روپی وی. او که کوم شی پیدا شوې وی. هغه وی. لکه څنگه چې په زکاة کی دهغه څیز د جنس نه زکاة ورکول هم جائز دی. په کوم باندې چې زکاة واجب شوې وی. او که دهغې برابر قیمت ورکړی. نوهم جائز دی. دغه ډول دلته د خراج په باب کی هم که د پیداور نه خراج اخلی. او که د خراج برابر روپی اخلی. دواړه جائز دی.

دخراج د زیادت په صورت کی دهغې دهمې اجازت

قَالَ (إِنْ لَمْ يُطِيقْ مَا وَجِبَ عَلَيْهِمْ (الْمَاءُ) وَالنَّقْصَانُ عِنْدَ قِلَّةِ الزَّيْعِ مَا يَزِيدُ الْإِجْمَاعُ الْأَنَّهُ يَكُونُ قَوْلُ عُمَرَ: لَمْ يَكُنْ تَمْلِكُ الْأَرْضَ مَا لَا يُطِيقُ، فَقَالَ: لَا بَلْ تَمْلِكُهَا مَا لَا يُطِيقُ، وَلَوْ ذُنُوبُ الْأَطَاقِ). وَهَذَا يُدَلُّ عَلَى جَوَازِ النَّقْصَانِ.

هل اللغة: ① البوع: پیداور

زاده و تریج :- ابو الحسین قدوری یو پورفرمانی. چه که توان نه لری مخکه د هغه محصول چې مقرر شوی وی په هغه مخکه. باندې نوکمی به او کړی امام دوی هڅا مالکانو د زمکې په محصول دهغې پیداور کی. او نقصان په وخت د کموالی د پیداور کی، هڅه پیداور کم شوې وی. جائز دې په اجماع سره هڅی چې پیداور کم وی. او محصول پرې زیات وی. مثلاً د نیمې پیداور نه هم زیات وی. مثلاً دهغه زمکې واره پیداور سل منه وی. اوبه دغه مخکه شپته منه مقرر شوې وی. آیا ته نه گوري هڅې مخاطبه قول د حضرت عمر ته چې فرمانیلې نی وو. کیدای شی چې تاسو دواړو هڅدیفه او عثمان بن حنیف. لکولې وی خراج په مخکه په هغه مقدار چې توان نی نه لری. نو هغوی دواړو عرض او کړلونه. داسې نه ده. لکه څنگه چې تاسو ویره ښکاره کوی. بلکه موږ مقرر کړې دې دا خراج په هغه اندازه چې توان نی درلودی زمکې بلکه که چیرته موږ پرې زیاتې کړې وې. نو دهغې توان نی هم لرلو. د حضرت عمر هغه واقعه ته اشاره ده. چه هغوی حذیفه او عثمان بن حنیف. د عراق د زمکې نه د خراج راجع کاوه لپاره اولیرلې او وایس راغلل. نو دغه مکالمه ورسره شوې وه. کومه چې کتاب کی ذکر ده. اودا قول دلالت کوی په جواز د نقصان باندې هڅی حضرت عمر. چې استفسار کوی. چه داسې خو نه ده. چه تاسو په یوه مخکه دهغې د توان نه زیات محصول مقرر کړې وی. نو ددې استفسار مطلب دا دې. که چرته داسې وی. نو چه موږ د دغه زمکو محصول او خراج کم کړو.

وَأَمَّا الزَّيَادَةُ عِنْدَ زِيَادَةِ الزَّيْعِ فَيُحْوَرُّ عَنْهُ غَيْرُ أَثَرٍ إِلَّا بِالنَّقْصَانِ، وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ لَا يَجُوزُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ زِيَادَةُ الْفُقَرَاءِ.

زاده و تریج :- او هر چه زیادت هڅه خراج. په وخت د زیات پیداور کی هڅی چې خراج پرې څومره مقرر شوې وی. پیداور دهغه په نسبت سره ډیر زیات وی. نو جائز دې په نیزد امام محمد. باندې د امله د قیاس نه په نقصان باندې هڅی لکه څنگه چې پیداور کم وی. او خراج زیات وی. نویه هغه صورت کی د خراج کمول جائز دی. نو دغه ډول که ددې په عکس وی. یعنی خراج کم وی او پیداور زیات وی. نو امام ته به د خراج زیاتولو اختیار حاصل وی. او په نیزد امام ابو یوسف. جائز نه دې. دودلیل د بیانونی ځکه چې حضرت عمر. نو وو زیاتې کړې دغه خراج. کله چې ورته خبر ورکړې شو په زیادت توان هڅی

(۱) من حدیث عمرو بن میمون رضی الله عنه أخرجه البخاری فی فضائل الصحابة باب ۸ -
(۲) تقدم فی التخریج السابق -

حضرت حذیفه او عثمان (رض) چې ورته عرض او کړلو حضرت موږ چې د هغوی په زمکو خومره خراج مقرر کړې دې. نو په هغه زمکو کې د هغې نه د زیات خراج برداشت کاوه صلاحیت هم وو. نو ددې وینا نه روسته هم حضرت عمر (رض) په هغه زمکو باندې په خراج کې زیادت او نکرولو ددې نه دا معلومه شوه. چه یوخل خراج مقرر شى. نو که د پیداوار په نسبت هغه کم هم وى. په هغې کې زیادت نشى کولې.

د خراج ختمیدو صورتونه

(وَأَنْ غَلَبَ عَلَى أَرْضِ الْخَرَاجِ الْمَاءُ أَوْ انْقَطَعَ الْمَاءُ عَنْهَا أَوْ أَصْطَلَمَ الزَّرْعُ أَفَ قَاتِ الْخَرَاجِ عَلَيْهِ) لِأَنَّ قَاتِ الْمَكَّنْ مِنَ الزَّرْعَةِ، وَهُوَ الْمَاءُ التَّقْدِيرِي الْمُعْتَرَفِي الْخَرَاجِ، وَفِي إِذَا أَصْطَلَمَ الزَّرْعُ أَفَ قَاتِ الْمَاءِ التَّقْدِيرِي فِي بَعْضِ الْحَوَالِ

هل اللغة: ① الاصطلام: راتلل، لگیدل، واقع کیدل ② الزرع فصل، کرونده ③ النماء: زیاتیدل
ژباړه وتریخ: او که غلبه او کړله په مخکه خراجی باندې اوبو سیلاب پرې راغلی. یا اوبه ختمې شوې ددې سره اویا اولگیدلو په فصل باندې څه آفت، څه د هغې د امله ددې پیداوار ختم شى. نو نشته خراج په دې مخکه خراجی. باندې ځکه چې فوت شو قدرت په پیداوار باندې اوهام دا (قدرت) نماء تقدیری ده چې معتبره ده په خراج کې. یعنې چې یوه مخکه داسې وى. چه په هغې کې د پیداوار صلاحیت وى. نو د هغې په مالک باندې به خراج مقرر کولې شى. اگر چه هغه په دغه مخکه کې څه نه وى کړلې. ځکه چې دا خوده بې غورۍ ده. نو په مخکه کې د پیداوار صلاحیت تقدیری نماء ده. اوبه پیداوار کې زیادت دې اودا کوم علتونه چې دلته بیان شو. په دې سره په مخکه کې د پیداوار صلاحیت ختم شو. نو تقدیری نماء، کومه چې موږ د خراج لپاره معیار گرځولې وو. هغه ختمه شوه. نو خراج به هم ختم شى. اوبه هغه صورت کې (هم خراج ساقطیږي). چې راشی په مخکه باندې څه آفت او فوت شى نماء، تقدیری په بعضی کال کې (یعنې که مخکه باندې یو داسې آفت راشى. چه عارضی طور د کرونده قابله پاتې نشى. خو بیا د زراعت قابله وى. نو په دې صورت کې که هم ددې نه څه پیداوار اوشى. په هغې کې به خراج نه وى).

وَكُونُهُ نَائِبًا فِي جَمِيعِ الْحَوَالِ شَرْكَائِي مَالِ الزَّكَاةِ أَوْ إِذَا زَالَتْ الْحُكْمُ عَلَى الْحَقِيقَةِ عِنْدَ خُرُوجِ الْخَرَاجِ

ژباړه وتریخ: او کیدل د دې (زمکې) چې نامى وى په واره کال کې شرط دې (یعنې خراج به په هغه مخکه باندې واجبیږي. چه په هغې کې نماء یعنې د پیداوار صلاحیت وى. اوس صرف ددې نماء وجود شرط نه دې. بلکه داهم ضروری ده. چه دا مخکه واره کال د کرونده قابله وى. که بالفرض د کال په بعضی ورځو کې په دې کې د پیداوار صلاحیت ختمیږي. نو بیا به هم په دې باندې خراج نه وى. لکه څنگه چې په مال زکاة کې دى. (یعنې لکه څنگه چې په مال زکاة کې دا شرط دې. چه هغه مال نامى وى. اودغه نماء به پوره کال وى. که پوره کال نه وى. بیا پرې زکاة نه واجبیږي. مثلاً یوکس کور د تجارت په نیت باندې واخستلو. او شپږ میاشتې روسته نى اراده بدله شوه. یعنې په هغې کې نى په خپله د استوگنه اراده اوکړه. نو په دې کور باندې زکاة نشته. ځکه چې دا کور د تجارت د نیت په وجه مال نامى گرځیدلې وو. او چه تجارت نیت ختم شو. نو نماء هم ختمه شوه. او چه نماء ختمه شوه. نو زکاة هم ساقط شو. او یا به گرځولې شى حکم (د خراج مقرر کول) په حقیقی نماء باندې په وخت د راوتلو د پیداوار (یعنې د خراج په وجوب کې نماء شرط دې. خو بیا نماء په دوې (دوه) قسمه ده. یوه تقدیری اوبله حقیقی، نو تقدیری نماء د حقیقی نماء نائب دې. به ذکر شوو صورتونو کې چې تقدیری نماء ختمه شوه. نو خراج هم ختم شو. البته دا چې د ذکر شوو علتونو د امله چې سیلاب دې یا داوبو نشتوالې شو. نو په دې سره تقدیری نماء ختمه شوه. خو که ددې علتونو باوجود په څه طریقه باندې دغه زمکې څه راز رغون کړلو. نو چونکه اوس په دې صورت کې حقیقی نماء چې پیداوار دې موجود شو. په پیداوار باندې به خراج مقرر کولې شى. ځکه چې په خارج کې چې یوه مخکه څه راز رغون کړى. نو حقیقی نماء موجود شوه. نو هرکله چې د تقدیری نماء د وجود په وخت کې خراج مقرر کولې شو. کومه چې د حقیقی نماء خلیفه او نائب دې. نو د حقیقی نماء په صورت کې خویه خامخا مقرر

کولې شی کومه چې اصل دې ځای

د مخکې بیکاره پریځودو باندې د خراج عدم سقوط

قَالَ (وَأَنَّ عَقْلَهَا صَاحِبُهَا لَعَلَّهَا الْخَرَاجُ) لِأَنَّ التَّمَكَّنَ كَانَ نَائِبًا وَهُوَ الَّذِي تَوَثَّى.

هل الثقة: ① العلة: بیکاره کول، بغیر کړوندي پریښول

زبداره وتریخ: - ابو الحسین قدوری ښه فرمائی. او که بیکاره نه پریځودله دا ځای مخکې او څه نه په کې او نکرل ځای نو په مالک ددې ځای مخکې خراج دې ځکه چې قدرت لږ کړل ځای حاصل وو ده ځای مالک ځای ته. او هغه ځای قدرت هغه ووجه چې ضائع کړل و ده ځکه چې مخکې نه خالی پریځودله ځای

قَالَ: مَنْ أَمِنَ النَّفْلَ إِلَى أَخِي الْأَمْرِ مِنْ غَيْرِ عَدْلٍ فَلَيْسَ لَهُ الْخَرَاجُ الْأَعْلَى، لِأَنَّهُ هُوَ الَّذِي صَيَّرَ الزِّيَادَةَ، وَهَذَا يَعْرِفُ وَلَا يَفْقَهُ بِهِ كَيْ لَا يَجْعَلَ الظُّلْمَةَ عَلَى أَخِي الْأَمْوَالِ النَّاسِ.

هل الثقة: ① يتجرأ جرات کوي ② الظلمة: جمع د ظالم ده ③ ضيع: ضائع کړل

زبداره وتریخ: - مشاخر ښه فرمائی دی. څوک چې منتقل شو کمتر به دوو کارونو کې پوته، ځای په مخکې کې یو قیمتي څیز لکه زعفران کیدل. او ده هغه په ځای یو کم قیمت شې او کړل ځای نو به ده باندې به خراج د قیمتي شې وی. ځکه چې هم ده ضائع کړل زیادت لږ منافع ځای او دا مسئله به پیژندلې شې. ځای مسئله هم داسې ده ځای فتوی به نشي ورکولې په دې باندې، دې لپاره چې زړه ورتیا اونه کې (اونکړی) ظالمان ځای حاکمان ځای د اخستلو د مالونو د خلگ و ځای ظالمان حاکمان به بیا په خلگ و باندې ظلمونه کوي. او دا به ورته وائی. چه ستا په مخکې کې قیمتي څیز کیدلو. تا هغه ولې اونه کړل. او په دې باندې به دهغه به زیات خراج اخلی ځای

د خراج د اسلام په صورت کې دده د زمکې حکم

(وَمَنْ أَسْلَمَ مِنْ أَهْلِ الْخَرَاجِ أَحَدٌ مِنْهُ الْخَرَاجُ عَلَى حَالِهِ) لِأَنَّ فِيهِ مَعْنَى الْمَوْتَةِ فَيُعْتَبَرُ مَوْتُهُ فِي حَالَةِ الْبَقَاءِ قَائِمًا مَكَّنَ إِنْقَاؤُهُ عَلَى الْمُسْلِمِ

زبداره وتریخ: - اوچا چې اسلام قبول کړل. د خراجانو نه، نو اخستې به شې دده نه خراج په خپل حالت باندې ځای ځکه چې به ترې وړاندې اخستې شې ځکه چې په دې ځای ځای کې معنی د مواته ځای مشقت ځای ده. ځای معنی خراج یو داسې څیز دی. چه ددې د مقرر کولو دارومدار د زمکې په حالت دی. د دې د مالک په حالت نه دی. نو د اول نه چې په دې زمکې باندې خراج مقرر شوي دي. نو هم دغه خراج به مقرر وي ځای په حالت د بقاء ځای ځای، ځای مخکې پاته وي. نو خراج به هم پاته وي ځای نو ممکن ځای جائز شې پاته پاتې کول ددې ځای په مسلمان باندې ځای ځکه چې په مسلمان کې دا صلاحیت شته. چه دې دغه زمکې خراج ورکړي. داسې نه ده. چې دې د زمکې د خراج ادا کولو نه عاجز دي. بلکه لکه څنگه چې نه په حالت د کفر کې ددې خراج ورکاوه. دغه ډول به په حالت د اسلام کې هم ورکوي. ځکه چې د زمکې حالت بدل شوي نه دي. دده حالت بدل شوي دي. او د خراج تعلق د زمکې سره دی. د مالک د زمکې سره نه دي. هم دا وجه ده. چه عسري مخکې که د ماشوم په ملکیت کې وي هم به په هغې کې عسري وي. اگر چه د ماشوم په مال کې باندې نشته. او بله دا که موږ دده نه د زمکې خراج ساقط کړو. نو موږ به دې ته محتاج يو. چه دده په مخکې شې د جزیه په بدل کې به هغه باندې د بل شې مقرر کاوه. او تیا نشته ځای

د مسلمان لپاره د خراج د زمکې اخستل

(وَقَدْ بَوَّاهُ أَنَّ النَّبِيَّ أَرْضَ الْخَرَاجِ مِنَ الدِّيَارِ وَتَوَخَّاهُ مِنْهُ الْخَرَاجُ لِمَا قُلْنَا) وَقَدْ صَرَّحَ أَنَّ الْمَحَابَةَ اشْتَرَوْا أَرْضَ الْخَرَاجِ

وَكَاؤُاؤُؤُونَ خَرَاجَهَا، (۱) فَذَلَّ عَلَى جَوَازِ الْخَرَاجِ وَأَذَابِهِ لِلْمُسْلِمِ مِنْ غَيْرِ كَرَاهَةٍ

ژباړه و تريح :- اوجانزده، چه واخلی مسلمان خراجی مخکه د ذمی نه او اخستی شی دده ډمسلمان نه خراج دهغه امله کومه چې موږ بیان کړه. ((لأن فيه معنى المونة فيعتبر مونة في حالة البقاء)) او په يقين سره ثابته ده، چه صحابو څه اخستی وی خراجی زمکې ډد میانونه ډ او وو هغوی ډصحابو ډچه ډ ادا کول به نې خراج دهغې ډخراجی زمکې ډنودا ډعمل ډصحابو ډدلالت کوی په جواز د اخستلو ډخراجی زمکې ډ او په ډجواز د اخستلو ډ خراج ډددي مسلمانانونه ډ او ورکول ددي ډخراج ډ مسلمان ته بغير دکراهه نه،

د خراجی زمکې په پیداوار کې د عشر عدم فرضیت

وَلَا عَلَيْهِ فِي الْخَرَاجِ مِنْ أَرْضِ الْخَرَاجِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يُجِبُهُ يَنْتَهَمَا، لِأَنَّهَا حَقَّانِ فَتُخْلَقَانِ وَجِبَائِفِ فَيُلَيِّنُ بِسَبَبَيْنِ فَتُخْلَقَانِ فَلَا يَنْتَهَيَانِ.

ژباړه و تريح :- اونشته عشر په خراجی مخکه کی اوفرمانیلی دی امام شافعی ډجمع والې به کوی په مینځ ددي دواړو ډعشر او خراج ډکی ځکه چې دا دواړه دوي ډدوه ډحقونه دی مختلف ډدایوبیل نه د حیثیت د ذات نه ځکه چې عشر داسې مؤنت دي چې په دي کې معنی د عبادت پرته ده، چه مسلمان عشر ورکړی، نوده ته په دي باندې ثواب ملاوړې، او خراج داسې مؤنت دي، چه په دي کې معنی د عقوبت پرته ده، یعنی خراج یو ډول کافرت د خپل کفر سزا ورکول دی، هم دا وجه ده، چه د عشر مقدار کم دي، اود خراج زیات دي ډ او واجب شوي دي په دوو محلونو کې ډځکه چې خراج په ذمه د مالک باندې واجبیږی، هم دا وجه ده، که په خراجی مخکه کې مالک څه اونه کړی، هم به خراج ورکوی، او عشر په پیداوار کې واجبیږی، نوکه په عشری مخکه کې څه اونه کړی، عشر نه واجبیږی، ځکه چې عشر خو د پیداوار په لسمه یا شلمه برخه کې واجبیږی، په دوو سببونو مختلفو باندې ډځکه چې د عشر سبب د وجوب نامې مخکه ده، چه پیداوار ترې حاصل شی، اود خراج سبب هغه مخکه ده، چه د پیداوار صلاحیت په کې وی، فقط نوکه څه په کې اونه کړی، هم به پرې خراج واجبیږی، اود مصرف په اعتبار سره هم مختلف دی، ځکه چې د عشر مصرف فقیران دی، اود خراج مصرف غازیان دی ډ نود یوبل سره منافي نه دی. ډچه یوموجود شی نوبل به نه وی، لکه څنگه چې یوکس وی، په هغه باندې حق العبد هم وی، اوحق الله هم وی ډ

وَلَسَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { لَا يُجِبُهُمْ عَشْرٌ وَخَرَاجٌ فِي أَرْضِ مُسْلِمٍ } (۲) ، وَلَإِنَّ أَحَدًا مِنْ أَيْمَةِ الْعَدْلِ وَالْجُورِ لَمْ يُجِبْ يَنْتَهَمَا، وَكَفَى بِاجْمَاعِهِمْ حُجَّةً، وَلَإِنَّ الْخَرَاجَ يُجِبُ فِي أَرْضٍ فَتَحْتَ عَنَوَةِ قَهْرٍ، وَالْعَشْرُ فِي أَرْضٍ أَسْلَمَ أَهْلُهَا طَوْعًا، وَالْوَصْفَانِ لَا يُنْتَفَعَانِ فِي أَرْضٍ وَاحِدَةٍ.

حل اللغة: ① الاثمة: جمع دامام ده بادشاه حاکم ② عنوة: بغير جنگ نه ③ قهر: په جنگ سره ④ طوعاً: په تابعدارۍ سره

ژباړه و تريح :- اوزموږ لپاره دليل قول د نبی ډدي، چه نه جمع کيږی عشر او خراج په مخکه دمسلمان کې، ډدوهم نقلی دليل دایبانوی ډ اوبله دا چې هيڅ چا په امامانو عادلانو او ظالمانو کې جمع والې نه دي کړې په دي کې، اوکافي ده اجماع ددي امامانو حجت ډچه په يوه مخکه کې به عشر او خراج نه جمع کيږی، دريم عقلی دليل بيانوی ډ او ځکه چې خراج واجبیږی په هغه مخکه کې چې فتح شوې وی په قوت او زور سره، او عشر ډواجبیږی ډ په هغه مخکه کې چې اسلام راوړې وی اوسيدونکو د هغې ډزمکې ډ په

(۱) کذا نقله البيهقي في كتاب المعرفة (نصب الرأية، ۶۶۶/۳) _

(۲) من حديث عبدالله بن مسعود ډ أخرجه ابن عدي في الكامل (۲۵۵/۷) _

تابعارې ملاوځېلې خوښې سره، او دا دواړه وصفونه هره زور او رضا ده نه جمع کيږي په يوه مخکۀ کې هره يوه مخکۀ دې هم په زور باندې فتح شوې وي او هم په رضا باندې ده

وَسَبَّ الْعُقَيْنِ وَاجِدَ هُوَ الْأَرْضُ الشَّامِيَّةُ إِلَّا أَنَّهُ يَنْتَقِضُ الْعُسْرُ تَحْقِيقًا وَفِي الْخَرَجِ تَقْدِيرًا وَهَذَا أَيْضًا قَائِلٌ إِلَى الْأَرْضِ وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ الزَّكَاةُ مَعَ أَحَدِهِمَا.

ژباړه وتریږ: - ملاواندي دامام شافعي رحمه الله د دلیل نه خواب کوي او سبب د دواړو حقونو هره عشر او خراج دي یو دي. او هغه نامی مخکۀ ده. البته دومره ده چې معتبر کولای شی په عشر کې هره دغه نما هره تحقیقا هره عشر به هله واجبیږي. چه په خارج کې نماء او پیداوار حاصل شی او په خراج کې هره معتبر کولای شی دغه نما هره تقدیراً هره یعنی چې په مخکۀ کې د کروندې صلاحیت موجود وي. نو په هغه باندې به خراج مقرر کولای شی. اگر چه پیداوار اونکې ده او هم دا وجه ده هره د دواړو سبب نامی مخکۀ ده د دواړو اضافت کولای شی زمکې ته، او په دې خلاف باندې زکاة هم دې چې جمع شی په دې دواړو کې د یوسره هره یعنی په کومه مخکۀ چې خراج واجب وی یا عشر. نو زموږ په نیز په هغه باندې زکاة نشته. او امام شافعي رحمه الله فرماني. چه زکاة پرې هم شته. ددې مثال به داسې وی. چه یوسری عشری یا خراجی مخکۀ د تجارت په نیت باندې واخستله. نو په ده باندې د تجارت زکاة نشته. سره د وجوب د خراج یا عشر نه، یعنی داسې نه ده. چه دې به د زمکې د پیداوار عشر یا خراج ورکړی. او د زمکې د مالیت به زکاة ورکړی. بلکه یوڅیز به واجبیږي

د پیداوار په تکرار سره د خراج عدم تکرار

(وَلَا يَتَكَرَّرُ الْخَرَجُ بِتَكَرُّرِ الْخَارِجِ فِي سَنَةٍ) لِأَنَّ تَكَرُّرَهُ يُطْلَقُ مُكَرَّرًا. (يَخْلُفُ الْعُسْرُ لِأَنَّهُ لَا يَمْتَقُ عُسْرًا إِلَّا بِوُجُوبِهِ فِي كُلِّ خَارِجٍ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ).

ژباړه وتریږ: - اونه مکرر کيږي خراج په تکرار د پیداوار سره په یو کال کې هره یعنی که په یو کال کې په عشری مخکۀ کې خوځوکرته فصل اوشی. نو صرف یوځل به خراج ورکوي. د هر فصل لپاره به خراج نه ورکوي. ځکه چې حضرت عمر نه وو مقرر کړي دا هره خراج هره مکرر ملاود خراج په مقرر کولو کې زموږ لپاره د حضرت عمر عمل حجت دي. په خلاف د عشر ځکه عشری مخکۀ کې په یو کال کېنې خو ځله فصل پیدا شی. هم هغه هومره به عشر ورکوي. ځکه چې نه ثابتیږي ملاو واجبیږي. عشر مگر په وجوب ددې هره عشر په هر پیداوار کې، هره یعنی د عشر د وجوب سبب د پیداوار پیدا کیدل دي. او د خراج د وجوب سبب ارض نامی ده. نو چونکه مخکۀ یوه ده. ځکه به نه مکرر کيږي. او پیداوار د یوه زیاتیدې هم شی. نو عشر هم د یوه زیاتیدې شی

(بَابُ الْحِزْبِ)

ملا هره باب د جزیه هره بیان کې دې.

د جزیه قسمونه

(وَهُوَ عَلَى ثَلَاثِينَ: حِزْبٌ لَوْحُهُ بِالْتَّرَاضِ وَالْعِلْمُ فَتَعَدُّ بِحَسَبِ مَا يَقَعُ عَلَيْهِ الْإِتِّفَاقُ) كَمَا (صَالِحٌ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلَ ثَمَرَاتٍ عَلَى الْفِي وَمَاتِي حُلَّةً) (وَلَا تُلْجَأُ الْوُجُوبُ الْتَّرَاضِ فَلَا يَجُوزُ التَّعْدِي إِلَى غَيْرِ مَا يَقَعُ عَلَيْهِ الْإِتِّفَاقُ هَلْ الْفَقْهُ ① التَّرَاضِ د جابینینو د اړخه رضا کیدل ② التعدي: تجاوز کول، زیاتول

(۱) تقدم ما يدل عليه في وضع الخراج على السواد.
من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه أبو داود في كتاب الخراج والإمارة والفتن باب ۳۰ رقم ۳۰۴۱ -

زبانه و تریخ:-- اودا (جزیه) په دوی (دوه) قسمه ده. (۱) یوه جزیه هغه ده، چه مقرر کولای شی په رضا او صلحي سره (یعنی چې کافر د مسلمانانو سره د جزیه په مقرر کولو باندې متفق شی، چه ټیک ده تاسو ته به موږ جزیه در کوو. او تاسو به زموږ د مال اوجان ساتنه کوئ) نو مقرر کولای به شی دا (۲) ډول جزیه د صلح او رضا په هغه شان چې څنگه پرې راشی اتفاق (د مسلمانانو او کافرانو) لکه څنگه چې صلح کړې وه رسول الله ﷺ د اهل نجران سره په یوزر اودوې (دوه) سوه جوړو باندې (۱) یوه یوه جوړه کي یولنگه اویو څادروو. اودوې جوړې قیمت په نیز د صاحب د فتح القدير بنخوس درهمه وو. اوددې لپاره چې په مقرر مقدار کي به کمې زیاتې نشی کولې، بل دلیل دا بیانوی، اوڅکه چې موجب (یعنی هغه مقدار مال چې په اتفاق سره مقرر شوې وی) هغه د دواړو طرفونو نه په رضامندی ده. (۲) چه د مسلمانانو او کافرانو په کوم مقدار باندې اتفاق راغلې وی، نونه دې جائز تجاوز کول (یعنی اوږدېدل) سوا دهغه مقدار نه چې واقع شوې وی په هغې باندې اتفاق (یعنی جانبدار نه) د خراج په کوم مقدار باندې په اتفاق سره معاهده کړې دې. په هغه مقدار کي به کمې زیاتې نشی کولې. مثلاً که په کال کي نې دوی (دوه) زره روپۍ مقرر کړې وی. نو په دې دوو زرو روپو کي به کمې زیاتې نشی کولې.

ضروری تریخ:-- د نبی ﷺ په کوم عمل باندې چې صاحب د هدایه استدلال کړې دې. دهغې وضاحت دا دې. حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی: چه نبی ﷺ د اهل نجران سره (نجران د یمن یوه علاقه ده، چه نصاری په کي اوسیدل) په دې باندې صلح کړې وه، چه تاسو به موږ ته یوزر او دوی (دوه) سوه جوړې راکوئ. اوددې راكول به په دې طریقه وی. چه نیمې جوړې یعنی شپږ سوه به د صفیه میاشت کي راكوی. او پاته نیمې چې شپږ سوه دی. دا به د رجب په میاشت کښې راكوی. او مسلمانانو ته به دیرش اسونه، دیرش زره، دیرش اونیان، او د دې نه علاوه دیرش توري نیزې غشی ورکوی. خو په دې شرط چې مسلمانان به د دې جنگی سازوسامان د واپس ور کاوه ډمه واری وی. او نبی ﷺ ورته دا ضمانت ورکړلو. که دا جزیه تاسو راكوی. نو د اسلامی حدودو کي چې کومې علاقه دی. په دغه علاکو او خایونو کي به د عیسایانو گر چې نشی غورځولې. اونه به څوک عیسائی د وطن نه ویستلې شی. تر څو چه نې معاهده ماته کړې نه وی. اویا نې سود خوړل پیل کړې نه وی. (یعنی که معاهده ماته کړې. یا سود خوړل پیل کړې. نو بیا د دغه علاقه نه دده ویستل جائز دی.

(وَجَزِيَّةٌ يَتَذَرُهَا الْإِمَامُ مَوْضِعًا إِذَا غَلَبَ الْإِمَامُ عَلَى الْكُفَّارِ، وَأَقْرَبُهَا عَلَى أَهْلِ الْكِبَرِ، فَيَضَعُ عَلَى الْغَنِيِّ الظَّاهِرِ الْغَنَى فِي كُلِّ سَنَةٍ ثَمَانِيَةً وَأَرْبَعِينَ دِرْهَمًا، يَأْخُذُ مِنْ كُلِّ مِائَةِ رِبْعَةٍ دَرَاهِمًا، وَعَلَى وَسْطِ الْحَالِ أَرْبَعَةً وَعِشْرِينَ دِرْهَمًا، وَفِي كُلِّ مِائَةٍ دِرْهَمَيْنِ، وَعَلَى الْفَقِيرِ الْمُعْتَمِلِ اثْنَيْ عَشَرَ دِرْهَمًا فِي كُلِّ مِائَةٍ دِرْهَمًا) وَهَذَا عِنْدَنَا.

زبانه و تریخ:-- او (۱) ډول هغه جزیه ده، چه ابتداء کړې وی امام د مقرر کولو دهغې کله چې غلبه کړې وی امام په کافرانو باندې او برقرارنې پاتې کړې وی هغوی (کافران) په خپلو ملکیتونو باندې (یعنی دهغوی نه نې د هغوی مملوکه زمکې وغیره نه وی اخستی) نو مقرر کوی به (۲) ډله دې ډول کي به په مالدار باندې چې مالداري نې ښکاره وی. په هر کال کي اته څلویښت درهم، او اخلي به ددوی نه په هره میاشت کي څلور درهم او (۳) مقرر کوی به په میانه حال باندې (۲) ډله نه نې مالداري ښکاره وی. اونه فقیرۍ بلکه ددې دواړو په مینځ کي وی. لکه بالفرض که دې مسلمان وی. نو چه نه په ده باندې زکاة واجب وی، څکه چې صاحب نصاب نه وی. اونه ده لپاره زکاة اخستل جائز وی. څکه چې مصرف هم نه وی. بلکه ددې دواړو په مینځ کښې وی. چه خپله گزاره نې روانه وی. نو دغه ډول دلته په باب د جزیه کي هم چې نه توانگر وی اونه فقیر (۲) څلیریش درهم په هره یوه میاشت کي (۲) ډله ورکوی. دوی (دوه) روپۍ او (۳) مقرر کوی به په فقیر معتمل باندې (۲) ډله د اړتیا نه زیات مال گټی خو مال نه جمع کوی. د دلس روپۍ (۲) ډله ورکوی به په هره میاشت کي یوه روپۍ اودا (۲) ډله د میانو درې حالتونو ته تقسیمیم. زموږ (د احنافو) په نیز دی.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَنْتَهَى عَلَى كُلِّ حَالٍ دِينَارًا أَوْ مَا يُعَدُّ لِلدِّينَارِ وَالْفَقِيرُ ذَلِكَ سَوَاءٌ {لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ} لِيُعَاذَ مِنْ كُلِّ حَالٍ وَحَالٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَاوَرًا { } مِنْ غَيْرِ قِصَلٍ.

حل الفقه ① معافو يو ډول يمني جامې وې ② عالم بالغ

زياده وتريح - اوفرماني امام شافعي رحمه مقرر کوي به امام په هريالغ باندې يو دينار يا هغه چې برابر وي د دينر سره مالدار او فقير دواړه په دې مقدار جزیه کې برابر دی. دا نه چې د مالدار نه دې په کال کې اته څلويښت او منځنۍ نه څلیرشت او غریب نه دولس روپۍ اخستې شي. لکه څنگه چې احناف چې فرماني: د مله ډول د نبي حضرت معاذ ته اخله ده په دې بالغ سړی او بالغې ښځې نه يو دينار او ي ددې دينر برابر برخين معافو چې يو ډول يمني جامې دي په بغیرد تفصيل نه په مينځ د توانگر او فقير کي که چرته د مالدارو متوسط او غریب په جزیه کي توپیر وو. نو نبي به حضرت معاذ ته بيان کړي وو خوچه هغوی نه دې بيان کړي ددې نه معلومه شوه. چه په غریب او مالدار دواړو باندې يوشان جزیه مقرر کونې شي.

وَأَنَّ الْجَزِيَّةَ أَمَّا وَجَبَتْ بَدَلًا عَنْ الْقَتْلِ حَتَّى لَا يَجِبَ عَلَى مَنْ لَا يَجُوزُ قَتْلُهُ بِسَبَبِ الْكُفْرِ كَالدَّرَاوِي وَالْيَسَوَانِ، وَهَذَا الْمَعْنَى يَنْتَظَرُ الْفَقِيرَ وَالْفَقِيرَ.

حل الفقه ① الدارای ماشومان ② النسوان زنانه ③ يتنظم شامليری

زياده وتريح - امام شافعي رحمه وړاندې بل دليل بيانوي اوڅکه چې جزیه واجب شوې ده په بدله د قتل کي. مرعنی هسې خو د کافر قتلول واجب وو خوچه ده جزیه ورکولو ته غاړه کيخوده. نو د قتل سزا دده نه ختمه شوه. او په جزیه ورکولوباندې دې خلاص شوې تردې چې نه واجبيږي دا جزیه په هغه چا چې نه وي واجب قتلول دهغه په سبب د کفر سره مرعنی چې څوک صرف کافروۍ نويه نفس کفر باندې دده قتلول نه واجبيږي او چې قتلول نې نه واجبيږي نو جزیه چونکه د قتل نه د بچ کيدو په عوض کي کافر اسلامي حکومت ته ورکوي نو په دوی باندې جزیه هم نشته. ځکه چې مبدل منه چې دقتل وجوب دې هغه نشته. چه بدل چې جزیه ده هغه به څنگه راشي. لکه ماشومان او زنانه ددوی قتل جائز نه دي. نو د قتل بدله چې جزیه ده دا به پرې هم واجب نه وي. اودا معنی مرعنی چې جزیه د قتل په بدله کي واجبيږي شامل ده فقير او مالدار دواړو ته. ځکه چې لکه څنگه توانگر په جنگ کي د مسلمانانو سره جنگيږي. نو دغه ډول فقير هم جنگيږي. اولکه څنگه چې په جنگ کي د توانگر قتل جائز دي. دغه ډول د فقير قتلول هم جائز دی. نو هرکله چې دواړه په حق د قتل کي برابر شو نو په حق د جزیه کي به هم برابر وي.

صروى تريح - په سابقه حديث نه ((خذ من کل حاله وحاله دينارا الحدیث)) دا ثابتيږي چه په ښځه باندې هم جزیه شته. اولته ددې عقلی دليل نه معلوميږي چه په زناو باندې جزیه نشته. دا د دواړو دليلونو په مينځ کي تناقض او تعارض دي دهدا په حاشیه باندې ددې نه دا خواب شوې دي چه معمريه فرمائيلى دي چه دا خبره غلطه ده چه په ښځوباندې جزیه شته. ځکه چې په ښځوباندې دجزیه دعدم وجوب په اړه کي ډير روايات راغلي دي کوم چې حاکم، ابن حبان وغيرهما نقل کړی دي. او په دغه رواياتو کي د ((حامله)) ذکر نشته. او ابو عبيد الله دا فرمائيلى دي چه دا حديث منسوخ دي. دا دهغه وخت سره متعلق دي. کله چې به په جنگ کي د مشرکانو سره دهغوی ښځې هم جنگيدلې خوروسته بيا دا حکم منسوخ شو. اود ښځود قتلولونه منع او شوه.

(۱) من حديث معاذ آخره أبو داود في الزكاة باب ۵ رقم ۱۵۷۸ والترمذي في الزكاة باب ما جاء في زكاة البقر والناس في الزكاة باب ۸ رقم ۲۲۹۹ وأحمد في المسند (۲۳۰۱۵) -

وَمَذْهَبًا مَقْبُولٌ عَنْ عُمَرَ (۱) وَعُمَّتَانِ وَعَلَى، وَلَمْ يَتَكَبَّرْ عَلَيْهِمْ أَحَدٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالْأَئِمَّةِ، حَبَّ نَهْمَةً لِمَنْ لَفَّ يَلَةً وَقَبَّ عَلَى الثَّقَافِ بِمِزْلَةٍ خَرَّاجِ الْأَرْضِ،

زیاده وتاریخ:- او مذهب زمور (۱) مذهب احنافو (۲) منقول دی حضرت عمر، عثمان، علی (ع) نه اوانکار نه دی کری په دوی باندې هیڅ یوکس د مهاجرینو او انصار صحابو (ع) نه، (۳) نوموړی شوه چه د مالدار، میانه حال او غریب په منځ کي چې د احنافو کوم توپیر کړې دي. دا صحیح دي. ځکه چې دلیل ورله شته. احناف پیغ په خپله مدعی باندې دوهم دلیل دا بیانونی (۴) اوڅکه چې دا (۵) جزیه د مذکر ضمیر په تاویل د خراج الرأس سره دي (۶) واجب شوې ده لپاره د کومک کاوه غازیانو سره (۷) یعنې اسلامی حکومت چې په کافرو باندې جزیه مقرر کوی. نویه دي باندې غازیانو سره کومک کوی. ځکه چې جزیه د غازیانو باندې تقسیمولې شی. د زکاة په مصارفو نشی تقسیمولې. نو واجبیږي به په توپیر سره (۸) هغه توپیر کوم چې وړاندې ذکر شو. چه په مالداراته څلویښت درهم په میانه حال باندې څلیرشت درهم او په غریب باندې دولس درهم (۹) پشان د خراج د زمکې (۱۰) یعنې لکه څنگه چې په خراجی مځکه کي د کومې زمکې پیداوار ښه وی په هغې باندې خراج زیات وی. او چه د کومې زمکې پیداوار قیمتی نه وی. یا کم وی. په هغې باندې خراج کم وی. لکه وړاندې چې ئې تفصیل تیرشو (۱۱)

وَمَذْهَبُ الْإِمَّةِ حَبَّ بَدَأَ عَنْ النَّصَرَةِ بِالنَّفْسِ وَالْمَالِ وَذَلِكَ تَقَاوُثٌ بِكَفَرَةِ الْوَفْرِ وَقَلْبِهِ، فَكَذَلِكَ أَجْرُهُ هُوَ بَدَلُهُ

زیاده وتاریخ:- اودا (۱۲) یعنې دا چې د مالدار او غریب په جزیه کي به توپیر وی (۱۳) ځکه چې دا (۱۴) جزیه تذکیر د ضمیر په اعتبار د خراج الرأس سره دي (۱۵) بدل دي د کومک نه په نفس سره اومال سره (۱۶) یعنې په مسلمانانو باندې دا واجب ده. چه دوی په خپل جان اومال سره د دارالاسلام ساتنه اوکړي. او اسلامی حکومت سره په دي باب کي کومک اوکړي. ځکه چې دا د دوی خپل اسلامی حکومت دي. او چونکه دمی کافران هم په دارالاسلام کي اوسیږي. نویه دوی باندې هم په خپل جان اومال سره د اسلامی حکومت کومک کول وو. خو چونکه ددوی همدردی د کافرانو سره وی. ځکه چې په دارالاسلام کي اوسیږي. او بیا هم ایمان نه راوړي. نویه دوی باندې د هغه نصرت او کومک په ځانې جزیه مقرر کړې شوې ده. چه دوی به اسلامی حکومت ته جزیه ورکوي (۱۷) اودا (۱۸) (مدد) مختلف وی په زیاتوالی د مال سره او په کموالی د مال سره (۱۹) ځکه چې یوکس غریب وی. نو دي به صرف خپل خان د اسلامی حکومت د ساتنه لپاره پیش کړي. او چه یوکس متوسط وی. نو دي به خپل خان او سورلی پیش کړي، او چه یوکس توانگر وی. نو دي به خپل خان سورلی او غلام پیش کړي (۲۰) اودا (مدد) او نصرت د اسلامی حکومت سره په خپل مال اوجان سره (۲۱) مختلف وی په زیاتوالی د مال سره او په کموالی د دي (مال) سره یعنې په مالدار باندې د اسلامی حکومت سره کومک کولو کي دمه واری زیاته راځي. چه خپل خان او مال دواړه پیش کوي. او په غریب باندې کمه راځي. چه صرف خپل خان پیش کوي (۲۲) نودغه ډول (مدد) کموالی او زیاتوالی راځي (۲۳) په هغه څیز کي چې وی بدل دي (نصرت) اومدد چې جزیه ده. یعنې لکه څنگه چې په مالدار مسلمان باندې دجان او مال زیاته دمه واری راځي. دغه شان چې جزیه چې د دي نصرت په ځانې په دمی باندې اسلامی حکومت ئې کول لازم دي. هغه به هم په مالدار دمی باندې زیاته وی. نوڅکه موږ وایو. چه د توانگر جزیه به زیاته د متوسط جزیه دهغې نه کمه اود غریب جزیه د ټولو نه کمه وی. چه تفصیل ئې وړاندې تیرشو (۲۴)

وَمَنْ رَأَاهُ فَقَوْلَ عَلَى أَنَّهُ كَانَ ذَلِكَ صُلْحًا، وَلَهُذَا أَمَرَهُ بِالْأَعْزِ مِنْ الْحَالَةِ وَأَنَّ كَأَنَّ لَا يُعْذَرُ مِنْهَا الْحَرْبُ.

هل اللغة ① الحاملة بالغه بنسخه

زیداره وتریخ: - او هغه حدیث چې روایت نې کړې دې امام شافعی رحمته الله علیه یعنې حدیث د معاذ رضی الله عنه نوهغه معمول دې په دې باندې چې دغه حکم د صلح په بنا (بنیاد) وو. یعنې نبی چې حضرت معاذ رضی الله عنه ته دا فرمانیلې وو. چه دهربالغ سړی او ښځې نه یو دینار اخله. نودا ځکه وو. چه کافرانو نبی صلی الله علیه و آله ته درخواست کړې وو. چه موږ جزیه درکوو. اوتاسو موږ سره صلح اوکړئ. نونبې صلی الله علیه و آله د جزیه د عام قانون په طور نه بلکه دوی سره یوه خصوصی معاهده کړې وه. اوپه هغې کښې دا فیصله شوې وه. چه په هربالغ به یو دینار جزیه وی. او ددې امله رحمته الله علیه د دېو دینار جزیه مقرر کولو حکم په صلح باندې مبنی وو. عام قانون نه وو. چه رحمته الله علیه حکم کړې وو نبی صلی الله علیه و آله هغه رحمته الله علیه ته په اخستلو رحمته الله علیه د بالغه ښځې نه اگر چه نشته اخستل رحمته الله علیه دعام قانون مطابق رحمته الله علیه ددې بالغې ښځې نه جزیه رحمته الله علیه بلکه جزیه صرف په سرو باندې مقرر کولې شی. خوهر کله چې نبی صلی الله علیه و آله حضرت معاذ رضی الله عنه ته دا حکم اوکړلو. چه ددوی په ښځویه هم جزیه مقرر کړې. نوددې نه دا معلومه شوه. چه دا حکم ددغه خلکو لپاره خصوصی حکم وو. د جزیه عام قانون نه وو.

جزیه به په چا مقرر کولای شو؟

قَالَ: (وَنُؤَمِّدُ الْجَزِيَّةَ عَلَى أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمَجُوسِ) لِقَوْلِهِ تَعَالَى: (مِنَ الَّذِينَ آتُوا الْكِتَابَ مَتَى يَأْتُوا الْجَزِيَّةَ) الْآيَةَ، وَنُؤَمِّدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَزِيَّةَ عَلَى الْمَجُوسِ. ()

زیداره وتریخ: - اومقرر کولی به شی جزیه په اهل کتاب یعنې یهود او نصاری باندې، اوپه مجوس باندې لکه هغوی عربیان وی اوکه عجم وی. اومجوس هغه نفر دی. چه د نور او ظلمت د خدائې قائلین دی. اودا وائی. چه خیرد د نورد اړخه وی. اوشر د ظلمت چاغه د اړخه وی. اوهم دا وجه ده. چه دوی د اور عبادت کوی. ځکه چې اورهم نوردې. کذا فی البیایه د امله د قول دالله تعالی نه رحمته الله علیه اوجنگیبری دهغه کسانوسره چی ایمان نه راوړی نه په الله باندې اونه په ورځ د آخرت اونه حراموی هغه څه چې حرام کړی دی الله اونه قبلوی دین حق رحمته الله علیه دهغه کسانو نه چې ورکړې شوې دې ورته کتاب رحمته الله علیه لاس باندې او وی دوی ذلیل رحمته الله علیه اومقرر کړې وه رسول الله صلی الله علیه و آله جزیه په مجوس باندې، لکه په بخاری کي چې دی چې نبی د مقام حجریه مجوس باندې جزیه مقرر کړې وه.

دجزيه اخستلو نه وړاندي دکافرانود ښځو اوماښومانو حکم

قَالَ: (وَمَعْدَا الْأَوَّلَانِ مِنَ الْمَجُوسِ) وَفِي عِلَالِ الشَّافِعِيِّ: مُؤَيَّدٌ: إِنَّ الْقِتَالَ وَاجِبٌ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: (وَمَا يُلَاقُهُمْ إِلَّا الْقَتْلُ مَا جَاءُوا تَرْكِهِمْ فِي حَقِّ أَهْلِ الْكِتَابِ بِالْكِتَابِ) وَفِي حَقِّ الْمَجُوسِ بِالْخَبَرِ يَقْبِي مَنْ وَدَّاعُهُمْ عَلَى الْأَصْلِ.

زیداره وتریخ: - رحمته الله علیه ابو الحسین قدوری رحمته الله علیه فرمائی. او رحمته الله علیه مقرر کولی به شی جزیه رحمته الله علیه په بت پرستو عجمیانو باندې اوپه دې رحمته الله علیه کي خلاف دې دامام شافعی رحمته الله علیه هغوی فرمائی. چه رحمته الله علیه ددوی سره رحمته الله علیه جنگ کول واجب دې. د امله دقول دالله تعالی نه چې جنگیبری دوی رحمته الله علیه کافرانو رحمته الله علیه سره، البته دا ده. چه موږ اوپیژندل جواز د پرخودو د قتال په حق د اهل کتابو کي په قرآن سره رحمته الله علیه دې آیت سره تردې چې دوی جزیه ورکړي رحمته الله علیه او رحمته الله علیه مو پیژندل پریښول دهجاد رحمته الله علیه په حق د مجوسو کي په خبر یعنې دحجر په مجوسو نبی جزیه مقرر کړې وه. نوپاته پاتې شو رحمته الله علیه دحکم د قتال او جنگ کولی رحمته الله علیه دوی رحمته الله علیه اهل کتابو اومجوسو رحمته الله علیه نه د علاوه نوروکسانو په حق کښې په خپل اصل رحمته الله علیه جنگ کول دی. یعنې د اهل کتابو اومجوسو نه علاوه د نورو کافرانو څخه به جزیه نشی اخستی. بلکه یا به اسلام قبلوی. اوپا به ورسره جنگ کولی شی.

(۱) فيه احاديث منها حديث مجاهد وهو ابن عبد الله المكي قال اتانا كتاب عمر بن الخطاب قبل موته بسنة، فرقو بين كل ذي محرم من المجوس ولم يكن عمر رضي الله عنه اخذ الجزية من المجوس حتى شهد عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه أن رسول الله اخذها من مجوس هجر اخرجه ناري في الجزية باب ۱ وأبو داود في الخراج والإمارة باب ۳۱ وأحمد في المسند (۱۹۱۱۱) -

وَلَمَّا أَتَاهُ نُجُودًا سَرِقًا فَهَرَبَ فَهَرَبَ الْحَزِيَّةَ عَلَيْهِمْ أَذْكَلٌ وَاحِدٌ مِنْهَا يَشْفُلُ عَلَى سَلْبِ النَّفْسِ مِنْهُمُ الْكُتَيْبُ وَيَقْدِي إِلَى السَّالِيبِينَ وَيَقْتَعُهُ فِي كَسْبِهِ،

حل لطفه: ① الاسترقاق: غلام جوړول ② ضرب: مقرر کول

ژباړه وتریخ: - اوزموب: «لدا حنا فی» دلیل دا دې. چه جائز دی غلامان جوړول دهغوی «لریعی داهل کتاب او مجوس نه د علاوه نورو کافرانو» نو جائز به وی مقرر کول د جزیه په هغوی باندې، ځکه چې هریود دې دواړو نه «لکه غلام جوړول دی او که جزیه مقرر کول دی» که دی اخستلو د نفس ددوی ته «لریعی ددوی په خپل خان کي څه اختیار نه پاتې کیږی. هر چه ددوی غلامان جوړول دی. نویه دې کي ددوی اختیار څه سلب کیږی. چه دوی د څه مالکان نشی جوړیدې. بلکه دوی چې څه گټی. هغه د مولی گټه شمار لې شی او په صورت د جزیه کي چې جزیه پرې مقرر کړې شی. نویه دې کي هم دده د اختیار ختمول دی» ځکه چې دې «لومی» گټه کوی. او ادا کوی دغه گټه «لدا جزیه په شکل کي» مسلمانانوته او خر چه دده په خپله گټه کي وی. «ننوده ته څه نه پاتې کیږی. ځکه چې څه گټی نوڅه ترې مسلمانان اخلی. اوڅه دده دخپلو ضروریاتو نه نه بچ کیږی. نودده نه جزیه اخستل داسې شو. لکه چې دده نه دده نفس واخستی شی. ددې امله موږ وایو. چه لکه څنگه د دوی غلامان جوړول جائز دی. نودغه ډول په دوی باندې جزیه مقرر کول هم جائز ده. البته که څوک دا اعتراض اوکړی. چه موږ دا نه منو. چه دیوکس غلام جوړول جائز وی. نویه هغه دې جزیه مقرر کول هم جائز وی. ځکه چې د کافر ماشوم او ښځې غلام جوړول جائز دی. خوددې باوجود په دوی باندې جزیه مقرر کول نشته. نوصحیح خبره دا ده. چه داسې اوونیلی شی. چه هر هغه کس چې دهغه غلام جوړول جائز وی. نویه هغه باندې جزیه مقرر کول هم جائز دی. خو په دې شرط چې هغه محل د جزیه مقرر کولو وی. او ښځه او ماشوم محل د جزیه مقرر کاوه نه دی. ځکه چې جزیه په هغه چا مقرر کولې شی. چه هغه گټه کوی. اودا دواړه که ماشوم دې او که ښځه د کسب او گټې نه عاجزان دی. نوځکه په دوی باندې جزیه نشی مقرر کولې»

په چاچه د جزیه مقرر کول نشته

﴿وَإِنْ ظَهَرَ عَلَيْهِمْ قَبْلُ ذَلِكَ قَوْمٌ وَنَسَاؤُهُمْ وَصِيَّاهُمْ قَوْمٌ﴾ [يُجَازِئُ اسْرِقًا قِيمَ]

ژباړه وتریخ: - او که غلبه راغله په دوی «لکافرانو» باندې وړاندې ددې «لجزیه مقرر کولو او اخستلو» نه، نو دوی «لکافران» او ددوی زنانه او ماشومان مال فی دې. ځکه چې ددوی غلامان جوړول جائز دی. «لنو غلامان جوړول نې جائز شو. نوددوی حکم دمال فی شو. په غازیانو په تقسیم لې شی»

د عربو د مشرکانو او مردودو ددوی د ماشومانو حکم

﴿وَلَا تُؤْصِرُ عَلَى عَبْدٍ وَلَا أَوْلِيَّانٍ مِنَ الْعَرَبِ وَلَا الْمُزَنِّيَّ﴾ [لَأَنَّ كُفْرَهُمَا قَدْ تَغَلَطَ، أَمَّا مُشْرِكُو الْعَرَبِ فَلِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَنَاقَبَ أَطْرَهُمَا وَالْقُرْآنُ نَزَلَ بِلِقَائِهِمَا فَالْمُجْزَأُ فِي حَقِّهِمَا أَطْرُهُ]

ژباړه وتریخ: - اونشته جزیه مقرر کول په بت پرستود عربو او نه په مرتدیانو، ځکه چې کفر دې دواړو «لنول» سخت دې. هر چه مشرکان دعربودې. «لنوددوی کفر زیاته گناه ده» ځکه چې نبي پیدا شوې وو ددوی په مینځ کي او قرآن پاک نازل شوي وو په دوی نو «لدا قرآن» اعجاز ددوی په حق کي ښکاره وو. «لخوددې باوجود چې هم په دوی کي پیغمبر پیدا شوې وو. اوهم ددوی په ژبه قرآن نازل شوې وو. ددوی ایمان راوړی. نویقینا چې دوی د سخت عذاب مستحق دی. او هغه دنیاوی سزا دا ده. چه دوی به یا ایمان راوړی. او یا به قتلولې شی. جزیه قبول د دوی نه نشته»

﴿وَأَمَّا الْمُزَنِّيُّ فَلِأَنَّ كُفْرَهُ بِرَبِّهِ يَعْنِي مَا هِيَ لِلْإِسْلَامِ وَكَفَّ عَلَى حَقَائِدِهِ فَلَا يَقْبَلُ مِنَ الْقُرْبَى إِلَّا الْإِسْلَامَ وَالسَّيْفُ يَأْتِيهِ الْعُقُوبَةُ وَفَعَلَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَسْتَرْقُ مُشْرِكُو الْعَرَبِ، وَجَوَابُهُ مَا قُلْنَا

حل لطفه: ① السيف: توره ② العقوبة: سزا ③ يسترق: غلام جوړول

شریعت په ده باندې جزیه مقرر کړې ده چه دې چونکه په اسلامی حکومت کې اوسېږي نولکه چې څنگه په نورو مسلمانانو باندې په وخت د اړتیا د اسلامی حکومت سره کومک کول ضروری دی. دغه ډول په ده باندې هم ضروری دی. نو د دغه نصرت په بدله کې په ده جزیه مقرر شوې ده. اودا دواړه ډله ښځه ده او که ماشوم نه شي قتلولې ډله جنګ کې. بلکه دوی ته به تعرض نشي کولې. او وړاندې تیر شو چه جزیه د قتل بدله ده. چه کافر جزیه ته غاړه کېږدی. نو دې د قتل نه بچ شو. اود ماشوم او ښځې قتلول جائز نه دی نو ځکه جزیه هم نشته. او نه دوی جنګ کولې شي. د امله د عدم اهلیت نه ډله یعنې په ماشوم او ښځه کې د پرې جزیه هم صلاحیت نه وی. نو ځکه په دوی باندې په جان او مال سره د اسلامی حکومت کومک او جنګ کاوه اهلیت او صلاحیت نه دی. ځکه چې دوی کمزوری دی. او وړاندې تیر شو چه جزیه د نصرت بدل دی چه نصرت کول لازم نه دی. ځکه چې دوی کمزوری دی. نو دوی ته د عدم اهلیت په بدله کې جزیه مسلمانان په خپل جان او مال سره د اسلامی حکومت ساتنه کوي. نو دوی به د دغه نصرت په بدله کې جزیه ورکوي. خو چونکه په ماشوم او ښځه باندې نصرت واجب نه دی. نو جزیه پرې هم نشته. ځکه چې جزیه بدل د نصرت نه دی. او چه مبدل منه نه وی لازم بدل به څنگه لازم شي!

په شلړونداوسین ډیرې (پوه) باندې دجزیه عدم هواز

قَالَ (وَلَا زَبْرٌ وَلَا غَيْرٌ) وَكَذَلِكَ الْمَقْلُوبُ وَالْقَيْمُ الْكَبِيرُ لِمَا يَتَّبَعُ. وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ عَجِبَ إِذَا كَانَ لِمَعَالٍ لَّهُ يُقْتَلُ فِي الْجَنَّةِ إِذَا كَانَ لَهُ رَأْيٌ

هل اللغة: ① المفلوج فالج وهلى ② زمن شل ③ اعمى: روند

ژباړه وتریخ:- فرمائی ډله ابو الحسنین قدوری ډله اوشته ډله جزیه ډله په شل، اونه په روند، اودغه ډول ډله جزیه ډله په فالج وهلى او شیخ کبیر باندې دهغه امله چې موږ بیان کړه ډله. لانه وجب بدلان عن القتل أو القتال) اودامام ابویوسف ډله نه روایت دي. چه واجبېری ډله جزیه ډله کله چې وی دده ډله شیخ کبیر ډله لپاره مال ځکه چې دې ډله شیخ کبیر ډله قتلولې شي عام طور کله چې وی دده لپاره راځي ډله چه د جنګ په امورو کې خپل قوم ته مشوره ورکوي. نویسا قتلولې شي. خو ظاهراً روایت هم هغه دې کوم چې وړاندې تیر شو. چه په ده باندې جزیه نشته.

(وَلَا عَلَى فَقِيرٍ غَيْرِ مُعْتَمِلٍ) إِلَّا مَا لِلشَّافِعِيِّ. لَهُ إِطْلَاقٌ حَدِيثٌ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

ژباړه وتریخ:- اوشته ډله جزیه ډله په معتمل ډله هغه فقیر چه دهغه گټه دهغه د خرج نه زیاته نه وی ډله باندې خلاف ثابت دی دامام شافعی ډله ډله هغوی فرمائی. چه په معتمل فقیر باندې جزیه واجب ده ډله د دوی دامام شافعی ډله لپاره دلیل اطلاق د حدیث معاذ ده. یعنې په هغه حدیث کې نبی ﷺ مطلقاً ذکر کړې دي چه د هریالغ نه جزیه اخله. د فقیر غیر معتمل استثنی ئې په کې نه ده کړې.

وَلَمَّا نَافَ عُمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمْ يَوْظَرْ عَلَى فَقِيرٍ غَيْرِ مُعْتَمِلٍ وَكَانَ ذَلِكَ مَعْفُورًا مِنَ السَّعَادَةِ وَاللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْأَرْضَ لَا يَوْظَرْ عَلَى أَرْضٍ لَا مَآقَةَ لَهَا فَكَذَا هَذَا الْحَرَمُ، وَالْحَدِيثُ مُتَوَلَّدٌ عَلَى الْمَعْتَمِلِ

ژباړه وتریخ:- اوزموږ لپاره ډله دلیل دا دی ډله چې عثمان ډله نه وه مقرر کړې دا ډله جزیه ډله په فقیر غیر معتمل باندې اووودا ډله حضرت عثمان ډله په موجودگی د صحابو ډله کې، ډله به هغوی کې چا په حضرت عثمان ډله باندې انکار نه دي کړي. نو دا اجماع سکوتی شوه. چه په فقیر غیر معتمل باندې جزیه نشته. او بل دلیل بیانوي ډله اوبله دا چې خراج د زمکې نشي مقرر کولې په هغه مخکه چې نه وی صلاحیت په هغې کې ډله پیداوان ډله نو دغه ډول دا خراج ډله جزیه ده. او خراج د راس دي. به نشي مقرر کولې په هغه کس باندې چې په هغې کې د گټلو صلاحیت نه وی ډله او حدیث ډله حضرت معاذ ډله کوم چې امام شافعی ډله نقل کړې دي ډله حمل دي په فقیر معتمل باندې یعنې هغه فقیر ترې مراد دي. چه هغه گټه دهغه د خرچې نه زیاته وی. نو په داسې فقیر باندې موږ هم د جزیه مقرر کاوه قائل یو.

په هر ډول مملوک باندې د جزیه مقرر شویو عدم جواز

(وَلَا يُضْمَرُ عَلَى الْمَمْلُوكِ وَالْمُكَاتَبِ وَالْمُدَبِّرِ وَالْمَوْلَى) لِأَنَّهُ بَدَلٌ عَنِ الْقَتْلِ فِي حَقِّهِ مَدْعَى النَّعْمَةِ فِي حَقِّهَا

اونه بشی مقرر کولې چې په غلام باندې او په مکاتب باندې او په مدبر باندې، او په ام ولده باندې، ځکه چې دا چې په بدل دې د قتل نه په حق دهغوی چې کافرانو کې چې په بدل د قتل بدله شوي او د کومک نه په حق زموږ چې په دارالاسلام کې مسلمان اوسېږي. نو په ده باندې لازم دی چې دې به په خپل جان او مال سره د اسلامی حکومت ساتنه کوي. او د مسلمان نه ددې امداد توقع کيدای شي. خود دمی نه نشی کيدې. ځکه چې دمی په دین کې دغیر مسلمه مرسته اومدد کوي. نو ددې نصرت اومدد په بدل کې په دې د میانو باندې جزیه مقرر کولې شي. نو دا خبره ثابته شوه. چې جزیه زموږ مسلمانانو په حق کې د نصرت نه بدل دي. یعنې کوم نصرت چې په مسلمانانو د اسلامی حکومت سره واجب وو. دهغه نصرت په ځانې په میانو جزیه مقرر شوې ده.

وَعَلَى أَهْلِهَا وَالْأُتَى لَا تُجِبُ فَلَا تُجِبُ بِالْأُتَى

ژباړه وتریخ: - د ټولو اول شی په اعتبار سره چې جزیه د قتل نه بدل دي. پکار ده چې په دوی باندې جزیه واجب شي. ځکه چې په جنگ کې د غلام، مکاتب قتل او استرقاق جائز دي. نو چې قتل او استرقاق شي جائز شو. جزیه مقرر کول پرې هم جائز شو. لکه چې وړاندې ددې تفصیل تیر شوي دي. او د دوهم جزیه اعتبار سره چې نصرت دي. نه و اجیبېږي. جزیه په دې کسانو باندې ځکه چې د اسلامی حکومت سره په جان او مال سره کومک کول او نصرت کول خو په هغه چا واجب وي. چې هغه د جان او مال مالک وي. او دا نفر د جان او مال مالکان نه دي. نو په دوی باندې په خپل جان او مال سره د اسلامی حکومت نصرت واجب نه دي. او چې نصرت واجب نشو. نو جزیه چې د نصرت بدل دي. هغه به هم واجب نه وي. ځکه چې بدل خو هله و اجیبېږي. چې مبدل منه واجب وي. تیمم خو هله و اجیبېږي. چې اودس واجب شوي وي. نو نه به و اجیبېږي. په دې مملوکینو باندې په شک سره، ځکه چې په اولنی اعتبار سره پرې جزیه و اجیبېږي. او په دوهم اعتبار سره پرې نه و اجیبېږي. نو په دې سره شک پیدا شو. او په شک سره یو حکم نشی ثابت کيدې.

(وَلَا يُدْفَعُ عَنْهُمْ مَوْلَاهُمْ) لِأَنَّهُمْ يَحْتَمِلُونَ الزَّادَ لَا يَسْتَبِيرُونَ

ژباړه وتریخ: - اونه به ورکوي د دوی مملوک، مکاتب وغیرې نه چې په دوی مالکان، ځکه چې هغوی د مالکانو برداشت کړي دي زیادت چې په کسب کې په سبب د دوی مملوکینو، یعنې هر کله چې دا مملوکین د خپلو مالکانو په ملکیت کې وو. نو ددوی په وجه ددوی مالکان د مالدارانو په ډله کې ګډ شو. او وړاندې تیر شوي دي. چې د توانګر جزیه به په کال کې اته څلویښت درهمه وي. او د فقیر به دولس درهمه وي. نو یو ځل ددوی مالکان ددې مملوکینو په وجه د زیاتې جزیه ور کاوه پابند شوي دي. نو که اوس ددوی په مالکانو ددې مملوکینو جزیه هم مقرر کړو. نو دا خو ظلم دي. ځکه چې د یو شی په سبب دوی دوه ځله په دوی باندې مالی وجوب راځي. او ظلم په اسلام کې ناروا دي.

په راهبانو د جزیه مقرر شویو حکم

(وَلَا يُضْمَرُ عَلَى الرُّهَّانِ الَّذِينَ لَا يَتَمَلَّطُونَ النَّاسَ) كَذَا أَذْكَرُهَا هَذَا وَذَكَرَ مُحَمَّدٌ عَنْ أَبِي حَبِيبَةَ أَنَّهُ يُضْمَرُ عَلَيْهِمَانِ كَالْمَوْلَانِ عَلَى الْقَتْلِ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ (۱)

(۱) القول الرابع هو قول أبي يوسف رحمه الله كذا في الخانية (۴۷۶/۴) ورد المختار (۲۹۴/۳) وملتقى الأبجر (۶۸۰/۱۱) نقلًا عن لغول الرابع (۴۹۳/۱).

ژباړه وتریخ: - اونه به شی مقرر کولې **«جزیه»** په راهبانو باندې هغه کسان چې گډون نه کوي د خلگو سره **«پلکه»** د خلگو نه خاڼله په خپله عبادت خانه کې وی **«دغه ډول ذکر کړی دی «ابو الحسین قدوری»** دلته **«په قدوری کې»** او ذکر کړی دی امام محمد **«په جامع صغیر کې»** دامام ابوحنیفه نه چې مقرر کولې به شی په دوی **«راهبانو»** باندې په دې شرط چې وی دوی قادر به کار کولو باندې **«او گټه کولې شی»** اودا قول دامام ابویوسف **«دې»**.

وَجْهَ الْوَضْعِ عَلَيْهِمُ أَنْ الْقَذْرَةَ عَلَى الْعَمَلِ هُوَ الَّذِي ضَمَّهَا أَصَاغُ كَيْفَ طِيلَ الْأَرْضِ الْخَرَجِيَّةِ وَجْهَ الْوَضْعِ عَنْهُمْ أَنَّهُ لَا قَتْلَ عَلَيْهِمْ إِذَا كَانُوا لَا يَتَطَلَّوْنَ النَّاسَ، وَالْجَزِيَّةُ فِي حَقِّهِمْ لِمَا سَأَلُوا الْقَتْلَ،

هل اللغة: ① ضمع ضائع كړلو ② التعميل: بیکاره کول ③ يخاطبون: گډون کوي

ژباړه وتریخ: - وجه د مقرر کولو **«جزیه»** دا ده. چه قدرت په کار باندې هغه قدرت چې ده ضائع کړې دې نواوگر خیدلو دا **«ضائع کول»** پشان د خالی پریخودو د زمکې خراجی **«لواو»** مسئله ده چې کله خراجی مخکې بغیرد کروندې اوفصل نه پرېنبولې پریخودې شی. نوهم به هغې باندې خراج وی. ځکه چې بې غوری د مالک د اړخه شوې ده. چه یوه مخکې قابله د کرونده وه. او ده په کې فصل اونکرلو، نودغه ډول دلته هم چې راهب په کار کولو قادر وو. او ده کار اونکرلو. نویه ده به جزیه مقرر کولې شی. ځکه چې ده خپل صلاحیت ضائع کړلو. او کارنې اونکرلو. نو کوتاهی دده د اړخه اوشوبه **«اووجه»** د پورته کولو **«جزیه»** ددوی **«راهبانو»** نه **«دا»** ده. **«چې»** نشته قتل په دوی باندې ځکه چې دوی گډون نه کوي د خلگو سره **«په جنګ کې»** اوجزیه په حق ددوی **«په کتاب کې»** کې په بدله د ساقط کاوه د قتل کې ده. **«په دوی جزیه ورکړی»** نودوی به د قتل نه بچ شی. او هرکله چې د راهبانو قتل نشته. نوجزیه به پرې هم نه وی. ځکه چې بیدل منه نه وی. نویدل به هم نه وی **«»**.

وَلَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ التَّعْمِيلُ ضَمِيمًا وَيَكْتَفِي بِصَحْوَةٍ فِي أَكْثَرِ السَّنَةِ.

هل اللغة: ① المعتمل: کار کونکې ② السنة: کال

ژباړه وتریخ: - اونشته خلاصې **«یعنی»** ضروری ده **«چې وی معتمل»** هغه کس چې کار کوي **«صحیح»** **«په»** صحت باندې روغ وی رنخور نه وی **«او کافی کیږی صحت دده په اکثر کال کې»** **«یعنی»** چې د کال په اکثره برخه کې چې د شپږو میاشتو نه زیاته موده ده. دې صحیح وی. نوله به په ده باندې جزیه مقرر کولې شی. ځکه چې اکثر لره حکم د کل دې. او که دکال په کمه موده کې رنخور وو. اود کار قابل نه وو. بیا به هم په ده باندې جزیه مقرر کولې شی **«»**.

دچانه جزیه ساقطیږي؟

(وَمَنْ أَسْلَمَ عَلَيْهِ جَزِيَّةً سَقَطَتْ عَنْهُ) وَكَذَلِكَ إِذَا مَاتَ كَافِرٌ أَخْلَافُ الْكُفَرِيِّ فِيهَا.

ژباړه وتریخ: - اوچا چې اسلام قبول کړلو. اوپه ده باندې جزیه وی. نوساقطیږي **«جزیه»** دده نه **«په»** اسلام نه روسته به دې جزیه نه ورکوي **«او دغه ډول «حکم» دې»** چه جزیه به نه ورکوي **«کله چې مړ شی یوکس په حالت د کفر کې»** خلاف ثابت دې دامام شافعی **«په»** دې دواړو **«مسئلو»** کې ، **«که»** د کافر مسلمانیدل دی. او که د کافر مړه کیدل دی **«»**.

لَهُ أَثْمًا وَجَبَتْ بَدَلًا عَنْ الْوَضْعِ أَوْ عَنْ الشُّكْنِ وَقَدْ وَصَلَ إِلَيْهِ الْمَوْضِعُ فَلَا يَسْقُطُ عَنْهُ الْوَضْعُ بِهَذَا الْقَارِضِ

ژباړه وتریخ: - د ده **«امام شافعی»** لپاره دلیل دا دې. چه دا **«جزیه»** واجب شوې ده په بدل د ساتنه **«د»** یولو دیني **«کې»** **«په»** دې مباح الدم وو. خوچه جزیه نه ورکړله. نو معصوم الدم اوگر خیدلو **«او یا»** **«په»** ده جزیه **«د»** اوسیدو نه **«په»** دارالاسلام کې ، یعنی چې کافر په دارالاسلام کې اوسیږي. او اسلامی حکومت دده د جان او مال ساتنه کوي. نودده داوسیدو او مال اوجان د ساتنه په بدله کې دده نه جزیه اخستی

شی ۱۰ او یقینا اورسیدلو ده ته معوض ۱۱ و هغه د قتل نه ساتنه دې چه دې د قتل نه محفوظ شو او په دارالاسلام کې اوسیدل دی چه ده ته په دارالاسلام کې د استوگنه ځانې ملاؤ شو ۱۲ نو نه به ساقطېږي د ده نه ۱۳ جزیه ۱۴ په دې عارض سره ۱۵ چه په اول صورت کې اسلام دې یعنی چې مسلمان شی او په دوهم صورت کې مرگ دې یعنی چې مړ شی ۱۶

کَسَافِي الْأَجْرَةِ وَالصَّلَامُ عَنْ دِمَارِ الْعَيْنِ.

ژباړه و تریخ: لکه څنگه چې په کرایه کې وی ۱۷ یعنې که یو ذمی په دارالاسلام کې په کرایه باندې ځانې واخلي او ددې نه روسته دې ایمان راوړی نو په ایمان راوړلو سره دده نه د کور کرایه نه ساقطېږي ځکه چې ده د کور نه فائده واخستله ۱۸ او ۱۹ لکه څنگه چې په صلح د قتل عمد کې وی یعنې چې ذمی راوړلگي یوسړې په قصد باندې قتل کړی او بیا دمقتول داو لیاؤ سره په څه معلوم عوض باندې صلح او کړی مثلاً هغه سره په یو لاکه روپۍ ور کاوه باندې صلح او کړی او ددې نه روسته دې مسلمان شی نو دده په اسلام راوړلو سره هغه عوض د قتل عمد چې یو لاکه روپۍ دی نو نه ساقطېږي ځکه چې ده ته معوض منه چې دده نفس د قصاص نه بچ کیدل دی حاصل شوې دې نو دغه ډول په زیر بحث مسئله کې هم دې ۲۰

وَلَمَّا قُلْتُ عَلَيْهِ السَّلَامُ {لَيْسَ عَلَى مُلِيهِ جَزِيَةٌ} (۱) وَلَا تَهَا وَجِبَتْ عَقُوبَةُ عَلَى الْكُفْرِ وَلَهُدَا أَلَسْمَى جَزِيَةٌ وَهِيَ وَالْجَزَاءُ وَاجِدٌ وَعَقُوبَةُ الْكُفْرِ تَسْقُطُ بِالْإِسْلَامِ وَلَا تَقَامُ بَعْدَ الْمَوْتِ،

ژباړه و تریخ: اوزمور لپاره دلیل د نبی ﷺ قول دې چه نشته په مسلمان باندې جزیه ۲۱ په دې کې دا تفصیل نشته چه مورزاده پیدانشی مسلمان وی او که د روسته نې ایمان راوړې وی ۲۲ او په دا چې دا ۲۳ جزیه ۲۴ واجب شوې ده ۲۵ په کفر باندې ۲۶ په حیثیت د سزا په کفر باندې ۲۷ چه ده یوحق دین چې دین اسلام دې دهغې د قبولولو نه انکار کړې دې نو ده ته دې په دنیا کې هم ددې عمل سزا د جزیه په شکل کې ملاؤ شی ۲۸ او ددې امله ۲۹ چه دا جزیه جزا د کفر ده ۳۰ نامداره کړې شوې ده په جزیه سره او دا ۳۱ جزیه ۳۲ او جزاء ۳۳ د دواړو ۳۴ یوه معنی لری ۳۵ ځکه چې جزیه هم د کفر جزاء ده نو هرکله چې جزیه سزا د کفر ده او دې کس د کفر نه توبه او ویستله او په اسلام کې داخل شو نو بیا قانون دا دې چې ۳۶ جزاء د کفر ساقطېږي په اسلام سره ۳۷ ځکه چې عربی کافرو ی نو دې واجب القتل دې خو چه ده اسلام قبول کړلو نو دده سزا چې قتل وو هغه په اسلام راوړلو سره ساقط شوې ۳۸ اونشی مقرر کولې ۳۹ جزیه ۴۰ روسته دمرگ نه یعنې څوک چې مړشی نو دمرگ نه روسته په ده باندې جزیه نشی مقرر کولې ۴۱ اگر چې ده په میراث کې مال پریښولې (په خودې) وی ځکه چې مرگ پشان د قتل دې ځکه چې مرگ د قتل نه خلیفه او نائب دې نو لکه څنگه چې یو کافر په جنگ کې قتل کړې شی نو د هغه د قتل نه روسته دهغه په مال کې جزیه نشی مقرر کولې نو دغه شان چې په خپل مرگ مړشی هم به نشی مقرر کولې ۴۲

وَلَا تَشْرَعُ الْعُقُوبَةُ فِي الذَّنْبِ لَا يَكُونُ إِلَّا فِي مِمَّ الشَّرِّ وَقَدْ انْذَقَرِ الْمَوْتُ وَالْإِسْلَامُ،

ژباړه و تریخ: ۴۳ ځپل عقلی دلیل دا بیانولی ۴۴ او ځکه چې مقرر کول د سزا په دنیا کې نه وی مگر لپاره د لرې کاوه د شراویقینا هغه ۴۵ څه دفع شو په مرگ باندې او په اسلام باندې یعنې جزیه چې مقرر کولې شی نو دا یو ډول سزا ده چه کافر ته دهغه په کفر باندې په دنیا کښې ورکولې شی هم دا وجه ده چه ذمی کافر کله جزیه ورکوی نو په رسوائې او ذلت باندې نې ورکوی او دا جزیه چې په ده باندې په دنیا کښې مقرر کولې شی نو ددې لپاره چې دده د شر نه مسلمانان محفوظ وی هغه داسې چې په ده باندې جزیه مقرر وی نو دې به د جزیې د رقم پیدا کاوه لپاره مزدوری کوی نو چه مزدوری کوی دده جان به هم په خپل کار کې

(۱) من حدیث ابن عباس (رضی الله عنه) أخرجه أبو داود فی الخراج باب ۳۳ رقم ۳۰۵۳ والترمذی فی الزکاة باب ۱۱ وأحمد فی المسند (۲۲۳۱۱).

بوخت وی. اوچه بیا په مزدوری باندې کومې پیسې اوسې نو هغه به د جزیه په شکل کې اسلامي حکومت ته ورکړي. نومال شي هم خرچ شو. نو په دې طريقه به دې د مسلمانانو خلاف خپل جان او مال نشي استعمالولي. او که چیرته په دې باندې جزیه نه وه مقرر، نو دې به د مسلمانانو خلاف سازشونه جوړولو او دوی ته نقصان رسولو ته اوزگاروي. اویقیناً لرې شو شر ملامدې کافر به په مرگ سره هلاکې شو. نو دده د شوریو څخه شوه. او په اسلام سره هلاکې مسلمان شو. نو دده د شر ویره ختمه شوه. نو د کومې ویرې د امله چې په کافرانو باندې جزیه مقرر شوې وه. هغه ویره ختمه شوه. نو جزیه هم ختمه شوه. گویا چې د کافرانو د شر نه ویره د جزیه مقرر کاهه سبب وو. او دا قاعده ده. چه په انتفاء د سبب سره انتفاء د مسبب راځي.

وَأَلْزَمْنَا وَجِبْتَ بَدَلَ لَاحِقِ النَّصْرَةِ قَفِي حَقًّا وَقَدْ قَدَّرَ عَلَيْهَا بِنَفْسِهِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ وَالْعَهْدُ تَثْبُتُ بِكُونِهِ أَهْمًا وَالْإِذْنُ يُكُنْ مِلْكُ نَفْسِهِ فَلَا مَعْنَى لِإِجْبَابِ بَدَلِ الْعَهْدِ وَالسُّكْنَى.

حل المسألة: ① النصرة: مدد ② يسكن: اوسېږي

ژباړه وتریخ: - ځېل عقلی دلیل دا بیاني ځې اوبله دا چې دا هلاکې به د جزیه په بدل کې د نصرت په حق زموږ کې هلاکې چې په دارالاسلام کې مسلمان اوسېږي. نو په دې باندې لازم دي. چه دې به په خپل جان او مال سره د اسلامي حکومت ساتنه کوي. او د مسلمان نه ددې امداد توقع کیدای شي. خود ځمې نه نشي کیدې. ځکه چې ځمې په دین کې د غیر مسلمو خلکو مرسته اومدد کوي. نو ددې نصرت اومدد په بدله کې په دې ذمیانو باندې جزیه مقرر کولې شي. نو دا خبره ثابته شوه. چه جزیه زموږ مسلمانانو په حق کې د نصرت نه بدل دي. یعنی کوم نصرت چې په مسلمانانو د اسلامي حکومت سره واجب وو. دهغه نصرت په ځانې په ذمیانو جزیه مقرر شوې ده. نو جزیه بدل شو. او نصرت مبدل منه. اویقیناً دې قادر شوې دي په دې هلاکې نصرت باندې په خپله روسته د اسلام قبولولو نه، اویا ته که امام شافعي علیه السلام دا فرمانی. چه جزیه د عصمت په بدله کې واجب شوې ده. او عصمت ده ته حاصل شوې دي. نو جزیه ترې نه ساقطېږي. نو دهغه نه ځواب دا دي. چه. او عصمت ثابتېږي په کیدو دده هلاکې مسلمان سره چې دې بنیادم دي. هلاکې هرا انسان معصوم الدم دي. البته کافر چه مباح الدم گرځي. نو دا دهغه د کفر په وجه گرځي. نو موږ دا نه منو. چه جزیه د عصمت په بدله کې واجب ده. بلکه عصمت خو هغه ته د آدمیت په وجه حاصل دي. البته د کفر په وجه دغه عصمت زائله شوې دي. او چه کفر ختم شو. نو عصمت دوباره راغله. اویا ته که امام شافعي علیه السلام دا فرمانی. چه دا جزیه دده نه ځکه اخستې شي. چه دې په اسلامي ملک کې اوسېږي. او ده ته یو ځل ساتنه حاصل شوې دي. او دې ددغه ساتنه نه مستفید شوې دي. نو په اسلام راوړلو سره جزیه نه ختمېږي. ځکه چې د جزیه دکوم شي په عوض کې مقرر شوې ده. هغه ده ته حاصل شوې دي. نو دهغه نه ځواب دا دي. او ځمې اوسېږي په ملکیت خپل کې، نو نشته څه وجه د واجبولو د بدل عصمت لپاره هلاکې په دغه نوم مسلم باندې جزیه ځکه واجب ده. چه دده نفس ته یو ځل عصمت ملاو شوې دي. او اونیشته څه وجه چې جزیه عوض دي دې. اوسیدو نه هلاکې دارالاسلام کې په امن سره. نو هر کله چې دا ثابته شوه. چه جزیه نه د عصمت نه بدل دي. اونه په دارالاسلام کې د اسیدو نه بدل دي. بلکه دا د کافر د شر نه د ساتنه لپاره مقرر شوې ده. نو چه کله کافر مسلمان شو. یا مو شو. نو دهغه د شر نه ساتنه راغلو. ځکه به جزیه ساقطېږي.

د دوو کالو په جزیه کې تداخل

وَإِنْ اجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ الْحَوْلَانِ تَدَاخَلَتْ. وَفِي الْحَيَامِ الصَّغِيرِ. وَمَنْ لَمْ يُؤْخَذْ مِنْهُ خَرَأَ رَأْسُهُ حَتَّى مَضَتْ السَّنَةُ وَجَاءَتْ سَنَةٌ أُخْرَى لَمْ يُؤْخَذْ. وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (١). وَقَالَ أَبُو يُونُسَ وَحَمْدٌ رَحِمَهُمَا اللَّهُ: يُؤْخَذُ مِنْهُ وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ

(١) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في البحر الرائق (١١٢٥) والدر المختار (٢٩٥١٣) والخانية (٤٧٦١٤) والهندية (٢٤٦٢٠) ورد المختار (٢٩٦١٣) نقلاً عن القول الرابع (٤٩٤١١) -

ژباړه وتریخ: اوکه جمع شی په ده «ډمی» باندې «جزیه» ددو کلونو، نو تداخل به راځی په دې کې «یعنی چې د یو کال جزیه ورکړی. نو دا به د بل کال د جزیه نه هم کافی کیږی» او په جامع صغیر کې دی. چه د کوم کس نه وانه اخستی شو خراج د سرده «یعنی جزیه» تردې چې تیر شو کال او راغلو بل کال، نو نه به شی اخستی د ده نه «ډډل کال جزیه، بلکه دا ولنی او دوهم کال دواړو لپاره د یو کال جزیه اخستل کافی کیږی» اودا حکم په نیز د امام ابوحنیفه رحمه الله باندې دی. او فرمائی دی. امام ابویوسف او امام محمد رحمهما الله چې اخستی به شی دده نه «ډډل کال جزیه، او تداخل جائز نه دي. یعنی ددو کالو جزیه به ترې اخستی شی» اودا قول «لعدم جواز د تداخل» د امام شافعی رحمه الله هم دي.

د کال پوره کیدو نه وړاندې د مرګ نه روسته د جزیه حکم

(وَإِنْ مَاتَ عِنْدَ غَايَةِ السَّنَةِ لَمْ يُغَدَّ مِنْهُ فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا، وَكَذَلِكَ إِنْ مَاتَ فِي بَعْضِ السَّنَةِ)

ژباړه وتریخ: اوکه مړ شو «ډمی» په وخت د پوره کیدو د کال «ولنی» کې «چه اولنی کال پوره شی. او دوهم پیل شی» نو نه به شی اخستی دده «ډمی» نه «یعنی دده د مال نه» په قول د دوی «امامانو» ټولو کې «که امام شافعی دي، اوکه اخاف دي» اودغه ډول حکم دي «چه جزیه به نشی اخستی» چې مړ شی په بعضې برخه د کال کې، «څخه که دې د وجوب نه وړاندې مړ شوی وی. نو خبره ښکاره ده. او که د وجوب نه روسته مړ شوی وی. نو زموږ د احنافو رحمهم الله په نیز باندې په مرګ سره د جزیه وجوب ساقط شو. لکه څنگه چې وړاندې تیر شو»

أَمَّا سَأَلُهُ الْمَوْتُ فَقَدْ ذَكَرْنَا وَقِيلَ غَرَاءُ الْأَرْضِ عَلَى هَذَا الْخِلَافِ. وَقِيلَ لَا تَدْخُلُ فِيهِ بِالْإِتِّفَاقِ.

ژباړه وتریخ: او هر چه مسئله د مرګ ده، «چه ډمی مړ شی. نو دده په مال کې به جزیه وی او که نه» نوموړ ذکر کړې ده، «په دې قول سره چه، لأن شرع العقوبة في الدنيا لا تكون إلا لدفع الشرور قد اندفع بالوفاة والإسلام» او ویلی شوی دی. چه خراج د زمکې هم په دې خلاف باندې دي. «یعنی که د دوو کالو خراج په مخکه باندې جمع شی. نو د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د یو کال په ورکولو سره د بل کال خراج ساقطیږی. ځکه چې تداخل په کې راځی. او د صاحبینو او امام شافعی رحمهم په نیز نه ساقطیږی» او ویلی شوی دی. چې نه دا ځلېږی «ډی یو کال خراج د بل کال په خراج د زمکې کې» په اتفاق سره «ډ ټولو امامانو په نیز، د دوهم روایت وجه چې د زمکې په خراج کې تداخل جائز نه دي. دا ده. چه خراج د زمکې په حالت د بقاء کې چې مخکه پاته وی. نو دا موته دي. قطع نظر دې نه چې دا خراج د کفر عقوبت او سزا ده او که نه ده، هم دا وجه ده. که یو مسلمان خراجی مخکه واخلی. نو په ده باندې خراج واجبېږی. نو پکار ده چې په دې کې تداخل رانسی. په خلاف د جزیه ځکه چې په جزیه کې ابتداء او بقاء دواړو کې معنی د عقوبت پرته ده. هم دا وجه ده. چه د مسلمان په حق کې بیخي نه واجبېږی. نو هر کله چې په جزیه کې معنی د عقوبت ابتداء او بقاء شته. نو جزیه عقوبت شو. او په عقوباتو کې تداخل جائز دي. لکه گورۍ چې یوکس دوی (دود) نفر قتل کړی. نو دواړو په عوض کې به دې قصاص کولای شی. دا نه چې د یوه بدل کې قصاص شی. او بدل په بدل کې پرې دیت لازم شی»

هَذَا فِي الْخِلَافِ أَنَّ الْخَرَاجَ جَبَّ عَوْضًا، وَالْأَعْوَاضُ إِذَا اجْتَمَعَتْ وَأَمَكَّنَ اسْتِيفَافُهَا تُسَوَّى، وَقَدْ أَمَكَّنَ فِيمَا نَحْنُ فِيهِ بَعْدَ تَوَالِي السِّنِينَ، بِحَالِ مَا إِذَا اسْتَمْرَ الْأَلَةُ فَقَدْ رَأَيْتُمْ أَنَّهَا.

هل اللغة: ① الاعواض جمع د عوض ده بدله ② الاستيفاء تمام (پوره) حاصلول ③ التوالى پرله پسې والى
ژباړه وتریخ: د صاحبینو لپاره دلیل په خلاص مسئله کې «چه په ده باندې د دوو کالو جزیه جمع شی. نو تداخل په کې جائز نه دي» دا دي. چه خراج واجب شوي دي په عوض کې «لکه څنگه چې وړاندې تیر شوی دي» او «قانون دا دي چه» عوضونه چې کله جمع شی. او ممکن وی حاصلول د هغې «عوضونو»

نوپوره به اخستلې شې ځنگه چې په عامو اغواضو کې وې. مثلاً چې يوکس باندې د يوکس دوې (دوه) زره روپۍ وې. زر روپۍ د يوڅيز وې. او زر روپۍ د بل شې وې. نو چونکه ده د دوو زرو په عوض کې دوې (دوه) شیان (څيزونه) اخستې دي. نو دې به دوې (دوه) زره روپۍ ورکوي. او يقيناً ممکن ده، وصولې به هغه مسئله کې چې موږ په هغې کې يو. ځکه مسئله د جزیه ده. روسته د تيريدو د دوو کلونو نه، ځکه چې دې ژوندي وې. نو د ژوندی کس نه د مال وصولی ممکن ده. په خلاف د هغه صورت کې چې دې اسلام قبول کړی، ځکه چې متعذره شوه وصولی ځکه چې د جزیه روسته د اسلام قبولولو نه، ځکه چې دایمان د امله مؤمن معزز او محترم او گرځيدلو، نو په کوم حیثيت چې جزیه واجب شوې وه، چه عقوبت دې به هغه حیثيت دده نه جزیه نشي اخستې، او په کومه مسئله کې چې موږ يو، نو دا مسئله خود ذمی کافر د جزیه مسئله ده. د مسلمان د جزیه مسئله نه ده.

وَأَبَى حَتِيفٌ أَنْ يَأْتِيَ بِتَلْبِيسٍ قَائِمًا، وَالْقَائِضُ مِنْهُ قَاعِدٌ. وَلَمْ يَوَاقِفْ: يَأْخُذُ بِتَلْبِيسِهِ وَيَقْرَهُ هَذَا وَقَوْلُ: أَعْلَى الْجَزِيَّةِ: ذِي قَبْضَتِ أَلْفَ عَقُوبَةٍ، وَالْعُقُوبَاتُ إِذَا اجْتَمَعَتْ تَدَاعَلَتْ كَالْحُدُودِ.

هل اللغة: ① الاصرار: هميشوالې ② التلبس: د سيني سره چې کومه کالی وې. هغه به ترې اونيښی. چه په پښتو کې ترې په گريبان سره تعبير کولې شې
ژباړه و تريح: - او دامام ابو حنيفه څخه لپاره دليل دا دی. چه دا ځیزیه واجب شوې ده په حیثيت د عقوبت ځیزیه ذمی باندې. چه دې ځیزیه هميشوالې کوي په کفر باندې، ځکه هر کله چې ده د اسلام غونډې بهترين دين په مقابل کې کفر خوښ کړلو. نو ده ته به ددې سزا د جزیه په صورت کې ورکولې شې. لکه څنگه چې موږ ددې بيان او کړلو ځیزیه دې قول سره، «لأنها واجب عقوبة»، او ددې امله ځیزیه د سزا په طور په ذمی باندې واجب ده. چه دا ده لپاره په دنيا کې رسوائی ده. نه به شې قبولې دده ځیزیه نه که راوړي. ځکه المال تمه په لاس د قاصد خپل باندې په اصح روايت کې د رواياتو نه، ځکه چې دې نې د خپل قاصد په لاس باندې راوړي. نو دې د رسوائی نه بچ شو. حالانکه د جزیه مقرر کاوه په مقاصدو کې يو مقصد دا هم دی. چه دې رسوا او ذليله شې. بلکه دې به مکلف ځیزیه کولې شې. چه راوړي دا ځیزیه په خپله باندې او ورکوي به نې په ولاړه او اخستونکي دده به وی ناست ځیزیه دې به ولاړ وې. او څوک چې ترې جزیه وصولوي. هغه به په عزت باندې ناست وې. او په يو روايت کې دې چه اخلي به نې ترې اخستونکي او وصولونکي په تلبس سره ځیزیه د سيني سره چې کومه کالی وې. هغه به ترې اونيښی. چه په پښتو کې ترې په گريبان سره تعبير کولې شې. او حرکت به ورته ورکړي په حرکت ورکاوه سره ځیزیه گريبان به ترې په زور سره اونيښی. او ځیزیه اخستونکي به ځیزیه ورته وائی. راکړه جزیه اې ذميه! او ونيلې شوي دي. چه ځیزیه داسې به ورته وائی. اې د الله دشمنه!، نو ثابته شوه. چه دا جزیه عقوبت دې. او عقوبات چې کله جمع شې. نو په هغې کې د داخل راځي. لکه حدود چې دي.

وَأَتَتْهَا وَبَعَتْ بَدَلًا عَنْ الْقَتْلِ فِي حَقِّهِ وَعَنْ النُّصْرَةِ فِي حَقِّهَا كَمَا ذَكَرْنَا، لَكِنْ فِي الْمُسْتَقْبَلِ لَا فِي الْمَاضِي لِأَنَّ الْقَتْلَ إِنَّمَا يُسْتَوْفَى لِحَرَابِ قَائِمٍ فِي الْحَالِ لَا لِحَرَابِ مَا ضَى، وَكَذَلِكَ النُّصْرَةُ فِي الْمُسْتَقْبَلِ، لِأَنَّ الْمَاضِي وَقَعَتِ الْغَنِيَّةُ عَنْهُ.

هل اللغة: ① الحراب: فتنه ② الغنية: بې پرواهي

ژباړه و تريح: - ځیزیه د دامام ابو حنيفه څخه لپاره بل دليل بيانوي ځکه او څکه چې دا ځیزیه واجب شوې ده به بدل د قتل کې په حق د هغوی ځیزیه کفراني ځیزیه کې لکه څنگه چې موږ ذکر کړه. ځکه، «وَلأنها وجبت عن النصرة في حقها»، البته دومره ده. چه ځیزیه د قتل نه بدل ده. نو دا ښکاره کيږي. په مستقبل کې ځیزیه په راروانه زمانه کې دا ذمی کافر په جزیه ورکاوه سره د قتل نه بچ شوې. نه په ماضی کې ځیزیه چې ماضی زمانه خو تيره شوې ده. او دغه ډول نصرت ځیزیه په حق کې ښکاره کيږي. په مستقبل کې، ځکه چې ماضی

راغلي ده بې پرواهي د هغې **مماضي** نه، **ملاويه** دې باندې دليل چې جزیه د کافريه حق کې د قتل اوزموږ په حق کې د نصرت نه په مستقبل کې بدل دي په ماضي کې نه دي. دليل دا بيانوي **مماضي** ځکه چې قتل کولای شي **مماضي** د هغه فتنه د امله کومه چې قائمه ده فی الحال **مماضي** چې کافر قتل کړې شي. نوبه دغه وخت کې چې کوم جنگ پیل شوې دي. او د کافرانو د اړخه چې مسلمانانو ته د تکلیف رسیدو ویره ده. هغه به ختمه شي **مماضي** نه د هغه فتنه لپاره چې تیره شوې وی. **مماضي** که وړاندې د مسلمانانو او کافرانو په مینځ کې جنگ شوې وی. نو د هغه جنگ هغه فتنه او ویره خو ختمه شوې وی **مماضي**.

زمانی تریخ:- «قوله لکن فی المستقبل لا فی الماضي» د جزیه د وجوب تحقق که د قتل عوض وی او که د مسلمانانو په حق کې د نصرت عوض وی، دا به د مستقبل او راروانې زمانې لپاره متحقق کیږي. د تیر شوې زمانې لپاره به نه متحقق کیږي. په اول صورت کې که دا د قتل نه عوض شی. نو دا د راروانې زمانې لپاره ځکه ده. چې په راروانه زمانه کې به ډمی د قتل نه بچ شي. او په دوهم صورت کې که جزیه د نصرت نه عوض وی. نو د دې وجوب د مستقبل او راروانې زمانې لپاره متحقق کیږي. یعنی چې ډمی جزیه ورکوي. نو د ده جزیه ورکول اسلامی حکومت سره امداد دي. چه د دې په ذریعه به اسلامی حکومت د نورو فتنو او جنگونو نه بچ شي.

أَمَّا قَوْلُ الْمُؤَيَّدِ فِي الْجَمَاعَةِ الصَّغِيرَةِ جَاءَتْ سَنَةُ أُخْرَى، چور بَعْضُ الْمُخَافَةِ عَلَى الْمَضِيِّ فَجَاءَ. وَقَالَ: الْوُجُوبُ بِأَيِّ السَّنَةِ، فَلَا بُدَّ مِنَ الْمَضِيِّ لِيَتَحَقَّقَ الْإِجْتِمَاعُ قَتْلًا أَعْلَى.

زیاده و تریخ:- بیا قول دامام محمد **عليه السلام** په اړه د جزیه کې **مماضي** چې نې کړې دي **مماضي** په جامع صغیر کې **مماضي** هغه ده. چه راشی بل کال، **مماضي** دامام محمد **عليه السلام** د جامع صغیر دا عبارت **مماضي** حمل کړې بعضې عالمانو **مماضي** په تیریدو باندې **مماضي** لفظ دجاء اگر چه د راتلو لپاره استعمالیږي. خو دلته ترې مراد ماضي یعنی تیریدل دي. یعنی چې دوهم کال هم تیر شي. **مماضي** مجازاً **مماضي** مجازاً ځکه دي. کله میاشت داخله شي. نو لازمی خبره ده. چه د دغه میاشتي اړخه هم راځي. نو د میاشتي د اول تیریدل د میاشتي د آخر تیریدو لپاره لازم دي. نو دا د قبیلې د ذکر د ملزوم مراد ترې نه لازم ځني دي. او دا نه دي مگر مجاز **مماضي** او نیلی دي **مماضي** دغه بعضو مشانخو **مماضي** چې وجوب **مماضي** جزیه راځي **مماضي** په آخر د کال باندې **مماضي** کله د کال آخر راشي. نو هله به جزیه لازم کیږي. نو نشته مخلص د تیریدو **مماضي** کال نه، یعنی د کال تیریدل ضروری دي. او دا د دوهم کال پوره تیریدل ځکه ضروری او گرځولې شي **مماضي** چې ثابت شي جمع کیدل **مماضي** دوو کلونو **مماضي** نو تداخل **مماضي** دوو کالو د جزیه **مماضي** به واقع شي. **مماضي** د لاندیز دا شوه. چه د دې مشانخو په نیز به دوهم کال هله حسابیږي. چې پوره کال تیر شي. دا نه چې دوهم کال داخل شي. نوبه ده باندې جزیه لازم شوه **مماضي**.

وَعِنْدَ الْبَعْضِ هُوَ مُخْتَرَى عَلَى حَقِيقَتِهِ، وَالْوُجُوبُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ بِأَوَّلِ الْحَوْلِ فَيَتَحَقَّقُ الْإِجْتِمَاعُ بِمَجْرَدِ الْمَجِيءِ وَالْأَصَحُّ أَنَّ الْوُجُوبَ عِنْدَ أَبِي إِبْنِ الْحَوَّلِ، وَعِنْدَ الشَّافِعِيِّ فِي آخِرِهِ وَغَيْرِهَا بِأَوَّلِ زَكَاةٍ.

حل اللغة: ① المحل راتل ② الحول: کال

زیاده و تریخ:- اوبه نیز د بعضې مشانخو **مماضي** دا **مماضي** دامام محمد **عليه السلام** په جامع صغیر کې چې ،، و جَاءَتْ سَنَةُ أُخْرَى ،، جاری دي په حقیقت خپل باندې او وجوب **مماضي** جزیه راځي په نیز دامام ابو حنیفه **عليه السلام** په اول د کال **مماضي** څنګه کال پیل شي. نو جزیه واجب شوه **مماضي** نو ثابتیږي جمع کیدل **مماضي** دوو کلونو **مماضي** صرف په راتلو **مماضي** او دوهم کال، یعنی چې یو کال پوره تیر شي. او دوهم کال څنګه پیل شي. نو دا دوي **مماضي** کله جمع شول **مماضي** او زیات صحیح قول دا دي. چه وجوب **مماضي** جزیه زمور **مماضي** د احنافو **مماضي** په نیز واقع کیږي، په اول د کال باندې **مماضي** څنګه د کال اول پیل شي. نو د دغه کال جزیه واجب شوه **مماضي** او په نیز دامام شافعی **عليه السلام** **مماضي** جزیه **مماضي** په آخر د کال باندې، **مماضي** کال ختم شي. نو جزیه به واجب شي **مماضي** د امله د قیاس نه په زکاة باندې **مماضي** په زکاة کې وجوب هله راځي. چه کال تیر شي. د کال د تیریدو نه وړاندې زکاة نه

كتاب السير

واجبيري. دغه ډول دلته په باب د جزیه کي هم ، جزیه به هله واجبيري. چه کال تیر شی. خودا قیاس صحیح نه دی. ځکه چې په زکاة کي د کال تیریدل د نماء لپاره شرط دي چه نماء حاصله شی. اونماء د کال نه په کمه موده کي نه حاصليري. بلکه چې کال تیر شی. نو هله نماء حاصليري. ځکه چې په کال کي خلور فصلونه وی. ددې پوره تفصیل په کتاب الزکاة کي تیر شوي دي. دلته مو ورته صرف اشاره غوندي او کړلېږه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مَا وَجَبَ بَدَلَهُ عَنْهُ لَا يَتَّقِي الْأَفْسَ الْمُسْتَقْبِلَ عَلَى مَا قَرَّرْنَاهُ فَقَدْ رَاجَاهُ بَعْدَ مَعْنَى الْحَوْلِ فَأَوْجِبْنَا فِي أَوَّلِهِ.

ژباړه و تشریح:- او زموږ څرګند احوافو ښیښي، لپاره څرګند دلیل دا دي. چې څرګند کومه جزیه چې واجبه شوې ده په بدل کي ددې څرګند نه، هغه نه متحققه کيري، مګر په مستقبل کي، لکه څنګه چې موږ ددې بیان او کړلو. څرګند دي قول سره چې ، ،أن الجزية بدل عن القتل في حقهم وعن النصرة في حقنا وهذا إنما يتحقق في المستقبل لا في الحاضر) نو متعذر شو څرګند معنی مشکل او ګران شو څرګند واجبول ددې څرګند جزیه څرګند روسته د سیریدو د کال نه، نو موږ واجب کړله دا څرګند جزیه څرګند په اول ددې څرګند کال کي ، څرګند ځکه چې د کال اول د وجوب جزیه د ممکن والي اولني وخت وی.

(فصل) (وَلَا يُؤْخَذُ أَحَدًا بِنِعْمَةٍ وَلَا كَنِيْسَةٍ فِي دَارِ الْإِسْلَامِ) يَقُولُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ {لَا عِبَادَةَ فِي الْإِسْلَامِ وَلَا كَنِيْسَةً} (١)

وَالْعُرَادُ أَحَدًا لَهَا

ه لغت حل: ① اهداث: جوړول ② بيعة: د يهوديانو عبادت خانه ③ كنسيه: د نصاراو عبادتخانه ④ الخصاء: خان خصی كول چې په جماع باندې قادر پاتې نشي

ژباړه و تشریح:- څرګند فصل څرګند ثابت دي په دي بيان کي چې د ذميانو لپاره د سکنی وغيره په اړه کي څه جائز دی او څه جائز نه دي څرګند او جائز نه دی از سرو نو جوړول د عبادت خانې د يهودو او د عبادت خانې د عيسايانو په دارالاسلام کي ، د امله د قول د نبی څرګند نه چې نشته خصی كول په اسلام کي څرګند يو سړي خپل خان خصی کړي. او دي په جماع باندې قادر پاتې نشي څرګند اونه كنيسه څرګند يعنې عبادت خانه د يهوديانو څرګند او مراد د دي نه د اول نه جوړول ددي دی. څرګند يعنې په دارالاسلام کي د يهودو د عبادت خانې داوول نه جوړول جائز نه دی. او که بالفرض د وړاندې نه موجود وی. نو دهغې په اړه کي دا حديث نه دي ځکه چې د نورو رواياتو نه معلوميري. چه کله اسلامي لښکر په دارالحرب باندې غلبه او کړي. نو دهغوی عبادت خانوته به څه نه وائی. البته کوم حديث چې علامه مرغينانی نقل کړي دي. امام بيهقي او ابو عبید څرګند دا نقل کړي دي. خودا حديث ضعيف دي. تفصيل په نصب الرايه او بنايه شرح هدايه کي کتلې شي څرګند

تشریح:- د مسلمانانو ښارونه په درې قسمه دي. ① يوهغه چې هغه مسلمانانو آباد کړي وي. لکه بصره، شوه. نو په داسې ښارونو کي د عالمانو ښيښي په اجماع سره د غير مذهبو د عبادت خانو جوړولو اجازت نشته. او دوی ته به په دي کي د خپل مذهبي رسوماتو اجازت نشي ورکولې ② دوهم هغه ښارونه دي. چه مسلمانانويه زور باندې فتح کړي وي. نو په اجماع د عالمانويه داسې ښارونو کي د غير مذهبو د عبادت خانو جوړول جائز نه دی. او که د وړاندې نه په کي موجود وي. نو دهغې نړول واجب دی او که نه، په دي اړه کي د عالمانو ښيښي اختلاف دي. دامام شافعي او مالک ښيښي او دغه ډول د امام احمد ښيښي په يوقول کي به دا وجوب نړولې شی. او د احنافو ښيښي په نيزه غير مذهبو ته حکم کولې شی. چه دا په کورونو کي بدلې کړي. او دوی ته به په هغې کي د عبادت اجازت نشي ورکولې. خو نړولې به هم نشي. خودا حکم په دي شرط دي. چه د فتح نه روسته ښي هغوی سره صلح کړي وي. او دوی د ذميان جوړ کړي شوي وي. ځکه صحابه کرام څرګند ډير ښارونه هم دغه فتح کړي وو. او دهغوی عبادت خانې ښي نه وي نړولې ③ هغه ښارونه چې په صلح باندې فتح شوي وي. نو که په دي ښي

ورسره صلح کړې وی، چه مخکې به د دغه ډمیانووی، او خراج به اسلامی حکومت ته ورکوی. نوهغوی لره د عبادت خانو جوړول جائز دی، او که په دې نې ورسره صلح کړې وی، چه حکومت به د مسلمانانو وی، اودوی به جزیه ورکوی. نویه دې صورت کې چې دوی د عبادت خانویه اړه کې څنگه فیصله کړې وی، هغه شان به وی، که د مسلمانانو نه نې د عبادت خانود جوړولو اجازت اخستې وی، نویا نې نشی منع کولی، او که اجازت نې ترې نه وی اخستې، نویا به نې منع کوی، اوغوره دا ده، چه دوی سره په دې صلح اوکړې، چه نورې عبادت خانې به نه جوړوی، لکه څنگه چې حضرت عمر ؓ کړې وو.

د نړیدلي هر چه او عبادت خانې حکم

(وَأَنَّ أَتَمُّ مَتِّهِمُ الْكُفَّارِ الْقَدِيمُ أَعَادُوا) الْأَنْ الْأَنْبِيَاءَ لَا تَنْفِي دَابَّاهَا، وَلَكِنْ أَفْرَهُمُ الْإِسْلَامَ فَقَدْ عَدَّ الْيَوْمَ الْإِعَادَةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا تَمُكِّنُونَ مِنْ تَقْلِبِهَا، إِنَّهُ إِعْدَاتُ فِي الْحَقِيقَةِ، وَالصَّوْمَةُ لِلْعَقْلِ فِيهَا يَمُزِلَةُ الْبَيْعَةِ، بِخِلَافِ مَوْجِبِ الصَّلَاةِ فِي الْبَيْتِ، إِنَّهُ تَنْبِئُ لِنُكْنَى،

حل اللغة: ① الصومعة د راهب عبادت خانه ② دائمة همیشه لپاره

ژباړه وتړیخ: - او که اونړیدله عبادت خانه د یهودیانو او زړې گرجې د عیسایانو، نودوباره به نې جوړې کړې، ځکه چې عمارتونه نه پاتې کیږي همیشه دپاره، اوهرکله چې برقرار پاتې کړلو امام د مسلمانانو ډمیانو لره به دارالاسلام کې ښه نویقینا ده وعده اوکړه دوی د ډمیانو سره د دوباره جوړولو ځکه چرته اونړیږي عبادت خانې دهغوی ښه ښه ده، چه قدرت به نشی ورکولی دوی ته د نقل کاهه ددې د عبادت خانو دیوځانې نه بل ځانې ته ځکه چې دا د ډول نه جوړول دی په حقیقت کې د لویه دارالاسلام کې از سر نو د ډمیانو د عبادت خانو جوړول جائز نه دی، اوصومعه لپاره د خانوالی ښه معنی هغه ځانې چې د خلگ ونه په کې جلا په تنهاني کې عبادت کوي، پشان دیهودیانو د عبادت خانې دي، د ډول کوکام احکام چې دهغې دي، هغه به ددې هم وی، په خلاف د ځانې دلمانځه په کور کې ډله یو کس په کور کې یوځانې دخپل عبادت لپاره جوړ کړې وی، ځکه چې دا د د عبادت خانې تابع دي د اوسیدو د ډول کور، اوتابع لره حکم د متبوع وی.

وَهَذَا فِي الْأَمْصَارِ دُونَ الْقُرَى؛ الْأَنْ الْأَمْصَارَ هِيَ الْقُرَى جَمْعُ د قَرْيَةٍ، كَلِمَةُ ③ الشَّعَائِرُ: نِسْبِي، عَلَامِي يُنْتَعُونَ مِنْ ذَلِكَ فِي الْقُرَى أَيْضًا، إِنَّ فِيهَا بَعْضَ الشَّعَائِرِ،

حل اللغة: ① الامصار جمع د مصر، بنار ② القرى جمع د قرية، کلمې ③ الشعائر: نسبې، علامې

ژباړه وتړیخ: - اودا حکم د عدم جواز د عبادت خانو په ښارونو کې دي، نه په کلونو کې، لکه په کلونو کې د عبادت خانو جوړول ډمیانو لره جائز دی، او په ښارونو کې د عدم جواز وجه دا بیانوي، ځکه چې ښارونه هغه ځایونه دي، چه قائمولى شى په دې ښارونو کې، شعائر ښې د دين د الله چې دين اسلام دي، لکه اذان وغيره شى، نه به شى کولى معارضه ددې د شعائر اسلام سره په اظهار دهغه څه چې مخالف وي ددې د اسلامي شعائر شوى اووېلې شوى دي چې زموږ په ملکونو کې به منع کولای شى د دې د جوړولو د عبادت خانو، نه په کلونو کې هم ځکه چې په دې ملکونو کې کي بعضې شعائر اسلام شته، لکه اذان اقامت وغيره شول.

وَالْقُرَى عَنْ صَاحِبِ الْمَذْهَبِ فِي قُرَى الْكُوفَةِ، لِأَنَّ أَكْثَرَهَا أَهْلَ الدِّيَارَةِ. وَفِي أَرْضِ الْعَرَبِ يُنْتَعُونَ مِنْ ذَلِكَ فِي أَمْصَارِهَا وَفُرَاها لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { لَا يَجْعَلُ دِيْنَابَ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ } (.)

ژباړه وتړیخ: - او نقل شوى دى د صاحب مذهب د کوفې کوفې، لکه اکثر اهل الدياره. و فې ارض العرب ينتعون من ذلك فى امصارها وفراها لبقوله عليه الصلاة والسلام { لا يجعل دیناب فی جزیرة العرب } (.) منع کول د جوړولو د عبادت خانو، او وجه د نه منع کولو دا بیانوي، ځکه چې زیات اوسیدونکى ددى

ځمیان دی. اوبه مخکه د عربو کي به منع کولای شی ددې ډیر عبادت خانود جوړول ښه نه. په بنارونو ددې ډیر مخکه ځي اوبه کلوددې ډیر عربی مخکه ځي. د امله د قول دنی ښه نه چې نه به شی جمع کولې دوی [دوه] دینونه په جزیره العرب کي ډیر معنی دلته به ځمیان نشی پریښولی. پریځوډي. بلکه صرف اسلام اوسلمانان به وی. دا حدیث ښی ډیر خپل مرض الوفات کي فرمانلې وو. او امام اسحاق بن راهویه ډیر په خپل مسند کي نقل کړي دي ډیر

قَالَ (وَتُعَذِّبُ أَهْلَ الدِّمَةِ بِالْمُؤْمِنِينَ فِي زَيْتُونَةٍ وَفِيهَا قَبُورُ الْغُيْلِ وَلَا يُعَذِّبُونَ إِلَّا الصَّغِيرَ) وَفِي الْجَامِعِ الصَّغِيرَ: وَتُعَذِّبُ أَهْلَ الدِّمَةِ بِالْمُؤْمِنِينَ وَالْكَتِيبَاتِ وَالرُّكُوبِ عَلَى الشُّعْرِ النَّبِيِّ هِيَ كَبَيْتَةُ الْأَكْبَرِ

حل اللغة: ① زي: لباس ② مراکب: جمع د مرکب، سوري ③ سروج: جمع د سراج، د اس زين ④ قلانس: جمع د قلنسوة، توپي، ⑤ الغيل: اسونه ⑥ السلاح: وسلې ⑦ الكتيبات: زناړ، هغه غاړې کي چې يهوديان يې د مذهبي نښې په طور باندې په خپله غاړه کښي اچوي

ژباړه و تشریح: صاحب قدوري ډیر فرمانلي دي. چه سختی به کولای شی د ځمیانو سره په تمیز کولو سره د مسلمانانو نه ډیر معنی چې ځمیان د مسلمانانو نه جلا معلومېږي. په لباس دهغوی ځمیانو کي اوبه سورلو اوبه زینونو اوبه توپو کي، ډیر معنی دا شيان (خيزونه) به ددوی د مسلمانانو پشان نه وی بلکه د مسلمانانو به یو شان جامي، سوري زینونو او توپي، وغيره وی. او د ځمیانو پشان ښه نه به سوريږي ځمیانو په اسونو باندې، ځکه چې اس د عزت سوري ده. او دمی قابل د اهانت دي. اونه به اوچوي وسله ځکه چې په وسله کي سرې رعب دارښکاري. او یکارده چې دمی خوار او ذلیل ښکاري. اوبه جامع صغیر کي دي. چه زورته به ور کولای شی ځمیانوته په ظاهرولو د زناړونو ډیر دوی به زناړ اچولې وی. ددې لپاره چې دا پیژندلې شی. چه دوی مسلمانان نه دي. اوبه سپرلې په زینونو باندې پشان دکتو ډیر خرو او چرو. یعنی دوی چې کوم زینونه استعمالوي. هغه به داس زینونه نه وی بلکه دخر کتي به وی

وَأَمَّا يُعَذِّبُونَ بِذَلِكَ أَهْلَ الدِّمَةِ عَلَيْهِمْ حَيَاةُ يُعَذِّبُهُ الْمُسْلِمِينَ، وَلَأَنَّ الْمُسْلِمَ يُكْرَهُ، وَالَّذِي يَهَانُ، وَلَا يُقَدَّرُ إِلَّا بِالْإِسْلَامِ وَيُحَقِّقُ عَلَيْهِ الطَّرِيقَ،

حل اللغة: ① الصغار: ذلت ② صيانة: حفاظت ③ ضعفة: کمزوري ④ يقيق: تنگوي

ژباړه و تشریح: او يقيناً سلوک به کولای شی دوی سره دغه ډیر امتياز سره د مسلمانانو نه لپاره دښکاره کاوه د ذلت ددوی ځکه چې الله تعالی د جزیه ورکولو حکمت دا بيان کړې دي. چه دوی په ذلت او رسوايې سره جزیه ورکوي او لپاره د ساتنه د کمزورو ډیر او غريبانو ډیر مسلمانانو ډیر اعتبار د دين سره معنی که ځمیانوته د ښه خوراک او پوشاک او استوگنه اجازت ورکړې شی. نوهسې نه چې کوم کمزوري او غريبانان مسلمانان دي. د هغوی په زړه کي دا راشي. چه دا دالله تعالی دشمنان دي. او دوی په ښه حالت کي ژوند تېروي. او مونږ به حق دين باندې يو. او بيا هم د سختو او مشقتونو ژوند تېروو. او ډیر دليل دا بيانوي ځکه چې د مسلمان عزت کولې شی ډیر داسلام په وجه. اود دمی سپکوالې کولې شی ډیر د کفر و چې. نوځکه به ورسره داسې امتیازي سلوک کوي. او وړاندې والي به نه کوي په سلام اچولو کي په هغه ځمیانو باندې، ډیر معنی مسلمان به په دمی سلام نه اچوي. او که بالفرض هغه پرې سلام اچولو. نو صرف علیلک به وانی. او تنگوي به په ده ځمیانو باندې لاره ډیر معنی په کومه لار کي چې مسلمان او کافر يوځای شی. او هغه لار تنگه کوي. نو مسلمان به ورته ځای نه پرېږدي

فَلَمْ تَكُنْ عَلَامَةً مُمَيِّزَةً لِقَوْمٍ يُعَامَلُ مَعَ أُمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، ذَلِكَ لِأَيُّوْنَا وَالْعَلَامَةُ تَجِبُ أَنْ تَكُونَ خُطًّا غَلِيظًا مِنَ الصُّوفِ يُقَدَّرُ عَلَى وَسْطِهِ دُونَ الزُّنَاوِمِ مِنَ الْإِبْرَسِمِ فَإِنَّهُ جَفَاءٌ فِي حَقِّ أَهْلِ الْإِسْلَامِ.

حل اللغة: ① خط: تار، مزي ② غليظ: سخت ③ الصوف: وړی ④ الابريسيم: رېښم ⑤ جفاء: بې وفائي

ژباړه وتریخ: - که چرته نه وی نښانه امتیازی ځکه ډمی پرې په مسلمانانو کې پیژندې شي نو کیدای شي ده سره معامله اوشي. معامله د مسلمانانو ځکه په لار کې چې ورسره یوځانې شي. نو مسلمان پرې سلام و اچوی. وغیرې اودا د مسلمانانو پشان سلوک د ډمی سره ګول ځکه جائز نه دي. او نښانه پکار ده چې وی سپینې (مزی) سخت د وړې نه او ترې به ئې په ملا خپله پورې نه ځایه ترې زار د ځکه جوړ شوې وی د ځکه رېښمو د ځا هغه پټې وي. چه یهودیان ئې د مذهبي شعار په طور اچوی ځکه چې دا بې وفائي ده په حق د مسلمانانو کې ځکه چې د زنا په اچولو سره د مسلمانانو د ژوند تیروولو د اصولو نه ښکاره مخالفت دي. حالانکه ډمی ته چې د قتل نه امان ملاؤ شوې دي. اوبه ده باندې جزیه مقرر شوې ده. نو په دې شرط چې دې به داسې کار نه کوی. چه هغه د اسلام ښکاره مخالف وي. اوزناړ اچول د اسلام نه ښکاره مخالفت دي.

وَيَجِبُ أَنْ يَكْفُرُوا عَنْ إِسْأَفِ الطُّرُقَاتِ وَالْحِمَامَاتِ وَيُجْعَلَ عَلَى دُورِهِمْ عِلَامَاتٌ كَمَا لَا يَقِفُ عَلَيْهَا سَابِلٌ يَدْعُوهُمُ بِالْغَيْبَةِ.

حل القف: ① الطرقات جمع د طريق، لاره ② الحمامات جمع د حمام، په ګرمو اوبو باندې د لاهېلو لپاره تيار شوې غسل خانې

ژباړه وتریخ: - او واجب دی چې متنازي وی زنانه ددوی د ځایانو ځکه د زنانو زموږ د مسلمانانو نه په لارو او حمامونو کېنې ځایخوا زمانه کې به د ښځو لپاره جلا حمامونه وو. نو پکار دا ده. چه په لارو او حمامونو کې هم د مسلمانانو او ځایانو زنانه پیژندې شي. مثلاً دا چې د مسلمانانو زنانه په لاره کې په پرده کې وي. اوبه حمامونو کې د مسلمانانو ښځو لپاره خاص ځایونه وي. او ګرځولې به شي په کورونو د ځایونو په دروازو باندې نښې ځکه چې څه خاص رنگ کپړه ورته زوړېده وي. یا بله څه نښانه وي. چه دا پیژندې شي. چه دا د کافر کوردې ددې لپاره چې اونه درېری په دغه د دروازو باندې خیر غوښتونکي ځکه څه ترې او غواړي. او دعا او کړی دوی د ځایانو لپاره د بخشش ځکه خدای دې اوبښه. ځکه چې د کافر لپاره مغفرت غوښتل جائز نه دی. اوبله دا چې د مسلمان لپاره د کافر دروازې ته ودریدل د ده اود اسلام توهین دي.

قَالُوا: الْأَعْمَى أَنْ لَا يُتْرَكَ أَنْ يَرْكَبُوا إِلَّا لِلْغَرَضِ. وَإِذَا كَبِرَ الْغَرَضُ فَلْيُزَلُّوا فِي حَيَامِ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنْ لَزِمَتْ الْغَرَضُ اتَّخَذُوا سُبُجًا بِالْبَيْعَةِ الَّتِي تَقْدَمُ، وَيُكْتَفَى مِنْ لِبَاسٍ يَخْتَصُّ بِهِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَالزُّهْدِ وَالْكَرْفِ

ژباړه وتریخ: - عالمانو څه فرمائیلې دي. چه صحیح خبره دا ده. چه نه به شي پرېښولې (پرېخودې) د ځایان سوړیدو ته مګر لپاره د اړتیا ځکه څوک په کې مریض وي. او هغه هسپتال ته بوځي. اوبه خپله نشي تلې. وغیرې او کله چې سواره شي ځایه سپرلې باندې نور اکوزیري به په جمع د مسلمانانو کې ځایونو چې په کوم ځانې کې مسلمانان راجمع شوي وي. نولهته به د سورلو نه راکوزیري نوکه پېښ شوي دوی ته اړتیا سوړیدو نو استعمالوی به زینونه د سورلۍ په هغه طریق چې وړاندې بیان شوه. ځکه زین به نه وي. بلکه د خړ او د فچرکته به وي. او منع کولې به شي د ځایان د داسې جامو نه چې خاص وي هغه د عالمانو او زاهدانو او معززینو سره ځکه لنگوتې او همسا وغیره شول.

په کومو خبرو د ذمیت معاهده نه ماتیږي؟

(وَمَنْ أَتَمَّكَ مِنَ الْهَيْزَةِ أَوْ قَتَلَ مُسْلِمًا أَوْ سَبَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَوْ زَكَّى بِمُسْلِمٍ لَمْ يَتَّقْ عَهْدَهُ) لِأَنَّ الْقَايَةَ الَّتِي يَتَلَوَّى بِهَا الْقِتَالُ الْيَوْمَ الْهَيْزَةُ لَا أَذَاهَا وَلَا إِلَافَ مَا فِي.

حل القف: ① الغاية آخری حد، ② التزام لږمول

ژباړه وتریخ: - او څوک چې منع شي د جزیه ور کاوه نه ځایونو د جزیه ور کاوه نه ئې انکار او کړلې او یا ئې قتل کړلې مسلمان او یا ئې کنخل او کړلې ئې ځکه ته او یا ئې زنا او کړلې د مسلمانې ښځې سره، نو نه ماتیږي دده دده د ځکه چې ده د جزیه ور کاوه په وخت کې کړې وه ځکه چې آخری حد هغه چې بندېږي په

هغه باندې جنگ ډیر یعنی د کافرانو سره چې په کوم څیز باندې جنگ بندېږي او مسلمانانو د هغوی د قتل نه منع کېږي. لا زمول د جزیه دې ډله خپل ځان باندې نه ادا کول ددې ډله جزیه، یعنی چې کافر صرف دومره اومنی، چه زه به جزیه درکوم، نودده د قتل څخه به مسلمانان منع کېږي. اگر چه جزیه نه لار وکړې نه وی اوبه دې صورتونو کې هم ده به خپل ځان باندې جزیه یوخل لازم کړې ده. اوهغه التزام ډیر یعنی په خپل ځان باندې د جزیه ورکول لازمول. پاته دی. ډیر څو ځه دده د ذمیت معاهده نه ماتېږي بلکه یوخل چې ده جزیه اومنه، نوکه روسته دې انکار هم کوي. بادشاه به نه ترې په زور باندې اخلي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: سَبَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَكُونُ نَقْصًا، إِلَّا أَنْ يَنْقُضَ إِمَانَهُ فَكَذَا يَنْقُضُ أَمَانَهُ إِذَا عُدَّ الدِّمَةُ عَقْدًا غَنَةً.

ژباړه وتړیخ:- اوفرمانیلې دی امام شافعی څخه کنخل نبی ﷺ ته کیږي ماتول ډیر معاهدې، وچه داستدلال دا ده. که چرته وو دې ډلې مسلمان ډلې او دې والعیاذ بالله نبی ﷺ ته کنخل او کړي. نو کیږي ډلې کنخل ماتیدل د ایمان دده ډیر مسلمان، یعنی بالفرض که دې مسلمان وي اوده نبی ﷺ ته کنخل کړې وونوبه دې باندې دده ایمان زائله کیدل. نودغه ډول ماتېږي امان دده ډیر یعنی دهغه ذمی چې په عهد ذمیت سره ورته امن ملاؤ شوې وی. اودا قیاس کوو ځکه چې معاهده د ذمیت خلیفه ډلې ویدل دې دایمان نه، ډیر یعنی لکه څنگه چې په ایمان راوړلو سره مسلمان ته د مال اوجان ساتنه ملاوېږي. دغه ډول په عقد ذمیت باندې ذمی ته د مال اوجان ساتنه ملاوېږي.

وَلَمَّا سَبَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَفَرْتُهُ، وَالْكَفَرُ الْقَارُونَ لَا يَنْتَفِعُ قَاتِلًا وَلَا يَرْفَعُهُ.

حل اللغة: ① الطارئ عارضی ② المقارن مولستی

ژباړه وتړیخ:- اوزمونږ ډلې احنافې څخه ښی لپاره دلیل دا دی، چه کنخل کول نبی ﷺ ته کفر دې دده ډلې ده اړخه او کفر چه یوځاني وی ډله وخت د عهد ذمیت کې نه منع کوي دا ډلې معاهده د ذمیت، یعنی په کوم وخت کې چې ذمی کافر جزیه قبولوي، او معاهده د ذمیت کوي. نوبه هغه وخت کې هغه کافر وي اوددې باوجود دده کفر د عهد ذمیت سره منافي نه وی. بلکه کفر هم وی. اود ذمیت هم وی. نوروسته راتلونکې ډلې کفر چه د نبی ﷺ په کنخلوسره راغلې وی. به نه ماتوي دغه ډلې مان د ذمیت، یعنی هرکله چې د ذمیت د معاهدې لیکلو په وخت کې دې کافر وي. اودده عهد ذمیت صحیح وی. نودغه ډول که روسته دده د خولې نه کفریه او شریکه الفاظ واوړي. هم به عقد ذمیت نه باطلېږي.

دار الحرب ته په تلو سره عهد ذمیت باطلیدل

قَالَ (وَلَا يَنْقُضُ الْعَهْدُ إِلَّا أَنْ يُلْحَقَ بِدَارِ الْحَرْبِ أَوْ يُقْلِبُوا عَلَى مَوْجِعِ قِيَارِ بَيْتِنَا) لَا تَهْمُ سَادَرَاتُ عَلَيْنَا فَيُعْرَى عَقْدُ الدِّمَةِ عَنِ الْقَادِ وَأَوْ هُوَ دَقَمَ نَارَ الْحَرَابِ.

حل اللغة: ① يعمری خالی کیږي ② الحراب: فتنه

ژباړه وتړیخ:- ابو الحسین قدوري څخه فرمایلي دي. اونه ماتېږي معاهده ډلې ذمیت په دارالاسلام کې مگر دا چې لار شې دار الحرب ته ډلې یا په عهد ذمیت باطلېږي او غالب شې ډلې کافران په یوځاني باندې اوجنگ کېږي زموږ سره، ډلې دې صورت کې هم معاهده ماتېږي ځکه چې اوگر خیدل دوی جنگ کونکي زموږ سره، نو خالی به شې عقد ذمیت د فائدي نه اوهغه فائده لرې کول شرد جنگ دې.

وَأَذْاَنْقُضَ الذِّمَّةَ الْعَهْدَ فَيُهْمَزُ زَلَّةُ الْمَرْتِدِ مَعْنَاهُ فِي الْحَكْمِ عَمَوْنَهُ بِالْحَقِّ لِأَنَّهُ التَّقُّ بِالْأَمَوَاتِ وَكَذَا فِي حَكْمِ مَا جَوْرَ مِنْ مَالِهِ إِلَّا أَنَّهُ لَوْ أَسْرَقَ بِخِلَافِ الْبُيُوتِ

ژباړه وتړیخ:- اوکله چې ذمی معاهده ماته کړي. نودې پشان د مرتد دې. اوددې معنی ډله دې پشان د مرتد دې. دا ده، چه په حکم کولو کې په مرګ دده ډلې کې، په یوځاني کیدو ډلې حریبانو سره ځکه

چې دې ملحق شود مرو سره **مړينی** کله چې ذمی په دارالاسلام کې معاهده ماته کړې. نو دې به مړ گنړلې شې. او د مرتد پشان به دده ميراث تقسيمولې شې. اگرچه دې په دارالحرب کې ژوندې وې **۱** او دغه ډول **مړ** ناقض د عهد ذمی د مرتد پشان دې **۲** په حکم دهغه څه کې چې ده اورې وې دخپل مال نه **مړ** خان سره دارالحرب ته، يعنی لکه څنگه چې يومسلمان والعباد بالله کافر شې. نو دې خپل مال خان سره واخلي. او دارالحرب ته او تبتی. او بيا مسلمانان په دغه ښار باندې قبضه او کړې. او د دې مرتد مال دهغوی تر لاسو شې. نو هغه به مال غنیمت وې. نو دغه ډول دې ذمی چې خان سره کوم مال دارالحرب ته اوړی. نو هغه به مال غنیمت وې **۳** البته دا ده. چه دې **مړ** ذمی **۴** که قید کړې شونو غلام به جوړولې شې. په خلاف د مرتد **مړ** ذمی ناقض العهد په نورو احکامو کې د مرتد پشان دې. البته په دې مسئله کې د مرتد پشان نه دې که دې په جنگ کې قید کړې شې. نو ده به غلام وې. او که مرتد په جنگ کې قید کړې شې. نو هغه به غلام نشي جوړولې. بلکه قتلولې به شې **۵**

(فصل) (وَنَصَارَى بَنِي ثَقِيبٍ يُؤَدُّونَ أَمْوَالَهُمْ جُعْفًا مَّا يُؤَدُّونَ الْمُسْلِمِينَ مِنَ الزَّكَاةِ) (لَأَنَّهُمْ عُمِرُوا بِرِضَى اللَّهِ عَنْهُمْ صَاحِبُهُمْ عَلَى ذَلِكَ يَخْتَفِرُونَ مِنَ الصَّحَابَةِ) (۱)

ترجمه و تریخ: **۱** دا **۲** فصل بیان د احکامو د بنو تغلب د جزیه په کبسي **۳** اونصاری د بنو تغلب اخستلې به شې د مالونو ددوی نه دوچنده دهغه څه چې اخستې شې د مسلمانانو نه د زکاة **۴** يعنی د مسلمانانو نه چې خومره زکاة اخستې شې. دهغې په دوچنده به د بنو تغلب د عيسایانو نه اخستې شې. بکارخودا وه. چه ددوی نه هم دعامو کافرانو پشان جزیه اخستې شوه. دکوم بیان چې وړاندې اوشو. خوددوی نه د زکاة په دوچنده اخستې شې **۵** ځکه چې عمر **۶** صلح کړې وه د دوی **مړ** بنو تغلب **۷** سره په دې باندې **۸** چه د دوی څخه به د مسلمانانو د زکاة په دوچنده جزیه اخلي **۹** اودا **۱۰** صلح د حضرت عمر **۱۱** وه په موجودگي د صحابو **۱۲** کې **۱۳** خوجا پرې هم انکار اونکړلو. نو دا اجماع سکوتی شوه. او اجماع حجت دې بيا خاص کرد صحابه کرامو **۱۴** اجماع **۱۵**

ضروری تریخ: بنو تغلب په اصل کې عربی النسل وو. د جاهلیت په دور کې ئې عیائیت قبول کړې وو. حضرت عمر **۱۶** په خپل دور خلافت کې د دوی نه جزیه او غوښتل. خو دوی انکار او کړلو. او ورته ئې اوونیل. چه زموږ څخه به هم د مسلمانانو پشان زکاة اخلي. خو حضرت عمر **۱۷** او فرمائیل. چه زه د مشرک نه صدقه نه اخلم. په دې باندې بعضې تغلیبیان د روم د نصارو سره ملاؤ شو. په دې باندې حضرت نعمان بن زرع **۱۸** او فرمائیل. ای امیر المومنین دا عرب قوم دې. او بهادر هم دی. دوی د جزیه په ورکولو کې خپل هتک او بې عزتی گنړی. اودا ورته شرم ښکاری. د دوی نه د زکاة په نوم باندې جزیه اخله. هسې نه چې دوی د رومیانو سره تل شې. اوزموږ دشمن په دوی سره په موږ باندې کومک حاصل کړی. د حضرت عمر **۱۹** دا مشوره خوښه شوه. او د دوی په سرواو ښخو باندې ئې د مسلمانانو د زکاة په دوچنده مقرره کړله. اودا ئې ورته وویل. دا جزیه ده. پاته چې تاسو ورته څه نوم ورکوئ. هغه ورته ورکړی. او په دغه وخت کې چې کوم نور صحابه کرامو **۲۰** موجود وو. هغوی ددوی په دې عمل باندې انکار اونکړلو. بلکه متفق شو ورسره، نو دا اجماع شوه.

د بنو تغلب د ښځو نه د جزیه اخستل

(يُؤَدُّونَ مِنَ نِسَائِهِمْ وَلَا يُؤَدُّونَ مِنْ صِبْيَانِهِمْ) (لَأَنَّ الصَّلَاةَ وَقَعَتْ عَلَى الصَّدَقَةِ الْمُسَاعَفَةِ، وَالصَّدَقَةُ تَحِبُّ عَلَيْهِمْ دُونَ الْعِيَّانِ لِكُنْهِ الْمُسَاعَفَةِ) (۱)

هل اللغة: ① المضاعفة دوچند

(۱) تقدم تخریجه فی آخر باب زکاة الخلیل.

(۲) القول الرابع مر هذا قول الجمهور رحمهم الله کذا فی فتح القدیر (۳۰۵۱۵) والدر المختار (۳۰۶۱۳) نقلًا عن القول الرابع (۴۹۶۱۱) -

زباده و تشریح:- او اخستی به شی د دوی بنو تغلبه د زنانو نه د جزیه په نوم د صدقه اونه به شی اخستی د ماشومانو د دوی بنو تغلبه نه، ځکه چې صلح واقع شوې وه په زکاة د وچنده باندې د تغلیبانو او حضرت عمر په منځ کې، چه د تغلیبانو نه به د مسلمانانو د زکاة په د وچنده اخلی و زکاة و اجیری په دوی د زنانو د مسلمانانو باندې نودغه ډول به د وچنده د جزیه هم د زنانو نه اخستی شی.

وَقَالَ زُحْرَبَةُ لِلَّهِ لَا يُعَذِّبُنِي نِسَائِهِمْ أَيْضًا، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ: لِأَنَّهُ جَزِيَّةٌ فِي الْحَقِيقَةِ

زباده و تشریح:- او فرمائی دی امام زفر بنه چې نه به شی اخستی د زنانو د دوی نه هم بلکه ځنګه چې نې د ماشومانو نه نشی اخستی او دا د نه اخستلو قول د امام شافعی دې د او د امام زفر بنه په نږبه د زنانو نه نشی اخستی ځکه چې دا د ماخوډ د بنو تغلبه د جزیه ده په حقیقت کې

عَلَى مَا قَالَ عُمَرُ: هَذِهِ جَزِيَّةٌ فَمَوْهَا مَا شِئْتُمْ، وَهَذَا تَعْرِفُ مَصَارِفَ الْجَزِيَّةِ وَلَا جَزِيَّةَ عَلَى الْبُيُوتِ.

زباده و تشریح:- لکه څنګه چې فرمائی وو عمر د بنو تغلبه ته کله چې نې ورسره صلح کوله دا د جزیه نه نې ستاسونه اخله جزیه ده تاسو نې نامداره کوي څه چې مو خوښه وی او د دې امله د جزیه دې د خرج کولای شی په مصارفو د جزیه کې د او د زکاة د اته اصنافو پورې خاص نه ده بلکه په بیت المال کې جمع کولې شی او د مسلمانانو په مفاد عامه کې خرج کولې شی. د دې نه دا ثابت شوه چه د بنو تغلبه نه چې څه اخستی شی هغه جزیه ده او د جزیه په اړه کې دا قاعده ده چه د جزیه نشی اخستی د زنانو دوی د کافرانو نه،

وَلَكِنَّهَا مَالٌ وَجَبَ بِهِ الصُّلْحُ، وَالْمَرْأَةُ مِنْ أَهْلِ الْوُجُوبِ فِيهِ عَلَيْهَا

زباده و تشریح:- اوزمور د احنافو په لپاره دلیل دا دې چه دا د داسې مال دی چه واجب شوې دي په صلح باندې د مرغی د حضرت عمر او بنو تغلبه په منځ کې په دې باندې صلح اوشوه چه د بنو تغلبه څخه به د مسلمانانو د زکاة په د وچنده اخلی او ښځه اهل ده د وجوب د جزیه په دې باندې واجب شی په مثل د دې د عوض صلح، مثلاً د زینب او زید په منځ کې په څه باندې جګړه راغله او د جرګې مشرانو په دغه جګړې په فیصله کې د صلحې کردار ادا کړلو او په صلح کې نې په ښځه باندې څه کیخوډلو. نو شرعاً دا جائز دی ځکه چې ښځه د دې صلاحیت لری. نودغه ډول په زیر بحث مسئله کې هم چونکه دا یوه صلحه ده. نو د ښځې څخه به هم اخستی شی.

وَالْمَعْرُوفُ مَصَارِيفُ الْمُسْلِمِينَ، لِأَنَّهُ مَالٌ يَبْتَغِي الْمَالَ، وَذَلِكَ لَا يَخْتَصُّ بِالْجَزِيَّةِ، أَلَا تَرَى أَنَّهُ لَا يَرَاغِي فِيهِ عَرَابُهَا

هل اللغة: ① يراعى لحاظ ساتل شی

زباده:- او مصرف د بنو تغلبه نه د اخستلی شوی مال د مصالح د مسلمانانو دې د جزیه دا به د مسلمانانو د خیر خپګرې په کارونو کې خرج کولې شی ځکه چې دا مال د بیت المال دې او دا د بیت المال خاص نه دي په جزیه پورې، بلکه په بیت المال کې خو نور هم د یرشیان (څیزونه) کیخوډې شی چه هغه جزیه نه وی. نویه باندې استدلال کول چه د بنو تغلبه نه اخستی شوې مال جزیه ده، ځکه چې په بیت المال کې جمع کولې شی. صحیح نشو ولې ته نه گوري چې شان دا دې خیال نشی ساتلې په دې د مال ماخوډه کې د بنو تغلبه نه د شرائطو د دې د جزیه، لکه دا چې جزیه اخستونکې به په داسې طریقه د دوی نه جزیه اخلی چه دوی رسوا او ذلیل وې. د جزیه د شرائطو تفصیل وړاندې تیر شوې دې. نو هر کله چې په دې کې د جزیه شرائط نشته. نو معلومه شوه چه دا مال جزیه نه ده.

د تعلی په آزاد کرده غلام باندې جزیه او خراج

{وَبُذِعَ عَلَى مَوْلَى الْغُلَامِ الْخَرَاجُ} أَيْ الْجَزِيَّةُ {وَالْخَرَاجُ الْأَرْضُ بِمِثْلِ مَوْلَى الْقُرْشِيِّ} (۱)

ژباړه وتریخ:- اومقرر کولې به شی په آزاد کرده غلام د بنوتغلب خراج یعنی جزیه اوخراج د زمکې پشان د آزاد کرده غلام د هاشمی په معنی لکه څنگه چې د بنوهاشم غلام ته د صدقه مال نشی ورکولې ځکه چې بنوهاشم ته نشی ورکولې نودغه ډول به د بنوتغلب غلام ته هم دزکاة په دوچنده نشی اخستې.

وَقَالَ زُفَرٌ: يُضَاعَفُ يَقُولُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ {إِنَّ مَوْلَى الْقَوَّامِ مِنْهُمْ} (۲) {أَلَا تَرَى أَنَّ مَوْلَى الْهَاشِمِيِّ يُلْحَقُ بِهِ فِي حَقِّ حُرْمَةِ الصَّدَقَةِ}.

ژباړه:- اوفرمانی امام زفر(رح) دوچنده به اخستې شی د بنوتغلب د آزاد کرده غلام نه زکاة او جزیه اوخراج به ترې نشی اخستې د امله د قول د نبی نه چې آزاد شوي غلام د قوم هم دهغوی نه وی. په معنی کوم حکم چې دهغوی وی نوهم هغه حکم به دده وی ولې ته نه گوري چې آزاد شوي غلام د هاشمی ملحق کولای شی په ده هاشمی پورې په حق د حرمت د صدقه کی په معنی لکه څنگه چې په هاشمی باندې زکاة حرام دي دغه ډول دهاشمی په آزاد کرده غلام باندې هم زکاة حرام دي نودغه ډول به په زیربحث مسئله کی هم لکه څنگه چې د بنوتغلب نه دوچنده دزکاة اخستې شی دغه ډول به ددوی د آزاد شوی غلام نه هم اخستې شی.

وَنَاسَأَنَ هَذَا تَخْفِيفَ الْمَوْلَى لَا يَلْحَقُ بِالْأَصْلِ فِيهِ، وَهَذَا تَوْضُوعُ الْجَزِيَّةِ عَلَى مَوْلَى الْمُسْلِمِ إِذَا كَانَ نَصْرَانِيًّا،

هل اللغة: ① تخفيف سبکوالي ② توضع مقرر کولې شی
ژباړه:- اوزمون د جمهورواضافو په لپاره دلیل دا دي چه دا د جزیه په ځاني د بنوتغلب نه د زکاة دوچنده اخستل آسانتیا وه حضرت عمر د اړخه نو تخفیف صرف په بنوتغلب باندې شوې وو. نو بنوتغلب په دې حکم کی اصل شو نو د بنوتغلب آزاد شوي غلام نشی ملحق کولې په حکم د تضاعف کی په اصل پورې چه بنوتغلب دی په دې تخفیف کی او ددې وجه چه د آراه شوې غلام د مولي په حکم کی نه وی نشی مقرر کولې جزیه په آزاد شوی غلام د مسلمان باندې چې وی دغه غلام نصرانی د بنوگوره د مسلمان نه جزیه نشی اخستې خودده دنصرانی اوغیرمسلم غلام نه جزیه اخستې شی نودغه ډول به په زیربحث مسئله کی تخفیف دبنوتغلب لپاره شوې دي. د دوی د آزاد شوی غلام په حق کې به نه وی.

بِخِلَافِ حُرْمَةِ الصَّدَقَةِ لِأَنَّ الْحُرْمَاتِ تَنْتَفِ بِالشُّبُهَاتِ فَالْحَقُّ الْمَوْلَى بِالْهَاشِمِيِّ فِي حَقِّهِ،

ژباړه وتریخ:- بلکه دا اوونیلی شی چه حرمت د صدقه خوتغلیظ نه دي بلکه تخفیف دي ځکه چې ددې په وجه دگناهونو دخبرونه پاک پاتې کیږی اود هاشمی آزاد شوي غلام په هاشمی پورې په دې کی ملحق شوي دي نودهغی نه خواب کوی چه په خلاف دحرمت صدقه ځکه چې حرمت ثابتیږی په شهباتو سره، په معنی په کوم شی کی چې شبه وی هغه حرام گرځولې شی. نوشبه د حقیقت شبه سره ملحق کولې شی اوحکم پرې مرتب کولې شی نوملحق کړې شو غلام د هاشمی پورې په حق ددې دحرمت د صدقه کی.

وَلَا يَلْزَمُ مَوْلَى الْقُرْشِيِّ حَيْثُ لَا تُحْرَمُ عَلَيْهِ الصَّدَقَةُ، لِأَنَّ الْقُرْشِيَّ مِنْ أَهْلِهَا، وَأَمَّا الْقُرْشِيُّ مَا تَقَرَّرَ يُوجَدُ فِي حَقِّ الْمَوْلَى، أَمَّا الْهَاشِمِيُّ فَلَيْسَ بِأَهْلِ بَيْتِهِ السَّلَامَةِ أَصْلًا لِأَنَّهُ حَيْثُ لَا تُحْرَمُ عَلَيْهِ وَكَرَاهِيَةٍ عَنْ أَوْسَائِهِ النَّاسِ فَالْحَقُّ بِهِ مَوْلَاهُ.

هل اللغة ① صين حفاظت ② شرف عزت ③ اوساخ جمع د وسخ، خیري

(۱) القول الرابع هو هذا قول الجمهور رحمهم الله كذا في فتح القدير (۳۰۵/۵) والدر المختار (۳۰۶/۳) نقلاً عن القول الرابع (۴۹۷/۱) -
تقديم تخريجه في باب من يجوز دفع الصدقة إليه ومن لا يجوز -

ښاده وټیږي. - د لاس په دې کي هم شبه موجود ده. اود مالدار د غلام سره ددې مقابله نشي کولې. ځکه چې په ځکه چې په دې حرامه په ده مالدار نه دي. البته مالداري مانع ده د اخستلو صدقه نه. يعنې مالدار کي د صدقه اخستلو صلاحيت موجود دي. خو چونکه ده کي يوعارضی صفت موجود دي. چه مالداري ده. اصل په اعتبار سره د صدقه حرامه ده. هر چه هاشمی دي نودې هاشمی نه دي اهل ددې صله رحمی نود دي. ځکه چې د ده هاشمی ساتنه کړې شوې دي د امله د شرافت او عزت دده د خيرو د خلگ ونه پيښي ځکه چې صدقات او زکاة د خلگ د گناهونو کوټ دي. اود سيدانو شان ددې نه اوچت دي چه د خلگو د گناهونو کوټ دي دوی ته ورکړي شي. نو ملحق کړې شو په ده هاشمی پورې آزاده کړده غلام دده هاشمی د نسبت د امله چې ددې غلام د آزادی نسبت هاشمی ته کيږي. نود هاشمی د شرافت د امله په ده باندې هم د خلگ وخير خيرات حرام شو. ځکه چې دا د خلگو د گناهونو خيري دي. اوصاحب ددها په باندې هم د نقلی دليل يعنی حديث نه خواب ذکر نکړلو. دهغې نه خواب دا دي. چه دغه حديث خلاف امام زفر دقياس واقع شوې دي. نو په خپل مورد پورې به خاص وي. او هغه حرمت د صدقه دي خاص کر. نود صدقه نه علاوه بل خيزته ددې حديث تعدی جائز نه ده. لکه څنگه چې ئې امام زفر د بنو تغلب جزیه ته متعدی کوي. ځکه چې د بنو هاشم آزاد کړده غلام په خپلو سيدانو مالکانو پورې دهغوی د شرافت او منقبت د امله ملحق شوې دي. اودا شرافت او عظمت په بنو تغلب کي نشته.

د خراج وغيره مصارف

قَالَ: (وَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامَ مِنَ الْخَرَاجِ وَمِنْ أَمْوَالِ بَنِي تَغْلِبَ وَمَا أَهْدَاهُ أَهْلُ الْحَرْبِ إِلَى الْإِمَامِ وَالْجَزِيَّةُ يُعْرِفُ فِي مَصَائِرِ الْمُسْلِمِينَ كَتَبَ الْغُورُ وَيُنَاءُ الْقَطَا وَالْجُسُورُ،

هل اللغة: ① الغور: د لوبنی سوري ② القنطرة: په دريا بونو باندې ترلې شوې پولونه ③ الجسور: په نهرونو باندې جوړ کړې وشې پولونه

ښاده وټیږي. - فرماني د ابو الحسين قدوري او هغه چې راجع ئې کړي امام د خراج د زمکې اود مالونو د بنو تغلب نه او هغه چې هديه ئې کړي اهل حرب امام د مسلمانانو ته او دغه شان جزیه، نو خرچ کولې به شی په خير خيگړه د مسلمانانو کي، لکه د اسلامی مملکت سرحدونه لښکرو سره د لوبنو د سورو بندول، مثلاً چې کوم مات شوی وي هغه پيوند کړي او جوړول ددو پلوناود دريا بونو د پولونو، د نو داکوم شيان (خيزونه) چې وړاندې ذکر شو. د جزیه وغيره مصارف دا دي.

وَنَقَلَ قَضَاءُ الْمُسْلِمِينَ وَغَنَاهُمْ وَعَلَيْهِمْ مَا يَكْفِيهِمْ، وَيَذَرُهُمْ أَزْوَاقُ الْمَغَالِلَةِ وَذَرَاهِمُ الْإِكَةِ مَالٌ بَيْنَ النَّاسِ قَالَهُ وَصَلَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ مِنْ غَيْرِ قَالٍ وَهُوَ مَعْدٌ لِمَصَائِرِ الْمُسْلِمِينَ وَهَذَا عَنْهُمْ وَنَفَقَةُ الدَّارِ عَلَى الْأَبَاءِ فَلَوْلَهُمْ لَقَطَا بَنُو الْأَخْطَابِ إِلَى الْإِكْتِسَابِ فَلَا يَتَغَرَّوْنَ لِلْقَتَالِ

هل اللغة: ① قضاة: جمع د قاضي ② أزواق: جمع د رزق، خوراک ځکاک ③ المغاللة: جنگ کونکی ④ الاكتساب: گټه کول، مزدوری کول

ښاده وټیږي. - او ورکولې به شی قاضيانو د مسلمانانو ته او عاملانو د دوی د مسلمانانو ته او عالمانو ته د دې جزیه وغيره نه په هغه مقدار چه کافی کيږي د دوی لپاره او ورکولې به شی ددې مالونو نه خرچه د فوخيانو د هغوی د اولاد، ځکه چې دا داکوم مال چې موب ته را کوي مال د بيت المال دي. ځکه چې دا مال ماخ وده د بنو تغلب نه رسيدلې دي مسلمانانو ته بغيرد جنگ نه، اودا د بيت المال تيار شوي دي لپاره د مصالحود مسلمانانو، اودا نفر د جزیه قاضي، عالمان وغيره دي کار کونکی دي ددوی د مسلمانانو اود خرچه د اولاد په پلارانو باندې وي. نو که چې چيرته ورنکړې شی دوی

مړي ضيانو وغيره تمه مال چي کافي وي د دوی دپاره، نودوی به محتاج وي مزدورۍ کاوه ته، ملاوچه مزدورۍ کوي نو نه به اوزگار يري جنگ کولو ته،

د کال په مېنځ کي د وفات شوي حکم

(وَمَنْ مَاتَ فِي نَيْفِ الشَّيْءِ فَلَا شَيْءَ مِنْهُ مِنَ الْعَطَاءِ) اَللّهُ تَوْعَّ هَلَّةً وَلَيْسَ بِدَيْنٍ، وَهَذَا اَمْتِي عَطَاءٌ فَلَا يَمْلِكُ قَبْلَ الْقَبْضِ وَتَنْظُطُ بِالْمَوْتِ، وَاهْلُ الْعَطَاءِ فِي زَمَانِنَا مِثْلُ الْقَاضِي وَالْمُدْرِسِ وَالْمُفْتِي، وَاللّهُ اَعْلَمُ.

ژباړه و تريح:- اوڅوک چي وفات شي ملا قاضيانو مفتيانو وغيره نه به په نيم کال کي نو نشته څه خيزده لپاره به عطاء کي، ملاودا هغه څه وي چه په سرکاري رجستري کي د قاضيانو، مفتيانو وغيره هغه چا لپاره مقرر شوي وي څوک چي د دين کار کوي څکه چي دا ملادوي ته چي ورکولې شي يوه وول صله ده. اونه دي پور به حکومت باندې او ددي امله ملاچه دا پور نه دي بلکه يوه صله ده نه مالک کيږي ملا دغه عطاء وي وړاندې د قبض نه ملايعنی کوم شي چي د عطاء په صورت کي چاته ورکولې شي نوچه کله ورته هغه ملاو شي. دهغي نه روسته ئي دي مالک جوړيږي. د قبض نه وړاندې دي د دغه عطاء مالک نه وي. ددي امله دي د هغي مطالبه نشي کولې په خلاف د پور څکه چي پور خوا د پور مالک وي. او دي د مديون نه دهغي مطالبه کولې شي او ساقطېږي ملا عطاء په مرگ سره ملايعنی کوم کس ته چي دييت المال نه عطاء، ملاويږي که هغه وفات شي نو د هغه وارثانوته هغه عطاء نشي ملاويدي. بلکه ختمه شوه. او پور د دائن په وفات سر نه ساقطېږي. بلکه د دائن وارثان د مديون نه د هغي مطالبه کولې شي او مستحق د عطاء زموي په زمانه کي پشان د قاضي او مدرس او مفتي دي. الله تعالی بڼه پوهيږي.

ضروري تريح:- داخود نيم کال صورت وو. او که د کال په آخر کي وفات شي. نوپه دي صورت کي دهغه وارث ته عطاء ورکول مستحب دي. څکه چي ده اکثر کال خپل فرائض پوره کړي دي.

باب احکام المړتدين

ژباړه و تريح:- ملا د باب د مرتدينو احکامو په بيان کي دي.

قَالَ (وَأَوَّلُ رُتَدِ الْمُسْلِمِ عَنِ الْإِسْلَامِ وَالْعِيَادُ بِاللّهِ عَرْضٌ عَلَيْهِ الْإِسْلَامُ، فَإِنْ كَانَتْ لَهُ شُبُهَةٌ كُفِّتْ عَنْهُ) اَللّهُ عَاذَافَرْتَدُّهُ شُبُهَةٌ فَرْتَدُّوا،

حل اللغة ① اعترت: پېښه شوې ② نزاح لري کولې شي

ژباړه و تريح:- فرماني ملا ابو الحسين قدوري رحمه الله اوکله چي واپس شي ملا العياذ بالله مسلمان داسلام نه نو پېش به کړې شي په ده باندې اسلام ملاودا به ورته اوونيلي شي. چه دوباره اسلام قبول کړه که چيرته وي دده څه شبه ملا دين اسلام په حقانيت کي چي د هغي د امله دي مرتد شوې وي نو لري به کړې شي ملا هغه شبه ده نه څکه چي کيداي شي راغلې وي ده ته څه شبه ملا په حقانيت داسلام کي نو لري به کړې شي.

زَيِّدُهُ فَلَمْ تَرَهُ بِأَمْسٍ الزَّمَيْنِ، إِلَّا أَنْ الْعَرَضَ عَلَى مَا قَالُوا غَيْرَ وَاجِبٍ، لِأَنَّ الدَّعْوَةَ بِلِقَئِهِ.

ژباړه و تريح:- اوپه دي ملا پېش کاوه داسلام کي دفع کول د شر دده ملا مرتد دي په يوه بڼه طريقه د دوو طريقو نه ملايعنی هرکله چي دي مرتد شو. نو مسلمانانو او اسلام ته دده نه خطر پيدا شوه. نودده د شر لري کاوه لپاره اسلام دده د قتل حکم کړي دي. چه دقتل په ذريعه مسلمانان او اسلام دده د شر نه محفوظ ورکړې شي. کيداي شي چه دي مسلمان شي. او بڼکاره خبره ده. چه يوکس په گفرباندې قتل کړې شي. دهغي نه دا غوره ده چه دي بيرته مسلمان شي. اوپه اسلام مړ شي البته دا ده چه پېش کول ملا داسلام مرتد تمه له څنگه چي عالمانو پيغمبر فرمايلي دي. واجب نه دي. څکه چي دعوت ملا داسلام رسيدلې دي ده ته

وراندې څخه چې دې څه داسلام نه ناخبره خونه دي. بلكه داسلامي تعليماتو لاندې نې ژوند تير كړې دي. خو بيا هم اسلام پيش كول ښه خبره او غوره طريقه ده.

د مرتد د قيد كولو حكم

قَالَ (وَقَتْلُ ثَلَاثَةِ أَتِيَامٍ، إِنْ اسْتَعْمَلَ الْأَقِيلَ، وَفِي الْحَيَاةِ الْمَيِّتِ: الْمُرْتَدُّ يُرَضُّ عَلَيْهِ الْإِسْلَامُ إِنْ أُنِيَ قِتْلُ)

ژباړه و تريح :- فرماني ملا ابو الحسين قدوري رحمه الله او قيد كولي به شي. مرتد به درې ورځې كه اسلام نې راوړلو ډيره ښه خبره ده. او كه نه داسلام راوړلونه نې انكار او كړل به قتلولي به شي او په جامع صغر امام محمد رحمه الله كې دي. چه مرتد پيش كولي به شي ده باندې اسلام ډېره دوباره اسلام قبول كړ به كه آزاد وي او كه غلام، كه انكار نې او كړلو. نو قتلولي به شي. يعنې د قيد كاوه ذكر به جامع صغري نشته.

وَأَمَّا الْأَوَّلُ أَنَّهُ يَسْتَمِيلُ قَتْلُ ثَلَاثَةِ أَتِيَامٍ لَأَنَّهُمَا مَدَّةٌ مَرِيَّتٌ لِإِبْلَاءِ الْأَعْدَاءِ. وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ يَسْتَحَبُّ أَنْ يُجْلَى ثَلَاثَةُ أَتِيَامٍ لِيُطْلَبَ ذَلِكَ أَوْ لَمْ يُطْلَبْ.

هل اللغة: ① يستميل: مهلت ورکولې شی ② الإبلاء: لرې کول

ژباړه و تريح :- او تاويل داولنې روايت ډېره روايت د قدوري دي. چه قيد كولي به شي. كه ده مرتد به مهلت او غوښتلو، ډېره ماته مهلت راكړي. چه په دوباره اسلام قبولوكي سوچ كړم. نو مهلت به ورته وركولې شي. درې ورځې ملاودرې ورځې به په جيل كې قيد كولي شي. څكه چې دا ډېرې ورځې موده ده چې مقرر شوې ده لپاره دلري كولو د عذرونو يعنې چې يو كس يو كار كوي. او هغه په كې اختيار غواړي. نو درې ورځې مهلت ورته وركولې شي. او امام ابو يوسف رحمه الله نه نقل دي. چه شان دا دي. مستحب دي چې مهلت وركړې شي ده. مرتد به ته درې ورځې كه ده. مرتد به درخواست كړې وي د دې مهلت او كه نه، ډېر درخواست او مطالبه نې نه وي كړې. يعنې د درې ورځو مهلت وركاوه استجابي حكم دي. وجوب حكم نه دي.

وَعَنْ الشَّافِعِيِّ أَنَّ عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يُجْلَى ثَلَاثَةُ أَتِيَامٍ، وَلَا يَجِلُّ لَهُ أَنْ يَقْتُلَهُ قَبْلَ ذَلِكَ، إِنْ أَزْدَادَ السُّلُومَ كَوْنُ عَنْ شُبَّةٍ ظَاهِرًا فَلَا بُدَّ مِنْ مَدَّةٍ يُمْكِنُهَا التَّامُّ فَقَدْ رَأَاهَا بِالثَّلَاثَةِ.

هل اللغة: ① التام: سوچ فکر کول ② قدرونا: مونږ اندازه کړو

ژباړه و تريح :- او امام شافعي رحمه الله نه نقل دي. چه په امام باندې لازم دي. چه مهلت وركړې ده. مرتد به ته درې ورځې اوجانز نه دي ده. امام به لپاره چې قتل كړي دي. مرتد به وړاندې ددې ډېرې ورځې نه، څكه چې مرتد كيدل د مسلمان وي د امله د شبة نه د ظاهريه اعتبار يعنې اكثر داسې وي. چه د يو مسلمان د اسلام په څه حكم كې شك پيدا شي. او دهغه د امله په ده باندې د اسلام حقانيت پټ شي. نو درې مرتد شي. نو ضروري ده يوه موده ډېر مهلت وركولو د پاره. چې ممكن وي ډېره هغه موده كي ده. مرتد به لپاره سوچ كول ډېره هغې كي. نو اندازه كړل موږ دغه موده په درې ورځو.

وَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى {فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ} مِنْ غَيْرِ قَيْدٍ أَوْ مَهَالٍ، وَكَذَلِكَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ} (١) أَوَّلُهُ كَأَنَّهُ خَرَّبَ بَلَدَهُ الدَّعْوَةَ فَيُقْتَلُ لِلْعَالِ مِنْ غَيْرِ اسْمِهِال،

هل اللغة: ① الامهال: مهلت ورکول

ژباړه و تريح :- او زموږ ډېر احنافې ډېر لپاره دليل قول د الله تعالى دي. چه قتل كړئ مشركان الله تعالى په دې آيت كي د مشركانو د قتل حكم مطلقا كړې دي. بغير د قيد د مهلت وركولو نه. ډېر هر كله چې الله تعالى

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاري في كتاب الجهاد باب ١٤٩ وإستابته المرتدين باب (٢) -

د مهلت ذکر نه دې کړې. دخپل اړخه د درې ورځو ورکول په کتاب الله باندې زیادت دې. کوم چې ټپک نه دې. اودغه ډول قول د نبی ﷺ دې چا چې بدل کړلو دین خپل نوتاسونې قتل کړی. ګورئ په دې حدیث کې هم نبی ﷺ مطلقاً دمرتد سزا قتل خودلې دې. د مهلت ورکولو ذکر کې په کې نه دې کړې. اودریم دلیل دا بیانوي. څه چې دې ډمرتد ګافر حربي دي. ډمرتد ګافر څکه دې. چه نه خودې ډمی دې. چه جزیه ورکوي. اونه مستامن دې. نوده سره به دحربي کافر معامله کولې شی. او رسیدلې دې ده ډمرتد ته دعوت ډاسلام نو قتلولې به شی فی الحال بغیر دمهلت ورکولونه.

وَهَذَا الْإِثْمُ لَا يَجُوزُ فَأَعِيرُوا هَؤُلَاءِ وَلَا تَرْفُقُوا بِهِمْ وَالْحَرْ وَالْعَبْدُ لَا تُلَاقِي الدَّلِيلَ.

زباده وتړیخ:- اودا حکم ډچه فی الحال به قتلولې شی. اومهلت به نشی ورکولې څکه چې ډمرتد قتلول واجب دی. څکه چې نبی ﷺ حکم کړې دې. اوجائز نه دې روسته کول د واجب د یوامروهمی دپاره ډمرتد د ده اسلام نه واپس راړول یوه وهمی اوګمانی خبره ده. موږ په یقین سره دا نشو وټیلي. چه دې به داسلام په پیش کولوبیرته اسلام ته راواړي. اونشته توپیر په مینځ د آزاد او غلام کې. ډبلکه که آزاد وی اوکه غلام په دواړو صورتونو کې به قتلولې شی. د امله د اطلاق د دلائلو نه ډچه آیت او حدیث مبارک دې. کوم چې وړاندې ذکر شول.

د مرتد د توبه کیفیت

وَكَيْفِيَّةُ تَوْبَتِهِ أَنْ يَقْبِضَ أَعْنَ الْأَذْيَانِ كُلَّهَا يَوْمَ الْإِسْلَامِ لِأَنَّهُ لَا دِينَ لَهُ، وَلَوْ تَوْبَعًا أَعَانَ التَّغَلُّ الْإِلَهَ كَغَفَاةِ الْحَصُولِ الْمَقْصُودِ

هل اللغة: ① يتبوا: يرى كبرى

زباده وتړیخ:- اوپریقه د توبې دده ډمرتد دا ده. چه بې زاره به شی د دینونو ټولونه سوا داسلام، ډمرتد داسې به اووانی. چه داسلام نه سوا چې نور څومره دینونه دی. زه دهغه ټولونه بیزاره یې څکه چې نه دې دین دده ډمرتد فی الحال. اوکه بیزاره شی دهغه ډمرتد نه چې اوږیدلې وی هغې ته ډمرتد که داسلام نه سوا بل دین ته اوږیدلې وی. لکه یهودیت شو. نوییا به دیهودیت نه بیزاره کیږي. دټولو دینونونه د بیزارۍ اړتیا نشته. بلکه ډمرتد کافی دې ده لره ډمرتد برائت د منقول الیه دین نه. د امله د حاصلیدود مقصود نه ډمرتد دې خو بل دین ته نه وو اوږیدلې. بلکه یهودیت ته اوږیدلې وو. اودهغې نه واپس راواوږیدلو. نویه اسلام کې داخل شو.

د اسلام پیش کولونه وړاندې دمرتد قتلول

قَالَ (فَإِنْ قَتَلَهُ قَاتِلٌ قَبْلَ عَرْضِ الْإِسْلَامِ عَلَيْهِ كَرَّةً، وَلَا شَيْءَ عَلَى الْقَاتِلِ) وَمَعْنَى الْكَرَاهِيَةِ هَاهُنَا تَوَكُّدُ الْمُسْتَحَبِّ وَالْإِنْفَاءُ الْفُتْمَانِ، لِأَنَّ الْكُفْرَ مَبْمُوعٌ لِلْقَتْلِ، وَالْعَرْضُ يَعْدُ بُلُوغَ الدَّعْوَةِ عَزَّوَجَلَّ.

زباده وتړیخ:- فرمانی ډلاو الحسنین قدوری ډمرتد که قتل کړلو ده ډمرتد لره یوقتل کونکی وړاندې د پیش کولوداسلام نه ډمرتد ده ته ئې اسلام نه وی پیش کړې. چه بیرته اسلام ته راواوړه. اوقتل ئې کړې. نومکړه دې ډمرتد قتل څه خیز ډمرتد یا قصاص څه په قاتل باندې، اومطلب دګراحت په دې مقام کې پریښودل د استجاب دی. ډمرتد چا په نیزچه داسلام پیش کول ورته مستحب ګڼي. اوفنی دضمان ده. ډمرتد په دې قاتل باندې د مقتول ضمان نشته. چه د هغه وارثانوته دیت ورکړي. اویه ده باندې دڅه خیز عدم وجوب دلیل دا بیانوي. څکه چې کفر مباح کونکې دقتل دې. ډمرتد دحربي کافرقتل مباح دې. اوپیش کول داسلام ډمرتد ته روسته د رسیدود دعوت نه واجب نه دې. ډلاسته څوک چې داسلام پیش کول واجب ګڼي. دهغوی په نیزد عرض اسلام نه وړاندې دمرتد قتل حرام دې.

مرتد به به نشي قتلولې

(وَأَمَّا الْمُرْتَدُّ فَلَا تَقْتُلُ) وَقَالَ الشَّانِقِيُّ تَقْتُلُ لِمَا رَوَيْنَا، وَأَنَّ رِدَّةَ الرَّجُلِ مُبْمُوعَةٌ لِأَقْتُلُ مِنْ حَيْثُ إِنَّهُ جُنَايَةٌ مُتَعَلِّقَةٌ فَتَسْأَلُ

وَدَّ الْمَرْأَةُ تُشَارِكَهَا فِيهَا فَتُشَارِكُهَا فِي مُوجِبِهَا.

حل اللفه: ① مغلطه سخت ② تناط مرتب کیری

دله الفقه ① هرچه مرده ښځه ده، نو نه به شی قتلولی. او فرمائیلی دی امام شافعی رحمه الله چې قتلولی به شی د زنده وتریخ. هرچه مرده ښځه ده، نو نه به شی قتلولی. او فرمائیلی دی امام شافعی رحمه الله چې قتلولی به شی د زنده وتریخ. هرچه مرده ښځه ده، نو نه به شی قتلولی. او فرمائیلی دی امام شافعی رحمه الله چې قتلولی به شی د زنده وتریخ.

وَلَمَّا أَتَى النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنَّهُنَّ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ (١) وَلَئِنْ الْأَوَّلَ فَأَعْيِزُوا الْأُمَمِيَّةَ إِلَى دَارِ الْأَعْرَافِ إِذْ تَعْجِبُكُمْ أَنْجِلْ عَفْنَى الْإِنْيَلَاءِ

معنى الإيثار:

هل اللفظة: ① يخل: خلل راولى ② الاجزية: جمع د جزاء ده يعنى سزا

دل الفقه: ① یخل خلل راوولی ② الا حافو ③ دپاره ④ دلیل دا دی ⑤ چه نبی ⑥ منع کړې ده د قتلولو د زنانونه ⑦ بلکه ⑧ باندې چې حدیث تیر شو چه نبی ⑨ په جنگ کی یوه ښځه قتل شوې بیا موندله نووې فرمائیل دا ولی قتل شوې ده دی خو جنگ نشو کولی ⑩ نوهرکله چې گافره ښځه نشی قتلولی دغه ډول به مرتد ښځه هم نشی قتلولی ⑪ اوبله دا چې ⑫ په عقوباتو کی ⑬ اصل روستو کول د سزا دی آخرت ته ⑭ ځکه چې تندى کول په دې ⑮ سزا ⑯ باندې خلل راوولی په معنی د امتحان کی ، ⑰ یعنې دالله تعالی قانون په دې باندې جاری دی چه څوک گناه اوکړی نو دستی په دنیا کی ده ته د هغې سزا نه ورکوی بلکه مهلت ورکوی اودهغې سزا بیا په آخرت کی ورکوی ⑱ اونکته په کی دا ده چه چیرته د گناه په کولو په دنیا کی سزا ملاویدله نو خلگو به دالله تعالی د ویرې گناه نه پریځودله بلکه د دنیاوی سزا د امله به نې پریځودله ⑲ اواوس چې په دنیا کی په گناه باندې سزا نه وی ⑳ اوددې باوجود څوک دگناه نه خان ساتی ㉑ نودې په صحیح معنی کی دالله تعالی نه ویریدونکی دی ㉒ اودې په امتحان کی کامیاب دې ㉓

وَيُرِيدُونَكَ دِي. أَوْدِي يَه امْتَحَان كِي كَامِيَاب دِي
وَالْحَامِلُ عَنْهُ دُعَايَتُهُ تَاجِرٌ وَهُوَ الْحَرَابُ، وَلَا يَتَوَجَّهُ ذَلِكَ مِنَ الْبِئْسَاءِ الْعِدَمِ صَلَاحِيَّةِ الْبَيْتِ، بِخِلَافِ الرِّجَالِ قَامَرَاتِ التَّرْتُدَّةِ
كَأَصْلِيَّةِ

حل اللغة: ① ناجز: پیدا کیدونکی

۱) **هذه الفتنة** ۱) ناجز پيدا کيدونکي
 ژباړه **وشرح** :- اويقيناً اوپيدل شوى دى **له** بعضي احکامو کي **له** ددې **مروستو** کولو سره نه **له** لپاره
 دلرې کولو شريدا کيدونکى چې هغه جنگ دي. **له** يعنې ددې اصل اوقانون نه دکافرومړتد په حق کي
 عدول شوې دي. بلکه ده ته د کفر اوارتداد په وجه په دنيا کي د قتل سره ورکولې شى. ځکه چې ددوى نه د
 شر او ضرر ويره ده. چه دوى به مسلمانو سره مقابله اوکړي. اودوى ته به نقصان اورسوي **له** اونه پيدا کيږي دا
له شر **له** د بېځونه، د امله د عدم صلاحيت د بدنونو ددوى **له** يعنې ښځې چونکه جنگ نشي کولي. نوځکه
 دا ويره د هغوى د اړخه نشته. ځکه چې دوى د خپل خلگ ت په اعتبار سره د جنگ کاوه صلاحيت نه
 لري. نوددوى نه د شر ويره نشته. اوهرکله چې د شر ويره نشته. نودښځو په حق کي به دالله تعالى قانون د
 تاخير په خپل ځاني پاته وي. اوښځي ته به په آخرت کي سره ورکوي **له** په خلاف د سرو **له** ځکه چې سړي
 دجنگ کاوه او مسلمانانوته د تکليف رسولو صلاحيت لري **له** نو اوگرڅيدله مړته ښځه پشان د اصلي

فَإِنْ (وَلَكِنْ) تَحْتَرُ خَر (لَيْسَ) إِذْ هُنَا انْتَقَضَتْ عَنْ إِيْمَانِهِ فِي الْمَوْقَعِ بَعْدَ الْإِزْوَارِ فَعَبَّرَ عَلَى إِيْمَانِهِ بِالْأَنْفِ كَمَا لِيَ
خُلُوفِ الْعِمَادِ (وَلَيْسَ) التَّجَامِيعِ الْمُغِيرَةِ وَتَحْتَرُ الْمَوَاقِعَ عَلَى الْأَرْضِ
كَانَتْ أَوَامِعًا

د مرند وینځي سره به خټک سلوک کولای شئ؟

حل اللغۃ ① جیو زور، زیر دستی ② الحمل باعث کول

د مړتد د مملوك خيزونونه د ملك زوال

زاده و سر - فرمانی **ابو الحسن قدوری** **بیخه** او زائله کبری ملک د مرد د خپلو مملوک خیزونو ته په مړند کیدو سره په زوال غرضی سره چی **دود** زوال غرضی تفصیل دا دی **که اسلام** نې **بیرته** میول کیږو او گرځي مالونه خپل **بخواني** حالت ته **یعنی** بیرته دده مملوک گرځي **فرمانیللی** دی **مشتاخو** دا **حکمی** به دي مسئله کی دامام ابوحنیفه **بیخه** دي

٢٤٨٥ و سرح - اوبه نيزد صاحبسو ٢٢٢ نه زانله کيږي ملک دده خکه چي دي «مرتد» مکلف دي «او ممکن نه دي د مکلف لپاره ادا کول د موجب تکليف مگر به ملک سره. يعنی مکلف هله يو حکم پوره کولي شي چه دهغه حکم پوره کولو لاسب د سره وي» او محتاج دي نو تر د قتليدو پورې به پاته وي ملک دده «او چه کله قتل کړي شي نو ملکيت به نې ختم شي» پشان د دهغه کس چي حکم شوې وي په دهغه د رجم اود قصاص «نود رجم او قصاص کيدو نه وړاندې دده په خپل ملوکو خيزو نو باندني ملکيت پاته وي نو دغه ډول به

١ القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رضي الله عنه كذا في جميع الأنهر (٦٩٠١) وفتح القدير (٣١٣٥) ورد المختار (٣٢٨٣) نقلاً عن القول الرابع (٩٨٠١) -

خلورم تھوک

خوږم ټول
زير بحث مسئله کي به هم د مرتد د قتل کيدو نه وړاندې دده په خپلو مملوکو څيزونو باندې ملکيت پاته وي.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ دِينُ اللَّهِ مِثْلَ مَا يَصِفُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٥٠﴾

بِالْإِجْمَاعِ عَلَيْهِ وَيُزَيَّرُ ۝ الْحَوَابُ فَتَنَهُ ۝ (۲) الْأَجَابُ زَيَّرَهُ ۝ جِي كُول
 خَلِ اللِّفَّةَ ۝ (۱) مَقْبُولُ مَغْلُوبُ ۝ اود ده ۝ امام ابو حنيفه ۝ لپاره دليل دا دې چه دې ۝ مرتد ۝ حربي دې ۝ څڅه چې نه
 زياره و تريح ۝ اود ده ۝ اومغلوب دې ۝ څڅه چې نه ۝ په لاسونو زموږ كي ۝ اوچه دې مرتد شونودده د
 مستامن دې ۝ اونه ذمی دې ۝ تردې چې قتل كولې شی ۝ اونشته جواز د قتل ۝ د کافر ۝ مگر په فساد سره،
 نفس عصمت ختم شو ۝ اوده نه مسلمانانو ته خطر وې ۝ اوکه ده نه د فساد ويره نه
 ۝ چه دې د مسلمانانو سره جنگ کوي ۝ اوده نه مسلمانانو ته خطر وې ۝ اوکه ده نه د فساد ويره نه
 ۝ چه دې د کافر قتل مباح نه دې ۝ هم دا وجه ده ۝ چه روند او گوډ او شيخ فانی په جنگ کي نشی قتلولې ۝ څکه
 وې نو بيا د کافر قتل مباح نه دې ۝ هم دا وجه ده ۝ چه روند او گوډ او شيخ فانی په جنگ کي نشی قتلولې ۝ څکه
 چې د دوی نه مسلمانانو ته د شر رسولو ويره نه وې ۝ اودا خبره ۝ چه دې حربي دې او زموږ په لاسونو كي
 چې د دوی نه مسلمانانو ته د شر رسولو ويره نه وې ۝ اودا خبره ۝ چه دې حربي دې او زموږ په لاسونو كي
 مغلوب دې ۝ واجبوی زوال د ملك دده ۝ مرتد ۝ او مالکيت دده ۝ مرتد ۝ البته دومره ده چې دې
 مغلوب دې ۝ واجبوی زوال د ملك دده ۝ مرتد ۝ او مالکيت دده ۝ مرتد ۝ البته دومره ده چې دې
 ۝ مرتد ۝ بللې شوې دې اسلام ته په زور کولوسره په ده ۝ یعنی مرتد به بيرته اسلام قبولولو ته مجبوره
 کولې شی ۝ او اميد کيدای شی د واپس کيدو دده ۝ مرتد ۝ دې ۝ اسلام ۝ ته ۝ څڅه چې ده د اسلامي
 معاشرې لاندې ژوند تير کړې دې ۝ ده ته به څه نه څه داسلامي تعليماتو ثمرات او فوائد معلوم شوی وې نو
 چې هغې ته او گوډی ۝ کيدای شی چې اسلام قبول کړې ۝

چي هئي ته اوڳوري. ڪيڏي شئي چي اسلام قبول ٿي.

فَوَلِّفْنَا فِي امْرِئِهِ، اِنَّا سَلَّمْ جَعِلَ الْعَارِضُ گانَ لَمْ يَكُنْ فِي حَقِّ هَذَا الْحُكْمِ وَصَارَ گانَ لَمْ يَزَلْ مُلْبِئًا وَاَمَّا تَقَبُّلُ السَّبِّ،

ڪهڙو ده ايمان ڏاڍو لو. نواويه

وَيُؤَدُّهُ وَيُشْرِيهِ - نو موږ توقف او کړلويه کار دده کي د دود توقف تفصيل دا دي ۱۰۰ که ده ايمان راوړلو نو اوبه گړخولي شي عارض لکه چې دا هلو و و نه، په حق ددي حکم کي او عمل نه وي کړې سبب ديعني مملوک څيزونو نه دده د ملکيت په نه ختميدو کي او هرچه نور احکام دي نو هغه به موجود گنرلي شي. لکه په ارتداد باندې دده ښځه ميتوته شوه او کلمه د شهادت به دوباره وائي ځکه چې دده ارتداد ددي حکمونو په باب کي معدوم نشي گړخولي. بلکه په دي به احکام مرتب کولې شي ۱۰۱ او اوگر څيدو دي لکه چې هميشه لپاره مسلمان وو او عمل نه وي کړې شوې په سبب ديعني سبب د زوال ملک چې ارتداد دي کله چې مرتد دوباره مسلمان شونو ارتداد چې د ملک د زوال سبب دي داسې به وي لکه چې دغه سبب يعني ارتداد هلو موجود شوې نه دي ۱۰۲

موجود شوې نه دي. **فَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ عَلَى رِدْيَةٍ أَوْ لِحْظٍ بَذَرَ الْحَرْبَ وَحَكِيمٌ بَلَّغَ آيَهُ اسْتَعْرَ كُفْرَةً فَيُكْتَل السَّبَبُ عَلَيْهِ وَآلُ مَلِكِهِ.**

فَإِنْ مَاتَ أَوْ قِيلَ عَلَى يَدَيْهِ أَوْ لُجِقَ بِدَارِ الْحَرْبِ وَحُكِمَ بِمُحَاقَبَةِ اسْتَفْرَافَةِ الْيَمِينِ
 مُبَادَه وَتَوَجُّه - اوکه می شو او یا قتل کری شو په مرتد کیدو خپلو (یعنی د ارتداد په وجه قتل شو) او یا یو
 ځانې شو د دار الحرب سره (یعنی د دارالاسلام نه دار الحرب ته او تخنید لول) او حکم او کری شو په یو
 ځانې کیدو دده (یعنی قاضی دا فیصله او کړله چه دې دار الحرب ته لاړلی) نو محکم شو کفر دده
 (او بیرته اسلام ته د را واپس کیدو احتمال ختم شو) نو سب (چه ارتداد یې په کوی عمل خپل (چه
 زوال د ملکیت دې) او ختم به شی ملکیت دده (مرتد دخپلو مملوکو څیزونو نه)

ذمیرتہ ذہیرات حکم

قَالَ (إِنْ مَاتَ أَقْبَلَ عَلَى رُذْيَةِ النُّقْلِ مَا الْكُتْبَةُ فِي إِسْلَامِهِ إِلَى وَرَثَتِهِ الْمُسْلِمِينَ، وَكَانَ مَا الْكُتْبَةُ فِي حَالِ رُذْيَتِهِ قَبْلاً) وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (١)

زېاره ونيږه. - فرمانی صاحب دقدروي ښه اوکه مې شو ښمړتې يا قتل کړې شوپه ارتداد خپل ښمړتې د ارتداد په سزا کې قتل کړې شو نو منتقل کېږي به هغه څه چې حاصل کړی وی ده ښمړتې په حالت د اسلام خپل کي وارثانو دده ته چې مسلمانان دي اوکېږي به هغه څه چې حاصل کړی وی ده ښمړتې په حالت د ارتداد خپل کي ښمړتې دارتداد نه پس مال فی ښودمال فی چې کوم مصارف دی په هغې کې به د مرتد دحالت کفر حاصل شوې شيان (خيزونه) هم صرف کولی شي او دا دحکم په نيزد امام ابوحنيفه دي ښمړتې د حالت اسلام گټه به مسلمانانوته ملاوېږي او دحالت کفر گټه به مال فی وي

(وَقَالَ أَبُو سَعْدٍ وَمُعَذُّ بْنُ كِلَاهْمَا لِيُؤْتِيَهُ) وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: كِلَاهُمَا نَسَقُ الْإِثْمَةِ مَاتَ كَافِرًا وَالْمُسْلِمُ لَا يَرِثُ الْكَافِرُ، لَمْ يَحْمِلْهُ مَالُ حَرْبٍ لَا أَمَانٌ لَهُ لَيْكُونَ قَبَا.

ژانده و تخریب: - اوفرماني امام ابویوسف او محمد ﷺ دواړه ﷺ د حالت اسلام گټه وی او که دحالت ارتداد ﷺ د وارثانو دده ﷺ (مرتد) لپاره دی. اوفرماني امام شافعي ﷺ چې دواړه ﷺ مال مکسوبه دحالت اسلام وی او که د حالت ارتداد ﷺ مال فی دی. ﷺ دود فی په مصارفو کې به خرچ کولی شی. اودلیل پری دا دی ﷺ ځکه چې ﷺ (مرتد) ﷺ مرشوي دې کافراو مسلمان میراث نه اوړی د کافر نه ﷺ (توڅکه به دحالت اسلام گټه هم مسلمانانو وارثانو ته نه ملاوړی. اوهر کله چې ﷺ مسلمان په میراث کې نشی اوړي نو بیا به پری څه کولی شی. دهغې بیان دا دی چې ﷺ بیا دا ﷺ مال مکسوبه د مرتد ﷺ مال دحربی دی. ﷺ دحربی ورته څکه وایو چې ﷺ نشته امان دده لپاره ﷺ دارالاسلام کې، اودا مسئله ده چې حربی بغیر امان نه دارالاسلام ته داخل شی. نو دده مال د فی په حکم کې وی ﷺ نو شو ﷺ مال د مرتد ﷺ مال فی. ﷺ دود مال فی ﷺ چې کوم مصارف دی. په هغې باندې به دمرتد مال مکسوبه خرچ کولی شی ﷺ

وَأَمَّا أَنْ يُلَاقِيَكَ فِي الْكُسْبَيْنِ بَعْدَ الرِّدَّةِ فَأَقِمْ عَلَى مَا يَنْبَغُ فَيُفْعَلْ عَزْوِي إِلَى وَرَثَتِهِ وَتَسْتَدِ إِلَى مَا يُجِبُّ رَدِّيهِ إِذَا الرِّدَّةُ سَبَبَ الْمَوْتَ فَيَكُونُ تَوْرِيثُ الْمُهْلِمِ مِنَ الْمُهْلِمِ.

٢٤٥ وټرېج - اود صاحبينو ښار لپاره (دليل دا دې چې) بېشكه ملك دده (مړتد) په دواړو گټو كې (كه د حالت اسلام گټه ده او كه د حالت ارتداد) پاته دې (په خپلو مملوكو خيزو نوښاندې) بڼه په هغه چې موږ بيان كړې دې (چې دې مكلف او محتاج دې) نو منتقل كيږي به (ملكيت دده نه) په مرگ دده (مړتد) سره وارتانو د ده ته او اضافت به كولاى شى ددې (گټې) هغه زمانې ته چې وړاندې د ردت دده نه وى. (يعنى كوم مال چې د مرگ په وخت كې دمړتد نه پاتې شى. نو دا به داسې گټلې شى چې د ده دده د اسلام د وخت گټه ده) ځكه چې ردت سبب د مرگ دې. (يعنى كله چې دې مړتد شو. نو دده دا ارتداد سبب د مرگ دې. ځكه چې د ارتداد په وجه به دې قتل كولاى شى. نو گويا چې د ده ارتداد حكمى مرگ دې او دا داسې شوه لكه چې دې په حالت اسلام كې مړ شوي دي) نوشو ميراث وړل د مسلمان د مسلمان نه.

القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة عليه السلام كذا في الخانية (٤٧١٤) ورد المختار (٣٢٩١٣) والهندية (٢٥٤١٢) نقلاً عن القول الرابع (٤٩٩) -

وَلَا يَسْتَأْذِنُ الْإِسْلَامُ لَوْ جُودَ قَبْلَ الرِّدَّةِ، وَلَا يَمْنَعُ الْإِسْتِأْذَنُ كَسْبَ الرِّدَّةِ لَعَدَمِهِ قَبْلَهَا
وَمِنْ شَرْطِهِ وَجُودُهُ،

تفسيره وتوضيح:- اودامام ابوحنيفه رحمته الله لپاره دليل دا دې چه ممكن دې اضافت رحمته الله ميراث اوړلو رحمته الله كېښې د اسلام ته، رحمته الله يعنې كوم كسب چې په حالت داسلام كي شوى وي نوكه مرتد په حالت د كفر كي هم مې شى هغه به ترې مسلمان وارث اوړي رحمته الله دوجې دوجود ددغه رحمته الله وړاندې د مرتد كيدو نه رحمته الله يعنې دليل نې دا دې چه دغه كسب مسلمان څكه په ميراث كي اوړې شى چه دا كسب داسلام د وخت گټه ده نوكه بالفرض دا كس په حالت داسلام كي مې شوې وو. نومسلمان به ترې ميراث اوړلو. نودغه ډول به كه په حالت د كفر كي مې شى. خو كسب نې دحالت اسلام وي. هم به نې اوړي رحمته الله اونه دې ممكن اضافت رحمته الله توريث حالت د اسلام ته رحمته الله د كسب د ارتداد، رحمته الله يعنې كوم كسب چې په حالت د ارتداد كي شوى وي نوددې اضافت حالت داسلام ته نشى كيدې. اوداسې نشى ونيلى. چه د ارتداد كسب داسې دې لكه د حالت اسلام كسب، او مسلمان نې ترې په ميراث كي اوړې شى رحمته الله د امله دعدم وجود ددې رحمته الله وړاندې د ارتداد نه، رحمته الله يعنې دا كسب دحالت اسلام نه دې بلكه د حالت ارتداد دې. نوڅكه ددې نسبت حالت اسلام ته نشى كولې. اوچه نسبت نې نشى كولې رحمته الله او شرط ددې رحمته الله ميراث اوړلو رحمته الله وجود ددې رحمته الله وړاندې ددې رحمته الله مرتد كيدو رحمته الله نه، رحمته الله يعنې مسلمان هله دكافره ميراث اوړې شى چه كافر كوم كسب كړې وي. هغه په حالت داسلام كي دده په ملك كي موجود وي رحمته الله

دحالت ارتداد وارثان به هقدار وي

لَمَّا نَزَلَ مِنْ كَانٍ وَأَرَادَ أَنْ يَرْدَّ رَدَّ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَغْبَارًا لِلْإِسْتِأْذَنِ.

تفسيره وتوضيح:- بيا ميراث به اوړي د ده رحمته الله نه هغه څوك چې وي وارث دده رحمته الله په حالت د ارتداد كي، اويانه پاتې شووارث تروخت د مرگ دده رحمته الله پورې. رحمته الله نه هغه به وارث وي رحمته الله په يو ورايت كي د ابوحنيفه رحمته الله نه رحمته الله چه دا روايت د حسن رحمته الله دې رحمته الله د امله د اعتبارد استناد نه رحمته الله يعنې دمرد كيدو نه وړاندې دغه كسب په وجود كي راغلې دې. نوڅكه به په كى ميراث هم جارى كيږي رحمته الله

وَعَنْهُ أَنَّهُ يُرَدُّ مَنْ كَانَتْ أَرَادَ أَنْ يَرْدَّ، وَلَا يَنْطَلِقُ اسْتِغْفَافُهُ بِمَوْتِهِ بَلْ يَخْلُفُهُ وَأُولَاهُ، لِأَنَّ الرِّدَّةَ عَمَلٌ أَلَمُّهُ.

تفسيره وتوضيح:- اود دوى رحمته الله ابوحنيفه رحمته الله نه بل روايت دې. رحمته الله چه دا روايت د امام ابويوسف رحمته الله دې چې ميراث به اوړي دده رحمته الله نه هغه څوك چې وي وارث په وخت د ارتداد كي. رحمته الله كچه د مرتد د مرگ په وخت كي وارث نه وي رحمته الله اونه باطليرى استحقاق دده رحمته الله وارث رحمته الله په مرگ دده رحمته الله وارث رحمته الله بل خليفه جوړيږي دده وارث دده رحمته الله مثلاً زيدمرتد شو. اوبكر دده وارث دې. اود زيد د مرگ نه وړاندې بكر مې شونود بكر ميراث نه باطليرى. بلكه د بكر چه كوم كس وارث وي. هغه به د نيابت اوخليفه په حيثيت د زيد نه ميراث اوړي. او دليل پرې دا بيانوي رحمته الله څكه چې مرتد كيدل پشان د مرگ دې. رحمته الله لكه وړاندې چې تير شوچه ارتداد سبب د مرگ دې. نوارتداد به حكمى مرگ وي. نويه زيربحث مسئله كي اگرچه د ارتداد نه روسته وارث موجود نه دې. خوچونكه د ارتداد په وخت كي دې موجود وو. اوارتداد حكمى مرگ دې. نوڅكه به دغه كس په حالت ارتداد كي هم وارث وي. اوكه دې نه وي. نودده چې كوم وارث وي. هغه به د نيابت په حيثيت دمرد د مال وارث وي رحمته الله

وَعَنْهُ أَنَّهُ يُعْتَرَضُ وَجُودُ الْوَارِثِ عِنْدَ الْمَوْتِ لِأَنَّ الْحَادِثَ بَعْدَ الْعَقْدِ السَّبَبُ قَبْلَ تَمَامِهِ كَالْحَادِثِ قَبْلَ الْفِعْلِ بِمَثَلِهِ الْوَلَدُ الْحَادِثُ مِنَ السَّبَبِ قَبْلَ الْقَبْضِ.

تفسيره وتوضيح:- اود دوى رحمته الله امام ابوحنيفه رحمته الله نه رحمته الله دريم رحمته الله روايت دې. رحمته الله اودا روايت د امام ابويوسف رحمته الله دې چې معتبر دي وجود د وارث په وخت د مرگ كي، رحمته الله نوكه د مرتد دمرك په وخت كي وارث موجود وي. دې مستحق د ميراث دې. اوكه مرتد نه وړاندې مې شوې وي. نو بيا مستحق د ميراث نه دې. اودليل دا

بیانونی څکه چې پیدا شوي وړاندې د منعقد کیدو د سبب نه چې «سبب» لا پوره شوي نه وی پشان د پیدا شوي دی وړاندې د منعقد کیدو ددې «سبب» نه، «یعنی د میراث اوړلو سبب مرګ دي نوچه مرګ نه وی واقع شوي. سبب چې میراث اوړل دی دا نشی اوړې څکه چې د سبب ته وړاندې د سبب وجود نه راځي. ددې امله دمرتدګوم وارث چې د مرتد د مرګ په وخت کې نه وی، نوهغه د میراث حقدار نه دي. اوددې وضاحت ددې مسئلې نه هم کېږي که د ارتداد نه روسته د مرتد بچي پیدا شو. اویا مرتد قتل کړي شو یا مړ شو نودغه نو مولود بچي به د مرتد پلار نه میراث اوړي څکه پشان د هغه ولد چې پیدا شوي وی د مبيع نه وړاندې د قبض کاوه نه بلکه زید د بکر نه وینځه واخستله. خولا قبض کړې نې نه وه. چه د وینځې بچي پیدا شو. نویه دې صورت کې دغه بچي هم د زید په برخه کېښي راځي. اودې هم معقود علیه دي. نولکه څنگه چې په دې مسئله کې د بيع نه روسته پیدا شوي بچي په بيع کې داخل دي. دغه ډول به په زیربخت مسئله کې هم هغه بچي د میراث مستحق وي چه د ارتداد نه روسته پیدا شوي وي څکه

وَأَمَّا إِنْ مَاتَ الْمُسْلِمُ إِذَا مَاتَ أَوْ قُتِلَ عَلَى رِدْيَةٍ وَهِيَ فِي الْعِدَّةِ، لِأَنَّهُ يَصِيرُ قَارِءًا، وَإِنْ كَانَ صَحِيحًا وَقَتَّ الرِّدَّةَ.

ژباړه وتړيخ:- او میراث به اوړي دده «مرتد» نه ښځه د ده مسلمان، کله چې مړ شي اویا قتل کړې شي په ارتداد خپل باندې، اووی دا «ښځه» په عدت «طلاق» کې، څکه چې ګرځي دي «مرتد» زوج فار «تختیدونکي د میراث ښځې نه» اگرچه وی دې صحیح په وخت د ارتداد کې، «یعنی کله چې مرتد د ارتداد نه وړاندې خپلې ښځې ته طلاق ورکړي. اویا مرتد شي. اود ارتداد نه روسته دې قتل کړې شي. یا مړ شي. نو دغه مسلمان ښځه به دده نه میراث اوړي. اودلیل دا دي. چه دا مرتد دهغه کس پشان شو. چه هغه به مرض الوفات کې خپلې ښځې ته طلاق ورکړي. اویا وفات شي. نوهلته دا مسئله ده. چه ده دا طلاق په دې غرض ورکړې دي. چه زما دا ښځه د میراث نه محرومه شي. څکه چې زه ژوندی نه پاتې کېږم. اوده ته زوج فار ونیلي شي. نولکه څنگه چې په دغه مسئله کې د زوج په طلاق ور کاوه سره ښځه د میراث نه نه محرومه کېږي. دغه ډول په زیربخت مسئله کې ارتداد د مرض الوفات پشان دي. څکه چې لکه څنگه په مرض الوفات کې د مرګ ویره وی. دغه ډول په ارتداد کې هم د قتل ویره وی. نولکه څنگه چې هلته ښځه د میراث نه نه محرومه کیدله. دغه ډول به په زیربخت مسئله کې هم نه محرومه کېږي.

وَأَمَّا إِنْ مَاتَ كَسْبًا أَوْ رَدًّا، لِأَنَّهُ لَا جَرَاءَ مِنْهَا فَلَمْ يُوجَدْ سَبَبُ الْقَتْلِ، بِخِلَافِ الْمُرْتَدِّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى

ژباړه وتړيخ:- اومرتده ښځه ګټه د دې لپاره ود وارثانو ددې «مرتده» دي. څکه چې نشته «ویره ده» جنګ د دې «مرتده» نه «چه دا به مسلمانانو سره په معرکه د جنګ کې مقابله اوکړي. اومسلمانانوته به نقصان اورسوي. اووجه ددې دا ده. چه عصمت د مال د نفس تابع دي. اوبه ارتداد سره د مرتده د نفس عصمت نه زائله کېږي. هم دا وجه ده. چه مرتده د مرتد سړي پشان نشي قتلولي. نوهرکله چې دده نفس معصوم دي. دغه ډول به ددې مال هم معصوم وي. اوددې ملکیت به ترې نه ختمېږي. اوهرکله چې د مرتده ښځې نه د جنګ ویره نشته» نوموجود نشو سبب د فی «یعنی ددې مال مال فی نه ګرځي. بلکه دده په ملکیت کې پاته دي. نوچکم پرې مرتب نشي» په خلاف دمرتديه نیزدامام ابوحنيفه رحمه الله څکه چې دده کسب مال فی ګرځي څکه چې دې خوریا فی الحال محارب دي. اوکه فی الحال په دارالاسلام کېښي وي. نو کیدای شي په مستقبل کې محارب شي. اودحربي مال غیر معصوم یعنی مباح وي. نوڅکه به نې دده وارثان په میراث کې نه اوړي څکه

وَأَمَّا نَوْحُهَا الْمُسْلِمَانِ ارْتَدَّتْ وَهِيَ مَرِيضَةٌ يَقْصِدُهَا الْإِطْلَاقُ حَقٌّ، وَإِنْ كَانَ تَصَوُّفًا لَا يَرِيهَا، لِأَنَّهُمَا لَا تَقْتُلُ فَلَمْ يَتَمَلَّقْ حَقٌّ، بِخِلَافِ الْمُرْتَدِّ، بِخِلَافِ الْمُرْتَدِّ.

ژباړه وتړيخ:- اومیراث به اوړي ددې «مرتدې» نه خاوند ددې مسلمان که دا مرتده شوه په داسې حال کې چې وی ناچوپړه. د امله دقصد ددې «مرتده» نه باطلول د حق دده «خاوند»، یعنی ښځه چې کله بیمار

وه اودا مرتده شوه. نو کیدای شی. دا په دې قصد باندې مرتده شوې وی. چه زه مرتده شم. نودې خوچونکه مسلمان دې. زما د میراث څخه به محرومه شی. ځکه چې مسلمان دکافرنه میراث نشی اوری. اوکه وی دېا بنځه صحیحه. نومیراث به نه اوری ددې نه، دځاوند ددې. ځکه چې دا دمرتده نشی قتلولې. نونه متعلق کیږی حق دده په مال دهغې. دبنځې. پورې په مرتد کیدو سره. چه دمرتده دمرگ نه روسته ځاوند دخپلې مرتده بنځې میراث خورجوړشی. په خلاف دمرتد دمرتد په مال پورې دمسلمانې بنځې حق متعلق کیږی. نوکه مسلمان مرتد شو. برابره ده که دارتداد په وخت کې دې سعتمند وو اوکه مریض په دواړو صورتونو کې دده مسلماننه بنځه دده نه میراث اوری. ځکه چې دې دزوج فاریشان دې لکه وړاندې چې ددې ذکر اوشو. چه مرتد دزوج فاریشان دې. اودده بنځه د میراث نه نه محرومه کیږی.

دمرتده دارالحرب سره په الحاق دده دملکیت زوال

قَالَ: (وَإِنْ لَحِقَ بِدَارِ الْحَرْبِ مُرْتَدًا وَكَمَّ الْحَاكِمُ بِلَحَاقِهِ عَقَبَ مُدْبِرًا وَهُوَ وَأَهْلُهَا أَوْلَادٌ وَوَحَلَتْ الدُّيُونُ الَّتِي عَلَيْهِ وَثِقَلُ مَا اكْتَسَبَتْهُ فِي حَالِ الْإِسْلَامِ إِلَى وَرَثَتِهِ مِنَ السُّلَيبِ).

ژباړه وتریخ:- فرمائی دابو الحسین قدوری دمرتد اوکه یوځانې شو مرتد د دارالحرب سره، دمرتد د دارالاسلام نه دارالحرب ته اوختیدلو. او حکم اوکړلو قاضی په لحاق دده. چه دې اوس د دارالحرب اوسیدونکي شو. اود حربیانو سره انډیوال شو. نوآزادیږی مدیر دغلام. دده اوامهات الاولاد، اوواجب الادا شول قرضونه دمولجمله هغه چې په ده باندې وی. دمرتد دچا چې په ده باندې په نیته پور وی. نوهغه به فی الحال واجب الادا اوگرځی. اومتقل کیږی هغه مال چې کسب کړې وی دمرتد په حالت داسلام کې وارثانو دده دمرتد ته، دمسلمانانو نه دمرتد دده نه چې په دارالاسلام کې دسابقه غلامانو نه علاوه څه پاتی شی. هغه به دده وارثان اخلي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَبْقَى مَالُهُ مَوْفُوقًا كَسَاكَانَ الْإِلَهِ تَوْعُ غَيْبَةٍ فَأُشْبِهَ الْغَيْبَةَ فِي دَارِ الْإِسْلَامِ.

ژباړه وتریخ:- اوفرمائی امام شافعی دمرتد پاته پاتې کیږی مال دده دمرتد موقوف لکه څنگه چې وړاندې وو. دحاکم به دهغې ساتنه کوی. ځکه چې دا دالحاق په دارالحرب پورې یوډول غائب کیدل دی. نومشابه شو دغائب کیدو سره په دارالاسلام کې، دمرتد لکه څنگه چې یوکس په دارالاسلام کې د خپل وطن نه مسافرشی. نوپه خپل ښاریا کلی کې چې دده کوم ملوک شیان (خیزونه) وی هغه دده د ملکیت نه نه خارجیری. دغه ډول په زیربحث مسئله کې هې.

وَلَمَّا أَتَى بِالْحَقِّ صَارَ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَهُوَ أَمْوَاتٌ فِي حَقِّ أَحْكَامِ الْإِسْلَامِ لَا يُنْقِطُ عَنْهُ وَلَا يَزِيدُ إِلَّا كَمَا هِيَ مُنْقَطِعَةٌ عَنْ النَّوَى فَصَارَ كَالنَّوَى.

ژباړه وتریخ:- اوزمونې داحنافو لپاره دلیل دا دې چه دمرتد په یوځانې کیدو سره ددارالحرب کې اوگرکیدلو د حربیانوځنی. اودوی دحربیان مړه دی په حق داحکامو داسلام کې، دامله د ختمیدو د ولایت دا الزام ددوی نه لکه څنگه چې ختم دې دا دولايت په د مړو نه دمرتد کوم کسان چې په دارالحرب کې وی. نوپه دوی باندې دمسلمان حاکم څه وس او قدرت نه رسی. ځکه چې هغه دده د ولایت دلاندې نه وی. نولکه څنگه چې مړی په اسلامی احکامو لکه لمونځ وغیره شونشی مجبوره کولې. دغه ډول کوم کسان چې په دارالحرب کې وی. هغوی هم داسلامی احکامو په ادا کولو نشی مجبوره کولې.

إِلَّا أَنَّهُ لَا يَسْتَقِرُّ حَقُّهُ إِلَّا بِقَضَاءِ الْقَاضِي لِإِحْتِمَالِ الْعَوْدِ إِلَيْهَا فَلَا يَذْنِبُ الْقَاضِي إِذَا تَقَرَّرَ مَوْتُهُ تَبَيَّنَتْ الْأَحْكَامُ الْمُنْقَطِعَةُ بِهِ وَهِيَ مَا ذَكَرْنَاهَا كَمَا فِي النَّوَى الْحَقِيقِي.

حل اللغة: ① يستقر: مستقل کیږی ② العود: واپس کیدل

زبانده وتبریح:- البته دومره ده چي نه محکم کیری ملحق کیدل د ده «مرتد په دارالحرب پوری» مگر په فیصله د قاضی «یعنی که مرتد دارالحرب ته لار هم شی. نوییا هم دې داسلامی احکامو په حق کي دمر و پشان نه دې ترخوچه قاضی دده د لحوق فیصله نه وی کړي. اودارالحرب ته صرف په تختیدوباندې موږ دده د لحوق احکام څکه نه جاری کوو» د امله داحتمال د واپس راتلو دده «مرتد» نه «چه دې بیرته دارالاسلام ته راشي» نو ضروری ده فیصله «دقاضی په لحوق دده دارالحرب سره» اوکله چي ثابت شی مرگ د ده «مرتد په فیصله د قاضی سره» نوثابت شول احکام متعلقه په ده «مرتد» پورې. او هغه «احکام» دی. کوم چي موږ ذکر کړي دی. «چه دده مدبر اوام ولده آزادیری. اودده دنیته قرضونه فی الحال واجب الادا گرځي. اودده مملوک شیان (خیزونه) دده وارثانوته منتقل کیږي» لکه څنگه چي «ثابتیږي دا احکام» په مرگ حقیقی کی.

لَمْ يَنْعَبْزْ كُونَهُ وَأَرَأَيْتُمْ لِحَاقِهِ فِي قَوْلِ مُحَمَّدٍ (١) لَأَنْ الْحَاقَّ هُوَ السَّبَبُ وَالْقَضَاءُ لِلْقَرَّةِ يَقْطَعُ الْإِحْتِمَالَ،

زبانده وتبریح:- بیا معتبردی کیدل دده «یعنی د وارث د مرتد» په وخت د ملحق کیدو دده «مرتد په دارالحرب پوری» په قول دامام محمد «یعنی مسلمان به په دارالاسلام کي هله د مرتد د مال وارث جوړیږي چه مرتد دارالحرب ته لار شی. اگرچه قاضی فیصله نه وی کړي» څکه چي الحاق هم دا سبب «د زوال د ملک د مرتد» اوفیصله «د قاضی» لپاره د ثابتولو ددې «سبب یا د لحاق» ده. «یعنی په حقیقت کي د مرتد ملک دهغه وخت نه زانله شو. کله چي دې دارالحرب ته لار لو. اوباتي شوه فیصله د قاضی چي قاضی د مرتد د دارالحرب سره د لحوق فیصله اوکړي. نودا صرف یوناکیدی خیزدې» د امله د ختمیدو د احتمال «د واپس راتلو دارالاسلام ته»

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ: وَقَدْ قَضَاءُ، لِأَنَّهُ يَصِيرُ مَوْتًا بِالْقَضَاءِ، وَالْمَرْتَدُّ إِذَا حَقَّتْ بِدَارِ الْحَرْبِ فَبَيَّ عَلَى هَذَا الْخِلَافِ.

زبانده وتبریح:- اوفرمانیلې دی امام ابویوسف «معتبردي وارث جوړیدل د مال دمرتد» دوخت د فیصلې «دقاضی» نه، «صرف په لحوق باندې وارث نه گرځي» څکه چي دا «مرسدل دارالحرب ته» گرځي «په حکم د» مرگ «کي» په فیصله «دقاضی، یعنی کله چي مرتد دارالحرب ته لار شی. نودې مر تصور کولې شی. او دده د خپل مملوکو خیزونونه ملکیت ختمیږي. نوچه دده ملکیت ترې ختم شو. وارث مستحق د میراث شی» اومرتده «پنځم» کله چي ملحقه شی دارالحرب سره «یعنی د دارالاسلام نه دارالحرب ته لاره شی» نودا هم په دې اختلاف ده. «یعنی دامام محمد اوامام ابویوسف» په مینځ کي چي د مرتد په اړه کي کوم اختلاف دې هغه د مرتد په اړه کي هم دې. یعنی دامام محمد» په نیز زوال دملک اود وارث استحقاق وراثت په لحوق باندې راځي. اود امام ابویوسف» په نیز دقاضی په فیصله باندې راځي»

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ: لَمْ يَنْعَبْزْ فِي حَالِ الْإِسْلَامِ مِمَّا كَتَبْتُمْ فِي حَالِ الْإِسْلَامِ وَمَا لَزِمَهُ فِي حَالِ دَوَاتِهِ مِنَ الدُّيُونِ لِقَضَائِهِ مِمَّا كَتَبْتُمْ فِي حَالِ دَوَاتِهِ) قَالَ الْعَبْدُ لِلْشَّيْخِ عَفَمَةَ اللَّهِ: هَذِهِ رِوَايَةٌ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ

زبانده وتبریح:- اوادا کولې به شی قرضونه هغه چي لازم شوی وی په ده «مرتد» باندې په حالت د اسلام کي دهغه مال نه چي حاصل کړی وی ده په حالت داسلام کي، او هغه چي لازم شوی وی په ده باندې په حالت د ردت کي دقرضونو نه نوادا کولې به شی دهغه مال نه چي حاصل کړی وی ده په حالت د ردت کي فرمانی بنده ضعیف «یعنی صاحب دده اید» دا «کوم قول چي ذکر شو» یو روایت دې دامام ابوحنیفه» نه

وَعَنْهُ أَنَّهُ إِذَا كَسَبَ الْإِسْلَامَ وَإِنْ لَمْ يَبْذُلْ بِكَ يَقْضَى مِنْ كَسْبِ الرِّدَّةِ (١) وَعَنْهُ عَلَى عَكْسِهِ.

(١) القول الرابع هو هذا قول محمد «يعني» كذا في حاشية منحه (١٣١٥) ورد المحتار (٣٢٩١٣) والهندية (٢٥٤١٢) والبحر الرائق (١٣١٥) نقلًا عن القول الرابع (٥٠١١).

زباده وتشرح:- اود دوی اسلام ابوحنیفه رحمته الله نه بل روایت دا دې چه پیل به کولای شی رحمه خلاصولد قرضونو دده رحمه دگتې داسلام نه رحمته یعنی په ده باندې چې کوم قرضونه لازم شوی وی که په حالت داسلام کې وی اوکه په حالت د ردت کې واره به اول دهغه مال نه ادا کولای شی. کوم چې ده په حالت داسلام کې گتې دې رحمه اوکه نه پوره کیږی په دغه رحمته کسب د حالت اسلام رحمه نو پوره کولې به شی رحمته قرضونه دده رحمه د گتې د ردت نه رحمته یعنی که په هغه مال دده قرضونه خلاص نشو. کوم چې ده په حالت اسلام کې گتې وی. نو بیا به د هغه مال نه دده قرضونه ادا کولې شی. کوم چې ده په حالت د ردت کې گتې وی رحمه او ددوی رحمه ابوحنیفه رحمته الله نه ددې په عکس رحمته قول رحمه منقول دې. رحمته یعنی چې اول به دده د ردت د وخت په گټه قرضونه خلاصولې شی. اوکه په هغې خلاص نشو. نو بیا به دحالت اسلام په گټه باندې خلاصولې شی رحمه

وَجْهُ الْأَوَّلِ أَنَّ الْمُتَقَرِّفَ بِالْقِسْمَيْنِ مُخْتَلَفٌ وَحُصُولُ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الْقَسْمَيْنِ بِاِغْتِيَابِ السَّبَبِ الَّذِي وَجِبَ بِهِ الدَّيْنُ فَيُقَضُّ كُلُّ دَيْنٍ مِنَ الْقَسْمِ الْمَكْتَسَبِ فِي تِلْكَ الْحَالَةِ لِيَكُونَ الْغُزْمُ بِالْغُزْمِ.

هل اللغة: ① الغرم: تاوان ② الغرم: گټه

زباده وتشرح:- وجه داول روایت رحمه ادا کول دهریو پور دهغه حالت په گټه په کوم کې چې پرې پور لازم شوې وی رحمه چې مستحق رحمه مراد د مستحق نه پور دې. یعنی پور لازم شوې دې رحمه په دوو سببو مختلفو رحمته یعنی هغه سبب چې په حالت داسلام کې واقع شوې دې. او بل هغه سبب چې په حالت د ردت کې واقع شوې دې. نو دا سببونه د بیل نه د وخت په اعتبار سره مختلف دې رحمه او حاصل لیدل د هرواحد د گټو نه رحمه ادا کولې به شی. نو دا کولې به شی هریو پور دهغه گټې نه چې حاصله شوې وی په دغه حالت کې رحمه د حالت پور به په هغه گټه باندې خلاصولې شی. چه په حالت د ردت کې ده ته حاصله شوې وی رحمه ددې لپاره چې شی تاوان په مقابله د نفع کې، رحمه مراد د تاوان نه د پور خلاصول دی. نو دحالت اسلام تاوان یعنی پور به د دغه حالت په گټه خلاص کړې شی. او دحالت ردت تاوان یعنی پور به ددغه حالت په گټه خلاص کړې شی رحمه

وَجْهُ الثَّانِي أَنَّ كَسْبَ الْإِسْلَامِ مِلْكُهُ حَتَّى يَخْلُقَهُ الْوَارِثُ فِيهِ، وَمِنْ شَرْطِ هَذِهِ الْخِلَافَةِ الْفَرَاغُ عَنْ حَقِّ النَّوْرَثِ فَيَقْدَرُ بِالذَّيْنِ عَلَيْهِ،

زباده وتشرح:- وجه د دوهم روایت رحمه ادا کول دواړو حالتو پور به د اسلام د وخت په گټه باندې خلاصولې شی رحمه چې گټه دحالت اسلام ملک دده رحمته دې. هم دا وجه ده. رحمه دې ددغه گټې مالک دې رحمه نائب جوړېږی د ده رحمته وارث په دې رحمته دحالت اسلام رحمه کې، رحمته یعنی په حالت اسلام کې چې ده کومه گټه کړې ده. په هغې باندې دده ملکیت صحیح دې. ځکه چې دې نه وی. نو دده وارث به دهغې حقدار وی رحمه اود شرط ددې خلافت نه، فراغت دې دحق د مورث نه رحمته یعنی کوم کس چې وفات شی. نو دده وارث دده دمال خلیفه اونائب جوړېږی. خو په دې شرط چې کوم مال د مری نه پاتې شوی وی. په هغې باندې دهغه حقوق ادا کړې شی. اود هغه په حقوقو کې دا هم دې. که په هغه باندې پور وی. نواول به پور ادا کولې شی. اوچه د پور نه زیاتې شی. نو بیا به وارث ته پاتې کیږی رحمه نومقدم کولې به شی. پور په دې رحمته وارث باندې. رحمته یعنی اول به پور خلاصولې شی. اوکه دهغې نه زیاتې شو. بیا به ئې وارث حقدار وی رحمه

① القول الرابع هو هذا رواية الحسن بن زياد رحمته الله كذا في بدائع الصنائع (١٣٩٧) والخانية (٤٧٢١٤) ورد المختار (٣٣٩١٣) والهندية (٢٥٥١٢) نقلًا عن القول الرابع (٥٠١١) -

أَنَا كَتَبْتُ الرِّدَّةَ فَلَيْسَ بِمَمْلُوكٍ لَهُ الْبُطْلَانُ أَهْلِيَّةُ الْمَلِكِ بِالرِّدَّةِ عِنْدَهُ فَلَا يَقْضَى دَيْنُهُ مِنْهُ إِلَّا إِذَا تَعَدَّرَ قَضَاءُهُ مِنْ عَمَلٍ آخَرَ فَيُنْفِذُ يَقْضَى مِنْهُ،

زُيَادَةُ وَتَرْجُومَةُ: هر چه گنبد د حالت ردت ده. نونه دده مملوکه دده. مرتد. د امله د باطلوالی د اهلیت د ملکیت دده. مرتد. په ردت سره په نيزد ده. ابو حنیفه. یعنې دامام ابو حنیفه. دا مسلك دې. کله چې مسلمان مرتد شو نو په ده کې د مالکیت اهلیت پاتې نشو. او کومه گنبد چې ده په حالت ردت کې کړی وی. نو دې دهغې مالک نه دې. نونه به شی خلاصولې پور دده. مرتد. ددې. حالت ردت د گنبد نه. البته دا چې متعذر شی خلاصول ددې. قرض. د بل محل نه. محل نه مراد حالت داسلام دې. یعنې چې داسلام دحالت په گنبد دده قرضونه نه خلاصېږي. نو په دغه وخت کې به خلاصولې شی. پور دده. ددې. حالت ردت دگنبد نه.

كَالَّذِي إِذَا مَاتَ وَلَدَارَتْ لَهُ يَكُونُ مَالُهُ لِمَا عَاةِ الْمُسْلِمِينَ، وَلَوْ كَانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ يَقْضَى مِنْهُ كَذَلِكَ مَا هُنَا.

زُيَادَةُ وَتَرْجُومَةُ: ملاوکه ته دا اعتراض کوي چې یو اړخ ته خو ته دا وائي چې دحالت ردت د کسب دې مالک نه دې. او بل اړخ ته دا وائي. که د اسلام دحالت په گنبد باندې دده پور خلاص نشو. نو بیا به د ردت دحالت په گنبد دده پور خلاصولې شی. ددې نه خودا معلومېږي چې دحالت ردت دگنبد دې مالک دې. که مالک نه وو. ولي به په دغه گنبد دده پور خلاصولې شو. نوزه خواب ورکوم. چې دا څه بعیده خبره نه ده. ددې لپاره نظیر شته. پشان د ذمی کله چې مړشی دې. ذمی. اونه وی وارث دده نووی به مال دده لپاره د جماعت د مسلمانانو، یعنې په بیت المال کې به جمع کولې شی. او که وی په ده. ذمی. باندې پور نو ادا کولې به شی ددې. مال ذمی. نه، (سره ددې نه چې ددغه مال نه د ذمی ملکیت ختم شوې دې. بلکه هغه د بیت المال برخه گرځیدلې ده. خوچه اړتیا پیدا شو. نوهم دده ددغه مال څخه به د ذمی پور خلاصولې شی کوم چې د بیت المال برخه کې راغلې وو. اود ذمی ملکیت ترې ختم شوې وو. نو دغه ډول به. بلکه څنگه چې د ذمی په مسئله کې دی. دلته. دمرتد په مسئله کې. هم وی. یعنې سره ددې نه چې مال مکسویه په حالت ردت کې د مرتد ملکیت نه دې. خوچه اړتیا ورته پیښ شو. نو دده پور به ترې ادا کولې شی.

وَقَدْ ثَابِتٌ أَنَّ كِتَابَ الْإِسْلَامِ حَقٌّ الْوَرَثَةُ وَكِتَابُ الرِّدَّةِ خَالِصٌ حَقٌّ، فَكَانَ قَضَاءُ الدَّيْنِ مِنْهُ أَوَّلَى إِلَّا إِذَا تَعَدَّرَ بَأْسَ لَمُفِئَةٍ بِهِ فَيُنْفِذُ مِنْ كِتَابِ الْإِسْلَامِ تَقْدِيمًا بِهَا حَقَّهُ.

زُيَادَةُ وَتَرْجُومَةُ: وجه د دریم روایت. چې د پور په خلاصولو کې به اول پیل د ردت دگنبد نه کولې شی. که په هغې باندې خلاص نشو. نو بیا به داسلام دگنبد نه خلاصولې شی. دا ده. چې گنبد د اسلام حق د وارثانو دې. ملاوگنبد د حالت ردت خالص حق دده دې. نووی به خلاصول د پور ددې. دگنبد د ردت نه، مقدم یعنې د ردت په گنبد به د پور خلاصول داسلام په گنبد د پور خلاصولو نه مقدم وی. البته دا چې متعذر شی په داسې شان نه پوره کیږي. قرض. په دې. دگنبد د حالت ردت. نو په دغه وخت کې به خلاصولې شی. قرض. به گنبد داسلام. دحالت. د امله د وړاندې والی د حق دده. مرتد. یعنې دلته دوې اډوه حقونه جمع شول. یو دمرتد حق دې. چې پور خلاصول دی. او بل د وارثانو حق دې. چې د مرتد نه میراث اوږل. اودا مسئله وړاندې بیان شوې ده. چې ارثداد پشان د مرگ دې. نوچه یوسرې مرتد شو. گویا چې دې مړ شو. او که کس مړ شی. نو دهغه په اړه کې دا مسئله ده. چې دهغه په ترک کې به اول دهغه پور خلاصولې شی. که دهغې نه زیاتی شوه. نو بیا به ورپورې د وارثانو حق متعلق کیږي. ځکه چې د مړی حق د وارثانو په حق باندې مقدم وی.

وَقَالَ أَبُو يَسْفَافٍ وَنَحْنُ: يَقْضَى دَيْنُهُ مِنَ الْكُتُبِ، إِلَّا تَمَّا جَمِيعًا يُلْكَهُ حَتَّى يَخْرُجَ الرِّثُّ فِيهَا، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

زېاده وتړيخ:- اوفرمانیلې دی. امام ابویوسف رحمه الله او محمد رحمه الله خلاصولي به شی قرضونه دده رحمته د دواړو گټونه رحمه الله د اسلام د حالت گټه وی. اوکه د ردت د حالت گټه وی. ځکه چې د دا دواړه رحمته کټي ملکیت د ده رحمته دي. هم دا وجه وه چه جاری کیري میراث په دې دواړو رحمته کي رحمه الله دده د حالت اسلام وی. اوکه د ردت ،نود صاحبینو رحمته په نیز به مسلمان نې ترې په میراث کي اوړي. الله تعالی بنه پوهیږي.

دمرتد تصرفاتو په صحت کي اختلاف

قَالَ: (وَمَا بَاعَهُ أَوْ اشْتَرَاهُ أَوْ عَقَّه أَوْ هَبَهُ أَوْ تَصَرَّفَ فِيهِ مِنْ أَمْوَالِهِ فِي خَالٍ رَدِّهِ فَيَوْمُ قَوْفٍ، فَإِنْ أَسْلَمَ عَمَّتْ عُقُودُهُ، وَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ أَوْ لُجِيَ بِدَارِ الْحَرْبِ بَطَلَتْ) وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (۱) وَقَالَ أَبُو يُونُسَ وَنَحْنُ: يَجُوزُ مَا صَنَعَ فِي الْجُحَيْنِ.

زېاده وتړيخ:- فرمائي رحمه الله ابو الحسين قدوري رحمه الله او هغه چې خرڅ نې کړي رحمته يا نې واخلې يا نې آزاد کړي يا نې هبه کړي يا نې گانه کړي اوييا تصرف اوکړي په هغې کي د مالونو خپلونه. په حالت د ردت خپل کي ،نودا رحمه الله دواړه تصرفات رحمه الله به موقوف وی. که اسلام نې رحمه الله د دواړو رحمته قبول کړلو. نوصحيح شو عقود دده. اوکه مې شوييا قتل کړي شو اوييا ملحق شويي د دارالحرب پورې نوباطل شول رحمه الله دغه واره تصرفات دده رحمه الله اودا حکم رحمه الله وقوف دتصرفاتود مرتد رحمه الله په نیز دامام ابوحنيفه رحمه الله دي. اوفرمانیلې دی امام ابویوسف اوامام محمد رحمه الله جائز دی هغه څه چې ده رحمته کړي دی په دواړو حالتونوکي رحمه الله دده دوباره اسلام قبول کړلو اوکه مې شوييا قتل کړي شو رحمه الله.

اعْلَمُوا أَنَّ تَصَرُّفَاتِ الْمُرْتَدِّ عَلَى أَفْسَاسٍ: نَافِدٌ بِالْإِتِّفَاقِ كَالِاسْتِيلَادِ وَالْظَّلَاقِ، لِأَنَّهُ لَا يَنْتَقِرُ إِلَى حَقِيقَةِ الْمِلْكِ وَتَحَامِلِ الْوِلَايَةِ.

زېاده وتړيخ:- پوهه شه چې تصرفات د مرتد په څو قسمه دی. رحمه الله نوافذ وی په اتفاق سره رحمه الله مېنځ د درې واره امامانوي رحمه الله لکه رحمه الله د خپله وينځه رحمه الله ام ولده جوړول رحمه الله چي دهغې سره وطی اوکړي. او د دغه وطی نه بچي پيدا شی. نوهغه دغه وينځه ام ولده گرځي رحمه الله او طلاق ورکول رحمه الله دده مرتد خپلي بنځي ته طلاق ورکړي. نوهغه به واقع کيږي رحمه الله ځکه چې نشته احتياج حقيقي ملک ته رحمه الله استيلا د کي ، بلکه په شبه د ملکيت باندې هم استيلا د ثابتيږي. لکه چې يوکس دخپل زوي د وينځي سره وطی اوکړي. او دهغې بچي پيدا شی. نودغه وينځه ام ولده گرځي. سره ددې چي دپلار ملکيت حقيقي ملکيت نه دي. خواستيلا د پرې ثابتيږي رحمه الله او رحمته نشته احتياج په واقع کيدو د طلاق کي رحمه الله کامل ولايت ته، رحمه الله بلکه که ولايت ناقصه وی. هم طلاق واقع کيږي. لکه گوري نه که غلام خپلي بنځي ته طلاق ورکړي. نود ده طلاق واقع کيږي. سره دده چي دده په خپل خان باندې هم ولايت نشته رحمه الله.

وَبِاطِلٍ بِالْإِتِّفَاقِ كَالِتَّكَاكِ وَالذَّبْحَةِ، لِأَنَّهُ يَعْجِدُ الْعِلَّةَ وَالْمِلَّةَ لَهُ.

زېاده وتړيخ:- او رحمه الله دوهم ډول تصرف نې دا دي. رحمه الله باطل وی په اتفاق سره لکه نکاح رحمه الله دې نکاح اوکړي. نو دغه نکاح صحيح نه ده رحمه الله او ذبيحه، رحمه الله دې يوځيز ذبح کړي. نود ده ذبيحه حلاله نه ده رحمه الله ځکه چي ددې رحمه الله واحد د نکاح اود ذبح رحمه الله دارومدار رحمه الله د صحت رحمه الله په رحمته اتحاد رحمه الله دين باندې دي. رحمه الله دغه ناکح اومنکوچه په يو دين باندې وی. او دغه ډول ذابح او مذبح له په يو دين باندې وی رحمه الله اونشته دين دده رحمته دپاره رحمه الله دمرتد خو په دين اسلام ځکه نه دي. چه دې خو ددې نه اوړيدلې دي. اوپه بل دين باندې هم پاته پاتې کيدونکي نه دي. ځکه چې دې د ارتداد په وجه قتل کيدونکي دي رحمه الله. ضروري تړيخ:- دلته کي ذهن ته يوه شبه راځي. هغه دا که جبر ته د ملت نه دين اسلام مراد شی. چه دې په دين اسلام باندې نه دي. نوځکه دده نکاح نه صحيح کيږي. حالانکه موږ گورو چې د اهل کتابو سره د مسلمان

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (۳۲۰/۱۵) والخانية (۴۷۱/۱۴) ورد المحتار (۳۳۰/۱۳) والهندية (۲۴۴/۱۲) نفلاً عن القول الرابع (۵۰۳/۱۱).

نکاح صحیح ده. نو ګوره اهل کتابه ښځه د اسلام پیروکاره نه ده. اودهغې اومسلمان په مینځ کې اتحاد د دین نشته. خوددې باوجود ئې نکاح صحیح ده. اوکه مراد د دین نه آسمانی دین وی. نود مجوسیانو اومشرکانو دین آسمانی نه دی. خوددې باوجود ددوی نکاح په خپل مینځ کې صحیح ده. او د دوی د نکاح په صحت باندې دلیل دا دی. که ښځه او خاوند دواړه اسلام قبول کړی. نود دوباره نکاح کول اړتیا نشته. بلکه دغه سابقه نکاح ئې صحیح ده. دغه ډول د کافرو په مینځ کې دنکاح په سبب توالد او تناسل جاری کیږي. دا واره ددې خبرې قراین دی. چه د مشرکانو اومجوسیانو نکاح صحیح ده. نو مصنف رحمته الله علیه چې څه فرمایلی دی. دا صحیح نشو. علامه ظهیرالدین په خپلو فوائدو کې لیکلی دی. چه ما د دې اشکال حل ډیرو لویو لویو علماؤ ته پیش کړلو. خوچاراته هم تسلی بخش ځواب رانکړلو. بیا الله تعالی زما په زړه کې واچول. چه د دین نه هغه دین مراد دی. چه په هغې باندې په هغوی کې دنکاح انعقاد راوان وی. او چې کله دوی د دغه دین مطابق نکاح اوکړی. نودهغې په وجه چې په نکاح باندې کوم احکام مرتب کیږي. لکه توالد اوتناسل اووچوب د نفقه، اومرتدسري په هغه دین باندې پاته پاتې کیدونکې نه دي. ځکه چې دې به د خپل ارتداد په وجه قتلېږي. او مرتده ښځه قید کولې شی. نودنکاح چې کوم اغراض اومقاصد دی. هغه نه حاصلېږي. اوپاته پاتې شول مشرکان او مجوسیان. نوهغوی په خپله متواتره نکاح باندې پاته وی.

وَمَوْكُوفٌ بِالْإِتِّفَاقِ كَالْمُفَاوَضَةِ، لِإِتِّفَاقِ الْمُسَاوَاةِ وَلَا مَسَاوَاةِ بَيْنَ الْمُسْلِمِ وَالْمَرْتَدِّ مَا لَمْ يُسْلِمُوا وَخُتِلَفَ فِي تَرْكِيهِ وَهُوَ مَعْدَنَاءُ.

هل اللغة: ① المفاوضة: د وکالت او کفالت عقد ② المساواة: برابري

زیاده وتړیخ: - او ډیریم ډول تصرفات رحمته الله علیه موقوف دی. یعنې که مرتد دغه تصرفات اوکړي. نوهغه به موقوف وی. که دوباره مسلمان شو. نوصحیح به شی. اوکه په حالت ردت کې مړ شو. یا قتل کړې شو. نوباطل به وی. په اتفاق سره ډډدري احنافو رحمته الله علیه امامانوپه مینځ کې لکه عقد مفاوضه رحمته الله علیه یعنې د وکالت اوکفالت عقد رحمته الله علیه ځکه چې دا عقد مفاوضه رحمته الله علیه اعتماد کوی په برابري باندې، اونشته برابري په مینځ د مسلمان او مرتد رحمته الله علیه دین او عقائدوپه لحاظ رحمته الله علیه ترخوچه مسلمان نشی مرتد، اوهغه تصرفات رحمته الله علیه چې اختلاف شوې دې په موقوف کیدو د هغې کې. رحمته الله علیه څوک وائی. چه دغه تصرفات صحیح دی. اوڅوک وائی. چه صحیح نه دی. اودا هغه ډول دي. چه مونږ رحمته الله علیه متن کې رحمته الله علیه اوشمارلو.

ضروری تړیخ: - د عقد مفاوضه نه مراد وکالت او کفالت دی. په وکالت کې زید راؤلگی. بکرخپل وکیل جوړ کړی. اوهغه ته یوه خاصه مقدمه حواله کړی. لکه څنگه چې نن سهار په عدالتونو کې خلگ دخپلې مقدمه لپاره وکیل نیسی. دغه ډول کاروباریان خلگ دخپل تجارت لپاره وکیل مقرر کوی. دغه ډول کفالت دي. مثلاً زید په بکړښځه زړه روپې دی. اودهغې مطالبه ترې کوی. خوهغه سره نه وی. نوخالد بکړدراړخه زیدته کفیل شی. نوکه مرتد په حالت د ردت کې عقد مفاوضه اوکړله. رحمته الله علیه دا عقد مفاوضه شرکت په قسمونو کې یو ډول دی. چه تفصیل به ئې په کتاب الشرکه کې راشی. هغه به موقوفه وی. که مسلمان شو. نوچه څوک ئې وکیل یا کفیل جوړ کړي وی. دهغه وکالت اوکفالت به صحیح شی. اوکه قتل کړې شو. نوباطل شو. په دغه وکالت اوکفالت باندې احکام نه مرتب کیږي

هَذَا أَلِ الْمَصْحَفِ تَعْمِيدُ الْأَهْلِ وَالْإِثْمَانُ يَكُونُهُ مَخَاطَبًا، وَكَانَ الْبَيْتُ لِقِيَانِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ عَلَى مَا قَرَأْنَا مِنْ قَبْلِ

هل اللغة: ① الخفاء: پټوالې ② النفاذ: جاری کیدل

زیاده وتړیخ: - دصاحبینو رحمته الله علیه لپاره دلیل دا دی. چه صحت ډډدې تصرفاتو رحمته الله علیه اعتماد کوی په اهلیت رحمته الله علیه متصرف. یعنې چې متصرف کوم تصرف کوی. چه دې ددغه تصرف اهل وی. نوهله به دده تصرف صحیح کیږي. اوفناذ ډډ تصرف رحمته الله علیه اعتماد کوی. په ملک باندې رحمته الله علیه یعنې تصرف به هله نافذ کیږي. چه په کوم

خيزکي متصرف تصرف کړې وی هغه دده ملکيت وي او که موجوده صورت کې نشته خو پيوایي به وجود داهليت دمتصرف کې کي دلاوددي نېاره دليل ځي دي اهل د تصرف دي دآب وي که ځکه ځي دي (مړتد) مخاطب دي دشرعيت په احكامو او دده دمحاضبه کيدو دليل ددي چه به رند د سړودي واجب القتل دي نوکه دي مکلف نه وو ولي به واجب القتل گرځيدنه و دغه ډول ملکيت دي که ملکيت دده که متصرف فيها خيزونو کي د امله دآب ددي (مړتد) وي ددي دبرک دده دالهي ځي ترڅوپوري دي مړ شوي نه وي نو دغه شيان خيزوي به دده په ملکيت ځي دي که ځکه ځکه ځي تصرف کړله دا (مسئله) وړاندې په قول سره ځي دانه مخم محتاج بڼي ځي

وَهَذَا التَّوَلَّدَ لَهُ وَلَدٌ بَعْدَ الرِّدَّةِ لِسَيِّئَةِ الْمُحَرَّمِ مِنْ أَمْرٍ مُسَلِّمٍ يَرِيهِ وَلَوْ مَاتَ وَلَدُهُ بَعْدَ الرِّدَّةِ قَبْلَ الْمَوْتِ لَا يَرِيهِ تَقْصِيرُ تَعْرِفَانَهُ قَبْلَ الْمَوْتِ

زياره و تفريح :- اود دې وچې **چېه** دمرگ نه وړاندې دده ملكيت صحيح دې **چېه** كه پيدا شي دده **چېه** د وړاندې د ردت نه په شپږمه مياشت دښځې مسلمانې نه. نو ميراث به اوږې **چېه** دده **چېه** د ردت نه، **چېه** اوكه چېرته دده ملكيت زائله شوي وو نودده دغه ولد دده نه ميراث نشو وړلې ځكه چې وارث خو هغه څيز به ميراث كي اوږې چې د مورث ملكيت وي **چېه** اوكه چېرته مېشو ولد دده **چېه** د ردت نه پيدا شوئ وي وړاندې د ردت دده نه خو مېشي **چېه** روسته د ردت نه وړاندې د مرگ دده **چېه** د ردت نه به اوږې ميراث **چېه** دده **چېه** دده **چېه** د ردت نه روسته دده ملك قائم نه وو. نودغه ولد به دده نه ميراث اوړلو. ځكه چې د پلار د ردت په وخت كي خودې ژوندې وو. خوهركله چې دده ملك د ردت نه روسته هم قائم دې **چېه** نوصحيح شول تصرفات دده **چېه** وړاندې د مرگ نه **چېه** دې دې كي خواصا حيين **چېه** خپل مينځ كي متفق دى. چې به ذكرشو وڅيړونوكي د مردت تصرف نافذ او صحيح دى.

او صحیح دی
الْأَنْ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ تَصِيحٌ كَمَا تَصِيحُ مِنَ الْمُصَحِّحِ، إِنَّ الطَّاهِرَ عَوْدُهُ إِلَى الْإِسْلَامِ، إِذَا التَّيْبَةُ تَزَامَ فَلَا يَقْتُلُ وَصَارَ
كَالْمُرْتَدِّ.

حل اللفظة: ① تزاح: ختميرى

١٠ تراخ ختمیږي
 ژباړه و تړخ :- البته دا ده چه په نيز دامام ابویوسف رحمه الله صحیح کيږي **﴿تصرفات دده﴾** لکه څنگه چې صحیح کيږي د صحیح نه **﴿نومثلاً﴾** که دې خپل واره مملوک شيان (خیزونه) چاته بیه کوي. نوبه کولې نې شی. او دا خبره چې دې د صحیح پشان دې **﴿څکه بنکاره واپس کيدل دده﴾** **﴿مرتد﴾** دی اسلام ته **﴿څکه چې عام طور چې څوک مرتد کيږي﴾** نو د څه شېبه د امله مرتد کيږي. او الحمد لله په هره زمانه کي داسې عالمان موجود وی. چه په اسلام باندې څه ډول شېبه وی. دهغي د لرې کاوه صلاحیت لري. نوڅکه فرمائي چې **﴿شبه ختميدې شي﴾** **﴿چه کله ورته عالمان کيږي﴾** او چه شېبه ختمه شي. نو بيرته به اسلام ته راواوړي **﴿نو نشي قتلولي﴾** بلکه د اسلام په قبولوبه دقتل نه بچ شي **﴿او اوگر خيدلو دي﴾** **﴿مرتد﴾** پشان د مرتدۀ بنځې **﴿په عدم قتل کي﴾** يعنی څنگه چې مرتدۀ بنځه نشي قتلولي. دغه ډول د امرتد سرې هم نشي قتلولي **﴿**

هم نسي قتلولي
وعند محمد يصعب كذا يصعب من التبريع الآن من القتل إلى غيلة لا يصعب معروضاً لنا عليه فلما يدركه تنبض إلى القتل
ظاهراً، يخاف الموقد، لأنها لا تقتل.

هل اللغة: ① اتحل: ثابتہ کری، ② نحلہ: دعویٰ ③ معوض: اوپیدونکی
 اویہ نیز دامام محمد رحمۃ اللہ علیہ صحیح کیبی ۱۱ ذکر شوے تصرفات دمرتد ۱۲ لکہ څنگه چي صحیح
 کیبی ۱۳ تصرفات ۱۴ دمریض، ۱۵ چه مریض وی په مرض الوفات سره، نوکه دغه مرتدخیل واره مملوک
 شیان (خیزونه) مثلاً جاته هبه کری. دده هبه صرف په دریمه برخه کي صحیح کیبی. په دوو حصو کي نه

صحیح کیری. ځکه چې عنقریب دې دخپل ردت په وجه قتل کیدونکې دې.نودې دهغه چا پشان شو.چه په مرض الوفات کې دچا لپاره دخپل واره مال وصیت اوکړی.نودهغه وصیت صرف په دریمه برخه مال کې صحیح کیری.په زیاتی کې نه.دغه ډول به دلته هم وی.ځکه چې څوک ثابت نه کړی یوه دعوی.امراد دنحل نه دعوی ده.یعنی کله چې یو سړی څه دعوی اوکړی.بیا خاص کرچه وی ډډه اړوونکې دهغه دین نه چې تربیت نه شوې وی.په هغې باندې ډیرکم داسې وی.چه پریردی هغه.یعنی په زیریحت مسئله کې مړند دخپل هغه دین نه اوړیدلې دي.چه په هغې باندې دې پیدا شوې دي.اوپه هغې باندې دده تربیت شوې دي.خوددې باوجود دې هغه دین پریردی.اودهغې نه اعراض اوکړی.نواکثردا وی.چه دې دخپل اعراض واوریدو نه وایس نه راگرځی.که راگرځی.نوشاذ اواندار به وی.اواحوکام په اکثری احوالوباندې مرتب کیږی.په شاذ اواندار باندې نه مرتب کیږی.اوهرکله چې دې په خپل ارتداد باندې قائم پاتې کیږی.نو مفضی کیږی.په دده دا ارتداد قتل ته په ښکاره.یعنی چې ظاهری حالاتو ته کتلې شی.نودې به په خپل ارتداد باندې قائم وی.اودهغې په سزا کې به قتلولې شی.په خلاف د مرتده ښځې.نومړتد سړې دهغې پشان نشی کیدی.ځکه چې دا نشی قتلولې.بلکه قید کولې شی.نوامام ابو یوسف رحمه الله چې دخپلې مدعی لپاره کوم نظیر پیش کړ.لوهغه صحیح نه دي.

وَأَبَى خُفَيْفَةُ أَنَّهُ حَرْبِي مَقْبُورٌ نَحْتُ أَيَّدِينَا عَلَى مَا قُرْنَا فِي تَوَقُّفِ الْمَلِكِ تَوَقُّفِ النَّعْرِ قَاتِ بِنَاءَ عَلَيْهِ وَصَارَ كَمَا حَرَسِي يَدْخُلُ دَارًا بِغَيْرِ أَمَانٍ فَيُؤْخَذُ وَيَقْرَأُ وَيَتَوَقَّفُ نَعْرًا قَاتَهُ يَتَوَقَّفُ حَالَهُ كَيْدَ الْمُرْتَدِّ

زاده و تاریخ: - اودامام ابوحنيفه رحمه الله لپاره دليل دادې. چه دې **«مرتد»** حربي دې **«خکه»** چې نه مستمان دې اونه ځمې دې **«مغلوب»** دې په لاسونو زموږ کي **«يعنی»** زموږ دتصرف لاندې دې **«لکه»** څنگه چې موږ بيان کړي دې په توقف د ملک کي ، **«په»** دې قول سره چې **«أه»** حربي مقهور تحت ايدينا حق يقتل ولا قتل إلا بالحراب وهذا یوجب زوال ملکه و مالکيته) اوموقوف کيدل دتصرفات مبنی دې په دې **«توقف دملک»** باندې. **«نوکه»** ملک ثابت وی. تصرف به هم نافذ وی اوکه ملک موقوف وی. نوتصرف به هم موقوف وی **«او اوگر»** خيدلو دې **«مرتد»** پشان د حربي چې داخل شی کور زموږ ته **«چه»** دارالاسلام دې **«بغیر»** دامان نه، نو نيولي به شی اومغلوبه کولې به شی او موقوف به وی تصرفات دده **«حربي غیر مستمان»** د امله دتوقف دحالت دده نه **«چه»** دا حربي غیر مستمان به غلام جوړولې شی. که قتلولې به شی. اوکه پريښودې پريځودې، به شی نوکه غلام جوړ کړې شو. ياقتل کړې شو. ددې تصرفات باطل شول. يعنی که خرڅول اخستل يا هبه وغيره نې کړې وی هغه به ساقط الاعتبار وی. نودغه ډول مرتد هم دې. **«چه»** دې به دوباره اسلام قبولی اوکه قتلولې به شی. نوکه قتل کړې شو تصرفات به نې باطل شی. اوکه دوباره نې اسلام قبول کړلو نوتصرفات به نې نافذ وی.

وَأَسْتَفْهَأَهُ الْقَتْلَ لِيُظْلَمَ سَبَبَ الْعِصْمَةِ فِي الْقَتْلَيْنِ فَأَوْجَبَ عَذَابِي الْأَهْلِيَّةَ،

وَبَارِه وَتَرْجِه - ﴿۱﴾ و موز دا خبره نه منو چه د مرتد تصرفات صحیح دی. ځکه د ده اهلیت ښکاره دي. ځکه ئې نه منو چه صحت د تصرفاتو تقاضا کوي دکامل اهلیت، اویه مرتد کي کامل اهلیت نشته. لکه څنگه چي په حربی غیر مستمان کي کامل اهلیت نشته ددې بیان داسې کوي ﴿۱﴾ او مستحق کیدل دده ﴿مرتد﴾ د قتل دي. یعنی مرتد چه د قتل مستحق گرځي ﴿۲﴾ د امله د باطل کیدو سبب د عصمت، ﴿۳﴾ و سبب د عصمت اسلام دي. جی انسان اسلام قبول کړی نو اسلام په وجه دې معصوم الدم او گرځیدلو ﴿۴﴾ په دواړو فصولونو کي ﴿۵﴾ یعنی که حربی وی او که مرتد وی. نو چونکه دواړو سره د عصمت سبب موجود نه دي. چه اسلام دي. ځکه قتلولي شی ﴿۶﴾ نو پیدا کړلو ﴿۷﴾ دي باطل والی د سبب عصمت ﴿۸﴾ نقصان په اهلیت ﴿۹﴾ تصرف کي، یعنی هر کله چي مرتد معصوم الدم نشو بلکه واجب القتل شو نو ددې په وجه دده په اهلیت کي هم نقصان پیدا شو او د تصرف د صحت لپاره څو کامل اهلیت پکار وی. او کامل اهلیت په مرتد کي نشته. نو ځکه به دده

تصرف موقوف وی

بِخِلَافِ الزَّانِي وَقَاتِلَ الْعَدُوِّ لِأَنَّ الْإِسْتِغْنَاءَ فِي ذَلِكَ جَزَاءٌ عَلَى الْحَيَاةِ.

زبانه و تخریج:- بلکه څوک دا اوواڼی چه مستحق جوړیدل د قتل که چیرته دا په اهلیت کې نقصان راوړلی اودده تصرفات موقوف کوی. نوییا څوپکاردا وه چه محصن کس د زنا په وجه د رجم مستحق گرځیدلې وی. اوقاتل چې د قتل په وجه د قصاص مستحق گرځیدلې وی. د دوی تصرفات هم موقوف وی. حالانکه څوک هم د قاتل اود محصن زانی د تصرفاتو د توقف قاتل نه دي. نودهغې نه ځواب کوی. په خلاف د زناکار محصن چې د زنا په وجه د رجم مستحق گرځیدلې وی. اوقاتل د قصد عمد، هڅه په قصد باندې بل مسلمان قتل کړې وی. اودې د قصاص مستحق وی. ځکه چې استحقاق دقتل په دې ډلباب د زنا اوقتل کې هڅه جزاء دجنایت ده. د عصمت د سبب بطلان نه دي، یعنی په زنا زانی درجم مستحق گرځی. اویه قتل سره قاتل د قصاص مستحق گرځی. خودا رجم اوقتل دې امله نه دي چه د زانی اوقاتل عصمت ختم شو. بلکه دوی اوس هم معصوم الدم دی. ځکه چې مسلمانان دی. نود دوی تصرفات ځکه صحیح دی. اوموقوف نه دی. او مرتد اوحربی کې دقتل مستحق گرځی. نودا قتل سزا دجنایت نه ده. بلکه دوی سره سبب د عصمت چې اسلام دي. هغه نشته. ځکه دوی قتلولې شی. اوځکه ددوی تصرفات موقوف وی.

بِخِلَافِ الْمَرْأَةِ لِأَنَّهَا لَيْسَتْ حَرَبِيَّةً، وَهَذَا لَا تَقْتُلُ.

زبانه و تخریج:- اویه خلاف دښځې هڅه ښځه مرتده شی. نوددې تصرفات نافذ وی. موقوف نه وی. دا د صاحبینو ددې قول نه ځواب دي. چه دمرتده ښځې پشان دمردت سړی تصرفات هم نافذ دي. ځکه چې دا دمرتده نه ده حریبه، ځکه چې دا په ډگر جنګ کې د مسلمانانودمقابلې لپاره نه راوځی. او مسلمانانوته ددې نه خطره نه وی. اوددې امله هڅه دا حریبه نه ده. نشی قتلولې. البته دا چې دارالحرب ته لاړه شی. نوپه دغه وخت کې دا حریبه گرځی. اومرتد خوچه ځنګه مرتدشو. نودې حریبه شو. ځکه چې نه مستامن دي اونه ذمی دي، نودده قتل دمحاربت سزا ده. اومرتده ښځه چونکه د ارتداد په وخت کې حریبه نه گرځی. نوځکه دهغې تصرفات صحیح دی. نومرتد په مرتده باندې قیاس کول صحیح نه دی. لکه څنګه چې نې صاحبین د قیاس کوی.

دمردت اسلام قبول اودوباره دارالاسلام ته په راتلو دده دمال مورونه حکم

﴿قَارَنَ عَادَ الْمُزَنَّةَ بَعْدَ الْحُكْمِ بِلَحَاقِهِ بِدَارِ الْغَرْبِ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ مُسْلِمًا قَبْلًا وَجَدَهُ فِي يَدِ وَرَثَتِهِ مِنْ مَالِهِ بَعِيْنَهُ أَخَذَهُ﴾ (لَا تُرْثُ الْوَارِثُ إِلَّا مَا تَخْلُفُهُ فِيهِ لَا يَسْتَفْنَاءُ بِهِ، وَإِذَا عَادَ مُسْلِمًا اخْتَارَ إِلَيْهِ فَيَقْدَرُ عَلَيْهِ؛

هل اللغة: ١) لحاق: مولېستی کیدل ٢) الاستغناء: بې پرواه کیدل

زبانه و تخریج:- که راواپس شو مرتد روسته د فیصلې د کولو د قاضی هڅه نه په ملحق کیدودده دمرتد د دارالحرب سره، په داسې حال کې چې وی دې مسلمان لرغنی دمرتد په دارالحرب پورې د الحاق حکم قاضی کړې وی. اویه دارالاسلام کې دده مال دده په وارثانو ویش شوې وی. خودې بیرته مسلمان شی. او دارالاسلام ته راشی. نوهغه چې وې مومی دي په لاس د وارث خپل کې دمال خپل نه بعینه لرغنی کوم مال چې دده وی. هغه مال وارث ته پاتې شوې وی. اوچه دې دوباره مسلمان شی. نوهم هغه مال دده د وارث سره وی. نواخلي به نې ځکه وارث خلیفه جوړ شوې دده دمرتد هڅه په دغه مال کې، د امله د عدم احتیاج دده دمرتد دغه مال ته په دارالاسلام کې، ځکه چې دارالاسلام کې که مثلاً د ده کور وو. اودې ترې د ارتداد نه روسته دارالحرب ته اوختیدلو. نودې خودغه کور کې نشی اوسیدې. اوچه کله مسلمان راواپس شو. نومحتاج شو دې دمال ته، نو وړاندې کولې به شی. دغه مال ده ته، هڅه دې پرې خپل احتیاج پوره کړی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا أَوَّلَ الْوَارِثُ عَنْ مَلِكِهِ، وَبِخِلَافِ أَهْمَاتِ أَوْلَادِهِ وَمَنْ بَرِيَهُ، إِلَّا أَنَّ الْقَضَاءَ قَدْ صَرَّ بِدَلِيلٍ مُصَحِّحٍ فَلَا يَنْقُصُ،

زياته وشرح - په خلاف د هغه صورت چې زانله کړې دغه مال وارث دخپل ملکيت نه هملاشلا هغه مال وارث په بل چا باندې خرڅ کړې ووييا نې هبه کړې وو، نو بيا دې د وارث نه دهغې مال دقيمت مطالبه نشي کولې او په خلاف د اّمهات اولاد دده هريعتي دده په مرتد کيدو باندې دده ام ولده آزاده شوې وه. نو اوس هغه دوبره ام ولده نه گرځي او د مدبر دده هريعتي دده په ارتداد سره دده مدبر غلام آزاد شوې وو چه دې بيرته مسلمان شو. هغه دوباره مدبر نه گرځي. بلکه آزاد به وي، او ددې دليل دا بيانوي ځکه چې فيصله دقاضي چې قاضي ددوی د آزادولو فيصله کړې وي صحیح شوې ده په دليل صحيح سره هرحه فيصله د قاضي دديعتي دقاضي سره د فيصلې توان شته. نوچه يوځل هغه د دوی د آزادۍ فيصله کړې ده نو نه ماتېږي. د فيصله دقاضي ه

وَلَوْ جَاءَ مُسْلِمًا قَبْلَ أَنْ يَقْبِضَ الْقَاضِي بِذَلِكَ فَكَانَ لَهُ لَمْ يَزَلْ مُسْلِمًا أَيْ لَا ذِكْرًا.

زياته وشرح - او که راغله همرسد د دار الحرب نه ه مسلمان وړاندې ددې نه چې فيصله کړې وي قاضي په دې هملحق کيدو دده دار الحرب سره نو دا داسې ده. لکه چې دې هميشه لپاره مسلمان وو. دهغه دليل د امله کوم چې موږ بيان کړې دي. هبه دې قول سره، لا انة لا يستقر لحاقه إلا بالقضاء فلا يعتق عليه شيء من اّمهات اولاده و مدبريه

دمرتد د اسلام دوخت دخپلي نصراني وېغې سره وطني کول

(وَإِذَا وَطِنَ الْمُرْتَدُ جَارِيَةً فَهِيَ كَأَنَّكَ فِي حَالِهِ الْإِسْلَامَ لِحُجَّتِ بَوْلِي لَأَكْثَرِ مِنْ سِتَّةِ أَهْمَرٍ مُنْذَارُكَ إِذَا دَعَا فَبِي أُمُوكَ بِلَهُ وَالْوَلَدُ حُرٌّ وَهَوَانُهُ وَلَا يَرِيَهُ،

زياته وشرح - او کله چې وطني کړې مرتد يوه وينځه نصرانيه چې وه دده هبه ملکيت کي ه په حالت داسلام کي، نو هغې اوزيرولو يوولد، په زياته موده د شپږو مياشتو نه، دهغه وخت نه چې دې مرتد شوې وي. هريعتي د مرتد ارتداد د شپږو مياشتو نه زياته موده تيره شوه. او بيا دغه وينځې ولد اوزيرولو کومه چې نې په حالت د اسلام کي وطني کړې وه نو دعوی اوکړله همرتد ه ددغه ولد همد نسب چې دا زما ولد دي. نونسب نې ثابت شو. اوچه نسب نې ثابت شي نو هغه هنصراني وينځه ه ام ولده شوه دده همرتد، ځکه چې کله وينځه دخپل مولی نه حمل داره شي. او ولد اوزيروي. هغه ام ولده گرځي او ولد به آزاد وي. هځکه دده پلار آزاد دي. نو دې به هم د هغه تابع وي. او آزاد به وي ه اوده خونې به وي. هځکه چې د نسب دعوی نې صحيح ده ه خوميراث به نه اوږي دده همرتد پلار نه،

ضروري وشرح - په بنايه کي علامه عيني ه ذکر کړې دي. که ولد نې د ردت نه روسته د شپږو مياشتو نه په کمه موده کي اوزيرولو. نو په دې صورت کي به دغه ولد دخپل مرتد پلار نه ميراث اوږي. اگرچه مورنې نصرانيه وي. ځکه چې د ردت نه روسته د شپږو مياشتو نه په کمه موده کي ولادت ددې خبرې دليل دي. چه د دې بچي غلوق د ارتداد نه وړاندې داسلام په حالت کي راغلې دي. ځکه چې بچي خود شپږو مياشتو نه په کمه موده کي نه پيدا کيږي اوچه داسلام په حالت کي دده غلوق شوې دي. نو دې به دخپل پلار داسلام د حالت تابع وي او مسلمان به گڼل شي. او مسلمان د مسلمان نه ميراث اوږي. دغه ډول به دا ولد دخپل مرتد پلار نه په حالت اسلام کي د غلوق په اعتبار سره ميراث اوږي.

وَأَنَّ كَأَنَّ الْجَارِيَةَ مُسْلِمَةً وَبَرِّهَ الْإِسْلَامَ إِنَّ مَاتَ عَلَى الْوَدَّ وَالْحَيَّ بِدَارِ الْحَرْبِ

زياته وشرح - او که وي وينځه مسلمان، هونور صورت د مسنلې هم په خپل حالت دي. نو ميراث به اوږي دده همرتد ه نه خوني. که مړ شي همرتد ه په ردت باندې اويا يوځاني شي دار الحرب سره، انا حية الاسلام فليما قلنا، واما الازد فلان، انا حية الاسلام

فِي حُكْمِ الزَّكَاةِ وَالْمُرْتَدِّ لَا يَرِثُ الْمُرْتَدُّ،

هل اللغة: ① الجبر: زور، زبردستی

زياده و تشریح:- هرچه صحت داسیتلاد دې، نودهغه امله دې چې مور او ونيله ځایه دې قول سره، لږه لا یفتقرالی حقیقه البک فصحت دعوته) اوهرچه د میراث اوړل دی. نوځکه چې مورکله نصرانیه وی. نوولد به تابع وی د ده ځایه د امله د نزدیکت دده ځایه اسلام ته، د امله د مجبوره کولو دده ځایه په دې اسلام قبلولی ځایه باندې ځایه مرته په خپل ردت باندې قائم پاتې کیدو ته نشی پریښودی پریخودی، بلکه دې به مجبوره کولې شی چه دوباره اسلام قبول کړی. گنی بیا به قتلولې شی. اومورخوچونکه نصرانیه ده. نوهغه اسلام په قبلولونشی مجبوره کولې ځایه اونه گرځیدلو ځایه په حکم د مرته کي ځایه د پلار تابع شو. اوپلارنې مرته دې. نودی به هم مرته گنلې شی ځایه اومرته میراث نه اوړی د مرته نه ځایه مرته دهیڅ ځانه هم میراث نشی اوړې. که مسلمان وی اوکه غیرمسلمان ځایه

أَمَّا إِذَا كَانَ مَسْلُوبًا فَقَالَ كَذِبٌ مُّسْلِمٌ قَبْلَهَا، لِأَنَّهَا غَيْرُهَا دِينًا وَالْمُسْلِمُ يَرِثُ الْمُرْتَدَّ.

زياده و تشریح:- اوهرچه وی ځایه ځایه مسلمان، نوولد به مسلمان وی. د امله د تبعیت ددې ځایه مسلمانې مور ځایه ځکه چې دا ځایه مسلمان وینځه ځایه غوره ده په دواړو ځایه اوځانده کي، په اعتبار د دین ځایه ځایه فرمائیلی دی. چه ولده به په مورپلارکي دهغه چا تابع وی. چه د دین په اعتبار سره غوره وی. نوکه پلار مسلمان وی. اومورکافره وی. نوولد د پلار تابع گنلې شی. اوکه مور مسلمان و اوپلار کافروی. نوولد به د مور تابع وی ځایه اومسلمان د مرته نه میراث اوړې. ځایه په صورت کي هم مسلمان ولد د مرته پلار نه میراث اوړې شی ځایه

د مرته دار الحرب ته دخپل مال سره تلل او بیا د غازیانو په هغې غلبه

أَمَّا إِذَا لَقِيَ الْمُرْتَدَّ بِمَالِهِ يَدَارُ الْحَرْبَ ثُمَّ ظَهَرَ عَمَلُ ذَلِكَ الْمَالِ قَبُولُهُ، فَإِنْ لَقِيَ مُرْتَدًّا وَخَذَ مَالًا وَكَفَّهْ يَدَارُ الْحَرْبِ فَظَهَرَ عَمَلُ ذَلِكَ الْمَالِ قَبُولُهُ الْوَرَّةُ قَبْلَ الْقِسْمَةِ وَذَلِكَ عَلَيْهِمَا

زياده و تشریح:- اوکله چې لاړشی مرته دخپل مال سره دار الحرب ته، بیا غلبه اوشوه په دغه مال ځایه مرته باندې یعنی غازیانو پرې غلبه اوکړلې ځایه نوهغه مال مال فی دې. اوکه لاړلو ځایه مرته دار الحرب ته بیا راوایس شو. ځایه دارالاسلام ته ځایه او وائی اخستلو مال ځایه کوم چې په دارالاسلام کي وو ځایه او یوې ډلو دار الحرب ته ځایه ددې نه پس ځایه غلبه اوشوه په دغه مال ځایه یعنی غازیانو په دار الحرب باندې چور اوکړله. اودده مرته مال نې حاصل کړلې ځایه نواوموندلو هغه مال ځایه وارثانو ځایه مرته وړاندې د ویش ځایه غنیمت نه ځایه نواوایس کولې به شی دوی ځایه وارثانو ته،

لَأَنَّ الْأَوَّلَ مَالٌ لَمْ يَخْرِجْ فِيهِ الزَّكَاةَ، وَالثَّانِي اتَّكَلَ إِلَى الْوَرَّةِ بَقَاةِ الْقَاضِي بِلَحَاقِهِ فَكَانَ الْوَارِثُ مَالِكًا قَدِيمًا.

زياده و تشریح:- ځکه چې اول داسې مال دې چې نه دې جاری شوې په دې کي میراث، ځایه په اولنی صورت کي کله چې مرته، مرته شونودار الحرب ته لاړلو. اوځان سره نې خپل مال هم اوړې وو. په دارالاسلام کي نې پریښودی (پریخودی) نه وو. چه قاضی پرې دده د وارثانو لپاره فیصله کړې وه ځایه او دوهم مال داسې مال دې چې ځایه منتقل شوې دې وارثانوته په فیصله دقاضی ځایه قاضی فیصله کړې وی ځایه په ملحق کیدو دده ځایه مرته دار الحرب سره، یعنی په دوهم صورت کي چې مرته دارتداده نه روسته اوختیدلو. اومال نې په دارالاسلام کي پریښولو. نوهغه د وارثانو حق شو. دا بیلله خبره ده. چه مرته واپس راغلو. اود دارالاسلام نه نې دغه پاتې مال خان سره دار الحرب ته یوړلې ځایه نودی وارث مالک پخوانې ځایه یعنی کله چې مرته دار الحرب ته تختیدلې وو. او خپل مال نې په دارالاسلام کي پریښودی (پریخودی) وو. نواورثان دهغې مالکان جوړشوی وو. اودا مسئله ده. چه کافرانو د مسلمانانو په مال قبضه کړی وی. او بیا غازیان په

دار الحرب باندې غلبه اوکړې او دوی ته په مال غنیمت کې هم هغه مال بعینه ملاؤ شى. کوم چې هغوی د مسلمان نونه قبضه کړې وو. نو دوی نه وړاندې دغه سابقه مالکان د دغه خپل سابقه مال مستحق دي.

دمرتد غلام چې خوی نه پاتې شى او شونې شي مکاتب کړي

(وَإِذَا الْحَقُّ الْمُرْتَدُّ بِدَارِ الْحَرْبِ وَلَهُ عَيْدٌ فَقُضِيَ بِهِ لِإِيْنِهِ وَكَاتِبُهُ الْإِيْنُ كَمَجَاءِ الْمُتَرَدِّ مُسْلِمًا فَالْكِتَابَةُ جَائِزَةٌ، وَالْمَكَاتِبَةُ وَالْوَلَاءُ لِلْمُرْتَدِّ الَّذِي أَسْلَمَ)

ژباړه وتریخ - او کله چې ملحق شى مرتد دار الحرب سره، او وی دده غلام نو فیصله اوشى په غلام سره دده دمرتد په د خوی دپاره یعنې دمرتد پلار دار الحرب ته د تلو نه روسته په دار الاسلام کې قاضى دغه غلام دمرتد خوی ته ورکړي. او کتابت اوکړې دهغه د غلام سره خوي. بیا راغلو مرتد دار الحرب نه دار الاسلام ته مسلمان نو کتابت د کوم چې ئې خوی د غلام سره کړې وو جائز او صحیح دي. او بدل کتابت او ولاء به د مرتد وی. هغه مرتد چې اسلام ئې قبول کړې وی. یعنې په څومره قیمت چې دمرتد خوی د غلام سره کتابت کړې وی. نو هغه بدل کتابت به د پلار د دوباره اسلام قبولولو نه روسته دپلار وی دخوی به نه وی. او دغه ډول که دغه مکاتب غلام مې شو. او دهغه څوک وارث نه وی. نو دهغه نه چې څه ترکه پاتې شوي وی. هغه به د پلار وی. او ددې حکم دلیل دا دي.

لَا تَلْزَمُهُ إِلَى تَطْلَانِ الْكِتَابَةِ لِنُفُوذِهَا بِدَلِيلِ مُتَقَدِّمِ، فَجَعَلْنَا الْوَارِثَ الَّذِي هُوَ خَلْفُهُ الْوَكِيلُ مِنْ جِهَتِهِ، وَحَقُّ الْعَقْدِ فِيهِ تَرْجِعُ إِلَى الْوَكِيلِ، وَالْوَلَاءُ لِمَنْ يَقَعُ الْعَقْدُ عَنْهُ.

حل الفقه ١ نفوذ جاري کيدل

ژباړه وتریخ - ځکه چې نشته څه وجه د باطلولو د کتابت، د دخوی کوم چې هغه د غلام سره کړې دي د امله د نفوذ کيدو دهغې د کتابت په دلیل صحیح سره د هغه د قاضى فیصله ده. چه قاضى د خوی پلار د غلام فیصله کړې وه. او غلام دخوی په ملکیت کې راغلې وو. او کله چې یوکس دخپل مملوک غلام سره کتابت اوکړې نو هغه صحیح وی. نو دا کتابت هم صحیح شو. نوموړ اوگر څولو وارث هغه چې هغه خلیفه دده دمرتد پلار دي. پشان دوکیل د اړخ دهغه دمرتد پلار نه، او حقوق د عقد د وکالت په دي د وکالت کې راجع وی موکل ته، نو ځکه به بدل کتابت دپلار وی. او ولاء د غلام دهغه چا لپاره وی. چه واقع شوي وی عتق دهغه د اړخه د ولاء خبره ثابته شوه. چه په زیر بحث مسئله کې خو ئې صرف وکیل دي حقوقو موکل ته راجع وی نو ولاء به هم دپلار وی.

دمرتد قتل خطا، د دیت حکم

(وَإِذَا قُتِلَ الْمُتَرَدُّ رَجُلًا خَطَاً لَمْ يَحِقَّ بِدَارِ الْحَرْبِ أَوْ قُتِلَ عَلَى رِدَّتِهِ فَالْذِي فِي مَالِ أَكْثَرِيَّةٍ فِي حَالِ الْإِسْلَامِ رَخَاصَةٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ. (١) وَقَالَ: الذِي فِيهَا أَكْثَرِيَّةٌ فِي حَالِ الْإِسْلَامِ وَالزُّدَّةُ جَمِيعًا) لِأَنَّ الْعَوَاقِلَ لَا تَقْبَلُ الْمُتَرَدُّ، لِأَنَّهُ إِذَا نَفَرَ فَتَكُونُ فِي مَالِهِ.

ژباړه وتریخ - او کله چې قتل کړی مرتد یو سړي په خطا باندې، او بیا لار شى دار الحرب ته، یا قتل کړي شى په ردت خپل، نو دیت به په هغه مال کې وی. چه حاصل کړې ئې وی په حالت د اسلام کې خاص کر، په نیز دامام ابو حنیفه د افرمانی صاحبین دیت به په هغه څه کې وی. چه حاصل کړې ئې وی په حالت د اسلام او ردت دواړو کې، ځکه چې خاندان دیت نه ورکوی دمرتد اړخه، د امله د نشتوالی د نصرت نه یعنې څوک چې قتل خطا، اوکړې نوبه ده باندې دیت لازمیږي. خودغه دیت به د قاتل قبيله ورکوي.

(١) القول الرابع هو هذا قول الإمام حنيفة كذا في الدر المنثور (٦٩٤١١) والغانية (٤٧٢١٤) ورد المختار (٣٣٥١٣) والبحر الرائق (٣٦٥١٢) والهندية (٢٥٥١٢) نقلاً عن القول الرابع (٥٠٢١١) -

او هغه سره به کومک کوي. خوچه کله هغه مرتد شو. نو په مسلمان باندې د کافر سره نصرت نه دې لارې نه وې. نو دې به ديت په مال دده **مرتد** کې ،

وَعِنْدَهُمَا الْكَتَابُ جَمِيعًا مَالَهُ الْفَقْدُ تَعْرِفَا يَوْمِي الْحَالَيْنِ ، وَلَهُمَا يَوْمِي الْإِثْنُ فِيهَا عِنْدَهُمَا .

ژباړه ونيوئ :- او په نيز د صاحبينو **مير** دواړه گټې **مير** د حالت اسلام وې او که د حالت ردت **مير** مال دده **مرتد** دې. د امله د صحت د تصرفاتو دده **مرتد** په دواړو حالتونو کې . **مير** د حالت اسلام دې او که د ردت **مير** او هم دا وجه ده. چه جاري کيږي وراثت په دې دواړو **مير** کونکي که د حالت اسلام وې او که د ردت **مير** په نيز د صاحبينو **مير** يعنې که مرتد مې شو نو د حالت اسلام گټه او د حالت ردت گټه به دده وراثتونه پاتې کيږي **مير**

وَعِنْدَهُمَا مَالَهُ الْكُتُبُ فِي الْإِسْلَامِ لِنَقْضِ تَعْرِفِهِ فِيهِ دُونَ الْكُتُوبِ فِي الْبُذُوقِ بِتَوْفِيقِهِ ، وَلَهُمَا إِنْ كَانَ الْأَوَّلُ مِيرَاثًا ، وَالثَّانِي قِيَامًا عِنْدَهُ .

ژباړه ونيوئ :- او په نيز دده **مير** ابوحنيفه **مير** مال دده **مرتد** هغه مال دې. چه **مير** گټلي شوي وي په حالت اسلام کې ، د امله د صحت د تصرف دده **مرتد** په دغه مال کې ، **مير** په حالت اسلام کې نې گټلي وي **مير** نه په گټلي شوي **مير** مال کې په حالت د ردت کې ، د امله د توقف د تصرف دده **مرتد** نه **مير** يعنې دامام ابوحنيفه په نيز مرتد چه د ردت په حالت کې کوم مال گټلي وي په هغې کې که ده تصرف او کړلو يعنې چاته ئې هبه کړلو يا ئې خرڅ کړلو. نو دده تصرف موقوف دې. که دوباره مسلمان شو. نو نافذ به شي. او که مې شو يا قتل کړي شو. نو باطل به وي **مير** او ددې وجې **مير** د اسلام د حالت په مال مکسويه کې دده صرف صحيح دې. او د ردت د حالت په مال مکسويه کې دده تصرف موقوف دې **مير** دې اولني **مير** مال چې په حالت اسلام کې نې گټلي وي **مير** ميراث ، او دويم **مير** مال چې په حالت د ردت کې نې گټلي وي **مير** مال فني دې. په نيز دده **مير** ابوحنيفه **مير**

په حالت اسلام کې د جلا س کت کول او بيا مرتد کيدل

وَإِذَا قُطِعَتْ يَدُ الْمُسْلِمِ عَدَاً أَوْ أَتَى دَاوِلَهُ بِاللَّهِ ثُمَّ مَاتَ عَلَى رَدِّهِ مِنْ ذَلِكَ أَوْ تَوَقَّفَ بَدَارَ الْحَرْبِ ثُمَّ جَاءَهُ مُسْلِمًا قَسَمَاتٍ مِنْ ذَلِكَ قَتَلَ الْقَاطِعُ نِصْفَ الدِّيَةِ فِي مَالِهِ لِلرَّوْثَةِ

ژباړه ونيوئ :- او کله کت کړي شولاس د مسلمان ، په قصدا او بيا مرتد شو **مير** مقطوع اليد مسلمان **مير** والعباد بالله او بيا مې شو په خپل ردت باندې ، او يا لاړلو دارالحرب ته ، او بيا راغلو **مير** دارالحرب نه دارالاسلام ته **مير** مسلمان ، نومر شو **مير** دارالاسلام کې **مير** هم په هغه وخت نو په کت کونکي باندې نيم ديت دې. په مال دده **مير** قاطع **مير** کې ، لپاره د وراثتو **مير** يعنې دا نيم ديت به د هغه مقطوع اليد وراثتونه ورکولي شي **مير**

أَمَّا الْأَوَّلُ فَلَأَنَّ النِّسْبَةَ حَلَّتْ مَحَلَّ غَيْرِ مَعْصُومٍ فَأَهْدَرَتْ ،

هل اللغة: ① السراية: تجاوز كول ، تيريدل ② اهدرت: بې قيمته شو

ژباړه ونيوئ :- هر چه اولني صورت دې. **مير** چه دغه مقطوع اليد مرتد به خپل ردت باندې مې شي. نو په قاطع باندې د دغه مقطوع اليد مرتد د وراثتو لپاره نيم ديت واجبيږي **مير** ځکه چې سرايت واقع شوې دې په محل غير معصوم کې **مير** يعنې زخم مرگ ته مفضي شو. خو مرگ چې په چا واقع شوې دې. هغه محل غير معصوم دې. ځکه چې په ارتداد سره هغه واجب القتل گرځيدلې وو **مير** نو هدر **مير** دغه سرايت **مير** د نفس ديت نه واجبيږي. ځکه چې په کوم وخت کې دغه نفس مې شوې دې. نو هغه حالت د ردت وو. او مرتد غير معصوم الدم وي. نو په قتل ئې څه ديت نه واجبيږي. او په لاس کې قصاص هم نه واجبيږي. ځکه چې ددې مرگ په بدله کې ديت يا قصاص نه واجبيږي. ځکه چې په هغې باندې ردت راغلو. نو د هغې معصوميت ئې ختم کړلو. البته د لاس ديت واجبيږي. ځکه چې په کوم وخت کې لاس کت شوې وو. په هغه

وخت کې دې مسلمان وو او دده لاس د اسلام په حالت کې شوې وو. نوڅکه به دلاس دیت و اجبیری. البته دا خبره یاد ساتل پکار دی چه دقاطع په مال کې د لاس دیت په هغه صورت کې و اجبیری. چه قطع په قصد سره شوې وی او که ده په خطا باندې دهغه لاس کې کړې وی. نو بیا به دده په عاقله باندې دیت واجب وی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا أَطْلَعْتَ يَدَ الْمُزَنِّ ثُمَّ اسْلَمَ قَسَامَاتٍ مِنْ ذَلِكَ، لِأَنَّ الْإِهْدَارَ لَا يُلْغِيهِ الْإِغْيَارُ، أَمَّا الْمُتَعَيِّرُ فَقَدْ يَهْدُرُ بِالْإِهْدَارِ فَكَذَا بِالْإِهْدَارِ.

زیاده وتړیچ: په خلاف دهغه صورت چې کېت کړې شی لاس د مرتد، بیا هغه اسلام قبول کړی. او مړشی د دغه کېت کیدونه. هډیو په دې صورت کې دقاطع په مال کې دمقطوع الید د وارثانو لپاره دیت نه و اجبیری. څکه چې هدر نه راځی روستو په دې پسې اعتبار، هډیو کله چې دده لاس کېت کولې شو. نو په هغه وخت کې دې مرتد وو او ردت په وجه دده لاس غیر معصوم وو. دهغې په کېت کولو دیت نه و اجبیدلو. څکه چې په اول کې دیت نه وو واجب بلکه دلاس پرې کول هدر اوضاع وو. نوروسته که دې دا مسلمان هم مړ شوې وی. دیت به نه و اجبیری. هره معتبروی هډا اول نه کېت، نو هدر کیری په معاف کولو سره، څکه چې دا مسئله ده. کوم څیز په اول کې هدر وی. روسته هغه قیمتی کیری نه، او چه کوم څیز په اول کې قیمتی وی. نوروسته د څه علت د امله هغه ضائع کیری. مثلاً په یوکس باندې قصاص واجب شوې وی. خو روسته ئې دمقتول اولیاء معاف کړی. نو قصاص هدر شو. نو لکه څنگه چې قصاص په معاف کولو سره هدر کیری. دغه ډول به هدر کیری په ردت سره.

وَأَمَّا الثَّانِي وَهُوَ مَا إِذَا قَضَى بِلَحَاقِهِ فَلَا نَهْ صَارَ مَتْنًا تَقْدِيرًا، وَالْمَوْتُ يَقْطَعُ التَّيْرَ، وَالْإِسْلَامُ حَيَاةٌ عَادَتُهُ فِي التَّقْدِيرِ فَلَا يَمُوتُ جُكُمُ الْخَتَايَةِ الْأُولَى.

زیاده وتړیچ: او هر چه دوهم صورت دې اودا هغه صورت دې. چه لاحق شی دې هډیو دار الحرب ته لارشی. ددې معنی دا ده. که چې فیصله او شی په لحوق باندې هډیو چې قاضی دا فیصله او کړی. چه دې د دار الحرب مستقل اوسیدونکې شی. څکه چې او گر خیدلو دې هډیو. هډیو قاضی چې دده د لحوق فیصله او کړی. نو دا احکامو په حق کې دا دده لپاره تقدیری مرگ دې. یعنی دا احکام په باب کې به دې مړ گنلې شی. او هر کله چې دې په تقدیری مرگ باندې مړ شو. نو په مرگ کې دا مسئله ده. چه مرگ ختموی سرایت هډیو چې یوسې مړوی. نو که دده یواندام کېت کړې شی. دهغې د امله نور بدن ته نقصان نه رسی او اسلام دده هډیو ژوند دې نوې تقدیر او هډیو کله چې مرتد دوباره مسلمان شو. نو ده ته تقدیری ژوند بیا حاصل شو. نو په به راگر څی حکم د جنایت اولنی. هډیو د ردت په وخت کې چې کوم زخم راغلې وو. نو په هغه وخت کې دده مثال پشان د مړه وو اود مړی زخم سرایت نه کوی. نوڅکه دده زخم سرایت نه وو کړی. او چه ده دوباره اسلام قبول کړلو. اود اسلام په حالت کې دې دهغه زخم نه مړ شو. نو دده دا اسلام به یونوی ژوند گنلې شی او دده مرگ به تقدیر او داسې گنلې شی. لکه چې دې بغیرد سابقه سبب په وجه باندې مړ شوې دې چه زخم دې تدبیر.

فَإِذَا لَمْ يَنْقُضِ الْقَاضِي بِلَحَاقِهِ فَيَمُوتُ عَلَى الْخِلَافِ الَّذِي تَبَيَّنَهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

زیاده وتړیچ: هډا تفصیل په هغه صورت کې وو چه قاضی په دار الحرب پورې دده د لحوق فیصله کړې وی. او کله چې فیصله نه وی کړې قاضی د لحوق دده هډیو په دار الحرب پورې. نو دا صورت هغه خلاف دې چې موږ به ئې بیان کړو انشاء الله هډیو دې قول سره چې. فان لم يلحق إلخ.

دار الحرب ته د ټولو نه بغیر مسلمان شو او مړ شو.

قَالَ (فَإِنْ لَمْ يَلْحَقْ) وَاسْلَمَ لَمْ مَاتَ قَوْلُهُ الذِّبَةُ كَامِلَةٌ) وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُسُفَ (١).

(١) القول الرابع هو هذا قول الشيخين (١٣٧٥) نقل عن القول الرابع (٥٠٥١) -
كذا في فتح القدير (٣٢٥١٥) ومجمع الأنهر (٩٩٤١١) والخانية (٤٧٢١٤)

زیاده وتشریح :- فرمائی کہ ابو الحسن قدوری رحمہ اللہ اوکے ہذا رتداد نہ پس لائے لو دار الحرب تہ ، بلکہ ہم پہ دارالاسلام کی پاتی شے ہو ، اوہا می شو . نوبہ ذکر شوی صورت کبھی کہ پہ دہ بالدی دیت دی کامل ، اودا محکم د نصف دیت کہ پہ نیز دامام ابو حنیفہ او ابو یوسف رحمہ اللہ دی .

وَقَالَ مُحَمَّدٌ وَزَقَرُ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ نِصْفُ الدِّيَاةِ ، لِأَنَّ اغْتِرَاضَ الرِّدَّةِ أَهْلُ الرِّيَاةِ فَلَا يُقْلِبُ إِلَّا إِلَى الْغَنَاءِ ، كَمَا إِذَا قَطَعَ بَدَنُ مَرْتَدٍ قَاسَمَهُ .

زیادہ وتشریح :- او فرمائی . امام محمد اوزر رحمہ اللہ چہ پہ دیے تو لو صورتونکی ، چہ خپل ردت باندی مہشی . یا دار الحرب تہ لای شے . اوہا مسلمان شے . اودا دارالاسلام تہ راشی . اوہا چہ دار الحرب تہ لای نشی . اوہی تہ مسلمان شے . نوبہ دی درے وارہ صورتونکی دامام محمد اوزر رحمہ اللہ پہ نیز کامل دیت دی کہ چہ راتلود ردت ضائع کرلو د زخم اثر زیاتیدل یعنی چہ قطع دلاس پہ حالت اسلام کی شوے وی . خودی مرتد شونوبہ حالت ردت کی د لاس دکت کولیوہ وجہ دی مہ شو نوبہ قاطع باندی خہ نشہ . حکہ چہ کی کلد دی مرتد شو . نو غیر معصوم الدم شو ہم دا وجہ دہ . کہ پہ حالت ردت کی دی قتل کرے شے . نو ددہ پہ قاتل باندی بہ خہ نہ وی کہ نو نہ منتقل کیروی ددغہ دیت روستہ دھدرنہ کہ پہ اسلام راوہلو سرہ واجب دہ ضمان تہ چہ پہ قاطع باندی ضمان واجب شے . اوددی لپارہ نظیر ہم شتہ کہ لکھ خنگہ چہ کت کرے لاس د مرتد او اسلام راوہری ددغہ مرتد روستہ د قطع نہ ، نوبہ دغہ صورت کی ہم دیت نہ واجبیروی . برابرہ خبرہ دہ کہ دی د قطع نہ مہشی اوکے مہشی . نوکے مہشی دیت پہ قاطع باندی نہ واجبیروی . اوکے سر نشی نو د قطع دیت پہ قاطع باندی نہ واجبیروی . لکہ وپاندی چہ ددی تفصیل ددی قول دلاندی تیرشو ... لان اہدار لا

یحلقہ الاعتبار

يَحْلِقُهُ الْإِعْتَابُ أَنَّ الْحَيَاةَ وَدَّتْ عَلَى حَقِّ مَعْصُومٍ وَتَمَّتْ فِيهِ قِتَابُ غَمَانِ النَّفْسِ ، كَمَا إِذَا تَغَلَّلَ الرِّدَّةُ

زسارہ وتشریح :- دشیخینو رحمہ اللہ دلیل دا دی . چہ د مجرمہ جرم چہ چہ قطع دہ واقع شوے دی پہ محل معصوم کی چہ دمسلمان لاس پری کول دی . او مسلمان معصوم الدم دی کہ اوہورہ شوے دی پہ ہغی د محل معصومہ کی ، نو واجبیروی ضمان د نفس چہ کامل دیت دی کہ لکھ خنگہ چہ ہغہ صورت کی کامل دیت لازمیری کہ چہ نہ وی راغلی ردت ددغہ مینخ د قطع او مرگ کی . یعنی کہ زید پہ خطا سرہ دخیل مسلمان ورور بکر لاس کت کرلو . او بکر ددی لاس دزخم نہ مہ شو . نوبہ زید باندی کامل دیت دی کہ

وَقَدْ أَلَاَّهُ لَا مُعْتَبَرَ يَقَامُ الْعَمَلُ فِي حَالِ بَقَاءِ الْحَيَاةِ ، وَإِنَّمَا الْمُعْتَبَرُ قِيَامُهَا فِي حَالِ انْقِضَاءِ السَّبَبِ وَفِي حَالِ ثُبُوتِ الْحُكْمِ

زیادہ وتشریح :- اودا کہ کامل دیت حکہ واجبیروی کہ چہ نشہ اعتبار د عصمت تہ پہ حالت بقاء دداترہ دجنایت تہ ، یعنی دا ضروری نہ دہ چہ دکوم وخت نہ لاس کت شوے دی . دہغہ وخت نہ ترمرگہ پوری دغہ مقطوع الید کس مسلمان وی کہ او قیناً اعتبار دی قیام ددی د عصمت لہ کہ پہ حالت دانقصاد سبب کی ، یعنی اعتبار دی لہ دی . چہ پہ کوم وخت کی سبب دیت واقع کیدلو چہ قطع د ید وہ . پہ ہغہ وخت کی عصمت موجود وی . چہ ہغہ ابتدائی وخت دی . اوہ ہغہ وخت کی دغہ مقطوع الید مسلمان وو . نو معصوم الدم وو . او دمسلمان پہ قطع دید یا پہ قتل خطا ، باندی کامل دیت لازمیری کہ اوہ حالت د ثبوت د حکم کی ، یعنی کوم وخت کی چہ زخم سبب د مرگ اوگرخی . اوہ ہغی باندی ضمان واجبیروی کہ

وَحَالَةُ الْبَقَاءِ بِمَعْنَى ذَلِكَ كَلَامُهُ ، وَصَارَ كَقِيَامِ الْبَلِكِ فِي حَالِ بَقَاءِ الْيَمِينِ .

حل الفہم ① معزل جدا

زیادہ وتشریح :- اوہا پاتہ پاتی شو کہ حالت مجرم اثر کہ پاتہ پاتی کیدو . یعنی کوم وخت کی چہ زخم موجود وی کہ لہری د وجود کہ دی ددی د حالت دانقصاد سبب او ثبوت حکم کہ نہ ، او اوگر خیدلودا د صورت د زیر بحث مسئلہ کہ پشان د قیام د ملک پہ حالت بقاء د ول کی ، مثلاً زید دخیل غلام تہ

اوونیل که ته فلانی کور ته داخل شوي. نوته به ازاد شي. اوددي تعلیق نه روسته هغه دغه غلام خرڅ کړلو اوب په بل سبب باندې دې دوباره د دغه غلام مالک شو. اوچه دوباره ئې مالک شو. نو غلام د دوباره تعلیق په وخت کې هغه کور ته داخل شو. نو غلام ازاد پېرې. ځکه د تعلیق په وخت کې هم ملک موجود وو. او اوس د دخول په وخت کې هم ملک موجود دې. اگرچه په مینځ کې ملکیت مفقود دې. نودغه ډول په زیربحث مسئله کې قطع په وخت کې هم عصمت د نفس موجود وو. ځکه چې مسلمان وو. اودمرگ په وخت کې هم عصمت موجود وو. اگرچه په مینځ کې د ردت په وجه دغه عصمت ختم شوې وو. خوچونکه اعتبار د انعقاد سبب اوترتب حکم وختونو لره دې. اوبه دغه وختونو کې عصمت موجود دې. نوکامل دیت به واجیږي.

د مکاتب دارتداه احکام

(وَاِذَا ارْتَدَّ الْمُكَاتِبُ لَمْ يَحِلَّ بِنَارِ الْحَرْبِ وَكَتَبَ مَا لَا فَاْعِدَ لِحَالِهِ وَاَنْ يَنْتَزِعَ عَنْهُ قَتْلُ قَاتِلِهِ يَوْمَ مَوْلَاهُ مُكَاتِبَتُهُ وَمَا يَتَرَكُ عَلَيْهِ) هَذَا ظَاهِرٌ عَلَى اَصْلِهِمَا اِنْ كَسَبَ الرَّدَّ وَمِلْكُهُ اِذَا كَانَ حُرًّا، فَكَذَا اِذَا كَانَ مُكَاتِبًا.

ژباړه وتریخ:- اوکله چې مرتد شي مکاتب اولار شي دار الحرب ته، او اوهگني مال اوقید کړې شو. دخپل مال سره. او انکار اوکړې هغه داسلام قبلولونه، نوقتلولې به شي. نوشان دا دې. چه پوره به ور کولای شي مولی دده ته بدل کتابت دهغه. دمال ددې عبد مکاتب نه. اوهغه څه چې پاتې شي. دمال مکسوبه د مکاتب نه. هغه به وی د ورائنودده. د مکاتب. اودا د حکم. ظاهر دې موافق داصل صاحبینو سره، ځکه چې گټه د حالت ردت ملک دده. دمرتد دې. کله چې وی هغه. دمرتد. آزاد نودغه. دحالت ردت گټه دده ملکیت وی. چې وی مکاتب،

وَأَمَّا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ فَلَا يَرَى الْمُكَاتِبَ إِذَا رَدَّ أَوْ كَسَبَ الرَّدَّ يَتَرَكُ قَتْلَ قَاتِلِهِ، وَالْكِتَابَةُ لَا تَتَوَقَّفُ بِالرَّدِّ وَفَكَذَا أَكْبَاهُ،

ژباړه وتریخ:- اوهرچه په نیز دامام ابوحنیفه سره. دودا ذکرشوي حکم مشکل دي ددوی په اصل، ځکه چې د دوی په نیز د ردت دحالت گټه د مرتد ملکیت نشي جوړیدې. چه دغه مرتد ازاد وی. اوددې صورت نه دا معلومیږي. که دغه مرتد مکاتب وی نویبا د ردت دحالت گټه دده ملکیت جوړیږي. نو دامام ابوحنیفه سره لپاره د آزاد اومکاتب د حکم په مینځ کې دفرق وجه بیانول ضروري ده. ځکه چې د آزاد د ردت دوخت ملکیت نه مني. اود مکاتب ملکیت مني. نو اوس صاحب دهدایه سره دغه توپیر په دې قول سره بیانوي. ځکه چې مکاتب مالک کیږي. دگټې خپلې په کتابت سره، او د عقد کتابت موقوف نه دې. دترعنی نه باطلیږي. په ردت سره، ځکه چې عقد کتابت په حقیقی مرگ سره نه باطلیږي. چه مکاتب مړ شي. او عقد کتابت باطل شي. نودغه ډول به په حکمی مرگ سره چې دار الحرب سره لحوق دي. په دې به هم نه باطلیږي. او هرکله چې عقد کتابت په ردت سره نه باطلیږي. نودغه ډول به. دنه باطلیږي. گټه دده. دمرتد مکاتب، کومه چې ده د کتابت په وجه گټلې ده. ددې وضاحت ددې نه کیږي.

الْأَثَرِ أَنَّهُ لَا يَتَوَقَّفُ تَعْرِفُهُ بِالْأَقْوَى وَهُوَ الرِّقُّ، فَكَذَا بِالْأَذْنَى بِالطَّرِيقِ الْأَوَّلَى.

ژباړه وتریخ:- ولې ته نه گوري، چه دې. د مکاتب. نه موقوف کیږي تصرف دده په زیات قوی سره چې غلامی ده. دترعنی مکاتب لا آزاد نه وی. خو بیا هم چې دې کوم تصرفات کوي. د مکاتب حالا رقیب دده تصرفات دصحت نه نه منع کوي بلکه هغه صحیح وی. لکه که یو څیزواخلي او خرڅ ئې کړي. نودغه بیعه او شرا، صحیح وی. ځکه هم په دې باندې خویه دې خپل بدل کتابت خلاصوي. نوکه موږ دې ددې تصرفاتو نه منع کړو نویبا په دې خپل بدل کتابت څنگه خلاصوي. نودغه ډول. دنه موقوف کیږي تصرف دده. په وجود دکمزوری. چه ردت دې. په طریق اولی سره، دترعنی لکه څنگه چې مکاتب سره ددې نه چې دې لا آزاد نه دې رقیب په کې موجود دي. نه بندېږي. نودغه ډول که په یوکس کې ردت وی. دهغه تصرفات به هم نه وي. بلکه نافذ به وی. ځکه چې په منعیات کې رقیب د ردت نه زیات وی. نور رقیب اقوی شو. اوردت

آدنی. اویه منعیت کی د رقیت قوت دا دی چه دغلام هیج یوتصرف نافذ نه وی. اود مرتد بعضی تصرفات نافذ وی. لکه استیلاذ واطلاق شو. نولنیز دا شوه. چه هرکله د مکاتب تصرفات ددی باوجود چې دې فی الحال غلام دې. موقوف نه دی. نودغه ډول به دده تصرفات به هغه صورت کی هم موقوف نه وی. چه دې دمکاتب سره سره مرتد هم وی. ځکه چې دغلام خو یوتصرف هم صحیح نه وی. اود مرتد خو بیا هم څه تصرفات صحیح وی.

د بخښی او هاوند دواړو دارنداده احکام

وَاِذَا ارْتَدَّ الرَّجُلُ وَاِمْرَاَتُهُ وَالْعِيَاذُ بِاللّٰهِ وَنَحْمًا بِدَارِ الْحَرْبِ فَجَبَلَتْ الْمَرْأَةُ فِي دَارِ الْحَرْبِ وَكَذَلِكَ وَلَدُهَا وَلَدُ فَطْرَةٍ عَلَيْهِمْ عِيَاذُ اللَّهِ وَلَوْلَا اَنْتَ لَافْتَرَسَتْكَ الْمَرْءَةُ لَمَسَتْكَ فَيَتْبَعُهَا وَلَدُهَا، وَيُجْزَى الْوَلَدُ الْاَوَّلُ عَلَى الْاِسْلَامِ، وَلَا يُجْزَى الْوَلَدُ الْاَوَّلُ.

هل اللغة: ① جملت: امیدواره شوه ② یجبر: مجبوره کولې شی

ژباړه و تخریج: - اوکله چې مرتد شی سړي «مزید» اوښخه «مزینب» دهغه والعیاذ بالله اودواړه لارل دارالحرب ته، نوحملداره شوه ښخه «مزینب» په دارالحرب کی، اووی زیږولو یو ولد «خالد» او اوزیږولو ولد «خالد» د دې دواړو ولد، «بکر» نوغلبه اوشوه په دې ټولو «مزید، زینب او خالد» باندې. یعنی مسلمانانودوی گرفتار کول نو دواړه خامن «چه خالد، او بکر دی» مال فی دی. ځکه چې مرتد ښخه وینځه جوړولې شی. «کله چې په قید کی راوستې شی. د دارالحرب نه» نوتابع به وی ددې «مزینب» ولد ددې «چه خالد او بکر دی. ځکه چې ولد په رقیت اوحریت کی د مور تابع وی. نوجه تابع شو. مورنې وینځه شوه. اودوی غلامان شول.» او مجبوره کولې به شی ولد اول «چه خالد دی» په اسلام، «ځکه چې خالد دخپل مرتد پلارزوی دی. اوخونې په دین کی دپلار تابع وی. نو لکه څنگه چې نې مرتد پلار په اسلام قبلولوباندې مجبوره کولې شو. دغه ډول به دهغه خونې هم په اسلام قبلولو باندې مجبوره کولې شی» او نه به شی مجبوره کولې ولد د ولد «چه بکر دی. ځکه چې نمسې په دین کی د نیکه تابع نه وی. یعنی که پلار مسلمان وی. اوخونې نې په ماشوموالی کښې وفات شی. نودغه ماشوم به مسلمان گنرلې شی. ځکه چې پلارنې مسلمان دی. اوکه زید مسلمان وی. اودهغه نه الف خونې پیدا شی. هغه کافرشی. اوبیا د الف خوی خونې پیدا شی. اوهغه مړ شی. نودهغه به دپلار په تبعیت کی کافر گنرلې شی. دنیکه داسلام په وجه به نمسې مسلمان نشی گنرلې.

وَدَوَى الْحَسَنُ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ يُجْزَى تَبَعًا لِلْجَدِّ، وَأَصْلُهُ التَّبَعِيَّةُ فِي الْإِسْلَامِ مَوْضِعُ رَابِعَةٍ أَرْبَعُ مَسَائِلَ كُنْهَا عَلَى الرِّوَايَتَيْنِ

ژباړه و تخریج: - اوروايت کړې دې حسن د ابوحنيفه رحمه الله نه چې دې «نمسي» چه بکر دی» به مجبوره کولای شی په تبعیت د نیکه کی، «ځکه چې دنیکه لپاره دپلار حکم وی. لکه دصغیره په نکاح ورکولو کی، اویه بیع دمال د صغیر کی، نودغه ډول به نې په تبعیة الاسلام کی هم د نیکه لپاره دپلار حکم وی. نولکه څنگه چې خونې په اسلام راوړلو باندې مجبوره کولې شی. نودغه ډول به نیکه هم د اسلام په قبلولو مجبوره کولې شی» اواصل دخلاف «له دې ځانې کی» تبعیت دې په اسلام کی، «ننود اولنی روایت په بناء نمسي په اسلام قبلولو ځکه نشی مجبوره کولې. چه نمسي د نیکه تابع نه وی. اود دوهم روایت په بناء به بعضې احکامو کی نمسي د نیکه تابع وی. نویه اسلام کی به هم تابع وی» اودا «مسئله دتبعیت په اسلام کی» څلورمه مسئله ده دهغه څلورو مسائلو نه، چه هغه ټولې په دوي [دوه] قسمه روایتونوباندې «منقول» دی. «له ظاهر روایت دی. او بل روایت دحسن دی. نویه دې څلورو مسائلو کی دحسن رحمه الله د روایت په بناء نیکه دپلار پشان دی. او د ظاهر روایت په بناء نیکه دپلار پشان نه دی»

وَالثَّانِيَّةُ صَدَقَةُ الْفِطْرِ وَالثَّالِثَةُ جَزَا الْوَلَدِ. وَالْأُخْرَى الْوَصِيَّةُ لِلْقَرَابَةِ

ژباړه و تخریج: - اودويمه «مسئله» صدقه فطرده. «نویه ظاهر روایت نیکه به د نمسي داړخه صدقه فطرته ادا کوی. اودحسن په روایت کی چې پلار فقیر وی یا غلام وی. اونیکه توانگر وی. نو د نمسي په ځانې به نې

ادا کوي. اودرېه مسئله ددغه مسائلونو د حاصلیدو د ولاء ده. یعنې په ظاهر روایت کي که نیکه خپل نسبي آزاد کړلو اودهغه نسبي پلاردچا غلام وو. نوکه دغه آزاد شوې غلام مړشي چه نسبي دي. دده ولاء په نیکه نه نه ملاوېږي اگرچه معتق دي. اودحسن یکه په روایت کي به ولاء نیکه ته ملاوېږي. ځکه چې دي آزادوېکې دي. اوبه حدیث کي دي چه ولاء به دمعتق لپاره وي. اوبله مسئله وصیت دي لپاره د رشته دارانو. یعنې که یوکس دخپلو خپلوانو لپاره وصیت اوکړلو. نو دظاهر روایت په بناء په دي صورت کي نیکه داخل دي اوحسن یکه په روایت کي په کي نیکه داخل نه دي.

دعادل ماشوم په ردت کي اختلاف

قَالَ (وَإِذَا الذَّالِمِيُّ الَّذِي يَقُولُ ارْتَدَّ عَنْ دِينِ أَبِي حَنِيفَةَ وَتَحَدَّيْهُمَا اللَّهُ، وَتَجَبَّرَ عَلَى الْإِسْلَامِ وَلَا يُقَاتِلُ، وَإِسْلَامُهُ إِسْلَامٌ لَا يُرْتَدُّ أَبُو بَرْزَاءُ بْنُ كَاتَاكَ فَرَّقَ).

ژباړه وتریخ:- فرماني ابو الحسن قدوري یکه اوارتداد د ماشوم هغه چې پوهیږي یعنې چې دا بیړنی چه اسلام حق دین دي او کفر باطل دي. دا دامام حموي یکه قول دي. او عالمانو دي ته ترجیح ورکړي ده غرض دا چې د پوهي لپاره دکلونو قید مقرر کول صحیح نه دي. بلکه اعتبار ذهانت اوفهم لره دي. اورتداد دي په نیز د امام ابوحنیفه اومحمد یکه لقانده به نې دا راوخی. که د ده نزدې مسلمان خپل وفات شي نو دي دهغه نه میراث نشي اوي. اومجبوره کولي به شي په اسلام (قبولول) باندې، اونه به شي قتلوي او اسلام دده اسلام دي یعنې معتبر دي. میراث به نه اوي دخپل موریلار نه که وی کافران.

وَقَالَ أَبُو بَرْزَاءُ: ارْتَدَّ الْكَلْبُ إِذَا رَدَّ دِينَهُ (إِسْلَامُهُ) وَقَالَ زُفَرَوُ الشَّافِعِيُّ: إِسْلَامُهُ لَا يَرْتَدُّ إِذَا رَدَّ دِينَهُ.

ژباړه وتریخ:- اوفرمانيلي دي امام ابویوسف یکه ارتدادده (ماشوم ناپوه) نه دی مرتد کیدل یعنې دي لره څه اعتنا نشته بلکه دي به مسلمان وي او اسلام دده اسلام دي یعنې اسلام نې معتبر دي. اوارتداد نې غیر معتبر دي نوفانده نې دا راوخی. که دده په خپلوانو کي څوک وفات شي. دي به ترې میراث اوي. اوفرمانيلي دي امام زفر اوشافعي یکه اسلام د ده نه دي اسلام (نوکه موریلار نې کافران وي. او دي اسلام راوي. دده اسلام معتبر نه دي). اوارتداد دده نه دي ارتداد، (نوکه موریلار نې مسلمانان وي. او دي مرتد شي نو دده ارتداد معتبر نه دي).

مَنْ شَافِيَ الْإِسْلَامَ ثُمَّ لَا يَتَنَبَّهَ فِيهِ فَلَا يُقَاتِلُ أَصْلًا، وَلَا يَزِمُهُ أَحْكَامُهَا ثَوْبُهَا الْمَغْرَةُ فَلَا يُقَاتِلُ لَهُ.

هل اللغة ① تشوب ترلې کيږي ② المغرة ضرر، تکلیف، نقصان ③ يوهل اهل گرځولي شي
ژباړه وتریخ:- د دي دواړو امام زفر اوشافعي یکه لپاره دليل دا دي چه دي (پوهه ماشوم) تابع دي د مور بلار په دي (اسلام) کي، نونه به شي گرځولي اصل، (ننودده اسلام به دا بوښود تبعیت د امله معتبر وي اود اصل په حیثیت سره به معتبر نه وي. ځکه چې تبعیت دليل دعجز دي. اواصلت دليل د قدرت دي. اود قدرت اوعجز په مېنځ کي منافات دي. اويودمتنافيينونه چې اسلام دي هغه د وړاندې نه موجود دي په اجماع سره نومنتفي شول شي چې کفر دي د امله د اړتيا نه. ځکه چې متنافيين نه جمع کيږي. نولندوي دا شوه چه نه دده کفر معتبر دي اونه نې اسلام معتبر دي. اوياته دا چې فی الحال مسلمان گنرلې شي. نو دده دا اسلام په طریقه د تبعیت دي داصلت نه دي. اوبل دليل (په دي چې د ماشوم اسلام او اورتداد دواړه معتبر نه دي ځکه) چې دي (پوهه ماشوم) لازميږي په ده باندې (احکام) چې ترلې دي دهغي سره ضرر (دماشوم. مثلا که دکافرانو ماشوم اسلام قبول کړی نو دي دهغوی د میراث نه محرومه شو) نونه به شي گرځولي (ماشوم) اهل ددي (اسلام). بلکه که موریلار نې کافران وي. دي به هم کافروي. اگرچه

① القول الرابع هو هذا قول الطرفين مجبوا كذا في كنز (١٩٦) وشرح الوقاية (٣٣٠/١٢) وملتنى الأبحر (٦٩٥/١١) وفتح القدير (٣٢٨/٥)
نقل عن القول الرابع (٥٠٦/١).

دي اسلام قبول كړی. او كه موريلارني مسلمانان وى. نو دې به مسلمان وى. اگرچه دې مرتد شى.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ رَاضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اسْلَمَ فِي صِبَاةٍ وَصَحَّهَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْلَامَهُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ بِذَلِكَ مَشْهُورٌ. ()

ژباړه وشوېخ: - اوزموډ لپاره په دې ډله مسئله كي چې د ماشوم اسلام معتبر دي. دا دليل دي. چې حضرت علي. اسلام قبول كړې ووبه ماشومتوب خپل كي، ځكه د حضرت عروه په روايت دي. چې د ايمان راوړلو په وخت كي د حضرت علي. عمر اووه يا اته كاله وو. او صحيح كړې وو نبي. اسلام دهغه څه اوفخړ كول دده د حضرت علي. په دې ډله ماشوم توب كي اسلام راوړلو. باندې مشهور دي.

وَلَا تَكُنْ أَتَى بِمِيقَةِ الْإِسْلَامِ فِي الشَّيْءِ وَالْإِفْرَازُ مَعَهُ، إِلَّا أَنْ الْإِفْرَازُ غَنَ طَوَّعَهُ دَلِيلٌ عَلَى الْإِقْبَادِ عَلَى مَا عُرِفَ وَالْحَقَائِقُ لَا تُرَدُّ،

هل اللغة: ① طوع: خوشحالی ② الحقائق: جمع د حقيقت ده

ژباړه وشوېخ: - او ځبل دليل دا بيانوي ځكه چې دې ډله ماشوم. راتگ او وركولو په حقيقت د اسلام چې تصديق دي. ډله زړه باندې اود تصديق قلبی د ايمان ركن دي. او اقرار دې ډله تصديق قلبی سره، ډله اقرار د احكامو د اجراء لپاره شرط دي. كه په ژبه نې اقرار نه وي كړي. نو په ده باندې د اسلام احكام نه جاري كيږي. او ايمان نې هم معتبر نه دي. ځكه چې اقرار په خوشحالی سره دليل دي په اعتقاد دده، ډله جاري كوم كس بغیر د اكره او جبر نه د يو خيز اقرار او كي. نو دا اقرار دده د ژبه په خبره باندې دليل دي. لكه څنگه چې پيژندلی شوی دي ډله علم كلام كي. نو هر كله چې د ايمان حقيقت موجود شو. نو قانون دا دي. چې ډله حقائق نشي رد كولې. ځكه چې شريعت بغير د عذر نه په يوځاني كي هم حقيقت نه دي باطل كړي. بلكه په حقيقت باندې نې حكم مرتب كړي دي. مثلاً كه زينب زیدته او وئيل. چې ما تاته د نكاح لپاره خپل خان در كړي دي. اوزيد نې قبول كړی. او گواهان موجود وي. نو دا نكاح اوشوه. اگرچه زينب روسته دا وائی. چې زما مراد د نكاح نه نكاح نه وه. ما هسي توقي كولې. ځكه چې د نكاح لفظ په خپله معنی كي حقيقت دي. نو حكم به پرې مرتب كيږي. نو دغه ډول به دلته هم د ماشوم اسلام قبول وي.

وَمَا تَكُنْ بِمِيقَةِ الْإِسْلَامِ فِي الشَّيْءِ وَالْإِفْرَازُ مَعَهُ، إِلَّا أَنْ الْإِفْرَازُ غَنَ طَوَّعَهُ دَلِيلٌ عَلَى الْإِقْبَادِ عَلَى مَا عُرِفَ وَالْحَقَائِقُ لَا تُرَدُّ،

هل اللغة: ① سعادة: خوشبختی ② عقباوية: اخروی، د آخرت ③ بیالی: پاک کوی پرواه کوی ④ یشوب ختمیږي

ژباړه وشوېخ: - ډله پاته امام زفر او شافعي ډله چې دا وائی. چې د ماشوم اسلام ارتداد يوه نه دي صحيح. اود دې لپاره نې يوه وجه دا هم وئيلې وه. كه د كافر موريلار بچي اسلام قبول كړي. نو په دې كي د دغه ماشوم نقصان دي. ځكه چې دې دخپلو والدينود ميراث نه محرومه كيږي. حالانكه په ماشوم باندې داسې حكم په شريعت كي نشي مقرر كولې. چې په هغي كي دده نقصان وي. نو د دې نه خواب دا دي. او هغه فوائد چې متعلق دي په دې ډله اسلام. پورې، سعادت ابدی دي. او نجات اخروی دي. او دا ډله سعادت ابدی او نجات اخروی د د نوي منافعه په مقابل كي ډله د عظيم الشان فوائدو څښي دي. او دا ډله سعادت ابدی او نجات اخروی د نجات اصلی دي. ډله اسلام، يعنی د دين اسلام غايت او غرض دا دي. چې انسان ابدی سعادت او اخروی نجات حاصل كړي. بيا مېنې كيږي په دې ډله اسلام قبولولو. باندې نور مسائل ډله يعنی چې سرې اسلام قبول كړي. نو د ټولونه اول تغير خوده لپاره دا شو. چې د آخرت ابدی سعادت به ورته ملاؤ شي. اود دې نه روسته پرې نور مسائل مرتب كيږي. لكه د ميراث نه محرومه كيدل. نو نېشته څه باك مرتب كيدو دغه نور مسائل ډله يعنی كه د كافر مور پلار ماشوم اسلام قبول كړي. ده ته د آخرت ابدی سعادت ملاؤ شو. كه دې به عوض كي دي د ميراث نه محرومه شي. ځكه مسلمان د كافر نه ميراث نشي اوړي. نو محرومه دي شي. دا

(١) ذكر الزليعي رحمه الله روايات مختلفة في سنن اسلامه فيثبت من بعضها ثمانين سنين أخرجه البخاري في تاريخه ومن بعضها عشرين أخرجه الحاكم في المستدرک ومن بعضها خمس عشرة أخرجه عبد الرزاق ويعلم من جميع الروايات أن عمره ٦٦ كان أقل من عشرين وقت الإسلام (ماخوذ من نصب الرأية بتغير (٦٩٣٣) -

څه لویه خبره نه ده؟

وَمَنْ فِي الرِّدَّةِ أَتَمَّ مَعْرَافَةَ خُصَّةٍ، بِخِلَافِ الْإِسْلَامِ عَلَى أَصْلِ أَبِي يُوسُفَ، لِأَنَّهُ تَعَلَّقَ بِهِ أَغْلَى الْمَنَافِعِ عَلَى مَا مَرَّ.

ژباړه وتړئ: اود دوی ډیرینی دابو یوسف زفر او شافعی ډیر لپاره دلیل دا دی، چه دا ډیر دت ډیر نقصان دی صرف. ډیر فائده په کی هډو شته نه، نوڅکه دده ارتداد معتبر نه دی، په خلاف داسلام ډیرینی که ماشوم اسلام قبولی، نودده اسلام به معتبر وی، په اصل دامام ابو یوسف ډیرینی ډیرینی په دې کی درې واره امامان متفق وو، چه دماشوم ارتداد صحیح نه دی، نوڅکه ښې هلته د جمعې صیغه راوړله، اود اسلام په قبولو کی امام ابو یوسف ډیرینی دامام زفر او شافعی ډیرینی نه جلا وو، دامام زفر او شافعی ډیرینی په نیز لکه څنگه چې د ماشوم ارتداد معتبر نه دی، دغه ډول ښې اسلام هم نه دی معتبر، البته امام ابو یوسف ډیرینی فرمائیلی وو، چه دماشوم اسلام معتبر دی، نودلته ښې څکه او فرمائیل، چه په اصل دامام ابو یوسف ډیرینی څکه چې دامام زفر او شافعی ډیرینی په نیز خودده اسلام هم نه دی معتبر، اوس دامام ابو یوسف ډیرینی دقول لپاره وجه بیانوی، څکه چې ترلی دی ددې اسلام سره لوی فاندې، لکه څنگه چې تیر شو، ډیرچه سعادت ابدی اونجات اخروی دی.

وَأَبَى حَقِيقَةً وَتَحْدِيدًا فِيهَا أَنَّهُمَا مُوجُودَةٌ حَقِيقَةً، وَلَا مَرْدٌ بِالْحَقِيقَةِ، كَمَا قُلْنَا فِي الْإِسْلَامِ، لِأَنَّهُ يُجِبُ عَلَى الْإِسْلَامِ لِمَا فِيهِ مِنَ النَّفْعِ،

ژباړه وتړئ: اود امام ابو حنیفه او محمد ډیرینی لپاره دلیل دا دی، چه دا ډیر دت ډیر موجود دی، په حقیقت کی او شته رد کیدل د حقیقت لپاره ډیرینی ارتداد په ظاهره په حقیقت کی موجود دی، اوقانون دا دی، چه حکم په حقیقت مرتب کیږی، نودا ماشوم به مرتد وی، لکه څنگه چې مور او وویل په ډیر مسئله د اسلام کی، ډیرچه په ظاهره ښې کلمه وئیلې وی، نودا دایمان حقیقت دی، اوچه حقیقت موجود شی، به هغه به حکم کولی شی یعنی دغه کس به مسلمان وی، البته دومره ده، چه مجبوره کولی به شی ډیر ماشوم په اسلام قبولو باندې، ډیرچه ته اسلام قبول کړه، څکه چې په دې اسلام قبولولی، کی فائده ده دده ډیر ماشوم.

وَلَا يُقْتَلُ، لِأَنَّهُ عَقُوبَةُ، وَالْعُقُوبَاتُ مَوْضُوعَةٌ عَنِ الصَّبِيَّانِ مُرْتَمَةً عَلَيْهِمْ، وَهَذَا فِي الصَّبِيِّ الَّذِي يَقُولُ وَمَنْ لَا يَقُولُ مِنَ الصَّبِيَّانِ لَا يَصِحُّ اِرْتِدَادُهُ، لِأَنَّهُ إِقْرَارٌ لَا يُدَلُّ عَلَى تَقَرُّبِ الْعَقِيدَةِ، وَكَذَلِكَ الْمُتَوَكِّلُ وَالْمُتَرَدِّدُ الَّذِي لَا يَقُولُ.

هل القصة: ① عقوبة سزا ② موضوعة بمرتبه شوي ③ مرتبه مصدر دي مهرباني ④ المجنون ليونې ⑤ السكران نشه ژباړه وتړئ: اونه به شی قتلولی، ددغه ماشوم چې مرتد شی، څکه چې قتل سزا ده، اوسزاگاني پورته کړې شوي دي ډیر ماشومانو نه، لپاره د رحم کولو په دوی ډیر ماشومانو نه باندې، اودا اختلاف کوم چې تیر شی، په هغه ماشوم کی دی، چه پوهیږی ډیرچه اسلام حق دی او کفر باطل دی، او هغه ماشوم چې نه پوهیږی ډیرچه حق او باطل، نو نه صحیح کیږی ارتداد دده ډیر ماشوم ناپوهه، څکه چې اقرار دده دلالت نه کوی په بدلیدو د عقیدې ډیرچه دده عقیده وړاندې اسلامی وه، او اوس کفری شوه، نوهرکله چې د عقیدې په بدلیدو دلالت نه کوی، نوهم په خپل اصل به پاته وی، چه اسلام دی، اودغه ډول لیونې او هغه نشه هم دی، چه نه پوهیږی.

بَابُ الْبُعَاةِ

ډیر ډیر باب د باغیانو ډیر احکامو په بیان کی دی.

تړئ: .. بعاة، جمع دباغی ده، لکه څنگه چې قضاء جمع د قاضی ده، باغی هغه کس ته وائی، چه مسلمانانو د یوامیرد امارت بیعت کړې وی، اودامن لپاره په هغه باندې متفق شوی وی، اوددې نه روسته څوک دامام مخالف شی، اود هغه نه بغاوت اختیار کړی، نو اوس په دې صورت کښې به کتلې شی، که چیرته دغه مخالفین په حقه وی، اوا میریزې ظلم کوی، نو دوی باغیان نه دی، بلکه امیر لره پکار دی، چه دخپل ظلم نه منع شی، اونورو مسلمانانو باندې هم واجب دی، چه ددوی سره تعاون او کومک او کړی، اوبادشاه په حق وی، اودوی به ناجائزه وی، نو دوی باغیان دی، او په مسلمانانو واجب دی، چه د دوی خلاف دامیر مرسته او کړی، او که د

قتال نوبت راشی. نو دامیر په مرسته کي دوی سره قتال هم اوکړی.

د باغیانو په یوه علاقې باندې غلبه کول تدبیر

إِذَا انْقَلَبَ قَوْمٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى بِلَدِهِمْ وَخَرَجُوا مِنْ طَاعَةِ الْإِمَامِ دَعَاهُمْ إِلَى الْقَوْلِ الْغَيِّبِ وَكَفَّ عَنْ شِبْهِهَا (۱) أَوْ إِذَا انْقَلَبَ كَذَلِكَ بِأَهْلِ حُرُورَاءَ قَبْلَ قِيَامِهِمْ، () وَلَا تَكُنْ مِنَ الْآمَنِينَ. وَلَقَدْ لَعَنَ اللَّهُ قَوْمَ بَيْبِئَةَ.

هل اللغة: ① الكشف: بیکاره کیدل، ② اهوڼ آسان.

زبانه و تشریح: - اوکله چې غالب یو قوم د مسلمانانو نه په یوښار باندې، او اوځی د تابعداري دامام نه، نو دامام به یې راوبلی دوی واپس کیدو ته ډلې د مسلمانانو ته د لغو دوی ته به دا دعوت ورکړې شی چې تاسو مخالفت اوبغاوت مکوئ. اود نورو مسلمانانو سره متفق شی. اولرې به کړې شی شېهات ددوی د کومو د امله چې دوی دامام نه بغاوت کړې وی. ځکه چې حضرت علی ؑ کړی وو داسې د اهل حروراء سره وړاندې د جنگ پیل کولو نه هغوی سره، اوله دا آسانه طریقه په دواړو طریقو کي، چې د باغیانو د شردفع کول مقصود دی. نو ددوی د شردفع کاو له لپاره دوی د دوه طریقي دی. یوه دا چې دوی ته دعوت ورکړې شی. او ددوی شېهات لرې کړی شی. او دوی واپس دامام په اطاعت کي داخل شی. او دویمه طریقه دا ده چې دوی سره جنگ اوکړې شی. او قتل کړې شی. خو په دې دواړو طریقو کي د دعوت طریقه آسانه ده. ځکه چې په دې کي د جنگ نه ساتنه دي. او کیدای شی چې شردفع شی په دې د دعوت باندې نو شروع به کولای شی ددې د دعوت نه، بلکه په دعوت اوشوه. نویا به ورسره جنگ کولې شی.

ضروری تشریح: - امام ته پکار دی چې د باغیانو سره د ستی جنگ نه پیل کوی. بلکه دوی ته دعوت ورکړی. چې تاسو دخپل مخالفت نه منع شی. ځکه چې حضرت علی ؑ هم داسې کړی وو. د حضرت عثمان ؓ د قصاص په اړه کي د حضرت علی ؓ او حضرت امیر معاویه ؓ په مینځ کي اختلاف پیدا شو. حضرت امیر معاویه په هغه وخت کي د شام گورنرو په نتیجه کي جنگ صفین اوشو. په جنگ کي د امیر معاویه ؓ فوځ شکست ته نژدې شو. نو قرآن پاک ئې اوچت کړلو. چې فیصله به په دې کوو. نو حضرت علی ؓ او حضرت امیر معاویه دخپل اړخ نه یو یوکس حکم مقرر کړلو. د حضرت علی ؓ د اړخه ابو موسی اشعري ؓ او د حضرت امیر معاویه د اړخه عمرو بن العاص ؓ مقرر شول. په دې باندې د حضرت علی ؓ د فوځ نه یوه ډله جلا شوه. چې تاسو په کتاب الله فیصله اونکړه. بلکه حکمین مومقرر کړل. حضرت ابن عباس ؓ فرمائی. ما حضرت علی ؓ ته او وئیل. چې کله ددوی غصه سره شی. نو تاسو ما دوی ته اولسره. چې زه دوی سره خبرې اوکړم. کیدای ته او وئیل. چې دوی مخالفت نه راوگرځی. نو حضرت علی ؓ راته او وئیل. زه ویریرم. هسې نه چې تاسو ته څه شی. دوی دخپل مخالفت نه راوگرځی. نو حضرت علی ؓ د فکر خبره نه ده. الله به خیر کړی. دوی فرمائی. چې زه ورغلم. کله چې دوی زه نقصان اورسوی. ما ورته او وئیل. د فکر خبره نه ده. الله به خیر کړی. دوی فرمائی. چې زه ورغلم. کله چې دوی زه اولیدم. نو دوی وئیل. تاسو څه لپاره تشریف راوړې دي. ما ورته او وئیل. زه د نبی ؐ د صحابه کرامو ؓ او د حضرت علی ؓ د اړخه چې د نبی ؐ د اکا خوښ او خوم دي. راغلې يم. ستاسو نه دا پوښتنه کول غواړم. چې آخر تاسو په حضرت علی ؓ کي داسې کوم عیب اولیدلو. چې دهغې د امله تاسو دهغه مخالف شوی. تاسو ماته هغه بیان کړی. کیدای شی چې تاسو مطمئن کړم. نو هغوی او وئیل. هغه درې خبرې دي. یوه دا چې علی ؓ د الله تعالی په دین کي ابو موسی اشعري ؓ حکم مقرر کړل. حالانکه الله تعالی فرمایلی دی. ((إِنَّ الْحُكْمَ لِلَّهِ)) دویمه خبره دا ده چې حضرت علی ؓ د امیر معاویه ؓ سره جنگ اوکړلو. او په هغوی باندې ئې غلبه هم حاصله کړه. خو نه ئې د هغوی مالونه حاصل کړل. او نه ئې د هغوی ښځې وینځې جوړې کړې. او نه ئې ماشومان غلامان کړل، اوس خبره دا ده. که دوی کافران وو. نو د کافرانو مالونه مال غنیمت وی. او ښځې او بچي ئې هم وینځې او غلامان جوړولی شی. او که دوی کافران نه وی. مسلمانان وی. نو د مسلمان سره جنگ

کول حرام دی بیانی ورسره جنگ ولې کولو. دریمه خبره دا ده. چه علی علیه السلام په حکم نامه کې دخپل نوم نه د امیر لفظ کېت کړلو اوس که دې امیر نه وی. معاویه رضی الله عنه به امیر وی. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرماني: چه ماورته اوونیل. که زه کتاب الله اوست رسول الله صلی الله علیه و آله نه تاسو ته ددې اعتراضاتو خوابونه درکړم. نوآیا تاسو به دخپلې خبرې نه منع شی. او مخالفت به پریردئ. نوهغوی اوونیل. په الله قسم موږ به مخالف پریردو. ماورته اوونیل الله تعالی فرمانيلی دی. «لَا تَقْتُلُوا السِّدَّةَ وَالْأَشْرَافَ حُرَمًا وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعِدًّا حُجْرًا قَتَلَ مِنْ الْقَوْمِ عَشْرًا» په دواغذول ښکاره. یعنی دا حرام په حالت کې تاسو ښکارمه کوئ. اوچه کوم کس ښکار اوکړلو. نودهغې ښکاره قیمت مقرر کاوه لپاره الله تعالی په مسلمانانو کې په دوو عادلانو باندې دهغې ذمه واری اچولې ده. حضرت ابن عباس رضی الله عنه دهغوی د دوهم اعتراض خواب دا ورکړلو. چه په جنگ جمل کې چې د حضرت علی رضی الله عنه او حضرت عائشې رضی الله عنها په مینځ کې قتال شوې وو. که چیرته په هغې کې حضرت عائشې رضی الله عنها گرفتاره شوې وه نوآیا هغه وښځه جوړول به جائز وو. حالانکه هغه خود مسلمانانو موره. نوکه تاسو دا جائز گنړئ. بیا تاسو مسلمانان نه ئې نولکه څنگه چې په جنگ جمل کې دغه ډول نشوکیدې. دغه ډول به په دې موقع جنگ صفین کې هم نشی کیدې. دخوارجود دریم اعتراض خواب حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا ورکړلو. چه دصلح حدیبیه په موقع نبی صلی الله علیه و آله په معاهده کې دخپل نوم نه د رسول لفظ لرې کړې وو. حالانکه ددې لفظ په لرې کاوه نبی صلی الله علیه و آله دپیغمبري نه وو وتلې. نودهغې ډول حضرت علی رضی الله عنه هم د خلافت نه نه اوځی. چه کله ئې دا مسکت خوابونه واوریدل نوخوارج چې د هغوی شمارشپږ زره وو. په هغوی کې دوی [دوه] زره دحضرت علی رضی الله عنه اطاعت ته راواوریدل. اوخلور زره په خپل ضد قائم پاتی شو. او مقتول شول. ددې واقعه نه ثابته شوه. چه د باغیانو سره جنگ کول جائز دی.

باغیانوسره دجنگ پیل کولو ممانعت

«وَلَا يَنْبَغُ الْقِتَالُ حَتَّى يَدْعُوهُ، فَإِنْ يَدْعُوهُ قَاتِلُهُمْ حَتَّى يَفِرُّوا فَمَا أَتَاهُمْ مِنْهُمْ فَفِيهِمْ عَقَابٌ. هَكَذَا ذَكَرَهُ الْقُدُورِيُّ فِي مَقْتَدَرِهِ وَكَرَّرَ الْأَمَامُ الْعَرُوفُ بِخَوَاهِرِ زَادَهُ أَنْ عِنْدَ النَّبِيِّ أَنْ يَدْعُوَهُمْ فَإِنْ أَتَاهُمْ فَذَلِكَ عَقَابُهُمْ وَأَوْجَهُهُمَا»

زباده وتړيخ:- او شروع به نه کوی لاما په جنگ کولو. لاما باغیانوسره لاما تردې چې پیل اوکړی هغوی لاما باغیان لاما که هغوی پیل اوکړه په دې لاما جنگ لاما نو جنگ به کوی هغوی سره تردې چې ماته شی جمع ددوی. لاما وتختی. وائی بنده کمزورې لاما یعنی صاحب ددهایه لاما دغه ډول ذکر کړی دی ابو الحسین قدوری رحمته الله علیه په مختصر لاما قدوری رحمته الله علیه خپل کې. او ذکر کړی دی امام مشهور بخواهرزاده رحمته الله علیه چې زمونږ لاما احنافو لاما په نیز جائزه چې پیل اوکړی لاما په جنگ د دوی لاما باغیانو لاما سره، کله چې دوی دلنځر صورت اختیار کړی. اورا جمع شی. لاما مقابلې امام المسلمین سره.

ضروري تړيخ:- او امام خواهرزاده رحمته الله علیه ابوبکر محمد بن حسین نجاری دي. اودوی په علم فقه کې ډیر مهارت لرلو. ډیر تصانیف ئې لیکلې دي. دده مسوط په ټولوکې اوږد مبسوط دي. اودوی په ۴۸۸ هـ کې وفات شوې وو. اودا هغه کال وو. چه په دې کې شمس الاتمه سرخسې رحمته الله علیه وفات شوې وو. اودابو الحسین قدوری رحمته الله علیه وفات په کال ۴۲۸ هـ کې شوې وو.

«وَالْقَائِمِيُّ: لَا يَنْبَغُ الْقِتَالُ حَتَّى يَدْعُوَهُ الْقَاتِلُ حَتَّى يَفِرُّوا فَإِنْ أَتَاهُمْ فَذَلِكَ عَقَابُهُمْ وَأَوْجَهُهُمَا. هَكَذَا ذَكَرَهُ الْقُدُورِيُّ فِي مَقْتَدَرِهِ وَكَرَّرَ الْأَمَامُ الْعَرُوفُ بِخَوَاهِرِ زَادَهُ أَنْ عِنْدَ النَّبِيِّ أَنْ يَدْعُوَهُمْ فَإِنْ أَتَاهُمْ فَذَلِكَ عَقَابُهُمْ وَأَوْجَهُهُمَا»

زباده وتړيخ:- وفرمانيلی دی امام شافعی رحمته الله علیه جائز نه دي جنگ پیل کول دوی سره تردې چې پیل اوکړی دوی په حقیقت کې لاما صرف دلنځر جمع کول دابنده، کاوه لپاره کافی نه دي. ترخوچه دوی ښکاره جنگ نه وی پیل کړې لاما ځکه چې جائز نه دی قتلول دمسلمان مگر لپاره د دفع کولو لاما شد دهغه. اوچه دوی په جنگ باندې ابتدا، نه وی کړې نوددوی دا څه نشرسته لاما اودی دوی مسلمانان، لاما ځکه چې په بغاوت سره سړي کافر نه گړځی. لکه چې الله تعالی په سورة حجرات کې فرمانيلی دی. که د مومنانو دوی [دوه] ډلې په خپل

مینگ کنی جنگی کوی. نودلته الله تعالى دوی ته مومنان ونیلی دی. معلوه شوه. که چیرته په قتل او قتل سره سړي کافر کیدلو. نوالله تعالى به دوی ته مومنان نه ونیل. اود اړتیا نه د مسلمان سره جنگ کول هم جائز نه دی. په خلاف د کافر، یعنې کافر سره د جنگ ابتداء کول جائز دی. ځکه چې صرف کفر ځکه دده د اړخه د شر ویره هم نه وی. مباح کونکې دې دقتال دپاره په په نیز دده امام شافعی علیه اوزموب د احنافویه نیز صرف کفر دقتال لپاره مباح نه دی. ترڅوچه د کافرنه دشر ویره نه وی پیدا شوي.

وَلَمَّا نَالُوا الْكَرْمَ بَدَأُوا عَلَى الدَّلِيلِ وَهُوَ الْإِجْمَاعُ وَالْإِمْتِنَاعُ، وَهَذَا لِأَنَّهُ لَوَانْتَهَرَ الْأَمَامُ حَقِيقَةَ قِتَالِهِمْ لَمَّا لَا يَكُنْهُ الدِّمَاءُ قَدْ ارْتَعَلَ الدَّلِيلُ فَتَوَرَّاهُ دَفْعَ شَرِّهِمْ

هل اللغة: ① الاجتماع جمع كول ② الامتناع منع كول

ژباړه وتړيخ: - اوزموب د احنافو دقتال لپاره دليل دا دې. چه حکم مرتب کيږي دجواز قتال باغيانو سره په دليل دقتال باندې، او هغه چې جمع کيدل دی. او منع کيدل دي. یعنې کله چې دوی راجمع شي نوددوی قوت پيدا شو. اودغه قوت به په جنگ باندې ختميږي. اودا دترتیب دحکم په دليل باندې. ځکه کولی شي چې شان دا دې. که چیرته انتظار کوی امام د حقیقی جنگ د دوی دچې کله دوی جوړ اوکړي. نویا به ورسره گورو. نو ډیرکرته داسې وی. چه ممکن نه وی ده امام لره دفع کول ددوی دحصول، ځکه چې دوی جوړ اوکړي. او امام ورته د وړاندې نه تیارې نه وی کړې. یا اسلامي لشکر په غفلت کي وی. نویا به څه دوی دباغيانو مقابلې اوکړي. نومرتب کولی به شي حکم دجواز قتال په دليل باندې. د امله د اړتیا د دفع کاوه شر د دوی. یعنې باغيانو سره د جنگ پیل کول ځکه جائز دی چه ددوی د اړخه د شر ویره ده.

وَإِذَا لَبَّيْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ يَنْبَغِي أَنْ يَأْخُذَهُمْ وَيَسْتَمِرُّوا حَتَّى يَقْبَلُوا غَنًى ذَلِكَ تَحْدِيدُ تَوْبَةٍ دَلْعَالِ لَيْسَ يَقْدِرُ الزَّمَانُ.

هل اللغة: ① يتأهب تيارې کوی ② يقبل: منع کيږي. د بېخ نه راوباسی

ژباړه وتړيخ: - او کله چې اورسی دڅېر ده امام ته چې دوی دباغيان اخلي وسله، اوتیارې کوی لپاره د جنگ، نومناسب دی چې اونیسې دوی اوبندیان کړي دوی تر دې چې دوی منع شي ددې دقصد خپل نه اوبیکاره کړي توبه دچې موږ په کوم مخالفت کي یو موږ ددې نه توبه اوباسو لپاره د دفع کولو دشر ددوی څومره چې کیدی.

وَالْمُؤْمِنُونَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ مِنْ لُزُومِ الْبَيْتِ مَحْمُولٌ عَلَى عَالٍ عَدُوِّ الْأَمَامِ، أَمَا إِعَانَةُ الْأَمَامِ الْحَقِّ كَيْفَ الْوَاجِبُ عِنْدَ الْفِتْنَةِ وَالْقُدْرَةِ.

هل اللغة: ① الغناء: بې پروانی، بې احتیاجی

ژباړه وتړيخ: - او د هغه چې نقل شوی دی. دامام ابوحنيفه علیه نه کښینستل په کور کي. امام ابوالحسن کرخي دچې په خپل مختصر کي بیان کړي دی. چه حسن بن زیاد د فرمانيلی دی. چه امام ابوحنيفه علیه فرمانيلی دی. کله چې په مسلمانانو کي خانه جنگی پیل شي. نوسری لره پکاردی. چه په خپل کور کي کښي. اود جنگ نه ځان اوساتی. او په جنگ کي دې نه شریکيږي. ځکه چې نبی د فرمانيلی دی. څوک چې د فتنه نه اوختیدلو. نوالله تعالى به دده څټ د اور نه آزاد کړي. نومصنف ددې روایت په اړه کي فرماني. هغه محمول دې په حالت دنشتوالی دامام باندې یعنې په هغه وخت کي سړی لره په کور کي ایساریدل پکاردی. چه دمسلمانانو امام نه وی. او که امام وی. نویا څو کوم کول دامام حق سره واجب دې. دچې دکور نه رابهر شي. او امام په مصر ته کي د باغيانو سره اوجنگيږي. او په کور کي کښینستل گناه ده. ځکه چې الله تعالى په قرآن پاک کي فرمانيلی دی. که دمسلمانانو دوی ادوه دلې په خپل مینځ کي جنگيږي. نوکومه ډله چې ظلم کوی. هغوی سره اوجنگيږي. په وخت دکفایت کي، دچې دده مرسته دامام لپاره کافی

کېږي. اود قدرت کي ډله دده دقتال قدرت وي.

دباغيانو ددچار جماعت سره څه عمل پکار دي ؟

(وَإِنْ كَانَتْ هُمْ مَعَكُمْ فَهُوَ أَهْوَىٰ إِلَيْكُمْ وَهُمْ يَوَدُّ أَنْ يُدْفِعُوا إِلَيْكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْهُمْ فَهُوَ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ عَنْكُمْ) (وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْهُمْ فَهُوَ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ عَنْكُمْ) (وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْهُمْ فَهُوَ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ عَنْكُمْ)

هل اللغة: ① فئة ډله ② اجهز تلواره کوی ③ الاندفاع دفع کول

زياده وتړيخ:- که چيرته وي ددوی دباغيانو ډله لپاره ډله ډله ددوی کومک کوي نو تلوار دقتل به اوکړي شي دزخمی ددوی ډله ددوی کوم کس چي په دوی کي زخمی شوی وي هغه به زړقتلولي شي او منده به ويلي شي په تختيدونکي ددوی ډله ددوی کوم کس چي په دوی کي تختي نوهغه به رالاندې کولي شي لپاره د دفع کولو ددوی ډله چي يوخاني نشي ډله ددوی او تختيدونکي ډله د دوی دباغيانو سره او که چيرته نه وي ددوی دباغيانو ډله ډله ددوی کونکي نو نه به شي قتلولي زخمی ددوی اونه به شي رالاندې کولي تختيدونکي ددوی د امله د دفع کيدو د شريغرددي ډله دقتلولو او تختولونو.

وَسَأَلَ السَّامِيُّ: لَا يُؤْمَرُ ذَلِكَ فِي الْحَالِ، لِأَنَّ الْقِتَالَ إِذَا تَوَكَّاهُ لَمْ يَسْقُ قَتْلَهُمْ دَقْلًا. وَجَوَابُهُ مَا ذَكَرْنَا أَنْ الْمُعْتَصِرَ دَلِيلُهُ لَا حَقِيقَةً.

ژباړه وتړيخ:- او فرمانيلى دى امام شافعي رحمه الله جازنه دى دا کار ډله قتل او منده وهل دى په دواړو حالتونو کي ډله د دوی مرسته کونکې ډله وي او که نه وي ځکه چې جنگ ډله دمسلمانانوسره هرکله پريښولو دوی نوياته پاتې نشو قتلول ددوی لپاره د دفع کولو ډله د دوی ځکه چې شردفع شوې دي نو دې ته حاجت پاتې نشو اودا ځکه وايو ډله دا جنگ په طريقه د دفع کولو ددې شردې نو د خوارجو سره د جنگ نه سوا د نوروسره دجنگ پشان شو او خواب ددې هغه دي کوم چي موږ ذکر کړي وه چه معتبر دليل د دې دقتال دي چه اجتماع دې نه حقيقت ددي دقتال وړاندې د دليل او حقيقت وضاحت شوې دي.

(وَلَا يُقْتَلُ أَسِيرٌ وَلَا يُكْشَفُ سَيْرٌ وَلَا يُعَذَّبُ مَالٌ، وَهُوَ الْقُدْوَةُ فِي هَذَا النَّبِإِ، وَقَوْلُهُ فِي الْأَمْرِ تَأْوِيلُهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ هُمْ مَعَكُمْ، فَإِنْ كَانَتْ يَقْتُلُ الرِّمَامُ الْأَسِيرَ، وَإِنْ شَاءَ حَبَسَهُ لِمَا ذَكَرْنَا)

هل اللغة: ① ذرية ماشومان ② يکشف: ښکاره کوي ③ الاسير: قيدي ④ الحبس: بندول

زياده وتړيخ:- اونه به شي قيد کولي ماشومان د دوی اونه به شي ويش کولي ډله حيثيت دمال غنيمت مال د دوی د امله د قول دحضرت علي نه په ورځ دجنگ جمل نه به شي قتلولي قيدي، اونه به شي ښکاره کولي پرده ډله ددوی د زنانو بي عزتي اوبې پردگي به نشي کولي اونه به شي اخستي مال ددوی ددوی ته وړاندې خوارج نه وو هم د دوی په خلاقت کي پيدا شوی وو او دوی خليفه راشد دي اوبنې د خلفاء راشدينو په اړه کي فرمانيلى دي چه تاسو زما او زما د خلفاء راشدينو طريقه راتينگه کړي او قول د دوی دحضرت علي ډله په قيدي کي ډله قيدي به نشي قتلولي ددې تاويل دا دي چه ددوی ډله نه وي او که ډله نه وي ډله هغه د ده په مرسته کي امام سره مقابلې کوي او که وي ډله سره ډله نو قتلوي به امام قيدي او که غواړي نو قيد دي کړي دهغه امله چې موږ ذکر کړه ډله دي قول سره ويحييهم ايل قوله دفعل الشرح...

ضروري تړيخ:- په متن کي دحضرت علي په قول باندې استدلال شوې دي کوم قول چې هغوی د جنگ جمل په ورځ باندې کړي وو جمل په عربی کي اوبن ته وائی چونکه په دې جنگ کي حضرت عائشه رضي الله عنها

(۱) أخرجه الحاكم في المستدرک (۸۶۲)

په اوبښ باندې سوره وه. ځکه ورته جنگ جمل وائی. ددې جنگ شان ورود داسې دې. چې د حضرت عثمان څخه قاتلین حضرت عثمان څخه د یو کم پنځوس ورځې محاصره کړې وو. اویا نې ډیریه ظالمانه مرګ سره قتل کړل. د حضرت عثمان څخه د شهادت نه روسته حضرت علی څخه ته خلافت ملاز شو. د بد قسمتی نه د حضرت عثمان څخه په قتل کې چې کوم نفر ملوث وو. هغوی د حضرت علی څخه سره بیعت کولو ته وړاندې شو. خلګ وددې نه دا اندازه واخستله. چې حضرت علی څخه د عثمان څخه د قاتلینو سره په صلاح وو. صحابه کرامو څخه د حضرت علی څخه نه مطالبه پیل کړله. چې تاسو د حضرت عثمان قاتلینونه قصاص واخلي. خوچونکه یو څو د حضرت عثمان قاتلین ښکاره معلوم نه وو. اوبله دا چې هغوی ته دومره قوت او توان حاصل شوې وو. چې د خپل خلافت په ابتدائي ورځو کې د حضرت علی څخه په وس او قدرت کې دا خبره نه وه. چې د هغوی نه قصاص واخلي. ددې امله هغوی به دا وویل. چې زه به ضرور د حضرت عثمان څخه قصاص اخلم. خبریه دې مهال کې څه نفر حضرت عائشې څخه ته لاړل. دا په دغه وخت کې په مکه معظمه کې وه. اوهغې ته نې او ویل. چې ستاسو په سرکردګۍ کې چې د حضرت عثمان څخه د قصاص مطالبه اوشی. نو کیدای شی. په دې باندې عمل اوشی. اوبل حضرت عائشې څخه ته دا خبره هم په غور وکړې واچولې شوه. چې حضرت علی څخه د حضرت عثمان په قتل کې صلاح کار وو. ددې امله حضرت عائشې څخه په اوبښ باندې سوره شوه. بل اړخ ته حضرت علی څخه ته هم د حضرت عائشې څخه د لښکر علم اوشو. نو هغوی هم د لښکر سره راروان شول. کله چې دواړه لښکرې یوځای ته اورسیدې. نو حضرت علی څخه د حضرت عائشې څخه ته د حضرت عثمان څخه د قتل نه خپل براءت ښکاره کړل. په دې باندې حضرت عائشې څخه اودهغې لښکر مطمئن شول. خو د حضرت علی څخه په لښکر کېنې چې د حضرت عثمان څخه کوم قاتلان موجود وو. هغوی سره ویره شوه. که چیرته د دوی دواړو صلح وشوه. نویا زموږ خبر نشته. نو د شپې شپې څه کسانو د حضرت عائشې څخه په لښکر چور او کړله. اوڅه کسانو د حضرت علی څخه په لښکر. د دواړو لښکرو دا گمان او کړل. چې موږ سره د هوکه او کړې شوه. اودغه ډول په غلط فهمۍ کې د یو بل په قتلولو کې لگیا شول. دې ته د جنگ جمل واقعه وائی. په دې کې حضرت علی څخه امام برحق وو. ددې امله چې د دوی کوم هدايات دی. هغې ته شرعی حیثیت حاصل دې. (وعمه هال قوله دفعه لاهره)

«وَلَا تُهْمُ مُشْرِكُونَ وَالْإِسْلَامُ يُعْصِمُ النَّفْسَ وَالْمَالَ» (وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَقَاتِلُوا بِإِسْلَامِهِمْ أَوْ أَحْزَابِهِمُ الْمُشْرِكُونَ) وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَا يُجُوزُ وَالْكَرَاءَةُ عَلَى هَذَا الْخِلَافِ.

هل اللغة: ① الكوع: جنگی اسونه

بسمه وتضريح:- اوبله دا چې دوی د باغيان څخه مسلمانان دی. او اسلام ساتنه ورکوی نفس او مال ته، نه د مسلمان نفس او مال ته به تعرض نشی کولې. لکه نبی څخه چې فرمانیلي دی. چا چې ایمان راوړلو. نو ده زما نه خپل مال او جان محفوظ کړلوم. او نشته څه باک چې جنگ او کړې شی دوی د باغيانو څخه سره هم د هغوی په وسله باندې څخه وړاندې ترې اخستی شوي وی. که محتاج شول مسلمانان دې د باغيانو څخه ته. او فرمانیلي دی امام شافعي څخه د جواز نه دې څخه د هغوی په وسله باندې هغوی سره جنگ او کړې شی. اود جنگ اسونه په دې اختلاف دی. د باغیانو زموږ په نيزکه د باغيانو اسونه قبضه کړې شی. او هم په هغه اسونو باندې هغوی سره مقابله کولې شی. دا جائز دې. او امام شافعي څخه فرمانی. چې جائز نه دي.

لَهُ أَكْثَرُ مَالٍ مُسْلِمٍ فَلَا يُجُوزُ إِلَّا تَعَاوُنُهُ بِالْإِسْلَامِ. وَكَأَنَّ عَلِيًّا قَتَلَ الْإِسْلَامَ فِي بَيْنِ أَهْلِهِ بِالْفَتْحَةِ (وَكَاثِلَةُ قَتَلَتْهُ لِنَاجِيَةِ الْإِسْلَامِ).

بسمه وتضريح:- دده د امام شافعي څخه لپاره دليل دا دې. چې دا مال د مسلمان دې څخه چې باغی مسلمان

(۱) أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه وابن سعد في الطبقات (۶۷۸/۵) طبعة دار الكتب العلمية.

وی. نو نه دې جائز فائده اخستل ددې **هل مال دمسلمان** نه، مگر په رضا دهغه سره، او زموږ **هل اذا حاق** په بصره کې، اوو ویش لپاره ډنبل دا دې چه حضرت علی عليه السلام ویش کړي وه وسله په مینځ دخپلو ملگرو کې په بصره کې، اوو ویش د حضرت علی عليه السلام د امله د حاجت نه **هل چه** د دوی دغه وسلې ته حاجت پېښ شوي وو. صرف خپل اړتیا ته پرې پوره کول غوښتل. اونه وو لپاره د مالک جوړولو **هل یعنی** په دغه ویش باندې چې هغوی مالکان نه وو جوړ کړي.

وَإِنْ لِلْإِمَامِ أَنْ يَقُولَ ذَلِكَ فِي مَالِ الْعَادِلِ عِنْدَ الْحَاجَةِ، فَيُفِي مَالِ الْبَائِسِ أَوَّلَى وَالْمَقْنَى فِيهِ الْحَاقُّ الْغَنِيُّ الْأَدْنَى لِذَوِي الْأَعْلَى.

ژباړه وتریخ: - او بله دا چې جائز دی دامام لپاره چې اوکړي دا کار **هل یعنی** چې تصرف اوکړي **هل** په مال د عادل کس کې، **هل چه** وسله او اسونه وغیره دي. په وخت د اړتیا کې، نو په مال د باغي کې خو به خامخا **هل جائز** وي. او وجه مباح کونکي استعمال د وسلې او اسونو د باغيانو **هل** په دې **هل باب** کې، برداشت کول د ضرر کم لپاره دی د **هل خان** یچ کولو د **هل** ضرر لوني نه. **هل یعنی** دلته دوی [دوه] نقصانه دي. که د باغيانو نه وسله او اسونه واخستې شي. نو په دې کې د باغيانو نقصان دي. او که اسونه او وسله دوی سره پریښودې شي. نو دوی به هم په دغه وسله باندې امام او دهغه مسلمانان انډیو لان قتل کړي. نوموړې چې دواړو نقصانونو باندې نظر واچولو. نو دا ضرر کم وو. چه د باغيانو نه وسله او اسونه واخستې شي. ددې په نسبت چې دا دوی سره پاتې کړي شي. او هم په دغه وسله باندې بیا مسلمانان قتل کړي.

(وَيُجِبُ الْإِمَامُ أَمْوَالَهُمْ فَلَا يُرَدُّهَا عَلَيْهِمْ وَلَا يَتِمُّهَا حَتَّى يَتَوَبَّأَوْا بِرَدِّهَا عَلَيْهِمْ)

ژباړه وتریخ: - او بڼه کې امام مالونه ددوی **هل باغيانو** نه نو به چې واپس کوي دوی **هل باغيانو** ته اونه به چې تقسیموي **هل** مینځ دمسلمانانو کې. تردې چې توبه اوباسی **هل** د بجاوت نه. چه توبه اوباسی **هل** نو واپس به چې دوی **هل باغيانو** ته.

أَمَّا عِدْمُ الْقِيَمَةِ فَلَمَّا بَيَّنَّنَا، وَأَمَّا الْغَنِيُّ فَلَا يَمُرُّ بِهِمْ بَكْسُهُمْ شَوْكُهُمْ هَذَا يَجِبُهَا عَلَيْهِمْ، وَإِنْ كَانَ لَا يَحْتَاجُ إِلَيْهَا،

هل اللغة: ① الكسر ماتول ② شوكة شان. رعب

ژباړه وتریخ: - هر چه نه تقسیمول دي. **هل چه** د مال غنیمت پشان به چې نه تقسیموي **هل** دهغه امله چې موږ بیان کړې ده. **هل** دې قول سره (لأنه مال مسلم فلا يجوز الانتفاع به) او هر چه بندول دي. نو لپاره د دفع کاوه د شرد دوی **هل باغيانو** چې ددوی قوت به ختم شي. **هل یعنی** چې وسله ترې واخستې شي. نو دوی به مسلمانانو ته ضرر نشي رسولې. او چه وسله ورسره وي. نو په دوی به چور اوکړي **هل** نو ددې امله **هل چه** د دوی قوت ختم شي. او دوی د شر نه مسلمانان محفوظ شي. بندوی به چې د دوی **هل باغيانو** نه اگر چه نه وي **هل امام** محتاج هغې ته **هل** نو په وسله کې خو به څه تصرف نه کوي. هم هغه شان به پرته وي. څنگه چې چې د هغوی نه قبضه کړي وي.

الأنه يبيح الكس، وإن حبس الثمن أنظر وأبصر، وأما الرد بعد التوبة فلا ينافي العترة ولا استغفار فيها.

هل اللغة: ① الاستغفار غنیمت حاصلول

ژباړه وتریخ: - البته دا ده چه خرڅولې به شي اسونه ځکه چې ساتل د پیسو زیات د نظر لاندې وي **هل مالک** ته. اوزیات اسان وي **هل** ساتنه کې. او هر چه اسونه دي. نو یو خود هغې خسمانه گرانه ده. بله دا چې دهغې ساتنه هم گران دي. او هر وخت پرې سړي نظر هم نشي ساتلي. او هر چه واپس کول دي روسته د توبې نه **هل یعنی** چې باغيان توبه اوباسی نو ددوی مالونه به دوی ته واپس کولی شي. د امله د ختمیدو د اړتیا نه. **هل ځکه** چې ددوی نه خو وسله او اسونه په دې مقصد اخستې شوي وو. چه په دې باندې مسلمانانو ته ضرر اونه رسوي. خو چه دوی توبه وپستله. نو د ضرر ویره ختمه شوه. نو اړتیا هم ختم شو. اونشته غنیمت په دې **هل** (الونو د باغيانو) کې. **هل ځکه** چې دوی خو مسلمانان دي. او دمسلمان مال غنیمت نه وي.

دباغيانو دا خستی عشاو خراج حکم

قَالَ: (وَمَاجِيَةً أَهْلُ الْبَيْتِ مِنْ الْبِلَادِ الَّتِي غَلَبُوا عَلَيْهَا مِنْ الْخَرَاجِ وَالْمُتَرَدِّدَةِ بِلَادَهُ الْإِسْلَامُ تَائِيَةً) لِأَنَّ وَلَايَةَ الْأَخْبَالَةِ بِأُغْيَانٍ وَ
الْبَغْيَانَةِ وَلَمْ يَحْتَمِلُوا (فَإِنْ كَانَ الْوَصْرُ قُوَّةً فِي حَقِّهِ أَجْزَأَ مِنْ أَنْ يُدْعَى) لِمُؤْمَلِ الْحَقِّ إِلَى مُتَعَقِّهِ

هل اللغة: ① الجبابة. اخستل ② الحماية. مرسته كول ③ جمع. حفاظت کوی
فرمانی دلا بو الحسين قدوری د هغه ځای او هغه چې وائي اخلي باغيان د دلاوسيدونکو د ښارونو هغه نه چې
غلبه کړې وي دوی په هغې ښارونو څخه خراج او عشر، نونه به نې اخلي امام د مسلمانانو د هغوی نه چې
دوباره، ځکه چې اختيار د اخستلو د د عشر او خراج د ده د امام په دې. په وجه د حفاظت، د ځه امام د
دوی ساتنه کوي او د ځه موجوده صورت کي چې باغيانو د دوی نه خراج او عشر و اخستلو ساتنه نې
اونکړلو د هغوی، د ځه ځکه به ترې دوباره خراج او عشر نه اخلي بيا ځکه چې تر هغوی د باغيانو څخه
کړلو د دغه خراج او عشر کوم چې نې د مسلمانانو نه اخستی وي په خپل مصرف کي، نوجانز شو د دغه
خراج او عشر ځکه د هغه چا لپاره چې اخستې شوې وي د هغه نه، د امله د رسيدو د حق نه خپل مستحق
ځکه که د مسلمانانو امام ترې اخستی وو. نو هغه به هم خپلو مستحقينو ته ورکول او باغيانو هم
ورکړل. نو ځيز خپل مستحق ته اورسيدلو. البته په واسطه کي توپير راغلي

قَالَ: لَمْ يَكُنْ الْوَصْرُ قُوَّةً فِي حَقِّهِ فَعَلَى أَهْلِهِ فِي أَيَّتُمْ وَدَيَّرَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ يُعِيدَ (وَأَذَلِكَ) لِأَنَّهُ لَمْ يَصِلْ إِلَى مُتَعَقِّهِ.

ژباړه و تريح: - او که نه وو دوی د باغيان څخه خراج کړې وو د دغه خراج او عشر په مصرف خپل کي،
ځکه د عشر او خراج چې کوم مصارف دي. د هغې نه علاوه په خپلو نورو مقاصدو کي نې استعمال کړل
نوبه ورکونکي د هغې. د عشر او خراج، يعنی چې دچا نه باغيانو عشر او خراج اخستی وي. نوبه هغوی باندې
لازمه ده په مينځ د هغه اواله کي، چه دوباره ورکړي دغه د عشر يا خراج، خراج اگر چه د کافريه مخکه
کي وي. خو چه خراجی مخکه د مسلمان په ملکيت کي راشي. نو دې به هم د هغې خراج ورکوي. نو ځکه به
مسلمان هم خراج دوباره ورکوي. چه غاړه نې لنډيز شي. او که د کافريه نې خراج اخستی وي. نو چونکه هغه
خود ثواب په نيت باندې خراج نه ورکوي. بلکه د هغه په حق کي خودا يودنباوي تپکس دې چه دخپل جان
اومال د ساتنه په بدله کي نې مسلمان بادشاه ته ورکوي ځکه چې اونه رسيدلو د دغه عشر او خراج
خپل مستحق ته، د نودا داسې شوه. لکه چې يوکس د زکاة پيسې دخپل مال نه جلا کړي. او هغه نې لا
فقيرانو ته وي ورکړي. چه ضائع شي. نو ده باندې دوباره زکاة ورکول واجب دي. ځکه چې اولنې پيسې خپلو
مستحقينو ته اونه رسيدلي. دغه ډول دلته به هم دوی دوباره عشر او خراج ورکوي

قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ: قَالُوا: إِعَادَةُ عَلَيْهِمْ فِي الْخَرَاجِ، لِأَنَّهُمْ مَقَاتِلَةٌ فَكَانُوا مَصَارِفَ، وَإِنْ كَانُوا أَغْيَانًا،

ژباړه و تريح: - وائي بنده کمزوري د صاحب د هدايه څخه فرمانيلي دي عالمانو دوباره ورکول په دوی
د مسلمانانو ماخوذه منم الخراج والعشر باندې په خراج کي دي د ديانه ځکه چې دوی د باغيانو
جنگيدونکي دي. نوشوي د باغيان په مصارف د خراج، اگر چه وي دوی د باغيان مالداران، ځکه چې
باغيان اگر چه باغيان دي. خود اسلام نه خو خارج شوي نه دي. او د خراج مصرف مسلمانان دي. نو ځکه د هغه
مسلمانانو خراج ادا شو. دچا نه چې باغيانو خراج اخستی وي. اگر چه چاته دغه خراج ملاو شوې وي. هغوی
شتمن وي. ځکه چې د خراج په مصرف کي فقر شرط نه دي

وَفِي الْمَثُورِ أَنْ كَانُوا أَفْقَرَاءَ، فَكَذَلِكَ، لِأَنَّهُ حَقُّ الْفُقَرَاءِ وَقَدْ يَتَنَاهَى فِي الزَّكَاةِ. وَفِي الْمُسْتَقْبَلِ يَأْخُذُ الْإِسْلَامُ لَأَنَّهُ خَمِيمٌ فِيهِ
الظُّهُورُ وَلَا يَتِيهِ.

ژباړه و تريح: - او په عشر کي د باغيانو د مسلمانانو نه عشر اخستی وي. که وي د باغيان څخه نيران نوم
دغه ډول حکم دي. يعنی چې دچا نه عشر اخستی شوی وي په هغوی باندې ديانه دوباره و کول نشي

(وَمَنْ قَتَلَ رَجُلًا وَمُسْلِمًا عَنكَ أَهْلُ الْبَيْتِ ثُمَّ ظَهَرَ عَلَيْهِمْ قَلْبٌ عَلَيْهِمْ شَيْءٌ) (إِنَّهُ لَا وِلَايَةَ لِأَسَامِ الْعَدِيلِ حِينَ الْقَتْلِ فَلَمْ يَنْقُذُوا جَسَدًا كَالْقَتْلِ فِي ذَلَالِ الْعَرَبِ).

زياده و صريح - او چاه قتل كرلو يوسري اووي دواړه **﴿قاتل او مقتول﴾** د لښكر د باغيانوڅڼي، بيا غلبه اوشوه په دوي **﴿باغيانو﴾** باندې **﴿يعنې امام د مسلمانو پرې غلبه او كرل﴾** نونشته په دوي **﴿يعنې په قاتل يا قاتلي﴾** څه خبر **﴿لكه ديت يا قصاص﴾** ځكه چې نه وواختيارد امام عادل **﴿په ده باندې﴾** په وخت د **﴿قتل او مقتول﴾** كښي، نو موجود نشوواجونكي **﴿يعنې سبب د قصاص يا ديت. اودا صورت شو﴾** پشان د قتل په دارالحرب كي **﴿يعنې چې په دارالحرب كي يومسلمان بل مسلمان قتل كړلو. اوبيا قاتل دارالاسلام ته راغلو. نوپه قاتل باندې قصاص يا ديت نشته. ځكه چې په دارالحرب كي مسلمان حاكم ته ولايت او اختيا. نشته. نو سبب د قصاص يا ديت موجود نشي﴾**

(فَإِنْ غَلَبُوا عَلَىٰ مِصْرَ فَقَتْلُ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمِصْرِ وَجَلَاءُ مِنْ أَهْلِ الْمِصْرِ عَنِ الْمَطَرِ عَلَى الْمِصْرِ فَإِنَّهُ يَفْعُصُ مِنْهُ)

ژباړه ووتې: - او که غلبه او کړله **«باغيانو»** په ښار باندې **«او ددې غلبې ته پس»** قتل کړلو یو سړي **«چه دغه سړي وو»** د ښار د خلگ ونه بل سړي د ښار په خلگ وکي په قصد باندې **«يعنی قاتل او مقتول دواړه دمقبوضه ښار وو»** بيا غلبه او شوه په ښار باندې **«يعنی دآمام عادل په قبضه کي بيا دغه ښار راغلو»** نو شان دا دی چه قصاص به اخستې شي **«دده قاتل»** نه،

وَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ أَجْعَلُوا أَزْوَاجَهُمْ قَبْلَ ذَٰلِكَ، وَفِي ذَٰلِكَ لِمَنْ تَقْطَعُ وَلَايَةَ الْإِمَامِ وَيَصِيبُ الْقَعَاصُ.

ژباړه وئېږي: - اوډې تاوليل «چه د قاتل څخه به قصاص اخستې شي» دا دې چه نه وې جاري شوي احكام د هغوي «باغيانو» په اوسيدونكو ددې «ښار» او ختم شي «باغيان پايه مرگ يا په تيخته دهغه ښارنه» وړاندې «دوباره غلبي دمسلمانانو» او په دغه موده كي «چه دباغيانو احكام د ښاريه خلگ و جاري شوي نه وي» نه وې ختم شوي اختيار د امام «بيخي د دغه ښارنه بلكه په لږه غونډې برخه باندې دباغيانو غلبه راغلې وې. او بيا هغه هم ختمه شي» نو واجب دې قصاص «د قاتل» او كه دباغيانو دښاريه خلگ و احكام جاري كړي وي. او په هغه موده كي دقتل حادثه پيښه شوې وي. نو بيا به د مسلمانانو پادشاه دقاتل نه قصاص نه اخلي دلته دا خبره ياد ساته چه ذكر شوې عبارت د جامع صغير دې. او په جامع صغير كي دا نشته چې... ولم يرعزل اهلهم... بلكه دا د جامع صغير دشرحي كومه چې د فخر الاسلام بزدوي رحمه الله ده نه مصنف رحمه الله نقل كړې ده ځكه نې په عبارت كي تسلسل جاري اونه ساتل. چه داسې نې ونيلى وو (فانسه نقص من اذ لم يرعز على اهلهم)

(وَأَمَّا أَتَقْلُ مِنْ أَخِي الْعَدْلِ فَأَعْبَاهُ بَرَّةٌ، فَإِنْ فَتَنَهُ الْبَاغِيُّ وَمَالَ قَدْ كُنْتَ عَلَى حَقٍّ وَأَنَا أَلَزَّ عَلَى حَقِّ وَرَثَةٍ،

إِن قَاتَلَ قَتْلَهُ وَأَنَا أَعْلَمُ أَنِّي عَلَى الْبَاطِلِ لَمْ يَزَلْ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَنَحْوِهِمَا اللَّهُ (۱) وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: لَا يَرْتَدُّ الْبَاغِي فِي الْوَجْهَيْنِ وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ.

زیاده وتبریح:- او کله چې قتل کری یوسرې د اهل عدل نه مریعی هغه د مسلمانانو نه چې د امیر اطاعت کوی باغی چه دغه باغی دده مورث وی لکه پلار شوې نودې مریقاتل به میراث اوړی دهغه مریقتول مورث نه، اوکه قتل کړلوده مریاهل عدل مسلمان لره مری باغی، اودا وائی مریدغه باغی چه زه په حق باندې وو. مریه کوم وخت کي چې مری دا خپل مورث قتلول مری اوزه اوس هم په حق یم، نو میراث به اوړی مریدغه باغی قاتل دخپل مقتول مورث نه، اوکه وې وئیل چه ما قتل کړی وو دې مریخپل مورث اوزه یوهیدم چه زه به باطله یم. مریویه دې صورت کي به نه به اوړی میراث مریخپل دغه مقتول مورث نه، اودا مریحکم به نیز دامام ابوحنیفه او محمد مری دې افر مانیلی دی امام ابویوسف مری چې میراث به نه اوړی باغی مریخپل اهل عدل مورث نه په دواړو صورتونو کي مری باغی دخپل حقیقت معتقد وی، اوکه دخپل باطلیت معتقد وی، اودا مریکوم مذهب چې د امام ابویوسف مری دې قول دامام شافعی مری دې.

وَأَمَّا أَنْ الْعَادِلَ إِذَا أَتَى نَفْسَ الْبَاغِي أَوْ مَالَهُ لَا يَضُرُّ وَلَا يَأْتِيهِ إِلَّا أَنْ يَمُوتَ بِقِتْلِهِمْ دَعَا لِقَتْلِهِمْ،

هل اللغة: ① اتلف هلاك كرو

زیاده وتبریح:- او اصل ددې مریخلاف دا دې، چه چې عادل مریعی هغه کس چې دامیر تابع وی، او باغی نه وی، کله چې دې هلاک کړی نفس دباغی اویا مال دهغه مری باغی، نونه به شی تاوانی کولی، مریه دباغی د نفس بدله ترې د قصاص یا دیت په صورت کي واخستې شی، اودهغه دمال بدله ترې دمثل یا د قیمت په صورت کي واخستې شی، اونه گناهگار یږی، مریه دې هلاکولود نفس یا دمال باندې، څکه چې دې مریعادل مسلمان، مامور دې، مریعی شریعت ده ته حکم کړی دې، په جنگ کولو مری باغیانوسره په مرسته د عادل بادشاه کي، لپاره د دفع کولو د شردهغوی مری باغیانو.

وَالْبَاغِي إِذَا قَتَلَ الْعَادِلَ لَا يَجِبُ الْقَتْلُ عِنْدَنَا وَإِنَّا نَهَى، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي الْقَدِيرِ: إِنَّهُ يَجِبُ،

زیاده وتبریح:- او باغی کله چې قتل کړی دې عادل لره نو نه و اجیبی، مریه باغی باندې، ضمان په نیز زموږ مریاحنافو، او گناهگار یږی. مری څکه چې ده مسلمان قتل کړی دې، او مسلمان معصوم الدم دې، افر مانیلی دی امام شافعی مری په مریخپل، قدیم مذهب کښې، چه دا مریضمان په باغی باندې په وجه د قتل د عادل مسلمان، واجیبی.

وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ إِذَا تَابَ الْمُرْتَدُّ، وَكَذَلِكَ أَتَى مَا أَتَى مَالَهُ أَنَّهُ أَتَى مَالَهُ مَعْصُومًا أَوْ قَتَلَ نَفْسًا مَعْصُومَةً قَتَلَ الْقَتْلُ اغْتِيَابًا قَبْلَ الْمَنْعَةِ.

هل اللغة: ① المنعة: دله، جماعت

زیاده وتبریح:- او په دې خلاف باندې دی، کله چې توبه او باسی مرتد اوده هلاک کړی وی نفس یا مال مریدو مسلمان په دارالاسلام کي، نو داحنافو مری په نیزیه مرتد باندې ضمان نشته، اودامام شافعی مری په نیز پری ضمان شته، اوده مریامام شافعی لپاره دلیل دا دې، چه ده مری باغی، هلاک کړلو مال معصوم مری څکه دمسلمان مال معصوم وی، اوده دعادل مسلمان مال هلاک کړی دې، اویا نفس معصوم مری څکه چې دمسلمان نفس معصوم وی، اوده معصوم مسلمان قتل کړی دې، نو واجیبی، مریه باغی باندې ضمان، د امله د قیاس نه په هغه صورت باندې چې وی دده مری باغی، قوت، مریعی لکه څنگه چې په هغه صورت کي په باغی باندې ضمان واجیبی، چه ده ته لاقوت او توان نه وی حاصل شوې، او دې څوک قتل کړی، نودهغه ضمان په ده باندې واجیبی، نودهغه ډول به په دې صورت کي هم په ده باندې دعادل مسلمان په قتل باندې

(۱) القول الرابع هو هذا قول الطرفين عليه السلام كذا في رد المحتار (۳۴۲۳) وفتح القدير (۳۴۰۱۵) نقلًا عن القول الرابع (۵۰۷۱۱)

یر
بله
زی
پل
ماح
انز
ده
نمر
فر
پ
م
و
۸

[

ضمن واجبیری

وَلَكِنَّا أَجْمَاعُ الصَّخَايَةِ، () رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ.

زیاده و تشریح: او زموږ ځوانانو ډېر لږ لخوا اجماع د صحابو څخه د لیل د روایت کړې دي د ډې ډې اجماع د صحابو څخه امام زهري څخه څخه باغي راولگي عادل مسلمان قتل کړی. نو په باغي قاتل باندې ضمان نشته.

ضروري تشریح: په متن کې چې دامام زهري څخه په روایت سره د صحابه کرامو څخه د اجماع کوم قول نقل دي. ددې تفصیل دا دي چې مالک بن هشام امام زهري څخه ته اولیکلو. چې یوه ښځه دخپل خاوند نه اوښتله. اودا دعوی ئې اوکړله چې زما قوم مشرک دي. او خوارجو سره اندېوالان شوه. او هلته کې نکاح اوکړی. او بیا توبه اوباسی. او واپس راشی. نو ددې څه حکم دي. امام زهري څخه ورته په خواب کې اولیکل. چې په کوم وخت کې دخوارجو فتنه پیدا شوه. نو په هغه وخت کې د حضرت علی څخه سره ډیر هغه صحابه کرام هم موجود وو. کوم چې په جنگ بدر کې شریک شوی وو. هغوی سره د مشوري کولو نه روسته د ټولو متفق رانې دا شوه. چې که خوارجو په قرآن پاک کې تاویل کړي وی. او یوه ښځه ئې حلاله کړي وی. نو په هغوی به حد زنا نشی جاری کولی. او که په قرآن کې ئې په تاویل کولو سره د یو مسلمان قتل جائز کړی وی. نو دوی څخه به قصاص نشی اخستی. او که دخوارجو سره د یوکس مال بغیر د څه بدلون نه بیا موندې شو. نو هغه به ورته واپس کولی شی. نو زما د علم مطابق فیصله دا ده. چې دا ښځه خپل خاوند ته واپس کړي. او که څوک په دې ښځه باندې د زنا تهمت اولگوي. نو تاسو به هغه باندې حد قذف جاری کړي. ابن ابی شیبه د دې روایت کړې دي.

وَلَا تَلْفَعَنَّ تَأْوِيلَ قَائِمٍ، وَالْقَائِمُ مِنْهُ مُلْحَقٌ بِالصَّحْبِ إِذَا فُتِحَتْ إِلَيْهِ الْمُنْعَةُ فِي حَقِّ الدَّامِ

زیاده و تشریح: او بله دا چې دې څخه څه حکم دي. هلاکول کړي دي په تاویل فاسد باندې څخه څه څه خان په حق گنځي. او د مسلمانانو امیر به ناحقه گنځي. اگر چې دې په ناحقه وي. او فاسد تاویل یو ځانې کيږي د صحیح سره څخه حکم د عدم ضمان کې، یعنی که یوکس په قرآن کې په باطل تاویل کولو سره دچا د مال یا دجان هلاک او جواز اولتول. اودچا مال یا جان ئې د دغه تاویل په رڼا کې هلاک کړل. نو په هغه باندې به ضمان نه وي. کله چې یو ځانې شی هغې څخه تاویل فاسد څخه سره قوت، څخه چې متاویلونه توان هم حاصل وي. په حق د دفع څخه د ضمان کې، څخه په هغه صورت کې به د مسلمان د مال یا دجان په هلاکت باندې ضمان نه وي. چې متلف تاویل کونکي وي. د تاویل وضاحت به په راروان متن کې راشی. او قوت ورته هم حاصل وي.

كَفَّافٍ مُنْعَةِ أَهْلِ الْحَرْبِ وَتَأْوِيلِهِمْ، وَهَذَا لِأَنَّ الْأَخْكَامَ لَا يَبْدَأُ فِيهَا مِنَ الْإِلْتِزَامِ وَالْإِلْتِزَامُ لَا غَيْظًا وَالْإِلْتِزَامُ عَنْ تَأْوِيلٍ

زیاده و تشریح: لکه څنگه چې دا څخه حکم د عدم ضمان څخه په قوت د حریانو په تاویل د هغوی کې دې څخه چې حریانو په جنگ کې څو مسلمانان قتل کړل. یا ئې ددوی مالونه لوټ کړل. او بیا مسلمانان شول. نو په هغوی باندې قصاص یا دیت نشته. اودا څخه چې باغي کله عادل مسلمان قتل کړی. په ده باندې ضمان نشته. البته گناه کار ضرور دي دغه ډول حربی کافر چې په دار الحرب کې مسلمان قتل کړی. او بیا مسلمان شی. نو په دې نوم مسلمان باندې قصاص نشته. ځکه چې احکام څخه د شریعت په اعتبار د دنیا سره ضروري دي په دې کې الزام څخه حاکم په سړي باندې یو حکم لازم کړی. نو که دده خوښه وي او که نه، هغه حکم به دې پوره کوي. ځکه چې مجبوره دي لکه حاکم په ده باندې جرمانه اولگوي. نو خامخا به دې جرمانه ورکوي. ځکه محکوم دي. او یا د التزام نه څخه سړي په خان په خپله یو څیز لازم گنځي. لکه یوکس په خان باندې لمونځ لازم گنځي. نو ځکه ئې وخت په وخت ادا کوي. اگر چې دحاکم د اړخ په ده باندې الزام نه وي.

یعنی یوحکم هله ادا کيږي. چه په هغې کي د دوو څیزونو نه یو شی کارفرما وی. یا دا چي سړي په خپله ددغه کار د فرضیت او کولو عقیده لري. اودویمه دا چي دحاکم د اړخه په ده باندې زور وی. اوکه دې غواړي اوکه نه غواړي. خوهغه حکم ادا کوي. اونشته ډله موجوده مسئله کي التزام دباغي د اړخه په خپل ځان باندې. د امله داعتقاد ساتلو دده دباغي مباح گڼل. قتل دمسلمان، چه ددغه مسلمان قتل مباح دي. اودا مباح گڼل نه وي. د امله دتاویل کولونه. چه دې په قرآن کي تاویل کوي. اودمسلمان قتل جائز گڼي.

ضروري تشریح:- د تاویل وضاحت دا دي. لکه د خوارجو چي دا عقیده وه. چه مرکب دگناه صغیره یا کبیره دده قتل جائز دي. اوبه دلیل کي دالله تعالی دا قول ذکر کوي. چه «أَمَرُوا النَّاسَ بِمَا كَانُوا عَلَىٰ» (لکه تاویل دده دغې اودانسی عذاب کافرتو ملاوسري مسلمان ته نه. نومعلومه شوه. چه مرکب د عصبان اورولي دي. اودکافرقتل جائز دي. اودغه ډول په دغه نومسلم باندې هم قصاص نشته. چه په دارالحرب کي نه مسلمان قتل کړی وي. ځکه چي دې مسئله کي هم د دارالحرب په کافر باندې د دارالاسلام د مسلمان حاکم قدرت نشته. چه په هغه باندې د قصاص حکم اوکړي. اودغه نومسلم چي په حالت کفر کي مسلمان قتلولو نوده. هم په ځان باندې د اسلامی شریعت دقصاص یا دیت حکم لازم نه گڼل. ځکه چي دې مسلمان نه وي.

وَلَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَالْإِسْلَامُ دِلٌّ لِيُجُودَ الْمَنَّةُ، وَالْإِسْلَامُ دِلٌّ لِيُجُودَ الْمَنَّةُ

ژباړه وتړنچ:- اونشته الزام دباغي باندې د مسلمان امير د اړخه. د امله د نشتوالی د اختیار. يعنی د امير په باغيانو باندې قدرت نشته. اوقدرت نه پرې نشته. د امله د جود د قوت نه. چه دباغيانو سره قوت او توان دي. دهغي په وجه د مسلمان امير په هغوی باندې حکم نه چلېږي. اوولایت دباغيانو واك اختيار د امير حق پاته وو. ډله باغيانو باندې وړاندې د قوت دباغيانو نه، ددا دامام شافعي رحمه الله دقياس نه خواب دي. امام شافعي رحمه الله فرمايلي وو. چه په موجوده مسئله کي يعنی چي باغي عادل مسلمان قتل کړي. نوبه باغي باندې ضمان واجب دي. اوبيا امام شافعي رحمه الله ددې مسئلې قياس په هغه صورت کړې وو. که چيرته باغيانوته قوت نه وي حاصل. اوبه دغه وخت کي يوبغي راوړي. عادل مسلمان قتل کړي. نوبه باغي باندې په دغه صورت کي ضمان شته. نودغه ډول به په موجوده صورت کي يعنی چي باغيانوته قوت حاصل وي. هم په باغي قاتل باندې ضمان وي. نوماتن د صاحبينو د اړخه دهغي خواب ورکوي. چه هلته خوځکه په باغي باندې ضمان واجب کيدلو. چه دامام عادل په باغيانو باندې قدرت وو. نوضمان نه پرې واجب کولې شو. اوبه موجوده صورت کي چي باغيانوته قوت حاصل شوي دي. نودامام په هغوی باندې وس او قدرت نه رسي. ځکه په باغي باندې ضمان نه واجبيږي. نوهرکه چي په دې دواړو صورتو کي چي اصل مسئله د باغيانو ده. اوبه مقيس عليه ده. چه په حالت د کفر کي د مسلمان قتلول دي. الزام او التزام نشته. نوضمان به هم نه وي.

وَعِنْدَ عَدَمِ التَّأْوِيلِ قَبِلَ الْإِسْلَامُ اعْتِقَادًا، بِخِلَافِ الْإِسْلَامِ، لِأَنَّهُ لَا مَنَّةَ فِي حَقِّ الشَّارِعِ، إِذَا قَبِلْتَ هَذَا فَقُولْ: قَتْلُ الْعَادِلِ الْبَاغِي قَتْلٌ بِحَقٍّ فَلَا يَمُنُّ الرَّبُّ.

ژباړه وتړنچ:- اوبه وخت د نه کولو دتاویل کي. چه باغي دغاوت اودمسلمان دقتل د جواز تاویل نه کوي. نوثابت شو التزام په اعتبار د اعتقاد دهرکله چي باغي دمسلمان د قتل لپاره تاویل نه کوي. اوبيا هم مسلمان قتل کوي. نودده په خپل اعتقاد کي هم په ده باندې ضمان لازم شو. ځکه چي یومعصوم الدم کس نه قتل کړلو. اودمعصوم الدم کس په قتل باندې ضمان واجبيږي. په خلاف د گناه دباغي گناه خو په هرصورت کي لازمېږي. که باغي قاتل موول وي اوکه غیر موول وي. ځکه چي تشه اعتبار قوت لره په

حق د شارع کې ډلگه شارب وار په خپلواکامو مکلف کوی. که یوکس سره قوت وی او که نه وی. هر کله چې ثابت شوه دا ډلگه دشريعت احکامو لپاره الزام یا التزام ضروري دي. الخ. نوموړ وایو. چه قتل د عادل باغي لره قتل برحق دي. نونه منع کوی میراث اوړل ډلگه عادل وارث راولېږي قتل کړي خپل مورث لکه پلار. بلکه دخپل مقتول باغي مورث خچه به میراث اوړي.

وَأَبَى يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي قَتْلِ الْبَاطِلِ الْعَادِلَ أَنْ التَّائِبَ الْقَائِدَ إِنَّمَا يُعْتَبَرُ فِي حَقِّ الدَّفْعِ وَالْحَاجَةِ هَاهُنَا إِلَى اسْتِحْقَاقِ الزَّيْتِ فَلَا يَكُونُ التَّائِبُ مُعْتَبَرًا فِي حَقِّ الزَّيْتِ.

ژباړه وتریخ. - اودامام ابو یوسف ډلگه دلیل په قتل د باغي کي چې دي قتل کړي عادل مسلمان لره ډلگه هر صورت کي به باغي د میراث نه محرومه وی که دې موول وی او که غیر موول وی) خکه چې تاویل فاسد معتبر دي په حق د دفع کولو ډلگه ضمان کي. یعنی که باغي تاویل کړي وی. اگر چه دغه تاویل فاسد وی. نو دې تاویل دا فائده او کړله چه په ده باندې به د قتل ضمان نه واجیږي. او حاجت دلته ډلگه موجود دي. استحقاق د میراث اوړلو ته. نونه کيږي تاویل ډلگه فاسد. معتبر په حق د میراث اوړلو کي ډلگه تاویل فاسد قاتل ته دا فائده نه ورکوي. چه دې به دخپل مقتول مورث نه بیا هم میراث اوړي. بلکه که قاتل موول وی او که غیر موول وی په دواړو صورتونو کي به دې د میراث نه محرومه وی.

وَهَذَا يَهَيِّئُ أَنْ الْحَاجَةُ إِلَى دَفْعِ الْغُرْمَانِ أَيْضًا، إِذَا الْقَرَابَةُ سَبَبُ الزَّيْتِ فَيُعْتَبَرُ الْقَائِدُ فِيهِ، (لَأَنَّ مِنْ شَرْطِهِ بَقَاءُ عَلَى دِيَانَتِهِ، فَإِذَا قَالَ: كُنْتُ عَلَى الْبَاطِلِ لَمْ يُوْجَدْ الدَّافِعُ فَوَجِبَ الضَّمَانُ).

حل الفقه ① الهرمان محرومه کيدل

ژباړه وتریخ. - اود صاحبینو ډلگه لپاره په دې ډلگه د باغي کي چې قتل کړي عادل مسلمان ډلگه دلیل دا دي. چه حاجت لري کولو د حرمان ته هم شته. ډلگه یعنی دې ته هم حاجت شته. چه قاتل وارث د میراث نه محرومه نشي. خکه چې خپلولی سبب د میراث اوړلو دي. نومعتر به وی ډلگه تاویل فاسد په دې ډلگه میراث اوړلي. کسي. ډلگه څنگه چې په دفع کولو د وجوب ضمان کي فاسد تاویل معتبر دي. البته د شرط د دې ډلگه میراث اوړلو نه پاته پاتې کيدل د باغي دې په دیانت خپل، ډلگه یعنی باغي تاویل کوي. اگر چه فاسد تاویل وی. او په هغه تاویل کي دخان لپاره د قتل جواز پیدا کوي. نودغه تاویل لکه څنگه چې دې د وجوب ضمان نه بچ کوي. نودغه ډول دې د میراث اوړلو نه هم نه محرومه کوي. نوهر کله چې ووايي دې ډلگه هر کله چی دې ډلگه باغي. اوواښي. چه وومه زه په باطل ډلگه وخت دقتل کولو دخپل مورث ډلگه نوموجود نشر دفع کونکي ډلگه وجوب ضمان یعنی چې باغي تاویل نه کوي. نودکوم خیزد امله چې په باغي باندې ضمان نه واجب کيدلو. هغه شی یعنی تاویل موجود نشي. نو واجب شو ضمان ډلگه باغي غیر موول قاتل باندې.

په باغیانو باندې دوسله هر څولو کراهت

قَالَ (وَيُكْرَهُ بَيْنَ الْمَلَائِكَةِ مِنْ أَهْلِ الْفِتْنَةِ فِي عَنَّا كَيْ هُمْ) لِأَنَّهُ إِعَانَةٌ عَلَى الْمَعْصِيَةِ (وَلَيْسَ يَتَّبِعُهُ بِالْكُفْرِ مِنْ أَهْلِ الْكُفْرِ وَمَنْ لَمْ يَتَّخِذْ مِنْ أَهْلِ الْفِتْنَةِ بَأْسًا) (لِأَنَّ الْغَلْبَةَ فِي الْأَمْرِ لِأَهْلِ الصَّلَاةِ).

حل الفقه ① الاعانة مدد کول ② المعصية گناه ③ الامصار جمع د مصر، ښار

ژباړه وتریخ. - فرمانی ډلگه ابو الحسین قدوري ډلگه اومکروه دی خرڅول د وسله په باغیانو باندې اود دوی په لښکر کي ډلگه چا باندې دوسله خرڅول. خکه چې دا کومک کول دی ډلگه باغیانو سره ډلگه په گناه باندې ډلگه حالانکه الله تعالی فرمانی دی. چه تاسو بیل سره دگناه په کار کي کومک مکوي. اونشته په خرڅولو ډلگه دوسلې. د کونې په خلگ وایو هغه چا چې نه نې پیژنی باغیان څه باک. ډلگه هغوی نې پیژنی نوددې خبرې ویره ده. چه کیدای شی. باغیان نې دهغوی نه واخلی. چه په چا باندې ده خرڅه کړي وی. خکه چی به ښارونو کي غلبه وی د نیکانو دپاره ډلگه د عادل بادشاه نه نې بغاوت نه وی کړي.

وَأَمَّا كَرَامَةُ نَفْسِ السَّيِّئِ لَا يَتَّقِي إِلَّا بَصْلَةَ الْإِلهِ لَا تَرَى الْإِلهَ بِكَوْنِهِ الْمَعَارِفِ وَلَا يُكْرَهُ نَيْمُ الْعَنْبِ وَعَلَى هَذَا الْخُرُوفِ الْعَنْبِ.

حل اللغة: ① المعازف: آلات د سرو، لکه باجه وغيره ② صنعة: کاریگری ③ الخشب لرگی ④ العنب: انگور
 وباده وشریح:- اویقینا مکروه دی خرخول د نفس وسله ⑤ یعنی چې تیاره شوي وی ⑥ نه خرخول دهغه خیزچه جنګ نشی کیدای دهغه په ذریعه باندې مگریس د کاریگری نه ⑦ ښوکه یوګس اوسپنه خرخوی په دې کې څه کراهت نشته. اگرچه وسله هم د اوسپنې نه جوړیږي ⑧ ولې ته نه گوري چې مکروه دی خرخول د آلاتو د سرو د ⑨ لکه شپلیې اوډوکړي ⑩ اومکروه نه دی خرخول د لرگی ⑪ حالانکه دا آلات هم د لرگی نه جوړیږي ⑫ اویه دې حکم باندې دی شراب سره د انگور ⑬ یعنی د شرابو خرخول حرام دی. اودانگورو خرخول جائز دی. حالانکه شراب د انگورو نه جوړیږي ⑭

کتاب اللقيط

وباده وشریح:- ① کتاب د لقيط ② بڼه بيان کي ③ دې. ④ کتاب السیر او لقيط په مینځ کې مناسبه ده. ⑤ چې په دواړو کې نفس اومال فوت کېږي. اولقيط په لغت کې هغه خیزته وانی چې د زمکې نه پورته کړي شي. اویه شریعت کې د لقيط تعریف دا دی... اللقيط اسم المولود طرحه امله خوفاً من العيلة أو فراراً من تهمة الزنا.. یعنی لقيط هغه ماشوم ته وانی چې څوک نې د فقیرۍ د امله یا زنا د تهمت د ویرې په لاره کې غورځولې وي.

د لقيط د اوچتولو حکم

اللقيط متى به باعيتاً وماله لما آله يلقط. والإلقاط مندوبٌ إليه فيما فيه من اختياره، وإن غلب على ظنه ضياعه فواجب.

حل اللغة: ① احياء: ژوندې کول ② ضياع: ضائع کيدل ③ التقاط: د مخکې نه اوچتول
 وباده وشریح:- لقيط نامدار کړې شو په دې ④ لقيط سره ⑤ په اعتبار د مستقبل سره ځکه چې ⑥ دې په لازمي غورځولي شوي وي. نو ⑦ اوچتولي شي اویورته کول ⑧ لقيط ⑨ مستحب دی ځکه چې په دې کې ژوندون د ده ⑩ لقيط ⑪ دي. ⑫ خود استحباب دا حکم په هغه وخت کې دی. که دې دا گمان کوي. که زه نې راوچت نکړم. نو بل څوک به په دې لاره باندې راشی. او هغه به نې اوچت کړي ⑬ اوکه غالب وي په گمان دده ⑭ اوجد ⑮ کې ضائع کيدل ددې ⑯ لقيط ⑰ نو واجب دی ⑱ اوچتول ددې لقيط. مثلاً په داسې شاره لاره کې پروت وي. چې هلته د چا د تيريدو احتمال نه وي. نوکه دې نې دغه ډول پرېږدي. کيدای شي چې څه درنده راشی. مات نې کړي. یا هم دغه ډول د ولوړې تندې نه مړ شي ⑲

لقيط به آزاد وي اونفقه يې په بيت المال ده

قَالَ (اللقيط حُرٌّ) وَإِنَّ الْأَصْلَ فِي بَيْتِ آدَمَ أَنَّهَا مَوْلَا غَيْرِيَّةٍ، وَكَذَلِكَ الدَّارُ الْأُولَى، وَلَئِنْ حُكِمَ لِلْعَالِيَةِ

وباده وشریح:- فرماني ① ايو الحسين قدوري ② چې لقيط آزاد دې ځکه چې اصل په بنياد کې آزادي ده. اودغه ډول کور، کورد آزادو خلکو دې ③ یعنی دارالاسلام دې. اویه دارالاسلام کې مسلمانان اوسېږي. او مسلمانان آزاد وي ④ اوبله دا ده. چې حکم غالب ⑤ گمان ⑥ لره وي. ⑦ اوکله چې لقيط په دارالاسلام کې بيا موندی شي. نو غالب گمان هم دا وي. چې دې به د آزاد پلار بچي وي ⑧

(وَنَفَقَتُهُ فِي بَيْتِ الْمَالِ) مَوْلَا الْمَوِيِّ عَنْ عُمَرَ وَعَلَى، (١) وَلَا أَكْثَرُ مُسْلِمٍ عَاجِزٌ عَنِ الشُّكْبِ، وَلَا مَالٌ لَهُ وَلَا قَرَابَةٌ

(۱) أما الرواية عن عمر ① فأخرجها مالك في الموطأ في الأقضية رقم ۱۹ وأما الرواية عن علي ② فأخرجها عبد الرزاق في مصنفه (نصب: ۷۰، ۴۱۳).

وَبِمَا نَفَقَ - وَنَفَقَ - اَوْخَسَامَتُهُ دده ﴿لَّقِيطٌ﴾ به په بيت المال وى. ﴿چې ده سره روپۍ نه وى پرې﴾ دا خبره ﴿چې ده خړج به په بيت المال وى﴾ نقل ده د حضرت عمرؓ او عليؓ نه، ﴿بلکه امام مائمه﴾ چې په خپله موطا کي نقل کړى دى. چې يوسړى د حضرت عمرؓ په دور خلافت کي يوماشوم وموندلو. نو هغه ئې راواخستلو. او حضرت عمرؓ ته راغلو. حضرت عمرؓ ترې پوښتنه او کړه. تا دا ماشوم ونې د لارې نه راوچت کړلو. نو هغه ورته او وئيل چې ما سره دده د ضائع کيدو ويره وه. نو عريفه يوبل کس وو هغه حضرت عمرؓ ته او وئيل. اي امير المومنين، دا يونيک سړى دى. نو حضرت عمرؓ ورته او فرمائيل. او هم دغه ډول ده. بيا حضرت عمرؓ ده ته او وئيل. چې ته لار شه. دې آزاد دې. او دده ولاء به ستا وى. او دده د تربيت خرجه به په مور وى. ﴿يعنى مور به ئې د بيت المال نه برداشت کړو. او د حضرت عليؓ روايت عبدالرزاق﴾ په خپل منصف کي ذکر کړې دې چې دوى فرمائيلې دى نفقه د لقيط په بيت المال ده. او ولاء ئې د مسلمانانو ده. کذا فى البنايمه او بله ددې امله دده نفقه په بيت المال ده. چې دې ﴿لَّقِيطٌ﴾ مسلمان دې. ﴿لکه چې د مسلمانانو په وطن کي بيا موندې شوې دې. نو ظاهر هم دا وائى. چې دې به مسلمان وى﴾ او عاجز دې د گټې نه، او نشته مال دده ﴿لَّقِيطٌ﴾ سره ﴿چې په هغې باندې دده تربيت اوشى﴾ او نشته خپلوان دده ﴿لَّقِيطٌ﴾ چې په هغوى باندې دده د تربيت ذمه وارى ورواچولې شى.

قَاتِلُهُ الْمُقَدَّرُ لَى اَمَالٍ لَهُ وَلَا قَرَابَةَ، وَلَآ اَنْ مِيرَاثُهُ لِيَبْتِ الْمَالِ، وَالْخَرَجُ بِالْقَمَّانِ، وَهَذَا اِذَا كَانَتْ جَنَابَتُهُ فِيهِ.

هل اللغة: ① المقعد كذا ② جنابة گناه، جرم

وَبِمَا نَفَقَ - وَنَفَقَ - نو مشابه شو دده لقيط د هغه شل سره چې نه وى مال دهغه سره، د هغه نفقه په بيت المال ده. نو دغه ډول به د لقيط نفقه هم په بيت المال وى. او بله دا چې ميراث دده ﴿لَّقِيطٌ﴾ د بيت المال دې. ﴿يعنى که دې وفات شى. نو دده ميراث به په بيت المال کي جمع کولې شى. او بيا به د مسلمانانو د خير خيکړې په کارونو کي خرچ کولې شى. او قاعده دا ده. چې گټه په تاوان ده. ﴿يعنى هرکله چې دده ميراث بيت المال ته پاتې کيږي. نو دغه ډول به بيت المال دده د کفالت او نفقه هم ذمه وار وى﴾ او ددې امله ﴿چې گټه په توان کيږي﴾ جنابت دده ﴿لَّقِيطٌ﴾ په بيت المال دې. ﴿يعنى که د لقيط نه څه جرم اوشى. مثلاً قتل خطا ترې اوشى. او په ده باندې ديت لازم شى. او ده سره ديت نه وى. نو دغه ديت به بيت المال ورکړى﴾

وَالْمُلْتَقَطُ مَتَرَعٌ فِى الرِّقَاقِ عَلَيْهِ، يَعْمُرُ الْوَلَايَةَ اِلَّا اَنْ يَأْمُرَهُ الْقَاضِىُ بِوَلَايَتِهِ لِيَعْمُرَ الْوَلَايَةَ

هل اللغة: ① مترع احسان کونکى

وَبِمَا نَفَقَ - وَنَفَقَ - او ملتقط د هغه ماشوم ئې موندې وى. احسان کونکى دې په خرچ کولو کي به ده ﴿لَّقِيطٌ﴾ باندې ﴿يعنى په ملتقط باندې د لقيط نفقه واجب نه ده. که دې پرې څه خرچ کوى. نو د ثواب کار کړې. الله به ورته بدل وکړى. خو دده ذمه وارى نه ده﴾ د امله د نشتوالى د ولايت د ملتقط په لقيط باندې، او بله دا که چيرته مور په ملتقط باندې د لقيط نفقه واجب کړو. نو يوسړى به په لار کي ماشوم وينى. او د هغه د ضائع کيدو ويره به ورسره هم وى. خو بيا به ئې هم صرف ددې امله نه راخلى. چې ده نفقه به په ما باندې لازم شى. البته دا چې حکم اوکړى ده د ملتقط ته قاضى ددې ﴿لَّقِيطٌ﴾ د هغه په لقيط باندې خرجه کوبه دې لپاره چې شى پور په ده ﴿لَّقِيطٌ﴾ باندې د امله د عموم ولايت نه. ﴿يعنى قاضى ته عام ولايت اوکړى. او ملتقط چې پرې څه خرجه اوکړى. هغه چې لقيط کله لوتې شى. بيا به ئې ملتقط ته ورکړى. او که قاضى ده ته دا او نه وائى. چې ته په ده باندې خرجه اوکړه. او چې څه پرې اولگى. هغې به په لقيط باندې پور شى. چې لوتې شى. درېه ئې کړى. بلکه مطلقاً ورته حکم اوکړى. نو علامه عصام﴾ په خپل مختصر کي ذکر کړى دى. چې په دې صورت کي هم په لقيط باندې پور شو. او په کافي کتاب کي دى. چې په لقيط باندې به پور نه وى. او دا قول اصح دى.

د لقیط دهفاظت اونسب زیات هقدار

قَالَ فَإِنَّ النَّقْطَةَ رَجُلٌ لَمْ يَكُنْ يَغْفِرُهُ أَنْ يَأْخُذَهُ مِنْهُ (لَأَنَّهُ كَبَتْ حَقَّ الْوَعْدِ لَهُ لِيَقْبَلَ يَدَهُ) (فَإِنْ أَدْعَى مُدْعَاهُ أَنَّهُ

زباده وتبریح:- فرمائی ډاډو الحسین قدوری ډاډه ډي لقیط لره ډي یوسړی نو نه کیږي ډاډه ډي دبل چا لپاره چې واخلی ډي لقیط لره ډي دده دملقط نه. ډاډه ډي دملقط دده دساتنه مستحق اوحقدار ډي ځکه چې ثابت شو حق دساتنه دملقط لره ډي دملقط دده دامله وړاندې والی دلاس دده دملقط. یعنی دبل چا نه دغه لقیط ته دملقط لاس وړاندې ورسیدلې ډي ځکه دعوی اوکړله یو دعوی کونکي چې ډي لقیط ډي خونی دهغه دمدعی ډي نو قول دمعنی ډي قول دهغه دمدعی ډي. دمصنف ډي فرمائی ډي مطلب ددې ډي ځکه دمدعی قول معتبر ډي دا ډي چې دعوی نه کوي ملقط د نسب دده دملقط اوکه ملقط په خپله د لقیط د نسب دعوی گروي چې دا زما خونی ډي نوبه ډي صورت کي د خارجي مدعی دعوی معتبر نه ده. ځکه چې قانون دا ډي چې کله مدعیان دوي اودا وې. نو ترجیح به قایض لره وې. اوپه ډي صورت کي به هم ملقط قایض وی نودده دعوی به معتبر وې اودا ډي ځکه دعوی دمدعی معتبر ده. اود لقیط نسب دمدعی نه ثابتیږي ځکه استحسان ډي.

وَالْيَقِينُ أَنْ لَا يَقْبَلَ قَوْلُهُ إِلَّا أَنَّهُ يَتَقَبَّلُ إِطْطَالَ حَقِّ الْمُتَقِطِ. وَجَهُ الْإِسْتِحْسَانِ أَنَّهُ إِذَا رَأَى الْقَبِيحَ بِمَا يَنْفَعُهُ إِلَّا أَنَّهُ يَشْرَفُ بِالنَّسَبِ وَيَعْبُزُ بِعَدَمِهِ.

حل اللغة: ① يتشرف: معزز کیږي ② يتضمن شاملیږي ③ ابطال باطلول

زباده وتبریح:- اوقیاس دا ډي چې قبول ډي نکړي شی قول دده دمدعی ځکه چې دا ډي مدعی متضمن ډي باطلولو حق د ملقط لره ډي یعنی کله چې دمدعی قول معتبر شی. نو یو خونسب ثابت شو. ډي سره ملقط ته یو نقصان رسی. هغه دا چې د لقیط دساتنه کوم حق ملقط ته حاصل وو. هغه به ترې مدعی واخلی. ځکه چې لقیط خو به بیا مدعی اخلی. اودغه ډول به ملقط د لقیط د ولاء نه هم محروم شی نوچه ډي ته اوکتې شی. قیاس دا وائی چې دمدعی دعوی ډي صحیح نشي ځکه د استحسان دا ده چې دا ډي دعوی دنسب ډي اقرار ډي دماشوم لپاره په هغه څه چې نفع رسوي ده دماشوم ډي ته. ځکه چې دا ډي ماشوم ډي مشرف کیږي په نسب ډي ځکه نسب نې معلوم شو ډي اوده دماشوم ډي ته پیغور کولای شی په نشوالی د نسب ډي ځکه نسب نې معلوم نه وی. خلک به ورته حرامی وائی. نوهرکله چې د نسب د دعوی په صحت کي د ماشوم فائده ده. نوددعوی به معتبره وې ډي.

لَمْ يَكُنْ يَصْرِفُ فِي حَقِّهِ دُونَ إِطْطَالِ يَدِ الْمُتَقِطِ. وَقِيلَ يُبْنَى عَلَيْهِ بَطْلَانُ يَدِهِ.

زباده وتبریح:- بیا ونیلي شوی ډي. ددقیاس دموافقت دپاره ډي چې صحیح کیږي ډي دعوی د نسب په حق ددې دثبوت النسب ډي کی، نه دصحیح کیږي ډي په باطلولو د قبضې د ملقط ډاډه ډي نسب نه نې ثابت شی. خو ماشوم به د ملقط سره وې. مدعی به نې ترې نه بوخي ډي او نیلی شوی ډي چې مېنی کیږي په ډي دصحبت دثبوت النسب ډي باندې. باطلوالې د قبضې دده دملقط، یعنی چې نسب ثابت شی. نودا ضروري ده چې ماشوم به د ملقط د قبضې نه دمدعی قبضې ته ځي. دا په کي دوهم قول شو ډي.

وَلَوْ ادَّعَا الْمُتَقِطُ قِيْلَ يَصْرِفُ قِيَّاسًا وَاسْتِحْسَانًا، وَالْأَصَحُّ أَنَّهُ عَلَى الْقِيَّاسِ وَالِاسْتِحْسَانِ وَقَدْ عُرِفَ فِي الْأَوَّلِ.

زباده وتبریح:- اوکه دعوی اوکړي دده دملقط ډي ملقط ډي دا زما بچي ډي نو نیلی شوی ډي صحیح کیږي ډي دعوی دملقط ډي په اعتبار دقیاس واستحسان. ځکه چې ډي په خپله دعوی باندې د چا حق نه باطلوی. او څوک ده سره جگړه کونکي هم نشته چې په لقیط باندې د اثبیت دعوی اوکړي ځکه خواص قول دا

دې چه دا همدغوی دملقط نه صحیح کیږي په وجه دقیاس هبلکه صحیح کیږي په وجه ده
استحسان، اویقین معلوم شوي دي دا حکم په اصل کې هرحه مبسوط دامام سرخسی دې ده
ضروری تفریح: په دې مقام کې د قیاس وجه په دعوی د غیرملقط کې هغه نه ده. کومه چې په دعوی د
ملقط کې ده. ځکه چې د قیاس په اعتبار د غیرملقط دعوی ددې نه صحیح کیږي. چه دې سره د ملقط د
استحقاق ساتنه حق باطلیږي. اودملقط دعوی د قیاس په اعتبار ځکه نه صحیح کیږي. چه دده په کلام کې
تناقض دي. ددې وضاحت دا دي چه لقیظ هغه ماشوم ته وائی. چه دهغه نسب نه وی معلوم. نو یو اړخ دي
وائی چه دا لقیظ دي. یعنی نسب نې نه دي معلوم. اوبل اړخ ته دعوی کوي. چه دا زما بچی دي. اووجه د
استحسان ښکاره ده. ځکه چې په صحت د دعوی کې دماشوم فاندې دي. دده نسب به ثابت شی. دده نفقه به
په مدعی باندې واجب شی. اودملقط په اړه کې دده په کلام کې چې کوم تناقض ښکاري. ددې ځواب
کینای شی هغه دا چې په لار کې د موندلو په وخت کې ده نه پیژندلو. اوروسته نې یا په خپله باندې
اوپېژندلو او یا ورته قابله او وئیل چه دا خو ستا ځونې مثلاً چې په فلانی ځانې کې زمونږ نه وړک شوې
وو اوکه بالفرض موږ تناقض اومو چه د ملقط په کلام کې تناقض دي. نویا هم د دې تناقض د امله نسب
د ثبوت نه نه پاتې کیږي. لکه ملاعن چې په اول کې د ولدنه انکار اوړي. چه دا زما ولد نه دي. بلکه زما
بنځې دبل چ نه علوق کړې دي. او یا دخیل خان تکذیب اوکړي. چه ما دروغ وئیل. دا زما ولد دي. نویه دي
صورت کې دملاعن په کلام کې تناقض دي. خوبیا هم ددغه بچی نسب د ملاعن نه ثابتیږي. نودغه ډول به په
زیربحث مسئله کې هم وی. هبلنایه ده

د دوو څارې کسانو نسب دعوی کول

﴿إِنْ أَذْعَاةً أَوْ ثَبَانًا وَوَصَّفَ أَحَدُهُمَا غَلَامَةً فِي حَبْدِهِ فَبُؤَالِي بِهِ﴾ **إِلَّا أَنْ الظَّاهِرُ شَاحِدُهُ لِيُؤَقِّعَ الْعَلَامَةَ كَلَامَهُ،**
ترجمه و تفریح: اوکله چې دعوی اوکړي دوي ادوه هڅارې کسان چې ملقط نه وي هڅه او بیان کړي یونه
دواړو همدعیانو کې کي څه نښانه په بدن دده هلقیظ کې. هرحه مثلاً دده په پښه باندې تور داغ دي. اوبل
مدعی څه نښانه اونه نښانې نودې هرحه نښانه خودلې ده. زیات حقدار دي. په دې هلقیظ کې باندې.
همدغه کس دعوی به معتبره وي. ځکه چې ظاهري حالت هرحه دده دښې خودلونه معلومیږي هڅه گواه دي
دده همدغی و اصف د نښې د امله د موافقت د نښې کلام دده لره. یعنی ده چې کومه نښانه خودلې
وه په لقیظ کې هغه موجود وه. او د ده د کلام تصدیق اوشی ه
﴿أَنْ لَمْ يَصِفْ أَحَدُهُمَا غَلَامَةً فَبُؤَالِي بِهَا فِي السَّبَبِ. وَلَوْ سَبَقَتْ دَعْوَةُ أَحَدِهِمَا فَبُؤَالِي بِهِ، لِأَنَّهُ ثَبَتَ فِي زَمَانٍ لَأَمَّا زَعْلَمُهُ﴾
إِلَّا إِذَا أَقَامَ الْأَخَرُ الْبَيِّنَةَ، إِلَّا الْبَيِّنَةُ أَقْوَى.

هل اللغة ① مازع جگړه کونکې ② الاستواء برابري

ترجمه و تفریح: اوکه بیان نکړلويو د دواړو هڅارې مدعیانو نه. نه. نښه. هبلکه صرف دعوی وي نودې
هلقیظ کې ځونې ددې دواړو همدعیانو دې د امله د برابري د دواړو نه په سبب هڅه استحقاق ولدي کې
یعنی د هر یو دعوی د ثبوت نسب سبب دي. نوکه د یونه نسب ثابت کړو. اوبل محروم پریږدو. دا ترجیح
باندې عمل اونشی چه په څه خو عمل اوشی هڅه اوکه وړاندې شوه دعوی د یو په دواړو همدعیانو کښې چه
زید اول دعوی اوکړله او د هغه نه روسته بیا بکړ دعوی اوکړله. نودې هلقیظ کې زوي دده هلسابق فی
الدعوی دې ځکه چې ثابت شو حق د ده هلسابق مدعی په داسې زمانه کې چې نه وو جگړه کونکې
دهغه سره په هغې کې، یعنی چې په کوم وخت کې چې سابق مدعی دعوی کوله. نوچونکه بل څوک
دعویدار نه وو ځکه لقیظ دهغه ځونې شې البته دا چې قائم کړی دغه بل همدوستې مدعی هڅه گواهان
هڅه په دې صورت کې لقیظ د روستنې شې ځکه چې گواهان زیات قوی دي. همدنویو په مقابله کې هڅه

په اسلامي ښارکي دلقيط موندل اوده ددې دعوي کول

إِذَا وَجِدَ فِي مَعْرِمٍ أُنْصَارَ الْمُسْلِمِينَ أَوْ فِي قَرْيَةٍ مِنْ قُرَاهُمْ فَأَدْعَى ذِمَّتَهُ إِنَّهُ تَبَتَّ نَسَبُهُ مِنْهُ وَكَانَ مُسْلِمًا وَهَذَا أَصْحَابُ

ژباړه وښيي: - اوکله چې اوموندې شی دلقيط په یوښارکي دمسلمانانوته، اویا په یوکلۍ کې د کلو د دوی دمسلمانانو نه، نودعوی اوکړله ددې چې دا دلقيط څوڼي دده ددې دې نوثابت شو نسب دده دلقيط دهغه ددې نه، اووی به دده لقيط مسلمان، اودا دثبوت دنسب ددې نه، استحسان دې. دلوقیاس دا دې چې ددې نه دده نسب ثابت نشي. ځکه چې دې موندې شوې دې په دارالاسلام کې، اوبه دارالاسلام کې چې کوم ماشوم اوموندې شی. هغه به دمسلمان بجې گنرلي شي. نو اگرچه ثبوت د نسب خلاف القیاس دې. خو بیا هم ددې دعوی صحیح کیږي. اونسب ثابتیږي نودا وجه د استحسان ده.

لَا بُدَّ دَعْوَاهُ تَضَمُّنَ النَّسَبِ وَهُوَ تَأَقُّدٌ لِلصَّغِيرِ، وَإِنْ طَالَ الْإِسْلَامُ الثَّابِتُ بِالْأَدَارِ وَهُوَ بَصِيرَةٌ فَصَحَّتْ دَعْوَتُهُ فِي بَيْعَتِهِ دُونَ مَا يَصْرُفُهُ.

ژباړه وښيي: - دلود استحسان د امله تفصیل دا دې چې ده دعوی دده ددې چې ده زما څوڼي دې متضمن ده دثبوت ددې نسب لره، اودا دثبوت نسب په گټور دې لپاره د ماشوم دځکه چې یوڅو ده نسب معلوم شي. نودحرامي د پیغور څخه به خلاص شي. اوبله دا چې ددې به نې تربیت او پرورش اوکړي. اوباطلول داسلام دهغه اسلام چې ثابت شوې دې په دارالاسلام باندې ددې دا ماشوم مسلمان دې. ځکه چې په دارالاسلام کې موندلې شوې دې. نواسلام د ماشوم حق دې. اودې مسلمان شو. اوباته دا چې هرکله ددې نه دده نسب ثابت شو. نوپکاردا وه چې دې هم غیر مسلم وي. ځکه چې ولد د پلار تابع وي. خوداسې نه ده. بلکه صحیح شوه دعوی دده ددې په هغه څه کې چې فائده ورکوي ده دلقيط ته، ددې ثبوت د نسب دې. نویه ثبوت نسب کې دماشوم فائده وه. ځکه مو ددې دعوی صحیح اوگرخوله نه ددې صحیح کیږي. په هغه څه کې چې ضرر رسوي ده دلقيط ته ددې کفر دې. یعنی په کفر کې دماشوم تاوان دې. ځکه ددې دعوی په کفر کې نه ثابتیږي.

د ذمیانو په علاقو کې دلقيط موندل

وَأَنْ وَجَدَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ قُرَى أَهْلِ الْبَلَدِ أَوْ فِي بَيْعَةٍ أَوْ كَنْسَةٍ كَانَ فِيهَا إِذَا كَانَ الْوَاجِدُ ذِمِّيًّا رَوَاةٌ وَاجِدَةٌ، وَإِنْ كَانَ الْوَاجِدُ مُسْلِمًا فِي هَذَا الْمَكَانِ مَتَّيًّا فَيَا مَكَانَ الْمُسْلِمِينَ اخْتَلَفَتْ الرِّوَايَةُ فِيهِ،

هل اللغة: ① ببيعة: د يهودو عبادتخانه ② كنيسة: د نصارو عبادتخانه

ژباړه وښيي: - اوکه اوموندې شو دلقيط په یوکلۍ کې د کلو د ذمیانو، اویا په عبادتخانه دیهودیانو کې اویا په گرجه ددعیسیانو کې نووی به دده لقيط ددې، اودا حکم په هغه صورت کې دې چې وی موندونکې ددې په یو روایت کې، ددې اختلاف په کې نشته. بلکه وایې پرې یوه خوله دې. اوکه وی موندونکې مسلمان په دې ځانې کې ددې ذمیانو، اویا وی دده واجد ددې ددې په ځانې د مسلمانانو کې، نومختلف دې روایت په دې دود اوو صورتونو کې، یعنی چې واجد مسلمان وي. اوځانې دذمیانو وي. یا د دې په عکس.

فِي رَوَايَةٍ كِتَابُ اللَّيْطِ أُعْتُبِرَ الْكَانُ لِسِقْوِهِ، وَفِي كِتَابِ الدَّعْوَى فِي بَعْضِ النُّسخِ أُعْتُبِرَ الْوَاجِدُ وَهُوَ رَأْيُ الْبَعْضِ مِنْ مَحَافِظِ مُحَمَّدٍ لِقَوَّةِ الْبَيِّنَاتِ

ژباړه وښيي: - نویه روایت د کتاب اللقيط ددې مسوط کې، معتبر دې ځانې ددې ځانې دذمیانو وی لقيط به ددې وي. اوکه ځانې د مسلمانانو وی. لقيط به مسلمان وي. د امله د وړاندې والی نه ددې په دغه ځانې باندې دا ماشوم په هغه وخت کې پروت وو. چه لا تراوسه پورې ورته د واجد لاس نه وو رسیدلې.

چې معترض او وئيل. خو چونكه د نسب په ثبوت كې د ماشوم فائده وه. نو ځكه د غلام دعوى معتبر شوه. اود ماشوم په عبدیت كې د ده نقصان وو. ځكه چې حریت ئې په عبدیت بدلېږي. نو ځكه دده دعوى معتبر نشود.

د غلام او ذمی په مقابله كې د آزاد او مسلمان د دعوى ترجیح

(وَالْغُرْفَةُ دَعْوَتُهُ الْقَيْطُ أَوْلَى مِنَ الْعَبْدِ، وَالْمُسْلِمُ أَوْلَى مِنَ الذَّمِي) [تَرْجِمَانُ مَوْالٍ لِّلْغُرْفَةِ حَقِّهِ.

حل اللغة: ① الانظر زيات گټور

زياده وتړيخ:- او آزاد په دعوى خپله كې په لقيط (يعنې آزاد سړې دعوى او كړې دا لقيط زما خوښ دي) غوره دې د غلام نه، (يعنې د لقيط نسب به د آزاد نه ثابتېږي) او مسلمان غوره دې د ذمی نه (چې نه مسلمان دعوى او كړې چې دا لقيط زما خوښ دي. او بل اړخ ته ذمی دعوى او كړې. چې دا زما خوښ دي نود مسلمان دعوى به غوره وي. يعنې د لقيط نسب به د مسلمان نه ثابتېږي) د امله د ترجيح وركاوه نه هغه څه ته چې هغه زيات گټور وي. په حق دده (لليط كې، اود لقيط په حق كې آزادى او اسلام د غلامى او كفرنه غوره دي)

د لقيط سره د مال موندلو حكم

(وَإِنْ وَجَدَ مِمَّ الْقَيْطُ مَالًا مَشْدُودٌ عَلَيْهِ فَبُؤْلُهُ) (اِغْتِيَارُ الْبَطَّاحِ). وَكَذَا إِذَا كَانَ مَشْدُودًا عَلَى ذَابَّةٍ وَمَوْعِيَّهَا لَا ذَكَرَ

حل اللغة: ① مشدود: ترلې شوې ② ذابّة: څاروي

زياده وتړيخ:- او كه او موندې شو د لقيط سره مال چې ترلې شوې وو د هغه سره نوهغه (مال) دده (لليط) لپاره دي. د امله د معتبر گټور لوظاهر لره (يعنې په ظاهر په دغه مال باندې د لقيط سره موجود دې نودده په قبضه كې شو. ځكه به دغه مال د لقيط وي) اودغه ډول حكم دې كه وي (دغه مال) ترلې شوې په سپرلئ باندې اودې (لليط او چولې شوې وي) په هغې (مسورلي) باندې، د هغه امله چې سوږ بيان كړه. (چېه ظاهرا په دې مال باندې د لقيط لاس دې نودده به وي)

(لَوْ يَعْرِفُ الْوَاجِدُ إِلَيْهِ بِأَمْرِ الْقَاضِي، لِأَنَّهُ مَالٌ ضَائِعٌ وَلِقَاضِي وَلَا يَصْرِفُ بِمِلْهِ إِلَيْهِ.

زياده وتړيخ:- بيا خرچ كوي موندونكې دغه مال (چېه د لقيط سره موندلې شوې دي) په ده (لليط) باندې په حكم د قاضى (چېه قاضى ورته حكم او كړې. چې دا مال چې ددې ماشوم سره وو. هم په دې باندې دده تربيت او كړه) ځكه چې دا مال ضائع كيدونكې وو. (ځكه چې دغه مال د لقيط دې خويه لقيط كې د مال د ساتنه صلاحيت نشته. نو كه واجدې وانخلي ضائع به شي) اود قاضى لپاره اختيار د خرچ كاوه داسې مال شته. چې ورنې كړې ده (واجد يا بل چا) ته،

(وَكُلُّ بَعْرٍ لَهُ بِغَيْرِ أَمْرِ الْقَاضِي، لِأَنَّهُ لِقَيْطٍ ظَاهِرٍ) (وَلَهُ وَلَا يَبَةُ الْإِنْفَاقِ وَشَرَاءُ مَا لَا يَدُلُّهُ مِنْهُ) كَالْقَلْعَاءِ وَالْكَسْوَةِ، لِأَنَّهُ مِنَ الْإِنْفَاقِ.

حل اللغة: ① الطعام: د خوراك خيزونه ② الكسوة: د اغوستو خيزونه

زياده وتړيخ:- او وئيلي شوى دى چې خرچ كوي به ئې (واجد) په ده (لليط) باندې بغير د حكم د قاضى نه، ځكه چې دا (مال) د لقيط دې. د امله د ظاهري حالت نه، (چېه قبضه پرې د لقيط وه) اود ده (واجد) لپاره ولايت (اختيار) د خرچ كولو شته (چېه دغه مال په لقيط باندې خرچ كړى). په اخستلو د هغه څه كې چې ضرورى وي ده (لليط) دپاره، لكه د خوراك او جامې شو. ځكه چې دا (خوراك او جامې) دده (لليط) لپاره ضرورى شيان (خيزونه) دي.

د لقيط لپاره په دغه مال باندې د نکاح کولو عدم جواز

(وَلَا يَجُوزُ تَزْوِيجُ الْمُتَّقِطِ) (لَا يُعَدُّ اسْبَابُ الْوِلَايَةِ مِنَ الْقَرَابَةِ وَالْمَلِكِ وَالسُّلْطَنَةِ).

هل اللغة: ① التزويج واده كول ② القرابة خپلولی ③ السلطنة: واک اختيار، تسلط

زياده وشرح:- اوجانزته دې واده كول د لقيط څخه چې ملتقط د لقيط نکاح چاسره اوکړی. که لقيط هلك وی او که انجلی وی د امله د نشتوالی د سبب د ولایت څخه چې چا ته په بل چا باندې ولایت حاصلېږي نو د دې څو اسباب دي چې خپلولی ده. ځکه پلار او نیکه ته چې په خپله لور یا نسی باندې ولایت قریب ته وجه باندې ولایت حاصل دي. نو که پلار یا نیکه دخپلې لور یا نسی نکاح چاسره اوکړی. دا په صحیح وی. ځکه چې دوی ته په خپله لور او نسی باندې ولایت حاصل دي او ملکیت دي. ځکه مالک ته چې په خپله وينځه باندې د ملکیت په وجه ولایت حاصل دي. نو که مالک دخپلې وينځې نکاح چاسره اوکړی. هغه به صحیح وی او باده شاهی ده. ځکه قاضی ته چې په عامو خلگ وباندې د حکومتي عهدې په وجه ولایت حاصل دي. نو که قاضی په خپل رعیت کي دهغه چا نکاح اوکړی. چه دهغه ولی نه وی. هغه به صحیح وی. او په ملتقط کي د ولایت په اسبابو کي یو سبب هم موجود نه دي. ځکه چې نه خود ده د لقيط سره خپلولی شته. اونه ئې مالک دي. اونه دې قاضی دي. ځکه دده تزويج صحیح نه دي.

د لقيط په مال کي د ملتقط لپاره د تصرف حکم

قَالَ (وَلَا تَصَرُّفُهُ فِي مَالِ الْمُتَّقِطِ) اخْتِياراً بِالْأَمْرِ، وَهَذَا الْأَمْرُ وَلَا يَةُ التَّصَرُّفِ يَتَخَيَّرُ الْمَالُ،

هل اللغة: ① التفسير زياتوالي

زياده وشرح:- فرمانی ځانام قدروی څخه اونه ځانې تصرف دده ځانام څخه په مال د لقيط کي، د امله د قبض نه په مور باندې. ځکه لکه څنگه چې مورد بچی په مال کي تصرف نشی کولی. دغه ډول به واجد هم نشی کولی ځکه چې ولایت د تصرف کاوه وی ځکه مال د بل چا کي لپاره د زیاتولو د مال، ځکه د چا په مال کي تصرف کول عموماً د دې لپاره کیږي. چه مال ئې زیات شی.

وَذَلِكَ يَتَحَقَّقُ بِالرَّأْيِ الْكَامِلِ وَالشَّقَّةِ الْوَافِرَةِ وَالْوُجُودِ فِي كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَحَدُهُمَا.

هل اللغة: ① الوافرة زيات

زياده وشرح:- اودا ځان زيات د مال څخه حاصلېږي په کامله رائي څخه کوم کس په مال کي تصرف کوي. پکار ده چې هغه تجربه کار او عاقل وي او په پوره شفقت څخه اوده د خيانت اراده نه لري او موجود په هريو کي د دې دواړو نه لپاره شفقت کامل نه دي. اود مور په زړه کي اگر چه د بچی لپاره شفقت کامل دي. خود دې سره د تجربې او عقل او مهارت کمې دي نو ځکه د واجد اود مور تصرف په مال د صغير کي جائز نه دي. اود پلار تصرف په مال دخپل بچی کي ځکه جائز دي. چه پلار سره مهارت هم شته. اود دده په زړه کي د بچی لپاره پوره شفقت هم شته.

د لقيط لپاره د هغه د قبض کولو جواز

قَالَ (وَيَجُوزُ أَنْ يَقْبِضَ لَهُ الْهَبَةُ) (لَا يَكُونُ نَقْضُ مَخْضٍ وَلَهُ أَنْ يَمْلِكَهُ الْمُغْيِرُ يَقْبِضُهُ إِذَا كَانَ عَاقِلًا وَتَمْلِكُهُ الْأُمُوءُ صَبِيًا).

زياده وشرح:- فرمانی ځانام قدروی څخه اوجانز دی چې قبض کړی ځانام څخه دده لقيط لپاره هبه څخه ځوک دغه لقيط ته څه خېزه کوي. نو واجد ئې د هغه لپاره قبض کولی شي ځکه چې دا قبض کول د هبه څخه صرف فائده ده. د لقيط لپاره څه نقصان په کي نشته. اود دې امله څخه په دې هبه کي صرف فائده ده. مالک کیږي دهغه څخه ماشوم په خپله خويه دې شرط چې عاقل وي او اختیار منده

ده مورددي مريض کاوه لپاره د بچي اووصی ددي مرمور، چه مورچاته دخپل بچی تربیت وصیت کړې وی. او هغه وصی ته څوک څه څیز ددي ماشوم لپاره هبه کوی. نوددغه وصی دماشوم لپاره قبض صحیح دي.

لقبط ته په هنر خودلوکي دلقيط مال اچول

قَالَ (وَمِنْهُ فِي صِنَاعَةِ) لِأَنَّهُ مِنْ بَابِ تَقْيِيفِهِ وَحِفْظِ حَالِهِ.

هل اللغة: ① الصناعة. كاريگری ② تثقيف: بنه کول

زياده وتريح: - فرماني ملابو الحسين قدوري څه اوخرچ کوی دي په کسب خودلوکي ده دلقيط ته، څرغنی که لقيط ته څه کار کسب شي. اوبه هغې باندې خرج کيږي. نو اچد ته دا اختيار دي. چه په دي کي د لقيط مال اولگوي څکه چي دا څرخ کول په کسب او هنر ورزده کولوکي خودده دلقيط د بهترې او ډيره مستقبل کي ده دده دخالت د ساتنه خبره ده. څچه کله کسب زده کړي. نوچه سهار ته لوڼي شي. دهغه کسب څخه به فائده واخلي. اودبل محتاج به نه وي.

قَالَ (وَيُؤَاجِرُهُ) قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ: وَهَذَا رِوَايَةُ الْقُدُورِيِّ فِي مُتَقَرَّرِهِ، وَقِيَ الْجَمَاعَةُ الصَّغِيرُ: لَا يُجُوزُ أَنْ يُؤَاجِرَهُ، ذَكَرَهُ فِي الْكَرَاهِيَةِ وَهُوَ الْأَصَحُّ.

زياده وتريح: - فرماني ملابو الحسين قدوري څه اوږه مزدوري باندې به لگيا کوی دي دلقيط لري. وائي بنده کمزوري صاحب دهدايم او دا ډيره مزدوري لگول جوړي. روايت د ابو الحسين قدوري دي په مختصر خپل کي څچه مختصر القدوري ده. اوبه جامع صغیر د امام محمد څه کي دي چه جائز نه دي چي په مزدوري اولگوي دي دلقيط لري ذکر کړي ني دا څخبره دعدم جوړي په باب الکراهيه د جامع صغیر او دا روايت دعدم جوړي اصح قول دي.

وَجِبَ الْأَوَّلُ أَنَّهُ يَجُوزُ أَلْسِنُ تَقْيِيفِهِ. وَجِبَ الثَّانِي أَنَّهُ لَا يَحِلُّكَ إِذَا لَفَّ مَنَافِعَهُ فَأَشَابَهُ الْعَمَلُ. بِإِلْفِ الْأَوَّلِ، لِأَنَّهُمَا تَمْلِكُهُ عَلَى مَا تَذَكَّرْتُمْ فِي الْكَرَاهِيَةِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

زياده وتريح: - وجه داول روايت څچه روايت د جواز دي ده ده چه دا ډيره مزدوري لگول دده راجع کيږي بهتروالی ده دلقيط ته، څکه چي داول نه دکار کولو موخته شي. نوچه لوڼي شي. بيا به ورته تکليف نه وي. او وجه د دوهم روايت څچه دعدم جواز دي ده ده چه دي څچا د مالک نه دي دضائع کولود منافعو ده دلقيط، هم دا وجه ده. چه واجد دلقيط په مال کي داسي تصرف نشي کولي. چه په هغې کي د لقيط نقصان وي. نومشابه شو څچا د اکا سره، څرغنی لکه څنگه چي اکا ته دا اختيار نه دي حاصل چه خپل ورکوتني وراره په مزدوري باندې اولگوي. نوددغه ډول واجد ته هم دا اختيار نه دي حاصل. حالانکه د اکا د وراره سره دخپلوي رشته هم شته. په خلاف دمور څرغنی مورت ته دا اختيار حاصل دي چه خپل ځوني په مزدوري چاسره کيږي څکه چي دا مرمور مالکه ده ددي تصرف لکه چي مور به ني بيان کړو په کتاب الکراهيه کي، انشاء الله تعالى.

کتاب اللقطه

زياده: - ملا څه کتاب لقطه څرغنی دماشوم نه سوا هغه څيز چه د لاري نه راپورته شوي دي د احکامو په بيان کي دي.

قَالَ (الَلْقَطَةُ أَمَانَةٌ إِذَا اشْتَرَى الْمَلْتَظُّ أَنَّهُ يَأْخُذُ مَا يَلْقَظُهَا وَيُرَدُّهَا عَلَى صَاحِبِهَا) لِأَنَّ الْأَخْذَ عَلَى هَذَا الْوُجْهِ مَادُونٌ لِيَهْرُغَا بِلِ مَوْلَا الْقَطْلِ عِنْدَ عَامَةِ الْعُلَمَاءِ

زياده وتريح: - فرماني ملابو الحسين قدوري څه لقطه امانت دي کله چي گواهي ورکړي ملتقط چي ده ملتقط راخستې ده دا ملتقط دلاري نه دي لپاره چي ساتنه اوکړي ددي ملتقط اوواپس ني

کړي مالک خپل ته، ځکه چې اخستل په دې طريقه ډله سانه نه وي اوکړي. او خپل مالک ته نه وي واپس کړي. اخستل شوې دې په دې کي په اعتبارد شريعت ډله يعني که څوک په دې طريقه د لاري نه څه شي ر ځلي نو شريعت ددې اجازت ورکړي دې ډله بلکه دا ډله اخستل د شې دلاري نه ډله غوره دي. په نيز دعاموعالو بڼه وهو الواجب ډله اخاف الضياع على ما قالوا وډا کان کذلک لا تکن مضمونی عليه ډله و تشریح:- اودا ډله اخستل د لقطه ډله واجب دی کله چې ويريری ډله ملقط ډله د ضائع کيدو ډله لقطه ډله، ډله که دې نه وي راواخلي. نوضائع به شي ډله لکه څنگه چې عالمانو ډله فرمانيلى دي. ډله ځکه چې الله تعالی فرمانيلى دي. مومنان په خپلوکي ديوبل دوستان دي. نوهرکله چې په لاريکي دخپل مسلمان نه پريوني بوشى اووينى. نولکه څنگه چې په ده دخپل ورورد وينى سانه واجب دي. دغه ډول پرې دهغه دمال سانه هم واجب دي ډله اوکله چې وي داسې ډله د سانه په نيت نه راخستې وي. اوخپل مالک ته نه وي واپس کول غواړي نوکه د ده په قبضه کي وي. اوبغيردده د قصد نه ضائع اوهلاکه شي ډله. نونه به وي تاوان په ده ډله ملقط ډله باندې.

وهو الواجب اذا غاب الظاهر على ما قالوا، واذا كان كذلك لا تكون مضمونة عليه، وكذلك اذا تصادقا له اخذها للمالك لأن تصادقا في حقها قصار كالتينة.

ډله و تشریح:- اودغه ډول حکم دې ډله په ملقط باندې به د لقطه تاوان نه وي ډله که تصديق اوکړي ديوبل ډله يعني ملقط اوواڼى. چې دا ما د سانه لپاره اخستې وه. او مالک اوواڼى. چې دا زما وه. نودا خود دواړو د اړخه دعوى شوه. اوچې د ملقط تصديق اوکړي. چې آوتا دا د سانه لپاره اخستې وه. اوملقط مالک ته اوواڼى. چې اوت ته ددې مالک نه شي ځکه چې ديوبل تصديق کول دليل دې په حق د دواړو کي اوانوگرځيدنو دا ډله تصديق ډله پشان د گواهانو، ډله يعني کله چې گواهان په دې گواهي اوکړي. چې زموږ په حضور کي ملقط دا اعلان کړې وو چې ما دا شى موندلې دي. که چا نه پوښتنه کولو. نو ما ورته ښائي. نودده دا اعلان په دې باندې دليل دې چې دده اراده مالک ته د ورکاوه وه. گنې بيا خوبه نه وي اعلان نه کولو. نوبه دې صورت کي که لقطه هلاکه شي. په واجد باندې تاوان نشته ډله.

ولو اقرأه اخذها لنفسه بفهم. بالاجتماع لأنه اخذ مال غيره بفهم. لا يغير اذن الشرع.

ډله و تشریح:- اوکه اقرار اوکړي ډله ملقط ډله چې ده ډله يعني ما ډله راوچته کړې ده دا ډله لقطه ډله لپاره دخپل خان. ډله و ددې نه روسته دغه لقطه هلاکه شي. نوبه دې صورت کي ډله ضامن کيږي ډله ملقط ډله په اجماع ډله عالمانو ډله سره. ځکه چې ده اخستې دې مال د بل چا بغيرد اجازت دهغه نه ډله ځکه چې مالک ورته د اوجنوبو اجازت نه دې کړي ډله اوبغيرد اجازت د شريعت نه ډله ځکه چې شريعت خوده ته دا حکم کوي. چې ته دا لقطه د سانه په نيت باندې اوخپل مالک ته د واپس کولوپه نيت باندې راوچته کړه. دا نه چې دخپل خان لپاره نه راوچته کړي ده ډله.

وان لم يفتد الشئ عليه وقال الاخذ اخذت للمالك وكذلك المالك بفهم عند أبي حنيفة ومحمد.

ډله و تشریح:- اوکه گواهي اونکرله گواهانو په دې باندې ډله دا لقطه ده زموږ وړاندې د سانه په نيت باندې راخستې ده ډله ووايي ډله اخستونکي ډله ما راخستې وه دا لپاره د مالک ډله مالک ته نه وي ورکړې او تکذيب اوکړي دده ډله ملقط ډله مالک، ډله دهغه ورته واني. نه دا خوتا د خان لپاره راخستې وه. اوهغه هلاکه شي. نوبه دې صورت کي ډله ضامن کيږي ډله ملقط ډله په نيز دامام ابوحنيفه اوامام محمد ډله.

وقال أبو يوسف: لا يفهم (١) والقول قوله لأن الظاهر شاهد له لا يفهم ولا الحجة دون المعصية.

(١) القول الراجح هو هذا قول أبي يوسف عليه السلام كذا في الدر المنثور (٧١٣/١) والبحر (١٥١/٥) و رد المحتار (٣٥٠/٣) و شرح عقود رسم المعنى (ص. ٣١).

هل اللغة: ① الحسبة نيت د ثواب ② المعصية: گناه

زبانہ و تشریح:- اوفرمانی امام ابویوسف رحمہ اللہ نہ ضامن کیسی رحمہ اللہ ملتقط پہ دی صورت نیسی رحمہ اللہ او رحمہ اللہ معتبر قول رحمہ اللہ قول دہ رحمہ اللہ ملتقط رحمہ اللہ دی. خکہ چہ ظاہری حالت گواہ دی دہ رحمہ اللہ ملتقط رحمہ اللہ دیارہ. خکہ چہ دہ رحمہ اللہ ملتقط رحمہ اللہ ارادہ کرپی دہ د الله تعالیٰ د رضا نہ د گناہ، رحمہ اللہ یعنی د لقطہ راخستل خویوماموریہ کاردی. چہ شریعت دا حکم کرپی دی. چہ تاسو لقطہ بیا اومومی. نوهغه راخلی. نودہ د شریعت پہ تقاضا باندی عمل کرپی دی. اودمسلمان دشان نہ دا تقاضا کولی شی. چہ دی بہ یوماموریہ کاریہ بنہ نیت باندی کوی پہ بدنیت نہ، اونبی ﷺ ہم فرمائیلی دی. چہ پہ مسلمان باندی بنہ گمان کوی رحمہ اللہ

وَمَا أَكَلُ أَقْرَبَ سَبَبِ الْعَمَانِ وَهُوَ أَغْدَايُ الْقَبْرِ وَأَدْعَى مَا يَبْزِلُهُ وَهُوَ الْأَعْدَى لِيَايَكُ وَيُؤَيِّدُكَ وَلَمْ يَكُنْ فَلَائِيَا،

زبانہ و تشریح:- اودطرفینودلیل دا دی. چہ دہ رحمہ اللہ ملتقط رحمہ اللہ اقراراوکرلوپہ سبب د ضمان اوہغه راخستل د مال د غیردی رحمہ اللہ اوکرلہ چہ دچا مال دہغه د اجازت نہ بغیرواخستی شی. اوہلاک شی. نویہ اختستونکی باندی ضمان وی رحمہ اللہ اودعوی نی اوکرلہ دہغه خہ چہ خلاصوی دی رحمہ اللہ وجوب ضمان نہ رحمہ اللہ اوہغه اختستل دی دمالک لپارہ رحمہ اللہ یعنی دا نی اووئیل. چہ ما دا خیزپہ دی نیت راخستی وو. چہ خپل مالک تہ بہ نی واپس کرپ. نویہ دی باندی دے د تاوان نہ بچ کیسی. خکہ داسی وائی رحمہ اللہ اوپہ دی رحمہ اللہ مقول د ملتقط رحمہ اللہ کی واقع شو شک رحمہ اللہ اوہغه شک دا دی. کیدای چہ دہ دا لقطہ د مالک لپارہ راخستی وی. اودا احتمال ہم شتہ. چہ دخپل خان لپارہ نی راخستی وی. مالک تہ نی د واپس کاوہ ارادہ نہ وہ. نوشک واقع شو. اوہرکلہ چہ شک واقع شو. نویہ بہ بری کیسی رحمہ اللہ تاوان نہ، بلکہ پہ دہ باندی بہ دہلاکی شوی لقطہ تاوان وی رحمہ اللہ

وَمَا ذَكَرَ مِنَ الظَّاهِرِ نَافِعُهُ وَمِثْلُهُ لِأَنَّ الظَّاهِرَ أَنْ يَكُونَ الْفَتْحُ فِي غَايَةِ نَفْسِهِ

زبانہ و تشریح:- اوہغه چہ ذکرکرپی دی رحمہ اللہ امام ابویوسف رحمہ اللہ ظاہری حالت نہ رحمہ اللہ چہ ظاہری حالت دا گواہی کوی. چہ ملتقط دا خیزد مالک لپارہ راوچت کرپی دی رحمہ اللہ نومعارض دی دہ رحمہ اللہ ظاہری حالت رحمہ اللہ سرہ رحمہ اللہ داسی شی چہ ہغم رحمہ اللہ پشان دہ رحمہ اللہ ظاہری حالت رحمہ اللہ دی. رحمہ اللہ اوہغه بل ظاہری حالت دتعارض تفصیل دا بیانوی رحمہ اللہ خکہ چہ ظاہری حالت دا وائی. چہ وی متصرف رحمہ اللہ چہ خیزکی تصرف کوی رحمہ اللہ عمل کونکی دخپل خان لپارہ رحمہ اللہ یعنی عام طور چہ خوک ہم خہ کارکوی. نوخلگ دا وائی. چہ دا کاردی دخپل خان لپارہ کوی. مثلاً پہ یو دفتر کی کہ تہ خپل دوست اووینی. چہ پہ خہ کاریسی مندی ترپی وھی. نوتہ ہم دا گمان کوی. چہ دا دی دخپل خان لپارہ مندی وھی. اگرچہ کیدای شی. ہغه د بل چا لپارہ کونشن کوی. خپل کارنی نہ وی. خو ظاہری حالت خو ہم دا وائی. چہ دا بہ دی دخپل خان لپارہ کارکوی. نودغہ ډول پہ زیربحث مسئلہ کی چہ ملتقط دلاری نہ لقطہ راخلی. نوظاہری حالت ہم دا وائی. چہ دا متلفظ د مالک لپارہ نہ بلکہ دخپل خان لپارہ راخلی. اوہرکلہ چہ دی یوظاہری حالت سرہ بل ظاہری حالت معارض شو. نودوارہ ساقط شو رحمہ اللہ

وَلَيْسَ فِيهِ فِي الْأَمْرِ وَأَنْ يَكُونَ مَنْ سَمِعْتُمْ يَتْلُو لَقْطَةً فَعَلَوْهُ عَلَى وَاجِدَةٍ كَأَنَّ الْقَطْلَةَ أَوْ كَثَرَتْ لَأَنَّ أَسْمَ جُنْسٍ.

هل اللغة: ① ينشد: اعلان کوی

زبانہ و تشریح:- اوکافی دی دہ رحمہ اللہ ملتقط رحمہ اللہ لپارہ پہ گواہانومقررکولوکی رحمہ اللہ یعنی کلہ چہ دی لقطہ بیامومی. نویہ دی طریقہ چہ گواہان مقررکری. دا کافی دہ رحمہ اللہ چہ اووائی. خوک چہ تاسو اولیدل. جی د ورک شوی شی لیون نی کولو، نوهغه تہ ما اوینائی. رحمہ اللہ چہ فلائی یوخیزموندی دی رحمہ اللہ کہ یوہ وی رحمہ اللہ لقطہ رحمہ اللہ اوکہ زیاتی وی. خکہ چہ دا رحمہ اللہ لقطہ رحمہ اللہ اسم جنس دی. رحمہ اللہ یواود یونہ زیاتیولوتہ شاملیری. لکہ خنکہ چہ طہارۃ اسم جنس دی. ہر ډول طہارت تہ شاملیری رحمہ اللہ رحمہ اللہ لنڈیز دا شوہ. چہ دی تہ ارتیا نشتہ. چہ پہ دوو کسانویسی گرخی. اوہغوی تہ وائی. چہ ما دا خیزموندی دی. تاسو پہ دی باندی گواہ شی. چہ ما دا د ساتہ بہ نیت باندی راخستی دی. چہ مالک نی پیدا شی. نوهغه تہ بہ نی ورکوی رحمہ اللہ

قَالَ اَنْتَ اَقْلُ مِنْ عَشْرَةِ ذَاهِمٍ عَرَفَا اَيَّامًا وَاَنْ كَانَتْ عَشْرَةُ لُقْطَا عَرَفَا حَوْلًا قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ وَهَذِهِ رَوَايَةٌ عَنْ أَبِي خَنِيْفَةَ.

ژباړه وتریخ - فرماني ډلابلو الحسين قدوري رحمه الله که وی ډلادغه لقطه کمه د مالیت دی لسو روپونه، نو تشهیر دی کوی دهغی څو ورځې. دیرعنی اعلان دی کوی چه ما یو څیز موندی دی که دچا وی ما سره دی او که وی ډلادغه لقطه زیاته د مالیت د لسو روپونه نو تشهیر به نی کوی یو کال، وائی بنده کمزوری د صاحب د هدایه ډلادغه قدوری روایت چې د لسو روپود مالیت نه کم شی وی. څو ورځې به نی تشهیر کوی یو روایت دی دامام ابوحنیفه رحمه الله نه، ډلادوا ظاهر روایت نه دی بلکه ظاهر روایت دا دی که قیمتی څیز وی او که کم قیمته په دواړو صورتونو کی به یو کال تشهیر کوی لکه امام طحاوی رحمه الله هم دا فرمابلی دی.

وَقَوْلُهُ اَيَّامًا مَعْنَاهُ عَلَى حَسَبِ سَائِرِ وَفَدَرُهُ مُخْتَدِفٌ الْأَصْلُ بِالْحَوْلِ مِنْ غَيْرِ تَفْصِيلٍ بَيْنَ الْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ وَالشَّافِعِيِّ يَقُولُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (مَنْ التَّقَطَّ شَيْئًا فَلْيُعْرِضْهُ سَنَةً) (مِنْ غَيْرِ فَصْلٍ).

حل اللغه: ① یعرف تشهیر کوی

ژباړه وتریخ - وداقول دده ډلادغه چې تشهیر به نی کوی څو ورځې، ددې مطلب دا دی چه څومره ورته مناسب ښکاري. ددهغه هومره ورځې دی ددې تشهیر کوی او اندازه کړې ده ډلادغه د تشهیر امام محمد رحمه الله په اصل د مبسوطه کی په یو کال پورې بغیر دغه تفصیل نه په مینځ د کمه قیمته او زیات قیمته د لقطه کی بلکه که بیش قیمته لقطه وی او که کم قیمته وی په دواړو صورتونو کی به یو کال تشهیر کوی او دا قول ډلادو کال د تشهیر قول دامام مالک او شافعی رحمه الله دی. د امله دقول د نبی نه چاچه راوچت کړلو پر یوتی شی نو تشهیر دی کوی دهغی یو کال د تشهیر لپاره دیو کال موده مقرر کړې ده بغیر د تفصیل نه ډلادغه مینځ د کم قیمته او زیات قیمته څیز.

وَمِمَّا الْأَوَّلِ أَنَّ التَّقْدِيرَ بِالْحَوْلِ وَدَفِي لُقْطَةً كَأَنَّ مِائَةً وَبِئْسَ أَوِي الْفِ ذُوهُوَ،

حل اللغه: ① الحول: کال ② التقدير: اندازه کول

ژباړه وتریخ - وجه داوولنی روایت ډلادغه د لقطه مالیت د لسو روپو برابر وی نو بیا به نی یو کال تشهیر کوی دا ده چه اندازه کول د تشهیر په یو کال پورې وارد شوې دی په هغه لقطه کی چې وه سل دیناره، چه برابر وه د زرو روپو سره، ډلادغه دی کی هغه واقعه ته اشاره ده کومه چې امام بخاری په خپل صحیح کی نقل کړې ده. حضرت ابی بن کعبه فرماني چه ما یوه بتوه بیا موندله چه په هغی کی سل دیناره وو. هغه مې نبی ته راوړله نبی راته وویل یو کاله پورې ددې تشهیر کوه ابی بن کعبه فرماني ما یو کال دهغی تشهیر او کړلو خومانه د هغی مالک معلوم نشو بیا مې نبی ته راوړله نو نبی راته او فرمانيل چه یو کال نی نورم تشهیر او کړله ابی فرماني چا ما بیا یو کال دهغی تشهیر او کړلو. خومانک نی پیدا نشو بیا نبی ته ورغلم نو نبی راته او فرمانيل ددې بتوه دهمیانم محفوظه ساته. اووې شماره، که مالک نی راغلو. نو هغه ته به نی ورکړي او که راغلو. نو ته ترې فائده اخلم.

وَالْفَعْلَةُ وَمَا قَوْلُهَا فِي مَعْنَى الْأَفْئِفِ تَعْلُو. الْقَطْعَةُ فِي الشَّرِيقِ وَتَعْلُو اسْتِحْلَالُ الْقَرْيَةِ وَكَيْسَتْ فِي مَعْنَاهَا فِي حَقِّ تَعْلُقِ الرِّكَاتِ،

حل اللغه: ① الاستحلال: حلال کړ څول ② الفرج: شرمگاه

ژباړه وتریخ - د خودلته بیا دا اعتراض کیدای شو. هغه دا چې هرکله دیو کال پورې تشهیر کول په هغه لقطه کی وارد شوې وو چه دهغی مالیت سل دیناره وو چه د زرو روپو سره برابر وو. نو بیا خوپکار دا وه چه د زرو

کتاب الملقطة

روږود ماليت نه لقطه کمه وه دهغي هم يو کال تشهير نه کيدلو بلکه څو ورزوي وي لکه څنگه چې تاسو د لسو روږود ماليت نه په کمه لقطه کي د څو ورځو د تشهير قاتل نې نو دهغي نه خواب کوي چه **هغه** او هغه **هغه** چې وي زيات ددي **هغه** لسو روږود ماليت **هغه** نه، نوهغه په معنی د زرو کي دی. د امله د تعلق د قطع په دې **هغه** لسو روږود **هغه** په غلا کي **هغه** معنی که لس روږود غلا او کړي او که ددي نه زياتي وي په دې باندې په حد السرقة کي لاس کټ کولې شي **هغه** او **هغه** لس روږود **هغه** معنی لکه څنگه چې په مهر کي په لس روږود مقرر کاوه دې **هغه** په تعلق د حلالوالي د فرج په دې **هغه** لسو روږود **هغه** معنی لکه څنگه چې په مهر کي په لس روږود مقرر کاوه باندې ښځه حلالېږي. دغه ډول که د لسو روږود نه زيات مهر وي. هم پرې ښځه حلالېږي نو هر کله چې لس روږود حد السرقة او د مهر نصاب وو. ځکه موږ په باب د لقطه کي هم د لسو روږود د ماليت شي د يو کال تشهير لپاره نصاب مقرر کړلو. که لقطه د لسو روږود د ماليت برابر وي نو يو کال به تشهير کونې شي او که ددي نه کمه وي. نو بيا به يو څو ورځې تشهير کولې شي **هغه** او نه دې **هغه** لس روږود **هغه** په معنی ددي **هغه** زرو روږود کي **هغه** په تعلق د زکاة کي **هغه** ځکه چې په لس روږود باندې وجوب د زکاة نه راځي **هغه**

فَأَوْجِبْنَا الشَّرْفَ بِالْحَوْلِ اخْتِصَاصًا، وَمَادَوْنَ الْعَتَرَةَ لَيْسَ فِي مَعْنَى الْأَلْفِ بَوَاحٍ مَا قَرَرْنَا إِلَى رَأْيِ الْمُبْتَلَى بِهِ

هل اللغة: ① فوضنا د تفويض نه دې سپارل، ② المبتلى به هغه کس چاته چې مسئله پيښه شوې وي ژباړه و تخرج:- نوموړ واجب کړلو تشهير تريو کال پورې **هغه** هغه لقطه کي چې ماليت نې د لسو روږود برابر وي **هغه** لپاره د احتياط **هغه** ځکه چې د حد سرقة نصاب هم لس روږود دي او د مهر نصاب هم لس روږود دي. نو چې په لقطه کي هم د يو کال تشهير لپاره لس روږود مقرر کړو **هغه** او **هغه** لقطه **هغه** کمه وي د لسو روږود ماليت نه **هغه** نو نه ده په معنی د زرو کي، په هيڅ صورت کي، **هغه** معنی لس روږود خويي هم د حد سرقة او مهر په نصاب کښې د زرو سره برابر حيثيت لري. خود لسو نه کمه مقدار به هيڅ يوشمېر حکم کي د زرو روږود سره برابر نه دی **هغه** نوموړ او سپارله **هغه** موده د تشهير **هغه** رائي د مبتلي به **هغه** معنی ملتقط ته، چه د ملتقط په گمان او اندازه باندې تر څومره وخته پورې مالک د دغه لقطه لتون کوي. هغه هومره موده به نې دې تشهير او اعلان کوي **هغه**

وَقِيلَ الصَّحِيحُ أَنَّ شُبَّانَنَا مِنْ هَذِهِ الْقَادِرِينَ لَيْسَ بَلَاؤُهُمْ، وَيُقَرَّرُ إِلَى رَأْيِ الْمَلْفُطِ يُعَرَّفُ أَنَّ أَنْ يُلْغَبَ عَلَى تَتَبِئِ أَنْ صَاحِبَهَا لِيُطْلَبَ بَعْدَ ذَلِكَ لَمْ يَتَّصِفْ بِهَا، وَأَنْ كَانَتْ اللَّقْطَةُ شَيْئًا لَا يَتَّقِي عَرَفَهُ حَتَّى إِذَا خَافَ أَنْ يُلْغَبَ مُصَدِّقُهَا،

ژباړه و تخرج:- او ونيلى شوى دى **هغه** ددي قول قاتل شمس الاتمه سرخسې **هغه** دې چې هيڅ څيز ددي مودو نه **هغه** کومې چې وړاندې ذکر شوې **هغه** نه دى لازم بلکه سپارلې به شي **هغه** موده د تشهير او اعلان **هغه** رائي د ملتقط ته، هغه به تشهير **هغه** او اعلان کوي **هغه** تردې چې غالب شي په گمان د ده **هغه** ملتقط **هغه** چې مالک ددي **هغه** لقطه **هغه** به لتون نه کوي ددي **هغه** لقطه **هغه** روسته ددي **هغه** موده **هغه** نه، او بيا به صدقه او کړي په هغې **هغه** لقطه **هغه** باندې. **هغه** و ثواب به نې مالک ته اوښي **هغه**

د خبر ايدونکي څيز د تشهير موده

وَأَنْ كَانَتْ اللَّقْطَةُ شَيْئًا لَا يَتَّقِي عَرَفَهُ حَتَّى إِذَا خَافَ أَنْ يَفْسُدَ تَصَدَّقَ بِهِ وَيَنْبَغِي أَنْ يَعْرِفَ بَأْنِي الْمَوْضِعِ الَّذِي أَصَابَهَا فِيهِ الْجَامِعُ فَإِنَّ ذَلِكَ أَقْرَبُ إِلَى الْوَصُولِ إِلَى صَاحِبِهَا

ژباړه و تخرج:- او که وي لقطه داسې شي چې پاته نه پاتې کيږي. بلکه خرابيږي. لکه سبزي يا ميوه شوبه نو تشهير به کوي دهغي تردې چې کله اوويريږي چې خرابه به شي نو صدقه به او کړي په هغې **هغه** و فقير ته به نې ورکړي **هغه** او مناسب دى چې تشهير او کړي دهغي **هغه** لقطه **هغه** په هغه ځاني کي چې موندلې نې وي **هغه** هغې کښې **هغه** او په مجامع کي **هغه** خلکو د جمع کيدو ځايونه لکه بازارونه او جمعاتونه **هغه** ځکه چې دا **هغه** تشهير به هغه ځاني کي چې په کوم ځاني کي نې موندلې وي **هغه** رسيدل دي. ددي **هغه** لقطه **هغه** خپل مالک ته، **هغه** ځکه چې کيداي شي. هغه ته کله ورياده شي چه زما نه فلانى ځاني کي داشي پاتې شوې دي. يا دا

وواتی چه زه په فلانی لاره باندې راغلې وو په هغې به راته دا شی پریوتی وی او واپس هغه ځانې ته لاړی شی ی په هغه لاره تیر شی او ملتقط هلته موجود وی نو دې به ترې خپل شی حاصل کړي

د معمولی لقطه استعمال ملتقط ته اجازت

وَإِنْ كَانَتْ اللَّقْطَةُ خَيْبًا يَعْلَمُ أَنَّ صَاحِبَهَا لَا يَطْلُبُهَا كَالنَّوَاةِ وَالشُّوَرِ الرَّمَانِ يَكُونُ الْقَاوَةُ إِبَاعَةً حَتَّى جَاؤَ الْإِنْفَاءَ بِمِثْلِ غَيْرِ قَرِيبٍ وَلَكِنَّهُ مَبْقَى عَلَى مِلْكِ مَا لَيْكُ إِلَّا أَنَّ التَّمْلِيكَ مِنَ الْمَجْهُولِ لَا يَصِحُّ.

دل لفظه ① النواة جواره ② الشور جمع د قشر، پوستکې ③ الرمان انار زیاده وبریخ او که وی لقطه څه شی معمولی چې پوهیږی دې ملتقط به نه لټوی دا ځیز له دجواړي هډوکی اود انار پوست، نو دې غورخول ددې ځیزونو مباح گرځول دهغه چاته چې څوک نې راواخلي نو جائزه فائده اخستل په دغه ځیز باندې بهغیرد تشهیر کولونه، خودغه ځیز پاته پاتې کیدونکي دې په ملک دمالک خپل کي یعنې دغه څه دخپل مالک دملکیت نه وتلې نه دې څکه چې مالک جوړیدل د نامعلومه کس نه نه صحیح کیږی.

داعلان نه روسته د لقطه صدقه کول

قَالَ (وَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا أَلْتَصَدَّقَ بِهَا) أَيْصَالِ الْإِلْحَاقِ إِلَى الْمُتَمَقِّقِ وَهُوَ أَجِبٌ بِقَدْرِ الْإِمْكَانِ، وَذَلِكَ بِإِصَالِ غَيْرِهَا عِنْدَ الظُّفْرِ بِصَاحِبِهَا وَإِصَالِ الْغُوضِ وَهُوَ الثَّوَابُ عَلَى اغْتِنَاءِ رِجَاءِ الظُّفْرِ بِصَاحِبِهَا

دل لفظه ① الايصال رسول ② الظفر کامیابی ③ الاساک ایسارول ④ الرجاء امید زیاده وبریخ - فرمانی ابو الحسین قدوری به ښه که راغلو مالک دهغې ملتقطه روسته د تشهیرنه نوهغه ته نې ورکړی او که راغلو نوصدقه کوی به هغه ملتقطه لپاره د رسولودحق مستحق خپل ته اودا رسولودحق خپل مستحق ته واجب دی چې ترکومي پورې ممکن وی اودا رسولودحق خپل مستحق ته کیږی په رسولود ذات ددغه ځیز کله چې کامیاب شی به موندلوی دمالک دهغې ، یعنې مستحق ته چې دهغه حق اوری نوپه طریقه نې دا ده چه مستحق اومومی او هغه ته خپل حق هم په هغه اصلی صورت کي په کوم کي چې نې ترې اخستی وی اورسول دعوض بلکه د عین حق رسول ممکن نه وی مثلاً که هغه ځیز هلاک شوې وی یا دهغې مالک موجود نه وی او هغه دعوض ثواب دې په امید د اجازت دهغه دمالک د صدقې کاوه د هغه ځیز یعنې صدقه کول په هغه وخت کي پکار دی چه دا امید کیدای شی چه مالک ته کله پته اولگی چه زما شی نې صدقه کړې دې نوهغه اجازت ورکوی او که غواړی نو اودې ساتی هغه ملتقطه په امید دکامیابی دمالک دهغې یعنې که دا امید ساتی چه ددې مالک به پیدا شی نوهغه لقطه دې ځان سره اوساتی اونه صدقه کوی دې

د صدقه کولونه روسته مالک پیدا کیدل

قَالَ (وَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا) أَيْعَنْ يَدُ مَا تَصَدَّقَ بِهَا (فَيُؤْتَى الْخَيْرَ إِنْ شَاءَ أَمْسَى الصَّدَقَةُ) وَلَهُ ثَوَابُهَا لِأَنَّ التَّصَدَّقَ وَإِنْ حَصَلَ بِإِذْنِ الشَّرْعِ لَمْ يَحْصَلْ بِإِذْنِهِ فَيَتَوَقَّفُ عَلَى إِجَازَتِهِ.

دل لفظه ① امسى ثابت اوساتلو برقرار اوساتلو زیاده وبریخ - فرمانی ابو الحسین قدوری به ښه که راغله مالک دهغې ملتقطه یعنې روسته ددې نه چې صدقه کړې وو ملتقطه هغه ملتقطه نو دې دمالک ته اختیار دې که غواړی نو جواړی دې اوسانی صدقه اودده ملتقطه لپاره څکه چې صدقه کول اگرچه حاصل شوې دی په اجازت د شریعت یعنې شریعت ده ته دلقطه د صدقه کولو اجازت ورکړې دې نو دې حاصل شوې داجازت په حکم دده دمالک هرکله چې ورته د مالک د اړخه د صدقې کولو اجازت نه دي حلاؤ شوې نوموقوف به وی ددغه صدقه په اجازت دده دمالک که مالک د صدقه اجازت ورکړلو نوصدقه صحیح شوی

وَالْمَالُكَ يَنْتَقِلُ بِالْفَقِيرِ قَبْلَ الْإِجَازَةِ فَلَا يَتَوَقَّفُ عَلَى قِيَامِ الْمَجْلُ،

ژباړه وشرح:- مالګه څوک دا اوواښي. چه هرکله د تصدق صحت په اجازت د مالګ باندې موقوف شو. نو پکار ده چې کله مالګ اجازت کوي. په هغه وخت محل موجود وي. يعني د فقير سره هغه لقطه موجوده وي. نو د دې ځواب داسې کوي. مالګه لقطه باندې ثابتېږي د فقير لپاره وړاندې د اجازت مالګ نه، يعني که مالګ ته د صدقې د صحت اجازت هم نه وي کړې بيا هم د فقير لپاره په لقطه باندې ملکيت ثابتېږي. نو موقوف نه دې مالګه د مالګ په قيام دمحل مالګه صدقې، بلکه که لقطه د فقير سره موجود نه وي. هم د مالګ اجازت صحيح کېږي. اوکه څوک اوواښي. چه هرکله په لقطه باندې د فقير ملکيت ثابتېږي. نو چې کله مالګ پيدا شي. پکار داده. چه ده ته د فقير نه دخپل خيزد اخستلو اختيار نه وي. ځکه چې په هغې باندې خو د فقير ملکيت ثابت شوې دې. نو ددې نه ځواب دا دې. چه ددې باوجود چې په لقطه د فقير ملکيت ثابت شوې دې. خو اصل مالګ ته د واپس اخستلو اختيار شته. ددې لپاره نظير دا دې. که يو کس بل ته څه شي هبه کړي. نوبه دغه موهوبه باندې د موهوب له ملکيت ثابت شو. خو ددې باوجود که واهب په خپله هبه کې رجوع کوي. نو کولې شي.

بِإِذَا يَبْدَأُ الْفُضُولِي يُثْبِتُهُ بَعْدَ الْإِجَازَةِ فِيهِ (وَأَنْ شَاءَ فَمِنْ الْمُلْتَقِطِ لِأَنَّهُ سَلَّمَ مَالَهُ إِلَى غَيْرِهِ بَغَيْرِ أَذْنِهِ)

حل اللفظ: ① الفضولي: د عاقدينو نه علاوه دريمګړې کس

ژباړه وشرح:- په خلاف د خرڅولو د فضولي مالګه کس چې د مبيعې خپل مالګ نه وي بلکه د بانع او مشتري نه سوا دريم کس وي. د امله د ثبوت دده د ملکيت د مشتري په مبيعې باندې روسته د اجازت مالګ نه په دې مبيع د فضولي کې مبيعې کله چې زید د بکريو خيزه خالد باندې خرڅ کړې. خو بکرو ته د خرڅولو اجازت نه وي کړې. نوبه دې صورت کې په مبيعې باندې د خالد ملکيت نه ثابتېږي. تر څو چې بکر اجازت نه وي کړې. اوکه غواړي مالګه د لقطه نو تاوانې دې کړې ملتقط مالګه لقطه، يا دهغې چې څه قيمت وي هغه دې ترې واخلي. ځکه چې ده ملتقطه ورکړې دې مال دده مالګه بل ته بغير د اجازت دده مالګه نه، مالګه څوک چې دبل چا خيزکي تصرف اوکړي. او بل چاته نې ورکړي. په ورکونکي باندې تاوان لازميږي.

إِلَّا أَنَّهُ لَا يَأْتِيهِ مِنْ جِهَةِ الشَّرْعِ، وَهَذَا لِإِتِّسَافِ الشَّهَادَةِ حَقًّا لِلْعَيْنِ كَمَا فِي تَتَاوُلِ مَالِ الْفَقِيرِ حَالَةَ الْمُخَصِّصَةِ،

حل اللفظ: ① الجهة: طرف ② التناول: شامليدل ③ المخصصة: سخته اولويه

ژباړه وشرح:- البته دومره ده چې دا مالګه د ملتقط لقطه لره بل چاته دې په اباحت د شريعت مبيعې شريعت ملتقط ته د اجازت ورکړې دې. که ته دا لقطه د تشهير د مودې نه روسته چاته صدقه ورکوي. نو ورکولې نې شي. نو هرکله چې شريعت اجازت ورکړې دې. نو دې گناهګار نشو. اوکه بالفرض شريعت اجازت نه وي ورکړې او ملتقط په لقطه کې تصرف کړې وو. نوبيا به پرې د مالګ داړخه تاوان هم راتله، او عندالله به گناهګار هم وو. اوکه ته دا وائې. چه هرکله ملتقط ته د شريعت داړخه د تصدق اجازت شته. نو بيا په ده باندې ضمان ولې راځي. نو د هغې نه ځواب دا دې چې اودا مالګه د تصدق د شريعت داړخه دې منافي نه دې د تاوان سره بلکه د شريعت داړخه به د تصرف اجازت وي. او بيا به هم په مجاز له باندې تاوان واجبيږي. لپاره د حق د بنده ځکه چې شريعت د مسلمان مال معصوم ګرځولي دې. نو د اړتيا په وخت کې که چاته په کې د تصرف اجازت هم ورکړي. خود مالګ ملکيت ترې نه ختموي. لکه څنگه خوراک د مال دبل چا دې په حالت د سخته لويه کې، مبيعې لکه څنگه چې يوسړې دومره اوږې وي. چې هلاکيږي. او په دغه وخت کې ده ته دبل چا شي دخوراک لپاره ملاؤ شي. نو شريعت ده ته دا اجازت ورکړې دې. چه د مالګ نه بغير دې دغه دخوراک شي اوخوري. او ددې اجازت باوجود که مالګ دده نه دهغې قيمت غواړي. نو دې به ورته دهغې قيمت ورکوي. نو ګوره په دغه صورت کې د شريعت داړخه اباحت شته. خو تاوان هم شته. دغه ډول په زير بحث مسئله

کي اگرچه ملتقط ته د تصدق اجازت شته، خوکه مالک غواړي، نو ضمان پرې هم راوستي شي.

إِنْ شَاءَ مِنْهُ الْيَسِيرُ إِذَا هَلَكَ فِي بَيْتٍ لَمْ يَبْقَ مَالُهُ بَعْدَ أَنْ يَمُوتَ، وَإِنْ كَانَ قَائِمًا أَعْدَهُ لَكُمْ وَجَدْتُمْ مَالَهُ.

ژباړه وتریخ: - اوکه غواړي نو تاوانی دې کړی مسکین کله چې هلاکه شوې وی لقطه په لاس دهغه کي، ځکه چې هغه قبض کړې دې مال دده مالک به بغیرد اجازت دده مالک نه، اوکه وی لقطه موجوده د ده مسکین سره، نو بابه نې اخلي ده مسکین نه ځکه چې ده بیاموندلو عین مال خپل. لاندې دهغه داخستلو حقدار دي.

د چیلې، غوا او اوبې د لقطه حکم

قَالَ (وَبِجَوِّزِ الْإِنْفَاطِ فِي الشَّاقِ وَالْبَقَرِ وَالْبَعِيرِ) وَقَالَ مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ: إِذَا وَجَدَ الْبَقَرُ وَالْبَعِيرُ فِي الصَّحْرَاءِ فَالْثَّوْبُ أَفْضَلُ، وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ الْفَرَسُ.

له لقطه: ۱) الشاة گډه ۲) البقر غوا ۳) البعير اوبې ۴) الصحراء: دشت ۵) الفرس: اس

ژباړه وتریخ: - فرماني ملائو الحسین قدوري لقطه د چیلې، غوا او اوبې، او فرماني امام مالک اوشافعی لقطه کله چې اومومی اوبې او غوا په صحراء کي نو پریښول دده غوره دي ده رانیولونه اوبه دې خلاف باندې اس ده. دې معنی داخانو په نیزکه په صحراء کي اس بیا مومی نود لقطه په طور د هغې رانیول جائز دی. او دامام مالک اوشافعی لقطه په نیزافضل نه دي.

أَمَّا الْأَفْضَلُ فِي أَخْبَرِ مَالِ الْفَتَا الْحَرَمَةِ وَالْإِبَاحَةِ فَحَقَّقَ الشَّيْخُ، وَإِذَا كَانَ مَعَهُ مَا تَدْفَعُ عَنْ نَفْسَيْهِ أَيْلَ الشَّيْءِ وَلَكِنَّهُ يَتَوَهَّمُ قَبْضُ بِالْكِرَاهَةِ وَالنَّدْبُ إِلَى التَّوَكُّلِ.

له لقطه: ۱) المحافة ویره ۲) الضیاع ضایع کیدل ۳) الندب: استحباب

ژباړه وتریخ: - دواړو امامانو مجاری مالک اوشافعی لقطه لپاره دلیل دا دي: چه قاعده په اخستلو د مال دبل چاکي حرمت دي. لقطه د بل چا مال اخستل حرام دي. او اباحت چې راځي نود ويري د ضائع کیدو نه راځي. لکه دې ورته نه لاس کوي. نو هغه خیز ضائع کيږي. لکه څنگه چې په لقطه کي د لقطه د ضائع کیدو د ويري د امله د هغې راخستل جائز دي. او کله چې وی دې لقطه سره خیز چه دا ساتنه کولای شی دخپل خان، نو کم پېښيږي ضائع کیدل ددهغه لقطه، نو په اوبې غوا او اس کي دخپل خان د ساتنه صلاحیت موجود دي. ضائع کيږي نه، ددې امله ددې پریښول غوره دي. اگرچه ددې د ضائع کیدو هم کیدای شی. لکه دا داسې پریښودي شی. نو ضائع او هلاک به شی. نو که ددې د ضائع کیدو ویره نه وه. بیا خوددې رانیول هډو جائز نه وو. خو چونکه د ضائع کیدو احتمال په کي شته. نو فیصله به کولای شی په کراهت ده رانیولو ددې خناوړي او فیصله به کولې شی. په استحباب د پریخودو لقطه راوي نه نیسي.

وَلَكِنْ أَفْضَلُ لِقَطَةِ يَتَوَهَّمُ ضَيَاعًا قَبْضًا أَخْلَصَ مَا وَفَّرَتْهَا حَيَاتُهُ لِأَمْوَالِ النَّاسِ كَمَا فِي الشَّاقِ.

له لقطه: ۱) الضیاع ضائع کیدل ۲) صيانة: حفاظت

ژباړه وتریخ: - اوزمونې ده اخانو لپاره دلیل دا دي: چه دا د اوبې، غوا او اس لقطه ده. توهم کیدای شی د ضائع کیدو دې نومستحب دي رانیول ددې لقطه، اوبې او اس لقطه رانیولونه پس تشهير ددې لپاره د ساتنه د مالونو خلگ و ځکه چې په دې طریقه کښي ددې مالونو ساتنه دي. او که داسې پریښودې شی. نو د دې د ضائع کیدو دیر احتمالات دي. کیدای شی. چه د ولوړې د امله مړ شی. کیدای شی. چه څه آسمانی آفات پرې راپیوځي. کیدای شی. چه دده نه مضبوط خناور پرې راشي. او هلاک نې کړي. لکه څنگه چې په وزه کي دي. معنی لکه څنگه چې تاسو وزه لقطه کنړي. او ددې رانیول جائز کنړي. نودغه ډول به د اوبې غوا او اس حکم هم وی. ځکه چې په دې کي هم د ضائع کیدو ویره شته.

دقاضي داجازت نه بعبر په لقطه باندې دخرج هولوحكم

إِنْ أَتَى الْمُتَقِطُ عَلَيْهَا بِغَيْرِ إِذْنِ الْحَاكِمِ فَيُؤْتَمَتَرُ (الْقُصُورُ لَا تَبْهَعُ عَنْ ذِمَّةِ الْمَالِكِ)

هل اللغة: ① المتبرع احسان کونکې ② القصور کموالي
ژباړه و تريح: - که خرج کړلو ملقط په دې ③ لقطه باندې باندې بغيرد اجازت د حاکم نه، نو دې احسان کونکې دې ④ کوم خرج چې دې په لقطه باندې اوکړی، د مالک نه دهغې مطالبه نشی کولې ⑤ د امله د کمزورې د ولايت دده ⑥ ملقط نه د ذمې د مالک نه ⑦ يعنی ملقط سره دومره اختيار نشته، چه دې د مالک نه دخپلې خرچې مطالبه اوکړی ⑧

وَإِنْ أَتَى بِأَمْرِهِ كَانَ ذَلِكَ دَيْنًا عَلَى صَاحِبِهَا إِنْ لِقَاضِي وَلَا يَبْهَعُ فِي مَالِ الْقَائِمِ نَظَرًا لَهُ وَقَدْ يَكُونُ النَّظَرُ فِي الْأَرْشَاقِ عَلَى مَا يَتَرَفَعُ

ژباړه و تريح: - اوکه خرجه نې اوکړله ⑨ لقطه په حکم د حاکم، ⑩ خرجه قاضي ورته اوواني، ته په دې لقطه مثلاً اوبښ وغيره باندې خرجه کړې، نو کيږي دا ⑪ خرجه پور په مالک د هغې ⑫ لقطه څکه چې دقاضي لپاره ولايت دې په مال د غائب کي د خيگرې دهغه لپاره ⑬ يعنی که يوکس موجود نه وي، اودهغه مال خرابيږي، نو قاضي ته دا اختيار حاصل دې، چه چاته حکم اوکړی، چه دغائب په مال کي تصرف اوکړی، خو داسې تصرف چې دغائب په کي خيروي شر نه وي، اوکله کله وي خيگره ⑭ دغائب په خرج کولوکي، ⑮ خرجه په لقطه باندې خرج اوکړي شي، نو په دې کي دغائب فائده وي ⑯ لکه چې موږ به نې بيان کړو ⑰ خرجه په کومو صورتونو کي دغائب په مال کي په تصرف کولوکي دغائب فائده ده ⑱

په لقطه باندې د خرج اړه کي دقاضي فيصله

(وَإِذَا رَفَعَ ذَلِكَ إِلَى الْحَاكِمِ نَظَرَ فِيهِ، فَإِنْ كَانَ لِلْبَيْعَةِ مَنَفَعَةٌ أَجْرَهَا وَأُلْفَقَ عَلَيْهَا مِنْ أَجْرَتَيْنِ)

هل اللغة: ① البيعة: خناور ② المنفعة: فائده
اوکله چې پورې شي دا ③ مقدمه د لقطه قاضي ته نو گوري به ④ يعنی سوچ به کوي قاضي ⑤ په دې ⑥ لقطه کي نوکه چيرته وي دخاروي نه څه فائده ⑦ مثلاً اس دې، نو د اس نه فائده اخستې شي چه د دې نه د بار راوړلو کارواخستې شي، اومزدوري پرې اوکړې شي ⑧ نو په مزدورې به اولگوي هغه ⑨ لقطه اوخرچ به کوي په هغې ⑩ لقطه باندې دمزدورې دهغې نه ⑪ يعنی هغه لقطه لکه موږ چې په مثال کي اس پيش کړلو، به په کار اولگوي، اوچه هغه کومه مزدوري کوي، هم په هغه مزدورې کي به په هغه اس باندې خرچ کوي، گيا به ورله ورکوي، داسې نور ضروريات به نې پوره کوي ⑫

لِأَنَّ فِيهِ إِبْقَاءَ الْعَيْنِ عَلَى مَلِكِهِ مِنْ غَيْرِ الزَّامِ الَّذِي عَلَيْهِ وَكَذَلِكَ يُفْعَلُ بِالْعَيْنِ الْأُخْرَى

هل اللغة: ① الإبقاء: پاته پاتې کول ② الزام: لازمول ③ الأبق: تختيدلې غلام
ژباړه و تريح: - څکه چې په دې کي ④ خرجه هم په هغه لقطه باندې گټه کوي، اودهغه گټې نه په هغې باندې خرج کوي ⑤ پاته پاتې کول د ذات د لقطه دې په ملک د هغه ⑥ مالک باندې بغيرد راتلود پور نه په ده ⑦ مالک باندې، ⑧ يعنی د مالک خيزه هم محفوظ او پاته پاتې شي، اودده په ساتنه او خسمانه چې څه خرچه شوې وي، هغه به هم په مالک باندې قرض نشي، څکه چې خرچه خو هم دهغه د لقطه د مزدورې او گټې نه خرچ شوې ده ⑨ اودغه ډول به کولای شي په غلام تختيدلې باندې ⑩ يعنی چاچه تختيدلې غلام بيا موندلو، نو په هغه به کار کوي، اوچه څه گټې، په هغې به دهغه د ژوند ضروريات پوره کوي، اوچه کله نې مالک پيدا شي، نو هغه ته به خپل غلام اوسپارلې شي، د غلام خرچه به ترې نشي اخستې، څکه چې د غلام خرچه خو هم دهغه د کار کسب او مزدورې ته پوره کړې شوې ده ⑪

(وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهَا مَنَفَعَةٌ وَخَافَ أَنْ تُسْتَعْرِقَ فَتَبْهَعَهَا بِأَمْرِ حِفْظِ عَيْنِهَا) إِبْقَاءُ لَهُ مَعْنَى عِنْدَ تَعَدُّلٍ وَإِبْقَاءُ صُورَةً

حل القفه ① الاستغراق راگيرول ② الابقاء پاته پاتې کول
 زياره وښيي:- اوکه نه وی ددې ﴿اللقطه﴾ څه فائده ﴿فی الحال مثلاً وجهه وزه وی﴾ اوویرېږی ﴿القاضی﴾ چې ختم به کړی خرچه قیمت ددې ﴿اللقطه﴾ یعنی که ددې خسمانه کوی اوخرچه پرې کوی. نو ددې څه قیمت دی هغه هومره رویی به ددې په خرچه باندې اولړی ﴿نوخرڅه به نې کړی او حکم به اوکړی﴾ ﴿القاضی ملتقط تم﴾ د سانته د قیمت دهغې ﴿اللقطه﴾ لپاره د پاته پاتې کولودې ﴿اللقطه﴾ لره معنی په وخت د تعذر پاتنه پاتې کولودې صورت ﴿یعنی دشریعت دا حکم دی چه لقطه خپل مالک ته واپس شی. خود واپس کیدو دوې اودا صورتونه دی. یو صورت دا چې عین لقطه مالک ته واپس کړی. نودا صورت خومتعذر دی. ځکه که دده لقطه خسمانه کوی. نو دهغې په خسمانه اوتر بیت باندې دهغې د قیمت نه زیاتې پیسې لگی. نو دوهم صورت دا دی چه په معنی شکل کي مالک ته خپل شی واپس کړې شی. او معنی صورت دا دی چه د هغه څیز قیمت ورته واپس کړې شی.

﴿وَإِنْ كَانَ الْأَصْلُ بِالْإِنْفَاقِ عَلَيْهِ أَذِنَ فِي ذَلِكَ وَجَعَلَ النِّفْقَةَ دَيْنًا عَلَى مَالِكِهَا﴾ ① ﴿لَا تَصَبُّ نَاطِرًا وَفِي هَذَا نَظَرٌ مِنَ الْجَانِبَيْنِ﴾

حل القفه ① النصب مقرر کول ② ناظر او لپاره د څیگرې
 زياره وښيي:- اوکه چیرته وی زیاته گټور خرچه کول په دې ﴿اللقطه﴾ باندې، نواجازات به ورکړی ﴿القاضی﴾ د دې ﴿خرچي کولو، ملتقط تم﴾ او اوبه گرځوی خرچه پور په مالک د هغې باندې ﴿یعنی چې کله نې مالک پیدا شی. نویه لقطه باندې چې ملتقط څومره خرچه کړې وی. هغه به ورته مالک ورکړی﴾ ځکه چې دې ﴿القاضی﴾ مقرر شوې دې لپاره د څیگرې کولو لپاره دې به مسلمانانوته فائده رسوی ﴿اوبه دې کی لپاره لقطه خرڅه نکړې شی. بلکه دهغې خسمانه اوشی. او ملتقط ته دهغه خرچه واپس ورکړې شی﴾ فائده ده دواړو طرفونو ته ﴿ملتقط ته دا فائده ده. چه ده ته به خپله خرچه ملاؤ شی. او مالک ته به دا فائده اوشی. چه دهغه څیز به د هلاکت نه بچ شی﴾

﴿قَالَ: إِنَّمَا يَأْمُرُ بِالْإِنْفَاقِ يَوْمَئِذٍ وَأَوْلَاةُ أَثَرِهِ عَلَى قَدَرِ مَا يُرَى رِجَاءً أَنْ يَطْمُرَ مَالُهَا، فَإِذَا الْمَرْبُطُ بِأَمْرِ يَنْبَغِي أَنْ دَارَةَ النِّفْقَةُ مُتَّصِلَةً فَلَا تَنْظُرُ فِي الْإِنْفَاقِ مُدَّةً مَدِيدَةً﴾

حل القفه ① الدارة جاری ساتل ② المستاصلة ختمونکې ③ المدیده: زیاته
 زياره وښيي:- فرمانیلې دی عالمانو یقیناً حکم به کوی ﴿القاضی ملتقط تم﴾ د خرچ کولودوي ﴿دوه﴾ ورځې یا درې ورځې، په هغه اندازه چې امید په کی ساتی چې پیدا به شی مالک ددې ﴿اللقطه﴾ هرکله چې پیدا نشی ﴿مالک د لقطه﴾ نوحکم به اوکړی ﴿القاضی﴾ د خرڅولو دهغې ﴿اللقطه﴾ ځکه چې جاری ساتل د خرچې ﴿لپه لقطه باندې﴾ ختمونکې دې ﴿قیمت د لقطه لره، یعنی که په دغه لقطه باندې خرچه جاری ساتی. نو خرچه به دومره زیاته شی. چه د لقطه کم قیمت دی. هغې ته به اورسی﴾ نونشته څیگره ﴿لپه مالک به خرچ کولو کی لپه لقطه باندې﴾

﴿قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَفِي الْأَصْلِ شَرْطُ إِقَامَةِ الْبَيْتَةِ وَهُوَ الصَّحِيحُ لِأَنَّهُ يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ غَضَبًا فِي يَدِهِ وَلَا يَأْمُرُ بِهِ بِالْإِنْفَاقِ﴾

زياره وښيي:- وائی ﴿صاحب د هدایه﴾ اوبه اصل ﴿مبسوط﴾ کی نې شرط کړې دې قانمول د گواهانو ﴿یعنی کله چې یو داسې څیزوی. چه هغه ډیر وخته پورې نه پاتې گيږی. او ملتقط دا دعوی اوکړی. چه دا لقطه ده. غرض نې دا وی چه قاضی ماته ډیر وخته پورې نه پاتې گيږی. او ملتقط دا دعوی اوکړی. چه دا خرچه د بهر شی﴾ اودا خبره ﴿لپه قاضی ته به په دې باندې خرچه اوکړه. نویه دې طریقه به زما ده. ځکه چې دا﴾ ﴿اللقطه﴾ احتمال لری چې وی غصب په لاس دده ﴿قائل﴾ کی، او حکم نشی کولی په دې ﴿غصب﴾ کی په خرچ کاوه سره ﴿یعنی که یوکس څه څیز غصب کړلو. نو غاصب ته دا حکم نشی

کولې. چه ته په دې مغصوبه باندې خرجه اوکړه. ځکه چې غاصب ددې خبرې مجاز نه دې چه دمالک داجازت نه بغير دهغه ملک کی تصرف اوکړي.

وَأَمَّا يَأْمُرُ بِهِ فِي الْوَدِيعَةِ فَلَا يَدْرِي مِنَ الْبَيْتَةِ يَكْشِفُ الْحَالُ وَلَيْسَتْ الْبَيْتَةُ تَعْلَمُ بِالْقَضَاءِ.

ژباړه و تشریح:- او یقیناً حکم کولای شی په دې څخه کولې. په امانت کې، د امانت د ضامن کیدو دوچې. نو نشته خلاصی دگواهانو نه. یعنې دقاضی په عدالت کې به په دې باندې گواهان قانموې. چه دا لقطه ده. لپاره دښکاره کیدو دحال. دلقطه، چه واقعی دا لقطه ده که غصب دې. اوکه څوک دا اووانی چه گواهان خو په هغه صورت کې قانمولې شی. چه مدعی څه دعوی اوکړي. اومدعی علیه دهغې نه منکر وی. او دلته خو مدعی علیه نشته. نوییا دگواهانو څه اړتیا شو؟ نو ددې نه ځواب ورکوی. اوفرمانی. اونه دی گواهان چې قانمولې شی لپاره د فیصله. د ادا قاضی په لقطه باندې دچا لپاره فیصله اوکړي. بلکه گواهان خو ددې لپاره قانمولې شی. که دلقطه حال ښکاره شی. چې دا په حقیقت کې لقطه ده. چه قاضی ده ته د خرچ کاوه حکم اوکړي. اوکه غصب دې. چه د تصرف کولونه یې منع کړي.

وَأَنْ قَالَ لَا يَنْتَهِي بِقَوْلِ الْقَاضِي لَهُ اتَّفَقَ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا قُلْتُ حَتَّى تَرْجِعَ عَلَى الْمَالِكِ إِنْ كَانَ صَادِقًا، وَلَا يَرْجِعُ إِنْ كَانَ غَاصِبًا.

ژباړه و تشریح:- اوکه اووانی. دملتقطه. چې نشته گواهان زما سره. په لقطه باندې. نووانی به قاضی ده ته ته خرجه کوه په دې. دملتقطه باندې، که یې ته رښتیني په هغه څه کې چې ته یې وائي. په لقطه د لقطه دپه تردې چې وابه اخستې شی. د هغه خرجه کومه چې ده په لقطه باندې خرچ کړې وی. که وی دې رښتیني. اونه به شی اخستي دمالک نه. د هغه خرجه کومه چې ده کړې وی. که وی دې دروغ ژن.

وَقَوْلُهُ فِي الْكِتَابِ وَجَعَلَ الثَّقَّةَ دَيْتًا عَلَى صَاحِبِهَا إِشَارَةً إِلَى أَنَّهُ إِذَا رَجِعَ عَلَى الْمَالِكِ بَعْدَ مَا حَصَرَ وَلَمْ يَكُنْ الْقَطْعُ إِذَا نَزَلَ الْقَاضِي الرَّجُوعَ عَلَى الْمَالِكِ، وَهَذَا بِرِوَايَةٍ وَهَذَا الْأَصَحُّ.

ژباړه و تشریح:- اودا وينا دده د صاحب دقدوری. چې اوبه گرځولې شی خرجه پور په مالک د دې دملتقطه باندې، په دې کې اشاره ده. دې ته چې دې دملتقطه به اخلی. ددغه خرجه. دمالک نه روسته ددې نه چې حاضر شی. دمالک احوال دا وی. چه خرجه شوې نه وی لقطه. بلکه موجوده وی. او چې دخرچې کولونه وړاندې. شرط کړي وی قاضی اخستل د خرچې د مالک نه. یعنې ملتقط به په هغه صورت کې د مالک نه هغه خرجه اخلی. کومه چې ده په لقطه لگولې وی. چه کله مالک پیدا شی. اولقطه دملتقط سره موجود وی. هغه یې خرجه کړې نه وی. اوبله دا چې ملتقط په لقطه باندې خرجه دقاضی په حکم سره کړې وی. اوقاضی ورته دا هم وئیلی وی. چه دا خرجه به ستا د اړخه په مالک باندې پور شی. نوکه دمالک پیدا کیدو په وخت کې لقطه د ملتقط سره موجود نه وی. یا قاضی ورته د خرچې کولو حکم کړې وی. خودا یې ورته نه وی وئیلې. چه دا خرجه به ته د مالک نه اخلی. ستا به په هغه باندې پور شی. نوپه دې دواړو صورتونو کې به مالک نه خرجه نه اخلی. ځکه چې په اول صورت کې خولقطه موجود نه ده. نوڅه به دمالک نه دهغې خرجه واخلی. اوبه دوهم صورت کې چې ورته قاضی صرف د خرچې کاوه حکم کړې دې. د مالک نه دخرچې اخستلو وعده یې ورسره نه ده کړې. اودا پوروايت دې. اودا اصح روايت دې. د هغه دمالک څخه به هله خرجه اخلی. چه قاضی ورته دا وئیلی وی. چه دا خرجه ته کوه. دا به ستا د اړخه په مالک باندې پور شی. اودې روايت ته یې اصح روايت ځکه افرمائیل. چه دبعضې احنافو د قول دا قول دې. چه قاضی ورته صرف دومره وئیلی وی. چه ته په دې لقطه باندې خرجه کوه. که دا وعده یې ورسره کړې هم نه وی. چه دا خرجه به درته مالک درکوی. نوییا هم ملتقط د مالک نه خپله خرجه اخستي شی.

دخپلې خبر چې اخستلو لپاره لقطه دخپل ځان سره ابارول

قَالَ (وَأَذَا حَصْرًا) يَعْنِي (الْمَالِكُ قَبْلَ لِقْطِ أَنْ يَخْتَصِمَ مِنْهُ حَتَّى يُخْرِجَ الثَّقَّةَ) (لَا يَخِي بِثَقَّتِهِ فَصَارَ كَأَنَّهُ اسْتَفَادَ إِلَيْكَ مِنْ

چېرې فاحشه النبیمة

زېاده وڅرخه: فرمائی: ابو الحسین قدوری: ښه کله چې حاضر شوی یعنی مالک: دلقطه: نو دملتقط لپاره جائز دی چې منع کړي دا: دلقطه: دده: مالک: نه تردې چې ورکړی ورته خرجه: کومه چې ملتقط په لقطه باندې لگولې وي: ځکه چې دا: دلقطه تذکیر دضمیر په اعتبار د مذکور سره دي. او یا دا تذکیر د ضمیر نه د مال په اعتبار سره ذکر کړې دي: ژوندې پاتې شوي ده په خرجه دده: دملتقط، که ده پرې خرجه نه کوله. خو لقطه به هلاکه شوې وه: نو دا داسې شوه. لکه چې حاصل کړې ده: مالک: ملکیت: دده: دملتقط: دا څه، نو مشابه شوه د مبيع سره، یعنې ترخپورې چې بائع ته د مبيع قیمت نه وي ملاؤ شوې ده لپاره دا جائز دی. چه مبيع مشتری ته د ورکولو نه ایساره کړي.

وَأَقْرَبُ مِنْ ذَلِكَ رَأَايَ فَإِنَّ لَهُ الْخَبْسَ لَا شَيْعَاءَ الْجَعْلَ لِمَا ذَكَرْنَا،

هل القصة ① الاستيفاء تمام (پوره)، حاصلول ② الحبس بندیز ③ الجعل مزدوری

زېاده وڅرخه: او زیات نزدې ددې: مبيع: نه: دلقطه: ته، یعنی وړاندې مثال خود مبيع وو. چه لقطه د مبيع پشان ده. اوس دلته دلقطه لپاره بل نظیر پیش کوی. چه هغه د مبيع نه هم زیات مشابه دي دلقطه سره. واپس کول د غلام تختیدلی دي. دخیل مالک ته، یعنی چې دچا نه غلام اوتختی. او بل څوک شي ورله راوړي. خود هغه شي په خوراک ځکاک او په راوستلو خرجه شوې وي: نو جائز دی دده: واپس کونکی دغلام لپاره بندول: دغلام دخپل خان سره، چه مالک ته شي نه ورکوي: لپاره د حاصلولو دجعل: چه څلویښت رویی دی لکه چې وړاندې به ددې تفصیل راشي: د هغه امله کومه چې موږ ذکر کړه. په دې قول سره چه: لاله یی بڼفته، نو لکه څنگه چې لقطه د ملتقط په خرجه باندې ژوندې پاتې شوې ده. دغه ډول تختیدلې غلام د واپس کونکی په خرجه باندې ژوندې پاتې شوې دي. او ده ته د واپس کیدو قابل پاتې شوې دي.

أَمَّا لَا يَنْقُطُ دَيْنُ النَّفَقَةِ بِهَلَاكِه فِي يَدِ الْمَلْتَقِطِ قَبْلَ الْخَبْسِ،

زېاده وڅرخه: بیا نه ساقطیږي پور د خرچې په هلاکت دلقطه په لاس دملتقط کي وړاندې د ایسارولو نه، یعنې کومه خرجه چې ملتقط په لقطه باندې کړې وي. هغه دده دا څه په مالک باندې پور دي. څوکه په دې مهال کي دغه لقطه هلاکه شوه. نو ملتقط د مالک نه دهغي تاوان اخستی شي.

وَيَنْقُطُ إِذَا هَلَكَ بَعْدَ الْخَبْسِ لِأَنَّهُ يَصِيرُ بِالْخَبْسِ شَيْعَةً الرَّهْنِ.

زېاده وڅرخه: اوسا قاطری پور: دملتقط کوم چې دخرچې په صورت کي په مالک باندې دي: روسته دایسارولو نه: یعنې کله چې مالک راغله او هغه دخپل مال مطالبه او کړله. او ملتقط ورته اوونیل. تاته به خپل شي هله درکوم چه په دې باندې ما کومه خرجه کړې ده. چه هغه ماته را کړې. نو مالک ته شي د هغه شي ورکولو نویې دې صورت کي که دغه لقطه هلاکه شوه. نو ملتقط د خرچې خپلې مطالبه د مالک نه نشي کولې: ځکه چې دا: دلقطه اوند کیر دضمیر په تاویل د مال سره دي: گرځي په ایساریدو باندې مشابه گانې سره، یعنې کله چې د رهن د مرتهن سره څه شي گانې وي. خورا هن او وانی. چه زه په مرهونه باندې خرجه نه کوم. نوقاضی به مرتهن ته او وانی چه ته به دې مرهونه باندې خرجه کوه. کله چې رهن پورا دا کړلو. نو مرتهن ته ددې اجازت شته چه د رهن نه مطالبه او کړي. چه تاته به مرهونه هله درکوم. چه په دې باندې زما کومه خرجه شوې ده. هغه به ماته را کوي. نو اوس په دې صورت کي که دمرتهن د رهن نه دهغه شي منع کړلو. او به دغه مهال کي مرهونه هلاکه شوه. نو مرتهن د رهن نه د خرچې مطالبه نشي کولې.

د حرم او د حل د لقطه حكم

قَالَ (وَلَقَطَةُ الْحِلِّ وَالْحَرَمِ سَوَاءٌ) وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَجِبُ التَّعْرِيفُ فِي لَقَطَةِ الْحَرَمِ إِلَى أَنْ يَجِيءَ عَصَا جِبِّهَا لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي الْحَرَمِ (وَلَا يَحِلُّ لَقَطَتُهَا إِلَّا لِلْيَهُودِ) ()

حل اللغة: ① المنشد: تشهير کونکې

زياده وشرح:- فرماني ډاډر ابو الحسين قدوري ډاډر اولقطه د زمين حل او د حرم برابره ده. ډاډر حكم كي ډاډر اوفرماني امام شافعي ډاډر واجب دي تشهير كول تردې چې راشي مالك ددي ډاډر لقطه، يعني دا اعلان او تشهير لپاره د يو كال وغيره موده مقرر نه ده. بلكه هميشه لپاره به د هغې تشهير كوي. تردې چې مالك نې راشي ډاډر د امله د قول د نبې ډاډر نه په اړه د حرم كي ، او حلاله نه ده لقطه ددي مگر لپاره دهغه چا چې اعلان او كړې ددي ډاډر چه ما يوشې بيا موندې دي چه دچا وي. ماسره دي رابطه او كړې ډاډر

وَلَقَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (اعْرِفْ عَصَا صَاحِبِهَا وَكَاعْظَمَاءَ تَعْرِفَهَا سَنَةً) () مِنْ غَيْرِ قَصْرِ

حل اللغة: ① عقاص: كسوره ، تيلي: ② وكاء: مزې، پرې، تار

زياده وشرح:- اوزموږ ډاډر احنافي ډاډر لپاره دليل قول د نبې ډاډر دي. چه معلوم كړه او وپيژنه كڅوړه ددي ډاډر لقطې ډاډر او سپنسي ددي ډاډر لقطې ډاډر نوبيا اعلان كوه ددي ډاډر لقطه يعني دا شيان (خيزونه) دي تاته ياد وي. نوكه څوك نې نېسانه بناني. تاته به څه اشكال نه وي ډاډر يو كال پورې ، ډاډر نې ډاډر په دي حديث كي دمطلق لقطه لپاره د يو كال موده ياده كړې ده ډاډر بغيرد توپير نه ډاډر مينځ د حل او حرم په لقطه كي . نو هر كله چې نبې ډاډر د حل او حرم په لقطه كي څه تفصيل اوفرغ نه دي بيان كړي. موږ نې هم نه بيانوو ډاډر

وَلَا تَهَا لَقَطَةً، وَفِي التَّصَدُّقِ بَعْدَ مَدَّةِ التَّعْرِيفِ إِثْقَاءَ مَلِكِ الْمَالِكِ مِنْ وَجْهِ قَبْلِكَ كَمَا فِي سَائِرِهَا،

زياده وشرح:- اولبه دا چې دا ډاډر لقطه د حرم ډاډر لقطه ډاډر پشان د نور لقطاتو، نولكه څنگه چې په نور لقطاتو كي يو كال اعلان كول دي. او د يو كال نه روسته دهغې نه فائده اخستل جائز دي. نودغه ډول به د حرم لقطه هم وي ډاډر او په صدقه كولو كي ډاډر لقطه ډاډر روسته د موده د تشهير نه ډاډر چه يو كال دي ډاډر پاته پاتي كول د ملك د مالك دي. په ي وه طريقه، ډاډر يعني چې يو كال تير شي. او دهغې نه روسته لقطه صدقه كړې شي. نو دا هم يو ډول د لقطه ساتنه دي. څكه چې دهغې لقطه د صدقه ثواب به ورته ملاو شي ډاډر نومالك كيږي به ډاډر ملتقط د لقطه د حرم ډاډر لكه څنگه چې په ټولو لقطاتو كي ډاډر ملتقط د يو كال تشهير نه روسته د لقطه مالك جوړيږي. كه فقير وي ډاډر

وَأَوَّلُ مَا رَوَى أَنَّهُ لَا يَحِلُّ إِلَّا لِقَطَاتِ الْأَلْيَتِ الْغَرِيفِ،

حل اللغة: ① الالتقاط: د لارې نه راوچتول

اوناويل دهغه حديث چې روايت نې كړې دي ډاډر امام شافعي ډاډر دا دي. چه حلال نه دي راوچتول ډاډر حرم د لقطه ډاډر مگر لپاره دا اعلان كولو ، ډاډر چه يو كس نې په دي نيت راوچته كړي. چه زه به نې اعلان او كړم. او كه

١) من حديث زيد بن خالد الجهني ډاډر أخرجه البخاري في اللقطة باب ٤ رقم ٢٤٢٩ ومسلم في اللقطة رقم ١ وأبو داود في اللقطة باب ١ رقم ١٧٠٠ والترمذي في الأحكام باب ٣٥ وابن ماجه في اللقطة باب ١ رقم ٢٥٠ وأحمد في المسند (١١٥٤) والنسائي في السنن الكبرى (٤١٩٣) رقم ٥٨١٤.

٢) من حديث زيد بن خالد الجهني ډاډر أخرجه البخاري في اللقطة باب ٤ رقم ٢٤٢٩ ومسلم في اللقطة رقم ١ وأبو داود في اللقطة باب ١ رقم ١٧٠٠ والترمذي في الأحكام باب ٣٥ وابن ماجه في اللقطة باب ١ رقم ٢٥٠ وأحمد في المسند (١١٥٤) والنسائي في السنن الكبرى (٤١٩٣) رقم ٥٨١٤.

ته دا وائي چه دا حکم خويه عامولقطاتو کي دي. چه د لقطه راجتول صرف په دي غرض باندې پکار دي. چه ددي تشهير او کړي. او اعلان ئي او کړي. نوبيا دحرم د تخصیص څه وجه شوه. نودهغي وجه بيانوي.

وَالْغَيْصُ بِالْغَرَمِ لِيَأْنِ أَنَّهُ لَا يَنْقُطُ الْغَرَمُ إِلَّا بِإِذْنِ الْغَرَامِ أَهْلُ الْغَرَامِ طَاهِرًا.

هل اللغة: ① الغرابة جمع د غريب ده مسافر

زياده وتريح - او تخصیص (لقطه) په حرم پورې (يعني نبي ﷺ) دلقطه نسبت او اضافت حرم ته او کړلو. نوبه دي باندې تخصیص پيدا شو. لپاره دييانولوددي خبرې وو. چه نه ساقطيري اعلان (او تشهير) کول په دي (لقطه) دحرم کي. ددي امله چې دا (الحرم) ځانې د مسافرو دي. په ظاهره ، (يعني حرم شريف ته د ټولي دنيا نه خلگ راځي. او عمره يا حج کوي. او بيا خپلو خپلو وطنونو ته واپس کيږي. نو دچا په زړه کي به دا خيال راتلو. چه د لقطه اعلان خو ددي لپاره کولې شي. چه مالک ئي راشي. خويه حرم کي چونک اکثریت د مسافرو وي. او هغوی خپلو وطنونو ته واپس ځي. نو د حرم په لقطه کي د اعلان کاوه څه فائده نشته. ځکه چې هغوی به د خپلو ملکونو نه خدائي خبرشه چې دوباره راشي. نو ددي گمان او خيال د لرې کاوه لپاره نبي ﷺ د حرم د لقطه تخصیص او کړلو چه دحرم لقطه د اعلان د مودې په اړه کي د نورو ځايونود لقطو نه مختلفه نه ده. بلکه لکه څنگه چې د نورو ځايونوبه لقطاتو کي ديو کال تشهير شرط دي. دغه ډول دحرم په لقطه کي هم دي.

وَأَذْهَبَ رَجُلٌ فَأَدْعَى الْلُقْطَةَ لَمْ تَدْفَعْ إِلَيْهِ حَتَّى يُقِيمَ الْبَيْتَةَ. فَإِنْ أَغْطَى غَلَامًا حَالًا يَلْمُ لُقْطًا أَنْ يَدْفَعَهَا إِلَيْهِ وَلَا يُجِبُ عَنْهُ ذَلِكَ فِي الْقَضَاءِ. وَقَالَ مَا لِكَ وَالشَّافِعِيُّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى: يُجِبُ، وَالْعَلَامَةُ وَمِثْلُ أَنْ يُسَمِّيَ وَزْنَ الدَّرَاهِمِ وَعَدَّهَا وَوَكَّاهَا وَوَعَاَهَا.

هل اللغة: ① الوكاه رسي، مړې ② الوعاء لوبښي

زياده وتريح - فرماني (ابو الحسين قدوري ﷺ) او کله چې حاضر شي يوسړي اودعوی ئي او کړله د لقطه (چه دا زما ده) نو نه به شي ورکولې ده (مدعي) ته تر دې چې گواهان قائم کړي (او هغوی دا گواهي ورکړي. چه دا لقطه ددي مدعي ده) که هغه (مدعي) او خودله څه نښانه (چه زما په څيز کي دا نښانه ده. او واقعې هغه نښانه په لقطه کي وي) نوجانزشو لپاره د ملتقط چې ورکړي هغه (لقطه) ده (مدعي) ته، او مجبوره کولې به شي په دي (مور کولود لقطه باندې) په قضا (مدقاضي کي ، يعني چې مدعي گواهان قائم نکړي. صرف نښانه او نښاني. نو که ملتقط ورته لقطه ورکړي جائز ده. خو که نه ورکوي. نو قاضي ئي په ورکولو باندې مجبوره کولې نشي) او فرماني امام مالک او شافعي ﷺ چې مجبوره کولې به شي. او نښانه دا ده. مثلاً چې نوم واخلې د وزن د روپو. (چه د روپو وزن دومره دي. وزن ئي ځکه ياد کړلو. چه پخواه خويه د سپينو زرو سيکي وي. اوسيهکه وزن داره وي) او شمار ددي (روپو. چه دومره روپي دي) اود رسي (په کومه باندې چې د لوبښي خوله تړلې شي) دهغي (لقطه) اود لوبښي دهغي (چه په څه کي وي).

هَذَا أَنَّ صَاحِبَ الْبَيْتِ يَأْخُذُ بِالْقَيْدِ وَلَا يَسْأَلُ عَنْهُ فِي الْبَيْلِ، فَيُشْرَطُ الْوُصْفُ لِيُجُودَ الْمُنَازَعَةُ مِنْ دُونِهِ، وَلَا تُشْرَطُ إِقَامَةُ الْبَيْتِ لِعَدَمِ الْمُنَازَعَةِ مِنْ وَجْهِ.

هل اللغة: ① المنازعة جگړه کول

زياده وتريح - د دواړو امامانو (مالك او شافعي ﷺ) لپاره دليل دا دي. چه صاحب ديد (يعني دچا په لاس کي چې في الحال لقطه ده. چه ملتقط دي) هغه جگړه کوي دده (مدعي سره) په قبضه کي (يعني قبضه ورته نه ورکوي) او جگړه نه کوي دهغه سره په ملک کي ، (ځکه چې ملتقط خود لقطه دملکيت دعوی نه کوي) نو شرط کولې به شي (دييانول دده) وصف ، (يعني نښانه به بيانوي. چه لقطه داسې ده) د امله د وجود دجگړې نه په يو اعتبار سره ، (يعني دقبضه په اعتبار سره ، ځکه چې ملتقط ورسره په

قبضه ورکولو کي جگړه کوي. اوتنسی شرط کولې اقامت د گواهانو د امله د نشتوالی د جگړې نه په بل اعتبار سره یعنې د ملکیت په اعتبار سره، ځکه چې ملنقط ورسره په ملکیت کي جگړه نه کوي بلکه هغه په خپله دا اقرار کوي چه دا لقطه زما نه ده. لاندیز دا کله چې مدعی د لقطه د ملکیت دعوی او کړله نودلته دوي [دوه] شیان (خیزونه) دی. یو ملکیت اوبل قبضه، نو که د ملکیت دعوی وي. نوییا به گواهان ضروری وو. خودلته خو په ملکیت کي جگړه نشته. البته په قبضه کي جگړه ده. چه مدعی د ملنقطه نه قبضه غواړي. او ملنقطه ورته قبضه نه ورکوي. نوددې لپاره به دومره کافی وي چه مدعی ورته د لقطه نښانه بیان کړي چه زما د خیزدا نښانه او علامه ده. نوییا به قاضی ملنقطه ته د لقطې سپارلو حکم کوي.

وَقَالَ الْبَدْحِيُّ مَقْصُودُكَ الْبَلَاءُ فَلَا يَسْتَقِفُّ إِلَّا بِحُجَّةٍ وَهُوَ الْبَيِّنَةُ اغْتِيَابًا بِالْبَلَاءِ إِلَّا أَنَّهُ يَحِلُّ لَهُ الدَّفْعُ عِنْدَ إِصَابَةِ الْعَلَامَةِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَعَرَفَ عِقَابَهَا وَعَدَّهَا فَأَذْفَقَهَا إِلَيْهِ) (۱)

حد اللقطة: ① الإصابة: رسیدل ② عقاص: کسوره

ژباړه وشریح: -- اوزمونې [د احنافو] لپاره دلیل دا دي. چه قبضه حق مقصودی دي پشان د ملک. نو مستحق کیږي [د مدعی د قبضې] مگر په دلیل سره، او هغه [د دلیل] گواهان دي. د امله د قیاس نه په ملک باندې، یعنې لکه څنگه چې ملکیت د گواهانو نه بغیر نه ثابتیږي. دغه ډول به قبضه هم بغیر د گواهانو نه نه صحیح کیږي. او که ته دا وائي چه هر کله بغیر د گواهانو قانومونه د مدعی قبضه نه صحیح کیږي. نوییا د لقطه د نښانه خودلو فائده څه شوه؟ نوددې ځواب دا ورکوي. چه [د البته دومره ده چې جائز دی دده] [د ملنقطې] لپاره ورکول [د لقطه مدعی ته] په وخت د صحیح کیدو د نښې. یعنې چې مدعی کومه نښانه اوبشانی. چه کوم خیزتا موندې دي. هغه زما دي. او د هغې دا نښانه ده. او هغه نښه صحیح وي. نود ملنقطه لپاره لقطه ورکول جائز شوی. د امله د قول د نښې نه، چه که راغلو ملک ددي [د لقطه] اوخودنه ئې او کړله دهغې د کسورې [چه په فلائی ډول لوښی یا شی کي وي] او شمرنې او کړنو دهغې [چه د لقطه مقدار دومره دي] نو ورني کړه هغه [د معرف] ته،

وَعَدَّ الْإِلَاحَةَ عَلَاً بِالشُّهُورِ وَقَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الْبَيِّنَةُ عَلَى الدَّعَى} (۱) الْحَدِيثُ

ژباړه وشریح: -- اودا [د قول د نښې] چې ورني کړه [لپاره د اباحت دي] یعنې حکم ته دي. کله چې مدعی د لقطه نښانه اوخودله. نو که ته ئې ورکوي. ستا لپاره ورکول مباح اوجائز دی. دا نه چې ورکول واجب دی. اودا حکم د نښې [چه په اباحت باندې حمل کوو] په وجوب باندې ئې نه حمل کوو. [لپاره د عمل کولو په مشهور حدیث باندې او هغه قول د نښې] دي. چه گواهان په مدعی دي. ولوله حدیث تر آخر: پورې یعنې اوقسم په منکر دي. نویه دي زیر بحث مسئله کي هم څوک چې د ملکیت دعوی کوي. د دي حدیث مطابق په هغه باندې گواهان پیش کول ضروری دی. ځکه چې دي مدعی دي. او د مدعی لپاره دخپلې مدعا په ثابتولو باندې د گواهانو اړتیا وي. او امام شافعی [رحمه الله] چې کوم حدیث مستدل گرځولي دي. دهغې نه مدعی ته صرف د لقطه په نښانه خودلو باندې دهغې د ورکولو وجوب معلومیږي. نویه حدیثونکي تعارض راغله. نود تعارض ختمولو لپاره مو د امام شافعی [رحمه الله] مستدل په اباحت باندې حمل کړلو. او حدیث مشهور په وجوب باندې.

وَأَعْدَيْتُهُ كَفِيلًا إِذَا كَانَ بَدْعُهُ إِلَيْهِ اسْتِيفَاقًا، وَهَذَا بِالْإِعْلَافِ، لِأَنَّهُ بَاعْدُ الْكَفِيلِ لِنُفْهِهِ، بِإِعْلَافِ الْكَفِيلِ لِأَنَّهُ غَابَ عِنْدَهُ

ژباړه وشریح: -- او بوا به اخلي [د ملنقطه] ده. [د مدعی] نه ذمه وار [که دا لقطه دده نه وه. او ددي بل مالک پیدا شو. نو ته به ئې ذمه وار ئې] کله چې ورکوي [د ملنقطه] دغه لقطه ده [د مدعی] ته، لپاره د محکم

(۱) من حدیث ابی بن کعب [رحمه الله] أخرجه مسلم فی اللقطة رقم (۵۸۱۴)۔

(۲) من حدیث ابن عباس [رضی الله عنهما] أخرجه البيهقي فی السنن الكبرى (۵۴۱۵) رقم (۱۰۸۰۳)۔

گاهه ځيرې او دا ډډمه واراخستل ځير داخلاف نه دی. ډډتولو امامانو په نيز ډمه واراخستل صحيح پکار دی ځکه چې دې ډډملقطه ځخې ډمه وار لپاره دخپل خان، ډډيعنی فائده ئې ده ته راجع ده. مثلاً که سهار خدايې دې نه کي ښکړي، دمدعي دروغ ثابت شي. نوپه ملتقط باندې تاوان نه وي ځکه په خلاف ډمه وار نيولو لپاره د وارث چې غائب وي دده ډډمورث نه ډډيعنی که دمری ميراث وارث ته ورکوي. نو د وارث نه په دې خبره ډمه وار نه اخلي ځکه يقيناً دې د مری وارث دې. او بل څوک نشته ځکه چې د ميراث په مسئله کي چې کوم وارث موجود دې. دهغه حق ثابت دې. او دا يوه وهمی خبره ده. چه کيداي شي بل وارث هم وي. نو ثابت څيزه دوهمی شي لپاره نشي موقوف کولې. اوپه زير بحث مسئله کي د مدعي سره چونکه گواهان نشته. نو دده حق ثابت نه دې. نو دا احتمال کيداي شي. چه ددې لقطه مالک بل څوک وي نو چونکه دلته د مدعي حق ثابت نه دې. ځکه که د مدعي نه ډمه واراوخلي. نو دا صحيح ده.

د مدعي تصديق نه روسته هغه ته د لقطه ورکولو حکم

وَأَذْأَصِدْقَةً قِيلَ لَا يُجْزِئُ عَلَى الدَّائِمِ كَالْوَكِيلِ بِقَبْضِ الْوَدِيعَةِ إِذَا صَدَّقَهُ.

ژباړه وتریخ:-- او کله چې تصديق اوکړي ډډملقطه دمدعي ډډنوښلی شوی دی چې نه به شي مجبوره کولې ډډملقطه په ورکولو ډډلقطه مدعي ته ډډپشان دوکيل په قبض کولو د امانت کله چې تصديق اوکړي دهغه ډډوکيل مودع، يعنی مثلاً زيد دخالد سره امانت کيځودلو. او بيا بل کس راغلو. دا ئې اووښل. چه زه زيد وکيل يم. هغه رايرېلي يم. دهغه امانت ماته راکړه. او خالد ئې تصديق هم اوکړي. خود تصديق نه روسته هم خالد په دې باندې نشي مجبوره کولې. چه ده ته امانت ورکړي.

وَقِيلَ يُجْزِئُ لَأَنَّ الْمَالِكَ مَا هُوَ غَيْرُ ظَاهِرٍ وَالْوَدِيعَةُ مَالِكٌ ظَاهِرٌ،

ژباړه وتریخ:-- اووښلی شوی دی چې مجبوره کولې به شي ځکه چې ملتقط تصديق اوکړي دمدعي ځکه چې مالک په دې باب ډډلقطه کي، ښکاره نه دي. ځکه چې ملتقط ته پته نه لگي. چه واقع دا ددې لقطه مالک دي. اومودع ډډپه مسئله د امانت کي مالک دې ښکاره ځکه چې هغه ورته په خپل لاس امانت ورکړي وو. نو مودع ته پته ده. چه دا د فلاني امانت دي.

وَلَا يَتَصَدَّقُ بِاللِّقْطَةِ عَلَى غَنَى لِأَنَّ الْمَأْمُورَ بِهِ هُوَ التَّصَدُّقُ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ { فَإِنْ كَرِهْتَ أَنْ يَغْنَى صَاحِبُهَا } فَلْيَتَصَدَّقْ بِهِ { وَالصَّدَقَةُ لَا تَكُونُ عَلَى غَنَى فَأَشْبَهَ الصَّدَقَةَ الْمَفْرُوضَةَ

ژباړه وتریخ:-- ډډهر کله چې د اعلان او تشهير نه روسته هم مالک پيدا نشي. نوپه دې صورت کي او صدقه کولې به نشي لقطه په غنی باندې. ځکه چې دکوم څيز حکم ورکړي شوې دې ډډيعنی نبی ئې حکم ورکړي دې. هغه صدقه کول دی. د امله د قول د نبی نه ډډپه اړه د لقطه کي ځکه که رانغله يعنی مالک ددې ډډلقطه دا اعلان او تشهير نه پس ډډنوصدقه دې اوکړي ډډملتقطه په هغې ډډلقطه او صدقه نه کيږي په مالدار باندې نو مشابهه ده دا صدقه د فرضي صدقي سره، ډډا فرضي صدقه لکه زکاة وغيره په مالدار باندې نه کيږي. نو دغه ډول به د لقطه صدقه هم په مالدار باندې جائز نه وي.

{ وَإِنْ كَانَ الْمُتَلَقِّطُ غَنِيًّا لَمْ يَجِزْ لَهُ أَنْ يَنْتَقِمَ مِنْهَا } وَتَالِ الشَّافِعِيُّ: يُجْزِئُ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ أَنِّي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ { فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا قَدْ قَعَبَهَا إِلَيْهِ وَلَا لَاقِيَ مِنْهَا } وَكَانَ مِنَ الْمَيَاسِرِ، شتمن

ژباړه وتریخ:-- او که چيرته وي ملتقط د مالدار نوځنی نو جائز نه دی دده ډډملتقط لپاره چې فائده اخلي ددې ډډلقطه نه، اوفرمانی امام شافعي ډډجائزه ډډچه مالدار ملتقط د لقطه نه فائده اخلي د امله د قول د نبی نه په حديث دابی بن کعب ځکه چې کي ډډچيرته راغله مالک ددې ډډلقطه نو ورنې کړه ځکه کعب ډډد مالدارانو ځنی، او که رانغله نو فائده اخله ته په هغې ډډلقطه سره، اووو ډډحضرت ابی بن

وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْبَاءُ لِلْفَقِيرِ حَمْلُهُ عَلَى رَفْعِ صَيَانَةٍ مَا وَالْفَقِيرُ يُشَارِكُهُ فِيهِ.

زباده وشرح:- اوبله دا چې شان دا دي يقينا مباح گرځولې شي دده (فقير) خسته ده. د فقير لپاره د لقطه نه لپاره د اماده کولو دده (فقير) په اوچتولو (د لقطه) چې ساتنه اوشی ددې (لقطه) يعنې د فقير لپاره د لقطه نه فائده اخستل ددې لپاره جائز شوې ده. چه فقير به ددې لالچ د امله لقطه راوچته کړي که مالک نې پيدا نشو. نوزه به ترې فائده واخلم. اوبه دې طريقه به د لقطه ساتنه اوشی. اومالدار شريك دې دده (فقير) سره په دې (ساتنه کي) يعنې لکه څنگه چې د فقير په راوچتولوباندې لقطه محفوظ کېږي. نودغه ډول د توانگر په راوچتولو سره هم لقطه محفوظ کېږي. نو لکه څنگه چې د فقير لپاره د لقطه نه نفع اخستل جائز دی. دغه ډول به د مالدار لپاره هم جائز وي.

وَلَمَّا سَأَلَ الْفَقِيرُ فَلَا يَسْأَلُ إِلَّا بِرِضَاةٍ لَا يَخْلُقُ النَّصُوبَ وَالْإِبْرَاءَ لِلْفَقِيرِ لِمَا رَوَيْنَاهُ وَأَوَّلًا مَخْرَجًا

زباده وشرح:- اوزموږ (د حنا) لپاره دليل دا دي. چه دا (لقطه) او تذكير د ضمير په اعتبار د مال سره دې مال د بل دې (چه مالک غايبه دې) نو نه مباح کېږي فائده اخستل په دې (مال دغیر) مگر په رضا (د مالک) د امله دا طلاق د نصوصو نه (چه هغې حرام کړې دې تعرض کول دبل مال ته مگر په رضا د هغه لکه الله تعالی چې فرمايلى دی. «لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ» نو عامه قاعده خودا ده. چه دبل چا مال د هغه د اجازت نه بغير جائز نه دي. البته په زير بحث مسئله کي فقير دې نه مستثنى دې. اواباحت (د مال د غیر) د فقير لپاره راغلې دې د امله د هغه حديث نه چې موږ نې روايت کړې دې. (چه نبی ﷺ د لقطه په اړه کي فرمايلى دی. چه د اعلان نه روسته د لقطه مالک پيدا نشي. نو هغه دې صدقه کړي. نو معلومه شوه. چه لقطه اباحت جائز دي. خود صدقه په حيثيت چې په چا باندې صدقه کېږي. هغه ته ورکړې شي. اويا په اجماع باندې (يعنې لقطه په فقير باندې جائزه په مالدار جائزه دي).

فَيَنْبَغِي مَا رَوَاهُ عَلَى الْأَصْلِ، وَالْفَقِيرُ مَحْبُورٌ عَلَى اخْتِيارِ إِحْتِمَالِ اِتِّقَانِهِ فِي مَدَّةِ التَّعْرِيفِ، وَالْفَقِيرُ قَدْ يَتَوَاتَى لِإِحْتِمَالِ اِسْتِقْنَاهُ فِيهَا

هل اللغة: ① يتوالى: كوتاهاى كوى

زباده وشرح:- نو پاته به پاتې شي هغه چې سوا وي دده (فقير) نه خپل اصل باندې (چه د توانگر لپاره صدقه جائز نه ده) اومالدار حمل کړې شوې دي په اخستلو باندې د امله دا احتمال د فقير کيدو دده (د لقطه) په موده د تشهير کي، (يعنې که د لقطه راخستو په وخت کي اگر چه ملتقط مالدار وي. خوبيا هم دې په اميد لقطه راخلي. چه کيداي شي د يوکال تشهير په موده کي زه غريب شم. نو دا لقطه به ماته پاتې شي. اوزه به پرې نفع واخلم. اوفقير کله هغه سستی کوى (چه راخستو د لقطه کي) د امله دا احتمال دغنى کيدو دده (فقير ملتقط) په دې (موده د تشهير کي) يعنې کله فقير ددې امله د لقطه په راخستو کي) بې غورۍ او سستی کوى. چه فى الحال اگر چه زه فقير يم. خو چه ددې د تشهير يوکال تيرېږي. نو کيداي شي چه په دغه مهال کي زه توانگر شم. نو بيا به ددې لقطه نه زه فائده نشم اخستي. يعنې د مالدار او غريب دواړه لقطه راخستو کي دا احتمال شته. چه کيداي شي. چه دوى ددې لقطه نه فائده واخلي. او دا احتمال هم شته. چه کيداي شي. ددې لقطه نه د فائدي اخستلو جواز دوى لپاره پاتې نشي.

وَالْفَقِيرُ أَيْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَأْتِي الرِّمَاءَ وَهُوَ جَائِرٌ بِإِذْنِهِ

زباده وشرح:- (او پاته پاتې شو) حضرت ابى بن کعب ؓ روايت چې نبی ﷺ هغه ته دا فرمايلى وو. چه کله يوکال ته د لقطه تشهير او کړي. نو بيا ستا لپاره ددې نه نفع اخستل جائز دی. نود هغې نه خواب دا دي. چه

اونفع اخستل د ابی بن کعبه وه په حکم د امام هجړه نښې وو په هغه وخت کې اودا هلرغف اخستل د لقطه نه هه جائزه په حکم دده هلامه

د فقیر لپاره د لقطه نه د نفعي اخستلو جواز

(وَإِنْ كَانَ الْمَلْتَقُظُ فَقِيرًا فَلَا يَأْسُ بِأَنْ يَنْتَفِعَ بِهِمَا) إِنْ أَفِيدَ مِنْ تَحْقِيقِ النَّظَرِ مِنَ الْحَائِزِينَ وَهَذَا إِجْمَاعٌ وَالذَّهْرِيُّ الْقَبِيرُ غَيْرُهُ

ژباړه و تشریح: - اوکه چیرته وی ملتقط فقیر، نو نشته باک په دې چې فائده واخلي ددې د لقطه نه ځکه چې په دې د نفع اخستلو کې د لقطه نه هه کوښښ کول دی په ځيگره کې د دواړو طرفونو هجړه اړخ د ملتقط دې چې ده لپاره ترې نفع اخستل جائز شو. او اړخ د مالک دې ځکه چې ده ته به ثواب ملاو شي هه اوددې امله هجړه په دې کې د جانيو ځيگره ده هه جائز دی ورکول ددې د لقطه نه فقیر ته سوا ددې د ملتقط نه، هه یعنې لکه څنگه چې د ملتقط لپاره چې دې فقیر وی. ددې لقطه نه نفع اخستل جائز دی. دغه ډول که دده نه سوا بل فقیر وی. هغه ته ورکړي شي. نو هغه لپاره ترې هم نفع اخستل جائز ده هه

(وَكَذَا إِذَا كَانَ الْفَقِيرُ أَبَا أَوْ ابْنَةً أَوْ زَوْجَةً) وَإِنْ كَانَ هُوَ غَنِيًّا) إِنْ أَدَّكَ زَكَاةً، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ژباړه و تشریح: - اودغه ډول د حکم دې هه کله چې وی فقیر پلار دده د ملتقط هه یا خوښي دده، اویا ښځه دده، اگرچه وی دې د ملتقط په خپله هه مالدار، د هغه امله نه چې موږ ذکر کړله هه په دې صورت کې د جانيو فائده ده. فقیر ته د نفعي اخستلو فائده ده. او مالک ته د ثواب ملاویدو فائده ده هه الله تعالی ښه پوهیږي.

کتاب الاباق

ژباړه و تشریح: - هه کتاب د تختیدلي غلام د احکامو په بیان کې هه دې.

د تختیدلي او ورک شوي غلام د رانیولو حکم

(الْأَبْقُ أَخَذَهُ الْفَصْلُ فِي حَقِّ مَنْ يَفْقَهُ عَلَيْهِ) إِنْ أَفِيدَ مِنْ أَحْيَائِهِ، وَأَمَّا الضَّالُّ فَقَدْ قِيلَ كَذَلِكَ، وَقَدْ قِيلَ تَرْكُهُ الْفَصْلُ لِأَنَّهُ لَا يَزِيدُ مَكَانَهُ فَيُجِدُّهُ الْمَالِكُ وَلَا كَذَلِكَ الْأَبْقُ

حل الفقه: ① الضال ورک شوي څيز ② احياء ژوندي کول ③ لا يبرح هميشه به وي

ژباړه و تشریح: - تختیدلي غلام رانیول دده غوره دی هه دې راوینسي هه په حق دهغه چا کې چې وی مضبوط په هغه هه غلام باندې، هه یعنې چې وی نیسي. او د نیولو نه روسته ئې ساتنه کولې شي هه ځکه چې په دې د رانیولو هه کې ژوندي کیدل دده هه غلام دی، په حق دمولی کې، یعنې کله چې غلام د خپل مالک نه او تڅښی. نو مالک دهغه نه فائده نشی اخستې. نو دا داسې شوه. لکه چې سړي د مړي نه فائده نشی اخستې. نو غلام ابق په حق د عدم نفع کښې د میت سره مشابه شو هه او هرچه ورک شوې غلام دې نووئیلې شوی دی چې دغه ډول حکم دې هه یعنې دده رانیول غوره دی. ځکه چې په دې کې دمولی لپاره ددې ورک شوی غلام ژوندون دې هه اووئیلې شوی دی چې پریښول دده هه ورک شوی غلام هه غوره دی هه رانیولونه هه ځکه چې دې هه ورک شوی غلام هه به په ځانې باندې موجود وی. هه دهغه څخه به نه اخوا کېږي. او مالک به ورپسې دغه ځانې راشي. چه زما خوږه فلاښی ځانې کې غلام پاتې شوې دې هه نواوړه مومی ده هه عبدضال لرې هه مالک دده هه اونه دې دغه ډول تختیدلي غلام هه ځکه چې هغه دخپل مالک نه پټیږي. نو د عبد ابق رانیول غوره دی. د پریخودو نه هه

لَمْ أَجِدِ الْأَبْقُ يَأْتِي بِهِ إِلَى السُّلْطَانِ لِأَنَّهُ لَا يَقْدِرُ عَلَى حِفْظِهِ بِنَفْسِهِ، بِجَلَّافِ اللَّقْظَةِ، لَمَّا ذَا رَفَعَ الْأَبْقُ إِلَيْهِ يَحْبِسُهُ، وَلَوْ رَفَعَ الضَّالُّ لَا يَحْبِسُهُ لِأَنَّهُ لَا يُؤْمَرُ عَلَى الْأَبْقِ الْإِبَاقُ تَائِيًا، بِجَلَّافِ الضَّالِّ

زياده وشرح:- بيا رانيونکي د تختيدلي غلام «يعنی چې چانيولي وي» رابه ولى دې «عبد آق» ته بادشاه ته، ځکه چې دې «آخځ» قدرت نه لري د سانه دده «عبد آق» په خپله «ځکه غلام خوښه خوښه نه ايسار يري نودده لپاره به د محفوظ خانې اړتيا وي د څو کيدار اړتيا وي د خوراک ځکاک اړتيا وي» په خلاف د لقطه «ورک شوې څيز، ځکه چې لقطه خوښې جان څيز دي. د سرکشي او تختيدو ويره به کي نشته. نوملنقط به لقطه د خان سره ساتي» بيا کله چې بوتلې شي تختيدلي غلام بادشاه ته، نو قيد به نې کړي «اما» اوکه بوتلې شو «بادشاه ته» ورک شوې غلام نونه به نې بندوي. ځکه چې نشته امن به تختيدلي غلام د تختيدو نه «بلکه هغه خوجه کله هم موقع بيا مومي نوتختي به» په خلاف د ورک شوي غلام «ځکه چې هغه خود خپل مالک نه تختيدل نه غواړي. بلکه هغه سره ملاويدل غواړي. ځکه خودا واني چه زه دخپل مالک نه ورک شوي يم. نو ځکه به نشي بندولي»

د عبد آق باندې د هرج نوي مال د مطالبه هضم

قَالَ (وَمَنْ رَدَّ الْآيَةَ عَلَى مَوْلَاهُ مِنْ مِيرَةٍ لَكَ أَوْ لَكَ عَلَيْهِ غَلَّةٌ أَوْ لَكَ مِنْ دِينِهِمْ وَأَنْ رَدَّ الْآيَةَ مِنْ ذَلِكَ الْقِسْمِ) وَهَذَا الْقِسْمُ

زياده وشرح:- فرماني «ابو الحسين قدوري» اوچا چې واپس کړلو عبد آق خپل مالک ته. د مسافه د درې ورځونه يا زيات وي ددې «درې ورځو د مسافت» نه «يعنی په کوم خانې کي چې نې عبد آق نيولي وي. دهغه خانې نه دې د مالک د خانې پورې د درې ورځو مسافه او منزل وي» نودده «عبد آق نيونکي» لپاره په ده «مالک د غلام» باندې خرجه دده «عبد آق» ده څلويښت روپۍ. «يعنی که د درې ورځو په مسافه يا ددې نه زياته فاصله وه. نو مالک به دې رانيونکي ته څلويښت روپۍ ورکوي» اوکه واپس نې کړلو «دغه عبد آق خپل مالک ته» په کم مسافه ددې «مسافه د درې ورځو» نه، نو «خرجه به ورکوي» په حساب دهغې «څلويښت روپو به ورکوي. مثلاً که د يوې ورځې په مسافه باندې د لري خانې نه نې راوستې وي. نو څلويښت چې په دريو ويش کړي شي. څه سربيره ديارلس روپۍ راځي. نو څه سربيره ديارلس روپۍ خرجه به ورته ورکوي. دغه ډول که د يوې نيمې ورځې مسافه وي. نو شل روپۍ به ورکوي» اودا «احکم د څلويښتو روپو ورکولو» استحسان دي. «اعمالا نوښه گنړلې دي. اود صحابه کرامو» پرې اتفاق دي»

وَالْقِيَاسُ أَنْ لَا يَكُونَ لَهُ شَيْءٌ إِلَّا بِالْغَرَضِ وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى لَا تَمْنَعُ مَتْرَعٌ مِمَّا تَشْتَبِهُ الْقَبْدَ الضَّالَّ

زياده وشرح:- اوقياس دا دي چه نه دې وي دده «آخځ د عبد آق» دپاره، هيڅ څيز، مگر په شرط سره، اودا «د شرط لگولونه بغير اخذ د څه حقدار نه دي. نودا» قول د امام شافعي «هم دي» «يعنی چې يوکس د تختيدلي غلام مالک ته اوواني. چه زه به تاته ستا غلام راولم. خوماته به څه راکوي. نوچه مالک ورسره په څه باندې جوړه اوکړي له هغه به ورته ورکوي. اوکه د شرط لگولو او جوړې لگولونه بغير ده دخپله اړخه عبد آق اونيولو. نو» دې «رانيونکي» احسان کونکي دي په منافعو دده «عبد آق»، يعنی ده د غلام منافع خپل مالک ته واپس کړي. نودا رانيونکي په خپل دې کار کي په مالک د غلام باندې احسان کونکي دي» نومشابه شو د ورک شوي غلام سره «بلکه څنگه چې يو غلام ورک شوې وي. اويوکس هغه خپل مالک ته بوځي. نودغه نيونکي کس لپاره د ورک شوي غلام نه د څه اخستلو حق نشته. ځکه چې دا خو ده يود ثواب کار او کړلو. او احسان نې اوکړلو. نودغه ډول حکم به د عبد آق په واپس راوستو کي هم وي»

وَلَكِنَّ الْأَصْحَابَةَ رَضَوْنَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ اتَّفَقُوا عَلَى وَجوبِ أَصْلِ الْجُعْلِ، إِلَّا أَنْ يُمْضَوْا مِنْ أَوْجَبِ أَيْمُونٍ وَفِيهِمْ مَنْ أَوْجَبَ

مَادُونَهَا، (١) فَأَوْجِبْنَا الْأَرْبَعِينَ فِي مَسِيرَةِ السَّفَرِ وَمَا دُونَهَا دُونَهُ تَوْفِيقًا وَتَلْفِيفًا بَيْنَهُمَا،

هل اللغة ① الجعل خرجه ② مسيرة فاصله ③ تلفيف نرمی کول

زېاده وتړيخ - اوزمونې ډډا حنا فې ډليل دا دي. چه صحابه كرام ډه متفق شوى وو په وجوب د نفس خرچې ډه يعنى په دي باندې خوږاړه متفق دى. چه كوم كس تختيدلې غلام خپل مالك ته راولى. نو مالك به ورته پيسې وركوي ډه البته دومره ده چې په دوى ډه صحابه ډه كي هغه څوك دى چې واجب كړې نې دى څلوښت روپۍ ډه چه مالك به اخذ ته څلوښت روپۍ وركوي. لكه حضرت عمر ډه شو ډه اوپه دوى كي هغه څوك دى چې واجب كړې نې دى كمې ددي ډه څلوښت ډه نه، ډه لكه حضرت على ډه شو ډه نو موږ واجب كړلې څلوښت روپۍ په مسافه د سفر كي ډه چه درې ورځې دي ډه او كمې ډه تروپۍ مو واجب كړې ډه په هغه ډه مسافت ډه كي چې كم وي د دي ډه مسافه د سفر ډه نه، لپاره د موافقت راوستلو ډه ميسخ د آثارو كسې ډه اود جمعې راوستلو په ميسخ

ددې دواړه قسمه رواياتوكې ډه چه روايت د څلوښت روپو دي اوروايت د څلوښتو نه دكمو روپو دي ډه

وَأَلَّا يُجِبَ الْجُعْلَ أَضْلُهُ حَامِلٌ عَلَى الرَّادِّ إِذَا حَبَسَهُ تَادِرَةً فَتَحْصُلُ صَيَانَةُ أَمْوَالِ النَّاسِ

زېاده وتړيخ - اوپله دا چې واجب كول د خرچه په حقيقت كي باعث دي په واپس كولو ډه د عبد آبق خپل مالك ته. يعنى چې يو كس ته دا پته لگى. چه زه مالك ته دهغه غلام ورولم. نوماته به ضرورى زما خرچه راكوى نوددي امله هغه كس عبد آبق رانيسى. او كله چې هغه ته دا پته اولگى. كه غلام خپل مالك ته ورولم. نو هم راته څه نه راكوى. نوبيا هغه د غلام په رانيولو كي دلجسې نه اخلي ډه څكه چې نيت د ثواب ډير كم وي ډه يعنى ډير كم خلك داسې وي. چه صرف د ثواب په نيت به دچا تختيدلې غلام اونيسى. او خپل مالك ته به نې بغير د څه لالچ نه اورسوي ډه نوراځي ډه په دي طريقه چې په مالك باندې خرچه واپس واجب كړې شي ډه ساتنه د مالونود خلك و. ډه چه دضائع كيدونه به بچ شي ډه

وَالْتَقْدِيرُ بِالْمَعْمُورِ وَلَا مَعْمُورٌ فِي السَّالِ فَا مَقْتَمَةٌ،

زېاده وتړيخ - ډه اوامام شافعي ډه چې په ورك شوى غلام باندې قياس كړې دي. چه لكه څنگه د ورك شوى غلام خپل مالك ته په واپس كولو كي په مالك باندې څه نشته. دغه ډول به د تختيدلى غلام په واپس كولو هم نه وي. نو دا قياس مع الفارق دي. تفصيل نې دا بيانوي ډه اومقرر كول ډه ديو مقدار ډه ثابتيري په اوريدو سره ډه يعنى د شريعت په شرعى مقاديرو كي عقل او قياس كار نه كوي. بلكه څه چې د شارع ډه نه منقول وي. او اوريدلې شوې وي. هم هغه به مقرر كولې شي. لكه د صدقه الفطر نصاب شو. دغه ډول د زكاة د مختلفو جنسونو زكاة شو. دا واړه سماعى دي قياسى نه دي ډه اونشته سمع په اړه د ورك شوى غلام كي، نو جائز نه شو ډه قياس د عبد آبق په عبدضال باندې. اوپه عبد آبق كي هم قياس دا وو. چه په مالك باندې د عبد آبق په راوستونكي څه خرچه مقرر نكړې شي. څكه چې مالك خو ورته دا نه دي ونيلى. چه ته زما غلام راوړه. خوبيا هم مونږ هلته قياس پريخودو. څكه چې نص موجود وو. چه د صحابه اتفاق دي. اوپه عبدضال كي چونكه سمع يعنى نص نشته. نو دا به په اصل قياس پاته وي. چه عدم وجوب دي. نولندين دا شوه. چه د عبد آبق قياس په عبدضال باندې جائز نشي ډه

وَأَلَّا تُنَاجَى إِلَى صَيَانَةِ النَّاسِ دُونَهَا إِلَى صَيَانَةِ الْآبِقِ لِأَنَّهُ لَا يَتَوَارَى وَالْآبِقُ يَخْتَفَى،

هل اللغة ① الصيانة حفاظت ② يتوارى پټېږي ③ يختفى پټېږي

(١) فعن ابن مسعود ډه وجوب اربعين آخرجه عبدالرزاق في مصنفه وكذا البيهقي في سننه الكبرى (٣٣٠٦) وعن عمر ډه وجوب دينار أو إنثن عشر درهما آخرجه ابن ابي شيبة في مصنفه (نصب: ٧١٤/٣) -

وایه و سوره - اوڅکه ملا عبدالجبار فیاض په عبدالصالح باندې نه صحیح کړې چې اړتیا د ساتنه وړک
شوی غلام کم دې د دې (م حاجت) نه ساتنه د تخیدلی غلام نه، (یعنی) دورک شوی غلام ساتنه د
تخیدلی غلام په نسبت آسان دې څکه چې دې (عبدالصالح) نه پتیرې اوتخیدلی غلام پتیرې (ملاو)
تخیدلی غلام په ساتنه باندې خرچه زیاته راځی ځکه دمحموظ خانې اړتیا به وی، د څوکیدار اړتیا به
وی

وَيَقُولُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ
الَّذِي عَمَّا ذُنُوبِهِمْ يَغْفِرُ
الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ عَلَى الْأَرْضِ
الْأَمَلُ مَدَّةُ السَّفَرِ

حل اللغه: ① الرضخ: كم مسافه ② يفوض: سپارلي شي

دېاره وېرېچې: او اوازده کولې به شی کم مسافه په واپس کولو کې چې کم وي د مسافه د سفر نه، په رضامندۍ د دواړو پلرني کله چې زید د بکر تختیدلې غلام د دومره لرې نه راوړلې. چه دغه ځانې اومالک په مېنځ کې د دریو ورځو نه کم مسافه وی. نو په دې صورت کې چې د واپس کونکي اومالک په څومره خرجه باندې اتفاق راغلو. هغه هومره خرجه به د غلام مالک هغه کس ته ورکوي. چه غلام نې ده ته واپس راوستي وي. اویا به اوسپارې شی. مقرر کول د خرچې. رانې د قاضی ته. نو چه قاضی په مالک باندې څومره خرجه مقرر کړه. هغه به پرې لازم وي. او وینلی شوی دی چې تقسیمولې به شی څلویښت. پری. په دریو ورځو باندې. نو دهرې ورځې په مقابله کې دیارلس روپۍ اود روپۍ دریمه برخه شو. ځکه چې دا دې ورځې. کمه موده د سفر ده. نو دا وجه ده. چه کله یو مسافه د درې ورځو برابر یا ددې نه زیات وي. نو چه څوک دومره مسافه کوي. هغه ته مسافر وینلې شی.

د غلام قیمت د خلویټور روپونه د کموالی صورت

قَالَ (وَأِنْ كُنْتُمْ فِيمَنْهُ أُولَٰئِكَ مِنَ الْفُقَرَاءِ) قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَهَذَا أَقُولُ مُقْبِلًا.

[illegible]

يُوكَم خُلُونِيست رُوبِيه قول دامام محمد عليه السلام دي
وَقَالَ أَبُو يُونُسَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ: لَهُ أَرْبَعُونَ دَرَاهِمًا، (١) لِأَنَّ التَّقْدِيرَ بِهَا ثَبَتَ بِالنَّصِّ فَلَا يَنْصُ عَنْهَا هَذَا الْأَيْجُورُ الصُّلَمُ عَلَى الزِّيَادَةِ
بِخِلَافِ الصُّلَمِ عَلَى الْأَقَلِّ لِأَنَّهُ حَظُّ مِنْهُ.

بِجَلَدِ الصُّلْبِ عَلَى الْأَقْلَلِ لِأَنَّهُ مَقْفُوفَةٌ.

زبانده و تشریح :- اوفر مائیلی دی امام ابو یوسف رحمہ اللہ دده رحمہ اللہ واپس راوستونکی رحمہ اللہ دپارہ، څلویښت روپۍ دی رحمہ اللہ اگر چه د غلام قیمت د څلویښتونه کم وی رحمہ اللہ ځکه چې اندازہ کول رحمہ اللہ دخرچي رحمہ اللہ په دې رحمہ اللہ څلویښتو روپو پورې رحمہ اللہ ثابت شوی دی په نص سره رحمہ اللہ چه آتارد صاحبو رحمہ اللہ دی رحمہ اللہ نونه به شی کمولی ددي رحمہ اللہ څلویښتو روپو رحمہ اللہ نه، اود دې امله رحمہ اللہ چه څلویښت روپۍ منصوص علیہ دی رحمہ اللہ نه ده جائزہ صلح رحمہ اللہ بڼه مینځ د واپس کونکی اوما لک کي رحمہ اللہ په زیاتی سره رحمہ اللہ ددې څلویښت روپو، یعنی کله چې د غلام راوستونکې کس د درې ورځود مسافه په لری والی باندې تختیدلې غلام خپل مالک ته راوی رحمہ اللہ او د راوستونکی اوما لک به مینځ کي ورځود مسافه په لری والی باندې فیصله اوشی. مثلاً مالک ورته وائی. چه زه به تا نه پنځه څلویښت روپۍ د څلویښتو روپونه په زیاته باندې فیصله اوشی. مثلاً مالک ورته وائی. چه زه به تا نه پنځه څلویښت روپۍ درکم. نو دا هم جائز نه ده. ځکه منصوص علیہ څلویښت روپۍ دی. دهغې څخه به زیات نشی کولی رحمہ اللہ اوبه خلاف د صلح رحمہ اللہ بڼه مینځ د واپس راوستونکی اوما لک رحمہ اللہ په کمو رحمہ اللہ څلویښتو روپو رحمہ اللہ باندې، رحمہ اللہ یعنی چې

١) القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف عليه السلام كذا في فتح القدير (٤٠٦٥) و رد المحتار (٤٠٦٣) والدر المختار (٤٠٦٣) و رد المحتار (٤٠٧٣) نقلاً عن القول الرابع (٥٠٩١).

ګوم کس غلام واپس راوستې وی. هغه د مالک سره په دې راضی شی. چه د څلوېښتو نه کمې روپۍ مثلاً دیرش به راوستونکي د غلام ته ورکړی. نو دا جائزه څکه چې دا خودهغې څلوېښت روپۍ نه کمې دی. ملاوېه دې کی څه قیاحت نشته.

وَمِنْهُنَّ الْمُفْسُودَاتُ عَلَى الرَّذِيلَةِ مَالُ الْمَالِكِ فَبَيْنَهُمْ دَرَاهِمٌ يَسْلَمُ لَهُ شَيْءٌ وَتَحْقِيقًا لِلْقَائِدَةِ

ژباړه وتریخ:- او امام محمد رحمه الله لپاره دلیل دا دی. چه مقصود مائل کول د بل کس دی په واپس کاوه د عبدعزیز خپل مالک ته په دې لپاره چې ژوندې شی مال د مالک د معنی عبدعزیز د مالک په حق کې پشان د مری دی. ځکه چې لکه څنگه سړي د مری نه فائده نشی اخستې. دغه ډول مالک د عبدعزیز نه فائده نشی اخستی. نو عدم فائدي په اعتبار سره دې د مالک لپاره پشان د مری دی. خو چه دریمګړی واپس راوستلو. نو دا داسې شو. لکه چې ژوندې شو نو کومولی به شی ترې یوه روپۍ دې لپاره چې اوسپارلې شی ده د مالک ته څه معمولی غوندي څیز څه یوه روپۍ ده لپاره د ثابتولو فائدي څه مالک ته هم څه فائده اوری. او که د غلام قیمت څلوېښت روپۍ وی. او مالک واپس راوستونکي ته هم څلوېښت روپۍ ورکړی. نو په دې کې خومالک ته هډو څه فائده ملاو نشوه. بلکه دا خوداسې شوه. چه مالک یواجنبي غلام چې د څلوېښتو روپو وو. هغه ئې واخستلو.

دام ولده اومدبر واپس راوستلو حکم

وَأَمَّا وَلَدُ الْمَدْبُورِ فِي هَذَا عِنْدَ الْقَيْنِ إِذَا كَانَ الرَّذِي حَيًّا الْمَوْلَى لِمَا فِيهِ مِنْ أَحْيَاءِ مَلَكَهٖ وَلَوْ دَعَا بَعْدَ مَمَاتِهِ لَا جُعِلَ فِيهَا لِأَنَّهُمَا يَتَقَارَبَانِ بِالْمَوْتِ يَخْلِفُ الْقَيْنُ

ژباړه وتریخ:- ا ه ام ولده اومدبر په دې مسئله کې پشان د غلام دی. د معنی که دیوکس ته ام ولده یا مدبر غلام اوتختی. او بل کس دوی خپل مالک ته واپس راوستل. نو کوم احکام چې د عبدعزیز وړاندې تیر شول. هم هغه احکام د ام ولده اومدبر هم دی. خو په دې شرط څکه چې وی واپس راوستل د ام ولده او مدبر په ژوند د مولی کی، ځکه چې په دې راوستلو کې ژوندې کول د ملک دده د مالک دی. دې راواندې چې د ژوندون تفسیر تیر شو. او که واپس ئې کړلو. هدا ام ولده یا مدبر په روسته د مرګ دده د مالک ته، نو نشته خرجه د کول راستونکی ته ځکه چې دا دواړه څکه ام ولده ده او که مدبر. آزادیري په مرګ د مولی سره. د مولی ته او د هغه وارثانو ته ترې څه فائده نه ملاوېږی. نو واپس راوستونکي ته به خرجه دڅه ورکوی. په خلاف د غلام څه ام ولده اومدبر نه وی. بلکه خالص غلام وی. نو که دې د مولی د مرګ نه روسته هم راوستې شی. نو چونکه دده رقیب د مولی په مرګ سره نه ختمیږی. ددې امله وارثان واپس راوستونکي ته خرجه ورکوی. او وارثان به دغه غلام په خپل میراث کې اخلي.

د کومو واپس کونکو لپاره خرجه نشته؟

وَلَوْ كَانَ الرَّادُّ أَوَّلَ الْمَوْلَى أَوْ ابْنَهُ وَهُوَ عِيَالًا وَأَحَدُ الزَّوْجَيْنِ عَلَى الْأَعْرَاقِ فَلَا جُعْلَ لِأَنَّ هُوَ لَا يَتَزَوَّجُونَ بِالرَّادِّ دَعَا وَلَا يَتَنَاقَضُ لَهُمُ اخْلَاقُ الْكِتَابِ

هل اللغة: ① يتبرع احسان كوي ② عيال د کور خلق ③ يتناول شاملېږي

ژباړه وتریخ:- او که چېرته وی واپس راوستونکي د غلام په پلار د مولی اویا خونې دهغه د مولی اووی دې د خونې په اهل دده د مولی کی، اویا وی واپس راوستونکي. یو د زوجینو خنی چې د بل غلام راوولی د معنی ښځه د خاوند تختیدلې غلام راوولی. یا خاوند د ښځې تختیدلې غلام راوولی. نو نشته خرجه د پلار، او خوی او ښځې دغه ډول د خاوند د پلار څکه چې دا خلګ د کوم چې په متن کې ذکر شول. احسان کوی څه یوبل. په واپس راوستلو د تختیدلې غلام په عادت کې د معنی په عامه توګه داسې وی. چه کله د پلار یا د خوی یا په ښځه خاوند کې دچا غلام اوتختی. نو هریوکس بغیر د څه لالچه دا کوښښ

کوی چه دغه غلام را پیدا کړی. او واپس نه کړی. اونه شاملیری دوی ته اطلاق د کتاب هـ قدوری، یعنی دا قول چه، ومن رد الاباق علی مولا هـ من مسيرة ثلاثة أيام فصاعدا فله علیه جعله أربعون درهما

هـ واپس راوستونکی د لاس نه د غلام تختیدلو حکم

قَالَ (وَإِنْ أَبَى مِنَ الَّذِي رَدَّهُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ) (لَا لَهُ أَمَانَةٌ فِي يَدِ الْكَافِرِ هَذَا إِذَا أَلْهِمَهُ وَقَدْ ذَكَرْنَا فِي الْقِطْعَةِ).

ژباړه و تشریح:- فرمانی هـ ابو الحسین قدوری هـ بیده او که او تختیدلو هـ غلام هـ دهغه چانه چې واپس نه راوستې وو دي هـ غلام هـ نو نشته څه څیز په ده هـ واپس راوستونکی هـ باندې، ځکه چې دا هـ عبد ابن هـ امانت دې په لاس ده ده هـ واپس راوستونکی هـ کی، هـ ولکه چې د مودع نه امانت ورک شى. یا او تختی په هغه باندې ضمان نه وی هـ خو دا حکم هـ چه د واپس راوستونکی نه غلام او تختی، نویه ده باندې ضمان اوتوان نشته هـ په هغه صورت کي دې چې دې گواهان قائم کړی هـ یعنې کله به تختیدلې غلام اونیسی، نو دا چغه اووهی، چه دا غلام د چانه را تختیدلې دې، که دچا وی چې حواله نه کړم ورته، اوده ده اعلان دوو کسانو اوریدلې وی. او هغوی گواهی ورکړی، چه او ده زمونږ په مخ کي دا اعلان کړې وو هـ اویقیناً موږ ذکر کړې ددې هـ گواهانو قائمولو هـ په هـ کتاب هـ لقطه کی، هـ ولکه د ده په اعلان کولو باندې گواهان نه وی، نو ددې نه خودا معلومه شوه، چه دې کس دا غلام دخپل خان لپاره را نیولې دې، نو دې غاصب شو، او لکه چې د غاصب په لاس کي مال مغصوبه هلاک شى. په هغه باندې ضمان وی، نویه ده به هـ ضمان وی هـ

قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَذَكَرَ فِي بَعْضِ النُّسخَةِ أَنَّهُ لَا شَيْءَ لَهُ، وَهُوَ صَحِيحٌ أَيْضًا لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْبَائِرِ مِنَ الْمَالِكِ،

ژباړه و تشریح:- وائی هـ صاحب د هدايه هـ بیده او ذکر شوی دی په بعضی نسخو کي چې نشته څه څیز ده ده هـ واپس راوستونکی هـ دپاره، او دا هـ نسخ هـ هم صحیح ده. هـ یعنې چې د واپس راوستونکی د لاس نه غلام او تختی، نو دې دا مطالبه نشی کولې، چه زما په ده باندې خرجه شوې وه، هغه دې ماته را کړې شى هـ ځکه چې دې هـ واپس راوستونکی هـ په معنی د بائع کي دې چې مالک دې هـ یعنې لکه څنگه چې یوکس دچا نه څه شى واخلي. خو هغه څیز لا دې اخستونکی قبضه کړې نه وی، بلکه هم د بائع په لاس کي وی، اودغه مبيع د بائع په لاس کي هلاک شى، نو بائع د مشتری نه دهغه د قیمت مطالبه نشی کولې، چه دا شى خوما په تاباندې خرڅ کړې وو. ددې قیمت به را کوي، ځکه چې دغه خیز مشتری ته نه دې سپارلې شوې، نو دغه ډول په زیر بحث مسئله کي هم د غلام راوستونکې کس د مالک نه د خرچې مطالبه نشی کولې، ځکه چې په غلام باندې خود مالک قبضه نه ده راغلي هـ

وَهَذَا كَانَ لَهُ أَنْ يَحْسِبَ الْآبَقَ حَتَّى يَسْتَوْفِيَ الْجُعْلَ بِمَنْزِلَةِ الْبَائِرِ مَحْسَبِ الْمَبِيعِ لِاسْتِعْثَاءِ الثَّمَنِ، وَكَذَا إِذَا مَاتَ فِي يَدِ بِلَا شَيْءٍ عَلَيْهِ وَإِسْأَلْنَا.

ژباړه و تشریح:- اوددې امله هـ چه د غلام راوستونکې په معنی د بائع کی دې، جائز دی دده هـ غلام راوستونکي هـ لپاره چې ایسار کړی تختیدلې غلام هـ مالک ته د سپارلو نه تر دې چې واخلي هـ مالک نه هـ خرجه هـ کومه چې نه د تختیدلې غلام په واپس راوستلو باندې خرڅ کړې وی هـ پشان د بائع چې ایساره کړی مبيع لپاره د حاصلو لود قیمت هـ مبيع، یعنې که زید په بکر باندې څه خیز خرڅ کړلو، نو بائع ته دا اختیار دې، چې مشتری ته مبيع ورکړی، تر څو چه هغه پوره قیمت نه وی ورکړې هـ اودغه ډول حکم دې کله چې مړ شى په لاس دده هـ غلام راوستونکی هـ کي نونشته څه څیز په ده هـ غلام راوستونکی هـ باندې، دهغه امله کومه چې موږ بیان کړله هـ په دې قول سره، اونه امانة عنده

د غلام په آزادولو باندې هـ قبض حکم

قَالَ (وَلَوْ أَعْتَقَهُ الْبَوَلَى كَمَا قَبِيَهُ صَارَ قَابِضًا بِإِعْتِقَانِ) (كَمَا فِي الْعَبْدِ الْمُشْتَرَى، وَكَانَ إِذَا بَاعَهُ مِنَ الرَّائِلَةِ أَلَمَهُ الْبَدَلِ)

لَهُ

زِيَادَةُ وَتَرْجِيحٍ - فرمائی: دُعا ابو الحسن قدوری رحمہ اللہ اوکے آزاد کرلو ده عبدالامین لره مولیٰ خنکھ چي ني ورسره ملاقات اوکرلو. نو گرضی دې مولی قبض کونکې په آزادولو سره، لکه خنکھ چي په اخستی شوی غلام کی دی. یعنی که یوکس غلام واخستلو. اوچه خنکھ نې غلام سره ملاقات اوشو. نو هغه نې آزاد کرلو. نو غلام آزاد پری. اودغه مشتری قبض کونکې گرضی. نودغه ډول په زیر بحث مسئله کی هم اعتنا واقع شو. او مولیٰ قابض شو. اودغه ډول مگر گرضی قبض کونکې کله چي نې خرڅ کړی په واپس راوستونکی باندې. دامله د ملایدلو د عوض دلته چي پیسې دی ده مولی ته، یعنی که مولیٰ خپل تختیدلې غلام په راوستونکی باندې خرڅ کرلو. نو مولیٰ قابض شو. او بیع صحیح شوه. خو واپس راوستونکی چي پري کومه خرجه کړې ده. هغه خرجه به هغه ته ورکوي.

وَالْوَارِثُ إِنْ كَانَ لَهُ حُكْمُ الْبَيْعِ لِكُنْهٖ يَمِيزُ مِنْهُ فَلَا يَدْخُلُ تَحْتَ النَّاسِ الْوَارِدِينَ يَمِيزُ مَا لَمْ يُقْبَضْ لِحَاقِ.

زِيَادَةُ وَتَرْجِيحٍ - دعا اوکے څوک سوال اوکړي. چه هرکله واپس راوستونکی په معنی د بائع کی دی. نو شو مولیٰ په معنی د مشتری کی، نویبا خپکاروه. چه دا بیع د قبض کولونه وړاندې جائز نه وه. ځکه چي ددې نه منع راغلي ده. چه مشتری یو څیز قبض کړي نه وی. او هغه خرڅ کړي. نو دهغي نه ځواب دا دی. او واپس کول اگرچه دده لپاره حکم د بیع دی. خودا بیع ده په یو اعتبار سره، دلته دې طریقه چي واپس راوستونکی گویا چي مولیٰ ته صرف دهغه تصرف واپس ورکړلو. اوهرچه په غلام باندې د مولیٰ ملکیت دی. هغه خو په تختیدو باندې ژانله شوې نه دي. نو معلومه شوه. چه دا صرف په دې اعتبار سره بیع ده. چه مولیٰ ته په خپل تختیدلې غلام باندې. داسه تصرف حاصل شو. لکه خنکھ چي سرې یو غلام واخی. او په هغه باندې ورته تصرف حاصل شوی. نو دا آزادول وړاندې د قبض کولونه نه نه داخليږي په نهی کی چي وارده شوې ده د خرڅولو دهغه شی نه چي قبض شوې نه وی. دلته هرکله چي په هغه نهی کی داخله نه ده. نو جائز شو. دعا آزادول وړاندې د قبض کولو د غلام نه.

قَالَ (وَيَقْبِضُ إِذَا أَخَذَهُ أَنْ يُشْفِدَ أَنْ يَأْخُذَ الْوَارِثَةَ) نَأْتِي الْمَهْدُ حَتَّى يَمْلَأَ عَلَيْهِ عَلَى قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ وَنَحْوِهِ، حَتَّى لَوْ رَدَّ عَنْ لَمْ يُشْفِدَ وَفَتْ الْأَخْذَ لِأَجْلِ لَمْ يَنْتَهِي (١)

زِيَادَةُ وَتَرْجِيحٍ - فرمائی: دُعا ابو الحسن قدوری رحمہ اللہ او مناسب دی چي کله اونیسې دې عبدالامین چي گواهان جوړ کړي په دې باندې دې ملیونکی رانیسې دې لپاره دواپس کولودده عبدالامین خپل مولیٰ ته. دا دُعا ابو الحسن قدوری رحمہ اللہ کلام دی. او صاحب دهدایه رحمہ اللہ دا فرمائی: نو گواهان جوړول واجب دی په ده عبدالامین کی په ده ملیونکی باندې. په قول دامام ابوحنیفه او محمد رحمہما کی، تردې که واپس کرلو دې عبدالامین هغه ملیونکی چي گواهان نې نه وو قائم کړي په وخت دنیولو کی دلته دې چي دا غلام ما ددې لپاره اونبولو. چي خپل مالک ته نې واپس کړې. نو نشته خرجه ده ده دواپس راوستونکی لپاره دلته مولیٰ باندې. په نيزد دوی دظرفینو او دامام ابویوسف اودرې واره او امامانوبه نیز گواهان قانمول شرط نه دی لکه وړاندې چي په کتاب اللقطه کی ددې تفصیلی بیان تیر شوی.

لَأَنْ تَرَكَ الْإِمَامُ وَأَمَّا أَنْ أَخَذَهُ لِنَفْسِهِ وَصَارَ كَمَا إِذَا اشْتَرَاهُ مِنَ الْأَعْيَانِ وَأَنْتَهَبُ الْوَارِثَةَ عَلَى مَوْلَاهُ لِأَجْلِ لَمْ يَنْتَهِي (١) اماره نینه

زِيَادَةُ وَتَرْجِيحٍ - ځکه چي دگواهانو قانمول پرينيول نښانه ده چي ده ملیونکی رانیولې دې دې عبدالامین دخپل خان دپاره. ځکه که چیرته مالک ته د واپس کولوبه نیت نې رانیول. نویکارده چي اعلان نې کړي

(١) القول الرابع هو هذا قول الطرفين رحمهما كذا في الخاتمة (٢١٥) وفتح القدير (٣٦٤٥) والبحر (١٦٢١٥) نقلًا عن القول الرابع (٥١-١١)

وي ۛ او اوگر خيدلو ۛ دا صورت ۛ لکه څنگه چي واخلی ده ۛ عبدابق ۛ لره دنيونکي نه ۛ مثلاً زيد عبدابق اوينولو. او خالد د زيدنه دغه غلام په پيسو باندې واخستلو ۛ اويا ئې دهغه ۛ نيوونکي ۛ نه په هبه کي واخلی. او يا ئې ترې په ميراث کي واخلی. او واپس ئې کړي خپل مالک ته نو نشته خرجه دده ۛ واپس کونکي ۛ دپاره، په نيزد طرفينو ۛ. ۛ يعنې چاچه عبدابق نيولې وو. هغه بل کس ته هبه کړلو يا ورته په ميراث کي پاتې شو. اويا دغه موهوب له او وارث عبدابق خپل مولی ته واپس کړي. نوبه دې صورت کي ددغه واپس کونکي لپاره څه نشته ۛ ځکه چي ده ۛ موهوب له او وارث ۛ واپس کړلو دا ۛ عبدابق په داسي حال کي چي ۛ اخستي ئې وو لپاره دخپل ځان، نولکه څنگه چي په صورت د هبه اوميراث کي دواپس کونکي لپاره خرجه نشته. دغه ډول که رانيونکي په رانيولو باندې گواهان نه وي مقرر کړي. او غلام خپل مالک ته واپس کړي. نو ددې رانيونکي لپاره خرجه نشته.

إِذَا أَدَّى الْمَمْلُوكُ أَهْلَهُ أَوْ بَدَّلَهُ بِمَالِهِ فَهُوَ مُتَرَجِّعٌ فِي أَهْلِهِ

زياده وشريح:- مگر دا چې کله گواهان قائم کړي په دې چي ده ۛ مشتري ۛ اخستي دې دا ۛ عبدابق ۛ لپاره دواپس کولونو ۛ په دې صورت کي ۛ کيږي دده ۛ مشتري ۛ لپاره خرجه ۛ يعنې داخستلو دقيمت نه سوا چي د ده عبدابق په واپس کولوباندې کومه خرجه شوې وي. مولی به ورته هغه ورکوي ۛ اودې ۛ مشتري ۛ احسان کونکې دې په ورکولو د پيسو ۛ هغه چاته چي غلام ئې ترې اخستي وي ۛ

د عبدابق د خرجه ذمه وار

إِذَا كَانَ الْإِبْقَاءُ رَهْنًا فَالْجُعْلُ عَلَى الْمُرْتَهِنِ (لَا كَهْ أَهْبَاءَ مَالِيَّةٍ بِالرَّذْوَى حَقُّهُ، إِذَا اسْتِغْنَاهُ عَنْهَا وَالْجُعْلُ عَقَابًا لِإِخْلَاءِ الْمَالِيَّةِ قَبْلَ كَوْنِ عَلَيْهِ،

زياده وشريح:- اوکه چيرته وي تختيدلې غلام گانه ۛ د مرتهن سره، اود مرتهن نه اوتختيدلو. اويوکس مرتهن ته واپس راوستلو نوبه دې صورت کي ۛ خرجه په مرتهن ده. ځکه چي ده ۛ واپس راوستونکي ۛ ژوندي کړلو ماليت دده ۛ مرتهن ۛ په رد کولو ۛ د غلام ۛ سره، ۛ يعنې مرتهن دخپل پور په بدله کي د مقروض نه داغلام گانه کړي وو. نوچه مرتهن ته دغه غلام واپس کړي شو. نوگويا چي دهغه حق ژوندي شو. ځکه چي مرتهن ته خوبه خپل حق هله ملاوېږي. چه کله دې راهن ته دهغه رهن واپس کړي ۛ اودا ۛ ماليت د عبد ۛ حق د ده ۛ مرتهن ۛ دې. ځکه چي حاصلول د حق دده ۛ مرتهن ۛ د ده ۛ غلام ۛ نه دې. ۛ مرتهن سره غلام موجود وي. نو هله به ورته راهن خپل پور ورکوي ۛ اوخرجه ۛ کومه چي په عبدابق باندې راغلي وي ۛ په مقابله د ژوندي کولو د ماليت ده. ۛ يعنې دغلام خرجه به په هغه چا باندې راځي. چه دهغه ماليت ژوندي شوي وي. او هغه مرتهن دې ۛ نووي به ۛ خرجه ۛ په ده ۛ مرتهن ۛ باندې،

وَالرَّهْنُ فِي حَبَاةِ الرَّاهِنِ وَتَعْدُّ سَوَاءً لِرَأْيِ الرَّهْنِ لَا يَنْتَظِرُ بِالْبُيُوتِ، وَهَذَا إِذَا كَانَتْ قِيَمَتُهُ مِثْلَ الدِّينِ أَوْ أَقَلَّ مِنْهُ، فَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ فَيُؤَدَّى الدِّينَ عَلَيْهِ وَالْبَاقِي عَلَى الرَّاهِنِ

زياده وشريح:- او واپس کول په ژوند دراهن کي اوپس ددې ۛ ژوند نه ۛ برابر دې. ۛ يعنې کله چي مرتهن ته د هغه تختيدلې غلام واپس راوستې شي. نوکه راهن ژوندي وي اوکه مړ په دواړو صورتونو کي به هغه احکام وي. کوم چي وړاندې تير شول ۛ ځکه چي رهن نه باطلېږي په مرگ د راهن سره، ۛ بلکله دراهن د مرگه روسته که د راهن وارث مرتهن ته قرضه ورکوي. نو مرتهن به ورته رهن واپس کوي ۛ اودا ۛ حکم چي خرجه په مرتهن باندې ده ۛ کله چي وي قيمت دده ۛ عبدابق ۛ برابر پور او يا کم دهغي نه اوکه وي ۛ قيمت د عبدابق ۛ زيات ۛ پور نه ۛ نو ۛ خرجه به ۛ په اندازه د پور وي په ده ۛ مرتهن ۛ باندې او پاته به وي په راهن باندې ۛ مثلاً د غلام قيمت دولس سوه روپۛ دې. اود راهن پور شپږ سوه روپۛ دې. نوبه دې صورت کي به خرجه نيم په نيمه وي. يعنې نيمه خرجه به په مرتهن راځي. اونيمه خرجه به په راهن راځي ۛ

لَا تُقَاتِلْهُ بِالْقَدْرِ الْمُغْنِيُونَ فَصَارَ كَمَنْ الدَّوَاءُ وَتَقْلِيصُهُ عَنِ الْجَنَائِدِ بِالْفِدَاءِ،

حل القف: ١) الدواء دوانی ٢) تخلیص خلاصول ٣) الجنایه جرم ٤) الفداء فدیہ ورکول

ژباړه وتړیخ: ځکه چې حق دده «مړمړته» په اندازه د ضمانت دي. «لکوم» چې په تیرشوی مثال کې شپږ سوه روپۍ دي نو اوگر څیدلو «دا» خرچې» پشان د دوانی «یعنی» که غلام بیمارشی او دهغه لپاره دوانی اوکړی نو د دوانی خرجه به په مړته باندې دخپل پور مطابق راځي. لکه مړته په غلام باندې سل روپۍ او نکلوي او د غلام قیمت دولس سوه روپۍ وو او د رهن پور شپږ سوه روپۍ وو او مړته په غلام باندې سل روپۍ او لکلوي نو په دې سلو کې به پنځوس په مړته راځي او پنځوس په رهن «او خلاصول دده» غلام مړهون «د» «مړزا» د جنایت نه په فدیہ ور کاوه سره «مثلاً» غلام مړهون یوکس په خطا باندې قتل کړلو نو په ده باندې چې کومه فدیہ راځي په هغې کې به د مړته د برخې مطابق په هغه راځي. او د رهن د برخې مطابق به هغه هومره په رهن راځي. لکه په تیرشوی مثال کې د غلام قیمت دولس سوه روپۍ دي او د رهن پور شپږ سوه روپۍ دي او په غلام باندې دقتل خطا د امله مثلاً دوې «دوه» سوه روپۍ کفارہ راتله نو سل به په مړته وی او سل به په رهن وی.

د عبدابق د پور (قرض) خلاصولو حکم

وَإِنْ كَانَ مَذِيُونًا فَعَلَى الْمَوْلَى أَنْ اخْتَارَ قَفَاءَ الذَّيْنِ، وَإِنْ يَمُوتُ يُدْفَنُ بِالْجُلِّ وَالْبَاقِي لِلْعُرْمَاءِ

حل القف: ١) مذبون قرضدار ٢) بدئ شروع به کولې شی ٣) الجعل خرجه ٤) الغرماء جمع د غرم، قرضخواه ژباړه وتړیخ: اوکه چیرته وی «مړختیدلي» غلام چې ماذون فی التجارة وی» پور داري نو «مړخرچې» په مولی باندې ده. که غوره کوی دې خلاصول د پور «مړعبدابق ماذون فی التجارة» لپاره دیاته پاتې کیدو د غلام په ملکیت دده کې «اوکه» خرڅ کړې شو غلام، نو شروع به کولی شی په «دا» کولود «مړخرجه» «مړچې» واپس راوستونکی ته به اول د غلام درځ په پیسوکي دهغه خرجه ورکړي او پاته «مړچې» څه پاتې شی د خرچې نه هغه به د قرضخواه وی.

فِي التَّجَارَةِ لِأَهْلِ مَوْلَى الْبَيْتِ وَالْبَيْتُ فِيهِ كَالْمَوْتُوفِ فَتُحِبُّ عَلَى مَنْ يَسْتَقِرُّهُ،

حل القف: ١) مونه مشتق ٢) يستقر قرارېږي، ثابتېږي

ژباړه وتړیخ: ځکه چې دا «مړخرچې» مونت د ملک دي. «یعنی» دا خرجه په مالک باندې ددې امله راځي چې غلام د ده ملکیت دي او ملکیت «مړمولی» به ده «مړغلام» کې «مړد پور د حقوقو دپاره» پشان د موقوف دې «مړه» مینځ ددې کې چې مولی دده پور ادا کړي نو غلام به هم د خپل مالک په ملکیت کې پاتې شی او په مینځ ددې کې که مولی د ده پور ادا کول نه غواړي نو غلام به خرڅ کړې شی او دده قیمت به په قرضخواه باندې ویش کړې شی نو واجبېږي به «مړخرچې» په هغه چا چې ملکیت ورله ثابتېږي. «یعنی» که مولی د غلام پور ادا کړلو نو غلام دده شو او په ده باندې خرچه لازمیږي او که مولی دده د پور ادا کولونه انکار او کړلو نو غلام به خرڅ کړې شی او قیمت به نې په قرضخواه باندې ویش کړې شی او خرچه به د هغوی نه وصول کړې شی.

د غلام د جنایت تاوان به په چا وی؟

وَإِنْ كَانَ جَانِبًا فَعَلَى الْمَوْلَى أَنْ اخْتَارَ الْقَدْرَ الْمُغْنِيَةَ إِلَيْهِ، وَعَلَى الْأَوْلِيَاءِ أَنْ اخْتَارَ الدَّفْعَ لِعَوْدِهَا إِلَيْهِ،

ژباړه وتړیخ: اوکه وی «مړختیدلي» غلام جنایت کونکې «مثلاً» قتل خطا نې کړې وی او په ده باندې کفارہ لازمه شوې وی نو په مولی به وی «مړخرجه» دواپس راوستونکی «که» خوښه کړې وی ده «مړمولی» فدیہ ورکول «مړغلام» د جنایت چې قتل خطا دي او خرچه به ځکه په مولی وی چې کله ده د فدیہ ورکول په خان باندې اومل «د امله» راجع کیدو د فاندې «یعنی» په غلام باندې ملکیت برقرار ساته کسدا ده.

ده «مولي» ته، اوپه اولياؤ «لدمقتول» باندې ده «لخرچې» که غوره کړي مولی ورکول «لډغلام اولياؤ دمقتول ته په کفار ه دقتل خطاء کي» د امله د واپس کيدو ددې «لډاندې» دوی «لډاولياؤ دمقتول» ته «لډخکه چې غلام هغوی ته حواله شو نو دغلام د ملکيت نه هغوی مستفيض شول نو خرچې به هم په هغوی باندې راځي»

د موهوب تحيدلی غلام خرچې به په چا وي؟

وَأَنَّ كَانَ مَوْهُوبًا لِّغُلَامٍ مِّنَ الْمَوْلُودِ لَهُ، وَإِنْ رَجَعَ الْوَاهِبُ فِي بَيْتِهِ يَدْعُوهُ زُلْفَىٰ الْمُنْعَةِ لِلْوَاهِبِ سَأَحْصَلَتْ بِالرَّزْقِ بَرَّكَ الْمَوْهُوبُ لَهُ التَّمَرُّفُ فِيهِ بَعْدَ الرِّقِّ

ژباړه و تريح:-- اوکه وی «لډعبدآبق» وهب شوې «لډچاته، اوبوکس دې موهوب له ته واپس راوولی نو دهغه د راوستلو» خرچې به په موهوب له وی اگرچې رجوع اوکړي واهب په هبه خپله کي په واپس کيدو «لډغلام موهوب له ته» ځکه چې فائده «لډملکيت راتلې» د واهب نه ده حاصله شوې «لډواهب ته» په واپس کيدو «لډغلام» بلکه په پريخود د موهوب له تصرف په دې «لډموهوب غلام» کي روسته د واپس کيدو نه «لډیعنی واهب ته چې په موهوبه باندې دملکيت فائده حاصله شوې ده نو دا فائده ورته موهوب له ورکړي ده. ځکه چې هغه په موهوبه باندې خپل تصرف پريښولو. ددې امله ورته نه ده حاصله شوې. چه راوستونکی کس ده ته فائده اورسولې»

د ماشوم د تحيدلی غلام جعل به د ماشوم په مال کي وي

وَأَنَّ كَانَ لِيَصِي فَأَجْعَلَ فِي مَالِهِ لَآلَهُ مَوْنَةً يَمْلِكُهُ، وَإِنْ رَدَّ وَصِيَّهُ فَلَا جُعْلَ لَهُ لِأَنَّهُ هُوَ الَّذِي يَتَوَلَّى الرَّذْفِيهِ وَاللَّهِ اعْلَمُ بِالْأَوَابِ

ژباړه و تريح:-- اوکه چيرته وی «لډعبدآبق» لپاره د ماشوم نو خرچې به وی په مال دده «لډماشوم» کي ځکه چې دا خرچې خو دده «لډماشوم» د ملکيت ده. اوکه واپس کړلو ده «لډعبدآبق» لره وصی دده «لډماشوم، یعنی د ماشوم پلاریوکس ته وصیت کړي وی. چه ته به زما د مرگ نه روسته زما ددې خوی تربیت کوي. او د دې ماشوم غلام وو. هغه او تحيدلو. او دغه وصی غلام را واپس کړلو. نوبه دې صورت کي» نشته خرچې دده «لډوصی» دپاره، ځکه چې دې «لډوصی» خوهغه کس دې چې ذمه وار دې ددې «لډواپس راوستلو» په ده «لډعبدآبق» کي،

کتاب المفقود

ژباړه و تريح:-- «لډدا» کتاب «لډیه بیان د احکامود» ورک شوی «لډکي» دې. «لډمفقود د فقود نه دې. په لغت کي د اصدادوځنی دې. ځکه چې د دې معنی د ورکیدو هم ده. لکه چې وئیلی شی،..فقدت الشئ، یعنی زما نه یو شی ورک شو. اوپه معنی د طلب هم راځي. وئیلی شی،..فقدت،.. یعنی ما ئې لټون اوکړلو.

د مفقود مال لپاره محافظ مقرکول

(إِذَا غَابَ الرَّجُلُ فَلَمْ يَعْرِفْ لَهُ مَوْجِبَهُ وَلَا يَعْلَمُ أَحَدٌ هُوَ أَمَرَتْ نَصَبَ الْقَاضِي مَنْ يَحْفَظُ مَالَهُ وَيَقُومُ عَلَيْهِ وَيُسْتَوْفَى عَنْهُ)

حل التفسیر: ① موضع: ځانې ② يستوفى: تمام (پوره)، تمام (پوره)، اخستل

ژباړه و تريح:-- کله چې غائب شی سړي او معلوم نه وی دده «لډسړي» ځانې «لډچه په کوم ځانې کي به وی» اویته نه لگي چې ژوندي به وی اوکه مړ، نومقرربه کړي قاضی هغه څوک چې ساتنه کوي د مال دده «لډمفقود» او نگرانۍ کوي دهغي. «لډمال» او حاصلوی «لډخلک ونډ» حقونه دده «لډمفقود»

لَأَنَّ الْقَاضِي نَصَبَ تَأْطِرَ الْكُلِّ عَاجِزٌ عَنِ النَّظَرِ لِنَفْسِهِ وَالْمَقْقُودُ بِذِهِ الصِّفَةِ وَصَارَ كَالصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ، وَلَمْ يَنْصَبِ الْحَافِظُ لِمَالِهِ وَالْقَاضِي عَلَيْهِ نَظَرُهُ.

ژباړه وتریږي: ځکه چې قاضي مقرر شوې دې مصلحت لټونکې د هریو عاجز لپاره چې هغه عاجز وی د مصلحت دخپل ځان نه د معنی چې یو کس دخپل ځان مصلحت اوفانده په خپله نشی لټولی. نو قاضي دهغه مصلحت لټونکې دې او ورک شوې کس هم په دې صفت دي. ځکه چې دې دخپل مال نه غائب دي. اودهغې ساتنه نشی کولی او اوگر خیدلو د مافقود پشان د ماشوم او دلیونی، ځکه چې دا دواړه هم هغه چاته محتاج دی چه د دوی د مال ساتنه اوکړی او په مقرر کولو دمحافظ دمال دده د مافقود لپاره او په مقرر کولو د نگران په دې د مال دمافقود باندې مصلحت دې دده د مافقود، ځکه چې چیرته ددې محافظ مقرر نکړي شی. نوضائع به شی

وَقَوْلُهُ يَسْتَوْفِي حَقَّهُ لِاخْفَاءِ أَنَّهُ يُقْبَضُ غَلَايَهُ وَالَّذِينَ الَّذِينَ أَقْرَبَهُ غَيْرِمِنْ غُرْمَائِهِ لِأَنَّهُ مِنْ بَابِ الْحِفْظِ

هل اللغة: ١) الاخفاء يتول ٢) غريم قرضدار

ژباړه وتریږي: اودا قول د ماتن چې وصول کړی حق د دده د مافقود نشته څه پتوالي، بلکه دا خبره ښکاره ده چې دې د محافظ به قبض کوی د پيداوار د مال دده، لکه په کرایه باندې نې کور ورکړي وی. نو د کرایه دارو څخه به میاشت په میاشت کرایه اخلي او پور هغه چې اقرار کوی په هغې باندې پور دار د قرضدارانو دده د مافقود، یعنی په قرضدارو کې چې په چا باندې پور وی. او هغه پرې اقرار کوی. نو دهغه څخه به دده پور وصولی ځکه چې دا د قبض کول د پيداوار د مال دده او د قرضونو دده د قبضې د ساتنه ځنی دی د معنی دمافقود مال حفاظت چې څنگه کیږي. په هغې کې دا هم ده. چه دده د مال پيداوار او قرضونه وصول کړي

وَتَحْصِي فِي ذَيْنَ وَجَبَ بَعْدَ إِذْنِهِ أَصِيلٌ فِي حُقُوقِهِ، وَلَا يَحْصِي فِي الَّذِي تَوَلَّاهُ الْمَقْفُودُ وَلَا فِي نَصِيبٍ لَهُ فِي عَقَارٍ أَوْ غَرَضٍ فِي يَدِ رَجُلٍ

ژباړه وتریږي: او جگړه به کوی د معنی مقدمه به چلوی محافظ په هغه قرضه کې چې واجب شوې وی په عقد دده د محافظ، یعنی دغه نگران او محافظ چې کوم عقد کړې وی. او په هغې کې نې په چا باندې پور پاتې وی. او هغه ترې انکار اوکړي. نو دې به ورسره مقدمه چلوی ځکه چې دې د محافظ اصیل دي د وکیل نه دې په حقوق دې د عقد خپل کې، د معنی دې محافظ چې کوم عقد کړې وی. نو په هغې کې دې اصیل او ذمه واري دې او جگړه به نه کوی په هغه د عقد کې کې چې کړی وی هغه مافقود په خپله، یعنی مافقود چې په خپله موجود گئی کی کوم عقود کړی دی. او په هغې کې نې په چا باندې پور وی. او دده د ورکیدو نه روسته هغه پور داري انکار اوکړي. نو هغه سره مقدمه چلول د محافظ ذمه واری نه ده. او نه د جگړه کوی په برخه دده د مافقود کې په مخکه کې اویا په سامان کې چې وی د دغه مخکه اوسامان به لاس د یوسړې کې د معنی که مافقود په خپل ژوند کې چا سره د شریکې مخکه وی. یا شریک سامان وی. او په هغې کې څه جگړه پېښه شی. نو دا د محافظ ذمه واری نه ده. چه دغه شریکانو سره مقدمه او چلوی

لِأَنَّهُ لَيْسَ بِمَالِكٍ وَلَا نَائِبٍ عَنْهُ إِذَا هُوَ كَيْلٌ بِالْقَبْضِ مِنْ جِهَةِ الْقَاضِي وَأَنَّهُ لَا يَمْلِكُ الْخَصُومَةُ وَلَا عِلَافٍ، إِنَّمَا الْخِلَافُ فِي الْوَكِيلِ بِالْقَبْضِ مِنْ جِهَةِ النَّائِبِ فِي الذَّيْنِ،

هل اللغة: ١) الخصومة جگړه ٢) الجهة طرف

ژباړه وتریږي: ځکه چې دې د محافظ نه دې مالک د مافقود اونه دې نائب دهغه د مافقود بلکه دې د محافظ وکیل دې قبض کولو د حقوقو مافقود د اړخه د قاضي اودې د معنی وکیل بالقبض مالک نه دې د جگړې د وکیل د اړخه به غیرد څه خلاف نه د مېنځ د امامانو کې اوبقینا اختلاف شته په وکیل کې په قبض کولو د اړخه د مالک نه په پور کې د معنی په دې کې څه اختلاف نشته. که د قاضي د اړخه ځوان د مافقود د مال محافظ او وکیل جوړ کړي شی. نو دغه وکیل د مافقود د اړخه مقدمه او

ځکه نشي چلولي. اوکه مالک په خپله څوک دخپل مال نائب اومحافظ جوړ کړي. نوپه دې کي اختلاف دې چه آيا دا وکيل دمالک د اړخه پور وصولولې شي اوکه نه؟

وَأَذَاكَانَ كَذَلِكَ يَتَقَفَرُ الْحُكْمَ بِقَضَاءِ الْقَائِدِ، وَأَلَهُ لَا يَجُوزُ إِلَّا إِذَا رَأَى الْقَائِدَ وَقَفَى بِهِ لَكُمْ فَتَحْتَدِثُوا فِيهِ،

ژباړه وشيخ:- اوهرکله چې شوه داسې ډله دقاضی د اړخه وکیل بالقبط د مفقود د اړخه د خصومت مالک نه دي. نوددغه محافظ یعنی د وکیل بالقبط په خصومت سره قاضی فیصله اوکړي نو متضمنه ده فیصله کول دقاضی په دې ډله خصومت باندې د وکیل بالقبط دا څه په قضاء په غائب باندې ځکه چې مفقود موجود نه دي اودا دقضاء په غائب باندې جائز نه ده. البته چې مناسب گنځي دي د فیصلې لره قاضی او فیصله اوکړي په دې ډله خصومت باندې ښودا جائز ده ځکه چې دې دقاضی مجتهد دي په دې ډله فیصله کولوکي په غائب باندې.

قاضی ته د کومو څیزونو خبر څولو اختیار نه اود کومو نه

لَمَّا كَانَ يَخَافُ عَلَيْهِ الْقَسَادَ يَبْعَثُهُ الْقَائِدَ لِأَنَّهُ تَعَذَّرَ عَلَيْهِ حِفْظُ صَوْرَتِهِ وَمَعْنَاهُ يَنْظُرُ لَهُ بِحِفْظِ الْمَعْنَى

ژباړه وشيخ:- بيا هغه چې ويره کيږي په هغې باندې د خرابيدو ډلکه ميوه يا سبزي وي ځکه چې متعذر دي په ده دقاضی باندې ساتنه د صورت ددې مال، یعنی کوم څيزچه د مفقود نه پاتې شوې دي چونکه هغه په خپل اصلی شکل کي نشي پاتې کيدې نو مصلحت به وي دده د مفقود لپاره په ساتنه د معنی کي ډلگي په معنوی اعتبار سره به دغه څيز محفوظ کړي شي چه پيسې دي. نوچه کله مفقود پيدا شي. اويوسي وي. نو خان ته به په دغه پيسو باندې هغه شان بل څيزواخلي.

وَأَلَا يَبْعَثُ مَا لَا يَخَافُ عَلَيْهِ الْقَسَادَ فِي تَفَقُّهٍ وَلَا غَيْرِهَا) لِأَنَّهُ لَا وَلا يَهُ لَّهُ عَلَى الْقَائِدِ الْإِنْفِ حِفْظُ مَا يَهُ فَلَا يَسُوغُ لَهُ تَرْكُ حِفْظِ السُّرَّةِ وَهُوَ مُنْجَبٌ.

هل اللغة: ① يسوغ: جائز کيږي

ژباړه وشيخ:- (اونه به خرڅوی هغه څيزچه ويره نه وي په هغې باندې د خرابيدو د نفقه لپاره اونه د بل څه لپاره ډلگي که د مفقود اولاد يا ښځه وي. نود هغوی دخرچې پوره کاوه لپاره به د مفقود مال نه خرڅوي ځکه چې نشته ولایت د ده دقاضی لپاره په غائب باندې ډله ددغه په غير موجودگي کي دهغه شی خرڅ کړي مگر د ولایت ټي په غائب باندې شته په ساتنه د مال دهغه د غائب کي. نو جائز نه دی دده دقاضی لپاره پريښول د ساتنه د صورت، ځکه چه دا د ساتنه د صورت د څيزچه ممکن دي. ځکه چې د خرابيدو ويره پرې نشته.

قَالَ (وَيُنْفِقُ عَلَى زَوْجَتِهِ وَأَوْلَادِهِ مِنْ مَالِهِ) وَلَيْسَ هَذَا الْحُكْمُ مَقْصُورًا عَلَى الْأُولَادِ بَلْ يُمْرَجِعُ قَرَابَةَ الْوَلَدِ.

ژباړه وشيخ:- فرماني ډله ابو الحسن قندوري ډله اوخرچ کوي به په ښځه دده د مفقود او اولاد دده د مفقود د مال دده د مفقود نه اونه دې دا حکم دخرچ کولې خاص په دوی ډله کورني پورې بلکه گډ دي ټولو اقرباو د ولادت نه ډلگي چې دچا سره د ولادت په ذريعه خپلولی راغلی وي. هغه ټولونه گډ دي. نوپه ولادت کي پلار، نيکه داسې ورپسي پورته څه، اودغه ټول اولاد او داولاد اولاد داسې ورپسي څه واړه داخل دي.

وَالْأَصْلُ أَنَّ كُلَّ مَنْ يَنْفِقُ التَّفَقُّهَ فِي مَالِهِ حَالٌ صَحِيحٌ يَفْقَرُ قَضَاءُ الْقَائِدِ يُنْفِقُ عَلَيْهِ مِنْ مَالِهِ عِنْدَ غَيْبَتِهِ لَأَنَّ الْقَضَاءَ جِبْتِي يَكُونُ إِعَانَةً،

ژباړه وشيخ:- اواصل ډله واقعه په دې باب کي دا ده. چه هر هغه څوک چې مستحق وي د خرچي په مال دده د مفقود کي به حالت د موجودگي دده د مفقود کي ډلگي ډلگي چې لا ورک شوې نه وو. اوپه هغه حالت کي د ده په مالک کي دچا نفقه واجب وه. بغیر فیصلې د قاضی نه نورخرچ کولې به شی په هغه

باندې د مال دده «مفقود» نه په وخت د غائب توب دهغه کي، ځکه چې فيصله «دقاضي» په دغه صورت کي امداد دې «د دغه مستحقينوسره، لنډيز دا چې د مفقود د وجود په وخت کي به ده باندې دقاضي د فصيلي نه بغير دچا نفقه واجب وه. دده د فقود په حالت کي به دهغه نفقه هم واجب وي»

وَكُلٌّ مِنْ لَانْتَقِبَ فِي عَقْرِهِ إِلَّا الْقَضَاءُ لَا يَنْفِقُ عَلَيْهِ مِنْ مَالِهِ فِي غَيْبِهِ لِأَنَّ النَّفَقَةَ حِينَئِذٍ تَحِبُّ بِالْقَضَاءِ وَالْقَضَاءُ عَلَى الْقَابِ مُتَّبِعٌ.

ژباړه وتریخ:- اوهر هغه څوک چې مستحق نه وي ددې «ننقه» په حالت د موجودگي دهغه «مفقود» کي مگر په قضا د قاضي نونه به خرج کوي په هغه باندې د مال دده «مفقود» نه په غایب توب دهغه «مفقود» کي ځکه چې نفقه په دغه وخت کي واجبيږي په قضا «دقاضي» او قضاء په غایب باندې ناجائز ده. لنډيز داچه د مفقود دوجود په وخت کي به ده باندې دچا نفقه واجب نه وه. بلکه دقاضي په فيصله پري واجب کيدله. نود فقود په صورت کي به د قاضي په فيصله باندې دهغه نفقه د مفقود په مال کي نه واجبيږي. ځکه چې دا خوپه غائب باندې فيصله ده. کومه چې ناجائز ده»

فَمِنْ الْأَوَّلِ الْقَضَاءُ وَالْإِنْفَاقُ مِنَ الْكِبَارِ وَالزَّيْنِ مِنَ الذُّكُورِ الْكِبَارِ وَمِنْ الثَّانِي الْأَعْمُ وَالْأَعْمُ وَالْحَالُ وَالْحَالَةُ

هل النفقة: ١) الاغ وروړ ٢) الاخت خور ٣) الخال ماما ٤) الخالة ترور

ژباړه وتریخ:- نو داو لیسو نه «لچه په حالت د حضور کي نې په سړي باندې نفقه واجب وي» واره بال بیج، او زنانه د لویو نه اود دوهم ډول نه «لچه په حالت دحضور کي په سړي باندې دهغوی نفقه واجب نه وي» وروړ او خور او ماما او ترور «دخور» دی.

وَقَوْلُهُ مِنْ مَالِهِ مُرَادُهُ الدَّارَهُ وَالْأَنْثَى لِأَنَّ حَقَّهُمْ فِي الْمَطْعُمِ وَالْمَلْبُوسِ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ فِي مَالِهِ يَتَقَارَبُ إِلَى الْقَضَاءِ بِالْقَبُولَةِ وَهِيَ الْقُدْرَانُ

ژباړه وتریخ:- او قول دده «دلوو الحسين قدوري» چې «ننقه به ورکوي» دمال دده «مفقود» نه نومراد دده «قدوري» روپۍ او اشرفۍ دی. «لرغنی دده په مال کي چې کومي نقدی روپۍ او اشرفۍ وي. هغه به ددې کسانوپه نفقه باندې خرج کوي» ځکه چې حق ددوی «اهل و عیال» دخوراک او لباس په څیزونو کي دې. «لرونه به نې خرج کوي په نورو څیزونو کي» اوهر کله چې نه وي دا «دخوراک او لباس شيان (څیزونه)» په مال دده «مفقود» کي نو اړتیا به پيښيږي فیصلي کولوته په قیمت اودا «قیمت» دوي (اودا) نقد شيان (څیزونه) دی «لچه روپۍ او اشرفۍ دي»

وَالْزَّيْنُ يُقَالُ لَهَا فِي هَذَا الْحُكْمِ لِأَنَّهُ يَصْلَحُ قِيمَةً كَالْمَرْبُوبِ، وَهَذَا إِذَا كَانَتْ فِي يَدِ الْقَاضِي،

هل النفقة: ١) التمر توتې

ژباړه وتریخ:- او ټکري «لرغنی چې لا کالی او زیور ترې جوړ شوې نه وي. بلکه دغه ډول ټکري وي» پشان د دې دواړو «لروبو او اشرفۍ» دی. په حق ددې حکم کي «لچه فیصله د قاضي ده» ځکه چې دا «توتې» صلاحیت لري دقیمت «لچه ددې نه قیمت جوړ کړي شی» پشان د جوړو شوو سکو، اودا حکم «لچه موږ ذکر کولوچه قاضي به په دوی باندې روپۍ او اشرفۍ خرج کوي» په هغه وخت کي چې وي «دغه روپۍ او اشرفۍ» په لاس د قاضي کي «لروکه دقاضي په لاس کي نه وي. نو د هغې حکم به راروان متن کي دې» ضروري تریخ:- یعنی دمفقود په مال کي چې دچا نفقه په مفقود باندې واجب وي. اوننقه د خوراک او لباس د څیزونو نه عبارت دي. نوکه د مفقود په مال کي دخوراک شيان (څیزونه) وي. او جامې وي. نو هغه به دده په اهل و عیال باندې خرج کوي. اوکه دخوراک اوغوستلو شيان (څیزونه) دده په مال کي نه وو. نوییا به دده په مال کي چې کومي روپۍ او اشرفۍ وي. په هغه به خرج کولې شی. او ددوی ضروریات به پري پوره کولې شی. روپۍ د سپینو زرو نه جوړې شوې وي. او اشرفۍ د سرو زرو نه جوړې شوې وي. نوکه په مال کي روپۍ او اشرفۍ نه وي. اود سرو او سپینو توتې وي. هغه به د نفقه لپاره خرج کولې شی. ځکه چې سپین او سره زر هم

د درهم او اشرفو پشان دی. صرف توبیر دا دې. چه دراهم او اشرفی تیارې شوی وی. اوسپین او سره زر لا د دراهم او اشرفو صورت نه وی اختیار کړې.

دامانت او پور نه د خرچ کولو حکم

وَإِنْ كَانَ كَاتِبٌ وَدِيعةٌ أَوْ دَيْنٌ يُقَرَّبُ عَلَيْهِمْ مِنْهُمَا إِذَا كَانَ الْوَدْعُ وَالْمَدْيُونُ مُقَرَّبَيْنِ بِالذَّيْنِ الْوَدِيعةُ وَالْكَاتِبُ وَالْمَدْيُونُ

ژباړه و تشریح:-- که چیرته وی د مال د مفقود د امانت د پور سره د اویا پور د پوره چا باندې د نوخرچ کوی به د قاضی د پوره دوی باندې دهغې د امانت او قرض نه، خو په دې شرط چې وی امانتگرو قرضدارې اقرار کونکې په پور او په امانت د یعنی مودع دا اقرار کوی. چه ما سره دا مال د مفقود امانت دې. اومدیون دا اقرار کوی. چه د مفقود په ما باندې دومره پور دې. اویا نکاح او د نسب د یعنی مودع او مدیون په دې اقرار کوی. چه دا زینب د مفقود ښځه ده اودا زید د مفقود ځونې دې. اوکه مودع او مدیون د امانت اود پور دغه ډول د نکاح اود نسب اقرار نه کوی. نویبا د مفقود د ښځې اود هغه د بچو نفقه د پور او امانت نه نشي خرچ کولی.

وَهَذَا إِذَا لَمْ تَكُنْ ظَاهِرَيْنِ عِنْدَ الْقَاضِي، فَإِنْ كَانَ ظَاهِرَيْنِ فَلَا حَاجَةَ إِلَى الْأَقْرَارِ،

ژباړه و تشریح:-- اودا د اړتیا د اقرار به په هغه صورت کې وی. چه نه وی دا دواړه خبرې د پوره امانت او پور دې. اویله خبره چې نکاح او نسب دې. یعنی دلته وړاندې د خلورو څیزونو ذکر شوې دې. او ضمانت د تنبیه راوړی. نو مصنف د امانت او پور یوڅیز گرځولي دي. اونکاح اونسب نې بل شی گرځولي دي. ځکه نې خلورو وارو لپاره د تنبیه ضمیر استعمال کړې دي. ظاهر په علم د قاضی کې، د یعنی قاضی ته دا علم نه وی. چه واقعی د فلانی سره د مفقود امانت دې اوفلانی نې پور دارې دې اوفلانی نې ښځه ده. اوفلانی سره نې د نسب تعلق دې مثلاً ځونې یا لورنې دې.

وَإِنْ كَانَ أَحَدُهُمَا ظَاهِرًا وَالدَّيْنُ أَوْ الْكَاتِبُ يَشْهَرُ الْأَقْرَارَ عَمَّا لَيْسَ بِظَاهِرٍ هَذَا هُوَ الصَّحِيحُ.

ژباړه و تشریح:-- اوکه وی دا دواړه د پوره په حقیقت کې خلور شیان (څیزونه) دی. یعنی امانت، قرض، نکاح اونسب به ښکاره د یعنی معلوم وی قاضی ته به نو نشته حاجت اقرار کولو ته د مودع، اومدیون د اویا ورته وی یوه خبره د دواړو ځنی د یعنی قاضی ته یا دامانت علم وی چې د فلانی سره نې امانت دې اویا ورته د پور علم وی. چه فلانی نې قرضدارې دې. اویا نکاح اونسب کې د پورته یوڅیز ښکاره وی. یعنی یا ورته دا علم وی. چه فلانی نې ښځه ده. اویا ورته دا علم وی. چه فلانی نې مثلاً ځونې دې. نویه دې صورت کې د شرط کولای شی اقرار په هغه څیز چه نه وی ښکاره، د یعنی که قاضی ته دامانت یا د پور علم نه وی. نویه دې صورت کې د مودع او مدیون اقرار شرط دې. هم دا قول د پوره د قاضی د علم په صورت کې اقرار شرط نه دې او د هغه د عدم علم په صورت کې اقرار شرط دې. صحیح قول دې. د اودا وجه د استحسان ده. اود صحیح په قید سره نې د قیاس نه احتراز او کړلو. ځکه چې قیاس دا وائی. چه دا اقرار دې صحیح نشي. ځکه چې دا فیصله ده په غائب باندې کومه چې جائز نه ده، اوجه د استحسان دا ده. چه امانت او پور د مفقود مال دې اودا امانت او پور من جمله دهغه څیزونو نه دې. چه د من تجب لهم النفقة علی المفقود په کې حق دې. نو د قاضی لپاره چې لکه څنگه دهغه پور مال خرچ کول جائز دی کوم چې دده په لاس کې دې. نو دغه ډول ورله د امانت او پور خرچ کول هم جائز دی.

د قاضی د فیصلې نه بغیر مودع او مدیون خرجه کول

وَإِنْ دَفَعَ الْوَدْعُ بِنَفْسِهِ أَوْ مَنَ عَلَيْهِ الذَّيْنُ بِغَيْرِ أَمْرِ الْقَاضِي يَطْمَنُ الْوَدْعُ وَلَا يَبْذُرُ الذَّيْنُ لِأَنَّهُمَا أَذَى إِلَى صَاحِبِ الْحَقِّ وَلَا إِلَى تَالِيِهِ، بِلَا فِ مَّا إِذَا دَفَعَ بِأَمْرِ الْقَاضِي لِأَنَّ الْقَاضِي تَأَمَّلَ عَنْهُ،

ژباړه و تشریح:-- اوکه ورکړلو امانت دار په خپله اویا چا باندې چې پور وو د مستحقینو ته مال لپاره د نفقه د

بغيرد حکم د قاضي نه ډله قاضي ورته حکم نه وي کړې اودوی دمفقود هغه کسانوته پيسې ورکړې چه په مفقود باندې دهغوی نفقه واجب وه ډله نوتوانی کولې به شی امانت داراونه به خلاصیږی قرضدار دخپل پور نه، ځکه چې ده ورکول نه دی کړې صاحب دحق ته ډله مفقود دي ډله اونه نائب دهغه ته ډله مفقود د پور اوامانت حاصلولو لپاره مقرر کړی وی ډله په خلاف دهغه صورت چې ورکړې شي وی ډله مال هغه چاته چې په مفقود شي نفقه واجب وي ډله په حکم د قاضي ډله په صورت کي امانت دارضامن نه دي اوپور دارې د پور نه خلاص دي ځکه چې قاضي نائب دي دده ډله مفقود ډله

دمودع اودمدیون دانکار صورت

وَأَنَّ كَانَ التَّوَدُّعَ وَالْمَدْيُونَ جَائِذِينَ أَصْلًا أَذْكَاءَ جَائِذِينَ الزَّوْجِيَّةِ وَالْكَسْبِ لَمْ يَنْتَصِبْ أَحَدٌ مِنْ مُتَعَقِّقِ النَّفَقَةِ عَمَّا فِي ذَلِكَ

هل النفقة: ١) الجاهدين تشبه د جاحد، سره د پوهې نه انکار کونکې ٢) ينتصب: مقرر کيږی زیاده وشړیخ: اوکه چیرته وی امانتدار او قرضدار انکاریان ډله امانت اود پور نه ډله بیخي، اویا وی انکاریان د زوجیت او د نسب نه ډله یعنی دا نه منی چه دا مثلاً زینب دمفقود بنخه ده یا مثلاً دا خالد دهغه خوښ دي ډله نونشی مقرر کولې یوکس د مستحقینو د نفقه نه جگړه کونکې په دي ډله دعوی داستحقاق نفقه په امانت یا قرض ډله کی،

لأن ما يدعيه للفايظ لم يتعين سببا لثبوت حقه وهو النفقة، لأنها كما عي في هذا المال عي في مال آخر للمفقود.

زیاده وشړیخ: ځکه چې هغه څیزچه دعوی شي کوی دي ډله واحد د مستحقینو د نفقه نه ډله لپاره دغائب ډله دد سره د مفقود امانت دي یا په ده باندې دهغه پور دي ډله نه دي متعین سبب ډله یعنی محل ډله لپاره د ثبوت د حق دده ډله دعوی ډله او هغه ډله حق ډله نفقه ده. ځکه چې دا نفقه لکه څنگه چې واجبیږی په دي مال کي ډله امانت او پور دي ډله نو واجبیږی په بل مال کي هم لپاره د مفقود ډله یعنی دا خبره صحیح ده. چه د کومو تسانو نفقه په مفقود باندې واجب وی. دهغوی دغه نفقه د مفقود د قرضداري نه وصول کړې شي. یا دمفقود د امانت نه کوم چې هغه د یوکس سره ایخوډې وي. خو په زیر بحث صورت کي چونکه مودع اومدیون انکاریان دي. نو کوم کسان چې مستحق دنفقه دي. دوی د قاضي په عدالت کي دا مقدمه نشی درج کولې. چه په ده باندې زموږ د مفقود پور یاده سره زموږ د مفقود امانت دي. دهغې نه دي زموږ نفقه پوره کولې شي. ځکه چې د شریعت د اړخه دنفقه لپاره صرف پور یا امانت متعین نه دي. بلکه که دمفقود بل مال وی. مثلاً جائد ادبي وی. یا کورني وی. چه دهغې نفع حاصلیږی. نودهغې نه هم د دوی نفقه پوره کولې شي. نوهرکله چې تعین نشته. نودا مستحقین د نفقه په امانت او پور کي دمفقود د اړخه خصم اومدعیان نشی جوړیږي ډله

دمفقود اودهغه د بنخي په مینځ کي موده د تفریق

قَالَ (وَلَا تَقْرَأُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَمْرٍ أَوْ مَالٍ مَا لَكَ: إِذَا مَضَى أَرْبَعُ سِنِينَ يَحْرُقُ الْقَاضِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَمْرٍ أَوْ مَالٍ وَتَقْدَرُ عِدَّةُ الْوَقْفِ لَمْ تَكُنْ مِنْ شَأْنِهِ) (لأن عَرْضَ اللَّهِ عَنْهُ هَكَذَا أَقْبَى فِي الَّذِي اسْتَوْأَالَ الْإِنْسَانَ بِالْمَدِينَةِ) (وَكُنْ بِوَإِمَامًا،

هل النفقة: ١) الاستقواء: غائب کول، مسلط کیدل

زیاده وشړیخ: فرماني ډله ابو الحسین قدوری ډله اوجدانی به نشی راوستلې په مینځ دده ډله مفقود ډله اود بنخي دده ډله مفقود ډله کي اوفرماني امام مالک ډله کله چې تیرشی څلور کلونه ډله اویا هم مفقود پیدا

(١) القول الرابع الفتوى على مذهب مالك بن انس رضى الله عنه كذا في الدر المنثور (٧٢٢١١) ورد المحتار (٣٦٢١٣) ومعين القضاة (ص ٨٨) والبشرى لأرباب الفتوى (ص ١٥) الصباح في رسم الفتوى (٢٠١١٢) نقلاً عن القول الرابع (٥١١١١) - (٢) أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه (نصب: ٧١٦٣) -

نځې نه وجداني به راولی قاضی په مینځ دده «مفقود» اودده په ښځه کې . «یعنی قاضی به ددوی نکاح فسخ کړی» او عدت به تیروی «دا ښځه» عدت دوفات «چې څلور میاشتې اولس ورځې دي، اوچې دا موده تیره شی» بیا دې دا نکاح کوی چاسره چې نې خوښه وي. ځکه چې حضرت عمر «دغه ډول فیصله کړې وه په هغه کس کې چې غائب کړې وو هغه لږه پیریانو په مډینه منږه کي» بلکه په مصنف ابن ابی شیبې کتاب النکاح کې چې دی. چې د حضرت عمر «په دور خلافت کي یوسړې پیریانو غائب کړلو» نودهغه ښځه حضرت عمر «ته راغله. او واقعه ئې ورته بیان کړه. نو حضرت عمر «ورته او فرمائیل چې ته څلور کاله انتظار اوکړه. کیدای شی. په دې موده کي ستا خاوند پیدا شی. کله چې څلور کلونه تیر شول. نو حضرت عمر «د مفقود ولی ته حکم اوکړلو چې طلاق ورته ورکړی. او بیا نې هغې ته حکم اوکړلو چې ته عدت تیر کړه. اوچې کله ددې عدت پوره شی. نو چاسره چې نې خوښه وي نکاح دې اوکړی. اود بل خاوند سره دنکاح نه روسته که اولنې خاوند راغلو. نو هغه ته به دا اختیار وي که خپله ښځه اخلي. او که هغې ته نې کوم مهر ورکړې وي. هغه اخلي» او کافی دی دوی «حضرت عمر «په پېشا» «چې په دوی پسې اقتداء اوکړې شی. او په دغه ډول مسئله کی هم دهغوی فیصله کولې شی»

وَلَا تَمْنَعُ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْقَاضِيُ يَتَّبِعُهَا بَعْدَ مَضَىٰ مَدَّةِ الْإِيلَاءِ وَالْعَنَةُ.

هل اللغة: ① الإيلاء: ښځې سره د جماع کولو نه قسم خوړل ② العنة: په جماع باندې قدرت نه لرل
زیاده وتړیخ: - اوبله دا چې ده «مفقود» منع کړلو حق د هغې «ښځې» په غائب کیدو سره «ځکه چې دې دخپلې ښځې نه غائب وي. نو د نان نفقه نه علاوه ده دهغې حقوق زوجیت هم پوره نکړي» نو جدا والي به راولی قاضی په مینځ ددې دواړو «ښځه او خاوند» کي روسته ددې نه چې تیره شی څه موده «داودا د تفریق لپاره د مودې تیریدو شرط لگوي» د امله د قیاس نه په «نوموده» ایلاء «یعنی چې یوسړې خپلې ښځې نه قسم اوخوری. چې زه به تاسره تعلق نه ساتم. نو دې ته ایلاء وائی. اوس که څلور میاشتو کې دننه دننه دې خپلې ښځې سره تعلق اونه ساتی. نو دغه ښځه طلاقه شوه. نوموده دا ایلاء څلور میاشتې دي» اود امله د قیاس نه په نامرده باندې «یعنی چې یوکس په جماع باندې قادر نه وي. اودده ښځه د قاضی په عدالت کي د نکاح د فسخ کاوه مطالبه اوکړی. نو عین ته به یو کال مهلت ورکولې شی. که په دغه موده کي دې روغ شو. نو صحیح ده. گنې قاضی به دده اود ښځې په مینځ کښې تفریق اوکړی، او علت مشترکه په مینځ د زوج د مفقود اوبه مینځ د مولی او عین کي دا دي. چې په دوی کي هریوکس د ښځې حق منع کړې دي»

وَبَعْدَ هَذَا الْإِعْتِيَا بِأَخَذِ الْيَدِ وَنَهْمَا الْأَرْزَمِ مِنَ الْإِيلَاءِ وَالْيَمِينِ مِنَ الْعَنَةِ عَمَلًا بِالْيَمِينِ.

زیاده وتړیخ: - اوس ددې قیاس نه اخستې به شی مقدار «د مودې د تفریق» ددې دواړو نه «چې ایلاء او عنت دي» څلور د ایلاء نه «یعنی نفس عدد چې څلور دي. دا به د مودې د ایلاء نه واخستې شی» او «نفس» کلونه د عنت نه «نوددې دواړو مجموعه څلور کاله شول» لپاره د عمل کاوه په دواړو مشابهنو «چې مشابعت د ایلاء او مشابعت د عنت دي»

وَلَمَّا قَوْلُهُ {صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي امْرَأَةٍ الْمَفْقُودَةِ أَنَّهَا امْرَأَتُهُ حَتَّىٰ يَأْتِيَهَا الْيَبَانُ} (١) وَقَوْلُهُ عَلَى رَضَى اللَّهِ عَنْهُ فَيَا: هِيَ امْرَأَةٌ بَلَّغَتْ قَلْبُهَا حَتَّىٰ يَتَّبِعِينَ مَوْتَ وَأُطْلَاقَ (٢) عَرَبِيَّةً بِالْيَبَانِ الْمَكْشُوفِ الْمَوْفُوعِ،

زیاده وتړیخ: - اوزمونږ «دا حنفی» لپاره دلیل قول دبنی «دي. په اړه د ښځې د مفقود کي چې دا «ښځه د مفقود» ښځه دهغه «مفقود» ده تردې چې راشی دې ته بیان «چې هغه وفات شوې دي. نو د مرګ خبر رسیدو نه روسته به دا آزاده وي» او قول د حضرت علی «په دې «ښځه د مفقود» کي چې دا «ښځه د

(١) من حدیث مغیره بن شعبه «خارجہ الدارقطني فی سننه (٣١٢/٣)۔

(٢) أخرجه عبدالرزاق فی مصنفه فی کتاب الطلاق (نصب: ٧١٩٣)۔

مفقود داسې ښځه ده چې امتحان کې اچولې شوې ده ځکه اړه د فراق د خاوند خپل کې نو صبر دې کوي ځکه چې د خپل خان دې محفوظ ساتي. اود خاوند د عقد نکاح خیال دې کوي تر دې چې ښکاره شي مرګ د خاوند او یا طلاق ځکه خاوند ورته طلاق ورکړې دې نوددې نه روسته دا آزاده ده. نو دا قول د حضرت علي عليه السلام واقع شوې دې تفسیر دهغه بیان ځکه چې لپاره کوم چې ذکر شوې دې په حدیث مرفوع کې، ځکه چې اېما امراته حق یانېها البیان

وَلَا تَزَالُ تَزَاكِي عَنْ بَنِيهِ وَالْقَبِيلَةِ لَا تُوجِبُ الْفُرْقَةَ وَالنُّتُ فِي حُزْنِ الْأَعْمَالِ فَلَا يُزَالُ التَّكَاثُرُ بِالْمَالِ

حل اللغة: ① العیز مرتبه، محل

زیاده وتړیچ: - او بله دا چې نکاح پېژندلې شوې دې ثبوت ددې ځکه چې په مینځ د خلګ وکې چې دا د فلانې ښځه ده. او نکاح یو امر ثابت او یقیني دې ځکه او غائب کیدل د خاوند نو واجبوی بیلتون ځکه یعنې چې یو سړي غائب وی. نو دا ضروری نه ده. چه دده اودده د ښځې په مینځ کې دې جدائی راوستې شی. لکه د مفقود نه علاوه که یو سړي په سفر باندې تلې وی. نو دده دا غائب کیدل خو دا نه واجبوی. چه دده ښځه دې دده نه جلا کړې شي ځکه او مرګ د مفقود په محل د احتمال کې دې یعنې یوه احتمالی خبره ده. یقیني خبره نه ده. نو نه به شی زانله کولې نکاح ځکه په یقین سره ثابت نه ده. په شک سره ځکه مرګ د مفقود دې ځکه چې قاعده دا ده. البقین لایزول بالشک

وَمَنْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَرَجَعَ إِلَى قَوْلِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

زیاده وتړیچ: - ځکه ویایتي شوه دا خبره چې حضرت عمر رضی الله عنه د مفقود ښځې ته د څلورو کالو انتظار کولو حکم کړې وو. نو ددهغه نه ځواب دا دې چې حضرت عمر رضی الله عنه رجوع کړې وه قول د حضرت علي رضی الله عنه په ځکه کوم چې موږ ذکر کولو چه ښځه د مفقود دې انتظار کوي. تر دې چې ددې د خاوند مرګ معلوم شی. یا دا معلومه شی. چه هغه ورته طلاق ورکړې دې. اود حضرت عمر رضی الله عنه د رجوع په اړه کې ابن ابی لیلی رضی الله عنه فرمایلی دی. چه حضرت عمر رضی الله عنه په درې مسئلو کې د حضرت علي رضی الله عنه قول ته رجوع کړې ده. یوه په کې د مفقود د ښځې مسئله ده.

وَلَا مُعْتَبَرٌ بِالْإِبْدَاءِ لَأَنَّهُ كَانَ طَلَقًا مُعْجَلًا فَاعْتَبِرْ فِي الشَّرْعِ مُؤَجَّلًا فَكَانَ مُوجِبًا لِفُرْقَةٍ، وَلَا لِعَنْتٍ لِأَنَّ الْعَيْنَةَ تَعْقِبُ الْأَوْدَةَ، وَالْعَنْتَةُ فَلَمَّا تَمَلَّ بَعْدَ اسْتِجْزَارِهَا سَنَةً.

حل اللغة: ① الاوبة واپس راتګ ② تنحل ختمیږي ③ الاستمرار: جاری پاتې کیدل

زیاده وتړیچ: - اونشی قیاس کولې ځکه موده د تفریق د ښځې د مفقود په موده ایلاء باندې ځکه چې دا ایلاء وو طلاق معجل ځکه زمانه د جاهلیت کې چې یو کس به دخپلې ښځې نه قسم او خوړولو. دغه به طلاق گنلې شو ځکه نو او معتبر کړې شو په شریعت اسلامی کې ځکه طلاق موجل ځکه په څلورو میاشتو کې خاوند ښځې سره تعلق اونه ساتي. نو بیا به طلاق واقع کیږي. نو شوه ایلاء واجبونکی د جدائی د خاوند فقدان خو طلاق نه دې. ددې امله د مفقود مسئله په ایلاء باندې قیاس کول صحیح نه دی ځکه اونه ددې صحیح قیاس کول د ښځې د مفقود په عین باندې ځکه چې غائب کیدل واپس راځی په دې پسې واپس کیدل یعنې چې یو کس ورک شوې وی. نو دا احتمال شته چه هغه واپس راشي ځکه او عنت ځکه سړي عین وی ځکه که وی داسې موقعه چې ختم شی روسته د دوام ددې نه یو کال یعنې کوم کس چې همیشه لپاره نامرد وی. نو په یو کال کې دده په جماع باندې قدرت راتګ ډیر کم وی. او کوم کس چې ورک شوې وی. نو په یو کال کې دننه دننه دده د واپس کیدو احتمال زیات دې. نو کثیر الوقوع څیز چه د مفقود واپس راتګ دی په لیل الوقوع څیز باندې چې د عین صحیح کیدل دی قیاس کول صحیح نشي.

دمفقود د مرګ حکم ورکولو موده

قَالَ (وَإِذَا تَمَلَّه مِائَةٌ وَعِشْرُونَ سَنَةً مِنْ يَوْمِ وُلْدِ حَكَمْنَا بِمَوْتِهِ) قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَهَذِهِ بِوَالِدِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي حَبِيبَةَ: وَفِي كِتَابِهِ الْمَدَاهِبُ يَقْدَرُ عَمَوْتُ الْأَقْرَانِ،

حل اللغة: ① الاقران: جمع د قرن، همزولي

ژباړه وشرح:-- فرماني ډلارو الحسين قدوري څه ښه او كله چې برابر شي دده ډمفقود څه شپږ شلې كاله عمر د ورځې د زيږيدل نه نو موږ به حكم كوو په مرګ دده ډله دې مړ شوي دي څه فرماني مصنف ډلارو ډمفقول څه روايت دحسن دې د امام ابوحنيفه څه نه ډله كله د مفقود شپږ شلې كاله عمر برابر شي. نوهغه به مړ تصور كولي شي څه اوبه ظاهر روايت كي دي چې اندازه كولي به شي ډمفرګ دده په مرګ د همزولو دده ډله دده همزولي مړ شي. په هغوی كي څوك هم پاتي نشي. دې به هم مړ تصور كولي شي څه

وَقَالِ الْبُزْجِيُّ عَنْ أَبِي يُوسُفَ يَمَّا كُنَا سَفَرًا، وَكُنَّا نَقُصُّهُمْ بِرِثَتَيْنِ، وَالْأَلْفِيسُ أَنْ لَا يُقْدَرُ رَيْسُهُ، وَالْأَزْهَقُ أَنْ يَقْدَرَ يَتِيمُهُ،

حل اللغة: ① الازرق: اسان

ژباړه وشرح:-- اوبه هغه روايت كي چې نقل شوې دي دامام ابويوسف څه نه ډلارو چې اندازه كولي به شي مرګ د مفقود څه په سل كاله پورې ډله دده عمر سل كاله پوره شي. دې به مړ تصور كولي شي څه او اندازه كړې دي بعضي عالمانو ډلارو ډمفرګ دده په لس كم سلو كالو پورې ډله لس كم لس كاله عمر نې برابر شي. دې به مړ تصور كولي شي څه اوقياس سره زياته مناسبه خبره دا ده. ډله اندازه كولي نشي ډلارو ډمفرګ په هېڅ شي پورې ډله څه نې غالب گمان راشي. ډله هغه به مړ شوې وي. نوهغه به مړ تصور كولي شي څه او ډله ښځه باندي څه آسانه خبره دا ده. ډله اندازه كړې شي ډلارو ډمفرګ په لس كم سل كالو پورې

وَإِذَا كَمَرُ عَمَوْتِهِ اغْتَدَّتْ أَمْرَأَتُهُ عِدَّةَ الْوَقَايِمِ مِنْ ذَلِكَ الْوَقْتِ

ژباړه وشرح:-- او كله چې حكم او كړې شي د وفات دده ډله مفقود مړ دې نوقاضی به دمفقود د ښځې او د هغه په مينځ كي جدائی راولي. او دتفریق نه پس څه عدت به تيروي ښځه دده ډمفقود څه عدت د وفات ډله څلورمياشتي اولس ورځې دي څه ددغه وخت نه ډله څه چې قاضی دهغه د مړ كيدو فيصله او كړله. ډله هغه به مړ شوې وي څه

په موجوده وراثتوكي د مفقود د مال تقسيم

(وَيُقْسَمُ لَهُ بَيْنَ وَرَثَتِهِ الْمَوْجُودِينَ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ) كَأَنَّهُ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ مَعَايِنَةً إِذَا الْحَكَمِي مُعْتَدٍ بِالْحَقِيقِ

ژباړه وشرح:-- او تقسيمولي به شي مال دده ډمفقود څه په مينځ د وراثتو دده ډمفقود څه كي ډلارو چې موجود وي په هغه وخت كي ډله كوم وخت كي چې قاضی هغه مړ او گرځولو. نو د قاضی دا مړ گرځول داسې دي څه لكه چې دي مړ شو ډله څه چې قاضی دده د مرګ فيصله او كړله څه دسترگو وړاندي څكه چې حكمي ډلارو څه قياس كولاى شي په حقيقي باندي ډلارو څه چې يوكس په حقيقت كي وفات شي. نو ډله په كوم وخت كي وفات شي. په هغه وخت كي چې كوم وراثان موجود وي. هغوی به ميراث اوړي. نو دغه ډول دلته به هم صرف موجود وراثان ميراث اوړي. كه روستو پيدا شي. هغوی حقدار نه دي څه

(وَمَنْ مَاتَ قَبْلَ ذَلِكَ لَمْ يَرِثْ مِنْهُ) لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ عَمَوْتُهُ فَيَسَارُ كَمَا إِذَا كَانَتْ حَيَاتُهُ مَعْلُومَةً

ژباړه وشرح:-- او څوك چې مړ شو وړاندي ددې ډلارو قاضی د فيصلې څه نه نو هغه به ميراث نه اوړي دده ډمفقود څه نه څكه چې حكم نه دې شوې د مرګ دهغه ډمفقود، اوچه يوسړې ژوندي وي. دهغه ميراث

وَلَا يَتُوبُ الْعَقُورُ أَعْدَاءُ فِي حَالِ قُبْحِهِ لِأَنَّهُمْ عَدُوٌّ غَلِيظٌ ذَلِكَ الْوَلِيُّ بِأَنَّهُ ضَعُفَ الْعَالِ وَقَوْلُهُ لَا يَسْتَعْمِلُ الْخَمْرَ فِي الْإِسْتِغْنَاءِ

دہفقود اپارہ د وصیت حکم

حل اللغز: ① يحجب به ميراث كنبي محرومه كيږي ② النعييين: تشبيه د نصيب برخه

هغوری تیره: صورت د مسئلي به دا وی. زید وفات شو. اویوه پنځه او یو مفقود خوښې ئې پرېښولو. نو اوس که چیرته خوښې ژوندې فرض کړې شی. دپنځې اتمه برخه رسی. اوکه هغه مې فرض کړې شی. نو د پنځې نې څلورمه برخه رسی. اوس په دواړه صورتونو کې دپنځې لپاره اتمه اقل برخه ده. نوپنځې ته به اتمه برخه ورکړې شی. اویاته برخه به د مفقود خوښې لپاره موقوف کړې شی. نوکه د مفقود د مرگ خبر راغلو. پنځې ته به درې حصې نورې ورکړې شی. اویه دې طریقه به د پنځې څلور حصې برابر شی.

ټاډه ونځيخ - اوکه چيرته وي دده (مفقود) سره وارث چي محبوب کيږي (مغه وراث) په ده (مفقود) سره نونه به شي ورکولې (دغه محبوب وارث ته) هيڅ خيز، بيان ددي دا دې چه يوسړي دې مړ شو او پري نې خودې دوي ادوا، لونړه او يو خوښي مفقود او نمسي (ابن الابن) او نمسي (ابن الابن) او مال په لاس د يواجنبي کس کي وو، او دوي (وارثانواو اجنبي) تصديق او کړلو په ورکيدو د خوښي (چه ددي مړي يوڅوښي ورک دي) او مطالبه کوله دوو لونړو د ميراث (چه موږ ته دخپل پلار په مال کي ميراث را کړي) نو ورکولې به شي ورته نصف څکه چې دا (نصف) يقيني دي (چه د دوي برخه

ده او موقوف کولې به شی نصف بل ځکه چې د ځونې برخه ده. اونه به شی ورکولې اولاد د ځونې د موقوفې ته ځکه چې دغه نصف کي څه حصه ځکه چې دوی ځنښي اونښي. محبوب دی په موقوف ځنښي باندې ددې احتمال په وجه که چیرته هغه ژوندې وی ځنښي کلک چې د موقوف پلار په مرگ او ژوند کي شک دي. نو نه مستحق کیږي دوی ځنښي اونښي. د میراث په شک سره ځنښي د استصحاب الحال د قاعده مطابق به هغه ژوندې گنلې شی. او میراث به موقوف وی.

ضروري تریخ:- صورت به ښې دا وی چې ساجد مر شو. او د مرگ په وخت کي ښې لس زره روپۍ پریښودې. او هم دغه لس زره روپۍ ښې میراث وی. او دده نه دوي اوده لونه زینب او کلثوم پاتې شوې او یو ځونې خالد پاتې شو. کوم چې فی الحال موقوف وو. خود خالد ځونې ښې هم یو ځونې عابد او یوه لور عابده موجود وه. دغه عابد او عابده د ساجد ښي کیږي. په دې صورت کي د زینب او کلثوم برخه په شریعت کښي مقرر ده. کوم چې نصف میراث دي. یعنی دواړه ته په شریکه پنځه زره روپۍ ملاوېږي. خالد ځونې که موجود وی او که موقوف په دواړو صورتونو کي د زینب او کلثوم په برخو کي څه توپیر نه راځي. خو که خالد ځونې کوم چې موقوف دي که هغه په حقیقت کي مړ وی. نو په دې صورت کي به دهغه نیمه برخه دهغه ځونې او لور یعنی عابد او عابده ته ملاوېږي. او که هغه ژوندې وی. نو هم دا خالد به د نیم مال وارث وی. په دې صورت کي خالد د دواړو بچو لپاره حاجب شو. او دا دواړه به محبوب وی.

د اجنبی دلاس نه د موقوف پاتې شوي میراث اخستلو حکم

وَلَا يُلْزَمُ مِيرَاثُ الْاجْنَبِيِّ (اَلَا اِذَا ظَهَرَ مِنْهُ حَيَاتُهُ) وَنَظِيرُ هَذَا الْحُلُّ فَإِنَّهُ يُؤْتَى لَهُ مِيرَاثُ ابْنِ وَاجِدٍ عَلَى مَا عَلَيْهِ الْقَتْلُ

ژباړه وتړیخ:- او ځکه هغه نصف موقوف میراث کوم چې د موقوف په وجه نشي تقسیمولې. نه به شی اخستلې دلاس د اجنبی نه ځکه هغه سره به امانت وی. مگر دا چې ښکاره شی دهغه ځنښي نه خیانت ځنښي دغه صورت کي دغه پاتې شوې میراث دهغه دلاس نه اخستل پکار دی. او نظیر ددې موقوف د نصف برخي د توقف حمل دي ځکه چې د مور کي یعنی کله چې څوک مړ شی. او دده یو وارث د مور په نس کي وی، نو دده واره میراث به نشي تقسیمولې. بلکه د دغه حمل برخه به موقوفه وی. تفصیل ښې دا دي. ځکه چې شان دا دي. موقوف کولې به شی دده حمل لپاره میراث د یو ځوی بناء په هغه قول چې په هغې باندې فتوی ده ځکه چې د امام ابو حنیفه ښې نه دا روایت هم شته. چه دده لپاره به د څلورو ځامنو حصه پریښودې شی. او د دوو ځامنو د حصي پریښودو روایت ترې هم شته. خودا دواړه روایتونه غیر مفتي بهما دی.

وَأَنَّ كَانَ مَعَ وَارِثِ أَخْرَافَ كَانَ لَا يَنْقُطُ بِمَالٍ وَلَا يَنْقُطُ بِأَحْمِلٍ يُعْطَى كُلُّ نَفْسٍ

ژباړه وتړیخ:- او که چیرته وی دده موقوف سره بل وارث ځنښي او داسې به دغه بل وارث ته کتلې شی. که چیرته وی ځنښي دهغه وارث چې نه ساقطیږي په هیڅ حالت کي ځکه موقوف ژوندې وی او که مړ، لکه زوی شو. ځکه چې ده ته په هر صورت کي خپله ملاوېږي. که موقوف حیات وی او که مړ. اونه متغیر کیږي ځنښي دده وارث، بلکه که حمل وی او که نه وی. نو دده ته به خپله برخه ملاوېږي. مثلاً چې ځونې وی. نو په دې صورت کي که موقوف ژوندې وی او که مړ او حمل وی او که نه وی. خود دده په میراث کي څه توپیر نه راځي. ورکولې به شی ځنښي وارث ته ځکه ټوله برخه د ده ځنښي هغې کي به نه کښي کولې شی. اونه به موقوف کولې شی.

وَأَنَّ كَانَ مِنْ يَنْقُطُ بِأَحْمِلٍ لَا يُعْطَى

ژباړه وتړیخ:- او که چیرته وی داسې وارث چې ساقطیږي ځنښي دهغه په حمل سره ځنښي زید وفات شو. او دده دښخې په نس کي حمل دي. او نور ځامن یا لونه ښې نشته. البته ورور ښې دي. نو په دې صورت کي به ښې نشي ورکولې ځکه ورور ته. ځکه چې ځونې وی. نو د ورور حصه نه کیږي.

وَأَنَّ كَانَ مِنْ بَنَفَرٍ يَعْطَى الْأَقْلَ لِلشَّقِيقِ بِهِ

ژباړه وشرح:- اوکه چېرته وی داسې وارث چې متغیر کیږي «خاصه دهغه وارث» په دې «حمل» سره ملاویږي نه؟ مثلاً زید چې مړ شى نو دده د ښځې په نس کې حمل دې او دده مور او ښځه ده. نو اوس په دې صورت کې که حمل ژوندي وی. نو د ښځې اتمه برخه ده او د مور شپږمه برخه او که حمل ژوندي نه وي نو د ښځې څلورمه او د مور دریمه برخه ده. نو په دې صورت کې «ورکولې به شى «دهغه وارث» نه که برخه «چېرته برخه د ښځې ده او شپږمه برخه د مور ده» د امله د یقین نه په دې باندې «یعنې که حمل ژوندي وي نو بیا هم دې وارث ته ددې نه که برخه نه ملاویږي»

كَانَ الْمَقْضُودُ وَكَانَ خُذًا فِي كِفَايَةِ الْمُنْتَهَى بِاتِّمَامٍ هَذَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ژباړه وشرح:- لکه څنگه چې په مسئله د مفقود کې دى. «مثلاً یوسړې مړ شو. او یو مفقود خونې پرېږدى. او بیا ورور یا مور پرېږدى. نو دانا لپاره شپږمه برخه ده او پاته به موقوف وي. او بیا ته شپږمه برخه څکه ملاویږي چې ددې برخه نه ساقطیږي اونه متغیر کیږي که مفقود خونې ژوندي وي او که مړ، او ورور ته به څه نشي ورکولې. څکه چې د مفقود څو د حیات په صورت کې د ورور برخه ساقطیږي. او مور ته به شپږمه برخه ملاویږي. څکه چې دا شپږمه برخه که برخه ده. یعنې که مفقود خونې مړ وي. نو په دې صورت کې د مور دریمه برخه ده. او که هغه ژوندي وي. نو ددې شپږمه برخه ده. نو شپږمه برخه خو مور ته پته هرحالت کې ملاویږي. ددې نه نه کیږي. که مفقود خونې پیدا شى او که نه. او پاته مال به موقوف کولې شى. تردې چې د مفقود د حالت پته اولکې» او موږ شرح کړې ده ددې مسئلې په کفایه المنتهى کښې په زیات تفصیل سره ددې نه «کوم تفصیل چې موږ هدايه کې او کړل»

کتاب الشریکه

ژباړه وشرح:- «د کتاب» د شرکت «په بیان کې» دې.

ضروری تریخ:- کتاب الشریکه چې په کتاب المفقود پسې څکه راوړلو. چې لکه څنگه د مفقود مال د صاحب ید سره امانت وي. دغه ډول د شریکینو مال د یو بل سره امانت وي. او د شرکت ثبوت د قرآن او حدیث نه ثابت دې. الله تعالی فرماني «فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ» او مصنف «د شرکت د جواز لپاره کوم دلیل پیش کړې دې. د محدثینو په اصطلاح کې دې ته حدیث تقریری وانی. یعنې چې د نبی ﷺ مخکې یو کار اوشى. او هغوی پرې انکار نه وي کړي. نو دا ددې خبرې دلیل دې چې دا کار جائز دې. ورنه نبی ﷺ به پرې ضروری انکار کاوه. څکه چې نبی ﷺ د حلال او حرام د بیانولو لپاره را لیږلې شوي دي. خو په مرتبه کې حدیث فعلی او قولی د حدیث تقریری نه قوی دي. ددې امله دلته یو حدیث قولی ذکر کوم کوم چې د شرکت په جواز باندې دلیل وي. حضرت ابوهریره «فرماني. چې نبی ﷺ فرمانيلى دی. چې الله تعالی فرمانيلى دی. کله چې دوی (دو) شریکان د یو بل سره په شریکه معامله کوي. نوزه د دوی په مینځ کې دریم یم. خوچه کله په دوی کې یو د بل سره خیانت او کړي. نو زه ترې بهر شم. ددې روایت ابو داود کړې دي.

د شرکت ثبوت

(إِنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالثَّلَاثُ يَكْفُلُونَ بِنَاقِرِهِمْ عَلَيْهِ) (١)

ژباړه وشرح:- شرکت جائز دي «او ددې په صحت او جواز باندې دلیل تقریری موجود دي» څکه چې نبی ﷺ پیغمبر شو او خلکو به معاملات کول ددې «شرکت یعنې د شرکت معاملات به ئې کول» نو نبی ﷺ پاته

(۱) فی ثبوت الشریکه أحادیث منها حدیث أبی هریره «کما نقلت فی الشرح أخرجه أبو داود فی البيوع باب ۲۶ رقم ۳۳۸۳»

نېټه ورځ: فرماني د ابو الحسن بدوري د شرکت په دوې [دوه] قسمه دي. شرکت اصلاح او شرکت عقد، نو شرکت اصلاح [دا] دي چې مال وي. چې په ميراث سره نې يوسى دوې [دوه] نفر [مثلاً زيد نه يو کور پاتې شو. او دې مړ شو. او دده دوې [دوه] خان وي. نو دغه کور د ميراث په ذريعه ددې دواړو په مينځ کيښي شوي. او يا نې واخلی دا دواړه نفر [دو] یوبانغ نه څه خيز مثلاً لس مرلی مخکۀ واخلی نو دا دواړه مشتريان په دغه مبيعۀ کې شريکان شول.

ژباړه وېشېچ:-- نو جائز نه دی لپاره د یو د دواړو چې تصرف اوکړی په برخه د بل کي مگر اجازت دهغه سره اوهر واحد د دواړو نه په برخه د خپل انډیوالان کي پشان د پردی دي.

ژباړه وېش: - اودا شرکت (چې شرکت املاک دي، هغه شرکت دي) چې متحقق کېږي په هغه څه کې چې ذکر شوې نه دي په کتاب (قدوري) کې (يعني دا شرکت املاک صرف په هغه څيزونو کې نه دي، کوم چې ابو الحسين قدوري ښيي ذکر کړل، چه د ميراث او اشتراء په ذريعه په پوځيز باندې ملکيت راتگ دي، بلکه ددې دواړو ذرائعونه علاوه که په نورو اسبابو او ذرائعو سره پرې ملکيت راشي، نو هم په هغه شرکت املاک وي).

حل اللغة: ① الاستيلاء: غلبه ② الاختلاط: كدّون ③ هرج: تكليف، مشقت

ژباړه وېتړيخ: لکه څنگه چې هبه کړې شى دوو کسانو ته يوشى «ژوند هبه په ذريعه دوى د دغه موهوبه مالکان شول» او يا مالکان شى دا دواړه نفر دهغه شى په غلبه راتلو سره «ژمنلا» دوي [دوه] نفر د حربيانو په مال باندې غالب شى. اويه هغې باندې قبضه اوکړى. نودوى په دې مال کې شريکان شول». اويا چې گډ وېشلى مال د دې دواو کسانو په عمل د يوکس سره «زيعنى يوکس خپل مال د بل د مال سره گډ وې کړل» په دې شى مال د دې دواو کسانو په عمل د يوکس سره «زيعنى دوو کسانو خپلو مالونه د يو بل د مال سره گډ وې کړل» په داسې اويا په گډ وې کاوه د دواړو سره «زيعنى دوو کسانو خپلو مالونه د يو بل د مال سره گډ وې کړل» په داسې اويا په گډ وې کاوه سره چې ممکن نه وي تميز «له مينځ بدغه دواړو خزونوکې بيخي «ژمنلا» دواړو غنم گډ وې کاوه سره چې ممکن نه وي تميز «له مينځ بدغه دواړو خزونوکې بيخي «ژمنلا» دواړو غنم بوختاى شى» او يا تميز ممکن وي خو په تکليف سره «ژمنلا» د يو غنم وي او دبل اوريشي».

د پښتانهانو د ادبياتو د تاريخ په څرځول د يو شريك برخه خپله په شريك خپل اوپه بل چا چې شريك نه وي په ټولو
صورتونو كې (چې ميراث، اشتراء هبه، استيلا د اوځلو دي) بغير د اجازت د شريك خپل نه. مگر په صورت
د ځلو كې (چې دوي [دوه] شيان (خيزونه) د دوو كسانو د ارادې نه بغير گډو شوي وي. مثلاً د يو كس نه
او د بل نه په يوځاني باندې چينې پريوتل او هغه گډو شول) او په صورت د گډو كولو كې (چې د دوو
كسانو په خپل قصد او اراده خپل خپل خيز دي ويل سره گډ كړل) ځكه چې جائز نه دي (څرځول د عين
مشترك په دې صورت د ځلو كې) مگر په اجازت دده (شريك) سره او يقيناً موږ بيان كړې دي توپير
چې مينځ د جواز كې په ټولو صورتونو كې او د عدم جواز كې په صورت د ځلو كې په كفايت المنتهى
كتاب كې

هروري ترويج - اوفرق دا دي چه كله چي د ابتداء نه د دوی په مینځ کي شرکت وی. مثلاً دوی په شریکه غنم واخلی نوهره یوه دانه ددوی په مینځ کي شریکه شوه. نوچه یوکس په کي خپله برخه خرڅوی. نو هغه په شانص صورت کي خپله برخه خرڅوی. نو په خپل شریک او بل باندې ئي هم خرڅولی شی. او چي د خلط او اختلاط په ذریعه باندې دوی په یو شی کي شریکان شی. نو په دوی کي داوړ نه هر یو کس دخپلې دانې مستقل مالک وو. په دې کي ورسره بل څوک شریک نه وو. نوچه دخلط نه روسته دې خپله برخه خرڅوی. دې دهغې په خرڅولو قادر نه دې ځکه چي خامخا به ورسره دخپل شریک برخه خرڅوی. نو په دې صورت کي به دده خرڅول دده د شریک په اجازت باندې موقوف وی. ﴿فتح القدیر﴾

د شرکت عقود رکن او شرط

(وَالرَّكْبَانِ الثَّانِي: شَرْكَةُ الْعُقُودِ، وَشَرْكَةُ الْأَرْبَابِ وَالْقَبُولِ، وَهُوَ أَنْ يَقُولَ أَحَدُهُمَا شَارِكْتُكَ فِي كَذَا وَكَذَا وَيَقُولَ الْآخَرُ قَبِلْتُ)

زیاده وتړیخ - او دوهم ډول «شرکت عقود» شرکت عقود دې. او ددې «شرکت عقود» رکن ایجاب او قبول دې اودا «ایجاب او قبول» دا دې. چه ووايي یوپه دواړو شریکانو کي زه تاشریکوم په فلانی او فلانی عقد کي او هغه بل ووايي ما قبول کړي دې «شرکت»

وَيُزَمُّ أَنْ يَكُونَ التَّعَرُّفُ الْمَعْقُودَ عَلَيْهِ عَقْدَ الشَّرِكَةِ قَابِلًا لِلْوُكُوفِ أَلَيْسَ كَوْنُ مَا يَسْتَفَادُ بِالتَّعَرُّفِ مُفْتَرِكًا لِيَتِمَّ بِمَقْصُودِ حُكْمِهِ الْمَطْلُوبُ مِنْهُ

زیاده وتړیخ - او شرط ددې «شرکت عقود» دا دې. چه وی تصرف «هغه تصرف» چي عقد شوې وی په هغې باندې «په مینځ د شریکینو کي» عقد د شرکت «داسې عقد شرکت» چي قابل وی لپاره د وکالت «یعنی وکالت په کي صحیح کیږي. او که وکالت په کي نه صحیح کیږي. لکه بنکار کول شو. چه یوکس یو شی بنکار کړي. نویل څوک ورسره په دې بنکار کي نشی شریکیدې. بلکه دغه بنکار به د بنکاری وی» اودا دوکالت شرط ځکه لگولې شی» چي شی هغه شی چي گټلی شی په تصرف کولو مشترک په مینځ د دواړو «شریکینو» کي نوثابتیږي به حکم ددې «شرکت» کوم چي مطلوب دې ددې «عقد» شرکت نه «چه گټه ده. یعنی دا شرط ده. چه په کوم شی کي دوی شرکت کوي. هغه داسې شی وی. چه په هغې کي وکالت صحیح کیږي نوچه وکالت په کي صحیح وی. یو شریک به د بل نه وکیل شی. او په دې طریقه به گټه د دواړو په مینځ کي شریکه وی.

د شرکت په څلورو قسمونو کي شرکت مفاوضه

(ثُمَّ فِي أَرْبَعَةِ أَجْزَاءٍ: مَفَاوضَةٌ، وَعِيَانٌ، وَشَرْكَةُ الْعَيْنَالِ، وَشَرْكَةُ الْوُجُوهِ. فَأَمَّا شَرْكَةُ الْمَفَاوضَةِ فَمِنْ أَنْ يَفْتَرِكَ الرَّعْلَانِ تَجَارَتًا يَنْفِي مَالَهُمَا وَتَعْرِفُهُمَا وَدَيْنَهُمَا) الْأَمَّا شَرْكَةُ عَامَّةٍ فَمِنْ جَمِيعِ الْيَتِمَاتِ أَنْ يَتَوَضَّعَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِأَمْرِ الشَّرِكَةِ إِلَى صَاحِبِهِ عَلَى الْإِطْلَاقِ إِذْ هِيَ مِنَ الْمَسَاوَاةِ،

هل اللغة: ① بفوض سپاری، حواله کوي ② المساواة برابری

زیاده وتړیخ - بیا دا «شرکت» په څلورو قسمه دې. شرکت مفاوضه، شرکت عنان او شرکت صنایع او شرکت الوجوه، نو هر چي شرکت مفاوضه دې. نو هغه دا دې. چه شریک شی دوي (دوه) نفر او برابر وی په مال او تصرف او دین خپل کي «یعنی د دواړو مال هم یوهومره وی. اودواړه ته تصرف هم یوشان حاصل وی. او دواړه د یو ملت او دین پیروکار وی» ځکه چي دا «شرکت مفاوضه» یو شرکت عامه دې. په ټولو تجارتونو کي سپاری په کي هریو شریک په شریکانو کي عمل د شرکت خپل انډیوالان ته مطلقاً «یعنی څه قید په کي نه لگوي چه فلانی شی به اخلی اوفلانی به نه اخلی اوفلانی سره به کاروبار کوي اوفلانی سره به نه کوي. او په دې شرکت مفاوضه کي مساوات ځکه ضروري دې» ځکه چي دا «لفظ د مفاوضه» د

مساوات د قبيلي ځني دي

قَالَ قَائِلُهُمُ: لَا يُضِيمُ النَّاسَ قَوْلِي لَا مِرَّةَ لَهُمْ وَلَا مِرَّةً إِذَا جَاءَهُمْ سَأَدُوا أَيْ مَسَاوِيَتِهِمْ.

هل اللغة: ① سواة: سرداران، مشران ② سادو: سرداران وی

ژباړه وتریخ: - ویلی دی قائل ددوی څرګند و، چه الاقوه الادوی دې څه اصلاح نه راځي د خلګ و چې برابر وی اونه وی سردار د دوی څرګندی که خلګ واره په یوه مرتبه کې وی نویسا خوښه هرسرې ځان ته سردار وانی. اود بل خبره به نه منی. نود معاشري کارونه به نه چلېږي څه اونه پاتې کېږي سرداری چې وی سرداران جاهلان یعنی برابر څرګندی چې د یو قوم سرداران او مشران جاهلان وی. ښه به هغوی کې به ځنګ جګړې او کشالي وی څه

فَلَا يَدْرِيْنَ عَمِيقِ الْمَسَاءِ وَآلِ الْبَيْتِ أَوِ الْوَسْطَاءِ ذَلِكَ فِي الْمَالِ، وَالْمُرَادُ بِهِ مَا تَصِفُ الْبُيُوتُ فِيهِ، وَلَا يُعْتَبَرُ التَّفَاوُلُ فِيهِ إِلَّا بِمَعْنَى الْبُيُوتِ فِيهِ،

هل اللغة: ① التفاؤل: زیاتوالی

ژباړه وتریخ: - نوضروری شوه برابرې څرګند شرکت مفاوضه کې څه په اول او په آخر کې اودا څرګند مساوات څه به وی په مال کې او مراد ددې څرګند نه چې مساوات په کې ضروری دې څه نه هغه دې چې صحیح کېږي شرکت په هغې کې څرګند روښ او اشرقي وی یعنی دا شیان (خیزونه) به ددوی په مینځ کې برابر وی څه اونسته اعتبار زیادت لره په هغه څه کې نه صحیح کېږي شرکت په هغې کې څرګند سامان او قرضونه شول. نوکه دیوکس په خلګو باندې قرضونه وی. او هغه ښه لا وصول کېږي نه وی. نوعقد مفاوضه نه باطلېږي څه

وَكذلك في التصرف، لأنه لو ملك أحدكم ما تصرفه فلا يملك الآخر لفات التساوي،

هل اللغة: ① التساوي: برابری

ژباړه وتریخ: - اودغه ډول څرګند ضروری دې مساوات څه په تصرف کې څرګند په عقد مفاوضه کې به هر یوکس ته یوشان اختیار حاصل وی. دا نه چې پوټه به مکمل اختیار وی. چه څه خرڅوی او څه اخلی اوجا سره معامله اوجا سره نه کوی. او په بل باندې قیودات وی. چه ته به فلانې شی نه اخلی. اود فلانې سره به معامله نه کوي څه ځکه که چیرته مالک شی یو د شریکینو نه د یو تصرف اومالک نه وی بل څرګند تصرف څه نو فوت به شی برابرې څرګند عقد مفاوضه کې اوبرابری خو شرط ده او په انتفاء د شرط سره انتفاء د مشروط راځي څه

وَكذلك في الدين لما ثبت ان شاء الله تعالى، وهذه البيوت جارية عندنا استصحابا. وفي القياس لا يجوز، وهو قول الشافعي. وقال مالك: لا أعرف ما للمفاوضة.

ژباړه وتریخ: - اودغه ډول څرګند ضروری ده برابرې څه په دین کې لکه چې موږ به ښی بیان کړو انشاء الله تعالی څرګند بیان د اشتراط د برابرې کې په دې خیزونو کې څه اودا شرکت څرګند مفاوضه څه جائز ده زموږ څرګند احنافې څه په نیز د امله د استحسان نه او په قیاس کې دا دی. چه جائز نه شی اودا څرګند د قیاس څه قول دامام شافعي څه دي. دامام شافعي څه په نیز باندې هم شرکت مفاوضه صحیح نه ده څه او فرماني امام مالک څه ماته علم نشته چې مفاوضه څه شی دي. څرګندی حکم ښی څه دي څه

وجه القياس أنها تفتت الوكالة بمجهول الجنس والكفالة بمجهول، وكل ذلك بالمراد به فاسد.

ژباړه وتریخ: - وجه د قیاس دا ده. چه دا څرګند شرکت مفاوضه څه متضمن دې وکالت لره په مجهول الجنس شی کې اودمه واری اخستلو سره په مجهول شی کې څرګندی په کوم وخت کې چې عقد مفاوضه کېږي. نو گویا چې شریک خپل شریکوال وکیل جوړوی. خود معلومه نه وی. چه دې به کومه مبیعه اخلی. او کوم کوم عقد به گوی. بلکه دا خوروسته بیا دموقع اومحل مناسبت سره شریکوال بیع او شراء کوی. او دغه ډول عقد

مفاوضه کي شريك دخيل شريکوال د عمل ذمه وار وی. خود عقد په وخت کي دا معلومه نه وی. چه روسته به د شريك د کوم شی بيع او شراء کوی. چه دې په هغې کي دخيل شريکوال ذمه وار جوړ شی. بلکه داخو بيا روسته دموقع اومحل مناسبت سره شريکوال بيع او شراء کوی. او هرواحد ددې دواړو نه هکله وکالت دې اوکله کفالت دې. په جلا حيثيت سره هرهغی چې نفس وکالت راواخلي يا نفس کفالت راواخلي په داسې شی کي نه صحيح کيږي. چه موکول فيه او مکفول فيه معلوم نه وی. نوهرکله چې د مجهول موکول فيه او مجهول مکفول فيه انفرادي حيثيت سره عقد فاسدوی. نوچه دا دواړه په کي جمع شوی وی. هغه خوبه په طريق اولی سره فاسد وی نوثابته شوه چې د عقل او قياس په اعتبار سره عقد مفاوضه صحيح نه ده.

وَجَهَ الْاِسْتِغْنَاءُ قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (فَاَوْضَافُاِنَّهُ اَعْظَمُ لِلتَّوَكُّعِ) (وَكَذَا النَّاسُ يُعَايِلُوْنَهَا مِنْ غَيْرِ تَكْيِيْفٍ بِهٖ يَتَرَكُّ الْقِيَاسُ)

زياده وتوضیح :- وجه د استحسان قول دنی ځای دې چې عقد مفاوضه کوی ځکه چې دا سبب د لونی برکت دې او دغه ډول دې د جواز دلیل دا هم دې. چه ځلگ کوی دا عقد مفاوضه بغیرد انکار نه دې ددې د جواز دلیل شو. ځکه چه په مثل دې د تعامل د خلگ وې. پریښودې شی قیاس ځکه چې تعامل پشان د جمع دې.

وَالْجِهَةُ الْمُتَّبَعَةُ تَبَعًا كَمَا فِي الْمَضَارِيَةِ

زياده وتوضیح :- دواړه پاته پاتې شوه دا خبره چې په عقد مفاوضه کي د مجهول شی توکيل او تکفيل دې. نو د هغې نه خواب دا دې. چه جهالت برداشت کولای شی تبعاً دواړو ډیر کرته یوشی ضمناً او تبعاً ثابتیږي او قصداً او اصالة نه ثابتیږي. لکه څنگه چې په عقد مضاربت کي دې. ځکه چې په عقد مضاربت کي هم په یو مجهول شی باندې مضاربت کولای شی. د عقد په وخت کي خودا معلومه نه وی. چه کوم شی به اخلي او خرڅوی. بلکه داخو د وخت او موقع مناسبت نیانی چه د کوم شی اخستل مناسب دې. نولکه څنگه چې په مضاربت کي لږ غوندې جهالت برداشت کولای شی. دغه ډول به په عقد مفاوضت کي هم برداشت کولای شی.

وَلَا تَعْدُ إِلَّا بِالْمَقْطَعِ الْمَفَاضَةِ لِقَوْلِهِمْ اَعْنِ عِلْمَ الْعَوَامِ حَتَّى تَوَيْتُنَا عِجْمَ مَا تَقْتَضِيهِ تَهْوِيْلُ اَنْ الْمَعْتَبَرُ هُوَ الْعَمَلُ.

زياده وتوضیح :- اونه منعقد کيږي د عقد مفاوضه مگر په لفظ د مفاوضه هکله یو شريك به بل ته وائی. زه تاسره عقد مفاوضه کوم. دا امله د لری والی د شرطونو ددې د علم د خلگو نه هرهغی ډيرو خلگو ته ددې احکام نه دی معلوم ددې امله به د عقد په وخت کي د مفاوضت تصریح کوی. ددې امله که بیان کړی دواړه د متعاقدين وې. واره هغه شيان (خیزونه) چي تقاضا نې کوی دا د عقد مفاوضه نوچانز دې هکله چه په عقد کي د مفاوضت تصریح اونکړي ځکه چې اعتبار معنی لره دې د لفظ لره نه دې. هم دا وجه ده چه اعتبار معنی لره دې لفظ لره نه دې. په کفاله کي چې قرضدارې د پور نه بری کړې شی. نو دا حواله گرځي. یعنی که د زيد په بکرياندې مثلاً زر روپۍ وی. او خالد د بکر ذمه واری اخلي. خوبه ذمه واری کي داسې اووانی. چې ته د بکر نه د پور مطالبه مکوه. بلکه زه به تاته ستا پور درکوم. نو دا کفاله وه. خو خالد د بکر پور په خپل ځان اومنل. او بکر نه د زيد نه خلاص کړلو. نو حواله شوه.

دا ايرادونه په اعتبار سره د شرکت مفاوضه صحت او عدم صحت

قَالَ (لَمْ يَجِدْنِي الْعَرَبُ مِنَ الْكُفَرِيِّينَ مُنْجِبِينَ اَوْ مُفْتَقِينَ لِعَلْفِ النِّسَاءِ) وَانْ كَانَ اَحَدُهُمَا كَتَبَ اَيَّاهُ وَالْآخَرُ قَبُولًا لَهُمَا

وَمَا أَتَاهُ لَأَسْأَلُ فِي التَّعْرِيفِ، فَإِنَّ الدَّيْمِي لَوَاطَرِي بِرَأْسِ الْمَالِ مُؤَدَّاءُ وَخَنَازِيرَ صَحْرَ، وَلَوْ اشْتَرَاهَا مُسْلِمٌ لَأَبْصَحَ

حل اللغة: ① الخمر، جمع د خمر، شراب ② خنازیر: جمع د خنزیر
 زیاده و تریخ: - اود طرفینو لپاره دلیل دا دی. چه نشته برابری په تصرف کی ځکه چې دمی که په راس المال باندې شراب یا خنزیران واخلی، نو دا صحیح ده. او که واخلی دا شراب او خنزیران مسلمانونه صحیح کیږی

د عیدینو، صینو او مکاتیبونو په منځ کې د مفاوضه عدم جواز

﴿وَلَا يَجُوزُ بَيْنَ الْعَبْدَيْنِ وَالْأَبْيَنِ الصَّبِيِّنَ وَالْأَبْيَنِ الْبُكَاتَيْنِ﴾ (الإعانة في معرفة الكفالة،

زیاده و تریخ: - اونه ده جائز د مفاوضه په منځ د دوو غلامانو اونه په منځ د دوو ماشومانو اونه په منځ د دوو مکاتیبونو د امله د نه صحت د کفاله نه د معنی په عقد مفاوضه کی هرواحد د شریکونو د بیل لپاره کفیل وی. او په ذکر شوو کسانو کی د کفالت صلاحیت نشته. ځکه ددوی مفاوضه صحیح نه ده.

﴿وَلَيْ كُلُّ مَوْضِعٍ لَمْ تَصِرْ الْمَفَاوضَةُ لِقَعْدِ تَرْطُهَا، وَلَا يُشْرَطُ ذَلِكَ فِي الْعِنَانِ كَانَ عِنَانًا لَا يَسْتَبَاعُ شَرَابُ الْعِنَانِ، إِذَا هُوَ قَدْ يَكُونُ عَامًا وَقَدْ يَكُونُ عَامًا﴾

زیاده و تریخ: - او په هریو ځای کی چې نه صحیح کیږی مفاوضه د امله د نشتوالی د شرط ددې د مفاوضه نه د مثلاً مسلمان او دمی شرکت مفاوضه او کړی. نو دا مفاوضه نه صحیح کیږی. ځکه چې په دې کی مساوات شرط دی. او دلته مساوات نشته. او حال دا وی چې شرط نه وی د دغه څیز په شرکت عنان کښی. بلکه په ذکر شوی مثال کی چې د مسلمان او دمی په منځ کی مساوات نشته. خودا مساوات په شرکت عنان کی شرط نه دی. نو وی به دغه شرکت عنان ځکه چې ده لفظ د مفاوضه استعمال کړلو. خو معنی یې د شرکت د عنان ده. د امله د جمع کیدو د شرائطو د شرکت عنان، د لاندیز دا چې کله چې د شرکت مفاوضه شرطونه برابر نه وی. نو هغه به شرکت عنان وی. خو په دې شرط چې د کوم شرط د فقدان د امله هغه د شرکت مفاوضه نه خارج شوی وی. هغه څیز په شرکت عنان کی شرط نه وی. ورنه بیا شرکت عنان هم نه دی. ځکه چې دا شرکت عنان کله وی خاص. په یو ډول د سوداگری کی. او کله وی عام. په ټولو انواعو د تجارت کی، او شرکت مفاوضه په ټولو قسمونو د تجارت کی عام وی. نو جائز دی. چه لفظ د مفاوضه ذکر شی. او مراد ترې شرکت عنان وی. لکه څنگه چې په عام لفظ سره خاص معنی مراد اخستی شی. لکه لفظ صدیق عام دی. هر بڼتینی کس ته وائی. خو کله ترې خاص شخصیت مراد اخستی شی چه ابوبکر دی.

په وکالت او کفالت سره د مفاوضه د انعقاد صحت

﴿قَالَ﴾ (وَلَمْ يَنْقُضْ عَلَى الْوَكَالَةِ وَالْكَفَالَةِ) أَمَّا الْوَكَالَةُ فَلَيْتَحَقَّقِ الْقَصْدُ وَهُوَ الْإِزْكَاءُ فِي الْمَالِ عَلَى مَا يَتَنَاهَا

زیاده و تریخ: - فرمائی د ابو الحسین قدوری د معنی او منعقد کیږی د عقد مفاوضه په نوم د وکالت او کفالت سره ځکه چې په شریکونو کی هرواحد د بیل نه وکیل او د هغه دمه واری وی. هر چه وکالت دی د معنی هر چه منعقد کیدل د مفاوضه په وکالت سره دی. نو د امله د حاصلیدو د مقصود کوم چې شرکت دی په مال کی ځکه چې د بیل چا په مال کی تصرف جائز نه دی مگر په ولایت او په وکالت سره او ولایت خو نشته نو وکالت ثابت شو. نو هریو شریک د خپل اندیو لالان داړخه وکیل شو. لکه چې موږ بیان کړی دی. په دې قول سره لیکون مایستفاد بالتصرف مشرکاً بینهما.

﴿وَأَمَّا الْكَفَالَةُ فَلَيْتَحَقَّقِ الْمَسَاءَ إِذَا لَمْ يُمْرَ مَوَاجِبَ الْقِيَارَاتِ وَهُوَ تَوَجُّهُ الْبَطَالَةِ تَحْوِيهَا جَمِيعًا﴾

زیاده و تریخ: - او هر چه کفالت دی د معنی صحت د مفاوضه په نوم د کفالت سره دی. د امله د تحقق د مساوات نه د کوم چې د مفاوضه معنی ده. په هغه څه کی چې وی د مقتضیاتو د تجارت نه او هغه

«مقتضات» متوجه كيدل د مطالبه دى دې دواړو شريكانو ته «يعنى په عقد مفاوضه كي دهر شريك نه مطالبه كولى شي. مثلاً چې يوشريك د زيد نه څه شى پور اخستې وي. نوزيد دبل شريك نه مطالبه كولى شي. نوهر شريك دبل لپاره په هغه مال كي كښل شو. كوم چې د تجارت په وجه په ده لازم شوې وي. لنډيز دا چې په مفاوضه كي د وكالت او كفالت معني پرته ده. ځكه چې هر شريك دبل لپاره وكيل او كښل دى. نو ددې امله عقد مفاوضه په لفظ د وكالت او كفالت دواړو باندې منعقد كيږي»

قَالَ (وَمَا يَشْتَرِيهِ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَكُونُ عَلَى الشَّرِكَةِ الْأَطْعَامُ أَهْلُهُ وَكَوْنُهُمْ) وَكَذَا كَوْنُهُ، وَكَذَا الْإِدَامُ لِأَنَّ مُقْتَضَى الْعَقْدِ الْمُسَاوَاةِ، وَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا قَابِلٌ مَقَامَ صَاحِبِهِ فِي التَّعَرُّفِ، وَكَانَ شِرَاءُ أَحَدٍ مِنْهُمَا كَشِرَاءِ الْآخَرِ، إِلَّا مَا اسْتِثْنَاهُ فِي الْكِتَابِ،

هل اللغة: ① الكسوة لباس، د اغوستې څيزونه ② الادام، تركاري
ژباړه وشرح: - فرماني «لابو الحسين قدوري» او هغه چې اخلي نې هريوكس د دوى «شريكينو» څنى نو وي به شركت «يعنى ددغه څيز اخستل به په شريكه وي» مگر خوراك د اهل دده «شريك» اوجامې د هغوى اودغه ډول جامې دده «شريك» اودغه ډول تركاري «يعنى كه دا شيان (څيزونه) يوشريك واخلي. نو دا به په شريكه كي نه حسابيږي. اوداستثنائي څيزونو نه سوا د نور هر ډول څيز اخستل به په شريكه كي حسابيږي» ځكه چې مقتضى د عقد «مفاوضه» برابري ده اوهر يوكس ددواړو شريكينو نه قائم مقام دخپل انډيوالان دې په تصرف كي «چې بيع شرا، وغيره دى» اودى اخستل ديوكس د شريكينو نه پشان د اخستلو د دواړو «يعنى چې يوكس اخستل او كړى. نو دا داسې ده لكه چې دواړو واخستل» مگر «ډيو اخستل د دواړو اخستل نه دى» په هغه څه كي چې استثناء نې اوشوه په كتاب «قدوري» كي «اطعام او كسوت د اهل دى»

وَمَا اسْتِثْنَاهُ إِلَّا مَا مُقْتَضَى عَنِ الْمُسَاوَاةِ لِلْفَرَادَةِ، فَإِنَّ الْحَاجَةَ الرَّائِيَةَ مَعْلُومَةُ الْوُقُوعِ،

ژباړه وشرح: - اودا «مستثنى منه» استحسان دې ځكه چې ددې «څيزونو» استثناء شوې ده د شركت مفاوضه نه «يعنى ددې څيزونو اخستل په شركت مفاوضه كي داخل نه دى» د امله د اړتيا نه، «ځكه چې څوك چې عقد مفاوضه كوي. نودده شريكوال ته دا پته وي. چه دخپل بال بچ لپاره د خوراك ځكاك انتظام كول ده لپاره ضرورى دى. اودا معلومه وي. چه په شريكينو كي يوهم په عقد مفاوضه كي دا قصد نه وي كړې. چه په دې عقد سره به زما اوزما د بال بچ نفقه هم زما په شريك وي» ځكه چې روزانه پيښيدونكي حاجت «خوراك ځكاك ته» معلوم دې واقع كيدل د دې. «اودې شيان (څيزونه) ته د هريوكس اړتيا هم مختلف وي. څوك يوشان جامې خوښوى او څوك بل شان څوك يوشان خوراك خوښوى او څوك بل شان»

وَلَا يُمْكِنُ إِيْجَابُهُ عَلَى صَاحِبِهِ وَلَا التَّعَرُّفُ مِنْ مَالِهِ، وَلَا بَدَلُ مِنَ الشِّرَاءِ

ژباړه وشرح: - اوممكن نه دى واجبول ددې «خوراك او جامې» په انډيوالان دده «يعنى دا ممكن يعنى جائز نه ده. چې دوي [دوه] شريكوال وي. اويوشريكوال د بل شريك د بال بچ د ضرورياتو پوره كاهه دمه وارجوړ كړي شي. اوپه هغه باندې دهغوى خرچه واجب كړې شي» اونه «ډى ممكن يعنى جائز» خرچ كول «ډيسوي» دمال دده «شريك» نه «او بل اړخ ته» ضرورى دى اخستل «داهل و عيال لپاره دخوراك ځكاك شيان (څيزونه) اوجامې»

فَيَقْضَى بِهِ فَرَادَةُ، وَالْقِيَاسُ أَنْ يَكُونَ عَلَى الشَّرِكَةِ لِمَا يَنْبَغِي

ژباړه وشرح: - «لنډيز دا چې دبال بچ د نان نفقه او جامو ضروريات پوره كول دكوريه مشري باندې واجب وي. اوس چې د يوكور مشردبل چاسره شراكت او كړى. نو دا معلومه ده. چه يوه شريكوال به دخپل كور لپاره د هغوى روزانه پيښيدونكي ضروريات پوره كوي. اوداسې هم نشى كولى چې د يو شريك دكور ضروريات په

بل باندې واجب کړې شی، ځکه چې د هر چا ضروریات دیوبل نه مختلف وی. اودا هم جائز نه ده چې هر شریک د خپل کور ضروریات پخپله پوره کوی. خو په هغې چې کومه خرجه راځي. هغه دخپل شریکوال د مال نه پوره کوی. نو خاص کولې به شی. **«اخذتونی»** شریکوال په دې **«اخذتونی»** دخوراک اوجامو باندې، یعنې په شریکوال کې چې کوم کس د خوراک ځواک شیان (خیزونه) اخلي. نو هغه به په شریکه کې نه حسابیږي. بلکه د هغې په اشتراک کې به دې خاص وی. **«اخذتونی»** د امله د اړتیا نه **«اخذتونی»** چې ددې اخستلو ته اړتیا دې **«اوقیاس»** دا دې چې واقع دې وی **«اخذتونی»** د اړه تصرفات. په شریکه دهغه امله نه کومه چې موږ بیان کړه **«اخذتونی»** دې قول سره لاند مقتضى العقد المساوات

تابع به مفاوضینو کې د هر یو نه د قیمت مطالبه کولای شی

«وَلِلَّائِمِ أَنْ يَأْخُذَ بِالْأَمْرِ الْمُشْتَرَى بِالْأَصْلَةِ وَصَاحِبُهُ بِالْكَفَالَةِ»

ژباړه وتریخ:-- او **«جائز»** دې **«اخذتونی»** خرڅونکي لپاره **«اخذتونی»** په مفاوضینو کې چې په یو باندې څه خیز خرڅ کړې وی. چې واخلې قیمت **«اخذتونی»** مطالبه کولای شی. **«اخذتونی»** د کوم یو نه چې نې خوښه وی داخستونکي نه په اصلت سره **«اخذتونی»** چونه یو د مفاوضینو نه مشتری دې. چه دده نه نې خیز اخستی دې. نو هغه به دغه عقد کې اصلی مباشر شو. نو د هغه نه هم مطالبه کولای شی. او **«اخذتونی»** مطالبه کولای شی. **«اخذتونی»** د شریکوال دهغه **«اخذتونی»** نه په کفالت سره **«اخذتونی»** هرکله چې دوی دواړو عقد مفاوضه کړې ده. نو هر یو دیوبل لپاره کفیل او ذمه وار شو. نو تابع دده د شریکوال نه هم د قیمت مطالبه کولای شی. ځکه چې هغه دده کفیل او ذمه واریږي.

«وَلِلَّائِمِ الْكَفِيلُ عَلَى الْمُشْتَرَى بِمَعْنَى مَا آدَى إِلَيْهِ قَسَى دَيْتًا عَلَيْهِ مِنْ مَالِ مُشْتَرِكٍ بَيْنَهُمَا»

ژباړه وتریخ:-- او وابه اخلي کفیل د مشتری نه برخه خپله هغه چې ورکړې نې وی **«اخذتونی»** ځکه چې ده **«اخذتونی»** ادا کړلو هغه پور چې وو په ده **«اخذتونی»** باندې د مال مشترک نه په مینځ د دواړو د مفاوضینو کې

د مفاوضینو په پور کې اشتراک

«قَالَ (وَمَا يَلْزَمُ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنَ الدَّيُونِ بَدَلًا عَنْ بَيْعِهِ فِيهِ الْإِشْرَاقُ فَالْأَعْرَضُ مِنْ لَهُ) أَتَقْبِلُكَ لِلْمَسَاوَةِ»

ژباړه وتریخ:-- فرماني **«اخذتونی»** ابو الحسین قدوری **«اخذتونی»** او هغه چې لازم شی په هر یوکس د مفاوضینو باندې قرضونه په بدل کې دهغه څه چې صحیح کیږي په هغې کې اشتراک **«اخذتونی»** په مفاوضینو کې که یوکس دچا نه څه خیز پور واخستلو. اودا پور عقد نې په داسې خیز کې اوکړلو. چه د عقد مفاوضت د اصولو مطابق وی. **«اخذتونی»** نوبل **«اخذتونی»** به ذمه وار وی دهغې **«اخذتونی»** د امله د مساوات **«اخذتونی»** د کوم چې د عقد مفاوضه د مقتضیاتو څخه دي. په مینځ د مفاوضینو کې، یعنې هر یو په مفاوضینو کې مدیون دي. دا نه چې چا پور اخستی دي. هغه مدیون دي. او بل مفاوض خلاص دي. ځکه چې کاروبار د دواړو شریک دي. نوچه کوم پور راځي. هغه به هم په دواړو وی.

«لَمْ يَبْعُ الْإِشْرَاقَ فِيهِ الْبَيْعُ أَوْ الْبَيْعُ وَالْإِشْرَاقُ»

ژباړه وتریخ:-- اوسن جمله دهغه څه نه چې صحیح کیږي په کې اشتراک هغه اخستل، **«اخذتونی»** که یو مفاوض څه خیز واخستلو. نو په دغه اخستلو کې دواړه شریک دي. **«اخذتونی»** خرڅول **«اخذتونی»** که یو مفاوض څه خیز خرڅ کړلو. نو دا داسې شوه چې بل مفاوض هم خرڅ کړې دي. **«اخذتونی»** او استجاره **«اخذتونی»** چې په کرایه باندې یو خیز واخلې. نو دهغه خیز مالک په مفاوضینو کې د هر یو نه د کرایه مطالبه کولای شی. دغه ډول که یو خیز نې چاته په کرایه ورکړلو. نو هر واحد په مفاوضینو کې دهغه کس نه د کرایه مطالبه کولای شی. چاته چې نې په کرایه ورکړې وی.

وَمِنْ الْقِسْمِ الْآخِرِ الْجَنَائِدُ وَالنِّكَاحُ وَالْحِلْمُ وَالصُّلْحُ عَنْ دَمِ الْعَبْدِ وَعَنْ التَّقَةِ.

یومون القیم الآخر الجنایة والیکما واعلموا انکم من ذرئہ صیوانی وکفری
 ویزید وخرید :- اومن جمله د دوهم ډول نه ځکه معاوضه په کي نه صحیح کیږي ځکه جنایت دې ځکه په
 معاوضینو کي یوکس بل لره چا په خطاء سره قتل کړلو. نو کفار به صرف په قاتل معاوض باندې وی په بل به
 نه وی او نکاح شوه ځکه په معاوضینو کي یوکس دیوې ښځې سره نکاح او کړله. نومهر به صرف په ناکح
 نه وی او نکاح شوه ځکه په معاوضینو کي یوه ښځه وی. او هغه دخپل خاوند سره خلع
 معاوض باندې وی. په بل به نه وی ځکه او خلع ځکه په معاوض به نه وی ځکه اوصلح او نکاح سره په دیت باندې
 او کړي. نو بدل خلع به صرف په هغې باندې وی. په بل معاوض به نه وی ځکه اوصلح او نکاح سره په دیت باندې
 په معاوضینو کي دیو کس یو دریم کس په قصد سره قتل کړلو، اوبیا نې دمقتول اولیاؤ سره په دیت باندې
 صلح او کړله. یا د یو معاوض نه ښځه دمور کره مروړه ناسته وی. او دې دخپلې سخرگنې سره صلح او کړي. چه
 زه به ورته په هره میاشت کښي حثلاً پنځه زره روپۍ ورکوم. نو دا د قتل عمد دصلح بدل او دنفقه دصلح بدل
 به صرف په دغه صالح معاوض باندې وی ځکه

دیوٹرک د اجنبی لپاره کفیل جوړېدل

قَالَ (وَلَوْ كُنْتُ قُلَّ أَحَدُهُمَا بِمَالٍ عَنْ أَجْبَسَ لَوْ صَاحِبُهُ عِنْدَ أَبِي خَيْفَةَ، (وَقَالَ: لَا يَلْزَمُهُ) الْآلَةُ تَبْرُءُ، وَلِهَذَا الْيَصْعَقُ مِنْ الصُّبِيِّ وَالْقَبِيحِ الْمَأْدُونِ وَالْمُكَاتِبِ،

المُيِّمِ وَالْعَبِيدِ الْمَأْذُونِ وَالْمَكَاتِبِ،
 وَأَمَّا وَتَرْجَمَ: فرمائی: «ابو الحسین قدوری» اوکه چیرته ذمه وارشو بود دواړو «شریکینو» څخه په مال سره د اجنبی کس نه «مثلاً په زیدباندې دچا زر روپۍ وې. اویه شریکینو کي یوکس دغه زید کفیل شی.» نولازمیری «دغه زر روپۍ» په انډیوالان دده «څه دده شریکوال دي» په نیز دامام ابوحنیفه «اوفرمانی صاحبینو» چې نه لازمیری په ده «شریکوال» باندې «دغه زر روپۍ» څکه چې دا «کفالت» تبرع ده «اویه تبرع کي په چا الزام نه وی» اوددې امله «څه کفالت تبرع ده» نه صحیح کیری «کفالت» د ماشوم او عبدماذن او مکاتب نه «څکه چې دوی دتبرع اهل نه دي»

وَلَوْ صَدَرَ مِنْ الرِّبَيعِ يَصِيرُ مِنَ الثَّلَاثِ وَمَارَگَ الْإِمْرَؤَاضِ وَالْكَفَالَةُ بِالنَّفْسِ

دغه مکفول عنه قصاص ته حاضر نشی. نو ددغه په بدلہ کي کفیل نشی قصاص کولې. نودغه ډول که په شریکینو کي یو شریک د جاکفیل جوړ شی. بل باندې دغه کفالت نه لازمیږي.

وَلَا يَخِيفُ أَلَهُ الْفَرَعُ الْبَيْدَ أَوْ مَعَا وَصَهَ بَعَا وَإِلَالَهُ يَسْتَوْجِبُ الْعَمَانُ بِمَا يُؤَدِّي عَلَى الْمَكْفُولِ عَنْهُ إِذَا كَانَتْ الْكَفَالَةُ بِأَمْرِهِ

اوښاده وتریخ: اودامام ابوحنيفه لپاره دليل دا دي چه دا «كفالت» تبرع ده په ابتداء «د عقد» كي اومعاوضه ده چې پاته وي. «يعني دا تيك ده چې په اول كي په كفيل باندې څه لازم نه وي. اودي په خپله ده خپل خان باندې يوڅيز لازم كړي. نودا تبرع شوه. خوچه كله دي كفيل جوړ شي. نو بيا معاوضه دي. ځكه چې دا «كفالت» واجبوي ضمان دهغه شي چې دي «كفيل» شي وركړي «مكفول له تمه» په مكفول عنه باندې كله چې وي دا «كفالت» په حكم دده «مكفول عنه» يعني كله چې زيد بركته اوواني. ته زما دارڅه خالده د زرو روپو كفيل جوړ شه. دهغه په ما باندې پور دي. اوبكر كفيل جوړ شي. اوبيا زيد خالده ته دهغه پور وركړي. نو خالده د بكر نه زر روپ واخلې. نو اوس به بكر د زيد نه زر روپي اخلي. او به زيد باندې به د زرو

(١) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة عليه السلام كذا في فتح القدير (٣٨٥٥) والخانية (٤٩٥١٤) ورد المحتار (٣٧١١٣) والهندية (٣٠٩١٢) نقلاً عن القول الراجح (٥١٤١) -

روبو ضمان راخي

فَبِالنَّظَرِ إِلَى الْبَقَاءِ تَتَمَعَّنُهُ الْمَعَاوَضَةُ، وَالنَّظَرُ إِلَى الْإِبْتِدَاءِ لَمْ تَصِحَّ مِنْ ذِكْرِهِ

زياده وتريح:- نوپه نظر کولو سره بقاء ته ډله مکفول عنه باندې ضمان راخي ډله شامليرې دي ډله کفالت ډله ته عقد معاوضه ډله نوپه شريك باندې هم کفاله لازميرې ډله اوپه نظر کولو سره ابتداء ته ډله تبرع ډله نه صحيح کيرې ډله کفالت ډله دهغه چا نه چې ذکر کړل ډله صاحب دقدوري ډله

وَتَصِحُّ مِنَ الثَّلَاثِ مِنَ الْمَرِيضِ، بِخِلَافِ الْكَفَالَةِ بِالنَّفْسِ لِأَنَّهَا تَدْرَأُ ابْتِدَاءً وَانْتِهَاءً.

زياده وتريح:- اوصحيح کيرې ډله کفالت ډله په دريمه برخه ډله مال ډله کې د مريض نه ډله په مرض الوفات کې کفيل جوړ شي ډله په خلاف د کفاله بالنفس ډله يعنی د کفاله بالمال په کفاله بالنفس باندې قياس صحيح نه دي. ځکه چې په کفاله بالمال او کفاله بالنفس کې توپير دي. اوفرقي نې دا دي. ډله ډله کفاله بالنفس ډله تبرع ده په ابتداء کې ډله ځکه چې دمکفول عنه د اړخه په ده باندې څه زور نه وي. بلکه دې په خپله دهغه کفيل جوړ شي. نو دا په ابتداء کې تبرع شوه ډله اوپه انتها کې ډله هم تبرع ده. ځکه چې مکفول عنه بالنفس رانشي. نو دا کفيل دهغه په بدله کې نشي قصاص کولې. نو دا په انتها کې هم تبرع شوه. نو د کفيل بالمال قياس په کفيل بالنفس باندې صحيح نه دي ډله

وَأَمَّا الْقَرَضُ فَقَدْ أَسِ خَفِيفَةً أَنَّهُ يَلْزَمُ صَاحِبَهُ،

زياده وتريح:- اوهرچه مسئله د پور اخستلو ده ډله يعنی صاحبينو چه د پور په مسئله کوم قياس کړې دي. که يوشريک دچانه پور واخلي. نوبل شريک دهغه کفيل نه دي. نودغه مسئله متفق عليه نه ده. اوپه مقيس کې خودا مسئله ده. چه هغه دخصم په نيز مسلمه وي ډله دامام ابوحنيفه ډله نه نقل دي. چې دا پور لازميرې په شريکوال دده ډله کفيل ډله باندې، ډله قياس صحيح نشي ډله اوکه اومنلې شي ډله دامام ابوحنيفه ډله په نيز باندې هم شريکوال د پور کفيل نه دي ډله

وَأُولَئِكَ هُمَا عَارَةٌ قَبْلَهُنَّ لِيُقَالَهُنَّ عَيْنًا لَا حُكْمَ الْبَدَلِ مَتَى لَا يَصِحُّ فِيهِ الْأَجَلُ فَلَا يَحَقُّ مُعَاوَضَةٌ،

زياده وتريح:- اوکه چيرته اومنلې شي ډله په شريک باندې د پور خلاصول دامام ابوحنيفه ډله په نيز هم نه لازميرې ډله نو دا ډله پور اخستل ډله اعاره ده ډله يعنی يوشريک چې د اجنبي نه کومې روپۍ اخستي دي. دا نې ترې په خواست سره اخستي دي. اوکوم خيزچه ورته واپس کوي. هغه به مستعارخيز وي. معاوضه به نه وي. ځکه که چيرته دغه معاوضه شي. نو دا خوبيع د نقد ده په پور باندې اوپه اموال ريويو کې نقد په پور ورکول سود وي. نوهرکله چې معاوضه نشوه. بلکه دمستعارخيز واپس کول شو ډله نووي به دمثل ددې ډله استعاره ډله لپاره حکم دعين استعاره نه حکم د بدل ډله مثلاً زيد چې دېکرته کومې سل روپۍ په استعاره سره واخستلې اوپا نې ورته واپس کوي. نودغه سل روپۍ کومې چې واپس کوي. هغه به داسې وي. لکه چې ده ورته هم هغه سل روپۍ واپس کړې کومې چې ترې ده اخستي وې. دهغه بدل به نه وي ډله هم دا وجه ده. چه نه صحيح کيرې په دې کې نيته ډله يعنی که يوکس دبل نه څه روپۍ پور واخلي. نودغه دانن هروخت د مديون نه دخپل پور مطالبه کولې شي. اوکه بالفرض د پور ورکولويه وخت کې ورته مديون اوواښي چه دا پور به درته يومياشت روسته درکوم. اودانن ورسره دغه خبره اومنی. نوپه دې صورت کې اگرچه نيته مقررشوه. په دانن باندې لازم نه ده. بلکه د يوې مياشتې نه وړاندې ترې هم دې مطالبه کولې شي ډله نوثابته نشوه معاوضه ډله يعنی دامام صاحب اوصاحبينو اختلاف په کفاله کې دي. اود اقراض کومه مقيس عليه چې صاحبينو ذکر کړې ده. هغه استعاره ده. اقراض نه دي. اوپه استعاره کې په شريک باندې دمستعارخيز ورکول واجب نه وي بلکه چې چاتري اخستي وي. هم هغه به نې واپس کوي ډله

وَأَنَّكَ أَنْتَ الْكَفَالَةُ بِمَنْزِلِهِ لَمْ يَلْزَمْ صَاحِبُهُ فِي الصَّحِيحِ لِأَنَّهَا لَمْ تَعْنِ الْمَعَاوَضَةَ.

زياده و تريح :- او که چيرته وی کفاله بغير د حکم ده ده «مکفول عنه» نه «مثلاً په زيد باندې دخالد سل روپۍ وې او يو شريک زید ته او وائی چه ددغه سلو روپو زه ذمه واريم. اوزيد ورته دا نه وی وئيلي چه ته زما لپاره خالد ته ذمه وار جوړ شه» نونه لازميری «دغه کفالت» په شريک دده «کفيل» باندې، په صحيح روايت کي «دوهغه روايت لره اعتبار نشته. کوم چي دبعضي مشانخونه منقول دي. که دده په امرته وی. نو بيا په شريک باندې کفالت نه لازميری» د امله د نشتوالی د معنی دمفاوضه «په دې کفالت کيښي. ځکه چي دا خوتبرع او احسان دي. چه دغه کفيل په خپل خان باندې لازم کړلو. نودده احسان او تبرع په شريک باندې نه لازميری. مثلاً که يو شريک سل روپۍ صدقه کړی. نو په دغه صدقه کي به د شريک نه پنځوس روپۍ نشي کټ کولي. ځکه چي صدقه خود مصدق دارخه يوه تبرع ده»

وَمُطْلَقُ الْجَوَابِ فِي الْكِتَابِ مَحْمُولٌ عَلَى النَّعْيِ،

زياده و تريح :- او مطلق حکم په کتاب قدوری کي «چه دا ذکرني نه دي کړي چه په هغه صورت کي به په شريک باندې کفالت لازميری. چه کفيل کفالت دمکفول عنه په حکم سره کړي وی. بلکه مطلقاً نه بيان کړي دي چه په شريک باندې دکفيل په کفالت سره کفالت لازميری. نو دا اطلاق» محمول دي په مقيد باندې «يعنی مراد ترې هغه صورت دي چه کفالت د مکفول عنه په حکم سره وی»

وَقَمَارُ الْقَسْبِ وَالِاسْتِهَاكِ بِمُتَوَلِّهِ الْكَفَالَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ لِأَنَّهُ مُعَاوَضَةٌ أَيْضًا.

زياده و تريح :- اوضمان د غصب او استهلاك پشان د کفاله دي په نيز دامام ابو حنيفه «مثلاً يو شريک د اجنبی نه يو څيز غصب کړلو. او هغه مغصوب څيز هلاک شو. يا ده د اجنبی څيز هلاک کړلو. نو د غصب او استهلاك په صورت کي چي په دې غاصب او مستهلك باندې کوم تاوان راځي. دا هم د کفالت په شان دي. يعنی په شريک باندې لازميری» ځکه چي دا «مهر واحد د مغصوب او مستهلك څيز» نه معاوضه ده په آخر کي «يعنی کله دمغصوب او مستهلك په بدله کي غاصب او مستهلك کوم شی ورکوی. نو هغه عين مغصوبه او مستهلك شی نه وی. بلکه دهغې عوض اوبدل وی»

په کوم مال سره شرکت مفاوضه باطليری

قَالَ (وَأَنْ وَرَثَ أَحَدٍ هُنَا مَا لَا يَصِحُّ فِيهِ الشَّرِكَةُ أَوْ هَبَّ لَهُ وَوَصَلَ إِلَى يَدِهِ بَطَلَتْ الْبُعَاوَةُ وَصَارَتْ عَيْنًا) لِقَوْلِ الْمَسْأَلَةِ أَوَّلِيَّةً يَصْلُحُ رَأْسُ الْمَالِ إِذْ هِيَ شَرْطُ فِيهِ اِتِّدَاعُ بَيْعَةٍ.

زياده و تريح :- فرمانی «ابو الحسين قدوری» «که چيرته په ميراث کي يوړلو يو د شريکينو نه مال چي صحيح کيږي په هغې کي شرکت «بلکه درهم، اشرفی شوي» او يا هبه کړي شو ده ته «داسي څيز چه صحيح کيږي په هغې کي شرکت» او يا راغلو لاس دده ته «په بله څه ذريعه د ملکيت باندې يو څيز چي په هغې کي شرکت صحيح کيدلو» نو باطله شوه مفاوضه او اوگر خيدلو شرکت عنان د امله د ختميدو د برابری نه په هغه څه کي چي صلاحيت لري چي شی راس المال ځکه چي دا «مسواوات» شرط دي په دې «تعقد مفاوضه» کي په «الحالت» ابتدا کي او په «الحالت» بقاء کي

وَقَدْ أَرَأَيْتَ الْأَخْرَاقَ يُشَارِكُ فِي أَصَابِهِ لِإِعْدَادِ السَّبَبِ فِي حَقِّهِ،

زياده و تريح :- اودا «شرکت مفاوضه عنان گرځي» ځکه چي دغه بل «شريک» شريک نه دي ده «لوارث موهوب له» سره په هغه څه کي چي رسيدلی دی ده «لوارث او موهوب له» ته د امله د نشتوالی د سبب «د ملکيت» نه «چي وراثت او هبه ده» په حق دده «شريک» کي «يعنی په کوم سبب باندې چي وارث او موهوب له د ميراث او موهوبه څيز مالک شوي دي. دغه سبب د شريک په حق کي موجود نه دي. يعنی هغه ته په وراثت يا په هبه سره څه نه دی حاصل شوي»

إِلَّا أَنَّهُ تَقْلِبُ عَيْنًا لَا لِرِمْكَانٍ، فَإِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَيْسَتْ بِشَرْطٍ فِيهِ،

زياده وښيي:- البته دومره ده چې دا «عقد معاوضه باطلېږي نه بلکه» څرګړی شرکت عنان د امله د ممکن کيدو نه «يعنی اگرچه شرکت معاوضه نه صحيح کېږي. ځکه چې مساوات په کې فوت شو. خودا ممکن ده چې دا شرکت عنان او ګرځولي شي» ځکه چې مساوات نه دې شرط په دې «شرکت عنان» کې ،

وَلَدَّ اَوْبَهُ حَكْمُ الْاِيتَادِ وَلِکَوْنِهِ غَيْرَ لَازِمٍ

زياده وښيي:- او لپاره د دوام ددې «عنان» حکم د ابتداء دې «يعنی لکه څنګه چې په شرکت عنان کې په ابتداء کې مساوات شرط نه دې. دغه ډول په روستو هم شرط نه دې. داسې نه ده چې د عنان په ابتداء کېني مساوات شرط نه دې. او روستو بيا شرط څرګړی» ځکه چې دا «شرکت عنان» لازم نه دې. «هم دا وجه ده که د عقد عنان کولونه روسته په شريکينو کې يوکس دپاته شرکت نه انکار او کړي. نو قاضی هغه نشي مجبوره کولې. چه تاورسره شرکت پيل کړې دې ته دا نشي ختمولې»

د زبکي وغيره په ملکيت سره د معاوضه عدم بطلان

﴿وَأَنَّ بَرَاءَ أَحَدٍ مِّنْ عَرَضٍ الْبَرَاءَةَ لَا تُلْغِي الْمُنَافَقَةَ وَلَا تُلْغِي الشَّرْطَ الْمُسَاوِيَّ﴾

حل اللغة: ① العفار مخکه

زياده وښيي:- که چېرته په ميراث کې يو ډلر شريکينو نه څه سامان نودغه سامان دده لپاره دې اونه فاسديږي «شرکت» معاوضه اودغه ډول مخکه «که په شريکينو کې يوکس ته په ميراث کې پاتې شوه. نو معاوضه نه فاسديږي. اودغه مخکه به ددغه وارث شريک وي» ځکه چې نه صحيح کېږي په دې «سامان او مخکه» کې شرکت، نونشی شرط کولې مساوات په دې «سامان او مخکه» کې ،

په سامان کې د شرکت معاوضه په صحت کې اختلاف

﴿فَصْلٌ: وَلَا تُلْغِي الشَّرْكَهَ إِلَّا بِالْإِذْنِ وَالْإِذْنُ بِالْمُلْكِ وَالْمُلْكُ بِالْمُلْكِ وَالْمُلْكُ بِالْمُلْكِ وَالْمُلْكُ بِالْمُلْكِ﴾

﴿إِذَا كَانَ الْجُلُوسُ وَاحِدًا لَا تُلْغِي عَقْدَ عَلَى رَأْسِ مَالٍ مَّعْلُومٍ قَائِمَةٍ الشُّوْذُ﴾

حل اللغة: ① الفلوس رائجې سیکې ② العروض سامان

زياده وښيي:- دا فصل دې «په بيان دهغه څه کې چې په شرکت معاوضه کې راس المال جوړ کړې شي» اونه منعقد کېږي «شرکت معاوضه» مګر په روپو، اشرفو او رائجو سیکو کې ، او فرماني امام مالک «ص» صحيح کېږي «شرکت معاوضه» په سامان کې اوتولی «که شيدې شو» او وزنې «که غوښه شوه» څيزونو کې ، هم خويه دې شرط چې وي «دغه سامان» د يو جنس نه ځکه چې دا «عقد معاوضه» ترلې شي راس المال باندې چې «هغه راس المال» معلوم وي. «اودا عروض هم معلوم دی» نومشابه شول «عروض» د نقدو روپو سره «په نقدو روپو کې شرکت معاوضت صحيح دې. دغه ډول به په عروضو کې هم صحيح وي»

﴿يُغْلَى الْقِيَاسُ لِأَنَّ الْقِيَاسَ يَأْتِي بِأَهْلِهَا مِنْ بَعْدِ مَا لَمْ يَنْفَعَنْ لِيُفْتَقَرَ عَلَى مَوَازِينِ الشُّرْعِ﴾

زياده وښيي:- «او که ته دا وائي. چه اې مالکيانو تاسو هم مضاربت صرف په دراهمو اودنانيرو کې جائز ګنړي. په مکيلانو او موزوناتو کې نې صحيح نه ګنړي. نودهغې نه خواب دا دې. چه» په خلاف د عقد مضاربت «يعنی عقد مضاربت د روپو او اشرفونه سوا په مکيل او موزون څيزونو کې نه صحيح کېږي» ځکه چې قياس انکار کوي ددې «مضاربت» نه «يعنی قياس دا وائي. چه مضاربت دې جائز نه وي» ځکه چې په دې «مضاربت» کې ګټه دهغه څيزه چې نه ضامن کېږي «مضاربت» دهغې «يعنی رب المال چې مضارب ته کومې روپې ورکړي. نودغه روپې د مضارب سره په طور د امانت وي. که هغه هلاکې شي. نوپه مضارب باندې به دهغې تاوان نه وي. حالانکه مضارب ددغه روپو ګټه خوري. نو تاوان پرې نشته. او ګټه نې خوري. دا خبره د عقل نه خلاف ده. اود اصول فقه قانون دا دې چه کوم شی خلاف القياس

ثابت شي. هغه به خاص وي په مورد د شرع پورې ځه نواخت به وي ځه مضاربت ځه په مورد شرع پورې ځه په دراهم او د نانبرو كي به مضاربت صحيح وي. او په نورو خيزونوكي به صحيح نه وي ځه

وَلَمَّا أَتَاهُ يَقُولُ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَا لَمْ يَرْفَعُوا إِلَٰهًا إِذَا نَاءَ كُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا رَأْسٌ مَّا يَلُوهُ وَتَقَاعِلُ الْجِبَابِ لَمَّا يَسْفَعُهُ أَغْدَاةٌ مِّنَ الزَّيَادَةِ فِي مَالٍ صَاحِبِهِمْ مَا لَمْ يَرْفَعُوا وَمَا لَمْ يَرْفَعُوا

زياده و تريح :- اوزمونې ځه احنافو ځه لپاره دليل دا دې. چه دا ځه شركت في العروض ځه مفضي دې گټې دهغه شي ته چې ضامن نه دې ځه مفاوض ځه دهغې ځكه چې شان دا دې. كله چې خرڅ كړي هريوكس د شريكينو نه راس المال خپل ځه مثلاً د زيد يومن غنم وو. اود عمروم يومن غنم وو ځه اوزياتي شو په يو بل باندې قيمت نو هغه چې مستحق كيږي ئې يوه شريكينو كي د زيادت په مال د صاحب خپل كي د داسې خيزد گټې چې مالك ئې نه دې ځه دغه شريك يعني په اصل كي خود يومن غنمو قيمت اتلس سوه روپۍ وي. خو زيد خپل غنم په دوشت سوه روپۍ خرڅ كړل. او عمرو په دوې ځه دوه ځه زره. نو اوس د زيد د راس المال گټه خلور سوه روپۍ شوې اود عمرو دوې ځه دوه ځه سوه. چه مجموعه ئې شپږ سوه روپۍ شوې. نو ځكه په شپږو سوو كي درې سوه روپۍ عمرو ته ورکړي شي. په دې كي سل روپۍ ده ته دخپل انديوالان دغنمو گټه ملاؤ شو. او ځه مستحق شو د داسې خيزد گټې ځه چې ضامن نه دې ځه دهغې خيز، يعني كه دغه غنم دخړخولونه وړاندې هلاك شوي وو. نو په دې عمرو باندې دهغې تاوان نه وو. اودا جائز نه ده. چه يوسرې دې گټه خوري اودتاوان نه دې خلاص وي ځه

بِخِلَافِ الذَّاهِبِ وَالذَّائِبِ لِأَنَّ مَمَّا يَتَرَفَعُ فِي ذِمَّتِهِ إِذْ هِيَ لَا تَتَعَيَّنُ فَكَانَ رِبِّهِمْ مَّا يَرْفَعُونَ

زياده و تريح :- په خلاف د دراهم او اشرفو ځه يعني په دراهمو او اشرفو باندې عقد مفاوضه صحيح كيږي ځه چې قيمت دهغه شي چې اخلي ئې ځه يود شريكينو نه ځه نو هغه په ذمه دده ځه مشتري شريك ځه كي وي. ځه بدينه هغه دراهم او اشرفي نه وي. كوم چې دې مشتري په عقد مفاوضه كي لگولي وي. بلکه د مشتري په ذمه باندې د هغې قيمت واجبيږي ځه ځكه چې دا ځه ائتمان چې دراهم او اشرفي دي ځه نه متعين كيږي ځه بدينه تعين دعبسره مثلاً كه زيد دمرو نه يو خيز په سل روپۍ واخستلو. او په دغه وخت كي د زيد په لاس كي دسلو روپو لوټ وو. او په هغې ورسره زيد سودا او كړۍ. او بيا عمرو د سلو روپونو په ځاني ماتې وركوي. نو زيدهدا مطالبه نشي كولې. چه ماته به د سلو روپونو راكوي. نو هر كله چې دپوشريك دراهم او اشرفي نه متعين كيږي ځه نوشوه گټه دهغه خيز چه ضامن كيږي ئې ځه شريك ځه مثلاً زيد او عمرو دوي ځه دوه ځه دوه ځه زره روپۍ يو ځاني كړې. او بيا زيد په دوي ځه دوه ځه زره روپۍ باندې يو خيز واخستلو. اوده ورته خپلې دوي ځه دوه ځه زره روپۍ وركړې. او هغه شي ده په درې زره روپۍ خرڅ كړلو. نو اوس دغه مشتري دا نشي ونيلې. چه دا زر روپۍ گټه زما كيږي. ځكه چې دا خو زما دوي ځه دوه ځه زره روپۍ وي. ځكه چې دده روپۍ شم دې. او په شم كي تعين نه راځي. نو دغه دوي ځه دوه ځه زره روپۍ د دواړو په شريكه شوې. او گټه به ئې هم په شريكه وي. دغه ډول بالفرض كله چې دوي دوي ځه دوه ځه دوه ځه زره روپۍ يو ځاني كړې. او په هغې كي ديوكس نه خپلې زر روپۍ وركې شوې. نو دكوم شريك نه چې وركې شوې وي. دهغه انديوالان هغه ته دا نشي ونيلې. چه ستا نه خو خپلې زر روپۍ وركې شوي دي. زما هغه نه دې وركې شوې. په ما باندې تاوان نه راځي. بلکه پنځه سوه روپۍ به په هغه باندې تاوان راځي ځه

وَلَأَنَّ أَوَّلَ التَّمَرُّفِ فِي الْعَرُوضِ الْبَيْتُ وَفِي التَّقْوِدِ الْبِرَاءُ وَيَتِمُّ أَحَدُهُمَا مَسْأَلَةً عَلَىٰ أَنْ يَكُونَ الْآخَرُ رِبْكَافِي غَمٍّ لَا يُؤْنَسُ

زياده و تريح :- ځه دليل دليل په دې باندې چې په عروضو كي شركت مفاوضه نه صحيح كيږي. دا دې. چه ځه او ځكه چې اول تصرف په عروضو كي خرڅول دي. ځه يعني چې يوكس سره سامان وي. نو دې په دغه سامان باندې ځه اخستلې نشي. بلکه اول به دغه سامان خرڅوي. او چه پيسې ورته راشي. بيا به په هغه پيسو باندې

بل خیزاخلي او د لارول تصرف په نقدو کي هره دراهم او اشرفي دي اخستل دي. هره سره روپي وي. نودغه روپي دي خرخولي نشي. بلکه په دي به بل خیزاخلي.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ مَا يَدْعُوهُ بَغْيًا عَلَيْهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ژباړه وتړيخ:- او خرخول د يود شريکينو ځني مال خپل په دي شرط چې وي به بل کس شريک دده سره په قيمت ددي کي جائزه دي. يعنې چې سامان د يو کس وي. اودي هغه خرڅ کړي. نودغه سامان په قيمت کي دي خان سره بل څوک شريکولې نشي. ځکه چې په سامان کي تعين راځي. چه دا سامان د مشتري شريک سامان دي. او که بالفرض دي ورته ورکوي. نودا دده د اړخه احسان دي. دهغه استحقاق نه دي. او اخستل د يوددي شريکينو څه شي په مال خپل سره په دي شرط چې وي به مبيع د شريک په مبيع دده د مشتري او په مبيع دبل هره کي، نودا جائز ده. ځکه چې په پيسو کي تعين نه راځي. نو اگر چه په دغه وخت کي مشتري خپلي پيسې ورکړي وي. خو چه بل کس ورسره په پيسو يعنې دراهمو کي شريک وي. نو په کومو پيسو چې ده دغه خيزاخي دي. هغه د دواړو په مبيع کي شريک کيداي شي.

په رائجو سېکوباندي شرکت مفاوضه حکم

وَأَمَّا الْفُلُوسُ فَالْثَّاقِفَةُ فَلَا تَبْعُ رُؤُوسَ الْأَعْمَانِ قَالَ صَحَّحَ بِهَا قَالُوا: هَذَا أَقُولُ مُحَمَّدٌ (١) لَأَنَّهُمَا مُلْحَقَةٌ بِالْفُلُوسِ وَغَدَاةٌ حَتَّى لَا تَتَّعِينَ بِالْثَّقِينِ وَلَا يُوَزَّيْنُ الثَّقِينُ بَوَائِدِ بَاغِيَا نَهَا عَلَى مَا عُرِفَ،

حل الفقه: ١) الثاقفة جليدونکي

ژباړه وتړيخ:- او هر چه رائجي سيکي دي هره په دي باندې عقد مفاوضه صحيح کيږي ځکه چې دا سيکي جليري هره بازارونو کي پشان د جليدو د اثمانو هره دراهم او اشرفي دي. نو ملحق کړي شوې سيکي په دي د ثمانو پورې، فرمايلي دي مشانوخو چه دا وصحت د مفاوضه په فلوس قول د امام محمد دې ځکه چې دا فلوس ملحق دي په نقدو پورې په نيز د ده د محمد هم دا وجه ده چې دا فلوس نه متعين کيږي په تعين سره بلکه ځنګه چې بقود چه دراهم اود نانير دي. په تعين سره نه متعين کيږي او جائز نه دي خرخول د دوو معينو سيکو په يوه معينه سيکه باندې لکه څنګه چې معلومه شوي ده هره علم اصول کي

أَمَّا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَجَعَهَا اللَّهُ تَعَالَى لَا تَجُوزُ الشَّرِيكَةُ وَالْمُضَارَبَةُ بِهَا لِأَنَّ مُمِيتَهَا تَبْدُلُ سَاعَةً قَسَاعَةً وَتَعْيِيرُ سَاعَةً

حل الفقه: ١) سلع هغه سامان چې نرخ يې ويستلې شي

ژباړه وتړيخ:- هر چه په نيز دامام ابو حنيفه او ابو يوسف دې نوجائزه دي شرکت مفاوضه او مضاربت په دي هره اوجوسيکي ځکه چې قيمت ددي هره اوجو سيکو بدلېږي وخت په وخت، مثلاً حکومت نې ختمې کړي. يا پرې ياندي اولگوي. لکه لږه موده وړاندي چې حکومت پاکستان د پنځو روپو لوټ ختم کړلو. او د شلو روپو لوټ نې رائج کړلو. نو اوس دغه د پنځو روپو لوټ صرف د يو کاغذ حيثيت لري. او اگر څي سامان هره په حيثيت نه خرڅيږي. بلکه دکيا په نوم خرڅيږي.

وَيُؤَيَّوْنَ عَنْ أَبِي يُوسُفَ مِثْلَ قَوْلِ مُحَمَّدٍ وَالْأَوَّلُ أَقْبَسُ وَالْأَخِيرُ وَغَنَ أَبِي حَنِيفَةَ مَعَهُ الْمُضَارَبَةُ بِهَا.

ژباړه وتړيخ:- او نقل شوي دي دامام ابو يوسف دې پشان د قول د امام محمد دې هره په دي سيکو باندې عقد مفاوضه جائزه دي. خوال قول هره د عدم جواز دي. د قياس مطابق دي او ظاهر دي. اود امام ابو حنيفه نه منقول دي صحت د مضاربت په دي سيکي باندې.

قَالَ (وَلَا تَجُوزُ الشَّرِيكَةُ عِوَا سِوَى ذَلِكَ لِأَنَّ النَّاسَ يَتَعَامَلُ النَّاسَ بِالْقِيَمَةِ وَالْمُضَارَبَةُ تَقْتَضِيهَا هَكَذَا أَذْكَرُ فِي الْكِتَابِ)

(١) القول الرابع هو هذا قول محمد بن يوسف كذا في فتح القدير (٣٩١/٥) ورد المحتار (٣٧٢/٣) نقلًا عن القول الرابع (٥١٥١) -

خلووم نوك

هل اللغة: ① التبريد سرو زرو توتې ② النقرة د سپينو زرو توتې
 زبانه وتړېخ: فرمانی ملايو الحسين قدوری ګډه اوجانزنه دې شرکت ګډمفاوضه په هغه څه چې سوا وې
 ددې ګډمذاکورو څيزونو نه، البته دا چې کاروبار کوی خلگ سرو زرو او سپينو زرو په ټکړو باندې
 نوصحيح کيږي شرکت ګډمفاوضه په دې دواړو ګډچه کانړی اوويلې شوې تانبه ددې دغه ډول ذکر شوی
 دی په کتاب ګډقدوری ګډه کي،

د سرو او سپينو په مفاوضه ګډمفاوضه حکم

فِي الْمَاجِمِ الصَّغِيرِ وَلَا تَكُونُ الْمَافَاوضَةُ مَعَ قَابِلٍ ذَهَبَ أَوْ فضةً أَوْ مَرَادَةُ التَّيْرِ، فَعَلَى هَذِهِ الرِّوَايَةِ التَّيْرُ لِمَنْ تَعَيَّنَ بِالتَّعْيِينِ فَلَا
 تَحِلُّ رَأْسُ الْمَالِ فِي الْمَضَارِبَاتِ وَالشَّرَكَاتِ.

زبانه وتړېخ: اوبه جامع صغير کي دی اونه ګډجانز ګډه کيږي ګډشرکت ګډه مفاوضه په مثقالونو د سرو زرو او د
 سپينو زرو، اود مراد دده ګډامام محمد ګډه ټکړې ګډسرو او سپينو زرو دی ګډنو ددې روايت په بناء ټکړې ګډ
 سرو او د سپينو زرو ګډه سامان تجارت دې. چه متعين کيږي په متعين کولوسره نو صلاحيت نه لري چې شی
 راس المال په مضاربانو او شرکتونو کي،

وَيُكَرَّرُ فِي كِتَابِ الْعَرَفِ أَنَّ النِّقْرَةَ لَا تَتَّعَيْنُ بِالتَّعْيِينِ حَتَّى لَا يَنْقُضَ الْمُضَادُّ بِهَا بِلَا كَيْفٍ قَبْلَ التَّسْلِيمِ، فَعَلَى ذَلِكَ الرِّوَايَةِ تَحِلُّ
 رَأْسُ الْمَالِ فِيهَا،

زبانه وتړېخ: اود ذکر شوی دی په کتاب الصرف ګډجامع صغير ګډه کي چې د سپينو زرو ټکړې نه متعين کيږي
 ګډه متعين کولوسره ګډه تردې چې نه فسخ کيږي بيع په هلاکت ددې ګډسپينو زرو ټکړو ګډه وړاندې د
 سهار لونه ګډمثلاً که د زيد سره د سپينو زرو ټکړې وي او عمرو پرې د دغه ټکړو په عوض څه شی خرڅ
 کړلو خو عمرته ئې لادغه ټکړې نه وي ورکړې چه هغه ورکې شوې. نودغه بيع نه فسخ کيږي بلکه ددغې په
 ځانې به ورته نورې پيسې ورکړي ځکه چې دا د سپينو زرو ټکړې نه متعين کيږي ګډه نود دغه روايت په بناء
 صلاحيت لري ګډا ټکړې ګډه چې شی راس المال په دې دواړو ګډمضاربانو او شرکتونو کي،

وَقَدْ أَلْمَعَ فِيهَا أَنَّهَا خِلْفًا تَمْتَنُّ فِي الْأَصْلِ، لِأَنَّ الْأَوَّلَ أَصَحُّ،

زبانه وتړېخ: اودا ګډټکړې په متعين کولو باندې نه متعين کيږي ګډه ددې امله چې معلومه شوې ده چې دا
 ګډسرو او سپين زر ګډه پيدا شوی دی ثمن په اصل خلگ ت کي، ګډيعنی دا دواړه فطرتی طور ثمن دی. که
 سکې ترې جوړې شوی وي او که نه وي ګډه مگر دا ده. چه اولنې روايت ګډچه دا په تعين سره متعين کيږي ګډه
 زيات صحيح دي.

لَا بُدَّ أَنْ خِلْفَتِ لِلتَّجَارَةِ فِي الْأَصْلِ لِكِنَّ التَّجْمِيَةَ تَحْتَضِرُ بِالْقَرِيبِ الْمُخْصُوصِ، لِأَنَّ عَنْهُ ذَلِكَ لَا تُعْرِفُ إِلَى شَيْءٍ وَآخَرُ ظَاهِرٌ

زبانه وتړېخ: ځکه چې دا ګډسرو او سپين زر ګډه اگر چه پيدا شوی دی لپاره د تجارت په اصل خلگ ت کي خو
 ثمنيت ګډه دې کي ګډه خاص دې په هغه ډول پورې ګډيعنی سره او سپين زرا اگر چه خلگ ی طور ثمن
 دی خود دې ثمنيت هله ښکاره کيږي چه سکې ترې جوړې شي. او که سکې ترې نه وي جوړې شوې. نو بيا دا
 ثمن نه دی ګډه ځکه چې په دغه وخت کي ګډچه سکې ترې نه وي جوړې شوې ګډه نشی لگولې په بل څيز کي
 په ظاهره، ګډيعنی عام طور په خلگ وکي دا رواج دی. چه د سپينو زرو دراهم اود سرو زرو دنانير د ثمن په
 طور استعمالوي. نو د اولنې روايت په بناء چې نقره کي د راس المال جوړيدو صلاحيت نشته، چه ترڅو ترې
 سکې نه وي جوړې شوې ګډه

لِأَنَّ تَجْوِي التَّعَامُلِ بِاسْتِمَالِهَا مِمَّا قَبَّلَ التَّعَامُلَ بِمِثْلِ الْعَرَفِ فَتَكُونُ مِمَّا يَصْلُحُ رَأْسُ الْمَالِ.

زبانه وتړېخ: خودومره ده که جاری وي تعامل د خلگو په استعمال ددې دواړو ګډټکړې د سرو او
 سپينو زرو په استعمال باندې ثمن ګډيعنی که په خلگ وکي ويلې شوې سرو او سپينو زرو په ټکړو باندې

کاروبار جاری وی. نویسا دا ویلی شوی سره او سپین زرمه ثمن گرخی ۱۰ نوگرخی تعامل ۱۰ خلک و ۱۰ پشان د سکی ۱۰ یعنی لکه څنگه چې د سرو او سپینو نه سکی جوړی شی. نوهغه ثمن گرخی. نودغه ډول که په خلک وکي د ویلی شوی سرو او سپینو زرویه ټکرو باندې د کاروبار کول وراج وی. نو دا رواج دې ته د ثمنیت درجه ورکوی. نویه دې صورت کي ۱۰ گرخی ۱۰ ټکره ۱۰ ثمن او صلاحیت لری چې شی راس المال ۱۰ په شرکت مفاوضه کي ۱۰

لَمْ يُولَدَ وَلَا تَمُوتُ بِمَا يُولَى ذَلِكَ بَيْنَ أَهْلِ الْمَكِيلِ وَالْمُؤَدَّيْنِ وَالْعَدَوِيِّ التَّكْرَارِ، وَلَا يَلْفَ لَهُ بَيْنَ أَهْلِ الْقَلْبِ،

ژباړه وتریخ: - بیا دا قول دده ۱۰ ابو الحسن قدوری په مختصر القدوری کي ۱۰ اوجانز نه دې ۱۰ عقد مفاوضه ۱۰ په هغه څه چې وی سوا ددې ۱۰ ډراهمو او دنانیرو ۱۰ نه نوشا ملیري ۱۰ دغه ما سوا ۱۰ کیلی خیزونو ته ۱۰ لکه شیدي شو ۱۰ اووزنی خیزونو ته ۱۰ لکه غوښه شوه ۱۰ او عددی متقارب ۱۰ خیزونو ته یعنی چې په شمار سره خرخولې شی. اویه وزن اوشکل کي یویل سره نزدې نزدې وی. لکه هکې شوې ۱۰ اونشته خلاف په دې کي په مینځ زموږ ۱۰ عالمانو ۱۰ کي وړاندې د گډ و کیدو نه ۱۰ یعنی په دې باندې واره احناف عالمان متفق دي. چه په دې خیزونو باندې شرکت مفاوضه نه کیږي ۱۰

وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا رِبْعٌ مِمَّا عَوَّدَ عَلَيْهِ وَصِيَّتُهُ، وَإِنْ خَلَطَ الْمُخْتَرِكُ لَكَ ذَلِكَ فِي قَوْلِ أَبِي يُوسُفَ، وَالْمُخْتَرِكُ لَكَ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ عَقْدًا.

هل الفقه: ① وصية. تاوان

ژباړه وتریخ: - او لپاره دهریوکس دواړو شریکینو نه گټه د سامان خپل ده اویه ده ۱۰ هر واحد ۱۰ باندې تاوان د هغې ۱۰ سامان ۱۰ ده. ۱۰ یعنی په دې خیزونو کي عقد مفاوضه نه صحیح کیږي. خو که دوو کسانو په دې خیزونو کي شرکت مفاوضه اوکرله. نودغه شرکت نه دې. بلکه دکوم یوسامان چې کومه گټه اوکرله. هغه به هم دهغه وی. ډیل شریک ورسره برخه نشته. او که دهغه سامان تاوان اوکرلو. نو تاوان به هم صرف دهغه وی. د شریک به نه وی. او که دواړو گډ وکرلو ۱۰ خپل وزنی کیلی یا عددی شیان (خیزونه) ۱۰ اویا شریک شول ۱۰ په دغه مخلوط خیزونو کي ۱۰ نودغه ډول حکم دې ۱۰ یعنی گټه اوتاوان ئې ځانله ځانله دې ۱۰ په قول دامام ابویوسف ۱۰ کي، اوشرکت شرکت د ملکیت دې. ۱۰ یعنی صرف ملکیت ئې یوخانې شو. نور گټه اوتاوان ئې جلا جلا دې ۱۰ نه دې شرکت شرکت دعقد ۱۰ عقد مفاوضه ۱۰

وَعَنْ مُحَمَّدٍ نَصَحَ مُخْتَرِكُ الْعَقْدِ، وَخَمْرَةُ الْأَخْلَافِ ظَهَرُ عِنْدَ الشَّافِعِيِّ فِي الْمَالِكَيْنِ وَالْخِزَارِ وَالْقَاضِي فِي الزَّيْمِ، فَطَاهِرُ الزَّوَايِدِ مَا قَالَهُ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ لِأَنَّهُ يَتَعَيَّنُ بِالْمُتَعَيَّنِ بَعْدَ الْخَلْطِ كَمَا تَعَيَّنَ قَبْلَهُ.

ژباړه وتریخ: - اویه نیز دامام محمد ۱۰ صحیح کیږي شرکت دعقد ۱۰ مفاوضه، نوچه شرکت عقد صحیح شو. گټه اوتاوان به ئې شریک وی ۱۰ او فائده د اختلاف ښکاره کیږي په وخت د برابرۍ کي په دواړو مالونو گټي ۱۰ یعنی چې د دواړو شریکینو مالونه برابر وی ۱۰ اویه شرط کولو د زیادت په گټه کي ۱۰ یعنی دعقد په وخت کي دا شرط اولگوي چه یوکس به مثلاً دریمه برخه گټه اخلي. اویل به دوي (دواړو) برخي اخلي. نوهر کله چې داسې صورت شی. چه راس المال د دواړو برابر وی. خودا فیصله اوشی. چه یو ته به زیاته یعنی درې برخي اویل ته کمه یعنی یوه برخه ملاوېږي ۱۰ نو ظاهر روایت هغه دې. چه نیلې دې امام ابویوسف ۱۰ څکه چې دا ۱۰ وزنی کیلی او عددی شیان (خیزونه) ۱۰ متعین کیږي په تعین کاوه سره روسته د خلط نه لکه څنگه چې متعین کیږي وړاندې د خلط نه ۱۰ شرکت مفاوضه نه صحیح کیږي. بلکه دهریوکس گټه اوتاوان خپل خپل دې ۱۰

وَلَمَّا عُدَّ أَهْلُ الْحَنْ مِنْ وَجْهِ حَازِلٍ يَمْزُجُ فِي الدَّامَةِ وَهَبِيَّةٌ مِنْ حَيْثُ إِنَّهُ يَتَعَيَّنُ بِالْمُتَعَيَّنِ،

ژباړه وتریخ: - او دامام محمد ۱۰ لپاره دلیل دا دې. چه دا ۱۰ وزنی، کیلی اومتقارب عددی شیان (خیزونه) ۱۰ ثمن دې په یو اعتبار سره هم دا وجه ده ۱۰ چه دا ثمن دې ۱۰ جانز دی خرخول په دې ۱۰ خیزونو ۱۰ باندې په

داسې حال کې چې دا پوروی په ذمه کې له مثلاً که زید د بکر نه یو خیزد چرگې په لسو هغو یا په یوسیر غوښې یا په یوسیر پیس باندې واخستلو. خو په دې طریقه چې دا هگۍ غوښه اوشیدې (پس) به په مشتری باندې پوروی نودا پور جائز دي. په دې امله دا ثمن دی. او ملا ورنی کیلی اوعددی متقارب شیان (خیزونه) به مبيع ده په دې اعتبار سره چې دا متعین کیږي په تعین کاوه سره،

فَعَلِمْنَا بِالْغَيْبِ بِالْإِضَافَةِ إِلَى الْحَالِ، بِخِلَافِ الْعَرُوضِ، لِأَنَّهَا لَمْ تَمُضَ إِلَى

زیاده وتړیخ:-- نوموړ عمل او کړلو په دواړو شبهاتو له یوه یو مشابهت د سامان سره اوبل مشابهت د ثمن سره دې له امله د اضافت نه دوو حالتونو ته له یوه حالت د خلط دې اوحالت د عدم خلط، نودخلط نه وړاندې مو په دې کې شرکت مفاوضه جائز نکره. ځکه چې دا د سامان سره مشابهت لري. او په سامان کې شرکت مفاوضه نه صحیح کیږي. په دې کې به هم نه صحیح کیږي. اودخلط نه روسته مو په ک شرکت مفاوضه جائز کړله. ځکه چې دا د ثمن سره مشابهت لري. او په ثمن کې شرکت مفاوضه جائز دي. په دې کې به هم جائز وي. په خلاف د سامان له یوه دې کې به هیڅ صورت کې شرکت مفاوضه جائز نه ده. نو دخلط نه وړاندې اونه پس ځکه چې دا نه دی ثمن په هیڅ حال کې،

وَلَوْ اخْتَلَفَ جَسَاكَ لَمْ يَنْطَلِقْ وَالْمُؤَبَّرُ وَالْزَّيْتُ وَالزَّيْتُ تَبِيلٌ ⑤ السَّمْنُ غَوِيٌّ

هل اللغة: ① الحنطة: غنم ② الشعير: اوربشې ③ الزيت: تیل ④ السمن: غوړی زیاده وتړیخ:-- اوکه مختلف دوی دواړه له مالونه په اعتبار دجنسیت سره له لکه غنم او اوربشې اوتیل او غوړی له ځکه چې دا شیان (خیزونه) دجنس په اعتبار سره دیو بل نه مختلف دی. نو که شول دواړه مالونه نه نه منعقد کیږي شرکت مفاوضه به په دې باندې له مختلف الجنس ورنی او کیلی اوعددی خیزونو باندې په اتفاق سره له یوه مینځ د ټولو اخلافو یعنی که دغه عددی یا ورنی یا کیلی شیان (خیزونه) یو بل سره خلط شی. او جنس ئې یو وی. نو دامام محمد به په نیز په دغه کې شرکت مفاوضه صحیح کیږي. خو که هم دغه شیان (خیزونه) مختلف الجنس وی. نویا دامام محمد به په نیز هم شرکت مفاوضه نه صحیح کیږي. نو اوس په امام محمد به باندې لازم ده. چه د متحد النجس په صورت کې دجواز اود مختلف الجنس په صورت کې دعدم جواز فرق بیان کړي. اومصنف به فرماني چې

وَالْفَرْقُ لِمُعْدَانِ الْمَغْلُوطِ مِنْ جَيْسٍ وَاحِدٍ مِنْ ذَوَاتِ الْأَمْثَالِ، وَمِنْ جَيْسَيْنِ مِنْ ذَوَاتِ الْقِيَمِ

زیاده وتړیخ:-- اوفرق له یوه مینځ د دواړو صورتونو کې له لپاره دامام محمد به دا دي. چه مخلوط شیان (خیزونه) چې د یو جنس ځنی وی. د مثلی خیزونو ځنی دی. له دې دغه مثلی خیز هلاک شی. نو دهغې مثل دهغې قائم مقام جوړیږي. مثلاً زید د بکر کتاب خراب کړلو. نویکر به ورته هم هغه شان بل کتاب واخلي. او ور به ئې کړي. ځکه چې کتاب مثلی خیز دی. او چه دغه مخلوط شیان (خیزونه) د دوو جنسو ځنی وی. نو دغه ذوات القیم خیزونو ځنی دی. له نوکه هلاک شی. بل خیز دهغې قائم مقام نشي جوړیږي. بلکه دهغې قیمت به لازم یږي. مثلاً که زید د بکر وزه هلاک کړه. نو دوزه قیمت به ورکوي. ځکه چې وزه مثلی خیز نه دي.

فَعَلِمْنَا أَنَّ الْجِبَالَ كَمَا فِي الْعَرُوضِ، وَأَنَّهَا تَمِيعُ الشَّرِكَةِ فَكُلُّهَا قَدْ يَبْشَأُ فِي كِتَابِ الْقَضَاءِ.

زیاده وتړیخ:-- نور اخی په دې (خیزونو) کې ښې جهالت، له ځکه چې دویش په وخت کې هر یو شریک ته خپل اصل راس المال نشي ملاویدی. بلکه که ملاویری ورته نو د راس المال قیمت به ورته ملاویری. نونه منعقد کیږي په دې باندې شرکت مفاوضه له ځکه ځنګه چې په سامان کې شرکت مفاوضه نه صحیح کیږي. او که جنس یو وی. نویه دغه صورت کې هر یو کس ته دویش په وخت کې خپل اصلی راس المال ملاویدی شی. ځکه چې دهغې مثل به ورته ملاویدی شی. او هر کله چې له مختلف الجنس کې به صحیح نشو شرکت مفاوضه روسته دخلط نه نو دخلط چې څه حکم دي. یقیناً موږ بیان کړې دي په کتاب القضاء کې ښې

یعنی په مختلف الجنس وزنی ، کیلی اوعددی متقارب کی دوی [دوه] نفر شریک شی. نو شرکت مفاوضه نه صحیح کیږی. خو چونکه دوی خواوس شرکت کړې دي. نو شرکت نه روسته به ددې خلط او گډلون څه حکم وی. نو صاحب د هدايه فرمائی چه د هغې بیان موږ په کتاب القضاء کي کړې دي.

په سامان کي د شرکت مفاوضه د جواز حيله

قَالَ (وَإِذَا أَرَادَ الشَّرِكَةُ بِالْعُرُوضِ بَاءً كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا نِصْفَ مَا لِهَ الْآخَرِ، ثُمَّ عَقَدَ الشَّرِكَةَ) قَالَ (وَهَذِهِ الشَّرِكَةُ مُلْكٌ) إِيَّائِنَا أَنْ الْعُرُوضَ لَا تَصْلُحُ رَأْسَ مَالِ الشَّرِكَةِ،

ژباړه وتړيخ:- فرمائی صاحب د قدوری هغه اوکله چې اراده اوکړی د شرکت په سامان کي نوخرڅ به کړی هریوکس دواړو شریکینو څخه نیم مال خپل په نیم مال د بل سره اوبیا به عقد شرکت اوکړی فرمائی مصنف هغه اودا د کوم صورت بیان چې ابو الحسین قدوری هغه اوکړل شرکت ملک دي شرکت مفاوضه نه ده. دهغه امله چې موږ بیان کړلو. چه سامان صلاحیت نه لری چې شی راس المال د شرکت مفاوضه.

وَأَوَّلُهُ إِذَا كَانَ قِيمَةُ مَتَاعٍ عَلَى السَّوَاءِ، وَلَوْ كَانَ بَيْنَهُمَا تَقَاوُتٌ بَيْنَهُمَا صَاحِبُ الْأَقْلَ بِقَدْرِ مَا تَثَبَّتْ بِهِ الشَّرِكَةُ.

ژباړه وتړيخ:- او مطلب ددې د مستلې چې هریوکس به په خپل نیم مال باندې د بل نیم مال واخلي. اوبیا به شریک شی څه چې وی قیمت د سامان د دواړو برابر او که چیرته وی په مینځ د دواړو د مالونو په قیمت کي توپیر هغه د یو مال ارزان وی. او د بل گران وی. نوخرڅ به کړی صاحب د کم قیمتته سامان په اندازه دهغه مقدار چې ثابت شی په هغې باندې شرکت زیوشان.

ضروری تړيخ:- صورت د مستلې به داسې وی. دیو شریک د سامان قیمت خلور سوه دي. او د بل د سامان قیمت صرف سل روپۍ دي. نو د سل روپو خاوند به دخپل سامان خلور حصې چې قیمت ئې اتیا روپۍ جوړیږی. هغه به د خلور سوه روپو مالیت واله به پنځمه برخه باندې خرڅ کړی. هغه هم اتیا روپۍ جوړیږی. ځکه چې د خلور وسو پنځمه برخه اتیا دی. نو په دې طریقه به د سلو روپو خاوند دخپل مال خلور حصې کومې چې د خلورو سوو روپو د خاوند د پنځمې برخې سره برابر دی. په دې کي به دواړه شریک شی. او د خلورو سوو روپو مالیت خاوند ته به خلور حصې سالمې پاتې شی. اوگټه چې کومه کیږی. هغه به هم په دې حساب وی مثلاً که سل روپۍ ئې اوگټلې نو اتیا روپۍ خود خلور وسو مالیت واله ځانله مستقلې شوې. او په شلو روپو کي ورسره د سلو روپو مالیت واله کس شریک شو.

د شرکت عنان تعریف

قَالَ (وَأَمَّا شَرِكَةُ الْعِنَانِ فَتَقَعُّ عَلَى الْوَكَالَةِ دُونَ الْكَفَالَةِ، وَهِيَ أَنْ يَشْتَرِكَ الثَّانِي فِي تَوْجِيرِ بَرٍّ أَوْ طَعَامٍ، أَوْ بَشْتَرِكَا فِي غُمُورِ الْبَحَارَاتِ وَلَا يَلْزِمُ كِرَانَ الْكَفَالَةِ)،

هل القفة ① بز دجامو يو ډول

ژباړه وتړيخ:- فرمائی صاحب د قدوری هغه او هرچه شرکت عنان دي. نو منعقد کیږی په وکالت باندې نه په کفالت باندې یعنی په شرکت عنان کي که یو شریک بل ته اوواڼی چه ته زما د اړخه وکیل ئې. اوزه ستا د اړخه وکیل یم نو دا صحیح کیږی. که دا اوواڼی چه ته به زما ذمه وار ئې. اوزه به ستا ذمه واریم. نو دا نه صحیح کیږی. اودا شرکت عنان دا دي چې شریک شی دوی [دوه] نفر په یو ډول د جامو یا د خوراک په شی کي. اویا شریک شی په عامو سوداگانو کي هغه تخصیص په کي نشته که خرڅه وی. اودوی ذکر اونه کي اوونکړی. د کفالت هغه یوکس به د بل د معاملې ذمه وار وی.

وَالْإِعَانَةُ عَلَى الْوَكَالَةِ يَتَقَيُّ مَقْرُودُهُ كَمَا يَتَيَّأُ،

زبادہ وتشرح:- اومنعتقد کیدل ددی شرکت عنان به وکالت سره ملا یعنی چي هریوکس دبل نه وکیل جور شی. نویه دي باندې شرکت عنان صحیح کیږي. د امله د حاصلیدو د مقصود ملا شراکت، یعنی شرکت مقصود دا وی. چه هسې خودبل په مال کي تصرف جائز نه دي. خود وکالت په ذریعه باندې جائز گرځي. لکه څنگه چي موږ بیان اوکړلو ددي ملا اول د کتاب کي په دي قول سره چي... وشرطه أن يكون التصرف المعقود عليه عقد الشركة قابلاً للوكالة ليكون مایستفاد بالتصرف مشترکاً بينهما فيتحقق محکمه المطلوب.

وَلَا يَتَقَدَّرُ عَلَى الْكَفَالَةِ، لِأَنَّ الْفَلْظَ مُشْتَقٌّ مِنَ الْأَعْرَاضِ يُقَالُ عَنْ لَه: أَي عَرَضَ، وَهَذَا لَا يُبَيِّنُ عَنْ الْكَفَالَةِ وَخَكْمُ التَّمَرُّفِ لَا يَنْبَغُ بِخِلَافٍ مُقْتَضَى الْفَلْظِ.

زبادہ وتشرح:- اونه منعقد کیږي شرکت عنان به کفاله سره ملاو شریک بل ته اروائی. زه ستا ذمه واریم. ځکه چي لفظ ملا عنان راوتلې دي د دې کاوه نه ونیلي شی ملا عربیوه محاوره کي عن له یعنی اعراض شي تري اوکړلو. اودا ملا اعراض خبر نه ورکوي دکفاله نه ملا یعنی د عنان معنی اعراض ده. چه یوکس دبل نه دده اوعراض اوکړي. اود کفاله معنی ذمه واری قبول دی. چه یوکس دبل ذمه وار جوړ شی. نود دواړو په معنی کینې تضاد دي. ځکه شرکت عنان په لفظ دکفاله سره نه صحیح کیږي. او حکم دتصرف کولو ملا مال دیوبل کي به نه ثابتیږي. په خلاف دمقتضی د لفظ ملا ځکه چي دکفاله دلفظ تقاضا خودمه واری قبول دی. اودا معنی شرکت عنان نه قبولی. ځکه چي په هغې کي دیوبل ذمه واری قبول نه وي.

په شرکت عنان کي مال اومنافعود برابرې حکم

(وَيَصِحُّ التَّقَاضُ فِي الْمَالِ) لِلْحَاجَةِ إِلَى وَكَلَتِهِ مِنْ قِضَةِ الْفَلْظِ الْمَسْأَلَةِ.

هل اللغة: ① التفاضل: زیاتیوالې ② قضيّة: تقاضا ③ المساواة: برابري

زبادہ وتشرح:- اوصحیح کیږي زیادت په مال کي ملا شرکت عنان کي، چه دیوراس المال زیات وی اود بل کم وي. د امله د حاجت نه دي ملا شرکت عنان ته ملا ځکه بعضې کاروبار داسې وي. چه په یواځې نه کیږي. نوسرې خان سره بل کس شریک کړي. خو بیا داسې نفر هم کم پیدا کیږي. چه د دواړو سره سرمایه اوراس المال یوشان وي. بلکه یوکس به دکمی سرمایه مالک وي. اوبل به د زیاتي. نوکه دیوکس راس المال زیات وي. دا جائز دي. ځکه نه دي د تقاضا دلفظ ملا عنان ځنی برابرې ملا راس المال کي، یعنی د عنان لفظ دا تقاضا نه کوي. چه راس المال دي د دواړو شریکانو برابر وي. لکه څنگه چي د مفاوضه لفظ دا تقاضا کوله. چه دمفاوضینوراس المال دي برابر وي.

(وَيَصِحُّ أَنْ يَتَسَاوَى فِي الْمَالِ وَيَتَفَاضَلَ فِي الرِّبَهِ) وَقَالَ زُفَرَوُ الشَّافِعِيُّ: لَا يَجُوزُ

زبادہ وتشرح:- اوصحیح کیږي ملا شرکت عنان چي دواړه شریکان برابر وي په راس المال کي اوزیات وی دیوبل نه په گټه کي، ملا مثلاً د دواړو شریکانو راس المال دوي [دوه] دوي [دوه] زره روپۍ وي. او گټه یوته یوه برخه ملاوېږي اوبل ته دوي [دوه] حصې. اوفرمانی امام زفراو شافعی ملا جائز نه دي ملا چه راس المال دي برابر وي. او په گټه کي دي کمی زیاتي وي.

لَأَنَّ التَّقَاضُ فِيهِ يُوَدِّي إِلَى رِبِّهِ مَا لَمْ يُعْمَلْ، فَإِنَّ الْمَالَ إِذَا كَانَ يَصْفَقَانِ وَالرِّبَّهِ إِلَّا فَصَاحِبُ الرِّبَا دَائِدٌ يَسْتَحْبِبُهَا إِلَّا عَمَّا ب، إِذَا تَعَمَّنَ بِقَدْرِ رَأْسِ الْمَالِ،

زبادہ وتشرح:- ځکه چي زیادت په دي ملا ځکه کي مفضی کیږي گټې دهغه شی ته ضامن کیږي شي نه دهغه کس چي زیاته گټه اخلي. ځکه چي مال کله وي نیم په نیمه ملا یعنی په واره مال کي نیم دیو شریک وي اونیم دبل. اووی گټه درې برخي ملا یوته یوه برخه اوبل ته دوي [دوه] برخې ملاوېږي. نوصاحب د زیاتي گټې مستحق گرځي ددي ملا ځکه چي بغيرد ضمان نه ځکه چي ضمان راځي په اندازه د راس المال

هه‌شلا دوی (دوه) دوی (دوه) زره رویی راس المال وو. چه مجموعه ئی خلور زره شوئی. نو که به دغه خلور زرو کی دوی (دوه) درې سوه رویی تاوان اوشی. نو یو نیم سل به په یو راخی. او یونیم سل په یل داسې نه ده چی څوک دوی (دوه) برخي گټه اخلی. په هغه دوی (دوه) سوه رویی تاوان راشی. او چه څوک یوه برخه گټه اخلی. به هغه سل رویی تاوان راشی. هه

وَأَنَّ الْعِرْكَ عِنْدَ مَافِي الزَّيْبِ لِلْعِرْكَ فِي الْأَصْلِ، وَهَذَا إِشْدَادُ مَا كَانَ الْغَلَطُ، فَصَارَ يَنْهَى الْمَالَ عَنِ زَيْدٍ نَحْوِ الْأَعْيَابِ
فَيُسْقَى بِقَدْرِ الْبَلَاءِ فِي الْأَصْلِ.

زېږه وېترېم - اوپله دا چې شرکت په نيزد دواړو **ډاډام** زفراوشافي **څه** **څه** په گټه کې راځي د امله د شرکت نه په راس المال کې **څه** په گټه کېښي چې دوی شريک دي. نوځکه چې په راس المال کېښي شريک دي **څه** اوډي امله **څه** په گټه کې شرکت فرع ده د شرکت په راس المال کې **څه** شرط کوي دواړه **ډاډام** زفراوشافي **څه** **څه** خلط **څه** په شرکت کې ،يعنی د دوی په نيز شرکت هله صحيح کېږي. چه د دواړو مالونه بويل سره يوځاني وي **څه** نو اوگرځيدلو گټه دمال پشان د زيات د اعيانو ، **څه** په مال کې چې کومه گټه راشي نوډا داسې شوه. لکه چې يوشی وي. د هغې په ذات کې زيات راشی. مثلاً ديوکس سره يوه گامېښه (ميخه) ده. اوکال وروسته هغه يو بېچي راوړی. نوپه دغه راس المال کې چې يوه گامېښه (ميخه) وه. زيات اونماء راغله. خودخارج نه نه ده راغلې. بلکه هم ددغه ميخې نه زيات پيدا شوې دي. نوپه دغه صورت کې به د ميخې بېچي هم ددغه چا وي. چه دچا گامېښه (ميخه) وي **څه** نو **څه** زيربحث مسئله کې چې مسئله د شرکت عنان ده **څه** به مستحق کېږي **څه** شريک **څه** په اندازه د ملک په راس المال کې **څه** نوکه راس المال ني زيات وو. گټه به ني هم زياته وي. اوکه راس المال ني کم وو. گټه به ني هم کمه وي **څه**

وَلَمَّا قُلْنَا لَكَ اللَّهُ غَلِيظٌ عَلَيْهِ وَإِلَيْهِ مَرْجِعُكَ (الرَّيْبُ عَلَى مَا كُنْتَ تَعْمَلُ) وَالْوَجِيعَةُ عَلَى قَدْرِ الْمَالِينِ } (١) "وَلَمَّا يُفْعَلْ، وَلَئِنْ الرَّيْبُ كُنَّا بِمَعْنَى النَّاسِ يَسْتَفْهِقُ بِالْفِعْلِ كَمَا فِي الْمَخَارِجِ،

٢٢٤ هـ و ترميز :- اوزمونين (د اخافود درې واړه اماماني) لپاره دليل قول د نبی ﷺ دې چه گټه به په هغه اندازه وي چي مقرر نې كړي دوي (دوه) شريكان. اونقصان به په اندازه د دواړو مالونو وي. اونبې ﷺ تفصيل نه دي كړي. (په مينځ د برابرې اوتفاضل كينې. بلكه مطلقاً نې فرمايلي دي. چه گټه څنگه مقرر كړي. هم هغه شان به وي) او بله دا چي گټه لكه څنگه مستحقه گرځي په مال سره (چي سړي ته گټه څكه ملاوېږي. چه دده مال وي) نودغه ډول مستحقه گرځي په عمل سره (يعني يوسړي ته گټه څكه ملاوېږي. چه دده د اړخه عمل وي. اگريچه مال دده نه وي) لكه څنگه چي په مضاربت كي وي. (گټه دواړو ته ملاوېږي. كه مالك دمال وي او كه مضارب وي. حالانكه دمضارب د اړخه صرف عمل وي. مال خود رب المال وي) ﷻ

وَلَقَدْ كُورُنْ أَحَدَهُمَا أَخَذْنِي وَأَخَذَنِي هَلَا وَالْوَي لَلَا يَزِيْزُ بِالنِّسَاءِ وَالْكَسْبِ الْعَاجِزَةِ إِلَى التَّقَاخُلِ

هل اللغة: ① احذق زيات هوڻييار ② اهدى زيات تجربه ڪار

زېږېدنه او ودې امله هم په گټه کې تفاضل جازدی چې کله وی یو دشریکینو نه زیات هوښیار او زیات تجربه کار په کار د تجارت کې او زیات وی په کار کولو کې له مال وېسټې شي او قوی وی. نو کار زیات کوی او دغه صفات دده په ملگری کې نه وی نو نه راضی کیږی له صوف په دغه صفتونو په برابری باندې په گټه کې، بلکه دې د زیاتې گټې مطالبه کوی نو پېښ شو حاجت تفاضل ته چې یوه دې زیاته گټه ورکړې شي ځکه که زیاته گټه ورته نه ورکوی نو هغه شرکت نه کوی او په ده کې دومره استعداد نه وی چې دې په خپل مال په خپله گټه اوکړي

(١) قال الزيلعي رحمته قلت غريب جداً ويوجد في بعض كتب الأصحاب من قول علي رحمته (نصب: ٧٢٦١٣).

بِخلاف الميثاق جميع الزمير لأعد هذا لأنه يخرجه العقد به من الشرکه ومن المصارفة أيضاً إلى قرض بائناً إليه للمعامل أو إلى بضاعة الميثاق لزب المال،

زیاده وتوضیح:- په خلاف د شرط کولو د ټولې گټې د یو د شریکینو لپاره د مرعنی که دوی (دوه) نفر په کاروبار کې شریک شي. اودواړه په کي خپل مال اولگوي. خوش شرط دا کېږي. چه کومه گټه راځي. هغه به صرف یو شریک اخلي. نودا شرکت صحیح نه دي. ځکه چې دا د اشتراطه اوباسی عقد د شرکت نه د مرعنی دا شرکت نه دي. اود مضاربت نه هم د مرعنی دا مضاربت نه دي. پور ته چې شرط اولگوي د گټې د عمل کونکي لپاره د مرعنی چې په مضاربت کي دا شرط اولگوي. چه کومه گټه راځي. نو هغه به صرف د مضارب وي. درب المال به په کي برخه نه وي. نودا مضاربت نه دي. بلکه پور دي. دا داسې شوه. چه رب المال عمل کونکي ته پیسې پور ورکړي. چه ته پرې تجارت کوه. او گټه یې خوره. او گرځي بضاعت چې شرط اولگوي د دې د مرعنی د رب المال لپاره د مرعنی زید خالد ته مثلاً دوی (دوه) زره روپي ورکړي. اودا ورته اووانی. چه په دې کاروبار کوه. خو گټه به زما وي. ستا به نه وي. نودا شرکت عنان نه دي. بلکه دا بضاعت دې بضاعت دي ته وانی. چه زید بکر ته مال ورکړي. چه ته په دې کي تجارت کوه. خو چه کومه گټه کېږي. په هغې کي به ستا څه برخه نه وي. ټوله گټه به زما وي.

وهذا العقد يشبه المصارفة من حيث إنه يعمل في مال الشريك، ويشبه الشرکه اسماء وعملاتها فأنهما يعملان

زیاده وتوضیح:- د زیاتو پاتې شوه دا خبره چې راس المال یوشان وي. او گټه یوکس ته زیاته ملاوېږي. نو په دې کي گټه دهغه څیز حاصلېږي. چه گټه کونکي یې ضامن نه وي. نوددې نه خواب دا دي. چې اودا عقد د کموم چې راس المال برابر وي. او گټه کي تفاضل وي. مشابه ده د مضاربت سره په دې حیثیت چې دې د زیاته گټه اخستونکي د عمل کوي. په مال د شریک خپل کي د مرعنی لکه څنگه چې په مضاربت کي د مضاربت پیسې نه وي. خو عمل کوي. او گټه خوري. نودغه ډول په زیریحت صورت کي هم کوم کس چې زیاته گټه اخلي. نوددې د خپل انډیوالان په مال کي عمل کوي. او گټه اخلي. او مشابه دي د شرکت د مفاوضه سره په حیثیت د نوم د څکه چې هرواحد د مفاوضه او عنان نه دي ته شرکت وانی. او په حیثیت د عمل ځکه چې دا دواړه شریکان عمل کوي د مرعنی د شرکت عنان شریک د خپل انډیوالان په برخه کي عمل کوي. لکه څنگه چې په شرکت مفاوضه کي یو شریک د خپل انډیوالان په برخه کي عمل کوي. نوددې زیریحت صورت دوی (دوه) مشابهته شول. یو مشابهت د شرکت مفاوضه سره او بل مشابهت د مضاربت سره.

فعلینما يشبه المصارفة. ولکنما: یسهم الميثاق الزمیر من غیر ميثاق ويشبه الشرکه عتی لا تطل بالميثاق العیل علیها.

زیاده وتوضیح:- نوموړ عمل او کړلویه مشابهت د مضاربت سره اودا مو اوونیل. چه صحیح دی شرط کول د گټې بغیر د ضمان نه د مرعنی کوم کس چې دا شرط اولگوي. چه تاسره شرکت کوم. او گرچه د دواړو راس المال برابر دي. خو چه زه پرې کاروبار کوم. نوماته به دوی (دوه) برخي را کوي. اوت به یو برخه گټه اخلي. نوددې ته موجدانز اوونیل. ځکه چې د دې د مضاربت سره مشابهت دي. اود مشابهت تفصیل وړاندې تیر شو. او په مضاربت کي هم د مضارب راس المال نه وي. صرف عمل یې وي. خو گټه اخلي. او مشابه دي د شرکت د مفاوضه سره. سره هم دا وجه ده. چه د شرکت مفاوضه سره مشابه دي. نه باطلېږي. اودا شرکت عنان په شرط لگول د عمل په دواړو د شریکینو باندې، د مرعنی که په شرکت عنان کېږي دا شرط اولگولې شي. چه گټه به یوکس مثلاً دوی (دوه) برخي اخلي. او بل کس یو برخه او عمل به دواړه کوي. نودا به هم صحیح وي. ځکه چې د دې د شرکت مفاوضه سره مشابهت دي. او په شرکت مفاوضه کېږي دواړه شریکین عمل کوي. نودغه ډول به دا زیریحت شرکت هم جائز وي. چه عمل دواړه کوي. او گټه یو ته زیاته او بل ته کمه ملاوېږي.

په ښي مال کې د شرکت عنان جواز

قَالَ (وَيُؤْذَنُ بِتَقْدِيرِ مَا كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِبَعْضِ مَا لَهُ دُونَ الْبَعْضِ) لِأَنَّ الْمَسَاوَاتِ فِي الْمَالِ لَيْسَتْ بِشَرْطٍ فِيهِ إِذَا لَمْ يَلْزَمْ بِتَقْدِيرِهِ (وَلَا يَصِحُّ الْإِيمَانُ) أَنَّ الْمَسَاوَاتَ تَصِحُّ بِهِ لِلْوَاحِدِ الَّذِي ذَكَرْنَا

بشاره و تشریح :- فرماني ۱) ابو الحسن قدوري ۲) چې اوكړي دا ۳) دشرکت عنان ۴) هرواحد دشريکونو نه په بعضي مال خپل نه بعضي ۵) يعنې په شريکونو کې که يوکس خپل واړه مال نه بلکه بعضي مال په شرکت عنان کې خرج کړي. نو دا جائز دی ۶) ځکه چې مساوات په مال کې په مال کې نه دي شرط په دي شرکت عنان ۷) کې، ځکه چې لفظ دعنان تقاضا نه کوي ددي ۸) مساوات ۹) اونه صحيح کيږي دشرکت عنان ۱۰) مگر په هغه څه چې موږ بيان کړلو ۱۱) يعنې چې په دراهمو دنانيرواورائجو سيکو باندي صحيح کيږي او مفادوضه صحيح کيږي په دي ۱۲) دراهم اودنانيرو ۱۳) باندي دهغه امله نه کومه چې موږ ذکرکړې ده ۱۴) له په دي کې گټه دهغه څه ده چې مضمون نه دي ۱۵)

(وَيُؤْذَنُ بِتَقْدِيرِ مَا كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا دُونَ الْآخَرِ دَرَاهِمُ وَكَذَا مِنْ أَحَدٍ مَا دَرَاهِمُ بَعْضُ مِنَ الْآخَرِ سُودٌ) وَقَالَ زُفَرٌ وَالشَّافِعِيُّ: لَا يُؤْذَنُ، وَهَذَا إِنَّمَا عَلَى اشْتِرَاطِ الْخُلُطِ وَعَدَمِهِ فَإِنَّ عِنْدَهُمَا شَرْطٌ وَلَا يَحْتَقِقُ ذَلِكَ فِي مُخْتَلِفِ الْجَنَسِ، وَسَيَبِينُ مِنْ بَعْدِ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

هل اللغة: ① بعض سبين ② سود تور ③ الخلط: گډون

بشاره و تشریح :- اوجائز دی چې شريک شی دوي ۱) دوه نفر اووي د يودارڅه اشرفي اودبل دارڅه روپي اودغه ډول ۲) دجائز دي شرکت عنان ۳) چې وي د يودارڅه سپيني روپي اودبل دارڅه توري روپي ، اوفرماني امام زفر او شافعي ۴) چې جائز نه دي ۵) له صورت د صورتينو نه ۶) اودا اختلاف بناء دي په شرط کولودخلط اوعدم خلط باندي ۷) يعنې دا چې په شرکت کې خلط دمالونود شريکونو شرط دي اوکه نه دي ۸) ځکه چې په نيز ددوي دواړو ۹) امام زفراوشافعي ۱۰) چي دا ۱۱) خلط ۱۲) خلط په شرط دي. بلکه مالونه نه وي خلط شوي شرکت نه صحيح کيږي ۱۳) اونه متحقق کيږي دا ۱۴) خلط دمالونو ۱۵) په مختلف الجنس څيزونو کې بلکه دراهم اودنانيروپه دي کې گډون اوخلط نشي راتلې ۱۶) اوزرده چې موږ به بيان کړو دا ۱۷) اشتراط دخلط اودعدم خلط په شرکت کې ۱۸) روسته انشاء الله تعالى.

هم د مختري څخه به د قيمت مطالبه کولای شي

قَالَ (وَمَا اشْتَرَا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِلشَّرْكِ طَوْلِبَ بَيْعِهِ دُونَ الْآخَرِ لِمَا يَنْبَغِي) أَنَّهُ يَتَقَدَّرُ الْوُكَالَةُ دُونَ الْكَفَالَةِ، وَالْوَكِيلُ هُوَ الْأَصْلُ فِي الْمُتَعَرِّقِ.

بشاره و تشریح :- فرماني ۱) ابو الحسن قدوري ۲) او هغه څيزچه وائي اخلي هريوکس د دوي ۳) دشريکونو ۴) نه نومطالبه به کولای شي دقيمت دهغې ۵) دشرکت هم دهغه نه ۶) نه دبل ۷) دشریک ۸) نه له مشتري نه وي ۹) دهغه امله چې موږ بيان کړه چې دا ۱۰) دشرکت عنان ۱۱) متضمن دي وکاله لره نه کفاله لره، ۱۲) نومشتري چې کوم شي واخستلو په دي کې دي دخپلې برخې په خپله اخستونکې دي. اودشريک په برخه کې دهغه نائب دي. اودمه وارنه دي. بلکه دمه واري دهريوپه خپل ځان باندي ده ۱۳) او وکيل هم دي اصل دي په حقوقو کې ، ۱۴) يعنې هم وکيل مطالبه کوي دهغه چا نه چې په چا باندي حق وي. موکل مطالبه نه کوي ۱۵)

په اخستي نوي څيز کې دضرب نه دهغه خپله برخه اخستل

قَالَ (لَا يُؤْذَنُ عَلَى شَرِيكِ بَيْعَتَيْهِ) مَعْنَاهُ إِذَا أَدَّى مِنْ مَالٍ ثَمَرَهُ، لِأَنَّهُ وَكِيلٌ مِنْ جِهَتِهِ فَإِذَا تَقَدَّرَ مِنْ مَالٍ تَلَوُّوْهُ عَلَيْهِ.

ژباړه وتریخ: - فرمائی ډاډو الحسين قدوری ښه به رجوع کوی په خپل شریک باندې په برخې خپلې دهغې ډډمن ښه مطلب ددې عبارت ښه دا دې چه کله ورکړې دې ډډمن ښه د خپل مال نه ، ځکه چې دې ډډمن شری ډډمن وکیل دې د اړخ دهغه ډډمن شری ښه نه په برخه دهغه ډډمن شری کی ، نوهر کله چې ده ډډمن شری ورکړې نقدې پیسې ډډمن ښه د خپل مال نه نور رجوع به کوی په هغه ډډمن شری ښه باندې ډډمن ښه سل روپۍ ټې یو شی واخستلو او خپلې سل روپۍ ټې ورکړې نوپنځوس روپۍ به دخپل شریک نه واخلي ښه

فَإِنْ كَانَ لَا يَبْقَىٰ ذَلِكَ إِلَّا بِقَوْلِهِ فَعَلَيْهِ الْحُجَّةُ، لِأَنَّهُ يَدَّعِي وَجُوبَ الْمَالِ فِي ذِمَّةِ الْأَخْرِ وَهُوَ تَكْرُرُ الْقَوْلِ لِلْمُتَكْرِّرِ مَعْنِيهِ

ژباړه وتریخ: - که چیرته وی هغه ډډمن شری ښه چې نه پېژنی دا ډډمن شری ښه مگر په وینا دهغه ډډمن شری، مثلاً مشتری شریک ورته اووانی، چه ما وینځه واخستله خو هغه مړه شوه او ښځه مې کړه او شریک ورته واټی، چې زه دا نه منم بلکه ته دروغ وانې ښه نو په ده ډډمن شری ښه باندې لازم دې حجت ډډمن گواهانوپه صورت کی، هغه گواهان به گواهی ورکړې چه اودې مشتری وینځه اخستی وه او هغه مړه شوه ځکه چې دې ډډمن شری دعوی کوی د وجوب د مال په ذمه دېل باندې ډډمن شری ښه بل ډډمن شری ښه انکار کوی ډډمن وجوب مال نه ښه او قول ډډمن معتبر ښه لپاره د منکر کوی سره ډول نه ډډمن مدعی گواهان قائم نکړی ښه

داستلونه وړاندې دټول یا دیو شریک د مال هلاکت

قَالَ (وَإِذَا هَلَكَ مَالُ الشَّرِكَةِ أَوْ أَحَدُ الشَّائِكِينَ قَبْلَ أَنْ يَشْتَرِئَا شَيْئًا بَطَلَتْ الشَّرِكَةُ) لِأَنَّ الْمُعْقُودَ عَلَيْهِ فِي عَقْدِ الشَّرِكَةِ الْمَالُ، فَإِنَّهُ يَتَعَيَّنُ فِيهِ كَمَا فِي الْهَبَةِ وَالْوَصِيَّةِ،

ژباړه وتریخ: - فرمائی ډاډو الحسين قدوری ښه او کله چې هلاک شی مال دشرکت ډډمن او یا یو دوو مالونو نه ډډمن دیو شریک مال هلاک شی ډډمن وړاندې د دې نه چې دوی اخستی وې په هغې باندې څه څیز، نوباطل شو شراکت ځکه چې معقود علیه ډډمن کوم څیز باندې چې شرکت کیږي ډډمن په عقد د شراکت کی مال دې ډډمن چه معقود علیه فوت شی، نو عقد پاته پاتې نشي ځکه چې مال متعین کیږي په دې شرکت ډډمن کی په متعین کولو سره، ډډمن چه نه متعین کیږي په ټولو معاوضاتو کی، یعنی په عام طور د راهم او د نانیر نه متعین کیږي، خو په شرکت کی متعین کیږي، مثلاً چې دوی د لوده شریکان په متعینو د راهم او د نانیر وکی د شرکت عقد او کړی، نوهم په دغه د راهم او د نانیر وکی به شرکت صحیح کیږي او د دوی په تعین سره په د راهم او د نانیر وکی تعین راځي، نو لنډیز دا شوه، که دغه متعین د راهم هلاک شی، نو شرکت باطل شو ځکه چې متعین کیږي مال په هبه او په وصیت کی ډډمن کوم د راهم چې ټې یوکس ته هبه کړی وی، نو مو هو ب له هم دهغه د راهم مستحق دې، دغه ډول په وصیت کی چې ټې د کومو متعینو د راهم وصیت دچا لپاره او کړلو، نوهم هغه د راهم به موصی له ته ملاویري، نو که دغه متعین هبه شوې د راهم یا وصیت شوې د راهم که هلاک شی، نو مو هو ب له اوموصی له د هغې په عوض کی د نورو د راهم داستحقاق مطالبه نشی کولی ښه

وَأَمَّا يَتَعَيَّنُ بِالْقَبْضِ عَلَى مَا عَرَفَ، بِخِلَافِ الْبُعَاثَةِ وَالْوَكَاةِ الْمُقَرَّدَةِ لِأَنَّهُ لَا يَتَعَيَّنُ الثَّمَانُ فِيهَا بِالتَّعَيُّنِ،

ژباړه وتریخ: - او په هلاکت د معقود علیه باطلیږي عقد لکه څنگه چې په بیع کی دې ډډمن زید د بکر نه یو غلام واخستلو، اولاً پیسې ټې ورکړې نه وې، چه غلام هلاک شو، نو چونکه غلام معقود علیه وو، هغه هلاک شو، نو بیع هم باطله شوه، دغه ډول دلته په باب دشرکت کی هم شرکت شوې دې په مال باندې او مال معقود علیه دې، نو چه مال هلاک شو، شرکت هم ختم شو ځکه په خلاف د مضاربت او وکالت مفرده ډډمن وکالت مفرده صورت به دا وی، چه زید بکر د غلام په اخستلو باندې وکیل مقرر کړی، او روپی ورته ورکړی، او هغه روپی

هلاکې شی. نو دهغې په هلاکت باندې وکالت نه باطلیږي. ځکه چې نه متعین کیږي قیمتونه په دې
مضاربت او وکالت مفرده کې. په تعین کولو سره بلکه متعین کیږي. لاندې په قبض کولو سره د
مضارب او وکیل ثمن قبض کړي. لکه څنگه چې پیژندلې شوی دی. د خپل ځاني کې.

وَهَذَا ظَاهِرٌ فَإِذَا هَلَكَ الْمَالُ، وَكَذَلِكَ إِذَا هَلَكَ أَحَدُهُمَا، لِأَنَّهُمَا رَضِيَ بِشِرْكَةِ صَاحِبِهِ فِي مَالِهِ إِلَّا يَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ، فَإِذَا
فَاتَ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ رَاضِيًا بِشِرْكِهِ فَهَذَا الْمَقْدُورُ عَلَى مَا بَدَى،

زباده وتریخ: - اودا د دې د دغدر شرکت د ښکاره خبره ده په هغه صورت کې چې هلاک شی دواړه مالونه
اودغه ډول حکم دې. د دغې شرکت باطلیږي. کله چې هلاک شی یو دواړو مالونو نه ځکه چې دې
د دې کوم شریک مال چې نه وی هلاک شوې. نه ووراضی شوي په شرکت د خپل انډیوالان په مال خپل کې
مگر دې لپاره چې شریک شی دې دهغه سره په مال دهغه د ملګري کې، د دغې یوکس چې بل سره
شراکت ته غاړه ږدي. نو په دې وجه چې د دواړو مالونه به شریک شي. نو هر کله چې فوت شو دغه مال
د دې کس په نوازی پاتې نشودې په شرکت دهغه سره د دې مال چې هلاک شوې وی. نو باطل شو
عقد د شرکت. د امله د نشوالی د فاندې د شرکت نه. د دغې شرکت پاتې نشو. ځکه چې د یوکس مال پاته
پاتې دي. او د یوکس مال ته شرکت نشي و نیلي.

وَأَيْضًا هَكَذَا مِنْ مَالٍ صَاحِبِهِ إِنْ هَلَكَ فِي يَدِهِ فَقَطَا، وَكَذَلِكَ إِذَا كَانَ هَكَذَا فِي يَدِ الْآخَرِ لِأَنَّهُمَا رَضِيَ بِهِ،

زباده وتریخ: - او کوم یو د مال په دې دواړو مالونو نه هلاک شو. نو هلاک شو مال د خپل مالک د دغې
چې د دواړو هم دهغه مال هلاک شو. دې مال نه دې هلاک شوې. اوس دا هلاکت به خالی نه وي. که هلاک
شوي وی په لاس دده د صاحب المال کې. کی نو ښکاره خبره ده د دې مال وو. او هم دده په لاس کې هلاک
شوې. اودغه ډول حکم دې. د دغې چې د دواړو مال وی. هم هغه مال به هلاک شوې وي. کله چې هلاک شوې
وی په لاس د بل د شریک کې، ځکه چې دغه مال د دې لاس د شریک دده کې. د امانت دې په لاس دهغه
د شریک کې کښي، د دواړو امانت هلاک شی. په امانتدار باندې ضمان نه وي. بلکه د امانت کی خودنکی مال
هلاک شي.

بَلَاءٌ مَّا بَعْدَ الْخُلُطِ حَيْثُ يَخْلُطُ عَلَى الشِّرْكَةِ لِأَنَّهُ لَا يَشْرِكُ فِي مَالِ الْآخَرِ مِنَ الْمَالِكِ مِنَ الْمَالِكِينَ.

زباده وتریخ: - په خلاف دهغه صورت کې د دې هلاک شوې وي. روسته د خلط د دغې چې دواړو
شریکینو مالونه د یو بل سره ګډو کړي وی. نو په خلط شوي وی. او د یو جنس نه وي. نو هلاک کیږي په شریکه
ځکه چې فرق نشي کولې. د دې دواړو کې چې د دواړو مال هلاک شوې. نو اوبه ګرځولې شی هلاک شوې د دواړو
مالونو نه، د دواړو ته د دواړو شریکینو ته رسي.

د یو شریک مال اختل او د بل مال هلاکیدل

إِذَا كَانَ الْآخَرُ أَحَدَهُمَا عَلَيْهِ هَكَذَا مَالُ الْآخَرِ قَبْلَ الْبَرَاءَةِ فَالْآخَرُ يَتَّخِذُ مَالَهُ مَالًا لِأَنَّ الْمَالِكَ حِينَ وَقَعَ وَفَرَّقَ مَشْرُوكًا
يَتَّخِذُ لِقَاءَ الْآخَرِ وَالشِّرْكَةُ وَقَدْ بَرَّاهُ لَمْ يَتَّخِذْ لِقَاءَ الْآخَرِ مَالًا لِقَاءَ الْآخَرِ بَعْدَ ذَلِكَ،

زباده وتریخ: - او که واخستلو یو په شریکینو کې په مال خپل باندې د یو څیز په مال او هلاک شو مال دېل د شریک کې
وړاندې واخستلو نه نواختې شوې څیز په وی په مینځ د دوی دواړو کې په هغه برخه چې شرط کړې وی دوی
دواړو د دې اخستې شوي څیز په دوی په مینځ کې مشترک وي. ځکه چې ملک د دې مشترک په باندې په
کوم وخت کې چې واقع کېدلو نو واقع شوي دې مشترک په مینځ د دې دواړو کې د امله د قیام د شراکت نه په
وخت واخستلو کې نو نه بدلیږي حکم د شراکت. په هلاکت د مال دېل روسته د دې د شراکت نه په وخت د
اخستلو کې. مثلاً زید او بکر د دې (دوا) د دې (دوا) زره روپۍ یو ځاني کړلې. او عقد شرکت نې او کړلو. د دې
شرکت نه روسته زید په خپلو دوو زرو روپو کمیسو تر واخستلو. او د بکر د دې (دوا) زره روپۍ چا غلا
نې. نو دغه کمیسو تر په دواړو په مینځ کې په شریکه وي. ځکه چې دا د عقد شرکت نه روسته اخستې شوي

څلورم ټوک
دې نند دواړو ملک پرې مشترکه طور راغلو. اود بېر دوي (دوا) زړه روپڼ چې غلا شوې هغه هم د شريکې نه
دې بېر ف د هغه نه دي غلا شوې.

[illegible]

قَالَ (وَيَرْجِعْهُ عَلَى شَرِيكَهِ بِحَصَّةٍ مِنْ ثَمَنِهِ) لِأَنَّهُ اشْتَرَى نِصْفَهُ بِوَكَايَتِهِ وَتَقَدَّ الْأَمْنُ مِنْ مَالِ ثَلَاثَةٍ وَكَذَلِكَ يَنْبَغُ

هَذَا إِذَا اشْتَرَى أَحَدُهُمَا بِأَحَدِ الْمَالَيْنِ أَوَّلًا ثُمَّ هَلَكَ مَالُ الْآخَرِ. أَمَّا إِذَا هَلَكَ مَالُ أَحَدِهِمَا ثُمَّ اشْتَرَى الْآخَرُ مَالَ الْآخَرِ،

إِنَّ مَعَكُمْ آلَ الْكَافِرِينَ عَقِبَ الْكَافِرِينَ قَدْ كَفَرُوا بِكُمْ عَلَى مَا قَدْ كَفَرُوا بِكُمْ أَنْ تَقُولُوا لَهُمْ أَلَمْ نَقُولُوا
 إِنَّ مَعَكُمْ آلَ الْكَافِرِينَ عَقِبَ الْكَافِرِينَ قَدْ كَفَرُوا بِكُمْ عَلَى مَا قَدْ كَفَرُوا بِكُمْ أَنْ تَقُولُوا لَهُمْ أَلَمْ نَقُولُوا

^١ القول الرابع هو هذا قول محمد بن عبد الله كذا في رد المحتار (٣٧٦/٣) والهندية (٣٢٠/٢) والدر المختار (٣٧٦/٣) نقلًا عن القول الرابع (٥١٦١) -

په شریکه کې یوڅیز اخستې وی په برخه خپله د قیمت نه لکه چې موږ بیان کړلو هره دې دهغه د اړخه وکیل دې او وکیل چې دخپل جیب نه کومه خرجه اوکړې هغه به دموکل نه اخلي

وَأَنَّ دَكْرَ الْجَزَاءِ لِلشَّرِكَةِ وَلَمْ يَنْصَأْ عَلَى الْوَكِيلِ فِيهَا كَانَ الْمُشْتَرِي الَّذِي اشْتَرَاهُ غَايَةً، لِأَنَّ الْوَقْفَ عَلَى الشَّرِكَةِ مَكْمُومٌ الْوَكِيلَ الَّتِي تَعْمَلُهَا الشَّرِكَةُ، فَإِذَا بَطُلَتْ يَبْتَطِلُ مَا فِي فِيهَا، بِخِلَافِ مَا إِذَا مَرَّ بِالْوَكِيلِ لِأَنَّهَا مَقْصُودَةٌ.

ژباړه وتریخ: - اوکه دوی دواړو شریکینو ذکر کړې وو هره وخت د عقد کې هره صرف شرکت هره موږ دواړه به شریک یوه او تصریح نه نه وه کړې په وکالت په دې د عقد کې هره موږ به دیویل د اړخه وکیلان یوه نو هره دې صورت کې به هره وی اخستې شوې خیز دهغه چا لپاره چې اخستې نه وی خاص کرځکه چې واقع کیدل د اخستلو په شریکه حکم دهغه وکالت دې چې متضمن وی ورته شرکت هریعنی یوڅیز په شریکه په هغه شراکت کې واقع کیږي چه په هغه کې ضمني طور وکالت وی هره نوهرکله چې باطل شی شراکت نوباطلیږي به هغه خیزچه ددې شرکت په ضمن کې وی. هرهکه دامام لمونځ چې د مقتدی لمونځ لره متضمن دې. نوجه دامام لمونځ فاسد شی. د مقتدی به ورسره هم فاسد پیږي. ځکه چې د متضمن په صیغه داسم فاعل فساد مستلزم دې فساد د متضمن په صیغه داسم مفعول سره لره په خلاف دهغه صورت چې دوی دواړو تصریح کړې وی په وکالت باندې هره وخت د عقد کې هره ځکه چې هره دې صراحت سره هره اوگرځیدلو دا هره وکالت مقصود هره عقد کې، نو کوم خیزچه نه اخستې وی. هغه به د وکالت مقصوده په وجه د دواړو په مینځ کې شریک وی

د شرکت لپاره د مالونو اختلاف شرط نه دی

قَالَ (وَجَزَاءُ الشَّرِكَةِ) وَأَنَّ لَمْ يَنْصَأْ (الْمَالِ) وَقَالَ زُفَرَوُ الشَّافِعِيُّ: لَا يَجُوزُ لِأَنَّ الزَّيْمَ فَرَضَ الْمَالِ، وَلَا يَقَعُ الْقَرْعُ عَلَى الشَّرِكَةِ إِلَّا بَعْدَ الشَّرِكَةِ فِي الْأَصْلِ وَأَنَّهُ بِالْخَلَطِ، وَهَذَا لِأَنَّ الْخَلَّ هُوَ الْمَالُ وَلِهَذَا يُصَافُ إِلَيْهِ، وَيَشْتَرَطُ تَقْيِينُ رَأْسِ الْمَالِ،

حل القف: ① الربح گټه ② تعيين معین کول

ژباړه وتریخ: - فرماني هره ابو الحسین قدوری هره اوجانزدي شرکت اگرچه یوځانې کړې نه وی مال او فرماني امام زفر او شافعی هره جانز نه دې شرکت هریغیر دیوځانې کولو د مالونو نه ځکه چې گټه فرع د مال ده. اونه واقع کیږي فرع هره گټه ده په شرکت باندې مگرپس د شرکت نه په اصل کې هره مال دې یعنی مشترکه گټه هله راځي چه شرکت په مال کې شرکت اوشی اودا شرکت راځي په گډون سره هره دیومال دبل سره گډشی اودا هره خبره چې گټه فرع د مال ده ځکه چې محل د شرکت هره هغه مال دې اوددې امله هره محل د شرکت مال دې هره اضافت کیږي د شرکت هره دې هره مال ته هرنویلی شی په مال کې شریک شول هره او شرط کولي شی تعیین د رأس المال هره دومره رأس المال به دیوشریک وی. اودومره به د بل شریک وی. نومعلومه شوه چه دارومدار د شرکت په مال دې. او مال مشترک هغه وی چه هغه دیویل سره یوځانې شوي وی

بِخِلَافِ الْمُسَاهَرَةِ لِأَنَّهَا لَيْسَتْ بِشَرِكَةٍ، وَأَمَّا هُوَ يَقُولُ لِزَيْمِ الْمَالِ فَيَسْتَحِقُّ الزَّيْمَ عَالَةً عَلَى غَيْرِهِ، أَمَّا هُنَا بِخِلَافِهِ،

ژباړه وتریخ: - په خلاف د مضاربت هریعنی مضاربت بغیرد خلط کولونه هم صحیح کیږي ځکه چې دا مضاربت نه دې شرکت بلکه هغه هره مضارب عمل کوي د لپاره درب المال نومستحق گرځي هره مضارب په گټه کې د مزدوری د عمل خپل هرچه دلته هره دې مسئله د شرکت کې هره خلاف دهغه دې. هره ځکه چې دلته خودواړه شریکان عمل کوي. صرف یوشریک عمل نه کوي

وَهَذَا أَصْلٌ كَمَا أَنَّ هُنَا حَتَّى يَنْتَهِزَ إِشْرَافُ الْمَجْلِسِ، وَيَشْتَرَطُ الْخَلَطُ وَلَا يَجُوزُ التَّفَاضُلُ فِي الزَّيْمِ مَعَ التَّسَاوِي فِي الْمَالِ. وَلَا يَجُوزُ الشَّرِكَةُ فِي التَّقْبِيلِ وَالْأَعْمَالِ إِلَّا بَعْدَ الْمَالِ.

ژباړه وتریخ: - اودا خبره هره گټه فرع د مال ده په لوني اصل دې د دووی دواړو لپاره هره امام زفر او شافعی هره دې تردې چې معتبر دې هره شرکت کې اتحاد دجنس هره جنس مختلف وی. مثلاً

دراهم او دنانير وي. زموږ په نيز شرکت صحيح کيږي. اود امام زفر اوشافعي رحمهما په نيزنه صحيح کيږي. اوجانز نه دی زیادت په گټه کي سره د برابرۍ نه په رأس المال کي رحمهما یعنی که د زید اوبکر رأس المال برابر وي. نو دا حنا فو په نيز که یوکس زیاته گټه اخلي اوبل کمه دا جائز دی. خود امام زفر اوشافعي رحمهما په نيز جائز نه دي. اوجانز نه دي شرکت د تقبل اود اعمالو د امله د نشته والی د مال نه رحمهما شرکت د تقبل اوعمال دا دي. چه دوي رحمهما نفر په کسب کي شريک شي. او رأس المال د یوسره هم نه وي. مثلاً دوي رحمهما درزيان په شريکه د درزي توب کار کوي. اوچه کومه گټه راځي. په هغې کي شريک وي. نودا زموږ دا حنا فو په نيز جائز نه اود امام زفر اوشافعي رحمهما په نيز جائز نه ده.

وَلَمَّا انْ شَرِكُوا فِي الرِّبَا مُسْتَنْدَةً اِلَى الْعَقْدِ دُونَ الْمَالِ، لِأَنَّ الْعَقْدَ يَتَمَّى شُرَكَاهُ فَلَا يُدْرِي مِنْ حَقِّقٍ هَذَا الْاِسْرَافِ فَلَمْ يَكُنْ الْخُلُطُ شَرْطًا،

ژباړه و تشریح :- اوزموږ رحمهما دا حنا فو رحمهما لپاره رحمهما جواز د شرکت بغیر خلط د مالونو نه رحمهما دلیل دا دي. چه شرکت په گټه کي منسوب دي عقد رحمهما شرکت ته نه مال ته رحمهما اوهر هغه څیز نسبت کولای شي هغې ته نوهغه اصل وي. ځکه چې عقد ته شرکت ونيلي شي. رحمهما مال ته نشي ونيلي. نو ضروري دي وجود د معنی ددي اسم رحمهما شرکت په دي رحمهما عقد کي، رحمهما هر کله چې اصل چې عقد دي هغه موجود وي. نو ثابتيږي به حکم په فرع کي چې گټه ده رحمهما نونه شو خلط رحمهما مالونو نه شرط رحمهما صحت د شرکت کي.

وَلَمَّا انْ شَرِكُوا فِي الرِّبَا مُسْتَنْدَةً اِلَى الْعَقْدِ دُونَ الْمَالِ، لِأَنَّ الْعَقْدَ يَتَمَّى شُرَكَاهُ فَلَا يُدْرِي مِنْ حَقِّقٍ هَذَا الْاِسْرَافِ فَلَمْ يَكُنْ الْخُلُطُ شَرْطًا،

ژباړه و تشریح :- رحمهما دوه دلیل دا حنا فو دا دي. اودا د اولنی دلیل لپاره یو ډول شرح ده رحمهما اوبله دا چې دراهم او دنانير نه متعین کيږي رحمهما یعنی کله چې په دي باندې یو څیز واخستي شي. نو د استحقاق په حق کي نه متعین کيږي. نونه حاصلیږي گټه په رأس المال باندې بلکه حاصلیږي په تصرف سره رحمهما شريکین په مال کي تصرف کوي. نو د دغه تصرف په وجه دوي ته گټه ملاويږي. اوبله دا چې دي رحمهما مشتری شريک په نیم رحمهما اخستي شوي څیز کي اصیل دي. رحمهما یعنی د څیز نیمه برخه ئې دخپل ځان لپاره اخستي ده رحمهما اوپه نیمه برخه کي رحمهما خپل شريک داړخه رحمهما وکیل دي. اوهر کله چې ثابت شو شرکت په تصرف کي بغیر خلط رحمهما مالونو نه نه نو ثابتيږي به رحمهما شرکت په هغه شي کي چې حاصل شوي وي. په دي رحمهما تصرف سره او هغه گټه ده. بغیر ددي. رحمهما خلط نه رحمهما یعنی هر کله چې په رأس المال کي د شرکت نه بغیر په گټه کي شرکت راځي. نو دغه شان چې رأس المال موجود وي. خو خلط شوي نه وي. هم به په گټه کيږي شرکت وي.

وَصَارَ الْاِضْرَافُ فَلَا يَشْرَطُ اِتِّحَادُ الْجَنَسِ وَالْاِسَاوِي فِي الرِّبَا، وَلَيْسَ شَرْطُ الْعَقْدِ التَّقْبِلُ.

ژباړه و تشریح :- او اوگر څیدلو رحمهما عقد د شرکت په شان د مضاربت رحمهما یعنی لکه څنگه چې په مضاربت کي مضارب په اصل مال کي د شرکت نه بغیر د گټې مستحق گرځي. نو دغه ډول به په عقد شرکت کي د مال د شرکت نه بغیر د گټې مستحق گرځي. اوهر کله چې عقد شرکت په شان د مضاربت شوي رحمهما نونشی شرط کولي اتحاد د جنس رحمهما مالونو د شريکيږي کي رحمهما او رحمهما نونشی شرط کولي رحمهما برابرې په گټه کي رحمهما بلکه که یو شريک ته زیاته گټه اوبل ته کمه گټه ملاويږي. دا به هم جائز وي. اوصحيح کيږي شرکت د تقبل بلکه چې تفصيل د شرکت تقبل به روسته راشي.

قَالَ (وَلَا يَجُوزُ الشَّرِكَةُ اِذَا اشْرَطَ اَحَدُهُمَا اِذَا هُمَا مُتَمَمَّانِ فِي الرِّبَا) لِأَنَّهُ شَرْطُ يَوْجِبُ اِنْقِطَاعَ الشَّرِكَةِ فَصَاعَدًا لَا يَجُزُّ اِلَّا اَقْدَرُ الْمَتَمِّ اَحَدُهُمَا، وَنُظِيرُهُ فِي الْمَزَارَعَةِ.

هل اللغة: ① مسماة نامدار شوي

ژباړه و تشریح :- فرماني رحمهما ابو الحسين قدوري رحمهما اوجانز نه دي شرکت کله چې شرط کړې شي ديود شريکينو لپاره روپۍ معلومي د گټې نه رحمهما مثلاً چې دا اوواټي. کومه گټه چې اوشي. په هغې کي به سل روپۍ

د زید وی ځکه چې دا داسې شرط دې چې واجبوی ختمول د شرکت، ځکه چې کیدای شي چې دا شرکت اوشی مگر په اندازه دمقرر شوي گټې د یو د شریکینو لپاره د یعنی کیدای شي چې ټوله گټه سل روپۍ اوشی. نو دغه سل روپۍ به زید اخلی. او بل شریک ته به یې هیڅ هم پاتې نشی. اودا خبره د عقد شرکت د مقتضی نه منافی ده. ځکه چې د شرکت تقاضا دا ده چې په گټه کې به شریکین شریک وی. او چه په گټه کې شریک نشو. نو شرکت راغلی ځکه اونظیر ددې دمسئلي موجود دې په مزارعت کې، دمثلاً چې ددې اوده نفر په پټی کې په شریکه یو څیز اوکړی. اودا شرط اولگوي. چه کوم فصل اوشی. نو په هغې کې به د سر نه سل منه د زید وی. نو په مزارعت کې دا شرکت ناجائز دې. ځکه چې کیدای شي چې په دغه پټی کې واره فصل سل منه راوخیږی. نو یو ته به برخه ملاوشی. او بل به محرومه پاتې شي. اودا خبره د شرکت د مقتضیانو نه خلاف ده. نو لکه څنگه چې په باب د مزارعت کې داسې شرط لگول ناجائز دی. دغه ډول به په باب د شرکت عنان کې هم ناجائز وی.

په شرکت معاوضه اومان هې به بضاعت سره مال ورکول

قَالَ (وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الْمُتَعَاوِضِينَ وَكَرِّيْكَ الْوَتَابِ أَنْ يُنْجِزَ الْمَالَ) لِأَنَّهُ مُتَعَاوِضٌ عَلَى الشَّرِكَةِ،

هل اللغة: ①: يبيع، خرج كرى ②: معتاد: د عادت او رواج مطابق

ژباړه و تريح:- فرماني د ابو الحسين قدوري دې اوجائز دی لپاره دهریوکس د متفاوضین او دشریکینو د شرکت عنان چې به بضاعت سره ورکړی مال دچاته، یعنی چې چاته اوواڼی. دا مال واخله. ته پرې کاروبار کوه. خوچه کومه گټه کیږی. هغه به زما وی. ستا به په گټه کې برخه نه وی ځکه چې دا دبضاعت رائج شی دی په عقد شرکت کې

وَلَا أَنْ يَنْتَازِعَ عَلَى الْعَيْلِ، وَالْتَّحْصِيلُ بِفَيْرِ عَرْضِ دُونَهُ فَهَلِكُهُ،

ژباړه و تريح:- او بله دا چې جائز دی دده دشریک لپاره چې په اجرت سره ورکړی څوک لپاره دعمل د یعنی د شریک لپاره دا جائز دی چې دگټې لپاره په یوکس باندې په اجرت اومزدورۍ کار اوکړی. اودشریکې د پیسو نه مزدورۍ ورکړی اوحاصلول دگټې بغیر بدلي د اومزدورۍ نه کم دې د دې داجرت ورکولې نه نومالک به وی ددې دابضاع په طریق اولی سره یعنی هرکله چې شریک ته ددې اختیار شته. چه په شریک کاروبار کې دگټې کاوه لپاره بل کس په اجرت اونیسی. اوهغه ته پیسې ورکړی. نو ددې خو به خامخا مالک وی. چه یوکس ته دگټې کاوه لپاره دشریکې پیسې ورکړی. اوهغه ترې مزدورۍ اوحصه هم نه اخلی. ځکه چې دا خوسا سر فائده ده.

وَكَذَلِكَ أَنْ يُودِعَ لِأَنَّهُ مُتَعَاوِضٌ وَلَا يَجِدُ التَّاجِرُ مِنْهُ بَدْلًا.

ژباړه و تريح:- اودغه ډول جائز دی دده دشریکینو لپاره چې امانت کیږدی دا دمال د شرکت دچا سرمې ځکه چې دا دامانت کیخودل رائج دې په مینځ د سوداگرو کې دچې خپل مال د بل سره امانت ږدی. اونه مومی سوداگرو دې دامانت کیخودل نه مخلص د یعنی بعضی وخت داسې وی. چه سوداگر سره دمال دغلا کیدو ویره وی. نو په دغه موقع دې ځان سره پیسې نه ساتی. بلکه هغه په بینک کې ږدی. یا یو امین کس سره یې ږدی.

قَالَ (وَيَنْجِزُهُ مَضَارِبَةً) لِأَنَّهُ تَأْوِيلُ الشَّرِكَةِ فَتَقَعُ مِنْهَا. وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ لَيْسَ لَهُ ذَلِكَ لِأَنَّهُ تَوَعُّدٌ شَرِكَةٍ، وَالْأَمْرُ هُوَ الْأَوَّلُ، وَهُوَ يَوْمَ الْأَوَّلِ، لِأَنَّ الشَّرِكَةَ غَيْرَ مَقْصُودَةٍ، وَأَمَّا الْمَقْصُودُ فَتَحْصِيلُ الرِّبْحِ

ژباړه و تريح:- فرماني د ابو الحسين قدوري دې اوروکړی دې دشریکینو نه مال شرکت کې په مضاربت سره دچل تمه ځکه چې دا د مضاربت کم دې دچې مرتبه کې د شرکت نه نومتضمن به وی دشریک دې د مضاربت لره د یعنی د شرکت عقد مضاربت نه په درجه کې پورته دې. ځکه چې په

دې کې د شریکینو مال او عمل وی. او په مضاربت کې صرف د رب المال سرمایه وی. او د مضارب نسل وی. نو په عقد شرکت کې دا صلاحیت شته. چه ددې په ضمن کې شریک بل چا سره مضاربت او کړې. او دامام ابو حنیفه رحمه الله نه روایت دې چې شان دا دې. نه دې جائز ده. **«شریک»** لپاره دا **«مضاربت»** څکه چې دا **«مضاربت»** په یو ډول شرکت دې. **«نویسه مرتبه»** کې د عقد شرکت نه کم نشو. او چه دهغې نه کم نشو. نو عقد شرکت مضاربت لره متضمن نه ده. او زیات صحیح قول اول دې **«چه شریک مضاربت کولې شی»** اودا **«روایت د جواز»** روایت د اصل **«مبسوط»** دې. څکه چې شرکت مقصود نه دې بلکه مقصود حاصلول د گټې دې. **«چه گټه اوشی»** او چونکه شرکت د گټې کاوه لپاره ذریعه ده. نو څکه خلک شرکت کوي.

کتاب الشراة فیه بیان اولی الایة فی تحصیل بدلان فی ذلک، و لای یستحب

ذمه و تریح. - لکه څنگه چې **«جائز دی د شریک لپاره دا چه»** اونیسې یوکس په مزدوری سره **«او دهغه په کاروبار کې کارواخلي»** بلکه په طریقه اولی سره به جائز وی. **«د شریک لپاره مضاربت کول»** څکه چې دا **«مضاربت»** گټه ده بغیرد تاوان نه په ذمه د رب المال کې. **«یعنی مضارب د رب المال نه دخپل عمل څه مزدوری خو نه اخلي»** بلکه هغه خود رب المال په مال کې کاروبار کوي. او دهغې نه خپله هم گټه خوري. او رب المال ته هم ورکوي. او چه څوک په مزدوری سره اونیسې. نو هغه ته خو د شرکت د مال نه اجرت ورکوي. نو هر کله چې استیجار جائز شو. نو مضاربت خو به په طریق اولی سره جائز وی. **«په خلاف د شرکت څکه چې دې «شریک» مالک نه دې ددې «شرکت» یعنی چې دوي (دوه) نفر په یو کاروبار کې شریک شی»** نو یو شریک بل کس سره په دغه مال کې شرکت نشی کولې. څکه چې یو څیز خپل تابع نشی گرځولې دخپل خان پشان شی **«یعنی چې دوي (دوه) شیان (خیزونه) په مرتبه کې یوشان وی»** نو په هغې کې یو څیز بل لره دخپل خان تابع نشی گرځولې. اودلته کې هم یو شرکت بل شرکت خپل تابع نشی گرځولې. یعنی یو شرکت بل شرکت لره نشی متضمن کیدی.

قال (و یجوز من یتصرف فیه) ان التوکیل بالبیع والشرایع و ابر التجاره و الشرکة العتدت لیلجاره

ذمه و تریح. - فرمای **«ابو الحسین قدوری»** **«که او «یو شریک» وکیل جوړولې شی هغه څوک چې تصرف کوي په دې «مال د شرکت» کې څکه چې وکیل مقرر کول په اخستلو او خرڅولو کې مقتضیات د تجارت دی»** **«چه تجارت وی»** نوسرې وازه کارونه په خپله نشی کولې. بلکه په کارونو کې به د یو کار لپاره یوکس خپل وکیل مقرر کړي. او د بل کار لپاره به بل کس خپل وکیل مقرر کړي. او شرکت منعقد شوې دې لپاره د تجارت

یجاب التوکیل بالبیع و غیره لایة عقد خاص طلب منه تحصیل العین فلا یستحب فیه

ذمه و تریح. - په خلاف د وکیل نیولونه صرف داخستلو لپاره څکه چې دې حالک نه دې چې وکیل مقرر کړي بل کس **«یعنی که یوکس نې صرف داخستلو لپاره وکیل مقرر کړي وی»** او دنورو تصرفاتو اجازت ورته نه وی شوې. نو دا وکیل بالشراء بل څوک د کاروبار لپاره وکیل نشی مقرر کولې. څکه چې دا یوه خاصه معامله او عقد دې. طلب کوي **«توکیل»** دده **«توکیل»** نه حاصلول د معین خیز نوتابع به نشی گرځولې **«په دې خاص عقد د وکالت بالشراء کې»** پشان ددې **«عقد»**، یعنی چې یوکس صرف د یو شی داخستلو لپاره وکیل مقرر کړې شی. نو دغه وکیل بل څوک ددغه شی داخستلو لپاره وکیل نشی مقرر کولې. څکه د اولنی کس سره عقد وکالت شوې دې. نو دا عقد وکالت صلاحیت نه لري. چه بل چا سره دوکالت عقد او کړي. څکه یو څیز دخپل خان نه پورته او برابریز لره نشی متضمن کیدی. که متضمن کیږي. نو دخپل خان نه د کم شی لره متضمن وی.

د یو شریک د بل شریک په مال د قبضې حیثیت

قَالَ (وَيَدُهُ فِي الْمَالِ يَدُ امَانَةٍ) لِأَنَّهُ قَبِضَ الْمَالِ بِإِذْنِ الْمَالِكِ لَا عَلَى وَجْهِ الْبَدَلِ وَالْوَيْفَةُ فَصَارَ كَالْوَيْفَةِ.

حل اللغة: ① الوثيقة مضبوطيا

ژباړه وتریخ: - فرماني ډاډو الحسين قدوري ښځه اوقبضه دده ډلښريک په مال ډلښريک کې قبضه دامانت ده ډلښريک د شریک مال ده سره بطور امانت دې ځکه چې ده ډلښريک قبض کړې دې مال په اجازت د مالک ډلښريک دې نه ډلښې دې اخستې په طريقه د بدل ډلښريک څنگه چې په بيع کې وې. مشري د بايع نه يوڅيز اخلي. خود هغه په بدل کې ثمن ورکوي بلکه ده خو ترې ددې لپاره اخستې دې چې په دې به په شریک کاروبار کوو. او گټه به نې په خپل مينځ کې تقسيموي او نه ډلښې دې اخستې په طريقه په وثيقه ډلښريک څنگه چې په رهن کې مرتهن د رهن نه مال اخلي. خود دې لپاره چې د مرتهن ورسره پور وې. هغه پور ترې په آسانتيا سره وصول کړې شي. بلکه دلته خود شرکت لپاره ترې ده مال اخستې دې نو او گرځيدلو ډلښريک مال د شرکت په پشان دامانت.

د شرکت صنايع تعريف

قَالَ (وَأَمَّا شَرِكَةُ الصَّنَائِعِ) وَلَمْ يَمُتْ شَرِكَةُ التَّقْبِيلِ (كَالْحَيَّاطِينَ وَالصَّبَاغِينَ يَشْرِكُونَ عَلَى أَنْ يَتَقَبَّلُوا الْأَعْمَالَ وَيَكُونُ الْكُسْبُ بَيْنَهُمَا فَيَجُوزُ ذَلِكَ) وَهَذَا عِنْدَنَا.

حل اللغة: ① الحياطين جمع د خياط د درزي ② الصباغين جمع د صباغ، رنگساز

ژباړه وتریخ: - فرماني ډلښريک د قدوري ښځه او هرچه شرکت دصنائع دي. او ويلي شي ورته شرکت تقبل. لکه چې دوي ادوه درزيان وي يا دوي ادوه رنگسازيان وي. چه شریک شي په دې باندې چې اخلي کارونه او وي به گټه په مينځ د دواړو کې په شریک وې. نوجانز دې دا شرکت اودا ډلښريک دجوان په نيز زموږ دې

وَقَالَ زُفَرُ وَالشَّافِعِيُّ: لَا يَجُوزُ لِأَنَّ هَذِهِ شَرِكَةٌ لَا تُقْبَلُ مَقْصُودَهَا وَهِيَ التَّجَارَةُ لِأَنَّهُ لَا يَدْرِي مَنْ رَأْسَ الْمَالِ، وَهَذَا الْإِنِّ الشَّرِكَةُ فِي الزَّيْعِ تَبْنِي عَلَى الشَّرِكَةِ فِي الْمَالِ عَلَى أَصْلِهَا عَلَى مَا قَرَّرْنَا.

ژباړه وتریخ: - اوفرماني امام زفر او شافعي ښځه چې جائز نه دي ډلښريک، صنائع ځکه چې دا داسې شرکت دې چې نه حاصلېږي ترې مقصود خپل او هغه ډلښريک ځکه چې ضروري دې راس المال ډلښريک دگټې او دا ډلښريک د امام شافعي اوزفر ښځه چې دگټې لپاره راس المال ضروري دي ځکه چې شرکت په گټه کې مېني وي په شرکت باندې په مال کې په اصل د دوي دواړو ډلښريک زفر او شافعي ښځه، او په شرکت صنائع کې خو هډو راس المال نشته نو گټه به څه راشي ځکه چې موږ دې بيان کړې دي ډلښريک دې قول سره... و تجوز الشركة وان لم يخلط المال

وَلَمَّا نَأْتِ الْمَقْصُودَ مِنَ التَّقْبِيلِ وَهُوَ مَكْنٌ بِالْمُتَّكِيلِ، لِأَنَّهُ لَمَّا كَانَ وَكَيْلَانِ التَّصْنِيفِ أُصِلَ إِلَى التَّصْنِيفِ عَقَبَتْ الشَّرِكَةُ فِي الْمَالِ الْمُتَّفَادِ

ژباړه وتریخ: - اوزموږ ډلښريک لپاره دليل دا دي چه مقصود ددې ډلښريک صنائع نه گټه ده اودا ډلښريک ممکن ده په وکیل جوړولو سره ډلښريک هریوکس دبل لپاره کار اخستلو کې وکیل شي ځکه چې دې هرکله وکیل شي په نصف کې او اصل په نصف کې نوثابت شو شرکت به مال گټلی شوی کې اونشی شرط کولې په دې ډلښريک صنائع کې کې اتحاد د عمل ډلښريک که یوکس بابکالی جوړوي. او بل کس قميص جوړوي نوهم شرکت جائز دي

وَأَمَّا يَحْتَاطُ بِهِ إِجْمَاعُ الْعُقَلَاءِ وَالْحُكَّامِ جَلَاءُ الْمَالِكِ وَزُفَرُ فِيهِمَا لِأَنَّ الْمُقْبِلَ الْمُجْزِلَ لِلشَّرِكَةِ وَهُوَ مَا ذَكَرْنَا لَا يَتَّفِقُونَ

اوړېدنه وپای ته - او د ژوندی شرط کولې په دې شرکت صنایع کې د اتحاد د ځانې د پلټنې په یوځای کې وې. او بل کس په بل ځای کې وې. نوهم شرکت صحیح دې په خلاف ثابت دې د امام مالک او زفر په دې دواړو څیزونو کې د دوی په نیاز اتحاد د عمل او اتحاد د امکان شرط دې. او زموږ په نیز د دې اتحاد ضروری نه دې. ځکه چې هغه معنی چې جائز کونکې ده د شرکت هغه ده کومه چې موږ ذکر کړې ده. او هغه ممکن ده په وکیل ګرځولوسره. په هغې کې توپیر نه راځي. د دې اتحاد د عمل او امکان سره او په اختلاف د دې. بلکه که عمل نهې مختلف وی او امکان نهې جلا جلا وی هم ګټه کېږي.

کارپه نیمه اوخته به درجه صص

وَلَوْ شَاءَ الْعَقْلُ نَصَفْتُمْ وَالْمَالُ أَفَلَا تَأْخُذُكُمْ الْقِيَاسُ : لَا يُجِيبُونَ أَنَّ الْعَمَانَ يَغْدِرُ الْعَقْلُ ، فَالْزِيَادَةُ عَلَيْهِ يُمْرَأَتُهُ
يَهْنُ فَلَمْ يَزَلْ الْقَدْرُ يَأْتِيهِ الْبُهِمُ ، وَصَارَ كَقَمَرٍ فِي الْوُجُوهِ ،

ټولنه وایي: «اوسه دواړو شریکانو شرط کړلو کار نیمه په نیمه» چې څومره کار راځي، هغه به نیم یو کار ګرځي او نیم بل کار ګرځي. اومال «یعنې ګټه» درې برخې «چې یوکس به یوه برخه اخلي، او بل به دوی (دواړه) برخې اخلي. نو داسې شرط لگول چې جوازده او په قیاس کې دا دی چې جواز دې نشي. ځکه چې ضمان «په هریوکس د شریکینو» په اندازه د عمل وی. «دودده عمل په نیم کار کې دي» نو زیادت په دې «عمل دده چې په نیم کې دي» ګټه ده دهغه څه چې ضمان نه نشته. نو جواز نشو عقد «شرکت صنایع» ځکه چې دا مفیض دي هغه ته «یعنې ګټې دهغه څیز ته چې مضمون نه وي» او اوګر خیدلو دا «زیادت په ګټه کې» پشان د شرکت وجوه کې «یعنې لکه څنګه چې په شرکت وجوه کې په ګټه کې یوکس ته د زیاتې ګټې ورکول جواز نه دی. نو دغه ټول دلته په شرکت صنایع کې هم جواز نه دی»

وَأَكْثَرُ أَشْوَاقٍ مَا أَتَاكَ إِلَّا بَعْدَ وَهْلِ مِمَّا لَكَ مِنْ أَثَرِ الْجَوَالِ
بَدَلُ الْعَمَلِ وَالْعَمَلُ يَقْوَمُ بِالْقَوِيمِ فَيَقْدِرُ مَا قَوْمِيهِ فَلَا يُحْرَمُ

بذل العمل والعمل يتعوم بالانعام في مقدارها ما كان وما لم يكن من غير
 طهارة ونسوة... ليكن مورد واپو، هغه څه زیادت چې اخلي شي دې (لږو دشریکینو څخه) نه شي اخلي په
 حیثیت دگټې څکه چې گټه هغه وي. چه متحده وی دمال د جنس سره، (مثلاً یوکس په سل درهم یوشی
 واخلی. اویا هغه خیزپه یوسل شل درهم باندې خرڅ کړی. نوده ته چې کومه شل درهم گټه پاتې شوه. هغه هم
 د درهمو دجنس څخه ده. اویا په دې شرکت صنایع کې څه مختلف ده گټه (لږ راس المال نه) ځکه چې راس
 المال عمل (لږ شرکینو) دې اوگټه مال دې نوشوه گټه بدل د کار، اوقیمت لگولې شی د کار په قیمت
 لگولو سره (لږوچه دواړه کسب گردکار لپاره په کوم قیمت لگولو باندې راضی شو. نو هغه به ددوی د اړخه
 د کار قیمت وي) نو قیمت به اولگولې شی دهغې په هغه اندازه چې قیمت دهغې په دغه اندازه سره نو نه
 حرامیږي (لږ زیادت به گټه دیکس کړي ځکه هر دا گټه دهغه خیز نشوه چې مضمون نه وي)

[illegible]

نظامه و استخراج - په خلاف د شرکت الوجوه (پریغنی چې دوی [دوه] نفر شریک شی. یوسره هم راس المال دی. خو په خپل مخ اونوم باندې پور شیان (خیزونه) اخلي. او هغه خرڅوی. او گټه به یې کوی. نوکه په هغې کې د یو لپاره د زیاتې گټې شرط اولکولې شی. دغه نه صحیح کیږي. ځکه چې جنس د مال متحدې (پریغنی کوم مال چې دوی گټلی وي. هغه یو جنس وي. یا دراهم وي او یا دانایی) او گټه ثابتیږي په جنس متحد کې د پریغنی گټه هغه وي. چه د راس المال د جنس څښتن وي، او که چیرته د زیاتې گټې شرط لگول جائز شی. نو دا به گټه دهغه شی شی. چه مضمون به نه وي. او گټه دهغه خیز چه مضمون نه وي. جائز نه ده. مگر په مضاربت کې (ځکه چې په مضاربت کې په مضارب باندې ضمان نشته. او ددې باوجود گټه جائز ده)

د یوه اختی کار په بل باندې لزوم

قَالَ (وَمَا يَقْبَلُهُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنْ الْعَقْلِ يَلْزَمُهُ وَيَلْزَمُ شَرِيكَهُ) حَتَّىٰ أَنْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يُطَالِبُ بِالْعَقْلِ وَيُطَالِبُ الْآخَرَ (وَيُتَرَكُ الدَّافِعُ بِالْأَمْرِ إِلَى اللَّهِ) وَهَذَا ظَاهِرُ الْمَقَاوِضِ وَفِي غَيْرِهَا اسْتِحْسَانٌ.

حل الفقه: ① الدافع وړکونکې

زياده و تريح:- فرماني ډېر ښه د حسين قدوري څخه اوهغه چې وائي خلی هرواحد د شريکینونه دڅه کار نه ډلته یوکس ورته د جامو جوړولو لپاره کپړه ورکړله ځکه نولازمېږي په ده څخه شتونکی باندې کول ددغه کار څه اوبه شريک دده څخه شتونکی باندې، تردې چې هرواحد دواړو شريکینو څخه خنې مطالبه کولای شي دده نه دکار څخه ځان راخپلوي. دا ضروري نه ده. چه چاته نه کپړه ورکړي وي. هم دهغه نه دجامو مطالبه اوکړي. بلکه که د بل انډيو الان نه شي اوکړي. نوهم کولای شي څه او مطالبه اوکړي د مزدورې څخه ځان راخپلوي. په شريکینو کې چې هريوکس د مستاجر نه د مزدورې مطالبه اوکړي. نوکولای شي څه او بری کيږي وړکونکې په وړکولو سره ده ډلته د شريکینو څخه ته ځان راخپلوي. په مستاجر په هرواحد دواړو شريکینو کې هريوته مزدورې ورکړه. نو دهغه څخه لږ شوه. بل شريک ترې مطالبه نشي کولای. چه ماته به دې مزدورې راکړې وي څه اودا ځان د لږ شوي شريکینو څخه څه ښکاره دې په شرکت مفاوضه کي، ځکه چې په دې کې هر شريک دبل د اړخه په نصف عمل کي وکيل وي. اوبه نصف کي اصيل وي څه اوبه سوا ددې شرکت مفاوضه کي څه چې شرکت عنان دې جواز د دې لزوم دعمل څخه استحسان دي.

وَالْقِيَّاسُ خِلَافَ ذَلِكَ لِأَنَّ الشَّرِيكَهَ وَقَعَتْ مُطْلَقَةً وَالْكَفَالَةُ مُقْتَضِيَةُ الْمَقَاوِضِ.

زياده و تريح:- اوتقياس خلاف دې ددې نه ځکه عقد دې يواکړي. اولزوم د عقد مقتضياتو دې په بل راځي ځکه چې شرکت څخه شرکت عنان وغيره کي څه واقع شوې دې مطلق ځکه د ذکر د کفاله نه يعنې په شرکت عنان وغيره کي دا ذکر نه وي چه هرواحد بل ته اووايي. ته زما د عمل ذمه وارئي. اوزه ستا دعمل. او کفاله د شرکت عنان د مقتضياتو څخه هم نه ده. چه ذکر دې نه وي. اوبيا دې په کي هم کفاله مراده وي څه او کفاله د مقتضياتو د شرکت مفاوضه ده. ځکه يعنې شرکت مفاوضه داسې عقد دې. که د عقد په وخت کي دا تصريح هم اونکړي چه ته به زما دعمل کفيل نه وي اوزه به ستا نوبيا هم په دوی کي هرواحد دبل دعمل کفيل اودمه وار دې ځکه چې د مفاوضه تقاضا دا ده. چه هر شريک دې دبل د عمل ذمه واري. نو ځکه نه اوونيل چه ديو دعمل د مقتضياتو لزوم چې په بل راځي. دا په شرکت مفاوضه کي قياس دې. اوبه شرکت عنان کي استحسان دي څه

وَجَهَ الْإِسْتِحْسَانِ أَنَّ هَذِهِ الشَّرِيكَهَ (مُقْتَضِيَةُ لِلْعَمَلِ) أَلَا تَرَىٰ أَنَّ مَا يَقْبَلُهُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنَ الْعَقْلِ مَقْهُومٌ عَلَى الْآخَرِ.

زياده و تريح:- اووجه داستحسان دا ده. چه مقتضي د ضمان دې. ځکه يعنې ضمان په هرواحد د شريکینو باندې راځي. داسې نه ده چې کوم شريک د عقد سره مباشری صرف په هغه باندې ضمان اوتوان راځي څه ولي ته نه گوري هغه چې وائي اخلي هريوکس د دې دواړو شريکینو څخه نه څه کار، نومضمون دې په بل باندې ځکه چې کار يوشريک واخلې. خو مطالبه د جامې د واپسې دهریونه کولای شي څه

وَأَمَّا الْمَقَاوِضُ فَالْأَمْرُ بِتَقْبُلِهِ عَلَيْهِ لَمْ يَنْزِلْ فِي مَقَاوِضِ الْمَقَاوِضِ فِي هَذِهِ الشَّرِيكَهَ وَاقْتِضَاءُ الْبَدَلِ.

زياده و تريح:- او ددې امله ځکه هرواحد دکار ذمه واردي څه مستحق گرځي ځکه هرواحد د مزدورې د امله د لزوم د اخستلو دهغه په ده باندې ځکه يعنې کي يوکس کار واخلې. نو په بل باندې هم دهغه پوره کول لازميږي. نو هر کله چې دکار ذمه واري په هريولازمېږي. نو د مزدورې استحقاق به هم دهریو لپاره وي. نو هر کله چې هرواحد ذمه واردي څه. نو جاري کيږي دا عقد په ځانې د مفاوضه په ذمه واري دعمل کي ځکه ځکه

چې په شرکت مفاوضه کې هر شریک د کار ذمه وار وی. دغه ډول به په دې شرکت کې هم هریو ذمه واری هم او په تقاضا کولود بدل کې به یعنی لکه څنګه چې په عقد مفاوضه کې هرواحد دهغه چانه د پیسو مطالبه کولې شي. چا باندې چې د شرکت د مال څه حق وی، نودغه ډول په دې شرکت کې هم هرواحد د شریکینو ځنې د مستاجر نه د خپلې مزدورې مطالبه کولې شي. البته دا ده، چه صرف په دې دوو څیزونو کې شرکت عنان وغیره د شرکت مفاوضه پشان دي. په نورو تصرفاتو کې نه دي. تردې که په شرکت عنان کې یو شریک د بل لپاره د پور اقرار او کړې، چه اوده نه ما پور اخستې دي، نو په بل شریک باندې هغه پور نه لازمیږي. او په شرکت مفاوضه کې پرې لازمیږي.

د شرکت وجوه تعریف

قَالَ (وَأَمَّا شَرِكَةُ الْوُجُوهِ فَالرُّجُلَانِ يَشْرِكَانِ بِأَمْوَالٍ مُشَاعَرَةٍ أَنْ يَشْرِكَا بِوُجُوهِمَا وَيَتِمَّ اقْتِصَابُ الشَّرِكَةِ عَلَى هَذَا) سُبُطٌ بِهِ لَا تَلْزَمُ تَرْتِيبَ الْأَمْنِ كَانَ لَهُ وَجَاهَةٌ عِنْدَ النَّاسِ،

حل اللغة: ① وجاهه مقام، شهرت

ژباړه و تشریح: - فرمائي ډلې ابو الحسنین قدوري رحمه الله او هر چه شرکت وجوه دي. ډلې صورت ددې به دا وي چې ډلې [دوه] نفر شریک شي اونه وی راس المال ددوی لپاره ډلې او شریک شي په دې شرط چې دوی به اخستل کوي په خپل مخ مروت باندې او خرڅول به کوي نوصحیح کیږي دا شرکت اوددې امله ډلې به په خپل مخ مروت باندې اخستل او خرڅول کوي نومول شو دا شرکت په دې ډلې شرکت الوجوه باندې به یعنی وجوه جمع دوجه ده. اووجه مخ ته وائي ځکه چې اخستل نه کوي په قرضو باندې مګر هغه څوک چې وی دهغه مخ مروت په خلګو کې ډلې خلګ پرې اعتماد کوي. او پوره شي ورته ورکوي.

په شرکت الوجوه کې د شرکت مفاوضه صحت

قَالَ (وَأَمَّا اقْتِصَابُ مَقَاوِصَهُ لَا تَمُكِّنُ تَحْقِيقَ الْكَفَالَةِ وَالْوَكَاةِ فِي الْأَبْدَالِ، وَإِذَا أُطْلِقَتْ تَكُونُ عَيْنًا لَا رَأْيَ مُطْلَقَةً يَنْصَرِفُ إِلَيْهِ وَهِيَ جَارِيَةٌ عِنْدَنَا عِلَاقًا لِلشَّافِعِيِّ، وَالْوَجْهُ مِنَ الْجَائِزِينَ مَا قَدْ مَنَعَهُ فِي شَرِكَةِ التَّجَارَةِ.

ژباړه و تشریح: - او یقینا صحیح کیږي ډلې شرکت وجوه، چه شي ډلې شرکت مفاوضه ډلې چې وی دواړه شریکان اهل د مفاوضه ځکه چې ممکن دي ثبوت د کفالت او وکالت په ابدالو ډلې اومبیع کې، به یعنی دا ممکن ده چه دیو اړخ نه دې ثمن وی او بل اړخ نه مبیع وی. او په دې کې یوکس بل کس لږه خپل وکیل جوړ کړي. او عقد او کړي. دغه ډول په دې کې یوکس دبل کس ذمه وار او کفیل جوړ شي او کله چې مطلق وی ډلې شرکت وجوه، چه د کفالت او وکالت ذکر په کې نه وی، نووی به شرکت عنان، ځکه چې مطلق ددې ډلې شرکت وجوه به منتقل کولای شي دې ډلې عقد د شرکت عنان ته، به یعنی کله چې شرکت وجوه د کفالت او وکالت د ذکر نه بغیر منعقد شي، نو دا به شرکت عنان وی اودا ډلې شرکت وجوه به جواز دې په نیز زموږ خلاف ثابت دي دامام شافعي رحمه الله دهغوی په نیز جازنه دي او دلالت د دواړو طرفو نه موږ وړاندې بیان کړی دی په شرکت تقبل کې، ډلې ته ئې او گوري.

هرواحد د بل نه وکیل دي

قَالَ (وَكُلٌّ وَاحِدٌ مِنْهُمَا وَكَيْلُ الْآخَرِ فِي أَشْرَافِهِ) لِأَنَّ التَّمَرُّقَ عَلَى الْغَيْرِ لَا يَجُوزُ إِلَّا بِوَكَاةٍ أَوْ بِوَلَايَةٍ وَلَا وَلَايَةً فَتَتَعَيَّنُ الْوَكَاةُ

ژباړه و تشریح: - فرمائي ډلې ابو الحسنین قدوري رحمه الله او هر یوکس ددې دواړو ډلې شریکینو ځنې وکیل دبل دې په هغه څه کې چې ئې اخلي. ځکه چې تصرف په بل باندې جائزه دي مګر په وکالت او یا په ولایت سره، به یعنی چې سړي دبل لپاره یو څیز واخلي. یا ئې خرڅ کړي. نوله جائز وی چه دا متصرف دهغه وکیل وی. او یا ئې ولی وي او نشته ولایت به په دې شرکت وجوه کې دیو شریک په بل باندې نومنعین شو.

وگالت له لپاره د جواز د تصرفه

په مشترکه اوځته کې د برابرې جواز

﴿فَإِنْ شَرَطَ أَنْ الشُّفْرَى يَتَنَمَّيْنَ وَأَنْ يَتَمَّيْنَ كَذَلِكَ يُجَوِّزُ وَلَا يُجَوِّزُ أَنْ يَتَفَاعَلَا فِيهِ، وَإِنْ شَرَطَ أَنْ يَكُونَ الشُّفْرَى يَتَنَمَّيْنَ
الَّذِي يَلْقَى الْعَمَلُ عَلَى التَّالِيَةِ بِالْفَتْحِ﴾

ژباړه وتریخ: - که شرط کړلو له شریک وځو ته چې دواړو شریکانو کې چې اخستې شوې شي به په مینځ ددوی کې نیم په نیمه وي. او ځته به هم دغه ډول د نیم په نیمه وي. نو جائز دي له شرطه او جائز نه دي چې زیات وي یوه بل باندې په دې د ځته کې، او که دواړو شرط اولگوي چې وي به اخستې شوې خیزه مینځ د دوی کې درې برخې له یوه برخه به د یو شریک وي او دوی [دوه] برخې به د بل شریک وي. نو ځته به هم دغه ډول وي له یوې برخې واله ځته به یوه برخه وي. اود دوو حصو والا ځته به دوی [دوه] برخې وي.

﴿وَهَذَا أَنْ الزَّيْعَ لَا يَسْتَحَقُّ إِلَّا بِالْمَالِ أَوْ بِالْعَمَلِ أَوْ بِالْمَالِ قَرَبَ الْمَالِ يَسْتَحَقُّ بِالْمَالِ، وَالْمُضَارَبُ يَسْتَحَقُّ بِالْعَمَلِ، وَالْأَسَازُ الَّذِي يَلْقَى الْعَمَلُ عَلَى التَّالِيَةِ بِالْفَتْحِ﴾

ژباړه وتریخ: - اودا له لزوم د برابرې په ځته کې ځکه چې ځته استحقاق ددې نه راځي. مگر په مال سره او یا به عمل سره او یا به ضمان کې له او وضاحت ددې دا دي. نو له مضاربت کې رب المال مستحق گرځي ددې د ځته کې په مال سره ځکه چې دده مال په کې لگیدلې وي. او مضارب مستحق گرځي ددې د ځته کې په عمل سره. له معنی مضارب د رب المال په مال کې تجارت کوي. او ددغه تجارت په وجه ددې د ځته مستحق گرځي. او استاذ هغه چې پناي هنر خپل شاگرد ته په نیمه باندې له استاذ د ځته مستحق گرځي. په ضمان سره له معنی په شرکت الوجوه کې که یوکس یو درزی ته کپړه راوړه. چه ددې نه جامې جوړې کړه. او دغه درزی دغه کپړه خپل شاگرد ته ورکړي. چه ددې نه جامې جوړې کړه. او ځته به نیمه وي. نو په دې صورت کې چې دا استاذ د نیمې ځته مستحق گرځي. په دې وجه چې ددغه جامو جوړولو ذمه وار دي. که دغه کپړه ضائع شي. نو استاذ باندې به تاوان راځي. نو هر کله چې پرې تاوان راځي. نو ځته به هم اخلي. ځکه چې غنم په مقابل له دغرم کې وي.

﴿وَلَا يَسْتَحَقُّ عِبَادُهَا إِلَّا تَزَيُّ أَنْ مَنْ قَالَ لِفَتْرَةٍ تَعْرِفُ فِي مَالِكَ عَلَى أَنْ لِي رِجْعُهُ لَمْ يَتَزَلَّ وَهَذِهِ الْمَعْنَى﴾

ژباړه وتریخ: - او مستحق نه گرځي یوکس له ځته کې په هغه چې سوا وي ددې له درې خیزونو نه چې مال، عمل او ضمان دي. ولې ته نه گوري څوک چې ووايي بل ته ته تصرف کوه په مال خپل کې په دې شرط چې ځته دهغي به زما لپاره وي. نو دا جائز نه ده. د امله د نشتوالی ددې خیزونو له دې عقد کې یعنی کوم کس چې د ځته شرط لگوي. نو نه خود دغه ځته په تجارت کې دده مال شته، او نه دې کار کوي. او نه دې ضامن دي. نو ځکه به دې د ځته مستحق جوړ شي.

﴿وَأَسْتَحَقُّ الزَّيْعُ فِي فَرْكَةِ الْوُجُوهِ بِالْفَتْحِ عَلَى مَا يَتَفَاعَلُ الْفَتْحُ عَلَى قَدْرِ الْمَالِ فِي الشُّفْرَى﴾

ژباړه وتریخ: - او استحقاق د ځته چې راځي په شرکت وجوه کې نو دا راځي په ضمان باندې له معنی په شرکت الوجوه کې چې هریو شریک د ځته مستحق گرځي. نو دا ددې امله چې هریو شریک باندې ضمان او تاوان راځي. مثلاً که مال هلاک شي. نو هریو شریک به تاوان ورکوي. لکه څنگه چې موږ بیان کړلو. له دغه استحقاق د ځته لپاره یو شریک ضمان دي. چه په چا باندې ضمان راځي. هغه به ځته هم اخلي. او ضمان به راځي په اندازه د ملک باندې په اخستې شوی خیز کې. مثلاً په مشترکه کې یو شریک یوه برخه وي او د بل دوی [دوه] برخې وي. نو که تاوان اوشي. نو د دوو حصو په خاوند به دوی [دوه] برخې تاوان راځي. اود یوې برخې په خاوند به یوه برخه تاوان راځي.

﴿وَكَانَ الزَّيْعُ الزَّائِدَ عَلَيْهِ زَيْعًا مَالًا مَرْمُومًا﴾

زياده وتريخ:- ۱. او كه د شركت الوجوه په عقد كي دا شرط اولگوي چه يوشريك به زياته گټه اخلي. نو په دې صورت كي ۲. گټه زياتي په دې ملكيت باندې گټه دهغه خيزده چي ضمان نې نه راځي. ۳. په دغه شريك چې زياته گټه اخلي. مثلاً كه زيد په شركت الوجوه كي دوو شريكانوته درې زره روپۍ وركړې او په دغه دوو شريكانو كي يوكس دخپل ځان لپاره دوي (دوه) برخي گټه مقرر كړې وه او دبل لپاره يوه برخه گټه اوس د بدقسمتي نه په دغه درې زرو روپو كي نهه سوه روپۍ هلاكي شوې. نو په هر يوشريك باندې به څلور نيمه سوه روپۍ راځي. حالانكه پكاردا وه چه كوم كس دوي (دوه) برخي گټه اخستله. چه په هغه شپږ سوه روپۍ تاوان راتلو. نو هر كله چې تاوان په هرياندي برابر راځي. نو كه يوكس دوي (دوه) برخي گټه اخلي نو دې دهغه زرو روپو گټه اخلي. چه دهلاك په صورت كي نې په ده باندې په خصوصيت سره تاوان نه راځي. ۴. نونه صحيح كېږي ۵. په شركت وجوه كي ۶. شرط كول ددې ۷. زياتي گټې اخستلو چه يوشريك وال زياته گټه اخلي. ۸. مگر په مضاربت كي ۹. يعنې په مضاربت كي كه رب المال يا مضارب د زياتي گټې اخستلو شرط اولگوي. نو دا جائز دي ۱۰. او شركت وجوه كي نه دې په معني ددې ۱۱. مضاربت كي ۱۲. ځكه چې په شركت الوجوه كي مال په هر يو شريك باندې تاوان دې كه هلاك شي ۱۳.

يُؤَلِّفُ الْوُثَانَ الْإِثْمَ فِي مَقَاهِمَ مِنْ حَيْثُ أَنْ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَقُولُ فِي مَالِ صَاحِبِهِ قُلْتُعْنِي بِمَا، وَاللَّهُ أَكْبَرُ.

زياده وتريخ:- په خلاف د شركت عنان ۱. څوك په شركت عنان كي يوشريكوال دخپل ځان لپاره د زياتي گټې اخستلو شرط اولگوي. دا جائز دي ۲. ځكه چې دا ۳. شركت عنان ۴. په معني ددې ۵. مضاربت كي دې په دې حيثيت سره ۶. چه په شركت عنان كي ۷. هرواحد د شريكينو څنې عمل كوي په مال د انديو لان خپل كي ۸. ځكه څنگه چې په مضاربت كي مضارب د رب المال په مال كي عمل كوي ۹. نو ملحق كولاى شي ۱۰. شركت عنان ۱۱. په دې ۱۲. مضاربت كي پورې. ۱۳. ځكه څنگه چې په مضاربت كي ديو لپاره د زياتي گټې شرط لگول جائز دي. دغه ډول به په شركت عنان كي هم جائز وي ۱۴.

په اصطياد او احتطاب كي د شركت صنایع عدم جواز

(فصل في الشركة القايديّة) (ولا يجوز الشركه في الاخطاب والاصطياد، وما اصطاد كل واحد منهما أو اختطبه قبوله دون صاحبه).

هل اللغة: ① الاحتطاب: لرگی جمع كول ② الاصطياد: ښكار كول

زياده وتريخ:- ۱. فصل دې په بيان د شركت فاسده كي او جائزه دې شركت په لرگو جمع كولو كي او په ښكار كولو كي او هغه چي ښكار او كړي دهغې هريوكس ددې شريكينو څنې يا نې لرگی جمع كړلو نودغه ۲. ښكار او لرگی ۳. دده ۴. ښكار كونكي او لرگی جمع كونكي ۵. لپاره دې نه لپاره د انديو لان دده

وَعَلَى هَذَا الْإِشْرَافُ فِي اخْتِطَابِ كُلِّ شَيْءٍ وَمِنْهَا، لِأَنَّ الشَّرْكَهَ مَقْتَضِيَّةٌ مَعْنَى الْوُكَيْلَةِ، وَالْوُكَيْلُ فِي اخْتِطَابِ الْمَبَاهِ بَاطِلٌ لِأَنَّ أَمْرَ الْوُكَيْلِ بِغَيْرِ صَحِيحٍ، وَالْوُكَيْلُ يَمْلِكُ بِدُونِ أَمْرٍ وَقَلْبُ صَاحِبِهِ بَاطِلٌ.

زياده وتريخ:- او په دې حكم باندې ۱. يعنې شراكت نه صحيح كېږي ۲. شريكيدل دي په اخستلو د هر هغه څيز چه مباح وي ځكه چي شركت متضمن دي معني د وكالت لره ۳. چه هر شريك دبل لپاره وكيل وي ۴. او وكيل مقرر كول په مباح مال كي باطل دي، ځكه چي امر د موكل په دې ۵. حاصلولو د مباح څيز ۶. صحيح نه دي او وكيل مالك وي ددې ۷. حاصلولو د مباح څيز ۸. بغير د حكم دده ۹. موكل ۱۰. نه نو صلاحيت نه لري يوكس چې شي نانب دهغه ۱۱. دخپل ملگري ۱۲. نه ۱۳. لانديز دا چي شركت متضمن دي معني د وكالت لره، او په دې څيزونو كي وكالت ځكه نه صحيح كېږي. چه هرواحد ددې مالك دي. چه يو مباح څيز دخان لپاره حاصل كړي. اگر چه چا ورته حكم نه وي كړي. نو هر كله چې دې په خپله ددغه مباح شي د حاصلولو مالك دي. نو شركت ته اړتيا څه پاتي شو. ځكه چي شركت خوسري ددې لپاره كوي چه گټه راته آسانه شي ۱۴.

وَأَمَّا بَيُّتُ الْهَيْلِكِ هَذَا بِالْأَخْذِ وَخِزَاوِ الْمَبَاهِ، فَإِنَّ اخْتِطَابَهُمَا قَبُولُهُمَا نَصْفَانِ لِأَسْوَأِهِمَا فِي سَبَبِ الْإِسْتِغْنَاءِ،

لَإِنْ كَانَ صَاحِبُ الرَّأْيَةِ تَعْلِيَهُ أَجْرُ مِفْلَ الْبَيْلِ)

ژباړه و شريخ :- او که وی محنت کونکې (مړيعنی مستسقی) څاوند د مشک نوږه ده (مستسقی چې د مشک نه دي) کرایه د مثل د قچر ده (مړيعنی په یو قچر باندې چې دومره اوبه راوړلې شی او هغه د څومره کرایه مستحق وی نو د مشک څاوند چې مستسقی دي هغه به د قچر مالک ته هغه هومره کرایه ورکړي)

فَإِنْ تَنَزَّاهُ فَتَرْكُهَا عَلَى إِمْرَأَةٍ الْمُبَارَ وَهُوَ الْمَاءُ

او هر چه فساد د شرکت دې د امله د منعقد کیدو د دې (شرکت) په محض کیدو د مباح خیر و هغه (مباح) خیر اوبه دی. (ملاوړاندې په تفصیل سره تیر شو چه په مباح خیز کې شرکت نه صحیح کیږي)

وَأَمَّا وَجُوبُ الْأَجْرِ فَلِإِنْ الْمُبَارَ إِذَا سَارَ مِلْكُ الْخَيْرِ وَهُوَ الْمُسْتَقَى، وَقَدْ اسْتَوْفَى مَنَافِعَ مِلْكِ الْخَيْرِ وَهُوَ الْبَيْلُ أَوِ الرَّأْيَةُ بِعَقْدٍ نَاسِيَةٍ قِيلَ لَهُ أَجْرُهُ

ژباړه و شريخ :- او هر چه وجوب د مزدورۍ دې (ملا د قچر د مالک لپاره که مستسقی د مشک څاوند وی او د مشک د څاوند لپاره که مستسقی د قچر مالک وی. نومزدورۍ پرې ځکه واجیږي) چې مباح خیز کله چې او گرځي ملک لپاره د محفوظ کونکې او هغه (محفوظ کونکې په دې مقام کې) مستسقی دي. او یقیناً ده (مستسقی) واخستې منافع د ملک د غیر او هغه (ملک د غیر) قچر دې (که مستسقی مالک د مشک وی) اویا مشک دې (که مستسقی مالک د قچرو) په عقد فاسد سره (ځکه چې په مباح خیز کې د شرکت عقد فاسد وی) نولاز میږي په ده (مستسقی) باندې مزدورۍ دهغې (تجریاً مشک)

په شرکت فاسده کې د جتې د ویش معیار

(وَكُلُّ شَرِكَةٍ قَاسِدَةٍ فَالْزَمَةُ فِيهَا عَلَى قَدْرِ الْمَالِ، وَيُظَلُّ شَرْطُ التَّفَاضُلِ) [لَإِنَّ الزِمَةَ فِيهِ تَابِعٌ لِلْمَالِ فَيَقْدَرُ بِقَدْرِهِ]

ژباړه و شريخ :- اودا یوه قاعده ده. چم (هر شرکت چې فاسد وی. نو گټه به په هغې (شرکت فاسده) کې په اندازه د مال وی. (چم دچا څومره مال وی. نو دهغې په تناسب سره به هغه گټه اخلي) اویا بل به وی شرط د زیادت (مړيعنی که په شریکینو کې دیو لپاره د زیاتۍ گټې شرط کیږدې شوې وی. نو دغه د تفاضل شرط به باطل وی. بلکه هریوته به دهغه د مال په تناسب سره گټه ملاوړي) ځکه چې گټه په دې (شرکت فاسده) کې تابع وی د مال نواندازه کولې به شی (که گټه) په اندازه د مال سره (چم څومره مال وی. دهغې په تناسب سره به گټه وی)

كَأَنَّ الزِمَةَ تَابِعٌ لِلْزَادَةِ، وَالزَّادَةُ أَيْ مَا فَتَحَتْهُ بِالْمُسْتَقَى، وَقَدْ فَتَحَتْ فِيهِ الْإِسْتِغْنَاءُ عَلَى قَدْرِ رَأْسِ الْمَالِ

ژباړه و شريخ :- لکه څنگه چې گټه تابع وی د تخم په مزارعت کې (مړيعنی په پټۍ کې چې کوم تخم کرلې شی. نومثلاً چې د یوکس یوسیر تخم وی. او د بل کس دوي (دوه) سیره تخم وی. نو کوم پیداوار چه اوشی. په هغې کې به د دوي (دوه) سیره تخم مالک لپاره دوي (دوه) برخې وی. او دیوسیر تخم مالک لپاره به یوه برخه وي) اوزیادت (ملا گټې) استحقاق راتلود دهغې (زیادت) په مقرر کولو سره (چم د عقد په اول کې د تفاضل شرط اول کولې شی) اوفاسد شوعقد (شرکت) نوباته پاتې شو استحقاق (ملا گټې) په اندازه د راس المال باندې (مړيعنی که د شرکت د عقد په وخت کې دا شرط اول کولې شی. چه یو لږ لږک ته به زیاته گټه ملاوړي. نو دا جائزه. خو چونکه دلته عقد فاسد شو. نو که په اول کې د تفاضل شرط هم لگولې شوې وی. نو هغه باطل شو. ځکه چې عقد فاسد شو. نو اوس به گټه د شرکت د عیام قانون مطابق تقسیمولې شی. یعنی چې دچا څومره مال وی. دهغې په اندازه به هغه ته گټه ملاوړي)

د شرکت په مراب یا په اندازه سره د شرکت بطلان

(وَإِذَا مَاتَ أَحَدُ الشَّرِیکِینَ أَوْ زَكَتْ وَلَوْ بِدَارِ الْحَرْبِ بَطَلَتِ الشَّرِکَةُ) [لَإِنَّهَا تَقْتَضِي الْوُكَالَهَ، وَلَئِنْ مَاتَ يَتَحَقَّقُ الشَّرِکَةُ]

عَلَى مَا مَرَّ بِالْوَلَاةِ تَبْطُلُ بِالْمَوْتِ، وَكَذَا إِذَا لِيَاقَ مُرْتَدًّا إِذَا قَضَى الْقَاضِي بِخَاقِهِ، لِأَنَّهُ يَمُوتُ عَلَى مَا يَنْشَأُ مِنْ قَبْلِ،

زُياده و تریح :- اوکله چې مرشی یو دشریکینو ځنی اویا مرتد شی اولارشی دارالحرب ته نوباطل شو شرکت څکه چې دا «شرکت» متضمن دې وکالت لره اوضروری دې دا «وکالت» ددې لپاره چې ثابت شی شرکت لکه څنگه چې وړاندې تیر شو. «یعنی گته هله کیږی چه شرکت راشی. او شرکت هله راځی چه یوکس دبل په مال کې تصرف اوکړی. اودبل په مال کې تصرف کول نه دې جائز مگر په وکالت اویه ولایت سره، اودلته دشریکینو په مینځ کې خو ولایت نشته. نومتین شو وکالت» او وکالت باطلیږی په مرگ سره اودغه شان چې لارشی سړې دارالحرب ته په حالت دارتداد کې «یعنی مرتد شی» څکه چې دا «ارتداد» پشان د مرگ دې «یعنی ارتداد حکمی مرگ دې. هم دا وجه ده چه کله سړې مرتد شی. نودده میراث دده په مسلمانانو وارثانویاندې تقسیمولې شی. حالانکه دې ژوندې وی. څکه چې ارتداد دحکم په اعتبار سره مرگ دې. نو لکه څنگه چې د حقیقی مرگ نه روسته میراث تقسیمولې شی. دغه ډول د ارتداد نه روسته چې دا حکمی مرگ دې. هم میراث تقسیمولې شی» لکه څنگه چې موږ دا بیان کړی دی. «چه ارتداد حکمی مرگ دې»

وَلَا فَرْقَ بَيْنَ مَا إِذَا عَلِمَ الشَّرِيكَ بِمَوْتِ صَاحِبِهِ أَوْ لَمْ يَعْلَمْ، لِأَنَّهُ عَزَلَ حُكْمِي، وَإِذَا بَطَلَتِ الْوَلَاةُ بَطَلَتِ الشَّرِيكَةُ، بِخِلَافِ مَا إِذَا قَضَى أَحَدُ الشَّرِيكَيْنِ الشَّرِيكَةَ وَمَالَ الشَّرِيكَةِ دَرَاهِمًا وَكَانَ يُرِيدُ أَنْ يَتَوَقَّفَ عَلَى عِلْمِ الْأَعْرَافِ لَأَنَّهُ عَزَلَ قَضِي، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

هل اللغة: ① عزل: معمول کړو ② قصدي: په قصد سره یو کار کول

زُياده و تریح :- اونشته توپیر په مینځ ددې کې چې کله عالم وی شریک په مرگ دخپل انډیوالان اوکه نه وی عالم «بلکه په دواړو صورتونو کې شرکت باطلیږی» څکه چې دا «مرگ» معزول کیدل حکمی دی. «یعنی چې سړې مر شو. نودا داسې شوه. لکه چې دې دخپل کارنه معزول شو» اوکله چې باطل شی وکالت نوباطلېږی شرکت «څکه چې شرکت بغیر وکالت نه نه صحیح کیږی» په خلاف دهغه صورت کله چې فسخ کړی یو د شریکینو نه شرکت لره نو «په دغه صورت کې چې مرگ نه وی راغلې. بلکه دعقد شرکت فسخ کول راغلې وی» موقوف به وی «مطلان د شرکت» په علم د بل شریک باندې «یعنی په دغه صورت کې به شرکت هله باطلیږی. چه بل شریک ته دا پته اولگی. چه زما انډیوالان شرکت فسخ کړل» څکه چې دا «فسخ کول» معزول کول قصدي دی. «نودا ضروری ده چه دیود قصد او ارادې نه بل کس خبر شی»

د شریک د مال نه د زکاة ورکولو عدم جواز

(فصل) وَلَيْسَ لِأَحَدِ الشَّرِيكَيْنِ أَنْ يَفْذِيَ زَكَاةَ مَالِ الْأَعْرَافِ لِأَنَّهُ لَيْسَ مِنْ جِلْسِ التَّجَارَةِ، فَإِنْ أَفْنَى كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِصَاحِبِهِ أَنْ يَفْذِيَ زَكَاةَهُ، فَإِنْ أَفْنَى كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا قَاتِلَانِ صَاحِبَيْنِ عِلْمًا بِأَدَاءِ الْأَوَّلِ أَوْ لَمْ يَعْلَمْ، وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (١). وَقَالَ: لَا يَفْضَحُ إِذَا لَمْ يَعْلَمْ

زُياده و تریح :- فصل: اونه دی جائز لپاره دیود دشریکینو چه ادا کړی زکاة دمال دبل «شریک» څکه چې دا «مورکول د زکاة دشریک خپل» نه دې دجنس دتجارت ځنی «یعنی دتجارت د مقتضیاتو نه دا نه دی. چه دمال شرکت زکاة دې هم ورکوی. بلکه دا دهریوکس ذاتی مسئله ده. دشرکت سره ئې څه تعلق نشته» که چیرته اجازت کړې وههریوکس دواړو نه خپل شریکوال ته چې ادا کوی زکاة د مال دده «مرگ» نودا کړوهروید دواړو شریکینو نه «یعنی یوکس خپل زکاة په خپله هم ادا کړو. اودهغه وکیل هم ادا وکیل چې

(١) القول الرابع هو هذا قول الإمام رحمه الله كذا في التنوير (٣٨٥١٣) وشرح الوقاية (٣٤٩١٢) وكنز (ص، ٢٠٤) وشرح عقود (ص، ٨٣) نقلًا عن القول الرابع (٥١٨١١).

شریک دې هغه هم ادا کړي نو دوهم هره مامور دې ادا کونکې ذمه وار دي که هغه ته د اول هره مامور د ادا کاوه علم وی او که نه، په نیز د امام ابوحنیفه د اوصاحبین د وانی په دوهم هره مامور به ذمه واری نه راځي که د اول هره مامور د ادا کاوه علم ورته نه وی او ادا نه کړي. او که پته ورته وی چه زما شریکوال دخپل مال زکاة ادا کړي دي او بیا هم دې دهغه د مال زکاة ورکړي نو په دې صورت کې ضامن نه دی.

وَهَذَا إِذَا دَانَ عَلَى التَّعاقِبِ، أَمَا إِذَا دَانَ مَعَ هِمِّنْ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا تَصِيبُ صَاحِبِهِ.

حل اللغة: ① التعاقب: یوبل پسې ② معاً: یوخانې

زیاده وتړیخ:-- اودا د خوب د ضمان په بل شریک باندې په هغه صورت کې چې ورکړې نې وی زکاة په تعاقب سره هره یعنی یوکس اول زکاة ورکړې وی او بل شریک دهغه نه روسته ورکړې وی هره هغه صورت چې ادا کړي هره یوکس زکاة په یوخانې د وړاندې روسته په کې نه وی نو ضامن دې هریوکس د شریکونو نه د برخې دخپل شریکوال هره یعنی دده په خانې چې دده اندېوالان زکاة ورکړې وی نو دې به ورته دخپل مال د حصې زکاة ورکوي.

وعلى هذا الاعتلاف المأمور بأداء الزكاة إذا تصدق على الفقير بعد ما أدى الأمر بنفسه

زیاده وتړیخ:-- اوبه دې اختلاف باندې مامور دې په ادا کولو د زکاة هره یعنی چې یوکس پل ته او وانی ته زما د مال زکاة ورکړي که چې صدقه او کړي هره مامور په فقیر باندې هره یعنی د امر د مال زکاة فقیر ته ورکړي پس ددې نه چې ورکړې وی امر د زکاة د مال خپل په خپله باندې هره نو په دې صورت کې هم دامام ابوحنیفه د وانی په نیز مامور ضامن دي او د صاحبینو د وانی په نیز ضامن نه دي.

هَذَا أَنَّهُ مَأْمُورٌ بِالتَّحْلِيكِ مِنَ الْفَقِيرِ، وَكَذَلِكَ بِهِ فَلَا يَقْضَى لِمَنْ جَلَّ، وَكَذَلِكَ الْإِنْ فِي وَسْوَءِ التَّحْلِيكِ لَا وَفَوْقَهُ زَكَاةٌ لَتَعْلَاقِهِ بَيْنَهُ التَّوَحُّلِ، وَأَلْحَا يَطْلُبُ مِنْهُ مَا فِي وَسْوَءِ

زیاده وتړیخ:-- دلیل لپاره د صاحبینو د وانی دا دي چه دې د وړ کونکي د زکاة د امر د اړخه مامور دې هره یعنی حکم ورته شوې دي د مالک جوړولو د فقیر، هره فقیر د زکاة د پیسو مالک جوړ کړي اویقیناً ده هره مامور راتگ او کړلو په هغه باندې هره فقیرني مالک جوړ کړلو نو نه به ضامن کیږي لپاره د موکل هره هغه ته دهغه پیسو تاوان ورکړي کوم چې ده په زکاة کې ورکړې وي اودا د عدم وجوب د ضمان هره ځکه چې په وس دده هره مامور کې مالک جوړول دی هره فقیر د پیسو مالک جوړ کړي نه واقع کیدل د زکاة، د امله د تعلق ددې د ادا کیدو د نیت د موکل سره هره یعنی د زکاة واقع کیدل اونه واقع کیدل د مزکې په نیت پورې منحصر دي. که هغه په کې د زکاة نیت کړې وي خو زکاة به واقع شی او که نه نې وی کړي نو نه واقع کیږي اویقیناً مطالبه به کولای شی د دې هره مامور نه دهغه څه چې وی په وس دده کې هره تملیک دي.

وَصَارَ زَكَاةُ الْمَأْمُورِ بِذِهِ دَوْرًا إِعْصَاءً إِذَا دَانَ بَعْدَ مَا زَالَ الْإِعْصَاءُ وَحَرِّ الْأَمْرِ لَمْ يَقْضَ الْمَأْمُورُ عَلَيْهِ أَوْلًا.

حل اللغة: ① الإحصاء: د حج یا عمرې کولو نه بندیز

زیاده وتړیخ:-- او اوگر څیدلو هره مامور به دې مسئله کې پشان د مامور به ذبح کولو دم احصار هره چې یوکس د حج یا عمرې لپاره احرام تړلې وي او دغه عذر د امله حج یا عمرې کولو نه بند شو نو بیا مسئله دا ده چې دې به حرم ته قربانی لیکي کله چې په حرم کې قربانی اوشی نو دې به د احرام نه آزاد کړي نو دې محصر یوکس ته او وویل چه ته زما لپاره په حرم کې د دم احصار قربانی او کړي کله چې قربانی او کړي هره مامور روسته ددې نه چې زانله شی احصار هره یعنی امر ته چې کوم عذر ووهغه ختم شی اوحج او کړي امرنوپه دغه صورت کې نه ضامن کیږي مامور هره ابره خبره ده که عالم وی هره زوال د عذر د محصر او که نه وی هره عالم.

وَلَا يَسِيءُ خِيْفَةً أَنَّهُ مَأْمُورٌ بِأَدَاءِ الزَّكَاةِ وَالْمُؤَدِّي لَمْ يَنْقُصْ زَكَاةً فَصَارَ مُخَالِفًا، وَهَذَا لِأَنَّ الْمُتَصَدِّقِينَ الْأُمَرَاعِيَّاتِ نَفْسِهِ عَنْ عَهْدَةِ الْوَجِيبِ،

زبارة وتشرح:- اودامام ابوحنيفه رحمته الله دليل دا دي چه دا **مركب** ماموردې په اداكولو د زكاة اووركړې شوي زكاة واقع نشو زكاة **مركب** چې امرپه خپله باندي زكاة وركړلو نو اوگر خيدلو **مركب** ماموردې مخالفت كوكي **مركب** حكم د آمرته اودا **مركب** مامورد خپل امر د حكم مخالفت اوكرلو **مركب** خكه چې مقصود د حكم نه **مركب** امر ورته د زكاة وركولو حكم كوي ويستل د نفس خپل وي د ذمه واري دوجوب نه **مركب** يعنې امرچه وكيل ته حكم كوي ددي لپاره چې زما غاړه لنډيز شي

لِأَنَّ الظَّاهِرَ أَنَّهُ لَا يَلْتَزِمُ الظَّنَّ الْأَلِفَ فَمَنْ عَصَى، وَهَذَا الْمُتَصَدِّقُ حَصَلَ بِأَدَائِهِ وَعَصَى أَدَاءَ الْمَأْمُورِ عَنْهُ فَصَارَ مَعْزُولًا عِلْمًا وَلَمْ يَعْلَمْ إِلَّا أَنَّهُ عَزَلَ حَكْمِي.

ژباړه وتشرح:- خكه ښكاره خبره ده دا ده چه ده **مركب** نه دي لازم كړي **مركب** خپل ځان باندي ضرر **مركب** د وكيل په ذريعه دخپل مال زكاة وركوي نو دا خوامرته نقصان دي خكه چې دهغه په مال كې كمې راځي نو دده دي نقصان ته غاړه كيځودل نه دي مگر لپاره د دفع كولو دبل ضرر **مركب** ضرر دزكاة نه وركولو گناه ده يعنې امر وكيل ته دخپل مال د زكاة وركولو حكم ددي لپاره كړي دي چه دزكاة نه وركولو كومه گناه په ما باندي راځي چه زه دهغه نه خلاص شم اودا مقصود **مركب** دگناه نه دده غاړه خلاصيدل دي ادا شوي ادا كولو د زكاة دده **مركب** يعنې امرچه په خپله دخپل مال زكاة وركولو په هغې باندي دده غاړه لنډيز شوي نو اوگر خيدلو **مركب** معزول **مركب** ادا كولو د زكاة نه كه ده ته علم وي **مركب** امرچه خپله زكاة وركړې دي اوكه نه، **مركب** دواړو صورتونو كې دي ضامن دي خكه چې دا **مركب** كول د امر زكاة لره په خپله باندي **مركب** معزوله كول دي حكمي **مركب** امرچه امر د معزوله كولو صراحت نه دي كړي خوچه ده په خپله دخپل مال زكاة وركولو نو ده مامورد ادا كولو نه معزول كړي

وَأَمَّا دَمُ الْإِحْصَارِ فَقَدْ قِيلَ هُوَ عَلَى هَذَا الْإِخْلَافِ، وَقِيلَ يَنْتَهَبُ اقْرَأْ، وَجَبَّ أَنْ الدَّامِ لَيْسَ بِوَاجِبٍ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ يُمْكِنُ أَنْ يَصْبِرَ حَتَّى يُزِيلَ الْإِحْصَارَ، وَيَقِي مَسْأَلَتَنَا الْأَدَاءَ وَاجِبًا فَاعْتَبَرْنَا الْإِسْطَاطَ مَقْصُودًا فِيهِ دُونَ دَمِ الْإِحْصَارِ.

زبارة وتشرح:- اوهرچه دم الاحصار ده **مركب** او صاحبينو رحمته الله هغې باندي قياس كړي دي نو ونيلى شوي دي چه هغه مسئله هم په دي اختلاف باندي ده **مركب** نومقيس عليه هله حجت وي چه هغه اتفاقي وي اوچه هغه هم اختلافي شوه نومقيس عليه صحيح نشوه خكه چې خصم خوپه هغه وخت كي قانع كيږي چه مقيس عليه ده ته داسي څيز بيان كړي چه دخصم په نيزهم مسلم وي نو دا د صاحبينو مقيس عليه نه انكارې خواب شوي او ونيلى شوي دي چې فرق په مينځ د دواړو كي **مركب** مسئله دزكاة اومسئله د احصار ده **مركب** توپير دي اوچه دفرق دا ده چه دم نه دي واجب په ده **مركب** باندي خكه چې ممكن دي دده **مركب** لپاره چې صبر او كړي **مركب** په حالت دحصار كي **مركب** تردې چې زائله شي احصار **مركب** يعنې دده عذر ختم شي اوجح او عمره او كړي **مركب** اوپه مسئله زموږ كي **مركب** مسئله دزكاة ده ادا كول **مركب** دزكاة **مركب** واجب شوي دي **مركب** په هر صورت كي **مركب** نومعتبر شو ذمه فارغه كول **مركب** ادا كول **مركب** مسئله دزكاة نه په دي دي **مركب** مسئله دزكاة كي نه په دم الاحصار كي **مركب** خكه چې هلته د وجوب د ساقط كيدو امكان موجود دي نو قياس صحيح نشي

قَالَ (وَأَذَانُ أَحَدِ الشُّكَاةِ وَخُصْمٍ لِصَاحِبِهِ أَنْ يَتَّقِيَ جَارِيَةً لَهَا مَا لَقَعَ لَهَا مِنْهُ بِغَيْرِ شَيْءٍ وَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، (۱))

ژباړه وتشرح:- فرماني **مركب** ابو الحسين قدوري رحمته الله اوكله چې اجازت او كړي يود متفاوضينو نه انډيوالان

(۱) القول الرابع هو هذا قول الإمام رحمته الله كذا في فتح القدير (۱۵۱۵) ورد المحتار (۳۸۵۳) وكنز (ص ۴۰۴) نقلًا عن القول الرابع (۵۱۹) -

خپل ته چې واخلی ددغه ملگري د مال مشترک نه یوه وینځه اوو طی کوی هغه «وینځه» نو هغه «انډیوالان» او کړلو «ادا کارچه وینځه» نې واخستله نو دغه وینځه شوه دده «مشتري» لپاره بغیر دغه څیز «یعنی دغه وینځه په مفت کی ده ته ملاؤ شوه» په نیز دامام ابو حنیفه.

وَقَالَا: يَزُجُّ عَلَيْهِ يَنْصِفُ الثَّمَنِ لِأَنَّهُ أَدَّى دَيْنًا عَلَيْهِ خَاصَّةً مِنْ مَالٍ مُشْتَرَكٍ فَيَزُجُّ عَلَيْهِ صَاحِبُ بَنْصِبِهِ كَمَا: شَرَاءُ الظَّاهِرِ وَالْكَسْوَةِ

ژباړه وتریخ:- او فرمائی صاحبین یې واخلی به «ملگري» دهغه «مشتري» نه نیمې روپی څکه چې «مشتري» ادا کړلو پور چې وو په ده «مشتري» باندې په خصوصیت سره «څکه چې دویځې نه فائده دې واخلی او ادا نې کړلو» دا پور د مال مشترک نه نواخلی به د ده «مشتري» نه انډیوال دده «مشتري» برخه خپله «مثلاً په زر روپی نې وینځه اخستی وی نو ښځه سوه روپی دده دخپلې برخې شوې او پښځه سوه دده د شریک د حصې نه شوې خو چونکه دویځې نه فائده صرف مشتری واخلی او هغه سره په دغه وینځه کې څوک شریک نشته نو چونکه ده د مشترک مال نه وینځه اخستی ده نو شریک به د مشتری نه خپله برخه واخلی چه پښځه سوه روپی دی لکه څنگه چې په اخستلو د خوراک او څک کي دی «یعنی که یو شریک د مال مشترک نه دخپل اهل و عیال لپاره دخوراک څیز یا جامې واخستلې نو خپل شریکوال ته به دهغې قیمت ورکوی څکه چې د اهل و عیال خرچه خویه ده باندې لازم ده دده په شریک باندې نه ده لازم»

(وَهَذَا) لِأَنَّ أَلِيكَ وَأَقْرَبُكَ خَاصَّةً وَالثَّمَنِ عَقَابِلَةَ أَلِيكَ.

ژباړه وتریخ:- اودا «چه ده هغه پور ادا کړلو کوم چې خاص په ده باندې وو» څکه چې ملک «چه په وینځه راغلې دي» هغه واقع شوي دي د ده «مشتري» لپاره په خصوصیت سره دده د شریک په وینځه کي برخه نشته او روپی وی په مقابل د ملک کي «نوجه په وینځه باندې دچا ملکیت راخی په هغه باندې به دهغې قیمت واجب وی»

وَلَهُ أَنْ الْحَاجَةَ دَعَلَ فِي الشَّرِكَةِ عَلَى الْبَقَا جَزَاءً عَلَى الْمُقْتَضَى الشَّرِكَةِ إِذَا هُمَا لَا يَمْلِكَانِ تَغْيِيرَهُ فَالشُّبْهَ حَالٍ عَدَمِ الْأُذُنِ

ژباړه وتریخ:- او دده دامام ابو حنیفه یې لپاره دلیل دا دي چه وینځه راغلې ده په «معامله د» شرکت کي یقیناً «او ورکړي دي مشتری قیمت دهغې د مال مشترک نه نو دده شریک وال به دده نه دهغې قیمت نه غواړي لکه څنگه کړی مشتری قیمت دهغې د مال مشترک نه نو دده شریک وال د مشتری نه د خپلې برخې د پیسو مطالبه نشی کولی چه ده ورته د چې په هغه صورت کي شریک وال د مشتری نه وی کړي او یو شریکوال وینځه واخلی اودا وینځه په شرکت کي راغلې ده د امله وینځې اخستلو اجازت نه وی کړي او یو شریکوال وینځه واخلی اودا وینځه په شرکت کي راغلې ده د امله جاری والی نه په مقتضی د شرکت «څکه چې په شرکت مفاوضه کي د طعام او جامونه علاوه کوم یو څیز په مال مشترک باندې واخستی شی هغه به مشترک حسابیږي او وینځه د طعام او جامو په حکم کي نه ده څکه چې وینځې ته داسې اړتیا نه وی لکه څنگه چې خوراک او جامونه وی» څکه چې دا دواړه «شریکان» مالکان نه دی دبدلولو ددي «مقتضی د شرکت چې شرکت پاته وی او دهغې مقتضیات دي دوی نه برابر وی» نومشابه شو «دا صورت د اجازت» حالت د نه اجازت سره «یعنی دا داسې شوه لکه چې مشتری د خپل شریکوال د اجازت نه بغیر وینځه اخستی وی»

ظَهَرَ أَنَّ الْأُذُنَ تَقْتَضِي هَبَ كَسْبِهِ وَنَهَى الْأَنْ الْوُطْءَ لَا يَحِلُّ إِلَّا بِالْمِلْكِ، وَلَا وَجْهَ إِلَى الْإِثْبَاتِ بِالنَّهْيِ لِأَنَّ هَذَا مَقْتَضَى الشَّرِكَةِ فَالْإِثْبَاتُ بِالْهَبِ الْقَائِلُ فِي هَذِهِ الْأُذُنِ

ژباړه وتریخ:- «نور ځکه چې دا اجازت د عدم اجازت پشان شو نو بیا خو پکار دا وه چه وینځه مشترکه وه او د مشتری لپاره هم دهغې نه فائده اخستل جائز نه وو خوداسي نه ده نو ددې خواب دا دي «البته دومره ده چې اجازت متضمن دي بخلو د حصې خپلې ده «مشتري» ته څکه چې وطی «دوینځې» نه حلالیږي

مگر به ملک سره د هغه واطی په هغې باندې ملک وی او نشته څه لار ثابتولو ددې د جواز د وطی د پاره په بیع سره یعنې په عقد شرکت کې یو مشتری وینځه واخلي. نو ده لپاره د هغې سره وطی کول جائز نه دی ځکه چې ده سره په کې بل شریکوال شته. او که مونږ دا اوايو چه په دې وینځي دې صرف د مشتری ملک وي نو داسې صحیح نه دي. د هغه امله چې موږ بیان کړه چې دا د یوشریک په خصوصیت سره په مبیع باندې ملکیت راتگ. چه دده د شریک برخه په کی نه وی مخالف دې د مقتضی د شرکت د مفروضه سره نوموړ ثابت کړو. دا جواز د وطی په هبه سره په ضمن د اجازت کې یعنې هرکله چې یوشریک خپل شریکوال ته اوونیل چه تاته د وطی کاوه لپاره د وینځي اخستلو اجازت دې نودا داسې شوه. لکه چې هغه ورته اووانی چه په مشترکه مال کې وینځه واخله. اوزما په برخه کې چې څه قیمت راشی. هغه درته ما بخلي دی.

يُؤَلِّفُ النَّعَامَ وَالْحَيَوَانَ أَنْ ذَلِكَ مُنْتَلَى عَنْهَا لِلْعَوْنِ وَتَقْبَعُ الْبَالِكُ لَهُ غَاثَهُ بِنَفْسِ الْعَدُوِّ كَانَ مُؤَيَّدًا دَبَّتْ عَلَيْهِمْ مِنْ مَالِ الشَّرِكَةِ. وَفِي مَا لَبِثْنَا أَقْصَى دَبَّتْ عَلَيْهِمُ الْبَالِكُ

ژانده و تړون: په خلاف د طعام او جامو (يعنې په شرکت مفاوضه کې دخپل اهل و عيال لپاره دخوراک څه څيز يا جامې واخلې. نو دا به په شريکه کې نه حسابيږي. بلکه دهغې قيمت به په هريوکس باندې راځي) ځکه چې ددې څيزونو استثنی شوي ده د امله د اړتيا نه نو واقع کيږي ملک دده (مشتري) لپاره په خصوصيت سره (چې دده د شريک برخه ورسره نه وي) صرف په عقد (شرکت) سره نوکيږي (مشتري) ادا کونکې دهغه پور چې وو په ده (مشتري) باندې دمال د شرکت نه (نوځکه به د مشتري شريک د مشتري نه د هغه پيسو مطالبه کوي. په کوموچه مشتري دمال مشترک نه دخپل ځان لپاره طعام او جامې اخستې وي) او په مسئله زمور کې (چې د وينځي اخستلوده) ده (مشتري) ادا کړلو هغه پور چې وو به دې دواړو شريکينو دهغه امله چې موږ بيان کړله (چې دا وينځه په مال مشترک کې راغلي ده)

(وَلْيَايْمُ إِنِّي أَخَذْتُ النَّفْسَ أَتَمًّا شَاءَ) بِالْإِثْقَابِ لِأَنَّهُ دَيْنٌ وَجَبَ بِسَبَبِ الْبَيْعَارَةِ وَالْفَوَاضَةُ تَفَعُّلَتْ كَقَوْلِهِ نَصَرَكَ اللَّهُ غَالِمًا
وَالْكِسْوَةُ.

ژباړه وېتړیچ - او جائز دی لپاره د خرڅونکي **﴿چه چا پرې وينځه خرڅه کړې وي﴾** چې واخلی قیمت د هر يو شريك نه چې نې خوښه وي په اتفاق سره **﴿په مينځ د ټولو امامانو﴾** څکه چې دا **﴿قيمت د وينځې﴾** پور دې چې واجب شوي دي په سبب د تجارت او شرکت مفاوضه متضمن وي وکالت لره **﴿پوره کله چې يوکس وينځه واخستله نوپه نيمه وينځه کي دې اصيل شو اوپه نيمه کي دخپل شريك دارځه وکيل شئ﴾** او اوگر خيدلو **﴿حکم د وينځې چې اخستي شوي وي لپاره دوطی په اجازت د شريك﴾** پشان د خوراک د خيزونو او جامو **﴿چه يوشمړتی دخوراک ځواک يا جامي په مشترک مال کي واخستې شي نو دطعام او جامو خرڅونکي په شريکيتونکي دهر يوه د خپل پور مطالبه کولی شي﴾**

كِتَابُ الْوَقْفِ:

مذہب کتاب مذہب وقف مذہب بیان کی ہے دی۔

قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لَا يُؤْتَمَلُ مِلْكُ الْوَقْفِ إِلَّا أَنْ يَتَّخِذَهُ الْعَامِلُ أَوْ يُعْلَقَهُ بِمَوْجِبَةٍ يَقُولُ إِذَا مِتُّ فَقَدْ وَقَّعْتُ ذَارِي عَسَى كَذَا. وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ يَقُولُ يَلِكُ مَجْرَدُ الْقَوْلِ. وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يُؤْتَمَلُ حَتَّى يَقَعَلَ لِلْوَقْفِ وَكُلًّا وَنُسْخَاهُ (أَيْ) بِاللُّغَةِ (۱) يُلَقَّعُ مَوَاقِفَ كَذَا

حل اللغه: ① يعلق معلق كوى ② مجرد ص ف

ٺٺاڊه وٽرڃي... فرماني ملي دي امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ نه زائله ڪيڙي ملڪ د واقف د وقف خيزنه مگر د جي حڪم اوکري په دي **«واقف»** باندې حاڪم اوياء معلق ني کري په مرگ خپل پوري **«واقف»** چي ووايي کله چي **«واقف»** نوما وقف ڪري دي کور خپل د فلاڻي کار لپاره اوفرماني امام ابو يوسف رحمۃ اللہ علیہ زائله ڪيڙي ملڪ دده

ملوك وقف خيزنه صرف په وينا دده هره داسې اوواني. ماخپل دا خيزوقف كړې دي هه افرماني امام محمد عليه السلام نه زائله كيږي هه ملك دواقد دوقف نه تردي چې اوگر خوي دوقف شي لپاره متولي احواله شي كړي هغه هه متولي ته

قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: الْوَقْفُ لِقَاءُ هُوَ الْحُسْنُ تَقُولُ وَقُلْتَ الدَّائِبَةُ وَأَوْقَفْتُهَا بِعَمَتِي. وَهُوَ فِي الشَّرْعِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ: مَنْ مَنَعَ عَلَى مِلْكٍ الْوَقْفَ وَالْتَصَدَّقَ بِالنَّفْعَةِ عَيْنُ زِلَّةِ الْعَارِيَّةِ.

هل اللغة: ① التصدق: صدقه كول ② الحبس: بندول ③ المنفعة: فائده

زياده وشریح:- فرمانيلى دى هه صاحب دهدايد هه وقف په لغت كي بنديدل دي. ته واني ما وقف كړې دي حيوان (خاروي) اوزه وقف كوم دا هه خاروي دواړه په يوه معنى دي. اودا هه وقف هه په شريعت كي په نيز دامام ابوحنيفه عليه السلام بندول د يوزات ديوخيزدي په ملك د واقف پورې، هه معنى د وقف خيزذات د واقف دملكيت نه نه اوخي هه اوصدقه كول په فائده دهغي باندې هه معنى دوقف خيزذات نه چې كومه فائده اخستي شي. واقف هغه فائده وقف كړې هه په شان د عاريه هه خكه چې په عاريه كي عاريه د خپل مالك وي. خودومره وي. چه هغه چې چاته په عاريه وركړې وي. نوهغه ته نې دهغي نه د فائدي اخستلو اجازت كړې وي هه

الْمَنْفَعَةُ مَعْدُومَةٌ فَإِنَّ تَصَدَّقَ بِالنَّفْعِ وَلَا يَصِحُّ، فَلَا يَجُوزُ الْوَقْفُ أَصْلًا عِنْدَهُ، وَهُوَ الْمَقْطُوعُ فِي الْأَصْلِ. وَالْأَصْلُ أَنَّهُ جَائِزٌ عِنْدَهُ إِلَّا أَنَّهُ غَيْرُ لَازِمٍ عَيْنُ زِلَّةِ الْعَارِيَّةِ.

زياده وشریح:- بيا ونيلى شوى دى چې نفع هه وقف خيزنه موجود نه وي هه خكه چې منفعت خو يو غير محسوس خيزدي. په ظاهر كي څه وجود نه لري هه اوصدقه كول دمعدوم هه غير موجود خيزنه نه صحيح كيږي. نوجانز نشووقف بيخي هه خكه چې وقف دمنفعت كيږي. اومنفعت په خارج كي موجود نه دي. نووقف صحيح نشو هه او دا هه قول دعدم صحت د وقف هه ليكلي شوي دي په مبسوط هه كتاب هه كي خواص قول دا دي. چه دا هه وقف هه جائزدي په نيز دده هه امام ابوحنيفه عليه السلام مگردومره ده چې غير لازم دي هه معنى كه يوخيزوقف كړي. نوپه ده باندې لازم نه ده. چه دغه خيز مخامخا دخپل تصرف نه اوباسي. اومنفعت نه شي لاس اووښي هه په شان دعاريه هه خكه چې عاريه كي عاريه دمالك د ملكيت نه نه اوخي. اوهر وخت ترې خپل خيزواپس اخستي شي هه

وَعِنْدَ هَذَا حَسِبْتُ الْعَيْنَ عَلَى كُلِّ مِلْكٍ لِلَّهِ تَعَالَى قَوْلُكَ مِلْكُ الْوَقْفِ عَنْهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَلَى وَجْهِ تَعْدُومَتِ الْمَنْفَعَةِ إِلَى الصَّادِ قَوْلًا وَلَا يَسَاسَ وَلَا يُهَبُّ وَلَا يُورَثُ. (١) وَاللَّفْظُ يَنْتَظِعُ بِهِمَا وَالزَّجْرُ بِهِمَا بِالذَّلِيلِ

زياده وشریح:- اوبه نيز دصاحبينو هه وقف هه بندول د ذات ديوخيزدي په حكم د ملكيت دالله تعالى نوزائله كيږي ملك د واقف هه وقف نه اومتقل كيږي دغه ملكيت هه الله تعالى ته هه والله تعالى ته د ملكيت منتقل كيدو مطلب دا دي. چه په دي باندې احكام داسې مرتب كيږي. چه لكه خنكه يوخيزدچا ملكيت وي. اوبه دغه خيز باندې كوم احكام مرتب كيږي. دغه شان چې يوخيز دالله تعالى په نوم وقف شي. نوپه هغي باندې به هم داسې احكام مرتب كيږي. لكه چې دغه خيز دالله تعالى وي. ورنه په حقيقت كي خواره هرڅه دالله تعالى دي هه خويه داسې طريقه چې راجع وي فائده دهغي هه وقف خيزنه بندگانوته هه خكه چې الله تعالى خود څه محتاج نه دي. اونه هغه ته ديوخيز په مملوك كيدو باندې څه فائده رسي. څكه چې په حقيقت كي خودا هرڅه دالله تعالى دي هه نولازم به وي وقف هه وفائده د لزوم به دا راوخي. چه نه به خرخولي شي. اونه به هه چاته هه هبه كولاى شي اونه به په ميراث كي اوږې شي. اولفظ د وقف شاملېږي

(١) القول الراجح هو هذا قول الصحابين رضي الله عنهم كذا في فتح القدير (٤٢٣١٥) والكفاية (٤٢١١٥) ورد المحتار (٣٩٢١٣) والهندي (٣٥٠١٢) و خلاصة الفتاوى (٤٠٨١٤) نقلًا عن القول الراجح (٥٢٠١١) -

دواړو مذهبه ته ملاکه وقف د واقف د ملکیت نه اوځی. لکه څنگه چې د صاحبینو مذهب دې. نوهم ورته وقف ونبلی شی. اوکه د واقف د ملکیت نه نه اوځی. لکه څنگه چې د امام ابوحنیفه (رح) مذهب دې. هم پرې د وقف اطلاق صحیح کیږي. نوهرکله چې لفظ د وقف دواړو موقوفو ته گډ دې. اود دواړو مذاهبنو ټولنې په لفظ د وقف باندې دخپلې مدعا لپاره استدلال کولې شی. نو ترجیح به راځی په دلیل سره. ځکه د چا دلائل زیات راجح وی. دهغه قول به معتبر وی.

هَذَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حِينَ أَرَادَ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِأَرْضٍ لَهُ لَقِيَ عُمًّا: تَصَدَّقْ بِأَرْضِكَ لَا يَسَاءُ وَلَا يُوْرْتُ وَلَا يُوهَبُ (١)

زیاده وتړیخ. - دصاحبینو لپاره دلیل قول د نبی ﷺ دې په کوم وخت کې چې اراده اوکړله حضرت عمر ؓ چې صدقه کړی هغه مخکې چې شمع ورته ونبلی شو. اودخپیر په مال غنیمت کې دده په برخه کې رسیدلې وه. دا نبی ورته اوفرمانیل. صدقه کړه ددې لزمکې اصل چې د روستو دپاره نه خرڅولې شی اونه په میراث کې اوپرې شی اونه هبه کولای شی. ښو د دې حدیث نه معلومه شوه. چه په وقف کولو سره وقف خیر دسې د ملکیت نه اوځی.

وَلَا تَحَاجَّةُ مَآئَةٍ إِلَى أَنْ يَلْزَمَ الْوَقْفُ مِنْهُ لِيَصِلَ ثَوَابُهُ إِلَى عَمَلِ الدَّوَامِ، وَقَدْ امْكَنَ دَفْعُ حَاجَّتِهِ بِإِسْقَاطِ الْمَلِكِ وَجَعَلَهُ لِلَّهِ تَعَالَى. إِذْ لَهُ تَطْيِيرُ فِي الشَّرْعِ وَهُوَ السُّجْدُ وَيُجْعَلُ كَذَلِكَ. ذَلِكَ وَالْبَلْكَ

زیاده وتړیخ. - اوله دا چې حاجت پریوتې دې دواقف ته چې لازم شی وقف دده دارخه. اویا په کې واپسی نه کیږي. دې لپاره چې رسی ده دواقف ته ثواب دهغه دوقف. همیشه لپاره دپس دمرگ نه هم چې خلک ترې فائده اخلي. اویقیناً ممکن دی حاجت پوره کول دده دواقف، چه همیشه لپاره ده ته ثواب رسی. په ختمولو د ملکیت دده دواقف اوگرځولوددې دملکیت. دالله تعالی لپاره یعنې هله به ده ته همیشه لپاره د وقف ثواب رسی. چه دغه خیزدده د ملکیت نه اوځی. اودالله تعالی په ملکیت کې داخل شی. ځکه چې ددې لپاره ځه یوخیزد بنده د ملکیت نه خارج شی. اودالله تعالی په ملکیت کې داخل شی. شته نظیره شریعت کې او هغه جومات دې، ځکه چې جومات دالله تعالی کور وی. دچا ملکیت نه وی. نو اوبه گرځولې شی. دوقف هم دغه ډول ملاکه څنگه چې جومات وی.

وَأَمَّا خِيفَةُ قَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا حَسَ عَنْ قَرَابِضِ اللَّهِ تَعَالَى} (٢) "وَعَنْ مُرَيْمَ: جَاءَ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِبَيْتِ الْحَبِيبِ (٣)"

زیاده وتړیخ. - اودابوحنیفه لپاره دلیل قول د نبی ﷺ دې چې نشته حبس په فرائضو دالله تعالی کې دحبس دې ته وائی. چه دمړی دمرگ نه روسته دهغه میراث دتقسیمولو نه بند کړې شی. عالمانو دا حدیث د جاهلیت په یوه عقیده باندې حمل کړې دې چه په دې حدیث کې د دغه عقیدې رد دې. هغه دا چې په جاهلیت کې به خلک وبخیره، سانبه اوحام وقف کړی وی. په دې باندې به نې هیڅ کارنه کولو. اودمړی دمرگ نه روسته به هم دهغه دمړی وارثانوته نشو ورکولې. نوښی. په هغې باندې رد اوکړلو، اودفرائضو نه مراد میراث دې مطلب دحدیث دا دې چه کله څوک وفات شی. نومیراث به په وارثانو کې تقسیمولې شی. داسې نه ده چې میراث موقوف کړې شی. اودویش نه بند کړې شی. اوبه وقف کې بندول د میراث دې ځکه چې یو مړی خپل ملکیت وقف کړلو نودده وارثان هغه نشی تقسیمولې. اودشریح نه نقل دی.

(١) أخرجه البخاری فی الوصایا باب ۲۲ وأبو داود فی الوصایا باب ۱۳ رقم ۲۸۷۸ والترمذی فی الوقف والنسائی فی الإحباس باب ۲ رقم ۳۳۶۵ (ابن ماجه فی الصدقات باب ۴ رقم ۱۳۹۶).

(٢) من حدیث ابن عباس ؓ أخرجه الدارقطني فی سننه (۶۸۱۴).

(٣) چه ابن ابی شیبه فی مصنفه والبيهقي فی السنن الكبرى (۲۶۹۱۶) رقم (۱۱۹۱۰) نصب: (۷۳۳۱۳).

غلطه ده. ځكه چې غلام آزاد شى. نودمولى د ملكيت نه اووتلو. اودبل چا په ملكيت كې داخل نه وى. نوددې نه خواب كوو چې په خلاف د غلام آزادولو، ځكه چې دا ﴿ازادول﴾ خولاكت ﴿يعنى﴾ د مملوكيت د صفت ساقط كول دي. ﴿اوصاحبين﴾ چې دا فرمانى. چه وقف د واقف دملكيت نه اووتلو. اودالله تعالى په ملكيت كې داخل شو. اوبيا نې ددې لپاره مقيس عليه جمات خودلې وو. چې جمات دالله تعالى كور دي. اوبه بنديگانوكي پرې دچا ملكيت نشته. نوامام ابوحنيفه ؓ دهغې نه خواب كوي. چې په خلاف د جمات په دې قياس صحيح نه دي. ځكه چې دا ﴿جمات﴾ گرځولې شوې دې خالص دالله تعالى لپاره اوددې وجې په دې خالص دالله تعالى لپاره گرځولې شوې. بنده ته په كې دتصرف هيڅ حق نشته. او ﴿جائز﴾ دى نفع اخستل ددې ﴿جمات﴾ نه ﴿دهيڅ چا دپاره، تردې چې كوم خيزدجمات دزمكې نه حاصلېږي. هغه به هم په جمات باندې خرچ كولې شي. اوبه دې ځانې كې په مسئله د وقف دپه نه دې ختم شوې حق د بنده ددې ﴿وقف﴾ نه ﴿ځكه﴾ چې واقف كوم شى وقف كړى. مثلاً زبد د خلگو لپاره يوه مسافرخانه وقف كړله. نودې په خپله هم په هغې كې شپه كولې شى. اواوسيدې شى. ځكه چې دده حق ترې بيخي ختم شوى نه دي.

قَالَ رَبُّنَا اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ فِي الْكِتَابِ: لَا يُؤْتَلُكَ مَلِكٌ الْوَاقِفُ إِلَّا أَنْ يَتَّكِمَ بِهِ الْحَاجِمُ أَوْ يُلْقِيَهُ بِمَوْتِهِ، وَهَذَا فِي حُكْمِ الْحَاجِمِ صَحِيحٌ، لِأَنَّهُ قَضَاؤُهُ مُتَّبَعٌ بِهِ،

ژباړه وتسريح:- فرمانى ﴿ممنصف﴾ فرمانى ﴿صاحب دقدورى﴾ په كتاب ﴿قدورى﴾ كې چې نه زائله كيږي ملك دواقف ﴿وقف نه﴾ مگردا چې حكم او كړې په دې ﴿وقف﴾ باندې حاكم ﴿وقاضى﴾ د حكم صورت به دا وى. چې زېديوخيزوقف كړلو. اويوكس نې پرې متولى مقرر كړلو. اوددې وقف نه روسته بيا د متولى نه د وقف د واپسې مطالبه كوي. نوهغه د وركولو نه انكاراوكړي. اوجگړه قاضى ته لاره شى. اوقاضى د وقف فيصله او كړې اويا نې معلق كړې په مرگ خپل پورې ﴿يعنى﴾ واقف داسې اووانى. چې دا خيزدې زما د مرگ نه روسته وقف وي. اودا ﴿خبره﴾ په حكم د حاكم كې صحيح ده. ﴿يعنى﴾ وقف هله صحيح كيږي. چه حاكم د وقف حكم او كړې ځكه چې دا ﴿حكم دحاكم﴾ فيصله ده په يوه مجتهد فيه مسئله كې ﴿ځكه﴾ چې د امامانويه كې اختلاف دي.

أَمَّا فِي تَعْلِيلِهِ بِالْمَوْتِ فَالصَّحِيحُ أَنَّهُ لَا يُؤْتَلُكَ مَلِكُهُ إِلَّا أَنَّهُ تَصَدَّقَ بِمَا فِيهِ مَوْئِدًا أَقْبَرُ مِنْ مَوْئِدِ الْوَصِيَّةِ بِالنَّفَائِزِ مَوْئِدًا أَكْبَرُ،

حل اللغة: ① مؤيد: همیشه لپاره

ژباړه وتسريح:- هر چه په اړه ده تعليل كې په وقف معلق كړى. په مرگ پورې، ﴿نود دده دمرگ نه روسته د وقف نه دده ملك زائله كيږي﴾ توصيح قول دا دي. چه نه زائله كيږي مگردا چې صدقه به كولاى شى په منافعو ددغه ﴿وقف﴾ همیشه لپاره ﴿يعنى﴾ دامام ابوحنيفه ؓ نه چې نقل دى. چه يوسرې وقف په خپل مرگ پورې معلق كړى. نوچه كله دي مرشى. دغه خيزدده د ملكيت نه اووتلو. نوپه دې روايت كې مشانخو اختلاف كړې دي. چا فرمائيلې دي. چه دا قول صحيح دي. اوچا فرمائيلې دي. نوچه دا قول صحيح نه دي. بلكه صحيح قول دا دي. چه په مرگ سره هم د واقف ملكيت د وقف نه نه زائله كيږي. البته دا ده چې ددغه وقف منافعو به همیشه لپاره صدقه كولې شي. نو اوگرځيدلو ﴿دا وقف﴾ پشان د وصيت د منافو همیشه لپاره ﴿يعنى﴾ چې يوكس دا وصيت او كړى. چه زما د مرگ نه روسته به زما د فلاتى كوركرايه همیشه لپاره زېدچه يواجبى سړې وي. هغه اخلى. نولازميږي ﴿يعنى﴾ څنگه چې د چا لپاره دخپل خيزد منافعو وصيت صحيح كيږي. دغه ډول دمرگ نه روسته چې د وقف كوم منافعو وي. دهغې وقف هم صحيح كيږي.

وَالْمُرَادُ بِالْحَاجِمِ الْمَوْتِ، فَأَمَّا التَّحَكُّمُ فِيهِ بِغَيْرِ اخْتِلَافٍ النَّفَائِزِ.

زبانہ و تشریح:- او مراد د حاکم نه مرکوم چي صاحب د قدوری په متن کي ذکر کړې دې مولی مریه تشدید د لام سره دې مریعنی هغه کس چي بادشاه ورته د قضاء کار په حواله کړې وی او هرچه محکم مریه تشدید د کاک سره دې مریعنی هغه کس چي په یوه خاصه واقعہ کي ورته بادشاه د فریقینو په رضا سره د فیصلې کاوه اختیار ورکړې وی نو په دې محکم کي اختلاف د مشانخو دې مریعنی د بعضې مشانخو په نيزده په فیصله باندې حکم نه لازمیږي. اود بعضې مشانخو په نيزده د حکم نافذ دې اود نفوذ قول زیات صحیح دې دغه ډول په لنډیز کتاب کی دی.

وَأَوْقَفَ فِي مَرَضٍ مَوْتَهُ قَالَ الطَّحَاوِيُّ: هُوَ عَزْلَةُ الْوَصِيَّةِ بَعْدَ النَّوْبِ. وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ لَا يَزِمُهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، وَعِنْدَ هَاشِمٍ يَزِمُهُ إِلَّا أَنَّهُ يَغْتَبِرُ مِنَ الثَّلَاثِ وَالْأَوْقَفَ فِي الصِّحَّةِ مِنْ جَمِيعِ الْمَالِ،

زبانہ و تشریح:- او که چیرته وقف ئې او کړلو په مرض دمرګ خپل کي مریعنی چي په کوم مرض کي دې وفات کیدلویه هغه بیمارئ کي ئې خپل یوڅیز وقف کړلې نو فرمانیلې دی امام طحاوی ښه دا په پشان د وصیت دې روسته د مرګ نه مریعنی لکه څنگه چي په مرض الوفات کي څوک وصیت او کړي. نو هغه په ده باندې لازم دې دغه ډول که په مرض الوفات کي یوڅیز وقف کړي. هغه هم لازم دې دې خوصیح قول دا دې چه دا د الوقف نه لازمیږي په الوقف باندې په نيزد امام ابوحنيفه ښه اوبه نيزد صاحبینو ښه لازمیږي په ده د الوقف باندې د دغه وصیت البته دومره ده چي معتبر به وی دغه وقف د دریمې برخې نه مریه مرض الوفات کي او ووصف صحیح کيږي په زمانه د صحت کي د واره مال نه.

وَأَذَاكَانَ الْبَيْتُ يَزُولُ عِنْدَهُمَا يَزُولُ بِالْقَوْلِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ يَمُوتُ زَالَةً الْإِعْتِقَاقُ لِأَنَّهُ إِسْقَاطُ الْمِلْكِ.

زبانہ و تشریح:- او کله چي ملک د الوقف زانله کيږي په نيزد صاحبینو ښه نو بیا د ملکیت په زوال کي د صاحبینو ښه اختلاف دې تفصیل ئې دا دې چه زانله کيږي د ملکیت د وقف نه په قول سره د بیس چي دا اووانی ما دا څیز وقف کړې دې نود دغه څیز نه دده ملکیت ختم شو او دا د ملکیت په صرف قول سره دې قول د امام شافعی ښه دې پشان د آزادولو مریعنی چي مولی خپل غلام ته اووانی ته آزاد ئې نوصرف په دې قول سره هغه آزاد شو. اود مولی ملکیت ختمیږي. نود دغه ډول په وقف کي هم چي صرف د وقف الفاظ اووانی نودده ملکیت ختم شو ځکه چي دا د اعتاق ساقط کول دملک دې چه د مولی ملک ترې ختم شی.

وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لَا يَزِيدُ مِنَ التَّسْلِيمِ إِلَى الْمُتَوَلَّى لِأَنَّهُ حَقُّ اللَّهِ تَعَالَى، وَأَمَّا يَثْبُتُ فِيهِ فِي مَنِ التَّسْلِيمُ إِلَى الْعَبْدِ.

هل اللغة: ① التسليم سيارل ② المتولى ذمه وار

زبانہ و تشریح:- اوبه نيزد امام محمد ښه ضروری دې حواله کول د الوقف څیز متولی د منتظم ته مریعنی داسې کس ته چي هغه د دغه وقف ذمه وار وی ځکه چي دا د الوقف حق د الله تعالی دې اوبقینا ثابتیږي د دغه حق د الله تعالی په دې د الوقف کي په ضمن د حواله کولو کي بنده ته مریعنی کله چي بنده ته وقف حواله کړې شی. نود دې په ضمن کښې الله تعالی ته ملکیت ورکول کيږي. لکه څنگه چي یوکس نکاح اوکړي نود نکاح په ضمن کي په خاوند باندې د ښځې نان نفقه هم ثابتیږي.

لَأَنَّ التَّحْلِيكَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَهُوَ مَالِكُ الْأَشْيَاءِ لَا يَتَقَوَّى مَقْصُودًا، وَقَدْ يَكُونُ تَبَعًا لِقَوْلِهِ قَبْلَهُ قَوْلُهُ قَوْلُ مُؤَلِّئِ الزَّكَاةِ وَالصَّدَقَةِ

زبانہ و تشریح:- ځکه چي مالک جوړول د الله تعالی حالاتکه هغه د ټولو څیزونو مالک دې نه ثابتیږي اراده مریعنی که یوکس دا اراده اوکړي چه یوڅیز صرف د الله تعالی په ملکیت کي راشي. اوبل چاته په کي د تصرف حق نه وی. نودا خبره د الله تعالی په حق کي نه ثابتیږي. ځکه چي الله تعالی خو د یوڅیز نه هغه په خپله فائده نه اخلي. بلکه کوم څیز چه د الله تعالی لپاره شی. نود هغې نه دهغه مستحق مخلوق فائده اخلي.

بلکه کله ۱۰ ثابتېرې تمليك دالله تعالی دپاره ۱۰ په متابعت دبل څيزکي ۱۰ یعنې بعضي وخت کي داسې کيږي چه يو حکم دخپل ذات په اعتبار سره نه ثابتيږي. خود بل څيز په تبعیت اوضمن کي ثابتيږي، لکه څنگه چې صرف آبادی دهغي زمکې نه بغیر وقف کول جائز نه دي. خوچه کله دآبادي سره مخکه هم وقف کړي. نوبيا دغه وقف جائز دي ۱۰ نودغه ډول الله تعالی لپاره دیو څيز ملکیت اصالة نه ثابتيږي. البته چې دي ته اوگوري. چه د دي څيز نه بندگان فائده اخلي. نودبنده گانود فائدي اخستلو په ضمن کبسي الله تعالی لره هم ددغه شی ملکیت ثابت شو ۱۰ نواخلي ۱۰ مالک جوړول الله تعالی لره ۱۰ حکم ددي ۱۰ مالک جوړولو غیر لره، یعنی چې بل کس دوقف شی متولی اوگرخولي شی. نودا داسي شوه. چه الله تعالی ئې ددغه څيز مالک اوگرخولو. اولکه څنگه چې په بیع او شراء کي دا شرط دي. چه بائع به مشتری ته مبیعه ورکړي. او مشتری به ورته ثمن ورکړي. نوله به بیع ثابته شی. دغه ډول په وقف کي به هله وقف ثابتيږي. چه واقف متولی ته وقف حواله کړي ۱۰ نوگرځي ۱۰ وقف ۱۰ پشان د زکاة او صدقه ۱۰ یعنې په زکاة او صدقه کي یو څيز هله د مرگي اومصدق د ملک نه اوځي. چه فقیر ته ملاؤ شی. نوقفیر ته ملاؤیدل داسې دي. لکه چې الله تعالی ته ملاؤ شو. نودغه ډول په وقف کي هم چې متولی ته وقف څيز ملاؤ شی. دا داسې شوه. چه الله تعالی ته ملاؤ شو ۱۰

وقف څيز دچا په ملکیت کي داخلېږي ؟

قَالَ (وَإِذَا صَحَّ الْوَقْفُ عَلَى اخْتِلَافِهِمْ) وَقَدْ بَيَّنَّ السَّيْرُ: وَإِذَا اسْتَوْفَى مَكَانَ قَوْلِهِ إِذَا صَحَّ (غَرَبَ مِنْ مِلْكِ الْوَاقِفِ وَتَمَرَدَ عَلَى فِي مِلْكِ الْمُوقُوفِ عَلَيْهِ) لِأَنَّهُ لَوْ دَعَلَ فِي مِلْكِ الْمُوقُوفِ عَلَيْهِ لَا يَقُوفُ عَلَيْهِ بَلْ يَنْقُذُ بَيْنَهُمَا كَسَائِرَ أَمْلاكِهِ،

ژباړه ه تريج :- ارکاه چې صحيح شو وقف بناء په اختلاف ددوی ۱۰ یعنې دامام ابوحنيفه ۱۰ په نیز نه صحيح کيږي د اصل د روايت په بناء اود صاحبينو ۱۰ په نیز صحيح کيږي ۱۰ اوپه بعضي نسخو ۱۰ دقدوري کي داسې دي ۱۰ اوکله چې مستحق شی په خاني د قول د ده ۱۰ دقدوري ۱۰ چې کله صحيح شی نو اوځي ۱۰ وقف ۱۰ د ملکیت د واقف نه اونه داخلېږي په ملک دموقوف عليه ۱۰ چه په چا باندې وقف شوې وي ۱۰ ځکه چې دا ۱۰ وقف ۱۰ که چيرته داخل شی په ملک د موقوف عليه کي نو موقوف به نه وي ۱۰ ددغه وقف څيز ۱۰ په ملک دده ۱۰ موقوف عليه بلکه د ده لپاره به جائز وي چې دغه شی دخپل ملکیت نه د خرڅولو هبه کولو وغیره تصرفاتو سره اوباسی. نومثلاً که موقوف عليه دغه وقف شی په چا باندې خرڅ کړي. نوهغه به موقوف نه وي ۱۰ بلکه نافذ به وي خرڅول دده ۱۰ موقوف عليه ۱۰ پشان د ټولو مملوک څيزونو دده ۱۰ موقوف عليه یعنی لکه څنگه چې دې خپل نور مملوک شيان (څيزونه) خرڅولي شی. دغه ډول به وقف شی هم خرڅولي شی. خو موقوف عليه په وقف کي دا تصرفات نشي کولي. نومعلومه شوه. چه وقف دده په ملکیت کي نه دي داخل ۱۰

وَلَا لَمْ يَمْلِكْ لَهَا التَّغْلُّ عَنْهُ بِذَوِ الْمَالِكِ الْأَوَّلِ كَسَائِرِ أَمْلاكِهِ.

ژباړه ه تريج :- اوبله دا چې دې ۱۰ موقوف عليه ۱۰ که چيرته مالک شی ددي ۱۰ وقف ۱۰ نو نه منتقل کيږي دده ۱۰ موقوف عليه نه بل چاته ۱۰ په شرط د مالک اول ۱۰ ځکه چې اولنی مالک دا شرط کړې وو. چه ددي منافع به فقراء او مستحقينو ته ملاوېږي. اوهرکله چې موقوف عليه دغه وقف شی خرڅ کړلو. نوبيا مشتری دهغه شی مالک شو دفقراؤ په هغي کي څه حق پاتې نشي ۱۰ پشان دواړه مملوک څيزونو دده ۱۰ موقوف عليه، یعنی کله چې د اول مالک شرط ته اوگتلي شی. چه هغه دا ونيلي وو. چه ددي څيز منافع ما فقراؤ لپاره مخصوص کړي او وقف کړي دي نوموقوف عليه دوقف شوی شی داسې مالک نه جوړيږي. لکه څنگه چې د نورو څيزونو مالک وي. ځکه چې په نورو څيزونو کي دې هر قسمه تصرف کولې شی. خوهرکله چې په وقف کي د خرڅولو هبه کاوه وغیره تصرف نشي کولي. نومعلومه شوه. چه وقف د موقوف عليه په ملکیت کي نه داخلېږي ۱۰

قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَوْلُهُ غَرَبَ عَنْ مَلِكِ الْوَاقِفِ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ قَوْلُهُمَا عَلَى الْوَجْهِ الَّذِي سَبَقَ ذِكْرُهُ

زباده وشرح:- فرمائی: موصنف رحمہ اللہ قول د ده رحمہ اللہ ابو الحسن قدوری رحمہ اللہ چې اووتلو رحمہ اللہ وقف رحمہ اللہ د ملا: واقف نه واجب دې چې وی رحمہ اللہ متن رحمہ اللہ بناء په قول د صاحبینو رحمہم رحمہم یعنی دا متن چې د ملک د واقف نه وقف اووتلو. دا د صاحبینو رحمہم رحمہم د قول مطابق صحیح کیږي رحمہم په هغه طریقه چې تیر شوې دې بیان دهغي رحمہم رحمہم دا چې وقف د صاحبینو رحمہم رحمہم وقف بندول د ذات د یوڅیز دې په ملک دالله تعالیٰ یعنی دالله تعالیٰ په ملک کې داخل شی. او د واقف ملک دهغي نه ختم شی. اودا متن د امام ابوحنیفه رحمہ اللہ په نیزنه صحیح کیږي. ځکه چې دهغوی په نیز خو وقف هغه څیز ته وائی. چه دهغي ذات د واقف په ملکیت کې وی. البته دهغي منافع به صدقه کوي رحمہم

دمشاع زمکې په وقف هو لوهي اختلاف

قَالَ (وَقَوْلُ الْمَشَاعِ جَائِزٌ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ) لِأَنَّ الْقِيَمَةَ مِنْ تَمَامِ الْقَبْضِ وَالْقَبْضُ عِنْدَهُ لَيْسَ بِشَرْطٍ لَكَذَا تَبَيَّنَ.

زباده وشرح:- فرمائی: رحمہم صاحب د قدوری رحمہ اللہ او وقف د مشاع رحمہم یعنی هغه زمکې چې ویش نې نه وی شوې. بلکه دبل چا د زمکې سره خلط وی رحمہم جائز دې په نیز د امام ابو یوسف رحمہم ځکه چې ویش د تمام د قبض خنی دې. رحمہم یعنی په یوڅیز باندې هله ملکیت راځي. چه په هغې باندې قبضه راشي. اوپه مشاع کې قبضه هله راځي. چه ویش اوشی رحمہم اوقبضه په نیز دده رحمہم امام ابو یوسف رحمہم دې شرط نودغه ډول به تتمه ددې رحمہم قبض چې ویش دې رحمہم هم نه وی شرط رحمہم یعنی د امام ابو یوسف رحمہم په نیز په یوڅیز باندې د ملکیت راتلو لپاره قبضه شرط نه ده. بلکه که قبضه پرې نه وی شوې. اود متعاقدينو په مینځ کې په قول سره ایجاب اوقبول اوشی. نودمشتري ملکیت ثابت شو. اوهرکله چې قبض شرط نه دې. نوکوم چې په هغې باندې قبضه پوره کیږي. چه په یو مشاع څیز کې ویش دې. نوویش هم شرط نشو. اوچه ویش شرط نه شو. نو واقف کې یو مشاع مخکه وقف کړي. دغه وقف به صحیح کیږي رحمہم

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يَجُوزُ أَنْ أَصْلَ الْقَبْضِ عِنْدَهُ شَرْطٌ لَكَذَا مَا يَتَرَمَّ بِهِ، وَهَذَا فِيمَا يَتَقَوَّلُ الْقِيَمَةَ، وَأَمَّا فِيمَا لَا يَتَقَوَّلُ الْقِيَمَةَ فَيَجُوزُ مَعَ الشُّبُوحِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ أَيْضًا

هل اللغة: ① الشُّبُوح: ناقابل ویش

زباده وشرح:- اوفرمائی امام محمد رحمہم جائز نه دې رحمہم وقف دمشاع څیز رحمہم ځکه چې اصل رحمہم ملکیت کې چې په یوڅیز باندې ملکیت راځي رحمہم قبض دې په نیز دده رحمہم امام محمد رحمہم باندې شرط دې رحمہم یعنی که مشتري یوڅیز واخستلو. خو په هغې باندې نې قبضه نه وی کړې. نودده ملکیت ثابت نه دې رحمہم نودغه ډول به شرط وی هغه شی چې تتمه ددې رحمہم قبض رحمہم ده رحمہم چه ویش دې. اوپه مشاع کې ویش لانه وی شوې. نولکه څنگه چې دهغي خرخول صحیح نه دی. دغه ډول دهغي وقف هم صحیح نه دې رحمہم اودا رحمہم جواز د وقف رحمہم په هغه شی کې دې چې احتمال لری د ویش رحمہم بلکه داسې مخکه وی. چه ویش کیدای شی. اوکله ویش شی. نود هري یوې برخې نه فائده اخستې شی رحمہم اوهر چه هغه څیز چه احتمال نه لری د ویش نو جائز دې رحمہم په هغې کې وقف رحمہم سره د شیوع نه په نیز د امام محمد رحمہم هم رحمہم یعنی امام ابو یوسف رحمہم خو په هغه مخکه کې دوقف د جواز قائل دې. چې مشاع وی. که ویش شوې وی اوکه نه وی. اوکه ویش کیدای شی اوکه نشی. اوامام محمد د هغه څیز د وقف قائل نه دې. چه ویش شوې نه وی. خوا احتمال د ویش لری. اوکه د ویش احتمال نه لری. رحمہم مثلاً یو مشینری وی. چه هغه نشی ویش کیدې. ځکه چې تقسیموی نې اوڅه پرزې یواځلی. اوڅه بل نود دواړو د کار نه اوځي. نوپه داسې څیز کې

١) القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمہم كذا في مجمع الأنهر (٧٤٣١١) والغانية (٣٠٣١٤) والهندية (٣٦٥١٢) وشرح عقود (ص. ٨٩) نقلًا عن القول الرابع (٥٢٣١١) -

دامام محمد عليه السلام په نيز هم وقف جانزدي عليه السلام

لَا تَعْتَبِرُ بِالْهَيْبَةِ وَالصَّدَقَةِ الْمُنْفَذَةِ

زياده و تريح :- خكه چې دې دامام محمد عليه السلام قياس كوي عليه السلام دا وقف شائع عليه السلام په هبه عليه السلام يعنې لكه څنگه چې په داسې مشاع كې چې وېش نه قبلوي هبه جانزده دغه ډول په كې وقف هم جانز دي عليه السلام او په صدقه منفذه باندې عليه السلام يعنې لكه څنگه چې دمشاع شى چې تقسيمې نشي صدقه كول جانز دي دغه ډول د مشاع ناقابل وېش څيزو وقف هم جانز دي عليه السلام

الْأَفْرِ الْمُسْجِدِ وَالْمَقْبَرَةِ فَإِنَّهُ لَا يَتِمُّ مَعَ الشُّيُوعِ فِي لَا يَحْتَمِلُ الْقِيَمَةَ أَيْضًا عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ،

زياده و تريح :- مگر عليه السلام وقف دمشاع ناقابل وېش شى لكه زمكي نه صحيح كيږي عليه السلام لپاره د جمات اومقبره عليه السلام يعنې كه مشاع ناقابل وېش مخكه د جمات يا د مقبرې لپاره وقف كړي نو دا وقف نه صحيح كيږي عليه السلام خكه چې دا عليه السلام وقف نه پوره كيږي سره د شيوخ نه په هغه څه كې چې احتمال د وېش نه لري هم په نيز دامام ابو يوسف عليه السلام يعنې دامام ابو يوسف عليه السلام په نيزاگرچه د نورو څيزونو لپاره وقف په مشاع ناقابل وېش كې هم صحيح كيږي ليكن د جمات يا مقبرې لپاره وقف په داسې څيز كې نه صحيح كيږي چه هغه تقسيمې نشي عليه السلام

لأن بقاء الشركة بمنته الخلوص لله تعالى،

زياده و تريح :- خكه چې پاته پاتې كيدل د شركت منع كوي خالص كيدل عليه السلام د وقف څيز عليه السلام لپاره د الله تعالى عليه السلام يعنې د صاحبينو عليه السلام په نيز چونكه وقف دې ته وائي چه يو څيز واقف دخپل ملكيت نه اوباسي او د الله تعالى لپاره نې اوگر څو نو دا تعريف د نورو څيزونو لپاره لكه دهسپتال لپاره يوه مشينري وقف كړي خودغه مشينري مشتركه وي او بكاره خبره ده چې په مشينري كې وېش نه كيږي خو بيا هم په دې كې وقف جانز دي خكه چې داسې هم كيداى شى چه يوه مياشت مشينري په هسپتال كې استعمالېږي او يوه مياشت چې په كې دچا برخه وي هغه ئي استعمالوي خود جمات اومقبرې لپاره چې كومه مخكه وقف كړې شى نو پكارده چې هغه خالص د الله تعالى لپاره وي په هغې كې دبل چا برخه نه وي خكه چې الله تعالى په سورة جن كې فرمائېلى دي جماتونه خاص د الله تعالى لپاره دي نو كه موږ په مشاع ناقابل وېش مخكه كې د جمات يا د مقبرې لپاره وقف صحيح اوگر څو خودغه جمات او مقبره خالص د الله تعالى لپاره نشو عليه السلام

وَلَأَنَّ الْمَهَابَةَ فِيهِمَا فِي غَايَةِ الْقِيَمَةِ بَأَن يَقْرَفَ فِيهِ الْمَوْتَى سَنَةً، وَيُزَادَ سَنَةً وَيُصَلَّى فِيهِ فِي وَفْتٍ وَيُتَعَدَّى أَصْطِلَافِي وَفْتٍ،

هل اللغة: ① المهابة نوبت ② اصطبل د څارو غوځل، په كوم ځانې كښې چې څاروي تړلي شى زياده و تريح :- اوبله دا چې نوبت كول په دې دواړو جمات اومقبره عليه السلام كې ډيره بده خبره ده عليه السلام د نوبت صورت به دا وي عليه السلام په داسې شان چې بنځولي شى په دې عليه السلام مقبرې په مخكه عليه السلام كې مړي يو كال عليه السلام خكه چې واقف دا مخكه د مقبرې لپاره وقف كړې ده او كړلى شى په دې كې فصل بل كال عليه السلام يعنې چې دچا په دغه مخكه كښې حصه وي هغه ترې مړي راوباسي اوفصل په كې او كړي حالانكه د مړو تعظيم پكار دي او چه ديو كال نه روسته د مړو هلو كې راوستې شى نوبه دې كې دهغوى توهين اوسپكاوي دي او دغه ډول په جمات كې به د نوبت صورت دا وي عليه السلام چه لمونځ كولاى شى په دې كې په يووخت كې عليه السلام خكه چې دا وقف مخكه ده او جوړولې شى ددې عليه السلام مخكه نه د څارو غوځل په بل وخت كې عليه السلام يعنې چې دچا په كې برخه وي هغه په كې د څارو لپاره ځانې جوړ كړي او څاروي په كې اوږدوي عليه السلام

بِإِغْلَافِ الْوَقْفِ لِامْتِكَانِ الْإِسْتِغْلَالِ وَقِيَمَةِ الْقَلَةِ

هل اللغة: ① الاستغلال منافع

زياده و تريح :- په خلاف د وقف عليه السلام شائع ناقابل وېش څيز، يعنې كوم څيز چه ناقابل وېش وي نو د جمات او

مقبرې نه علاوه دېل څه لپاره که هغه شی. نو هغه جائز دي. د امله دامکان د حاصلیدو دمنافو اودویش د منافو. مثلاً یو مېشتین وقف کړی. نو د مېشتین نه گټه حاصلیدې شی. اویا هغه گټه تقسیمیدې شی. چه څه گټه نه هغه څوک واخلي. چه هغه په کي برخه وی او څه گټه کومه چې د وقف وی، هغه د وقف په مصارفو باندې خرچ کړي شي.

وَلَوْ أَنَّكَ لَمْ تَأْخُذْ بِحُزْنِهِ بَطَلٌ فِي الْبَاقِي عِنْدَ مُحَمَّدٍ لِأَنَّ الشُّيُوعَ مُقَارَنٌ كَمَا فِي الْهَيْبَةِ

ژباړه وتړيخ: - او که وقف کړی واره. مثلاً مخکې بیا مستحق شو. یوکس. د یوې برخې ددغه زېږدې زمکې. نو باطل شو. وقف. په پاته کې. یس د استحکام نه، په نیز دامام محمد. مثلاً یوکس یو جبریر مخکې وقف کړله. اویا په دغه مخکې باندې چا دعوی او کړله. په دې کې لس مرلې زما ده. اوقاضی دهغه په حق کې فیصله او کړله. نو په دې صورت کې په پاته اویا مرلوکي هم دامام محمد. په نیز وقف باطل شو. ځکه چې شیوع یو ځاینی وو ددې. سره ځکه چې په کوم وخت کې واقف وقف کولو نو په هغه وخت کې په دغه وقف مخکې کې د مستحق حق ثابت وو. نو په دغه مخکې کې قبض رانغلر. حالانکه دامام محمد. په نیز د وقف دصحت لپاره د وقف څیز قبض شرط دې. نو هرکله چې شرط موجود نشو. نو په پاته برخه کې چې اویا مرلې دي. هم وقف صحیح نشو ځکه چې شرط مفقود دې. لکه څنگه چې په هغه. مثلاً مشاع څیز کې وی. یعنې که یوکس یو مشاع څیز هېه کړلو. اودهېه کولونه روسته په هغه کې یو بل مستحق پیدا شو. چه دهغه په کې هم برخه وه. نو دغه هېه باطله شو.

بِإِذَا رَجَعَهُ الْوَاهِبُ فِي الْبَعْضِ أَوْ رَجَعَهُ الْوَارِثُ فِي الْكُلِّ بَعْدَ مَوْتِ الْوَارِثِ وَقَدْ وَهَبَهُ أَوْ أَقَفَهُ فِي مَرَضِهِ وَفِي الْمَالِ طَبَقٌ

ژباړه وتړيخ: - په خلاف دهغه صورت چې رجوع او کړی واهب په بعضې برخه کې. مثلاً نیمه برخه واپس کړی. نو په دې واپس کولو باندې د پاته نیمې برخې هېه نه باطلیږي. اویا رجوع او کړی وارث په دوو برخو کې روسته د مرګ د مریض نه حالانکه هغه نې هېه کړی هغه. موهوب له. ته. مثلاً یوکس په خپل مرض الوفات کې زید ته دولس زره روپۍ هېه کړې، او کله چې دې مړ شی. نو دده وارث د موهوب له نه اته زره روپۍ واپس واخلي. اویا. واقف. وقف کړی وی په مرض. الوفات. خپل کې، اوحال دا وی. په مال کې کمی. مثلاً ددغه مړي صرف دغه مال وو. کوم چې نې زید ته هېه کړې دې. نور مال نې نه وو، نو په ذکر شوی مثال کې که ترې دهغه وراثت اته زره روپۍ واپس واخستلې. په دې باندې دغه هېه نه باطلیږي. بلکه هغه څلور زره روپۍ هغه ته په هېه کې پاتې شوې، دغه ډول د وقف په صورت کې که وارث د وقف شوی شی دوي [دوه] برخې واپس کړي. اویو ه برخه هم وقف پرېږدي. نو دا صحیح ده. اویه دې باندې د دریمې برخې وقف نه باطلیږي.

لِأَنَّ الشُّيُوعَ فِي ذَلِكَ طَائِفَةٌ

هل اللغة: ① الطائفة عارضی

ژباړه وتړيخ: - ځکه چې شیوع په دې. مخکې. کې روسته راغلي ده. مرګ د واهب اود واقف نه، اویه مخکې صورت کې چې په کوم وخت کې واقف وقف کولو، نو په هغه وخت کې په کې د مستحق برخه وه. صرف دومره وه. چه هغه دعوی نه وه کړې. نو ځکه په پاته شاع مخکې کې وقف باطل شو. او په موجوده دوو صورتونو کې شیوع د واهب اود واقف د مرګ نه روسته راغلي ده. نو په دواړو صورتونو کې توپیر راغلو. ځکه نې په حکم کې هم توپیر دې. چه په اولنی صورت کې په پاته کې وقف باطل شو. اویه روستنو دوو صورتونو کې هېه او وقف ته باطلیږي.

وَلَوْ أَنَّكَ لَمْ تَأْخُذْ بِحُزْنِهِ بَطَلٌ فِي الْبَاقِي بَعْدَ مَوْتِ الْوَارِثِ وَقَدْ وَهَبَهُ أَوْ أَقَفَهُ فِي مَرَضِهِ وَفِي الْمَالِ طَبَقٌ

زياده وتړيخ:- اوکه مستحق شی ډلوکس په يوه مخکه کې ډيوې برخې معيښې ډلا مثلاً شل مرلۍ مخکه ده. او په هغې کې يو اړخ ته صرف پنځه مرلې دچا اوختلې، نو په دې صورت کې ډله نه باطلېږي ډلوکف ډله په پاته برخه کې د امله د عدم شيوخ نه ډلوکف کومه برخه چې په دغه وقف مخکه کې دچا راختلې ده. نو هغه جلا ده. ددې زمکې سره گډه نه ده. اگرچه په محل وقوع کې دې سره يوځاني ده. خو په کاغذاتو کې دهغې حد بندي شوې ده. نو شانن نشوه. اوچه شانن نشوه، نو په پاته کې وقف صحيح شی. اود دې امله ډله دغه مخکه کې شيوخ نشته. جائز دې وقف کول ډلوکف دغه مخصوص حصې په اول د وقف کې ډله يعنې که وقف لانه وي شوې. او مخصوص برخه په کې دبل چا وه. او پاته چې کومه برخه پاتې کيدله. هغه خپل مالک وقف کوله. نو جائز به وه. نو دغه ډول که روسته ددغه مخصوص برخې مالک پيدا شو. هم به وقف صحيح وي. او په دې حکم باندې هېه او هغه صدقه ده چې ملوکه وي ډلوکف، مثلاً زید بکر ته سل روپۍ هېه کړې يا نې ورته سل روپۍ صدقه کړې. او روسته پته اولگيدله. چه په دغه سلو روپو کې پنځوس روپۍ د خالد وې. نو خالد به خپلې پنځوس روپۍ واپس واخلي. او پنځوس روپۍ به بکر ته پاتې شي. دا نه چې دغه پنځوس روپو هېه اوصدقه صحيح نشوه. نو د دې نورو دې هم صحيح نه وي.

د وقف تمام کيدل

قَالَ: وَلَا يَحِلُّ الْوَقْفُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ حَتَّى يَجْعَلَ آخِرَهُ يَمِينَةً لَا تَنْقُطُ أَبَدًا.

زياده وتړيخ:- فرماني ډلوکف دقدوري ډلوکف اونه پوره کيږي وقف په نيز دامام ابوحنيفه او محمد ډلوکف تردې چې مقرر کړي په آخر دهغې ډلوکف کې داسې يو مصرف چې نه ختميږي هميشه لپاره ډلوکف داسې مصرف نه وي. چه يوځل په کې خرچ کړي شي. او بيا په هغې کښې د خرچ کولو موقع نه وي. بلکه چې هميشه لپاره مصرف وي. مثلاً چې دا اوواني. دا مال دې د ديني مدارسو د طالبانو په تعليم باندې خرچ کړي شي. نو هر کله چې دغه مال په ديني علم کې اولگي. نو دا داسې سلسله ده. چه کله هم نه ختميږي. بلکه د دوی شاگردان به پيدا شي. او بيا به د هغوی شاگردان پيدا شي. اودغه ډول به دا سلسله د علم خوریدو روانه وي. او واقف ته به ثواب رسي.

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: إِذَا تَمَّتْ فِيهِ جَهَةٌ تَنْقُطُ جَارَوْصًا رَفَعَهَا لِلْفُقَرَاءِ وَأَوْانَ لَمْ تَقْتُمْ.

زياده وتړيخ:- اوفرماني امام ابو يوسف ډلوکف کله چې ياد کړي په دې کې يو مصرف چې ختميږي ډلوکف مصرف هميشه لپاره نه وي. نو هم ډلوکف جائز دي اوگرځي ډلوکف وقف خيږ ډلوکف روسته ددغه مصرف د ختميدو نه لپاره د فقيرانو اگرچه نه نې حوی ياد کړي دوی ډله يعنې فقيران، يعنې دا نې نه وي ونيلې. چه کله دا مصرف ختم شي. نو بيا دې دا وقف مال په فقيرانو باندې خرچ کولې شي، مثلاً داسې اوواني. چه زموږ په جنت کې په دې رمضان کې خومره مسافر افطار کوي. نو په هغوی باندې دې خرچ کړي شي. نو په دغه رمضان کې به په روژه دارو باندې خرچ کړي شي. اوچه کله کوژه شي. نو بيا به په عامو فقيرانو باندې خرچ کولې شي.

هَذَا أَوْجَبَ الْوَقْفَ نَزَلَ إِلَيْكَ بِدُونِ التَّمْلِيكِ وَأَلَّا تَبْدُكَ الْوَقْفَ، إِذَا كَانَ أَنتَ أَلَيْسَ بِتَوَقُّفٍ لِقَاعًا لَا يَتَوَقَّفُ عَلَيْهِ مُنْقَطًا، لِيَكُنَ أَكْثَرُ التَّوَقُّفِ مُبْدَلًا كَمَا التَّوَقُّفُ فِي الْيَمِينِ.

هل اللغة: ١) التوقيت وخت مقرر کول ٢) يتوقف تمام (پوره) تمام (پوره) حاصلولې شي

زياده وتړيخ:- دطرفينو ډلوکف لپاره دليل دا دي. چه موجب ډلوکف د وقف زوال د ملک دې ډله دواقت د ملکيت نه وقف ختم شي. بغیرد تعليل ډلوکف جوړولو دبل چا نه ډله يعنې وقف د واقف د ملک نه

١) القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمته الله كذا في الدر المنثور (٧٤٢/١) والبحر الرائق (١٩٧/٥) والخلاصة (٤٢١/٤) ورد تاريخ (٤٠١٣) نقلًا عن القول الرابع (٥٢٤/١).

خودبل چا په ملكيت كي هم نه داخليری. اودا د زوال د ملك بغیر د تملك نه. همیشه لپاره وی. اوخی. خودبل چا دغه وخت لپاره ترې د واقف ملك زائله شی. او بیا ورته واپس شی. پشان د عتیق څخه چې دغه غلام آزاد شی. نود مولی ملك همیشه لپاره زائله شو. دوباره ئې په دغه غلام باندې ملكيت نشی راتلی. نوهر كله چې وی مصرف هغه څخه متعین کړی وی واقف لپاره د وقف څخه چې گمان کیدای شی د ختمیدو دهغې مصرف څخه نو نه پوره کیري د هغې د ختمیدو د نکی مصرف څخه نه مقتضا د وقف څخه چې د وقف مقصد خو دا وی. چه همیشه لپاره واقف ته د هغې ثواب رسی. اود دې وجې څخه مقتضا د وقف همیشوالی دې. دې وقت مقرر کول څخه وقف کی څخه باطلونکي ددې د وقف لپاره، مثلاً یوکس د لسو کالو لپاره یو څیز وقف کړلو. نودغه وقف نه صحیح کیري. بلکه په دې موده مقرر کولوسره وقف باطل شو. لکه وخت مقرر کول په بیع کی څخه مثلاً که زید بکر ته اوواښی. چه ما په تاباندې دا شی مثلاً د لسو ورځو لپاره خرڅ کړلو. نودا توقیت صحیح نه دې. بیع نه صحیح کیري.

ضروری تویه. البته دلته د ماتن په قول باندې اعتراض کیري. چه په متن کی فرمائی. د طرفینو څخه په نیزد واقف د ملكيت نه وقف اوخی، اود بل چا په ملكيت کی نه داخلیري. حالانکه وړاندې تیر شو. دامام ابوحنیفه څخه په نیز په وقف کی وقف څیزد واقف د ملكيت نه نه اوخی. بلکه دهغې چې کوم منافع دی. هغه به وقف وی. نو علمائو ددې نه دا خواب کړي دي. چه کیدای شی. دامام ابوحنیفه څخه نه دوی اوده روایتونه وی. په یو روایت کی دا وی. چه د واقف د ملكيت نه وقف نه اوخی. او په بل روایت کی دا وی. چه د واقف د ملكيت نه وقف اوخی. نودلته دوهم روایت ذکر شوې وی، یا ترې خواب دا دې. چه په دې کی هغه صورت مراد دې. چه کله حاکم د وقف د صحت اودهغې د لزوم حکم اوکړی. نویه دغه وخت کی دامام ابوحنیفه څخه په نیز باندې هم وقف د واقف د ملكيت نه اوخی.

وَأَمَّا يُوسُفُ أَنْ يَقْصُودَ هُوَ التَّقَرُّبُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَهُوَ مَوْفَّقٌ عَلَيْهِ، لِأَنَّ التَّقَرُّبَ تَأْرَةً يَكُونُ فِي التَّقَرُّبِ إِلَى جِهَةِ تَقْطُرِ وَرَمَّةٍ بِالْمَقَرِّبِ إِلَى جِهَةِ تَتَابُدِ قِيَمَتِهِ فِي الْوَجْهَيْنِ.

هل اللغة: ① التقرب: تزیکت حاصلول ② تتاب: همیشوالی اختیاروی

زباد و تیره. اودامام ابویوسف څخه لپاره دلیل دا دې. چه مقصود د وقف څخه نزدیکت حاصلول دی الله تعالی ته اودا د تقرب الی الله څخه پوره کیري په دې باندې چې وقف د داسې شی لپاره اوکړی. چه هغه ختمیري څخه چې نزدیکت د الله تعالی ته څخه کله وی په خرڅ کولوپه داسې مصرف کی چې ختمیري اوکله وی په خرڅ کاوه کی چې همیشه وی. یعنئ که په دائمی مصرف کی خرڅ کړي شی. او که په غیردائمی په دواړو صورتونو کی تقرب الی الله حاصلیري. اگرچه په غیردائمی مصرف کی د تقرب سلسله جاری نه وی. نو صحیح کیري د وقف څخه په دواړو صورتونو کی څخه مصرف دائمی وی او که غیردائمی وی.

وَكُلُّ مَنْ التَّائِبُ تَقَرُّبًا إِلَى اللَّهِ، الْأَنْ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ لَا يُشْرَطُ ذِكْرُ التَّائِبِ لِأَنَّ لِقَظَةَ الْوَقْفِ وَالصَّدَقَةِ مُنْفَعَةٌ عَنْهُمَا يَتَأَنَّ اللَّهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ بِدُونِ التَّائِبِ كَالْوَقْفِ.

ترجمه و تیره. او ويلي شوی دی چې تائبید همیشوالی د مصرف څخه شرط دې په اجماع سره څخه مینځ د تولو امامان څخه البته دومره ده چې په نیز دامام ابویوسف څخه نشی شرط کولې ذکر تائبید څخه د وقف کولوپه وخت کی داسې اوواښی. چه دا څیز وقف کی د داسې کار لپاره چې دهغې نفع همیشه لپاره وی څخه چې لفظ د وقف اوصدقي اگاهي ورکوی ددې باندې، یعنی د وقف اوصدقه د لفظ په مفهوم کی دا خبره پرته ده. چې وقف اوصدقه به همیشه لپاره وی څخه دهغه امله چې موږ ذکر کړله چې دا د وقف څخه زائله کیدل د ملك د واقف څخه دی بغیر د تملك د مالک جوړولود بل چا نه.

وَمَا أَقَالَ فِي الْكِتَابِ فِي بَيَانِ قَوْلِهِ وَصَارَ بَعْدَ هَذَا لِلْفُقَرَاءِ أَنْ لَمْ يَتَيَمَّمُوا، وَهَذَا هُوَ الْمَجِيءُ.

زياره وشرح:- اوددي امله فرمايلى دى دابو الحسين قدورى په مختصر القدورى كي ۱۰ په بيان د قول دده دامام ابويوسف ۱۰ كي چي اوگر خيدلو ۱۰ وقف ۱۰ روسته ددي ۱۰ ختميدود مصرف نم ۱۰ لپاره د فقيرانو، اگرچه ياد كړي شي نه وي دوى ۱۰ فقيران، يعنى ددي عبارت نه دا معلومېږي چه دامام ابويوسف ۱۰ په نيز باندې هم په وقف كي تابيد او هميش والي شرط دي. دا نه چي د خه وخت لپاره وقف وي. او بيا واقف ته راواپس شي. ځكه چي په دغه تير شوى متن كي ابو الحسين قدورى ۱۰ دابويوسف ۱۰ قول ذكر كړي دي. كه چيرته په داسي مصرف باندې وقف اوشى. چه هغه ختم شي. نو د هغي ختميدو نه روسته به ددغه وقف منافع په فقيرانو باندې تقسيمولې شي. ددي نه دا معلومه شوه. چه دامام ابويوسف ۱۰ په نيز باندې هم په وقف كي تابيد شرط دي. گني كه شرط نه ووايو يوسف ۱۰ به داسي نه فرماييل. چه د مصرف ختميدونه روسته په فقيرانو ته وركولې شي بلكه داسي به نې فرمايلى وو. چه دمصرف د ختميدو نه روسته به وقف، واقف ته واپس كيږي ۱۰ هم دا خبره ۱۰ لږچه دامام ابويوسف ۱۰ په نيز باندې هم په وقف كي تابيد شرط دي ۱۰ صحيح ده.

وَعَنْ مُحَمَّدٍ ذَكَرَ التَّائِيْدَ شَرْطَ اَنْ هَذَا صَدَقَةً بِالنَّفْعَةِ اَوْ بِالْقَلَّةِ، وَذَلِكَ فَدَيَكُونُ مُؤَقَّتًا وَقَدْ يَكُونُ مُؤَبَّدًا اِنْ طَلَقَهُ لَا يَنْصَرِفُ اِلَى التَّائِيْدِ فَلَا يَدْرِي التَّنْصِيصَ.

هل اللغة ① المنفعة فائدة ② اللغة محاصل ③ التنصيص ديوخيصر احوال كول

زياره وشرح:- اوبه نيز دامام محمد ۱۰ ذكر د تابيد ۱۰ لږچه هميشه لپاره ما دا ځيز وقف كړل ۱۰ شرط دي ځكه چي دا ۱۰ وقف ۱۰ صدقه كول دي په منفعت ۱۰ وقف ځيز، لكه كوركي وي. اود هغي نه استوگني فائده اخستي شي ۱۰ اويا دمحاصلو ۱۰ مثلاً مخكه وي. اوبه هغي كي فصل كيږي ۱۰ اودا ۱۰ وقف نه فائده اخستل يا د هغي، پيداوار حاصلول ۱۰ كله وي وختي ۱۰ ددغه وخت دپاره ۱۰ اوكله وي هميشه دپاره، نومطلق وقف ۱۰ لږچه د تابيد ذكر به كي نه وي شوي ۱۰ نه به شي اړولې تابيد ته ۱۰ يعنى چي په وقف كي نې دا نه وي ونيلي چه ما دا ځيز هميشه لپاره وقف كړل. نو هميشه لپاره به وقف نه وي ۱۰ نوضروري شو ذكر كول ۱۰ هميشوالى ۱۰

دغير منقول ځيز دوقف جواز

قَالَ (وَيُجْزِئُ وَقْفُ الْعَقَارِ) اِنَّ جَمَاعَةً مِنَ الصَّحَابَةِ رَضُوا لِلَّهِ عَلَيْهِمُ وُقُوفُ

زياره وشرح:- فرماني دابو الحسين قدورى ۱۰ اوجائزده وقف د عقار ۱۰ لږچه مخكه چي ديوخانې نه بل خانې ته نقل كيداى نشي ۱۰ ځكه چي يوې ډلې دصحابه كرامو ۱۰ نه وقف كړي وه دا ۱۰ عقار ۱۰ ضروري شرح:- امام حاكم دحضرت زيبدين ارقم ۱۰ د خوي نه روايت كړي دي. چه زما د پلار په صفا غري باندې يو كور و. په هغي كي به نبي ۱۰ دخپلو ملگرو سره جمع كيدل. او هغوى ته به نې داسلام دعوت وركولو، هم په دي كور كي حضرت عمر فاروق ۱۰ هم ايمان راوړي وو. اودي ته به دارالاسلام ونييلې شو. روستو دا كور زيبدين ارقم ۱۰ په خپلو خامو باندې وقف كړل. دغه ډول امام طبراني نقل كړي دي چه حضرت عثمان ۱۰ په پنځه ديرش زره روپي باندې بيرومه واخستلو او وقف نې كړل. د حضرت زبير ۱۰ د وقف ذكر به صحيح بخاري كي راغلې دي دغه ډول حضرت ابوبكر صديق حضرت عمر او حضرت علي ۱۰ خپلې زمكې وقف كړي وې.

دنقلې ځيزونو دوقف عدم صحت

وَأَمَّا وَقْفُ مَا يَنْقَلُ وَيُتَوَلَّى قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. وَهَذَا عَلَى الْأَرْسَالِ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ (وَقَالَ أَبُو يُونُسَ: إِذَا وَقَفَ ضِعْفَةُ بَيْتِهَا وَكَثْرَتِهَا وَفُتَّ عِبْدُهَا جَاءَ) (وَكُنَّا سَائِرَ الْأَلْبِ الْهَرَسَةِ لِأَنَّهُ تَبَرُّ لَأَرْضٍ فِي تَحْمِيلِ مَا هُوَ الْمَقْصُودُ،

القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف ۱۰ كذا في الدر المختار (٤٠٨٣) وفتح القدير (٤٣٠١٥) والخانية (٣٠٩١٤) ورد المختار (٤) نقلًا عن القول الرابع (٥٢٤١١).

هل اللغة: ① ضبعة: پټې ② بقو: غويان ③ الحراثة: کرکونده، زميندارۍ

ژباړه و تريح: - اوجائز نه دي وقف دهغه څه چې نقل کيږي او اړولې شي. فرماني ډاډمن ډاډمن اودا ډاډمن د عدم جوان ډاډمن مطلقاً قول دامام ابو حنيفه ډاډمن دي. اوفرماني امام ابو يوسف ډاډمن کله چې وقف کړي کښت سره دهغه د غويانو او کرکونکو سره چې هغوی ډاډمن کونکي ډاډمن غلامان وي، نو جائز دي ډاډمن اودغه ډول واره دهغه زميندارۍ دي ډاډمن دامام ابو يوسف ډاډمن په نيزکه کښت وقف کړي. نو کښت خو چونکه غير منقول دي. ددې وقف خوصصيح دي. خو که د پټې سره هغه سامان هم وقف کړي په کوم باندې چې په پټې کي زميندارۍ کولې شي. لکه د قلمي لپاره غويان شول، اودغه ډول نور د زميندارۍ سامان نودا د زميندارۍ اوزار او گرچه منقول دي. ځکه چې دا ډاډمن (خيزونه) ډاډمن تابع دي د زمکې په حاصلولو د هغه څه کي چې هغه مقصود دي، ډاډمن چې مخکې وقف کړې شي. نودهغه وقف ځکه صحيح دي. چه دهغه نه فائدي اخستې شي. نودهغه ډول دا شيان (خيزونه) کوم چې ذکر شول. ددې نه بغير د زمکې نه پيداوار نشي حاصليدې. نودا شيان (خيزونه) د زمکې تابع شول. او چه دهغه تابع شول. نو مخکې نې اصل شو. او د زمکې وقف جائز دي. دغه ډول به د دي خيزونو وقف هم جائز وي.

وَقَدْ يَنْبَغُ مِنَ الْحُكْمِ تَبَعًا مَا لَا يَنْبَغُ مَقْصُودًا كَالشَّرَبِ فِي الْبَيْعِ وَالْبَيْعِ فِي الْوَقْفِ، وَتَحْمَدُ مَعَهُ فِيهِ، لِأَنَّهُ لَمَّا جَاءَ الْفَرْقُ بَيْنَ الْمُنْقُولِ بِالْوَقْفِ عِنْدَهُ فَلَمْ يَجُزْ الْوَقْفُ فِيهِ تَبَعًا أَوْ لَيْ.

ژباړه و تريح: - او کله کله ثابتيږي يو حکم تبعاً ډاډمن د بېل خيز به تابعدارۍ کي ډاډمن چې نه ثابتيږي مقصوداً ډاډمن بعضې وخت کي په يو خيز باندې د هغه د ذات په اعتبار سره يو حکم نشي کولې. خو کله چې دغه شي د بل شي تابع شي. او هغه بل شي داسې وي. چه حکم پرې مرتب کيدای شي. نودهغه په متابعت دي په ده باندې هم حکم جاري شي. پشان د خړوب په خرڅولو کي ډاډمن چې که زید د بکر نه د کښت مخکې واخستله، نو به دي بيع کي اوبه يعني د اوبو وار هم داخل دي. ددې باوجود که يوسړې د پټې د زمکې نه بغير اوبه اخلي. نودهغه اخستل جائز نه دي. خود پټې په متابعت کي د اوبو اخستل هم جائز دي. نودهغه ډول په زير بحث مسئله کي اگر چه په دي اوزار کي وقف جائز نه دي. خو چه دا د زمکې تابع شول. نو بيا نې وقف جائز دي. اويشان د آبادۍ په وقف کي ډاډمن چې صرف آبادۍ دهغه زمکې نه بغير وقف کول جائز نه دي. خو چه کله د آبادۍ سره مخکې هم وقف کوي. نو بيا دغه وقف جائز دي. او محمد ډاډمن ده ډاډمن ابو يوسف ډاډمن سره دي په دي مسئله کي چې وقف د منقول چې د غير منقول تابع وي. جائز دي. ځکه چې هر کله جائز دي خانله والي د بعضې منقول شي په وقف کولو سره په نيزدده ډاډمن امام محمد ډاډمن نو خامخا به جائز وي وقف به دي ډاډمن منقول کي په درجه اولی سره، ډاډمن مطلب دا چې هر کله دامام محمد ډاډمن په نيزچه منقول شي خانله وي. د بېل خيز تابع نه وي. هم دهغه وقف جائز دي. نو چه کوم منقول خيز د غير منقول شي تابع شي. نو بيا خوبه خامخا په کي دامام محمد ډاډمن په نيز وقف جائز وي.

د اسونو او وسلو وقف کولو حکم

(وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُجُوزُ حَبْسُ الْكُرَاعِ وَالسَّلَاحِ) وَمَعْنَاهُ وَقَفُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَأَبُو يُونُسَ مَعَهُ فِيهِ عَلَى مَا قَالُوا، وَهُوَ أَشْهَرُ النَّاسِ وَالْقِيَاسُ أَنْ لَا يُجُوزَ لَهَا بَيْعٌ مِنْ قَبْلِ.

هل اللغة: ① الكراع: د جنگ اس

ژباړه و تريح: - اوفرماني امام محمد ډاډمن د بندول د اسونو اود وسلې مطلب ددې ډاډمن دامام محمد ډاډمن وقف کول ددې ډاډمن اسونو اود وسلې دي په لار د الله تعالی کي، او امام ابو يوسف ډاډمن ددې ډاډمن امام محمد ډاډمن سره دي په دي مسئله کي ډاډمن ددې خيزونو وقف جائز دي. دغه قول په رنې کي ځنګه چې عالمانو فرمانيلي دي. اودا ډاډمن اوزادو وقف په دي خيزونو کي ډاډمن استحسان دي. اوقياس دادې چې جائز دي نه وي ډاډمن ددې خيزونو ډاډمن دهغې امله چې موږ بيان کړې ده وړاندې ډاډمن د وقف لپاره دوام شرط دي.

او منقول شی کی ہمیشوالی نہ وی

وَجَعَلَ الْإِسْمَ الْكَبِيرَ الْمُسْتَوْدَعُ فِيهِ: مِنْهَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ (وَأَمَّا عَالِدٌ فَقَدْ حَسِبَ أَدْرُعًا وَأَفْرَاشًا لَمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى (١) وَطَلَحَهُ حَسِبَ دُرُوعَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى (٢) "وَيُؤَيِّدُ أَكْرَاعَهُ وَالْكَرَاعُ: الْفُحْلُ. وَيُدْخُلُ فِي حُكْمِهِ الْوَيْلُ، لِأَنَّ الْعَرَبَ يَجَاهِدُونَ عَلَيْهِمْ، وَكَذَلِكَ الْيَلَاءُ يُجْنَلُ عَلَيْهِمْ

هل اللغة: ① ادواع: جمع د درع، زغره ② افراس: جمع د فرس، اس ③ الخيل: اسونه ④ الابل: اوبى

ژلمه و تړیچ: اوووجه داستحسان آثار مشهوره دی په دې ټولوقف د اسونواووسلې ټول کي دهغې ټولنارو ټول نه قول د نبي ډي اوهرچه خالد ډي نوهغه وقف کړي دی زړهي اواسونه په لار دالله تعالی کي او ټول دغه شان ټول حضرت طلحه ټول وقف کړي وی زړهي خپلي په لار دالله تعالی کي او نقل دی اکراخ دده اوکراخ اسونه وائی. ټول یعنی یو روایت دا ډي چه حضرت طلحه ټول خپل اسونه وقف کړي وو ټول او داخپلیری په حکم ددې ټولسونو کي اویشان خکه چې عرب جهاد کوی په دي ټول ویشانو باندې اودغه ټول به وسله حمل کولای شی په دې ټولسونو باندې ټول خکه چې لکه څنگه اسونه د جهاد آله ده. دغه ټول وسله هم د جهاد آله دي ټول

ضروري توضیح :- په عبارت کي چي د حضرت خالد بن ولید ؓ د وقف ذکر دي نو ددې وضاحت دا دي. چه نبی ﷺ حضرت عمر ؓ د زکاة په راغونډولو باندې مامور کړلو، په هغه وخت کي ابن جمیل، خالد بن ولید او عباس ؓ د زکاة ورکولو نه انکار او کړلو، کله چې نبی ﷺ ته ددوی دانکار خبر ورکړي شو. نو نبی ﷺ او فرمائیل، ابن جمیل ولي انکار او کړلو. حالانکه دې غریب وو. الله تعالی مالداره کړلو. او د حضرت خالد بن ولید ؓ په اړه کي نبی ﷺ او فرمائیل. تاسو په هغه باندې ظلم کوئ. ځکه چې هغه خو خپل زړهې او سامان جنګ دالله تعالی په لار کي وقف کړی دی. او د حضرت عباس ؓ په اړه کي نبی ﷺ او فرمائیل. د هغه زکاة زما په ذمه دي. بخاری او مسلم دا واقعه ذکر کړي ده.

وَعَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ يَمُوزُ قُلُوبَ مَا فِيهِوَتَعَامَلُ مِنَ الْمُنْقُولَاتِ كَالْفَالِيسِ وَالْمَرُوقِ وَالْقُدُومِ وَالْيُنْشَاءِ وَالْجَنَازَةِ وَثِيَابِهَا وَالْقُدُومِ وَالْمَرَجِلِ وَالْمَصَافِي.

حل القصة: ① الفاس: تبر ② الموبيلج: ③ القدوم: سسكوره ④ المنشار: آراه ⑤ القدور: جمع د قدر، كتهوى ⑥ الموابل: جمع د مرجل، ديك

ٺٺاڻه وٽس: - اودا امام محمد ^{رحمۃ اللہ علیہ} نه نقل دی، ڇه جائز دی وقف دهغه خیزڇه په «وقف دی» هغه تعامل «اد
 خلگ دی» وی د منقول خیزونوځنی «یعنی په خلگ وکي چي دکومو منقولو خیزونو د وقف رواج
 وی نو دهغه وقف جائز دی» لکه تیر «څه لرگی پري وار» کولی شی «څه ختی» غیره پري کولی
 شی «اوسسکوره» «څه مخکه» پري کینستلی شی «آواره» «څه لرگی پري کت» کولی شی «آرتک د
 جنازي اوجامې ددي» «یعنی پتو (خاود) د جنازي» اوکتی «څه ترکاری په کي پخولي شی» اودیگونه
 «څه ورځي په کي پخولي شی» اوقران شریفونه «څه تلاوت په کي کولی شی، یعنی ددي خیزونووقف
 دامام محمد ^{رحمۃ اللہ علیہ} په نیزجائز دي، ځکه چي د خلگو پري تعامل دي، ڇه دا شیان (خیزونه) وقف کوی «

وَيُؤْتِيهِمْ مِنْ أَشْجَارٍ مُتَنَافِرَةٍ ۖ وَالْأَنْجَارِ وَالْكَرَاعِ وَالْيَسَارِ وَالْهَيْدَرِ ۚ

کول خلاف القیاس دي. او، قیاس پریښودې شی په وجه د نص «له دې قیاس په مقابل کې نص موجود وی. کول خلاف القیاس دي. او، قیاس پریښودې شی په وجه د نص «له دې قیاس په مقابل کې نص موجود وی.

(١) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه البخاري في الجهاد باب ٨٩ ومسلم في الزكاة رقم ١١ وأبو داود في الزكاة باب ٢٢ والنسائي في الزكاة باب ١٥

(٢) قال الزيلعي رحمه الله غريب جداً (نصب: ٣٨١/٣)

خلورم توك ..

نوقياس به پريبنودي شي ۱۰ اونص ۱۱ حجه خلاف القياس وارد شوې دي ۱۲ ثابت دي په اس او وسله كي نو مختص به وي په ډي ۱۳ اسونو او وسله ۱۴ پورې ۱۵ لکه څنگه چې په لمانځه كي په قهقه باندې د اودس ماتيدل خلاف القياس په نص سره ثابت دي. نو د جنازې په لمونځ كي كه يوكس قهقه او كړله. دده اودس به نه ماتيري. ځكه چې په قهقه باندې داودس ماتيدل خلاف القياس دي. او هغه به داسې لمانځه كي واقع شوې ده. چه ركوع او سجده په كي وه. اود جنازې لمونځ صلاة كامله نه دي. ځكه په دي كي په قهقه لمونځ نه ماتيري. بلكه نص به په خپل مورد پورې خاص وي. چه كامله دي ۱۶

وَقَدْ يُقُولُ: الْقِيَاسُ قَدْ يَكُونُ بِالْعَمَلِ كَتَأْيِ الْإِسْتِصْنَاءِ، وَقَدْ وَجَدَ الْعَمَلُ فِي هَذِهِ الْأَشْيَاءِ.

هل اللغة: ① الاستصناع: په كاريگري د خيزونو جوړول

زياده وتريح:-- او امام محمد ۱۷ فرماني. قياس كله پريبنودي شي په تعامل سره لكه څنگه چې پريبنودي شوې دي ۱۸ قياس ۱۹ په كاريگري باندې خيز جوړولو كي ۲۰ لکه زيد بكر ته اوواني. چه ماته به داسې رنگ او كيفيت باندې چمپلان جوړې كړه. اوفى الحال چمپلان موجود نه وي. نوقياس ددې د عدم جواز تقاضا كوي. ځكه چې دا بيع د معدوم ده. خوموړ په دي مسئله كي قياس پريبنودي دي. اود جواز قول اختيار كړې دي. د تعامل د وجې، ځكه چې د نبی ﷺ د زمانې نه واخله تراوسه پورې په دي باندې د خلگو تعامل راروان دي. او چا پرې انكار نه دي كړې ۲۱ اوبقينا موجود شوې دي تعامل په ۲۲ وقف ۲۳ ددې خيزونو كي ۲۴ يعنې خلك دا شيان (خيزونه) وقف كوي ۲۵

وَعَنْ مُصِيرِينَ يَحْيَى أَنَّهُ وَقَفَ كُتْبُهُ لَهَا بِالنِّصَافِ، وَهَذَا صَحِيحٌ لَأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِمَّنْكَ لِلذِّينِ تَعْلِيماً وَتَعْلِيماً وَقَرَاءَةً.

زياده وتريح:-- اونصيرين يحيى ۲۶ نه نقل دي ۲۷ دا د حسن بن زيار ۲۸ شاگردو ۲۹ چې ده وقف كړې وو كتابونه خپل په ملحق گرځولوددي ۳۰ كتابونو ۳۱ مصاحفو پورې ۳۲ يعنې لكه څنگه چې په مصاحفو كي وقف جائز دي. دغه ډول دي علامه خپل كتابونه هم د مصاحفو پشان گرځولي وو. او هغه ئې وقف كړې وو ۳۳ اودا ۳۴ عمل د امام نصيرين يحيى ۳۵ صحيح دي. ځكه چې هرواحد ددې ۳۶ مصاحفو او كتابونو ۳۷ نه ايسارولي شي لپاره د دين زده كولواوبل ته خودلو اولوستلو ۳۸ يعنې لكه څنگه چې دقرآن زده كول كولای شي اوبل ته خودل كولې شي. اولواتو ئې كولې شي. نو دغه ډول د ديني كتابونو زده كول طالبانو ته خودلو او قرات كولې شي. نو په دي حيثيت لكه څنگه چې د مصحفونو وقف جائز دي دغه ډول به د ديني كتابونو وقف هم جائز وي ۳۹

وَأَكْثَرُ لِقَاءِ الْأَمَّامِ عَلَى قَوْلِ حَكِيمٍ، وَمَا لَاقَاهُ فِيهِ لَا يَمُورُ عِنْدَنَا وَنَفَقَهُ.

زياده وتريح:-- او د پرفقهاء د بنارونو ۴۰ مفتوي وركوي ۴۱ په قول د امام محمد ۴۲ داودا فرماني. چه د خلك وپه تعامل كي د كوم شي وقف جاري وي. په هغې كي وقف جائز دي. اگر چه منقول شي وي ۴۳ او هر هغه شي چې نه وي تعامل ۴۴ په وقف كولودې ۴۵ هغې كي جائز نه دي په نيز زمونږ ۴۶ دا حنافو ۴۷ وقف كول دهغي ۴۸ خيز ۴۹

وَلَقَالَ الشَّافِعِيُّ: كُلُّ مَا يُمْكِنُ الْإِلْفَافُ بِهِ مِمَّا أَصْلُهُ قَدْ بَدَأَ بِهِ وَنَفَقَهُ، لِأَنَّهُ يُمَكِّنُ الْإِلْفَافَ بِهِ، فَالْهَبَةُ الْعَقَارَ وَالْكِرَاءَ وَالسِّلَاحَ.

هل اللغة: ① العقار: مخكه ② الكواع: د جهاد اس ③ السلاح: وسله

زياده وتريح:-- او فرماني امام شافعي ۵۰ هر هغه خيز چه ممكن وي فائده اخستل دهغي نه سره د پاته پاتي كيدو د ذات دهغه خيز ۵۱ يعنې فائده ترې اخستي شي. اود ذات ئې پاته پاتي كيږي. لكه كورمخكه وغيره ۵۲ او انزوي خرڅول دهغي نو جائز به وي وقف دهغي ۵۳ خيز ۵۴ چې ممكن ده فائده اخستل دهغي ۵۵ خيز ۵۶ نه نو مشابه شو د زمكې، اسونو او دوسلې سره ۵۷ ځكه چې ددې خيزونو فائده اخستي شي. اودا ختميري نه بلكه پاته پاتي وي ۵۸

وَلَنَأْنِ الْوَقْفُ فِيهِ لَا يَتَأَبَّدُ، وَلَا بُدُّ مِنْهُ عَلَى مَا يَنْتَهِ فَمَارَكَ الدَّرَاهِمُ الدَّانِيَّةِ، بِخِلَافِ الْعَقَارِ،

ټاټه وتریځ - اوزمور : دا حنا فوټی لپاره د ددې منقول څیزونو د وقف په عدم جواز باندې د دلیل دا دي. چې وقف په دې څیز کې همیشه نه وي. اوسروري دې همیشوالي څیزه وقف کې لکه څنگه چې نې مور بیان او کړلو څخه په وقف کې تائید شرط دي. نواوگر څیدل د شیان (څیزونه) منقول پشان د دراهم او د اشرفو ټول لکه څنگه چې د دراهم او اشرفو وقف نه صحیح کیږي. دغه ددې منقول څیزونو وقف هم نه صحیح کیږي. په خلاف د زمکې (یعنی د زمکې وقف صحیح کیږي. ځکه چې په محکمه کې تائید او همیشوالي شته. اگر چه د وقف په وخت کې همیشوالي نه وي ذکر شوی.

وَلَا مُعَارِضَ مِنْ حَيْثُ السَّمْعُ وَلَا مِنْ حَيْثُ التَّعَامُلُ فَيَبْقَى عَلَى أَصْلِ الْقِيَاسِ.

زېږېدنه او مړينه: که څه دا وائي، چې لکه څنگه وسيله او اوسونه منقول شيان (څيزونه) دي، او وقف په کي جائز دي، نو دغه ډول دي، په هر هغه څيز کي وقف جائز شي، چې قابل انتفاع وي. نو د هغې نه خواب کوو، چې اوسونه او وسله اگرچه منقول ده، خو په هغې کي موږ د وقف د جواز قائل شو، ځکه چې هلته سمع ده، يعنې نقلی دلائل موجود دي، چې په وسله او اسونو کي وقف صحيح کيږي. لکه څنگه چې وړاندې د حضرت خالد بن ولید د وقف خبره تيره شو، چې هغوی وسله او زرهي وقف کړې وې، او امام شافعی رحمته الله علیه چې په منقول څيزونو کي چې قابل انتفاع وي، د وقف د جواز قائل دي، نو رحمته الله علیه نشته سمع رحمته الله علیه يعنې دليل نقلی، او نه تعامل رحمته الله علیه يعنې امام شافعی رحمته الله علیه چې په منقول قابل انتفاع څيزونو کي د وقف قائل دي، نو دې څيزونو په وقف کي نه دليل نقلی موجود دي، چې د هغې د امله موږ قیاس پرېږدو. لکه څنگه چې مو د نقلی دليل د امله په وسله او اسونو کي قیاس پرېښودې دي، او نه د خلک وپه تعامل کي دا شی شته، چې هر هغه منقول قابل انتفاع څيز وقف کوي، نو بیا به پاتې شو رحمته الله علیه حکم د عدم جواز د وقف په منقول څيز کي، په اصل قیاس باندې، رحمته الله علیه يعنې د منقول څيزاگرچه قابل انتفاع وي، وقف جائز نه دي.

وَهَذَا الْإِنْعِقَارُ تَأْتِيهِ، وَالْجَهْدُ سَنَامُ الدِّينِ، فَكَانَ مَعْنَى الْقُرْبَةِ فِيهَا أَقْوَى فَلَا يَكُونُ غَيْرُهَا فِي مَعْنَاهَا.

حل اللفه: ① سنام. ق ب ② القرية: كلى

ژباړه و تشرېح: اودا د دې زمکې او اسونونه سوا نور منقول شيان (خيزونه) په دې ملحق کول ځکه ناجائز دي چې د مخکې هميشه لپاره پاتې کيږي. نو بيه دې کې د وقف شرط موجود شو چې بايد د دې ځکه د عقار وقف جائز دي او جهاد بوق د دين دې. د معنی لکه څنگه چې په اوبې کې بوق اوچت وي. دغه ډول په دين اسلام کې د جهاد حيثيت دي. ځکه چې دا فرض کفايه دي. نو شوه معنی د ثواب په دې دواړو کې چې اس او سوله ده. زياته قوی ځکه اس او سوله ده د جهاد آلات دي. نو بيه دې کې وقف جائز شو. نو بيه به وي غير د دې دواړو خيزونو نه چې اس او سوله ده. په مرتبه د دې دواړو کې د لاندېز دا چې د منقول خيزو وقف صحيح نه دي. البته که د اسونو او دوسلې وقف جائز دي. نو د دې وجه دا ده چې دا دواړه شيان (خيزونه) د جهاد لپاره آلات دي. او جهاد په اسلامي فرائضو کې يواچت مقام لري. نو د جهاد د امله د دې دواړو مرتبه اوچته شوه. ځکه په دې کې وقف جائز شو. او نور منقول شيان (خيزونه) خود دې پشان نشي کيدې. نو بيه هغې کې وقف جائز نشي.

دوقف د صحت نه روسته د خرڅولو او تمليك عمل

قَالَ (وَإِذَا صَرَ الْوَقْتُ لَمْ يَمُزَّ يَبْعُهُ وَلَا تَمْلِكُهُ، أَلَا أَنْ يَكُنْ أَمْتًا أَوْ يَكُنْ أَمْتًا) وَكَانَ يَوْمَئِذٍ يَوْمَ الْحِسَابِ

حل اللغة: ١٠ ألفاظ: ١. أَمْتِنَا ٢. التَّمْلِيكَ ٣. فَلَمَّا ٤. بَيْنَا ٥. وَأَمَّا ٦. جَوَّازُ ٧. الْعِصْمَةِ ٨. فَلَا ٩. تَهَا ١٠. تَحْمِيدُ ١١. فَرَأَى

٢) مفاسمة ویش کول

«وقف» اونه بل څوک ددې مالک جوړول مگر دا چې وی «دغه وقف» مشاع «غير تقسيم» په نيز دامام ابو يوسف «د» نوجه مطالبه او کړې شريک د ويش نوصحيح کيږي ويش دهغه سره «يعنی» که يو کس داسې مخکۀ وقف کړه، چې په هغې کې دبل چاحصه هم وه، خو لا ويش نه وی شوې، اود وقف نه روسته هغه مطالبه او کړه، چه په دې مخکۀ کې زما برخه ده، نو دامام ابو يوسف «د» په نيز ددغه غير ويش زمکې نه هغه ته دهغه برخه بيلولې شي، هر چه منع کول د تمليک دی، «يعنی» د وقف نه روسته بل څوک ددغه څيز مالک نشي جوړيدې، دهغه امله چې موږ بيان کړه، «چه» دوقف حکم دا دی، چه ددې نه واقف ملک ختم شو، خو دبل چا په ملک کې نه داخلېږي، او هر چې جواز د ويش دې نوڅکه چې دا «تقسيم» تمیز دې اوجدوالې «د» حصه دې، «او» منع خو تمليک دې، جدا کول نه دی، يعنی په دغه وقف شوې مخکۀ کې د وقف نه روسته بل څوک مالک جوړول نه دی، بلکه د وقف نه وړاندې دغه بل کس ددغه زمکې مالک وو، البته دومره ده، چه وړاندې د وقف زمکې سره خلط وه، او اوس جلا کيږي.

غَايَةُ الْأُمُورِ أَنَّ الْقَائِلَ فِي غَيْرِ الْمَكِيلِ وَالْمَوْزُونِ مَعْنَى التَّبَادُلِ، إِلَّا أَنَّ فِي الْوَقْفِ جَعَلْنَا الْقَائِلَ مَعْنَى الْإِفْرَازِ نَحْنُ الْوَقْفِ لَمْ تَكُنْ بَيْنَهُمَا وَتَحْلِيلُهَا،

هل اللغة: ① غاية الامر: آخرى خبره ② تمليک: مالک جوړول

زياره و تريح: - آخرى خبره دا ده، چه غالب په غيرد کيلی او وزنی څيزونو کې معنی د مبادله وی، «يعنی» عامه قاعده دا ده، چه کوم شی پیمانۀ کولې نشي، او وزن کولې نشي، نو په داسې څيزونو کې چې کله د هر يو کس د برخې جلا والې راځي، نو په هغې کې معنی د تبادلۀ غالبه وی، نو پکار دا ده، چه په وقف کې هم کله د برخو جداوالې کيږي، په دې کې هم معنی د تبادلۀ غالبه وي، خو په وقف کې موږ او گرځوله معنی د جداوالې غالبه، «د» ځيگرې د وقف «له» حق د فقيرانو کې، يعنی کومه مخکۀ چې وقف شي، نو دا غير مکيل او غير وزنی ده، خو په دې کې چې دکوم کس برخه وي، او هغه خپله برخه جلا کوي، نو په دې کې د تبادلۀ معنی مغلوبه او گرځوله، اود جداوالې معنی مو په کې غالبه او گرځوله، اودا مو او وئيل چه دا تبادلۀ نه ده، بلکه افراز او جداوالې دې، اودا هر څه مو د وقف د صحت لپاره او کړلو، چه وقف صحيح شي، نو قېل ان نه د دغه وقف نه فائده واخلي، او که موږ دعامي قاعدې مطابق په وقف کې هم د تبادلۀ معنی غالبه کړو، نو بيا وقف صحيح نشو، نو په دې کې د فقيرانو نقصان وي، نو نشو «د» وقف نه روسته په مخکۀ کې شريک، ال ته خپله برخه مخکۀ ملاویدل، څرځول «د» وقف، او مالک جوړول «لېل» کس لره د وقف، بلکه دا صرف جداوالې دي، خرڅ او تمليک نه دي.

لَمَّا رَأَى وَقْفَ نَصِيْبِهِ مِنْ عَقْلِ مُشْتَرِكٍ قَبْلَ الَّذِي يَقَابِلُهُ شَرِيكُهُ، لِأَنَّ الْوَلَايَةَ لِلْوَاقِفِ وَبَعْدَ الْمَوْتِ إِلَى وَصِيَّتِهِ،

نصاده و تريح: - بيا که وقف کړلو «يو کس» برخه خپله په مخکۀ مشترکه کې «مثلاً» يو جبر مخکۀ وه، او دده په کې څلوېښت مرلې وه، نو دې «واقف» به هغه څوک وي، چه ويش به کوی د شريک خپل سره څکه چې ولايت «د» وقف حاصل دې واقف لره «يعنی» هم واقف ددغه زمکې منتظم دې، او پس د مرګ «د» واقف څخه به ولايت حاصل وی وصی دده «واقف» ته «يعنی» چې دچا لپاره نې وصيت کړې وي، هغه به دغه مشترکه مخکۀ دوقف لپاره د شريک وال نه جلا کوي.

وَأَنَّ وَقْفَ نَصْفِ عَقْلِ عَامِلٍ لَهُ قَالَ لِي يَقَابِلُهُ الْقَاضِي أَوْ يَبِيْعَ نَصِيْبَهُ الْبَاقِي مِنْ رَجُلٍ، لَمْ يَقَابِلْهُ الْمُشْتَرِي لَمْ يَخْتَرِ ذَلِكَ مِنْهُ، لِأَنَّ الْوَاحِدَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ مَقَابِلًا وَمُقَابِلًا،

زياره و تريح: - او که وقف کړلو «يو سړی» نيمه مخکۀ چې صرف دده «واقف» وه نو هغه کس چې دېش به کوی «د» سره د وقف «هغه» قاضی دې، «يعنی» قاضی به ورسره ويش او کړي، او بيا به د «سړی» «واقف» برخه خپله پاته په يو سړی باندې «مثلاً» يو جبر مخکۀ وه، په هغې کې ده څلوېښت مرلې وقف کړې وه، نو پاته څلوېښت مرلې دې په يو سړی باندې ويلوری، نو بيا به ويش او کړي ددې «يو سړی» چې

نیمه په کښې وقف ده اونیمه په کی ددغه مشتری برخه جوړیږي. بیا به نې واخلې. **موقوفه** دهغه مشتری نه ملاوړا حبله کوو. ځکه چې یوکس جائز نه دی چې شی ویش کونکې **مړینه** صیغه داسم فاعل اوویش کړې شوې ده سره **مړینه** صیغه د اسم مفعول.

وَلَمَّا كَانَ فِي الْيَمِينِ لَقِيَ دَرَاهِمًا أَغْطَى الْوَأَيْفَ لَا يَهْوِي لَمُتَاعِ يَمِينِ الْوَأَيْفَ جَاءَ زَيْدٌ كَوْنُ بَعْدَ الدَّرَاهِمِ مَرَّةً

ژباړه وتریخ:- اوکه چیرته وی په ویش کې زیاتې روپۍ **ملاصورت** به نې دا وی. چه د زمکې یو اړخ ته دوې اډوړه لارې وی او بل اړخ ته یوه لاره وی. نوښکاره خبره ده چې د دوولارو والا اړخه د یوې لارې د اړخ نه ښه دي. او دا فیصله اوښی. چه کوم کس د دوو لارو اړخ واخلې. هغه به پنخوس زره روپۍ خپل انډیوالان ته ورکوي. نو اوس په دې صورت کې **مړه** که ورکړی واقف ته **ملاذغه** زیاتې روپۍ او بل کس د دوو لارو والا اړخ واخلې. جائز نه دی **ملا** واقف دپاره **مړه** دا **ملازیاتې** روپۍ اخستل **مړه** د امله د عدم جواز د خرڅولو د وقف **ملا** یعنی هرکله چې واقف ښه اړخ بل ته ورکړی. اودهغې په ځانې ترې دې پنخوس زره روپۍ واخلې. نو دا جائز نه ده. ځکه چې په دې کې د وقف خرڅول راغلل. اود وقف خرڅول جائز نه دی. اوکه ورکړی واقف **ملاذغه** زیاتې روپۍ د زمکې شریکوال ته. اودکومې زمکې وقف چې نې کړی وی. هغې سره دا پنخوس زره روپۍ نورې هم وقف کړی. نو دا **مړه** جائز ده. اووی به په اندازه د ورپو **ملا** یعنی کومې روپۍ چې واقف د زمکې شریکوال ته ورکړی. هغه به **ملا** اخستل وی. **ملا** یعنی دا داسې شوه. چه دې واقف د شریکوال نه دهغه په مخکه کې څه برخه واخستله. اوهغه نې خپل وقف سره یوځانې کړله. اووقف نې کړه.

دوقف د آبادۍ حکم

قَالَ (وَالْوَاجِبُ أَنْ يُبْنَى أَمْرٌ: أَرْفَعَ الْوَقْفَ بِعِمَارَةٍ شَرَطَ ذَلِكَ الْوَأَيْفَ أَوْ لَمْ يَشْطَرْطْ) لِأَنَّ قَصْدَ الْوَأَيْفِ مَرْفُ الْقِلْعَةِ مُؤَيَّنًا، وَلَا يَتَقَيَّ دَابَّةً إِلَّا بِالْعِمَارَةِ قَبْلُتْ شَرْطُ الْعِمَارَةِ أَفْتَضَاءً

حل الفقه: ① الارتفاع پورته کول ② عمارة آبادي ③ الغلة محاصل

ژباړه وتریخ:- فرمائی **ملا** صاحب دقدوری **ملا** او واجب دی چې پیل وکړي **ملا** د حاصلاتو او آمدنې د وقف نه **ملا** په آبادۍ د هغې **موقوف**، برابره خبره ده. که شرط کړې وی دا **ملا** آبادي واقف اوکه نه نې وی شرط کړې **ملا** یعنی کله چې واقف مثلاً یوه مخکه وقف کړی. نوپکارده چې اول دهغه زمکې د ساتنه انتظام اوکړې شی. اودهغې نه چار دیواری تاو کړې شی. چه محفوظ شی. که واقف دا شرط لگولې وی چې زه خپله مخکه وقف کوم. خو په دې شرط چې ددې د ساتنه لپاره به انتظام کولې شی. اوکه دا نې نه وی ونیلې به دواړو صورتونو کې به اول د وقف د ساتنه انتظام کولې شی. ځکه چې غرض د واقف **ملا** وقف کولونه **ملا** خرج کول د منافعو **ملا** دوقف **ملا** دی همیشه دپاره، اونه پاتې کیږي **ملا** منافع د وقف زمکې **ملا** مگر په آبادۍ سره **ملا** چه دهغې نه چار دیوالی تاو شی. او محفوظ شی. نو ثابتیږي شرط د آبادۍ په اقتضاء النص سره **ملا** یعنی کله چې واقف وقف اوکړلو. نو د وقف مقصد دا وی. چه ددې نه خلگ همیشه لپاره فائده اخلی. نو دا ضروری شوه. چه ددغه وقف د ساتنه انتظام دې هم اوشی. نو ساتنه ترې په اقتضاء النص سره ثابت شو.

وَلَا تَحْرَاجُ بِالْعِمَارِ: وَصَارَ كَقَفَّةِ الْعَبْدِ الْمَوْصِي بِمَنْعَتِهِ، فَأَتَاهَا عَلَى الْمَوْصِي لَهُ يَهَا.

ژباړه وتریخ:- اوبله دا چې فائده په مقابلته د تاوان کې وی. **ملا** یعنی څوک چې فائده اخلي هغه به تاوان هم برداشت کوي. نوواقف چې دچا لپاره مخکه وقف کړې وی. هغه کسان چې فقیران دی. هغوی به ددې وقف اوقاف داسه کوي. مثلاً یوکس محکمه اوقاف ته خپله مخکه حواله کړله. چه دا ما وقف کړه. نو اوس دا د **ملا** حکم ددې وقف **ملا** پشان د نفقه د غلام چې وصیت شوی وی په خدمت کولو دهغه **ملا** غلام **ملا** ځکه چې

نقغه په موسى له وی په **«موقوفه»** د دې **«مخدمت»** یعنې چې یوکس دا وصیت او کړی چې زما مالونه دغه روسته به زما دا غلام د فلانې خدمت کوی. نو ددغه غلام نقغه په موسى له ده ځکه چې فائده دې اخلي نو تاوان به هم په ده راځي. دا نه چې خدمت دې د موسى له کوی او دوی دې د موسى خوری **«موقوفه»**.

الْمَرْكَبَاتُ عَلَى الْوَقْفِ لَا يُلْقَرُ بِهِمْ وَأَقْرَبُ أَمْوَالِهِمْ هَذِهِ الْقَوْلَةُ لَمْ يَكُنْ لَهَا.

هل اللغة: ① يظفر. كاميا بیری ② الفلة: محاصل

ژباړه وتریږي:-- بیا که وی وقف په فقیرانو باندې او کامیابی نشي راتلې په هغوی باندې **«موقوفه»** د فقیرانو تعداد زیات وی. او هغوی دې ته غاړه نږدی. چه د وقف آبادولو خرچ دې موږ او کړو **«موقوفه»** او نږدې مالونه د هغوی دا منافع وی. **«موقوفه»** د هغوی سره چې کوم مالونه وی. هغه حاصلول گران وی. د هغې د حاصلولو په نسبت دا آسانه وی. چه ددې وقف په منافعو آبادی او کړی. مثلاً یوکس خپل کور وقف کړلو. خو په هغې کې لږ ډیر کار وو. مثلاً دروازه په کې نه وه. یا په کې د اودس ماتې یا لاملېلو ځانې نه وو. نو چونکه دا شیان (څیزونه) په کور کې ضروری وی. بغیر ددې نه کور د استوگنې قابل نه وی. نو اوس داکار کول ضروری شو. خود چا لپاره چې نې دغه کور وقف کړې وی. مثلاً د مدرسې د طالبانو لپاره نې وقف کړې وی. چه په دې کور کې به د مدرسې طالبان اوسېږي. نو اول په هغه طالبانو باندې ددې وقف آبادول دی. خو که هغوی سره روښ نه وی. یا دې ته غاړه نږدی. نو په دې صورت کې به هم ددې کور په منافعو باندې ددې کمې پوره کړې شي. هغه داسې چې دچا څخه به پیشکې کرایه واخلې. او په هغه کرایه به دغه ضروریات پوره کړي. او چه کله به کرایه کې پیشکې ختمه شي. نو بیا چې ددغه کور کوم منافع راځي. هغه به په طالبانو باندې خرچ کولې شي **«موقوفه»**.

وَلَوْ كَانَ الْوَقْفُ عَلَى رَجُلٍ بِعَيْنِهِ وَغَيْرِهِ لَلْفَقْرَاءِ قَبُولُ مَا لَيْهِ: أَي مَالٍ شَاعَرَ حَالِ حَيَاتِهِ. وَلَا يَتَّخِذُ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَعْنَى مُنْجِنٍ مَطْلَبَتَهُ.

ژباړه وتریږي:-- او که چیرته وی وقف په یو معلوم کس باندې او آخر د هغې **«موقوفه»** لپاره د فقیرانو وی **«موقوفه»** یو کس خپل کور ډیر لپاره وقف کړلو. خود بکړد مرگ نه روسته هغه کور فقیرانو ته پاتې کیږي. چه فقیران او غریبانان به د هغې آمدن اخلي **«موقوفه»** نو دا **«موقوفه»** د وقف کور **«موقوفه»** په مال دده **«موقوفه»** علیه کې وی. **«موقوفه»** دې به دغه خرچ کوی **«موقوفه»** د کوم مال نه چې نې خوښه وی. **«موقوفه»** د وقف آبادی به په خپل مال باندې کوی **«موقوفه»** په حالت د ژوند خپل کې **«موقوفه»** ترڅو پورې چې دې ژوندې وی. او په دغه وقف کې د آبادی څه کار پیدا کیږي. هغه به موقوف علیه دخپل مال نه کوی **«موقوفه»** اونه به شي اخستې **«موقوفه»** د **«موقوفه»** د منافعو **«موقوفه»** نه ځکه چې دا **«موقوفه»** علیه معلوم دې ممکن ده مطالبه دده نه **«موقوفه»** د وقف په آبادی باندې پیسې اول کوی **«موقوفه»**.

وَأَيُّ مَا يَتَّقِي الْعِمَارَةَ عَلَيْهِ بِقَدَرِ مَا يَتَّقِي الْمَوْقُوفُ عَلَى الصَّحَةِ الَّتِي وَقَعَهُ، وَإِنْ غَرِبَ يَتَّقِي عَلَى ذَلِكَ الْوَقْفِ، لِأَنَّهَا بِصِفَتِهَا صَارَتْ غَلَّتْهَا مَصْرُوقَةً إِلَى الْمَوْقُوفِ عَلَيْهِ.

هل اللغة: ① خوب: خرب: ختم شي، وران شي

ژباړه وتریږي:-- اویقیناً لازمیږي آبادی **«موقوفه»** په ده **«موقوفه»** علیه باندې په هغه اندازه چې پاته پاتې شي وقف شي په هغه حالت چې وقف کړې نې وی، **«موقوفه»** کوم کور چې نې موقوف علیه لپاره وقف کړې وی. او په هغې کې دې پنځه کاله تیر کړي. او د هغې پلستر وغیره خراب شي. نو په ده باندې لازم ده. چه دغه پلستر او کړي. او وقف کور به هغه حالت کې ساتي په کوم حالت کې چې ده ته وقف شوې وي **«موقوفه»** او که خراب شو **«موقوفه»** څیز، مثلاً د کورد دیوال پلستر اورژیدل **«موقوفه»** نو جوړولې به شي په هغه طریق **«موقوفه»** څخه چې وړاندې **«موقوفه»** ځکه چې دا **«موقوفه»** چې په کومه طریق وه. وگرځیدل منافع ددې ورکړې شوې موقوف علیه ته **«موقوفه»** مثلاً چې په کوم حالت کېنې کور وقف شوې وو. د هغې دیوالونه په پلسترو هم د پلستر د دیوالونو منافع موقوف علیه لپاره وقف شوي وو **«موقوفه»**.

قَالَ الزَّيَادَةُ عَلَى ذَلِكَ فَلَيْسَتْ بِمُتَحَقَّةٍ عَلَيْهِ وَالْقَلَّةُ مُتَحَقَّةٌ فَلَا يَجُوزُ مَرَقُهَا إِلَى شَيْءٍ آخَرَ إِلَّا بِرِضَاةٍ

زياده وشرح - خرجه زيادت دې په دې مآبادي نه دي واجب په ده موقوف عليه باندې مړينې د كوم ديوال پستر چې رژيدلي دي هغه په سيمتو کي شوي وو. نو اوس په موقوف عليه باندې دا واجب نه ده. چه دي دغه ديوال باندې ټائل اولگوي. بلکه چې څنگه وړاندې وو. هم هغه شان به نې جوړوي او منافع موقوف چې دې حق گرځيدلي ده موقوف عليه نو جائز نه دې چې خرچ کړي شي مودغه منافع چې موقوف عليه نې حقدار دې په بل څيز باندې چه زياتي آبادي دي مگر په رضا ده موقوف عليه. يعنی که څوک دا ووايي. چه موقوف عليه هسې هم په دغه کور کي اوسېږي. کوم چې ده ته وقف شوې دې نو د پلستر په ځانې دې پرې ټائل اولگوي. نومصنف رحمه فرماني. داسې نه ده. ځکه چې د وقف د منافعو خو موقوف عليه حقدار دې چه وقف نې ده ته شوې دي. نود منافعوپه مد کي به دغه زياتي آبادي نشي کولي. مثلاً چې موږ دا ووايو. په کوم کور کي چې دې اوسېږي. دغه وقف کور د پنځه زره روپو مياشت کرايه قابل دي او کوم ديوال چې پريوتې دي. چه هغه دپخو بڼختواوچتوي. نوپه هغې باندې شل زره روپي خرجه راځي نو شل زره روپي دې پرې اولگوي. اودخلورو مياشتو کرايه کي به حساب شي. يعنی داسې به شي. چې موقوف عليه پرې خپلې روپي اونه لگولي بلکه هم دوقف کور منافع نې پرې اولگول. نودا صحيح نه ده.

وَلَوْ كَانَ الْوَقْفُ عَلَى الْفُقَرَاءِ لَكَذَلِكَ عِنْدَ الْبَعْضِ وَعِنْدَ الْآخَرِينَ يَجُوزُ ذَلِكَ، وَالْأَوَّلُ أَصَحُّ لِأَنَّ الْعَرَفَ إِلَى الْعِمَارَةِ مَرْمُوقَةٌ وَإِنَاءُ الْوَقْفِ وَلَا مَرْمُوقَةٌ فِي الزَّيَادَةِ.

ژباړه وشرح - او که چيرته وي وقف په فقيرانو مآوپه يومعين کس باندې نه وي نو دغه ډول حکم دې په نيزد بعضې عالمانو رحمه يعنی دا جائز نه دی. چه په وقف کي نقصان راشي. اوپه هغې باندې دومره پيسې اولگوي چې په کوم حالت کي وقف شوې وو. دهغه حالت نه بڼه شي. لکه په تيرشوي مثال کي چې موږ دپلستر شوي بوال او د ټائل شوي ديوال صورت جوړ کړي وو. يعنی چې اول ديوال صرف پلستر وو. او دوباره پرې ټائل اولگوي. دا جائز نه ده. اوپه نيزد نورو عالمانو رحمه جائز دې دا مزيادت په آبادي کي يعنی که د پلستر په ځانې ټائل اولگوي. دا جائز دې. خوال روایت مچه دعدم جواز دې هغه زيات صحيح دي. مآود اصحيت دليل نې دا بيانوي ځکه چې خرچ کول په آبادي موقوف باندې لپاره د اړتيا د پاته پاتې کولود وقف وو مړينې د وقف په آبادي باندې پيسه خرچ کول ددې امله ضروري وو. چه وقف پاته پاتې شي. اوپاته پاتې کيدل په هغه حالت کي هم کيږي. په کوم حالت کي چې وقف شوې وو. يعنی چې خالي پلستروي. اونشته اړتيا په زيادت کي مچه ټائل پرې اولگولې شي.

چه څوک موقوف عليه وي د وقف آبادي به هم په هغه وي

قَالَ (فَإِنْ وَقَفَ دَارًا عَلَى سَكْنَى وَلَيْدٍ فَالْعِمَارَةُ عَلَى مَنْ لَهُ سَكْنَى) لِأَنَّ الْفَرَاعَ بِالْقَمَارِ عَلَى مَأْمَرٍ قَصَارَ كَنَفَقَةِ الْعَبْدِ الْمَوْصِي بِهِ مَتِّهِ

ژباړه وشرح - فرماني مآبو الحسين قدوري رحمه که وقف نې کړلو کورد استوگني لپاره په خپل اولاد. نوآبادي به لازم وي په هغه جا چې جا لپاره استوگنه وي مړينې چې دچا لپاره نې په کور کي اوسيدل وقف کړي وي چه ما خپل کورد خپل اولاد د استوگني لپاره وقف کړې دي. نوکه په دغه کور کي څه مرمت وي. د هغې خرجه به هم هغه څوک برداشت کوي چه دچا لپاره وقف شوې وي ځکه منافع په مقابله د تاوان کي وي. مړينې څوک چې فائده اخلي نوهغه به تاوان هم برداشت کوي. دا نه چې اوسېږي دې په کي موقوف عليه اوخر دې پرې واقف يا حکومت کوي. نو اوگرځيدلو مآدا صورت د وقف پشان د نفقه د غلام چې وصيت شوې وي په خدمت دهغه. مړينې چې يوکس دا وصيت اوکړي چه زما د مرگ نه روسته به زما دا غلام د فلاني خدمت کوي نو ددغه غلام نفقه په موصي له ده. ځکه چې فائده دې اخلي. نو تاوان به هم په راځي. دا نه چې خدمت دې د موصي له کوي او ډوډي دې د موصي خوري. نو دغه ډول دلته د وقف په

مسئله کي هم چې دچا لپاره وقف شوې وی. دآبادي خرچه به هم په هغه وی. د موقوف عليه د تعمير نه انکار یا د تعمير وس نه درلودی حکم

﴿إِنَّمَا مَتْنٌ ذَلِكَ، أَوْ كَانَ قَبِيلَ أَجْرَهَا الْحَاكِمُ مَوْكَّرَهَا بِأَجْرَتِهَا، وَإِذَا عَمَّرَهَا رَدَّهَا إِلَى مَنْ لَهَا السُّكْنَى﴾

ژباړه و تشریح: - که انکار او کولو د موقوف عليه د دې د آبادي د وقف په نه اویا دا د موقوفه انکار نه کوی. خو په وی غریب موقوفه د آبادولو وس نه لری. نو په دې دواړو صورتونو کې په کرایه به نه ورکړی حاکم او آباد به نه کړی په کرایه دهغه موقوفه او کله چې نه آباد کړی د موقوفه ختمه شی. نو کرایه دار به ترې اوباسی او واپس به نه کړی هغه چاته چې دچا لپاره موقوفه کړی استوگنه وی. موقوفه واقف دچا د استوگنې لپاره وقف کړی وی. هغه ته به نه واپس کړی.

﴿لَإِنْ فِي ذَلِكَ عَيَاةٌ لِلْعَفِيفِ حَقَّ الْوَأَقِفِ وَحَقَّ صَاحِبِ السُّكْنَى، لِأَنَّهُ لَوْ كُنَّا نَعْمِرُهَا تَقَوُّتُ السُّكْنَى أَضْلًا، وَالْأَوَّلُ أَكْبَرُ،

هل اللغة: ① السكنى استوگنه

ژباړه و تشریح: - ځکه چې په دې موقوفه ورکولو کې کي خیال ساتل د دواړو حقونو دی. چه حق د واقف دې او حق د صاحب د استوگنې دې. د واقف حق په دې حیثیت دې که آباد نه کي (نکړی) دغه موقوفه څیز په نو ختمیږی موقوفه کي استوگنه بیخي (یعنی که آبادی په کي نه کوی. نودغه کور د اوسیدو قابل نه دې نوچه د کوم مقصد لپاره واقف دغه کور وقف کړې وو. چه ده ته به ثواب ملایږی. هغه مقصد پوره نشو. ځکه شار به پروت وی. څوک به په کي اوسیدې نشی. نوچه څوک په کي اوسیدې نه واقف ته به ثواب څه ملاؤ شی. اود من له السکنی د حق په کي په دې حیثیت خیال ساتل دی. چه مرمت په کي اوشی نواگرچه دڅه میاشتو لپاره به په کرایه ورکړې شی. خوچه کله هغه پیسې ختمې شی. کومې چې ددې په مرمت لگیدلې وی. بیا به په کي من له السکنی اوسیدې. او که مرمت نه اوشی. نو نه په کي دې اوسیدې شی. اونه بل څوک او اوله خبره موقوفه حاکم په کرایه باندې کور ورکړی. او په دغه کرایه باندې په کور کي آبادې او کړی. دا ددې نه بهتره ده. چه دغه کور دغه ډول ناقابل استعمال پروت وی. او څوک په کي اوسیدې نشی.

﴿وَأَلَّا يَجْزِيَ الْمُتَمَتِّعُ عَلَى الْجَمَاعَةِ لِمَا فِيهِ مِنْ إِتْلَافٍ مَالِيَةٍ فَأَشْبَهَ الْمُتَمَتِّعَ صَاحِبَ الْبَذْرِ فِي الْمَزَارَعَةِ

هل اللغة: ① يجبر مجبوره کولې شی ② إتلاف هلاکول ③ البذر تخم

ژباړه و تشریح: - اونه به شی مجبوره کولې د موقوف عليه په آبادي د وقف په باندې ځکه چې په دې کي بربادول د مال دده د موقوف عليه دې. (یعنی دې به خپل مال د وقف کور په تعمير باندې اولگوي. حالانکه په خرچ کولو دغه کور دده په ملکیت کي نه داخلېږی) نومشابه شو. دد صورت د وقف د انکار کولو د هغه چا سره چې په هغه باندې کرونده وی. ددې صورت به دا وی. چه دوو کسانو عقد زراعت او کولو او په یو باندې نه دا لازمه کړه. چه په پټي کي به تخم اچول په تا وی. خوبیا دغه کس چې تخم اچولو دمه واری نه اخستې وه. د تخم اچولو نه انکار او کړو. نو دې به تخم اچولو باندې مجبوره کولې نشی. ځکه چې په دې کي ده ته ضرر دې. هغه دا چې په کولو باندې کومه خرچه راځی. هغه به دې دخپل جیب نه خرچ کوی.

﴿لَا يَكُونُ مُتَمَتِّعُهُ وَصِيًّا مِنْهُ بِظُلْمٍ حَقَّ لَكُمْ فِي عَزِّ الدَّرْدِ، وَلَا تَصْرُ إِجَارَةً مَنْ لَهَا السُّكْنَى لِأَنَّهُ غَيْرُ مَالِكٍ

هل اللغة: ① التردد شک کول ② الامتناع منع کول

ژباړه و تشریح: - د موقوفه څوک دا او وانی. چه هر کله ده د وقف د آبادولو نه انکار او کولو. نو دې دخپل حق سکونت په ساقط کولو باندې راضی شو. ځکه چې بغیر د آبادي کولو نه خودغه وقف کور د استوگنې قابل نه دې. او چه دې د آبادي نه انکار کوی. نو معلومه شوه. چه دې د استوگنې نه انکار کوی. چه زه په دې کور کي نه اوسېږم. او ما خپل حق ساقط کولو. او هر کله چې ده خپل حق ساقط کولو. نوچه حاکم ددې په کرایه باندې دغه

وقف کور اباد کړی. او هغه خرڅه په کرایه کې ختمه شې. نوییا دغه موقوف علیه ددې خبرې مستحق نه دې چه وقف ده ته واپس کړی. نو ددې نه خواب کوی چه هغه نه کیری انکار کول دده هلموقوف علیه د آبادولونه ه رضا دده هلموقوف علیه د اړخه په باطلولو د حق خپل ځکه چې دې په شک کې دې. هلمرغنی دده په زړه کې دا دی. چه زه انکار او کړم. نو حاکم به ئې آباد کړی. او ماته به په کې د استوگنې موقع ملاؤ شې. نو معلومه شوه چه دده د انکار نه دا نه معلومیږي. چه دې دخپل حق سکونت په ساقط کولو باندې راضی دې ه اونه صحیح کیږي په کرایه ورکول همدوقف کور ه د هغه جا لپاره چې هغه لره هلمرغه دغه وقف کور کې ه حق د استوگنې وی هلمرغنی واقف دده داوسیدو لپاره وقف کړې وی. نو ده ته صرف د استوگنې حق حاصل دې. اوبه کرایه د ورکولو حق ورته حاصل نه دې ه ځکه چې دې مالک نه دې.

د وقف پریوتلي عمارت او خراب الاتو مصرف

قَالَ (وَمَا أَتَى مِنْ بِنَاءِ الْوَقْفِ وَالْأَيَّةِ) مَرْفَعَةُ الْحَاكِمِ فِي عِمَارَةِ الْوَقْفِ إِنَّ أَحْبَابَ إِلَيْهِ، وَأَنْ اسْتَفْتَى عَنْهُ أَمْسَكَ حَتَّى يَتَأَمَّرَ إِلَى عِمَارَتِهِ قَبْرَهُ فَيَسْمُوهُ بِهَا، لِأَنَّهُ لَا بُدَّ مِنَ الْعِمَارَةِ لِيَبْقَى عَلَى الثَّابِتِ قَبْضُ مَقْصُودِ الْوَقْفِ.

حل القف: ① انهدم، نوړیدلې وو ② التأييد، همیشه لپاره

زباد و تیرج: فرماني هلمابو الحسين قدوري هلمرغه او هغه چې راوغورخیري آبادې د وقف او هلمخراب شې ه سامان ددې هلموقف ه نواوبه ئې لگوي حاکم په آبادي د وقف کې که چیرته اړتیا وی هغه هلمسامان ته، مثلاً د وقف کور دیوال را پریوتلو. نو بختې به ئې هم په دغه کور کې اولگوي. او واپس به پرې بل دیوال اوخېژي. یا که دروازه وړه دروازه وی. هغه خرابه شې. نو هغه به ترې اوباسی. او هم په وقف کور کې به ئې په بل ځاني کېنې اولگوي ه او که اړتیا نه وی هلمرغه وقف کور وغیره کې ه هغه هلمسامان ه ته نواوبه ئې ساتي هلمرغه محفوظ ځاني کې ه تردې چې اړتیا شې آباد ولود هغه ته نو اوبه ئې لگوي په هغه کې ځکه چې اړتیا دې آبادي همدوقف ه ته دې لپاره چې پاته پاتې شې هلموقف کور وغیره ه همیشه لپاره نو حاصل به شې مقصود د واقف هلمو مقصود د واقف دا وو. چه ماته همیشه ددې وقف ثواب راسی ه

قَالَ مَنْتَ الْحَاجَةُ إِلَيْهِ فِي الْحَالِ مَرْفَعُهَا فَيَسْمُوهُ بِهَا، لِأَنَّهُ لَا بُدَّ مِنَ الْعِمَارَةِ لِيَبْقَى عَلَى الثَّابِتِ قَبْضُ مَقْصُودِ الْوَقْفِ.

حل القف: ① مست پېښ شو

زباد و تیرج: نو که پېښ شو اړتیا دې هلمسامان ه ته فی الحال اوبه ئې لگوي په هغه آبادي همدوقف ه کې او که اړتیا هلمنه وی ه او که نه وی هلمرغه فی الحال ه نو اوبه ئې ساتي هلمرغه محفوظ ځاني کې ه دې لپاره چې گرانه نشي په ده هلمحاکم ه باندې دا هلمگول د سامان په وقف کور وغیره کې ه په وخت د اړتیا کې هلمرغنی دا سامان چې فی الحال ورته اړتیا نه وی. نو محفوظ به ئې اوساتي. دې لپاره چې کله ورته په روسته زمانه کې اړتیا پېښ شې. نو حاکم ته به څه مشکلات نه وی. بلکه تیار څیز به پروت وی. او هغه به اولگوي ه نوابل به شې مقصود هلمرغنی که ددغه سامان ساتنه اونکړي. د وقف مقصود چې کوم دې. هغه به حاصل نشي. ځکه چې مقصود د وقف خودا وی. چه همیشه لپاره واقف ته ثواب حاصلیږي. او چه کوم سامان زیاتي وی. هغه ضائع کړي شې. نو دوقف مقصود پوره نشو ه

قَالَ تَعْدُّ رَاعَادَةً عَلَيْهِمْ وَصَرَفَ ثَمَنَهُ إِلَى الثَّوْمَةِ مَرْفَعُ الْبُيُوتِ إِلَى مَعْرِفِ الْبُيُوتِ

حل القف: ① العرمة مرمت کول، کوم څیز چه خراب شوی وی هغه ټیگ کول

زباد و تیرج: او که گرانه وی واپس کول بعینه د هغه څیز خپل ځاني ته هلمثلاً یواوړد تیر وی. هغه مات شې. نوییا خو به دغه ځاني باندې دغه تیرنشی لگیدې. بلکه د هغه لپاره د اوږد تیر اړتیا وی. نویه داسې صورت کې ه خرڅولې به شې همدغه وقف څیز ه او خرڅ کولې به شې پیسې د هغه هلموقف چې خرڅ کړې شې ه مرمت ته هلمثلاً د جمات تیرمات شو. اوبه جمات کې پکار نه راتلو. هغه به خرڅ کړې شې. او د جمات لپاره به هغه په پیسویل د ضرورت شې واخستې شې. لپاره د څرځولوبدل ځاني د مبدل ته هلمرغنی چې په عین

وقف باندې کار نه کيږي. نوچه د دغه وقف په بدل کي کوم ثمن اوبيسي راشي. د هغې څخه به کارواخستې شي. او اړتيا به پرې پوره کړې شي.

وَلَا يُجُوزُ أَنْ يَتَّخِذَ الْغُلَامَةُ الْوَقْفَ لِأَنَّهُ جُزْءٌ مِنَ الْعَيْنِ وَلَا حَقٌّ لِلْمَوْقُوفِ عَلَيْهِمْ فِيهِ: وَإِنَّمَا حَقُّهُمْ فِي الْمَنَافِعِ، وَالْعَيْنُ حَقُّ اللَّهِ تَعَالَى فَلَا يَصْرِفُ إِلَيْهِمْ غَيْرَ حَقِّهِمْ.

زياده وشریح:- اوجائز نه ده چې ويش کړي هغه ځایاتي اومات کړه سامان په مينځ د مستحقينو د وقف کي، ځکه چې دا ځایاتو او زیاتي سامان په يوه برخه د ذات د وقف دي. اونشته حق د پاره دهغه چا چې وقف شوی وی په هغوی باندې په دې ځایه ذات د وقف کي بلکه حق ددوی مستحقين دي په منافع د وقف کي کي نشو ددغه زیاتي سامان حق دالله تعالی دواهرکله چې دالله تعالی حق شو. نونه به شي وړکولې دوی دفقيراني ته سوا د حق ددوی نه یعنې دوی ته به د دوی حق وړکولې شي. چه منافع دی. او ذات د وقف چونکه ددوی حق نه دي. ځکه به دوی ته نشي وړکولې.

دواقف دوقف منافع یا تصرف خان لپاره څرځول

قَالَ (وَإِذَا جَعَلَ الْوَقْفَ لِنَفْسِهِ أَوْ جَعَلَ الْوَلَايَةَ إِلَيْهِ جَاءَ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ) قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ذَكَرَ مُصَلِّينَ دَرَجَاتٍ الْغُلَامَةُ لِنَفْسِهِ وَجَعَلَ الْوَلَايَةَ إِلَيْهِ. أَمَّا الْأَوَّلُ فَمُوجِبٌ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ (۱)

زياده وشریح:- فرماني دابو الحسين قدوري رحمه الله اوکله چې اوگرخوی واقف منافع د وقف دخپل خان لپاره اوبيا اوگرخوی ولایت دوقف دخپل خان لپاره نو ددا جازدي په نيزدامام ابويوسف رحمه الله فرماني مصنف رحمه الله ذکر کړې دواجب د قدوري دوي ادوه خبرې ديوه خبره شرط کړې منافع دخپل خان لپاره یعنې وقف په دې شرط اوکړې. چه ددې منافع به هم زما وي اووي گرځولو ولایت دوقف دخپل خان لپاره یعنې د وقف متولي به زه يم هرچه اوله خبره ده دچېه وقف دخپل خان لپاره اوگرځوي د جازنده په نيزدامام ابويوسف رحمه الله

وَلَا يُجُوزُ عَلَى قِيَاسٍ قَوْلُ مُحَمَّدٍ وَهُوَ قَوْلُ هَلَالِ الرَّازِيِّ وَبِهِ قَالَ الشَّافِعِيُّ.

زياده وشریح:- اوجائز نه ده په قیاس د قول دامام محمد رحمه الله یعنې چې دامام محمد رحمه الله په قول باندې نظر واچولې شي. نو دا معلومېږي. چه دا وقف جائز نه دي اودا دقول دعدم جواز قول دهلال رازي رحمه الله دواړو صحیح دا ده. چه دا هلال بن يحيى الرازي دي دغه ډول علامه عيني رحمه الله په بنایه کي فرمائيلى دی. اوپه دې عدم جواز باندې قول کړې دي امام شافعي رحمه الله یعنې دامام شافعي رحمه الله هم دا مذهب دي. چه داسې وقف جائز نه دي.

وَقِيلَ إِنَّ الْإِخْتِلَافَ بَيْنَهُمَا بِنَاءً عَلَى الْإِخْتِلَافِ فِي أَشْرَاطِ الْقَبْضِ وَالْإِفْرَازِ. وَقِيلَ هِيَ مَسْأَلَةٌ مُتَنَادَّةٌ،

هل اللغة: ① الإفراز: جدا کول

زياده وشریح:- اوونيلې شوی دی چې اختلاف دې مسئله کي په مينځ ددوی دواړو دامام ابويوسف او محمد رحمه الله په مينځ کي بناء دي په اختلاف باندې په شرط کولود قبض او جلا والی کي یعنې امام ابويوسف رحمه الله په وقف کي دا نه شرط کوي. چه متولي دي وقف قبض کړي. اوکه مشاع وي. هغه دي جلا کړې شي. بلکه که متولي قبض کړې نه وي. اوداسې مخکې وي. چه ويش شوې نه وي. هم ئې وقف جائز دي. او دامام محمد رحمه الله په نيز په وقف کي دا دواړه شيان (خيزونه) شرط دي. يعنې دا چې متولي وقف قبض کړي. اوکه وقف په مشاع کي وي. چه هغه جلا شي. نوددغه اختلاف په بنا (بنیاد) په زیربحث مسئله کي چونکه دامام ابويوسف رحمه الله په نيز د وقف قبض اوجداد کول شرط نه دي. نو دا وقف صحیح کيږي. او دامام

(۱) القول الرابع وهذا قول أبي يوسف رحمه الله كما في فتح القدير (٤٣٩/٥) ومجمع الأنهر (٧٤٣/١) والبحر الرائق (٢٢٠/٥) نقلًا عن القول الرابع (٥٢٥/١).

محمد عليه السلام په نيز چونکه دغه دواړه شيان (خيزونه) شرط دی. او په دې زير بحث مسئله کې قبض او جداوالی نه راځي. ځکه دا وقف جائز نه دی. او ويلي شوی دی چې دا مسئله مستقله ده. له په بله مسئله باندې متفرع نه ده.

وَالْخِلَافُ فِي إِذَا نَفَرَ الْبَعْضُ لِنَفْسِهِ فِي حَيَاتِهِ وَبَعْدَ مَوْتِهِ لِلْفَقْرَاءِ، وَفِي إِذَا نَفَرَ الْكُلُّ لِنَفْسِهِ فِي حَيَاتِهِ وَبَعْدَ مَوْتِهِ لِلْفَقْرَاءِ سَوَاءً،

ژباړه وشرح:- او خلاف له په مينځ دامام ابويوسف عليه السلام او امام محمد عليه السلام کې له په هغه صورت کې دې چې شرط کړی له موافق له بعضي له موقف له دخپل خان لپاره له چه ددې بعضي وقف منافع به زه اخلم له په ژوند خپل کې اوس د مرگ دده نه له په وی منافع ددغه وقف له د فقيرانو له مثلاً دده يوگور دې. هغه نې په لس زره روپۍ کرايه ورکړې دي. اودې دا اوواني. دا کور ما وقف کړلو. خو په دې شرط چې ددې نيمه کرايه به زه اخلم. او نيمه به فقيرانوته ورکوم. او چه کله زه مړ شم. نو بيا به نې فقيران اخلي له او په هغه صورت کې چې شرط کړی له دواړه منافع د وقف له دخپل خان لپاره په ژوند خپل کې اوس د مرگ دده له موافق له نه له دواړو خوی منافع د وقف له د فقيرانو لپاره له ننودا دواړه صورتونه له برابر دی. له يعنې په دواړو صورتونو کې دامام ابويوسف او امام محمد عليه السلام اختلاف شته. امام ابويوسف عليه السلام د جواز قائل دی. او امام محمد عليه السلام د عدم جواز قائل دی.

وَلَوْ وَقَفَ وَنَفَرَ الْبَعْضُ أَوَ الْكُلُّ لِأَهْلِيائِهِ أَوْ لِوَلَدِهِ وَمُذَرَّبِهِ مَا ذَا أَمَّا أَهْلُ الْفَقْرَاءِ وَالْمَسْكِينِ، فَقَدْ قِيلَ يُكُونُ بِالْإِشْطِاقِ، وَقَدْ قِيلَ هُوَ عَلَى الْخِلَافِ أَيْضًا وَهُوَ الصَّحِيحُ لِأَنَّ الشَّرْطَاطَهُ هُمْ فِي حَيَاتِهِ كَأَشْرَاطِهِ لِنَفْسِهِ.

ژباړه وشرح:- او که وقف کړی له په مځکه مثلاً له او شرط اولگوي بعضي له منافع د وقف له يا ټولې له منافع د وقف له د امهات اولاد لپاره له يعنې هغه اولاد چې دده د وينځې نه پيدا شوی وي له اود مدبر غلامانو لپاره له يعنې هغه غلامان چې ده ورته ويلي وي. زما دمرگ نه روسته تاسو آزاد نې له چې ترڅو پورې دوی ژوندي وي او کله چې مړه شي نو دا له وقف منافع له به د فقيرانو لپاره وي له يعنې داسې وقف او کړی. چه مثلاً دا کور ما وقف کړلو. خو په دې شرط چې ددې څومره کرايه راځي. هغه به زما په امهات الاولاد يا په مدبر غلامانو باندې خرچ کولې شي. ترڅو پورې دوی ژوندي وي. او چه کله مړه شي. نو بيا به فقيرانو باندې خرچ کولې شي. نو په دې صورت کيښي له ويلي شوی دی چې جائز دې له داسې وقف له په اتفاق سره له په مينځ دامام ابويوسف او امام محمد عليه السلام له او ويلي شوی دی چې دا له صورت له هم په خلاف باندې دې له يعنې دامام ابويوسف عليه السلام په نيز جائز دې او دامام محمد عليه السلام په نيز ناجائز دې له اودا له قول چې په دې صورت کې هم اختلاف شته له صحيح قول دی. ځکه چې اشتراط دده له منافع د وقف له ددوی له امهات الاولاد يا مدبرينو له لپاره په ژوند خپل پورې پشان د اشتراط ددې له منافع د وقف له دې دخپل نفس دپاره، له ښولکه څنگه چې دخپل خان لپاره د منافعو شرط اولگوي. نو په هغې کې اختلاف وو. دغه ډول به په دې صورت کې هم اختلاف وي. چه د خپلو امهات الاولاد اود مدبرو غلامانو لپاره د منافعو شرط اولگوي.

وَجَهٌ قَوْلُ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ الْوَقْفَ يُشْرَعُ عَلَى وَجْهِ التَّمْلِيكِ بِالطَّرِيقِ الَّذِي قَدْ مَنَعَهُ، فَاشْرَاطُهُ الْبَعْضُ أَوَ الْكُلُّ لِنَفْسِهِ يُمْلَأُ،

ژباړه وشرح:- وجه د قول دامام محمد عليه السلام له چه دخان لپاره د حصې يا واړه وقف د منافعو تخصیص نه صحيح کيږي له دا ده چه وقف احسان دې په طريقه د تملیک له چه بل کس مالک جوړ کړی له په هغه طريقه کومه چې مونږو باندې بيان کړې ده له چې دامام محمد عليه السلام په نيزه وقف کې متولی او منظم ته د وقف سپارل ضروري دی. بغير ددې نه وقف نه صحيح کيږي له نو شرط کول دده له واقف له بعضي له موقف له يا واړه له موقف له د خان لپاره له چه دا خيزما وقف کړلو. خود دې بعضي يا ټولې منافع به زه اخلم له باطلوی دې له لره.

لِأَنَّ التَّمْلِيكَ مَا تَقْضَاهُ بِمَنْعِهِ

هل اللغة: ① المنفعة چې دخپل مالک څه برخه يا واره فقيرته صدقه ورکړي خوپه دې شرط چې ددې بعضې مال به زما وي. ② بقعه حصه د مخکې

زياده وشرح: ځکه چې مالک جوړول خپل **خان** دخپل اړخ نه نه ثابتېږي. **مخچه** يوکس دې سره يوځيز وي. او د هغې خپل خان مالک کړي ځکه چې دا خو تحصيل حاصل دې **مخچه** او اوگر خيدلو **مخچه** ددې وقف **مخچه** پشان د صدقه منفذه **مخچه** دخپل مالک څه برخه يا واره فقيرته صدقه ورکړي خوپه دې شرط چې ددې بعضې مال به زما وي. نولکه څنگه چې دغه صدقه نه صحيح کيږي دغه ډول دا وقف هم نه صحيح کيږي، او اوگر خيدلو دا حکم د وقف پشان **مخچه** د شرط لگولود يوې برخې دجعات دخپل خان لپاره **مخچه** چې يوکس خپله مخکې جعات ته وقف کړي. اودا شرط په کي اولگوي. چه دا مخکې وقف کوم خوددې بعضې منافع به زه اخلم. نولکه څنگه چې دا شرط لگول ناجائز دي. دغه ډول داسې وقف کول هم صحيح نه دي چه په هغې کي د بعضې يا کل وقف منافع دخپل خان لپاره خاص کړي **مخچه**

وَأَيُّ يُونُسَ مَا يُؤَيُّ (أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ صَدَقَتِهِ) ("وَالْمَرْأَةُ مِنْهَا صَدَقَتُهُ الْمَوْفُوقَةُ، وَلَا يَحِلُّ الْأَكْلُ مِنْهَا إِلَّا بِالْشَّرْطِ، فَقَدْ لُغِيَ عَلَى صِحَّتِهِ،

زياده وشرح: اودامام ابويوسف **مخچه** لپاره هغه حديث دليل دي چه روايت شوې دي. يقيناً نبی **مخچه** به خوراک کول دخپلې صدقي نه او مراد ددې **مخچه** نه هغه صدقه موقوفه ده. **مخچه** په دې حديث کي چې دا راغلي دي. چه نبی **مخچه** به دخپلې صدقي نه خوراک کولو. ددې نه هغه صدقه مراد ده. چه نبی **مخچه** به هغه وقف کړې وي. اونه دې جائز خوراک ددې **مخچه** نه مگر په شرط کولو سره **مخچه** چې دا ثابت شوه. چه نبی **مخچه** دخپل وقف صدقي نه خوراک کړې دي. اودا خوراک به نې خامخا په دې وجه کړي وي. چه د وقف په وخت کي به نې دا شرط لگولي وو. چه زه دا خيز صدقه کوم. خوددې څخه به زه هم خوراک کوم. ځکه که چيرته دا شرط لگول اونه منلې شي. نود نبی **مخچه** لپاره خود صدقي خوراک حرام وو. نودلالت کوي **مخچه** عمل د نبی **مخچه** په وقف کي **مخچه** په صحت ددې **مخچه** په شرط، که يوکس په وقف کي دخپل خان لپاره د منافعو شرط اولگوي. بيا هم وقف صحيح دي **مخچه**

وَأَنَّ الْوَقْفَ إِذَا لَمْ يَلِكْ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى عَلَى وَجْهِ الْقَرْبَةِ عَلَى مَا تَبَيَّنَ، فَإِذَا شَرَطَ الْبَعْضُ أَكْلَ الْكُلِّ لِنَفْسِهِ، فَقَدْ جَعَلَ مَا صَارَ مَمْلُوكًا لِلَّهِ تَعَالَى لِنَفْسِهِ لَا أَنَّهُ يَجْعَلُ مِلْكَ نَفْسِهِ لِنَفْسِهِ، وَهَذَا جَائِزٌ، كَمَا إِذَا بَنَى غَائًا أَوْ يَغَايَةً أَوْ جَعَلَ أَرْضَهُ مَقْبَرَةً، وَشَرَطَ أَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ أَوْ يُشْرَبَ مِنْهُ أَوْ يُدْفَنَ فِيهِ

زياده وشرح: **مخچه** دوهم دليل امام ابويوسف **مخچه** د بيانوي **مخچه** اوځکه چې وقف ختمول دملک دي الله تعالی ته په طريقه دثواب لکه څنگه چې موږ وړاندې ددې بيان اوکړلو **مخچه** دووقف تعريف دا دي. چه د واقف ملکيت ترې ختم شي. اودالله تعالی په ملکيت کي داخل شي **مخچه** نوهرکله چې شرط اولگوي **مخچه** دمنافعو **مخچه** د بعضې **مخچه** يا د واره **مخچه** دخپل خان لپاره **مخچه** ددې بعضې يا واره منافع به زه اخلم. نوده اوگر خو له هغه شي چې گر خيدلې وو مملوک دالله تعالی **مخچه** د هغې منافع نې اوگر خولي **مخچه** دخپل خان لپاره داسې نه ده چې دې **مخچه** دوقف **مخچه** ملکيت د نفس خپل دخپل خان دپاره، اودا **مخچه** دالله تعالی مملوک خيز منافع دخپل خان لپاره گر خول **مخچه** جائز دي. **مخچه** ددې لپاره نظائر هم شته **مخچه** لکه چې جوړه کړي سراني **مخچه** دمسافرو د شپې کولو دپاره **مخچه** يا سبيل **مخچه** خلگ وداو بوخسلو دپاره **مخچه** يا اوگر خو له مخکې خپله مقبره او شرط اولگوي چې دې **مخچه** دوقف **مخچه** به **مخچه** وخت د ضرورت **مخچه** ډيره کيږي په دې **مخچه** کي اوياب به ځمکاک کوي **مخچه** ددې سبيل **مخچه** نه يا به بنخوي **مخچه** خپل **مخچه** په دې **مخچه** کي **مخچه** کومه چې نې د مقبرې لپاره وقف کړي وه. نولکه څنگه چې دغه تخصيصات لگول جائز دي. وقف پرې نه باطليږي. دغه ډول

په زیر بحث مسئله کې د واقف خپل خان لپاره د بعضي یا د کل منافعو شرط لگول جائز دي. او وقف صحیح کیږي.

وَلَا بُدَّ لِمَقْصُودَةِ الْغَرَبَةِ وَفِي الْعَرَفِ إِلَى تَفْهِيمِهِ ذَلِكَ، قَالَهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { تَفْهُمُ الرَّجُلُ عَلَى تَفْهِيمِهِ صَدَقَهُ } (۱)

ژباړه و تشریح:- د امام ابو یوسف رحمته الله علیه بل دلیل دا بیانوي چې اوبله دا چې مقصود دده د واقف شواب حاصلول دی هره څه ده ته ثواب ملاؤ شي. اول الله تعالی ته نزدې شي چې اوبه خاص کولو کې هره څه د وقف منافع خاص کړي چې د خپل خان لپاره دا د قربت او ثواب شته، د دلیل پرې دا دی چې هره فرمایلي دی نبي صلی الله علیه و آله خرج کول دسړي په خپل خان باندې صدقه ده د اوبه صدقه کې قربت او ثواب حاصلېږي. نودغه ډول که یوکس په خپل خان باندې وقف اوکړي. هم به ورته مقصود دوقف چې ثواب دي هغه حاصلېږي.

وَلَوْ شَرَطَ الْوَاقِفُ أَنْ يُتَبَّنَّ بِكَ بِهِ أَرْضًا أُخْرَى إِذَا شَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ جَائِزٌ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ (۲) وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ الْوَاقِفُ جَائِزٌ وَالشَّرْطُ بَاطِلٌ.

ژباړه و تشریح:- اوکه شرط کړلو واقف چې بدلوی به په مقابله ددې د مخکې چې کی مخکې نوره کله چې دي او غواړي دا جائز دي په نیز د امام ابو یوسف رحمته الله علیه معنی که زید وقف په دې طریقو او کړلو. څه خپله دا شل مرگې مخکې وقف کوم. خو په دې شرط که کله مې زړه او غوښتل نوددې په بدل کې به د اوقافو نوره مخکې اخلم. نودا شرط لگول د امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز جائز دي چې اوبه نیز د امام محمد رحمته الله علیه وقف جائز دي او شرط باطل دي.

وَلَوْ شَرَطَ الْحَيُّ لِنَفْسِهِ فِي الْوَاقِفِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ حَرَّازَ الْوَاقِفَ وَالشَّرْطُ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ الْوَاقِفُ بَاطِلٌ، وَهَذَا إِنَاءٌ عَلَى مَا ذَكَرْنَا

ژباړه و تشریح:- اوکه چېرته شرط شي اول گولو د اختیار د خپل خان لپاره په وقف کې درې ورځې جائز دي وقف او شرط په نیز د امام ابو یوسف رحمته الله علیه معنی که یوکس دا او وئیل. مثلاً ما خپل دا کور جمات ته وقف کړي دې خوماته به درې ورځې مهلت وي. که په درې ورځو کې زه د خپل وقف نه اورم. نو اوړیدي به شم. نو داسې وقف د امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز جائز دي چې اوبه نیز د امام محمد رحمته الله علیه وقف باطل دي او دا اختلاف په بناء دي په هغه اختلاف چې موږ بیان کړي دي هره څه د امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز دوقف د منافعو تخصیص د خپل خان لپاره صحیح دي. او د امام محمد رحمته الله علیه په نیز صحیح نه دي، ځکه چې هر کله د واقف لپاره دا جائز دي. څه دي د بعضي منافعو خپل خان لپاره تخصیص اوکړي. نودغه ډول ورته دا اختیار هم شته چې د خان لپاره د اختیار شرط اولگوي.

وَأَمَّا قَوْلُ الْوَلَايَةِ فَقَدْ نَرَى فِيهِ عَكْسَ قَوْلِ أَبِي يُوسُفَ، وَهُوَ قَوْلُ هَلَالٍ أَيْضًا وَهُوَ قَوْلُ السَّهْبِ وَذَكَرَ هَلَالٌ فِي وَفْقِهِ وَقَالَ أَقْوَامٌ: إِنَّ شَرْطَ الْوَاقِفِ الْوَلَايَةَ لِنَفْسِهِ كَأَنَّ لَهُ وَلَايَةً، وَإِنْ لَمْ يَشَرْطْ لَمْ تَكُنْ لَهُ وَلَايَةٌ.

ژباړه و تشریح:- او هر څه تفصیل د ولایت دي معنی دا مسئله چې واقف خپل خان په خپله دوقف متولی جوړ کړي. نو یقیناً تصریح کړي ده چې ابو الحسین قدوري رحمته الله علیه چې واقف خپل خان متولی جوړ کړي. دا جائز دي په قول د امام ابو یوسف رحمته الله علیه معنی لکه څنگه چې په وړاندینې مسئله کې د امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز که واقف دوقف د بعضي منافعو یا د ټولو تخصیص د خپل خان لپاره اوکړي. نودغه جائزه. دغه ډول که متولی خپل خان دوقف متولی او منظم جوړ کړي. دا هم جائز دي او د هلال رحمته الله علیه قول د هلال رحمته الله علیه هم دي. او دا د قول د جواز ظاهر مذهب دي. او ذکر کړي دي امام هلال رحمته الله علیه په خپل کتاب کې وقف کې چې وانی څه مشانخ که شرط اولگولو واقف د ولایت د خپل خان لپاره هره څه داسې وقف کوم. خوددې متولی به زه په

(۱) من حدیث مقدم بن معدی کرب رحمته الله علیه أخرجه ابن ماجه فی التجارات رقم (۲۱۳۸) - القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمته الله علیه كذا فی فتح القدیر (۴۳۹۱۵) والغانیه (۳۰۵۱۴) ورد المحتار (۴۲۴۱۳) والهندیه (۳۹۹۱۲) والبحر (۲۲۵۱۵) نقلًا عن القول الرابع (۵۲۷۱۱) -

(۲) من حدیث مقدم بن معدی کرب رحمته الله علیه أخرجه ابن ماجه فی التجارات رقم (۲۱۳۸) - القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمته الله علیه كذا فی فتح القدیر (۴۳۹۱۵) والغانیه (۳۰۵۱۴) ورد المحتار (۴۲۴۱۳) والهندیه (۳۹۹۱۲) والبحر (۲۲۵۱۵) نقلًا عن القول الرابع (۵۲۷۱۱) -

نوی به ولایت دده **هواقف** لپاره اوکه شرط نه کی **نکری** **هوا** ولایت دوقف دخپل خان دپاره نه به ولایت دده **هواقف** لپاره

قَالَ مَشَافًا: الْأَشْيَاءُ أَنْ يَكُونَ هَذَا قَوْلٌ مُحْكَمٌ، لِأَنَّ مِنْ أَصْلِهِ أَنَّ التَّسْلِيمَ إِلَى الْقِيَمَةِ طَرِيقَةٌ لِصِحَّةِ الْوَقْفِ، فَإِذَا سَلَّمَ مُتَمَتِّعٌ لَهُ وَلَايَةً فِيهِ.

هل اللغة: ① التسليم: سپارل ② القيم: متولی، منتظم

زباده **وتريح**: فرمانیلی دی عالمانو زمونې **هوا** احنافو **هوا** زیاته مناسبه دا معلومیږي چه وی دا قول **مکوم** چې امام هلال ذکر کړلو چه دواقف داړخه د خپل خان لپاره که دولایت شرط لگیدلې وی. نو ولایت به دده وی اوکه نه وی لگیدلې نو ولایت به دده نه وی **هوا** قول دامام محمد **هوا** خکه چې اصل دده **هوا** امام محمد **هوا** دا دې چې حواله کول **هوا** متولی ته شرط دې لپاره دصحت د وقف **هوا** یعنی دامام محمد **هوا** به نزیه وقف هله صحیح کیږي چه واقف وقف خیز متولی ته اوسپاری اوکه سپارلې نې نه وی نونه صحیح کیږي **هوا** اوهرکله نې چې اوسپاری نوبیاته پاتې نشوده **هواقف** لپاره ولایت په دې **هوا** وقف کی. اودامام ابویوسف **هوا** به نیز چونکه په وقف کی متولی ته د وقف سپارل شرط نه دی. نو ددې امله دامام ابویوسف **هوا** د اصل په رنډا کی دا معلومیږي چه مطلقاً د واقف لپاره دا جائز دی. چه دې د وقف متولی جوړ شی. که د وقف په مهال کی دخپل خان لپاره د ولایت شرط لگولې وی اوکه نه وی **هوا**

ضروری تريح: البته دلته یواعتراض کیدای شی. هغه دا چې هرکله دامام محمد **هوا** به نیزباندې متولی ته د وقف حواله کول شرط دی. نوواقف د نه حواله کولو شرط اولگوي. نو دا خو واقف دهغه خیزنه انکار اوکړلو. کوم چې امام محمد **هوا** د وقف دصحت لپاره شرط گرځولې دې. نو دا خو دامام محمد **هوا** په قول کی منافات راغلو. چه یو اړخ ته متولی ته سپارل شرط گرځوي. او بل اړخ ته که واقف عدم تسلیم شرط کړي. نوهم وقف صحیح کیږي. نو ددې نه خواب دا دي. چه منافات نشته. خکه چې متولی ته سپارل ددې دویمه درجه ده. یعنی اول وقف د واقف دملکیت نه بهرشی. اوبیا روسته دا د متولی په ولایت کی داخلول شرط دی. اوبه زیربحث مسئله کی وقف د واقف د ملکیت نه لا وتلې نه وو. چه د وقف په مهال کی واقف دخپل خان لپاره د ولایت شرط اولگولو. نوخکه دا شرط صحیح شو. اومنافات رانغلو.

وَلَمَّا كَانَ الْمُتَوَلَّى إِحْمَالًا يَتَقَيَّدُ الْوَلَايَةَ مِنْ جِهَةِ تَحْرِيطِهِ فَيَسْتَحِيلُ أَنْ لَا يَكُونَ لَهُ الْوَلَايَةُ وَغَيْرُهُ يَتَقَيَّدُ الْوَلَايَةَ مِنْهُ،

زباده **وتريح**: اوزموږ لپاره **هوا** یعنی دامام ابویوسف **هوا** دلیل بیانوی. خوتعبیرنی دجمع متکلم په صیغه سره اوکړلو په دې کی دامام ابویوسف **هوا** دقول ترجیح ته اشاره ده **هوا** چې متولی حاصلیږي هغه ته ولایت د اړخه ده **هواقف** نه نونا ممکن ده چې نه دې وی ده **هواقف** لپاره ولایت په داسې حال کی چې بل کس **هوا** یعنی متولی **هوا** حاصلیږي هغه ته ولایت دده **هواقف** داړخه **هوا** یعنی واقف چې کوم کس د وقف متولی جوړوي. نو هغه ته د وقف ولایت حاصلیږي. د واقف د اړخه حاصلیږي. نو دا خبره دعقل نه لرې معلومیږي. چې په یوکس کی دې دا صلاحیت وی. چه دې بل کس متولی جوړ کړي. اودا صلاحیت دې په کی نه وی. چه په خپله متولی شی. بلکه څوک چې بل کس متولی جوړوي. هغه به خامخا په دې قادر وی. چه خپله متولی شی. ددې مثال به دا وی. چه یوکس بل ته زر روپي ورکولې شی. او هغه ددغه زرو روپو مالک جوړولې شی. نو دا خبره یقینی ده. چه هغه به د زرو روپو مالک وی. اود زرو روپو مالک به جوړیدي شی **هوا**

وَلَا تَقْرُبُ النَّاسَ إِلَى هَذَا الْوَقْفِ فَيَكُونَ أَوَّلَى يُولَايَتِهِ، كَمَنْ أَخَذَ مَسْجِدًا يَكُونُ أَوَّلَى بِنَائِهِ وَنَعْبِ الْمُؤَدَّنِ فِيهِ، وَكَمَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا كَانَ الْوَلَاةُ لَهُ لِأَنَّهُ أَقْرَبُ النَّاسِ إِلَيْهِ.

هل اللغة: ① نصب: مقرر کول

زباده **وتريح**: **هوا** دامام ابویوسف **هوا** دقول لپاره بل دلیل بیانوی **هوا** اوبله دا چې دا **هواقف** زیات نزدې دې په نسبت سره د خلک ونه دې وقف ته **هوا** یعنی کوم کس چې یوخیز وقف کوی نو د نورو خلکو په نسبت

ده ته ددغه وقف زیات علم دي. دا ورته پته لگي. چه ددې سانه په کومه طریقه ښه کیدای شي. دغه ډول ددې نه په کومه طریقه زیاته فائده اخستې شي وغیره. نو وی به «دغه واقف» زیات حقدار د ولایت ددې «واقف» لکه څوک چې څوک چې جوړ کړي جمات، نو دې «جوړونکي» زیات حقدار دي د هغې دآبادولو او مقرر کولو د اذان کونکي په هغې «جمات» کې «د نورو خلکو په نسبت، نولکه څنگه چې د جمات جوړونکي د جمات متولی جوړیدي شي. دغه ډول واقف دخپل وقف متولی جوړیدي شي. او پشان د هغه چا چې آزاد کړي غلام نو وی ولاء دده «مولی» لپاره ځکه چې دې «معتق یعنی مولی» زیات نزدې دې «لاري» مې شوی غلام ته. په مقابل د نورو خلگ و «یعنی څوک چې غلام آزاد کړي او دغه آزاد شوې غلام مې شي. او میراث پریردی. او د هغه څوک وارثان نه وي. نو دده میراث چې ولاء ورته و نیلې شي. دغه مولی زیات حقدار دي. بل څوک ترې دغه په میراث کې نشي او وې. نو دغه ډول په زیر بحث مسئله کې هم واقف دخپل وقف د ولایت زیات حقدار دي.

وَلَوْ أَنَّ الْوَاقِفَ عَرَفَ وَلَا تَعْلَمُهُ وَكَانَ الْوَاقِفُ غَيْرَ مَأْمُونٍ عَلَى الْوَاقِفِ فَلِلْقَاضِي أَنْ يُزِيلَهُمَا مِنْ يَدَيْهِ وَيَنْظُرَ الْفَقْرَاءُ، كَمَا لَهُ أَنْ يُجَرِّمَ الْوَصِيَّ نَظَرًا لِلْيَقِينِ،

حل الفتوة: ① الصغار وركوبي

ژباړه و تريح: - او که چېرته واقف شرط کړلو ولایت ددې «واقف» دخپل ځان دپاره «چه» دا څيز وقف کوم. خو ددې متولی به زه یم. او وی «واقف» ناقابل اعتماد په وقف باندې «یعنی دا اعتماد پرې نشي کیدي. چه دې به صحیح طریقه باندې دوقف نگرانۍ او کړي. او ددې منافع او محاصل به مستحقینو ته ورکړي. بلکه به هغه باندې دخیانت ویره وي. نو جائز دی لپاره دقاضی چې واخلی دغه «ولایت» دلاس دده «واقف» نه لپاره د ځیګرې د فقیرانو «ځکه که هم د هغه په ولایت کې پرېښودې شي. نو فقیرانو ته به خپل حق په صحیح طریقه نه ملایوې. لکه څنگه چې جائز دی ده «قاضی» لپاره چې معزول کړي وصی لپاره دځیګرې د ماشومانو «مثلاً یو سړي مړ کیدو. او ماشومان اولاد تري پاتې کیدل. او ده سره مال وو. نو دې دخپلو بچو دمال د سانه لپاره یوکس مقرر کړي. او هغه وصی جوړ کړي. چه په دې مال کې به دې تصرف کوي. اوزما دپېوځیال به په کې ساتي. خودغه موصی له خیانتگر وي. نو په دې صورت کې قاضی لپاره دا جائزه چه د مړي وصیت مات کړي. او د هغه نه دماشومانو مال واخلی. او بل چاته نه ورکړي. چه امین وي. او ددوی لپاره په هغې کې تجارت کوي.

وَكَذَا إِذَا تَرَ أَنَّ لَيْسَ لِلْإِسْطِطَانِ وَلَا لِقَاضِي أَنْ يُجَرِّمَهُمَا مِنْ يَدَيْهِ وَيُولِّيَهُمَا غَيْرَهُ لِأَنَّهُ شَرَطَ مُخَالَفَ يَكْفُرُ الشَّرْعَ قَبْلَ

ژباړه و تريح: - او دغه ډول «دقاضی لپاره دوقف د اخستل جائز دی» کله چې شرط اولگوي «واقف» په وقف کې. چې نه به وی د بادشاه لپاره اونه دقاضی لپاره چې واخلی دا «اختیار او ولایت دوقف» دلاس دده «واقف» نه او متولی جوړ کړي «بادشاه یا قاضی ددې وقف» بل څوک ځکه چې دا حکم «چه» په وقف کې به دبادشاه اوقاضی څه اختیار نه وي. داسې شرط دي چې مخالف دي د حکم د شریعت نه «ځکه چې شریعت قاضی ته دا اختیار ورکړي دي. چه څوک متهم وي. او د هغه د امله د خلگ و حقوق ضائع کېږي. چه هغه معزول کړي. او بل څوک د هغه په ځاني مقرر کړي. نو باطل شو «شرط لگول د واقف اوقاضی دې معزوله کولې شي»

دجمات جوړونکي د جمات نه د ملکیت د زوال وخت

(فصل: -) وَإِذَا تَرَ سَجْدًا لِلزَّيْلِ مَلِكُهُ عَنْهُ حَتَّى يَفْرُقَ عَنْ مَلِكِهِ بِطَرِيقَةٍ وَيَأْذَنَ لِلنَّاسِ بِالْمَلِكَةِ فِيهِ، فَإِذَا أَسْلَى فِيهِ وَاحِدًا قَالَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ مَلِكِهِ،

ژباړه و تريح: - فصل: او کله چې جوړ کړي «یوکس» جمات نو نه ختمیږي ملکیت دده «جوړونکي» ددې «جمات دزمکې» نه تردې چې جدا کړي دا «جمات» دملک خپل نه سره د لارې د هغې «جمات یعنی

دجمات چې کومه لاره وی. هغه هم جلا کړی. چه دا ددې جمات لاره شوه. او حکم او کړې خلگ وته د لمونځ کولو په هغې «جمات» کې کله چې لمونځ او کړې په هغې «جمات» کې یوکس نو او وتلو «دغه جمات» په نيزدامام ابو حنیفه رضی الله عنه د ملکیت دده «جوړونکي» نه

أَمَّا الْإِفْرَازُ فَلَهُ لَا يَخْلُصُ إِلَهُ تَعَالَى إِلَّا بِهِ، وَأَمَّا الصَّلَاةُ فِيهِ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى حَنِيفَةً وَمُحَمَّدٌ، وَتَشْرُطُ تَلِيمُ تَوْبَةٍ، وَذَلِكَ فِي الْمَسْجِدِ بِالصَّلَاةِ فِيهِ،

هل اللغة: ① الإفراز: جدا كول ② التسليم: سپارل

ژباړه و تشریح:- هر چه «شرطیت» د جداوالی دجمات د زمکې دنورې زمکې نه دې. نوځکه چې دا «جمات» نه خالص کيږي دالله تعالی لپاره «چه دجمات حکم اخلي» مگر په دې «جدا کول» سره اوهر چه «شرطیت» دلمونځ کول دي. په دې «جمات» کې ځکه چې ضروری دی حواله کول «دوقف» په نيزدامام ابو حنیفه او محمد رضی الله عنه او شرط کولای شی حواله کول موافق د اربابا سره «دوقف» یعنی د طرفینو «په نيز په وقف کې دا ضروری ده. چه واقف موقوف علیه ته وقف په داسې طريقه باندې حواله کړی. چه ددغه وقف نه کومه فائده اوکوم کار اخستې شی. دهغې قابل شی» اودا «اړتیا پوره کيدل» واقع کيږي په جمات کې په لمانځه سره «چه په جمات کې لمونځ اوشی. نودکوم شی لپاره چې دا وقف شوي وو. نوهغه مقصد په کې آدا شو»

أُولَئِكَ لَمْ يَتَعَذَّرُوا الْقَبْضَ فَقَامَ حَقُّ الْمَقْصُودِ مَقَامَهُ

ژباړه و تشریح:- اویا ددې امله «دملکیت نه د وتلو لپاره جدا کول اوبه کې لمونځ کول شرط کولې شی» کله چې متعذر شو قبض «په حق دالله تعالی کې، یعنی جمات چې کله وقف شی. نودا د واقف دملکیت نه اووتلو. اودالله تعالی په ملکیت کې داخل شو. او په عامه توگه په یوځیز باندې ملکیت هله راځی. چه په هغې باندې قبضه اوشی. لکه په بیع کې مشتری مبيع قبض کړی. نوبیع تمام شی. نویه بیع کې خومشتری موږ وینو. چه د مبيع قبض کوی. اودمشترای مالک جوړیږي. دغه ډول په زکاة کې فقیر وینو. چه د زکاة قبض کوی او د زکاة مالک جوړیږي. خو په جمات کې الله تعالی لره مالک جوړول وی. اودالله تعالی په حق کې دا خبره متعذره ده. چه الله تعالی دجمات قبض اوکړی. نودجمات قبض کول متعذر شو» او اوگر خولې شو ثبوت د مقصود قائم مقام ددې «دقبض» یعنی دجمات د جوړولو مقصود دا دې. چه په دې کې لمونځ اوشی. نوچه هرکله په دې کې لمونځ اوشی. نوددې مقصود حاصل شو. اودغه مقصود د الله تعالی د قبض قائم مقام اوگر خولې شو. یعنی کله چې لمونځ گذار په جمات کې لمونځ اوکړلو. نودا داسې شوه. لکه چې الله تعالی دغه جمات قبض کړلو»

لَمْ يَكُنْ صَلَاةُ الْوَاحِدِ فِيهِ فِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، وَكَذَا عَنْ مُحَمَّدٍ، لِأَنَّ فِعْلَ الْجَمْعِ مُتَعَذِّرٌ فَيَشْرُطُ أَذْنَاءَهُ. وَعَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ يُشْرُطُ الصَّلَاةُ بِالْجَمَاعَةِ، لِأَنَّ الْمَسْجِدَ يَنْبَغِي لِذَلِكَ فِي الْعَالِيَةِ

ژباړه و تشریح:- بیا به اکتفاء کولای شی په لمونځ کولو د یوکس په دې «جمات» کې په یو روایت کې دامام ابو حنیفه رضی الله عنه نه اودغه ډول روایت دې دامام محمد رضی الله عنه نه «یعنی چې یوکس په کې لمونځ اوکړلو. نوجمات وقف شو» ځکه چې فعل د جنس متعذر دې «یعنی دا ناممکن ده. چه واره مونځگذار په دې جمات کې لمونځ اوکړی» نو شرط کولې به شی ادنی درجه د جنسیت «اوادنی درجه دا ده. چه یوکس په کې لمونځ اوکړی. ځکه چې یوکس هم دټولو مونځگذار دجنس نه یوفرد دې» اودامام محمد رضی الله عنه نه نقل دی چې شرط کولای شی لمونځ دجماعت «یعنی هله به د واقف دملکیت نه اوځی. چه په جماعت سره په کې لمونځ ادا شی» ځکه چې جمات جوړ شوي دي لپاره ددې «مقصود» په کې په جماعت سره لمونځ کولې شی. ځکه چې انفراداً لمونځ خوپه هرځانې کې کیدای شی»

(وَقَالَ ابْنُ يَسْفَ: يَزُولُ مَلِكُهُ بِقَوْلِهِ جَمَلَتُهُ مَسْجِدًا) (۱) لِأَنَّ التَّحْلِيلَ عِنْدَهُ لَيْسَ بِشَرْطٍ، لِأَنَّهُ إِسْقَاطُ لِيَكِ الْعَبْدُ قَبِيرًا عَالِمًا إِلَيْهِ تَعَالَى بِغُوطِ حَقِّ الْعَبْدِ وَصَارَ كَالْإِسْتِغْنَاءِ، وَكَذَلِكَ مِنْ قَبْلِ.

ژباړه وتریږي: - او فرمانيښلی دی امام ابو یوسف رحمۃ اللہ علیہ چې ژانله کیږي ملک دده رحمۃ اللہ علیہ دوقف دجمات نه صرف رحمۃ اللہ علیہ په قول دده چې ما اوگر څولودا رحمۃ اللہ علیہ دآبادي رحمۃ اللہ علیہ جمات څکه چې سپارل رحمۃ اللہ علیہ دملکولۍ او موقوف علیه ته په وقف کي رحمۃ اللہ علیہ نه دی شرط په نیز دده رحمۃ اللہ علیہ ابو یوسف رحمۃ اللہ علیہ څکه چې دا رحمۃ اللہ علیہ دوقف رحمۃ اللہ علیہ ساقط کول د ملکیت د بنده دی رحمۃ اللہ علیہ دوجه دبنده ملکیت ترې ختم شی رحمۃ اللہ علیہ نوگرځي خالص دالله تعالی لپاره رحمۃ اللہ علیہ دوا دالله لپاره رحمۃ اللہ علیہ گرځي رحمۃ اللہ علیہ څکه چې دبنده حق ترې ختم شو او اوگر څیدلو رحمۃ اللہ علیہ دوقف رحمۃ اللہ علیہ پشان د آزادولو دغلام یا د وینځي رحمۃ اللہ علیہ اویقینا موږ بیان کړي دي ددی وړاندي رحمۃ اللہ علیہ اول بیان د کتاب الوقف کي چې دامام ابو یوسف رحمۃ اللہ علیہ په نیز په وقف کي تسیم ضروري نه دي بلکه لکه څنگه په اعتاق کي صرف په دي وینا باندې ملکیت ختمیږي. چه ته آزاد شي. نو دغه ډول په وقف کي د وقف څیزنه ملکیت هم صرف په قول باندې ختمیږي. چه دا اوواڼی. ما دا څیز وقف کړلو. تسيلم ته اړتیا نشته. لکه څنگه چې دامام محمد رحمۃ اللہ علیہ مذهب دي رحمۃ اللہ علیہ

دجمات لاندې تاخانه باندې بالاخانه جوړولو حکم

قَالَ: وَمَنْ بَعَلَ مَسْجِدًا مَحْتَمِلًا بِرَدِّهَا أَوْ تَوَقُّفًا بَيْتًا وَجَعَلَ بَابَ الْمَسْجِدِ إِلَى الطَّرِيقِ، وَعَزَلَهُ عَنْ مَلِكِهِ فَقَالَ: أَنْ يَبِيعَهُ، وَإِنْ مَاتَ يُورَثُ عَنْهُ، إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَخَاصَّ إِلَهُ تَعَالَى لِقَاءَ عَقَبِ الْعَبْدِ مُتَعَلِّقًا بِهِ،

حل القصة: ① سرداب تاخانه ② عزل: معزول کړو

ژباړه وتریږي: - فرماني رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن قدوري رحمۃ اللہ علیہ اوجا چې جوړ کړلو جمات چې لاندې دهغي رحمۃ اللہ علیہ دجمات رحمۃ اللہ علیہ نه تهخانه وی او یا سربیره دهغي رحمۃ اللہ علیہ دجمات رحمۃ اللہ علیہ بالاخانه وی. رحمۃ اللہ علیہ یعنې د جمات دلاندې آبادي وی. یا دهغي سربیره آبادي وی رحمۃ اللہ علیہ او اوگر څوی رحمۃ اللہ علیہ دآبادي جوړونکي رحمۃ اللہ علیہ دروازه د جمات لاري ته اوجدا شي کړي دخپل ملکیت نه نوده رحمۃ اللہ علیہ دجوړونکي رحمۃ اللہ علیہ لپاره جائز دی چې خرڅ کړي هغه رحمۃ اللہ علیہ دجمات رحمۃ اللہ علیہ اوکه مړ شو نوبه میراث کي به ا وړي شی دده رحمۃ اللہ علیہ دپري رحمۃ اللہ علیہ نه څکه چې دا رحمۃ اللہ علیہ دجمات تراخري وخته پوري رحمۃ اللہ علیہ نه وو گرځولي شوي. خالص دالله تعالی لپاره د امله دپاته پاتې کيدو حق د بنده متعلق دي سره رحمۃ اللہ علیہ څکه چې ددي لاندې تهخانه یا سربیره بالاخانه خوده وقف کړي نه ده. نوبه لاندې یا باندې برخه پوري د بنده حق ترکي دي. اودغه جمات خالص دالله تعالی لپاره نه دي رحمۃ اللہ علیہ

وَلَوْ كَانَ التَّوَقُّفُ لِبَيْعِ الْمَسْجِدِ مَا كَانَ فِي مَسْجِدِ بَيْتِ الْمُقَدَّسِ. وَيَدَّي الْحَسَنِ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا جَعَلَ السُّفْلَ مَسْجِدًا وَعَلَى ظَهْرِهِ مَسْكَنٌ فَيَوْمَسَّجِدًا، لِأَنَّ الْمَسْجِدَ مَا يَتَابَدُ، وَذَلِكَ يَتَقَبَّقُ فِي السُّفْلِ دُونَ الْعُلَى.

حل القصة: ① السفلى لاندې برخه ② مسكن: د استوگنې خانې ③ العلو پورته برخه

ژباړه وتریږي: - اوکه چیرته وی تهخانه لپاره د ضروریاتو د جمات رحمۃ اللہ علیہ مثلاً په هغي رحمۃ اللہ علیہ دجمات پنکي یا دری وغیره پرني وی رحمۃ اللہ علیہ نو جائز دي رحمۃ اللہ علیہ دوقف رحمۃ اللہ علیہ لکه څنگه چې د بیت المقدس په جمات کي دي. رحمۃ اللہ علیہ چه په هغي کي تهخانه دهغي د ضروریات لپاره جوړه شوې ده رحمۃ اللہ علیہ او روایت کړي دي حسن رحمۃ اللہ علیہ ددوی رحمۃ اللہ علیہ امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ نه چې دوی رحمۃ اللہ علیہ امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمانيښلی دی. کله چې اوگر څوی لاندې برخه رحمۃ اللہ علیہ دژمکي رحمۃ اللہ علیہ جمات اودهغي رحمۃ اللہ علیہ دجمات رحمۃ اللہ علیہ په شا باندې کوروي. نو دغه جمات دي څکه چې جمات هغي ته واڼي. چه همیشه لپاره وی. اودا رحمۃ اللہ علیہ همیش اوالبی رحمۃ اللہ علیہ ثابتیږي په لاندې برخه کي نه په بره برخه کي، رحمۃ اللہ علیہ دهم دا وجه ده. چه زموږ په زمانه کي د ژمکي سربیره چې کومه برخه وی هغه خرڅیږي. داسې نشته. چه د کوربو منزل یوکس په قیمت واخلي. او

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمۃ اللہ علیہ كذا في فتح القدير (٤٢٤١٥) ورد المختار (٣٩٣٣) والهندية (٣٥١١٢) والبحر الرائق (١٩٧١٥) نقلًا عن القول الرابع (٥٢٢١١).

دوهم منزل نې بل کس په قیمت واخلی. بلکه کوم کس چې اولنې منزل اخستې وی. هغه تراسمانه پورې دفضا حقدار دې.

وَعَنْ مُحَمَّدٍ عَلَى عَظَمِ هَذَا، إِنَّ الْمَسْجِدَ مُعَظَّمٌ، وَإِذَا كَانَ قَوْفُهُ مُنْكَرٌ، أَوْ مُتَقَلِّبٌ، يَتَعَدَّرُ تَعْظِيمُهُ.

هل اللغة: ① مستغل: د آمدن ځانې

ژباړه و تشریح:-- اودامام محمد عليه السلام نه ددې په عکس روایت منقول دې عليه السلام یعنې چې لاندې منزل نې کور وی او سربیره منزل نې جومات وی. دغه جومات دې. اوددې قول لپاره دلیل دا بیانوي عليه السلام ځکه چې جومات قابل احترام وی. اوهرکله چې وی سربیره ددې عليه السلام جومات کور یا دآمدن څه ځانې عليه السلام مثلاً چې هغه نې په کرایه ورکړې وی. اودهغې کرایه اوآمدن په جومات باندې خرچ کولې شي عليه السلام نومتعذر دې تعظیم ددې عليه السلام جومات، ځکه چې دا خبره دجومات دتعظیم نه خلاف ده. چه ددې سربیره د جومات نه سوا بل څه کوروغیره وی عليه السلام

وَعَنْ أَبِي يُسُفَ أَنَّهُ جَوَّزَ فِي الْوُجْهِينَ جِهَتَيْنِ قَدِ امْتَدَّادَا وَرَأَى ضَيْقَ الْمَنَازِلِ فَكَانَهُ اعْتَبَرَ الْعَرُورَةَ. وَعَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ جِهَتَيْنِ دَخَلَ الرَّيَّ أَجَاَزَ ذَلِكَ كَلَهُ لِمَا كُنَّا.

هل اللغة: ① ضيق: تنگوالي ② المنازل: جمع د منزل، کور

ژباړه و تشریح:-- اودامام ابویوسف عليه السلام نه روایت دې. چه دوی جائز کړې دې عليه السلام الوقف عليه السلام په دواړو صورتونو کې عليه السلام دجومات منزل اول وی اوکه دوهم وی عليه السلام کله چې هغوی تشریف یوړلو بغداد عليه السلام ته اووې لیدل تنگوالي د کورونو گویا چې دوی عليه السلام امام ابویوسف عليه السلام معتبر کړې دې ضرورت، عليه السلام یعنې د خلگ و اړتیا وو. دومره توان د خلگو نه کیدلو. چه ځانله مستقل جومات جوړ کړی. نوددې امله دوی به په دخپل کورلاندې یا باندې برخه جومات ته وقف کړې وه. هرکله چې امام ابویوسف عليه السلام دا حالت اولیدلو. نوددې ځایونود جومات حکم نې اوکړلو. چه دا جومات دې عليه السلام اودامام محمد عليه السلام نه نقل دی. چه کله دوی داخل شورا نې بنارته نواجازت نې ورکړلو ددې واره هرڅه عليه السلام دجومات په اولنۍ منزل کې وی اوکه په دوهم کې په دواړو صورتونو کې دا جومات دې عليه السلام دهغه امله چې موږ بیان کړه عليه السلام یعنې د خلگ و اړتیا وو. دومره توان د خلگو نه کیدلو. چه ځانله مستقل جومات جوړ کړی. نوددې امله دوی به په دخپل کورلاندې یا باندې برخه جومات ته وقف کړې وه. هرکله چې امام محمد عليه السلام دا حالت اولیدلو. نوددې ځایونود جومات حکم نې اوکړلو. چه دا جومات دې

دکور په مینځ کې دجومات حکم

قَالَ (وَكَذَلِكَ إِنْ اِتَّخَذَ وَسَطَ دَارِهِ مَسْجِدًا وَأَذِنَ لِلنَّاسِ بِالذَّخُولِ فِيهِ) يَعْنِي لَهُ أَنْ يَبْنِيَهُ وَيُورَثَ عَنْهُ، لِأَنَّ الْمَسْجِدَ مَا لَا يَكُونُ لِأَحَدٍ فِيهِ حَقُّ الْمَنَعِ، وَإِذَا كَانَ يَلْكَهُ فَيُطْلَقُ بِجَوَانِبِهِ كَانَ لَهُ حَقُّ الْمَنَعِ فَلَمْ يَمْنَعْ مَسْجِدًا، وَلَئِنْ أَتَى الطَّرِيقَ لِنَفْسِهِ لَمْ يَلْزَمْ تَحْلُسَ إِلَيْهِ تَعَالَى.

ژباړه و تشریح:-- فرمانی عليه السلام ابو الحسن قدوری عليه السلام اودغه ډول حکم دې که جوړ کړې په مینځ دخپل کور کې جومات اواجازت اوکړې خلگ و ته دداخلیدو په هغې عليه السلام جومات کې کي یعنې جائز دی ده لپاره چې خرڅ نې کړې اوپه میراث کې یوړې شي دده عليه السلام جوړوونکي عليه السلام نه ځکه چې جومات هغه وی چې نه وی دهیچا لپاره په هغې کې حق د منع کولو بلکه جومات ته دلمانځه په وخت کې هرڅوک داخلیدې شي عليه السلام اوهرکله وی ملکیت دده عليه السلام کور د مالک عليه السلام شاو خوا دهغې عليه السلام جومات د طرفونونه نودې دده عليه السلام مالک دکور عليه السلام لپاره حق د منع کاوه عليه السلام خلگ و، چه خلگ جومات ته د داخلیدو نه منع کړی. نوپه دې باندې دجومات تعریف صادق نشو عليه السلام اونه گرځیدلو عليه السلام دغه ځانې عليه السلام جومات، اوبله دا چې ده عليه السلام کور مالک عليه السلام پرېښودې ده لاره عليه السلام دکور عليه السلام دخپل ځان لپاره عليه السلام دجومات ته نې جلا لار نه ده ورکړې عليه السلام نونشو عليه السلام دغه جومات عليه السلام خالص دالله تعالی لپاره عليه السلام دجومات خو هغه وی. چه هغه خاص دالله تعالی لپاره وی. دبل چا په کې برخه نه وی عليه السلام

(وَعَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ لَا يَسَاءُ وَلَا يَوْرَثُ وَلَا يُوْثِقُ) اغْتَبَرَهُ مَسْجِدًا، وَهَكَذَا عَنْ أَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ يَصِيرُ مَسْجِدًا، لِأَنَّهُ لَمْ يَرَوْهُ بِكَوْنِهِ مَسْجِدًا وَلَا بِصِيَرِهِ مَسْجِدًا إِلَّا بِالطَّرِيقِ دَخَلَ فِيهِ الطَّرِيقُ وَصَارَ مُسْتَعْمَلًا يَدْخُلُ فِيهِ الْإِمَارَةُ مِنْ غَيْرِ دُخُولِ

وجهه وتوضیح:- اودا امام محمد رحمته الله نه روایت دې چې دا **﴿اجمات﴾** به نه خرڅولې شی اونه به په میراث کې اوږې شی ګرځولې دې دوی **﴿امام محمد﴾** دا **﴿مخکه﴾** جمات اودغه ډول نقل دی دامام ابویوسف رحمته الله نه چې دا **﴿مخکه﴾** ګرځی جمات **﴿داودلیل﴾** دا بیانوی **﴿خکه﴾** چې دې **﴿دکورخاوند﴾** هرکله راضی شو په دې چې شی دې **﴿مینځ دکوردده﴾** جمات **﴿نودا ددې خبرې دلیل شو﴾** چه دغه ځانې دجمات حکم اخلي **﴿خکه﴾** چې نه ګرځی جمات مګر په لار **﴿یعنی﴾** جمات لپاره لار ضروری ده. بغير لارې جمات نه وی **﴿نوداخله شوه په دې﴾** **﴿ګرځولې﴾** کې لاره **﴿یعنی﴾** هرکله چې ده د کور په مینځ کې جمات جوړ کړلو. نودا داسې شوه. چه ده جمات ته لار هم ورکړله **﴿او اوګرځیدلو﴾** **﴿جمات﴾** مستحق **﴿لارې﴾** چه په دغه کور کې دجمات لپاره لار یو حق دې **﴿لکه څنګه﴾** چې داخليږي **﴿لار﴾** په کرایه کې بغير د ذکر کولو **﴿لارې﴾** نه یعنی که یوکس یو کور په کرایه اخلي. نواګر چه د کرایه اخستلو په وخت کې دا وضاحت نه وی شوې چه کرایه دار به دا لار استعمالوی. خوبیا هم د کرایه لپاره ددغه کور په لار باندې د تلو حق شته. نودغه ډول دلته هم دجمات لپاره په کور کې دننه د لارې حق شته **﴿﴾**

په وقف څیز کې د رجوع عدم جواز

قَالَ (وَمَنْ أَتَقَدَّرَ أَزْوَاجُ مَسْجِدٍ أَلَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يَجْعَلَهُ فِيهِ وَلَا يَبْعَهُ وَلَا يُوْثِقَ عَنْهُ) لِأَنَّهُ تَجَرَّدَ عَنْ حَقِّ الْإِبَادَةِ وَصَارَ خَالِصًا لِلَّهِ، وَهَذَا الْأَنْ أَتَقَدَّرُ كُنْهَا لِلَّهِ تَعَالَى، وَإِذَا اسْقَطَ الْعَبْدُ مَا كُنْتُ لَهُ مِنْ الْحَقِّ رَجَعَتْ إِلَى أَصْلِهِ فَالْقَطْعُ تَعَرُّفُهُ عَنْهُ كَسَائِرِ الْأَعْتِقَاتِ.

ژباړه وتړیچ:- فرماني **﴿ابو الحسن قدوری﴾** اوچا چې اوګرځوله مخکه خپله جمات **﴿اجمات ته﴾** نې وقف کړله **﴿نوجانز نه دی ده﴾** **﴿واقف﴾** لپاره چې رجوع اوکړي په دې **﴿وقف﴾** کې اونه به نې خرڅولې شی اوبه میراث کې نشی اوړلي دده نه خکه چې دا **﴿مخکه﴾** دجمات خالی شوې ده دحقوق العباد نه **﴿یعنی﴾** دوقف نه روسته په دې کې د بندګانو حقوق نه دی پاتې شوي **﴿او ګرځیدلي ده﴾** خالص الله تعالی لپاره اودا **﴿الله تعالی لپاره د خالص کیدو مطلب دا بیانوی﴾** **﴿خکه﴾** چې واره شیان (څیزونه) واره الله تعالی لپاره دی. **﴿خوالله تعالی دملکیت په ذرائع باندې دبنده لپاره په دغه څیزونو باندې ملکیت ثابت کړې دې﴾** اوهرکله چې ساقط کړلو بنده هغه شی چې ثابت شوې وو ده **﴿بنده﴾** لپاره حق، نو واپس شو **﴿ملکیت﴾** خپل اصل ته **﴿یعنی﴾** څنګه چې په اول کې دهر څیز مالک الله تعالی وو. دغه ډول دبنده د ملکیت ختمیدونه روسته دغه څیز بیا الله تعالی په ملکیت کې راځي **﴿نوختمیږي﴾** اختیار دده **﴿بنده﴾** ددې **﴿وقف﴾** نه لکه څنګه چې د غلام په آزادولو کې وی. **﴿خکه﴾** چې کله یو سړې خپل غلام آزاد کړی نو ده به خپله خپل حق ساقط کړلو. دوباره دغه غلام دده غلام نشی جوړیږي **﴿﴾**

وَأَكْثَرُ مَا سَأَلَ الْمُجْتَبِدُ اسْتَفْضَى عَنْهُ يَتَّقِي مَسْجِدًا عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ (لِأَنَّهُ اسْقَطَ مِثْلَهُ فَلَا يَعُودُ إِلَى مِلْكِهِ، وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَعُودُ إِلَى مِلْكِ الْبَائِي، أَوَّلَى وَأَرْبَهُ بَعْدَ مَوْتِهِ، لِأَنَّهُ عَنْهُ لِيَوْعَ قُرْبَاهُ، وَقَدْ انْقَطَعَتْ

هل الله ① اسقاط ساقطول ② البائي جوړونکې ③ قرينة عبادت

ژباړه وتړیچ:- اوکله ښار شی هغه ځانې چې شاو خوا وی د جمات نه اومستغنی شی **﴿اجمات﴾** دهغې **﴿ملاحوال﴾** نه **﴿یعنی﴾** دجمات هغې نه څه اړتیا پاتې نشی یعنی داسې ځانې نه وی چه د جمات ضروریات

(أ) القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمته الله كذا في الدر المنثور (٧٥٦١١) ورد المختار (٤٠٦٣) وفتح القدير (٤٤٤١٥) والخاتبة (٢٩٦٤٤) والبحر (٢٤٨١٥) نفلًا عن القول الرابع (٥٢٩١١).

پري پوره كيداى شي ۱۰ نوياته پاتي كيږي جemat به نيز دامام ابويوسف ۱۱ څكه چې دا ۱۲ وقف ۱۳ ساقط كول ۱۴ څخه ۱۵ خپل ملكيت دې ۱۶ دده ۱۷ ښوهر كله چې ده يوځل خپل ملكيت ختم كړي دې ۱۸ څخه ۱۹ واپس كيږي ۲۰ ډاډغه وقف ۲۱ ملكيت دده ته. او په نيز دامام محمد ۲۲ واپس كيږي ۲۳ ډاډغه ماحول ۲۴ ملكيت د جوړونكي ۲۵ نه څكه چې ده ۲۶ ډاډغه مقرر كړي وو ۲۷ ډاډغه ماحول ۲۸ لپاره ديوډول عبادت ۲۹ ډاډغه لمونځ دې ۳۰ اويقينا ختم شو هغه ۳۱ ډاډغه عبادت څكه چې دلمانځه قابل پاتي نشي ۳۲

فَصَارَ كَحَصِيرِ الْمَسْجِدِ وَحَيْثُ إِذَا اسْتَغْنَى عَنْهُ، إِلَّا أَنَّ أَبَا يُوسُفَ يَقُولُ فِي الْحَصِيرِ وَالْحَشِيشِ إِنَّهُ يُنْقَلُ إِلَى مَسْجِدٍ آخَرَ.

هل اللغة: ① حصير: پوزې ② حشيش: واښه

زياره وشرح: نو اوگر څيدلو ۱۰ ډاډغه ماحول دجemat ۱۱ پشان د پوزي دجemat اود وچو وښو دهغې كله چې بې احتياج شي ۱۲ دجemat ۱۳ دهغې ۱۴ پوزي اود وچو وښو نه يعنى لكه څنگه چې دجemat زاړه پوزي يا واښه چې هغې ته دجemat څه اړتيا نه وي ۱۵ ډاډوچا چې دغه پوزي يا وچ واښه راوړي وي ۱۶ دهغه ملكيت ته واپس كيږي ۱۷ البته دا ده چې امام ابويوسف ۱۸ فرمائي: په پوزي او په وچو وښو كي چې دا به منتقل كولاي شي بل جemat ته ۱۹ مثلاً ديو جemat لپاره دري يا فرش واخستې شو. نو ددې زاړه پوزي او دغه هغه واښه اودروزه چې په زمي كي د مونځگزارو لپاره اچولي شي. دا به داسې جemat ته منتقل كولاي شي. چه دهغې مونځگزار غريبان وي. او دې څيزونو ته ئې اړتيا وي ۲۰

د مسافر خانه سبيل اومقبره جوړولو حكم

قَالَ (وَمَنْ بَنَى سِقَايَةَ لِلْمُسْلِمِينَ أَوْ خَاتَمًا يَكُنُّهُ بِنَا السَّبِيلِ أَوْ بَنَى مَقْبَرَةً أَوْ جَعَلَ أَرْضَهُ مَقْبَرَةً لَمْ يُزَلْ مِلْكُهُ عَنْ ذَلِكَ حَتَّى يَحْكُمَ بِهِ الْحَاكِمُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ) إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَنْقُطْ عَنْ حَقِّ الْعَبْدِ

هل اللغة: ① سقاية: سبيل ، هغه ځانې چې مفتي او په كښې وركولې شي ② رباط: چوكئ چې اسلامي سرحد حفاظت په كښې كولې شي

زياره وشرح: فرمائي ۱۰ ډاډو الحسين قدوري ۱۱ ډاډوچا چې جوړ كړلو سبيل لپاره ۱۲ ډاډو خښلو ۱۳ دمسلمانانو اويا مسافر خانه چې اوسيري په كي مسافروا يا چوكئ ۱۴ ډاډو محافظين دملك په كي اوسيري ۱۵ اويا ئې اوگر خوله مخكه خپله مقبره نو نه ختميري ملك دده ۱۶ ډاډو وقف ۱۷ ددې ۱۸ ډاډو څيزونو ۱۹ نه تردې چې حكم او كړي په ۲۰ ډاډو قنيت ۲۱ دې حاكم په نيز دامام ابو حنيفه ۲۲ ډاډو يعنى كله چې حاكم دا حكم جاري كړي. چه دا ۲۳ څيز دوقف دې، نوله به وقف گرځي، صرف ددې څيزونو په جوړولو دا وقف نه گرځي ۲۴ څكه چې دا ۲۵ ډاډو شيان ۲۶ (څيزونه) نه دي خالي شوي دحق د بنده نه ۲۷ بلكه دوقف نه روسته هم واقف ددې نه فائده اخلي ۲۸

الَّذِي أَنْ لَمْ أَنْ يَنْتَفِعْ بِهِ فَيُسْكَنَ فِي الْخَانِ وَيُنْزَلَ فِي الرِّبَاطِ وَيُنْفَرُ مِنَ السَّقَايَةِ، وَيَذَرُ فِي الْمَقْبَرَةِ فَيُسْكَنُ حَتَّى يَحْكُمَ بِهِ الْحَاكِمُ أَوْ إِذَا لَمْ يَنْتَفِعْ مِنَ الْمَوْتِ كَمَا فِي الْوَقْفِ عَلَى الْفُقَرَاءِ

زياره وشرح: ولې ته گوري نه چې جائز دي ده ۱۰ ډاډو وقف ۱۱ لره چې فائده واخلي ددې نه ۱۲ ډاډو دافاندي اخستلو تفصيل دادي ۱۳ چې اوسيري په مسافر خانه كي اوحصاريري په چوكئ كي اوڅكاك كوي دسبيل نه اوښخوي ۱۴ ډاډو خپل ۱۵ په مقبره كي ډاډو ددې تصرفاتود جواز نه دا معلوبيري. چه صرف ددې څيزونو په جوړولو او څلكو ته ددې داستعمال اجازت وركولو باندې دا وقف نه گرځي. بلكه د يو بل شي اړتيا دې. او دهغې بيان دا دې ۱۶ چه ۱۷ شرط كولې به شي حكم دحاكم ۱۸ ډاډو هغه دا فيصله او كړي. چه دا څيز وقف دې يا دا چې اضافت او كړي ۱۹ ډاډو وقف دوقف ددې څيزونو ۲۰ دمرگ نه روسته حالت ته ډاډو يعنى چې دا اوواښي زما دمرگ نه روسته دا شيان (څيزونه) وقف دي. نو بيا وقف صحيح دې ۲۱ لكه څنگه چې په صورت دوقف كولو كي دي په فقيرانو ډاډو يعنى چې يوسړې يو څيز وقف كړي. اووقف په دې طريقه او كړي. چه دا زما دمرگ نه

روسته د فقيرانو لپاره وقف دي. نولکه څنگه چې دغه وقف صحيح کيږي. دغه ډول ددې څيزونو وقف هم صحيح کيږي.

بَيِّنَاتُ السُّجْدَةِ الْاَلَمْ يَقُلْ لَهُ عَنِ الْاِثْنَيْنِ اَبِهَ فَاَصَّ لِلَّهِ تَعَالَى مِنْ غَيْرِ مَكْرٍ اَلْحَاكِمِ
 زياره وتړيخ: په خلاف د جومات هډه دې کي د حاکم فيصلې کولو ته اړتيا نشته. بلکه چې صرف په خولي باندې اوواني چه ما د جومات لپاره دا مخکې وقف کړې ده. نو وقف صحيح شو. ځکه چې نه پاتې کيږي حق د فائدي اخستلود دې هډومات نه نوخالص شو. نو وقف د جومات د الله تعالی لپاره بغير د حکم د حاکم نه.

اَوْ عِنْدَ اَبِي يُوْسُفَ يَزُوْلُ مَلِكُهُ بِالْقَوْلِ (۱) كَمَا هُوَ اَصْلُهُ، اِذَا التَّسْلِيْمُ عِنْدَهُ لَيْسَ بِشَرْطٍ وَالْوَقْفُ لَا يَزِيْرُ
 زياره وتړيخ: اوبه نيز د امام ابو يوسف عليه السلام ختميږي ملک دده هډواقف ددې څيزونو نه صرف په قول سره هډه دا اوواني ما دا شيان (څيزونه) وقف کړي دي. نو وقف صحيح شو. د قاضي فيصلې ته اړتيا نشته. لکه څنگه چې دا اصل د دوي هډا امام ابو يوسف دې هډه وقف کي ځکه چې سپارل هډه وقف موقوف عليه نه ته دې شرط هډو وصف د صحت دپاره. بلکه چې صرف په قول سره يو څيز وقف کړي. نو وقف لازميږي.

وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ اِذَا اسْتَقْبَلَ النَّاسَ مِنَ السَّاقِيَةِ وَسَكَنُوا الْخَانَ وَالرَّيَاطَةَ دُفِنُوا فِي الْقَبْرِ زَالِ الْمَلِكُ، اِلَّا اَنْ التَّسْلِيْمَ عِنْدَهُ شَرْطٌ وَالشَّرْطُ يُسَيِّرُ نَوْبَهُ، وَذَلِكَ بِمَا ذَكَرْنَا هُ.
 هل اللغة: ① الساقية: سبيل، د څکولو ځاني ② خان: مسافر خانه

زياره وتړيخ: اوبه نيز د امام محمد عليه السلام کله چې څکاک پيل کړي خلگ د سبيل نه او اوسيدل پيل کړي په مسافر خانه کي اوبه چوکي کي اوبنځ کړي هډمري په مقبره کي نو ختم شو ملک هډواقف ددې څيزونو نه ځکه چې سپارل موقوف عليه ته شرط دې هډه وقف کي په نيز د دوي هډا امام محمد عليه السلام اوشرط سپارل د نوعې دې اودا هډسپارل د نوعې په هغه څه راځي. چه مونږ ذکر کړي دي. هډه خلگ په مسافر خانه يا په چوکي کي اوسيدل او کړي. اوبيا د سبيل نه اوبه اوڅکي. اوبيا په مقبره کي مړي دفن کړي. يعنی چې کوم څيزنې وقف کړي وي. چه هغه د کوم مقصد او اړتيا لپاره وي. چه هغه مقصد ترې پوره شي. اگر چه يوځل وي او اگر چه يوکس نې ترې پوره کړي. نو بس وقف صحيح شو.

وَيُكْتَفَى بِالْوَاحِدِ لِقَدْ رَفَعَ الْحَمْسَ كَلْبَهُ، وَعَلَى هَذَا الْبُتْرُ الْمَوْفُوقَةُ وَالْحَوْضُ، وَلَوْ سَلِمَ إِلَى الْمَتَوَلَّى صَمَّ التَّسْلِيمُ فِي هَذِهِ الْوُجُوهِ كَلْبًا، اِلَّا اَنْ تَابَعَ عَنْ الْمَوْفُوقِ عَلَيْهِ، وَفَعَلَ الشَّابِبُ كَفَعَلَ الْمُنُوبُ عَنْهُ.

هل اللغة: ① البتر: کوهي ② المنوب: هغه کس چې بل څوک نې خپل نائب جوړ کړې وي
 زياره وتړيخ: اواکتفاء کولای شي په يوياندي هډيعنی چې يوکس هم په مسافر خانه يا په چوکي کي اوسيدل يا نې د سبيل نه اوبه اوڅنځلي يا په کي يويومړې بنځ شي. نو وقف صحيح شو. اوبيا په دې باندې وقف شوې څاه او حوض دې هډيعنی که يوکس څاه يا حوض وقف کړلو. نو د امام ابو يوسف عليه السلام په نيز صرف قول د وقف لپاره صحيح دي. او د امام محمد عليه السلام په نيز دا شرط دي. چه خلگ ترې اوبه اوڅکي. اگر چه يوکس ولې نه وي. او که حواله نې کړل هډا وقف شيان (څيزونه) د کومو ذکر چه په دې متن کي دي. متولی ته نو صحيح شو سپارل په دې څيزونو ټولو کي هډيعنی وقف صحيح کيږي ځکه چې دې هډا متولی نائب دې موقوف عليه د اړخه هډنودده قبض کول داسې دی لکه چې دچا لپاره وقف شوي وي. هغوی دا متولی

(۱) القول الرابع هو قول أبي يوسف عليه السلام كذا في الخانية (٢٩٦٤) والبحر الرائق (٢٥٣١٥) والهندية (٤٦٥١٢) نقلاً عن القول الرابع (٥٣٠١١).

څپل نائب جوړ کړي دي. اوفعل دنائب پشان د هغه چا وي چه دچا نائب وي.

وَأَمَّا الْمَسْجِدَ فَقَدْ قِيلَ لَا يَكُونُ ثَلَاثًا، لِأَنَّهُ لَا تَنْبِيْرَ لِلْمُتَوَلَّى فِيهِ، وَقِيلَ يَكُونُ ثَلَاثًا، لِأَنَّهُ يُعْتَاقِرُ إِلَى مَنْ يَكُونُهُ وَيُلَاقِي بَابَهُ، فَإِذَا سَلَّمَ إِلَيْهِ صَمَّ الثَّلَاثِيْمُ،

زياده وشرح:- اوهرچه ملاحکم د صحت وقف دي په جemat کي نو ونيلي شوي دي. بلکه جemat متولي ته حواله کړي. نو په نه دی حواله کول. ترڅو چې په کي لمونځ نه وي شوي. ځکه چې نشته څه اختيار د متولي لپاره په دي جemat کي اوونيلي شوي دي چې کيږي. مسپارل متولي ته. حواله کول ځکه چې دا جemat محتاج دي هغه چاته چې صفاني کوي ددي جemat او بندوي دروازه ددي جemat. نوهرکله چې حواله نهې کړلو. جemat ده. متولي ته صحيح شوه حواله کول. هراوچه حواله کول صحيح شو. نووقف صحيح شو. دچا لمونځ کول ورله شرط نه دي.

وَالْمَقْبَرَةُ فِي هَذَا بِمَنْزِلَةِ الْمَسْجِدِ عَلَى مَا قِيلَ، لِأَنَّهُ لَا مُتَوَلَّى لَهُ عَرَفًا. وَقِيلَ هِيَ بِمَنْزِلَةِ الْيَقَايَةِ وَالْحَابِ قِيَمَةُ الثَّلَاثِيْمِ إِلَى الْمَتَوَلَّى، لِأَنَّهُ لَوْ نُصِبَ الْمُتَوَلَّى يَمِينَهُ، وَإِنْ كَانَ بِخِلَافِ الْعَادَةِ،

زياده وشرح:- او مقبره په دي جemat کي پشان د جemat ده لکه څنگه چې ونيلي شوي دي. معني د مقبري د وقف کيدو لپاره خوبتفصيل وړاندې تير شو. چه د صاحبينو په کي اختلاف وو. او بل قول دا هم دي. چه مقبره هم د جemat پشان ده. چه متولي ته په کي حواله کول شرط نه دي. او بعضو عالمانو ونيلي دي. چه دا جemat پشان دسبيل اومسافر خانې ده. ځنولکه څنگه چې په سبيل اومسافر خانه کي متولي ته ددي څيزونو حواله کاوه سره وقف صحيح کيږي. دغه ډول صحيح کيږي حواله. د مقبري د زمکي. متولي ته ځکه چې دي. هراوقف. که مقرر کړي متولي. لپاره د مقبري. نو صحيح کيږي. اگرچه وي. د مقبري لپاره د واقف د اړخه متولي مقرر. خلاف د عادت دي.

د مختلفو ځايونو وقف کولو احکام

وَلَوْ جَعَلَ ذَا آلِهِ مَكَّةَ سَكَنَى لِصَاحِبِ نَيْبِ اللَّهِ وَالْمُعْتَمِرِينَ، أَوْ جَعَلَ دَارَهُ فِي غَيْرِ مَكَّةَ سَكَنَى لِلْمَسَاكِينِ، أَوْ جَعَلَ فِي نَقَرٍ مِنْ الثُّغُورِ سَكَنَى لِلْفُرَاةِ وَالْمُرَابِطِينَ. أَوْ جَعَلَ غَلَّةَ أَرْضِهِ لِلْفُرَاةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى وَذَقَرَهُ ذَلِكَ إِلَى وَالٍ يَتَوَصَّلُ عَلَيْهِ فَيُوجَّزُ، وَلَا رَجُوعَ فِيهِ لِمَا يَنْشَأُ

هل اللغة: ① الثغور: غلّه ② الفزاة: جمع د غازي چې د الله په لار کښي جهاد کوي ③ المرابطين: جمع د مرابط، چې د اسلامي سرحد څو کي کوي

زياده وشرح:- او که چيرته اوگرځوي. معني وقف کړي. کورچه دده وي په مکه کي لپاره داوسيدو د حاجيانو او د معتمرينو اويا اوگرځوي کورځپل چې وي په غير د مکه کي، ځاني لپاره د مسکينانو اويا په يوه دره کي د دروځني، ځاني داستوگني لپاره د غازيانو او د محافظينو. د اسلامي سرحداتو. اويا اوگرځوي غلّه د زمکي خپلې لپاره د غازيانو په څوک چې جهاد کوي په لار د الله تعالي کي او ورکړي دا. د کورچه په دي مختلفو ځايونو کي وي. يو حاکم ته چې هغه انتظام کوي ددي. د کور. نو دا هراوقف. جائز دي اوشته رجوع په هراوقف دي. د څيزونو کي، دهغه امله نه کوم چې موږ بيان کړه. هراچه بنده د وقف نه خپل حق ختم کړي. نو هغه هميشه لپاره د الله تعالي ملکيت ته واپس کيږي.

أَنْ فِي الْغَلَّةِ تَمِيلُ لِلْفُرَاةِ ذَوَاتِ الْأَغْنِيَاءِ، وَفِي مَا بَوَّاهُ مِنْ سَكَنَى الْحَابِ وَالْإِسْثِيَاءِ مِنَ الْهَيْوَةِ الْيَقَايَةِ وَغَيْرِ ذَلِكَ يَسْتَوِي فِيهِ الْقَنَى وَالْقَيَرَى،

هل اللغة: ① الاستقاء: اوبه څکول ② الخان: مسافر خانه

زياده وشرح:- بلکه البته ددي څيزونو د وقف په احکامو کي لږ غوندي توپير شته. دهغې بيان په دي عبارت سره کوي. مگر په پيدوار. د هراوقف کي. د مستله ده. چه دا جائز دي لپاره د فقيرانو نه لپاره د مالدارانو. معني د وقف نه چې کوم شي پيدا کيږي. هغه په فقيرانو باندې حلال دي اوبه مالدارانو حرام مالدارانو.

دې ځایه څیزونو کې چې سوا دي ددې پيداوار نه چې په مسافر خانه کې اوسیدل دي او اوبه څښل دي د کوهی اود سبیل نه اوغلاوه د دې نه څخه دجوکي جوړول اوبه مکه کې د حاجیانو او معتمرینو لپاره کور وقف کول. برابر دي په دې کې توانگر اوفقیع یعنې مالدار ترې هم فائده اخستې شی اوفقیع هم.

أَلَا وَالْقَارِقُ هُوَ الْعَرْفُ فِي الْقَصَلَيْنِ. فَإِنَّ أَهْلَ الْعَرْفِ يُرِيدُونَ بِذَلِكَ فِي الْقَلْعَةِ الْقُرَاءَةَ، وَفِي غَيْرِهَا التَّسْوِيَةَ بَيْنَهُمْ وَيَتَنَ الْأَغْنِيَاءَ،

حل الفقه: ① الفقه آمدن، محاصل

ژباړه و تریخ - اوفارق ځایه مینځ د دې مختلفو حکمونو کې چې دوقف دپیداوار نه مالدار فائده نشی اخستې اود استوګنې دځایونو نه مالدار هم فائده اخستې شی. هغه عرف دي. په دواړو صورتونو کې څخه صورت د عدم جواز دمنفعت دي لپاره د مالدارانو اوصورت د جواز د منفعت دي ځکه چې اهل د عرف یعنې په خلګ وکې رواج دي. اراده کوی په دې وقف سره په پیداوار کې فقیران یعنې چې څوک یو څیز وقف کړی. نو دوی په وقف کې دا نیت کړی وی. چه ددې شی پیداوار به صرف فقیران خوری. شتمن به شي نه خوری. اوبه سوا ددې پيداوار کې کي لاراده کوی دوی. برابرې په مینځ ددوی (فقیرانو) او مالدارانو کښی یعنې په ددې نورو څیزونو په وقف کې دوی دا نیت نه کوی. چه ددې څخه به صرف فقیران فائده اخلی. بلکه دوی دا ارده کړې وی. چه مطلق مسافرو اومطلق مجاهد او مطلق حاجی د دې ځایونو نه فائده اخستې شی.

وَلَا الْحَاجَةُ تَتِمُّلُ الْغَنَى وَالْفَقِيرَ فِي الشَّرْبِ وَالْأُكُلِ. وَالْغَنَى لَا يَمْتَنِعُ إِلَى مَوْتِ هَذَا الْقَلْعَةِ لِقَضَاءِ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ.

ژباړه و تریخ - او ددوهم فرق دا دي. چه حاجت شاملېږي مالدار اوفقیع ته د ځکاک د اوبې او آرام کولو یعنې کله چې څوک تګی شی. نو تنده لکه څنګه چې په فقیر راځی. دغه ډول په مالدار هم راځی. دغه ډول څوک مسافر وی. نو په مزل کولو کې لکه څنګه چې فقیر سترې کيږی دغه ډول مالدار هم سترې کيږی. نو د فقیر پشان مالدار هم داوبو او آرام کولو ته محتاج دي. ځکه د سبیل او مسافر خانه وغیره نه د فقیر پشان مالدار هم فائده اخستې شی. او مالدار محتاج نه وی اخستل ددې وقف پيداوار ته ځکه چې هغه توانګرو وی. ددې د وقف د پیداوار نه صرف فقیران فائده اخستې شی. شتمن نشی.

والله اعلم بالصواب تمت المجلد الرابع بالخیر

۳	د يمين درې قسمونه
۴	په يمين غموس کې د عدم کفارې دليل
۵	د يمين منعده تعريف
۵	د يمين لغو تعريف
۶	په قسم کې د زبردستي او هيرې برابري
	(باب پنځم د قسم او کفر حکم)
۸	په غير الله باندې د قسم خوړلو حکم
۹	د قسم الفاظ
۹	په «بحق الله» د قسم په انعقاد کې اختلاف
۹	کفر د شرط جزاء بېرځول
۱۴	په غضب الله او سخط الله پورې د تعليق حکم
۱۴	د کفاره قسمونه
۱۶	د حنث نه وړاندې د کفاره ورکولو حکم
۱۶	په گناه باندې د قسم کولو حکم
۱۷	د کافر د قسم او کفارې حکم
۱۷	د حلال څيز حرامولو حکم
۱۸	د «کل حل علی حرام» حکم
۱۹	په «کل حل علی حرام» کې د ښځې د شموليت حکم
۲۱	په قسم کې متصل د انشاء الله ونيولو حکم
۲۱	(باب ايمین في الدخول والسکني)
۲۱	کورته د داخليدو نه قسم خوړل
۲۲	چوپټې ته د داخليدو حکم
۲۳	کنه پر کور ته د داخليدو سره د قسم احکام
۲۳	آباد کورته د نړيدو نه روسته د داخليدو حکم
۲۴	د کور په چټ او دريدو باندې د حنث کيدو حکم
۲۵	په کور کې د ناست کس دا قسم چه «لا ادخل هذه الدار» حکم
۲۵	د لباس لپاره د جامو اغوستنه د قسم کول
۲۷	د محلول عليه کورنه پخپله وتلو او د نورې کپې پرېښولو حکم
۲۷	په څومره مقدار کې د منتقل کولو سره استوگنه بدلېږي؟
۲۸	د حنث نه په نه وتلو د قسم خوړل
۲۹	د کورنه بغير د جنازې نه د بل څه لپاره د نه وتلو د قسم خوړل
۲۹	بصري ته د تلو د قسم خوړل او د دې حکمونه
۳۰	غير اجازه د ښځې په وتلو د قسم خوړل
۳۱	د ښځې په خروج الدار پورې د تعليق کول
۳۲	د «اجلس فتعد عندی» حکم
	(باب ايمین في الاكل والشرب)
۳۵	د د کچه قجورو خوړلو نه قسم خوړل

۳۵	د ماشوم يا خوان سره د خبرو کولو نه قسم
۳۶	د کچه او پخو فجوړو د خوړلو نه د قسم خوړلو احکام
۳۷	د رطب نه اخستلو قسم خوړلو احکام
۳۸	د غوښې نه په قسم کولو کې د کب عدم شموليت
۳۸	د وازگي د خوړلو او اخستلو نه د قسم خوړلو احکام
۳۹	د غنمو د خوراک نه په قسم خوړلو احکام
۴۰	د اوږد خوړن نه په قسم خوړل
۴۰	د سره سوړ خوړس خوړلو نه په قسم کور
۴۰	د سره خوړلو نه په قسم کولو حکم
۴۱	د ميوې خوړلو نه قسم کول
۴۲	د ترکارئ نه د قسم خوړلو احکام
۴۳	د ناشته کولو نه قسم خوړل
۴۴	د «ان لست او اکلث اوشريت فعبدي حر» حکم
۴۵	د دجلې نه د خکاک نه کولو قسم
۴۶	د کوزې د اوبو خکلو قسم کول
۴۷	د غير ممکن کار د کولو قسم خوړل
	(باب الثين في الغلام)
۵۰	د خبرو نه کولو تعلیق په اذن او اجازت پورې
۵۰	د يوې مياشتې پورې خبرو نه کولو قسم کول
۵۱	د خبرو کولو قسم نه روسته قرآن پاک لوستل
۵۲	چا سره د خبرو نه کولو قسم کولو کې د شېې يا د ورځې قيد لگول
۵۲	د يو کس په قدوم پورې تعلیق د طلاق
۵۳	د فلانی د غلام يا ښځې يا ملگری سره د خبرو کولو نه قسم کول
۵۴	د معين غلام، ښځې او دوست د خبرو نه قسم کول
۵۵	د شېې د خاوند سره د خبرو کولو نه قسم کول
۵۶	د حین او زمان په لفظ سره قسم خوړل
۵۸	په ایام او الایام باندې قسم خوړل
۶۲	د «ایام کثیره» محمل
۶۳	(باب الثين في العتيق والطلاق)
۶۳	په ولادت پورې د طلاق تعلیق کول
۶۳	د اولنی غلام اخستلو آزادی
۶۵	د آخری غلام د آزادئ قول
۶۵	آخری ښځې ته درې طلا ته ورکول
۶۶	د اولنی زیرې ورکونکی د آزادئ حکم
۶۶	د «ان اشتریت فلانا فهو حر» حکم
۶۷	خپله ام ولد د کفار په نیت سره اخستل
۶۸	وینځې سره وطی کولو پورې د آزادئ تعلیق
۶۹	د «کل مملوک لی حر» حکم
۷۰	

په ښځو کې یوې معین یا دوو معینو ته طلاق ورکول

۷۱

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الْيَمِينِ وَالْشَّرَاءِ وَالْعَدَمِ وَغَيْرِ ذَلِكَ)

۷۲

د «لا یتزوج و غیره» قسم خوړل او بیا دوکیل په ذریعه دا کارونه کول

۷۲

په «لا یضرب عبده» و غیره قسم خوړلو باندې د حنث احکام

۷۳

د خپل بچي نه وهلو قسم خوړل او بیا بل ته دوهلو حکم کول

۷۳

په کپړو خرڅولو پورې د ښځې د طلاق تعلیق

۷۴

د غلام خرڅولو پورې د آزادۍ تعلیق کول

۷۴

د غلام نه آزادولو پورې د طلاق تعلیق

۷۵

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الْحَجِّ وَالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ)

۷۶

بیت الله ته د تللو نذر کول

۷۸

په سگنی کال حج کولو پورې د غلام د آزادۍ تعلیق

۷۸

د روژې نه نیولو نذر کول او بیا څه وخته پورې روژه نیول

۷۸

د مونځ نه کولو قسم کول او بیا قیام اورکوچ کول

۸۰

(بَابُ الْيَمِينِ فِي نَيْسِ الْيَمِينِ وَالْحَلْفِ وَغَيْرِ ذَلِكَ)

۸۰

د کالو اچولو نه قسم خوړل او بیا د سپینوزرو گوتمه اچول

۸۰

په فرش باندې د ویده (اوده) کیدو نه قسم کول او بیا په بستره څملاستل

۸۲

(بَابُ الْيَمِينِ فِي الضَّرْبِ وَالْقَتْلِ وَغَيْرِهِ)

۸۳

د «ان ضربتك فعبدي حر» حکم

۸۳

غسل ورکولو پورې د آزادۍ تعلیق

۸۴

د خپلې ښځې د نه وهلو قسم کول

۸۵

د فلاني په قتلولو پورې د طلاق تعلیق کول

۸۵

په زر پور ادا کولو قسم خوړل

۸۵

په نږ ورځ د پور ادا کولو قسم خوړل

۸۶

د لږ لږ پور نه اخستلو قسم خوړل

۸۷

د «ان كان لي إلا مائة درهم فامراته طالق» حکم

۸۸

(سَائِلُ مُتَرْقٍ)

۸۹

د حاکم یوکس ته د شریسند خبر کولو قسم ورکول

۸۹

زید ته د خپل غلام ورکولو قسم کول او دهغه دهغه انکار کول

۹۰

د گل ریحان نه بویولو قسم کول او بیا گلاب یا گل یا سمن بویول

۹۱

د ښښه د نه اخستلو قسم کول

۹۱

(كِتَابُ الزَّانَةِ)

۹۱

د زنا د ثبوت طریقه

۹۲

د گواهۍ طریقه کار

۹۲

د زنا تحقیق کول

۹۳

د گواهانو صفات

۹۵

د اقرار کولو طریقه کار

۹۶

د اقرار پوره کیدو نه روسته تحقیق کول

۹۶

د اقرار نه د رجوع کولو حکم

۹۶	دامام لپاره د رجوع د تلقین حکم
۹۷	د حد قائمو لو طریقه
۹۸	د رجم طریقه
۹۸	د گواه د کاتړی ویشتلو نه انکار کول
۹۹	د ناواده شوی حد
۱۰۰	د کوړو وهلو طریقه
۱۰۱	سر، مخ او شرمگاه په کوړو وهلو ممانعت
۱۰۱	په حدودو کې د کوړو وهلو طریقه
۱۰۲	د زنا کار غلام حد
۱۰۳	د ښځې د رجم لپاره د کنډې کنستل
۱۰۴	د آقا په خپل غلام باندې د حد جاری کولو مسئله
۱۰۵	احسان به کله متحقق کیږي؟
۱۰۷	رجم او کوړې دواړه نشي جمع کیدای
۱۰۷	د کوړو او جلا وطني نه جمع کول
۱۰۸	د ناجوړه محصن زنا کار د رجم حکم
۱۰۹	د حاملې د حد جاری کولو وخت
	(باب الثانی فی رجم القتل الذی لا یجوز)
۱۱۰	حد را اچېرېدنی رسی
۱۱۱	د دواړه قسمه شېها تو قسمونه
۱۱۲	مطلقة ثلاثه سره په وطی کولو د حد قائمو لو حکم
۱۱۲	د طلاق کنائي به عدت کې په وطی کولو د حد جاری کیدو حکم
۱۱۳	د خوږې د وښځې سره وطی کول موجب حد نه ده
۱۱۳	د ورور او تره د وښځې سره وطی کولو باندې وجوب حد
۱۱۳	وطی بالشبه موجب د حد نه ده
۱۱۴	په خپله بستره پردی ښځې سره وطی کول
۱۱۴	د محرمه سره د نکاح کولو نه روسته وطی کول
۱۱۵	د پردی ښځې سره د فرج نه سوا وطی اولواطت کول
	د خناور سره دوطی کولو حکم
۱۱۸	د دار الحرب په زنا په دار الاسلام کې حد نه جاری کیدل
۱۱۸	د حربی د ذمیه سره یا د ذمیه د حربی سره د زنا کولو حکم
۱۱۹	ماشوم یا لیونی ته په خپل خان د زنا اختیار ورکول
۱۲۱	د بادشاه دار، خه په زنا باندې د مجبوره کس حکم
۱۲۲	د سړي د ښځې سره څلور ځله د زنا اقرار او د ښځې د نکاح دعوه کول
۱۲۳	د وښځې سره زنا کول او بیا ئې قتلول
۱۲۳	دامام موجب حد عمل ارتکاب کولو حکم
۱۲۴	(باب الثالث فی القتل الذی لا یجوز عتقا)
	حدود الله په وخت تیریدو سره باطلیدل
۱۲۸	د ښځې خلاف د زنا گواهی ورکول
۱۳۱	

۱۳۲	د ناييژند کلوښځي سره د زنا کولو گواهي ورکول
۱۳۲	د دوو کسانو د زنا بالجبر او دنورو دووه د زنا بالرضا گواهي ورکول
۱۳۳	د زنا په ځاني کې د گواهانو د اختلاف حکم
۱۳۳	د يوې کمرې په گوتونوکې د زنا په گواهي کې اختلاف
۱۳۴	د څلورو گواهانو د زنا په مکان او زمان کې د اختلاف حکم
۱۳۴	د څلورو گواهانو په باکره باندې د زنا گواهي کول
۱۳۴	په زنا کې د څلورو هندويانو محدودين في القذف د گواهي حکم
۱۳۵	په زنا کې د فاسقانو د گواهي حکم
۱۳۵	د څلورو نه د کم تعداد په صورت کې د حد قذف وجوب
۱۳۶	د کور په لگولو د زخم راتلو حکم
۱۳۷	د څلورو کسانو د نورو څلورو کسانو خلاف د زنا گواهي ورکول
۱۳۷	د اصلي گواهانو په يومعين ځاني کې د زنا کولو شهادت ورکول
۱۳۷	د څلورو گواهانو په شهادت سنگساريدل او بيا په کې ديورجوع کول
۱۳۹	درجم نه وړاندې په گواهانو کې د يو گواه رجوع کول
۱۳۹	د پنځو گواهانو نه د يويا دوو د رجوع حکم
۱۴۰	د څلورو گواهانو په گوايې سنگساريدل او بيا په کې يو غير قابل الشهادة ختل
۱۴۱	د قاضي په فيصله د يو کس زاني لره قتلول او بيا د گواه عبدیت ثابتيدل
۱۴۲	د غلام په گواهي باندې د رجم شوی مجرم د ديت مسئله
۱۴۲	د يو کس خلاف د زنا شهادت ورکول او قصداً دهغوی شرمگاه ته کتل
۱۴۲	د منکوحي او بال بچ باوجود د زنا کار د احسان نه انکار کول
۱۴۲	د مجرم د احسان نه انکار کول خودده ب چې هم نه وی
۱۴۳	
۱۴۴	(باب حکم القذف)
۱۴۶	د بوئي ختميدو نه روسته اقرار کول
۱۴۶	د څه معقول عذر د وجې دخولې نه د بوئي ختميدل مانع د حد نه دي
۱۴۷	د شرابو په بوئي يا قتي باندې د حد عدم وجوب
۱۴۷	د بيهوشي په حالت کې د حد عدم نفاذ
۱۴۸	د غلام لپاره د حد خمر
۱۴۸	د شرابو په حد کې د بنځو د گواهي عدم اعتبار
۱۴۸	د ډيرې نشې په حالت کې د حد لگولو حکم
۱۵۱	د نشې سړي د شرابو څکلو اقرار کول
	(باب حد القذف)
۱۵۲	د غلام حد قذف
۱۵۲	د بل کس د نسب نه انکار کول
۱۵۲	د (ته دخپل پلار ځوئي نه ئې) حکم
۱۵۳	ته دخپل نيکه ځوئي نه ئې حکم
۱۵۴	په محصن باندې د زنا تهمت لگولو په صورت کې د ځوئي مطالبه د حد
۱۵۴	د غلام په خپل مولي باندې د حد جاري کولو حق نشته
۱۵۵	په مرگ سره د حد قائمولو استحقاق باطل يږي

۱۵۲	په پورتنی اصل باندې د مسائلو تخریج او استنباط
۱۵۷	د قذف د اقرار نه د رجوع حکم
۱۵۷	عربی ته د نطی وئیلو حکم
۱۵۷	د «ابن السماء» وئیلو حکم
۱۵۸	ماما، تره یا میرنی پلار ته دیوکس د ابنیت نسبت کولو حکم
۱۵۸	د «زنا فی الجبل» حکم
۱۵۹	دیو په بل د زنا تهیمت لگول او د بل انکار کول
۱۶۰	د خاوند ښځې ته «یا زانیة» وئیل او دهغه د جواب حکم
۱۶۰	د خاوند په جواب کې د «زنیست بک» حکم
۱۶۱	دیچی د نسب اقرار او بیا انکار کول
۱۶۲	د لیس «اینی ولا اینک» حکم
۱۶۳	په بال بچه داره ښځه چې خاوند یې معلوم نه وی د زنا تهیمت لگول د پردی ملک کې وطی کونکې باندې د زنا تهیمت لگولو حکم ۱۶۳
۱۶۵	په حالت د کفر کې زنا نه باندې د زنا تهیمت لگونکې حکم
۱۶۶	د هغه وښځې سره د وطی کولو قذف لگول چې هغه د واطی رضاعی خور وی
۱۶۶	د بدل کتابت نه په عاجز کس باندې د زنا تهیمت لگولو حکم
۱۶۶	په حالت مجوسیت کې دخپلې مور سره نکاح کولو باندې تهیمت لگولو حکم
۱۶۷	د حری په دارالاسلام کې په مسلمان تهیمت د زنا لگول
۱۶۷	د محدود فی القذف د گواهی بحث
۱۶۸	د کافر محدود فی القذف گواهی د کافر ذمی دپاره
۱۶۸	د کافر د یوې درې خوړلو نه روسته اسلام قبولول
۱۶۹	د مختلفو جرمونو سزا باندې د حد جاری کول حکم
۱۷۱	مسلمان ته د فاسق، کافر، خیبت، غل وئیلو حکم
۱۷۱	د خریا خزیرو وئیلو تعزیر
۱۷۱	د تعزیر مقدار
۱۷۳	تعزیری سزا کې د قید کولو حکم
۱۷۴	په حد زنا کې د سختی مقدار
۱۷۴	د شرا بوځکلو په حد کې سختی
۱۷۴	د حد په وجه د مرگ واقع کیدو حکم
۱۷۴	کتاب النکاح
۱۷۵	د غلا لغوی او شرعی تعریف
۱۷۵	د سرقه قسمونه
۱۷۶	په سرقه کې د لاس کټ کولو لپاره د عقل او بلوغ شرطیت
۱۷۶	د لاس کټ کولو لپاره نصاب
۱۷۷	په حد سرقه کې د آزاد او غلام د حکم برابری
۱۷۹	د غلا اقرار کولو باندې د لاس کټ کول
۱۷۹	د لاس کټ کولو لپاره د گواهانو تعداد
۱۸۱	په وارداتو کې د گنړو کسانو شرکت
۱۸۱	

۱۸۵	دوني دميوي او دپتي د فصل په غلا د حد جاري کولو حکم
۱۸۵	د ستار او مصحف په غلا باندې د حد جاري کيدل
۱۸۶	د جعات دروازې غلا کولو حکم
۱۸۶	د سرور و صليب شطرنج منزري په غلا د لاس کټ کولو حکم
۱۸۷	د آزاد ماشوم په غلا باندې د حد جاري کيدو حکم
۱۸۸	د لوي يا ماشوم غلام په غلا باندې د لاس کټ کولو حکم
۱۸۹	د دفتري رجسترو او فائلونو غلا کولو باندې د حد جاري کولو حکم
۱۸۹	د سبي او منزري د غلا حکم
۱۹۰	د سرود الاتو غلا کولو حکم
۱۹۱	د قيمتي لرگي په غلا کې د لاس کټ کول
۱۹۱	د قيمتي کانډو په غلا کې د لاس کټ کول
۱۹۲	د لرگي نه جوړ شوي په قيمتي څيز کې د لاس کټ کولو حکم
۱۹۲	په خيانتگر، لوټکونکي، تختونکي باندې د حد نه جاري کول
۱۹۴	د کفن کڅ په لاس کټ کولو کې اختلاف
۱۹۴	د بيت المال نه په غلا کولو د لاس کټ کولو حکم
۱۹۴	د دائن د مديون نه دخپل پور په مقدار غلا کولو باندې د لاس کټ کولو حکم
۱۹۶	د مديون نه د سامان په غلا باندې د لاس کټ کول
۱۹۷	په غلا شوي مال باندې د لاس کټ کيدل او دوباره دهغه مال غلا کول
	د مال داوولنې حالت نه د بدلېدو حکم
۱۹۹	فصل في الحوزة الأختصاصية
۱۹۹	د موريلار، اولاد او نژدې رسته دارونه د غلا کولو حکم
۲۰۰	د محرم د کور نه د بل چا مال غلا کول او ددې په عکس
۲۰۱	د رضاعي مور نه د غلا کولو حکم
۲۰۱	د ښځې خاوند يا د غلام د مولي نه د غلا حکم
۲۰۱	د مولي دخپل مکاتب نه د غلا حکم
۲۰۲	د فوځي د بيت المال نه د غلا حکم
۲۰۳	د حفاظت قسمونه
۲۰۴	په محفوظ ځاني د محافظ د اعتبار حکم
۲۰۴	د محفوظ مقام يا محافظ نه د غلا په کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۰۵	د حمام نه د غلا په کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۰۵	په جعات کې د موجود مالک نه په غلا کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۰۶	د ميلمه د کور نه په غلا کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۰۶	چه سامان شي د کور نه بهر کړي نه وي نو د لاس کټ کولو حکم
۲۰۶	په لوڼې کور کې د کوټې نه غولې ته سامان راويستل او په دې د قطع حکم
۲۰۷	د کور نه داخل او د کور نه خارج غل په شريکه غلا کولو باندې د قطع حکم
۲۰۸	د بار شوي خريبه شړلو د غلا کولو حکم
	د يوې ډلې په شريکه د غلا کولو حکم

۲۰۸	کورنه بغیر د داخلیدونه غلا کولو باندې د حد حکم
۲۰۹	د گنې کپ په تېلې غلا کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۱۱	د اوبو د قطر نه د اوبې یا سامان په د حد جاری کولو حکم
۲۱۱	په به سوړی کولو د هغې نه د غلا په کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۱۲	په به سوړی کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۱۲	په به سوړی کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۱۲	په به سوړی کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۱۳	په به سوړی کولو د لاس کټ کولو حکم
۲۱۵	په به سوړی کولو د لاس کټ کولو د حد حکم
۲۱۶	د یو لاس په ځنې د بل لاس په کټ کولو د جلا د په اړه کې حکم
۲۱۸	د لاس کټ کولو په وخت کې د مسروق منه حاضرون
۲۱۹	د مستودع، غاصب، صاحب و دیعت لپاره د لاس کټ کولو حکم
۲۲۲	د اول مقطوع الیدنه مسروقه مال بل کس غلا کول
۲۲۲	غل قاضی ته د پېش کیدونه وړاندې مال مسروقه واپس کول
۲۲۴	د قاضی د فیصلې نه روسته د غل په مال مسروقه باندې ملک راتگ
۲۲۵	د لاس کټ کولو نه وړاندې د مال مسروقه د نصاب نه قیمت کمیدل
۲۲۶	د سارق د مال مسروقه د ملکیت د عوه کول
۲۲۷	په سارقینو کې د یو په مال مسروقه باندې د ملک د عوه
۲۲۷	په سارقینو کې د یو د غائب کیدونه روسته د شاهدینو گواهی ورکول
۲۲۸	د عبد مجبور یا ماذون د عین متعین یا مستهلك د غلا په کولو اقرار کول
۲۳۳	د لاس کټ کولو نه روسته د مال مسروقه مالک ته د واپس کولو احکام
۲۳۶	په گنې و غلا گانو کې د لاس کټ کولو حکم
	(باب فی السارق فی الشریعة)
۲۳۹	مسروقه وزه (جیلې) د یو کولو نه روسته د قطع حکم
۲۳۹	د سرو یا سپینو زغلا کولو نه روسته د هغې نه روپې یا اشرفی جوړول
۲۴۰	د مسروقه جامورنگ کولو نه روسته د قطع حکم
۲۴۲	مسروقه کپړې ته د تور رنگ ورکولو نه روسته د قطع حکم
	(باب فی القرب)
	د ډاکې تعریف
۲۴۳	د ډاکو انود جرم مختلف صورتونه
۲۴۳	د ډاکه شوی مال شرطونه
۲۴۵	د قتل او مال لوټ کولو اجتماعی سزا
۲۴۶	د حد جاری کولو طریقه
۲۴۸	په سولې د پریخودو موده
۲۴۸	د ډاکو د قتل صورت کې د قطع حکم
۲۴۸	په ډاکو انو کې د یو کس په قتل د قصاص حد حکم
۲۴۸	په ډاکه کې د قتل اعتبار نه د اله قتل
۲۴۹	چه ډاکو صرف جارج وی، قاتل یا آخذ مال نه وی
۲۴۹	د مال اخستلو او زخمی کولو حکم
۲۴۹	

- ۲۵۰..... دتوبه ویستلو نه روسته د ډاکو گرفتاری
 ۲۵۰..... په ډاکو انوکي د غیر مکلف یا محرم وجود
 ۲۵۳..... د حد ساقط کیدو په صورت کې د قصاص حکم
 ۲۵۳..... د قافلي د خلقو په خپل مینځ کې دیو بل شوکه کول
 ۲۵۳..... په ښار یا د ښار سره نژدې دورځي یا د شپې شوکه کول

کتاب الفتن

- ۲۵۵..... د جهاد حکم
 ۲۵۶..... د جهاد پریڅودو گناه
 ۲۵۶..... دعام اعلان په وخت کې د جهاد حکم
 ۲۵۷..... د اقدامی جهاد حکم
 ۲۵۸..... په چاچه جهاد فرض نه دي
 ۲۵۸..... دشمن د حملې په صورت کې د جهاد حکم
 ۲۵۸..... د جهاد لپاره د خلقو نه د چنده اخستلو حکم

کتاب غنیمت الفتن

- ۲۶۰..... د جزیه مطالبه کول
 ۲۶۱..... جزیه ورکولو ته تیاریدل
 ۲۶۲..... دعوت اسلام نه وړاندې د جهاد کولو ممانعت
 ۲۶۳..... د دوباره دعوت ورکولو استجاب
 ۲۶۳..... د اسلام او جزیه ورکولو نه د انکار صورت
 ۲۶۴..... د مجنونې لگولو حکم
 ۲۶۴..... داوبو پریښولو و نوکټ کولو او پټو خرابولو حکم
 ۲۶۵..... د مسلمان په ونډه په کافرانو د کانونو وگزارونه نشی بندولې
 ۲۶۵..... د مسلمانانو ماشومانو او قیدیانو نه ډال جوړولو په صورت کې د حملې حکم
 ۲۶۷..... په مسلمانانو باندې د دیت او کفاره عدم وجوب
 ۲۶۸..... ځان سره دار الحرب ته د زنانو او مصاحفو بوتل او اوړل
 ۲۶۹..... د ځانوند او مولی نه د اجازت غوښتلو حکم
 ۲۶۹..... د دهوکه، خیانت او مثله ممانعت
 ۲۷۱..... د جهاد نه معذوره خلقو په جهاد کې دنه قتلولو حکم
 ۲۷۱..... په ډگر جهاد کې د لیونی د قتل ممانعت
 ۲۷۱..... په پلار باندې په چور کې د وړاندې والی ممانعت
 ۲۷۱..... د مسلمان او کافر یو بل ته په جنگ کې مخکې کیدل

کتاب المواقعة فی الجهاد

- ۲۷۳..... د صلح ماتولو اعلان
 ۲۷۶..... د کافرو د اړخه د غدارۍ صورت
 ۲۷۷..... د مال په عوض صلح کول
 ۲۷۸..... د مرتدیانو سره د صلح کولو حکم
 ۲۷۸..... د مرتدیانو نه د مال اخستل
 ۲۷۹..... په حربیانو کافرانو باندې د وسله خرڅولو ممانعت

۲۸۰	په مسلمانانو کې د يو کس کافرتنه امان ورکول
۲۸۱	په امان کې د مسلمانانو د نقصان په صورت کې امان ماتول
۲۸۲	د ذمی امان ورکول
۲۸۲	د قیدی اوسوداگر امان ورکول
۲۸۳	د عبد مجبور د امان مسئله
۲۸۶	د ماشوم امان ورکول
(باب الثانی فی غنیمت)	
۲۸۸	د مفتوحه علاقې زمکې د خپلو مالکانو په قبضه کې پریځودل
۲۸۸	د مفتوحه خلقو او زمکو په اړه کې افضل کردار
۲۹۱	د جنگي قیدیانو قتلول او غلامان جوړول
۲۹۲	د احسان په طور قیدیان دار الحرب ته وایس کول
۲۹۲	د قیدیانو په بدله کې د فدیې اخستلو حکم
۲۹۳	په قیدیانو د احسان کولو حکم
۲۹۴	د دشمن څاروی دارالاسلام ته راوستلو نه د عجز صورت
۲۹۵	د مال غنیمت د ویش وخت
۲۹۷	د معاون او مقاتل په اسحقاق غنیمت کې برابری
۲۹۸	دارالاسلام ته د وایس کیدو نه وړاندې د لښکر سره یوځای کیدل
۲۹۸	د لښکر د بازاریانو لپاره د مال غنیمت حکم
۳۰۰	غازیانو ته بطور امانت مال غنیمت حواله کول
۳۰۱	د ویش نه وړاندې د مال غنیمت د خرڅولو ممانعت
۳۰۱	په دار الحرب کې د گیاه او خوراک د څیزونو استعمال
۳۰۳	د مال غنیمت نه د تیلو د استعمال جواز
۳۰۳	د ویش نه وړاندې د بیت المال د هر ډول وسله د استعمال اجازت
۳۰۳	د وسله خرڅولو او جمع کولو حکم
۳۰۵	په دار الحرب کې د کافر اسلام قبولول
۳۰۶	د غلبې نه روسته د دار الحرب د زمکې حکم
۳۰۷	د نومسلم ښځه مال فی دې
۳۰۸	د نومسلم د حربی کافر سره د پروت امانت حکم
۳۰۹	د نومسلم د مسلمان یا ذمی سره د مال مفصل په حکم
۳۱۰	د دار الحرب نه په ونلوسره د مال غنیمت جائز الاستعمال څیزونه حرام گرځیدل
۳۱۲	د ویش طریقه
۳۱۲	د فارس او راجل د حصو تفصیل
۳۱۴	غازیته د اس د حصې برابر حصه ملاویدل
۳۱۵	د عجمی او عربی اسونو په استحقاق غنیمت کې برابری
۳۱۶	دار الحرب ته راجل او بیا فارس گرځیدل او د دې په عکس
۳۱۹	د چاچ په مال غنیمت کې برخه نشته
۳۲۱	د خمس تقسیم
۳۲۴	په خمس کښي د الله او د رسول ﷺ د حصې مطلب

۳۲۵	دخمس نه د ذوالقربی فقیر نه د ور کولو حکم
۳۲۶	دامام د اجازت نه بغیر د دارالحرب نه څه اخستل
۳۲۶	په دارالحرب کې د طاقتورې آلې په لوټ کې د خمس حکم
۳۲۸	په دارالاسلام کې د غنیمت د محفوظ کیدو نه روسته تنقیل
۳۲۸	تنقیل به د خمس نه نه وی
۳۲۸	د اعلان نه بغیر د قاتل د مقتول د سامان په استحقاق کې اختلاف
۳۳۰	د مقتول د سامان بیان
۳۳۰	د انجلی د واجد لپاره اعلان
۳۳۱	(باب الشهادۃ)
۳۳۳	هغوی د اهل کتابو نه قبضه کړی وی
۳۴	د مسلمانانو د دوباره په خپل مال باندې غلبه
۳۳۶	په دارالحرب کې د مشتری نه د خپل مال اخستلو حکم
۳۳۸	د کافر د مسلمان په غلام قبضه او بیا د مسلمان دغه اخستل
۳۳۹	حربیان د غلبه په صورت کې زموږ د کومو شیانو مالکان نشی جوړیدي ؟
۳۴۱	د مسلمان نه د غلام تخیل او د کافرانو په هغه قبضه کول
۳۴۱	د مسلمانانو څاروي د حربیانو په قبضه کې د راتلو حکم
۳۴۲	د غلام ځان سره سامان تختول
۳۴۳	د کافریه دارالاسلام کې د مسلمان نه د غلام اشتراء کول
۳۴۳	د حربی کافر غلام مسلمانیدل
۳۴۶	(باب المقاترة)
۳۴۷	په دارالحرب کې پور معامله کول او بیا دارالاسلام ته راتگ
۳۴۸	په حالت د اسلام کښې گدار اسلام ته داخلیدل
۳۴۸	د مسلمان مستامن په دارالحرب کې غصب کول
۳۴۹	په دارالحرب کې د یو مسلمان بل مسلمان قتلول
۳۵۱	په دارالحرب کښې د مسلمان قیدی قتلول
۳۵۲	د حربی لپاره په دارالاسلام کې د امان غوښتلو موده
۳۵۲	د ذمی گرځیدو نه روسته د حربی مستامن حکم
۳۵۲	د خراجی زمکې په اخستلو سره ذمی گرځیدل
۳۵۴	د حربی کافرې ښځې په دارالاسلام کې ذمی سره نکاح کول او ددې عکس
۳۵۵	د حربی د قتل په صورت کې دده د پور او امانت حکم
۳۵۶	چه مسلمانان ټي بغیر جنگه حاصل کړي دهغې حکم
۳۵۶	د حربی مستامن د اهل و عیال او مال حکم
۳۵۶	په دارالحرب کې د حربی په اسلام قبول دده د اولاد حکم
۳۵۷	په دارالحرب کې د مسلمان د لاسه د نومسلم قتل
۳۶۰	په دارالاسلام کې لا وارته مسلمان قتلول
۳۶۲	(باب المظفر)
۳۶۲	د عراق د کلود زمکو حکم
۳۶۲	د عسری زمکې پیژندگلو

۳۶۳	په زور سره د فتح شوي زمكې حكم
۳۶۳	غير آباده مخكه آبادول
۳۶۵	د عشری زمكې اطلاق په كوموزمكو كيای؟
۳۶۶	د خراج مقرر كولو معيار
۳۶۷	په پتي اوباغ كې د خراج مقرر كولو طريقه
۳۶۸	د خراج د زيادت په صورت كې دهغې دكمی اجازت
۳۶۹	د خراج ختميدو صورتونه
۳۷۰	د مخكه بيكاره پريخودو باندې د خراج عدم سقوط
۳۷۰	د خراجی د اسلام په صورت كې دده د زمكې حكم
۳۷۰	د مسلمان لپاره د خراجی زمكې اخستل
۳۷۱	د خراجی زمكې په پيداوار كې د عشر عدم فرضيت
۳۷۲	د پيداوار په تكرار سره د خراج عدم تكرار

باب الحزب

۳۷۲	د جزئي قسمونه
۳۷۲	جزيه به په چا مقرر كولاي شي؟
۳۷۲	د جزئي اخستلو نه وړاندې د كافرانو د ښځو او ماشومانو حكم
۳۷۷	په چاچه د جزيه مقرر كول نشته
۳۷۷	د عربو د مشركانو او مرتدينو د ښځو او ماشومانو حكم
۳۷۸	په ښځه او ماشوم باندې د جزيه عدم وجوب
۳۷۹	په شل روند او سپين ږيري (بوا) باندې د جزيه عدم جواز
۳۸۰	په هر ډول مملوك باندې د جزيه مقرر كولو عدم جواز
۳۸۰	په راهبانو د جزيه مقرر كولو حكم
۳۸۰	د چانه جزيه ساقطيری؟
۳۸۱	د دوو كالو په جزيه كې د داخل
۳۸۳	د كال پوره كيدو نه وړاندې د مرگ نه روسته د جزيه حكم
۳۸۴	د نړيدلې گرجه او عبادت خاني حكم
۳۸۸	په كومو خيزونو د ذميت معاهده نه ماتيری؟
۳۹۰	دار الحرب ته په تلو سره عهد ذميت باطليدل
۳۹۱	د بنو تغلب د ښځو نه د جزيه اخستل
۳۹۲	د تغلبی په ازاد كړه غلام باندې جزيه او خراج
۳۹۴	د خراج وغيره مصارف
۳۹۵	د كال په مينځ كې د وفات شوی حكم

باب الحزب

۳۹۸	د مرتد د توبه كيفيت
۳۹۸	د اسلام پيش كولو نه وړاندې د مرتد قتلول
۳۹۸	مرتده ښځه به نشی قتلولی
۴۰۰	د مرتده وينځی سره به څنگه سلوك كولاي شي؟
۴۰۰	د مرتد د مملوك خيزونو نه د ملك زوال

۴۰۲	دمرتد دميراث حکم
۴۰۳	د حالت ارتداد وارثان به حقدار وی
۴۰۵	دمرتد دار الحرب سره په الحاق د ده د ملکیت زوال
۴۰۹	دمرتد د تصرفاتو په صحت کې اختلاف
۴۱۳	دمرتد اسلام قبول او دوباره دارالاسلام ته په راتلو د ده مال موروثه حکم
۴۱۴	دمرتد د اسلام دوخت دخپلې نصراني وينځې سره وطی کول
۴۱۵	دمرتد دار الحرب ته دخپل مال سره تلل او بیا د غازیانو په هغې غلبه
۴۱۶	دمرتد غلام چې ځوی ته پاتې شی او ځوڼې ئې مکاتب کړی
۴۱۶	دمرتد د قتل خطاء د دیت حکم
۴۱۷	په حالت اسلام کې د جلا س کت کول او بیا مرتد کیدل
۴۱۸	دار الحرب ته د تلو نه بغير مسلمان شو او مړ شو
۴۲۰	دمکاتب دارتداد احکام
۴۲۱	د ښځې او خاوند د وار و دارتداد احکام
۴۲۲	د عاقل ماشوم په ردت کې اختلاف
۴۲۳	کتاب البیاه
۴۲۵	د باغیانو په یوه علاقه باندې غلبه کول تبدی
۴۲۶	باغیانو سره د جنگ پیل کولو ممانعت
۴۲۸	د باغیانو مددگار جماعت سره څه عمل پکار دي ؟
۴۳۱	د باغیانو د اخستی عشر او خراج حکم
۴۳۲	د باغیانو په خپلو کې یو بل قتلول
۴۳۲	د باغیانو په مقبوضه ښار کې د ښاریانو یو کس قتلول
۴۳۲	د اهل عدل خپل باغی مورث قتلولو باندې دميراث نه عدم حرمان
۴۳۶	په باغیانو باندې د وسله خرڅولو کراهت
۴۳۷	کتاب القیط
۴۳۷	د لقیط د اوچتولو حکم
۴۳۷	لقیط به آزاد وی او نفقه ئې په بیت المال ده
۴۳۹	د لقیط د حفاظت او نسب زیات حقدار
۴۴۰	د دوو خارجی کسانو د نسب دعوی کول
۴۴۱	په اسلامي ښار کې د لقیط موندل او د ذمی دعوی کول
۴۴۱	د ذمیانو په علاقو کې د لقیط موندل
۴۴۲	د لقیط په اړه کې د رقییت د دعوی عدم صحت صحیح نه ده
۴۴۲	د غلام د لقیط د نسب دعول کول
۴۴۳	د غلام او ذمی په مقابله کې د آزاد او مسلمان د دعوی ترجیح
۴۴۳	د لقیط سره د مال موندلو حکم
۴۴۴	د لقیط لپاره په دغه مال باندې دنکاح کولو عدم جواز
۴۴۴	د لقیط په مال کې د ملتقط لپاره د تصرف حکم
۴۴۴	د لقیط لپاره د هبه د قبض کولو جواز
۴۴۵	لقیط ته په هنر خودلو کې د لقیط مال لگول

۴۴۹	د خرابيدونکي خيزد تشهير موده
۴۵۰	د معمولي لقطه د استعمال ملټقط ته اجازت
۴۵۰	د اعلان نه روسته د لقطه صدقه کول
۴۵۰	د صدقه کولو نه روسته مالک پيدا کيدل
۴۵۲	د چيلئ غوا او اوښ د لقطه حکم
۴۵۳	د قاضي د اجازت نه بغير په لقطه باندي د خرچ کولو حکم
۴۵۳	په لقطه باندي د خرچې اړه کي د قاضي فيصله
۴۵۵	د خپلي خرچې اخستلو لپاره لقطه دخپل خان سره ايسارول
۴۵۷	د حرم او دحل د لقطه حکم
۴۶۰	د مدعي د تصديق نه روسته هغه ته د لقطه ورکولو حکم
۴۶۲	د فقير لپاره د لقطه نه د نفعي اخستلو جواز
۴۶۲	د تختيدلي او وړک شوی غلام د رانيولو حکم
۴۶۳	د عبد آبق باندي د خرچ شوي مال د مطالبه حکم
۴۶۵	د غلام قيمت د څلوېښتو روپونه د کموالي صورت
۴۶۶	د ام ولد او مدبر د واپس راوستلو حکم
۴۶۶	د کومو واپس کونکو لپاره خرچه نشته؟
۴۶۷	د واپس راوستونکي د لاس نه د غلام د تختيدلو حکم
۴۶۷	د غلام په ازادولو باندي د قبض حکم
۴۶۹	د عبد آبق د خرچه ذمه وار
۴۷۰	د عبد آبق د پور (قرض) خلاصولو حکم
۴۷۰	د غلام د جنايت تاوان به په چا وي؟
۴۷۱	د موهوب تختيدلي غلام خرچه به په چا وي؟
۴۷۱	د ماشوم د تختيدلي غلام جعل به د ماشوم په مال کي وي
۴۷۱	د مفقود مال لپاره محافظ مقرر کول
۴۷۳	قاضي ته د کومو خيزونو خرڅولو اختيار شته او د کومو نشته
۴۷۵	د امانت او پور نه د خرچ کولو حکم
۴۷۵	د قاضي د فيصلي نه بغير د مودع او د مديون خرچه کول
۴۷۶	د مودع او د مديون د انکار صورت
۴۷۶	د مفقود او د هغه د ښځي په مينځ کي موده د تفريق
۴۷۹	د مفقود د مرگ حکم ورکولو موده
۴۷۹	په موجوده وارثانو کي د مفقود د مال تقسيم
۴۸۰	مفقود د بل چانه ميراث نشي اوړي
۴۸۱	د مفقود لپاره د وصيت حکم
۴۸۲	د اجنبي د لاس نه د مفقود پاتې شوي ميراث اخستلو حکم

۴۸۴	د پاره د شرکت ثبوت
۴۸۴	د شرکت عقود رکن او شرط
۴۸۷	د شرکت په څلورو قسمونو کې شرکت مفاوضه
۴۸۷	د افرادو په اعتبار سره د شرکت مفاوضه صحت او عدم صحت
۴۸۸	د کافراو مسلمان په مینځ کې د مفاوضه عدم صحت
۴۸۸	د عبدینو، صبیینو او مکاتیبینو په مینځ کې د مفاوضه عدم جواز
۴۹۰	په وکالت او کفالت سره د مفاوضه د انعقاد صحت
۴۹۰	بائع په مفاوضینو کې د هریونه د قیمت مطالبه کولای شی
۴۹۱	د مفاوضینو په پور کې اشتراک
۴۹۳	د یوشریک د اجنبی لپاره کفیل جوړیدل
۴۹۴	په کوم مال سره شرکت مفاوضه باطلېږي
۴۹۴	د زمکې وغیره په ملکیت سره د مفاوضه عدم بطلان
۴۹۶	په سامان کې د شرکت مفاوضه په صحت کې اختلاف
۴۹۶	په رائجو سیکو باندې د شرکت مفاوضه حکم
۴۹۷	د سرو او سپینو په متقالونو د مفاوضه حکم
۵۰۰	په سامان کې د شرکت مفاوضه د جواز حيله
۵۰۰	د شرکت عنان تعریف
۵۰۱	په شرکت عنان کې مال او منافعو د برابري حکم
۵۰۴	په ځیني مال کې د شرکت عنان جواز
۵۰۴	هم د مشتری څخه به د قیمت مطالبه کولای شی
۵۰۴	په اخستې شوي څیز کې د شریک نه دهغه خپله برخه اخستل
۵۰۵	د اخستلو نه وړاندې د ټول یا د یوشریک د مال هلاکت
۵۰۶	د یوشریک مال اخستل او د بل مال هلاکیدل
۵۰۷	د یوشریک د بل نه خپله برخه قیمت اخستل
۵۰۸	د شرکت لپاره د مالونو اختلاط شرط نه دي
۵۱۰	په شرکت مفاوضه او عنان کې به بضاعت سره مال ورکول
۵۱۲	د یوشریک د بل شریک په مال د قبضي حیثیت
۵۱۲	د شرکت صنایع تعریف
۵۱۳	کار په نیمه او گټه په دریمه حصه
۵۱۴	د یو د اخستی کار په بل باندې لزوم
۵۱۵	د شرکت وجوه تعریف
۵۱۵	په شرکت الوجوه کې د شرکت مفاوضه صحت
۵۱۵	هر واحد بل نه وکیل دي
۵۱۶	په مشترکه او گټه کې د برابري جواز
۵۱۷	په اصطیاد او احتطاب کې د شرکت صنایع عدم جواز
۵۱۸	د خچراو د مشک د خاوندانو په اوبو کې د شرکت حکم
۵۱۹	په شرکت فاسده کې د گټې د ویش معیار

۵۱۹.....	د شرکت په مرگ یا په ارتداد سره د شرکت بطلان
۵۲۰.....	د شریک د مال نه د زکاة ورکولو عدم جواز
۵۲۱.....	کتاب الوقف:
۵۲۴.....	وقف خیزد جا په ملکیت کې داخلېږي؟
۵۳۰.....	دمشاع زمکې په وقف کولو کې اختلاف
۵۳۱.....	د وقف تمام کیدل
۵۳۴.....	د غیر منقول خیزدو وقف جواز
۵۳۶.....	د نقلی خیزونو د وقف عدم صحت
۵۳۶.....	د اسونو او وسلو د وقف کولو حکم
۵۳۷.....	د وقف د صحت نه روسته د خرڅولو او تملیک عدم صحت
۵۴۰.....	د وقف د آبادۍ حکم
۵۴۲.....	چه څوک موقوف علیه وی د وقف آبادۍ به هم په هغه وی
۵۴۴.....	دموقوف علیه د تعمیر نه انکار یا د تعمیر وس نه درلودی حکم
۵۴۵.....	د وقف پریوتلی عمارت او خراب الاتو مصرف
۵۴۶.....	د واقف د وقف منافع یا تصرف ځان لپاره ګرځول
۵۵۲.....	د جمات جوړونکی د جمات نه د ملکیت د زوال وخت
۵۵۴.....	د جمات لاندې تاځانه باندې بالاځانه جوړولو حکم
۵۵۵.....	د کور په مینځ کې د جمات حکم
۵۵۶.....	په وقف خیز کې د رجوع عدم جواز
۵۵۷.....	دمسافر ځانه سییل او مقبره جوړولو حکم
۵۵۹.....	دمختلفو ځایونو د وقف کولو احکام

اچور (حملة)	اچوسته (مسلل)	امله (وجې)
اچم (چل)	اچیشی (پیشو)	اږخ (طرف)
(ج)	اچیشلمی (پیشمنی)	اڼدیوال (ملگری)
اچکمی مرداري (حکمی)	اچور (قرض)	اڼدیرمنخل (اووینخل)
نچاست	اچوست (پوستگی)	اڼتیا (ضرورت)
(خ)	اچور (قرضی)	اڼره (باره)
اڅلگ (خلق)	اچوولی (څرولی)	اڼغه (حلقه)
اڅلگو (خلقو)	اچینو (خپو)	اڅته (میتلا)
اڅپاره (خواره)	اچینسی (خپي)	اڼدیوالان (ملگری)
(د)	اچوول (څرول)	اڼله کړې (پرانستی)
اډغه ډول (دغه شان)	اچلنډه (تان)	اڼا (نیا)
اډ عمل وړ (د عمل وړ)	اچرینودې (پریخودې)	اڼا (تره)
اډرلودی (لرلو)	(ت)	اڼونه کی (اونکړی)
اډریم (دریم)	اچوانگر (مالدار)	(پ)
(و)	اچوپیر (فرق)	اڼبرخو (حصو)
اډاسته (بني)	اچوپیر (توپیر (تبدیلی))	اڼبرخه (حصه)
اډاتگ (راتلل)	اچتیرگ (ترخ)	اڼیرغ (جنډا)
(ز)	اچوان (طاعت)	اڼلا ناغه (پرله پسې)
اډمود (مونږ)	اچوپیر (تبدیلی)	اڼایاد ده (پکار ده)
اډیریدل (پیدائش)	(پ)	اڼوخت (مشغول)
(ژ)	اچوک (جلد)	اڼولی (متیازې)
اډمود (مونږ)	(ت)	اڼازې (لوبې)
اډیریدل (پیدائش)	اچوک (جلد)	اڼې غوری (کوتاهی)
اډبارې (ترجمې)	(ج)	اڼوق (قب)
اډباره (ترجمه)	اچلا (جدا)	اڼته (مته)
اډي (مشکیزه)	اچلا چلا (جدا جدا)	اڼندی خانه (جیلخانه)
اډوول (جوئیل)	(چ)	(پ)
اډي (مشکیزه)	اچوپوالې (خاموشی)	اڼاته (باقی)
(س)	اچپه (گس)	اڼیل (شروع)
اډسهار (صبا)	اچوپ (چپ)	اڼوینشنه (تیوس)
اډاتنه (حفاظت)	اچم (چل)	اڼه عامه توگه (عام طور)
اډریره (دپاسه)	اچنگوبنه (چیندخ)	اڼرینبولو (پریخودلو)
اډراج (دیوه)	اچوگکه (مرغی)	اڼاته (باقی)
اډلواغه (بوقه)	اچتلی (گندگی)	اڼرینبول (پریخودلو)
اډاعتونه (لمحات)	اچمپلان (خپلی)	اڼرینبولو (پریخودلو)
اډساعت (لحمه)	اچاغه (تیاره)	اڼزه (پوزه)
اډسراج (دیوه)	اچمپلان (خپلی)	اڼرپه)
اډسیرلی (سورلی)		اڼرینبولو (پریخودلو)

[سړپټ (سړپټس)]	[کولای شی (کولې شی)]	[مخکه (زمکه)]
[سرکښه (سرکښه)]	[کوټ (خبرې)]	(ن)
[ساعت (لمحه)]	[کوڅیو (کونښی)]	[نښانه (نښه)]
[سپنښي (مړې)]	[کښتی (کشتی)]	[نجونې (نجونې (جینکې))]
(ش)	[کونجته (کونخله)]	[نفر (کسان)]
[شی (خین)]	[کولای (کولې)]	[نښلیدل (لگیدل)]
[شیان (شیان (خگیزونه))]	[کرار کرار (مزه مزه)]	[نارې (لیارې)]
[شرموبښ (شرمخ)]	(که)	[نښتیزل (نچورول)]
[شاگر (شاگرد)]	[گډ (شامل)]	[نژدې (نیزدې)]
[شتمن (مالدارن)]	[گونډی (کونډی)]	[نومول (نامدار)]
[شتمن (مالدارن)]	[گوله (نمری)]	(و)
(ص)	[گښتونه (چکرونه)]	[اویښ (تقسیم)]
[صحرائی (بانډیجی)]	[گتور (گتور (فائده مند))]	[واړه (ټول)]
[صنځ (صندوق)]	[گتور (فائده مند)]	[وزه (چیلې)]
(ط)	[گرځ (گرد)]	[ولاړ شه (لاړ شه)]
[طرفه (اړخه)]	(ل)	[وړون (پتون)]
(ع)	[الندیز (خلاصه)]	[وړونان (پتونان)]
[عکس (تصویر)]	[المر (نمر)]	[وړ کولای شی (کولې شی)]
[عجلی (تیزی)]	[الینگې (پنډی)]	[وړ کولای (کولې)]
(ف)	[النگوتې (پټکی)]	[وړپلوری (خرڅه کړی)]
[فرش (قالین)]	[الپرلر (کم از کم)]	[ویاله (نهر)]
(ق)	[الویدیخ (مغرب)]	(ه)
[فرش (قالین)]	[الاستې (لاسکې)]	[هسکې (پچې)]
[قرضونه (پورونه)]	[الوته (گوزه)]	[هنداره (شیشه)]
[قلف (تاله)]	[لاچاری (مجبوری)]	
(گ)	(م)	
[کونښښ (کوشش)]	[امهال (دوران)]	
[کاوه (کولو)]	[ماپښښ (ماسپڅین)]	
[کیدای (کیدې)]	[میره (خاوند)]	
[کومک (مدد)]	[مسبوق (خليفة)]	
[کښته (ښکته)]	[مرداری (پلیتی)]	
[کښښستل (کیناستل)]	[منځنی (درمیانه)]	
[کالی (جامه)]	[مسافه (مسافت)]	
[کوڅیو (کونښی)]	[مولښتی (پیوست)]	
[کشور (شمشتی)]	[مچی کول (ښکلول)]	
[کوڅیو (کوڅو)]	[منډې (میانډې)]	
[کښت (پټې)]	[مړینه (مړکیدل)]	
[کشف (شمشتی)]	[منگوړ (کتمل)]	